3 1761 08116943 5

LAICHTERŮV VÝBOR NEJLEPŠÍCH SPISŮ POUČNÝCH.

DĚJINY VĚDY POLITICKÉ se zřetelem k mravovědě. Napsal Pavel Janet. Přeložil Dr. Břet. Foustka. (2 svazky.) Svazek první XXXIII a 388 stran K 5·40, vázaný K 4·20. Svazek druhý 531 stran K 6·—, vázaný K 7·20.

KAREL HAVLÍČEK. Napsal T. G. Masaryk. Snahy a tužby politického probuzení. 2. vydání opravené a doplněné. 534 stran K 6·80, váz. K 8·—

ÚVOD DO STUDIA ČLOVĚKA A CIVILISACE. (Anthropologie.) Napsal Ed. B. Tylor. Se 78 vyobrazeními. Přeložil Frant. Raichl. 500 stran K 5·60, váz. K 6·80.

VZNIK NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ. Napsal Karel Bücher. Přeložil Dr. Josef Gruber. 245 str. Cena K 2·60, váz. K 3·80.

VYCHOVATELŠTÍ REFORMÁTOŘI. Napsal R. H. Quick. Přeložil Dr. Břet. Foustka. 415 stran. Cena K 4·80, váz. K 6·—.

ŘÍM A KŘESŤANSTVÍ. Napsal Theodor Keim. Přeložil Břet. Foustka. 740 stran. Cena K 8·—, vkusně vázaná K 9·20.

OTÁZKA SOCIÁLNÍ. Základy marxismu sociologické a filosofické. Napsal T. G. Masaryk. 701 str. K 9·—, váz. K 10·20.

ZKOUMÁNÍ O ZÁSADÁCH MRAVNOSTI A ZKOUMÁNÍ O ROZUMU LIDSKÉM. Napsal David Hume. Přel. prof. J. Škola. 368 stran K 4·—, vázaná K 5·20.

DĚJINY NOVOVĚKÉ FILOSOFIE. Od Mikuláše Cusana až po naše časy. Napsal Dr. R. Falckenberg. Přel. Dr. Fr. Procházka. 884 stran K 9·—, váz. K 10·20

ZÁKLADY SOCIOLOGIE. Rozbor jevů, týkajících se associace a společenské organisace. Napsal Franklin Henry Giddings. Přeložil Dr. B. Foustka. K 5·60, váz. K 6·80.

ÚVAHY, vybrané z literárních, politických a náboženských spisů Josefa Mazziniho. S úvodem W. Clarkea. Přeložili Jos. David a Dr. G. Žďárský. 512 stran, K 5·40, váz. K 6·60.

PŘÍRODNÍ VÝBĚR. Napsal J. B. Haycraft. Přel. Dr. G. Žďárský. 150 str. K 1·80, váz. K 3·—.

PŘIROZENÉ DĚJINY NÁBOŽENSTVÍ A ROZMLUVY O PŘIROZENÉM NÁBOŽENSTVÍ. Napsal David Hume. Přeložil J. Škola. 208 stran K 2·40, váz. K 3·60.

BEDŘICH SMETANA A JEHO BOJ O MODERNÍ HUDBU ČESKOU. Úvahy a vzpomínky O. Hostinského. 464 stran. K 6·—, váz. K 7·20.

HERBERTA SPENCERA FILOSOFIE SOUBORNÁ u výtahu, jejž pořídil Howard Collins. Podle 4. vydání přeložil Prof. Dr. Em. Peroutka. K 8·60, váz. K 9·80.

MODERNÍ CIVILISACE po některých stránkách hospodářských. Napsal W. Cunningham. Z anglického přeložil Prof. J. Škola. 228 stran K 2·50, váz. K 3·70.

JOHNA RUSKINA VÝKLADY O UMĚNÍ. Přeložil V. A. Jung. Stran 160, K 2·10, váz. K 3·30.

MYŠLENKOVÝ VÝVOJ EVROPSKÉHO LIDSTVA. Napsal Fr. Drtina. Stran 391, K 5·40, váz. K 6·60.

LITERATURA ČESKÁ DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ. Napsali: Dr. Jos. Hanuš, Dr. Jan Jakubec, Dr. Jan Máchal, Dr. Em. Smetánka, Dr. Jar. Vlček. Díl I. S 41 vyobrazeními. 940 stran K 12 —, váz. K 13·20.

OBRAZY Z DĚJIN RUSKÉ VZDĚLANOSTI. Část I. Obyvatelstvo, hospodářské, státní a stavovské zřízení. Napsal P. N. Miljukov. Přeložil V. J. Dušek. S obrazy, mapami a tabulkami. 406 stran K 4·50, váz. K 5·70.

OBRAZY Z DĚJIN RUSKÉ VZDĚLANOSTI. Část II. Církev a škola. (Víra, tvorba a vzdělání.) Napsal P. N. Miljukov. Přeložil V. J. Dušek. S obrazy a tabulkami. 636 stran K 7·—, váz. K 8·20.

LITERATURA ČESKÁ DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ. Napsali: Josef Hanuš, Jan Jakubec, Jaroslav Kamper, Jan Máchal, Lubor Niederle, Jaroslav Vlček. Díl II. Se 40 vyobr. 900 stran, K 11·50, váz. K 12·70.

O FILOSOFII PŘÍTOMNOSTI. Napsal František Krejčí. 464 stran K 6·40, váz. K 7·60.

DĚJINY MALÍŘSTVÍ. Napsal R. Muther. Přeložil J. Bílý. 792 stran, K 12·—, váz. K 13·80.

LITERATURA ČESKÁ DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ. Napsali: Josef Hanuš, Jan Jakubec, Jan Kabelík, Jarosl. Kamper, Arne Novák, Josef Pekař, Zdeněk Tobolka, Jarosl. Vlček. Dílu III. část 1. Se 44 vyobr. I—VIII a 764 stran K 10·—, váz. K 11·20.

NÁSTIN FILOSOFIE NÁBOŽENSTVÍ. Na základě psychologickém a historickém. Napsal A. Sabatier. Přeložil Dr. Vlast. Kybal. 430 stran K 4·50, váz. K 5·70.

SLABÍ V LIDSKÉ SPOLEČNOSTI. Ideály humanitní a degenerace národů. Napsal Dr. Břetislav Foustka. 232 stran K 3·—, váz. K 4·20.

VŠEOBECNÁ STÁTOVĚDA. Napsal Dr. Jiří Jellinek. Přeložil Dr. Břet. Foustka za přispění Dra Jar. Fraňka a prof. Jindř. Neuderta. 890 stran K 10·—, váz. K 11·20.

ČESKÁ POLITIKA. Souborná práce vynikajících učenců a spisovatelů. Díl I Napsali: Prof. Dr. K. Henner, prof. Dr. Fr. Hýbl, prof. Dr. K. Kadlec, Dr. E. Koerner. Dr. K. Kramář, prof. Dr. T. G. Masaryk, prof. Dr. L. Niederle, prof. Dr. V. Novotný, Dr. Zd. V. Tobolka, Dr. T. Živanský. S 21 vyobraz. a 4 mapami. 816 stran K 11·—, váz. K 12·20.

NAŠE DOBA

REVUE

PRO

VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

Vydavatel:
Jan Laichter.

Redaktor:
Prof. Dr. T. G. Masaryk.

1262
2383

ROČNÍK XIII.

Realgymnasium in Ung. Hradišti
Lehrerbibliothek
Učitelská
knihovna
Reálné gymnasium v Uh. Hradišti

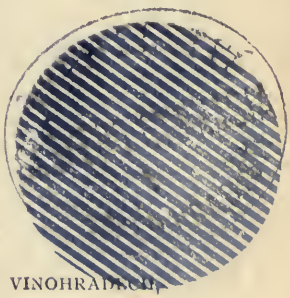

1906.
Majitel a nakladatel Jan Laichter na král. vinohradech,
Žižkova ul. 10.

Veškera práva vyhrazena.

AP
52
N35
v
no c. 13

1113658

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE »U ŠTAJGRŮ.«

Obsah ročníku třináctého.

A.

Články.

Strana

Jediná cesta. Č. 1
K reformě rakouského práva manželského. J. Z. Kopal. 5, 112,
Konec Obrenovičů. M. 9
Všeobecné volební právo. Napsal M. Maeterlinck. 14
Autokritika katolicismu. Dle článků Marie Sellové 18, 104
Obchodní cestující. Napsal Karel Scheinpflug. . . . 24, 118, 202, 285, 352,
Svobodní zednáři. Napsal T. G. M. 30
Sanace zemských financí pomocí zvýšení zemské dávky z piva. Napsal dr. Stan. Růžička. 36
Otázka školská v království Polském. Napsal Adolf Černý. . . 81, 187, 270
Generální stávka. Napsal Étienne Buisson. . . . 90, 193, 277, 364, 428, 522
Několik slov o Zemské starobní pokladně. Napsal Frant. Rödling. . . . 101
Všeobecné právo hlasovací a česká demokracie. S. 161
Lidové hnutí v Bulharsku. 164
X. mezinárodní sjezd proti alkoholismu v Pešti. Dr. K. Bulíř. 169
Vznik křesťanství. 178
Po roce. Č. 241
Všeobecné právo hlasovací a zastoupení poměrné. Napsal Dr. Louis Raynaud. 249, 359, 405
Panská sněmova. V. 258
O školních lékařích. Napsal J. Zeman. 264, 345, 423, 511, 592
Parlamentarisace a volební reforma. Č. 321
Záhada chudoby. Kč. 326, 440, 517
Plurální právo volební a jeho účinky. 332, 416
Rozluka církve a státu ve Francii. Napsal V. Švihovský. 338, 435, 503, 600
Volební reforma. Č. 401
Volební reforma v královstvích a zemích v říšské radě zastoupených. Napsal Jan Koloušek. 411
Smír s Maďary. Č. 481
Finsko a jeho nynější politický stav. Napsal univ. prof. Ivos J. Mikkola. 485
Úřad ministra krajana. V. 493
Vady silničního hospodářství a reformní návrhy. J. Č. 499
Zpověď dra Kramáře. Č. 561

K dějinám českého Bratrství. 570, 659
Petr Rosegger a jeho náboženské credo. 575
Některé dodatky k úvaze: Všeobecné rovné právo hlasovací a naše samospráva. Podává Jindř. Vlad. Houra. 581
První dni ruského parlamentu. 641. 748, 814
O slov. vzájemnosti v době přítomné. Napsal Adolf Černý. . . 650, 735, 807
Hnutí mírové. Napsal Dr. K. Polesný. 665. 762, 832, 899
Alexander Brückner. Z polšt. přel. Přemysl Otakar Plaček. 675
Kubata dal hlavu za Blata. Napsal Jos Salaba. 682, 755
Pacák-Fořt. Č. 721
Havlíček a Slovinci. Napsal Dr. Jos. Karásek. 729, 823, 893
Výroba sklen. perel v severo-východních Čechách. Napsal K. Kverka. 741, 841, 906
Hospodářská rozluka s Uhry. 801
Nové idee ve vědě trestního práva. 881
Henrik Ibsen. Jiří Brandes. 888

Posudky a úvahy.

Krásné písemnictví.

Anna Maria, Na horách. 307
Bourges, Ptáci odletí a květy opadají. 917
Brabec Adolf, Hlubiny. 917
Brontëová Karolina, Shirley. . . . 706
Calma Marie, Nálady 787
Čirikov E., Židé. 927
Dejmek Petr, Flagelantka srdce. . 927
Hájek Karel B., Kniha Rút . . . 787
Hálek Vítězslav, Sebrané spisy I. II. 468
Havlasa Jan, Jak sny umírají. . . 629
— Lidé na horách. 629
Hawthorne Nathaniel, Rudé písmo 307
Hilar, Karel Hugo, Její Bůh . . . 544
Hladík V., Valentinovy ženy. . . 307
— Evžen Voldán. 65
Hněvkovský Šebestián, Děvín. . . 468
Horký K., Paličovy sloky 787
Hrdina Dr. J. L., Humoresky. . . 148
Cherbulier Ch. V., Hrabě Kosťa. . 148
Jahn M., Tiché světy. 629
Jesenská Růžena, Román dítěte. . 629
Kalendar slovenský 868
Karásek Jiří, Gotická duše . . . 148
Klášterský A., Sny a touhy . . . 148
Kolman Dr. K., Dominik, jeho studie a práce 148
Krásnov P. N., Na mandžurské samotě 148
Krušina Zdeněk, Šeré nálady. . . 787
Kupka Fr., Píseň písní. 467
Leskovar Janko, Propadlé dvory. 787
Libuše. 868
Lidová knihovna. 868
Mácha K. H., Máj. 468
Machar J. S., Hrst belletrie. . . . 307
Machar J. S., Vteřiny. 307
Marvel Ik., Mládenecká snění aneb Kniha srdce 307
Matice Lidu. 868
Náhlovská-Kálal, Pan Notarko. . . 868
Preissig V., Byl jeden domeček. . 220
Přítel domoviny. 868
Rokyta Jan, Hradby padají. . . . 787
— Pouta a peruti. 148
Rosegger Petr, Moje království nebeské. 65
Říha V., Letní noc. 629
Rosenfeld M., Zpěvy z Ghetta. . . 927
Schiller Jaroslav, Rolničky v závějích. 787
Studentský almanach r. 1905. . . 544
Svobodová Růžena, Plameny a plaménky. 629
Šelepa Karel, Večery duše. . . . 787
Šolc Václav, Prvosenky. 468
Táborský Frant, Hrdinné touhy. 787
Uher Jan, Kapitola o lidech kočovných a jiná prosa. 787
Ukázky letošní žně kalendářové. . 225
Viková-Kunětická, Pán. 544
Wilde Oskar, Obraz Doriana Graye. 65
— Salome. 65

Spisy vědecké a poučné.

Anleitung für die Geschäftsführung der Gewerbegenossenschaften. . 381
Bartoš-Bílý-Čech, Malá Slovesnost. 389
Bergner Pavel, Verzeichniss der Gräflich Nostitzchen Gemälde-Galerie zu Prag. 305
Bělinský V. G., Puškin. 70
Bidlo Jar., Jednota bratrská v prvním vyhnanství (1548-1561). 570, 659
Braulík-Preiss, Český kalendář textilní. 380
Das Buch des Kaufmannes. . . . 380
Demel Dr. Jar., Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých. . . . 931
Der deutsche Kaufmann. 380
Der deutsche Grosskaufmann. . . 380
Bunge, Dr. G., K otázce alkoholu. 550
Český kompas 1906. 380
Denis Arnošt, Čechy po Bílé Hoře. 472
Drtina Fr., Dívčí školství u nás a jinde. 457
Dvořák Dr. Rudolf, Dějiny mravouky v Orientě. 70
Fielding Hall, Duše národa. . . . 153
Georgewich Dr. Vladan, Das Ende der Obrenovich. 9
Hantich, Prague. 220
Hellich Dr. Karel, Pohlavní choroby. 550
Heverech Dr. Ant., Diagnostika chorob duševních. 550
Horáček Dr. Cyril, Bytová otázka a městská renta pozemková . . 791
Jellinek Dr. Jiří, Všeobecná státověda. 791
Jeřábek Dr. Luboš, Boj proti starobylému rázu Prahy. 302
Král Dr. Josef, Řecká a římská metrika 931
Kramář Dr. K., Poznámky o české politice. 561
Kubelík J., Česká čítanka průmyslová. 389
Kulisch Dr. Max, System des oest. Gewerberechtes mit Berücksichtigung des neuesten Regierungsentwurfes. 381
Lidová knihovna. 868
Literatura česká devatenáctého století. Dílu III, č. 1. 310
Lorimer J. H., Od piky. 633
Lošťák Ludvík, Ve vlasti tichošlápků. 633
Manes Josef. 220
Matice Lidu. 868
Mejsnar Fr., Přehled dějin literatury české. 389
Niederle Dr. L., Slov. starožitnosti. 931
Panýrek Dr., Než přijde lékař. . 871
Publikace prvního vědeckého sjezdu českých právníků 1904. . . 153
Rosegger Petr, Moje království nebeské. 575
Sabatier Pavel, Život sv. Františka. 633
Smirnov A., Dostojevský a Nietzsche. 70
Srb Adolf, Karel Havlíček Borovský. 791
Staněk Václav, Stručné dějiny literatury české. 389
Tilak Bâl Gangâdhar, The arctic home in the Vedas. 633
Tobolka Dr. Zd. V., Česká bibliografie. 70
Vacek Dr. Václav, Militarism. . . 868
Vlček-Smetánka, Stručné dějiny literatury české. Díl I. 389
Wimmer Ant., Přírodopis na vycházkách. 70
Zíbrt Dr., Z doby úpadku. 871

Zprávy.

Zprávy knižní a literární. — Sociální problem přítomnosti. — Úpadek Vlašska. — Volba povolání. — Statistika Londýna. — Kultura a mozek. — Národnost a národní vědomí. — Sachalin jako kolonie. — Přibývání obyvatelstva ve Spoj. státech severoam.
(20. října 1905.) 75

K dějinám ruské censury — Vliv slunečního světla na lidnatost a kulturní poměry — Ubývání obyvatelstva v Prusku.
(20. listopadu 1905.) 158

Zprávy knižní a literární. — Vzrůstání obyvatelstva v Německu.
(20. prosince 1905.) 239

Roční doba a zločiny. — Domy pro starobní opatřence v Dánsku — Absolventům hospodář. ústavu v Táboře a vůbec všem absolventům hosp. škol a celé hosp. veřejnosti!
(20. února 1906.) 399

Obyvatelstvo ruské dle mateřského jazyka.
(20. března 1906.) 480

Zprávy knižní a literární. — Svaz Osvětový. — Studentský obzor menšinový. — Revue revuí.

(20. dubna 1906.) 559

Všeteční moravští učitelé. — Náklad na university v Severní Americe — Spotřeba tabáku v jednotlivých zemích.

(20. května 1906.) 640

Pomník hanby u vraních Indiánův. — Školní vzdělání branců r. 1903 v Německu k vojsku a námořnictvu odvedených. — Vliv zákazu požívati lihovin. — Úpadek a zánik národův. — Z nekacířských myšlenek kacířových.

(20. června 1906.) 718

Zprávy knižní a literární. — Rodokmeny Ježíšovy. — Profylaxe a therapie zločinu. — O sebevraždě.

(20. září 1906.) 934

B.

Slovensko.

Prvý sjezd slov. soc. demokratů v Prešpurku. Prvý sokolský den v Pešti. Petice proti volbě ve Vrbovém odvolána. O poslanecké volbě v Lipt. sv. Mikuláši; Slováci v menšině. Fr. Jehlička doktorem sub auspiciis imp.; Daniel Bachat biskupem. † Jan Bežo. Škultétymu.

(20. listopadu 1905.) 124

Na Myjavě krvavá volba obecní. O úpadku bospodářském. Socialism se šíří. Zakládání slov. „lidové strany“ v Žilině. K 70-tým narozeninám Pavla Mudroně. Ku volbě ve Vrbovém. „Nápor-odpor“ nová knížka. V zájmu pravdy.

(20. února 1906.) 369

Vyvoleno 7 slovenských poslanců sněmových. — Ve Vrbovém skandalózný podvod při volbě; v Senici šlapání práva. — „Slovenský Týždenník“, „Katolické Noviny“ a hospodářská spolkovitost pracují s velikým zdarem. Slovák založil „Maďarskou selskou stranu“. — Slov. socialisté spojili se s krajinským spolkem soc. demokratů. — Stěhování do Ameriky se zmáhá. — Joz. Holuby 70letý. — Zemřel D. Bachát.

(20. května 1906.) 609

Ve Vrbovém i podruhé propadl slov. kandidát poslanectví. O Pivkovi ve Spiši. V Prešově i ve Vídni slov. bohoslovci z ústavů vyloučeni. Kat. farář Hlinka, dr. Šrobar a Greguš uvězněni v Ružomburku. Jak se cestuje přes Pešť do Prostějova. O slov. poslancích na sněmě.

(20. září 1906.) 914

Veřejné hospodářství.

Státní rozpočet na rok 1906. — Stát jako podnikatel. — Passivnost státních drah. — Zemská pivní dávka. — Kanalisační ankety v Ústí n. L. a v Praze. — Nejprvější program vodních staveb v Rakousku. — Lodní zdvihadla a mezinárodní plavební sjezd v Miláně

(20. října 1905.) 41

Passivní resistence železničních zřízenců, instrukce a finanční výsledky c. k. státních drah v Rakousku. — Reforma říšských financí v Německu. — Zdražení peněz.

(20. listopadu 1905.) 127

Obchodní smlouvy Německa a Rakousko-Uherska. — Zvýšení manipulačních poplatků na stát. drahách. — Stížnosti do nedostatku vagonů na zboží. — Sestátnění severní dráhy císaře Ferdinanda. — Jednání s rakouským Lloydem o novou subvenční smlouvu. — Zdražení poštovní dopravy na obzoru. — Modernisování našeho akciového zákona reformami akciového regulativu. — Naše osvětová a mravní pohotovost. — Hospodářské české podniky se zlatým dnem. — Zrušení francouzského konsulátu v Praze a pověst národa Husova za hranicemi. — Účast českého kapitálu na ruských papírech.

— Doplňovací volby do obchodních a živnostenských komor — Světlé body s nestejným leskem v posledním měsíci českého národního hospodářství.

(20. ledna 1906.) 289

Politické události v Evropě z posledního měsíce. — Rakousko-uherská politika na Balkáně. — Staniční poplatky místo zvýšených manipulačních poplatků na státních drahách — Poznámky k usilování našich kupců o formální průkaz způsobilosti. — Z literatury.

(20. února 1906.) 372

Obchodní komora pražská o poškozování obchodu a průmyslu — Obchodně smluvní situace naší říše 1. března. — Nový národohospodářský a sociální kurs Bülowův v Německu. — Shon k využitkování končících cel v únoru. — Posílení německého průmyslu v Čechách při hranicích saských a naše passivní resistence. — Obchodní smlouva Rakousko-Uherska s Ruskem. — Český poslanec o zábavním výletu do Sibiře a o znalosti ruštiny v Berlíně. — Obchodní smlouvy s Italií a Belgií. — Ochrana a podpora pěstování chmele. — Osnova zákona o společnostech s ručením obmezeným

(20. března 1906.) 445

Národohospodářský ústav při České akademii. — Národohospodářské vzdělání českých žurn.listů. — Agrární denník Venkov. — Revise programu strany staročeské. — Postátnění severní dráhy císaře Ferdinanda.

(20. dubna 1906.) 531

Nová ruská půjčka. — Smír Maďarů s uherským králem. — Osnova zákona k ochraně proti nekalé soutěži.

(20. května 1906.) 611

Poslanec Dr. Fiedler o důsledcích volební reformy. — Vývozní listy pro ječmen a slad. — Návrhy obchodní komory v Terstu k rozvoji rakouské námořské dopravy.

(20. června 1906.) 689

Odvolání Körber-Szellových operátů hospodářského vyrovnání rakousko-uherského. — Sjezd obchodních komor o vyrovnání. — Vzrůst sebevědomí průmyslníků textilních vůči maďarské hospodářské politice. — Zvýšení poštovních, telegrafních a telefonních sazeb. — Byrokratická nehybnost naší poštovní správy. — Pořádání subskripcí na stavbu nových telefonů.

(20. července 1906.) 768

Bezvýsledné jednání kvotových deputací o úhradě společných nákladů. — Účinek nových obchodních smluv na naše národní hospodářství — Stoupající příjmy železných drah — Nové alpské dráhy a přístav v Terstu. — Ručení železnic za volbu cesty dopravní. — Nová akce vlády k hospodářskému zvelebení Dalmacie. — Celní válka se Srbskem.

(20. srpna 1906) 849

Koncentrace bank v Německu.

(20. září 1906.) 915

Zemědělství, obchod, průmysl.

Dva vývozní projekty vídeňské. — Vývozní banka či vývozní společnost? — Otázka státní podpory. — Neurčitý projev vídeňské obchodní komory o obou projektech. — Výsledky prvého řádného sčítání lidu v Rusku najmě po stránce hospodářské.

(20. října 1905.) 46

K otázce reformy zadlužení rolnického. — Požadavek vyvazení dluhů o budoucí nezadlužitelnosti. — Účinky dočasných vysokých cen řepních na zadlužení statků rolnických. — Reformní návrhy. — Schöpferův spis o nezadlužitelnosti půdy. — Konečné Schöpferovy návrhy a otázka, jsou-li proveditelny.

(20. listopadu 1905.) 131

*

Věci sociální.

Z jednání letošních podzimních kongressů sociálně-politických: Spolku pro sociální politiku (kartely, poměry dělnictva v obrovských závodech soukromých). — VII. mezinárodního kongressu pro pojišťování dělnické (projekty sjednocovací). — Sjezdu německé sociální demokracie (všeobecná stávka). — 23. valné schůze německého svazu pokrokových spolků ženských (ženská otázka).

(20. října 1905). 50

Stávkové boje v Německu a v Anglii. — Glossy k výluce v berlínském průmyslu elektrotechnickém. — Organisace pracovní smlouvy v anglickém průmyslu bavlnářském. — Sociální boje a jich vliv na soutěživost na trhu mezinárodním.

(20. listopadu 1905.) 134

Spor v odborové organisaci Rakouska.

(20. prosince 1905.) 207

„Passivní resistence" železničních zřízenců. — Ještě mimořádný sjezd odborových organisací. — Ministerské nařízení na ochranu zdraví a života nemocných dělníků. — Bytové poměry v odboru obuvnickém.

(20. února 1906.) 381

Zákon o státním pojišťování soukromých úředníků. — Friendly societies. — Odborové organisace r. 1905. — Stávky a výluky r. 1905. — Výstava domácké práce v Berlíně.

(20. března 1906.) 450

Katastrofa courriérská. — Stávka horníků v severní Francii. — Vliv zkrácení doby pracovní na výkonnost horníků v Rakousku. — Práce dětí.

(20. dubna 1906.) 536

Přiostřování boje hospodářského. — Pojišťování dělnictva proti nezaměstnanosti. — Alkoholismus a pojišťování dělnictva. — Ještě národnostní spor v odborových organisacích.

(20. května 1906.) 616

Odborové organisace v Rakousku r. 1905. — Stavitelé proti odborovému hnutí dělnickému. — Mzdové boje a národní sociálové. — Dělnická známka. — Yorkshire Miner's Federation není povinna hradit zaměstnavatelům škodu stávkou vzniklou. — Výstava domácké práce v Anglii. — Proskribování dělníků je zasahováním do svobody pracovní — ve Francii.

(20. června 1906.) 695

Druhý sjezd zemědělského dělnictva v Praze. — Výluka stavebníků ve Vídni skončena. — Mezinárodní sjezd horníků v Londýně. — Činnost ústavu pro sprostředkování služby a práce v Praze za rok 1905. — Tom Mann o poměrech australského dělnictva. — Sjezd ústř. svazu německých konsumních spolků v Štětíně. — Rakouští živnostníci proti konsumním spolkům.

(20. července 1906.) 772

Ochabnutí hospodářského boje roku 1906. — Národnostní otázka v odborových organisacích a ohlas její v tisku říšsko-německém. — Pojišťování soukromých úředníků. — Zpráva úrazových pojišťoven v Rakousku za r. 1905. — Pojišťování proti nezaměstnanosti studuje se v Německu. — Starobní pojišťování na Novém Zealandě. — Odborové kartely německé. — Křesťanskosociální odborové org. v Německu. — Organisace německých průmyslníků. — Vývoj formy hospodářského boje. — Jubileum „Vooruitu".

(20. srpna 1906.) 855

Stávka hornická. — Zdražování potravin a Praha. — Dětská práce. — Třídní justice v Německu. — Přednáškové kursy odborových organisací v Německu.

(20. září 1906.) 920

Samospráva.

Klub přátel české samosprávy. — Tábor starostenského sboru v Olomouci. — Dva návrhy na zřízení samosprávného sekretariátu pro Slezsko a kraje národnostně smíšené. — Karel Adámek 40 let okresním starostou. — Všeobecné a rovné právo volební komun s poměrným zastoupením. — Sněm a úprava zákonná právních a hmotných poměrů samospr. úřednictva.

(20. října 1905.) 54

Obce a okresy v boji za všeobecné a rovné hlasovací právo. — Vady silničního hospodářství a návrhy reformní. — Morava započíná reformu silničního hospodářství. — Dva spisy o okresn. zastupitelstvech. — Trochu výměny názorů s dr. Hoetzlem.

(20. prosince 1905.) 212

Kunratický konkurs projevem falešného nazírání na samosprávného úředníka. — Proč není zavedena v samosprávě povinná odborná revise? — Tři akce by měla Jednota samospr. úředníků zavésti, aby převrátila nesprávné nazírání veřejnosti na úřednictvo. — Obecní písaři anebo nová instituce ob vodního úředníka. — Nár. Rada chce vydati sama návrh reformy veřejné správy. — K jubileu Fr. Schwarze.

(20. března 1906.) 453

Úmrtí Františka Schwarze. — Návštěva Slezanů v Praze. — Hospozinský obecní dům. — Valná hromada Jednoty samosprávných úředníků. — Reforma okresních hospod. založen. — Zákon o pensích obvod. a obec. lékařů. — Dvojí konkurs na místo ředitele měst. úřadů v Pardubicích.

(20. června 1906.) 702

Škola.

Směr rakouského školství. — Nezdravý konservatism ve školství. — Zanedbávání školství lidového. — Klerikalisování školství pod patronátem rakouských vlád. — Činnost ministra Hartla ve školství.

(20. října 1905.) 56

Definitivní školní a vyučovací řád. — Porušuje základní říšské zákonodárství. — Zachovává a rozmnožuje koncesse klerikálů ve školství. — Utužuje byrokratism a uniformitu ve školství. — Je bezmocný ku provedení několika prospěšnějších zařízení pro školství.

(20. listopadu 1905.) 139

Jednota Komenského: Spolek pro theoretické studium pedagogiky a reformu školství. — Učitelstvo české pro všeobecné rovné právo hlasovací.

(20. prosince 1905.) 216

Školské paběrky z posledního zemského sněmování. — Požadavky pražského učitelstva. — Potřeba nového systému obsazování učitelských míst. — Společnost pedagogického musea národu českého.

(20. ledna 1906.) 296

Dívčí školství u nás a jinde. (Spisek prof. dr. Frant. Drtiny.)

(20. března 1906.) 457

Josef Klika. — Otázka reformy učitelského vzdělání na sjezdu učitelstva rakouských pedagogii ve Vídni — Opětné nepotvrzení posl. J. Černého za zástupce učitelstva v okr. radě školní.

(20. dubna 1906.) 540

Čtvrtstoletí Ústřední Matice Školské. — Humanitní ústavy a spolky pro mládež. — Vídeňská konference o výchově dětí slabomyslných.

(20. května 1906.) 619

Prováděcí nařízení zemské školní rady v Čechách k novému řádu školnímu a vyučovacímu dalším krokem k úplnému zklerikalisování obecného školství.

(20. června 1906.) 698

Akce proti průvodním nařízením zemské školní rady v Čechách k definitivnímu řádu školnímu a vyučovacímu. — Klerikální protiakce. — Vládní návrh nových učebných osnov pro školy měšťanské. — Obraz českého školství v království u srovnání s německým.

(20. července 1906.) 777

Sjezd českého učitelstva na Moravě. — Valná hromada delegátů ZÚS v Čechách.

(20. srpna 1906.) 859

Předběžná porada Jednoty Komenského v Turnově o otázce reformy učitelského vzdělání krokem ku sjednocení učitelstva všech kategorií v této otázce.

(20. září 1906.) 923

Umění.

Frant. Kupka a jeho poměr ke karikatuře světové. — Puvis de Chavannes karikaturistou. — Nedostatek české karikatury. — Jaroslav Špillar. — „Volné Směry" a jejich knihovna „Dráhy a cíle". — Zkáza Leonardovy „Večeře Páně"? — Dokončení chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře.

(20. října 1905.) 60

A. A. Borisov. — XVII. výstava „Manesova": Dánské umění. — Lehnerův umělecko-historický ústav. — Prémie „Manesova".

(20. listopadu 1905.) 143

„Výtvarné zjevy", sbírka uměleckých monografií: I. „Josef Manes". Správné stanovisko, jak popularisovat umění. — K. B. Mádl, „Josef Mánes, jeho život a dílo". — „Byl jeden domeček", obrázková kniha pro malé děti od V. Preissiga. — Hantichova francouzská kniha o Praze. — „Župel", ruský časopis umělecké satiry.

(20. prosince 1905.) 220

Ochrana památek stavitelských i památek přírodních v Němcích a u nás. — Žaloba Dra Lub. Jeřábka, „Boj proti starobylému rázu Prahy", jakož i architektů Balšánka, Polívky a j. Obec Smíchovská, odstrašující příklad samosprávy v oboru kulturním. Ochuzování Prahy; nepřístupnost obrazárny Nosticovské a katalog její. Výstava „Krásná Praha". — Fr. Šimon.

(20. ledna 1906.) 300

N. R. Roerich. — Sto let „Krásné Prahy". — Sto let německého umění (1775—1875). — Vídeň a lidové umění české. — Hlasy anglické o německém umění. — Kupkova „Píseň písní".

(20. března 1906.) 462

Vzácní hosté. — Výstavy: „Manesova", Krasoumné Jednoty, Kupkova a Kafkova. — Česká grafika. — Fr. Ženíšek.

(20. května 1906.) 623

Umělecko-průmyslová výstava v Drážďanech.

(20. července 1906.) 781

„Jak oživlo umění v Rakousku". — K jubileu Rembrandtovu.

(20. srpna 1906.) 864

Z Ameriky 232, 320

Po životě náboženském a církevním. 156, 315, 393, 476, 552, 636, 713, 795, 875.

Jediná cesta.

V jarním zasedání říšské rady slíbil baron Gautsch, že svolá opět parlament, kdyby toho utvářeni věcí v Uhrách vyžadovalo. Věci uherské utvářily se sice během uplynulého léta dost povážlivě, ale jistě ne tak, že by bylo nutno svolání rakouského parlamentu. Boj o maďarské komando není ukončen, konflikt mezi korunou a majoritou uherského parlamentu není ukončen. A dokud toho nebude, rakouský parlament nemá vlastně práce — leda příležitost k mluvení. A o tu zrovna není nikdy nouze. Baron Gautsch však je muž uhlazených mravů, a jako takový dbá toho, aby se alespoň zdálo, že dostojí danému slovu. Proto byl tedy parlament svolán, ale nějaká vládní předloha parlamentu podána nebyla. Baron Gautsch v první schůzi, v delší řeči objasňoval okamžitý stav uherské krise, a na jeho řeč navázána debata, která zabrala víc než polovic všech schůzí krátkého zasedání.

Co se mluvilo o uherské záležitosti, je skutečně velice lhostejno, ani poměr k Uhrám ani stanovisko této »polovice« říše se nikterak nezměnilo. S uherskou krisí však na přetřes politické diskusse dostala se opět otázka všeobecného rovného hlasovacího práva a ovládala veřejný zájem naprosto. Debata v říšské radě o hlasovacím právu je jednou z nejlepších v posledních letech a mohutná otázka tato zdvihla úroveň vídeňského parlamentu způsobem nevídaným. Také baron Gautsch zasáhl do debaty a způsob, jakým tak učinil, nám nynějšího pana předsedu ministerstva tak »objasnil«, že jej nyní vskutku známe ze všech stran. Přiznal hned v první schůzi, že — třeba nepřímo — se vyslovil proti zavedení rovného práva hlasovacího i v Uhrách a přiznal se, že pokládá tento způsob voleb v Rakousku za nepřípustný. Pan baron Gautsch je tolik konservativní, že nikoho by nebylo překvapilo, kdyby už z důvodů svého konservatismu se opřel a opíral rovnému právu hlasovacímu. Ale baron Gautsch je jeho protivníkem ze samé starosti o — Němce. Po jeho řeči o všeobecném a rovném hlasovacím právu rozevřela se mezi ním a českým národem taková propast,

že by i tenkráte zůstala nepřeklenutelnou, kdyby nám baron Gautsch na krásně ihned splnil nejaktuálnější požadavky naše. Neboť kdykoliv se s naší strany vážně naříkalo na naše poměry a třeba smutnější byly naše žaloby — jeden paprsek naděje nám vždy sliboval lepší dobu — zavedení hlasovacího práva všeobecného a rovného: pak řekli jsme si až jedině spravedlivý tento volební řád i u nás přijde k platnosti, musí zmizeti onen křiklavý nepoměr, v němž se doposud k ostatním národům v parlamentě nalézáme a pod nímž tolik trpíme a zkoušíme. Žádný ministrpresident v Rakousku tak zjevně se nevyslovil nejen proti tomuto svatému právu všech národů, ale přímo proti našim tužbám do budoucnosti jako baron Gautsch. Pan baron Gautsch připouští jen takový volební řád, který by nepřivedl k platnosti mluvu cifer, t. j. zásadu přímého a rovného hlasovacího práva. Jinými slovy: pan ministrpresident ví, jako my všichni, že přímým stejným hlasovacím právem by musila být majorita v parlamentě slovanská, když Slované mají majoritu v říši, a proto je proti tomu právu, poněvadž by Němci byli a zůstali pro všechny časy v minoritě.

Tím je řečeno vše: je tím řečeno, jak baron Gautsch hledí na právo vůbec, a uzná je jen tenkrát, půjde-li k duhu Němcům. On patří k nebezpečné třídě starorakouských byrokratů, kteří si dovedou představiti Rakousko jen německé, on z dějin a z vývoje tohoto státu posledních 40 let se praničemu nenaučil.

Mluvčím českého klubu ve velké debatě byl dr. Kramář a dlužno bez obalu doznati, že objasnil a obhájil naše české stanovisko k velké té otázce skvěle. Jeho řeč upomínala na nejlepší doby veřejného působení tohoto nadaného politika a víc, než kdy dříve, pociťovali jsme lítost nad tím, že právě jeden z nejlepších lidí našich musil zabloudit na klikaté stezky mladočeské politiky. Čím upřímněji dr. Kramář mluvil pro všeobecné a stejné hlasovací právo, tím více dalo se čekati, že se vzdálí od barona Gautsche, jehož politiku ve svém klubu doposud zastával a schvaloval. Dalo se čekati, že není-li dr. Kramář skutečně »ušknut« vnadami nynějšího premiéra, že po stanovisku, které zaujal baron Gautsch v této pro nás tak důležité otázce, se jej zřekne, a že povede politiku svého klubu jinak, jinam, daleko pryč od vlády Gautschovy. Ale nic podobného se nestalo. Mladočeský klub ani dnes se nevzdá nešťastné své politiky, hledající spásy v přítmí přízně té neb oné vlády, a mladočeský klub nadále bude podporovat politiku muže, který nejen že z příčin čistě parlamentárně-taktických nám neplní aktuální a životní potřeby, nýbrž se zásadně opírá splnění lidských práv a nadějí našich v ně.

A ani tentokráte krátké zasedání parlamentární neuplynulo, aniž by nám baron Gautsch nedal pocítit osten naší nynější mizerie parlamentární. Je známo, že chef kabinetu odkázal otázku druhé české university na známou »dobu pozdější«, odvolávaje se k tomu, že se universita dá zřídit jen cestou ústavní, a že tudíž ještě v této periodě říšské rady podá dotyčnou předlohu. Jak ta cesta ústavní vypadá a co u nás a pro n á s znamená, víme. Neudržitelné poměry na všech rakouských universitách donutily však vyučovací správu k akci k jejich odstranění. Baron Gautsch v poslední schůzi odevzdal parlamentu exposé, v němž se vyličují opravy a subvence vysokým školám bez rozdílu nově poskytnuté. Náklad obnáší 25 milionů korun za novostavby, opravy atd. Exposé vypočítává, jak bude těmi penězi naloženo, a zmiňuje se také o druhé universitě na Moravě. Ale jak! Opakuje se tam slib o podání universitní předlohy, ale redukuje se již na zřízeni právnické fakulty, oznamuje se tam, že náklad na toto zřízení, po ústavním schválení dotyčné předlohy, bude zaopatřen stejným způsobem jako nynějších 25 mil., ale zároveň se prohlašuje, že z těchto 25 mil. na přípravy na českou universitu »na Moravě« nevezme se ani haléř. Mladočeský klub na toto přímo posměšné chování se vlády ani nehlesl, ačkoliv i méně chápavým členům jeho musí být patrno, že baron Gautsch pro b r n ě n s k o u universitu nehnul prstem, a že celá věta o ní v onom exposé byla jen napsána, ut aliquid fecisse videatur, aby se českým lidem zdálo, že o ní je tam vážně řeč. Pro druhou universitu tím nezískán ani kalamář.

Je nepochopitelno, jaký důvod mladočeští politikové pro svůj kurs mají, kde sebrali zas onu nevídanou dávku trpělivosti, která o celý Montblanc převyšuje i pověstnou holubičí trpělivost Staročechů z let osmdesátých. Nač Mladočeši od barona Gautsche ještě čekají? Jak dlouho ještě čekají? Nepoznali jej doposud? Ani po poslední jeho řeči a po tomto exposé?

»Musíme vyčkati č i n ů nové vlády! Ale stejně upřímně prohlašujeme, že toto vyčkávání nemůže b ý t n e k o n e č n é, a že, ukáže-li se, že vláda Gautschova chce být pouze p o k r a č o v a t e l e m s y s t é m u K o e r b e r o v a, nynějšího chefa kabinetu se stejnou r o z h o d n o s t í b u d e m e p o t í r a t jako m i n u l é h o. Perný pětiletý boj proti Koerbrovi jsme nevedli k tomu, abychom zaměnili osobu a zachovali systém Koerbrův, a není příčiny, abychom se vzdávali v tomto boji nějaké zbraně. Také Němci toho neučinili.« Tak mluvil tentýž dr. Kramář 29. ledna 1905 v Budějovicích. Odpověď dostal skutky barona Gautsche a jeho chováním se vůči nám. Neporozuměl-li jim, tož jej

poučiti mohla řeč, kterou měl kollega jeho dr. Stránský právě v posledním zasedání říšské rady. Tam 3. října prohlásil bývalý místopředseda mladočeského klubu, že baron Gautsch se ukázal nejen pokračovatelem, nýbrž kopií dr. Koerbra, daleko špatnější originálu.

Nač tedy Mladočeši a co od barona Gautsche čekají?! Nic. Ale nemají dnes odvahy ani k odporu, ani k přiznání. K obojímu budou musit být donuceni. Donutit je musí národ sám a národ sám musí si vynutit na rakouské vládě splnění svých požadavků. Z řečí dra Kramáře a barona Gautsche vidíme lépe, než kdy dříve, že je k cílům našim jen jedna cesta: všeobecné a rovné hlasovací právo! In hoc signo vinces. *Č.*

K reformě rakouského práva manželského.

Napsal J. Z. Kopal.

V Rakousku za příležitosti revise občanského zákoníka z r. 1811 mluví se o reformě práva manželského. Od vládních osnov nečekám ničeho: reforma (má-li jí být) musí čelit proti katolickým zásadám práva manželského, a u nás státní moc je posud nástrojem v rukou katolické církve. To ovšem neznamená vzdát se práce; právě naopak musíme do vrstev vždy širších vnášet jako politický program principielní ujasňování otázek, jež vyžadují reformy a připravovat tak jich politické uvědomování a vynucování.

*

Úkolem moderního práva manželského je odstranit dvojí zastaralý systém ideový: názor o nerovnoprávnosti ženy a názory náboženské. Tedy rovnost muže a ženy v právu a světské právo manželské. Stať moje zabývá se pouze tímto druhým požadavkem: interkonfesijním právem světským. Tato druhá stránka problému je pro nás dnes nejpřednější: bez vymanění světského práva z názorů konfesijních, nelze myslit na reformu ve směru prvém, neboť právě je to dogmatické křesťanství, jež při svém aristokratismu politickém učí nerovnoprávnost ženy.

*

Od počátku novověku vede stát a církev katolická boj o pravomoc nad určením smlouvy manželské, kterou manželství dle práva vzniká, a nad manželstvím samým.

Je to racionalism, který z psychologických úvah o přirozené lidské morálce vnesl do manželství novou morálku neasketickou, považující manželství za svazek přirozeně čistý, oproti asketické a materialistické morálce katolické. V právu tehdejším jeví se racionalism jako theorie přirozenoprávní, jež přijímá tuto morálku a za orgán společnosti lidské, na vrozené mravnosti spočívající, prohlašuje stát, jenž je oproti církvi samostatný, a rozhoduje tedy i o manželství a o smlouvě

manželské, jež je smlouvou, jako kterákoli jiná. Tak vytvořilo se nové pojímání manželství oproti názorům předpisů kanonických, v nichž dogmatická morálka katolická je právnicky konstruována. Theorie přirozenoprávní došla výrazu v kodifikacích 18. věku; v Rakousku za Josefa II. Rakouské právo manželské je z té doby a je dílem josefinské školy přirozenoprávní, jež je kompromisem mezi radikálnějšími theoriemi přirozenoprávními [1] a theorii kanonickou. V učení rakouských josefinistů rozhoduje sice o právu manželském jedině stát (tomu též dán výraz v zákoně), ale z ohledů na církev katolickou recipovány stěžejní myšlenky kanonické, takže rakouské právo je celkem konfesijní. Ohled na katolickou církev vysvětlovala kompromisní škola ta pomocí scholastické své methody: zřetelem na dané poměry kulturní a tradicionelní názory obyvatelstva, kterých prý právo přirozené musí respektovati a nezaváděti novoty nerozvážně. Pouze pro nekatolíky vytvořeno bylo interkonfesijní právo dle zásad tehdejší theorie. Ráz ten rakouské právo zachovalo až podnes, ježto josefinské právo bylo recipováno při kodifikaci občanského zákoníka.

*

V jakém směru jeví se kompromis ten v právu rakouském?

Především v tom, že v Rakousku nemáme posud obligatorního civilního sňatku. Rakouské právo k platnosti manželského sňatku pro katolíky, protestanty, pravoslavné a židy žádá slavné prohlášení konsensu manželského před duchovním (s předchozími ohláškami v modlitebnách dotyčných konfessí). Církevní forma sňatku není svobodnému uplatňování se státního práva manželského na úkor tam, kde církev uznává, že právní úprava manželství náleží státu. Tak tomu v zemích protestantských, neboť protestantism jsa plodem renaissance ve směru náboženském, uznával přirozenou morálku (byť ji vysvětloval nábožensky), a šel tedy paralelně s racionalismem. Dále pak odmítaje světskou moc církevní uznával zákonodárství státní ve všech směrech a tedy i circa res matrimoniales. V protestantských zemích také vskutku faráři a konsistoře byly orgány státními in matrimonialibus.

Jinak ale v katolických zemích. Přikazuje-li stát sňatek před katolickým duchovním, stává se jeho samostatné zákonodárství manželské illusorním, neboť závisí pak na církevních orgánech, zda manželství se uskuteční neb ne. Nic nespomáhá, že rakouské právo považuje při tom duchovního za orgán světský, kterému přidělena určitá funkce

[1] Protestantských theologů v Německu a racionalistů anglických a francouzských.

státní moci, aby jménem státu bral na vědomí konsens snoubenců. § 29. patentu z 16. ledna 1783 a § 33. josefinského zákona (hl. III.) z r. 1786 žádají jen »dass die beiderseitige Einwilligung zur Ehe in Gegenwart des Pfarrers. Pastors, Poppen oder Rabbiners... ausgedrückt werde«. Podobně §§ 69. a 75. obč. z. Stačilo by tedy jen, aby duchovní přesvědčil se, zda sňatku nepřekáží nějaké impedimentum dirimens rakouského práva, resp. zdali od něho bylo světskou mocí dispensováno, a aby přijal na vědomí konsens snoubenců, že chtějí spolu manželství uzavříti. Než k takové asistenci kněz dle učení církve katolické nesmí se propůjčiti. On smí asistovati (t. j. konsens snoubenců přijmouti), jen když manželé uzavírají sňatek takový, který stane se svátostí. Ale svátostí stane se manželství, jen když vyhovuje podmínkám kanonického práva, t. j. když nejsou tu překážky kanonickým právem stanovené. Kněz tedy bude dbáti na právo kanonické, nikoli na světské, a kde toto přijde do konfliktu s katolickým, odepře konsens. Rovněž nebude dbáti na dispens světskou, nýbrž bude žádat dispens biskupskou ev. papežskou. Kněz nemůže se dle učení katolického považovati za orgán státní jako duchovní protestantský. Tak státní moc přichází následkem této theorie, jen v zemích protestantských proveditelné a odtud též vzaté, do konfliktu s církví katolickou za podmínek nevýhodných — uznávajíc spolupůsobení kněze nutným, je odvislá od dobré vůle jeho, poněvadž nemůže donutiti jej k vzdání se názorů kanonických a nezná jiného projevu náhradního — obligatorního sňatku civilního.

Tento modus zavedl Josef II. na radu Martiniho.[1] Rádcové jeho (hl. Martini) myslili ovšem, že nad katolickou církví zvítězí svou theorií. Lišili smlouvu a svátost učíce, že stát upravuje smlouvu, jež je materií svátosti. Svátosti stát se nedotýká, ponechávaje určení její církvi. O smlouvě rozhoduje jen stát a církev má přijmouti jeho normy, poněvadž smlouva občanská je materií, t. j. podmínkou svátosti a má bez odmluvy posvětiti sňatek, jejž stát uznává za právně dovolený. Stát požaduje od církve posvěcení sňatku, neboť dle Martiniho od sakramentální povahy manželství nesmí se upustit a stát nesmí připustiti, aby poddaní katoličtí uzavírali manželství hříšně. — Josef II. zase církevní formu sňatku považoval za formalitu zachovávanou k vůli lidu, jenž tehda ještě nesl stopy duchovní bídy protireformační a reformám náboženským nerozuměl. Josef II. předpisoval katolickým kněžím hleděti na celou záležitost dle osvícenské theorie.

[1] Martini professor práva přirozeného na univ. Vídeňské měl čelné účastenství v tehdejších pracích kodifikačních.

Právo k tomu brał z učení Martiniho, jenž v státní radě prohlásil: »Kněz musí se podrobit donucení, jež mu stát v tomto směru ukládá a na rozkaz státu musí poželnání sňatku přesně vykonat tak, jako na rozkaz státu musí křtít.« Josef II. pronesl názor, že »jak kněz, tak snoubenci při uzavření sňatku mají abstrahovat (absehen) od církevních zákonů«. Tedy v podstatě měl býti uzavřen sňatek civilní s šetřením církevních formalit (Dr. Carl Hoch: »Der oesterreichische Staatsrath 250.) Kněz při uzavření sňatku má si myslit buď, co mu stát předpisuje, nebo lépe, ať si nemyslí nic.

Učení a politika ta byly docela pochybené a výsledek byl: vláda katolické církve ve věcech manželských. — Učením tím neprovádí se do důsledků theorie přirozeno-právní, že jen stát rozhoduje o smlouvě manželské, neboť tu musila by se i forma sňatku díti před forem světským. Ustanovení kněze za úředníka světského je pochybené, poněvadž kněz nebude při aktu svém lišiti funkci světskou a duchovní. Chtíti, aby církev katolická přijala nauku, že smlouva občanská je materií svátosti, když dle jejího učení je to konsens snoubenců, odpovídající právu kanonickému, a copula carnalis, je jednou z naivností, jakých tehda rakouští právníci theoreticky kompromissující a neznající historických pramenů, pronášeli dosti často s nejvážnější tváří. Je v tom nesamostatnost, neschopnost postavit se na vlastní stanovisko odkrytě, nýbrž namlouvání, že vlastně nic proti učení církevnímu v nauce není. Tak to dělali tehdejší státníci a liberální biskupové. Ne; theorie přirozenoprávní je v příkrém rozporu s katolickým učením a stát má právo ve svém zákonodárství nehledět k názorům katolickým. Také názor, že stát musí dbát, aby snoubenci neuzavírali sňatek hříšně, nýbrž, aby přijali svátost, nesrovnává se s principem samostatné státní společnosti, abstrahující od názorů náboženských. To jsou ještě stopy státu protireformačního.

Josef II. očekával ovšem reformy církevní z vnitra církve (Febronianismus, episkopalismus) a ustanovení svá považoval za přechodní. Polovičatost svého zákonodárství překonával svou silnou individualitou, nutě církevní orgány k poslušnosti, ale po něm jako dědictví zbyla forma církevního sňatku, a již nikdo více nehájil státní autority vůči církvi katolické. (Dokončení.)

Konec Obrenovičů.

Srbský státník Vladan Ďorděvič napsal politickou knihu nad míru zajímavou a poučnou.[1] Mnozí čtenářové budou ji čísti jako román: nevěstka stává se (na konci XIX. století) královnou a jest slavnostně uznána od caře vší Rusi; poznáváme krále, který se neleká žádného zločinu a kterého vlastní otec označuje otcovrahem; sledujeme tohoto otce až do konce a vidíme, jak se synovi vyplňuje budoucnost; intriky, úplatky, zpronevěry, justiční vraždy — — — sensační román nejhoršího druhu, a přece jen skutečnost!

Historik najde v knize výňatek ze srbských dějin. Líčí se sice události jen tří roků, ale dovídáme se také, jak se události připravovaly v periodě předcházející. Sociolog a politik jest knihou přímo vybídnut, aby si dal počet o principech současné politiky, a aby revidoval starou otázku po poměru mravnosti a politiky. Můj referát klade důraz na sociologický význam díla; historik podejž svůj posudek o tom, zda jest autor dostatečně objektivní a načrtl-li obraz doby, kterou líčí, úplný. Pokud já mohu souditi, snaží se Ďorděvič býti objektivním; velice poctivě dává mluviti faktům, a kde možno, dokumentům.

Ďorděvič je povoláním lékařem. Vzdělav se vedením Billrothovým, podstatně zdokonalil srbské vojenské lékařství; lékařské a přírodovědecké vzdělání uplatňuje se v knize jako historický positivismus. Ale Ďorděvič jest také básníkem, romanopiscem i dramatikem, a také tato stránka spisovatelova přispívá k dokonalosti spisu. Ďorděvič převzal 11. října 1897 vládu jako ministerský předseda, a jest známo, že jeho regime přinesl Srbsku mnoho dobrého. Dovedl urovnati rozervané finance. Jako bývalý vyslanec v Cařihradě a v Athenách užil znalosti balkánských států velice obratně. Vůbec musí se mu vyslo-

[1] »Das Ende der Obrenovich: Beiträge zur Geschichte Serbiens 1897—1900«. Von Dr. Vladan Georgewich, serbischer Ministerpraesident a. D. Verlag S. Hirzel, Leipzig, 1905.

viti uznání za jeho práci; sám se příležitostně přirovnává k Bismarckovi, a přirovnání to nikterak nepůsobí dojmem domýšlivosti. Đorđević byl domácím lékařem Milanovým a v tomto postavení zjednal si cenný rozhled po vnitřních poměrech své vlasti. Domácí lékař však byl a zůstal Milanovým přítelem — snad kritický historik na vrub tohoto přátelství připočte mnohý úsudek o lidech i skutcích.

Král Milan jest v knize hlavní osobou, ač není již aktivním králem, maje pouze vrchní velení v armádě; de facto jest Milan vladařem a vůdcem svého syna. Při vší zálibě v prvním srbském králi není Đorđević zcela slepý pro jeho chyby; čteme na příklad, že Milan hraje komedii. Velice často musí čtenář z líčení usouditi, že Milan špatnosti synovy nejen trpěl, ale dokonce přímo podporoval, a proto nepůsobí nijakým dojmem, když se dodatečně pro tuto svou slabost dovolává svého »otcovství«. Nebyl to také pouze otec, který po dobrovolném poděkování přichází do Srbska, aby zachránil svého syna, ale orientálský despota, v Paříži zkažený, který měl příliš málo peněz, aby mohl bezstarostně tráviti všecek čas mimo Srbsko. Đorđević není si o charakteru Milanově jasný; dokonce se namáhá nebýti jasným, ale uvedené činy na nestranném pozorovateli přísný úsudek o Milanovi přímo vynucují. Đorđević sám na př. uvádí Milanovo doznání, že pro špinavé prádlo najímal pomahače synova (Andeliće); jistě nestalo se náhodou, že syn později tuto Milanovu kreaturu najal za vraha svého otce. Jestliže Đorđević zachycuje menší charakteristické črty, na př. jak Milan za dveřmi naslouchává a slídí, tož se nám osobnost nestává nijak sympatičtější; a docela už nás nechytají rhetorické expektorace, které Đorđević in extenso reprodukuje. Představuje-li se nám Milan jako »realista«, který nemá smyslu pro »staré fráse« o záchraně vlasti a t. p., nelze nám tento druh realismu respektovati. Chce-li se nám Milan legitimovati jako Evropan a západník, jenž »bojuje proti ruskému slavjanofilství a panslavismu«, je to zase jenom fráse, ražená pro naivní žurnalisty vídeňské a budapešťské. Opakuji: události předvádějí nám orientálního despotu, který není lepším proto, že jest malý. »... Jste idealistou a proto nutně ospravedlňujete každý svůj krok před tím, co nazýváte svědomím. Pravý opak Váš jsem já, člověk, který nemá vůbec žádného ideálu. Jsem strašným egoistou a materialistou, a lituji pouze, že jsem tomuto svému názoru na život nezůstal vždy v životě věren; neboť všechny chyby, kterých jsem se kdy dopustil a které se nyní na mne mstí, provedl jsem tehdy, kdykoliv jsem se egoismu zpronevěřil.« V této své charakteristice Milan kreslí svůj cynický anarchismus správněji než zamýšlel. Nihilistický parvenu,

anarchistický monarcha, to je Milan. Ďorděvić konečně to ví také, ale uvědomuje si to pouze o otci královského syna. Při rozmluvě o ženitbě mladého krále, jenž byl by rád uzavřel sňatek z lásky, ne čistě politický, žádá ministerský předseda, aby král své osobní štěstí podřídil státnímu prospěchu; při té příležitosti uklouzl zkušenému muži tento všeobecný úsudek: »Stává se poslední dobou, že zástupci monarchických principů v Evropě stůňou přílišně velikou touhou po privátním štěstí, a počínají obětovati této touze zájmy nejen státní, ale dokonce i dynastické. A kdyby se tato chorobná touha po osobním a soukromém štěstí zahnízdila na všech trůnech, brzo bylo by monarchistickým principům v Evropě konec.« Ďorděvić vyjadřuje se zde, jako všude, opatrně, ale podává správně pocity, které král Milan a král Alexandr šířili v Evropě proti monarchismu. A kniha srbského ministra mimo službu musí konečně působiti týmž směrem. Zvláštním dojmem působí, když Ďorděvić vůči Milanovi a také Alexandrovi stále si hraje na poslušného ministra; mimovolně vzpomínáme si tu na Bismarcka a jeho poměr k starému císaři, jen že srbský ministr má před sebou krále, jimž docela marně před oči staví důstojnost jejich úřadu.

Alexandr při vší zdrželivosti Ďorděvićově jest charakterisován velmi otevřeně. A sice kreslí nám Ďorděvić mladého nešťastného muže jako pathologického degenerovaného; na př. jest popsán pochodňový průvod v Zajčaru, když Alexandr, stoje u otevřeného okna, jest náhle zachvácen chorobnou touhou, vyskočiti na dlažbu. Nevěřím, že by tím pathologičnost Alexandrova byla dostatečně dokázána; spíše by se tato musila přičísti dědičnému zatížení. Ale i bez tohoto zatížení lze jeho »moral insanity« přípočísti na vrub zhoubnému vlivu a příkladu barbarsky nemravného domu rodného. Ďorděvić sám uvádí následující bolestný stesk Alexandrův, opravdu dojímající: »Víte (pravil k Vukašinovi), že jsem neměl ani dětství ani jinošství, jak je prožívají všichni lidé. Věčný svár mezi mými rodiči ztrpčil mi život a rozervaly mé zdraví, zvláště nervy. Tento život zabil ve mně každý cit.« Tak se zcela jednoduše vysvětluje, proč se z Alexandra při jeho poměrně velikém nadání vyvinula, jak jeho otec říká, povaha neronianská; chápeme, proč žádnému člověku nevěří, proč je tak falešný a prolhaný, a jak se z něho konečně vyvinul sprostý zločinec. Také jeho pohlavní nepřirozenost dá se vyložiti odsud. Milan sám vyslovuje se o tomto thematě v ten smysl, že syn jeho stal se neurasthenikem teprve později a že byl pohlavně od Dragy »platonsky vyssáván«.

Ale pro mravnost ani srbský dvůr ani srbští politikové neměli porozumění; také Ďorděvić rozlišuje à la Mirabeau tak zvanou ve-

likou morálku od malé více, než jest pro Srbsko a Balkán snesitelno. Dosti často musil jsem si při čtení poznamenávati, jak Ďorděvić tak mnohé, co se kolem něho dálo, nechtěl viděti; každým způsobem Ďorděvić v privátním životě svých králů zavíral oči obě... Na svou omluvu mohl by Ďorděvić ukázati na politiku a život při dvoře velkých států. Skutečně v barvách zvláště pronikavých jest líčeno Rusko a jeho politika; Ďorděvić uvádí nepopěrné důkazy korrupce, která ovládá ruskou diplomacii a politiku; potud jest jeho kniha novým a časovým příspěvkem ke charakteristice carismu. Ale Ďorděvić obviňuje intriky Ruska více než jest oprávněn. Chování Ruska k Srbsku nedá se vyložiti tak výhradně osobní antipathií carovou vůči Milanovi; problém jest spletitější a musí se vyložiti také celkovou politickou situací a zvláště antagonismem k Rakousku. V tom ohledu, myslím, posuzuje Ďorděvić rakouskou diplomacii příznivěji, než události dovolují. Vždyť i Milanu, věrnému sluhovi Rakouska, uklouzá příležitostně poznámka pro rakouskou diplomacii hodně nepříznivá. Přece však se korrupce v ruské diplomacii přibíjí právem, a Ďorděvićova kniha končí vážným napomenutím: »Ave Caesar, Rossiarum imperator, morituri te salutant!« Každým způsobem měl by konec Obrenovičů býti krvavým mementem dynastii holštýn-gotorppské.

Veliký rozpor zůstává ve výkladech Ďorděvićových nerozřešen. O atentátu na Milana (1899) se totiž stále tvrdí, že byl spáchán z iniciativy ruské diplomacie; ale na konci knihy dovídáme se z úst samého Milana, že atentát nastrojil král Alexandr. Při tom třeba ještě zdůrazniti, že při vyšetřování atentátu Milan se synem si hráli do rukou a to bez kontroly a dokonce proti kontrole vlády; před svou smrtí odhaluje užaslému (?) Ďorděvićovi, že Alexandr není jen člověk špatný, ale že je zločinec, a co více, povaha neronianská.

Když Milan praví, že dávno již věděl, že syn jeho jest člověkem špatným, ale že jako otec to tajil, ba že se i snažil, aby ho polepšil a na trůně udržel, zní to hodně lidsky, ale nelze se zbaviti pochybnosti.

Process dokázal, že najatý osnovatel atentátu byl ve vězení oběšen, a útočník proti očekávání a slibům zastřelen; vůbec byla spáchána celá řada zločinů — mlčel Milan k tomu všemu pouze jako otec? Přiznávám se, že mne vysvětlení Ďorděvićovo v tomto hlavním bodě neuspokojuje. Proto také působí jiným dojmem na mne než na Ďorděviće fakt, že Milan několik dní před svým odhalením důležité dokumenty (»nejdůležitější materiál pro dějiny naší vlasti«) — spálil. Není úkolem těchto úvah, ospravedlňovati Alexandra a jeho poměr k otci; jest opravdu povahou neronianskou, když pohraničním strážím

vydal rozkaz, aby otce, kdyby se pokoušel přes hranice do Srbska, »zastřelily jako psa.« — — — ale jest úkolem historikovým objasniti vlivy, které takového syna vytvořily. A k těmto vlivům bez odporu patří »egoismus a materialismus« otcův a poměr rodičů k synovi...

V korrupci a degeneraci dynastie mají silné účastenství četní srbští politikové. Jistě dlouhý regime Milanův byl možný jen ve společnosti zkažené. Ovšem musíme přidati, že zločinný absolutismus, zahalený zdánlivým konstitucionalismem, udržoval celou zemi v strachu a hrůze. Jest přímo dojemné čísti, jak politikové stále jsou puzeni strachem o děti. Smutný příklad všeobecné zpustlosti jest pověstný vůdce radikálů Pasić — za 40.000 fr. dá se tento úhlavní nepřítel Milanův koupiti... Peníze vůbec hrají velikou politickou úlohu nejen v Srbsku, ale v orientální politice vůbec. Naprosto nepřekvapuje, když při nákupu pušek do Alexandrovy soukromé pokladny zmizejí dva franky za kus. Đorđević je proto skutečně na omylu, vidí-li nebezpečí pro monarchism pouze v mesallianci králově; takové mesalliance promíjeli strážcové monarchismu silným autokratům vždy. A proto není náhodou, že car snad pod dojmem vzpomínky na Petra Velikého a jeho Katinku uznal Dragu Mašinovu. Nebo je pravda, že Draga byla ruskou agentkou, a že car věděl, že jest nevěstkou? Milan to tvrdí. Každým způsobem Đorđevićovou knihou jest kompromitován nejen monarchismus srbský: Milanovo mínění o synu bylo jistě známo diplomatům a dvorům evropským, vědělo se jistě o jeho zločinných činech, ale přes to Alexandr zůstal v milosti, a německý císař dokonce mu hledal nevěstu — — — že monarchism tímto svým chováním nemůže získati, rozumí se samo sebou.

Končím své poznámky o poučné knize. Čtenář s užitkem si přečte zprávy, které Đorđević podává o poměrech jednotlivých balkánských států; zvláště pozoruhodna jsou vysvětlení o antagonismu Srbska proti Bulharsku a Černé Hoře. Při tom se také jedná o chování Řecka (řecké církve!) a Turecka; všechno zajímavé, ale odporné, jako celá korrupce orientální a — evropská. Velmi málo dovídáme se o tom, jakou nynější srbský král měl účast v konci Obrenovičů — snad také tento oddíl srbských dějin najde svého Đorđeviće. *M.*

Všeobecné volební právo.

Maurice Maeterlinck.

Zdá se, že znenáhla vše se shoduje v tom, dokázati, že poslední pravdy nalézají se na krajních bodech myšlenek, jež až dotud člověk se zdráhal prozkoumati. Lze to tvrditi vzhledem k mravním vědám, jako k vědám exaktním; a není důvodu, proč bychom k nim nepřipojili politiku, která není než prodloužení morálky.

Lidstvo po staletí žilo jaksi na půl cestě sebe sama. Tisíce předsudků, a především ohromné předsudky náboženské, zastíraly mu vrcholky jeho rozumu a jeho citů. Nyní, když se značně stlačila většina umělých hor, jež se vztyčovaly mezi jeho očima a skutečným obzorem jeho ducha, nabývá vědomí jednak sebe sama, jednak svého postavení mezi světy a cíle, jehož chce dosíci. Začíná chápati, že vše, co nesahá tak daleko jako logické závěrky jeho rozumu, není než marnou hrou na cestě. Říká si, že zítra bude mu vykonati cestu, jíž nevykonal dnes, a že vyčkáváním, ztrátou času mezi každou etapou není čeho získati, leč trochy klamného klidu.

Jest psáno v naší přirozenosti, že jsme krajní bytosti; ta jest naše síla a příčina našeho pokroku. Ubíráme se nutně a pudově k posledním mezím naší bytosti. Necítíme se žíti a nemůžeme organisovati život, který by nás uspokojil, než na hranicích našich možností. Dík tomu pudu, jenž se osvětluje, jeví se čím dále tím jednomyslnější snaha nezastavovati se již u přechodných řešení, vystříhati se příště polovičních pokusů, nebo aspoň přejíti přes ně co možná nejrychleji.

Tím není řečeno, že tato snaha, zabíhající do krajností, stačí vésti nás ke konečným jistotám. Jest vždy dvé krajností, mezi nimiž jest voliti; a jest často nesnadno určiti, která jest u východiště a která u cíle. V morálce na př. jest se nám rozhodnouti pro absolutní egoism nebo absolutní altruism, a v politice pro vládu co možná nejlépe zorganisovanou, řídící a chránící nejmenší kony našeho života, nebo pro nebytí vlády. Ty dvě otázky jsou dosud nerozluštitelny. Nicméně

možno věřiti, že absolutní altruism jest krajnější a bližší našeho cíle, než absolutní egoism, rovněž jako anarchie jest krajnější a bližší dokonalosti našeho plémě, než vláda nejpřesněji a nejbezúhonněji organisovaná; taková, jakou si lze na příklad představiti na posledních mezích úplného socialismu. Možno tomu věřiti, poněvadž absolutní altruism a anarchie jsou krajní tvary, jež vyžadují nejdokonalejšího člověka. Jest to tedy po straně dokonalého člověka, kam jest nám obraceti zraky; neboť tento směr jest to, dlužno doufati, jímž se ubírá lidstvo. Zkušenost tomu ještě neodpírá, že jest menší nebezpečí klamati se, hledíme-li před sebe, než hledíme-li za sebe, patříme-li příliš vysoko, než patříme-li příliš nízko. Vše, čeho jsme až podnes dosáhli, bylo zvěstováno a takřka přivoláno těmi, kdo byli obviněni, že hledí příliš vysoko. Jest tudíž moudro, v pochybnosti přidržovati se oné krajnosti, která předpokládá lidstvo co nejdokonalejší, nejušlechtilejší, nejvelkodušnější. Takto mělo by býti odpověděno tomu, kdo by se tázal, bylo-li dobře dáti lidu, přese všecky jeho přítomné nedokonalosti, co možná dokonalou svobodu: ano, jest povinností všech, jichž myšlenky předcházejí nevědomý dav, odstraniti vše, co klade překážky svobodě lidí, jakoby všichni lidé zasluhovali býti svobodni, byť bychom věděli, že toho nezaslouží než drahně po svém osvobození. Shodného užívání svobody nenabude se než dlouhým zneužíváním jejích dobrodiní. Jen, půjdeme-li nejprvé za nejvzdálenějším a nejvyšším ideálem, jest nám dána možnost odkrýti ideál nejlepší. — Co jest pravdou vzhledem k svobodě, jest pravdou vzhledem k ostatním právům lidským.

Abychom užili této zásady, vzhledem k všeobecnému právu volebnímu, vzpomeňme politické evoluce moderních národů. Béře se jednotvárnou a nehybnou křivkou. Jeden po druhém, národové vymykají se z tyranství. Vláda více méně aristokratická nebo plutokratická, zvolená obmezenou volbou, nahradila samovládu. Tato vláda rovněž ustupuje nebo jme se takřka všudy ustupovati vládě všech, po všeobecném volebním právu. Kam dospěje? Přivede nás nazpět k tyranství? Promění se ve volební právo stupňované? Stane se jakýms mandarinátem? Vládou kterési elity nebo organisovanou anarchií? Nevíme ještě, kdyžtě žádný národ nepřekročil fasi volebního práva všech.

Téměř všudy, abychom uposlechli zákona tak činného, vedoucího nás ke krajnostem, pomíjíme etapy, abychom rychleji dospěli k tomu, co se zdá býti posledním politickým ideálem národů: ku vše-

obecnému volebnímu právu. K tomu ideálu, zastírajícímu ještě lepší ideál, skrývající se nepochybně za ním a nejevícím se tím, jímž snad jest: prozatímním řešením, budou se obraceti zraky a tužby lidstva, dokud nebudou vyčerpány všecky illuse, jež v sobě chová. Jest to nutný cíl, dobrý nebo špatný, k němuž postupují národové. Jest nevyhnutelno pro pudovou spravedlnost davu, aby evoluce se splnila. Vše, co jí klade překážky, jest jen přechodnou závadou. Vše, co předstírá zlepšení tohoto ideálu, dříve než byl dosažen, jej zatlačuje zpět k starému bludu. Jako každý všeobecný a naléhavý ideál, jako každý ideál, utvářející se v hlubinách života anonymního, má především právo se uskutečniti. Jestli po svém uskutečnění zpozorujeme, že nesplňuje, co byl sliboval, bude spravedlivo pomýšleti na jeho zlepšení nebo nahrazení. Prozatím jest psáno v pudu davu, tak nezničitelně jako do kovu, že všichni národové mají přirozené právo projíti touto fasí politické evoluce a tázati se, jeden po druhém, každý svou řečí, se svými vlastními ctnostmi a vadami, po možnostech štěstí, jež přináší.

Proto, jsa pln povinnosti žíti, tento ideál jest spravedlivě žárlivý, intolerantní a přemrštěný, jako každý mladý organism, vylučuje násilně vše, co by mohlo porušiti jeho čistokrevnost. Možno, že podstaty vydlužené od monarchie a aristokracie, jež se pokoušíme uvésti do jeho mladistvých žil, jsou o sobě znamenity, avšak jsou mu na škodu, když tě mu vočkují zlo, z něhož jest se mu dříve vyléčiti. Dříve než by se vláda všech, směšením s jinými vládami, stala moudřejší, čistší a shodnější, třeba, aby se svou vlastní fermentací očistila. Teprve, až se zbaví všech stop, všech vzpomínek minulosti, až bude vládnouti v jistotě a úplnosti své síly, bude snadno vyzvati ji, aby vyvolila v této minulosti, co jest důležito pro její budoucnost. Vybéře si z ní podle své přirozené chuti, jež, jako přirozená chuť každého živého tvora, ví neklamně, co jest nevyhnutelno k taji života.

Národové mají tudíž pravdu, zavrhují-li prozatímně, co jest snad lepší všeobecného volebního práva. Možno, že dav uzná během času, že někteří intelligentnější rozpoznávají a řídí lépe než ostatní dobro všech. Těm pak udělí zákonnou preponderanci. Prozatím na to ještě nepomýšlí. Nemá času poznati se. Neměl času vyvážiti zkušeností, na pohled absurdních, avšak které jsou nutny, poněvadž uvolňují místo, kde se skrývají nepochybně poslední pravdy.

Jest to s národy jako s jedinci: co platí, jest, čemu se naučí sami sebou, vlastní škodou, a jejich omyly tvoří dobra budoucnosti. Nic nepomáhá říkati člověku za jeho mládí nebo za jeho dětství: »Ne-

lžete, neklamte, neubližujte.« Tato pravidla moudrosti, jež jsou zároveň pravidly štěstí, ho neproniknou, neživí jeho myšlenku, nestanou se blahodárnou skutečností, až když mu je život objevil jako nové a nádherné pravdy, jichž nikdo netušil. Rovněž tak jest marno říkati davu, jenž hledá svůj osud: »Nemyslete, že množství má pravdu; že lež stvrzená sty ústy přestává býti lží, že omyl prohlášený davem slepých stane se pravdou, již příroda potvrdí. Nedomnívejte se, že, postavíte-li deset tisíc nevědoucích proti jednomu, jenž ví, něčeho zvíte, nebo že přinutíte nejpokornější z věčných zákonů, aby vás následoval a opustil toho, jenž jej byl uznal. Nikoliv, zákon setrvá na svém místě při moudrém, jenž jej byl odkryl; a tím hůře pro nás všechny, vzdálíte-li se, nepřijavše ho! Naleznete jej jednoho dne na své cestě, a co jste kdy činili, abyste se mu vyhnuli, obrátí se proti vám.«

Co se takto říká k davu, jest velice pravdivo: ale jest rovněž pravdivo, že to vše nenabude účinnosti, až když bylo zakušeno a prožito. V těchto záhadách, kde se sbíhají všecky záhady života, dav, jenž se mýlí, má takřka vždy pravdu proti moudrému, jenž má pravdu. Odmítá věřiti mu na slovo. Cítí nejasně, že za nejzřejmějšími abstraktními pravdami jest nesčetné množství žádoucích pravd, jichž žádný rozum nemůže předvídati, poněvadž jest jim třeba času, skutečnosti a vášně lidí, aby rozvinuly své dílo. Proto také, nechť mu dáváme jakákolivěk pokynutí, nechť mu říkáme jakákolivěk předpovídání, žádá především, aby byl učiněn pokus. Můžeme říci, že tam, kde se ho domohl, neměl pravdu ho žádati? Bylo by třeba zvláštní studie ku prozkoumání toho, co všeobecné volební právo připojilo k obecné občanské intelligenci, svědomí, vážnosti, solidaritě národů, u nichž ho užíváno. Než kdyby nebyl způsobil nic jiného než, jako v Americe a ve Francii, pocitu skutečné rovnosti, jejž tu vdycháme jako kterýsi lidštější a čistší vzduch a jenž se zdá novým a takřka zázračným těm, kdo přicházejí odjinud, to bylo by již dobrodiním, pro něž bychom odpustili jeho nejtěžší omyly. Vším způsobem jest to nejlepší příprava k tomu, co má přijíti.

Autor. překl. *Marie Kalašové.*

Autokritika katolicismu.

Dle článků Marie Sellové v »Die Christliche Welt« 1905 č. 24.—26.

Italský patriot a katolický kněz Rosmini r. 1883 napsal, ale teprve po nastoupení papeže Pia IX. r. 1846 uveřejnil tendenční knihu Cinque Piaghe della Santa Chiesa — »Pět ran církve svaté«, první z pozoruhodných pokusův o reformu katolicismu. S upřímností opravdového přítele odhaluje muž, jenž celý svůj život věnoval práci o zvelebení, očistu a posilu církve, vady, jež činí nemožným, aby církev měla žádouci vliv na společnost. První »ranou« jest propast, jež dělí nevzdělaný lid od kléru, který slaví bohoslužbu cizím jazykem. Druhou jest nedostatečné vzdělání kněžstva; třetí rozkol mezi biskupy a odloučenost od lidu; světské povinnosti a rostoucí bohatství zdržují prý episkopát od vyučování a bohoslužby; »v církevních dějinách stále se vrací skutečnost, že, jakmile některé biskupské sídlo nabylo na delší dobu světské moci, na př. v Cařihradě, ihned vznikly nepokoje a spory.« (Podivno jest jen, že Rosmini nikde nestaví Řím a pod toto měřítko.) Čtvrtou jest volba biskupů laickou vládou; a pátou služebnost církevního zboží, jež má církev věrně spravovati ve prospěch všeobecnosti.

V kněžstvu našly tyto názory nadšený souhlas; kurie návodem kardinála Antonelliho odpověděla tím, že vřadila spis na index a za Lva XIII. dokonce odsoudila i filosofii Rosminiho jako kacířskou — předzvěst historie, která se od té doby častěji opakovala vůči návrhům na opravu a navrhovatelům.

Po šedesáti letech obživly myšlenky Rosminim hlásané, a otázky jím nadhozené naléhají na rozřešení. Začátek pontifikátu Pia X. je tím podoben začátku Pia IX. Myšlénka, pravda nevymírá. Přihlásil-li se nový papež již volbou jména jako pokračovatel v duchu toho, který uzákonil dogma o neomylnosti, hlásí se doba se svými neodbytnými požadavky ve směru protipiovském, a to mimovolně i v řadách přívržencův papežových a vykonavatelů jeho vůle. Kdo bude vítězem?

Anonymní osservatore — »pozorovatel« — vydal r. 1905 na 68 stranách zelenou knížku: Pio X. Suoi atti e suoi intendimenti — »Pius X., jeho činy a úmysly« — jako své »myšlénky a poznámky«. Papežský orgán ovšem prohlásil, že jest mylnou zpráva, jako by spisek byl papežem samým inspirován aneb i jen schvalován, ale stačí, když katolická knihkupectví usilují o jeho rozšíření.

Program papežův jest shrnován ve snaze »všecko obnoviti v Kristu«. K tomuto programu připojuje »pozorovatel« své poznámky, jež podáváme v překladu a u výtahu.

»Pius X. upozorňuje, že záleží na tom, aby Kristus tvárnosti nabýval, vtěloval se především v těch, kteří z povolání jej mají v jiných vytvářeti, totiž v kleru.«

»Jest známo, že dobrý příklad jest účinnější než dlouhé kázání. K tomu hlas vrchního pastýře nemá jiného orgánu než biskupů a kněží. Nepožívají-li tito autority, a nedovedou-li si proto zjednati sluchu, vyznívá papežův hlas na prázdno a přijímá se lhostejně, ano s pohrdáním.«

»Ode dávna lze pozorovati fakt, jehož význam nikdo nemůže neuznávati: že se totiž laikové církvi odcizují denně. A příčina? Nedostatečnost a nepatrná činnost kleru. Nepopírám, že působí též jiné příčiny: činnost sekt« — míní se evangelické církve — »špatný tisk, snahy svobodného zednářstva; ale to vše by nebylo zlé, kdyby klerus zastával svůj úkol a zasluhoval si lásky lidu skvělou vědeckou způsobilostí, čistotou života a činnou horlivostí o spasení duší.«

»Naproti tomu jest dnes málo takových, kteří činí dobro z vnitřního povolání. Se vším, co se podniká, se hlučí a hledá se chvála, dle možnosti též místa, tituly a pocty.«

»Jest slušno, aby církev byla očištěna od všeliké poskvrny. Tato snaha pak musí začíti v Římě, v sídle nejvyššího papežství, které celý svět ctí jako ochrannou svatyni. Zde dlužno držeti na uzdě bezměrnou žádostivost hamižnosti, nezdravou, nezřízenou ctižádost, drzou, pošetilou a s otrockým pokrytectvím spřeženou domýšlivost.«

»Nemluvím o svatém stolci samém. Na štěstí minuly časy svatého Petra Damiani.[1] Mluvím o římském kněžstvu, s něhož nejednou padá kalný stín na kathedru svatého Petra.«

»Semináře jsou v Piových očích druhým prostředkem k obnově všeho v Kristu. Vyzývá biskupy, aby dbali, by v nich

[1] Biskup ostijský, zemřel 1072, přítel velkého papeže Řehoře VII.; ve spise Liber Gomorrhianus podává děsný obraz zkaženosti současného kněžstva.

vychovávali kněžstvo ku svatosti, dbali zvláště, by se seminaristé vyznamenávali pilností ve studiích a neposkvrněným životem.«

»Pozoruji-li Italii samotnu, ptám se: jsou tyto ústavy skutečně s to, aby dodaly klerus, jakého vyžadují potřeby naší doby? Zdá se mi, že studijní plán má mnoho nedostatků. Nedostává se učitelů. Máme tři sta seminářů. Sotva čtyřicet nebo padesát vykazuje učitele, kteří tento titul nosí čestně.«

»Navrhoval bych, přetvořiti většinu seminářů v přípravky, v nichž by se vyučovalo také zanedbávanému posud zeměpisu a světovým dějinám, a založiti v každé církevní provincii jeden Gran Seminario, kde by byly stolice pro všecky obory filosofie, církevního práva a zemského práva, theologie, biblického studia a písemnictví Starého i Nového Zákona, semitských řečí, církevních dějin, posvátnou liturgii a kazatelské umění. Tam se musí mladíkům dostati svobodnějšího vývoje než dosud.«

Považme, že bídný stav, do kterého jsme sklesli, vzniká hlavně z nedostatku osobností karakterních a pevně odhodlaných, proniknutých vědomím povinnosti a věrností v přesvědčení. Muže bychom měli vychovávati, kteří by tam, kde jest potřebí, hlasitě svědectví dávali o tom, co v nich žije, a ne pouze lidi, kteří dovedou všudy lichotit a všecko chválit, a stále pálí kadidlo před mocnými. Potřebujeme mužů, kteří by podstupovali životní boj s pozdviženou hlavou, svobodnou myslí a jasnými smysly. Ale italský klerus v celku dovedl jen v těžkých chvílích státi se založenýma rukama a plniti vzduch zženštilým nářkem.«

»Také hospodářská stránka zasluhuje povšimnutí. Mnohé semináře jsou obtíženy velkými dluhy následkem špatné správy a zpronevěry svých zabezpečených příjmů. O tom máme důkazy zcela blízko Říma.« —

»Třetí bod, jejž Pius X. ve své encyklice ukládá biskupům za povinnost, jest bdělost nad kněžími právě ze semináře propuštěnými a vysvěcenými. Zrovna v Římě zakoušíme, že sotva přečetli první mši, již se vydávají na honbu po místech a protekcích a tak od počátku poškozují svého kněžského ducha. Nedovedou se v nezkušenosti své vystříhati ani nebezpečných styků, a dají se snadno nakaziti duchem liberalismu, nestane-li se jim něco ještě horšího. Totéž lze říci o farářích. Tento obtížný úřad se svěřuje mladým, nevzdělaným kněžím, kteří mají málo zbožnosti a naprosto nemají zkušeností. Sami sobě ponecháni a osaměle na venkově žijíce dopouštějí se pošetilostí všeho druhu.« —

»O řádových kněžích svatý Otec nemluvil výslovně, ale poněvadž usilují o život ještě dokonalejší, platí jim dvojnásobně, co bylo řečeno pro světské kněžstvo.«

»Jistě nelze neuznávati velkých služeb, jež prokázali církvi a ještě prokazují. Ale nikdo nepopře, že přísná kázeň dávno již se uvolnila. Především mělo by se zase bráti vážně pravidlo společného života. Jednotliví mniši neměli by míti vlastních peněz, neboť mají-li, rodí se z toho mnoho zlořádů. Z klášterů měla by se vypuditi zahálka, lenost, sladká nečinnost. Mělo by se mnichům zakázati, aby sami neběhali, do hospod a kaváren nechodili, ani rodin nenavštěvovali. Zvláštní opatrnosti by bylo třeba při přijímání noviců, které často láká jistý chléb a ne vnitřní povolání.« —

»Pius vydal rozkaz, který sám již by mu zabezpečil slávu budoucnosti, aby všecky platné kanonické zákony byly sebrány v jeden zákonník.«

»Potřeba toho se pociťuje ode dávna. Mohlo by se sice namítati, že jest dosti zákonů ku správě církve, jen kdyby se jich užívalo. I to připouštím. Ale bohužel jest jich příliš mnoho a odporují si vespolek, jsou staré a nové, nezřetelné, zmatené, sobě protivné, takže i znalec nenajde východu. V tom spočívá vysvětlení hromadného zneužívání a nepořádků, na něž naříkáme, neboť stále ještě platí: in republica corruptissima plurimae leges.— v nejporušenější obci jest nejvíc zákonů —. Nynější corpus iuris canonici jest pravá archaeologie! Ve škole mohlo by se ovšem učiti dějinám i filosofii kanonického práva, ale v praxi by měl každý věděti, který zákon je rozhodující.«

»V nedostatku dobrých a jasných zákonů dovolávaly se kurie praecedenčních případů, tradice a zvyku. Ale v jednotlivých případech platí to nebo neplatí to, dle toho, jak jest kurie ochotna učiniti nebo neučiniti. V prvním případě stačí jeden praecedenční případ proti stu opačných, ve druhém neprospěje tisíc praecedenčních případů nic, neboť kde není zákona, tam vládne libovůle. Ostatně musilo by se po novém zákonníku přísně žádati, aby se svědomitě zachovával. Zvláště v Římě, kde by se konečně měl odstraniti způsob, že ten, kdo vydá novou bullu, zruší předešlou, a zákony dává ten, kdo může poroučet.« —

Pro kongregace navrhuje »pozorovatel« některé reformy. »Název »Santo Ufficio o Inquisizione generale«, jehož naši nepřátelé tak často zneužívají, měl by se zaměniti novým: De fide tuenda, nebo De fide et moribus tuendis (»na obranu víry«, nebo »na obranu

víry a mravů«). Také by se musilo tomuto úřadu přísně zakázati, aby se nemíchal do záležitostí manželských, což činí, v odporu ku své zakládací listině.«

»Kardinálové kongregace del Concilio měli by se rozděliti ve dvě sekce, jež by rozhodovaly v první a druhé instanci. Vždyť snad není na světě druhého tribunálu, v němž by tiže soudcové jako appelační instance soudili týž případ, o němž pronesli rozsudek v první instanci.«

»Soustava zvaná Incerti (vlastně zpropitné, zde akcidencie), z nichž v některých dekastere (odbory, soudy...) mají všichni úředníci podíl, měla by se načisto odstraniti. Budiž všem zabezpečeno slušné služné, a kdo stojí na vynikajícím místě, první dávejž dobrý příklad.«

»Kdo by se odvážil přednášeti papeži záležitosti jiných, nerci-li samostatně je vyřizovati, budiž potrestán. Nejsprávnější by bylo říci: »Kdo učiní i nejmenší pokus o to, budiž tím samým zbaven svého úřadu.«

»Pro různé obory správy buďtež opatřeni zdatní úředníci. Duchovní ať si odvyknou neslušný shon po místech, jaký dnes provozují. Měl by se rozvíjeti čestný závod, který by odpovídal jejich vlastní důstojnosti i mravnosti a spravedlnosti, a který by odstranil politování hodné protekční hospodářství. To by uchránilo také papeže osobně od mnohé nepříjemnosti, které podléhá jako oběť nátlaku a dotěrnosti neskromných.« —

O kardinálech praví: »Jest dávný zvyk slučovati purpur s určitými místy místo se zasloužilými osobnostmi. Už před stoletím stýskal na to kardinál Sala. Tím se vyvinul zlověstný zvyk, neštítit se žádných prostředků, jež by vedly k oněm místům. Jsou lidé, kteří by vystoupili na bedra satanova, aby došli cíle. To by však přestalo rázem, kdyby se vědělo, že žádné místo samo sebou nedává nároku na purpur, nýbrž naopak že k němu lze dospěti odevšad, poněvadž jedinou podmínkou jest skutečná zásluha.«

»Duch, jenž proniká mnoho prelátů, není jistě duch Kristův. Ať pozorujeme tuto věc s kterékoli strany, neodbytně vnucuje se požadavek, aby se našel lék proti této horečce ctižádosti a proti honu po čestných místech, zjevům to, jež jsou naprosto neslučitelny s duchem Kristovým.«

Biskupům vytýká, »že se skromnějších míst touží po lepších, mladší že proměňují své pastýřské cesty v cesty zábavné, staří že svou neschopností umožňují svému okolí všemožné nesprávnosti, vůbec že není možno nalézti pro 280 italských biskupských sídel tolik

vynikajících vrchních pastýřů. Doporučovalo by se, jako u seminářů, zmenšení počtu.«

Nunciům ostře vytýká nezpůsobilost; jsou prý hříčkou svých auditorů a sekretářů. Potřebovali by zcela jiného přípravného vzdělání: několik vynikajících mladých lidí mělo by se dáti důkladně vzdělati v církevním právu, v dějinách konkordátů, v nutných řečech. »Aby se zlepšila papežská diplomacie, musili bychom ji učiniti činnější a schopnější, horlivější a upřímnější ve sděleních svatému stolci, nezištnější a následkem toho méně lakotnou, skromnější ve vystupování a činnější v oboru jejích povinností.«

Summa všeho: »Čeho jest především potřebí, jest: svědomité upotřebování zákonů bez přijímání osob. Duch zákonitosti musí přejíti do masa a krve. To je pro kurii životní otázkou. Prvky nesrovnalosti jest odstraniti. K veřejným úřadům nebudiž připuštěn, kdo je jich nehoden; nesmí býti odměňován příživník, ale ovšem ten, kdo svůj úřad zastává horlivě. Bojujme udatně proti ctižádosti, nenasytnosti a oné rozšířené u kněžstva lakotě, jež ochromuje rozum, otupuje cit, otravuje srdce. Každý zastávejž své místo s přesnými povinnostmi a právy.«

»Pozorovatelovy« Atti ed Intendimenti vyvolaly odpověď »římského prelát a«, která obsahuje zvláštní směs souhlasu i odporu. Jsou to »Questioni Politico-Religiose« — »Náboženssko-politické otázky; dle »Činův a úmyslů«. Poznámky římského preláta«. V Římě u Fozzaniho 1905. S pisatelem »Činův a úmyslů« nesouhlasí ve všem. Zdá se mu, že jeho návrhy se týkají věcí většinou podřízených. Ví, že se církev nenapraví a Kristu nepřipodobí drobnými kultickými a jinými reformami. Cítí, že církev potřebuje dále sahajících změn. Rozpoznává »ztroskotání křesťanské kultury v lůnu dnešní společnosti«. Ale celá řada výtek činěných církvi, kněžím, mnichům, správě atd. vyjadřuje nejen plný souhlas, ale dokonce i větší přísnost a vyšší požadavky. Kněžím vytýká netečnost a omezenost, a doznává, že je to výsledek výchovy, jíž je kurie vinna. Požaduje reformu seminářů, změnu v soustavě příjmů. Tučné prebendy bez práce a na druhé straně hladová místa s břemenem povinnosti nazývá přímo nelidskou nepřístojností. Kanovnická místa jsou mu útočištěm zbankrotělých diplomatů a jiných lidí, k úřadu neschopných. Patrně je v Římě a Italii vzor pro obsazování podobných míst v celém světě.

(Pokračování.)

Obchodní cestující.

Napsal Karel Scheinpflug.

V každé osadě u dráhy, kde trčí alespoň jeden vysoký komín, vídáte je často kráčeti cestou od nádraží nebo zpět, ty muže ve svrchnících a s brašnami v ruce, ty pionéry obchodu, snažící se zjednati odtoku přeplněným nádržkám zboží a neutuchajícím zdrojům výroby.

Slunce jejich radostné mladosti dávno zapadlo. Tak asi před třiceti lety zářilo jim v Čechách nejjasněji to veselé slunce. Průmysl cukrovarský a pivovarský kvetl, stavěly se železnice, objevovala se uhelná ložiska; a můra říšsko-německé industrie netlačila tehdy ještě tolik naši hruď. Reklama insertní i oběžníková byly ještě v plenkách, odborné listy málo rozšířeny a důkladnějších adresářů vůbec nebylo. A průmyslník, vydělávající bez velké námahy, nepociťoval potřeby, pátrati po nejlevnějších pramenech nákupních a vyžadovati si deset ofert na padesátizlatovou objednávku.

Tehdy bylo obchodní cestování zaměstnáním, jež odměňovalo štědře své svízele. Tenkráte asi zakotvil v Praze nový druh velkoobchodu, »obchod technickými potřebami«, jenž dodával průmyslovým závodům vše, čeho potřebovaly, od přezky k řemenu až k velikému obráběcímu stroji, od řepového semena až k ocelové lopatě a fermežové barvě. Tyto obchody zjednávaly průmyslníkovi příjemné pohodlí. Porouchal se třeba manometr: Waldek a Wagner, nebo Wohanka jej opraví; došla zásoba strojového oleje, kyseliny sírové, nebo korkových zátek: Wohanka, nebo Waldek & Wagner dodají novou; doslechli jste o nějaké nové lampě nebo o nové tekutině, zabraňující tvoření kotlového kamene: Waldek & Wagner nebo Wohanka budou jistě vědět, kde to opatřiti. A rýsovací papír, nepromokavý plášť, mast na juchtové boty — všecko opatří Wohanka nebo Waldek & Wagner.

Ona leta zrodila jistý typ, nebo jisté typy obchodního cestujícího. Jeden byl pohyblivý, dvorný, hovorný, obratnosti pařížského bonvi-

vanta; mluvil sladce, usmíval se spokojeně, neskrblil lichotkami a snažil se získati osobní přátelství odběratelovo ochotnými zprávami a důvěrnými rozhovory. Druhý byl klidně zdvořilý, málomluvný, volných pohybů a chladnokrevnosti Filea Foga; vystupoval sebevědomě jako zástupce velkého domu, nevybočoval v řeči ze sféry svého obchodu a přijímal značné zakázky i výtky poslední dodávce, aniž by pohnul brvou.

Zevnějškem se oba typy sbližovaly. Velkoobchodník nebo továrník dbal toho, aby i zjev jeho cestujících svědčil o blahobytu firmy; dával přednost mužům dobře živeným, statných postav, okrouhlých tvarů a růžových tváří. Také sličnost obličeje tvořila jednu z podmínek kvalifikačních, a sotva v jiném stavu bylo lze spatřiti tolik pěkných vousů jako u obchodních cestujících. Oděv jejich býval vždy střižen dle nejnovější módy a nápadností svých látek připomínal často oděv herců. Od nádraží do města přijížděli vždy v kočáře. Někteří měli dokonce vlastní povoz, v němž projížděli svůj rayon. Vzpomínám úžasu, který se mne jako malého hocha kdysi zmocnil, když na můj dotaz, kdo byl onen elegantní pán, jenž právě odjel v lesklém kočáře, odpověděl otec prostě: obchodní cestující. Tedy žádný hrabě? žádný baron? žádný umělec? Jiný k nám přišel ve svrchníku bílém jako padlý sníh a v patách za ním kráčel obrovský novofundlandský pes.

Od té doby se poměry změnily, velmi změnily. Cestující s vlastním kočárem a cestující provázený novofundlandským psem patří dnes již pohádkám o minulosti, kterým se věřit může a nemusí. Nějakého určitého, převládajícího typu obchodního cestujícího byste marně hledali. Vedle ojedinělých sličných zjevů naleznete lidi nepatrné, neúhledné i chorobného vzezření. Bílý svrchník nahrazují praktičtější, šedé nebo tmavé menšikovy a haveloky; a cestující ošumělý není už také vzácnou výjimkou. Od stanice k obci, není-li příliš vzdálena, chodívají pěšky a kufřík dávají si nésti posluhou jen tenkráte, je-li těžký. A určitějšími známkami, po nichž poznáte obchodního cestujícího v ulicích malého města, bývají již jen ten nezbytný vzorkový vak, ač i ten scházívá cestujícím některých oborů, svrchník přehozený přes ruku nebo přes ramena i za nejteplejších dnů a pak, pro bystřejšího pozorovatele, výraz tváře a pohyby člověka, zvyklého ustavičnému styku s cizími lidmi, nepohodlí, chvatu a tuhému boji o život.

A tento boj stává se den ke dni úpornějším.

* *
*

Povolání obchodního cestujícího má i za nejpříznivějších poměrů málo vlastností lákavých a hodných závisti. Vstávati často za časné hodiny ranní a kráčeti sám tmavými ulicemi spícího města, v nichž se kroky rozléhají melancholicky jako v chodbách klášterních, k odlehlému nádraží; tlouci se den co den několik hodin ve vlaku, na tvrdých sedadlech třetí třídy, ve vozech, které čpí v létě dechem spolucestujících, v zimě zápachem ucpávek parního topení a vždycky kouřem lokomotiv a špatného tabáku; desetkráte denně otvírati cizí dvéře a opakovati tytéž vstupní fráze, desetkráte denně vytahovati z brašny týž ohmataný vzorek a odříkávati tutéž chvalořeč; sedati každodenně u jiného stolu a jísti buď vepřovou nebo telecí pečeni, vídeňské řízky smažené na loji, beefsteak příliš syrový nebo příliš propečený, jedovatě perný paprikáš nebo guláš z ohřívaných zbytků včerejších jídel; léhati každou noc v jiné posteli, jednou v takové, která šustí nepoddajnosti čerstvého prádla a voní levandulí jako laboratoř lékárny a podruhé v onaké, jež páchne potem třiceti předešlých noclehářů, dnes pod peřinou tak tvrdě nacpanou, že vždy na jedné straně těla odstává, a zítra na poduškách tak prázdných, že do nich hlava zapadne jako do koše guillotiny, a probouzeti se v noci a státi uběhán a znaven, bez rady před svým ložem, na jehož prostěradle se rozbíhají uděšeně hejna stěnic před světlem svíčky; a prožívati to vše takřka s hodinkami v ruce a s rozloženým jízdním řádem v hlavě...

A při tom slyšeti stále svištěti nad hlavou karabáč zaměstnatelův, hůře než polní dělník okopávající řepu za dozoru šafářova. Obchodní cestující je velmi drahou pomocnou silou obchodníkovou, jednou z nejdražších. Nepočítaje služného a provisí z docílených obchodů jen jeho diety cestovní obnášejí osm, deset zlatých denně. Je konečně vysvětlitelno, že chef, jenž nedostává několik dní od svého cestujícího ani tolik objednávek, aby jejich výtěžek uhradil náklad na cestování, stává se poněkud nervosním. Tu je pak na snadě podezřívání cestujícího z nedbalosti, pohodlnosti, neschopnosti; je na snadě domněnka, že se milý cestující honí kdesi za svou zábavou a o obchod se nestará. A nejbližší poštou letí na zítřejší adresu cestujícího do hotelu toho a toho dopis, obsahující zkoumavé otázky, průzračné narážky nebo přímé výtky. A přece kromě bohyní hry a lásky není božstev rozmarnějších nad boha obchodu. Jsou dny, kdy se vám velké obchody daří hladce bahravě, za slušných cen a výhodných podmínek; a jsou jiné, kdy se jeví člověku nemožným prodati při sebe větší námaze škatulku leštidla a odbude-li ji přec, třeba bez výdělku nebo se ztrátou, dostane ji druhého dne zpět nebo se dozví, že kupec, jenž ji včera koupil, ohlásil

dnes konkurs. Je-li řetěz takovýchto psích dnů trochu delší, zmalomyslní i nejzkušenější cestující. A sebe šetrnější výtka působí v takové duševní náladě tak, jako když zajede žhavými kleštěmi do zjitřené rány.

A představte si rodinný život cestujících ženatých. Lze vůbec mluviti u těchto lidí o rodinném životě? Zavítá jednou za dva měsíce domů, podiví se, jak synek vyrostl, jak se dcerka zhubla, jak nejmladší čiperně běhá; přivine zas k prsům svou ženu, jež naň oddaně a odříkavě čekala, nebo ženu, jež si ho za nepřítomnosti nahrazovala jiným; ztráví několik dní sladkého oddechu v kruhu svých milých, kteří s ním jednají plni slavnostních ohledů jako se vzácným hostem, jako s nějakým strýčkem z Ameriky, vyslechne všecky novinky z okruhu jejich zájmů, potěší se duševními pokroky svých dětí a znepokojí se jejich vadami, na jejichž odstranění nemůže míti vlivu. Navštíví písárnu své firmy, kde chef vyslechne s interessem jeho referát a kde ho úředníci uvítají s přátelským úsměvem, lačni jeho nových anekdot. Při třetí, čtvrté návštěvě již se nezdvihne ani hlava a péra skřípají nerušeně po papíře. Chce-li se chopiti sám také nějaké kancelářské práce, vše mu berou z ruky a pohledy jejich, hlavně však chefovy praví mu výmluvně, že on k takové práci není, že je pro ni příliš drahý, že je už čtyři dny doma, že zakázky váznou a že... že... by měl už hledět jíti zase po svých. A milý muž si vzdychne, sebere svůj tlumok, svůj svrchník a deštník, políbí ženu a děti a odjíždí zas do světa.

Domov je pro cestujícího nanejvýš hezkou vzpomínkou, život rodinný nanejvýš bláhovou touhou. Je vždy sám a stále mezi cizími. A kdyby se alespoň ti cizí chovali poněkud laskavěji! Ale kromě číšníka a panské hotelu, veřejného posluhy a fiakristy ukáže mu málokdo vlídnou tvář. Není druhého povolání, v němž by bylo člověku zakoušeti tolik nevlídností a nezdvořilostí, jako povolání obchodního cestujícího. Již vstup k některému odběrateli musí si vybojovati a hned u vchodu nakloniti vrátného zpropitným, aby ho ohlásil panu řediteli. A vrátný se tak často vrací s vyřízením, že pan ředitel není právě doma, nebo že má hosty, nebo že je dnes příliš zaměstnán. Také v krámě obchodníkově oznamuje mu příručí, že pán zrovna není doma, ačkoli cestující zahlédl před svým vstupem skleněnými dveřmi chefa prchajícího do vedlejší místnosti. Jsou závody průmyslové, do nichž je cestujícímu vstup bezmála tak obtížný, jako cizinci do posvátné Lhassy. Jinde jej vpustí, ale uvítají ho s tváří Cerbera, nepodají mu

židle a neklidí-li se po prvním ujištění, že ničeho nepotřebují, vyčastují ho nespoutaným projevem nevole.

Člověk konečně otupí a zvykne všemu. Přes to nastanou někdy chvíle, kdy staré, zdánlivě dávno zhojené rány zabolí.

»Dá-li se mi takový tovární paša zapřít,« stěžoval si mi jednou zkušený a ostřílený obchodní cestující, »nebo odepře-li mi audienci z důvodu toho či onoho, nebo i bez důvodu, není to pro mne arci příjemno; ale je to konečně jeho právo a nelze proti tomu ničeho namítati. Stane se vám však také... ano stalo se mi právě v těchto dnech: vrátný se vrátí z kanceláře a vyřizuje: »Pan ředitel není doma, odejel prý ranním vlakem do Vídně.« A při tom pošilhává kamsi vzhůru a usmívá se potouchle. Zdvihnu hlavu: pan ředitel je vyložen z okna svého bytu, pokuřuje si a usmívá se ironicky... Nu, konečně... člověk přece není jenom lidem pro blázny!«

K tomu všemu přistupuje u nás v Čechách ještě nesvár národnostní. Ubohý cestující neví mnohdy, jak má ústa otevříti, aby již pouhým pozdravem nevyvolal výbuch nelibosti. Přál bych tak chauvinistickým žurnalistům obou táborů, aby alespoň půl léta projížděli království s kufříkem vzorků a sháněli svůj chléb v obchodech a továrnách obou národností; národnostní zápas v naší vlasti nabyl by pak jistě lidštějších forem.

Věru, krušné povolání! A, jak se zdá, bude stále krušnějším a trpčím...

* *
*

Nepříznivý vývoj poměrů obchodních cestujících vyplývá z různých příčin, hlavně však z velkého číselného vzrůstu příslušníků tohoto stavu. Jak jsem se již byl zmínil, mívalo toto povolání při svých obtížích alespoň jednu světlou stránku: bylo pro člověka poněkud obratného dost výnosným. A byl-li tento člověk při tom také poněkud spořivým, shledal po deseti-, patnáctiletém cestování, že jeho úspory stačí, aby si zařídil vlastní obchod. On se mohl odvážiti pokusu o samostatnost s menšími prostředky než kdo jiný, přinášeje svému novorozenému podniku do vínku cenný dar, jistý počet zákazníků. Jsou mezi zákazníky obchodního cestujícího dosti četni ti, kteří lpí na jeho osobě více, než na jménu jeho zaměstnavatele, kterého třeba nikdy neviděli.

Tak se množily zejména obchody technickými potřebami jako houby po dešti. Zakládaly se kapitály menšími a menšími. Vedle firem, které měly rozsáhlá skladiště, naplněná zbožím všeho druhu,

vznikaly jiné, jejichž jmění bylo z většiny investováno ve velkém illustrovaném ceníku a jiné, které se etablovaly ještě levněji: jejich velkoobchod pozůstával ze čtvrtletní činže, zaplacené za obchodní písárnu, z psacího stroje s mimeografem, z předplatného za stanici telefonickou, z několika balíků dopisních papírů s litografovanou hlavicí a z šekového účtu u poštovní spořitelny. Tito velkoobchodníci byli ve skutečnosti pouhými kommissionáři, jejichž zásoby zboží tvořil seznam nákupních pramenů; skladišť měli tolik, kolik měli dodavatelů. Nová a nová odvětví výroby i obchodu, vidouce úspěšnost cestování, chápala se tohoto účinného způsobu nabídky; odhodlávali se k němu, puzeni výbojnou touhou, podnikatelé menší a menší a dávali si jej vnutiti soutěží průmysloví velmoži, kteří až dosud vyčkávali hrdě na svých hradech příchodu kupců; jali se vysílati obchodní cestující imaginérní továrny, zaměstnávající dva nádeníky, kteří míchali ve sklepě kolomaz, i millionáři, dobývající denně vlaky černých démantů.

A zaplaviv továrny a velkoobchody valí se proud obchodních cestujících k malým živnostníkům a rozbíhá se sterými praménky k domácnostem soukromníků. Obchodní cestující překvapuje rolníka vrátivšího se z pole, nabízeje mu secí stroj nebo umělé hnojivo, ženu měšťákovu, míchající v kuchyni jíšku, vykládaje před ní vzory prádla, hedvábných látek, nebo obrazů na splátky, advokáta koncipujícího rekurs, pořádaje mu poučnou přednášku o jeho svaté povinnosti k rodině, aby se dal pojistiti na život.

Návštěvy obchodních cestujících u mnohých odběratelů příliš zevšedněly, jiným staly se skutečnou obtíží. Jsou větší podniky průmyslové, kde si cestující podávají dvéře. Objednávky udílí v takových závodech obyčejně sám majitel nebo vedoucí úředník, ředitel, disponent, správce. Tento muž bývá zpravidla velmi zaměstnán. On má na starosti rozdílení práce i kontrolu jejího provádění, osobní styky s většími zákazníky, zastupování závodu vůči úřadům, on rozhoduje v nejvyšší instanci o stížnostech a přáních podřízeného úřednictva i dělnictva, v jeho hlavě srážejí se často starosti technické i obchodní. Kdyby měl přijati každého cestujícího, který se hlásí, nezbyla by mu některý den chvíle k jiné práci. Je pochopitelno, že dává slyšení jen těm, k nimž chová zvláštní ohledy, následkem osobní známosti či delšího spojení s jejich firmou, a těm, jimž se podaří vzbuditi jeho zájem druhem nabízeného zboží a podobně.

(Pokračování.)

Svobodní zednáři.

Netoliko naše širší veřejnost a také kruhové a lidé vzdělanější a liberální dívají se na svobodné zednářství po katolicku; katolická církev však a ještě více někteří radikální katoličtí spisovatelé vidí v zednářství dílo skutečného, osobního ďábla. Na té víře v osobního ďábla a jeho dílo, jak známo, zbudován byl román švindléře Taxila, jemuž za obět padli nejen professoři a kardinálové, nýbrž sám Lev XIII., »filosofický« papež. Katolická církev stále bojuje proti zednářství a zatracuje je jakožto nepřítele církve a státu; brzy po založení zednářství papež Clemens XII. odsoudil zednářství r. 1738; následovaly pak protizednářské konstituce papežské r. 1751 a v století XIX., v století porevolučním, Řím vystoupil proti zednářství r. 1821, 1825, 1832, 1865 a konečně Lev XIII. svou encyklikou Humanum genus 1884. Podle příkladu katolické hlavy čelní údové a zejména časopisectvo katolické napadá zednářstvo stále a při každé příležitosti; také katolické časopisectvo české stále bojuje proti zednářství a vlivem klerikálního časopisectva lze vyložit, proč českému liberálu naskakuje husí kůže, když se naň hodí žaloba, že je zednářem aneb aspoň pomocníkem zednářů.

Proto stojí za to, podívat se na svobodné zednářství blíže a pochopit, proč katolicism proti němu tak bojuje; zednářství, jeho vývoj a katolický odpor proti němu jsou zajímavým kulturním dokumentem.

Původ zednářství není ještě přesně osvětlen; počátek jeho klade se do Londýna k roku 1717. Vzniklo tu přetvořením starého cechu zednářského, který, ustavený ve svých korporacích neboli lóžích, v Anglii se udržel nejdéle; roku 1717 spojily se čtyři zednické lóže v jednu. Název: svobodný zednář (freemason vyskytuje se prý již 1396), označuje prý zedníka nebo kameníka svobodného od cechu.[1]

[1] Němečtí historikové na př. ještě Findel, odvozují vznik zednářství od německých kameníků; angličtí kameníci, kteří se přetvořili v zednáře, obdrželi prý svůj řád z Německa.

V XVI. stol. byli v lóžích členové nezednici; spojená lóže 1717 vzdala se vůbec zednictví a stavitelství a členové stali se »symbolickými« zednáři, spolčením lidí, budujících velechrám humanity v myslích a srdcích lidí. Od středověkých kameníků přejali rozdíl mistrů, tovaryšů a učňů, přejali také všecku symboliku a obřadnictví, a zejména také tajnůstkářství, tajení všeho, co se týkalo lóže; členové se navzájem všemožně podporovali a měli svůj zvláštní a vlastní soud nad svými členy. Proto, že se ustavili na den sv. Jana (24. června), byli zváni bratrstvem Svatojanským.

Ze zakladatelů nového bratrství duchovní státní anglické církve James Anderson dal sdružení »konstituci«; v ní svobodní zednáři zavazují se ku přísnému šetření mravního zákona, humanity a vlastenectví; co do náboženství svobodní zednáři chtějí být nad konfessemi, vyznávajíce učení, k němuž se znají všichni šlechetní lidé. Hlásal-li svobodný zednář nad to některé názory konfessijní, byl-li sám členem té neb oné konfesse, tož to bylo jeho názorem osobním a soukromým: proti tomu lóže se nevzpírala, žádajíc pouze, aby se pro takové soukromé názory od členů nepracovalo.

Je patrno, že zednářství ve své podstatě není nic jiného než osvícenství, jak se určitěji vyjadřovalo v XVIII. st. a jak specielně v Anglii bylo formulováno svobodomyslnými (free-thinker) deisty a moralisty. Svobodné zednářství vzniklo právě v době, kdy vůdcové svobodných myslitelů literárně hájili zásady deismu.[1]

Z Anglie brzy zednářství se šířilo do kolonií a na kontinent. V Paříži angličtí aristokraté založili prvou lóži 1725, 1733 založili lóže ve Florencii a Bostoně, v Německu vznikla prvá lóže v Hamburku 1737; rychle se zednářství ujímalo v Nizozemsku, Švédsku, Polsku, také v Rakousku a Rusku.

V Čechách zednáři byli duchovními vůdci Pražské Učené Společnosti; Dobrovský, náš prvý vynikající buditel, byl zednářem a spravoval se osvícenskými zásadami řádu. Vůbec josefinism byl v protireformačním Rakousku duchem z ducha zednářského. V Rusku ještě více než u nás zednářství mělo značné poslání kulturní; vystupuje tam již 1731 a taktéž, jako jinde, na popud Angličanů.

Rozšíření zednářstva přineslo také vnitřní přeměnu. Zednářství se rozpadalo na dva směry neboli strany, na zednářství původní neboli modré, a na zednářství červené, neboli aristokratické; tím právě, že zednářství se stalo aristokratickým — měšťanstvo bylo v prvé polo-

[1] Roku 1717 žili deisté Toland, Collins, Woolston, Tindal, Chubb, Bolingbroké, Morgan; z moralistů: Clark, Wollaston, Hutchesson.

vici XVIII. stol. všude slabé a lid vůbec kulturního života se neúčastnil — převrátilo se na druh tajného rytířského řádu. Založeny »vysoké stupně«, celá hierarchie stupňů počtem někdy 25 a nad to. Stupeň »skotský« tvoří přechod od modrého zednářství k červenému.

Stupně vysoké rozpadají se na trojí řád: templářů, křižovníků (vlastně Růžových křižovníků = Rosenkreuzer — rose-croix) a zednářů egyptských. Templáři odvozovali svůj původ od řádu templářského, jakoby poslední velmistr Molay před svou smrtí tajnosti řádu byl předal svému důvěrníku, jenž je předal dále atd. Křižovníci přejali název od domnělé tajné společnosti Zlatých neboli Růžových křižovníků, kterážto společnost vlastně vznikla literárním nedorozuměním a také jen v knihách existovala, konečně řád egyptský má svůj původ v známém šejdíři Cagliostrovi, jenž jakožto velekopta (velekofta) zřídil řád Koptů. Vedle toho je ještě egyptský řád Misraïm a memfitický.

Všecky tyto řády a veleřády podávají fantastické bajky o svém původu: archa Noeova, egyptské a řecké mysterie, řád pythagorejský, Essenové, templáři atd. se reklamují jakožto zakladatelé; také někteří apoštolové a sám Kristus vydávají se za první zednáře atd.

Stalo se přirozeným vývojem, že zednáři podle zemí a doby se měnili a zejména je patrno, že postupem v XVIII. stol. v mnohých zemích k osvětné činnosti se připojila činnost politická, více méně revoluční. Zejména v zemích katolických, kde absolutism církevní a světský byl tužší nežli v zemích protestantských, zednáři účastnili se revoluce literárně nebo i politicky. Ve Francii na př. mezi jakobíny bylo dost zednářů, a některé lóže pařížské a jiné přímo staly se revolučními. V některých řádech templářských posud trvají konstituce, odkazující k politice; členové přísahají, že své velevůdce budou poslouchat naprosto a »věrně až ke smrti«; přísahají dále, že vykonají povely »i se zbraní v rukou«, a zejména se zavazují všemožně pracovat pro suverenitu lidu, kdežto v koruně královské vidí »znak zhýralé a neodpovědné tyranie«, a papežská tiara prohlašuje se za »odznak vysokoměrné pýchy a podvodu«, aby podmanila lidstvo »strachem, zezvířečtěním a pověrou, věrnými to spojenci despotismu«. Proto se zednář slavnostně zavazuje, že korunu, ať je ve formě jakékoli a pod jakýmkoli názvem, a tiaru bude »šlapat nohama«.

Z toho historického náčrtu můžeme si zjednat docela jasný názor o podstatě a hodnotě zednářství. Zednářství svým původem není nic jiného než organisovaným spolčením humanitním a osvícenským, v Anglii samé směru deistického. Jak deism je dalším stadiem vývoje

a rozkladu protestantismu, tak zednářství podle slov zednáře Findela je celé tím, co protestantism je částečně. Jsouc směrem náboženským a humanitním podle názorů a zvyků doby, zednářství se organisovalo podle vzoru církve a časových cechů.

Tím, že zednářství přešlo do zemí katolických, přejalo ke svému jádru protestantskému formu a řády katolické; stalo se, také vlivem aristokratů, aristokratickým a hierarchickým, tajnůstkářství a mysticism spojil se s pověrčivostí, forma a obřad zvítězil nad učením a směrem. Zednářství stalo se proticírkví a protivěrou, řídíc se namnoze taktikou katolického odpůrce, zejména jesuitismu; proto zednářství má do sebe mnoho katolického a zejména má podobu s jesuitismem. V zemích katolických členové byli právě katolíky a řídili se vědomě i nevědomě svým katolickým vzorem; zednářství se přizpůsobilo svému okolí. Proto katolicism tak sočí na svou proticírkev a na svou protipověru, — zednářství je špatným svědomím církve katolické. Případ Taxilův je psychologicky zajímavý, jak hluboko církev ve svém pověrčivém strachu a neuvědomělé konkurenci mohla zabřednout; zorganisovala (1896) v Tridentě mezinárodní protizednářský kongres. Lev XIII. poslal kardinálem Parochim svoje požehnání neexistující Mis Vaughan Taxilově, a papež a celá kurie hltavě četla a věřila úžasné, smělé a směšné fantasie podvodníkovy...

Katolická církev, protože svou podstatou je institucí politickou, přirozeně bojuje proti zednářství také pomocí státu. V zemích protestantských zednářství je docela veřejné, přes to, že má své »tajnosti«; hned do prvé hamburské lóže německé přistoupil pruský následník, potomní král Bedřich II., a od té doby všichni králové byli zednáři. Nynější císař Vilém II. do řádu nevstoupil, za to jeho bratr Bedřich Leopold Pruský. Stejně je v řádu veliká část německých knížat.

V Rakousku podporoval zednářství císař František I., manžel Marie Terezie; stal se zednářem hned 1731 v Nizozemsku, jsa ještě vévodou lotrinským. V pojosefinské reakci zednářství v Rakousku zakázáno, vždyť papežové členy řádu nejednou z církve vyobcovávali; v Uhrách řád zůstal svobodným. v Rusku byl zednářem Petr III. a Pavel I.; Kateřina II. potlačovala zednářství (Novikov vězněn 1792 až 1796, osvobozen Pavlem); za Alexandra I. zednářství se zase poněkud vzmáhá, ale nehraje již veliké role, leda tu i tam na venkově.

Počet zednářstva v Evropě a anglických koloniích páčí se na 300.000 členů; v Americe je jich 750.000 (podobných zednářům společení je v Americe mnoho a všech členů dohromady je nad 5 mill.). V Rakousku, jak řečeno, zednářství je zapovězeno, ale zákaz se ob-

chází tím, že se konstituují t. zv. věnečky, jejichž členové přináleží k lóžím uherským nebo německým (saským); je v Rakousku asi 10 lóží a 8 věnečků, členů přes 700. Úhrnně je na celém světě něco přes jeden million zednářů. Nemáť už smyslu organisovat se pro cíle kulturní v tajných a obřadnických spolčeních, chceme dnes ve všem světla veřejnosti; také politicky minula doba tajných spolků, demokratism je také veřejný a vystupuje již pod veřejnou kontrolou. V každém ohledu je zednářství dnes zastaralým; vykonalo mnoho dobrého, ale dnes nemá již značného významu; v Americe a Anglii je vlastně již jen spolčením podpůrním, mnohé lóže libují si mimo to v obřadných parádách. Ani v zemích katolických zednářství není ani kulturně ani politicky významným, jen katolická církev šíří o něm svou pověrečnou a slabošskou pověst.

Literatury o zednářství je spousta, zejména fantastické historie a okkultistického obřadnictví. Kritický průlom do zednářské historické mythologie učinil francouzský abbé Grandidier, studující dějiny Strassburského dómu: poznal souvislost zednářů se svobodnými kamenníky (1778); dnes jsou kritické dějiny zednářství od R. Fr. Goulda The History of Free massonry 6 sv. 1886 násl. a stručná knížka od J. G. Findela: Die Geschichte der Freimaurerei, 7. vyd. 1900; pro poučení o jednotlivostech: Das allgemeine Handbuch der Freimaurerei, 3. Aufl. 1900. Ročně vychází Kalender für Freimaurer (seznam lóží, čelných úředníků atd.); srv. také: Logenkarte von Deutschland von dr. F. Rachforst, mit Beilage: Verzeichnis sämtl. Logen und Kränzchen Deutschlands. Findel vydává také časopis: Bauhütte.

Z katolického tábora je kritický spis, nepřepínající významu zednářství, od Raicha (pseudonymně O. Beuren), Die innere Unwahrheit der Freimaurerei, 1884. Kdo chce číst katolického historického pověrce, jenž připisuje zednářům všecky atentáty a revoluce atd., podívej se na spisy Eckertovy (Der Freimaurerorden in seiner wahren Bedeutung 1851. — Der Tempel Salamonis 1855 a j.), anebo italského fantastu Negroniho: Storia passata, presente e futura della setta anticristiana e antisociale ora Massoneria, 7. sv. 1876. Hodně komické látky je také ve známém vídeňském literárním žvástalovi Brunnerovi: Die Mysterien der Aufklärung in Oesterreich 1770—1880, 1869. Pro posouzení časového katolicismu, zejména také rakouského, slouží romány Taxilovy, které se pojímaly za pravdu a v německých překladech právě v Rakousku šířily; když v pověstném katolickém nakladatelství »Pelikánu« vyšel něm. překlad románu »Tajnosti pekla« (tu je facsimile ďábla «Bitru«!), vzchopil se jesuita Gruber a varoval před lehkověrností. Na to Taxil sám sezval si své věřící a oznámil jim slavnostně, že je tahal za nos.

Z tábora protestantského občas také se ozvali hlasové reakcionářští; srv. zejména Hengstenbergovy články, vydané knihou: Die Freimaurer und das evangel. Pfarramt, 1854.

Ještě zasluhuje zmínku, že mezi zednáři jsou také spory o židy a antisemitism: Findel, Die Juden als Freimaurer. Zur Belehrung über die gegenwärtige Krisis des deutschen Maurertums, 4. Aufl., 1901.

O zednářství českém: Kalousek, Děje Král. České Společnosti Nauk, 1885 a v dějinách literatury. Častěji se přetřásá, také v literatuře zednářské poměr Komenského k zednářství: Findel na př. upozorňuje, že Andersenova konstituce místy souhlasí s »opera didactica« a podobně parallelisuje se Komenský se zednářstvím v některých pracích o Komenském (K. Sell v Monatsch.d. Comenis-Gesellsch. 1901): humanitism Komenského jistě měl vliv na vývoj humanitismu v XVIII. st. a také na zednářství. O ruském zednářství články Pypinovy ve Věstníku Evropy 1867 a násl. a v 4. dílu Dějin ruské literatury: dále spisy Nezelenova, Nikolaj Iv. Novikov, 1875, Pekarského, Dopolněnija k istorii masonstva v Rossiji XVIII. st. 1869 a Longinova, Novikov i moskovskije martinisty, 1867.

T. G. M.

Sanace zemských financí pomocí zvýšení zemské dávky z piva.

Poznámky hygienika. Napsal docent dr. Stan. Růžička.

Vládní projekt sanace zemských financí českého království pomocí zvýšené dávky zemské z piva o 1·70 K až 2·30 K na 1 hektolitru, naráží, jak se zdá, na větší ještě odpor na různých stranách než nedávné zavedení přirážky (za účelem krytí výloh na úpravu platův učitelských).

Nejtěžší — co se týče pravděpodobné praktické účinnosti — argument proti tomuto novému zvýšení: nátlak mocného průmyslu pivovarského a jeho pomocníků, aby nebyl obmezován ve svém rozvoji novým obtížením výrobku daněmi, stojí zde ovšem mimo diskussi.

Chci se zde dotknouti zejména jen některých námitek, které v této věci padají do oboru hygieny.

Ihned, jakmile proskočily první určité pověsti o dotčeném úmyslu vlády, objevila se v četných časopisech denních i jiných řada článků i článečků, které v různých variacích ohřívaly z nedávného podobného boje známý motiv: neberte lidu jeho »tekutý chléb«, sílící a výživný nápoj: pivo.[1]

Není ani možno dosti energicky protestovati, se stanoviska zdravotního a zdravotněnárodohospodářského proti šálení obecenstva, které se s tímto heslem provozuje.

Stručně řečeno: pivo je 1. nepatrně výživný, 2. v poměru k obsahu výživných látek nesmírně drahý,

---

Bohužel nutno zde konstatovati, že valně přispěli k utvoření se těchto nesprávných názorů v obecenstvu sami lékaři. Jestit líh — tak jako většina jedů vůbec — upotřebitelný v některých případech při léčbě, i jako vnitřní prostředek. A tu často lékař při dotazech — nemaje možnosti podrobně jeho účinek vykládati —, aby se tazatele zbavil prohodí prostě, že dává líh pro posilnění. Dále v některých případech dle názoru některých lékařů lze ospravedlniti použití líhu jako prostředku dodávajícího tělu snadno využitkovatelnou energii i za cenu současných škodlivých účinků jeho. Horší však je, že mnozí lékaři jdou v podceňování těchto škodlivých účinků příliš daleko, a rozšiřují upotřebení líhovin k posilnění ve své praxi daleko přes míru ospravedlnitelnou. — Zdá se však, že také v tomto směru jdeme lepším dobám vstříc; hnutí abstinentské se vzmáhá již mezi lékaři. U nás na př., pokud vím, také přednostové obou klinik vnitřních nemocí, professor nemocí duševních a nervových, oba zástupci hygieny pracují již ve směru nápravy, takže příští generace lékařské již snad ponenáhlu zabočí do kolejí jiných.

a k tomu ještě 3. zdraví škodlivou součást ve škodlivém množství obsahující nápoj.

Budiž to zde krátce objasněno a doloženo.

Předně budiž uvedeno zde, jaké výživné látky a kolik výživných látek dostaneme, když si koupíme za 1 korunu piva a vedle těchto údajů čísla analogická, platící pro mléko:

Za 1 korunu koupíme si v Praze asi:

		v pivě (lehkém)		ve mléce	
výživné látky	bílkovin	—	gramů	136	gramů
	uhlohydrátů	150	»	192	»
	tuku	—	»	146	»
	lihu	120	»	—	»

Počítáme-li tedy jen na váhu [1] dostaneme v pivě méně než třetinu onoho množství výživných látek, které za stejnou cenu dostaneme nákupem mléka.

Tomu, kdo věc uvažuje a rozpočítává chladným objektivním rozumem, je skutečně nepochopitelno, s jak lehkým srdcem u nás vyhazují ohromné spousty peněz za zdraví škodlivou a vzhledem ke stránce výživné ještě k tomu hrozně drahou živinu — jakou pivo je — lidé docela chudí, ba právě tyto nezámožné kruhy poměrně nejvíce. Je zjevem docela obvyklým, nad kterým se nikdo u nás ani v nejmenším nepozastaví, že zcela nezámožný dělník propije a prokouří (o kouření by se dala napsati zcela stejná kapitola se stanoviska zdravotnického a zdravotnicky hospodářského jako o pivě) denně 20—30 haléřů. A přece by mohl věnováním peněz těch na př. na mléko uchovati se značně zdravějším, zdatnějším, lepším a mimo to zlepšiti vydatně výživu své rodiny, nebo vzdělání své i své rodiny, nebo pojistiti se ve prospěch své rodiny na 4—6 tisíc korun.

Zde by měli na př. intelligentní vůdcové dělnictva vděčné pole práce, ukazovati na tyto mohutné zdroje zlepšení blahobytu, zvýšení hospodářské síly dělnictva; zdroje, jejichž klíče jsou plně v moci dělnictva.

Nebylo by potěšitelnějšího pohledu, než kdyby se ujalo u příležitosti nastávajícího zdražení piva v nezámožných vrstvách, jimž kráčí v čele intelligentní organisované dělnictvo, heslo: boykovati pivo, a: pryč od lihu vůbec; a místo života hospodského a života v omamujících parách lihových ať žije útulný život rodinný; tomu buď věnováno, co za alkohol a tabák dosud promarněno.

S potěšením nutno konstatovati, že se strany organisovaného dělnictva již mnoho se podniká proti lihovinám (na Moravě zejména také poslanec Hybeš).

Tolik k bodu prvnímu a druhému.

Kromě toho, že živiny v pivě obsažené hrozně přeplácíme, řekli jsme dále, že si zavádíme s pivem do těla ještě látku škodlivou, jedovatou.

[1] Kdybychom provedli počet podrobně, berouce v úvahu i fysiologický význam jednak bílkovin, jednak tuků, jednak uhlohydátů, a dále jich hodnotu peněžní, ukázalo by se, že poměr je pro pivo ještě značně nepříznivější.

I nejmenší dávky líhu jsou škodlivy; i taková množství, jaká jsou obsažena ve čtvrt litru piva. Jest zjištěno nespornými pokusy vědeckými (zejména ze školy Kraepelinovy), že i takovéto dávky[1] závažně poškozují jakost duševní práce: práce se stává nepřesnou, bohatší chybami. A trvá mnoho hodin než takováto dávka líhu z těla vymizí. Tedy takovým dle běžných názorů zcela nepatrným požitkem piva zhoršíme jakost své duševní práce na mnoho hodin. A kdo pije pivo pravidelně při obědě i při večeři, nebo dokonce ještě také při dopolední svačině, ten ani z účinku líhu vůbec nevychází.[2]

V této souvislosti nutno s důrazem poukázati k tomu, že kořalka sice nám zabíjí spoustu spoluobčanů z t. zv. nižších tříd, že nám ničí tisíce rodin chudých, ale pivo nám znehodnocuje, degraduje intelligenci a to — při všeobecném rozšíření pití piva u nás jsme oprávněni tak říci — všeobecně. Veškerá práce vědecká, umělecká, průmyslová, obchodní atd. je ve značné míře nepřesnější, chybami bohatší, než by byla, kdyby nebyly veškeré mozky intelligence trvale zaplavovány, impregnovány líhem. Že to pak v celkové kulturní bilanci národa šestimillionového něco vydá, netřeba snad blíže doličovati.

Avšak veliká část intelligence neobmezuje se jen na takové nepatrné množství piva (čtvrt—půl litru denně), nýbrž »několik sklenic« piva denně pokládá za něco, co je docela v pořádku. A přece je nade vši pochybnost jisto, že snad ve většině případů takových několik sklenic denně zanechává již trvalé chorobné změny v organismu lidském, zejména patrné na nejjemnějších ústrojích, hlavně na ústrojí čivovém: lidé takoví ztrácejí jemnost, ohledy na bližního, rodinu, stávají se brutálními, jejich jednání nabývá rázu bezprostřední impulsivnosti, neznající ohledů na slušnost, na příkazy lásky k bližnímu: zejména v rodině své — která je vůči nim bezbranna — stávají se nejhrubšími tyrany. S těmito skutky jejich často divně kontrastuje jejich skutečné sice, ale vzhledem k jednání jejich přece jen theoretické nadšení pro vše dobré a krásné. Takových lidí z kruhův intelligentních najde každý ve svém okolí dosti

Že v této nesprávné všeobecné představě o neškodnosti několika denních sklenic piva leží další notný kus celkového deficitu naší národní potence intellektuální a mravní, nepodléhá žádné pochybnosti.

Avšak u některých lidí může takovéto pravidelné požívání již několika málo sklenic piva denně způsobiti po jakési době i těžké změny na jiných ústrojích méně jemných[3]

Ovšem to je zjištěno, že u jakéhosi počtu lidí i při pravidelném požívání velikých dávek piva po dlouhou dobu se takové změny hrubší nedostavují. Každý není právě stejně citliv vůči jednotlivým škodlivinám.

---

[1] Kteréž ostatně nejsou ani tak malé, jak se za to obecně má; ve čtvrt litru piva jest 8—10 kubických centimetrů čistého jedu, čistého líhu.

[2] Totéž, co o pivě, platí ovšem i o víně, které má líhu asi 2 až třikrát tolik jako pivo.

[3] Chronické záněty jater, ledvin, svalstva srdečního, zkornatění cév a j. Alkohol působí vůbec chorobné změny ve všech ústrojích.

Avšak že i takovéto hrubé změny se vyskytují velmi často u pijáků piva, to ukazuje velmi názorně statistika německé kliniky pražské prof. Příbrama, vztahující se na materiál 42 tisíc nemocných, z nichž u 1525 zjištěno nemírné pití:

	z 250 pijáků kořalky	ze 483 pijáků piva
onemocnělo postupnou obrnou	8	1
» padoucnicí	3	7
» třeštěním opilců	21	29
» přeludy	2	1
» úbytem míchy	8	12
» zánětem ledvin	13	19
» zkornatěním cév	7	28
» ztučněním srdce	3	36
» zrůdností svalu srdečního	1	37
» vleklým zánětem ledvin	11	35
» vleklým zánětem jater	3	39
» ztučněním jater	11	58
» zduřením jater	11	58
» vleklým alkoholismem, spojeným s některou ze zmíněných chorob	41	25

Tedy z nemírných 1525 pijáků 1003 vykazovali těžké, alkoholu připsatelné změny ústrojův. I když tedy vezmeme ten nejpříznivější případ, že také všichni, kteří takové změny nevykazovali (522 osoby), byli pijáci piva, dojdeme k výsledku, že nemírní pijáci piva jsou velmi těžce ohroženi i těmito hrubými změnami chorobnými.

Jaká tu celkem tedy ohromná ztráta národní — při všeobecnosti pití piva — od nejhrubší schopnosti k fysické práci až po nejjemnější kvality intellektuální a mravní!

*

Se stanoviska hygienického nutno tedy jen vítati, že se zdraží pivo a tím že se sníží jeho konsum.

Právem ovšem pronesena proti zdražení piva námitka, že následkem bude zvýšení konsumu kořalky.

Zcela nesprávno však je proto chtíti zabrániti zdražení piva. Je tu ještě jiný prostředek k zamezení dotčeného následku: nutno provésti současné zvýšení daně z kořalky, tak aby se kořalka zdražila ve stejném poměru.

Ještě jiných dvou námitek nutno se dotknouti.

Předně, že financím země, státu se takovou daní mnoho nepomůže, která již z předu je jaksi vypočtena na potlačování konsumu zdaněného objektu.

Za druhé pak, že je také jaksi znemravňující, zakládati příjmy státu na konsumu lihových nápojů, neboť běžná představa je ta, že při vypisování daní jde vždycky o zjednání potřebného příjmu s tendencí dosíci příjmu co největšího: tedy stát ukládaje daň z lihových nápojů projevuje jaksi přání, aby se jich co nejvíce zkonsumovalo; a to je jakýsi vliv demoralisující.

Proti tomu nutno uvésti, že musí býti věc pojímána s vyššího stanoviska:

Stát ukládáním daně z líhových nápojů ovšem činí opatření na zlepšení svých financí s nadějí zisku co největšího, ba co možná do budoucnosti stále vzrůstajícího. Daní z líhových nápojů toho pak také skutečně docílí cestou nepřímou, třeba bylo přímým následkem klesání konsumu: Výnos daně z líhových nápojů sám do budoucnosti — jak zkušenosti ukazují — spíše klesá; ne-li absolutně, tedy relativně: zvyk požívání líhových nápojů se šíří méně, než kdyby byly líhové nápoje levnější. Avšak tím, že se potlačuje šíření alkoholismu, stoupá kulturní úroveň obyvatelstva, zvyšuje se produktivnost, intelligence obyvatelstva a s ní ovšem výnos daní všemožných oborů. Tím se klesání výnosu daně z líhových nápojů bohatě vynahradí.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Státní rozpočet na rok 1906. — Stát jako podnikatel. — Passivnost státních drah. — Zemská pivní dávka. — Kanalisační ankety v Ústí n. L. a v Praze. — Nejnovější program vodních staveb v Rakousku. — Lodní zdvihadla a mezinárodní plavební sjezd v Miláně.

Vláda předložila poslanecké sněmovně, před rozchodem jejím, rozpočet na rok 1906. Úhrnné příjmy Předlitavska činí dle něho 1822·02 mil. korun, úhrnné výdaje 1819·04 mil. korun, přebytek tudíž 2·98 mil. korun. Proti roku letošnímu stouply příjmy o 44·1 mil., výdaje o 42·7 mil. korun, rozpočtový přebytek o 1·4 mil. korun.

Rozpočet jako loni tedy zdánlivě příznivý, a příznivější než minulá léta, kdy k úhradě řádných výdajů byly do příjmův vřazovány značné položky zcela mimořádné, jakých v rozpočtu na rok 1906 je pouze obnos nepatrný (splátka ze zbytku kupní ceny jižní dráhy, plat Salcburska za postátnění pinzgavské místní dráhy, vyšší podíl na zisku severní dráhy a banky Rakouskouherské).

*

Avšak jen zdánlivě. Především pojata v rozpočet kvota příspěvku na společné záležitosti obnosem pouze stejným jako na rok letošní, protože není dosud platného společného rozpočtu říšského na rok 1906, není tedy rozpočet prozatím obtížen ani pravidelným procentem vzrůstovým, tím méně většími požadavky mimořádnými.

Dále bylo rovnováhy docíleno všemožnými škrty v jednotlivých ressortech ministerských na úkor hospodářského i kulturního rozvoje — je známo, že ministerstvo financí je svrchovaným rozhodčím i po materiální stránce, na př. o tom, je-li potřebí nových ústavů vyučovacích a jak mají býti zařízeny, má-li se pořídit nezbytná loď k vykonávání plavební policie na Labi a Vltavě atd.

I při tomto systému úspor stoupají státní výdaje tak, že pravidelné příjmy nemají již dost pružnosti, aby jim stačily, výdaje povahy jen poněkud mimořádné uhrazují se novými a novými dluhy, jichž zúrokování vždy více zatěžuje pak rozpočet pravidelný. Tak projektuje se vydání 330 mil. korun nové renty, z nichž připadá něco přes 20 mil. na stavby

vodních drah, 22·7 mil. korun na říční regulace, za to plných 145 mil. kor. na nová děla.

Ve výdajích řádných figurují pak obrovským poměrně obnosem 581 mil korun služné a platy úřednictva, takže, odpočteme-li 30 mil. pro zeměbranu a 75 mil. na pense — pohlcuje zbývajících 476 mil. korun této položky skoro třetinu celkových výdajů našeho rozpočtu po srážce výdajů společných. A při tom ještě je množství úředníků, zřízenců a sluhů velmi špatně placených! Stálo by však za to srovnati počet a výkony úřednictva jednotlivých kategorií v rozličných zemích, aby se vidělo, na čí vrub spadá toto obtížení rozpočtu (srovn. ostatně v tom směru zajímavé výpočty prof. Kolouška v N. D. 1905).

*

Naproti rostoucím výdajům není podobně stoupajících příjmů. Daň pozemková vynáší čím dál tím méně následkem vždy hustších odpisů pro živelní pohromy a nehody. Z ostatních daní přímých poskytují jen daně akciová, činžovní a osobní přijmová zvýšené výnosy, u daní spotřebních stouplý výnos daně cukerní jen o něco převyšuje úbytky daní ostatních, zvl. pivní,, na kterou nepříznivě nyní působí zdanění zemské. Vyšší příjem poskytují pak už jen kolky, taxy a poplatky (o 5·6 mil. K), a i tu podstatně jen účinkem okolností ryze nahodilých!

Kde tedy nabrati nových zdrojů příjmových, když konsum, průmysl a obchod daněmi jsou již přetíženy?

Ministr dr. Kosel ve svém exposé ukazoval kromě reformy poplatků, činžovní daně a zavedení daně dědické hlavně na státní podniky, zejm. tedy na poštu (s telegrafem, telefonem a pošt. spořitelnou) a na železnice státní.

Zvláště státní dráhy — a na to jsme zde při každé příležitosti ukazovali — jsou passivní. Kapitál v nich investovaný obnáší 2881 mil. korun, po dosavadních odpisech 2765 mil. korun, k zúrokování této sumy je potřebí ročně dle rozpočtu na rok 1906 126·3 mil., ale čistý výnos státních drah činí pouhých 57·71 mil. korun, t. j. pouze 2·09 proc. investovaného kapitálu, takže nutno jest doplácet na státní dráhy z ostatních příjmů státních ročně plných 68·59 mil. korun. To jest: schodek státních drah pohltí u nás rok co rok více, než činí veškerý dohromady výnos osobní daně příjmové, z vyššího služného a rentovní (které vynesly v roce 1904 66·7 mil. K), a ještě o třetinu více, nežli vynese u nás celá daň pozemková (loni 51·2 mil. K). Schodek tento pak ještě vzroste po výstavbě nových drah alpských, protože tyto — zejména po nynějším překročení stavebního nákladu — nevynesou pravděpodobně ani polovici onoho bezmála malého, průměrného výnosového procenta celkové sítě drah státních.

Pohlédněte nyní na mapu, v kterých zemích je většina státní sítě železniční, a do tarifních sbírek, na čí prospěch jdou levné a druhdy zjevně protekcionářské dopravní sazby státních drah, a divte se potom, jak i u nás v Čechách a na Moravě s většinou drahých železnic soukromých mluveno bylo o bezuzdném fiskalismu všech, kdož přimlouvali se, aby státní dráhy uhrazovaly alespoň své výdaje.

*

V zemích, zvl. v Čechách, rozčiluje veřejnost chystané zvýšení daně pivní. Protože vláda vzdala se úmyslu zvýšiti státní daň z piva a

vykoupiti zemské pivní dávky poměrnými úděly ze státní daně, umožnilo se zemím zvýšiti zemskou daň z dosavadních 1·70 K i nad původně zamýšlenou úroveň 2 K z hektolitru, snad až na 4 K, což by se rovnalo zdražení piva o 2 h na půl litru, o kterýž obnos bylo leckde, ne arci všude, pivo zdraženo v drobném výčepu již následkem dosavadní daně 1·70 K na prospěch hostinských. Proti zvýšení daně nad 2 K arci zvedá se odpor — ale jak potom uhraditi v Čechách neuhrazený jinak schodek zemských výdajů 11 mil. korun?

*

V jarním zasedání sněmovním zavdalo jednání o povolení příspěvku zemského k dodatečným nákladům na kanalisaci dolního Labe od Mělníka k Ústi n. L. podnět k opposici německých poslanců proti pokračování v kanalisaci Labe, alespoň pokud jde o trať od Litoměřic k Ústí n. L. Poslanci německými i potom tiskem bylo namítáno, že této kanalisace není potřebí, protože trať labská od Mělníka k Ústí n. L. není méně výkonná, nežli Labe od Ústí dolů, že tedy za normálních poměrů kanalisace trati Ústí—Mělník a zejména Ústí—Litoměřice jest úplně zbytečnou a nejen zbytečnou, nýbrž i škodlivou, jelikož plavbu jen zdržuje a zdražuje. Oposičníci, hledíce udánlivě k zaručení možnosti plavby po celé velké dráze labské, namítali dále, že, není-li prý následkem nízkého stavu vody v dolním Labi možna plavba od Ústí dolů, nepomůže mnoho prý, bude-li se moci provozovati plavba na kanalisované krátké trati nad Ústím. Kanalisací bude prý neobyčejně stížena mohutná voroplavba vltavsko-labská, jakož i osobní doprava parníková od Litoměřic ku hranici zemské.

Vlastní důvody proti kanalisaci Labe od Litoměřic dolů k Ústí byly ovšem rázu politicko-národního a místního. Šlo o to, aby zmařením kanalisace právě střední trati labské byla učiněna illusorní celá dosavadní kanalisace vltavsko-labská od Prahy až k Roudnici tím, že by dle přirovnání dra Russa »mezi normálně rozchodovou trať Praha—Roudnice a Ústí—Hamburk byla vložena toliko úzkokolejná trať Roudnice—Ústí.«

Jako bylo Ústí n. L. následkem příznivé polohy své k severočeským dolům uhelným doposud východiskem i konečným bodem velkoplavby labské, mělo jím zůstati i nadále, kdežto Praha a ovšem i Kralupy a Mělník měly zůstati od mohutné vodní dráhy labské odloučeny tratí třebas krátkou, ale přece méně výkonnou a nespolehlivou, aby budoucí, v Rakousku snad bezpříkladný průmyslový rozvoj Ústí nebyl zpovlovněn decentralisováním průmyslového a dopravního ruchu po celé trati Ústí—Praha.

Tak jako se Němci — mluvíme o Němcích sněmovních — staví proti vystrojení přístavu holešovického za přístav obchodní a proti spojení jeho s drahami železnými, tak mělo býti snad zastaveno pokračování v akci kanalisační. Jménem německé strany pokrokové vyzval v létě t. r. dr. Eppinger komoru libereckou, aby na základě vyslechnutí interessentů podala vyjádření o tom, je-li skutečně třeba, aby bylo Labe v trati od Štětí k Ústí n. L. kanalisováno či stačí-li pouhá jeho regulace.

Přes opposici německou na sněmě i v žurnalistice měli jsme za to, a bylo též ve »Finančních Listech« Preissových vysloveno, že — nehledě vůbec k tomu, jak by dopadla anketa, pořádaná komorou libereckou — netřeba obávati se toho, že by kanalisační dílo, s takovým úspěchem za-

hájené na Vltavě pod Prahou, mělo přestati u Roudnice. »Částečná kanalisace pouze do Roudnice nebo Litoměřic činí pochybnou hodnotu všech kanalisačních prací, dosud provedených. Mohlo by se přestati s kanalisací u Litoměřic, jen když by přesnými výpočty a zkouškami bylo zjištěno, že se lodi z Litoměřic dostanou až k Ústí při témž stavu vody, při kterém jest možnou plavba z Mělníka po Labi dolů. Takové bezpečnosti však tu není.

Právě loňský suchý rok jasně ukázal nebezpečí a nevýhody dosavadního stavu na Labi a rozdíl mezi řekou kanalisovanou a nekanalisovanou. Kdežto na Labi, i na dolním německém, byla plavba následkem přenízkého stavu vody po celé měsíce zastavena a desetitisíce lidí přišly o výdělek, provozovala se na kanalisované Vltavě plavba obvyklým způsobem, průmyslové podniky, obchod i rolnictví měly s dostatek vody, zatím co v území nekanalisovaného Labe nebylo podniku průmyslového ani hospodářského, jež by nedostatkem vody nebyly trpěly. Ukázalo se loni, že regulační práce, na Vltavě a Labi po léta prováděné, neměly a dle stavu obou řek nemohly míti žádoucího účinku v tom směru, aby i za nízké vody plavba mohla býti provozována, a že, aby se povznesla a udržela v každou dobu spolehlivá a přesná nákladní doprava při stejnoměrném dovozném a na lodích s tak velikým ponorem, při jakém dnes vůbec plavba po vnitrozemských vodách se vyplácí, musí býti na celé trati od Prahy až do Ústí n. L. vytvořeny jednotné poměry plavební.«

I výtky, které se činí kanalisaci, že plavbu zdržuje a zdražuje, postrádají z veliké části podstaty. Komorová plavidla vstupují v činnost teprvé tehdy, když voda v řečišti klesne pod úroveň k pravidelné výnosné plavbě potřebnou. Na Vltavě musily v posledních letech nové jezy zpravidla zůstati vztýčeny již od konce dubna až do závěrku periody plavební; na Labi, které ovšem po spojení s Vltavou má vodní poměry normálně značně příznivější, bude nutno vztyčovati jezy toliko po kratší dobu v periodě plavební. Bude-li tedy na Labi dostatečně vody k pravidelné plavbě, nebudou jezy vztyčovány a nebude tedy obtíží, jež kanalisace jinak plavbě působí; plavba bude se díti ve volné řece, tak jako by vůbec kanalisována nebyla. Budou-li pak jezy vztyčovány, bude to právě v době, kdy voda pod normální stav k úplné plavbě potřebný klesne, a kdy by tedy plavba racionelně bez kanalisace vůbec nemohla býti provozována. Byly uváděny také výpočty nákladních sazeb na důkaz, jak neobyčejně provedená kanalisace dopravu zdražuje, aniž se uvážilo, že tarify lodní, na rozdíl od tarifů železničních, naprosto nemají stálosti, nýbrž že kolísají i v jediné plavební periodě až o 300 procent dle stavu vody, dle množství nákladů nebo dle počtu a nosnosti lodí pohotově jsoucích, dle toho, soutěží-li plavební společnosti mezi sebou, či jsou-li zkartelovány atd. Nevýhoda kanalisace, záležející v tom, že při plavbě po proudu ztrácí se hybná síla vodní, vyvážena jest výhodami při plavbě proti proudu, takže výdaje za vlek lodi, který se na kanalisované řece musí díti po proudu i proti proudu, zmenšují se naproti dřívějšímu vleku pouze proti vodě až o čtvrtinu, nehledě ani k výhodě, jakou poskytuje plavbě zabezpečená pravidelnost, možnost lodí o větším ponoru a s plným nákladem. Ztrátou hnací síly po proudu trpí arci voroplavba, která proti proudu ovšem se neprovozuje;

i voroplavbě však prospívá, že lze dopravovati dříví za každého stavu vody a každého počasí a s nepatrnou námahou mužstva. Obavy měst na dolním Labi, a zejména Ústí n. L., pokud byly opravdově míněny a nebyly toliko zástěrou momentů politických a národních, byly rozhodně přepjaty. Ústí n. L. podrží vždycky svoji obrovskou dopravu uhlí hnědého po Labi dolů, jakož i všechny ony náklady, které jsou určeny pro ně a jeho obvod jakožto místo velikého průmyslu a veliké spotřeby. Naopak překládání uhlí v Ústí n. L. ještě stoupne o ono množství, jehož bude potřebí k zásobování Prahy a měst středo- a východočeských. Na povznesení tohoto směru uhelné dopravy bude pak Ústí samo během času tím více interessováno, čím více klesá odbyt hnědého uhlí do Německa a čím více klesne po zbudování zamýšleného průplavu rýnsko-labského. Konečně trať Litoměřice—Ústí n. L. jest toliko částí dvou velikých větví komunikačních: jednak budoucího spojení středního Labe od Mělníka přes Pardubice a Přerov k průplavu dunajsko-viselskému a jednak vodní dráhy labsko-vltavsko-dunajské, která doposud končí v Praze, bude však v dohledné době provedena jistě také nad Prahu aspoň až do Štěchovic a v menších rozměrech stavebních jednou snad až ku překladišti českobudějovickému.

Jak by tedy mohla od provádění labské kanalisace až k místu, kde lodní spojení je plně zabezpečeno, upustiti vláda, která má a se chystá kanalisovati i Labe nad Mělníkem a spojiti je snad jednou přes Pardubice a Přerov s Dunajem!

*

Akce německá vyvolala však i protiakci, ne sice českých kruhů politických, ale Pražské obchodní komory. Nemohlo býti přece v této věci, i průmyslu a obchodu středo-, východo- a jihočeského a zejména také pražského se týkající, ponecháno slovo výhradně politikům a interessentům německým, aby se nám úplné kanalisace dostalo nanejvýš snad z milosti a rozhodnutí Němců severočeských.

Pořádala tudíž vedle komory liberecké veřejnou anketu interessentů v září t. r. také komora Pražská, ona v Ústí n. L., tato v Praze. V anketě ústecké veliké slovo měla politika, do pražské pozváni pouze interessenti z praxe průmyslové, obchodní a dopravní. V ústecké nedocíleno souhlasu, třeba že právě hospodářské, věcné důvody i tam nabyly vrchu, pražská vyzněla jednohlasně pro pokračování kanalisaci, a to nejdůrazněji právě se strany německých interessentů z Prahy a pražského komorního obvodu.

V pražské kanalisační anketě ukázalo se, že úplné provedení kanalisace vltavsko-labské jest v hospodářském zájmu obou národností, v království českém obývajících, a jak zbytečnou a svévolnou byla oposice německá na sněmě proti dokončeni kanalisačního projektu vyvolaná. Anketa pražská pak mimo to ještě ukázala jasně hlasy účastníků českých i německých na potřebu co nejrychlejšího vystrojení vltavského, dosud ladem ležícího přístavu v Holešovicích ve přístav obchodní a dopravní zařízeními ku překládání zboží z lodi na vozy železniční a spojením jeho s drahami železnými v Praze ústícími.

*

Co do stavby vodních drah, se kterou se dle zákona z r. 1901 mělo začíti »nejdéle« v roce 1904 — nezačalo se však dosud vůbec — vynořují se zprávy nejrůznější. Dle posledních zpráv hodlá vláda ku provádění projektů k řešení zralých, k vypracování nových a j. přípravným pracím věnovati v l. 1906—1908 celkem asi 50 mil. K. Z toho připadne na rok 1906 20·147 mil. K. Především má se opravdu zahájiti již v roce 1906 kanalisace pražské Vltavy, která má býti dokončena v roce 1908, dále kanalisace středního Labe nad Mělníkem (rozpočtěná pro tři léta asi na 14·5 mil. K), kanalisace Visly u Krakova, s níž se rovněž již v roce 1906 má počíti (v Krakově byla k tomu cíli zařízena expositura ředitelství pro stavbu vodních drah), kdežto projekt průplavu dunajsko-viselského má býti vypracován do konce r. 1908. Na říční regulace v l. 1903—1905 preliminováno 13 mil. K, které byly většinou také vydány, a na rok 1906 rozpočteno z investiční půjčky 12·73 mil. korun.

Všechny potřebné peníze k vodním stavbám byly dosud vzaty z pokladničních přebytků, jimž budou po vydání státní půjčky pro vodní dráhy refundovány. O stavbě průplavu oderského zatím vůbec se nemluví a vážné hlasy ozývají se i proti stavbě pokusného zdvihadla dle kterékoli z projektů, mezinárodní porotou na základě konkursu vládou vypsaného státními cenami poctěných.

*

Na letošním zářijovém mezinárodním kongresu plavebním v Miláně byla otázka překonávání značných výškových rozdílů na umělých vodních drahách znovu předmětem četných referátů a dlouhých, zajímavých i pohnutých debat. Rozhodnutí však nedosaženo stejně jako na předešlém sjezdě düsseldorfském. Zřejmě jen resoluce, velmi opatrně stilisované, vyznívaly však referáty a ústní posudky většinou proti lodním zdvihadlům mechanickým, a zejména proti lodním železnicím. Komorová plavidla, je-li tu vůbec dostatek vody pro jejich provozování, jsou dosud nejbezpečnějším a poměrně nejdokonalejším lodním zdvihadlem; a kde není dost vody, zdálo se vyznívati z debat: nekopejte průplavů.

Nám se zdá, že, budou-li naše průplavy učiněny závislými na zdaru lodních železnic, sotva se jich dočkáme. A máme zhola za pochybeno, stavěti na pokus lodní železnici v traçe průplavu, při kterém je dostatek vody na komorová plavidla, nehledíc ani k tomu, že, aby se umožnila stavba tohoto zdvihadla, musila se vybrati trať, lokální dopravě nanejvýš nepříznivá. *S.*

ZEMĚDĚLSTVÍ, OBCHOD A PRŮMYSL.

Dva vývozní projekty vídeňské. — Vývozní banka či vývozní společnost? — Otázka státní podpory. — Neurčitý projev vídeňské obchodní komory o obou projektech. — Výsledky prvého řádného sčítání lidu v Rusku najmě po stránce hospodářské.

Dva vývozní projekty zdají se poslední dobou nabývati konkretní podoby. Jde jednak o zřízení vývozní banky s velkým kapitálem, jednak o

zřízení obchod. společnosti s menším kapitálem, kteráž by na východě, zejména v Číně obchod. domy zřizovala. Vídeňské banky, exportéři a průmyslníci dělí se na dva tábory, z nichž jeden pro vývozní banku, druhý pro vývozní společnost horuje. Vláda vyjednává s vídeňskými, jen s vídeňskými kruhy finančními a slibuje nejen morální, nýbrž i jakousi hmotnou podporu. Krom toho obrátila se na obchodní komory a jiné korporace, aby sdělily o věci své mínění. Nelze popříti, že po uzavření míru na dálném východě stala se akce za rozvojem našeho vývozu zvláště aktuální. Především tu jde o Čínu se 400 mil. obyvateli, kteříž nejsou nikterak vesměs živly koupě neschopnými. Čínský kupec jest průměrem velmi solidní, dodržuje přesně své závazky a tudíž činitelem, jehož nedlužno podceňovati.

* * *

Kterou z obou navrhovaných forem zvoliti? Na tuto otázku mají právě dáti interesenti a korporace je zastupující důkladnou odpověď. Projektanti vývozní banky praví, že by bylo potřebí kapitálu 20—25 milionů korun, z něhož by měla polovinu složiti rakouská vláda, druhou pak rakouští a čínští interesenti. Počáteční kapitál by mohl býti ovšem menší. Jest úkolem státu, aby se přímo finančně angažoval ve prospěch úzkého kruhu soukromých firem, jimž by banka sloužila, a bral na se dokonce podnikatelské risiko? Pochybujeme velmi, a vedlo by to k důsledkům velice povážlivým. Ostatně jest otázka, zdali by takováto podpora vedla k cíli a nepomáhala k životu něčemu, co jen uměle a nepřirozeně bylo stvořeno.

Leč přímá hmotná, jaksi spolupodnikatelská účast, anebo subvence vládní neměla by býti a snad také není ve věci rozhodnou. Vývozní banka by dle rozvrhu svých projektantů a zastanců rozvinula postupně činnost asi v šesti hlavních oborech. Především by banka kupovala v zámořském východě směnky, zakládající se v produktech na lodích vypravených; po té by získávala směnky ve Vídni, v Hamburce a v Londýně oproti zasílání tovarů; za třetí by banka evropským zákazníkům poskytovala lombardní zápůjčky na zboží uložené v centrálních skladech a továrnám, Evropany zřízeným a spravovaným, úvěr. Čínským bankám poskytovaly by úvěry krátkodobé. Dále by byla i v jinakém spojení s bankami čínskými, lombardovala by dobré akcie, v Hongkongu a Shanghai na trhu jsoucí, a v dobrých akciích by uzavírala obchody reportní atd. Hlavní zisk spočíval by však v t. zv. forwardrates, t. j. ve srážce, kterou banka při spekulačních obchodech terminových zákazníkům započítává. Tomu, kdo na př. cukr, bavlnu neb jiné zboží na termin, tedy předem (»forward«) kupuje, započítá se za každý příští měsíc srážka (»Forwardrate«).

Banka by vyplácela alespoň 7% dividendu. V čelo čínských filiálek bylo by nutno postaviti úředníky s podrobnou znalostí místní. Teprve až by se naznačený pravidelný obchod rozvinul a kapitál doplnil, mohla by banka rozvinouti další finanční obchody, bráti podíl na emisi čínských neb japanských státních, obecních i jiných papírů, súčastniti se při zakládání železnic, továren, paroplaveb, loděnic, společností pojišťovacích, skladišť atd. Nešlo by tu vždy jen o provisi za služby bankéřské, nýbrž i o přímé účastenství. Projektanti rakouské vývozní banky doporu-

čují, aby mezi zakladatele banky pojata byla též — banka dražďanská, která má ve svých filiálkách v Londýně a Hamburku náležité spojení pro tamní obchod směnečný a při zřizování německo-asijské banky byla vyloučena. Získala by prý německé kupce pro bankovní akcie. Posléze tvrdí projektanti, že vzmach vývozu cizích států dlužno děkovati hlavně jich finančním ústavům.

* * *

Jiní chtějí napomáhati rozvoji vývozu zřízením vývozní společnosti obchodní, kteráž by v důležitých místech na východě, zejména v Číně, zřizovala obchodní domy a filiálky. Společnost by však zároveň provozovala potřebné bankovní obchody. Projektanti vývozní společnosti poukazují k tomu, že bude potřebí daleko menšího kapitálu než u vývozní banky, totiž jen asi 5 mil. korun, a že by se státu bylo súčastniti jen menší subvencí za účelem hrazení možného schodku v prvých letech.

U vývozní společnosti nesou tedy risiko podnikatelé, na př. některá banka a súčastnění průmyslníci. Má-li kapitál 5 mil. korun v komissionářském obchodě jen 5% býti zúrokován, musí dle kupecké zkušenosti alespoň čtyřikrát býti obrácen. Dlužno tedy v Rakousku alespoň za 20 mil. korun zboží nakoupiti, a poněvadž se tu hlavně jedná o hotové výrobky průmyslové, byla by převážná část řečeného obnosu v Rakousku na mzdách vyplacena. Dnes vyváží Rakousko, čítá-li se i zboží přes Hamburk dopravované, do Číny výrobků nejvýše za 7—8 mil. K. Má-li tento odbyt pomocí vývozní společnosti rychle vzrůsti, jest pokus ten hodným státního příspěvku. Jednáť se především také o podrobnou informaci interessentů, a to docílí obchodní společnost svými orgány spíše a lépe, než kdyby stát zřídil za tím cílem zvláštní konsulát, což by bylo dražší než příspěvek společnosti. Vývozní společnost utvořiti mohou toliko exportéři kapitálově silní, poněvadž Číňan žádá, aby mu zboží ve skladištích bylo k disposici. Rakouští exportéři, kapitálově slabší, kteří by se potom opřeli o společnost rakouskou, jsou dnes nuceni používati prostřednictví exportérů říšsko-německých, kteříž mají v Číně svá skladiště. V tom právě tkví však příčina skrovného rakouského obratu. Velcí němečtí exportéři, kteří mají své závody v Hamburku a v Číně, nakupovali přirozeně hlavně v Německu, docilujíce obratu 30—40 mil. mk. ročně. Vývozní akce naše musí tudíž býti samostatnou a dosti silnou, aby nebylo potřebí prostřednictví vývozců německých. Projektanti vývozní společnosti popírají rozhodně potřebu i účelnost vývozní banky a tvrdí, že utvoření nové banky za účelem provádění dotyčných eskomptních obchodů jest zbytečno, poněvadž tu postačí bankovní ústavy stávající. Poněvadž dokumenty o naložení, tvořící podklad hodnoty směnečné, při každé směnce se nalezají, není obtížno papíry ty umístiti. Všechny banky rády pracují s takovýmto materiálem; úvěru na zboží lze v Číně samé docíliti. Ostatní úkoly vývozní banky nejsou prý v souvislosti s vývozním obchodem mocnářství.

* * *

Jde o to, zdali a pro kterou z obou navrhovaných formací se rozhodnouti, zda pro vývozní banku či pro vývozní společnosti, a za kterých modalit. Na tuto otázku mají dotázané korporace odvětiti, o ní se horlivě jedná v užších poradách, konaných mezi zástupci ministerstev a finančního světa, ovšem jen vídeňského, jako by v Předlitavsku nebylo jiných významných míst peněžních a obchodních. Vídeňská obchodní komora ozvala se v obsáhlém memorandu, v němž sebrala všechny možné důvody pro a proti, sice prvá, avšak na danou otázku neodpověděla. Nechce hráti úlohu rozhodčího. Neprojeviti vlastního názoru a ponechati určitou odpověď — c. k. vládě anebo korporacím jiným, jest ovšem stanoviskem velmi pohodlným. Především by bylo ovšem potřebí zodpověděti otázku, je-li vůbec účelno k oživení vývozu našeho do dálného Východu vyvolávati podobné umělé akce? A jestliže ano, je-li vláda povolána hmotně podporovati zájmy několika vývozních firem, především vídeňských, z peněz veřejných, anebo dokonce bráti na se risiko podnikatelské, jak tomu chtějí mnohomluvní projektanti vývozní banky. Po našem soudu by byl přípustným nejvýše příspěvek k účelům informačním, jak v projektu obch. společnosti též vytčeno jest, nikoliv přímá subvence k účelům podnikatelským, neb dokonce spolupodnikatelské risiko. Projektanti vývozní společnosti méně slibují, méně vyžadují a mluví střízlivěji, již z těchto důvodů zdá se nám jich projekt pozoruhodnější, aniž bychom ovšem mohli nebo chtěli v nastalém sporu činiti rozhodčího. O názorech nejpovolanějších činitelů v této věci svého času budeme referovati.

* * *

Nejen společenské a politické, nýbrž také hospodářské poměry na Rusi svou odlišností od poměrů západoevropských velice stěžují správný úsudek o poměrech ruských. Výsledek p r v é h o ruského sčítání lidu z 28. ledna 1897, jenž teprve nyní pro neobyčejné potíže byl spracován, vrhá na poměry ruské světlo určitější. Dřívější t. zv. revise obyvatelstva byly naprosto nedokonalé a sloužily hlavně účelům fiskálním, a to ještě nedostatečně. Uvedeme jen několik čelných dat, která poněkud osvětlí i hospodářskou povahu Ruska. Celkový počet duší carské říše obnáší 125,680.682, z nichž 62,512.698 mužského, 63,167.984 ženského pohlaví. Jeví se tedy malý přebytek žen jako ve většině jiných států. V celku jest Rusko obydleno velice slabě, průměrně připadá jen 6·66 duší na 1 km², číslice této ubývá na východ a přibývá k západu. (V Německu připadá na 1 km² 104 obyvatelů, v Rakousku 87, v Uhrách 54; opět doklad, že míra životní a blahobyt obyvatelstva závisí na možnosti a příležitosti k výdělku, a že řídké osazení obyvatelstva nechrání před hmotnou a duševní bídou, ba právě naopak!) Jaká dnes ještě nepřehledná možnost rozvoje a výnosnosti otevírá se na př. jen výrobě zemědělské, kteráž se v Rusku z převážné části nalézá na stupni zcela primitivním, málo plodném. Jako veleměsta dlužno označiti Petrohrad (1,267.023 obyvatelů), Moskvu (988.614), Varšavu (638.208), Oděssu (405.041). Z celkového obyvatelstva jest dle mateřské řeči Rusů 83·9 mil., tedy dvě třetiny obyvatelstva. Ze všeho obyvatelstva (125,680.682) jest 78·9 proc. analfabetů. Pouze 21·1 proc. (26,569.585) tedy není analfabety, a to 19·3 proc. mužů

a 13·1 proc. žen. V městském obyvatelstvu zná čisti a psáti 45·3 proc. Z oněch 26 mil. osob, umějících čísti a psáti, požívalo jen 1·1 procenta (1,364.145) vyššího vzdělání. Při třídění dle povolání činí selský stav 77·1 proc. všeho obyvatelstva; jestliže však k němu připočteme kozáky, různé domorodce a část maloměšťanů s ohledem na jich zemědělské povolání, obnáší obyvatelstvo zemědělstvím se zabývající asi 90 procent všeho obyvatelstva. Měšťanů (kupců atd.) jest as 7 proc., duchovních ½%, třídy »privilegované« 1½%. Z těchto číselných odhadů lze souditi na zvláštní povahu ruských hospodářských poměrů a vysvětliti si, proč v oboru průmyslové podnikavosti, ba dílem i v t. zv. povoláních svobodných tak vynikající úlohu hrají cizinci. *K.*

VĚCI SOCIÁLNI.

Z jednání letošních podzimních kongresů sociálně-politických: Spolku pro sociální politiku (kartely, poměry dělnictva v obrovských závodech soukromých. — VII. mezinárodního kongresu pro pojišťování dělnické (projekty sjednocovací). — Sjezdu německé sociální demokracie (všeobecná stávka). 23. valné schůze německého svazu pokrokových spolků ženských (ženská otázka).

Z programu letošní valné schůze Spolku pro sociální politiku, konané v posledních dnech zářijových v Mannheimu, zvláště k otázce kartelové po známých jednáních německého a inšpruckého sjezdu právnického o ní pojil se zvýšený zájem, ač, což předem nutno konstatovati, sjezd neřekl v podstatě nového nic. Pokud se týče všeobecné stránky problému, totiž stanoviska zákonodárství a státní politiky hospodářské vůči kartelům, skutečně také nelze ani říci mnoho nového, diskuse — kterou pochopitelný zájem o tento problém, celý moderní život nejen hospodářský i sociální, ale i kulturní naskrze pronikající stále a stále vyvolává — víc jen rozšiřuje než prohlubuje nazírání. Ale právem bylo vytčeno, že ku podivu málo dovedli na sjezdě říci sami zástupci kartelovaných industrií, stojící přece uprostřed proudění hospodářského, které i kartelové politice dává stále nové a nové cíle, směry i formy. Zkušenost roste den ke dni, léta a desetiletí už, a musilo by se zdát, že konečně už kartelovaný průmysl měl času dost, aby si ukul rozhodné argumenty hospodářské, kterými odrazí vítězně každý útok na tyto stále obrovitější útvary hospodářského života moderního důvody ryze věcnými, reálnými, nevývratnými a při tom hlavně sebevědomými. Ale místo toho zas bylo slyšet na sjezdu larmoyantní vysvětlování, ba omlouvání kartelů jako dětí nouze, místo důvodů bohaté zkušenosti otřepané heslovité výklady, a i kde řečníci z řad průmyslu zabývali se konkretními otázkami kartelového problému (jako problémem cenovým, reflexem jich na mzdy, vývozní jich politikou atd.), pohybovali se jakoby úzkostlivě jen na povrchu, jakoby se zrovna báli, aby se neřízlo hloub a neprovalila se kdo ví jaká hlíza —

tak si aspoň musili mysliti všichni, kdo na kartely pohlížejí nevraživě nebo podezřívavě.

Také má hluboké oprávnění výtka, učiněná spolku pro sociální politiku — zdá se, že analysa tato pochází z péra samého slaveného čelného znalce otázky kartelové z inšpruckého sjezdu — že při celém založení svého letošního kartelového bodu programového spolek nepostřehl, jak zatím problém od dosavadní všeobecnosti tlačí se ke konkretisování svého řešení. »Bylo by omylem, domnívati se, že v otázce kartelové nezbývá vůbec už co říci. Ale kartelový problém tak se rozprostranil a všecko všudy proniká v životě hospodářském, že už nelze mluviti v dosavadní šablonovitosti jen o kartelu vůbec. Neboť jakmile sestoupí se konečně k therapeutice kartelu, ihned se uvidí, co je tu speciálních odrůd, otázek a vztahů v problému zdánlivě jednotném, které žádají řešení zcela samostatného. Přírodovědci a lékaři rozumějí výborně při své exaktní methodě decentralisaci takových otázek (jak rychle na př. otázka radia byla ve studiu svém decentralisována!); ale vědy právní a státní jsou pořád ještě příliš spekulativními a pachtí se ve všem všudy za jednotnou, jednoduchou formulí. A přece ochrana exportujících průmyslů, ochrana konkurentů kartelu, ochrana konsumu, poměry pracovní smlouvy a zejména vývoj mezd v kartelových závodech, syndikáty surovinové, kartely středního průmyslu a sdružení malých průmyslů finálních produktů, zápasících o holou existenci — to jsou přece zrovna různé světy, jak co podmínek kartelování, tak co do hospodářské jich nutnosti, možnosti, prostředků, hranic i poměrů mocenských. Tyto důležité a namnoze velice obtížné detailní otázky jsou vlastním pracovním polem pro vědeckou práci a diskusi, a ovšem i praktickou politiku nejbližších let, kde skoro všecko ještě — až do jisté míry na otázku celní — leží úhorem.« V té příčině vyniká nad letošní jednání spolku analysa inšpruckého sjezdu právnického, který neprávem byl spolkem krátce odbyt; vinou toho právě jednání spolku resp. oba referáty uvázly na povrchu otázky a debata rozplizla se v domácí hádky novinářské faktury.

Z této moderní analysy otázky kartelové vyplývá především neudržitelnost nejčastěji hlásaného požadavku zvláštního kartelového práva, které by nutně musilo svou schematičností vtěsnati do jedné nebo několika málo formulek celou tu námi právě zmíněnou spoustu otázek a jevů hospodářských, které s kartelováním často jen zevně nebo nahodile souvisejí a tkví svými kořeny ne v něčem, co nahodilým dnešním vývojem se zhušťuje právě v problém kartelový, ale v celkových základech života hospodářského, od něhož odlišnou úpravou právní jen násilně by byly odervány. Tento právní řád musí být jednotným, pro všechny stejným, a tak zdravým, aby byl podkladem pro zdravý vývoj hospodářský vůbec; nové formy hospodářské, které vyrůstají, nelze spoutati v speciální normy právní, přistřižené na útvary, v nichž nahodile právě se objevily, alespoň to dle zkušenosti nemá nikdy dlouhého trvání. Cílem praktické politiky bude tedy ne několik kartelových paragrafů na to všecko, co se dnes shrnuje pod pojmem kartelu, ale vybudování platného práva ve všech těch směrech (a s tím ovšem i hospodářské politiky), kde se jeví zárodky kartelových zrůdností. Tedy rozložení kartelového zákonodárství v řadu speciálních zákonů, ale žádný speciální zákon kartelový.

Tolik k prvním dvěma thesím referátu Schmollerova, o poměru kartelu k odběratelům a k členům svým. Třetí hlavní these, účast státu na vedení a výnosu akciových společností, řešena byla způsobem, který nevedl ani zdaleka k uspokojivému výsledku a příliš byl ovládán domácími spory. V každém způsobě z debaty pronikala oprávněná nedůvěra v způsobilost státu k tak dalekosáhlému poručníkování, jaké se mu tu zamýšlelo přisouditi.

*

Před tím referoval prof. Brentano o pracovním poměru v obrovských závodech soukromých. Referát jeho vrcholil v tom, že, dokud zaměstnavatelé neuznávají dělnické organisace jako rovnoprávný faktor smluvní a odmítají jakékoliv vyjednávání s nimi, je sociální mír v německém průmyslu den ze dne ohrožován a že tedy v zájmu jeho vedle uznání odborových spolků je nezbytno: nahrazení koaličního paragrafu živnostenského řádu pouhými všeobecnými předpisy trest. zák.; zákonná ochrana nejen těch, kdo nepřistoupí ke koaličnímu hnutí, ale koaličního hnutí samého; vydání podrobných předpisů, jimiž se znemožňuje, aby zaměstnavatel zneužíval blahočelných zařízení k utužení své moci nad dělnictvem; stanovení povinnosti jak dělníků tak zaměstnavatelů vyjednávati se zástupci organisace strany protivné o pracovních podmínkách; zadávání veřejných prací jen zaměstnavatelům, kteří ve sporech pracovních podrobí se dohodčímu řízení a nenáležejí organisaci, zapovídající vyjednávání se zástupci dělnictva; za týmž účelem zřízení závazné organisace dělnictva pro každou živnost, bez újmy dalšího trvání dnešních organisací odborových; zřízení nestranných rozhodčích orgánů o sporech pracovních volených oběma stranami; závaznost kollektivní smlouvy pracovní pro celou dotyčnou živnost. — Na tyto návrhy v mnohých směrech přestřelující anebo aspoň nedostatečně individualisující hájili zástupci zaměstnavatelů svoje staré stanovisko »panství v domě«, kterým rozumějí pouhou volnost pohybu, dávno ne nějakou tovární despocii.

*

Na zářijovém VII. mezinárodním kongresu pro pojišťování dělnictva ve Vídni konaném nejaktuálnějším bodem programovým byla otázka splynutí dosavadních oborů dělnického pojišťování (nemocenského, úrazového, invalidního resp. vdovského a sirotčího). K vyjasnění této otázky sjezd nepřispěl ničím, co by nebylo už známo z dosavadní diskuse literární a projevů jednak dělnictva, jednak dosavadních nositelů dnešní rozdrobené organisace dělnického pojištění. V debatě převážně hájil každý svoje výlučné stanovisko, mluvčí dělnictva zejména s projektem sjednocovacím neslučitelnou dnešní výlučně dělnickou samosprávu v dělnickém nemocenském pojišťování, přes třeba sebe pozoruhodnější řadu čestných výjimek v celku naprosto diskreditovanou a sterilní. Nápadným bylo zejména mlčení zástupců rakouské vlády k tomuto kardinálnímu problému, ačkoliv na příklad i se strany francouzské (Fuster) výslovně bylo podotknuto, že Rakousko má v otázce sjednocovací na rozdíl od Německa docela volné ruce, protože teprve se chystá k zavedení invalidního pojišťování a také territoriální organisace rakouského úrazového pojišťování nečiní projektu sjednocovacímu žádných překážek, kdežto při odborové

organisaci německého úrazového pojištění jsou tu nesporně jisté obtíže alespoň přechodní. Proto v Německu i nejpokrokovější řešitelé sjednocovacího problému (Freund, Düttmann) spokojují se prozatím s návrhy etapovými, na organické sloučení prozatím jen nemocenského a invalidního pojištění a prozatím jen vnější sčlánkování jeho s dosavadním pojišťováním úrazovým, které ovšem jen nahodilému vývoji historickému děkuje své dosavadní výlučné a privilegované postavení, jehož v rámci jednotného pojišťování sociálního nezbytně musí se zříci zrovna tak jako dělníci svého domnělého, nabytého práva na vyšší renty pro úrazovou invaliditu, které, jak podotčeno, děkuji jen nahodilé, časové prioritě úrazového pojišťování a utkvělé v něm zásadě náhrady škody za úraz z doby zákonodárství o ručení z úrazu, moderním vývojem sociálního pojišťování naprosto překonané. U nás hájí do všech důsledností splynutí a jednotné vybudování jednotlivých oborů dělnického pojišťování — pro něž se letos v březnu v říšském sněmě německém vyslovil se vzácnou přímostí státní sekretář hr. Posadowsky — již od let pražská obchodní komora a budeme míti ještě příležitost vrátiti se k podrobnostem této složité otázky na základě vota této komory, jemuž podkladem je obšírná předběžná zpráva o projektu sjednocovacím, předložená komoře referentem jejím dr. Pilbauerem a také na letošním kongresu pojišťovacím tiskem rozdaná a hájená.

*

Zářijový sjezd sociálně-demokratický, tentokráte v Jeně konaný, zaujal hrozivou posu proti obávanému útoku na všeobecné, rovné, přímé a tajné volební právo do říšského sněmu německého resp. na právo koaliční a pohrozil pro ten případ jako nejkrajnějším prostředkem všeobecnou stávkou, přes odpor četných zástupců odborových sdružení, která na stávkové boje hledí střízlivě hospodářsky s početní tužkou v ruce a ne se sanguinismem třídního boje. Stejně — ač obě strany zřejmě se mírnily — propukl starý, zásadní rozpor mezi odborovými organisacemi a politickým vedením strany při debatě o otázce slavení 1. máje, kde ovšem prozatím platí příkaz posledního mezinárodního socialistického kongresu amsterodámského, 1. květen slaviti pokud je to možno bez poškození zájmu dělnictva. Tak jako loni v Brémách i letos v Jeně přijata byla analogická resoluce, s níž však odborové organisace souhlasily jen prozatím, odhodlány, na nejbližším mezinárodním sjezdě naléhati na změnu způsobu této oslavy (na př. v předvečer 1. máje, kde by oslava mohla býti všeobecnější a spojena s menšími obětmi hmotnými pro organisace). — Vedle toho zabýval se sjezd otázkami organisačními. Nový statut směřuje k tužší organisaci strany a to zejména také po stránce finanční. Z otázek sociálněpolitických zabýval se sjezd známými požadavky z oboru starobního pojišťování, hygienického maximálního dne pracovního a dělnickými komorami, které v souhlase s kolínským sjezdem odborových organisací reklamuje výlučně pro dělnictvo, na rozdíl od sociálně-demokratické frakce v říšském sněmu, která, jak známo, přimlouvala se dosud pro zastoupení dělnictva i zaměstnavatelů v těchto komorách.

*

Říjnové 23. valné shromáždění svazu pokrokových spolků ženských libovalo si v radikalismu známé formulace paní Lili Braunové (srov. rozbor její Ženské otázky v Národohospodářském obzoru 1903). Vdaná žena

v továrně není dle toho chorobným jevem sociálním, ale s hospodářského stanoviska typem nové ženy. Od svého nynějšího postavení hospodyně-konsumentky v domácnosti vrací prý se mezi výrobní třídy společenské. V náhradu za prázdnotu, která po ní zůstane v domácnosti, navrhují se známé společné domácnosti, veřejná péče o nemluvňata a výchovu dětí atd. Jak vidět, zavírají se pořád oči před denní zkušeností, jak žena proletáře s rostoucím větším výdělkem mužovým pokud možno nejdříve v r a c í se na své místo v domácnosti, která tím postupuje do sociálně nejbližší třídy domácností maloměšťáckých. Svého času Herkner trefně charakterisoval zvrácenost hesla, které ženu a matku vyhání z domácnosti k továrni práci, k níž ji životní zájem nevábí a na její místo v domácnosti rovněž staví neinteresovanou sílu pracovní. Námitce, že i ženy vyšších tříd společenských touží ven z domácnosti, bylo už dávno správně odpověděno, že také to nemůže vésti logicky k příkazu všeobecného exodu z domácnosti, ale prostě kryje se s moderním požadavkem kulturním, aby i ženám dána byla možnost rozvinouti svoje síly a vlohy mimo domácnost v povolání, k němuž ji pudí poměry, nebo individualita. Kongres zabýval se zejména otázkou reformy manželství a postavením ženy v různých povoláních vedle všeobecných otázek ženského hnutí. *P.*

SAMOSPRÁVA.

Klub přátel české samosprávy. — Tábor starostenského sboru v Olomouci. — Dva návrhy na zřízení samosprávného sekretariátu pro Slezsko a kraje národnostně smíšené. — Karel Adámek 40 let okresním starostou. — Všeobecné a rovné právo volební komun s poměrným zastoupením. — Sněm a úprava zákonná právních a hmotných poměrů samospr. úřednictva.

»Čas« přinesl v čísle z 19. září v úvodníku návrh na zřízení klubu přátel české samosprávy, který by tvořili nejen samosprávní činovnici a úředníci, ale i osoby, v samosprávných korporacích činně nepůsobící, se samosprávou se ale zabývající a ji se zájmem sledující. Úkol klubu byl by informativní a na venek působivý. Podpora snah po zlepšení samosprávy, pořádání přednášek a kursů, pořádání hlídek a pravidelných zpráv do časopisů, podpora studijních cest v cizině a pod.

Myšlenka nalezla hned po svém publikování vřelý ohlas na Moravě. »Pozor« věnoval jí úvodník a navrhoval volné sdružení. Za pokus organisace ta stojí, neb každý prostředek, jenž mohl by přivoditi lepší porozumění pro samosprávu, musí býti vítán a podporován. Myšlenku nespustíme z dohledu. *

Starostenský sbor olomoucký svolal na 17. září veliký tábor lidu do Hodolan, na němž promluveno bylo o všech hlavních potřebách Čechů v markrabství. Na táboru zdůrazněna potřeba reformy samosprávy a zřízení okr. zastupitelstev. Tábor byl velkolepým důkazem toho, jaký význam dobře organisovaná samospráva v národě našem míti může. Organisace starostenských sborů na Moravě se znamenitě osvědčuje a očekáváme od ní úplného převratu i národnostního po celé zemi. Je v nich síla a dostanou-li se všude do stejně horlivých a zdatných rukou, jako vyniká Olomouc, pak nepochybuji, že z nich vyroste požehnání Moravě.

Ale i v království doporučilo by se zmladit život veřejný podobnou organisací starostenskou. I pro nás Čechy by stala se zdrojem nové netušené síly. Proto s údivem četl jsem v Roudnických »Obec. Zájmech« v seš. 18. v kritice resoluce motyčínské místo, kde autor, sám redaktor Soběslavský, odmítá pro nás organisaci starostenských sborů a to jediné z toho důvodu, že máme okresní zastupitelstva. Zaznamenávám prostě naivní tento názor.

*

Také ve Slezsku zdvihl se ruch českých starostenských sborů. Zahrozily dokonce samosprávnou obstrukcí vůči vládě. Ač vítám tento obrodný ruch v sesterské zemi, přece obávám se, že ztroskotá, jako svým časem se stalo v království, následkem nevydatné organisace.

Souhlasím proto plně s referentem Moravské hlídky v Harmachově Věstníku, že jest v zájmu obrody slezské samosprávy žádoucno, aby zřízen byl pro Slezsko samosprávný sekretariát, řízený plně kvalifikovaným odborníkem a dobrým organisatorem, jenž by stál mimo status ve službách obce pražské a za účelem organisace práce ve Slezsku požíval trvalé dovolené. Praha unesla by nepatrný náklad jeho služného, a obce slezské snadno by se již rozdělily o úhradu cestovních výloh, s posláním jeho ve Slezsku spojených. Ale musil by to býti dobrý odborník, zručný právník, čilý organisator, výmluvný řečník, a dobře kovaný samosprávný publicista. Při tom si vzpomínám i návrhu podobného, asi před dvěma lety učiněného, aby přidělily se okresy smíšené samosprávně jednotlivým velkým českým okresním výborům do ochrany, aby měli čeští poplatníci vždy dobrých rádců k disposici, kteří by jim nahrazovali výhody, které široké veřejnosti samosprávné sbory poskytují, a kteří by jim zkušenou rukou pomáhali v boji s německými radnicemi a okresními výbory.

Oba návrhy doporučuji Národní Radě k úvaze. Ostatně vypisuje právě konkurs Národní Rada moravská spolu s Ústředím starostentských sborů na místo svého s e k r e t á ř e. Doufejme, že alespoň toto místo obsadí se silou, plně kvalifikovanou a prakticky osvědčenou.

*

V den 28. září oslavil Karel Adámek čtyřicetiletí okresního starostování v Hlinsku za účasti samosprávných sborů a veřejného tisku. Z oslavy jubilea samosprávy sešlo, došlo ale přece na jubilcum osob, v samosprávě po celou dobu účastných. Dr. Kordina v Č. Skalici byl tiše oslaven na jaře, nyní pak došlo na oslavu Adámkovu. Oslava jest akt zvláštní úcty k práci, po celý věk lidský konané, za jednomyslnosti voličstva. A práce Adámkova v oboru samosprávy okresu hlineckého byla dobrá, silám chudého toho okresu úměrná, a proto zasluhuje uznání občanstva i veřejnosti. Jubilea zúčastnily se i četné obce z Hlinecka, jmenovavše Adámka čestným občanem. Od Adámka očekává historie české samosprávy ještě vypsání vývoje okresní samosprávy, neb jde o kus zdatné, výborně promyšlené práce českých vůdců s Riegrem i Sladkovským v čele. Je toho tím více potřebí, čím aktuelnější se stává potřeba reformy naší samosprávy v duchu moderní doby.

*

Všeobecné a rovné právo do říšské rady a sněmu zemského stává se heslem dne a proniká vždy víc a více vrstvami nejširšími. Pro nás Slo-

vany má zvláště veliký význam, neboť jím konečně zavedly a zabezpečily by se poměry spravedlivého zastoupení ve sborech zákonodárných. Ale i zavedení všeobecného a rovného práva hlasovacího d o o b c í a o k r e s ů je důležitým požadavkem národní i sociální spravedlnosti u nás v Rakousku a na to by se nemělo zapomínati.

Obojí reformou zabývala se přednáška redaktora Věstníku samosprávného, v Jaroměři dne 24. září konaná, a petice, okresním výborem velvarským a libochovickým, k sněmu zemskému předložené. Přednáška jaroměřská, konaná z popudu městské rady, vyjde tiskem. Podává zevrubný návrh, jak by prakticky reforma volební, v obcích, okresích a zemi provedená, vypadala.

Návrh na zavedení všeobecného a rovného práva do sněmu našel většiny i na staroměstské radnici ve sboru obecních starších. Lze očekávati, že příkladu obce pražské a obou okr. výborů budou následovati i ostatní naše samosprávné sbory.

Také v říšském parlamentu docílilo se absolutní většiny pro pilný návrh mladočeský na zavedení všeobec. a rovného práva do rady říšské po významných řečech posl. Kramáře a Daszyńského.

A i sněmy koruny české zabývati se budou návrhy obdobnými. Sněmovní akci doplňuje hlas lidu. Jmenovitě sociální demokraté od července konají agitaci rozsáhlou pro petit ten, již dovršují dne 10. října tichým průvodem nepřehledných tisíců dělníků před sněmovnu, generální stávkou v den ten a nesčetnými schůzemi po venkově. Také Morava a Slezsko nezůstává za Prahou. Heslo má v sobě účin slučovací a přivodí na jisto zdravý obrat v české společnosti.

*

Jednota samospr. úřednictva čeká od tohoto zasedání sněmovního rozřešení své stavovské otázky a za tím účelem 15 října pro své požadavky manifestovala v Praze. Vidíme jádro otázky v rozřešení poměru samospr. úřednictva ke sborům samosprávným tak, aby úřednictvu bylo přiznáno právo vota, v zařízení společné pokladny pensijní, v umožnění přechodu z nižších komun k okresům a do zem. výboru, v úpravě theoretické a praktické výchovy úřednictva a v postavení hmotných poměrů samosprávných úředníků na roveň poměrům státního úřednictva. Schůze vyzněla v ostrý protest proti zemským poslancům, kteří nemohli zaručiti přijetí a sankcionování návrhu v době dozírné. Jest téměř jisto, že dnešní sněm není schopen k provedení reformy této a že ji také neprovede. Jednota měla by odpověděti agitací pro volební reformu na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího. Na schůzi promluvili za úřednictvo taj. Tůma a Axamit, za poslance pak dr. Herold a Kotlář.

ŠKOLA.

Směr rakouského školství. — Nezdravý konservatism ve školství. — Zanedbávání školství lidového. — Klerikalisování školství pod patronátem rakouských vlád. — Činnost ministra Hartla ve školství.

Rakouské školství všech odvětví stůně chorobnou konservativností. Chorobou sesláblý organismus školský nemůže vzdorovati klerikálním ba-

cilům, kteří v něm pro sebe uhlodávají, co se jen uhlodati dá. A nepřichází lékař, který by po rozpoznání choroby mohl zhoubný vnitřní proces ve školství zastaviti a vytvořiti podmínky pro vývoj zdravější.

V čelo rakouského školství nejsou stavěni mužové povolaní. Od doby Hasnerovy nedostal se ke křeslu ministerstva vyučování muž pronikavějšího ducha, se smyslem pro pokrokovější reformy ve školství, muž se směrodatným programem a s pevnou vůlí prováděti tento program po dohodě s osvícenějšími stranami parlamentárními i proti vůli živlů konservativně-klerikálních.

V pokročilejších státech a zemích je školství v živém ruchu zdravých reforem. Francie při velikém očišťovacím processu svého školství nezapomíná na jeho vnitřní potřeby, organisuje nově školství střední, nezapomínajíc při tom ani na vyšší a vysoké školství své. V Německu činí se zdravé pokusy s reorganisováním školství středního, ve školství obecné zavádějí se nové prvky výchovné, rozšiřuje se školství odborné a vyzbrojuje se vším nejnovějším školství vysoké. V Dánsku, Norsku bylo v uplynulém půlstoletí několikrát zásadně reformováno, i Anglie vidouc, jak Německo prostřednictvím dobrého školství vzrostlo jí na mocného soupeře na poli hospodářském, odhodlala se v uplynulých letech k revisi organisace svého nižšího školství a k zásadním reformám. I Uhry předstihly v posledních desetiletích novou organisací školy měšťanské a reformami ve školství středním chorobně setrvačné země rakouské.

V Rakousku není ani síly, aby proveden byl do posledního důsledku školský zákon z roku 1869. Po šestatřiceti létech od jeho vydání existují v Rakousku země, v nichž zákon onen nevešel plně v platnost, země, v nichž se to hemží analfabety a které jsou pro svoji hospodářskou slabost pro říši jen přitěží. Jak ubohý pohled na lidové školství otevírá Dalmacie, Halič a jiné země cislajtánské!

V rakouských zemích školství vězí v nezdravé ztrnulosti, v mrtvém bodu a jestli se v tomto stadiu přece něco zaslechne o nějaké změně ve školství, pak je to vždy změna podřízená, nepatrná a pokrokovější živly trnou při tom ještě obavami, není-li opět krokem ku klerikalisování anebo k rozmnožení nezdravého byrokratismu.

Rakouské školství nižší, které slouží nejširším vrstvám lidovým, je u mocných, privilegovaných a vládnoucích tříd považováno za přítěž. Třídy tyto majíce ve všech zemích svoje neoprávněně privilegované postavení a s ním ohromnou moc, zapínají vždy houževnatě kapsy, má-li se na školství toto nějaký náklad povoliti. Ústavy učitelské, vychovávající pro nejširší vrstvy lidové učitelstvo, jsou v Rakousku školským útvarem nejvíce vládou zanedbávaným. Vláda posílá na ně po většině učitelské síly nejméně způsobilé, nejméně je dotuje, nejméně učebnými pomůckami a prostředky opatřuje. V duchu klerikálním se postarala, aby ústavy tyto vychovávaly víc budoucí varhaníky pro římské kostely, než osvícené vychovatele mládeže a rádce lidu. V poslední době pak rakouská správa vyučovací nestará se ani o vnější rozvoj paedagogií. Důležitou starost tuto ponechává klidně soukromým společnostem a řádům klerikálním, jejichž paedagogia rostou jako houby po dešti. Svojí úžasnou

neprozřetelností nechala správa vyučování dojíti k faktu, že již dnes velká většina učitelek vychovávána je na klerikálních paedagogiích. Učitelky tyto infikují jedem klerikální výchovy ženskou mládež, budoucí matky-vychovatelky nové ženské generace. Rakouská vyučovací správa nedbá valně ani o ostatní střední dívčí školství. Klerikální ženské paedagogium stalo se na Vinohradech skutečností přes všeliký odpor pokrok. české veřejnosti, přes odpor pokrokového professorstva, a při úžasné nehybnosti a nepodnikavosti našich městských obcí lze předvídati, že pokus zabrati do své moci také obor tohoto druhu dívčího školství se klerikálům podaří. Vzpomeneme-li ještě středoškolských exercicií v posledních létech zavedených a hospodářských příprav klerikálů na zřízení katolické university v Salcburku, máme dost nastíněný směr rakouského školství, řítícího se k reakci — k úpadku. A že s úpadkem školským půjde souběžně úpadek na poli kulturním a hospodářském, lze bezpečně předvídati.

Rakouské školství tihne k úpadku a není naděje, že by v blízké době mohlo býti zavedeno na cesty správnější. V rakouském parlamentě není mužů se širokým světovým rozhledem po školství, není v něm mužů s hlubším smyslem pro jeho potřeby. Jak dlouho nebylo slyšet v rakouském parlamentu řeč, obírající se školstvím s vyššího stanoviska a otevírající pro ně perspektivu do nejbližší budoucnosti, řeč směrodatnou, časovými problémy školskými se obírající a pokoušející se je řešiti!

V měsíci září sprostěn byl ryt. Hartl na svou žádost ministerského úřadu. Byl dosti dlouhou řadu let v křesle ministerstva vyučování a mohl rozvinouti ve svém vlivuplném úřadě dost sil ku vnějšímu a zvláště vnitřnímu rozvoji rakouského školství. Od muže s liberální minulostí očekávaly svobodomyslné živly v říši mnoho, ale došly naprostého zklamání. Nebylo oddanějšího služebníka rozhodujících činitelů v naší říši t. j. klerikálův a kamarily nad bývalého rakouského liberála. Učitelstvo zvláště nižšího školství bude vzpomínat doby ministrování Hartlova vždy neblaze. Volalo intensivněji po vyšším vzdělání, ale ministr Hartl slyšel víc hlasy rakouských zpátečníků a připravil reformu učitelských ústavů, kterou se měli kandidáti paedagogií připravovati víc na své budoucí působení varhanické než na svůj vlastní úkol učitelský. Na štěstí byla tato reforma všeobecným odporem se strany učitelstva zažehnána. Učitelské vzdělání ministr Hartl vysoko necenil. Osmileté studium učitelské dal prohlásit za nižší než vzdělání sextánů na gymnasiích.

Ministr Hartl připravil k vydání nový řád školní a vyučovací a rozumí se, že neparlamentárně a nekonstitučně, beze všech předběžných porad se zástupci učitelstva. Pokroková veřejnost s učitelstvem přímo žasla, když zvěděla o některých jeho podrobnostech. Nejbujnější výhonky školského byrokratismu byly teprve po četných intervencích učitelských a poslaneckých se stromu nového řádu sestřiženy. Nejbližší dny, v nichž má býti nový řád školní a vyučovací vydán, ukáží, jak málo tvůrčího ducha bylo v jeho původci, který se nevzmohl na nic jiného, než na snůšku školských nařízení, vydaných v uplynulém tříletí od vydání starého řádu

Pokora, poníženost, hluboce sehnutý hřbet byly Hartlovi nejkrásnějšími vlastnostmi, jež chtěl naroubovat na kmen všeho rakouského učitel-

stva. Připravený školní řád měl býti paedagogickým prostředkem k jich pěstování. Tyrolské učitele, kteří přišli k němu pokorně a tiše prosit, aby přispěl vlivem svým ku zmírnění jejich kruté bídy hmotné, dával za vzor těm, kteří ve veřejnosti hlučněji žádati se opovážili. Křesťanská pokora nebyla ovšem tyrolským učitelům nic platná. Ministr Hartl se ani nepokusil, aby bídu ponížených kantorů zmírnil. Za důležitější věc pokládal, aby ulevil bídě rakouského kleru, vládnoucího jměním ohromným. Za Hartla předložila vláda osnovu zákona o kongrui, kterou se zvyšují kněžské platy.

Obsazováním inspektorských míst ve školství obecném osobami klerikálním duchem načichlými, získal si ministr Hartl přízeň samého vůdce klerikálů Liechtenštejna, který mu na veřejné schůzi křesťanských sociálů vídeňských za to vděčně děkoval. Omlouváním své nepřítomnosti na sjezdu katolického školského spolku, jehož pravým úkolem je povalení základního říšského zákona školského, a vyslovením sympathií jeho jednáním dal bývalý liberál nejzřejměji na jevo, že se přebarvil na černo. Za žádného ministra neměli rakouští klerikálové takového vlivu ve školství jako právě za ministra Hartla, a je faktem příznačným, že svobodomyslné živly v Rakousku právě za Hartla byly nuceny semknouti se ve zvláštní spolek (Freie Schule) k ochraně volného školství. Křesťanští sociálové dolnorakouští mohli udělati právě za ministra Hartla na zemském sněmu přijatými školskými předlohami do základního říšského zákona školského nový průlom. Zbavili jimi celá sta učitelů občanských práv volebních a sesílili všude moc katolických duchovních. Marně protestovaly proti schválení oněch zpátečnických předloh ve Vídni široké pluky lidové. Kletby pokrokových dolnorakouských učitelů, vydaných po přijetí školských předloh křesťanským sociálům na milost a nemilost, stíhají neblahé působení ministrovo.

Jaký smysl pro občanská práva učitelů ministr Hartl měl, o tom svědčí fakt, že za jeho úřadování předkládala se kandidátům učitelství na paedagogiu v Novém Městě za Vídní prohlášení, že nikdy nevstoupí do učitelského spolku, který by měl barvu socialistickou nebo všeněmeckou.

Za ministra Hartla znehodnocen byl omezováním práv, utlačováním se strany křesťanských sociálů učitelský stav v Dolních Rakousích tou měrou, že mládež se přestala k němu hrnouti a že nastal citelný nedostatek učitelů v zemi, kterýžto nedostatek přivedl rozhodující činitele k zavedení zhoubného polodenního vyučování ve školách obecných.

Za ministra Hartla povoleno a zřízeno bylo v zemích rakouských 14 řádových gymnasií a řada klerikálních paedagogií. Za ministra Hartla mohla býti odmítnuta habilitace vědeckého pracovníka jedině z té příčiny, že napsal vědecký spis »Dogma a věda« v duchu protiklerikálním.

Jedenkráte hnul se v ministru Hartlovi smysl konstituční. Šlo o reorganisování měšťanské školy v tom směru, aby se mohla státi také vhodnou přípravkou pro školy — kadetní. Svolána byla anketa učitelů měšťanských škol k poradě do Vídně. Ministr vyslechl mnohá oprávněná přání, týkající se reorganisace ústavu pro lidové vzdělání tak důležitého, vyslechl řadu přání na zvelebení školy měšťanské, ale výsledek ankety byl

dost hubený. Vydaným nařízením dána zemím a obcím možnost, aby na svůj náklad mohly zařizovat při měšťanských školách zvláštní jednoroční kursy, t. zv. čtvrté ročníky, pro něž sdělán učebný plán dle přání ministra vojenství, a aby bylo dokumentováno, že nové třídy nemají sloužit vzdělání nejširšího lidu, zaveden na nich — školní plat.

Za ministra Hartla zdůrazňovali slovanští národové v říši marně svoje školské postuláty. Vídeňští Čechové byli cynicky odmrštěni, když se znovu a znovu dovolávali svého nepopíratelného občanského práva, aby jejich děti mohly se ve Vídni vzdělávati na veřejných školách v jazyce mateřském. Dolnorakouští Němci mohli za ministra Hartla znovu přijati návrh násilnického zákona na zavedení němčiny jako jediného vyučovacího jazyka ve všech školách dolnorakouských. Druhá česká universita v Brně, jejíž potřeba je jako sůl prokázána, stala se za Hartla zase jenom zbožným postulátem, k uskutečnění se valně nepřibližívším. Všechny svobodomyslné živly, všichni Slované rakouští a zvláště my Čechové budeme vzpomínati na poměrně dlouhé ministrování Hartlovo ve školství s trpkostí.

Správcem ministerstva vyučování po Hartlovi byl jmenován Bienerth, posavadní místopředseda zemské školní rady dolnorakouské. Na svém bývalém místě získal si přízeň křesťansko-sociální většiny, která mu razila cestu výš, na místo ve školství nejvlivnější. Lze stěží očekávat, že se směr rakouského školství v blízké době obrátí ku prospěchu rakouských národů a zvláště ku prospěchu národa našeho a ostatních národů slovanských. —*n*—

UMĚNÍ.

Frant. Kupka a jeho poměr ke karikatuře světové. — Puvis de Chavannes karikaturistou. Nedostatek české karikatury. — Jaroslav Špillar. — »Volné« Směry« a jejich knihovna »Dráhy a cíle«. — Zkáza Lionardovy »Večeře Páně?« Dokončení chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře.

Kolín a nyní Tábor uspořádaly výstavu kreseb a maleb Františka Kupky. Předešly tím Prahu, jíž dosud celková činnost tohoto znamenitého umělce nebyla předvedena, a jest jim to ke cti. Přes všecku lákavost této kollekce nebylo mi možno zajeti o prázdninách do Kolína ani dosud do Tábora, ale po několik let už potěšuji se čísly pařížských satirických časopisů, v nichž bývaly též anebo výhradně práce Kupkovy — »Cocorico«, l'Album« a zvláště »l'Assiette au beurre« — a jichž občasné prohlížení působí jako občerstvující, uvolňující horský vzduch, vhánějící krev do lic a jiskry do zraků, šířících se daleko promítnutým obzorem. Hlavně poslední časopis — česky »Talíř na máslo«, t. j. »kdo máš na hlavě máslo, tady ti je rozpustíme« — obeznámil svět důkladně s naším umělcem. Věnoval už tři čísla výhradně Kupkovi. Jsou to tři cykly: Peníze, Náboženství a Mír. A v nich jest, myslím, celý Kupka, umělec

opravdový, bystrý pozorovatel proudů a směrů tohoto světa, jeho převrácenosti a pokrytectví, jeho lži a zvrhlosti, jeho nespravedlivosti a křivd, jež uražené a rozbolestněné srdce zachycuje a odkrývá a dává je ostře vyzbrojené ruce přibíjeti na pranýř. Veliký mistr karikaturista vystupuje těmito cykly a rozsekávaje mříže a pouta a vředy přítomnosti, prosekává průlom pro bránu do daleké budoucnosti, daleké, ale lepší.

Kupkovo dílo vystupuje proti nejrozšířenějšímu náboženství všech věků a národů, a ovšem také dneška. Je to vyznání mamonářské, kult Mamonu a z toho vláda Mamonu. Hrozná to vláda. Těžce leží na všem, jako strašná řecká Moira. Jeho světový názor, jeho filosofie sluje, dle Kupky, je m'en foutisme«, t. j. »já na to kašlu«. Kašlu na čistotu srdcí, na poctivost, spravedlivost, lidskost, svobodu. Jedinou věcí na světě jsou peníze. Ony jsou všemohoucí. Jim klaní se Řím a všecky říše světa. Mocný jest, kdo jich má. Na jeho straně jest právo. Ostatní jsou jeho otroci. Má právo na ně, vyssát je může, vyssát jim krev, duši, srdce. Svoboda? Rovnost? Bratrství? — Checheche! Kristus byl ovšem bohem chudých, kázal lásku k bližnímu, co nechceš, aby tobě činili, nečiň jiným; ale papežové vždycky a až dodnes chtěli od světa peněz, hodně mnoho peněz, aby byli mocní. Ať křičí ta smeť, ať papouškují ti chudáčkové: »Ať žije revoluce! Ať žije anarchie! Ať žije stávka!« — já na to kašlu. Mír? Světový mír? — Checheche! O to už staráme se svými školami, duchem našich škol, aby svět učil se velebit a potom také velebil jen ty, kdož nejvíce prolili lidské krve; o to starají se naši missionáři, aby připravili půdu tomu prolévání; o to stará se a postará náš veřejný tisk, aby sytil lidstvo tou prolitou krví a vzbuzoval lačnost po ní, aby velebil nedotknutelnost armády atd. — několik tisícovek to urychlí. Pustíme lidstvu žilou, aby bursa měla čipernější tluk tepny! Checheche! — — —

Taková je řeč Mamonu, kterou slyšíme z Kupkova díla. Se vší její krutostí, s veškerým jejím cynismem zachytil ji, a z věrnosti toho vyjádření cítíme, s jakou bolestí umělec ji opakuje, s jakou rozdrážděností, s uraženým citem a s uraženou důstojností lidskou. A jak plasticky Kupka vytvořil toho Mamona! Jeho Mamon jest obrovský hnusný netvor, podoby sice lidské, ale přecházející do podoby obrovské chodící neb sedící ropuchy. Jakoby ozvala se v Kupkovi stará naše hluboce symbolická pohádka, jak v jednom městě měli pramen živé vody, která nemocné uzdravovala a mrtvé křísila, a jak najednou přestala téci — na prameni seděla veliká žába a pila všecku tu živou vodu ... Ohromné břicho má ten Mamon a to břicho leskle se mu svítí, jeť plno lesklých peněz. Čela, té důstojnosti lidské, netvor ten nemá, ale za to nos jako kondor. Už před Kupkou pokoušeli se o zobrazení Mamonu, na př. Léandre ve svém »Rothschildu« (s břichem-světem, s korunou-zlatým teletem, s prsty vybíhajícími v ostré drápy) hodně přiblížil se k výrazu pravému; ale teprve Kupka řekl to pravé slovo výtvarně.

Nejvýše z cyklů těch stojí myšlenkově »Peníze«. Oba ostatní řeší svou věc místy prostředky už lacinějšími. Jsou tam však listy s poznámkami dobře a vtipně zaostřenými, na př. o bozích japonských, o stvoření člověka, o bohu vatikánském. Ale v prvém je více myšlenek a méně vtipů. Vzduch sytí se na štěstí těmi myšlenkami. Když Kupka tvořil své »Pe-

níze«, současně jiný umělec pařížský, ale Francouz, malíř montmartreský, z nejhlubších a nejmilejších umělců francouzských, Steinlen, kreslil svůj grandiosní cyklus »La vision de Hugo«,[1] jak Hugovi zjevuje se spravedlnost tohoto světa. Co do smělosti, suggestivnosti, bolestnosti těžko najít satiru druhou, aby měla zároveň tu velikost básnického celku. Je čestno pro Kupku, že v některých listech svého prvního cyklu kráčí stejným krokem se Steinlenem, schází se s ním myšlenkou svou základní a vyslovuje někdy kresbou svou téměř totéž.

Zdá se tedy, že satira Kupkova vyznívá skepsí? V »Míru«, kde na konec šašek zastírá oponou pole pokryté mrtvolami pobitých, zní skepse ve slově »jediný«, totiž jediný mír na světě — smrt. »Náboženství« rovněž nepropouští nijakého paprsku důvěřivého. Toliko v »Penězích« poslední list jest pln víry v budoucnost: »Věda vítězící nad penězi«. Myslí ovšem čistou vědu, které jde o světlo pravdy všude a všem, ne tu oficiální, která tak často chodívá jen za chlebem a neslušně protestuje, když také někde jinde projeví se touha po snažení vědeckém — jako byl protest německých universit proti universitě naší. Ale pozorovatel dobře vycítí, že jde tu o čistou vědu, zrovna jako v druhém cyklu nad řadou oficiálních náboženství vznáší se náboženství čisté. Ne skepse, ale víra mluví ze smělých těch listů. Ona mluví už z té odvahy a chuti, s jakou umělec dává se v boj s mocnostmi tohoto světa. Třeba okamžitého úspěchu karikatura vždycky nemívá, bez úspěchu není nikdy. Karikatura toť písmo nejzřetelnější, nejčitelnější, nejpochopitelnější, ale také nad meč i jazyk ostřejší. Poznenáhla mění názory, viklá jimi, drobí je, borí je nebo přetvořuje a dává jim pak jiný, nový směr. Třeba hned hory lidské hlouposti a zloby neodhazuje s cesty, provrtává v nich aspoň směle tunely, jimiž vesele a vítězně projíždí pravda a svoboda.

Dílem svým Kupka přičleňuje se k předním karikaturistům světovým. Má slavné předchůdce. Od onoho řeckého umělce, který dovolil si vyzdobit vázu karikaturou boha Zeva, hodlajícího navštívit Alkmenu (jde s dlouhým žebříkem, aby se mohl po něm k ní dostat), přes řadu středověkých sochařů a kreslířů, kteří v hlavicích sloupů chrámových, na balustrádách, na chrámových lavicích, v illuminovaných rukopisech karikovali nehodné sluhy Páně i celé výjevy obřadní, ke hrubozrnné, nezvykle řízné karikatuře reformační (na př. Cranachův Passionál Kristův a Antikristův, Cranachovy kresby na slova Lutherova o vzniku papežství atd.), dále ke karikatuře renaissanční a až k novodobé — k Angličanu Hogarthovi, jenž světu odhalil neřády anglické společnosti, a Gilrayovi, jenž odkryl neřády anglického dvora; k arcimistru v karikatuře, Španělu Goyovi, jenž je v ní tím, čím v portrétě jeho rodák Velazquez; k francouzským mistrům Daumierovi, Gavarnimu, Beaumontovi, Caran d'Acheovi, Forainovi, F. Ropsovi, montmartreským mistrům Willetteovi, Léandreovi a zvláště Steinlenovi, ať jmenujeme jenom ty, co z množství vtipných hlav vyčnívají; k německým spolupracovníkům »Simplicissima«, kteří se vzdělali hlavně na umělcích montmartreských — jaká to řada

[1] Též pro »l'Assiette au beurre«. Vyšel o měsíc později než Kupkův cyklus, v únoru 1902.

statečných žalobců, obhájců a průkopníků! Dvě arény mají v době přítomné, v nichž slavně vyjíždějí na zápasy nejodvážnější: »l'Assiette au beurre« a »Simplicissimus«.

Výbor prací Kupkových má vyjíti též u nás. Ohlašuje je nakladatel J. Levý v Čáslavi. Rozumí se samo sebou, že vydání toto vítáme; máme jenom pochybnost, zdali cena 11 K (v předplacení, jinak cena se zvýší na 15 K!), cena prý »neobvykle nízká«, přispěje k tomu, »aby dílo Kupkovo stalo se opravdu majetkem nejširších vrstev«, jak čteme v inseráteh. Francouz, syn bohatého národa, dostane Kupkovy cykly opravdu za cenu neobvykle nízkou, tři sešity l'Assiette au beurre« po 30 centimech s reprodukcemi barevnými. V Praze dostaneme je po 45 haléřích, tedy všecky tři cykly za necelé 1½ koruny! Takto mohou se státi »opravdu majetkem nejširších vrstev«. Ale tato cena jest u nás při malém odbytu ovšem nemožná; to uzná každý. Když však už 11 K — možná, že vydání bude nádherné, ale zas se tu namítá otázka, proč my, národ grošových sbírek, musíme mít vydání nádhernější než vyběračný Francouz, jehož estetická kultura spokojí se sešity po 30 cent. = 30 haléřích! — nač to zvýšení pro nepředplatitele hned na 15 K? To přec není v duchu Kupkově! A to je ta věc, která mrzí. Ten Francouz je daleko vyspělejší demokrat, ne slovy, ale skutky, životem.

*

Tyto dni přinesly překvapení, že řada karikaturistů bude neočekávaně obohacena, že do ní vstoupí — nikdo jiný než hlavní představitel umění dekorativního v době nové, Puvis de Chavannes. Vdova po spisovateli Ph. Gilleovi, intimním příteli Puvisově, odevzdala nakladateli Delagraveovi přes 100 karikatur, jež Gille obdržel od slavného umělce. Nejvíc jich nakreslil z dlouhé chvíle, když zasedával v jury. Vyjdou brzy tiskem.

U nás, a vůbec u Slovanů, umělecká karikatura ještě se nerozvila. U Rusů silnější a opravdovější jsou rozběhy a rozlety k ní než u nás. Ale Gogol ani Někrasov ani Saltykov nenašli tam dosud soudruha kreslíře, jenž by dál a směleji kráčel než Fedotov, zrovna jako u nás Havlíček a Machar zůstali bez bratra výtvarníka. Vydupat se ona nedá. Karikatura — toť veselé jiskření zdravého, statečně se rozvíjejícího života, bujný smích zdravých srdcí, čilé zápolení energických hlav. Karikatura toť touha po nápravě, touha po lepším, a jest víc, než pouhý vzdech a pouhá žaloba, protože do nezdravoty také bije, seká, podrývá ji, aby ji odstranila. Karikatura jest statečný čin.

*

Po celý měsíc říjen otevřena jest v budově banky »Allianz« na Josefském náměstí výstava obrazů Jaroslava Špillara. Celkem 100 čísel. Jsou tam známé práce starší, k nimž látku vzal ze života kraje a lidu chodského; je tam množství studií, většinou z Italie, několik málo z Bulharska a Paříže; je tam konečně cyklus »Zima« a několik novějších motivů chodských. A tyto poslední s cyklem »Zima« jsou velikým pokrokem od mnohých prací dřívějších, na př. od »Roboty«, »Pochování masopustu«; ony povídají o neúmorných snahách umělcových, aby se dostal blíže k tajemstvím přírody, jejích krás, a o jeho přesvědčení, že čím upřímněji a prostěji se jí oddá, tím více ona bude jeho. Tento upřímný poměr k pří-

rodě cítit z cyklu »Zimy«, zvláště ze »Slunce na pasece«, »Cesty k Čerchovu«, »Úvozu k Čerchovu«, »V souvoze« a z »Dubí«. To jest skutečná příroda zimní i s velikostí její, té spící krásy. Ale i krásné jarní motivy jsou tam, svědčící, že umělec po dobré cestě stoupal výš — »Vyhlídka k Hrádku«, »Jaro přede vsí«. Dojemna jest »Naše zahrádka«, plná květin a růží, obrázek milý, a rovněž poslední dosud práce Špillarova »Dudák«, srdečný návrat k lidu chodskému. Další práci přerušil osud, krutým záchvatem vytrhnuv umělce z jeho milých hor a vesnic, z jeho zahrádky i od melodií dudákových. Kéž ne navždy!

*

Bohatý a krásný je nový sešit »Volných Směrů«, trojitý (8.—10.), textem i reprodukcemi. Přináší dva články o Giorgionovi, stať Leclèreovu »Od Venuše Giorgionovy k Olympii Manetově«, Baudelaireovu »Eugène Delacroix«, Šaldovu kritiku »Konce Hackenschmidova« a hojnou kroniku, v níž zvlášť pozornosti zasluhuje rozhovor Rodinův o gótice a závěrečná slova jeho o moderní francouzské architektuře. »Aby se zreformovaly naše dnešní stereotypované methody umělecké, bylo by nám třeba druhé Renaissance. Dlouho jsem věřil, že není daleka, ale přestal jsem doufati; bylo by třeba katastrofy, která by dovedla všecko změniti... Život jest věčný a dříve nebo později věci se zlepší. Budiž tomu jakkoli, nevidím nic povzbuzujícího v naší moderní architektuře. Máme intelligentní a dostatečně vzdělané lidi. Kopírují všecko, padělají všecko, styl z Ninive právě jako styly Ludvíka XIV. a Ludvíka XV., ale co produkují, jest bez duše, bez umění, naprosto bezvýznamné. Opakují, jako to činí papoušek... To všecko nemůže člověka udiviti, vidí-li, jak se opovrhuje uměním v naší evropské výchově. Odpoví se mi, že tato mezera jest vyplněna nálezy moderní vědy; ale tyto vynálezy znamenají skoro výlučně, ne-li úplně, přírůstek silám smyslovým a schopnostem tělesným: telegraf jazyku, telefon uchu, železnice nohám, fotografie oku; a tyto vynálezy nechávají v nevědomosti intellektuálnou část naší bytosti. Zachytí naši podobu, dopraví váš hlas; jest to neobyčejné; ale na duši, která velí, na boha, který sídlí ve vaší hlavě, jest zapomenuto.«

»Volné Směry« začaly také vydávati svou knihovnu »Dráhy a cíle«, sbírku essayí a illustrovaných monografií, obsahující nejen studie kritické, zvláště výtvarně-kritické, a estetické, původní i přeložené, nýbrž i rázu filosofického a kulturně-psychologického. »Chceme pomáhat vytvořiti v Čechách smysl kulturní a jemniti kulturní svědomí. Estetika není nám akademickou doktrinou, nýbrž světovým a životním názorem a umění mocí a silou životní, hodnotou nad hodnoty. Knihovna chce sloužiti kulturnímu růstu české duše. Proto neuzavře se po případě ani před charakterným románem nebo jiným dílem krásné literatury, ať původním, ať přeloženým.«

Knihovnu zahájila zcela v duchu tohoto programu kniha Šaldova »Boje o zítřek«, čtrnáct meditací a rhapsodií, až na tři už známých.

*

Nová Jobova zpráva z Italie: Lionardova »Večeře Páně« rozpadává se už dlouhou dobu. Nyní však stav její jest tak zlý, že zakázán už k ní

přístup. Parlament interpelován o pomoc. Odborníci pochybují, že bylo by možno obraz udržeti.

A radostná zpráva z Čech: Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře, slavné dílo české gótiky, dílo mistrů Hanuše, Matyáše Rejska a Beneše z Loun, dokončen a věkům zachován. V minulých stoletích málem byl by se stal zříceninou. O jeho zachránění postaral se archeologický spolek »Vocel«; nákladem milionu korun, darů to od panovníka, sněmu, města Kutných Hor a jiných dárců, provedena oprava i dokončení stavby. Toť ozdoba naší země a pravá »representační budova«, která nás čestně representuje před celým světem. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

O působení knihy v životě. Oscar Wilde: Salome. Přeložil O. Theer. (Světová knihovna J. Otty). Oscar Wilde: Obraz Doriana Graye. Přeložili Ant. Tille a Jar. Borecký. (Naklad. družstvo Máje). V. Hladík: Eužen Voldan: Román. (Nakl. J. Otto). P. Rosegger: Moje království nebeské. Přel. K. Velemínský. (Nakl. Jan Laichter — Otázky a názory).

Ještě do nedávna nebylo snad proslovu kde jakého vlasteneckého řečníka, aby se v něm neobjevila zmínka o knize českého spisovatele, která prý pomáhala křísit a obrozovat náš národ. Ale proto přec dnes neuvědomujeme si dosti souvislosti knihy a spisovatele s životem, neboť jinak musili bychom i knihám i spisovatelům svým věnovat pozornosti více právě v tom směru, jakým způsobem uplatňuje se působení jejich v životě.

Jsem přesvědčen, že literatura má veliký vliv na život a rozvoj národa. Literatura je jednak zrcadlem kulturního jeho stavu, na druhé straně vykonává zpětný vliv na vyvíjející se generace. Kdo myslí, že celá ta záplava naší domácí i překladové dekadentní literatury, pod jejíž přímým vlivem vyrůstala a vyrůstá nejmladší generace, nezanechá hlubších stop, je na omylu. Byla zde učiněna zmínka o této věci již v několika posudcích a polemikách. Nedávno však stati prof. Masaryka, uveřejněné v Čase o knize V. Dyka, oživily ve mně otázku a učinily ji akutnější v tom směru, že jeví se mně přímo již i nutno, aby u nás počalo se uvažovat soustavně a na celé čáře právě o otázce, jak uplatňuje se působení knih v životě, a aby i přednější naše časopisy zaujaly toto stanovisko. Mám-li jistý názor na život, ideál života, musím jej mít důsledně a pochopím, která a jaká literatura je v souhlase s mým ideálem a pokud a jakým právem smím uznat to které umění a toho kterého umělce. S uměním a s literaturou nemůže být jinak než s jinými projevy kulturního života, než na př. s politikou. Bismarckova politika je mně nepřijatelnou politikou, třeba obecně nazývá se velkou a geniální politikou.

A stejně nepřijatelným mně je na př. Wilde i jako člověk i umělec. Taková Salome, toť kus pohlavní zvrácenosti Wildeovy, toť Wilde sám — a vliv takového díla není dobrý. A ne-li Wilde, stejně ne naši domácí různí Wildové, Huismansové, Přibyszewští atd.

Řekl jsem, že stati prof. Masaryka učinily mně otázku akutnější. Povím, proč a jak.

Prof. Masaryk vrhl kus světla na naši literaturu. Ukázal hlavní stanice novodobé české literatury v Máchovi, Němcové, Nerudovi, Macharovi. To znamená, že český člověk může se učit i doma, a že z našich spisovatelů má se učit převážně u této čtveřice, již na její místo vyzvedlo ne nějaké l'art pour l'art, nýbrž něco zcela jiného. Každý z těchto čtyř spisovatelů znamená pro svou dobu pokrok — pokrokového muže, pokrokovou ženu, ukazují českému člověku cestu ku předu. V tom je jejich význam.

Máme dnes živý doklad na Macharovi. Je průkopníkem, bojovníkem, vůdčím duchem, je dnes vedle Masaryka, jenž řadí se k Dobrovskému, Šafaříkovi, Kollárovi, Palackému a Havlíčkovi, největším a nejlepším naším učitelem. Je také dnes vedle prof. Masaryka nejpokrokovějším naším člověkem. A byl od dávna. Stačí přečíst jeho Confiteor — zdánlivě ještě plně básník negace, ale i tam, umíte-li vidět, naleznete již budoucího básníka positivního, zřite Machara předbíhat bídu českého člověka, Machara uvědomujícího si, vyznávajícího se. Uvědomující si básník — to znamená již člověka pokroku! I Machar, chcete-li, měl svou chvíli »dekadence«, jako my většinou (viz Konfesse!), ale rychle jí prošel. Knihy »Tristium Vindobona«, »Zde by měly kvést růže«, »Magdalena« atd. jsou knihy, které nenesou již stopy nějaké Sturm- u. Drangperiody, nýbrž jsou plody zralého člověka. Nehodlám se zde obšírně rozepisovat, ukazuji jen na základní a celkové stanovisko Macharovo, stanovisko oné vyšší, »čisté lidskosti«, jejíž poesie je »schránkou jedinou«. Knihy »Zde by měly kvést růže« a »Magdalena« jsou také knihami, jimž těžko by bylo nalézt vůbec rovných v celé mužské literatuře. Tak hluboké, opravdové a jemné, až do základů jdoucí je v nich porozumění pro ženu. Taková vyšší lidskost ovšem musí být v básníkovi člověku, tu lidskost stopujte u Machara celou jeho básnickou činností a naleznete ji v nejvyšší a nejkrásnější její formě. A poněvadž vidí ovšem ženu — polovici lidstva hlavně trpět a tím i celé lidstvo trpět, je Machar v takové míře básníkem ženina utrpení a jejího osvobození.

A je-li takto v Macharovi vtěleno to, v čem máme vidět zdraví svého národa, dobrý jeho směr, je v jeho spisovatelské činnosti i poukaz pro nás ostatní, kteří pérem pracujeme na národa roli dědičné. Stojíme před otázkou, zdali a pokud i naše psaní má svůj smysl.

Každý spisovatel, jemuž spisování není pouhou hračkou, má a musí se opět a opět ptát sama sebe, proč je spisovatelem a jaký úkol plní svou činností. Vysílá-li tištěnou knihu do světa, nemůže zabránit, aby kniha jeho neměla na jistý počet duší vliv buď dobrý nebo špatný. Ten fakt nedá se odčinit. Spisovatel má tedy zodpovědnost — je učitelem, vychovatelem. Proto prvou povinností každého spisovatele by bylo, aby si byl svého vlivu, své zodpovědnosti vědom. Žádáme toho i na žurnalistovi a

vytýkáme na př. České Politice, že vliv její je zhoubný; měli bychom to však činit víc a ostřeji, považíme-li, jaký úkol by mohl plnit takový list, a co dobra by mohl působit, měli bychom tak činit i pokud běží o jiné listy, na př. o Moderní revui, aby spisovatelé, píšící do takových listů, si ujasnili, jakými pravdami pro život vyzbrojují duše svých čtenářů. V tom spočívá kus životní otázky národa.

Uvědomění spisovatelovo! Je-li spisovatel jen poněkud uvědomělým, leží mu na srdci otázka, koná-li potřebný a užitečný úkol svou činností, je-li schopen jistý úkol konat — je-li vůbec oprávněn. Uvědomění spisovatelovo je nutným předpokladem pravého a opravdového spisovatele. Máme strach před špatným učitelem ve škole, před špatným professorem, před špatným lékařem atd. — ale tucty neuvědomělých, špatných a škodlivých spisovatelů učí a vychovávají náš národ. To je živá a palčivá otázka. Zmechanisovali jsme si příliš pojem literatury, oddělili jsme ji příliš od života, jakoby byla zvláštní oblastí pro sebe a spisovatel výjimečným, nezodpovědným individuem. Stala se nám příliš potřebnými slova »spisovatel«, »umělec«, a pro tyto pojmy zapomínáme, že v poslední řadě by mělo běžet o tyto pojmy, ale v prvé řadě o věc a že každému spisovateli a umělci by měla na srdci ležet otázka, v čem spočívá jeho poslání. Je pochybno s tohoto stanoviska »umění« a po případě i t. zv. »velkého umění« propagovati na př. Wilda, pakli že to jeho t. zv. velké umění je nezdravé — Wilda, dle něhož není mravných a nemravných knih, nýbrž jen knihy »dobře psané« nebo »špatně psané«, dle něhož umělec nemá ethických sympatií. Takový Obraz Doriana Graye — kniha bez ethických sympatií, ale »dobře psaná« vyplní u nás jen své poslání v neblahém smyslu. Ten Dorian Gray v pravdě sám nemohl sprostiti se vlivu knihy, byl otráven knihou, jejíž působením pohlížel na zlo prostě jako na způsob, jak by uskutečňoval své pojetí krásy. Ale i kdyby nebylo tak krajního vlivu, podává Wilde sám i jinak prakticky důkaz, že umění není indifferentně nepůsobivé, neboť vliv jeho je patrný na př. i u nás. Odtud datují se ti různí žrecové hedenismu, nervů, smyslů, esteticismu života a možná že mnohý z nich bude psát o knize Wildově jakožto knize veliké. Mně stačí již ten fakt, v jakém kruhu myšlenek a dějů spisovatel se pohybuje, knihy jeho jsaně mluví o tom, co mu bylo blízko, čím byl. V úvodě k obrazu Doriana Graye praví, že umělec není nikdy chorobný, ale taková Salome, takový Obraz Doriana Graye jsou právě eminentní projevy chorobného umění. Podobné umění vychovává nezdravě. Kus té moderní nezdravoty, nervosnosti, duchovní i tělesné, máme z tohoto moderního umění. A řeknu, že odtud máme i jistou dávku moderní pohlavní rozháranosti.

To vše vede mne k závěru. Chtějme spisovatele v tom směru uvědomělé, jak jsem naznačil. Musili-li jsme i u nás zaplatiti daň dekadenci, stalo se to již dostatečnou měrou a je na čase, z toho všeho se vymanit. Chceme zdravý národ, chceme duchovní zdraví jako tělesné, nuže taková literatura není výrazem zdraví. V této falešné modernosti je právě tolik zla jako v klerikalismu, a proto často vidíme, jak klerikalism s touto moderností stojí si na blízku. Chtějme, aby spisování bylo věcí svědomí. Zde, v zatemnění svědomí je kořen všeho — původ té moderní psavosti

a belletristické nadprodukce, o níž se počíná mluvit. Svědomitý spisovatel nemůže ani nerozpoznati, na kolik dovede dáti výrazu vyšším hodnotám života ve svých knihách a je-li oprávněn psát a psané publikovat. Zkoumáme-li takto sebe a kráčíme-li výš, a chceme-li opravdový pokrok, vidíme nejlépe i na svých knihách minulých, byly-li knihami dost opravdovými a dobrými. A ne-li, bude nám to tím více pobídkou, abychom uvažovali o své zodpovědnosti, jak právě je třeba té vyšší, úzkostlivé svědomitosti, než odvážíme se tiskem své myšlenky rozšiřovat. Ať již t. zv. velký či malý spisovatel a drobný pracovník, všichni hledejme především v sobě život vyšší, žijme jej a knihy naše, i když nebudou díly prvního řádu, budou alespoň knihami dobrými a užitečnými.

Konkretně ukázáno i na jedné z našich knih. V. Hladík napsal román: Evžen Voldan. V. Hladík cítí, že život, jejž líčí ve své knize, není dobrý a správný, ale poněvadž sám ještě nad tento život opravdově se nepovznesl, nenapsal knihy dobré. V. Hladík by musil především v sobě najít říši dobra a vyššího žití a skutečně žít tak, a kniha jeho by dopadla zcela jinak. Takto podává nám Bel-amiho, přeneseného na českou půdu, Bel-amiho, jehož milostnými avanturami se kochá. Čtěte popisy t. zv. kluzkých scen u p. Hladíka, kde vše je prosáklé pohlavností, a uvidíte, co péče vynaložil na tyto scény, aby nám je zobrazil hodně živými barvami, aby nám vsuggeroval náladu svých hrdin. Pan Hladík sice naznačuje, že všecko to pražské ovzduší má v sobě mnoho hniloby, ale proto přece pluje v pravém živlu, když právě líčí toto ovzduší a když může je co nejvíc zabarvit a dobarvit francouzskými barvami. Jsou to převážně smysly, tělesná, pohlavní stránka, která upoutává zájem autorův. Pan Hladík na jistém místě své knihy praví ústy jedné osoby: »Miluji umění graciosní, frivolní a moderní, které má vzduch mé doby. Mám raději takovou Helleuovu dámu, v které mohu zbožňovat obraz krásy mně blízké, snad dosažitelné i bližšímu obdivu a zbožňování...« Tím je charakterisován celý jeho román — i ta veřejná, politická stránka jeho, neboť politikové à la Voldan přes svůj pobyt na škole politických věd v Paříži znamenají cestu z bláta do louže. Takový lesklý povrch bez hlubšího životního podkladu nás nespasí. Pan Hladík to také poněkud tuší a proto naproti Voldanovi postavil Buliře, který z lehkého žití — on to byl také, jenž pronesl uvedený výrok o umění — dostává kocovinu a jenž by pak Voldana rád dostal na jiné cesty. Ale jako svým způsobem Voldan pluje na povrchu, stejně i Bulíř neproniká k podstatě, domnívá-li se, že takoví Voldanové budou jinými, jestliže se světa budou sprovozeni vlivní kapitalisté Wollnerové. Poznání nemá vésti k vraždě. A kam vede další cesta hrdiny Voldana, ukazuje nejlépe závěrečná scéna románu. Voldan v den zavraždění Wollnera a své milenky, Míny Havlenové, večer v divadle nalézá novou vzpruhu do života. Vidí na jevišti prima ballerinu, jejíž »pohledy byly žhavé«, jejíž »pohyby zpívaly melodií hebké, smyslné náruživosti«... A když tanečnice vrhla k němu do lože »dlouhý, sršivý pohled«, »Voldan ucítil, že v tom pohledu vzplála jiskra svítící do tmy a smutku života jasem lásky a touhy — věčné lásky, věčné touhy.« V tom — málem bych řekl — je věčně p. Hladík.

Svým románem uvádí k nám mimo cizoložné ženy i francouzskou demi-vierge. Jeho Mína Havlenová, dívka z t. zv. »lepší pražské společnosti«, nalezne již své obdivovatelky i následovnice — tím spíše, je-li vylíčena v tak zálibné podobě. V tom právě je i nedobrý smysl románu, jemuž jinak neupírám hodně té jisté zevní vybroušenosti. Herkulovo rozcestí však, opravdové rozcestí je ještě daleko na obzoru.

A naopak, mám-li zase podat příklad knihy, v tom asi smyslu opravdové, jak jsem vyložil, poukazuji na právě vyšlý překlad Roseggrova spisu »Moje království nebeské«. Rosegger! Není nejvyšším a nejpokrokovějším duchem. Kdybychom měli kritisovat, musili bychom odmítat mnoho. A přec spisovatel dobrý, poněvadž opravdově usilující o vyšší život. Byť bychom s mnohými jeho názory nedovedli souhlasiti, byť by leccos nás přímo zarážělo, přec opět mnohému můžeme se od něho učit. V snaze za vnitřním propracováním může nám býti vzpruhou, pobídkou, neboť jedním slovem on je z kategorie lidí světla, víry, dobra — neznamená dekadenci, ale svým způsobem ukazuje cestu v před. V knize »Moje království nebeské« podává nám své vyznání ve znamení učení Kristova. Vykládá Krista. Nuže, on věří v jeho božství, drží se ve všem všudy evangelia a jeho výklad evangelia a života Kristova pohybuje se někdy takřka na ostří sofistiky. Ale přece sofistou tento spisovatel není; jakmile by se mu stalo sofistikou to, čím žije, je jisto, že by dovedl odhodit vše. Odhodil, může se nám zdát, málo, ale jednak zase dosti, považíme-li jak tento Rosegger vyrostl. Nechce žádné officielní meze pro křesťanství! A žádné přehrady mezi národem a jeho Bohem! Každému dovolit na základě horského kázání, aby ve svém kruhu a po svém způsobu byl křesťanem, to jest všeobecná křesťanská církev, jež obsáhne všechna křesťanská vyznání. A jde ještě dále. Prakticky pak pokouší se řešit si tento názor v povídce »Krist na planině«, kde »officielní mez pro křesťanství« poněkud protržena sblížením dvou vyznání pod střechou jediného kostela. Mocně ovšem hlásí se v Roseggrovi všude katolická výchova, všechno to, v čem vyrostl a s čím i během let srostl, proto ten kult Mariin, na nás i v knize jeho trapně působící, proto i zpověď atd. a různé jiné nesrovnalosti. Proto přes to, že v zásadě je ochoten dáti výhost officielní církvi, jeho lpění na officielní církvi a reformování této církve.

Avšak není mým úmyslem knihou obšírně se zabývati, chtěl jsem pouze ukázati, jak taková kniha, přes to, že nejednou vyjadřuje názory, nám snad protichůdné, je knihou dobrou. Je dobrou, poněvadž její základní směr je dobrý. Autor její nechce nás vést zpět, nýbrž hledá a touží dál, kniha jeho je projevem silně cítěné potřeby opravdového a tudíž i vyššího života.

* * *

Tím vším, co jsem zde řekl, nemluvím pro vyslovenou tendenci a proti umění. Ale to ovšem byla by zase nová kapitola, a kdo chce rozumět, porozumí. Proti čemu mluvím, je právě moderní dekadentní umění — literatura nezdravá a nedobrá, neblahým vlivem působící v životě, a pak — dodávám — proti literatuře, která, třeba by nebyla dekadentní, je zase v jiném směru škodlivou, tím, že nás udržuje a podporuje

v naší všednosti, že nám nedává nijakých cílů a vyšších zájmů, anebo zájmy a cíle velmi nízké a pochybné ceny. — Této literatury u nás máme právě tolik, jako literatury dekadentní. Dalo by se psáti o ní mnoho a stane se tak příležitostně jindy. Nedím-li, že přímo ohlupuje, ač to bývá často pravda, působí také velmi zle. A kdo tu myslí, že tím vším přičítám literatuře příliš značný vliv na život, nechť si vzpomene na př. na Stuarta Milla, aby se přesvědčil, co člověk může hledat a najít v knize. Jako Dorian Gray byl otráven knihou, tak Stuart Mill knihou vybředl ze své životní krise, která mu činila život bezútěšným. Cítil se lepším a šťastnějším, unikl své sklíčenosti a nikdy jí opět nepodlehl.

A tak, abych ukončil, jako jsem začal, pravím: je na čase, aby se počalo u nás soustavně a na celé čáře uvažovat o otázce, jak uplatňuje se působení knih v životě. U malého národa je tato otázka — otázka jeho duchovního zdraví a jeho vyspělosti — tím důležitější. *Z.*

Poučná:

Ant. Wimmer: Přírodopis na vycházkách. Dr. Rudolf Dvořák: Dějiny mravouky v Orientě. Dr. Zdeněk V. Tobolka: Česká bibliografie. V. G. Bělinský: Puškin. A. Smirnov: Dostojevský a Nietzsche.

Ant. Vimmer, Přírodopis na vycházkách. Praktický příspěvek k řešení otázky, kterak učiti žáky škol obecných a měšťanských o přírodě v přírodě. Díl I. Život ve vodě a v nejbližším jejím okolí. S 90 obrázky. Nákl. družstva Komenium v Praze, 1905. 200 str.

Spis tento má býti stručnou rukovětí pro vyučování přírodopisu ve volné přírodě, sepsanou na základě dvacetileté osobní zkušenosti a odborného studia literatury; za účel vyučování přírodopisu na obecných školách považuje p. autor, »abychom vštípili žactvu poněti, že příroda organická spravuje se také dle přírodních zákonů, a pak, abychom budili vyhledáváním důvodů pro zákonitost zájem pro přírodu a vedli žáky k přiměřenému porozumívání přírodě« (str. 163).

Spis podává popis četných rostlin a zvířat, s roztroušenými methodickými poznámkami. V úvodu popisují se některé mikroorganismy, v prvním oddílu rostliny, které dělí se na ponořené, vzplývavé a pobřežní, v druhém oddílu živočichové, ve třetím se roztřiďuje látka na jednotlivé vycházky do přírody; spis končí rejstříkem. U rostlin pomíjí p. autor úplně tvarovou jejich příbuznost a řadí je vedle sebe pouze dle toho, jak pospolu rostou; u zvířat zhruba systematické uspořádání zachováno. Celkem má býti spisek vzorem snahy nahraditi starší způsob výkladu — popis — moderním, totiž spojováním tělesných vlastností organismu se způsobem jeho života.

Známo jest, že tyto ethologické (biologické, oekologické) výklady staly se dnes mnohým učitelům ideálem výkladu přírodovědeckého. Odsuzují prostý popis zvířete a rostliny jako prý suchopárný, vytýkají, že

jest pro žáka bezcenné a nezáživné věděti, kolik a jakých zubů má medvěd, kráva, kolik tyčinek a pestíků má spousta rostlin, a doporučují místo toho takový výklad jako, k čemu má zajic šedivou barvu, k čemu jsou listy této rostliny zpeřeny, kdežto oné celistvy atd. Výhody této ethologické methody jsou názornost výkladu, upozorňování na účelné vztahy a vedení žáka k samostatnému pozorování.

Myšlenka, za kterou obhájcové této nové methody a s nimi náš p. autor jdou, jest jistě dobrá, a jest i mnoho podstatného na výtkách, které starší methodě jsou činěny, avšak bylo už nejednou na to upozorněno, že věc má také své zásadní i praktické obtíže. Zásadní: známo jest, že boj proti darwinismu byl veden a vybojován pod dojmem fakta, že tvar organismu jest něco samostatného, co se nedá ethologicky vyložiti; tvar těla čapího na př. ovšem souvisí se způsobem jeho života avšak ne tak, že by způsob života to byl, na kterém tvar čapího těla jest závislý; chtíti pochopiti organismus jako ethologickou jednotku (jako soubor jeho vnějších projevů životních) a od toho odvozovati tvar, jest velmi nemoderní a k tomuto nemodernímu cíli nová ethologická methoda směřuje. Formu organismu třeba pochopiti jako formu a vedle toho hledati úkony jednotlivých ústrojů.

Praktické obtíže nové methody pak jsou tyto: Ethologickým výkladem uvádějí se v logickou i věcnou souvislost dvě fakta; musím obě tato fakta zkusit, vidět, a musím i jejich souvislost zkusit, chci-li o ní mluvit. To však jest věc vskutku nevždy lehká. Žádá na př. nová methoda, aby se při popisu hranostaje hlavní důraz položil ne na to, že barva jeho jest v létě rezavá, v zimě bílá, nýbrž na to, jak rezavá barva v létě a bílá v zimě chrání hranostaje před pátravým okem ať nepřítele ať kořisti. Každý přisvědčí, že výkladu se tím dodá zajímavosti. Ale háček jest v tom, že zákonitost vztahu mezi barvou sokolí a barvou hranostaje jest z velké části pouze dohad, že není to exaktní poznání — kolčava na př. žije podobně a není v zimě bílá. Avšak není-li v tomto případě záruka exaktní (netvrdím, že by bylo falešno věřit v ten vztah, jde však o exaktnost), možno uvésti ze spisů ethologických přírodopisců tvrzení, která jsou prostě hádáním. Tak uvádím ze spisu p. autora: ponořené listy vodních rostlin mají prý proto jemně střihané listy, aby vodní zvířata, plovouce mezi nimi, jich nepotrhala. Jest tento výklad nějakými pokusy exaktně zjištěn a zvláště, jest žákům tento výklad spojením dvou jimi pozorovaných fakt? Jistě není, nýbrž to druhé t. zv. faktum jest jen dohad od oka. Takové nepřesné, od oka vyměřené dohady podává p. autor na mnohých místech, na př. při výkladu šupin na pupenech vrbových (str. 47.) nebo při výkladu tloušťky lastur mlžích (str. 104.), nebo tvrdí-li, že tykadla okružáka chrání oči jeho před úrazem (str. 108.) a p. Tato methodická chyba všech ethologisujících autorů může vésti k pravému opaku toho, čeho dosáhnouti autoři si přejí: místo samostatného pozorováni vede k hádání. Tedy: dobře jest učiti zákonitým vztahům mezi tělesnými vlastnostmi organismu a mezi jeho způsobem života, ale jen tam, kde jsou exaktně zjištěny — a to jest ve velmi málo případech.

Tolik o základní myšlence spisu; nyní něco o samotném její provedení. Je mi líto, že kniha udělala na mne příliš a příliš dojem narychlo

sestavených výpisků, a to někdy ze spisů, které třebas samy o sobě byly cenné, za podklad (t. j. jako zdroj citátů) pro nový spis by snad sloužiti neměly. Odpustíte příliš časté citování Schmeilovy směrodatné knihy, ač i tu by více samostatnosti neškodilo; ale nejsou obvyklé citáty z Polívkovy a Fričovy učebnice pro střední školy nebo ze Zábav přírodopisných K. Starého. Nad to jsou všude patrné stopy příliš kvapného zpracování. Ač chce pan autor podat ethologické výklady, míchá popis a ethologii tak dohromady, že jest se těžko vyznat; celkem jest popisu daleko a daleko víc než ethologie; při tom jest popis brzo nad vši míru populární, brzo zbytečně učený. O raku říčním se docela bezdůvodně podává cosi jako podrobná anatomie (str. 156.—163.; jiným zvířatům věnováno pár řádek). Tu čtete při každé rostlině opakováno zvlášť, co by stačilo říci pro celou skupinu jen jednou (o ponořených listech), tu zas najdete vzorec pro květ u jediné rostliny (Myriophyllum) a marně pátráte, proč jest právě a jen u té a proč není u jiných, jichž květ jest jinak stavěn. Ovšem i dosti nesprávností se vloudilo; nejhorší jest asi o oběhu krve u kapra na str. 85.

Některým místům se mi nepodařilo porozuměti, tak na str. 15., kde jsem nepochopil souvislost okřehku s deštivým počasím, na str. 24., kde jsou slova postavena v souvislost: mrštníky necítí, toliko reagují (jestli reagují, tedy mohou ještě cítit) a dokonce na str. 159., kde jest jakýs nesrozumitelný výklad sluchových váčků u raka.

Vytkl bych dále, že p. autor uvádí množství literatury (str. 79., 83., 101., 109.(!), 150.) bez patrného účelu: ani není vidět, že by byl z té literatury čerpal, ani to není výběr spisů určený pro čtenáře.

Kniha p. autora není, bohužel, tím, čím býti slibuje; na str. 65. uvádí p. autor delší citát z knihy K. Starého za příklad, jak se ethologicky psáti nemá. Pan autor nemohl vybrati snad lepšího místa z knihy K. Starého, než jest ten a následující citát (str. 67.—69.), kterým by čtenáři ukázal, jak velmi hezky psal Starý a jak daleko za ním pokulhává sám.

Doufejme, že slíbené pokračování tohoto díla, bude lepší; snad se tam p. autor více spolehne na svoji zkušenost a méně na své výpisky — v tomto prvním díle své zkušenosti, bohužel, vyjma několika bezvýznamných míst, neuplatnil. *R.*

Dr. Rudolf Dvořák: Dějiny mravouky v Orientě (I. Konfucius.) (Časové otázky a rozpravy. Nákl. »Dědictví Komenského«.) Tento spis a Fieldingova »Duše národa«, o níž zde bude ještě promluveno, poskytují širšímu obecenstvu příležitost, poučiti se o dvou mužích, jejichž život a učení zanechalo hluboké stopy v Orientě. Konfucius, Buddha! O Konfuciovi dr. Dvořák již před lety napsal dvě zajímavé stati do Ottovy sbírky přednášek a rozprav. Také německy vydal knihu o náboženství Číny. Nynější spis je souhrnem přednášek z universitní extense a obsahuje životopis Konfuciův, jeho nauku a na konec několik kritických poznámek. Dr. Dvořák líčí život Konfuciův i jeho učení na základě bezprostředních pramenů, tím kniha jeho má ráz přísně vědecký, vědeckosti dodávají jí také číslicemi označené citáty. Toto označení ovšem poněkud ruší v knize, která má být zároveň populární. Obraz Konfucia i jeho učení je podán jasně, systematicky, nauka Konfuciova hlavně uváděním authentických výroků Konfuciových. Čteme-li, že Konfucius věřil v prvotní do-

konalost přirozenosti lidské, pochopíme, proč francouzští filosofové revoluce byli nadšenými obdivovateli Konfucia. Srovnejme s tím na př. Rousseauovo učení o nezkažené přirozenosti lidské! Ovšem mnohé věty učení Konfuciova jsou absolutně a tím na věky pravdivé a praktické. Pro Číňany znamená Konfucius vrchol jejich rozvoje duchovního, ale jistě i tu pověstnou čínskou zeď. Knihu o něm napsati nebyl u nás nikdo lépe povolán, než dr. Dvořák. —*n.*

Dr. Zdeněk V. Tobolka: Česká bibliografie. Svazek II. Za rok 1903. Nákladem České Akademie. V Praze 1905. Česká Akademie přejala od soukromého podniku snaživých ochotnických pracovníků, českých knihkupeckých příruční, úkol, vydávati za každý rok českou bibliografii. Práce ujal se dr. Zd. V. Tobolka, jemuž jako úředníku c. k. veřejné a universitní knihovny, mající právo povinných exemplářů, je příslušný materiál přístupnější nežli jiným pracovníkům. Od c. k. knihoven z jiných zemí, kde mají se scházeti knihy vyšlé co možná všecky, dostalo se mu pomoci. Timto způsobem bylo možná hlavnímu požadavku takovýchto publikací, totiž co největší úplnosti, přiblížiti se co nejvíce. Úplnost je tu ovšem ideálem, který i při nejlepší snaze zůstává přece nevyplněn. Toho je si vydavatel plně vědom. K prvnímu svazku (bibliografie česká za r. 1902) následující ročník přináší na př. »dodatek« o 117 číslech (ze 2706). Hlavním účelem takovéto bibliografie je, aby co nejsnáze a nejrychleji informovala o vyšlých knihách. Tomu vydavatel snažil se vyhověti rozdělením; I. oddíl podává »opisy titulů« co možná úplných, abecedně sestavených; II. oddíl obsahuje »přehled vědecký«, uspořádaný podle vědeckých odborů v 18 skupin — základem byl zde »Hinrich's Halbjahr-Katalog«; III. oddíl zaujímá »rejstřík«. Praktická stránka »Bibliografie« by získala, kdyby při knihách byla zároveň vytčena cena spisů; vědeckému rázu publikace by to nikterak nebylo na ujmu. »Česká bibliografie« stane se zajisté instituci trvalou při České Akademii; po zásluze. Proto bylo by si přáti, aby pausy ve vydávání nebyly tak dlouhé, jako mezi svazkem I. a II., aby svazek vycházel každý rok a podával obraz o literární produkci za rok minulý, jinak by podnik zůstával daleko za dobou současnou, až by líčil fase opravdu historické. Doufejme, že se Česká Akademie konečně odhodlá organisovati a vésti vědeckou bibliografii všech oborů, jakou vydává I. třída její pro českou historii. »Česká bibliografie« Tobolkova jako jiné starší publikace toho druhu budou k tomu vítanými pomůckami. *jc.*

V. G. Bělinskij: Puškin. Přeložil Karel Kolman. (Světová knihovna J. Otty.) Poučná kniha, ale neúplná. Podává jen úryvky z Bělinského statí o Puškinovi, o Puškinovi dovídáme se vlastně méně než o jeho předchůdcích. Ale poučujeme se z ní mnoho o samém Bělinském, t. j. kdo hledá za knihou autora, zde jej najde. Upozorňuji na jeho zajímavý rozbor romantismu, pak na jeho kritické stanovisko. Goetheovu větu: »Jakého čtenáře bych si přál? — takového, jenž by na mne, na sebe a na celý svět zapomněl a jen v mé knize žil« — v zásadě odmítá a přijímá pouze jako první, nutný akt v postupu kritiky v tom smyslu, že i protivník protivníka musí řádně vyslechnout, důvody uvážit a snažiti

se pochopit. Konečně upozorňuji na jeho krásné stanovisko k ženě (str. 49.): »A v naší době žíti a působiti ve sféře veřejnosti jest nutností nejen pro muže, nýbrž právě tak i pro ženu« atd. *D.*

A. Smirnov: Dostojevský a Nietzsche. Přeložila H. Bernhardová-Fraňková. (Kritická knihovna. J. Pelcl.) Smirnov provádí paralelu, jak Dostojevský negativními stránkami svých děl blízek byl Nietzscheovi. Raskolnikov, Ivan Karamazov, toť vyslovení Nietzscheovci, Kirilov v Běsích. Jako dle Nietzscheho, má-li lidský život být přiveden na novou dráhu, nutno odříci se všech fikcí, všech zdánlivých hodnot, pod jejichž jařmem lidstvo až dosud bylo, jako nutno prý odříci se hlavně boha, neboť »kdyby byl bůh, jak bych mohl snésti myšlénky, že nejsem bohem já« podobně Ivan Karamazov hlásá, že k přetvoření života není třeba ani žádného převratu, potřebí prý jen zničiti v lidstvu ideu o bohu a jakmile s tím se začne, padne sám sebou dřívější světový názor a hlavně dřívější mravnost a počne všecko nové. Člověk povznese se duchem božské titanské pýchy a objeví se člověkem-bohem. Kirilov v Běsích sní také o novém typu člověka — to bude zcela nový druh živých bytostí. Teď člověk není ještě tím člověkem. Nový člověk bude šťastný a hrdý. Kdo zvítězí nad bolestí a strachem, samým bohem bude. Pak budou se dějiny dělit na dva díly: od gorily do zničení boha a od zničení boha do proměny země a člověka fysicky. Člověk bude bohem. Jako Nietzsche dělí lidstvo na pány a otroky, a jako otroci žijí jedině jako podnož vyšších tříd — vůle pána, vytvářejícího život, jest jediný jejich zákon, tak Raskolnikov dělí lidi na dvě třídy, na materiál a na vlastní lidi, kteří svět vedou k cíli. A Raskolnikov má tutéž theorii o vůli k moci jako Nietzsche. Smirnov ukazuje, jak Nietzsche byl pilným čtenářem Dostojevského knih, a jak zůstal jeho obdivovatelem, i když svrhl dřívější své modly, Schopenhauera, Wagnera, Darwina. Celkově v knížce vystižen plněji Nietzsche než Dostojevský. Dostojevský podán ovšem hlavně potud, pokud bylo potřebí k provedení parallely. *K.*

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. V Helmoltově souborných dějinách (Weltgeschichte) ve sv. V. 1905, podávajícím historii národů jihovýchodních, vyšly dějiny Čech, Moravy a Slezska až do r. 1526 od dr. B. Bretholze. — Gobineau, známý franc. zakladatel přemrštěné theorie rasové, podává se v českém překladě: Renaissance v knihovně Rozhledů a Asijské novelly v knihovně Světové; překl. od A. Gottvalda. — E. Roth, Kompendium der Gewerbekrankheiten u. Einführung in die Gewerbehygiene, 1904. — Urteile über Arier u. Mongolen von C. Spielmann, 1905: výkřik proti žlutému nebezpečí. — Das Alter der wirtschaftlichen Kultur, von E. Hahn, 1905. — El. Gnauck-Kuehne, Einführung in die Arbeiterinnenfrage, 1905. — Český vystěhovalec je název měs. listu, vydávaného naší soc. demokracií: ročně 2 K, Praha-II., Myslíkova. — K. Kálal, Slovensko a Slováci (Mat. Lidu, č. 231.). — Miljukov napsal angl. knihu o Rusku: Russia and its Crisis. — Der neue Mensch nach E. Ewald von M. Friedrich. — J. Petersen, Willensfreiheit, Moral u. Strafrecht, 1905. — Prof. A. Biese, Poesie u. Paedagogik. — Důležitý předmět naléžá svůj list: Mutterschutz, Zeitschr. für Reform der sexuellen Ethik, Frankfurt a. M. (Sauerlaender); půlročně 3 M. — O celibátě učitelek: Die verheiratete Lehrerin, řeči na berl. ženském kongressu, 1904. — Česká Osvěta, list věnovaný zájmům veřej. knihovnictví a organisaci lidového vzdělání; red. L. J. Živný, N. Bydžov, ročně 5 K. — H. Degener, Wer ist,s? Zeitgenossenlexikon: za 9·50 M všech možných zpráv o současnících; anglický vzor vychází už dávno: Who's who?; knihy ovšem budou vydávány ročně. — List sv. Jakuba kommentoval Fr. Novák v Pardubicích, 1905. — Jesus, Eine vergl. psychopathologische Studie von E. Rasmassen. Uebers. von A. Rostenburg.

Sociální problem přítomnosti. Berlínský prof. Schmoller karakterisuje stručně v II. svazku svého díla »Grudriss der Volkswirtschaftslehre« (v odstavci »Die sociale Gesammtentwickelung«) sociální problém přítomnosti slovy následujícími:

Jest možno voliti toliko jedno: Buď se potlačí všechen dělnický svět opět na úroveň otroků a nevolníků bez práv — a to jest věcí nemožnou, anebo se dělníci uznají za rovnoprávné státní občany, povznese

se jejich duchové a technické vzdělání, dovolí se jim však potom též, aby se organisovali, vyhradí se jim vliv, kterého potřebují, aby uhájili svých práv. Nesmíme však zapomínati, že toliko tato organisace dělníkův upomenula vládnoucí a majetné tak důrazně na jejich sociální povinnosti, že se ujato opravdové sociální reformy; hlasy vědy, církve, humanity, jež se uplatňovaly, byly za dnů tance okolo zlatého telete příliš slabé. Sebevědomá organisace dělnického stavu o sobě jest výrazem světodějné skutečnosti, že lidstvo dospělo kulturní výše jako nikdy dříve, kulturní výše, kteráž ani dolní třídy nechce a nemůže více činiti trpným podnožím vrchních, nýbrž sebevědomým činným členem celkového organismu.

Úpadek Vlašska. Římský universitní professor, známý učený anthropolog G. Sergi ve své knize La Decadenza delle nazioni latine (v Turině 1900) hovoře vůbec o úpadku národů románských obírá se přirozeně hlavně svou vlastí, Italií. Za hlavní příčiny úpadku Italie pokládá mocný individualismus, papežství, latinismus, militarismus, parlamentarismus a j. Individualismus zplodil po zmatcích stěhování národů v Italii množství drobných republik a dal vzniknouti panstvím tyranů, již se snažili vzájemně se zničovati. — Papežství naproti tomu zase zastupovalo zásadu ztrnulosti (immobilismo). Papeži v svých bojích s císařstvím byli vlastními kazimíry. Ti byli vinni, že Italie se rozštěpila ve dva tábory, jež se vzájemně potíraly (Velfové a Ghibellini). Vlašský národový cit byl papežům tak cizí jako jest jim dosud cizím zúplna. Jest bajkou, že měli ideál »jediné Italie« (Italia una). Cílem jejich byla světská papežská říše; čím větší, tím lépe. Vždyť papežství usilovalo osaditi prázdný trůn caesarův. Mnohem škodlivější však nežli jejich moc světská, již pozbyli roku 1870, byla vždy a jest dosud jejich duchová moc nad svědomími. Svým immobilismem církev jest překážkou každého ethického a sociálního pokroku. To nejzřejměji se ukazuje na Španělsku a Sicilii. Když země ty opět vyrvány moslimům, veliký vzkvět zemí těch, jehož dospívaly za volnější vlády, opět pod útlakem církve přecházel v poměry barbarské. — Dnešní katolicismus znamená podrobovati církvi celého sebe, značí úplné otroctví, nepřátelství proti každému volnějšímu hnutí ducha. Řím jest hlavním městem ne Italie, nýbrž katolického světa, kde se utkávají zcela jemné, neviditelné smyčky síti, která má poutati duše na všem okršku zemském. Dříve církev panovala násilím a pronásledováním, nyní nucením svědomí. — »Latinismus« jeví se u výchově, politice a zákonodárství napodobováním předchůdců starých Římanův. Takové lpění na starém, zplozující jen karrikatury, jest znakem staroby. Zaujatost v klassicismu kalí zrak pro požadavky přítomnosti a pro potřeby skutečného života. Latina a řečtina ubírají místa vědám reálním, zcela proti duchu doby. Za nejlepších let se vycpávají mladí, vnímaví duchové mrtvým vědným harampádím a tím se činí krátkozrakým oko tělesné i duchové. Má se mládež podněcovati ku pozorování a má se jí vštěpovati mysl otevřená a praktická. — Sociální chorobou je militarismus. Upředňované postavení důstojníka jest neoprávněno. Orientální despocie měly vedle kasty kněžské kastu vojínů; také Longobardové, Normannové, ale Řekové a Římané nikoliv.

Jest to tedy instituce barbarská. Poměry, že každý stát zbrojí a stojí oproti druhému vyzbrojen a ozbrojen od paty do hlavy, jsou atavistické. Toť způsob divochův a lidožroutů, již nejsou ani okamžik bezpečni přepadnutí a řeže od sousedův. Stav ten je pathologický; neboť pohlcuje přenáramnou část národní síly. Úpadek zaviňuje také liché vlastenectví, jež přeceňuje vlastní stav a především své vlastní síly, oslepeno jsouc velikou minulostí. Příkladem jest tu Španělsko, jež po úpadku záhy zastiženo zrovna koncem. Nynější Španělsko, pozbyvši Kuby a Filipin, má toliko jméno bývalé španělské říše, nad níž slunce nezacházelo.

Volba povolání. V časopisu »Monatsschrift für höhere Schulen« (I. ročník, 1902) podává vrchní učitel (professor) dr. Nath, člen berlínského školního úřadu (školní koleje), zprávu o volbě povolání abiturientů pruských vyšších škol. Z 5617 abiturientů, kteří r. 1901 nabyli vysvědčení dospělosti, chodilo 4575 do gymnasií, 669 do reálných gymnasií a 373 absolvovalo vrchní reálnou školu (9třídních vrchních reálných škol jest poměrně v Německu málo). Průměrem vyšlo tedy z gymnasia (jest jich v Prusku 284) 16, z reálného gymnasia (73) 9, z vrchní reálky (35) 11 abiturientův. Studiu na universitách se věnovalo 3721, na technických vysokých školách 741, na horních akademiích 132, na lesnických akademiích 54, na zvěrolékařských vysokých školách 10 abiturientův. Nejvíce se dává přednost právům, na něž se dalo 1310 abiturientů, mezi nimi 31 z reálných gymnasií a 6 z reálných škol — tedy téměř čtvrtina. 947 abiturientů chce se připravovati na učitelský úřad ve vyšších školách, a to chce 361 (mezi nimi 6 z reálných gymnasií a 1 z vyšší reálné školy) studovati staré jazyky, 47 dějiny a zeměpis, 21 němčinu a literaturu, 172 novější jazyky, 276 mathematiku a 70 přírodní vědy. K tomu sluší čítati ještě 26 evangel. a 13 katolických bohoslovců, mimo svá odborná studia chtějí se věnovati ještě starým jazykům, pak 1 evangelického bohoslovce, který chce zároveň studovati mathematiku, a 1 katolického, jenž miní studovati také přírodní vědy. — Studiu mediciny věnovalo se 525 abiturientů, mezi nimi 44 z reálných gymnasií a 4 z vyšší reálné školy. — Evangelické bohosloví studovalo 330 (5 z reál. gymn.), katolické 442 (1 z vyšší reálné školy), židovské 12 (1 z reál. gymn.). 31 abiturientů chce studovati národní hospodářství, 124 lučbu, 118 techniku, 74 elektrotechniku, 280 stavitelství, 217 strojnictví, 53 stavitelství lodní. K vojsku šlo 258, k námořnictvu 74 abiturientů (35 + 2 z reálných gymnasií, 7 + 2 z vyšší reálné školy). Dále se 377 abiturientů dalo na bankovnictví, 42 na polní hospodářství, 17 na poštovnictví, 32 na bernictví, 21 na zeměměřictví, na jiná povolání 145 abiturientův. — Dr. Nath varuje před dalším návalem k studiu právnickému a filologickému, ježto obory ty skýtají pro přeplněnost a pro úhradu nynější spotřeby malou naději do budoucnosti. Jest sice v Prusku, jako nyní v Rakousku, nedostatek učitelstva pro vyšší (střední) školy; jest to však jen zjev pomíjející. Po něm za krátko nastane zjev bývalý: přebytek učitelstva pro školy ty.

Statistika Londýna. Londýnská hraběcí rada vydala nedávno statistické dílo o Londýně. V objemném svazku uložena všechna data,

která lze vůbec zjednati o tomto obrovském městě. Liší Londýn užší, t. j. město, jež jest pod kontrolou County Councilu (hraběcí rady), a větší Londýn, jenž podřízen policii mateřského města. Užší Londýn má 4,536.451 obyvatel, již bydlí v 571.678 domech; obyvatelstvo většího Londýna činí 6,581.402 duší v 928.008 domech. City of London se neustále vylidňuje; r. 1801 měla čtvrt ta ještě 128.129 obyvatel, nyní má 26.923. Jsou v ní nyní téměř jen místnosti obchodnické. Naproti tomu přibylo částem Easthamu a Westhamu a Ilfordu za posledního desítiletí 24·7 proc. obyvatelstva. Ročně se přistěhuje do Londýna kolem 22.000 lidí. Pětina přistěhovalců jsou cizozemci. Procento porodů trvale se zmenšuje, tou měrou však také procento úmrtí. Roku 1901 činil počet porodů na 1000 duší 22, číslo úmrtí 17·6‰. Mužských porodů jest více nežli ženských. Úmrtnost dětí jest v Londýně větší nežli v provinciích. Přes to, že se rodí méně ženských, jest jich v Londýně o 252.371 více nežli mužů. Největší rozdíl v počtu pohlaví jest v Hampsteadě, kde na 100 mužů připadá 159 žen. Osoby, kterým se dostává chudinské podpory, jsou po Londýně rozděleny velmi nerovně. V Strandunionu jest mezi 12 obyvateli chudobník, v Hampsteadě teprve mezi 117 osobami shledává se člověk potřebný podpory.

Zločiny nejvíce se vyskytujícími jsou krádež spáchaná vloupáním a obyčejná krádež. R. 1900 spácháno v Londýně 37 vražd; jen 9 vrahů však z vraždy usvědčeno. U 2282 krádeží, spáchaných po vloupání, našli jen pachatele za 300 případů. Z 90 osob, jež pro pití z návyku musily býti zavřeny, bylo 89 ženských. Přibývá také choromyslných. R. 1892 bylo jich v užším Londýně 10.508 v ústavech, r. 1902 již 16.285. Při tom ubývá vyléčených.

Délka silničních drah činí v County of London (hrabství londýnském) 115 a půl. mil. R. 1902 dopraveno na nich 337,421.751 osob. Omnibusů londýnské General Compagny užilo roku toho 207,027.401 a Road Car Compagnie 72,439.156 osob. County of London má 221 mil. železných drah s 276 železničními stanicemi. Doprava přístavu londýnského neustále roste a činí počtem tun asi třikráte více nežli doprava přístavu hamburského. Cena dovezeného zboží činila r. 1892 144,273.000 lib. šterl., r. 1901 169,564.000 lib. šterl.; cena zboží vyvezeného tatáž léta: 82,476.501 a 92,601.191 lib. šterl. *Kč.*

Kultura a mozek. Na 35. kongresu německých anthropologů, konaném dne 7. srpna 1904 v Greifswaldě, rozprávěl dr. Buschan ze Štětína o kultuře a mozku. Výsledky jeho rozpravy jsou: Národové duchově nízko stojící mají mozek lehčí nežli národové kulturní. Pracovníci mozkem a zejména duchové vynikající vyznačují se těžšími mozky a většími lebkami, nehledíc k výjimkám. Tentýž poměr se jeví všeobecně u nadaných a nenadaných žáků a studujících. Paralytikové jeví ubývání váhy mozku. Zajímavá jest skutečnost, že Číňané mají mezi všemi kulturními národy poměrně největší váhu mozku a přiměřeně tomu poměrně největší vnitřní prostor lebky; což referent připisuje také prastarému jejich umravnění. Ve Francouzsku zpytování od mladší doby kamenné udává pravidelné přibývání váhy mozku a vnitřního prostoru lebky u oby-

vatelstva; totéž možno prokázati i vzhledem k západnímu Německu jen s dvěma zpátečnými účinky, jež jsou asi podníceny bouřemi stěhování národův a středověkými půtkami. V Egyptě máme zjev opačný. Tam se váha mozku a vnitřní prostora lebky u dnešního obyvatelstva proti dřívějšku patrně zmenšila. — Přibývání duševních chorob jest škodninou vyšší kultury. Zejména na východě Severní Ameriky, kde sociální život činí největší požadavky, zjištěn největší počet duševně chorých, kteréhožto počtu ubývá v jiných částech Spojených států zároveň s ubýváním lidnatosti. Stoupající velmi počet choromyslných u černochův od doby jejich emancipace ukazuje zřejmě, že moderní kultura přináší pro plémě ethiopské úpadek. *Kč.*

Národnost a národní vědomí. »Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft«, jejž vydává po smrti zemřelého sociologa dra A. Schäffle dále lipský universitní professor dr. K. Bücher, podává i v novém ročníku (šedesátém) »Nové příspěvky k základům sociologie« od Schäffle. V prvním sešitě I. roč. jsou příspěvky k hlavě všeobecné sociologie: der Volkskörper oder die nationale Gesellschaft. O národnosti a národním vědomí Schäffle píše toto (str. 181. n.):

Národnost (nacionalita) záleží, poněvadž národ jest souvislinou duchově způsobenou, na duchové jednotnosti a tato jednotnost na jednotnosti jazyka. Národnost jest tudy — alespoň na vyšším stupni vývoje — sounáležitostí jazykově jednotnou. Jednotnost původová neboli pokrevná resp. vyrovnanost rozličné krve posiluje sice národnost, a vyrovnání krve se vykonává, ponechává-li se mu kdy, s jistotou, pokud rozdílnost plemenná nestaví jim ohrady snad navždy nepřestupitelné. Ač krev jest »šťávou zcela zvláštní«, tedy přece činitelem, určujícím národnost, jest jazyk, alespoň na vyšších stupních vývoje.

Každá národnost zplozuje subjektivně národní vědomí č. národní cit. Jest vědomím každého jednotlivého sounáležitosti k národnosti, k národnosti jeho. Národní vědomí má svůj kořen v citu a dochází svého ukojení uplatněním, uznáváním díla přírody, vykonávajícím se slávou a ctí. Národní vědomí jest analogon k vědomí rodinnému a obecnímu. *Kč.*

Sachalin jako kolonie. Moskevská »Russkaja Mysl« uveřejnila nedávno vypsání kolonisačních poměrů řečeného ostrova, na nějž se poslední dobou obrací pozornost se zájmem zvláštním. Až do roku 1900 vysláno za předcházejících 22 let na ostrov z Ruska 25.000 zločinců po moři; mimo to se jich tam dostalo veliké množství výpravou tak řečenou etappní. Od r. 1879 do r. 1884 činil vývoz po moři 4885, za následujícího pětiletí 5764, od r. 1890 až do r. 1894 dosáhl počtu 7506, za posledního pětiletí 7625. Jest na podiv, že při vysílání tom počínáno beze všeho plánu, neboť r. 1885 shledáno mezi osadníky sotva 60 procent dřívějších příslušníků třídy rolníkův. Téměř 31 procent připadá na neplnoleté, k práci ještě neschopné, již jsou tudy osadě toliko na potíž. Ani nebylo zvláště prohlédáno ku poměrům plemen. Obyvatelé hor a cizí kmeny původu neslovanského záhy se ukázali zcela nepotřebnými pro

povolání obyčejných dělníků z donucení. Proto jich z počátku užíváno při dobývání soli. A bylo dobře tak. Později však zařízení to bylo z neznámých příčin zrušeno. Nyní jest na Sachalině nápadným zjevem, že Mohamedáni zabírají asi 11 procent všeho osadnického obyvatelstva, první místo po pravoslavných. A jsou tam přece jako obyvatelé pohorští živlem zcela nepotřebným, ba rozhodně škodlivým, poněvadž se pro svou pohyblivou a nestálou letoru nikdy nevžijí v tamější poměry. Podobný přehmat se stal tím, že r. 1896 osazeno tam hromadně 24 procent tuláků a r. 1901 již 20·4 procent trestanců znova se provinilých; to jsou přece lidé, jimž jest všechno stejné a jimž na ničem také nezáleží. Sběhův neb uskoků bývá ročně dle průměrů posledních 11 let 325 ×

Přibývání obyvatelstva ve Spoj. státech severoamerických. Za prvního sčítání lidu, jež konáno ve Spojených státech severo-amerických na základě čl. I. ústavy první pondělí v srpnu r. 1790, napočítáno v Unii 3,929.000 duší. Tehdy Unie záležela toliko z 13 států a území její se prostíralo od Atlantického okeánu až po řeku Mississippi. — Za posledního sčítání lidu, dne 1. června 1900, zjištěn počet duší 76,303.387 (čítajíc v to také Alašku, Hawaiské ostrovy a území indiánská).

Za devatenáctého století přibývalo v Unii obyvatelstva tou měrou, jako nikde jinde na světě. Roku 1800 napočítáno všeho lidu do 5·3 millionu, r. 1850 (tedy po půlstoletí) 23·2 mill., pak však vždy po desetiletí 31·4 mill. (r. 1860), 38·6 mill. (r. 1870), 50·2 mill. (r. 1880), 62·6 mill. (r. 1890), 75·6 mill. (r. 1900) na územích Spojených států (bez Alašky a Hawaie).

Rychlý vzrůst počtu obyvatelstva vysvítá zvláště z následujícího srovnávacího přehledu:

Spojené státy	r.	1850	ob.	23·2	mill.,	r.	1900	ob.	75·6	mill.	– přír. 225·6%
Rusko (bez Čudska)		1881	»	62·1	»	»	1897	»	112·9	»	» 81·8%
Německo		1850	»	35·4	»	»	1900	»	56·4	»	» 59·2%
Francouzsko		1151	»	34·9	»	»	1901	»	38·9	»	» 10·6%
Rakousko)		1850	»	17·5	»	»	1900	»	26:1	»	» 49·1%
Uhersko)		1850	»	13·2	»	»	1900	»	19·3	»	» 46·2%
Velká Britanie a Irsko		1851	»	27·4	»	»	1901	»	41·5	»	» 51·1%
Italie		1852	»	24·3	»	»	1901	»	32·5	»	» 33·7%

Čísla obyvatelstva pro Německo, Rakousko a Italii z r. 1850 a 1852 vztahují se na nynější území těch států.

Stoupání obyvatelstva po desetiletích vypočítáno na procenta činí: 35·1% (od r. 1790—1800), pak 36·4%, 33·1%, 33·5%, 32·7%, 35·9%, 35·6%, 22·6% (občanská válka), 30·1%, 49·9% 20·7% (od r. 1890—1900). ×

Otázka školská v království Polském.

Napsal Adolf Černý.

Válka rusko-japonská vynesla na povrch celé množství otázek, o nichž se před tím v Rusku nesmělo ani mluvit — aneb jen velmi nesměle a šeptem. Vzdálený ten vnější náraz na slovanskou veleříši způsobil velkolepé vnitřní hnutí v Rusku, ohromný obrat ve vnitřním životě ruském, tak že již nyní, sotva po roce a několika měsících od nárazu, dřívějšího Ruska takřka nepoznáváme. A jaký obraz teprve bude poskytovati, až se ukončí nynější přechodná doba kvasu, až si veřejnost ruská vymůže, po čem celé Rusko hlasitě volá a k čemu bude říšská duma ve své počáteční podobě jen těsnou brankou!

Ve spoustě otázek, které se provalily na povrch veřejného života ruského jako láva z hory, o niž se jen tušilo, že jest sopkou, vynikající místo zaujímá nově probuzená a oživená otázka rusko-polská. Poprvé znovu ji do života povolal mladý denník »Rus« v prvních měsících války svým velkonočním článkem, v němž upozornil, co Poláků krvácí za věc ruskou na dalekém východě. Památný článek »Rusi« zakončen byl pozdravem: »Alleluja, pravoslavní i jinověrní bratří! Christos voskrese, alleluja, bratří Poláci!« Nikdo tehdy nevěřil, že by po tomto ideálním, ale podle zdání pouze platonickém projevu lásky k Polákům mohlo následovati i něco více, něco praktického. Ani potom, když táž »Rus« počala uveřejňovati s obou stran hlasy o potřebě a možnosti shody rusko-polské, nikdo tomu nepřikládal mnoho praktické váhy. Na straně polské uvítány byly tyto projevy sice sympathicky, ale zároveň skepticky podotýkáno, že od nich k praktickému řešení otázky jest příliš daleko, poněvadž panující systém vládní nesleví se svého útisku ani joty. Skepse tato byla víc než odůvodněna chováním vlády v posledních desítiletích. Ale zatím přišly události, které vládu p ř i n u t i l y aspoň k nějakým ústupkům. Byly to nezdary válečné, které pobouřily doma celou ve-

řejnost, že počala volati po nápravě čím dál hlasitěji, neodbytněji a hrozivěji. Krátká vláda ministra vnitra Svjatopolk-Mirského znamenitě přispěla k obratu ve prospěch reforem, o tom není pochybnosti. Veřejnému mínění v Rusku povolena uzda, i počaly se veřejně přetřásati věci, o nichž se dřív smělo mluviti leda v soukromí při uzavřených dveřích. A proud, jemuž jednou stavidla povytažena, nedal se již zadržeti a vymílal si řečiště čím dál širší a hlubší. Království Polského se to ovšem netýkalo, tam o vlastních veřejných záležitostech ani slovo nepropuštěno. Zatím, co svobodomyslnější a pokrokovější tisk ruský přetřásal otevřeněji neb zakrytěji nejrůznější otázky společenského a státního života, polské noviny v království činily dojem, jako by národ polský neměl vůbec žádných potřeb. Ale nebylo možno, aby kvas ruský i tam nepůsobil. Působil pod povrchem. A koncem minulého roku a počátkem letošního vzkypěl způsobem, jemuž nedovedla zabrániti ruka censorská a policejní: řadou adres a memorand, podávaných přímo vládě. Tak dostala se otázka polská na povrch, s něhož již nezmizela. Naopak mocným vlivem vzbouřeného již hnutí ruského nabyla síly i ostrosti — až na straně polské vyvrcholila v uvědomělý odpor proti dosavadnímu systému. Není pochybnosti, že odpor ten značně byl živen a posilován mocným hnutím dělnickým, částí podobného hnutí v celé říši.

Hlavní osten odporu polského obrátil se proti ruské a rusifikační škole v král. Polském. Zcela přirozeno. V Rusku žije 10 millionů příslušníků národa dvacetimillionového, který má nikoli od včerejška skvělou literaturu krásnou i vědeckou, bohaté vlastní umění, který měl kdysi na nynějším ruském území svoje vlastní školství až do školy vysoké a který vydal muže a ženy světové slávy a světového významu na všech polích. A pro těchto 10 millionů příslušníků národa velikého, pyšnícího se vlastní, znamenitou kulturou, není v Rusku neřku jediné university neb techniky polské, ale ani ne jediného polského gymnasia, jediné reálky polské, učitelského ústavu, školy obchodní neb jiné podobné, ba ani ne jediné polské školy obecné! I polština ve školách, na nichž jest předmětem učebným, vykládána rusky — a zápasy a vyjednávání o to, aby aspoň tomuto předmětu vyučováno bylo polsky, podobaly se práci Sysifově. Veškerým výsledkem jich bylo zavedení takového vyučování na zkoušku — ale jen ve vyšších třídách středních škol; jazyk polský postaven tu je na roveň cizím jazykům, francouzštině a němčině. Korunou celého tohoto nesmyslného systému byl naprostý zákaz polského hovoru ve školní budově. Za slovo, pronesené mateřštinou ve třídě nebo

na chodbě školní, bývali polští žáci přísně trestáni, ba i vylučováni ze škol — a professoři Poláci, kteří by se byli tak »zapomněli«, že by s polskými žáky ve škole promluvili polsky, bývali z trestu přesazováni a degradováni, ne-li propouštěni. Příkladem jest zvěčnělý náš přítel Bronislav Grabowski, který byl svého času za takovýto »přestupek« z trestu přeložen z Varšavy do Częstochovy. Zkrátka, škola stala se nástrojem politického systému protipolského a prostředkem policejním, dívala se na své polské žáky s neustálým podezřením, urážela jejich polské city a zavedla celou soustavu slídičskou a donašečskou, aby mohla v zárodku trestati každé pobouření proti urážlivému, protipolskému duchu školy. Všecka paedagogika postavena vzhůru nohama — docela proti dřívějšímu znění carského ukazu ze dne 11. září (rus. 30. srp.) 1864, který výslovně zakazoval zavlékání politiky do školy: »Nedovolujíce sobě aniž komu jinému činiti z útulku nauky nástroj k dosaženi politických cílů, vrchní úřady školní mějtež před očima pouze bezohledné věnování se zájmům osvěty . . .«[1] Za několik let pozbyla tato carská slova platnosti, místo rozumných návrhů Miljutinových přišla tolstojovská »reforma«, podle níž dostalo stejnou školu Polsko jako vnitřní Rusko, nadešlo období nesmyslného, příkře protipolského systému školského, jejž Apuchtin, pověstný kurátor varšavského okruhu školního, přistřihl k nesnesení.

»Škola stala se přímo mučírnou, neštěstím společenským a tragedií pro vychovance,« praví H. Sienkiewicz v otevřeném listě, uveřejněném v »Rusi« v březnu t. r. »Léta dětinná a léta mladosti změnila se v království Polském doslova v léta neštěstí a muk.«

Jest jen přirozeno, že veškerá mládež tuto školu znenáviděla, že ji znenáviděl celý národ — že russifikační, duchem policejním prosáklá škola stala se hlavním rozšiřovatelem propasti mezi Rusy a Poláky. A je také přirozeno, že mohutné hnutí protivládní, jímž uchváceno bylo celé Rusko, vyvolalo v Polsku hnutí proti státní ruské škole. Hnutí to propuklo elementární silou letošního února. Krvavá petrohradská neděle 22. ledna, následující na to všeobecná stávka dělnická v Polsku, násilné a krvavé její potlačování, konečně kvas stávkový, rozšířený po celém Rusku a zachvacující všecky třídy společenské, zejména také studentstvo — to byly poslední, bezprostřední nárazy, které uspíšily propuknutí všeobecné stávky studentstva polského. Dne 28. ledna konána akademická

[1] Památný ukaz jungenhajmský cara Alexandra II.

schůze v budově varšavské techniky, která vyzněla v požadavek popolštění vysokých škol varšavských, úplné vnitřní samosprávy vysokých škol, úplné svobody akademické a především v požadavek autonomie království Polského jakožto základu všeho života polského a tudíž i akademického. V prvních dnech února došlo však k protestu mnohem silnějšímu a neočekávanějšímu — k protestu žactva středoškolského, mužského i ženského. Když znovu otvírány školy, uzavřené po dobu dělnických rozruchů, počali žáci středních škol varšavských i ve městech venkovských předkládati ředitelům memoranda, žádající zavedení vyučovacího jazyka polského, odstranění policejního systému atd. Když ředitelstva snažila se hnutí toto násilím potlačiti, neštítíce se ani volati policii a vojsko do školních budov proti mládeži (i proti ženské mládeži!) — vydala mládež heslo: nepůjdeme více do ruské školy! A nešla.

Situace byla tak kritická, že úřadové, nevědouce si rady s mládeží, s dětmi (— neboť stávkovaly nejen vyšší třídy, ale i třídy nejnižší —) povolily veřejnou schůzi rodičů a pěstounů mládeže. Událost neobyčejná! Tam, kde pronásledovány rozhovory o věcech veřejných v kroužcích a domech soukromých, kde konány náhlé domovní prohlídky policejní, aby nebylo možno scházeti se při uzavřených dveřích — pojednou povolena veřejná schůze s úplnou volností slova! Památná tato schůze konala se 19. února v Museu průmyslu a rolnictva za účasti 1000 osob i (v druhé polovici své) za přítomnosti kurátora škol v učebném okruhu varšavském, Švarce. A resoluce schůze uznala, že rodiče nemohou se v tomto odboji postaviti proti dětem — poněvadž mysli mládeže jsou příliš spravedlivě pobouřené, poněvadž v nynější mládeži propuká pouze to, co bylo za tři desetiletí nahromaděno v celé národní společnosti, poněvadž k rozřešení této palčivé otázky jest zapotřebí odstraniti p ř í č i n u nynějšího pobouření, nikoli jen pobouření — třeba pomocí rodičů — potlačovati. Proto resoluce žádá znovuzřízení polských škol a uzavření dosavadních škol dotud, pokud vláda nenahradí je školami polskými.

A od té chvíle zůstaly všecky střední školy v král. Polském takřka bez žactva. Zbyli v nich jen Rusové a tu a tam děti příliš závislých Poláků. Vláda sama byla nucena školy uzavříti. A k naplnění jich nepomohly žádné vyhrůžky — ani skutečné hromadné vylučování ze škol.

V odporu tom bylo cosi imposantního — a řeknu přímo, i nám naprosto sympathického. Pranic se nedivíme Jiřímu Brandesovi, že se nadchnul k uveřejnění otevřeného listu, sympathisujícího s tímto

hnutím. Je to hnutí, namířené nikoli proti národu ruskému, nýbrž proti vládnímu systému, který stejně utiskoval i Rusy a proti němuž se unisono vyslovilo a spojilo celé Rusko neúřední a nereakční. Proto také toto hnutí pro získání polské školy došlo sympathií i u Rusů, jak níže ukážu. My Čechové, kteří vedeme zápas za spravedlnost pro sebe, nemůžeme jinak, než přímo a bez výhrady postaviti se na stranu toho, který pro sebe žádá spravedlnosti — aniž by tím ubližoval tomu, od něhož se spravedlnosti dožaduje. Pro nás jest dosavadní stav školství v král. Polském přímo nepochopitelným — tak jako nepochopujeme, proč se vláda tak zuby nehty drží dosavadního zhoubného a škodlivého systému apuchtinského. A radostně vítáme průlom do tohoto systému, jenž buď jak buď byl učiněn ústupky, jež si vymohl spontanní, jednomyslný polský odpor.

Než přikročím k vylíčení těch změn, které nastaly nejnověji ve školství král. Polského a jsou bohdá jen počátkem řetězu žádoucích změn dalších, nemohu potlačiti výraz podivu, že se proti stávce středoškolské mohly ozvati hlasy polské! Byl to konservativní tisk haličský, který psal proti stávce tak, jako by byl úředním tiskem ruské vlády. K němu připojil se i tisk ugodový, který se z počátku choval zdrželivě, podávaje výslovně jen referáty o událostech — ba připojili se k němu i jednotlivci, kteří byli z počátku hlavními zastanci stávky středoškolské.[1] Je to úkaz přímo pathologický. Ale ovšem není to zjev pouze polský — analogie bohužel najdou se v každé národní společnosti. A zcela nepochybně je tento úkaz výsledkem vlivů šlechticko-klerikálních, přístupných působení kruhů vládních. Prozradil to příliš okatě pastýřský list varšavského arcibiskupa Popiela, zapřisahající rodiče, aby působili na děti k upuštění od stávky a k návratu do ruské školy. —

Když stávka trvala již druhý měsíc a vláda kromě vyzývání k bezpodmínečnému návratu do škol, kromě hrozeb a trestů (vylučování ze škol) nic jiného nepodnikala k rozřešení palčivé otázky, odhodlala se polská intelligence k rozhodnému kroku: vyslala do Petrohradu deputaci s memorandem o záležitosti školské. Deputace sice přijata byla chladně, ale proto Poláci neztráceli naděje. Jarním vánkem na polské naděje byla poloúřední zpráva »Nového Vremeni« ze dne 22. března (našeho), že většina zvláštní konference ministerské vyslovila se v zásadě pro zavedení vyučovacího jazyka polského do škol v království. Zpráva ta byla však v zápětí úředně

[1] Srovn. dopis z Varšavy v 1. čísle »Slovanského Přehledu« roč. VIII.

vyvrácena (ve »Varšavském Dněvniku«) — k tomu v týchž dnech vydán carský reskript (ze dne 27./14. března), vytýkající káravě, že »některé kruhy polské společnosti nerozvážně a nezákonnými projevy staví přílišné požadavky v příčině mezi jazyka státního.« Proti čemu jinému mohla býti namířena tato slova, ne-li proti polským adressám a memorandům, žádajícím znovuzavedení polštiny do škol, do jednání obecních rad atd.? Naproti tomu stály hlasy pokrokovější intelligence a žurnalistiky ruské, vyslovující se ve prospěch spravedlivých požadavků polských. Veřejně vyslovil se pro zavedení vyučovacího jazyka polského do škol v království paedagogický spolek v Moskvě, v podobném smyslu psaly »Novosti«, »Rus«, »Syn Otěčestva«, »Birževyja Vědomosti« a j., podobně vyslovili se prof. Karějev, kn. Jevg. Trubeckoj, Rodičev a jiní osvícení Rusové. Naproti tomu zase mrazivě působilo vyjádření ministra vyučování Glazova ke spolupracovníku »Rusi« (že nelze činiti Polákům ústupků se zřetelem na Prusko) a zavření varšavské university (3. dubna), čímž mělo býti 1600 studentů relegováno, kdežto ve všech ostatních universitách jen odročeny přednášky do podzimka. O čtrnáct dní později přišlo rozhodnutí zmírňující, jímž relegována čtvrtina toho počtu (organisátoři a hlavní účastníci radikální schůze universitní), kdežto ostatním ponecháno právo vstoupiti zase na universitu v zimním semestru. Tak neustále zmítali se Poláci mezi nadějemi a beznadějí — až 20. dubna telegraf roznesl zprávu o výsledku porad ministerského komitétu ve věcech polských.

Usnesení ministerské, o němž se u nás psalo z valné části růžově s naprostou neznalostí věci, ve skutečnosti zůstalo daleko za spravedlivými požadavky polskými. Fakticky jen utvrdilo dosavadní ruský a russifikační ráz škol v království Polském. Od zásady ruské vyučovací řeči se neustoupilo, setrvalo se jen při polském vyučování polštině a náboženství na školách středních, na obecných kromě toho také počtům. Tedy nový ústupek neučiněn vlastně žádný. Také vysoké školy prohlášeny nadál ruskými, jen vyslovena potřeba »zlepšiti a rozvinouti stolici literatury polské«. Jediné zásadní rozhodnutí bylo krokem k lepšímu — totiž usnesení, že ve školách soukromých lze připustiti vyučovací jazyk polský (vyjímaje ruské dějiny a ruský jazyk); jen že výslovně podotčeno, že školám těm nedostane se práva veřejnosti. Sama ruská žurnalistika uznala, že ty nepatrné ústupky nemohou nyní již Poláků uspokojiti (»Rus«).

Táž ruská žurnalistika při té příležitosti výslovně řekla, co bylo dávno patrno, ale nyní se ukázalo nad slunce jasněji: že od vlády za

panování dosavadního systému nemohou se nadíti ani stínu spravedlnosti. K cíli tomu může je dovésti »genius lidu ruského, který v něm nikdy nezemřel, ale ležel ukryt pod korcem«, napsala »Rus« při té příležitosti. »Až ten genius se vysvobodí z pod tížícího příklopu, tehdy Poláci a ostatní naši jinonárodní spoluobčané budou se moci k nám obrátiti se svými nezbytnostmi. A třeba doufati, že v tom zřídle národní moudrosti politické časem najdou zadostučinění.«

Odpovědí polskou na tento výsledek porad ministerských bylo další setrvání ve stávce školské. Počalo se soukromě i veřejně uvažovati o zřízení polského školství soukromého na základě jediného světlého bodu ministerského usnesení. Vydáno heslo ke zřízení »Matice školské král. Polského« (Macierz szkolna Królestwa Polskiego), která by pečovala o veškeré školství národní, od školy obecné do university. Soudilo se, že stát přece dlouho nebude moci odpírati veřejných škol národu tak četnému — zůstanou-li ruské školy bez žactva, bude konečně stát nucen zřizovati takové školy, do kterých by se žáci zapisovali, tedy školy polské. K této svépomoci, která zároveň má býti protestem proti ruské státní škole, počaly se konati vedle těchto theoretických i přípravy praktické. Podávány žádosti o povolení soukromých škol, přistoupeno k opatření potřebných učebnic. Nejlepší paedagogové a mužové vědy ujali se práce — v náklad uvázalo se akciové nakladatelské družstvo S. Orgelbranda.

Dne 19. června konečně bylo carem potvrzeno a 21. června publikováno usnesení komitétu ministrů ve věcech král. Polského. Konečná tato forma ministerského usnesení jest sice v některém směru příznivější, než byla předběžná zpráva o usnesení, ale na upokojení myslí příliš pobouřených událostmi posledních měsíců nemohla působiti. Obšírné »Motivy komitétu ministrů k usnesení o věcech polských«[1]) sice uznávají, že účelem

[1] Tyto »motivy« jsou tak klassickou ukázkou byrokratického lpění na ustálených řádech a byrokratické argumentace, jíž se dokazuje, že černé jest bílým, že bychom je zde nejraději doslovně přeložili, kdyby nebyly tak mnohomluvné. Ejhle, jak komitét ministrů vysvětlil a odůvodnil salto mortale od polské školy, výše vzpomenutým ukazem cara Alexandra II. slavnostně zaručené, od zásady, nečiniti ze školy arenu politickou — ke škole ruské a russifikační. »Celá organisace školství, zavedená r. 1862«, praví komitét ministrů, maje na mysli organisaci markraběte Wielopolského, »má ráz Rusku nepřátelského prostředku politického. Za takových okolností bylo nutno slavnostně prohlásiti, že v nové reformě školství zříká se vláda myšlenky přizpůsobiti vyučování v Polsku cílům politickým a staví za účel veřejného vzdělání v té

vlády »nemůže býti snaha po zrusifikování Poláků a odnárodnění jich. Takový úkol jest neuskutečnitelný vůči národu, který po dlouhá léta žil životem samosprávným, od pradávna připojil se ke kultuře západoevropské, vytvořil pomocí této kultury svou svébytnost a vysoce vyvinul svůj jazyk i literaturu« — ale přes to docházejí k závěru, že »třeba v zásadě uznati, že škola musí jako dosud zůstati ruskou.«

Usnesení sama pak jsou tato:

»1. Ve všech školách varšavského okruhu učebnéhc [1] vyučování náboženství vyznání římsko-katolického koná se v mateřském jazyce žáků...

2. Stvrzuje se, že vyučování polštině ve školách nižších a také ve školách středních, které si toho přejí, má se konati jazykem polským.

3. Poroučí se ministru osvěty, aby neprodleně zařídil, čeho třeba k zrušení všech administrativní cestou vydaných nařízení, obmezujících žáky polského původu v užívání mateřského jazyka ve školách varšavského okruhu učebného v době mimo vyučování a zavazujících soukromé školy varšavského okruhu učebného k vyučování všech předmětů, kromě tysicko-matematických a historických, jazykem ruským.

4. Poroučí se ministru osvěty, aby neprodleně vypracoval a státní radě předložil návrh...: *a*) o připuštění jazyka polského vedle ruštiny při vyučování počtům v jednotřídních školách počátečných a v prvních třídách ostatních počátečných škol varš. okruhu učebného; *b*) o povolení školám soukromým, nemajícím práv ústavů státních, vyučovati pol-

---

zemi bezprostředně zájem osvěty. Ale s takovým směrem věcí osvěty, který z ní odstraňuje tendence politické a zabezpečuje spravedlivou snahu Poláků po ochraně jejich národnosti, nenachází se v odporu usilování vlády, aby v soustavě vychování bylo dáno příslušné místo jazyku státnímu, označujícímu jednotu všech částí říše. Jazyk ruský v ústavech vyučovacích byl pojat do programu i jako nezbytný předmět všem ruským poddaným, i jako prostředek k seznámení žáků s kulturou a říší ruskou. V obyvatelstvu patrně tkvěla velmi veliká nutnost znalosti jazyka ruského; za první rok po vydání (r. 1866) řádu učebných ústavů v guberniích král. Polského nadešla v 19 středních školách nezbytnost zavedení vyučovacího jazyka ruského...« Ejhle, jak hravě tu vysvětlena překotná reakce, která přišla po rozumných návrzích Miljutinových a reskriptu jungenhajmském! »Patrně tkvěla velmi veliká nutnost znalosti jazyka ruského« v obyvatelstvu samém — a proto horem pádem školy poruštěny...

[1] T. j. ve školách vlastního král. Polského bez Litvy, Volyně a Podolí.

sky všem předmětům kromě jazyka ruského, dějin a zeměpisu, které musí býti předměty povinnými a přednášeny rusky; konečně *c*) o zřízení při varšavské universitě řádné lektury jazyka polského a zvláštní řádné professury polské řeči a literatury s přednáškami polskými v obou případech.

Z tohoto precisovaného a sankcionovaného znění ministerských usnesení jest patrno, že novým ústupkem jest pouze *a*) povolení polského jazyka vyučovacího v hodinách polštiny ve všech třídách střední školy (kdežto dříve to platilo jen pro třídy vyšší), *b*) odstranění ohyzdného zákazu polského hovoru ve škole, *c*) zásadní povolení polského jazyka vyučovacího školám soukromým bez práv veřejnosti ve všech předmětech kromě jazyka ruského, dějin a zeměpisu, *d*) zásadní ustanovení o zřízení lektury jazyka polského a stolice řeči a literatury polské na universitě varšavské. K tomu však sluší dodati, že podle vysvětlení v »Motivech komitétu ministrů« mají se přednášky z řeči a literatury polské konati nejen polsky, ale vedle toho i rusky. — Naproti tomu vidíme, že užívání polštiny při počtech ve školách obecných míněno jest pouze u mládeže nejútlejší, v nejnižší třídě, tedy jen jako přechod k ruštině.

(Dokončení.)

Generální stávka.

Napsal Étienne Buisson.

Úvod.

Jest to praktika, jejížto stopy lze nalézti dosti daleko v dějinách národů civilisovaných, že pracující třídy společnosti snaží se provésti nátlak na veřejnou moc nebo na vládnoucí třídy rázným zastavením veškeré práce [1] Život společenský, buďsi na kterémkoli stupni civilisace, závisí na produkci hospodářské a na výměně zboží. Jestliže tyto dva způsoby činnosti, aneb jen jeden z nich, náhodou ustanou, vzniká odtud sociální nemoc tím těžší, čím trvá déle.

Nátlaku, jejž francouzské korporace v minulosti prováděly místy na autority feudální nebo zaměstnavatelské zastavením práce, chtěl i moderní proletariát se své strany použiti proti zaměstnavatelům a rozšířením proti státu, ústřednímu organismu moci kapitalistické.

Mirabeau v podivuhodné předtuše budoucnosti, obraceje se k privilegovaným své doby, zvolal: »Mějte se na pozoru! Nepopouzejte toho lidu, který živí všecko a který potřebuje toliko zůstati nečinný, aby stal se hrozným« (citováno Jaurèsem). Naznačil tak jasnými slovy theorii všeobecné stávky.

Teprve ve století XIX. s rozvojem a centralisací velkého průmyslu myšlenka stávky zevšeobecněné prorazila na denní světlo, a to třeba zvláště vytknouti, taktika prováděná od mnoha zaměstnavatelů vůči stávkám částečným jeví se býti jednou z hlavních jejich příčin.

Výluka (lock-out), t. j. povšechné uzavření všech dílen jednoho neb více odvětví průmyslových v témže okresu, měla za výsledek poražení stávek částečných: odpovídajíc na stávku, výluka měla za účel přivoditi ve třídě dělnické hlubokou bídu všeobecným zastavením práce a tak zlehčiti v očích dělnictva zbraň, od níž ono tolik

[1] Srovn. Alfred Franklin »Comment on devenait patron«, str. 115 a 59. — E. Levasseur, Histoire des Classes ouvrières, sv. II., str. 493.

dobrého doufalo. Avšak tato srážka tváří v tvář zaměstnavatelstva a proletariátu poučila tento poslední o důležitosti, jakou by mohla míti pro něj stávka generalisovaná toho dne, kdy on bude ji ovládati a kdy bude moci použiti jí s náležitým prodloužením a přesností.

Generalisovanému uzavření dílen, nucenému odpočinku, proletáři mohli by odpověděti generalisovaným zastavením práce a odpočinkem dobrovolným; myšlenka prostá a jasná, snadno pochopitelná ve svém pojetí theoretickém.

Byla ohlášena v březnu 1869 v časopise l'Internationale, orgánu Mezinárodního sdružení dělníků (Association internationale des travailleurs) šťastnou větou, která podržela svoji platnost:

»Šíří-li se stávky a vcházejí-li v souvislost krok za krokem, svědčí o tom, že jsou velmi blízko okamžiku, kdy stanou se stávkou generální; a stávka generální, s idejemi svobody, jež dnes vládnou, nemůže než vyústiti ve velikou potopu, která snad povlékne společnost novou kůží.«

Aniž bychom zabíhali zde do podrobností jejího vývoje, povězme jen, že myšlenka tato učinila během třiceti pěti let pokroky znamenité. Internacionála na počátku věnovala její propagandě značné úsilí. Když toto sdružení zaniklo, jisté skupiny politické s jedné strany a jisté skupiny syndikální s druhé, přijaly ji jako hlavní, někdy i jako jediný prostředek k vybojování práv proletářských, a shledaly v ní agitační kvasidlo zvlášť působivé.

Ona jest na denním pořádku Strany socialistické; mezinárodní sjezd v Amsterodamě (srpen 1904) doporučil její vyzkoušení a projednání ve všech zemích.

Jest vskutku plně zapotřebí, aby myšlenka všeobecné stávky byla hluboce vyzkoušena od proletářstva socialistického, neboť až do nedávna spočívala jen ve formuli stručné a nevysvětlené, jež s »revolucí sociální« shrnovala pro množství proletářů mystickou naději v budoucnost - osvoboditelku. Rychlý postup myšlenek a událostí poučil Stranu socialistickou, jak velice jest pro ni důležito, aby přesně stanovila svoje chování vzhledem k podniku tak plnému závažných následků: Generální stávka představovala možná konečný boj osvobozovací. Strana musila ostatně zaujmouti pevné stanovisko v této diskussi, jež hrozila odvrátiti od ní veliký počet přívržence, kdyby se jí stranila. Vášnivá propaganda protiparlamentářů a syndikátů libertářských (anarchistických) mohla jednoduchostí svých prostředků a svůdností svých slibů získati množství volebních hlasů mezi dělnictvem.

Chopili se tedy zmužile díla: na Lillském sjezdu francouzské Strany socialistické (srpen 1904), na mezinárodním sjezdu socialistickém v Amsterodamě (srpen 1904), na sjezdu sociální demokracie německé v Brémách (listopad 1904), za volební kampaně v Italii, — otázka byla již důkladně přetřásána. Jest předmětem četných studií a šetření v době přítomné; nalézá se na denním pořádku příštích sjezdů socialistických, jmenovitě sjezdu Demokracie švýcarské.[1]

Řekněme ihned, že výměna náhledů různých stran o této otázce měla za výsledek pouze přesné vymezení rozličných jejích pojetí, ale že pro dnešní okamžik nemůže se mluviti o všeobecně přijatém názoru.

I.

Co jest stávka generální? — Výměr.

Stávka generální, ve svém smyslu nejširším, ve svém smyslu etymologickém, může se definovati: zastavení veškeré práce dělnické na všech odvětvích činnosti hospodářské — průmyslové, zemědělské nebo obchodní — jednoho národa. To jest její výměr původní. Avšak slova podržují zřídka smysl jediný, obzvláště z oboru politického nebo sociálního. A tak se stalo, že slovo »stávka generální« označuje dnes, podle těch, kdož slova toho užívají, a dle případů, kterým se přikládá:

a) zastavení veškeré práce dělnické ve všech zemích nebo v jediné zemi;

b) zastavení veškeré práce dělnické v jedné provincii některé země nebo na jediném místě;

c) zastavení práce dělnické v jednom neb více oborech průmyslových nebo obchodních všech zemí nebo jediné země, jediné provincie nebo jediného města.

Název přišel do mody, i užívá se ho rádo ve všech těchto různých případech; a tak se stalo, že se mluvilo bez rozdílu stejně o generální stávce v Hollandsku, v Belgii nebo v Italii; o generální stávce horníků v revíru Severním; o generální stávce pařížských drožkářů atd. Vpravdě, má-li se mluviti přesně, slušelo by užívati názvu stávky generální jen o zastavení veškeré práce dělnické v jedné zemi nebo ve všech zemích nebo i v jedné provincii nebo v jednom městě; a označiti stávky jistých oborů průmyslových nebo obchodních slovy »stávka generalisovaná« nebo »korporativní stávka generální«.

---

[1] Sjezd tento konán byl 5/6 srpna 1905 v Lausanně. (P. př.)

Rozmanitost významů slova »stávka generální« přivodila často jakýsi zmatek v diskussích jednajících o tomto způsobu akce proletářské. Theoretikové političtí mluví o stávce generální spíše v jejím smyslu původním, kdežto theoretikové syndikální mluví o ní často jako o korporativní stávce generalisované, někdy průběhem jedné a téže diskusse v obojím smyslu postupně.

Bylo by žádoucno pro jasnost a zdárný prospěch diskussí dohodnouti se přesně o smyslu slov, aby se předešlo omylům ve výkladech.

Diskusse Strany socialistické nemá se odnášeti bez rozdílu na všecky případy stávek, jež jsme svrchu vypočetli, neboť jedny mají ráz a dosah politický nebo revoluční, kdežto druhé, prosté manifestace místní nebo krajinské, mající účelem obranu jednotlivých zájmů hospodářských, nejsou z oboru Strany a závisí na organisacích syndikátních. To platí o většině korporativních stávek generalisovaných.

Přece však při jistých odvětvích průmyslových, která zaujímají důležité místo v životě současném, korporativní stávka generalisovaná může nabýti rázu politického, ba i dosahu revolučního za jistých okolností. Generalisovaná stávka železniční může míti za výhradní předmět zvýšení mzdy nebo zlepšení pracovních podmínek; ale ona také může míti na zřeteli, způsobiti nesnáze státu. Mezinárodní stávka horníků, hlásaná důležitými organisacemi Ruhrského revíru, jmenovitě v Essenu, mohla by míti za předmět upravení poměrů dělníků hornických anebo i sociální přeměnu. V obou těchto případech ostatně zastavení veškeré práce, ať z jakéhokoli důvodu, bude míti dosah všeobecný a jeho následky budou se cítiti v celém tělese společenském.

Tato dvojí povaha, hospodářská a politická, generalisovaných stávek v centralisovaných odvětvích průmyslových shledává se ještě zřetelněji v generální stávce ve vlastním smyslu slova: a tím se stalo, že mezi jejími stoupenci utvořily se dvě školy, které přikazují stávce generální cíle různé. Podle jedné školy zastavení veškeré práce mzdové jest jediným účinným prostředkem, kterým proletariát může bojovati proti kapitálu, a jen na něm má se zakládati »nová naděje« třídy pracující. Podle druhé naopak, »myšlenka vyhladověti generální stávkou společnost měšťáckou jest směšná«; její uvedení v praxi vedlo by rozhodně k porážce, kdežto nátlak, hospodářský a mravní zároveň, jaký může způsobiti na stát náhlé zastavení veškeré výroby, jest zbraní, kterou »strana socialistická musí učiniti

svou.« »Pochopte dobře její cenu, a naše Strana bude hotova ke všemu.« — První z těchto pojetí jest pojetí generální stávky revoluční, doporučované od anarchistů a od jistých socialistů revolučních, druhé pak jest stávka politická, vřele doporučovaná značnou skupinou socialistů.

Rozdíl těchto pojetí tkví toliko v cíli, který přikazují stávce; ale použitý prostředek jest tentýž v obou případech: vždy jest to generální zastavení práce. Námitky, jež se kladou praktickému provádění stávky typu prvního, jsou tedy stejně platné i při typu druhém.

Stávka politická sama, vždy namířená proti státu, může míti dle theoretiků brzy povahu demonstrace, brzy povahu nátlaku. V prvním případě dělnická třída ustává okamžitě od veškeré práce, aby manifestovala své city; v případě druhém, aby podnikla přímý nátlak na stát. Toto rozlišení jeví se více formální než věcné, neboť demonstrace nemá významu než je-li provázena výsledkem, a tohoto výsledku lze dosíci jen tehdy, když stát jest k tomu donucen lidovou manifestací. Dělnická demonstrace bez výsledku zmenšila by vážnost stávky generální jak v očích třídy dělnické, tak i v očích vlády.

II.

Generální stávka a hnutí syndikální.

Každým dnem víc a více zdůrazňovaná tendence hnutí korporativního, odděliti se a rozlišiti od hnutí politického, dovoluje, abychom velice zřetelně sledovali cestu, kterou vykonala myšlenka všeobecné stávky ve světě syndikálním a ve světě politickém. Zajisté v mnoha bodech existuje shoda naprostá mezi oběma řadami myšlenek, avšak pohnutky a důsledky jednání jsou v hlavních rysech dostatečně rozdílny, abychom připustili rozdělení obou úvah.

*

Když zaniklo Mezinárodní sdružení dělníků,[1] myšlenka všeobecné stávky byla odložena na nějaký čas k otázkám druhého řádu. Když se jí ujali opět anarchisté chicagští r. 1886, byla jimi propagována v průběhu prudkého boje ve prospěch osmihodinné práce.

---

[1] Myšlenka všeobecné stávky byla od třiceti let příliš úzce spojována s dělnickým hnutím politickým i syndikálním, abychom mohli pomýšleti zde na nakreslení jejích dějin. Několik hlavních bodů, jež vytýkáme v jejím vývoji, poskytl nám spis Leona Bluma: Les Congrès ouvrièrs et socialistes français, čís. 6. a 7. Bibliothèque socialiste, a studie poněkud sice zběžná, ale zajímavé dokumentace, Emila Pougeta v le Mouvement Socialiste, čís. 137.

Ve Francii znovu objevila se za velikého vzrušení na třetím sjezdu Národní federace syndikátů (Fédération nationale des Syndicats) konaném v Bordeaux, potom v Bouscat u Bordeaux, r. 1888. Resoluce, jež zde byla předložena a odhlasována, vyznačovala se slovy prostými i zdánlivě logickými, jejížto přijetí zamlouvala se shromáždění, málo ochotnému k diskussím toho druhu.

Zde podáváme text oné resoluce:

»Uvažujíce, že monopolisace pracovních nástrojů a kapitálů v rukou zaměstnavatelů dává zaměstnavatelům moc, která tak zmenšuje moc, kterou kladla částečná stávka do rukou dělnictva; — že kapitál není ničím, není-li v pohyb uváděn prací; — že tudíž odřeknuvše práci, dělníci zničili by jedním rázem moc svých pánů; — uvažujíce, že stávka částečná může býti toliko prostředkem agitačním a organisačním: účastníci sjezdu prohlašují, že jediná stávka generální, t. j. úplné přerušení veškeré práce neboli sociální revoluce, může dopomoci dělníkům k jejich svobodě.«

Formule byla šťastna a budiž zachována jako typ vyznání víry přívržencův generální stávky. Sjezd v Bouscat přijal ji s nadšením po rychlé výměně názorů.

Toto odhlasování návrhu, jež se stalo na shromáždění čistě korporativním, přivedlo Federaci syndikátů v opposici se živly politickými, jmenovitě se Stranou dělnickou. Bylo to viděti zřetelně na sjezdu Strany dělnické, konaném v Lille v říjnu 1890, který zavrhoval generální stávku jakožto »předpokládající ke svému provedení stav ducha socialistického a organisace dělnické, k jakému ještě nedospěl proletariát.«

Čtvrtý sjezd Federace syndikátů (Calais 1890), konaný několik dní potom, byl pod vlivem rozhodnutí odhlasovaných ve shromáždění politickém. »Neodříkaje se z důvodů výslovných nebo theoretických své resoluce v Bordeaux, spokojil se nicméně odhlasováním mezinárodní stávky hornické.«

Sluší zde poznamenati, že téhož roku 1890 mezinárodní sjezd horníků, konaný v Jolimont (Belgie) přijal »zásadu všeobecné stávky k zajištění vítězství osmihodinné práce«.

Myšlenka všeobecné stávky, která v r. 1890 zdála se ztráceti poněkud na své svěží síle životní následkem sjezdů v Lille a v Calais, objevila se v nové síle roku 1892; jednání V. sjezdu Federace syndikátů v Marseille ukázalo, jak veliké přízně získala v korporativních

středech od posledního shromáždění. Přes to, že byli přítomni a zasahovali v jednání vůdcové Strany dělnické, kteří požadovali na sjezdu »zřeknutí se« resoluce přijaté v Bordeaux, sjezd odhlasoval zásadu všeobecné stávky, která byla výmluvně hájena od soudruha dosud málo známého ve Straně: Aristida Brianda.

Druhého dne po uzavření sjezdu korporativního zahájen byl sjezd politický, rovněž v Marseille. Chtějíc vyhnouti se rozkolu, shromáždění přešlo mlčky otázku stávkovou a hlasovalo o pouhém a prostém pořádku denním. Avšak nerozhodným hlasováním nemohla se rázem zažehnati situace tak hrozící diskussemi a rozbroji. Čeho sjezd nechtěl učiniti, to vykonala síla idejí a vášnivého vření. V lůně Strany dělnické, jako mezi přívrženci Federace syndikátů, nalézali se stoupenci a odpůrci nové methody, jež byla předložena. Strana dělnická dovedla udržeti svoji jednotu díky všeobecným zásadám, tendencím často potvrzovaným a propagandě již dávné, které mezi jejími členy navázaly úzké svazky. Federace syndikátů naopak viděla, kterak část jejích členů odlučuje se od ní, aby se přimkla k Federaci burs (Fédération des Bourses du travail) a dali se zapsati současně do Strany Allemanistů, která s rozhodností přijímala zásadu všeobecné stávky.

Téhož roku, v září, XI. sjezd Strany dělnické socialisticko-revoluční (Allemanistů) na svém sjezdu v Saint-Quentin projevil svoji důvěru ve Federaci burs práce, »která zajisté velkou měrou pomáhala k vítězství dělnických požadavků« a hájila »možnost jiné akce revoluční než která vyplývá z volební protestace«: stávka generální měla býti hlavním a konečným cílem činnosti syndikální i politické.

Přes tato prohlášení opakovaná, přes tyto projevy theoretické i tendenční — generální stávka zůstávala mlhavým a neurčitým pojmem. »Sváděla bojovníky svou mocí přitažlivou a zářnou, která činí z ní podivuhodné kvasidlo agitační; milovali její tvůrčí sílu solidarity.« Avšak mluvilo se o ní, aniž by dříve podán byl její výměr; její zevrubný účel, její prostředky prováděcí a realisační zůstávaly ve stínu. Domnívali se, že ji přesně určují, uvádějíce ji v úzké spojení s myšlenkou »sociální revoluce«. »Přes to však její stoupenci nepůsobili dojmem nějaké imposantní sjednocenosti názorů.«

Na národním sjezdu korporativním v Paříži r. 1893 tak živě pociťovala se potřeba určitě vymeziti tento pojem, že se ustanovil zvláštní výbor, který měl za úkol studovati a propagovati myšlenku všeobecné stávky.

Na svém XII. sjezdu národním, konaném v Dijon v červenci 1894, Strana dělnická socialisticko-revoluční potvrdila opět svou víru ve všeobecnou stávku. Připravila se tu zvláště ke sjezdu svolanému do Nantes, který v měsíci září měl shromážditi všecky stoupence Federace syndikátů a kde měla se projednati veliká debata o generální stávce.

Strana dělnická sama proto shromáždila se o několik dní napřed, aby se dohodla o svém stanovisku.

Allemanisté rozhodli se podati návrh směřující k tomu, aby »sjezd Nanteský dal popud ke svolání mezinárodního sjezdu do Paříže na r. 1895, jenž by měl jediný program: »O stávce generální«. Guesdisté naproti tomu podali zase o jeden důkaz více, že jsou odpůrci všeobecné stávky.

VI. sjezd Federace syndikátů byl za těchto okolností nanejvýše bouřlivý. 1662 syndikáty se tu daly zastoupiti za příčinou důležitých rozhodnutí, jež se měla zde státi. Po velmi živých diskussích a intervenci Brianda s jedné strany, Delcluzea, Roussela, Pedrona a Lavignea se strany druhé sjezd odhlasoval generální stávku dle jmen většinou 28 hlasů (65 pro, 37 proti, 9 nehlasovalo). Anarchistické prohlášení jednoho delegáta bylo vyhledanou záminkou jisté části menšiny, že opustila zasedací síň.

»Stará Federace syndikátů byla takto rozdělena ve dvě různé frakce: v jednu, která zůstala v odvislosti od francouzské Strany dělnické, a v druhou, která padla do přitažlivé sféry Federace burs.«

První, ponenáhlu přivtělujíc se k samé Straně dělnické, měla toliko na papíře zvláštní existenci vedle strany politické. Sjezd v Troyes r. 1895 byl její poslední samostatnou manifestací.

Co se týče druhé, zřejmě příznivé vůči stávce generální, frakce tato přeměnila se na sjezdu v Limoges (1895) — díky morálnímu vlivu Federace burs práce a Strany dělnické socialisticko-revoluční (Allemanistů) — v syndikální organisaci novou, »unitářskou a kollektivní«, složenou »z různých syndikátů a skupin odborových: v t. zv. Všeobecnou konfederaci práce« (Confédération générale du travail):

Jest to tedy myšlenka všeobecné stávky, jež byla vůdčí při zrození Všeobecné konfederace práce, a tato poslední zůstala jí vždy věrně oddána.

Od té doby, na sjezdech korporativních v Toulouse (1897), v Paříži (1900), generální stávka byla projednávána a schvalována překvapujícími většinami.

Tyto sjezdy korporativní, na to dlužno upozorniti, nepředstavují jednomyslnost organisací dělnických, a vezmeme-li ostatně v úvahu číselný poměr pracovníků organisovaných k masse dělnické, učiníme si jasnou představu o důležitosti těchto většin na sjezdech. Ať se má věc jakkoli, jest faktem nesporným, že myšlenka všeobecné stávky jest dnes velmi rozšířena a velmi dobře oceněna u velikého počtu dělnických středisek zvláště ve Francii, v Belgii, ve Španělsku a v Italii.

Ve Francii syndikáty dříve isolované, s tendencemi sobeckými a osobními, seskupily se ponenáhlu, aby utvořily společné organisace: toto volání po účinném a smluveném spolupůsobení projevilo se utvořením Všeobecné konfederace práce a Federace burs práce, k jejichžto zřízení vedla myšlenka společného zájmu.

Této centralisaci snah, tomuto zevšeobecnění propagandy syndikální mělo také odpovídati rozšíření prostředků prováděcích. Syndikát místní nebo federace korporativní měly za zbraň částečnou stávku nebo generalisovanou stávku korporativní. Všeobecná konfederace práce, ústřední orgán všech federací korporativních, měla míti za zbraň generální stávku všech korporací země. Jest tu logický vztah prostředků prováděcích a organismů, které je řídí.

Ale věci mění zde svou povahu: místo aby se omezila výhradně na oblast syndikální a korporativní, stávka generální — působením těch, kdož se učinili jejími propagátory — zasáhá v oblast politickou. Jakmile jednou, theoreticky a logicky, může-li se tak říci, stala se hospodářskou zbraní syndikovaného proletářstva, nástrojem nátlaku na tovární a obchodní kapitalismus, mění ponenáhlu své původní poslání a stává se pro své stoupence nástrojem nátlaku na stát, a dalším rozšířením směšuje se se samotnou revolucí sociální.

»Generální stávka jest se strany pracujících odepření práce, kterou zabezpečovali požitky a pohodlí nepracujícím; jest vědomým výbuchem snah dělného lidu po přeměně sociální; jest logickým dozráním vytrvalého úsilí proletářstva za svou emancipaci; jest znásobením nepřetržitých zápasů se zaměstnavatelstvem... Ona jest etapou vývoje vyznačenou a poznamenanou náhlými otřesy, jimižto budou generální stávky korporativní.«

»Generální stávka, ve své poslední formuli, není pro dělnická ústředí pouhým založením rukou: ona znamená ujmutí se ve vlastnictví sociálního bohatství, aby korporacemi, v tomto případě syndikáty, bylo zhodnoceno ve prospěch všech.«

Kdy a kterak mohlo by se provésti toto revoluční hnutí stávkové? Jaké pohnutky hluboké dovolují jeho propagátorům, aby doporučovali jeho užití s nadějí na úspěch?

Žádné poučení není nám podáno v této příčině, neboť stoupenci revoluční stávky generální nezamýšlejí »hráti si na proroky«. Přestávají na nejasných výrocích, takových jako na př.: »Revoluce tušená ode všech a kterou dělnický svět jmenuje generální stávkou, bude takovou právě, jak ji dělník pojme a dovede provésti. Činnost se rozvine podle stupně uvědomělosti dělníka a podle zkušenosti a pochopení zápasu, jaké si opatří.«

Tohoto »stupně uvědomělosti«, této »zkušenosti« a tohoto »pochopení zápasu« dělník nabude ponenáhlu, veda svou vlastní akci, nasazuje sám vlastní úsilí, »aby obdržel od mocností, které nad ním panují, žádané výhody«. »Přímou akcí dělník vytvořuje sám zápas; on to jest, který boj ten vede, odhodlán nepřenechati jiným než sobě samému péče o jeho rozhodnutí.« Tato přímá akce, »tato denní praktika postupuje vzrůstajíc každým dnem až k okamžiku, kdy dostoupíc převahy promění se ve všeobecný požár, jejž jmenujeme »generální stávkou a jenž jest sociální revolucí«.[1])

Co jest v podstatě tato přímá akce? Pojímáme snadno to, čím by mohla býti v průběhu revoluce, ale jest nesnadno postřehnouti její tvar v každodenní praktice. Uchylujeme-li se k výkladům Griffuelhesa, vidíme, že snaží se definovati přímou akci jakožto »takovou, která jest přímo vedena od osob, jichžto zájmů se týká«.

Ale uznává sám, že tato theoretická definice nepostačuje a podává příklady. Uvádí nejprve agitaci ve prospěch propuštění na svobodu kapitána Dreyfusa: »Byl to pozdvižený dav, který učinil nátlak na zřízenou moc, a těžký stroj soudní, uveden jsa v pohyb, propustil na svobodu kapitána.«

Rovněž agitací se stalo méně sice rozsáhlou, ale rázu stejného, že vláda sáhla na vlastnické právo zprostředkovatelů služeb, zrušivši výsadu prostředkování služeb« a že v jiném případě zase rozšířila pravomoc živnostnickou na všecky kategorie pracujících za mzdu.

---

[1] Viktor Griffuelhes, sekretář Všeobecné konfederace práce, v konferenci jednající o obojím pojetí syndikalismu. Viz Mouvement Socialiste, čís. 146 z 1. ledna 1905. — Zajímavé pojednání o otázce přímé akce přinesla la Critica Sociale, Milán, 1. února 1905 — a L'Avanguardia Socialista, orgán revoluční frakce v Miláně, čís. 113. z 11. února 1905.

Tento výklad, věru poněkud krátký a neurčitý, jest doplněn italskými stoupenci přímé akce, kteří v Avanguardia Socialista, orgánu socialistické frakce revoluční v Miláně, vyslovují se takto:

»Theorie přímé akce zakládá se na pozorování, že změny sociálních poměrů, prve než je vysloví zákon, jsou provedeny ve společnosti: že takovéto změny shrnují se ve smluvená práva, jež si různé skupiny zápasící přiznávají vzájemně; že získáním nových práv jedna skupina nabývá jisté výhody před druhou a naopak; že se stanoviska třídy dělnické, hospodářské výhody všeho druhu shrnují se krátce ve zvýšení mzdy, a že tohoto zvýšení dosahuje se bojem hospodářským, při čemž akce parlamentární nemůže míti účinného významu. Co se týče výhod politických, ty závisí na vzrůstající mravní hodnotě dělníka, na jeho větší důležitosti společenské a tím na jeho větší síle, která jest výsledkem co nejúplnější organisace třídy dělnické, co největší dokonalosti této organisace samé a podpory hospodářské, jakožto součinnosti, kterou ona může vždycky disponovati.«

Přímá akce má tvořiti praktický způsob politiky celé třídy dělnické, která dospěla k poznání antagonismu, tajného a vytrvalého až do konce, jejž vedou všecky její zájmy se zájmy třídy kapitalistické; ona má pole působnosti daleko rozsáhlejší než pole tradicionelních zápasů volebních a parlamentárních.

»Bojující nesmějí nikdy podřizovati akci dělnickou sociálním silám, které se hýbají kolem nich. A toho nemůže se dosíci jinak, než zřídí-li třída dělnická organismus, utvořený z ní a mající za jediný úkol bojovati za její zájmy. Tento organismus, dle našeho názoru, nesmí podléhati vlivu, ani se strany kapitalistů, ani se strany vlády; má obsahovati v sobě zařízení a služby, jež odpovídají každé z potřeb dělníkových, má býti sám o sobě dostatečný, aby nemusil ke svému jednání a donucování vypůjčovati si sílu jinde než od živlů, které obsahuje.«

(Pokračov.)

Několik slov o Zemské starobní pokladně.

Mezi přáními a tužbami malého člověka ať již dělníka, živnostníka, rolníka či úředníka, jak je širší veřejnosti tlumočí jednak resoluce na rozmanitých schůzích usnášené, jednak články novinářské, ozývá se v poslední době hlasněji a hlasněji volání po řádném jeho zaopatření v době stáří a trvalé nezpůsobilosti k výdělku. Mínění jak v řadách »malých lidí«, tak i ve kruzích jednotlivcův o zájmy těchto tříd se zajímajících — jak rozřešiti otázku tu — jsou ovšem rozmanita, ale lze přece při bedlivějším pozorování rozeznati dva hlavní proudy. Jeden z nich nese se k tomu, by veřejní činitelé jako stát, země, okres, obec postarali se a zabezpečili malému člověku pro dobu trvalé nezpůsobilosti k výdělku a v době stáří jisté existenční minimum. Zavedení státního pojištění zdá se širokým vrstvám nejpřirozenější cestou k rozřešení celé otázky; proto také hlasy volající po tomto pojištění nalezly hlučný namnoze souhlas (Pelhřimovská resoluce) a s největším odporem potkala se snaha oněch činitelů, již doporučují jako nejlehčí prostředek k rozřešení otázky starobního pojišťování svépomoc. Poukazujíť tito ve vývodech svých, že nedá se řešiti otázka starobního pojištění pro stavy jednotlivé odděleně, že — jakmile bude míti jeden ze stavů naději na upravení této otázky — budou volati i veškery ostatní stavy dosud zaopatření ve stáří postrádající, tím pak že bude rozřešení celé otázky pro veliká břemena, jež by na stát byla uvalena úpravou starobního a invalidního pojištění pro veškery stavy, posunuta do nedozírné budoucnosti.

Není pochyby, že i zde platí přísloví: »Pomoz si a bude ti pomoženo«, že i zde zlatou cestou bude cesta prostřední, nejlepším tedy prostředkem k upravení otázky bude svépomoc, posílená pomocí státu, země, okresův a obcí.

Otázka starobního opatření byla by tedy pro každého velmi jednoducha a jasna; v dobách, kdy jsme zdrávi, silni a k výdělku schopni, řádně pracujme a spořme, bychom mohli ve stáří žiti z úroků nastřádaného kapitálu, tento pak zanechati svým dědicům jako kapitalisovaný peníz vdovský nebo sirotčí. Tak děje se také ve Francii, Belgii a Německu. U nás bohužel jednak špatné výdělkové poměry, jednak ne právě prakticky — jak tomu v jiných zemích — využit-

kovaná pracovní energie našeho lidu — nedovolují, by týž stáří své bezstarostně trávil z úroků svých úspor. Naopak vídáme téměř každodenně smutný zjev, jak stařec, jenž v mládí pracoval a strádal, na konci svého života — vyčerpav své úspory — jest obtíží svým přátelům anebo domovské obci.

Těm, kteří nepracují, nevydělávají, nelze pomoci ani nejlepšími zařízeními; ale v oněch případech, kde výdělek a úspory v dobách síly a práce dávají možnost starobního pojištění, lze mnoho docíliti. To však dá se vykonati starobní pojišťovnou, jejímž cílem není zisk, ani výdělek, nýbrž jediné prospěch a blaho pojištěnců, tedy pojišťovnou, jež jest dobročinným ústavem.

Těmito úvahami jsa veden, založil sněm království Českého pro nemajetné a málo majetné příslušníky a obyvatele království Českého Zemský pojišťovací fond císaře Františka Josefa I. a věnoval mu jako základní kapitál peníz 1,000.000 K, který dary jiných ještě veřejných korporací (okresův, obcí, peněžních ústavův) i jednotlivců rozmnožen na 1,200.000 K. Úroky tohoto základního fondu určeny jsou věnovateli k úhradě veškerých výloh se správou ústavu spojených. Proto není ústav nucen vybírati od pojištěnců zápisného ani jiných příspěvků správních, nýbrž platí pojištěnci čisté prémie (netto prémie), z nichž dle tabulek na základě l i d o v é úmrtnosti sestavených (tedy pro pojištění důchodů, pro něž jediné Zemský pojišťovací fond tou dobou jest určen, velmi výhodných) vyměřují se jim důchody nezdražené příplatky ani správními, ani na reservní fond. Kromě toho nashromážděn z neupotřebených úrokových zbytků tohoto základního fondu během let bonifikační fond pro nadlepšování pensí, z něhož může býti zemským výborem království Českého každému, — kdo jsa aspoň 5 let u Zemského pojišťovacího fondu pojištěn, předčasně (t. j. před 55. rokem, od kteréhož roku lze pravidelně nastoupiti důchod) stal se k výdělku nezpůsobilý, — přiznaný důchod nadlepšen.

Co dále charakterisuje Zemský pojišťovací fond jako dobročinný ústav, jest způsob, jak užiti se má docílených zisků. Po příslušném dotování fondu bonifikačního a základního mají se z nich dle stanov (§ 26.) buď sesíliti vklady pojištěných, anebo mají býti dávány příplatky k důchodům a kapitálům již splatným.

Povahou svého zařízení jest Zemský pojišťovací fond úplně přiměřen též poměrům tříd, pro jichž blaho svými zakladateli byl určen. Tak především není vkládání nucené, není vázáno pevnou nějakou smlouvou, nýbrž lze do tohoto pojišťovacího ústavu platiti právě tak

jako do spořitelny nebo záložny kdykoli a cokoli: možno též kdykoli později v dalším vkládání ustati, aniž pozbude se tím nároku dosavadními vklady získaného. Každým vkladem (nejméně 2 K) zakoupí si pojištěnec určitý důchod; chce-li pak týž jednou nastoupiti, sečtou se všechny z jednotlivých vkladů plynoucí důchody a pojištěnci vyplácí se každoročně doživotně úhrnný obnos všech těchto malých důchodů. Tento volný způsob vkládání jest tedy úplně přiměřen hospodářským poměrům malého člověka, jenž některý rok může větším penízem pamatovati na stará kolena, v jiném však roce stěží uhradí každodenní potřeby. — I na hubená léta egyptská pamatováno ve stanovách ustanovením, že může pojištěnec z pojistných vkladů polovici v nesnázi si vypůjčiti na mírný úrok anebo dokonce vypověděti; druhá polovice vkladů zůstane však vázána a poukáže se z ní pojištěnci svým časem příslušný důchod starobní.

Kromě toho přiznáno pojistným vkladům, důchodům i kapitálům důchodovým u Zemského pojišťovacího fondu zabezpečeným dobrodiní zákona; jest totiž říšským zákonem z roku 1894 vyloučena ve příčině jich veškera exekuce. Vkládati lze buď s výhradou (vklad vrátí se po úmrtí pojištěnce, ať toto nastane před nastoupením či po nastoupení důchodu dědicům jeho) nebo bez výhrady (vklad se nevrací). V tomto případě jest důchod ovšem větší, poněvadž tvoří se netoliko z úroků vloženého kapitálu a ze zisku pojištění, nýbrž i z kapitálu samého. Ale i co se týče těchto podmínek vkladových, jest pojištěnci vyhrazena úplná libovůle, může dnes učiniti vklad s výhradou, po druhé bez výhrady atd. Může též výhradu, již učinil při dřívějších vkladech, později, změnily-li se jeho poměry, na př. že zemřela osoba, jíž chtěl zanechati vklady pojistné, kdykoliv odvolati a tím důchod valně si zlepšiti. Za závazky ústavu ručí základní a správní fond s neupotřebeným zbytkem úrokovým. Tyto reservy činily k 31./12. 1904 úhrnem 1,379.398 K 72 h. Zem. výboru každoročně dlužno předkládati závěrku účetní, podávající jasný obraz o výsledcích hospodaření ústavu, ke schválení. Kromě toho má zemský výbor právo kdykoli dáti prozkoumati odborníky, zda čisté jmění ústavu stačí k bezpečnému uhrazení všech závazků plynoucích z uzavřených smluv s pojištěnci. — Ve příčině ukládání kapitálů fondovních obsahují stanovy přísná ustanovení, že mohou tyto ukládány býti jen způsobem předepsaným pro ukládání peněz sirotčích.

Jsou pak veškery cenné papíry ústavu, jež se saldem na běžném účtě Zemské banky království českého tvoří vlastně jmění fondu, uloženy u kr. č. zemské pokladny. Poněvadž pak též u fondu ex-

ponováni jsou úředníci zemského výboru, za něž ručí jich zaměstnavatel, tedy zemský výbor, jest naprostá bezpečnost vkladů pojistných u Zemského pojišťovacího fondu uložených na bíle dni.

Že vedle těchto veškerých výhod jest Zemský pojišťovací fond i číselně, co týče se sazeb pojistného, nejvýhodnějším, vysvitne, srovnáme-li jeho důchodové tabulky s tabulkami jiných ústavů, a to netoliko v říši rakousko-uherské, nýbrž i podobných dobročinných ústavů v sousední říši německé. Jen ukázkou uvádíme srovnání výše pojistného, jež musí muž od svého 30. roku platiti ročně do svého 54. roku na 100 K důchodu splatného od dokonaného 55. roku:

u »Kaiser Wilhelm-Spende« v Berlíně . . . 28 K 08 h
u »Sächsische Altersrentenbank« v Drážďanech 23 » 37 »
u Zemského pojišťovacího fondu . . . . . 21 » 62 »

tedy u tohoto ústavu nejméně.

Příčiny, že ústav tento v počátcích své činnosti nedomohl se výsledků přiměřených výtečnému zařízení svému, dlužno hledati především, že instituce starobního pojištění vůbec u lidu našeho pro povahu svou nezapustila kořenů, a dále, že fond nemá agentů, již by od muže k muži po království pracovali. Šlechetní zakladatelé tohoto ústavu vycházejíce ze zásady, že fond jako instituce humání nemá se vnucovati, nýbrž že má býti od pojištěnců vyhledáván, spíše spoléhali na činnost poučovatelskou, jíž by známost o fondu byla rozšířena až do poslední chaty vesnické.

Proto stanovili, že jednatelství fondu mají býti svěřována jen jako čestné úřady veřejným korporacím, okresním výborům, obecním, farním úřadům, správám škol, živnostenským společenstvům, spořitelnám, záložnám, Raiffeisenkám, továrním podnikům a podob. A někteří z těchto činitelů jmenovitě v posledních dvou letech v pravdě plní s horlivostí svůj úkol poučovatelský. Jich přičiněním dostoupil počet pojištěných u Zemského pojišťovacího fondu již téměř 25.000. Bude-li činnost jich další i příště odměňována výsledky jich úsilí přiměřenými, splní se přece jednou v budoucnosti ideál, jenž tanul dru Fr. Lad. Riegrovi a prof. dru Albínu Bráfovi, zakladatelům to Zemského pojišťovacího fondu na mysli, že stane se totiž ústav ten velikou společnou starobní pokladnou všech nemajetných příslušníkův i obyvatelů království Českého, do níž by si v době síly a energie své byť i nepatrné vklady ukládali a z níž by, až přijde jich zima stáří, brali důchody neztenčené ziskem cizích, nýbrž naopak touto ideální svépomocí všech příslušníkův a obyvatelů království Českého značně posilené.

Frant. Rödling.

Autokritika katolicismu.

Dle článků Marie Sellové v »Die Christliche Welt« 1905 č. 24.—26.

(Dokončení.)

Zajímavě soudí o mnišských řádech: v jejich pouhé existenci vidí škodlivý pro církev dualismus. Kdysi měly zásluhy, dnes jsou anachronismem: »pro svou energii hledali mniši jiné obory a vetřeli se do vedoucích kruhů církevních, kamž vnesli s sebou nestálost a ctižádost, jež v nich byla nevědomky vypěstována duchem celku (esprit de corps).« Měli by se rozděliti v příbuzné skupiny za účelem domácí a pohanské misie, výchovy mládeže nebo péče o nemocné. I ženské řády měly by se roztříditi v nemocniční a výchovné. Ano snad by se doporučovalo zrušiti klausuru (odloučený život v klášterních zdích) a věčný slib.

Vady biskupů jsou prý také zaviněny kurií, která je nedovedla vychovati ve větším slohu. Nejsou prý schopni pochopiti moderní život po stránce oekonomické, sociální, vědecké, náboženské; a toho přece je dnes svrchovaně potřebí. Nezměnitelnost mnohých kongregací[1] od Sixta V.[2] je mu smutným typem neproměnnosti Říma. —

Poměr vyššího a nižšího kleru jest kritisován drasticky: pyšné, neodvislé vládnoucí kněžstvo shlíží na nižší jako na stádo. — Umělecky zpronevěřila se církev svým tradicím zvl. ve zpěvu a stavitelství. Fantastické uctívání svatých novějšího data jen škodí. Breviář potřebuje reformy; od Benedikta XIV.[3] máme jiné názory dějinné a jiné vědomosti archaeologické. Výchova mládeže potřebuje přetvoření. Středověká »bratrstva« měla by se zcela odstraniti.

Hlavní význam knihy spočívá v rozboru světské moci církve a politických otázek dnešní Italie a kurie.

---

[1] Poradných a výkonných sborů u soudů kardinálských.

[2] 1585—1590!

[3] 1724—1730.

»Církev jest v první řadě světovou mocí«. »Církev nesmí míti národnostních hranic«, »nesmíme ji (Italové) posuzovati jen v úzkých mezích vlastní země.«

Staré reformní plány nedostačí. »Celému organismu musí býti vlit nový život«. »Tu stojíme před otázkou světské moci »Potere temporale«. Radilo-li se papeži,[1] aby se přestěhoval do Monte Casino nebo do Palestiny, je to naivnost a neznalost historie. Varovným znamením tu může býti »babylonské zajetí« papežů v Avignonu: papež mimo Řím se stal otrokem francouzské dynastie. »Papežská autorita žádá nezbytně una Sede Universale, — sídlo nade vším —. Jediný Řím v celém světě má tak majestátní, tak velkolepé tradice, že jedině tam jest ne naprosto nedůstojné místo pro úctyhodný majestát nástupce Petrova. Mimo římský obvod ztratil by na své velikosti. Každé jiné místo jest pro něho příliš těsné.«

»Římská otázka jest nesmírně nesnadna, poněvadž s ní souvisejí nejjemnější otázky papežské neodvislosti, poněvadž padesát let italské politiky ji tíží jako můra; nesnadna pro možné mezinárodní zápletky; nesnadna — proč bychom to nevyslovili? — pro nestálost, pro odpory a kolísání politiky předešlého papeže. Bojíme se, že Lev XIII. nebude se budoucnosti jeviti ve hvězdném věnci, jejž mu přiznali přehorliví obdivovatelé. Byl napřed nesmiřitelným zastancem světské moci a nařídil Monsignoreovi Farabulinimu napsati o tom učené pojednání. Náhle byl nakloněn smíření a povolal Patera Tostiho a Monsignore Cariniho. Tosti, velký Ital. mnich, historik, napsal slavný svůj spis o smíření. Tu náhle: Zpět! Všecky mosty jsou strženy. Roztržka je horší než před tím. Co dělat? Dnes ohrožují jiné otázky politický život Italie, jako církevní život všech národů. Váhou těchto nových starostí a vlastních obtíží ustupuje římská otázka do druhé řady: nejlepším rozřešením alespoň pro okamžik jest zdržeti se všech návrhů, vyčkávati, až události uzrají, až se uplatní nová hlediska v mezinárodním vztahu. Neboť my Italové snadno zapomínáme na jednu stránku, tu totiž, že světská moc jest problém, jenž zaměstnává všecky mocnosti, katolické i nekatolické; tyto musí nevyhnutelně s hrůzou hleděti vstříc nějakému modus vivendi mezi papežem a italskou monarchií, jímž by tato mohla nabyti nepředvídané převahy.«

»Čas přinese lék. Proto všímejme si napřed vnitřní politiky. Pokládáme »zelenou knihu« — tak se stručně nazývají »Atti etc.« —

[1] Radil znova anonymní spisek »Fiat Pax« 1905.

za pokusný balon. Proto máme za povinnost dáti jeho Svatosti poctivou odpověď, ač význam knihy byl katolickými listy neprávem přepínán.«

»Dvě politické události jsou v tomto prvním období pontifikátu významny: veliká přísnost proti Democratici cristiani autonomi a špatně zakrytá účast katolíků v politických volbách.«

»Pro nás není autonomie v katolických organisacích, a jest nám nesrozumitelno, jak katolicismus, pro nějž poddanost vůči řádným vrchním pastýřům jest základním úhelným kamenem, se nezrcadlí v politických a sociálních formách činnosti společenské. Ale tvrdíme, že činní katolíci nemají býti k tomu dohánění, aby jako státní občané osvědčovali neodvislost neslučitelnou se svým náboženským přesvědčením. Zde se dotýkáme obsáhlé a velmi jemné otázky: Může církevní vrchnost omezovati kategoricky politickou činnost jednotlivcovu nebo většiny? Neupíráme jí oprávněnosti, aby přesně vymezila mravní pravidla, která se dotýkají občanského života. Ale jak je zde potřebí taktu, chytrosti, zdrželivosti! Běda zneužití tohoto práva!«

Nikdo neví, co budoucnost skrývá. Dopřejtež tedy katolíkům plné svobody. Dovolteż jim rozvinouti program, jenž se jim líbí, a chopiti se iniciativy, kde se jim zdá správným. Pak nebudou dobří křesťané cítiti nucení odlučovati nepřirozeně své náboženské přesvědčení od své občanské svobody.«

»Co se pak týče politických voleb, zdá se nám, že se vstoupilo na nebezpečnou cestu. Nade všecko protiví se nám polovičatost. Buďto přistupovat k volebnímu osudí zmužile se schválením shora, nebo se zdržet. Třetí, nejneobratnější cesta: jíti a nic neříci, jest prý vymyšlena neklidným duchem kterého kardinála. O posledních volbách se jí řídili. Ale to by se mohlo přehlednouti. Hlavní věcí jest, abychom vůbec měli účast v politickém životě národa. Rozhodně pěstujme jasnou, určitou politiku zdravé, mladé, neodvislé strany, a ne politiku pokorných sluhů konservativců. Tato hrozná nerozhodnost leží od počátku jako mrak na naší občanské činnosti a hrozí stlačiti a ztemniti všecky naše síly, všecky naše naděje v budoucnost.«

»Nemáme v Evangeliu, ve svých věroučných tradicích, v čistých kořenech naší křesťanské zbožnosti mohutný program pro svou, výlučně svou politiku? A přece byly o posledních volbách posílány katolické massy, aby podporovaly konservativce, kteří jsou zhusta svobodní zednáři, vždy beznáboženští a nepřízniví víře.«

»Ó vznešená památko papežství! Ó svaté, nesmrtelné postavy papežů, kteří ve svých velikých apoštolských srdcích měli místo pro lásku k Italii, k národu a svěřené církvi! Což na vás tak docela zapomněli, či změnily se časy tak, že se pokládá za nebezpečno, co vám bylo nejdůstojnějším vašeho vznešeného povolání?«

»Ne, tato cesta nevede k triumfu církve. Mocní bývali vždy nepřátely a kazitely církve. Teprve když velcí papežové ve středověku otcovsky se dali nésti panenskými silami a ohromnou důvěrou lidu, rozzářil se jejich duchovní diadém jasem, jenž nám vzpomínkou vynucuje slzy z očí.«

»Právo na existenci má každá strana, která má vyslovený karakter a určitý program. My však jsme obdrželi od Krista rozkaz, jehož se nemůžeme zhostiti: těšiti bídné, pomáhati jim všelikým způsobem nejen dobročinností, nýbrž moudrými zákony. Na to se nemyslilo, a proto zůstáváme v pozadí. Lid... jemuž náleží budoucnost, vzdaluje se od nás stále víc, s rostoucí rychlostí, beze slz na rozloučenou. Jsou tato slova tvrda? Mně se zdají jen pravdivými. Běda mlčelivému souhlasu s nesprávnou politikou hned z počátku! Brzy může býti příliš pozdě.«

»Slibné jitro italského života se rozednívá. Všecky síly ve všech oborech průmyslu a zemědělství i ducha se probouzejí k mladistvé činnosti. Proto by měl papež nechati katolíky nerušeně voliti. Jejich vzdalování poškodilo národní život již příliš. Zapomeňme na minulé hořkosti. Rozviňme všecku svou energii pro občanskou a parlamentní diskusi, abychom mohli zachovati svůj program nezkráceně a nestali se přívěskem kterékoli jiné strany. Náš program je křesťanský a spolu sociální.«

»Plňme jej. Neusilujme o návrat stavu, který nezvratně zmizel. Dnes chceme všichni jednotu Italie. Řekněme to konečně hlasitě a zřetelně. Ale přejeme si, aby Italie, tak bohatá katolickými tradicemi, věděla, že církev jest s to, aby si osvojila, co přikazuje doba: pokrok ve vznešeném, zdravém smyslu demokratický, ne aby konkurrovala se socialismem, ale jako čisté vtělení křesťanského ducha po dvacet století kvasícího.«

Z úst Italových dvojnásob zajímá požadavek, aby papež cizím zemím dopřál větší samostatnosti, poněvadž prý úzký obzor italského personálu kongregačního nestačí pochopiti jejich poměry. Bylo by žádoucno utvořiti národní synody.

Po vnitřní politice probírá římský prelát možnosti a návrhy oprav. Nestačí mu způsob, jakým zbožní projevují svůj náboženský život;

naříká na převládání thomistického směru v seminářích; odsuzuje úřad sestavovatelů indexu; vytýká mnohé způsoby zbožnosti, netají na př., že jako svatá panna uctívaná Filomena nebyla dle historie ani pannou, ani svatou, ani se nejmenovala Filomena — mají tedy snad Italové ještě sesílené vydání sv. Jana Nepomuckého! Volá po mužné zbožnosti naproti přežilé mystické exaltaci; kněžím doporučí horlivé a s láskou pěstované studium Písma svatého. Radí k opatrnosti v odsudcích, uváděje ukvapené odsouzení Galileiho, které tolik církvi uškodilo. Ano nezastavuje se ani před dogmatem o neomylnosti: především prý by bylo třeba přesně je vymeziti, poněvadž o něm panují pojmy velmi zmatené, pletoucí a odrážející zbožné lidi. Nebojí se biblické kritiky, přeje si, aby biblická komise byla doplňována a dopomohla k jasnému úsudku o kritické práci a jejích výsledcích. Doporučí, aby Vatikán věnoval zvýšenou pozornost tisku a založil světový list, v nichž by zužitkoval bohaté duševní poklady se všech stran plynoucí. Pokládá za žádoucno zvýšiti úroveň kněžstva a znemožniti, aby se na kněžství dávali lidé méně schopní a jen z pracujících tříd. Cílem budiž povznésti mravní a rozumové síly kleru, které se dosud ztravovaly v žalostné nečinnosti a nenávisti vůči všemu novému. Doufá, že náprava v kleru by měla za následek nápravu v lidu. Končí pozoruhodnou úvahou o celibátu. Schvaluje jej plně, ale doznává, že jest příčinou mnohých rušivých zjevů. V rozhodných dobách jest prý třeba jemného pastýřského vedení se strany představených, jimž náleží hned od prahu odmítnouti takové, kteří nejsou způsobilí pro tento »nejvzácnější skvost katolického stavu kněžského«. Omezením nádhery papežského dvora myslí, že by se získaly prostředky ku mnohým reformám. —

* * *

Na vzdáleného pozorovatele a znatele římské církve působí konfese a desideria z lůna nejvyšších církevních sfér vycházející zvláštním dojmem. Nelze upříti, že již takovéto jasné rozpoznání a upřímné přiznání vad znamená velkou vnitřní sílu a možnost pokroku. Ale přece vše to ještě není dostatečné ani to pravé. »Římský prelát« jaksi povýšeně vytýká »pozorovateli«, třeba velmi taktním způsobem, že jeho návrhy opravné se týkají většinou věcí drobných a podřízeného rázu. Ale sám podléhá témuž úsudku. Otázka světské moci jest ovšem velmi významna pro celý katolicismus, jest jednou ze životních otázek římských principů, základů církve a jejího poměru ke společnosti a celému životu lidstva. Ale jen římský prelát

snad ještě dovede čekat, že přizpůsobení církve k politickému názoru italského lidu o jednotnosti Italie stačí, aby církvi získalo ztracené sympatie. Jen římský prelát nerozpoznává, že kořeny odcizení leží daleko hloub: v opozdělosti celého názoru a ducha církve i v nejvlastnějších jejích oborech, v pobožnosti totiž a mravnosti, ani nemluvě o rozporu s vědou, historií a filosofií.

Prozíravosti a chytrosti však nelze »římskému prelátu« upříti. Rozumí dobře změněným potřebám doby a dovede jim přizpůsobiti taktiku církve. Jest ovšem upřímnější, než hlava církve: stejně by bylo vlivem zevních okolností došlo k tomu, že by církev dovolila katolíkům účastenství v politickém životě Italie, ale nebyla by to veřejně přiznala. Roma aeterna. Pohnutky jsou ovšem u církve i u něho stejné: vliv okolností. Nepochybujeme o upřímnosti jeho lásky k Italii, ale znajíce katolické, klerikální vlastence všech národů a zemí, pochybujeme, že by pouze tato láska byla důvodem ku změně taktice, a že by jedině Italie a její blaho bylo cílem. Co nutí církev, aby změnila svou taktiku? Vlastní zájem především, a tlak okolností; obava, že by neproměnností a nesmiřitelností sama utrpěla nejvíc a jedině. Pozadí bully »Non expedit« — »není radno«, aby zbožní katolíci pomáhali voliti schopný parlament — bylo očekávání, že Italie bezpapežská a protipapežská po zabrání církevního státu neúčastí katolíků se rozvrátí, zahyne vnitřní neschopností, hnilobou. Toto očekávání se nesplnilo. Italie trpce pozorovala, že kurie má slova lásky pro Irsko, zájem pro Francii, kdežto pro ni jen škodolibost; Italie mnoho trpěla bezohledností stran, sobectvím jejich vůdců a neschopností politiků, ale vzpamatovala se, sílí, roste hospodářsky. V neštěstí královské rodiny po zavraždění krále Humberta přilnul lid k exkomunikované dynastii, jíž papež odepřel soucit, ku královně vdově, když se u rakve svého choté modlila, k novému králi, a tím se odvracel národ tím víc od kurie a církve. Fakta tohoto druhu účinkují: kurie se vzpamatovala, poznala, že jest součástí Italie ať ráda nebo nerada, a že jest tudíž lépe využitkovati této Italia una. V sociálním životě národa zuřila bouře, hrozila vzpoura. Tu proniklo poznání, že by v katastrofě revoluce okázalá protináboženskost některých stran prvně se obrátila proti církvi, která šlape po nižším kleru, hromadí poklady, a nemá vlídného slova pro bídu tisíců, a po celý lidský věk se zhošťovala svých povinností.

Odtud obrat v taktice. U kurie samotné ne tak otevřeně doznaný. Uvedeme prohlášení kardinála státního sekretáře: »Bulla ‚non expedit'

není zrušena, také papež nedává formálně dispens v jednotlivých případech, jak některé listy tvrdily, naopak papež odpovídá v takových případech asi takto: Je-li u vás stav opravdu takový, jak mi jej líčíte, pak se musíte tázati vlastního svědomí, kde je minus malum (menší zlo), a dle toho jednati. Papež tudíž dosud nezrušil bully »non expedit«, ani neradil a nedovolil specielní výjimky. Jen připouští, že po případě může někdo jíti k volebnímu osudí s dobrým svědomím«.

Veškerá dvojakost kurie jeví se v tomto prohlášení jako v zrcadle; a tu právě »římský prelát« ve svých »politicko-náboženských otázkách« ostře poznává, kárá a za škodlivou prohlašuje.

Vedle rozboru světské moci papežské a poměru k volbám, spočívá těžisko knihy ve stanovisku k mladému politickému směru italského katolicismu, autonomnímu svazu křesťanských demokratů, přívržencům Dona Romola Murriho. Proti jejich poněkud neodvislejším snahám vydal Pius X. 28. července 1904 encykliku z obavy, že by se mohli vymaniti z otěží církve. Letos znova 7. března 1905 opakuje papež s větším ještě důrazem, že nemůže býti katolické činnosti bez přímé odvislosti od biskupů; kárá, že z nepochopené svobody chtějí setřásti každou disciplinu, podléhají novotám, jichž církev nemůže schvalovati, dovolují si kritiku. Končí zákazem účastenství opravdových katolíků na zamýšleném kongresu, neposlušným hrozí kanonickými tresty.

Není to jako přímá odpověď na volání po zlidovění církve a pochopení nového ducha společnosti? Roma aeterna! +.

K reformě rakouského práva manželského.

Napsal J. Z. Kopal.

(Dokončení.)

Obligatorní uzavření sňatku před katolickým duchovním má však ještě další důsledky právní.

1. Stát v normování podmínek, překážek, platnosti, rozvodu a rozloučení manželství je vázán ohledem na katolické názory. Státní zákonodárství musí se již předem přizpůsobit požadavkům katolické církve. To rakouské právo činí v hojné míře. Uznává za překážky manželství některé, jež jsou specificky kanonické — i pro obor práva světského.

a) slavné sliby osob řádových (§ 63. obč. z.);

b) vyšší svěcení (§ 63. obč. z.);

c) nedostatek křesťanského vyznání jedné strany. Křesťan nesmí uzavřít sňatek s nekřesťanem, lépe s tím, kdo nenáleží ku křesťanské uznané (v Rakousku) konfessi (§ 64. obč. z.);

d) neuznává rozlučitelnost manželství mezi katolíky uzavřeného, t. j.: nedovoluje uzavřít druhý sňatek za života druhého manžela. (Pouze rozvod od stolu a lože se povoluje.) (§ 111. obč. z., 1. věta);

e) neuznává rozloučení manželství, když v době uzavření sňatku jedna strana byla katolickou (§ 111. obč. z., 2. věta);

f) nedovoluje, aby katolík vstoupil v sňatek s nekatolíkem, jehož manželství za života druhého manžela (ovšem nekatolického) rozloučeno bylo (dv. d. z 26. srpna 1814). To je t. zv. impedimentum catholicismi;

g) rovněž nemůže v sňatek podruhé vejíti osoba, původně nekatolická, jež v době trvání manželství ke katolictví přestoupila a jejíž manželství s manželem druhým, jenž katolíkem zůstal, bylo rozloučeno (§ 116. obč. z.);

h) ustanovení § 77. obč. z., že sňatek osob, z nichž jedna je katolická, druhá nekatolická, musí být uzavřen před katolickým du-

chovním, bylo zrušeno teprve čl. II. a III. zák. z 31. pros. 1868 (č. ř. z. 4 ex 1869). Dnes možno sňatek smíšený uzavřít před kterýmkoli duchovním obou snoubenců.[1]

2. Dispensační právo státu, rakouským právem vyslovené (§ 83. obč. z.) stává se pak ilusorním. Neboť co platna státní dispens od překážky, od níž nedispensuje církev, aneb když snoubenci mimo ni nežádají o dispens církevní. Kněz udělení dispense státem neuznává pro forum církevní; zde platí jen dispens biskupská a papežská. Právě při dispensích, jako při překážkách státem neuznaných, uplatňuje církev svou moc danou jí obligatorním sňatkem církevním.

Josef II. bojoval tu právě nejvíce s církví katolickou. Zakazoval žádosti o dispense do Říma, přikazoval biskupům dbáti, by kněží neodpírali sňatek, když od překážky dispensováno jen státní mocí a nehledána dispens biskupská. Biskupové neměli žádati od snoubenců ucházení se o disp. církevní. Biskupové měli též bez odmluvy dispensovati snoubence, kteří mají útlé svědomí a žádají tam, kde stát překážek nevidí, o dispens církevní.

Za Františka I. dekr. dvorním ze 17. října 1800 povoleno již katolické církvi: Se žádostí o dispens od překážek, jež normují se stejně jak státním, tak církevním právem, musí se strany obrátit napřed na ordinariat a když ten dispens odepře, odepře se i státní dispens. Pouze o překážkách, jež určeny jsou jen právem světským, ne kanonickým, rozhoduje se jedině světskou dispensí. Takové samostatné státní překážky jsou ale v rak. právu podřízeného významu a po revoluci francouzské kněžstvo již nečinilo při nich obtíží. (Jsou to hl. nedostatky svéprávnosti a příslušenství k vojsku.) Ač dekret

---

[1] Josefínské zákonodárství neznalo překážku sub *f* a *g* uvedenou. Dle dv. dekretu ze 27. května 1787 může:

a) Rozloučená strana katolická vstoupit v sňatek s katolíkem i za života druhého manžela (ať katolíka, ať konvertovaného na katolictví).

b) Když v době uzavření manželství obě strany byly akatolické a pak jedna strana přestoupila ke katolictví a manželství toto potom bylo rozloučeno, tato na katolictví přestoupivší strana může vstoupit v nové manželství i s katolíkem. — Ale i tu motivace josefínská byla nešťastnou: ne proto, že stát sám rozhoduje o manželství, ustanoveno tak, nýbrž z důvodů theologických — ovšem nesprávných —: manželství mezi akatolíky uzavřené není prý svátostí a proto je rozlučitelné (pro konvertitu nestává se tedy ani pak nerozlučitelným). Ale církev kat. všechna manželství křesťanů považuje za nerozlučitelná. — Z těch zase ale důvodů, že stát se pletl do theologie, prohlášena za nerozlučitelná manželství ab initio mixta (sub *c*).

tento zrušen byl občanským zákonikem (odst. 4. vyhlaš. patentu k obč. zák. 1. června 1811 č. 946 sb. z. s.), bylo do roku 1868 de facto zbytečno ucházet se o dispens státní (vyjma nesvéprávnost a příslušnost k vojsku) bez ohledu na dispens církevní, neboť se strany státní tehdá se nejmenší nátlak nečinil na konsistoře a kněze sňatek odpírající.[1]

Teprve zákon z 25. května 1868 č. 47. ř. z. (čl. II.) ustanovil, že odepře-li duchovní ohlášky neb přijetí slavnostního prohlášení konsensu z důvodu zákonodárstvím státním neuznaného, je volno snoubencům ohlášky a slavné prohlášení vzájemného svolení k sňatku dát ohlásit a vykonat světským úřadem. — Toto subsidiární civilní manželství, jež v Rakousku platí též pro osoby bezkonfesní, však nestačí, neodstraňujíc sňatek církevní se všemi jeho následky a jest jen důkazem, že při formě sňatku církevního samostatné světské právo manželské nelze přivésti k platnosti.

NB. Při otázce dispensí naskytá se nám zajímavý problem rakouského práva manželského, které překážky jsou dispensabiles a které ne? Josefinský zákon mluvil o dispensích jen při příbuzenství, švakrovství a ohláškách. Jiných překážek dispense patrně neuznával. To odpovídalo duchu tehdejších legislací, jež — jako i podnes to činí moderni — přizpůsobují překážky potřebě, aby co nejmíň bylo dispensí. Naproti tomu právo kanonické stavělo přísnou normu aby tím víc vynikly dispense, jichž zná kanonické právo celou řadu. — Při poradě o obč. zákoníku někteří členové dvorní komise chtěli, aby překážky, od nichž nelze dispensovat, byly přesně vytčeny. Zeiller se tomu bránil, řka, že to netřeba, to že vysvitá z práva božského a přirozeného. Juris divini jsou jen překážky cognationis directae a obliquae linea prima (fratris & sorroris).

Dle tehdejšího práva přirozeného za indispensabiles považovaly se jen příbuzenstvi a švakrovství v linii přímé. V linii pobočné nelze dispensovat mezi bratrem a sestrou a dále nelze dispensovat od stávajícího manželství. Ostatní překážky jsou dispensabiles. Tedy dle práva přirozeného, dle úmyslu zákonodárcova zde subsidiarního [2] i od slavných slibů, vyšš. svěcení, zkrátka ode všech sub *c*—*g* uvedených výše překážek by byla dispens možnou. — Že občanský zákoník v otázce dispensí nestojí na stanovisku Josefinském, vidno

[1] Od r. 1856—1868 pak zavedeno (cís. pat. 8/10 1856) pro katolíky zvláštní právo manželské a církevní soudnictví.

[2] Že v § 83. myslí se na subsid. právo přirozené, vyplývá ze srovnání s § 7. obč. z.

z toho, že o dispensích o § 83. mluví v š e o b e c n ě, a ne jako josefinský za články zákona, jež jednají o překážce neb podmínce zákona.

Rakouské právo neakceptovalo tedy ostatní překážky kanonického práva, od nichž obyčejně se nedispensuje (jako imp. cultus disparitatis).

3. Církev katolická, majíc de facto sňatek ve své moci, nutí snoubence ke zkoušce náboženské, zpovědi, přijímání a zachovávání temporis clausi. To vše ale není pro katolíky státním zákonem předepsáno a stát má tedy zaručit, aby nikdo, ani katolík nebyl nucen k něčemu, co zákon nepřikazuje. Vysoké taxy církevní pak připadají za obtíž chudině.[1]

Tento konfesionelní ráz práva rakouského nutno odstranit.

Mohlo by se namítnout, že kanonický ráz rakouského práva dotýká se vlastně jen katolíků a že stát má respektovat katolické názory, pokud zavazují katolíky, jako respektuje konfesse jiné. To je však mylný názor, že rak. právo respektuje nekatolíky. Jestli u nich uznává se druhé manželství a manželství duchovních, není to koncesse konfesi, nýbrž rakouské právo dovoluje tu moderní názory a podmínky manželství aspoň nekatolíkům. Jako ohled na konfessi to zdá se proto, že názory ku př. protestantské s právem moderním se kryjí.[2] a jako výjimky v rak. právu vynikají proto, že rak. právo stojí vlastně na katolickém názoru.

Nesprávný je ale především názor, že stát má mít ohled na konfesse, pokud jich názory jsou v rozporu s moderními. Potřebujeme právního řádu manželského, jenž by vyhovoval naší morálce, jež považuje manželství za svazek přirozeně zušlechťující. Stát svým zákonodárstvím má přispět k vyšší morálce v manželství, t. j. normovat je tak, aby odpovídalo našim názorům. Stát moderní má vychovávat všechno obyvatelstvo k zdravějším, přirozenějším názorům a v právu manželském naskytuje se mu příležitost, aby rodinný život pomáhal vybavovati z náboženských předsudků a stanovil pro všechny občany své jedno právo s úplně světským rázem. Jestli kdo chce brát na se ještě mimo to vinculum religionis, k níž se hlásí, nelze to zabrániti, pokud tím neporušuje volnost druhého a lidskou

[1] Ustanovení § 23. zák. z 7. května 1874 č. 50 ř. z., že ti kdo požívají práva chudých, jsou poplatků těch sproštěni, je mrtvou literou!

[2] Jediný ohled na konfessi má rak. právo u Židů (v § 134.) dovolujíc ku př. rozloučení vzájemným dorozuměním, což nelze schvalovati. Lístek rozloučení obsahuje výroky, jež jsou hrubou urážkou ženy (»každý smí tě nyní použiti«).

důstojnost svoji a druhých; žádná náboženská společnost však nesmí mít donucovací moci k tomu. Náboženské povinnosti jsou právně nevynutitelné a stát nemá dávat církvi pomocné světské ráně, aby donucovala neb trestala ty, kdo církevních předpisů nezachovávají.

Předepsáním závazného církevního sňatku zbavuje se však stát samostatnosti zákonodárné v manželství a omezuje i ty, kdo formálně v církvi trvají, na jich svobodě. Přizpůsobováním se ke katolickým názorům o překážkách a nerozlučitelnosti manželství, nechává občany své v poutech středověkého asketického ideálu a trpí nesnášenlivost a omezování vůči jiným konfesím a lidem bezkonfesním. Asketická morálka v manželství, jevící se v požadavku nerozlučitelnosti a zákazu jeho pro kněze a osoby řádové, je in thesi přísná — v praxi vede ke konkubinátu rozvedených a kněží, nebo k mravní sklíčenosti u těch, kdo zdrželivost zachovávají ne víc už z mravního přesvědčení, nýbrž jen aby vyhověli právnímu řádu. Pro forum státní nemůže platit katolický názor, že klerus musí se řídit »dokonalejší« morálkou: celibátní. Sliby a svěcení nemohou vázati právně — váže jen přesvědčení — jakmile to se změní, nemůže slib jednou vykonaný míti mravní sankce právní závaznosti. Stát nemá takovéto zneužívání práva k násilí trpěti. Rovněž vyšší morálka je uznat rozlučitelnost za závažných podmínek.

Právo vůbec nikdy nevystihuje mravního ideálu; právo pak přijímající asketické názory dosahuje pravého opaku. Naopak volnější právo odpovídá ideálu více, neboť volnost vyhovuje rozmanitosti života a potřebám jeho. Mravní povinnosti k sobě samému nedají se právem vystihnouti a nemá vnucená zdrželivost nijaké mravní ceny. Katolické smísení morálky a práva, stanovení mravního příkazu za normu zákonnou, ukázalo se právě v manželství rozvratným.

*

Namítá se proti státnímu právu manželskému, že nemůže být účinným, poněvadž manželství je ovládáno ethickými ideami a právní úprava dotýká se jen vnějších projevů a podmínek. Poněvadž pak ethice manželství každé náboženství věnuje velký zřetel, podává církev o něm plno ethických norem a má tak na ně větší vliv nežli stát. Plnost náboženskomravních zásad převažuje nad právními normami, jež neurčují smýšlení a hnutí člověka. Nejde tu o poměr státního a kanonického práva, nýbrž o poměr práva a morálky.

Výtky ty nejsou správné, poněvadž státní právo manželské je taktéž založeno na morálce, jako kanonické. Vyšlo ze školy přirozenoprávní a tato z nového filosoficko-ethického úsilí XVI.—XVIII. věku (racionalismu). Přirozenoprávní theorie byl racionalistický výklad požadavku mravního a filosofického. Výklad ten je dnes překonán, ale nikoliv svobodné myšlení a úsilí o přirozenou lidskou morálku. Naopak snahy ty zabírají čím dál víc lidí, ovládají čím dál víc náš duševní život a převádí se v praxi. V právním životě znamená to, že právním řádem mají se zabezpečit společenské podmínky svobodného mravního vývoje člověkova. Právní ten řád má mravněideový základ: kulturnost dnešní inteligence a působí v mravním směru: osvobozuje jednotlivce od duchovních pout dogmatismu neboť abstrahuje ode všech dogmatických rozlišování mezi lidmi kteří jsou a nejsou účastni spasení a uvádí i nové ethické názory v život. Paralysuje vliv katolických dogmat a nahrazuje jejich ne přirozené tendence mravní přirozenými. Katolický názor transformuje manželství v abstraktní svátost a za úkol mu dává, připravovat k spasení. Celá plnost přirozených vztahů zůstává ladem, ano je prohlášena za něco méně čistého. Moderní nazírání právě z těchto přirozených stránek lidské duše konstruuje ethické poměry. Moderní právo realisuje tyto názory a poněvadž je všeobecně závazným, lze jím působit i na dogmaticko-náboženské lidi. Dnes ani náboženští lidé neřídí se ve valné části svého myšlení dogmatickým názorem křesťanským a přirozené názory moderní o vezdejším životě jsou vžity. Proto také státní právo manželské nenaráží dnes na odpor obyvatelstva, jako za Josefa II., kdy toto až na šlechtu a inteligenci žilo katolickými ideami. Dnes hlasy o reformu manželského práva vznikají z nejširších vrstev obyvatelstva samého.

Obchodní cestující.

Napsal Karel Scheinpflug.

(Pokračování.)

Poslední případ nebývá příliš častým. Z deseti cestujících, kteří navštíví průmyslový závod, zastupuje jich šest velkoobchody technickými potřebami a všichni nabízejí olej, kaučuk, řemeny a kromě toho řadu jiných věcí, úctyhodnou řadu, pravda, ale věcí tak, ach tak již známých; dva jsou zástupci raffinerií oleje a nabízejí rovněž olej, který nabízelo již šest předešlých: zbývající dva prodávají zajisté hnědé uhlí, ač není-li jeden z nich zástupcem pojišťovny proti ohni, na život, či na povinné ručení. A to je druhá příčina menších a menších úspěchů obchodních cestujících, tato nezajímavost jejich zboží.

Pak myslím, že dnešní cestující pykají tak trochu za viny svých předchůdců. Za oněch lepších dob obchodního cestování pamatovali někteří cestující pramálo na budoucnost. Jejich snahou bylo vyždímati zákazníka do poslední kapky. Konkurence byla malá, rayon veliký; přijedu sem zas až za rok, on si čerta vzpomene. Zákazník objednal nějakého zboží cent a dostal ho dva centy; smluvil zboží za určitou cenu a bylo mu pak účtováno dráže; jindy zboží nedostihovalo jakostí vzorků, jimiž se dal ke koupi zlákati; jindy opět objednal zboží, jehož právě nepotřeboval, jen na domluvy cestujícího s podmínkou, že mu bude dodáno až za půl roku a splatno za čtyři měsíce po dodání; za čtrnáct dní však tu zboží bylo a po třech měsících upomínal dodavatel o zaplacení, nechtěje o úmluvě svého cestujícího ničeho věděti. Snad nebyl leckdy takový kousek ani zaviněn obchodním cestujícím samým, nýbrž jeho nesolidním šefem. Buď jak buď, příhody toho druhu poškodily stav obchodních cestujících nemálo, neboť člověk jest náchylen generalisovati obvinění ještě spíše než pochvaly, a nepoctivé jednání obchodníkovo jest pravým dědičným hříchem, jenž se mstí až do devátého kolena. Vyskytli se lidé, kteří si po takových zkušenostech řekli: »K čemu kupovati od cestujících? Korespondenční lístek stojí dva krejcary a jeho otisk v kopírce zůstane. Až budu něčeho potřebo-

vati, objednám písemně.« A nekupovali ničeho od obchodních cestujících.

Asi před deseti léty zajížděli do Rakouska cestující francouzských oceláren a nabízeli ocel. Dělali dobré obchody, zajisté, velmi dobré obchody; ale nevím, jak by pochodili, kdyby se odvážili přijíti sem znovu, pokud jsou jejich tehdejší obchody v živé paměti...

A neposlední příčinou klesání stavu obchodních cestujících jest odborná nezpůsobilost velkého počtu jeho příslušníků.

* * *

Lidí neschopných jest arci dost a dost ve všech povoláních, třeba byl vstup do většiny z nich znesnadněn požadavky různých zkoušek, vysvědčení a jiných průkazů kvalifikačních. Ale obchodního cestování chápou se vedle lidí, kteří si přinášejí praktické zkušenosti z krámu, skladiště, komptoiru, po případě i theoretickou přípravu z odborných škol, jiní, kteří nemají ani potuchy, co vlastně jest obchod. Míním různé ztroskotané existence, jimž jest toto povolání stéblem tonoucích a jichž naleznete mezi obchodními cestujícími tolik, jako sotva kde jinde, leda mezi — kočujícími herci. Záleží arci i zde, jako všude, na povaze jednotlivcově. Jsou-li tu nezbytné vlohy a dostaví-li se také chuť k novému zaměstnání, může si takový cestující z nouze zjednati potřebné vědomosti obchodní dodatečně na cestách — třeba to nebyl způsob nejpohodlnější a opožděné zkušenosti se platily, jak známo, velmi draze. Není-li však ani prvního ani druhého, hledí-li se na nové zaměstnání stále jako na vnucené provisorium, které nestojí za zvláštní námahu, a toto provisorium se promění rozmarem osudu v životní definitivum...?

Vážnými spoluvinníky jsou tu někteří neprozíraví zaměstnatelé, kteří příliš podceňují vědomosti a schopnosti potřebné k obchodnímu cestování a řídí se při svém výběru cestujících jen skromností požadavků. Tato pohnutka výběru stvořila zvláštní druh obchodních cestujících, cestující za provisi. Politování hodné, nejvyssávanější dělníky, kteří nesou risiko své práce sami a o zisk dělí se se svým zaměstnatelem, jejichž podnikavost sráží každé větší cestovní vydání a pro něž každý den neúspěchů znamená den strádání, ne-li hladu.

A tak k vám přicházejí obchodní cestující, kteří nosí v paměti rozsáhlý ceník několika set druhů zboží, umějí vylíčiti přednosti i vady jednotlivých kvalit, udati výši srážky i lhůtu dodání, vypočítati clo i dopravné do vaší stanice; a přicházejí jiní, kteří pro-

dávají jen šest velikostí hnědého uhlí a ceny jejich shánějí po notesech, o jeho výhřevnosti nemají ponětí a nejsou s to naznačiti názorně, jak velká je kostka nebo druhý ořech.

Způsob nabídky jest ovšem při různosti povah, věku, zkušeností, obchodní routiny, společenských způsobů a povšechného vzdělání velmi různý.

Jedni k vám přicházejí jako osobní přátelé na besedu, vyptají se na zdraví vaše i vašich příbuzných, na svatbu vaší dcery a synovy zkoušky, vysypou vám nejčerstvější novinky a anekdoty ze světa obchodnického, hereckého, politického — dle toho, ke kterému se dle jejich domnění upíná váš zájem, podají vám ochotně informace o poměrech obchodních firem a pramenech nákupních ... a teprve na odchodu zeptají se jako mimochodem, potřebujete-li něčeho z jejich zboží. Z počátku zdá se vám snad tato taktika dosti pochybnou a podivujete se jejich jasné, spokojené tváři, s níž vás opouštějí po třetí, po čtvrté bez sebe menší zakázky; oni však nepracují pro dnešek, nýbrž pro zítřek. Jednoho dne presentují vám směnku svého přátelství; jednoho dne promluví moc zvyku; jednoho dne nadejde příznivý okamžik: ocitnete se v kruhu jejich zákazníků, aniž byste věděli jak — právě jako jste se ocitli v kruhu jejich »přátel«.

Jiní pak jdou za svým cílem přímo, bez nejmenších oklik. Nemají smyslu pro nic jiného než pro svůj obchod, jemuž platí každé slovo, které pronesou od vstupního pozdravu. Vykládají vážně o přednostech nabízeného zboží, vyvracejí věcně vaše námitky. Při tom stojí dosti kriticky nad svým předmětem a dají se poučiti vašimi zkušenostmi, přesvědčiti věcnými důvody. I oni pracují pro zítřek a přijímají nepatrnou objednávku na zkoušku s touž vlídností, jako největší zakázku.

Jiní vás přepadají jako tygr skokem se stromu, hledí se vás zmocniti jediným prudkým útokem. Vychrlí na vás bombastické chvalozpěvy o svém zboží, blýskají úsudky světových autorit, jmény vynikajících odběratelů, závratnými číslicemi odbytu, výstavními cenami, lákají platebními výhodami, straší konkurencí, jež vás zničí, vyzbrojena jejich předmětem — hotoví demagogové obchodu. Jejich horlivost roste vaším odporem, činí nemožné sliby, zajišťují výsledky, jež obracejí přírodní zákony vzhůru nohama, přijímají tříletou záruku za věc, která vydrží sotva šest měsíců. A odrazíte-li jejich útok, pozbývají sebevlády a ulehčí si nějakou jizlivou poznámkou o zpátečnictví českého nebo rakouského průmyslu, či podobnou.

Jiní zase pracují lstí, pátrajíce po skulině v hradbách vašeho odporu, kudy by vpravili svého dřevěného koně do města. Sledují napjatě vaši řeč, majíce uchystánu odpověď, ještě než jste domluvili, překrucují vaše slova, chytají se vašeho omylu, hledí vás vehnati do kouta, z něhož by nebylo vyváznutí ústupem. Úskoky některých bývají tak naivní, že by bylo čemu se srdečně zasmáti, kdybyste z nich tak příliš zřejmě nevyciťovali, že vás považují za hlupáky. »Dám vám stroj za pouhých dva tisíce čtyři sta korun a nechci od vás vůbec ani peněz, dáte mi jen papíry,« vábí obchodní cestující ne snad nějakého pantátu ze Zlámané Lhoty, ale — velkoobchodníka obilím, bursiána!

Jsou cestující dobrodruzi, kteří se nezaleknou žádné sázky, žádné jisté oběti pro nejistý obchod. Znal jsem mlynáře, jenž byl náruživým hazardním hráčem. Nalezli se cestující, kteří dovedli těžiti z této jeho slabosti. Zasedli s ním ke kartám a dali se obehráti o slušné sumy. On se jim pak ovšem odměnil objednávkou a oni mu poslali zboží tolik, takové jakosti a za takovou cenu, že při něm získali nejen prohrané peníze, ale i slušný výdělek.

Dotěrnost některých bývá vskutku příšerná. Cestující ze staré anekdoty, jenž, uvítán byv při vstupu slovy: »Člověče, před chvílí jsem vás vyhodil a vy mi sem zas lezete?« odpovídá klidně: »Ano, ale to bylo k vůli b í l é m u vínu a nyní jdu nabídnout č e r v e n é!« — tento cestující není pouhým výmyslem satirikovým. Arci, obchodní cestující nesmí býti člověkem ostýchavým. Takový, který by se dal odbyti hned prvním odmítavým slovem, neprodal by ničeho. Jsou však mezi cestujícími lidé, kteří by neváhali užiti k vynucení zakázky mučidel, kdyby se nebáli, že se ocitnou v konfliktu s trestním zákonem. Člověk, na jehož dvéře právě klepou, není jim konsumentem, jehož přízně a důvěry jdou získat, nýbrž vyhlédnutou obětí, které nasadí nůž na prsa a již nepropustí dříve, pokud nesloží přiměřené výkupné. Že si takovým jednáním znemožní třeba na vždy další obchod, že snad připraví svého zaměstnavatele o zákazníka, že vydráždí znásilněného k hněvu, jenž se snese možno na hlavu nevinného kollegy, jenž na neštěstí přijde první po něm, o tom takový obchodní bandita neuvažuje. On chce udělati obchod, teď, hned, před odjezdem nejbližšího vlaku. A po nás ať přijde potopa!

Prodává na příklad lak na dřevo. Dobrá. Vy však nepotřebujete žádného laku na dřevo, vyrábíte skleněné zboží. — Hodí se též velmi dobře jako nátěr na podlahy. — Máte vesměs podlahy cementové. — Nuže, můžete jím natírati nábytek. — Ale vy nevyrábíte žádného ná-

bytku a svůj nábytek kupujete, rozumí se, již lakovaný. — Nu, alespoň pět kilo kupte, malou zásilku na zkoušku. To vás přece nezničí. — Ne, nezničí; nebudete však vyhazovati peněz za věc, jíž nemůžete naprosto upotřebiti. — Nuže, milý pane, abychom si rozuměli: Chci vám prodati lak na dřevo, neboť mám z něho tolik a tolik procent provise. Umínil jsem si, že ho musíte koupiti nejméně pět kilo. Mé předsevzetí je nezvratné a všecky tyhle hloupé vytáčky vám nepomohou. Buďte rád, že jsem vás neodsoudil k většímu množství. Co s ním budete dělati, po tom mi nic není. Můžete jím natírat boty, obarvit ženě letní šaty, můžete jej dát dětičkám na hraní, můžete se v něm vykoupat, můžete ho vypít nebo vylít do kanálu — to je mi jedno. Pět kilo vezmete a basta! — Neřekne to zrovna těmi slovy, ale z jeho logiky to vyplývá nad slunce jasněji.

Neomalenost jednotlivců této odrůdy působí někdy až směšně. Přišel k nám před léty cestující, jenž nabízel minerální olej. — Lituji, pravil mu otec, ale s tímhle zbožím nemůžeme udělati žádný obchod; kupuji oleje od svého zetě, kupce. — Jak se jmenuje pan zeť? zeptal se nedůvěřivě. — Tak a tak. — A kolik mu platíte za olej na stroje? — Proč se ptáte? Šestadvacet zlatých. — Ale to se báječně okrádáte! Ode mne můžete dostati nejlepší olej za čtyřiadvacet zlatých. — Dovolte, pane, předně: v olejích je velký rozdíl. A za druhé, dejme tomu, že váš olej by byl téže jakosti; mým dodavatelem je můj zeť a nezáleží mi na tom, zaplatím-li mu ročně za olej o šest zlatých více. — Promiňte, ale to nejste žádný obchodník; pravému obchodníkovi musí záležeti na každém krejcaru. Pošlu vám sud svého oleje a panu zeti zkrátka oznamte, že nemůžete od něho kupovati, poněvadž je příliš drahý...

Jiný cestující, Vídeňák (mezi Vídeňáky seznal jsem podobných individuí nejvíce), vrazil do mého bytu v pravé poledne. Pohled na nalitou polévku ho nijak nezarazil a začal vykládati své vzorky. — Poslyšte, pane, pravím mu, pracuji dvanáct až čtrnáct hodin denně; teď jsem u své rodiny a chci mít alespoň při jídle chvíli pokoje. Chcete-li mne navštíviti, přijďte do pisárny. — Jdu právě tamodtud, ale pisárna je zavřena. — Arci, že je zavřena; teď, o půl jedné s poledne, budou asi zavřeny všechny pisárny v celém Rakousku. Ve dvě hodiny bude zase otevřena. — Ale já nemohu čekati tak dlouho, chci odjeti o druhé hodině vlakem do Loun. — Vysvětlil jsem mu dost určitě své stanovisko; to mu však nijak nevadilo, aby příště nepřišel zas do mého bytu o sedmé ranní. Že chce jeti osmým vlakem do Prahy! Viděl jsem, že je třeba užiti zbraně hrubšího kalibru. A vskutku, účin-

kovala. O půl noci mne alespoň dosud nenavštívil, jak by se bylo dalo očekávati dle slibných začátků.

Odoláte-li pevně prvnímu útoku takového neodbyty, není tím ještě řečeno, že jste bezpečni před jeho opakováním; podlehnete-li však jednou jeho nátlaku, jste ztraceni pro celý život.

Přijížděl k nám před léty cestující pražského velkoobchodníka, jenž měl originelní donucovací prostředek ve svém ceníku. Nabídl to a ono. — Nepotřebujeme ničeho. Je mrtvá saisona a před inventurou. — Tak se podíváme trochu tuhle do našeho ceníku, řekl s božským klidem a rozevřev svou brašnu, vyňal z ní ceník své firmy a položil jej na stůl. Bylo to vlastně několik ceníků, svázaných v jeden tlustý foliant, nejméně o šesti stech stran a na každé straně bylo uvedeno deset až dvacet předmětů s obrázky, nebo bez nich. A on se jal obraceti pěkně list po listě, přečetl každé heslo, ukázal na každý obrázek a u jednotlivých předmětů se zastavil důraznějším doporučením. Hodiny míjely a zákazníci, dělníci a dodavatelé přicházeli — to vše ho však ani dost málo nezarazilo. — Jen se neračte zdržovati, já mám času dost, řekl (ten dobrý muž!), poodstoupil a sotvaže se za příchozím zavřely dvéře, pokračoval zase ve svém poutavém předčítání. Jeho návštěva znamenala vždy ztrátu celého odpůldne a zanechávala v mozku pocit zemdlenosti jako po otravě rulíkem. Když ohlásil svou návštěvu po třetí, připravili jsme mu slušnou zakázku z obavy, aby nás netýral zase svým ceníkem; neboť vyhoditi jsme ho nechtěli z ohledu na jeho chefa, jenž byl naším mnohaletým obchodním spojencem. »Nu, to je hezké,« pochválil si, když jsme mu přečetli chystanou zakázku, zapsal si ji do notesu, poděkoval a... a řekl: »Tak a teď se ještě podíváme do našeho ceníku!« A když konečně odcházel, zalezl ještě do skladiště a vyslýchal i dílovedoucího, nepotřebuje-li nějakého zboží.

Nerad bych dalšími podobnými příklady rozřeďoval svůj článek; těchto několik považoval jsem za potřebny k názornému vylíčení jednoho druhu obchodních cestujících, který svolává mnoho příhany i záští na celý stav. —

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

Prvý sjezd slov. soc. demokratů v Prešpurku. Prvý sokolský den v Pešti. Petice proti volbě ve Vrbovém odvolána. O poslanecké volbě v Lipt. sv. Mikuláši; Slováci v menšině. Fr. Jehlička doktorem sub auspiciis imp. Daniel Bachat biskupem. † Jan Bežo. Škultétymu.

Prvý sjezd slovenských sociálních demokratů byl 11. a 12. června v Prešpurku. Měl za cíl vymanění těchto z područí organisace maďarské. Dle zprávy »Slov. Týždenníka« sešlo se 44 poslanců z 11 obcí, od slov. politických organisací, vzdělávacích spolků a odborových organisací, v nichž jsou členy i Slováci. Několik delegátů bylo tam i od českých soc. demokratických spolků a jeden od výkonného výboru maďarské strany. Redaktor »Slovenských Robotnických Novin« Emanuel Lehocký mluvil o významu založení samostatné strany slovenské. Jménem maďarských soudruhů delegát Ďuriáš přizvukoval, že v boji proti společnému protivníku i mateřský jazyk dělnictva třeba bráti na zřetel. Od českých a moravských soudruhů pozdrav přinesli soudruzi Němec a Tusar.

»Slov. Robotnické Noviny« vycházejí v 800 výtiscích.

V druhý den soudruh Lojdl z Vídně mluvil o programu strany soc. demokratické a pronikavě opisoval bídu slov. robotnictva. Program maďarské soc. demokracie přijali za svůj i Slováci. Soudruh Jamriška z Vídně žádá co největší šíření organisace a »Slov. Robotnických Novin«. Přijat byl organisační pořádek a zvolen výkonný výbor.

Tím rokování sjezdu zakončeno.

*

Prvý sokolský den v Pešti byl 9. července. Uspořádala jej »česká tělocvičná jednota Sokol«. Spolupůsobily i »Sokoli« z Vídně. Program bohatý. Veliká lidová národní slavnost. Zpěv a hudbu obstarali srbský zpěvácký spolek »Sloga« a kapela c. a k. vojenského pluku č. 23.

Špetka Čechů v Pešti jen jakoby v pohostinství a neusedle bydlících má tam svého »Sokola«, má i jiné silné spolky, pořádá zábavy, výlety.

Vedle těchto jak mdlé je živoření Slováků v Pešti, jak nepatrná a malomocná jejich spolkovitost, ač je jich tam veliké tisíce a jsou tam ve své vlasti!

Proč ani tam není mezi Čechem a Slovákem Kollárovské vzájemnosti československé?!

*

3. července mělo býti započato vyšetřování proti Rudňanskému, nezákonitě zvolenému maďarskému poslanci okresu vrbovského. Volbu tu napadla strana slovenská a potom i maďarónská. Tato poslední nasbírala množství látky, aby pravota stala se velikou, nákladnou a tím pro chudobné Slováky odstrašující. Voliči slovenští odstrašiti se nedali. Trvali pevně v té víře, že pravda konečně přece jen musí zvítěziti. Přinesli veliké oběti a hotovi byli všemožně žertvovati i nadále. Sbírka peněžní činěna v celém národě, nebo někteří od vítězství ve Vrbovém chtěli odvislou činiti i národní čest všech Slováků. Tak pracováno více než půl roku slovem, pérem i činem.

Bohužel: »parturiunt montes, nascitur ridiculus mus!«

Když konečně už jednou mělo býti započato skutečné vyšetřování soudcem královské kurie, tu naši neohrožení hrdinové dostali strach. 29. června sešli se na Myjavě pod titulem t. zv. »užší porady«, ač celý okres jimi zastoupen nebyl. Uzavřeli »Rückwärtskonzentrierung«. Dr. Julius Markovič, propadlý slovenský kandidát okresu, s maďarony vstoupil do vyjednávání a rychle dal petici odvolati.

Blamáž je generální.

Národní Noviny tuto tak důležitou národní záležitost vzpomněly jen několika slovy. Obšírnější vysvětlování čili umývání mouřenína v Slov. Týždenníku vytištěno bez podpisu původce. Patrně styděl se dotyčný i sám, když to psal. Příčinu vyslovuje třemi slovy: »Nemali sme groša«. Tedy dávno známá melodie: »Chudoba de Badin, Psota de Garamse«. Kromě toho ta »užší porada« prý »musela uznati přejný výsledek petice ... za velmi otázný«.

Směje se tomu ku př. ještě i taký maďarský list, jenž jindy o Markovičovi přátelsky psává (Nyitram. Szemle) a diví se, jak Markovičovci mohli nevěděti všecko to hned na počátku. Dojista kdyby věc byli si náležitě rozmysleli hned po volbě, mohl mít národ o jednu blamáž méně. Ale za měsíce tropiti hluk a prach po novinách s peticí, sbírati od národovců peníze na podnik nepromyšlený, tvářiti se ukrutným tigrem a — dáti do zaječích, to je dojista neslavné.

Pravda, něčím novým to u nás není, ale rovněž prastará melodie slovenská. Vždyť i Meakulpínský už psal: »Na našich slovenských shromážděních a poradách řečníci bývají neohroženi jako lvi a tigři. Jen když nadejde doba činu: jeden výstřel — i na slepo — dostačí, a mnozí ti lvi a tigři rozletí se jako holubi. Národ holubičí!?« (Co hatí Slováky s. 228.)

*

17. července s velikým napjetím byla očekávána volba sněmového poslance v Lipt. Sv. Mikuláši. Slovák dr. Stodola zápasil o vítězství s B. Lánim, nynějším ministrem justičním a s košutistou Thuránským. Boj byl tuhý a výsledek nijaký. Absolutní většinu hlasů nedostal žádný. Totiž Stodola měl 1455 hlasů, Láni 1349 a Thuránský

191. Následovala užší volba. Tato 7. srpna končila — bohužel — porážkou Slováků. O 32 hlasů dostal Láni víc než Stodola.

Statečnost voličů Stodolových i vzdor porážce jejich zasluhuje pochvalu a obdiv. Byla to tam během půl roku už třetí volba poslanecká, spojená s přepínáním sil, jaká bývá málo kde. Čteme ku př. o nejbližší obci při Mikuláši: »Urbice nás udivovala, vším potřebným opatřila, na starosti měla asi 800 voličů s takou ochotou a obětivostí, jaké třeba hledat rovnu. Dojímavé bylo, když slabí, neduživí stařečci šli k urně oddati hlas. Někteří museli býti donešeni a zase odvedeni, aniť pro starobu a nemoc nevládli jiti sami . . .«

Veliké ohně v Liptově před 7. srpnem (ve Sv. Petře, v Paloudzce atd.) velmi zle vlivali na volbu, nebo mnohé slovenské voliče učinily závislými od mocných tohoto světa. Že vzdor tomu uherský mlnist jen o 32 hlasů víc dostal než Stodola, to liptovským Slovákům dělá čest. Padli slavně.

»Koho dar nesvede, hrozba neskloní,
tomu moja píseň slávu zazvoní!«

*

Co ze Slováka vyvstane (extra Hungariam), toho důkazem je mladý ř. kat. kaplan Fr. Jehlička. Byl totiž 15. července ve Vídni vyhlášen za doktora theologie »sub auspiciis imperatoris«. Takové slávy prý nedožil se ještě žádný Slovák, co je svět světem. Jedlička je rodem z Kouton na Moravě, učitelův syn. Pod pseudonymem »Margin« s enthusiasmem, na jaký u ř. kat. kaplanů jsme navyklí, útočil v slovenských novinách proti pokrokovému »Hlasu« a proti svobodomyslným u nás »mladým«. Reprodukoval při tom moudrost svých učbárů dle onoho: »wie die Alten sungen, so zwitschern die Jungen«. Ale bude-li dále svědomitě studovati, jakožto člověk nadaný snad dopracuje se i k vyšší pravdě, než jakou mu vštěpovali ve vídeňském Pásmánce.

*

Za ev. biskupa banského okolí zvolen 3. července Daniel Bachát velikou většinou hlasů. Pro širší slovanské obecenstvo má volba tato svůj význam tím, že Bachát je slovenský rodák a spisovatel. Jakožto proti takovému šovinismus maďarský teď všemožně bojoval, ale marně, nebo maďarští soupeři vedle Bacháta měli biskupskou zoůsobilost tak nějak za ním, — jen »sbírati podkovy«.

Bachát pod pseudonymem Miloslava Dumného napsal 3 svazky básní, povídek, obrazů s nápisem »Nevädze«, vydal více knížek náboženských a i překládal mnoho z maďarštiny. Od r. 1873 je slovenským farářem v Pešti (kde i Jan Kollár úřadoval); od r. 1876 je seniorem, od r. 1887 členem zastupitelstva města Peštbudínu.

*

24. července zemřel Jan Bežo, vysloužilý evangelický učitel v Jenici, majiel knihtiskárny, pokladník senické filiálky Banky Tatry, redaktor »Novin Malých«, původce výborných slovenských učebnic, muž pedagogického nadání i vzdělání a veliké usilovnosti. Prachu a hluku se svou prací neb osobou netropíval nikdy, a pilně jako včela pracoval i na národa roli dědičné bez ustání. Byl milým kontrastem k těm slovenským

»výtečníkům«, podobným té imposantní mouše, volající: »Lidé boží, mějte strach! Neb já činím tento prach!«

Památka tiché a požehnané práce Bežovy v národě potrvá dlouho.

*

V »Slov. Pohľadech« na str. 391 Škultéty posílá vzkázáníčko »Naší Době« a »Meakulpínskému Naši Doby«, pod nímž rozumí mne. Vysílá do nás jako na rozlučnou svůj už poslední hrom.

Jestli tato poslední jeho filippika těší ho, tak mám z ní nemalou litost i já. Bohužel: škodolibost.

Na př. píše: »Hahaha!... Slovenští dobrovolníci střídili se na obranu slovenské národní věci proti Maďarům..., gardy ale v službu Maďarstva. A Naší Době gardista a slovenský dobrovolník je jedno a to jisté!« Inu víme, že Francisci a Daxner byli ovšem r. 1848 dle jména t. zv. »gardisti«, ale ne »ve službě Maďarstva«, jako jiní gardisti, nýbrž »střídili se na obranu slovenské národní věci proti Maďarům«. A tak těmto *dle jména* »gardistům« *co* scházelo do podstaty »slovenských dobrovolníků«?!! »Hahaha!« (Já totiž jmenoval jsem je slov. dobrovolníky.)

»Hněvejte se a nehřešte; slunce nezapadej na hněvivost vaši!«

Slovák.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Passivní resistence železničních zřízenců, instrukce a finanční výsledky c. k. státních drah v Rakousku. — Reforma říšských financí v Německu. — Zdražení peněz.

Na železných drahách v království Českém, nejdříve jen státních, potom i na některých soukromých, vypukla stávka zřízenců. To jest nikoli stávka, nýbrž »pasivni resistence«. Zřízenci železniční nevystoupili hromadně ze služeb státu a železničních společností, zůstali ve svém poměru služebním i platu, ale vykonávají službu »dle instrukcí«, »přesně dle instrukcí« — a účelu, jakého by se dosáhlo opuštěním služby, je dosaženo také: doprava na celé čáře vázne, vlaky osobní se zpozdují, četné nákladní vlaky nejsou ani vypravovány, nádraží jsou přeplněna vagony, do mnohých stanic se náklady ani nepřijímají, dodací lhůty jsou prodlouženy pro většinu nákladů — kromě rychlozboží, živého dobytka, potravin a pod.

Váznutím dopravy trpí průmysl i obchod a zásobování. V uhelných dolech kupí se uhlí, protože není vagonů k jeho odvezení, cukrovary mají přeplněná skladiště, protože hotový cukr nemůže z továren, není vozů pro dopravu řepy, řízků, vápence, strojírny četné nemají již dostatek uhlí, do Prahy se obilí vozí po nápravě, továrny hrozí zastavením výroby a propuštěním dělnictva atd.

*

To vše, protože zřízenci pracují »přesně podle předpisů«. Jaké jsou to tedy předpisy, že prosté jich zachovávání ochromuje veškerou dopravu? Jsou opravdu tak nesmyslné a proč se tedy vydaly a udržují v platnosti?

Instrukce ty — denní listy uveřejnily četné příklady — jsou dílem skutečně dnes již nesmyslny. Pocházejí z doby, kdy doprava daleko ještě nedosahovala dnešní intensity, z doby, kdy nebylo železničního pojištění a dráhy hleděly se krýti při nehodách naproti platnému zákonu o ručení za škodu instrukcemi tak zevrubnými a přísnými, aby co možná vždycky bylo lze dokázati zřízenci jeho vlastní zavinění.

Instrukce ty byly tedy vydány, aby své autory a železniční správu před možnými nároky kryly. Nezachovávaly se, protože rostoucí provoz jejich zanedbávání přímo vyžadoval, byly překračovány s vědomím a vůlí představených. Vyvinula se takto praxe mimoinstrukční, která vyhovovala potřebné rychlosti provozu, aniž v pravidelných případech byla na úkor bezpečnosti zřízenců a cestujících. Došlo-li však přece k nějaké nehodě nebo úrazu, ihned se tu zaskvěla nedbaná dosud instrukce v plné záři své platnosti, aby se mohlo zvolati, že by se byla nehoda nestala, kdyby se byla instrukce svědomitě zachovávala.

Instrukce byly tedy úředním pokrytectvím; nedbá-li jich zřízenectvo, visí nad ním jako Damoklův meč, dbá-li jich, zkarikuje železniční dopravu.

Instrukcí těchto užilo železniční zřízenectvo — a ovšem přepíná do jisté míry jich provádění — aby se domohlo úpravy svých poměrů hmotných. Požadavek oprávněný, protože platy jsou nízké, služba vysilující a zodpovědná — »jednou nohou v hrobě, druhou ve vězení«, říkají o sobě železniční zřízenci. A byli-li se svými požadavky pořád jako na posměch odkazováni na budoucnost, jaký div, že — za příkladem dvou již stávek železničních v Italii a jedné v Uhrách — chopili se prostředku, kterým chtějí železniční správy ke splnění svých požadavků donutiti ohromnou kalamitou, jakou uvalují nikoli — nebo aspoň ne přímo a jedině — na své zaměstnavatele, nýbrž na veškeren průmysl, obchod i konsum, na celé hospodářství národní.

Co však správy drah, v prvé řadě c. k. ministerstvo železnic? Propáslo především vhodný okamžik: nejprve nechtělo vyjednávati, dokud se zřízenci nevrátí k protiinstrukčnímu provádění svých povinností; potom vyslalo do Prahy vyjednavače, který posuzoval věc s hlediska vysokého vídeňského a německého úředníka, poměrů ve zdejší výkonné službě neznajícího a způsobem svého jednání své věci málo sympatií získávajícího. Přišel potom manifest, který sliboval všeobecný pardon a postupné některé ústupky materielní. Současně působeno z Vídně — hlavně pomocí průmyslnických ústředí a částečně i přímo důtkami obchodním komorám, které naléhaly v zájmu svých obvodů na rychlé urovnání konfliktu — aby nastalá dopravní kalamita nebyla tak pesimisticky posuzována, by zřízenci nemyslili, že takto brzy již budou míti vyhráno.

*

Vláda se arci těžko odhodlává k ústupkům. Minulé (str. 42) jsme zaznamenali, že státní dráhy vynášejí čistých jen asi 57·7 mil. K, něco přes 2 proc. kapitálu v nich investovaného a že se tedy na ně z jiných příjmů státních doplácí 68·6 mil. korun. Vyhověti požadavkům zřízenců —

žádaný 20proc. drahotní přídavek pro všechny kategorie zřízenců při ročním obnosu 117 mil. K jejich mzdy činil by 22 a půl mil. K, jen u nižších zřízenců asi 19 mil. K — znamenalo by, aspoň předpokládajíc dnešní výnosnost státních drah, snížiti onen čistý výnos o plnou třetinu a zúrokování investovaného kapitálu na 1·4 proc. To vše pak málo neděl po tom, kdy vlastní dirigent všeho života hospodářského, kulturního atd. v Rakousku, ministr financí, dokazoval v parlamentě potřebu výnosnosti větší.

Jaké tedy východisko? Dvojí, či vlastně obojí najednou: pokračovati v postátňování, aby se při stoupající výnosnosti dnes již silně aktivních drah soukromých získal v těchto tratích postátněním jich činitel výnosnost celkové státní sítě zvyšující a — zvýšiti tarify drah státních, zvl. nákladní, tak jako reaguje každý skoro podnikatel na zvýšenou mzdu dělnickou zdražením svých výrobků.

Neváháme vysloviti tento dost nepopulární požadavek, a myslíme, že k němu dojíti musí a dokonce již dojíti mělo. Doplácí-li se ve státě, kde výdaje státní uhrazovány jsou procentem vždy vyšším z daní spotřebních, monopolů a z dávek nepřímých a kde nad to státní dráhy probíhají jen jistými zeměmi, zatím co v jiných převažují drahé železnice soukromé, na provoz státních drah ročně přes 68 mil. korun, není to stav tak žádoucí, abychom si neměli přáti jeho změny. Probíhají-li pak státní dráhy především Haličí a zeměmi alpskými, a máme-li s druhé strany my v Čechách a na Moravě na svých bedrách tak veliký podíl státních daní přímých i nepřímých, znamená to, že my — platíce sami drahé sazby dopravní na železnicích soukromých — doplácíme s druhé strany nad to ještě svými daněmi na deficity, které vznikají levnými sazbami c. k. státních drah jinozemských.

Nezapomínejme, že u nás jezdíme i dopravujeme poměrně lacino, že právě v průmyslově a obchodně vyspělých zemích jsou drahé sazby dopravní, že v Prusku na př. ani 7procentní výnosy státních drah nepřiměly vládu k obecnému snížení tarifu a že vláda pruská velmi radostně přijímá stamilionové příspěvky železnic — přebytky to po úhradě plného zúročení i amortisace kapitálu investovaného! — k uhrazování jiných potřeb státních, které by jinak musily býti hrazeny — z kapes poplatnictva daněmi.

Konečně: i tarifnictví stalo se u nás politickým obchodem, prostředkem k protežování jistých krajin, měst i jednotlivých velkostatků, továren atd. na úkor jiných, na útraty celého poplatnictva, tedy také těch krajů, měst a závodů, které jsou výhodami zemím poskytnutými poškozovány.

Zkrátka tarifnictví naše je vadno v základech i v jednotlivostech, a dnešní stávka snad přiměje konečně vládu, aby zjednala zde dávno již potřebnou nápravu.

* * *

Také v říši německé hlásí se již neodkladně potřeba reformy financí říšských. Vydání německé říše kryjí se především eventuelními přebytky let předchozích, potom výnosem cel a společných daní spotřebních, vý-

nosem pošty a telegrafu, a zbývající schodek uhrazuje se příspěvky spolkových států německých dle poměru jejich obyvatelstva. Poskytují-li naopak společné říšské příjmy přebytky, mají se z nich dle t. zv. klausule Frankensteinovy matrikulární příspěvky jednotlivým státům nahrazovati, což v praxi vede ke složitým manipulacím rozpočtovým.

Tak přijala v r. 1904 říše německá cel a spotřebních daní 844 mil. M., z výnosu pošt a telegrafů 480 mil., železnice říšské vynesly 96 mil. a jiné říšské dávky 89 mil., matrikulární příspěvky 236 mil., z čehož bylo však 196 mil. M. státům opět vráceno. Z oněch 844 mil. M. pak připadalo 511 mil. na clo, 121 mil. na daně z líhovin, 115 mil. na cukr, 50 mil. na sůl, 30 mil. na pivo, 5 mil. na vína šumivá, 12 milionů na tabák.

Očekává se sice nyní, že nové německé smlouvy obchodní se svými zvýšenými cly přinesou také vyšší výtěžky finanční, aby se jimi zjednala rovnováha v říšském hospodářství. Avšak imperialistické choutky Německa i sociálně-politická opatření — mzdová úprava státních zřízenců a projekty pojištění vdovského a sirotčího — zkalují tuto útěchu a vláda říšská přišla tedy s plánem finanční reformy, ať již nové celní tarify vynesou cokoliv.

Reforma není snadná; je tam asi obrácený poměr mezi říší a spolkovými státy, jako u nás mezi státem a zeměmi. Dle ústavy má v Německu říše právo uhrazovati své výdaje daněmi přímými či nepřímými druhu jakéhokoliv; ale v praxi musí říše hleděti k tomu, do jaké míry jednotlivé zdroje příjmové jsou již v té které zemi zabrány v rozpočtech zemských. Záleží tedy chystaná reforma především i v Německu ve zvyšování spotřebních daní dosavadních. Dosavadní, arci nízká, sazba daně pivní má se zvýšiti (dle výše potřeby sladu) až na obnos trojnásobný, na tuzemský surový tabák zvýší se daň ze 40 na 70 M. za metr. cent — zároveň zvýšeno clo ze 120 na 150 M —, říšská daň kolkovní má se rozšířiti na kvitance. Kromě toho má se zavésti nová říšská daň dědická, jejíž poměr k zemským daním dědickým by se arci teprv musil upraviti. Celkem mají nové daně vynésti ročně o 150—200 mil. M. více nežli daně dosavadní, nečítajíc ovšem zdražení živobytí, jaké nastane zvýšenými cly dovoznými.

Arci je obyvatelstvo německé říše daněmi — v poměru k zámožnosti svého obyvatelstva — stíženo daleko méně nežli ve všech státech sousedních, takže i nové toto zvýšení berního břemene se tam snáze unese, nežli to, co nám chystají finanční ministři naši.

* * *

Banka Rakousko-uherská zvýšila 19. října svoji úrokovou míru ze 3½%, na kterých byla beze změny po několik již let, na 4½%, aby prý chránila svůj zlatý poklad před odplýváním do ciziny. Směnečné kursy utvářily se nepříznivě, t. j. jsme v tom okamžiku cizině zadluženi mnohem více, než máme naproti ní pohledávek, i naše tržební bilance je letos proti loňsku silně pasivní, větší obnosy snímeme z ciziny teprv očekávati následkem dobré úrody a bohaté cukerní kampaně letošní.

Ostatně má sama banka anglická úrok 4procentní, banka italská a říšská německá dokonce 5procentní. Je zajímavo, že zdražení peněz,

kterého nepřinesla po celou dobu svého trvání válka rusko-japonská, nastalo nyní po jejím skončení, jakoby teprv nyní nastávala hlavní potřeba kapitálu: k rekonstrukci zničeného materiálu válečného. *S.*

ZEMĚDĚLSTVÍ, OBCHOD A PRŮMYSL.

K otázce reformy zadlužení rolnického. — Požadavek vyvazení dluhů a budoucí nezadlužitelnosti. — Účinky dočasných vysokých cen řepních na zadlužení statků rolnických. — Reformní návrhy. — Schöpferův spis o nezadlužitelnosti půdy. — Konečné Schöpferovy návrhy a otázka, jsou-li proveditelny.

Otázka reformy zadlužení rolnického, vrcholící v požadavcích vyvazení dluhů a budoucí nezadlužitelnosti, stále znova se ozývá a hlásí k platnosti. Z dřívějších mlhavých, fantastických projektů, jichž zastancem byl u nás zejména Alfons Šťastný, vyvstávají pozvolna návrhy konkretnější podoby, z nichž nejznámější a nejaktualnější jsou práce Hattingbergovy, Grabmayerovy a Kleinovy, na něž i u nás bylo odborničky reagováno. Inšprucký sjezd německých právníků přijal určité, Grabmayerem formulované návrhy, čelící v podstatě ku všeobecné přeměně všech zemědělských hypotek na nevypověditelné anuitní dluhy. Zemské legislativě ponecháno stanoviti, že nové zemědělské hypotéky vznikati mohou jen v podobě nevypověditelných anuitních dluhů. Tam, kde statek převzal dědic jediný, má odbytné ostatním dědicům státi se jen ve formě amortisačních rent; o vyplacení kapitálu, jejž renty tyto představují, pečoval by přísl. úvěrní ústav. Věc jest též předmětem jednání zemědělské rady při ministerstvu orby a v Praze.

* *
*

O tom není pochyby, že kdyby stanovena byla jistá mez hypotečnímu zadlužení na statcích selských, zadlužení to by nebylo dospělo míry tak značné. Není příčinou zadlužení jen světová soutěž, ceny hlavních plodin tísnící, tedy klesající rentabilita statků. I dnes ještě dobře zhospodařovaný dluhů prostý statek zpravidla nese takový výnos, jenž odpovídá obvyklému zúročení kapitálu a odměně za práci podnikatelskou. Svědčí o tom úspěchy pachtýřů a skutečnost, že dokonce i velmi zadlužená hospodářství, byť i s obtížemi, přece, nepřikvapí-li náhlé kalamity, se z výnosů půdy udržují, vzdor velikému tributu, placenému věřitelům. Kdyby tedy selské statky byly nezadluženy, poskytovaly by dojista i za trvajících poměrů byť ne skvělé, však průměrně slušné, poměrům odpovídající, bezpečné živobytí. Příčinou zadlužení není jen zahraničná soutěž, rostoucí veřejná břemena, stoupání mzdy. Krise agrární má vedle jmenovaných příčin vnějších také své příčiny vnitřní, které tkví v t. zv. mobilisaci půdy. Rozdíly mezi vlastnictvím nemovitým a movitým byly novodobým vývojem hospodářským setřeny a půda učiněna přístupnou kapitálu movi-

temu. Právní a hospodářský řád přítomna neoceňuje již zvl. povahu majetku nemovitého, zvláště selského, nenavázal na historický vývoj a brány selských statků otev ceny »kapitalisaci půdy« dokořán. Zbytky kupních cen, spoludědické podíly a věna, přespříliš zvýšená míra životní, přeceňování půdy — toť příčiny, nehledíme-li k živelním a jiným nezaviněným kalamitám, z nichž vybujelo zadlužení rolnické. Budiž to jednou konstatováno: V Čechách zvláště někdejší příznivé ceny řepní zavinily velký díl stávajícího zadlužení, po případě předlužení. Někdejší vysoké ceny řepy (zvl. z let sedmdesátých až osmdesátých) sváděly rolníka k přikupování pozemků za ceny příliš vysoké, na dočasných výnosech pěstění cukrovky se zakládající, sváděly jej k přeceňování vlastního statku, k vyplácení přílišných podílů dědických a pořizování nádherných výbav pro dcery druhdy v nehospodárnosti vychované, po domněle pohodlném městském živobytí toužící, sváděly k nepřiměřeným konsumpčním návykům, ku zvyšování celé míry životní nad poměry, kterouž, když ceny řepy cukrovky náhle a v celku trvale poklesly, těžko bylo rázem zmírňovati. Rolnictví svědčí právě jen jistá průměrná stabilita výnosů na straně jedné, a jsou-li tu již hypoteční dluhy, jich klidné, postupné, náhlou výpovědi neohrožované splácení na straně druhé, které doposud zaručeno jest hlavně jen úvěrem zemských ústavů hypotečních. Kde míra zadlužení zde přípustného překročena, počíná viseti nad dlužníkem Damoklův meč náhlé výpovědi, náhlého vymáhání pohledávky, a to na niti tím tenčí, čím vyšší jest zadlužení. Raiffeisenovy záložny by tušíme mohly dosvědčiti daty, že právě v nepřepařských, namnoze ne právě žírných horských krajích stoupají úsporné vklady rolníků a domkářů měrou netušenou, byla by to statistika velmi poučná! Řepařské kraje v Čechách náležejí k nejzadluženějším; nejen život rodiny, nýbrž i celé hospodářství »zařídilo se« překotem na řepu cukrovku, a bylo těžko v době krise zredukovati životní míru i — plochu řepě věnovanou. Lze ovšem namítnouti: Ne vysoké ceny řepy, ale nedostatek hospodářského rozhledu a mravní síly přivedl zlo, kteréž řepě se přičítá. Námitka ta však, bohužel, praničeho na skutečnosti nemění. Kdyby bylo vždy a v každém případě u rolníka dosti mravní síly a hospodářské prozíravosti, nebylo by snad vůbec ani potřebí agrárního zákonodárství, jímž má býti volné zadlužitelnosti položena možná hranice. V některých krajích lze ostatně pozorovati známky obratu. Nová generace vede si leckde nejen technicky zdatněji, nýbrž i hospodárněji, a spěje úsilovně k metě, dosíci statku v knihách pozemkových neobtíženého a pracovati pro sebe, nikoliv trvale jen pro věřitele.

* *
*

Vyšel nedávno spis, jenž naznačenou otázkou se zabývá. Spis hledající léčení radikální, ovšem ve smyslu a směru konservativně-agrárním. Jest to kniha konservativního poslance professora dra Schöpfera, »Verschuldungsfreiheit oder Schuldenfreiheit?«, posouzená obšírně Herbatschkem ve V. W. — Autor, přívrženec Vogelsangův, tam vyvozuje: Neobmezená zadlužitelnost půdy poskytuje možnost zakoupiti si půdu oproti malé splátce, neboť nabývání půdy jest svobodné,

půda dělitelnou. Stoupající poptávkou po půdě rostou ceny pozemků a přirozeně rostou i hypoteční dluhy. Svoboda zadlužovati se otevírá brány příšeře hospodářské smrti, svobodná zadlužitelnost statku činí rolníka otrokem věřitelů hypotečních. Schöpfer na své »buď anebo« dává jedinou odpověď: Svobodnou zadlužitelnost půdy dlužno odstraniti položením určitých hranic zadlužitelnosti. Bez obmezení svobodné zadlužitelnosti nelze dle autora očekávati nápravy. Pokud se rostoucí výnosy, vyšší ceny za plodiny, slevy daňové, redukce úrokové míry (zejména při každé změně majitele) proměňují v hypotéky, nelze se nadíti rozřešení problému zadlužení; zvýšené výnosy nejvýše jen napomáhají dočasnému rychlejšímu splácení. Zadlužení a úpadku selského stavu vůbec nelze dle autora odpomoci, pokud stává svobodná zadlužitelnost půdy. Vycházeje z předpokladu, že vlastní příčinou rolnické tísně dluhové jest svobodná zadlužitelnost statků rolnických, jelikož tvoří přemrštěné ceny trhové a tím přílišné ceny půdy, důsledkem pak vysoké nedoplatky cen a podíly dědické v podobě přirůstajících dluhů knihovních, navazuje autor na Rodberta a formuluje výsledky svých šetření takto: Podkladem zadlužení pozemkového není hodnota kapitálová, nýbrž důchodová hodnota půdy, svobodnou vypověditelnost hypotek dlužno tudíž vyloučiti a nevypověditelnost, jakož i povinnou amortisaci zavésti. Statky však, jež neposkytují čistého výnosu, nýbrž pouze bezpečnou příležitost k práci (a to platí prý o valné většině selských statků!), nejsou vůbec způsobilými býti podkladem zadlužení; pro statky ty nutno zákonem stanoviti naprostou nezadlužitelnost. Autorovy agitační výpady, prozrazující přespříliš otřepané antisemitské a křesťansko-sociální způsoby, nezvyšují hodnotu spisu a nenapomáhají také nikterak důkazu a doložení, že omezení zadlužitelnosti neznamená omezení hospodářské svobody, podvázání úvěru a klesnutí cen statků rolnických. Svobodná zadlužitelnost způsobuje, že mnoho milionů hypotečních pohledávek se ročně ztrácí, poněvadž nedocházejí při exekučních dražbách docíleným výnosem úhrady. Tak v létech 1868—1892 vyšlo hypotečních pohledávek na prázdno (ve zlatých) v Čechách 145,230.999, t. j. 44·5 proc., na Moravě 26,642.903, t. j. 34·5 proc., ve Slezsku 7,396.060, t. j. 34·5 proc., v Tyrolsku 4,229.926, t. j. 12·7 proc., v Dolních Rakousích 38,181.826, t. j. 44·4 proc., v Horních Rakousích 16,352.210, t. j. 39·6 proc., v Solnohradsku 3,781.254, t. j. 45·5 proc., ve Štýrsku 34,714.616 (50 proc.), v Korutanech 7,764.470 (44·2 proc.), v Krajině 6,007.838, t. j. 38·9 proc. Kromě toho má prý svoboda zadlužení za následek, že z bezpečných pohledávek stávají se nejisté, z dobrých hypoték špatné. Schöpfer přiznává však, že zásadu naprosté nezadlužitelnosti půdy, pro kterou theoreticky horuje, v praxi nebude lze v dohledné době provésti, a spokojuje se tudíž s vytknutím hranice zadlužení. Zde schází se Schöpfer s Grabmayerem a požaduje, aby zadlužení nesmělo přesahovati výnosnou (důchodovou) hodnotu statku.

* *
*

Autor, jak se zdá, nepřehlíží obtíž, spočívající ve vytčení hranice zadlužení. Otázku tu neřeší jednotně Táže se, co bude v případě dědictví, se zřetelem na spoludědice, a co v případě koupě s ohledem na kupce

a prodavače dovoleno, a slibuje si mnoho od automatického regulování hranice zadlužení v pozdějších létech. Spolu projektuje autor akci za účelem vyvazení selských dluhů hypotečních, kteráž se skládá z amortisace dluhů hypotečních, konverse, povinnosti k umořování a moratoria. Konečným výsledkem úvah autora jest, že zavedení naprosté nezadlužitelnosti jest — alespoň v dohledné době a prozatím — úplně vyloučeno a že tudíž nutno stanoviti hranice zadlužitelnosti. Nemovitý majetek zemědělský jest pouhým pramenem důchodův, hodí se tedy pouze pro zadlužení dle principu důchodového (rentového), může tudíž býti obtížen pouze nevypověditelnými, povinnosti umořování podléhajícími dluhy, pokud vůbec obtížení dluhy se připouští. Stát i země, zvláště však zemědělci v zájmových závazných společenstvech organisovaní musí se vzchopiti k nové organisaci úvěru i zadlužení, zvláště pak dlužno k tomu přihlížeti, aby projektovaná akce ku vyvazení dluhů neútočila na práva nabytá a nevyvolala snad škodlivých účinků na stav selský.

* *
*

Že jest na čase, konečně řešiti otázku postupného vyvazení dluhů rolnických a současně otázku budoucí nezadlužitelnosti, anebo přesněji obmezení zadlužitelnosti statků zemědělských, a že tu nutno co nejvydatněji použíti principu rentového, o tom snad není pochybnosti. Vždyť na sklonku r. 1899 obnášelo hypoteční zadlužení selského (t. j. v deskách zemských nezapsaného) majetku nemovitého v Předlitavsku okrouhle 5650 mil. K, z kteréhožto obnosu připadalo na Čechy 2000 mil. K, na Moravu 648 mil. K. Přehlížeti obtíže tohoto řešení, kteréž přece nemůže se díti na útraty státu, t. j. veškerých ostatních vrstev obyvatelstva, bylo by však chybou. Proto věci lépe prospějí střízlivější pilně propracované návrhy Grabmayerovy, než agrárně-radikální mluva ultra-konservativce Schöpfera, kteráž v sobě chová značné nebezpečí všelikého radikálničení, vůbec: že v rozhodné chvíli může se státi překážkou uskutečnění projektů prospěšných a proveditelných. *K.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Stávkové boje v Německu a v Anglii — Glossy k výluce v berlínském průmyslu elektrotechnickém — Organisace pracovní smlouvy v anglickém průmyslu bavlnářském — Sociální boje a jich vliv na soutěživost na trhu mezinárodním.

Má-li dnešní naše »měšťácká« společnost celou zbrojnici myšlenkových lenochů, které ji hladkou frází svezou lehce přes nejtvrdší a nejšpičatější útesy sociálních bojů, nikdo se už tomu nediví. Žijící generace už jinak nedovede, než dolenošit, ať už státoprávně, nebo cechovně, nebo úřednicky pohodlně. Jedním z takových lenochů, kterým si pomáhá přes myšlenková úskalí dělnického hnutí a kterým ráda odívá své neupřímné

sympatie s dělnickými boji stávkovými, dokud jí nezalézají za nehty ve vlastní dílně nebo v domácnosti nebo v hospodě, je bouření proti kapitalismu, protože — logické saltomortale! — beztoho kolik pak je kapitalistů našich českých! Asi zrovna taková logika, jako když na proskakující odhalení o »vedlejších« příjmech správních radů nebo ředitelů bank, jichž tajemstvím obchodním je vlastně holá lichva, se odpovídá: inu božíčku, ať si taky český člověk pomůže. Ale zde omlouvá alespoň hloupost nebo zanedbané vychování. Obojí omluva schází u dnešního organisovaného hnutí dělnického, když o průmyslu a podnikatelích nemluví než jako o bezcitných vykořisťovatelích, nadutcích a vyssavačích, když tvůrcům národního velkoprůmyslu vyčítá každý fiakr a každého humra nebo lahev šampaňského a všude čenichá jen orgie a rozkošnictví, živené dělnickou krví. Právem bylo na to odpověděno, že na př. z anglického nazírání už dávno zmizela taková líčení někdejšího, ztraceného ráje podnikatelského a dnešní captain of industry má tam za svou práci už uznánu královskou civilní listu; je-li jaká oprávněna, ta zde jistě. »Kdyby před 25 až 30 léty dnešní procové a vyssavači nebyli záhy postřehli konjunkturu, nedali v sázku celý svůj majetek a celou svou budoucnost, nebyli se postarali o hospodářsky a technicky vynikající základnu pro velmocenský vývoj své vlasti (mluví se tu o Německu) na poli průmyslu chemického, strojnického, elektrotechnického, uhlářského a železářského, pak by nynější dělnictvo, které — jistě ne vždy bez příčiny — si dnes naříká, ale při mzdách až do 4, 5, 6 marek snesitelně se obživí, nuzovalo se žebrácky kdesi v Americe nebo tvořilo hladovící reservu dělnické armády ve vlasti, kde by řídká tučná oka — jako v dobách anglickým kapitálem provozovaných domácích plynáren, pouličních drah, uhelných dolů atd. — ještě dnes místo domácího kapitálu sbíral kapitál cizí.« A dál: »Vědí snad baliči, poklízeči, donašeči piva a jiný nevyučený personál líp, co je elektrotechnickému velkozávodu (mluví se tu o Berlínské A. E. G.) potřebno a prospěšno, než nějaký Rathenau, který ji jako prostý strojník stvořil a jehož genie a neunavnost dobyla jí na světě prvního místa a dala tím obživy tisícům dělníků a deseti- a statisícům příslušníků jich rodin? Lze takovému člověku vážně imputovati, aby se podrobil slepě každému požadavku nevyučeného personálu pomocného, který zdvihl — proti vůli elity dělnictva a organisací — stávku a prohrál, musil ji prohráti, vyprázdniv marně pokladny stávkové a vyvolav mocnou odezvu u zaměstnavatelů voláním po organisaci proti organisaci? — — Dělnictvo už dávno nestojí bezbranno proti zvůli zaměstnavatelské, i jeho poklad válečný i vědomí solidarity je u něho toho času větší než u zaměstnavatelů. Kde je však válka, přestává sentimentálnost, silnější vítězí. Rozumný dělník nezřekne se ani haléře, jehož si může dobyti, zrovna jako zaměstnatel nedá, než co musí. Všecko ostatní je frasí. V moderních válkách přestalo se už se spíláním protivníku ničemů, zbabělců, padouchů. Proto je zrovna tak pošetilým, neviděti v organisovaném dělníku než slepý nástroj štváčů, jako v zaměstnavateli vydřiducha.«

*

Mluví se tu o zářijové a říjnové letošní velké výluce v berlínském velkoprůmyslu elektrotechnickém, která nejen tiskem sociálně-demokrati-

ckým, ale zejména našimi průmyslnickými feudály vídeňského typu, representovanými nejnovějším útvarem abonentní politiky známého vídeňského listu »Die Arbeit« pod firmou »Sdružení rakouských zaměstnatelů«, vykřikována za školský příklad protidělnické organisace zaměstnatelské na výboj a odboj. Heslo těchto kruhů, z Německa importované, zní: My dělníky vyslechneme, sdělíme jim své rozhodnutí, ale nejednáme s nimi. To byla skutečně také taktika berlínské výluky, na konec vítězná. Ale je zřejmo, že nemůže být konečnou taktickou formulí pro žádnou stranu, zrovna tak jako jednotlivé vítězství té či oné strany neznamená vítězství větší tvrdohlavosti té či oné strany, nýbrž jen a jen její okamžité vyzbrojenosti v konkretním případě a zvláštností konkretního případu, které mu napomáhaly. Bude mnoho krvácení na obou stranách, než dojdeme na pevnině k anglické praxi, prováděti stávkové boje pokud možná jen na šachovnici dohodčích úřadů, střízlivě početně a zaplatit na konec po bursovnicku pouhou diferenci. Zatím do našich průmyslníků vjelo vojáčkování a na druhé straně dělnictvo, které první zdvihlo nesmiřitelný prapor třídního boje, nepropracovalo se dosud k modernímu právu válečnému a vidí v protivníku jen zbojníka proti světovému pořádku sociálnědemokratickému, ne rovnocenného odpůrce. Libuje-li si dnes průmysl v tom, že dělnictvu odpovídá hned řemeslně vojáckým ultimatem výluky, musí si dělnictvo přiznati, že ono první zavedlo ultimatum stávky a krvácí ze svých stávkových pokladen příliš pro tento efemerní efekt, který tak často selhává. Bude lépe časem, ale tolik je jisto, že nesčetné šikanování — viz vskutku školský příklad vývoje anglického tradeunionismu —, kterým dělnictvo dovede závod hnáti přímo do zoufalství, dnes mnoho nezadá praxi té části zaměstnatelů, která není dosud vyléčena z nevolnické theorie neomezeného továrníkova »panství v domě«. A právě v těchto šikanách dělnictva, které každou kontrolu pokládá za knutu, každý požadavek normální výkonnosti v akordu za vyděračství, byla, dle objektivních zpráv, právě berlínská výluka školským příkladem.

*

Není ovšem žádnou novinkou, ale je právě časovým souborné vylíčení, které nedávno přinesl známý Böhmrtův orgán o úpravě a kontrole pracovní smlouvy v anglickém průmyslu bavlnářském organisacemi zaměstnatelů i dělníků. Je to včasná připomínka oběma stranám, zaměstnatelům i dělníkům, z nichž oba, zejména ale prvější, pokládají své organisace za orgány boje, místo za orgány dohody.

Centrum anglického bavlnářského průmyslu, Lancashire, je — zejména co do přadláků — odborářské až do kosti. Generace za generací srůstá se strojem a továrnou zrovna jako s odborovou organisací; její prostřednictvím vyjednává, u ní se pojišťuje proti úrazu, nemocem, nezaměstnanosti, následkům mezdních hnutí (vedle souběžného pojištění u Friendly Societies, dělníky spravovaných). Lancashire jest současně střediskem hnutí družstevního. Každé město, každá ves má konsumní spolek; stavební družstva zřizují domy pro své členy a fungují zároveň jako spořitelny. Organisace přadláků není roztříštěna, ale soustředěna v jediném mocném ústředí s provinciálními svazy, které zase mají skupiny místní a tovární. Vůbec děkují anglické odborové organisace svou

světovou pověst z valné části předlákům v Lancashiru. Veškerý anglický průmysl bavlnářský má provedenu kollektivní smlouvu pracovní do všech důsledků. Pracuje se skoro bezvýjimečně ve mzdě kusové dle základních ceníků, vlastně celých knih tarifových, dopodrobna propracovaných. Výše mzdy vyjadřuje se procentuální přirážkou nebo srážkou k sazbám ceníku na základě dohody mezi organisacemi zaměstnatelů a dělníků. Tyto cennikové knihy předpokládají ovšem obsáhlý početní podklad již pro svoje základní sazby, natož pak pro odchylky, když, na příklad, dělník žádá náhradu za nedostatečný materiál nebo zastaralé strojní zařízení, anebo zase zaměstnavatel srážku při zlepšení strojního zařízení. Je totiž jedním ze základních principů cenníkové dohody, že žádná přádelna ani tkalcovna nesmí na újmu dělníka zůstati za pokrokem doby a že na zlepšeních strojní techniky mají bráti podíl zaměstnatelé i dělníci. Shledá-li dělník, že jeho týdenní mzda je nižší než obvyklá následkem horší suroviny nebo zastaralých strojů, a potrvdí-li se to vyšetřením sekretářů obou stran, přizná se dělníku proc. přirážka k základní mezdní sazbě kusové.[1] Jestliže naproti tomu zavedl zaměstnatel zlepšení, anebo zvýšil výkonnost strojního zařízení, náleží sekretářům vypočísti poměrnou tomu srážku se základní sazby mezdní. Zřizuje-li se nový závod, nerozhoduje ani zaměstnatel samostatně, ani jenom v dohodě se sekretářem odborové organisace o mzdách, které nový závod bude platiti, ale věc vloží se na sekretáře obou organisací, kteří vyšetří výkonnost strojů a srážku či přirážku k ceníku pro nový závod vypočtou — nezmýlili-li se v počítání, — zpravidla souhlasně. Výsledek sdělí potom zaměstnateli, aby věděl, za jakých podmínek smí dělníky ve svém závodě zaměstnávati! Stejné řízení zachovává se, stěžují-li si dělníci na tyranii některého mistra, na zkrácení výdělku poškozením stroje nebo neoprávněné propuštění dělníka, nevedla-li k cíli intervence u zaměstnatele buď přímá, nebo prostřednictvím sekretáře dělnické organisace. Intervencí obou sekretářů u zaměstnatele po předchozím vyšetření případu věc skoro vždycky se urovná; dle zpráv za r. 1903 bylo na př. 130 takových disputes a jen jeden případ končil krátkou stávkou. Všude slyšíme: jak by se neměli klidní, rozumní mužové dohodnouti o případu, když jej byli důkladně probrali. Nedojde-li nicméně k dohodě, sestoupí se z obou stran po čtyřech — pěti zástupcích místní rozhodčí sbor, a teprve když ten věc neurovná a ta stojí za to, dojde k boji. Celkem stejné poměry panují u tkalců bavlny. Taky zde vládne minuciésní kupecké smlouvání. Je ovšem samozřejmo, že tyto poměry jsou možny jen pod tou podmínkou, je-li sekretář každé strany dokonalým odborníkem; jinak by mu ovšem zejména zaměstnatelé nemohli svěřiti rozhodování o svém závodě. Sekretáři dělnické organisace musí se podrobiti důkladné zkoušce, která trvá tři dny, je písemná, theoretická i praktická, a pak ústní. Examinatoři přejímají roli zaměstnavatelů a vyjednávají se zkou-

[1] Srovnej s tím primitivní stav v tomto směru na příklad v shora zmíněném průmyslu elektrotechnickém, kde dělnitvo žádalo dvojnásobnou kusovou mzdu za práci, kterou druhá parta vykonala laciněji, než za sazbu původně nabídnutou, při čemž se dělníci vzpírali jako něčemu ponižujícímu, stál-li nad nimi mistr s hodinkami, aby zjistil dobu k vykonání úkolu normálně potřebnou.

šeným o stížnostech a požadavcích dělníků vedle otázek o zákonné úpravě pracovní smlouvy atd. Takto kvalifikovaní a v praxi osvědčení sekretáři bývají nezřídka povoláni na vynikající místa ve správě státní.

V Lancashiru jsou pravidelné týdenní prázdniny jednou za rok; dobu jich ustanovují pro každý okres organisace. Dělníci houfně odebírají se na mořské pobřeží, aby se tam zotavili. Zajímavo je, že při všech těchto urovnaných poměrech nikde neshledáváme se se zařízeními ku blahu dělnictva, vyjímaje leda čítárny. Není jich potřebí zpravidla, poněvadž mnoho z toho pořizují si dělníci z vlastní iniciativy vlastní silou. Souhlasí to se zděděnými názory, ať každý pomáhá si sám a nevsáhá do sféry druhého.

Nejvíce vynikajícím úspěchem tohoto systému jest jednak, že, je-li špatná konjunktura, nesáhne se v tomto průmyslu, jak tomu zhusta bývá, k snížení mezd, nýbrž k zlepšení strojní techniky, lepší organisaci závodu a k úsporám. Vůbec tlak dělnických organisací přímo i nepřímo vede k zavedení lepších method pracovních a tím ku prospěchu průmyslu samého. Poněvadž nižšími mzdami nelze nad konkurencí získati žádné výhody, jsou továrníci přirozeně nuceni vítěziti zlepšením strojní techniky a lepší methodou pracovní. Bez milosrdenství zjednávají unie platnosti požadavku, že v závodech se zastaralým strojním materiálem dělníci musí obdržeti stejnou průměrnou mzdu jako v závodech pokročilých, tedy fakticky vyšší kusovou mzdu, takže závody takové buďto se zmodernisují, nebo zajdou. Charakteristickým je, že v tomto průmyslu nikdy nebylo slyšeti o odporu dělníků proti zavádění nových strojů, nebo požadavcích jich na snížení výkonu pracovního (známé heslo »Ca' canny« = nepřetrhni se); naopak politika organisací v průmyslu bavlnářském čelí k zlepšení method výrobních.

Bije do očí, jak vzdáleno je těchto poměrů dosud Německo, natož pak my. Kollektivní smlouva pracovní činí sice nepopíratelné pokroky, ale vedoucí průmysly pořád ještě odmítají uznání dělnických organisací. Naopak všude dnes roste radikalismus v řadách zaměstnatelů a bují zrovna na všech stranách odvetné organisace zaměstnatelské. Také anglický průmysl a dělnictvo krváceli v dlouhých urputných bojích a umoudření nastalo železnou silou hospodářského vývoje v letech 90., kdy Anglii začal být nebezpečný sílící průmysl ostatních států. Anglie zatím však už stvořila si celou síť paritních dohodčích úřadů, zjednala si základ smírného vývoje a na počátku 20. století je reforma pracovního poměru ve velkoprůmyslu nejen bavlnářském, ale i většině ostatních v hlavních rysech dokonána. Times samy nedávno vyslovily očekávání, že sociální mír v Anglii zhojí v příštím 10letí utrpěné rány a přivodí nový rozkvět, kdežto Německo, zmítané rozsáhlými a bezohlednými zápasy mzdovými, utrpí na svém zkvétajícím průmyslu těžké ztráty, poněvadž se v tomto ohledu od Anglie ničemu nenaučilo. *P.*

ŠKOLA.

Definitivní školní a vyučovací řád. — Porušuje základní říšské zákonodárství. — Zachovává a rozmnožuje koncesse klerikálů ve školství. — Utužuje byrokratism a uniformitu ve školství. — Je bezmocný ku provedení několika prospěšnějších zařízení pro školství.

Provisorium školního a vyučovacího řádu bude po pětatřicetiletém trvání koncem nynějšího školního roku ukončeno, a počátkem příštího roku školního vstoupí v platnost definitivní řád školní a vyučovací, vydaný nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování ze dne 29. září 1905. Nový řád je dílem ministra Hartla, a kritika jeho bude doplňkem kritiky ministrování Hartlova, uveřejněné v minulém čísle této revue, i kritikou těch, kteří na jeho tvoření měli buď přímou nebo nepřímou účast.

Provisorní řád měl 83 paragrafy, v definitivním se tento počet skoro ztrojnásobil. Není to však důkazem, že se v uplynulém provisoriu v ministerských úřadovnách o věcech školských hluboce přemýšlelo, ale dokladem, že tam při nedostatku tvůrčího ducha a odborných sil z kruhů školských sesílil byrokratický smysl pro škatulkování a uniformitu.

Definitivní řád obšťastní svojí platností všechny země cislajtánské, jenom nekulturní stav školství haličského nechá ku cti polských stančíků neporušeným.

V Rakousku je možno porušiti cestou zákonodárství zemského základní zákonodárství říšské. Důkaz provedli loni křesťanští sociálové na zemském sněmu dolnorakouském, kde přijali školské předlohy, odporující základnímu říšskému zákonu. Definitivní řád školský pak podává důkaz, že je v Rakousku možno porušiti základní říšské zákony také cestou ministerského nařízení.[1] Podle jasného znění základního státního zákona z r. 1867 jsou všechny veřejné úřady přípustny všem státním občanům bez rozdílu, podle základního zákona z r. 1868 patří mezi ony úřady také všechny úřady školské. Školský zákon pak z r. 1869 označuje službu na veřejných školách jako úřad veřejný, jehož může dosíci každý státní občan bez ohledu na to, kterého je náboženství. Školská novela z r. 1883 tento zákon porušila ustanovením, že správce školy musí prokázat před přijetím svého úřadu způsobilost k vyučování náboženství toho vyznání, kterého je většina žáků ve škole. Nový řád opravňuje zemské školní úřady k tomu, že mohou na školách, kde je několik vyznání zastoupeno, k návrhu okresního školního úřadu, je-li toho třeba k zabezpečení náboženského vyučování té neb oné konfesionální menšiny, před rozepsáním konkursu určiti, že učitelská osoba, která bude ustanovena, náležeti musí k náboženskému vyznání této menšiny a že má prokázati způsobilost výpomocně vyučovati příslušnému náboženství. Definitivní řád jde tedy v porušení základního státního zákona ještě dál a přijde nejvíce vhod křesťanským sociálům vídeňským, kteří si budou moci dosazovati na místa správců škol své katolické přívržence i na školách, kde je židovská nebo evangelická většina žactva a kde dle platnosti provisor-

[1] Aus Herrn v. Hartels Nachlass. S. Kraus Der Weg č. 4.

ního řádu musili býti ustanovováni učitelé vyznání evangelického nebo židovského.

V říšském základním zákoně je paragraf, dle něhož je každému »rakouskému občanu zaručena úplná svoboda víry a svědomí, dle něhož každý má po dokonaném 14. roce svého věku právo náboženské vyznání svobodně si zvolit, a nikdo nemůže být nucen, aby se účastnil církevního výkonu nebo církevní slavnosti, není-li postaven pod moc někoho jiného, který dle zákona k tomu právo má.« Proti tomuto jasnému znění zákona, dle něhož nemohou býti tedy ani učitelé ani žáci nuceni k účasti na jakýchkoli obřadech náboženských, nařizuje nový řád okresním školním radám v § 10., aby ustanovovaly, pokud školní dítky, které jsou povinny se účastnit náboženských zkoušek a cvičení, mají být osvobozeny od vyučování v příslušných dnech, a v § 63., že dítky do školy přijaté mají se pravidelně účastnit oznámených náboženských cvičení svého vyznání. Sahá tedy nový řád školní jak na práva rodičů a poručníků, tak na práva učitelů, které pod záminkou, že mají k dětem dozírat, nutí k účastenství na církevních výkonech a slavnostech.

Od náboženských cvičení mohou býti však v Rakousku přece osvobozeny katolické děti, na př. posílají-li je rodiče do soukromých konfesijních škol evangelických nebo židovských. Dle § 192. n e n í t ř e b a, aby na takovýchto školách pečováno bylo o náboženské vyučování a náboženská cvičení dítek jiného vyznání. V tomto případu mají se o náboženské vyučování postarati rodiče neb jich zástupci. Je tedy nový řád hodně nedůsledný. Prohlašuje náboženská cvičení za nevyhnutelně potřebná pro žáky a nutí na jedné straně soukromé majitele škol k tomu, aby posílali děti do kostelů, ke zpovědím, a na druhé straně nevidí zkázu v tom, když na soukromých konfesijních školách nebudou náboženská cvičení jinověrců konána.

V definitivním řádě projevuje se zřetelně snaha Hartlova po zalíbení se církvi a klerikálům. V základním říšském zákonu školském není ani zmínky o nějakých náboženských zkouškách. Nový řád v § 9. ustanovuje, že církevní nařízení o z k o u š k á c h z n á b o ž e n s t v í a o náboženských cvičeních budou oznamována okresním úřadem školním správě školy a také místnímu úřadu školnímu. Náboženské zkoušky jsou jedním z prostředků, jimiž se staví na odiv lidu církevní pompa, a nový řád mezi řádky napovídá, že správa škol s místními školními úřady mají k této pompě učiniti přípravy. Provisorní školní řád měl v § 50. ustanovení, dle něhož ponechávalo se zemskému školnímu úřadu rozhodnutí v případech, kde by se církevní nařízení nesrovnávalo s míněním okresního školního úřadu. Passus tento v definitivním řádě zcela odpadl. Ministr Hartl byl si patrně jist, že po uvedení jeho řádu v platnost okresní školní rady se všelikých neshod s církevními úřady vyvarují.

Duchovním učitelům náboženství poskytne definitivní řád zvláštní výhodu. Paragraf 129. ukládá sice, aby služební poměry náboženských učitelů školními úřady zvláště ustanovených byly posuzovány »bez újmy práv konfesionálního vrchního úřadu« podle předpisů pro ostatní učitele platných, stanoví v dalším odstavci, že učitelé náboženství, ustanovení církevními a náboženskými společnostmi, mají jako ostatní učitelé za-

chovávati školní zákony a nařízení v mezích zákona daná, zejména ustanovení školního a vyučovacího řádu, – ale nežli se v jednotlivých případech disciplinárně proti nim zakročí, má býti zavedeno vyjednávání s příslušným církevním úřadem nebo s představenstvem obce náboženské. Není pochyby, že toto ustanovení přinese učitelům náboženství ustanoveným církevními a náboženskými společnostmi zvláštní ochranu v případech přestupků proti školnímu zákonodárství.

Autor nového řádu vytýká v § 71.—72. specielně úkoly »náboženskomravní« výchovy ve škole. Škola má v přední řadě učit »bázni boží, úctě k císaři pánu a Nejvyššímu císařskému domu, vážnosti k zákonům a státnímu pořádku, lásce k rodnému lidu a společné vlasti, jakož i náboženské a národní snášelivosti«, v druhé řadě má se »t a k é zároveň snažit, aby svěřenou sobě mládež vedla k lidumilnosti a lásce k bližnímu a budila v ní smysl pospolitosti«. Škola má pěstovati dále smysl pro všechno pravdivé, dobré a krásné a snažit se o to, aby vychovala přímou, šlechetnou povahu, projevující se v přímosti, pravdymilovnosti, slušnosti, spořivosti, citu pro povinnost a čest, důvěře v sebe, střídmosti a sebeovládání. Nový řád doporučí, aby se dítky příležitostně poučovaly o hodnotě a významu spořitelen a aby se povzbuzovaly k ukládání malých úspor na úrok. K tomu cíli připouští se zakládání školních spořitelen s povolením zemského úřadu školního. Stát by se měl v přední řadě o to postarati, aby děti k docházce školní donucené netrpěly hladem, nedostatkem oděvu, měl by jim poskytnouti ve škole zdarma všechny školní potřeby. To jsou přední a naléhavé úkoly sociální politiky ve škole. Po splnění jich nezněla by tak ironicky slova nového řádu o návodu dítek ke spořivosti a o školních spořitelnách.

Pokud se týče péče o děti, ukládá nový řád učitelům povinnosti značné. Mají míti zvýšenou pozornost na mimoškolní chování dítek, mají horlivě spolupůsobiti při zakládání podpůrných a ochranných ústavů a zřízení, k zaměstnání dítek mimo školu, očekává se od nich, že každým způsobem se budou ujímati blahodárné činnosti humanních spolků a podniků i také tím, že v nich převezmou dozor nad dítkami. V případech, že by rodiče nebo jejich zástupci přes opětné potrestání nekonali svých povinností vzhledem k vyučování a vychování svých dítek, ukládá se školním úřadům, aby požádaly opatrovnický soud o pomoc.

Učitelské osoby mají věrně a svědomitě konati povinnosti svého veřejného úřadu, při čemž mají býti podporovány svými představenými, mají nárok na spolupůsobení otcovského domu a požívají jako úřední osoby úplné zákonné ochrany úřadu. Vystříhati se mají všeho chování, které by se příčilo jejím povinnostem a škodilo vážnosti učitelského stavu. Ustanovení toto stane se opět často metlou na učitele. Co vše již školní úřady nepokládaly za škodlivé vážnosti učitelské, když šlo o potrestání provinilého.

Ve všech záležitostech, které se týkají zdraví školních dítek, mají si učitelé vyžádati rady lékaře, jemuž je svěřen dozor nad zdravotními zájmy ve škole. Školní řád ustanovuje tak, jako kdyby instituce školních lékařů byla u nás povinnou a vžitou. Zatím školní lékaři jsou u nás dosud nejvzácnějšími výjimkami a kde jsou, tam jest jejich činnost

ve škole jenom mimořádnou. Na Vinohradech na př. dalo město svým dvěma lékařům směšně nepatrný příplatek, za nějž mají funkci školních lékařů vykonávati; královská Praha poskytuje řadě svých školních lékařů honorář, který stačí asi na krytí jejich bytu. Funkce školních lékařů, má-li býti úspěšná a má-li přinášeti prospěch, vyžaduje všech sil lékařových a nemůže býti spojována s jinými funkcemi. V Americe na př. mají nejpokročilejší školy stabilisovaná místa i odborných školních lékařů pro nemoci oční, ušní a pod.

Ani nový řád neprovádí přesně plnou a povinnou osmiletou docházku dětí do školy. Stanoví, že »povinnost školní počíná životním rokem šestým dokonaným a trvá do dokonaného životního roku čtrnáctého«. Dle toho žák, jemuž na začátku školního roku schází do šesti let třeba jenom několik dní, nemůže býti donucen k docházce školní, když pak dovrší rok čtrnáctý, nesmí býti ani den ve škole přidržen, vyhověl-li nejprimitivnějším požadavkům školským v základních učebných předmětech. Plná osmiletá návštěva školní může býti v takovýchto případech — jichž bude jistě hojnost — zkrácena i na sedmiletou. Dobrovolně budou ovšem děti moci chodit do školy i po dokonaném 14. roce a přijaty před 6. rokem, nebude-li jim scházeti víc než 6 měsíců, jenže výhody této neužije mnoho dětí z kruhů zvláště rolnických, kde osmiletá nucená návštěva školní má dosud mnoho nepřátel.

V drobnějších věcech napravuje definitivní řád některé křivdy a nesprávnosti řádu starého. Stanoví na př. dvouměsíční prázdniny pro všecky školy jak městské, tak venkovské, na nichž byly dosud prázdniny šestinedělní. Úlevy v docházce školní nemohly býti ovšem novým školním řádem, který je vázán novelou z roku 1883, odstraněny. Hlíza tato, která je překážkou dosažení učebného cíle na tolika školách zvláště venkovských, bude bujeti dále.

Nový školní řád připouští zařizování pomocných tříd pro slabomyslné a méně nadané děti, vybízí k horlivému pěstování her a tělesných cvičení mládeže plováním a klouzáním, ke zřizování školních stravoven, polévkových ústavů, zavedení ručních prací chlapeckých, dopouští na měšťanských školách zřizování jednoročních učebných běhů t. zv. čtvrtých ročníků — nenařizuje však, kdo má na tato zajisté blahodárná zřízení nésti povinně náklad, a proto zůstanou tato a podobná ustanovení školního řádu pouhými přáními na papíře.

Volnost vyučovací methody, kterou nový školní řád připouští, je věc jistě prospěšná, neboť jen při závodění vyučovacích method, z nichž každá nehodí se povaze každého učitele, uvolní se dráha většímu pokroku ve škole.

Jednoduchá frekvence školní, pro niž moderní hygiena snáší stále víc důvodů, může býti podle nového řádu povolena zemským úřadem školním jen na tři roky, na více let může ji povoliti jen ministerstvo. Přestávky při vyučování, které rovněž školní hygiena doporučí, nový řád poněkud rozšiřuje, a to na pět minut po každé liché, na 15 po každé sudé hodině vyučovací. Při jednoduché frekvenci má nastoupiti po každé vyučovací hodině přestávka desetiminutová. Bude tedy každá vyučovací

hodina po vstoupení definitivního řádu v platnost trvat 50 minut. Na středních a vysokých školách trvá vyučovací hodina pouze 45 minut.

Rozumně bude prospěch žactva v prvním čtvrtletí první třídy klasifikován známkou jedinou. Zemský školní úřad bude moci po vyslechnutí okr. šk. rady ustanoviti, má-li býti na dívčích školách uprázdněné místo obsazeno mužskou nebo ženskou osobou, anebo mohou-li se o ně ucházeti osoby obojího pohlaví.

Koedukaci připouští sice nový řád na školách obecných, ale na měšťanských školách, kde je mládež mezi 11.—14. rokem věku, jako na obecných školách venkovských, ji nedůsledně zakazuje.

Styk s otcovským domovem je věc pro výchovu velmi užitečná a žádoucí. Nový řád ukládá učitelům pěstovati jej s přivolením úřadů na zvláštních večerech s rodiči.

Ani učitelstvu škol měšťanských nepřinesl definitivní řád to, co od něho po známé anketě se očekávalo. Jako na obecných, tak také na měšťanských školách neodstranil zvláště ustanovení o maximálním počtu žactva na třídu. Odstranění čtvrtletních zpráv a nahrazení jich pololetními a celoročními vysvědčeními, zavedení titulu »odborný učitel« jsou jistě věci ceny velmi nepatrné, které na další vnitřní vývoj školy měšťanské nebudou míti vlivu žádného.

Okresní školní úřad bude míti právo dohlédací i na děti soukromě vyučované a čas od času se přesvědčovat o vědomostech, jichž nabyly. Bude-li toho užívat také u dětí šlechtických, jest jiná otázka.

Definitivní školní řád v celku porušuje základní říšské zákonodárství. Nejen zachovává, ale i rozmnožuje koncesse, jichž se v Rakousku klerikálové od školní novelly počínajíc ve školství obecném domohli. Utužuje nezdravý školský byrokratism a zavádí jednotnější bezduchou uniformitu ve školství. Má sice několik dobrých ustanovení, ale ta jsou ilusorní a nevejdou ve všeobecnou platnost, protože zřizování jich neukládá příslušným orgánům, které je mají v život uvésti, za zákonitou povinnost. —*n*—

UMĚNÍ.

A. A. Borisov — XVII. výstava »Manesova«: Dánské umění — Lehnerův umělecko-historický ústav — Prémie »Manesova«.

Jsou dva druhy krajinomaleb: jedny mluví monologem, od tichého šeptu do hymnické bouře, a umělec malíř podle síly své s rozechvěním větším menším a také se zdarem větším menším zachycuje jenom, zaznamenává ten monolog vždycky slavnostní, třesa se přímo pokorou a zbožností; druhé jsou dialogem, dvojmluvou umělce malíře s přírodou, kde osobnost umělcova vnáší všecku mluvu svého nitra, všecku duši svou do mluvy přírody a podle síly toho nitra proráží více hlas přírody nebo hlas umělcův — zápas Jakubův s andělem.

Alexandr Alexějevič Borisov, jenž vystavuje v Rudolfinu své olejomalby a skizze ze severního polárního kruhu, patří k prvému druhu krajinářů. Už jako hoch zamiloval si drsnou přírodu severní. Onemocněl totiž nebezpečně, a rodiče učinili zbožný slib, že hoch, uzdraví-li se, vykoná pouť do slavného kláštera Soloveckého na břehu Bílého moře, jenž je světem pro sebe, kde mniši všechny druhy řemesel pěstují, obchod i průmysl. Tam pobyl rok a spřátelil se s drsným severem. Po dvou letech opět se tam odebral a byl přijat do oddělení malířského, kde malovali ikony. Odtamtud poštěstilo se mu dostati se na akademii umění a zdokonalit se u vynikajících krajinářů ruských Šiškina a Kujindžiho. A teď zatoužil uchytit Severu trochu jeho neznámých půvabů. R. 1896 vydal se, 30letý, na Novou Zemi a vrátil se s řadou náčrtků, jež hned koupil Treťjakov pro svou galerii. Po třech letech vystavěl si už v Archangelsku svou vlastní jachtu »Mečtu« (Snění) a vyplul na Novou Zemi. Výprava trvala půl druhého roku. Kořist z ní — Borisova výstava.

Už tato silná touha a vůle, pevná odhodlanost, neústupnost a nezaleklost před nekonečnými překážkami získává mu sympatie. »Mečta« uvízla v ledu na severovýchodním výběžku Nové Země. Za utrpení k víře nepodobných, v mrazu a v hrozných sněhových vánicích dostihli teprve po několika měsících domku, který si Borisov se svými námořníky na N. Zemi vystavěli. Za takových obtížných pochodů, kdy malíř musel i saně táhat, bylo mu možno dělat jen pastelové nákresy a náčrtky uhlem; z jara užíval i olejových barev, ale jak obtížně! »Zde při štiplavé zimě malíř je nucen pracovat zcela jinak; mráz mění barvy v hustou hmotu, která se štětce nechytá. Stávalo se mně při mých polárních pracích, že i terpentin, jediný to prostředek udržující barvy v příhodnějším stavu, selhával, jelikož při hrozné zimě kristalisoval. Mám náčrtky kreslené při 23° zimy, 3—4 náčrtky při 30° R. Při tom bylo mně držet štětec v pěsti, zahalené v kožich a ze vší síly jím vládnout. Štětec praská, láme se a ztuhlá ruka stává se neschopnou; ale já usiloval dále s vroucí horlivostí, abych zachytil na plátně tyto fantastické, pochmurné jevy vysokého severu, plné svérázného půvabu.«

A zachytil je. Prohlížíme-li jeho 227 obrazů, cítíme věčný, nepřeryvný dech té ledové říše, kde v divné kráse vládne ohromná Smrt a kde, i když život ještě v té říši se ozývá, cítíš přec, že blízko kolem chřestí přišerné kroky — že tam obchází Smrt. A jak půvabně čisté, přímo nevinné je to jitro na ledě, jak slavnostní rozednívání, křišťálový jasný mráz ve dne, v malebné Beluší zátoce na N. Zemi, jarní noc na Murmanu, letní noc, mračna nad sněžnou planinou, večer na Matočkině Šaru, mračna na večer, západ slunce, polární noc z jara, letní půlnoc na ledě s hustou mlhou, noční tma na ledě, polární noc zimní s bílými medvědy; fantastický svým osvětlením a barevnými stíny jest »Okamžik z úplného zatmění slunce 27. června 1896« i zobrazení »V říši smrti«, ty rudé pruhy na nebi v nekonečné temnotě vůkol. A na vše ty divy dívá se Borisov přímo dětsky prostě, je před nimi rozechvělý, zamlklý, ale horečně snaží se zachytit jejich chladnou svítivou krásu, jejich chladnou hru barevných tónů, jejich děsně zbarvenou tmu a rychlými, širokými tahy svého štětce směle hází na plátno zažité a zachycené dojmy, jak je svýma očima, ne očima

cizího mistra, byl viděl. Kdyby Byronův Manfred byl malířem a zašel do této ledové říše, vyšly by z toho zcela jiné obrazy, jistě veliké dialogy. Ale tuto máme ten prvý druh krajinomaleb, ukázku zdařilou.

*

Sdružení dánských umělců, jichž práce v počtu 131 »Manes« právě předvádí, nazývá se »Den Frie Udstilling«, t. j. »Svobodná Výstava«. Jalo se totiž pořádati pokrokovější výstavy proti oficiálnímu Salonu. Založeno bylo r. 1891 od několika mladších malířů, s nimiž spojili se někteří starší. Aby jejich vystoupení bylo lépe porozuměno, pokusím se nastínit [1]) přehled dějin dánského malířství. Bude krátký.

V druhé polovici 18. století, za Frederika V., založena byla v Kodani akademie umění a v čelo jí dán Francouz. Umění dánské bylo v tu dobu buď francouzské nebo klassické, vesměs importované a bez individuality. Národní epochu zavádí v něm Christoph Vilhelm Eckersberg (1783—1853), jenž s několika jinými staví se na domácí půdu, zobrazuje dánský život a přírodu. Estetického požitku obrazy tyto neposkytují. Jsou ještě bezradné v provedení, v barvě suché a bez svítivosti; ale je v nich něco, co v době plochého idealismu bylo cenné, jest v nich cit. Byli to první nezávislí naturalisté. Z jeho žáků vynikli Bendz, Sonne, Köbke. Naproti nim Marstrand je genrista, velice vážený pro svůj »široký a zdravý humor«. Ale jeho vliv byl nebezpečný pro další rozvoj dánského malířství. Jeho život byl rozdělen mezi Italii a Dánsko, a jím začíná se umění dánské odcizovati rodné půdě, Cestování do Italie a na Východ stává se vášní. Ale veliké hnutí národní, jehož výsledkem byla demokratická ústava, a válka s Německem, doba od 1848 do 1850, vrhla dánské malířství opět k jeho vlastním zdrojům. Značných zásluh o to získal si neobyčejnou svou výmluvností prof. Höyen, dějepisec umění, jenž snažil se svázati umění dánské se životem národním. Už r. 1844 v řeči své »O podmínkách rozvoje národního umění skandinavského« naléhal na to, že by země, která dala světu Thorwaldsena, neměla zahynouti nápodobou cizích method, ale že by měla míti v sobě tolik hrdosti, aby si zajistila pro sebe zvláštní postavení v malířství evropském. Na ostrovech dánských malíři měli studovati lid, ne aby odtamtud přinášeli obrazy krojů, ale aby spřátelili se s vážným životem přírody a s hrubozrnným lidem rybářským. Skutečně pozorozati pak nové vzpružení v malbě kraje i venkovského života dánského. Vermehren, Dalsgaard a Exner malují dlouhou řadu veselých, srdečných výjevů ze života lidového; Lundbye maluje výborně domácí zvířata na pastvě, jen že krátkou dobu (padl jako dobrovolník ve válce r. 1848, zrovna jako druhý malíř zvířat, Dalgas); Peter Christian Skovgaard maloval krásu dánských bukovin, Kyhn stal se melancholickým básníkem mezi dánskými krajináři, Rump maloval jaro dánské přírody, Melbye, Em. Larsen a Söresen malovali se zdarem moře. Byla radost z rozvoje národního umění dánského. Ale přišla světová výstava Pařížská r. 1867 a dánské národní malířství na ní pohořelo. »Mezi všemi místnostmi v Champs de Mars malá místnost dánská je jistě nej-

[1]) Hlavně podle »The History of Modern Painting, Vol. III.«, překladu to Mutherova díla, dávno už rozebraného.

chladnější a nejmelancholičtější,« napsala Gazette des Beaux-Arts« a proti katalogu, nadšeně vynášejícímu národní zásady umění dánského, týž kritik podotknul: »Avšak nedostačí, aby malířství bylo národní, ani aby bylo pravdivé; třeba též, aby bylo umělecké.« Dánové se zastyděli za svou zastaralou techniku a dali se do učení.

Tím nový směr nastal v umění dánském koncem let šedesátých a v letech sedmdesátých: plný zevnějšího lesku, ale byl to kosmopolita a bez karakteru. Bloch jest jeho představitelem. Vedle něho a ostatních příbuzných Axel Helsted, žák Bonnatův v Paříži a potom Marstrandův, jest poslední představitel genrů, více méně dobře malovaných. A jest ještě historický malíř, který se od těchto posledních malířů znamenitě odráží, jak velikolepostí pojetí, tak i malířským podáním, prostý divadelních effektů, jak je vídáme na historických obrazech tak často, i prostý veškeré genrovitosti; je to Christian Zahrtmann (* 1843). Hlavně přilnul s celým srdcem k utrpení jedné dánské ženy, každému Dánovi drahé, Eleonory Christiny, dcery Christiana IV., která dvacet let byla uvězněna. Popsala to ve svých »Žalostných upomínkách«. Nemáme podobných historických obrazů my, Čechové, u nichž historie hodně mnoho byla malována, nemáme na př. Husa ve vězení i v různých jiných okamžicích, aby ty okamžiky umělec p r o ž i l, aby to byla prožitá dramata vnitřní. Zahrtmann maluje Eleonoru Christinu s touž procítěností, jako Matejko svou královnu, »Sv. Kingu«.

Zahrtmann tvoří přechod k poslední fázi umění dánského, ke směru modernímu, jenž se datuje od třetí výstavy Pařížské r. 1878. To je třetí perioda umění dánského. Na francouzských moderních mistrech vzdělali se technicky a zachovali si individuelní ráz. Peter S. Kröyer přičiňoval se o to nejvíce. Slavný to umělec, portretista (na př. »Komitét pro francouzskou sekci na výstavě Kodaňské r. 1888«) i malíř scén ze života dánského. Za ním šli Tuxen, Jerndorf, Johansen, Holsoe, Englsted, Ring, Syberg a jiní. Michael Ancher a jeho žena Anna objevili dánský »sketching-ground«, Skagen, malou rybářskou vesnici na nejzazším konci Jutska a oddali se plein airu. Pedersen a Paulsen a jiní oddali se vylíčování krajiny dánské. Když pak někteří z nejmladších založili »Den Frie Udstilling«, připojili se k nim bratři Joakim a Niels Skovgaard, synové podivuhodného krajináře, o němž už byla řeč, a přistoupili i někteří starší umělci, zvláště znamenitý Zahrtmann.

Toto sdružení předvádí nám »Manes«. Není to patrně nejmladší generace malířská, narozeni jsou mezi r. 1840 až 1866, většina v letech padesátých a šedesátých. Ale kus pravého Dánska nám přinesli. Jen 13 čísel vzato z ovzduší nedánského, sujety biblické, historické a cizí krajiny. To ovšem pranic nerozhoduje o ceně a významu umění jejich, ale je to charakteristické. Skoro vesměs vidíme krajiny, pobřeží a moře dánské, obrazy společenské a rodinné, podobizny, interieury. Ze všeho vane klid, vážnost, usedlost; krajina pod nebem většinou zastřeným, zaoblačeným je vážná, zádumčivá, a usměje-li se zásvitem slunečním, je ten úsměv důvěřivý, tichý a vlídný; moře tam všude kolkolem mluví a lidé zamlkají, raději naslouchají: mají rádi ten kraj i to moře a rádi se na ně zadívají; mají rádi družnost, společenskost, na venkově i v městě; mají rádi svůj

dům, svůj byt staromodně zařízený, s klidnými stěnami a se starým ořechovým nábytkem, s milým a teplým jeho klidem a útulností; při světle lampy rádi se začítají nebo člen rodiny něco předčítá nebo si se známými pohovoří; a hovory ty bývají vážné, bývají i náboženské; hospodského života našeho tam není. Všecko je tu vnitřnější, citovější a tím prostší a pravdivější. Zdá se, že tam na svých zelených ostrovech žijí jako v zákouti. Žijí svým životem, na němž nevidíme hltavosti a nervosnosti. Řekl bys, že jsou snad šťastnější. Nedělní odpoledne, řekl bych, vane z těch obrazů, kdy po požehnání venkované obcházejí volným krokem pole se zrajícím už obilím a potom zacházejí ke známým na besedu... Není divu, že země ta zrodila Andersena. Naše Čechy jsou proti tomu hotová křižovatka všech světových směrů a průvanů; zpívá to, hraje to, hvízdá a fičí jako větry ze všech konců světa, až někdy své vlastní písničky neslyšíme. Málo platno, už tak na této křižovatce evropské přes tisíc let se bijeme a zůstaneme svoji, zas jinačí než Dánové. Ale to právě se musí líbit u dánských umělců, že jsou tak svoji. Zevnějškem, tedy i barvou a vůbec technikou, nic nepřekvapují, a protože nepřekvapují, už ozývají se hlasy, že jsou slabí. To zazdá se snad po prvé prohlídce, na rychlo; ale druhá návštěva přesvědčí, že jsou tu ovšem slabé věci, ale vedle nich že jest přece mnoho prací, z nichž umělecká duše mluví. Nic se tu faustovského neřeší, svět se tu nevyvrací, jen klidný život, zákoutní život s milou prostotou a intimností se zachycuje. A to přece také mnoho platí. Co půvabu malířského i poetického je v interieurech, jež vystavují Hammershöi i Holsö! Co půvabu takového je v dánských nížinách se starým domem s červenou střechou, se svítivou vodní zátočinou; v odlehlých a zatichlých koutech kodaňských, ve starých domcích v Ribbe, jež Rohde namaloval! Zrovna tak příjemný je Seligmannův »Statek Nysö«. Plny života jsou akvarely Sybergovy — akvarely jsou vůbec na této výstavě dobré — zobrazující měnivost moře, jasný den říjnový a bouřný zářijový u moře, i všecky ostatní jeho akvarely; ale i olejové obrazy »Náboženský hovor ve vesnici«, plný veselého světla v čisté starosvětské světnici, a »Večerní hra« za soumraku ve volné přírodě. Willumsen maluje zas horskou přírodu, staví do ní své vysokorostlé ženy, k nimž shlížejí osvětlené ledovcové štíty v pozadí. Celá stupnice vnitřních hnutí je v Engelstedově obraze »Kristus u svých přátel v Bethanii«. Kristus je tu hluboce vystižen jako plný dobroty, prostoty a hloubky; ženy oddané jemu na smrt, s přesvědčením; děvčátko s naivní vírou poslouchající slova Kristova; mladík, který už napřed věří, že to, co Mistr řekne, pravda jest; a o pravou nohu Kristovu opírá se přítulně malý hošík, nerozumí, co ten dobrý muž vykládá, ale táhne ho to k němu. Tito umělci se mi nejvíc zalíbili. A ovšem že starý mistr Zahrtmann, ne tak svým »Neronem«, ale svou »Lady Macbeth«; velikost příšerná, jež vane z postavy její, i velikost toho, co se v nitru jejím odehrává, zachycena a podána jest velice výrazně, ba úchvatně. Wattse připomíná tento obraz, t. j. oba mistři jsou si duchem blízcí. Kröyerova podobizna »Přírodozpytce Stenstoupa za přednášky« je ukázkou, jak hluboce umělec tento umí se dívati na člověka a člověku do nitra. Krajiny Johansenovy (Pasoucí se ovce, Přístav člunů), Paulsenovy (Letní večer a Letní noc, oba nad mořem), Pedersonovy (Říjnové

odpoledne, Listopadové slunce), Tuxenovy a N. Skovgaarda jsou pěkným dokladem toho, co citu je v umění dánském, v jeho zdrželivé technice.

*

Krásný čin ohlašovaly nedávno listy všech směrů. Vinohradský farář Msgr. Lehner věnoval městu Praze kapitál 100.000 K a mimo to svou knihovnu, své sbírky a všecky zásoby knih a publikací, jež vlastním nákladem vydával, v úhrnné ceně 60.000, dle jiných zpráv zase 100.000 K na založení umělecko-historického ústavu a musea v bývalém klášteře bl. Anežky. Tím dán do budoucna obnovenému klášteru pravý účel, aby se stal ústavem pěstujícím dějiny umění, především arci dějiny umění českého, ústavem spojeným se sbírkami uměleckých památek v originálech i v reprodukcích. Nic takového dosud nemáme. Myšlenka Msgra. Lehnera je šťastná, užitečná, celek náš povznášející.

*

»Manes« dá svým členům na příští rok veliký lept »Loutkové divadlo« od Adolfa Kašpara. Je to výjev z českého venkova, v němž podařilo se umělci zachytit nejen slavnou hru Kopeckého herců a hru smíchu na zvědavých dětských tvářích, ale i hru světla po celém okolí hospodského jeviště i hlediště. Členský příspěvek stojí 10 K, v obchodě lept ten bylo by sotva lze dostati za dvojnásobnou cenu; viděti, jak opravdově a nezištně »Manes« si vede. Doporučujeme svým čtenářům.

T.

LITERATURA.

Krásná:

Moderní revue hlasatelům prostřednosti. Jiří Kárásek: Gotická duše. Román. Nákl. Kamily Neumannové. Dr. K. Kolman: Dominik, jeho studie a práce, sny a život. Román. Vlastním nákl. Jan Rokyta: Pouta a peruti. Básně (1898–1905.) Nákladem F. Šimáčka. A. Klášterský: Sny a touhy. (Poetické besedy Máje.) Dr. J. L. Hrdina: Humoresky. (Libuše F. Šimáčka.) P. N. Krásnov: Na mandžurské samotě. (Slezská kronika R. Prombergra.) Ch. V. Cherbulier: Hrabě Kosťa. (Nákl. J. Otty.)

P. A. Procházka v Moderní revui věnuje článek hlasatelům prostřednosti. Článek platí mimo jiným také referentu Naší Doby. Stanoviska Naší Doby a Moderní revue jsou jasna. Odpovídám-li, činím tak proto, poněvadž neběží jen o stanoviska, nýbrž i o propagaci. Pan A. P. výslovně totiž pokládá se za nositele umělecké kultury v Čechách a boji se, aby poslání a práce jeho prostřednostní nebyla mařena.

Především p. A. P. není nositelem umělecké kultury. Je to stálý klam jeho a lidí jemu podobných, jako by byli umělci a jako by Moderní revue byla essencí umění. Lze ovšem se naučit do jisté míry umělecké technice,

vidíme stejně na literátu jako na malíři a sochaři, jak přičinlivostí a cvikem přivede to k jistému stupni, ale to, co tvoří podstatu umělce — mluvil jsem o tom v loni — je a musí být v člověku tvůrci. Toho však ve všech těch umělcích Moderní revue není. Umělcem není ještě ten, kdo slovo umění a umělecká kultura má od rána do večera desetkrát na jazyku a komu slovo »umělec« stalo se již frází, jako bylo u nás do nedávna frází slovo »vlastenec«. Kdybychom vůbec měli počítat, kolik máme opravdových umělců v Čechách, bledě by to dopadalo. Je to také příznakem naší malichernosti, hraje-li si u nás tolik lidí titěrně na umělce. Z jejich umění má snad prospěch sazeč, tiskař a obchodník papírem, ale jinak mnoho lidí a zvláště mladých lidí jen duchovní škodu. Šíření jejich té t. zv. umělecké kultury v Čechách znamená vlastně šíření nekultury ducha i srdce. Oč p. A. P. a jemu podobným nositelům »umělecké kultury« jde, vysvítá z tohoto citátu: »Ano,« praví ve svém článku, »pohlaví, všecky projevy jeho bytí, vášně a bouře, hrůzy a závrati, to je veškerou prostředností i s jejími mluvčími perhorreskováno. Umrtvuje se dnes vše. Jako hnusný hmyz množí se vsady společnosti pro obecné blaho, pro veřejnou morálku, proti pití lihových nápojů, pro vegetárství, pro zrušení a zakázání prostituce, proti kouření tabáku, proti zobrazování nahého těla — oh, nabudou-li moci tito spasitelé ubohého lidstva a potěrači všemožných bacillů, bude všechen život tak bědně zreglementován, že není tak sevřen ani v dnešních vojenských kasárnách. Průměr se dá na nějakou dobu znásilniti. Ale elementární vášně lidské, vilnost a krvelačnost, dlouho a přísně zdržovány, propuknou i u něho divě a nezadržitelně, na štěstí jako nutný a blahodárný korrektiv theoretických přehnaností jeho vlastních vůdců a řídičů. Zdá se věru, že tito vůdcové a ukazatelé cest jsou obzvláště zakrnělou částí lidstva co do všech hybných sil a mocných pudů jeho. Jsou horší než kleštěnci — neboť jsou polovičatí... průměrní (stále a stále se vrací to příšerné slovo!). Nemůže býti plného a bohatého života, kde se zchabují všecky jeho dobyvačné touhy — a sem patří také svou podstatou všecky sexuelní žádostivosti.« To je stará a známá hantýrka dekadence: elementární vášně, vilnost, krvelačnost, pudy, dobývačné touhy, bouře, hrůzy a závrati, sexuelní žádostivosti, zkrátka kultura přírody a všeho toho v člověku, co více méně má společného s němou tváří. V tomto okruhu otáčí se všecko to umění a umělecká kultura p. A. P. a Moderní revue, v tomto okruhu projevuje se panem A. P. požadovaná nejintensivnější citovost a nejvášnivější vztah umění k životu, pronikavé oko pro jeho velikosti i propasti. Ano, kdyby velikosti a propasti! Ale konec konců je to nevázané, nízké a nevážné zahrávání si se sexuelností, a všecky ty vášně, bouře a dobývačné touhy redukují se na hodnou dávku špíny. Je to buď oklamávání sama sebe anebo úplná neujasněnost, vidí-li p. A. P. v tom, co za uměleckou kulturu propaguje, něco velikého a krásného, vzlet výjimečných lidských mohutností. Je v tom také příliš málo autokritiky, horlí-li tolik proti prostřednosti a vidí-li sama sebe tak nad průměrem. Já pro svou osobu ochotně mu přiznávám, že jsem naskrze prostřední a průměrný člověk. Těch velkých lidí není tak na potkání. Ale o to běží, abychom my malí, prostřední, průměrní lidé, když již praecujeme, ujasnili si základní pojmy životní a na místě

dobra nešířili zlo. Dnes žádný jen poněkud vážný, opravdový a rozumný člověk nebude tak mluvit o pokrokovém sociálním snažení jako on — i umělec musí své vztahy k životu jinak chápat než je chápe p. A. P. To jeho stanovisko není již jen stanoviskem nějaké prostřednosti, nýbrž zpátečnictví a hotového zmatku, nejen literární, ale skutečná dekadence.

* * *

Byla doba, kdy náš dekadentism byl pojímán víc knižně a kdy se myslilo, že stoupenci jeho časem ze všeho se vypracují. Z té doby pochází román p. Karáskův »Gotická duše«, jenž nyní vyšel v novém vydání. V úvodě k tomuto románu dí p. Karásek: »Pravda uměleckého díla je souhlas jeho s naším vnitřním snem a ne s vnějšími, reálními fakty. Umění je k tomu, by obohacovalo život a ne, aby jej ochuzovalo, ukazujíc jej v chladném světle střízlivého poznání: má život činiti zázračnější očím lidí, vidoucí v jeho pozemských tvarech jen pouhý odkaz na jiný, krásnější, imaginární svět.« Avšak »Gotická duše« p. Karáska není potvrzením této umělecké theorie autorovy, a p. Karásek obelhává sama sebe právě tak jako pan A. P., užívá-li velkých slov, neboť Gotická duše nečiní život zázračnějším našim očím, ani není odkazem na jiný krásnější imaginární svět. Ten svět hrdiny Gotické duše je v pravdě světem bědným, ubohým, politování hodným — hrdina její čistě dekadentsky potácí se mezi kostelem barnabitek, perversní smyslností a bláznicem, v němž končí. Je-li Gotická duše čím zajímava, tedy tím, že v ní se jeví, kterak p. Karáskovi dekadence je částečně problémem, trochu docela problémem českým. Pan Karásek přijal dekadenci literárně, knižně, prožil ji ve svém nitru, a Gotická duše je odrazem právě tohoto jeho vlastního vniterního prožití. Ale p. Karásek v dekadenci uvázl, nedostal se ven. Říci, že všichni v Čechách pracujeme k nihilismu, že nikdo nedovede všechno tak velkolepě popříti jako Čech, že všichni máme mezi svými hesly: nic nedělati a všechno popírati, je pohodlné. Úkolem bylo by ukázati, jak odtud? — překonati tuto dekadenci. To bylo by v souhlase s theorií umění, které dle slov autorových má obohacovati život.

Jako hrdina Gotické duše, tak i hrdina Kolmanova románu »Dominik« končí v bláznici. I v tomto hrdinovi je dávka dekadentní choroby, třeba že příznaky jsou jiné. U p. Karáska nihilism, zde opět titanism vede k záhubě. Ovšem Dominik je jen velmi malým, malounkým titánkem, »který si každé slovo desetkrát přeříká šeptem, nežli je řekne nahlas«! »Člověk, jehož vůle životem nesílí, nýbrž slábne a chabne... nešťastník, který ve svém líčeném velikášství ženskou lásku pokládal za nebezpečnou hračku a teď najednou jako malé dítě pláče, když mu staří lidé hračku jeho berou.« Ale je alespoň upřímný a potud sympatický, že je si vědom svého titěrného titanství, své chorobné ctižádosti. Dykův Hackenschmid jest také titánek, ale do posledního dechu nafukující se na titana a zaměňující velikášství velikostí. Kniha Kolmanova nemá ovšem nijaké zvláštní ceny, ale je veskrz slušná a místy i jemná způsobem podání a pozorování autorova. Má mnohá místa dobře odpozorovaná

životu, i dobře, pravdivě vystihující vnitřní stavy svého hrdiny, má však také i místa, víc odpovídající vlivu četby. Předností její je, že autor objektivně stojí nad svým Dominikem i nad jeho chorobou. *Z.*

Auktor sbírky »Pouta a peruti« bude kdysi thematem vzácné zajímavosti své práce životní. Uplatňuje se netoliko ve slovanských stycích, stoje pevně na žulových základech moderních názorů, a bojuje tu nikoli bez obětí za stanovisko pravdy, ale dobyl si znamenitých zásluh o slovanský národopis a konečně získal si jména dílem svým básnickým. S činností Rokyty-Černého bude účtovati po zásluze teprve budoucnost. Básnické dílo Rokytovo, repraesentované několika cennými sbírkami, hodno plného uznání; v dějinách české erotiky zaujímá zvláštní místo čistou, přímo liliovou poesii, v lyrice náboženško-filosofické jest vysoko klásti sbírku »Za Kristem«, knihu to, která by hojně, přehojně měla býti čtena, a také sociální lyrika mnohou perlou z péra Rokytova obohacena. Upozorňujeme na př. na znamenitou jeho báseň »To za horami bylo«, uveřejněnou 5. list. v Besedách Času.

Co v Rokytově poesii předem dlužno ceniti, jest opravdovost, procítěnost jeho básní. Verše jeho jsou přímo vyvolány životem. Píše, že psáti musí, a píše tak, jak život káže. Básně jeho tkví v půdě žití, vyvírají z ní a čerpají z ní sílu. A nejen život lidský, ten boj o chléb, ale i život duše vůbec, bytí a existence její ve všemíru a pak život v přírodě jsou zřídlem básnických námětů Rokytových, jak vidět u poslední sbírky, již dělí na čtyři oddíly (Pouta a peruti — V životě a věčnosti — U moře — V přírodě). Úmorný, vyssávající boj o denní chléb přirozeně nutí básníka k tomu, že vede ostrou, markantní hranici mezi ethickými cíli snah intelligenta a chlebovými povinnostmi denního života, jenž poutá a ničí v zárodku vyšší snahy duše lidské. (Utýraný, umučený, Potkal jsem písně nevyzpívané, Křídla, Hořká moudrost atd.) Krásné verše vysílá v této své sbírce »Za mrtvou sestrou« a podává několik pěkných obrázků tajemného života duše, z nichž zvláště vyniká »Smrt vedle byla«. Rovněž zvláštní zmínky zasluhují cyklus »Dítě« a pak básně »Oči ženy«, »Smrt« a »Starý pokoj«, jakož i z následujícího oddílu »Tiché moře« a j.

Také dlužno doznati, že Rokyta dovede výborně zachycovati prosté motivky české přírody (V jitřním slunci, Večer, Jiný večer) a zvláště krásná jsou »Vřesoviště« a »Na mýtině«. Než i příroda měkkou duši básníkovu bolestně ladí. Tu blíží se značně Nerudovi. Četl jsem kdesi, že Rokyta vystoupil již první sbírkou úplně hotov. Přiznávám, ale po stránce formy vnější hotov nebyl. V té věci se zdokonaluje stále a stále a právě tato sbírka je důkazem nového, silného pokroku i také po stránce této. *—gn—*

»Snyatoulky« nazývá se dvacátá básnická sbírka pana *Antonína Klášterského*. Věnována jest retrospektivním úvahám o zmizelém mládí, otázkám po účelu bytí, po původu a určení duše. Básníkův poměr k přírodě není právě nový nebo zcela originelní, sympatický však svou vřelostí a přímostí. Zvláště hladiny vodní, zdá se, lákají p. Klášterského; nalezl šťastné výrazy pro půvaby moře a pro kouzlo rybníka, jenž na dně svém chová život a smrt. Život a smrt ve svém střídání a přecházení jako

vítané náměty doprovázely p. Klášterského po celé jeho dosti jednotvárné a nevzestupné pouti básnické. Jeho verše vyhledávají podobnosti mezi duševním životem a zjevy přírodními. Stesk vyznívá téměř z každé řádky — sklon k melancholii jevil se ostatně i ve volbě básníků p. Klášterským překládaných (Lenau, Byron). Ve Snách a toulkách jsou místa, která svou netělesnou symbolikou vybízejí k srovnání s básníky, jakým na př. je Jan Rokyta: užito o Klášterském nebo Rokytovi úsloví o slovanské měkkosti přestává býti frasí. *O. F.*

Hrdinovy humoresky, každá na 6 stránek, zřídka o něco méně nebo maličko více, jsou robeny na míru, jako se robí punčochy nebo jiné výrobky domáckého průmyslu. Za povšimnutí stojí číslo nadepsané »Pod plachtou«. Tu sedí na voze nějaká Levandulka, plachtu kolem své osoby odsunutou, a kvedlá a vypravuje. U vozu nácpa ženských, že po chodníku nelze projít. Prodává se tu vodou zředěné mléko s trochou parády na vrchu; klepy dostanou se nádavkem. »Takhle soudek prachu zapálit pod tím vozem — v 15 ulicích byl by svatý pokoj,« končí humoreska. Tak zdařilý kontrfekt vlastní činnosti v podrobnostech i celku se spisovatelům zřídka kdy povede. — V Libuši bývaly a bývají dosud lepší věci; při knihách, jako jsou Hrdinovy »Humoresky«, by ani nejtrpělivější čtenářský beránek 34 let nevydržel.

—ský.

Povídka P. N. Krasnova Na mandžurské samotě má v charakterech a některých příhodách nedostižený vzor v první části Hrdiny naší doby. Knížka není však docela bez ceny a bude míti pro svoji časovost hojně čtenářů. V jejím prostém, upřímném vypravování jest totiž mnoho poučení o svrchovaně nespořádaném životě ruského důstojnictva na mandžurských »postech« i o příčinách tohoto života, v němž by i andělé stěží zůstali pořádnými lidmi. Překladatel — F. Mézl — měl by více dbáti jazykové správnosti a vydavatel by se měl starati o pečlivější korrekturu.

—ský.

Ženevan Cherbulier, člen Akademie, který poznal skoro všechny státy evropské z autopsie, a tak dovede differencovati význačné rysy společnosti mezinárodní, našel přijetí v Čechách již dávno (Světozor 1878). Román, o němž referuji, Hrabě Kosťa, pocházející již z let šedesátých, nemůže tedy vymáhati zvláštní pozornosti.

Zdánlivé nesrovnalosti v povaze hr. Kosťy i dcery jeho Štěpánky, byvše zachyceny, nejsou, přes některé pokusy, geneticky vyloženy; tak hluboko ani psychologie autorova nejde. Ale tu je celé umění autorovo: proti klidnému a sebevědomému Francouzi, G. Savilovi, jasně a správně položil důraz na otrockou pevnost a peníženou lhostejnost povahy popovy, přesnost v poslušnosti a při tom citelnost sluhy Ivana, ale nejvíce na prudkou vášnivost a neoblomnost práce i hlubokou chápavost a vědeckost ducha Kosťova; autorovy maximy o povahách slovanských, jež se shodují s dnešní běžnou psychologií a jež události denní potvrzují, svědčí o rychlosti postřehu, který dovede dobře popsati, o rozlišení, jež nejde sice do podrobností, ale jest pronikavé a přesné, takže může se omeziti na několik rysů základních; ale zároveň tento vysloveně postavený kontrast povah slovanských proti jednolité povaze Gilbertově a čá-

stečně i proti rozhodnosti a mstivosti Němce, kuchaře Kosťova, prozrazuje autora — idealistu; kontrast vyvolal a ještě přibarvil, jen aby romantický, vnějším během i vnitřním vznikem, dosti temným, počátek lásky Savilovy k Štěpánce mohl vústiti v konec ještě romantičtější. Tak stává se jeho kniha milou četbou a napínavou pro ty, kdož se knihou baví, zahánějíce jí nudu jednotvárných odpůldnů a mrzutých večerů; že kniha nesklesla však na rozvleklý román sensační, tomu zabránil jen francouzský esprit autorův, jeho rozhled a bystré jinak pozorování.

Překlad sl. Řehákovy je z těch překladů, které nemají uměleckých pretensí, pořizujíce pro obchod knihkupecký vhodné zboží; nejsou v nich výjimkami těžké chyby proti našemu jazyku a těžké druhdy chyby překladu v nich postřehnete i beze srovnávání. *Hc.*

Poučná:

Publikace prvního vědeckého sjezdu českých právníků. (1904.) Hall Fielding: Duše národa. Přel. Zdeněk Franta.

Publikace prvního vědeckého sjezdu českých právníků 1904.

Vnějším podnětem prvního tohoto právnického sjezdu českého bylo čtyřicetileté výročí založení Právnické jednoty pražské. Sjezdy nemívají onoho významu pro vědu, jenž se jim obecenstvem nezkušeným mnohdy přikládá, slouživají více účelům manifestačním a osobnímu seznámení pracovníků téhož oboru. Český sjezd právnický náleží k lepším svého druhu. Volba témat sjezdových většinou byla šťastna, položeny otázky reformní, aktuální. Prací psaných došlo mnoho, nestejné ceny. Publikace obsahují mimo tyto práce též referáty zpravodajů, ústní rokování a konečné resoluce.

Nejdůležitější otázka první sekce (pro právo soukromé) týkala se reformy ručení za škodu, kterouž někdo bez své viny byl způsobil. Stará zásada, že škůdce jen tehdy škodu povinen jest hraditi, lze-li mu přičítati vinu, nehodí se mnohdy více na moderní poměry. Užívání přírodních sil a strojů v míře dříve nebývalé a spojené s tím nebezpečí pro zaměstnané i pro obecenstvo vedlo k rozšíření ručení v moderním právu; nejdůležitější jest tu známý zákon o povinném ručení železnic za úrazy tělesné, dle něhož není třeba dokazovati vinu železniční správy. Jde nyní o to, má-li princip zavinění vůbec býti opuštěn a nahražen principem pouhého způsobení, anebo má-li jen ručení za pouhé způsobení bez viny býti zavedeno pro další speciální případy. V pracích sjezdových probrány jsou různé theorie, konečná resoluce vyslovila se pro druhou alternativu. Další themata první sekce týkají se práva elektřiny, právovarečných měšťanstev a ochrany ideálných zájmů autora díla literárního a uměleckého.

Otázky sekce druhé (pro civilní řízení) pro širší veřejnost neprávnickou méně poskytují zájmu, týkají se vlivu zastoupení advokáty na řízení odvolací, přerušení sporu konkursem strany, reformy draženbního řízení a vykonatelnosti rozsudku druhou instancí potvrzeného.

Trestnímu právu vyhrazena byla sekce třetí, jež vyslovila se pro poskytování náhrady za vazbu vyšetřovací a pro instituci t. zv. podmíněného odsouzení. Rokování o velice zajímavém thematě: jakými prostředky bojovati sluší proti alkoholismu se stanoviska práva trestního? nevedlo k žádnému formálnímu ukončení, nýbrž rozhodnutí odročeno k příštímu sjezdu. Účastníci debaty souhlasili sice v tom, že proti osobám tietím, na př. prodavačům neb osobám, jež úmyslně někoho opily, lze užiti prostředků trestního práva, rozcházeli se však zásadně v postupu proti pijáku samému. Kdežto jedni, stojíce na stanovisku, že alkoholismus jest nemoc, jež potřebuje léčení a ne trestu, zamítali veškeré zasahování práva trestního, tvrdili druzí, že v boji proti alkoholismu nutno užiti prostředků, co nejvíce možno, a že nesluší se tedy vzdáti pomoci práva trestního.

Sekce čtvrtá (pro právo veřejné a národohospodářskou politiku) probírala důležitou otázku policejního práva trestního, jež spočívá dosud na předpisech z dob absolutismu, a vyslovila očekávání, že při brzkém předložení nové osnovy obecného zákona bude zároveň předložena osnova policejního zákona trestního, srovnávající se s požadavky vědy a s potřebami nové doby. Kritika dosavadní soustavy samosprávy a cesty budoucího jejího rozvoje, bylo další thema této sekce; hlavní návrhy reformní týkají se uvedení kvalifikovaného úřednictva, přesné ohraničení působnosti úřadů samosprávných a zeměpanských, poskytnutí donucovací moci orgánům samosprávným a rozšíření volebního práva do obecních zastupitelstev zavedením čtvrtého sboru pro ty účastníky obce, kteří dosud volebního práva nemají. Na pořad této sekce položena byla též otázka úpravy kartellů, pro nedostatek času však rokování nebylo ukončeno, ač písemné práce k tomuto thematu byly podány. Konečně vyslovil se sjezd pro reformu sociálního pojišťování, jež provedena má býti hlavně organickým sloučením všech oborů pojišťovacích (úrazového, nemocenského, invalidního, starobního) a rozšířením sociálního pojišťování nejen na všechny osoby v poměru námezdním, nýbrž i na drobné živnostníky samostatné, kteří nezaměstnávajíce pravidelně ani jednoho pomocníka, stejně na výtěžek práce rukou svých jsou odkázáni a jak co do životní míry, tak co do existenční nejistoty namnoze splývají se zaměstnanci příslušných oborů a tudíž stejně, jako tito, potřebují nucené péče sociální.

Dodati dlužno, že reformou práva manželského a postavením ženy v rakouských zákonech sjezd se nezabýval. Tím i publikace sjezdu v tomto směru vykazuje vážnou mezeru. *c.*

Hall Fielding: Duše národa. Přeložil Zdeněk Franta. Laichterových »Otázek a názorů« sv. XIV. V Praze 1905.

Spisovatel, soudní úředník anglický, jenž za okupace Horní Birmy od Angličanů v l. 1885—1890 i později po léta v zemi té a v krajinách okolních byv činným, národ barmský poznal a sobě zamiloval, líčí v tomto spise ve 25 kapitolkách život Barmanů jakožto přirozený, samovolný výraz víry jejich buddhistické. Je totiž víra ta jako prstí, z níž život národa toho ve všech rozmanitých zjevech svých vyrůstá, vykvetá jakožto vtělení a objektivace jejich ideí. Nazývá tedy spisovatel víru Barmanů v kap. I. právem v ě r o u ž i v o u proti věrám evropským, jež této život-

nosti nammoze postrádají. Poznáváme tedy z knihy té, jaké formy životní vytvořila si víra buddhistická doma a kterak se chová oproti vlivům cizím. Již odtud patrno, že kniha ta mocně zajímati bude všecko křesťanstvo, zvláště ty kruhy jeho, jež kdy dotčeny byly reformací, Čechy na prvním místě. Neboť vidíme tu, kterak celý početný národ v pokoji a bez prolévání krve od tisíciletí skutečně živ jest ideami Buddhovými a v plném souhlase s nimi, s ideami tak blízkými, někdy do slova stejnými s ideami, za něž krev svou vylil Kristus a za něž trpěli všickni, kteří ho věrně následovali jako Milič, Hus, Čeští Bratří. Zdá se, že slovanská povaha jest nejnáchylnější ku splnění ideí těch, kdežto germánská krev se svými ideály křesťana-válečníka, ba křesťana-athlety (muscular Christians) od Karla Velikého do Luthera jeví nesmířitelný odpor proti podstatě křesťanství. Dle úvodu autorova zdá se, že anglická kritika nepřijala spisu s tou blahovůlí, s jakou autor jej napsal, ať se níže hájí, že není kritikem Barmanů, nýbrž jejich přítelem. K tomu se hodí přirovnati úsudek Denisův o učení Jednoty bratří českých (Čechy po B. H. I. st. 201. s.): »Učení vznešené a nebezpečné, jímž Čechy málem byly by zhynuly.« — Jest velmi zajímavo považiti, jak ohromné důsledky jeví v praxi životní zcela rozličné pojímání pojmu trestu u Barmanů (za odplatu, vinu vyrovnávající) a u nás (za mstu uražené Spravedlnosti) (st. 101. s.). Závist naši budí svoboda, jíž Barman, muž i žena, v každém směru požívá (st. 111.); divíme se vyrovnanosti způsobu života i společnosti (st. 112. s.). ušlechtilosti, jak nakládají s penězi (st. 113.), filosofii, že »Cílem každého člověka má býti štěstí« (st. 119.), úpravě poměrů života manželského s volností rozvodu, ve kterémž okolí manželství nerozlučné po způsobu anglickém jest hotovým neštěstím (st. 221.). Pravou idyllou jest líčení barmských líbánek (st. 189. ss.). Než proti těmto světlým stránkám upozorňujeme na passivnost, již způsobuje buddhismus ve svých přívržencích proti každému vlivu vnějšímu a vládě cizí (st. 96.), anoť hledání Velkého Míru má nebezpečného soka v Boji o Život, takže dle slov autora samého (st. 120.) Barmané nikdy nebudou t. zv. národem velikým. Považení budí vyznání autorovo (st. 229.), že styk s Angličany jest pro všechny druhy a povolání obyvatelstva velmi znemravňující; a čteme-li (st. 260.), jak při té blahovolnosti hošík s prutem v ruce, jeda na bůvole v čele stáda polodivých bůvolův, ovládá tu dravou sběř, nepřipadne-li nám, že podobně hrstka Angličanů ovládá sta milionů Asijcův?

Co se překladu týče, sluší mu všecka chvála. Panu překladateli bylo vše jasno; co četl, podává obratně, pěknou, ryzí češtinou. Mimochodem: my říkáme »t ě l o a krev«, ne: »z našeho m a s a a krve« (str. 3.) — něm. Fleisch; tak již v Písmě. — Na jednu věc upozorňujeme: na psaní jmen cizích. Nebylo-li by radno, vzhledem k tomu, že anglická výslovnost čtenářstvu českému není vždy běžná, cizí názvy, jež s angličinou nemají co dělati, přepisovati po česku? tedy ne: krále Thibawa, Mandalay, Toungoo, Yyathodaya, Saw-Ka a p., nýbrž: krále Thibana, Mandalaje, jak se čte již v Ottově Slovníku Naučném sv. III. st. 335. p. h. Barma.

L. S.

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Na jiném místě N. D. jest uveřejněna »autokritika k a t o l i c i s m u«: dobře míněné a oprávněné výtky a rady činěné církevní správě. Nám vzdáleným se vše to líbí, zdá se nám to nadějným pokusem a snahou o reformu. V Římě samém znají líp sebe a své Pappenheimské: u pravých Římanů se nepohnul ani vlas; všichni trvají ve své zděděné tradiční, líné, skeptické lhostejnosti, pokrčí rameny a myslí si: všecko zůstane bez toho při starém. Z interessované strany vychází rozhorlené odmítnutí všech rad a návrhův opravných: vždyť prý všecko to dávno už je předvídáno a opatřeno — tridentským koncilem. Spisek »Il papa è il Papa« obsahuje passus nade všecko výstižný pro ducha a směr, passus o »pokroku«. Všecky vady a zlořády společnosti se připisují pokroku — ať se jmenuje filosofie, věda, socialismus, materialismus, anarchie, — tyto všecky názvy se vyskytují v nerozdílné směsi. Spása jest jen v papeži a jeho slovu, »neboť on jest skutečně Kristem, jenž po 20 stoletích zase mluví k lidstvu.«

E v a n g e l i c k o u církev zvláště v Německu zajímaly již déle než rok různé spory mezi orthodoxními a liberálními theology, po případě mezi liberálními duchovními a konservativními církevními úřady. Nejdůležitější principielní věci shrneme jindy. Případy jednotlivé byly na konec zevšeobecněny v otázku, má-li svobodná theologická věda oprávněnost v církvi. Církevní »pravice« radila: »založte si vlastní církev!« Pokrokoví bohoslovci, zvláště seskupení kolem časopisu »Die christliche Welt«, odpovídali, že tak řečení »positivní« sami nestojí plně na půdě symbolických knih, naopak že tyže problémy a pochybnosti působí i mezi nimi. Prohlašují, že duchovnímu evangelické církve při nynějším stavu protestantismu musí býti volno předkládati theologické otázky sborům, laikům, a jmenovitě v přednáškách a spisovatelské činnosti užívati nezkrácené svobody. Tó pokládají za povinnost vzhledem ku pravdivosti duchovního, důvěře sboru k němu a vzhledem k rostoucí potřebě poznání. V dokazování živé zbožnosti a volném rozboru theologických poznatků spatřují jediný prostředek k uklidnění myslí znepokojených.

V krajích Německa konfesijně smíšených, zvláště v Lotrinsku, mají také, jako u nás leckde, o t á z k u h ř b i t o v n í: správy hřbitovů konfesijně katolických odpíraly pohřeb protestantům. Pověstnou stala se osada Fameck, s biskupským interdiktem pro pohřbení jinověrce. Protestanté žádali, aby hřbitovy byly simultanní s obecní správou. Vláda z politických důvodů hověla a uhýbala katolickým církevním úřadům, ale konečně vymohla, že interdikty byly zrušeny — prý zasažením až samého papeže.

Proti »tolerančnímu návrhu« katolického centra v německém sněmu zvedl se odpor, poněvadž se nejen tuší, ale ze zkušenosti ví, že nelze smířiti »dogmatickou nesnášelivost«, k níž je katolická církev zavázána dogmatem o »samospasitelnosti«, s »občanskou snášelivostí«, kterou slibuje; a poněvadž bylo patrno, že z tolerance mají těžiti především nebo výlučně jesuité.

Postup odloučení církve od státu, vlastně státu od církve ve F r a n c i i jest po stránce politické ukončen v zákonodárných sborech repu-

bliky mimo senát. Tato politická stránka byla posud výhradně sledována a posuzována. Pro posouzení církevní a náboženské stránky nutno vyčkati ohlašovaného již prohlášení, jaké stanovisko zaujme římská kurie.

Dne 5. května slavil vrchní prokurátor svatého synodu v Petrohradě Konstantin Petrovič Pobědonoscev 25leté jubileum jako vrchní správce orthodoxní státní církve, dle jména ovšem jen jako první rádce duchovní vrchní hlavy, carův. Nyní jest jeho demise z tohoto úřadu definitivně přijata. K tomu se nesl veškeren vývoj duchový, v církvi i mimo ni. Ještě ve svém posledním jubilejním roce musil zažiti, ale dovedl potlačiti návrh metropolity Antonia na svolání církevního »soboru« k poradě o změně církevního zřízení i věrouky a k pokusu o setřesení pout státního dozoru a policejní moci. Witte, příznivec těchto reforem, musil tehdy ustoupiti, nyní, kdy reformní plány Witteovy vystupují do popředí ve své oprávněnosti a nutnosti, a s nimi Witte sám, ustupuje Pobědonoscev. I v Rusku se uplatňují zásady náboženské svobody. 17./30. dubna 1905 vyšlo na základě carského ukazu z 12. prosince 1904 nařízení ministerského komitétu ve věcech náboženské snášelivosti, jež činí beztrestným »odpadnutí« od orthodoxní víry k jiné konfesi; dovoluje veřejné bohoslužby rozkolníkům (»starověrcům« a »sektářům«). Teď zmizela na vždy »umrlčí hlava« (případné prý naznačení podoby vrchního prokurátora) s čela církve, a s ním — doufejme — celý systém policejního a inkvisičního církevnictví. Ovocem, následky tohoto systému bude bohužel ještě dlouho otravován duchový i politický život Ruska, než se vžijí reformy a než se celek naučí těžiti z výhod náboženské svobody.

Klamal by se ovšem, přeceňuje význam formálního uzákonění svobody, — v Rusku vlastně teprve předběžného stupně: snášení, trpění sekt —, kdo by v tolerančním ediktu ruském spatřoval zázračný lék, který způsobí okamžité ozdravění církevního, náboženského a mravního života. U nás máme svobodu již skoro padesát let, a zpátečnický vliv církevní nesvobody jeví se všude, ano sílí. Redaktor Hauck sice byl ve Vídni porotou osvobozen v procesu pro článek o svátosti oltářní, ale na př. v novém »Řádu školském a vyučovacím« neustoupila církev ani o píď z území zabraného, spíše se bojíme, že následkem liknavosti a přílišné povolnosti samosprávy a úslužnosti státních i školních úřadů dovede pro sebe těžiti z »pokrokového« § 71. o pěstování »snášelivosti« a dovede ve výhodu obrátiti »závaznost« pro učitele náboženství účastniti se konferencí učitelských sborů. Jediné slovíčko »toliko« v § 10. (»k dozoru nad školními dítkami při povinných náboženských cvičeních mohou býti povolávány toliko učitelské osoby příslušného vyznání náboženského«) znamená snad pokrok, ale může míti za následek odstranění takové »učitelské osoby«.

Jak církev katolická rozumí časovým otázkám a jak účinně přispívá k rozřešení moderních záhad, svědčí provolání, jímž »Zemská jednota katolického duchovenstva« zve na pouť do Říma, která má nejen ujistit papeže o oddanosti českých katolíků, ale též vyprositi si jeho pomoc v boji o rozřešení otázky národnostní a hlasovacího práva. Papež má obtíží dost s italskými volbami. Není synovské přidávat mu nevděčných úkolů ještě víc. +

ZPRÁVY.

K dějinám ruské censury. V epochálním processu obrodu ruské říše připadla veliká úloha časopisectvu. Tíže pout censury se cítila tím více, nežli dříve, ale i ta musí konečně padnout. O zařízení censurního komitétu bylo v »Naší Době« již psáno. Specialista v tomto oboru, L e m k e, uveřejnil nedávno v 9. svazku »Ruského Bogatstva« článek »Třetí oddělení a censura« (1826—55). Velice cenným příspěvkem k této otázce jest kniha V. J a k u š k i n a a Vl. R o s e n b e r g a »Russkaja pečať i cenzura v proslom i nastojaščem« 1905, str. 250, c. 1 rubl. (Ruský tisk a censura v minulosti a přítomnosti).

Čtenáři mají zajisté v čerstvé paměti, kterak nedávno ve Varšavě slovutný censor udělal z papeže n á m ě s t n í k a Kristova — gubernatora. »Náměstník« znamená v polštině »místodržitele«, a v »povislanském« kraji — ač vlastně »carstvo polské« úředně nikdy nebylo zrušeno, jak Baudoučin de Courtenay dokázal — nesmí se užívati slova »náměstník«. Tak tedy avançoval papež na gubernátora.

Je-li bezhlavost tato možna v XX. století, bylo v XIX. ještě hůře. Dějiny ruské censury a časopisectva jsou nejlepším dokladem, s jakou povrchností se pohlíželo na tuto důležitou instituci; jen doby Metternichovy policie, která starostlivě chránila každého občánka před nebezpečnými vlivy, a turecká nynější censura připomínají slasti ruského tisku.

Ruská censura byla zřízena za Pavla I.; to se ví, že beze všeho »ustavu«, totiž vyměření právomoci a prováděcích pravidel. Stala se přímo postrachem všech myslících lidí. Tak na př. se nesmělo psáti: obozrěnie, vrač, graždane, otěčestvo; místo nich se musilo užívati: osmotrěnie, lěkar, obyvateli, hosudarstvo. Tak jsme se i my dostali k »lékaři«, ač slovo toto v staré češtině něco zcela jiného znamenalo; naši vlastenci je přejali z ruštiny. Pojem »obščestvo« (spolek, společnost) bylo z ruštiny naprosto vyloučeno.

Velmocná ruská censura řádila podobně v polském lexikonu, kde hlavně zakázáno slovo »ojczyzna«. Poláci byli dlouho bez vlasti.

Obřezávání ruských textů vedlo k směšnosti zvláště při překladech. Tak na př. v jednom kuse Kotzebua vzplane milovník takovou láskou, že na ochlazení odjede do Ruska, kde je studeněji. Ale to bylo trnem v očích censorových. Věc opravena tak, že horoucí milovník jede do Ruska proto, že jen tam jsou toliko počestní lidé!

»Dní Alexandrovských překrásný počátek« přinesl Rusku první censurní rád (ústav). Oněch 230 §§ se neslo dosti liberálně k tisku, ale

co vše to bylo platné, když v Rusku jde nad zákonnost — starý zvyk. A už r. 1811 se dostal tisk do područí policejního ministerstva. Následky toho se arci brzy objevily. Ihned bylo kategorický zakázáno psáti recense o hercích na dvorním divadle — neboť herci byli v »imperatorské službě«, a proto nebylo dovoleno o nich psáti »neodobritělnyja suždenija« — totiž neblahovolně!

R. 1826 vyšel druhý »ustav«, jehož slasti na sobě zkusil Puškin; representantem této doby byl slavný censor Krasovskij. Sám car se rozhodl, že bude raději censorovati Puškina. Ruští spisovatelé byli přímo kastrováni jako v dobách předbřeznových u nás. Čím dál, tím bylo hůř. Ale u nás se poslal rukopis do Vídně nebo se tisklo v Lipsku, jako státu nebezpečný Dalimil, což však v Rusku nešlo. Tak na př. universitní professor a spolu censor Davydov stál na tom, aby se v dějinách Smaragdova vyškrtla stať o Mahomedovi, poněvadž prý to byl zakladatel nevěreckého náboženství. Jiný censor Jelagin dostal strach před »silami přírody«, které z učebnice fysiky musily zmizet! Obzvláště se vyznamenal censor Achmatov; nedovolil tisknout mathematické knihy, poněvadž při neukončeném zlomku přicházelo několik teček... a těch se policejní censor lekl.

Vrchol všeho přinesl rok 48., tu byl ustanoven komitét censury pod censurou, to jest asi tak, jako kdyby i tajní radové byli pod policejní dohlídkou. Tenkrát byly i modlitby nebezpečny.

Pak se dostala censura do oboru ministerstva osvěty, na to byla přidělena ministerstvu vnitra. R. 1865. vyšla nová pravidla »ustavu«, kterými je Rusko dosud oblaženo. Celkem opsán dotyčný díl kodexu Napoleona III. — ale nikdo se nestaral, aby ho přizpůsobil ruským poměrům. Za 40 let bylo zapovězeno 27 časopisů; v posledních čtyřech letech byly noviny 26 periodicky zakázány, 5 odňaty inserty — teď se ukázalo, že tato sekatura je vůbec proti zákonu.

Na konci knihy je seznam »nosů«, které dostaly noviny. Nyní se vidí, jak byly mnohé nespravedlivé. Proti »mořskému censu« a zákonu psaly r. 1885 prakonservativní Graždanin a r. 1893 Novoje Vremja: za to byly veřejně pokárány.

Bitva u Čušimy ukázala, kdo měl pravdu. Přívrženci zásad hr. Lva Tolstého byli také velice pronásledováni.

Čtu v kritice přílohy »Rusi«, že měl pravdu nebožtík Gradovskij, který prohlásil, že v Rusku pronásledovaný »škodlivý směr« prohlásiti lze za »předčasně pronesenou pravdu«.

A Gradovskij byl poctivý a počestný Rus! *K.*

Zrovna kdy řádky tyto dopsány, oznamuje se dne 3. listopadu z Petrohradu: »Nový tiskový zákon bude v nejbližších dnech uveřejněn. Na rozkaz Witteho vypracoval ho Kobeko za několik hodin.« Psáno tedy v předvečer svobody ruského tisku.

Vliv slunečního světla na lidnatost a kulturní poměry. Universitní professor Lugeon v Lausanně ve spisku »Quelques mots sur le groupement de la population du Valais« pokouší se ukázati, že míra slunečního světla může působiti na rozdělení oby-

vatelstva po krajině způsobem pamětihodným. Pozoruje obyvatelstvo údolí Rhony mezi Martigny a ledovcem rhonským a poukazuje na to, že v té části země má levý břeh 20.000 obyvatel, na pravém však že žije 34.000 duší. Rozdíl v lidnatosti pochází bezpochyby částečně odtud, že pravý, pahorkovitější břeh se více hodí k usazování; ale ještě více prý závisí na míře slunečního světla, jež jest na obou březích rozdílná. V jistých částech prozkoumané oblasti, kde na obou březích byly stejné topografické poměry, činí počet obyvatel na straně obrácené proti slunečnímu světlu, do 3000, na druhé straně, ležící v stínu slunečním, jest sotva 700—800 duší. Nehledíc k jedné nebo dvěma výjimkám, leží prý všechny vesnice na straně protisluneční. Vliv slunečního světla nebo nedostatku jeho jeví se však také v psychické povaze a v životních zvycích obyvatelstva obou pobřeží. Na pravém, tedy slunném pobřeží jeví obyvatelé více hybnosti, zámožnosti a vyšší stupeň kultury nežli na druhém, a ona »sluneční aristokracie« pohlíží prý s jistým pohrdáním na inferiorní obyvatelstvo pobřeží stinného. Ves Reckingen má dvě různé kasty, jejichžto vznik má poslední svou příčinou rozdílnost slunečního světla, jemuž jsou vydány v dosah. *Kč.*

Ubývání obyvatelstva v Prusku. Dle nejnovějších statistických zjištění medicinálního oddělení pruského ministerstva kultu ubývá od r. 1876 v Prusku porodů. R. 1876 činil počet porodů ještě 40·9 na 1000 duší, r. 1900 zmenšil se již na 36·98 a r. 1901 činil už jen 36·52‰. V Berlíně bylo ještě r. 1876 na 1000 obyvatel 46 porodů, r. 1901 již jen 26·68. Od r. 1896—1901 jeví se v 349 okresech úbytek počtu porodů, v 210 okresech přírůstek. Přírůstek připadá téměř výhradně na venkov a převahou na západ. Medicinální oddělení se kloní k tomu, svádětí příčinu neutěšeného toho zjevu na zdomácňování umělých prostředků na zabránění početí a na přerušení těhotnosti ve větších městech. *Kč.*

Všeobecné právo hlasovací a česká demokracie.

S. — Téměř celý český národ, skoro všecky jeho politické strany a organisace prožily v posledních týdnech silné demokratické vzrušení, vzrušení zvláštní, nebývalé, jak vidět už z toho, že pod heslem všeobecného práva hlasovacího sjednotily se na čas všecky politické strany lidové, že na schůzích a veřejných demonstracích vedle sebe mluvili a kráčeli přívrženci nejrůznějších a neshodných zásad politických. I listy klerikální, aspoň některé, poddávaly se v nestřeženém okamžiku mocnému dojmu, jen strana staročeská zůstala si důsledna a odpírala demokratickému požadavku; o české šlechtě, t. j. šlechtě v Čechách, rozumí se samo sebou, že zůstala stranou od lidu.

To silné demokratické vzrušení stále ještě cítit a vidět po Praze; slyšíš to z pokřiků a her pouliční mládeže, pozoruješ to na dělnictvu jdoucím v hlučných houfcích ze své práce, vidíš to na prodavačkách a na drožkářích, kteří »Českou Politiku« zaměňují »Právem lidu«; podívejte se jen na ty stavební dělníky, jak se po dvanácté ke své sporé hostině kupí kolem kamaráda, čtoucího z »Práva lidu«, jak zapomínají na svou unavenost... V takových a mnohých jiných drobnostech lze dost dobře odhadnout sílu a směr nynějšího hnutí.

O směru hnutí nemůže být pochybnosti. Že totiž v Čechách a v Rakousku zaburácela myšlenka demokratická; vláda sama, vláda vídeňská, oznámila a oznamuje opětovně, že v únoru podá předlohu volebního zákona zavádějícího všeobecné hlasování. Jsme tedy po více než půl století šťastně tam, že navazujeme na volební řád roku 1848. Reakce Bachova roku 1859 nepovalena, jak se to říkalo v liberálním nadšení z nového rakouského konstitucionalismu — Rakousko, přes svůj konstitucionalism, zůstalo v řadě evropských států státem nejreakčnějším, nechceme-li je srovnávat s Tureckem a Ruskem. Zůstalo státem feudálním svým volebním řádem: základ volebního řádu tvoří předbřeznové stavy a to nejen na sněmích, ale také v parlamentě vídeňském; koncessi udělali stavové jen zástupcům zmáhající se industrie, s nimiž zasedali v různých bankách a výnosných závodech.

Stavovské kurie, zabezpečující rozhodný vliv šlechtě, doplněny censem. Tak se stalo, že 45 českých majitelů fideikomisních statků si volí pět poslanců, že jeden velkostatkář politicky váží tolik, kolik 45 voličů městských, 172 venkovských, 1168 z všeobecné kurie. Člen obchodní komory stojí za 108 voličů městských, 401 venkovských, 2726 z všeobecné kurie. Panská sněmovna, nevolená, je úplně šlechtická a klerikální.[1]

Tak stavovský, reakční řád volební, jen si to dobře uvědomme, není v Evropě již nikde!

A jestliže si to uvědomíme, uvědomíme si také, jakou jsme od ústavní doby dělali politiku — pod heslem a fatasmagorií t. zv. historického práva českého sloužili jsme historickému právu předbřeznového Rakouska a sloužíme mu posud! Hned roku 1848 česká delegace sloužila reakční vládě (Havlíček to brzy prohlédl a vzdal se svého poslancování) a sloužili jsme ji stejně v době ústavní. Sloužili jsme jí svou politikou passivní a sloužíme jí posud a stále svou politikou aktivní.

My posud nemáme důvěru v sebe, nemáme důvěru ve svůj lid a proto hledáme pomoci u vídeňské vlády a sloužíme jí otrocky, třeba že na ni hubujeme. To je tajemství české politiky, tajemství již veřejné. To tajemství hodně názorně prozradila strana mladočeská, založená na demokratickém požadavku všeobecného práva hlasovacího: vzdala se toho požadavku a teprve pod tlakem nynějšího hnutí vzpomněla si na svůj program — nevzpomněla ještě, ale vzpomíná, jak je vidět. Neříkám to, abych našim poslancům dělal výtku, rád bych to vzpomínání urychlil; po všech zkušenostech od roku 1848 mohli bychom přece již všichni prohlédnout, že nám, Čechům, nepomůže nic než politika demokratická. Opravdu demokratická — ať říká Vídeň a naši posavadní pánové co říkají! Stát se samostatnými, nalézt důvěru v sebe.

[1] Stavovský ráz vídeňského parlamentu osvětluje tato statistika: Rakouská panská sněmovna má 238 členů. Z těchto jest: 15 arcivévodů, 25 dědičných knížat, 38 dědičných hrabat, 18 kněžských virilistů, dále jest jmenováno za členy panské sněmovny císařem: 5 knížat, 32 hrabat, 1 markýz, 29 baronů, 1 biskup, 4 opati, 1 velkopřevor, 11 kustodů dómu, 33 šlechticů. Dohromady jest v panské sněmovně *205* šlechticů nebo duchovních, z *238* členů jest jich tedy *33 občanského stavu*. Poslanecká sněmovna má 425 členů, z nichž jsou 4 knížata, 1 markýz, 35 hrabat, 23 baronů, 38 šlechticů, 28 katolických duchovních. Vedle 308 poslanců občanských jest tedy ve sněmovně poslanecké *131* šlechticů a kněží! Obě sněmovny dohromady mají *663* členy, z nichž *326*, tedy téměř polovice je šlechticů a kněží.

opírat se o víru v náš lid, o nás samy a samy, o to běží a jen o to! Snad konečně ta doba nastává; alespoň můžeme tu naději čerpat z toho probuzení, které zavládá v našem dělnictvu. Že právě dělnictvo a dělnictvo sociálně-demokratické mělo v poslední době vedení, je důkazem, že i třídy nedělnické pocítily lidově, demokraticky — tento cit musí zůstat stálým a bude vyhráno.

Čeští poslancové jen politikou demokratickou dovedou čelit reakci, která podáním vládní předlohy se nevzdá, jak se nevzdala zavedením konstitucionalismu vůbec. Kdo od Rakouska čeká svobodu, lidovost a politický pokrok, je politické dítě.

Jen to politické dítě bude očekávat, že Němci, užívající Rakouska pro sebe a své hmotné výhody, ustoupí Slovanům a zejména nám Čechům svá volební nadpráví! Slované! Co pak pořád ještě budeme počítat s těmi polskými stanczyky, zjevně spojené s rakouskou aristokracií?

Baron Gauč s upřímností až neomalenou oznámil v parlamentě, že volební oprava stane se na základě ohraničení okresů; to jest, vláda s rozšířením volebního práva provede národnostní ohraničení, proti kterému mladočeská politika od punktací se vzpírala. Punktacemi jaks taks měli jsme záruku, že se ohraničení nestane bez nás; teď pod záminkou demokratického řádu a hlavního bodu mladočeského programu vláda bude rozhodovat o nás bez nás a jak posud vždy bývalo, dodatečně budeme moci protestovat. Tak jsme protestovali proti zákonům školským, proti punktacím, proti celé ústavě a protestujeme pořád....

Všeobecné právo hlasovací prospěje nám, Čechům, jen tenkrát, bude-li prováděno bez reakčních kliček a závorek censových a nacionálních; to se však stane jen tenkrát, bude-li ve vídeňském parlamentu sebevědomá, neoblomná česká strana lidová, demokratická. Demokracie nebo lokajství — tertium už non datur!

Osvětové hnutí v Bulharsku.

Poměrně dosti veliký pokrok, jak kulturní tak hospodářský a i politický učinil malý státeček na Balkánském poloostrově, státeček, který sotva 25 let žije samostatný politický život. Bulharsko dokonce i předešlo v mnoha oborech a iniciativách svou starší sousedku — Srbsko, což všeobecně uznává nestranný evropský tisk. Však nevytkl jsem si podati v této stati celou organisaci mladého knížectví, spokojim se načrtnouti v několika jednoduchých rysech osvětové hnutí v Bulharsku.

Po 500 let turecké poroby dovedlo si bulharské plémě zachovat svou národnost, ač bojovali (a podnes bojují) proti němu Turci i Řekové. Díky své tvrdé neoblomné povaze a svému podnikavému duchu Bulhaři ještě pod tureckým jařmem zakládali školy a podporovali své duchovenstvo, což bylo jedním z důležitých faktorů k osvobození. Zvláště ochota, s kterou Bulhar podporoval školy, vzdělávací spolky a národní čítárny, jest příčinou, že Bulharsko k samostatnému politickému životu již připraveno bylo. Jest zde viděti jakousi evoluci, třeba jen v zárodku, jak osvětové hnutí a osvětové iniciativy pokračují i ve svobodném Bulharsku, ovšem že v silnějším tempu a za nových podminek. Jako nový faktor v svobodném Bulharsku vystupuje ministerstvo (národní č. lidové) osvěty, které založilo se stejným programmem reálky (realna gymnazija) a gymnasia (klasičesky gymnasii) jak pro hochy tak pro dívky, v Sofii, Plovdivě, Varně, Rusčuku, Gabrově, Trnově, Staré Zágoře, Vidinu, Slivně, 9 dívčich a 12 chlapeckých, ze kterých jsou v Sofii 3 dívčí a 5 chlapeckých (stř. škol), pedagogické školy v Kjustendilu, Kazanliku, Šumenu a Silistře a v posledních letech i v Tatar-Pazardžiku a universitu (vysše učiliště) v Sofii. Mimo to stát (ministerstvo obchodu a ministerstvo orby) založil obchodni akademii ve Svištově a několik nižších a středních zemědělských ústavů. Programmy všech těchto škol jsou

uspořádány dle vzoru škol v záp. Evropě. Ba ještě víc; zatím co v Německu v gymnasiálných (t. j. středoškolských) kursech schází filosofická propedeutika, v Bulharsku, v posledních dvou třídách se přednáší filosofické disciplíny: logika, etika a psychologie, a v kadetní škole dle posledních návrhů se má přednášeti i národní hospodářství. Mimo to máme institut školních lékařů, kteří mimo své funkce školních lékařů přednáší hygienu. Každá střední škola má jednoho takového lékaře.

Stát se zavazuje podporovati školy privátní. Tak výše jmenovaná ministerstva více méně podporují střední obchodní školy v Sofii a Plovdivě, hudební školu v Sofii, jakož i ústav pro výchovu slepých a hluchoněmých dětí. Mimo to podporuje a pečuje o celou řadu vzdělávacích spolků a čítáren, dávaje jim subsidií státních. Založilo se i státní (národem) museum národní, (státní) bibliotéka, státní divadlo a universitní knihovna, která má 24.747 svazků vědeckých cizojazyčných spisů a 377 cizích periodických časopisů.

Tímto však privátní iniciativa v osvětovém hnutí není skončena. Naopak. Podnikavý v otroctví Bulhar pokračuje i nyní ve svém díle. Vůbec tyto privátní podniky jsou velice karakteristickým zjevem v našem životě, pročež rozepíši se o nich podrobněji.

Jedním z nejvýznamnějších zjevů v našem životě je »Bulharský učitelský svaz«, jehož členy jsou učitelé ze škol obecných a professoři z reálek a gymnasií. Tento svaz slaví letos jubileum svého desetiletého trvání. Založen několika sty učitelů čítá dnes přes 3000 řádných členů čili skoro polovičku bulharského učitelstva. Jest zorganisován samotnými učiteli a jeho cílem je chrániti členy proti libovůli různých ministerstev osvěty. Proto také je v neustálém boji s ministerstvem. Celých osm let učitelský svaz byl v nepřátelství se státem, poněvadž tento, resp. dotyčné ministerstvo, často trestalo učitele pro osobní politické přesvědčení. Ale díky tvrdosti a neústupnosti národních (z obec. škol) učitelů upevnil se jejich svaz ještě lépe ve svých posicích a stát byl nucen jej uznati, což však se stalo jen po velkých obětech, které musil svaz položiti. Dnes je stát tolerantním ku všemu učitelstvu. Toto je svobodno v tisku i na řečnických tribunách smí kázati své politické přesvědčení. Svaz je pojítkem i po stránce hmotné. Má k disposici asi 50.000 korun základního kapitálu. Rozhlédneme-li se po činnosti tohoto spolku, uzříme výsledky překvapující. Učitelové, členové, mají každý rok neméně než 500 přednášek vědeckého a politického obsahu před

vesnickým a městským obyvatelstvem. Ve třech posledních létech založil Svaz svým podnětem všeobecně vzdělávací kursy v Sofii, Plovdivě, Rusčuku, Varně a Kjustendilu. V těchto kursech přednášejí a debattuji universitní i středoškolští professoři o následujících předmětech: národním hospodářství, státních vědách, sociální pedagogii, literatuře, filosofii, sociologii, zdravovědě, biologii a methodice. Posluchačstva rok od roku přibývá. Všady byly přednášky obecenstvem vítány, a to pohnulo svaz, že založil »národní universitu« dle vzoru francouzských »universités populaires«. Týž svaz položil základy ku stavbě invalidovny (učitelski invaliden dom) a učitelského sanatoria, kde učitelé naleznou za levný peníz lékařskou pomoc. Letošního roku roční kongres — nejvyšší instance svazu, dal velké peněžní podpory na vydání populárních a vědeckých knih a vypsal cenu 1500 fr. tomu, kdo podá nejlepší návrh na reformu programu obecných škol.

Jiný důležitý zjev v kulturním životě Bulharska je »Organisace gymnasialních professorů«, která trvá již tři léta. Tento professionelní svaz si vytkl za účel, podporovati progres středního vzdělání mimo školu. Je to organisace ještě mladá, ale přece stará se dosti o pojištění gymnasialních professorů. Velký vliv na stát ještě nemá, čehož příčinou jest direktní závislost jeho členů na ministerstvu osvěty a kultu. Přece však od této organisace dá se očekávat, že za čas vybojuje učitelstvu dobrého postavení. Založila vzájemně pojišťovací učitelský fond, velké dobrodiní pro rodiny po zemřelých učitelích.

Po celém Bulharsku nalézá se velký počet vzdělávacích spolků a čítáren. Tyto spolky zakládají nové a upravují ještě z turecké doby zbylé čítárny, ktere dříve byly po většině revolucionářskými hnízdy. V každé čitárně skoro každý svátek se konají populární přednášky, odtamtud také vycházejí myšlenky ku pořádání zábav a divadelních představení. Tyto kulturní uzly připravují půdu k zakládání systematických kursů a rozšiřují pochopení pro divadelní umění. Je pravda, že toto poslední je u nás ještě slabé, dlužno však podotknouti, že na bulharské scéně se hrají i nejmodernější kusy. Tak na př. na bulharských divadlech se již hrají kusy od Schillera, Molièra, Shakespeara, Tolstého, Čechova, M. Gorkého, Gogola, Hauptmanna, Sudermanna, Ibsena, Strindberga a j. dramatických spisovatelů.

Nemalou vzdělávací roli hrají syndikáty sociál. demokratického dělnictva, rozšířené po celém Bulharsku. Jich význam je hlavně politický, však přednášky, které v nich konají učitelé a studenti socia-

listé, velice přispívají ku vzdělání lidu dělného. Dále o jich činnosti, poněvadž tato jest politická, zde mluviti nebudu.

Literatura u nás se vyvinula zase po většině jenom osobním přičiněním jednotlivců neb spolků bez přičinění státu. V bulharštině máme řadu pěkných originálů a v překladech skoro všechny nejdůležitější práce evropských spisovatelů. Zvlášť velký vliv na naši literární činnost měla ruská literatura. Vědecký ruch je u nás ještě dosti slabý, ale u porovnání se Srbskem na př. jsme dosti pokročili.

Z literatury důležité místo zaujímá periodická literatura, t. j. časopisy, ve kterých jsou zastoupeny všechny ideové směry známé v západní Evropě. Tak máme časopis »Blgarski pregled«, někdejší universitní časopis, »Spisanie na Blgarskoto knižovno družestvo«, ve kterém se tisknou originály z bulharské historie. »Sborník za narodni umotvorenija«, ve kterém se tisknou originální práce vědecké, vydávaný ministerstvem osvěty, zároveň s »Učilišten pregled«, ve kterém se otiskují pedagogické práce. Z měsíčníků zastupujících různé ideové směry jmenuji: »Mislj«, časopis pro volné vědecke myšlenky a literaturu, »Učitelj«, pedagogický časopis pro vědu, pedagogiku, filosofii, sociologii, prodchnutý více radikálně demokratickým duchem, »Pravo djelo«, časopis učitelů socialistů-revisionistů, »Učitelska mislj«, časopis učitelů orthodoxních marxistů, »Demokratičeski pregled«, orgán radikálních demokratů, »Obšto djelo«, revisionistický a socialistický, »Novovreme«, časop. orthodoxalní sociálně demokratické frakce, »Zadružen trud«, konservativně reakcionářský časopis a j. Všechny tyto časopisy vycházejí měsíčně ve velkém osminovém formátu o 80—100 stránkách. Toť jsou časopisy, které vychovávají politicky i duševně lid.

Mimo těch máme »Graždanin«, časopis pro právní a státní vědy, jenž přináší i traktáty o změně konstituce ve směru radikálně demokratickém, »Juridičeski pregled«, časopis pro právní vědy, národní hospodářství, a m. j.

V tomto směru může se Bulharsko chlubit. Za to však v žurnalistice je pozadu. Je pravda, že časopisy zastupují všecky naše politické frakce, žel však, že musím říci, že měly spíše vliv negativný. V našich žurnálech málo kdy se najde stať, ve které by se neuráželi odpůrci té které frakce. Málo je těch žurnalistů, kteří s potřebnou chladnokrevností by posuzovali běžné události v našem politickém životě. Oni napadají »en block« bulharské politické dějce a bez studu

opovažují se mísiti i v jejich privátní život. Výjimku v tomto směru částečně činí 5 [1] denníků, které však jsou úplně bez politického přesvědčení a mění svůj směr dle okolností. Teprve v poslední době lze pozorovati jakési zlepšení v naší žurnalistice, kdy začínají chladnokrevněji pohlížeti na denní události a věnují se informaci.

Končím. V těchto několika řádkách osmělil jsem se načrtnouti náš osvětový ruch, který tak málo je znám národu českému. Jak silná tato naše osvěta je, a není-li většinou napodobením evropské, je otázka, která nepatří v rámec této stati. O této otázce a zvláště o roli našich politických »partií« (frakcí) snad budu moci promluviti jindy.

Al. Nedelkov, Učitel Sofijské I. gymnásie.

---

[1] S poměrně potřebným v žurnalistice tónem chladnokrevným k událostem se chovají tyto časopisy: »Preporec« denník starodemokratické frakce, »Demokrat« radikálně demokratický, »Znanie«, denník učitelského svazu, »Učitelski věstnik« denník středošk. učitelů, »Nova Marica« politicky nezávislý journal, »Den« a částečně »Dnevnik« a Večerna pošta« (redaktora Simeon Radeva).

X. mezinárodní sjezd proti alkoholismu v Pešti.

Referuje dr K. Bulíř.

Označené sjezdy jsou důležitou pomůckou organisace protialkoholové; přivádějí (vždy ve dvou létech) do bližšího styku přívržence své myšlenky a mají býti jakousi demonstrací, ve které by se ukázaly i širší veřejnosti výsledky boje proti alkoholismu a tím opět získáni byli pro svaz novi a noví členové.

Tento úkol vykonal i skončený nedávno sjezd, v řadě již desátý (11.—16. září 1905). Ačkoliv Pešť jest jaksi již branou mezi Východem a Západem, a daleko také vzdálena od těch zemí, kde zápas proti alkoholu vede se nejurputněji, přece shromáždilo se v místnostech rokovacich (dům umělců v městském lesíku pešťském) na 1000 účastníků.

Vláda, úřady i obyvatelstvo pešťské učinily vše, aby zpříjemnily účastníkům sjezdu pobyt v královské residenci. — Snad nebude také vláda uherská prohlašovati nyní zakládání slovenských spolků střídmosti za hnutí panslavské a narodu maďarskému nebezpečné, jak stalo se za hraběte Kolomana Tiszy. — — —

Sjezd pešťský ukazoval oproti dřívějším sjezdům některé odchylky. Bylo až do sjezdu vídeňského (VIII.) zvykem, probrati v referátech celé thema, týkající se otázky alkoholové. Již v Bremách (IX. sjezd) vybrána a předložena k rokování toliko jednotlivá themata, obzvláště nutná a diskusse schopná. Princip ten zachován i v Pešti a to, jak patrno bylo, jen ku prospěchu věci; jednotlivé detaily stávaji se tak přístupnější debatě i důkladnějšímu promyšlení.

Z materiálu sneseného vytknu toliko markantnější body.

Sjezd zahájen byl proslovem uherského ministra vyučování, jenž vřele zastával se toho, aby boj proti alkoholu počínal a prohlubován byl již i v nižších (obecných) školách království. — Potom prosloviil slavnostní přednášku prof. M. Gruber z Mnichova o hygieně lidského »Já« (Die Hygiene des Ich). Ač thema pro sjezd samý

nebylo snad nejpřipadnější, nedá se upříti vysoká zajímavost jeho. Od doby Feuchterslebenovy nebylo vůbec věnováno mnoho pozornosti »diaetetice duše«; mají tudíž pro reformy moderního života velikou důležitost tyto vývody vynikajícího učence o nutnosti přísné sebekázně, o tříbení a šlechtění mravů i celé osobnosti.

Prof. Weygandt (Würzburg) mluvil o vlivu alkoholu na činnost mozkovou. Schopnost sdruženého myšlení (associace pojmová) bývá sice z počátku alkoholem urychlena, ale při tom vždy kvalitativně značně pohoršena. Paměť je vždy snížena; pojímání a chápání jednoduchých dojmů ve značné míře stíženo. — Nálada duševní bývá z počátku povznesená, později však nastupuje depresse, stísněnost a dráždivost. — Bakteriolog prof. Laitinen (Helsingfors) uváděl zajímavé detaily o experimentech, jež na zvířatech prováděl a které vesměs vedly k vývodům: »Alkohol snižuje ve značné míře zdolnost organismu lidského i zvířecího oproti nemocem infekčním; vliv alkoholu se zřetelem k dědičnosti jest velmi osudným a nutno tudíž alkohol považovati za jednu z nejzávažnějších příčin úpadku a degenerace lidstva.« — Prof. Liebermann dokazoval, že to, co rozumějí různé zákony pod jménem »umělé víno«[1]) a co také pod jménem tím do obchodu přichází, neliší se v ohledu hygienickém od vína přírodního. Proto také se stanoviska obrany proti alkoholismu nutno posuzovati víno umělé tak jako víno, výhradně z čerstvých hroznů vylisované.

[1] Jsou to ponejvíce nápoje získané zpracováním zbytků a odpadků z přípravy vína, aneb rozmnožením vína přírodního. — Ve všech případech hraje hlavní úlohu voda s řadou jiných přísad (alkohol, kys. vinná, glycerin, barviva, sloučeniny aromatické).

Nejčastěji bývají zužitkovány matoliny, usedliny (výhnětky, trébr), jež i po vylisování obsahují značné množství skutečného vína; z nich upravována bývají vína prostě přidáním vody (trébr, Trester-Weine). Je-li při extrahování použito vody cukrové, obdržíme tak zv. vína petiotová (petiotisieren = líti cukrovou vodu na patěsky). — Tu a tam bývá také zužitkována usedlina, vznikající při kvašení moštovém. Často vydává se za umělé víno i mošt, vodou zředěný. Mínění rozcházejí se o tom, kam vřaditi vína gallisovaná (= úprava červených vín dle předpisů Chaptalových); mošt vína takového bývá totiž ku snížení nadměrného procenta kyseliny vodou rozředěn a nedostávající se cukr uměle nahrazen.

Jednotné definice o vínech umělých a o padělání (míchání) vína nestává, a je těžko, mnohdy nemožno, stanoviti hranice, kde přestává racionelní zpracování vína a kde počíná falšování. — Každý stát, resp. každé zákonodárství postupuje v tom směru samostatně, při čemž zhusta nerozhodují ani důvody vědecké ani úvahy hygienické, ale — hospodářské zájmy vinařovy (pěstitele révy) a obchodníka s vínem.

Prof. Kassovitz (Vídeň) pojednával o výživné ceně alkoholu. (Thema: Může-li jed nahraditi potravinu?) Věda nemůže nadále připouštěti, aby v řadě známých látek a jedů narkotických právě jen alkoholu povolováno bylo výjimečné postavení »výživného jedu«. Vždyť nikomu také dosud nikdy nenapadlo, aby očekával vyživující neb sílící účinek od éteru, chloroformu, chloralu a jiných narkotik, ač není pražádné pochyby, že látky zmíněné spalují se v těle právě tak, jako alkohol. — Ku svému ospravedlnění odvolávají se jisté kruhy na vysoký počet kalorií (jednotek tepelných), které jsou v alkoholu obsaženy; za jistých okolností může — prý! — alkohol nahraditi také i skutečnou látku výživnou — cukr.

Důvody ty jsou však vratké: vždyť i jiné látky podobné (na př. chloroform) spalují se v těle právě tak snadno a přece nemají žádné ceny výživné. Druhý argument spočívá na omylu, vyvolaném narkotickým účinkem alkoholu. Shledalo se totiž, že nejen alkohol, ale i jiné látky omamující (narkotika), k jejichž spalovacím pochodům v těle nebéře se zřetele pro nepatrné kvantity, ve kterých bývají narkotika použita, obmezují rozklad živé hmoty tělesné a sice tím, že snižují účinkem svým činnost svalovou i jiné úkony životní.

Kdo by tedy chtěl tvrditi, že pomocí alkoholu možno ušetřiti na potravinách jiných, byl by ve svém tvrzení podoben strojníku, chlubícímu se, že ušetří polovinu uhlí, při tom však chytře zatajujícímu, že svěřený stroj vykoná — jen polovinu (a snad i méně) práce obvyklé.

Poukazováno bylo také k tomu, že alkohol povzbuzuje sílu svalovou; leč při tom bylo zamlčováno, že vzestup práce svalové patrný je toliko na počátku a později že křivka (znázorňující práci vykonanou) tím rychleji klesá. Je to také zcela přirozeno po všem tom, co známo o působení jedů na systém nervový: přechodné ono stoupání nespočívá totiž na výživném účinku jedu, ale toliko na zvýšené dráždivosti, po níž následuje téměř vždy oblenění i ochrnutí. — Určitý důkaz pro toto tvrzení byl podán tím, že vyloučen byl vliv soustavy nervové na sval pomocí kurare (jedu šípového, jenž ochrnuje ústředí nervové), při čemž se nedostavilo ani ono krátké, přechozí stoupnutí síly svalové.

Prof. Forel (Chigni) vyličil ve své přednášce: »Alkohol a život pohlavní« zajímavým způsobem nejprve pochody oplo-

zovací, resp. konjugaci dle novějších badání (Boveri); dokázal, že tak zv. chromosomy mužských i ženských buněk zárodkových, jež se spojují, nutno považovati za nosiče energií, po předcích zděděných. — Na druhé straně má ovšem vliv i volba přirozená (Darwinův pohlavní výběr), jež vylučuje nepotřebné, špatné produkty, tak že jen statnější, života schopnější jedincové dále se vyvinují.

Bohužel naše kultura přivodila zvrácený výběr pohlavní, jelikož ponechává velmi často právě ty nejlepší zárodky ve sterilitě (neplodnosti) a připouští rozmnožování se špatných, ano i velmi špatných; kromě toho hubí kultura také umělými otravami zárodky dobré. — Dnešní naši lidé kulturní myslí, že stojí si kvalitativně lépe nežli jejich předkové. Jsou však na omylu: tyjí toliko a hlodají na uchovaných dosud zásobách duševních produktů, po předcích ještě zděděných.

Forel nazývá takové umělé pokažení buněk zárodkových všeobecnou otravou — blastophthorie. Alkohol jest jedním z nejdůležitějších faktorů této blastophthorie, jsa všeobecně užíván, resp. zneužíván: jest exkvisitním jedem živoucího protoplasmatu. — Na pokolení naše působí tudíž alkohol převážně dvojím způsobem:

a) Otravou zárodků (blastophthorie),

b) otravou individua.

Forel poukazuje k tomu, že i jediná akutní otrava (opilství) neb jen rozjaření (»špička«) zhoubně může působiti na oplození, vykonána-li konjugace (soulož) ve stavu takové nepříčetnosti. Avšak stavy označené také indirektně ohromně škodí, svádějíce individuum ku všelikým pošetilostem. — Autor dokazuje vlastní statistikou, že většina nemocí venerických (pohlavních) vzniká pod vlivem alkoholu. Nemoci ty působí však také nanejvýše zhoubně na potomstvo následnou sterilitou a řadou jiných poruch a nepravidelností. — Zhoubné následky pro celou rassu jsou tyto:

1. Zmenšení počtu porodů a tím i potomstva.

2. Zmenšená produktivnost jedincova, a to jak tělesná, tak i duševní; k tomu poji se výkony negativní jako nemoci, přestupky, zločiny a pod.

3. Blastophthorická zvrhlost rassy alkoholisováním (prosycení alkoholem) zárodků.

Vývody Forelovy končí varovnými větami: Alkoholisování naší arijské rassy, spojené s rozmařilostí, od plutokracie zaváděnou, produkuje ohromující počet méně cenných, zvrhlých (degenerova-

ných) individuí. — Vec dospěla již tak daleko, že udržení naší rassy stává se ponenáhlu pochybným, obzvláště oproti střízlivým rassám pilných a zdatných Mongolů a vyznavačů Islamu. Nevzchopíme-li se v čas, přiblíží se záhy doba, kdy bude vůbec již k nápravě pozdě. —

Zajímavými doklady osvítil to proslavené »kulturní« hospodářství v zámořských koloniích africký pastor G. Müller (Groppendorp — Afrika) svou přednáškou: »Škodlivý vliv obchodu lihovinami na domorodce africké.« Škodlivé následky dovozu lihovin jeví se na domorodcích »tmavé pevniny« měrou stupňovanou, jelikož máme tu co činiti s národy kulturně nevyspělými. Známý biskup Crowther vyslovil se, že dle jeho přesvědčení natropí lihoviny mezi kmeny africkými více zla, nežli sám obchod s otroky; alkohol ničí domorodce fysicky, hospodářsky i morálně. —

V některých přístavech vůbec nedostává se dostatečného počtu dělnictva k vyložení došlých zásilek a k naložení druhého zboží. Při větším příboji a vlnobití nelze sehnati mužstva ku spolehlivému ovládnutí člunů: tak hluboko jed kořalečný srazil zdravého jindy a statného domorodce! — V krajinách kořalečním morem postižených nemůže evropský přistěhovalec nijakým způsobem zjednati si s dostatek domorodého dělnictva. — Obchodu s těmito národy se nedaří; dodávají také jen málo produktů pro export.

Vůbec klesají kmeny africké od stupně k stupni; žádná soudní rozepře neobejde se bez kořalky, při slavnostech všeho druhu hýří se alkoholem v mnohých krajích platí se za zboží koupené pouze kořalkou a mn. j. — Jest dokázáno, že kořalkou ubohý lid ten i degeneruje: ztrácí svou bývalou zdolnost oproti nemocem, nedosahuje již více onoho stáří jako v dobách minulých, průměrná délka jeho života stává se kratší a kratší. — —

Celý třeti den jednání věnován byl diskussi obsáhlého thematu: »Škola a výchova v boji proti alkoholismu.« Předmět jednání těšil se všestranné pozornosti školních kruhů pešťských; k přednáškám dostavila se celá oddělení vyšších (obecných a měšťanských) tříd městských. — Rok od roku více půdy nabývá poznání, že jedním z důležitých úkolů veřejných škol jest, aby dítě obeznámeno bylo s ohrožujícím nebezpečím alkoholismu.

Výchova mládeže může však jen tenkráte potkati se s úspěchem, předcházejí-li vychovatelé sami s dobrým příkladem; mohou-li vlastní osobou svou dosvědčiti, že alkohol je věcí zbytečnou, bez které může

lidský organismus zcela dobře obstáti, a že ono pokolení, jež radosti životní s čistým, nezakaleným rozumem požívati může, pokolení, jež s jasnou myslí vstupuje do boje se strastmi a starostmi života, jest lepší, zdravější a mravně také výše stojí, nežli onen zástup, jenž holduje pro prchavý požitek alkoholu a v těžkém boji životním zatěžován bývá jiným bojem — bojem vlastního organismu proti vlivu alkoholových výparů.

Čtvrtý den sjezdu vyhrazen byl národohospodářské stránce otázky alkoholové: Průmyslové zužitkování alkoholu jako prostředek k potírání alkoholismu. Odpůrcům alkoholu vyvstává neočekávaný spojenec; je to denaturovaný líh, který jako pramen světla, tepla i síly motorické dochází stále víc a více upotřebení. Dík svému effektu užitkovému, čistotě, jednoduchosti i nepatrným rozměrům při zařízeních pálících i svítících může nejen konkurovati s benzinem, petrolejem a svítiplynem, ale i může látky ty — o kamenném uhlí ani nemluvě — velice předčiti. — Má-li býti však líh způsobilý k účelům průmyslovým, musí obsahovati asi 90% čistého líhu. V Rakousku stíženo je dosud industriální zužitkování líhu výlohami, jež spojeny jsou s denaturováním.

Referent (prof. dr. G. Klemp z Pešti) navrhuje, aby vypsány byly konkurenční ceny: 1. na vhodnější prostředek k denaturování líhu, 2. na líhovou lampu stolní, která by fungovala bez knotu a za jednu hodinu (světelnost dle jedné svičky — jak obvykle — počítaje) nespotřebovala více nežli 1—2 *g* 90% líhu.

Průmyslovým zužitkováním alkoholu bude umožněno, že produkce líhu nebude ve svých rozměrech — vzdor obmezení konsumu nápojů líhových — nikterak zkracována, a tím také zachován bude jak industrii (lihovary), tak i zemědělci (pěstování braniborů) vydatný pramen příjmů.

Socialistický poslanec belgický Vandervelde nemohl se osobně sjezdu zúčastniti; proto byl jeho referát: »Otázka alkoholová a dělnictvo« pouze předčítán. Diskusse trpěla sice patrně nepřítomností autorovou, ale vyvolala přece živou debatu. — Bylo by pošetilé tvrditi, že alkoholismus jest jedinou a nejdůležitější příčinou bídy, a že tudíž sociální otázka dá se řešiti obracením tříd dělnických na víru abstinence. Leč právě tak bylo by pošetilé tvrditi, že opačně opět bída je jediným a nejvydatnějším zřídlem alkoholismu a chtíti tudíž otázku alkoholovou řešiti odstraněním kapitalistického hospodářství.

Dělnictvo vrhá se v náruč alkoholismu, jelikož doufá u něho nalézti útěchu a zapomnění denních běd a útrap. Není však pravdivo tvrzení, jakoby právě jen ti nejhůře placení, nejšpatněji živení dělníci konsumovali nejvíce líhovin; Japonci a Číňané se svými nepatrně směšnými výdělky jsou daleko střízlivější a zdrželivější, nežli nepoměrně lépe placené dělnictvo evropské. — Venkovský proletariát a dělníci i mužíkové ruští jsou průměrně mnohem méně nasáklí líhovinami, nežli majetní sedláci normandští a bohatě placení horníci francouzští.

Jisto jest, že dělník lepšího stavu tím méně pije, čím více lepší se jeho postavení; dělníci nízkých tříd pijí oproti tomu tím více, čím více rostou jejich příjmy. Referát končí slovy: Každý, kdo poctivě chce potírati alkoholismus, musí podporovati proletáře v jich snahách o sociální osvobození.

Z ostatních referátů zajímala obzvláště vojenské kruhy[1] přednáška švédského vojenského lékaře dra Milandra: »Alkohol a fysická způsobilost vzhledem ke službě vojenské.« V r. 1903 byly v ležení švédském předsevzaty zkoušky o vlivu líhovin na schopnost střeleckou. Cvičení ve střelbě byla konána střídavě ve dnech, kdy vojáci obdrželi určitou odměrku líhovin, a ve dnech přísné abstinence. — Výsledky střelby byly znatelně horší ve dnech prvních, a lepšily se podstatně ve dnech zdrželivosti. Zajímavo bylo, že všechny osoby zkušebné pevně byly přesvědčeny, že několik doušků činí ruku jistější — což zcela bylo v odporu s výsledky objektivními.

Řada lékařů vojenských poukazuje také na význačné faktum, že při namáhavých pochodech strádají úpalem (úžehem) slunečním hlavně oni muži, kteří rádi holdují líhovinám.

Předmětem posledního zasedání byla »Reforma živností hostinských« (dr. Legrain-Ville Evrard) a »Vztah zákonodárství k reformě té« (dr. Helenius — Helsingfors). — Odpůrci a přívrženci tak zv. systému Götheborgského skřížili tu své zbraně. Z celého jednání patrno, že známý systém tento, z něhož mohou těžiti různé společnosti filantropické.[2]

---

[1] Říšské ministerstvo vojenství vydalo za tím účelem na jednotlivá velitelství oběžník, vybízející k hojné účasti; officielně přítomen byl jednání vrchní štábní lékař dr. Mervecz.

[2] Švédský systém götheborgský je vlastně společenským monopolem lihovým. — Město má právo hlasováním prohlásiti se buď pro-

není sice takovým monstrem, jak jeho nepříznivci uvádějí (prof. Forel), ale také není oním universálním lékem proti alkoholismu, jak prohlašují jeho přívrženci (dr. Eggers a j.).

Všichni řečníci shodovali se však v tom, že nepopíratelnou důležitost mají hostince a etablissementy temperenclářské, jimž daří se obzvláště ve Švýcařích (Curich). — Jest totiž celá řada různých institucí a zařízení společenstevních, jež rovnocenny jsou zvykům a mravům současným, jsouce pouhým odleskem jejich; platí to o literatuře, o umění právě tak, jako o — hostinci. Hostinec stal se během doby jakýmsi vábivým vnadidlem; ale stal se jím jedině proto, že dnešní společnost chová chorobné choutky po místech podobných. Proto také reforma hostinců musí za účelný bod útoku považovati v přední řadě reformu mravů, jichž výrazem a pouhým odleskem hostinec se stává.

Z toho důvodu musí se státi reformovaný hostinec morálním střediskem totální abstinence. Alkoholu zasadí se tím způsobem rána smrtící, aniž se při tom zničí živnosti hostinské; hostinec temperenclářský zůstane i na dále užitečným střediskem společenským, jakým byl hostinec i dříve.[1])

*

Nepřinesl tedy sjezd pešťský vlastně příliš novinek ani všeobecné, ani vědecké důležitosti; leč mnohé z věcí již známých byly v mnohém ohledu přesněji formulovány, prakticky důležité pokyny byly zdůrazněny a mnohé protivy a nesrovnalosti ve vlastním táboře vyrovnány.

úplný zákaz prodeje lihovin (na dobu 5 roků) anebo předati výčepy »samlagu« t. j. akciové společnosti lidumilů, kteří dovolují jen tolik výčepů, kolik za dobré uznají a veškerý užitek po srážce 5% dividendy rozdělují státu, obci a veřejným podnikům. —

Ve výčepech jsou ustanoveni prodavači se stálým platem, tak že nemají zájmu na tom, aby se mnoho prodávalo. — Lihoviny nesmějí se vůbec prodávati osobám nedospělým, známým opilcům a na dluh. Večer a v neděli celý den výčepy jsou zavřeny.

Systém označený je dosti jednostranný, jelikož omezuje se většinou toliko na kořalku a ne na výčep i druhých nápojů lihových, piva a vína. — Pokusy se systémem G. staly se i v Anglii a Německu a docíleno pozoruhodných výsledků.

[1] Hostinec nynější vznikl z původních nocleháren (řemeslnické hospody, herberky), ježto poměry nutily zhusta občany, že musili zdržovati se i shromažďovati mimo svůj příbytek a domov. Bylo to tedy zařízení užitečné pro všeliké povolání i život sociální, — pokud jen nepokleslo a nestalo se nebezpečným. A byl to právě alkohol, který sám o sobě postačil, aby blahodárná shromaždiště taková zvrhla se v pařeniště nákazy, byl to alkohol ve svých pestrých a lákavých formách, pivem a vínem počínaje až ke kořalce.

Byloť zajisté účastníkům sjezdu nápadno, že celková nálada rokování byla klidnější nežli za sjezdů dřívějších. Boj, který vždy vzplanul mezi přísnými abstinenty a přívrženci pouhé střídmosti ustoupil tentokráte v závěrečné debatě: Organisace hnutí protialkoholového (ref. dr. R. Vlasák — Vídeň) přátelskému rozhovoru a klidné výměně názorů a zkušeností nabytých. — Jednotlivým organisacím musí býti ponecháno, pro který způsob postupu nutno se rozhodnouti; nemůžeť agitace vždy býti střižena dle stejného vzoru: vždy nutno přihlížeti k sociálnímu temperamentu ústředí. Proto jest také důležito, aby hnutí abstinenční vyhledávalo styky se sociálními proudy naší doby.

Střídmost a zdrželivost — jako pouhý požadavek zdravotní — má sama pro sebe, jak zkušenost učí, jen malou přitažlivost. Cena její však rychle stoupá, stává-li se heslem k dosažení lepšího stavu a pořádku sociálního.

Vznik křesťanství.

Berlínský bohoslovec professor D. Otto Pfleiderer[1] konal v uplynulém zimním běhu pro studující všech fakult přednášky o vzniku křesťanství, a to se stanoviska dějinného. Šestnáct jeho přednášek z oboru toho vydáno nyní souborem s názvem »Vznik křesťanství« (v Mnichově, nákl. G. F. Lehmanna), v úpravě, svědčící více čtenářstvu nebohosloveckému. V úvodě vydání toho Pfleiderer ujasňuje dějinné stanovisko v badání církevně-historickém, srovnávaje je se stanovisky jinými, jež věda nyní ovšem už odsuzuje. Seznámiti se s ním jest nutno vzdělanci naší doby. Proto úvod publikace Pfleidererovy podáváme.

Skutečně dějinné pojímání vzniku křesťanství jest ještě dáta mladého. Bylo nemožným, dokud bylo přistupováno k otázce té s předpoklady církevní víry. Vzniklo-li křesťanství tím, že druhá božská osoba sestoupila s nebes na zemi, stala se v těle židovské panny člověkem, vstala po smrti na kříži opět tělesně z mrtvých a vstoupila na nebesa: tedy jest vznik křesťanství dokonalým zázrakem, který se vymyká všemu dějinnému výkladu. Neboť rozuměti zjevu dějinně, jest: pochopovati jej z jeho příčinné souvislosti s poměry na určitém místě a za určité doby lidského života. Vstoupení nadpozemské bytosti na svět pozemský bylo by naprostým znova počátkem, který by nebyl v žádné příčinné souvislosti s předcházejícím, tedy by nemohl býti pochopován dle žádné analogie ostatní lidské zkušenosti; slovem: vymykal by se všemu dějinnému výkladu. Takový vznik křesťanství mohl by tudy býti toliko předmětem víry, ne dějinného vědění. Tato víra však záleží dle církevního učení na zjevení božím v bibli, která ve všech svých částech jest bohem vnuknuta, jest přímo božským oznámením pro lidi, tedy také zázrakem. Zázrak vzniku křesťanství opírá se tudy o zázrakový

[1] Autor díla: Das Urchristentum, seine Schriften und Lehren, in geschichtlichem Zusammenhang beschrieben (2. vydání 1902.).

ráz bible. To jest důsledným a na tom stanovisku jedině možným. Proto se mohlo křesťanství při tom tak dlouho upokojovati, dokud náboženské vědomí žilo ještě nepojatě v světě zázraku, nadpřirozeného a tajuplného, a dokud pohlíženo na bibli jen okem víry jako na pramen vzdělávací a poučovací, aniž zkoumány jednotlivé spisy kritickým rozumem. Jakmile se však dělo zkoumání takové, dospěno poznání, že zprávy novozákonných spisů o osobě Kristově nejsou nikterak tak souhlasné, jak předpokládala církevní víra, že v prvých třech evangeliích nejeví se Kristus ještě jako Bůh stavší se člověkem, nýbrž jako opravdový člověk, že o jeho nadpřirozeném narození vypravují jen dvě evangelia a že vypravování o jeho vzkříšení a na nebe vstoupení sobě namnoze odporují. Jakmile na tyto skutečnosti počato míti pozor, dostala se nepředpojatá církevní víra v zázrak nadpřirozeného vzniku křesťanství v kolísání a počala ustupovati rozumovému a přirozenému pojímání.

Počátek tohoto obratu tvoří směr, který vznikl v Anglii v 17. století pod jménem svobodomyslníků n. deistův, pak v Nizozemí a ve Francii a v 18. století v Německu stal se známým a šířil se jako »osvícenství« n. »racionalismus«. Rozličné příčiny soupůsobily ke vzniku toho směru. Po válkách náboženských cítěna potřeba vzájemné snášenlivosti stran v dogmatu se různících a hledáno proto všeobecně platné normy pravdy mimo dogmata, kterouž bylo nalézati jen v obecně lidském rozumu a ve zkušenosti. K tomu přistoupilo cvičení vědeckého myšlení v nově rozkvetlých přírodních vědách a v mathematice; zvyklo-li se zde důslednosti logického myšlení a uzavřenosti příčinné souvislosti ve všem přirozeném dění, tedy ani v náboženském oboru nemohli se lidé již spokojiti tak nepředpojatě při víře zázrakové, nýbrž hledáno přirozeného, rozumového výkladu věcí. S toho stanoviska psal John Toland svou proslulou knihu »Křesťanství ne tajeplné, důkaz, že v evangeliu není nic příčícího se rozumu nebo nad rozum přesahujícího«, a Matthew Tindal se snažil dokázati, že křesťanství jest tak staré jako stvoření a že evangelium Ježíšovo není než opětným ohlášením původního přirozeného náboženství, jež bylo znečištěno přídavky pohanské a židovské pověry a kněžského podvodu. Na témže stanovisku byli i v Německu osvícení žáci filosofie Leibnizovy a Wolffovy, jako hamburský učenec Reimarus, z jehož ochranného spisu pro rozumné ctitele boží Lessing vydal proslulé »Wolffenbüttelské fragmenty«, v nichž se podrobují evangelické zprávy o z mrtvých vstání Ježíšově ostré kritice, a pak, když zázraky byly kriticky na cáry roz-

trhány, se hledá domněle přirozený výklad podvodem učedlníků, již prý mrtvolu Kristovu ukradli. Tento příklad jest význačným pro nedostatek skutečného dějinného smyslu onomu racionalismu naprosto zvláštní.

Jak uznání hodnou byla jeho odvaha k psychologickému rozumění v otázkách náboženských a jak důmyslnou byla kritika podávané tradice v dogmatě a legendě, tak přece nemohl nikde dospěti přes negaci k posici nějak uspokojující. Nedostávalo se jeho drsné rozumnosti žádné schopnosti, přistupovati k cizímu způsobu myšlení a cítění, vmýšleti se v ducha minulých dob a stopovati s rozumem sympathickým nevědomé tvoření a bájení náboženské fantasie. Také neměl ještě ani tušení o pojmu »vývoje« v dějinách lidského ducha; předpokládal, že rozum jest všude týž a hned od počátku hotovým způsobem myšlení, jenž se mu samému jevil jako pravý; dle tohoto velmi omezeného subjektivního měřitka měřil všechny dějinné zjevy, a co tomu nečinilo dosti v příbězích a učeních evangelií a apoštolů, bylo částečně násilným výkladem přeměněno v jiný smysl, částečně prohlášeno za pouze nevlastní způsob mluvení, tím však vymýceno právě karakteristické na biblických postavách a redukováno vše na jednotvárnou úroveň rozumové morálky, při níž nechápáno jen toho, jak z toho mohlo pojíti hnutí křesťanství světem otřásající. Zvláště obtížné postavení měl tento racionalismus oproti evangelickým vypravováním o zázracích, poněvadž nepokládal sice bible za vnuknuté slovo boží, ale přece za dílo skladatelů, již jako mužové nábožní chtěli říci pravdu a jako očití svědkové ji říci mohli, tedy se cítil povinným ujímati dějinnost evangelických vypravování o zázracích, a přece nemohl z všeobecných důvodů svého racionálního světového názoru věřiti ve vlastní zázrak. Co tu bylo činiti? Nechávána sice vypravované platiti za udalé, ale vzat mu ráz zázračného, že je redukovali na událost přirozenou, většinou zcela všední, jež jen neporozuměním, budiž vypravovatelů, budiž čtenářů, udělána prý zázrakem. Za příkl. zázrak chodění Ježíšova po jezeře vykládal racionalista P a u l u s z nedorozumění řeckého slova, které má značiti ne »po«, nýbrž »vedle« (při); zázrak při křtu Ježíšově zakládá se na mylném výkladu fakta, že náhodou v onen okamžik sletěla poblíž Krista holubice; zázrak proměny vody v Kaně redukuje se na kousek z umění kejklířského, jehož si Kristus osvobodil jako nevinného svatebního žertu; méně nevinně komickým, ale více odpuzujícím a nízkým, jest racionalistický výklad příběhu narození, kdež se jímavá poesie pověsti snižuje v sprostou prósu.

Vysvobození z těsných ohrad tohoto racionalistického pojednávání dějin přišlo se dvou stran: od hlubšího psychologického porozumění náboženství a jeho poetické obrazné řeči a od přesnější kritiky dějinných pramenův. Herder dal podnět k směru, který se poznačuje »romantikou« a jenž na theologické dějinné nazírání vykonával účinek hlubokosáhlý ve smyslu dobrém i zlém. Herder nalezl s Hamannem v poesii mateřskou řeč lidského pokolení, přirozený výraz cítícího srdce vůbec, citu náboženského zvlášť. Tím byl dán klíč k novému prohloubenému rozumění řeči biblické, které vedlo dále přes upiatou pedanterii a písmenkářství jak orthodoxních tak racionalistův. Týmž jemným smyslem pro náboženský obsah a poetický tvar, jímž vnikl v ducha hebrejské poesie, uměl se Herder také vpravovati citově ve vzdělávající hodnotu vypravování novozákonných. Ale s uměním poddajného citového vypravování a přizpůsobování nedržel u Herdera stejný krok kritický rozum. Poněvadž jeho mysli a esthetickému vkusu byly evangelické vyprávěnky o zázracích sympathickými, věřil také v jejich skutečnost, třeba se dobře nesnášelo s jeho filosofickým světovým názorem; věřil v ně, poněvadž měly v jeho srdci přímluvce a ježto jeho intuitivnímu způsobu myšlení, ztotožňovati idee a skutečnosti, všude bylo potřebou a zvykem do té míry, že se mu ani u biblických podání neuvědomil nikde jasně rozumový požadavek, rozlišovati mezi ideálním obsahem a dějinnou realitou. Toto přímé zestejňování idee a skutečnosti, které se u Herdera jeví ještě jako naivní romantika, provedeno bylo pak Schleiermacherem v christologickou theorii a učiněno střediskem jeho theologické soustavy. Tím postaven zázrak opět na počátek křesťanských dějin; ovšem sice ne více zázrak sestoupení Boha na zemi a ne více jako předmět víry na základě vnuknutého slova bible, ale měl se ovšem státi předpokladem křesťanského citu, že naprostý ideál náboženské dokonalosti, blahoslavenosti, neomylnosti a nehříšnosti byl skutečně v člověku Kristu a že jest tudy uznávati jeho osobu jako jediné svého druhu bytí Boha v lidstvu. V Ritschlově bohosloví se stala z toho dokonce odvážná věta, že člověk Kristus má nám platiti za Boha, poněvadž jest jediným zjevením Boha v průběhu světa. Že toto romantické zbožňování člověka Ježíše, toto v před vystavování člověka a bytosti zázračné na počátku dějin křesťanství jest pro jejich vědecké rozumění velikou měrou překážející, to samo sebou jest srozumitelným a také všude zřejmě se ukázalo průběhem theologie života Ježíšova, ovládané dogmatikou Schleiermacherovou a Ritschelovou. Byl-li zázrak nadčlověka jednou

postaven v čelo, bylo jen věcí přirozenou, že byly opět zajímavy zázraky všeho druhu také na všech rozhodujících bodech dalšího průběhu a tím se vzdáno zásady všeho pravého dějinného zkoumání, neustálé příčinné souvislosti dění. A kde se ani toto nestávalo zjevně, bylo přece snažení, vnášeti výkladem v evangelické dějiny vlastní ideál a přemalovávati karakteristické rysy jejich tak, že zdají se býti shodnými s ideálem Krista přítomnosti, — tato všude více méně patrná snaha byla na velikou překážku nepředpojatému zkoumání vzniku křesťanství.

Ze svých romantických illusí byla německá theologie ponejprv mocně vyburcována proslulou knihou Dav. Bedř. Straussa o životě Ježíšově. Zde byla nejen provedena racionalistická kritika biblických zázračných příběhů s důsledností a s důmyslem ve všech podrobnostech jako nikdy dříve, nýbrž bylo poskytnuto také ponejprv uspokojujícího výkladu těch vypravování, že bylo na ně použito pojmu »mythus« nebo náboženské lidové pověsti, obvyklého již dávno v dějinách světských. Dle toho nejsou evangelická zázračná vypravování ani nadpřirozenými příběhy, jak mínili supranaturalisté, ani příběhy přirozenými, jak mínili racionalisté, nýbrž jsou mythy, to jest básně, pověsti, jež nejsou libovolně vymyšleny, nýbrž vznikly z vědomí lidového, t. j. z bezděčného soumyšlení a soubásnění mnohých; při čemž dle Straussa většinou prý dával Starý zákon látku a vzor k evangelické pověsti zázračné. Účinek knihy té byl ohromný; v mnohých kruzích měli dojem, že prý se tím rozplynul všechen život Ježíšův v mythus, v pouhou báseň beze všeho dějinného základu. Strauss sám toho sice nechtěl, ale zavinil dojem ten ovšem tím, že se zastavil u negace příběhův o zázracích, aniž učinil pokus, vyloupnouti z mythických obalů positivní dějinné jádro; ukázal toliko, že to, co dosud pokládáno za pradějiny křesťanství, nestalo se skutečně tak; ale co se vlastně stalo, zůstávalo pak ve tmě. Strauss nemohl o tom říci nic positivního, poněvadž se mu ještě nedostávalo methodické kritiky pramenů. Za takových okolností nemohlo býti s podivem, že brzy potom berlínský kritik Bruno Bauer, klonící se vždy k výstřednostem, mythický výklad evangelií upřílišoval na vrchol negace každého dějinného jádra. Život Kristův dle něho prý nenáleží dějinám, nýbrž jest volným vybájením praevangelisty Marka, který jej načrtl za vlády Hadrianovy z filosofických idei jeho doby jako ideální obraz lidového krále protivou k římským císařům. Tato smělá hypothesa, která dává vzniknouti křesťanství bez dějinného Ježíše z ideálního básnění druhého století,

byla z počátku málo všímána, ale za nejnovější doby opět byla přejata Angličanem Robertsonem, který chce vyložiti biblický obraz Krista ze směsi pohanských a židovských mythologií,[1] a od bremského bohoslovce Kalthoffa, jenž jeho původ uvádí nazpět na sociální tendence doby římských císařův.[2]

Význam těchto radikálně mythických hypothesí může se shledávati toliko v tom, že jsou výstředním zpětným výbojem proti jednostranně personalistické theorii romantiků, dle které prý se křesťanství zjevilo úplně hotovo v podivuhodné osobě Kristově, jako Athena z hlavy Diovy, při čemž se jeho vnitřní souvislost s náboženskými ideami a sociálními poměry oné doby dílem zcela pomíjí, dílem alespoň hodně podceňuje. Čím nepředpojatěji uvažujeme prameny křesťanských pradějin dle jejich poměru proti příbuzným souvěkým dějinným zjevům, tím jasněji se vnucuje přesvědčení, že vznik křesťanství není pochopovati jako pouhý účinek jediné osoby Ježíšovy, nýbrž že byl výplodem mocného a mnohostranného vývoje antického světa, o nějž soupůsobili rozliční činitelé ode dávna. Že na tuto sociálně-evolucionistickou stránku energicky poukázal, jest právem nejnovějších zástupcův mythické hypothese. Ale ve svém boji proti romantickému personalismu opět se své strany přestřelují metu míníce, že mohou vyložiti vznik křesťanství bez dějinného Krista z pouhých pudů a tendencí davových. Jak by bylo možno mysliti, že by se z chaosu davů byla vytvořila nová obec sama od sebe bez rozhodujícího činu, bez základního zažitku, který by mohl tvořiti jádro pro úpravu nových ideí? Bývá tomu přece všude jinak v dějinných novoútvarech tak, že síly a snahy v davu trvající napřed se činem heroické osobnosti, jímž se vytýká cíl, uvádějí v určitý směr a spojují v organismus života schopný: právě tak musil podnět ke tvoření křesťanské obce vycházeti z určitého bodu, jejž můžeme shledávati dle svědectev apoštola Pavla a nejstarších evangelií jen v osobě, životě a smrti Kristově. Správný střed je tudy držeti mezi romantickým personalismem, který si nevšímá významu sociálního prostředí a sociálním evolucionismem, jenž podceňuje význam osobnosti v dějinách, to zdá se býti úkolem historika zde jako jinde.

---

[1] »Pagan Christs, Studies in comparative hierology, by John M. Robertson«, Watts et Cie, London 1903.

[2] Alb. Kalthoff: »Das Christusproblem. Grundlinien zu einer Sozialtheologie«. Týž: »Die Entstehung des Christentums«. Diederichs, v Lipsku 1903 a 1904.

Na tuto správnou cestu poukázal už před půl stoletím veliký tubinský církevní dějepisec Ferdinand Christian Baur. Tentě byl prvním, jenž se odvážil užívati myšlenky »vývoje«, rozhodující jinak všude v moderní vědě, též na dějiny křesťanství a bráti vše do opravdy způsobem, jehož dosud většinou jiní theologové, supranaturalisté, racionalisté a romantikové, všichni pospolu, jsou daleci. Jeho protivníci mu vytýkali, že nemá pro osobu Ježíšovu žádného porozumění — zcela neprávem, pokud jde o porozumění historické; uznával mravní velikost Ježíšovu co nejvřeleji; ale ovšem romantické zbožňování jeho osoby, její odpojování ode všech dějinných podmínek a ohrad, to mu zakazoval jeho střízlivý a poctivý smysl pro pravdu. Jako učený znalec antického náboženství a antické filosofie nemohl Baur nikterak připouštěti, že svět před Kristem byl úplně bezbožný a bezduchý, výhradně upadlý v temnotu pohanského bludu, nýbrž shledal v něm rozličné zárodky pravdy, jež křesťanství positivně připravovaly a v něm došly plného vývoje. Byly-li však v křesťanství rozmanité duchové proudy oné doby spojeny ve vyšší jednotku, tedy se nemohlo již v jednotlivém životě Kristově zjeviti hotovým a dokonaným, takže všechno následující bylo by pokládati jen za odtržení, zrůdnění a ochorobení, jak tvrdí romantikové, nýbrž vznik křesťanství jest si mysliti jako process vývojový, v němž mimo životní dílo Ježíšovo soupůsobili ještě někteří jiní činitelé, jejichžto spojení a vnitřní vyrovnání pospolu mohlo se vykonávati jen povlovně a ne bez vnitřních protiv a bojův. Právě tato myšlenka, že vzniku křesťanství jest vyrozumívati ne jako zázračnému činu jednou stálému, nýbrž jako pochodu vývojovému, v němž snahy oné doby, životem a smrtí Ježíšovou v proud uvedené, působily na sebe a proti sobě, až se spojily v nový útvar křesťanské církve: to bylo plodným objevem Baurovým, který se pro vědu nemůže nikdy více ztratiti a také se neztratí. Všechno, co pilné zkoumání posledních desítiletí[1] vyneslo od nového vědění o pohanských, židovských a prakřesťanských dějinách náboženství na světlo — a nebylo toho málo — nevyvrátilo základní myšlenky Baurovy, nýbrž opravilo a obohatilo jen její provedení v jednotlivostech. Neboť ovšem bude se musiti

[1] Z jejich zástupců buďte zde vytčeni: Weizsäcker, nástupce Baurův v Tubinkách, Hilgenfeld, Holtzmann, Holsten, Hausrath, Schürer, Weiss, Harnack, Wellhausen, Gunkel, Jülicher, Bousset, Schmiedel. Učeným pracím těchto a jiných mužů jest věda prakřesťanských náboženských dějin povinna mnohonásobným díkem, ač se jejich výsledky v jednotlivostech namnoze různí.

utvářeti obraz o prvém vývoji křesťanství dnes mnohem rozmanitější a komplikovaněji, nežli Baur ještě za to pokládal. Tento pokrok v přesnějším poznávání podrobností můžeme uznávati tím vděčněji, že základní myšlenky Baurovy vývojové theorie nejen nezrušuje, alebrž ji potvrzuje.

Ale kterak Baur dospěl toho hlubšího poznání vzniku křesťanství? Ne šťastným nápadem a ne apriorickou filosofickou spekulací, jak nesmyslně často se tvrdívá, nýbrž solidní a v žádné dogmatické předpoklady nepředpojatou kritikou biblických pramenů, Pavlových listův a evangelií. Z kritiky těchto listův a dějin apoštolských udával se obraz apoštolské doby, daleko se lišící od obrazu tradicionálního; jako doby živých bojů, jimiž musila býti namahavě vydobývána volnost křesťanův od zákona mojžíšského napřed ze židovsko-křesťanského konservatismu. Ještě důležitější stala se Baurova analysa a kritika čtvrtého evangelia, jež dospěla výsledku, že spis ten nepochází od apoštola Jana, nýbrž od hellenistického bohoslovce druhého století, že není knihou dějepisnou a nechce jí býti, nýbrž naučným spisem o thematě: Ježíš jest logos stalé tělem nebo syn boží s nebes, že tudy toto evangelium má býti vyloučeno z řady historických pramenů pro život a pro učení Ježíšovo a vrženo mezi dokumenty dějin církve poapoštolské. Vůbec byly novozákonné spisy Baurem hodnoceny jako listiny rozličných vývojových stupňův a směrů prakřesťanské víry a pospolitého života; vznik Nového zákona stal se tak bytnou částí vzniku křesťanské církve samé. Tím zlomeno pouto církevní tradice, která z předpokladů čistě dogmatických dávala procházeti všechny novozákonné spisy od inspirovaných apoštolův a tím od počátku činila nemožným jejich dějinné porozumívání. Zrušiti kletbu dogmatické tradice, která historikovi tak neúprosně uzavírala přístup k počátkům našeho náboženství, jako cherub s mečem plamenným brány ráje, k tomu náležel netoliko veliký důmysl, nýbrž i neobyčejná Baurova odvaha po pravdě. Sice již také před ním někteří otřásali pouty onoho podání, že pochybovali o »pravosti« toho onoho spisu, čímž přece ještě málo bylo získáno pro dějinné rozumění. Teprve však Baur nabyl odvahy, emancipovati se úplně od oné tradicionální fikce a nestaraje se o dogmatické bájení církevních otců, hleděti na novozákonné spisy ostrým pohledem svých vlastních zdravých očí v příčině toho, do které doby a do kterého okolí je staví jejich zvláštní obsah, jejich náboženský ráz, jejich pohnutky současných dějin. Tak se mu staly tyto spisy z výrokův apoštolské inspirace, čímž jsou pro církevní víru, svědectvími pro přirozené vznikání.

a vzrůstání křesťanského náboženství a křesťanské církve. To bylo pokrokem tak ohromným, že oproti tomu nemohou býti brány v úvahu jednotlivé omyly v posuzování jistých spisův. Doporučuje-li se však dnes opět »návrat k tradici«, tedy to není nic jiného nežli navrátiti se ke katolické zásadě, že v dějinách musí ovládati dogma; neboť tradice o Novém zákoně jest dítětem starocírkevního dogmatu a pohnutka návratu k ní jest také toliko dogmatická, totiž přání, využívati poapoštolských spisů jako svědectví pro dobu apoštolskou, aby na místo pozvolného vznikání byla dosažena dokonalost už od počátku trvající, původu tajemného a autority společnou měrou neměřitelné.

My však se nedáváme másti touto zpátečnickou romantikou, nýbrž trváme při tom, že vzniku křesťanství může býti jen tehdy skutečně dějinně rozuměno, neovládá-li dějin více dogma, nýbrž zpytují-li se dějiny tyto dle týchž zásad a method, jako jiné. Nesmíme při tom vycházeti od žádných jiných předpokladů nežli od předpokladu všemu dějinnému uvažování společného: od analogie lidské zkušenosti, od stejnoměrnosti lidské přirozenosti v minulosti a přítomnosti, od příčinné souvislosti všeho vnějšího dění a vnitřního duševního zažívání, slovem od zákonného řádu světa, který podmiňoval všechnu lidskou zkušenost od počátku. Chceme-li to zváti předpokladem, ať jest to jen v tom smyslu, že to předpoklad, bez něhož by vůbec nebylo možno mluviti o vědění dějinném, jejž tudy můžeme počítati k axiomům, jež nejsou libovolnými předpoklady jednotlivců, nýbrž základními podmínkami a tvary normální činnosti lidského ducha vůbec.

F. Kč.

Otázka školská v království Polském.

Napsal Adolf Černý.

(Pokračování.)

Z účinku, jaký mělo vyhlášení těchto ústupků v král. Polském, bylo hned patrno, že jimi otázka školská nikterak není rozřešena. Prohlášení o připuštění polských přednášek z řeči a literatury polské na universitu varšavskou a stanovení zásady o připuštění polského jazyka vyučovacího do soukromých škol bez práva veřejnosti jsou sice proti dřívějšku cenné ústupky — ale od nich k spravedlivému rozřešení otázky jest ještě příliš daleko. Odpor Poláků živelní silou propukl proti ruské veřejné škole střední a žádal zcela pochopitelně její popolštění — vláda však místo toho v zásadě povolila Polákům jen soukromou školu polskou (ještě se značným obmezením), ale výslovně bez práva veřejnosti, tak že absolventi takových škol budou nuceni podrobovati se zkouškám na ruských státních školách, budou-li vůbec počítati na veřejná postavení. Jest na bíledni, že byrokratické zkušební komisse budou míti v moci význam takovýchto středních škol pro život praktický. A podobně vláda setrvala při ruském a porušťovacím rázu obecné školy. Kdyby byla u vlády dobrá vůle, kdyby pomýšlela aspoň na postupné vyhovění přirozenému požadavku Poláků, byla by připustila vyučovací jazyk polský aspoň do obecné školy, kde vyučování jazykem jiným, než mateřským jazykem žáků, nejvíce křičí proti nejzákladnější zásadě paedagogické. Neučinila-li ani zde Polákům větších ústupků, než jim nebo Lužickým Srbům činí pruská vláda, není divu, že setrvala při ruské universitě a naprosto při ruské technice.

Účinek takového rozřešení palčivé otázky byl zcela přirozený: polská intelligence ve své valné většině vyslovila se pro rozhodné setrvání v boykotu ruské školy, i vydáno heslo — utvořme si svobodnou školu polskou ze školy soukromé, kterou nám vláda povoluje. Což na tom, že mládež naše na základě studia v této škole

nebude moci získávati si diplomů, jež by jí otvíraly dvéře k postavení ve službě státní? Vychovávejme si mládež pro sebe, ne pro vládu. Setrvejme v odporu proti ruské škole, vychovávejme si zatím mládež ve školách soukromých — však časem dostaneme se dále, když v odporu setrváme. To byl asi tenor provolání, jež vydal »Związek Towarzystw samopomocy społecznej«.[1] Postup zcela správný: zříditi soukromé školy polské, dokázat jejich nezbytnost hojným počtem žactva a prázdnotou státních škol ruských, ucházet se potom pro-ně o právo veřejnosti, domáhat se potom převzetí jich do správy státní — zcela tak, jako my to děláme tam, kde nemůžeme se rázem domoci státních škol českých. Proti tomu vystoupila sice skupina šlechty, kněžstva a jiných konservativců, kteří se sešli u hraběte Krasińského v počtu 43 osob a za předsednictví biskupa Kaz. Ruszkiewicze přijali resoluci, že v zájmu národním třeba jest přiměti mládež k upuštění od stávky a k návratu do škol ruských[2] — ale to nemělo vlivu na všeobecnou náladu a na akci pro zakládání soukromých škol polských. Ani pastýřský list Popielův nepomohl. Nepomohlo ani to, že se do záležitosti vmísil i hnězdeňsko-poznaňský arcibiskup Stablewski svým listem, jímž arcib. Popielovi děkoval za jeho pastýřský list proti stávce středoškolské.[3]

Naopak, hyperkonservativní a vládě nadbíhající tyto projevy uspíšily silný projev protestu proti usnesením komitétu ministrů. A to nikoli se strany příliš radikální, nýbrž se strany umírněné. V polovici července (16.) sjeli se ve Varšavě četní delegáti »Zemské rady svazu práce« (Rada krajowa związku pracy), kteří sestavili a předsedovi ministerské rady (hr. Solskému) zaslali memorandum, opatřené 450 podpisy, v němž mimo jiné stojí, že »usnesení komitétu ministrů ... vyvolala pouze všeobecné pobouření a vyrazila lidem umírněným zbraň v boji s anarchií.«[4]

[1] Ve svazku tom jsou tato sdružení: Koło wychowawców, Towarzystwo pedagogiczne, Nauczycielskie Koło kształcenia, Organizacja Uniwersytetu wolnego. Koło bezpłatnego nauczania. Wydział szkół miejskich Koła Wychowawców, Koło oświaty miejskie, Koło wychowania przedszkolnego, Koło bibljotek miejskich, Koło nauczania służących, Ludowe Koło oświaty, Prowincjonalne Koła oświatowe, Towarzystwo kooperatystów, Koło wydawnicze

[2] Resoluci tu uveřejnili v některých listech směru ugodového, ač věděli dobře, že censura článků obranných proti duchu té resoluce nepropustí.

[3] Později arcibiskup Popiel předložil ministerstvu memorandum, přimlouvající se za polské soukromé školy — patrně pod vlivem všeobecné nevole, kterou vyvolal jeho pastýřský list.

[4] Intelligence polská i jinak protestovala jednak proti usnesením komitétu ministrů, jednak proti projevu »čtyřiceti tří«, učiněnému 11. července u hr.

Ale zdálo se, že vláda ani této mužné, výstražné mluvě neporozuměla. Internovala hr. W. Tyszkiewicze, který byl na protestu první podepsán — a zakládání soukromých škol středních kladla nepřímý odpor. Příslušné žádosti prostě nevyřizovala. Ovšem mohla se odvolávati na to, že dosud učiněno pouze rozhodnutí zásadní, jež bude uvedeno v život, až ministr vyučování podá příslušné návrhy státní radě. Proskočila zpráva, že kurátor Švarc přímo žádal min. Glazova, aby takové žádosti polské do nového roku nevyřizoval. Ať je to pravda či ne, jisto jest, že povolení k zakládání soukromých škol vláda neudílela — tak že i ruské listy přímo to vládě vytýkaly píšíce, že první věcí k uklidnění myslí v Polsku jest povolení soukromých středních a odborných škol polských (»Rus«). Povolovány kurátorem podle zastaralého nařízení z r. 1842 jen školy trojtřídní — žádosti o celé střední školy, o školy obchodní a pod. zůstávaly v ministerstvech nevyřízeny, ač školní rok se kvapem blížil. A pokud vláda žádosti vyřizovala, činila tak zamítavě, chytajíc se znění »Usnesení komitétu ministrů«, že možno žádati jen za povolení takových soukromých škol s vyučovacím jazykem polským, které podléhají ministerstvu vyučování — poněvadž bod 4. odst. b) »Usnesení komitétu ministrů« nařizuje pouze ministru vyučování, aby před-

---

Krasińského. Stalo se to provoláním (ovšem tajně rozšiřovaným) »Związku unarodowienia pracy« ze dne 22. července, jímž znova prohlášen další boykot státních i soukromých škol ruských s právem veřejnosti, jakož i potřeba zorganisování soukromých škol polských — stalo se to i sjezdem v Zakopaném dne 31. července, jehož se súčastnilo kolem 1000 osob. V provolání ke sjezdu čteme: »Ruské školy v král. Polském není. Národ polský schválil její zrušení . . . Kdo mluví o návratu do ní, tvoří ji nanovo — lže národu a zrazuje jej. Ale třeba užiti všech prostředků, aby doba boje učiněna byla co nejsnesitelnější, aby nás stála co nejméně kulturních obětí. Třeba užiti všech sil k vytvoření vlastní školy . . . Svobodná škola polská má potvrditi práva našeho kulturního prvorozenství, naše občanská práva mezi národy svobodné Evropy. Vytvoření té školy . . . musí v sobě soustřediti veškeru energii mysli i činu jednotlivců i celku . . .« Dále připomínám i provolání »Svazu polských inženýrů a techniků král. Polského« a Svazu pracovníků železných drah král. Polského« a jiné provolání, jež vydalo »Koło wychowawców« (Kruh vychovatelů); obě provolání vyšla v červenci. V prvním provolání vysloveno nejhlubší opovržení těm, kdož veřejně vystupují proti boykotu školnímu a tedy dávají se do služeb vládních, dobře vědouce, že přívrženci boykotu mají ruce svázané a ústa zacpaná censurou policejně-byrokratické vlády. Druhé provolání vyzývá k vytrvalé práci a obětavosti, směřující k opatření polského školství: »Národ sám vezme do rukou vychování svých dětí a nebude šetřiti práce ni obětavosti, aby vyrostly v zdatné pracovníky budoucnosti.«

ložil státní radě návrhy o povolování takových škol. S tím odůvodněním zamítnuta počátkem srpna žádost správní rady dráhy varšavsko-vídeňské, aby směla zavésti jazyk vyučovací kromě hodin ruštiny a ruských dějin i zeměpisu ve své škole technické, poněvadž školy technické podléhají ministerstvu komunikací; proto také v téže době zamítnuta žádost o připuštění polského jazyka vyučovacího do pokračovací školy řemeslnické při dílnách v Pruszkově.

Krátce na to, v době, kdy jenerál-gubernátor Maksimovič podal do Petrohradu raport, že pastýřský list arcibiskupa Popiela přijat byl obecenstvem nadšeně a že tedy lze se nadíti příznivého obratu ve stávce středoškolské, t. j. návratu mládeže do ruské školy — zajel do Petrohradu ruský jenerál polského původu, Pavel Chrzanowski, majitel soukromého gymnasia ve Varšavě s právem veřejnosti, i předložil předsedovi komitétu ministrů, hr. Solskému, memorandum o nutnosti zavedení vyučovacího jazyka polského do všech škol v král. Polském. V memorandu svém kladl důraz na to, že záležitost polského jazyka vyučovacího v král. Polském má význam prvního řádu nejen pro Poláky, ale i pro vládu. Polský jazyk vyučovací jest nezbytností, vláda neměla by dlouho váhati s jeho zavedením, nemá-li z toho vyplynouti obapolná škoda. Jako majetník školy může říci se vší rozhodností, že nebude-li povolen polský jazyk vyučovací, děti do škol nepůjdou. — Řekl-li to ruský jenerál (třeba Polák) a majitel školy, postavené na roveň školám státním, pak nemohla se vláda růžově klamati o stavu věcí v král. Polském.

Jak jsem pravil, také soukromé školy obchodní, vydržované ze závazných příspěvků obchodnictva, předkládaly žádosti za připuštění polského jazyka vyučovacího. Předběžné zprávy z ministerstva oznamovaly, že v případě připuštění polského jazyka vyučovacího pozbyly by tyto školy práva veřejnosti i práva vybírání příspěvků od obchodnictva na své vydržování. To byla by ztráta citelná, poněvadž subvence z tohoto zřídla činila na 100.000 rublů.

Podle zprávy petrohradského »Kraje« nový jenerál-gubernátor Skalon vyslovil se v úředním doprovodu nejen pro vyhovění žádostem, domáhajícím se soukromých škol s vyučovacím jazykem polským, ale navrhoval i zavedení polské vyučovací řeči do 3 nižších tříd státních gymnasií a progymnasií.

Konečně ukončen stav všeobecné nejistoty usnesením komitétu ministrů ze dne 3. října, tedy již po začátku nového školního roku.[1]

[1] Uspíšení přičítá se Wittemu, který se zatím vrátil z konferencí mírových, tak jako protahování té záležitosti přičítalo se kurátoru Švarcovi.

Komitét ministrů[1] potvrdil původní usnesení, totiž že dovoluje užívati v středních soukromých školách bez práva veřejnosti vyučovacího jazyka polského ve všech předmětech, kromě ruštiny a dějin i zeměpisu Ruska, jež musí býti přednášeny rusky. Totéž usnesení komitét rozšířil i na soukromé školy obchodní, ale s dodatkem, že absolventi těchto škol mohou nabýti práv, jakých požívají odchovanci škol veřejných, teprve po složení zkoušek na obchodních školách státních.[2] Za to povoleno, aby dosavadní obchodní školy nadále vydržovány byly z povinných příspěvků obchodnictva — ale s dodatkem, že novým obchodním školám nebude to povoleno.

Rozhodnutí toto, ač bylo vlastně jen potvrzením usnesení již učiněných, uvítáno ve Varšavě sice bez nadšení, ale nikoli chladně a bez pohnutí. A hned přikročeno k činům. »Kurjer Warszawski« přinesl dne 6. října úvodník, z něhož uvádíme aspoň tato významná místa: »Po více než 30leté přestávce máme nový zárodek soukromé školy polské... Povinností naší jest dokázati, že všecky obtíže překonáme šťastně a že se nám nebude nedostávati ani iniciativy, ani dovednosti, ani dobré vůle. Školní rok počíná se pro většinu vlastně nyní[3] třeba tedy vynahraditi ztracený čas... Žactvo, toužící učiti se, může sice okamžitě pocítiti nedostatek škol, ale doufejme, že rychle povstanou nové, neboť jest již mnoho koncessí hotových, jiné čekají na potvrzení, jemuž snad nic již nemělo by překážeti. Záležitost učebnic vyřídili jsme zatím dost utěšeně... Osnova učební dá se přizpůsobiti změněným potřebám, a poněvadž po návrhu universitního sboru professorského zamýšlí universita založiti stolici polských dějin, nevidíme příčiny, proč by ten předmět, pro nějž jsou po ruce hotové učebnice, vydané zde ve Varšavě, nemohl tvořiti již v nejbližší době část programu školního spolu s vlastivědou.[4] Postupně se také školy zdokonalí. Nedotýkáme se zatím ani otázky t. zv. práva veřejnosti... Zatím vyžaduje splnění jeden nejpilnější, neodkladný úkol. Je to otázka školného... Mnoho otcův rodin, majících dvě neb

---

[1] Tedy nikoli státní rada, jak bylo ustanoveno v usneseních komitétu, sankcionovaných dne 19. června.

Až dosud měly tyto obchodní školy právo veřejnosti.

[3] Z toho patrno, že mládež vytrvala v boykotu ruských škol i po prázdninách — až na nepatrný počet synků a dcer rodičů příliš závislých na kruzích vládních.

[4] Jak z toho patrno, dějiny polské a zeměpis Polska nebyly dosud na středních školách v Polsku přednášeny!

několik dětí ve věku školním, nebude s to školné platiti . . [1] Proto je dnes nutnou co nejširší veřejná štědrost . . . Třeba jest umožniti mládeži, která tak dlouho čekala na školu, aby se do ní dostala nyní, když se škola otvírá . . .«

Tak nyní otázka středního školství v král. Polském vstupuje do nové fase. Mládež polská bude se obraceti do škol soukromých s vyučovacím jazykem polským; škol takových bude z počátku nedostatek. Kromě toho bude na závadu výše školného — ale překážky ty se odstraní: veřejná dobročinnost umožní studium nezámožnějším v dosavadních školách soukromých a postupem času různé korporace (zejména i města po zavedení městské samosprávy) založí dostatečný počet středních škol, přístupných všemu žactvu za podmínek škol státních. Zatím ruské školy budou trpěti nedostatkem žactva, objeví se nutným většinu jich zavříti. Vláda nebude pak moci dlouho odpírati práva veřejnosti školám soukromým — a k státní škole polské bude pak již jen krok. Ovšem neutváří-li se vše dříve a rychleji ve smyslu polských požadavků, až zahájí svou činnost říšská duma a domůže se plné moci zákonodárné. —

(Dokončení.)

---

[1] Poněvadž soukromé školy jsou dosud podniky jednotlivcův, jest školné v takových ústavech přirozeně poměrně vysoké. Škol vydržovaných korporacemi — kromě škol obchodních — dosud není.

Generální stávka.

Napsal Étienne Buisson.

(Pokračování.)

Patrně není na této methodě mnoho nového, a její přívrženci jsou první, kteří to uznávají. »Sotva — praví — najde se co nového na této formuli, ale byla nutná k dobrému rozlišení hnutí syndikálního od hnutí socialistického, které namnoze stalo se synonymem volební akce a planých řečí parlamentárních.« A tím vyslovuje se protiparlamentární smýšlení přívrženců přímé akce.

Methoda ve svém celku vzbuzuje ostatně četné otázky. Hlásati politiku spojení veškeré třídy dělnické jest jistě pěkný program, ale není potřebí podívati se na věci a na lidi tuze z blízka, aby se poznalo, jak jsme daleko ještě od toho. V praxi vidíme téměř všude různice: v oboru politickém jest to téměř nutností; v oboru syndikálním jest to dnes nepopíratelným faktem. Tvrdí se, že společné zájmy zajisté dostačí, aby spojily všecky proletáře ke společnému postupu proti kapitálu. Avšak předně zájmy nejsou společné: proletářstvo, právě tak jako měšťáctvo, složeno jest z vrstev, jejichžto zájmy jsou různé, někdy i opačné. Ostatně i kdybychom připustili, že by bylo docíleno společenství zájmů, jsou tu otázky methody. Nikdy a nikde proletářstvo uvědomělé, intelligentní a kritické, nepřijme jednohlasně jediný program nebo jedinou methodu. Různosti povah a letor jsou tu, které z příčin tkvících v samé přirozenosti člověka zabrání zajisté tomuto všeobecnému souladu.

Mimo to se tvrdí, že methoda přímé akce zakládá se na některých zaručených pozorováních: »Změny sociálních poměrů, prve než je vysloví zákon, jsou provedeny ve společnosti.« Z toho se uzavírá, že parlament, který dává zákony, jest pouhým registrátorem. Toto tvrzení není přesné ve příčině otázek dělnických; zákon prohlašující zodpovědnost zaměstnavatelů v případě úrazu při práci, nebo zákon ustanovující zaopatřování dělníků ve stáří, na příklad, pozmě-

nily citelně jisté poměry sociální a nejsou zákonným vyslovením praxe již stávající. Mají výhradně co děkovati politickému vlivu poslanců, zvolených od třídy dělnické do parlamentu.

Tvrdí se dále, že výhody hospodářské shrnují se vždy pro dělnickou třídu ve zvýšení mzdy, kterého se dosáhne toliko bojem hospodářským (přímou akcí). To jest opět tvrzení velice sporné. Zákony, o nichž jsme právě mluvili, jakož i zákon, který zmenšuje počet pracovních hodin, jsou výhody hospodářské; nezahrnují se ve zvýšení mzdy a děkují parlamentu.

Aniž bychom dále namítali, jest dlužno uznati, že revoluční syndikalismus odpovídá jisté potřebě novoty, kterážto potřeba projevuje se čas od času v pokrokových stranách. Sociální vývoj ubírá se vůbec drahou, jejížto pozvolnost těžce snášejí zvláště socialisté i snaží se ji nahraditi cestou tvrdší snad, ale kratší. Ve svém zápalu za náhlým úspěchem, odvažují se často jíti příliš prudce a vydati v nebezpečí to, co jest získáno.

* * *

Nemůžeme mluviti o poměrech syndikátů a stávky generální, aniž bychom se zmínili o tendencích politických, které pozvolna svedly generální stávku z jejího nejprve výlučně hospodářského rázu, aby z ní učinily ekvivalent revoluce sociální. Přívrženci stávky generální připínají dnes nekonečně více důležitosti tomuto rázu politickému než rázu hospodářskému, jenž přešel do druhé řady, a jejich propaganda ve prospěch všeobecné stávky jest provázena ohnivým bojem proti parlamentarismu.

Komité stávky generální prohlašovalo, »že generální stávka, jsouc zbraní hospodářskou, jest mnohem plodnější na šťastné výsledky nežli jsou pokusy cestou parlamentární přinutiti vládu k zakročení ve prospěch vykořisťovaných.« Jiný přívrženec všeobecné stávky psal v témže duchu: »Nemělo-li by se usouditi z volebního oslábnutí socialismu politického, že všeobecné hlasovací právo nemá toho významu dynamického, jaký mu někteří přikládali, a že nic trvalého nemůže býti zbudováno na sypkém písku, jejž tvoří massy volební?« Tím se potvrzuje a určuje politická tendence, jež vede stoupence všeobecné stávky. Co pronášejí toliko bojácně, formou tázací, v úvahách a článcích, to potvrzují hlasitě v rozmluvách a konferencích propagačních. Dle nich stávka generální, koruna korporativní akce, má nahraditi akci parlamentární, jejíž úpadek ohlašují. Spokojují se kritikou socialistické taktiky posledních let a součas-

ného útvaru vládního; tvrdí, že generální stávka bude revolucí, avšak neoznamují ani způsobů její přípravy, ani prostředků jejího provedení, ani podmínek, které by jí byly nejpříznivější. Tento nedostatek veškeré kritiky zmenšil citelně význam této theorie, která jest ještě daleka státi se prováděcí methodou.

* * *

Stanovisko syndikálních organisací cizích jest podstatně rozdílné od stanoviska dělnických sdružení francouzských a italských. A většina z nich jest nepřátelská všeobecné stávce.[1]

Alfons Octors, sekretář syndikální komisse belgické Strany dělnické, se vší rázností vystupuje proti generální stávce, pojímané jakožto sociální revoluce, která jest za dnešního stavu dělnické organisace »velikou utopií«. Ne že by se měla zavrhnouti naprosto tato zbraň emancipační, ale jest důležito užiti jí při dobrém vědomí, až proletářstvo bude uměti s ní zacházeti a kdy bude moci předvídati všecky její důsledky.

Belgičtí bojovníci omezují tudíž svůj dnešní program především na organisování třídy dělnické, aby v ní vzbudili třídní uvědomění. Jest známo, kterak tento belgický proletariát svými syndikáty a kooperacemi dovedl utvořiti korporativní a hospodářský organismus, který jednak sdružuje dělníky rozumnou a umluvenou disciplinou, jednak poskytuje jim co den vzrůstající zálohy peněžní a připravuje je pozvolna k úloze továrních mistrů a obchodvedoucích, kterou mají v budoucnosti zastávati. Jest tu příprava dlouhé práce zajisté, jejíž výsledky nedomnívají se uzříti dnešní její průkopníci, ale oni zasvěcují se jí s oddaností a prozíravostí hluboce intelligentní.

Zde sluší se poznamenati, že francouzští stoupenci generální stávky revoluční sotva tu a tam činí zmínku o výchovné úloze, jakou mají hráti kooperace v přípravách generální stávky, a o důležitých zálohách, které by jí mohly poskytovati: — nová to známka přehnané důležitosti, jakou zaujal v jejich očích zřetel politický: oni kladou až na druhé místo opravdové prostředky hospodářské přípravy.

Syndikáty německé nazírají na tuto otázku týmž způsobem jako syndikáty belgické.

Karel Legien, sekretář generální komisse syndikátů německých a referent komise pro stávku generální na mezinárodním sjezdu

[1] O názorech Octorsa, Legiena a Huebela viz v Mouvement socialiste, čís. 137–138, z června a července 1904.

socialistickém r. 1900 prohlašoval, že »podle většiny komisse nelze projednávati otázku všeobecné stávky v této době z té velmi prosté příčiny, že chce-li se válka, jest zapotřebí nejprve sestaviti pluky, které budou moci do ní jíti. Dokud proletářstvo nebude disponovati pevně sorganisovanými a četnými syndikáty, dotud nebude lze si přáti, aby byla prohlášena všeobecná stávka, poněvadž tato všeobecná stávka měla by jen jeden následek, totiž že by vydala proletáře měšťáctvu, které by je postřílelo a je vyhladovělo.«

A nezamítaje myšlenky všeobecné stávky, připomínal v souhlasu s návrhem odhlasovaným na mezinárodním sjezdu socialistickém v Londýně, že nutnou a nevyhnutelnou podmínkou zdaru jest organisace syndikální. Komisse sjezdu r. 1900 odhlasovala nad to resoluci, jež končila takto:

»Bezprostřední nutností jest syndikální organisace dělnických mass, ježto rozšíření organisace závisí na rozšíření stávek celých odvětví průmyslových nebo celých zemí.«

Poslední sjezd syndikátů německých, konaný v Kolíně n. R. v květnu 1905, zabýval se důkladně stávkou generální a, dle závěrečných návrhů referenta Bömelburga, prohlásil se zřejmě opposičním jejímu užití korporativnímu, hospodářskému i politickému. Přes zakročení některých přívrženců stávky politické nebo stávek generalisovaných — mluviloť se bez rozdílu o všech těchto různých užitích myšlenky všeobecné stávky — návrh Bömelburgův, zavrhující generální stávku ve všech jejích formách, byl přijat jednomyslně od sjezdu bez sedmi hlasů.

Totéž mínění jest dále zastáváno sekretářem generální komisse syndikátů rakouských, A. Hueberem. Několika řádky velice přesnými prohlašuje se za stoupence korporativních stávek generalisovaných, pro korporace »silně soustředěné« a vládnoucí »bohatým pokladem válečným«. Doporučuje použití generální stávky místní, která tvoří nátlak na veřejnou moc nebo zaměstnavatelstvo jednoho města nebo jednoho kraje. Generální stávka, »pojímaná jako prostředek k dosažení práv politických nebo k uhájení práv již nabytých« není v jeho očích utopií: budou se moci utvořiti jisté okolnosti, za nichž »proletariát bude museti splniti své historické poslání.« Avšak »na otázku, zdali generální stávka hodí se, aby přivodila sociální revoluci,« Hueber odpovídá zřejmě záporem. V závěru doporučí utvoření mocných ústředních organismů, spolčení syndikátů s konsumními družstvy, organisaci produkce kooperativní stejně jako akce politické. »Krátce, zmocněme se všech posic, jež se nám naský-

tají jako prospěšné a přístupné, a tím způsobem vykonáme revoluční práci socialistickou skutky a nikoli jen slovy.«

* * *

Tak tedy shledáváme mezi představiteli mezinárodní třídy dělnické dvě protivné tendence.

Nejzávažnější, t. j. ta, která spojuje většinu cizozemských hlasů, vidí v generální stávce vzdálený způsob akce proletářské, který bude moci býti uveden v praxi teprve v den, kdy syndikátní, hospodářská a kooperativní organisace proletářstva dospěje k vyššímu stupni; ale ta doba jest dosti vzdálena, že zájem o organisaci může ještě dlouho převládati nad zájmem o realisaci.

Druhá tendence, představovaná jistými organisacemi francouzskými a italskými, vidí v generální stávce blízký prostředek k revoluci sociální.

III.

Generální stávka a strany politické.

Generální stávka jest od mnoha let předmětem velmi živých diskussí v kruzích politických. Různost hledisek, vylíčená v oddíle předešlém, ještě se zde zdůrazňuje. Skupiny syndikální totiž uvažují o všeobecné stávce jen dle jejích vztahů k činnosti korporativní: jejich stanoviska různí se dle toho, jak pojímají činnost syndikální, a dle rázu více nebo méně revolučního, jaký jí přičítají. Skupiny politické naproti tomu musí se jednak zabývati otázkou po stránce syndikální, neboť, ať se o tom mluvilo cokoliv, činnost politická nemůže se dnes nezajímati o činnost syndikální; jednak musí zkoumati čistě politickou stránku otázky, totiž poměr svých politických názorů k všeobecné stávce.

Kombinace různých názorů syndikálních a politických přivodily mezi socialisty a anarchisty mezinárodními krajní rozmanitost stanovisek vzhledem k veliké otázce, jež nás zajímá. V téže straně, v téže skupině osobnosti zásad celkem příbuzných jsou rozděleny často bez patrných důvodů. Jedni jsou příznivci, druzí opposiční z tendence, z přesvědčení.

Tato krajní různost stanovisek pochodí odtud, že se jedná zde o otázku dosud úplně theoretickou; ba i v zemích, kde všeobecná stávka byla zkoušena, nemohou se činiti pevné závěry z výsledků, jichž se docílilo z pokusů dosud vždy osnovaných za podmínek nedostatečných a v rozměrech neúplných, tak že nedovolují, aby se vyslovily zásadou. Jedinými vůdci při našem zkoumání jsou pra-

vidla logiky a souhrn methods doduktivních a srovnávacích, jež připouštějí, abychom ocenili hodnotu projektovaného činu, snažíce se stanoviti jeho nutné podmínky a ukázati jeho možné následky. Tyto methody nutně approximativní ponechávají každému volnost, aby přikládal větší důležitost úvahám, jež potvrzují jeho způsob nazírání, a menší důležitost úvahám, jež mu odporují. Při tomto zkoumání, zakládajícím se někdy na pouhých fantasiích o budoucnosti, řídí se každý směrem, který odpovídá jeho letoře, jeho stupni vzdělání, jeho soudnosti. Možno též říci, že jest tolik představ o generální stávce, kolik theoretiků. Přihlížíme-li k podrobnostem, variantů jest nekonečně. Na štěstí některé hrubé rysy společné dovolují rozděliti je v ohraničené skupiny, jež bychom mohli sestaviti dle následující klassifikace:

I. *Stoupenci* stávky generální čítají tyto kategorie:

a) Protiparlamentáře.

Pro ně generální stávka znamená veliký čin osvobozující, to jest revoluci.

»Pro budoucnost ukazuje se generální stávka jako jediný prostředek, kterého může dělnická třída užiti, aby vyšla ze svého námezdného stavu a zvrátila řád kapitalistický i vládní.« Stávka generální stává se v jejich očích »decentralisovanou revolucí«.

V parlamentarismu shledávají velikého nepřítele: vidí na něm samé vady a žádnou přednost. »Nesprávné pojímání státu a zvláště přehnané oceňování parlamentarismu ponenáhlu odvedly proletářstvo s pole pravého boje třídního, který měl míti za výhradní manifestaci »»přímou akci za plné zodpovědnosti každého: stávky, 1. máje, boykotty.« »Myšlenka všeobecné stávky vyvstává logicky a neodvratně, když třída dělnická zanechá illuse politické, aby soustředila svá úsilí po organisaci, zápasu a odboji na poli hospodářském.«

Často odůvodněná kritika forem a methods moderního hnutí dělnického poskytuje těmto rozhodným přívržencům stávky generální hojnou zásobu argumentů proti dosavadním praktikám. Avšak nedostatečnost nebo slabost akce naší strany za posledních let neposkytují nikterak legitimního základu ke stávce generální a jejímu přijetí s vyloučením všech jiných způsobů emancipačních.

b) Téhož názoru jest občan Briand, jenž zaujal v této otázce zvláštní stanovisko. Ačkoliv jest členem francouzské Strany socialistické, prohlásil se zřejmě za přívržence stávky generální. Ona jest pro něho nevyhnutelným následkem organisace, jakožto nutné vyvrcholení organisace a činnosti syndikální, přirozený cíl vývoje ho-

spodářského, »který postaví proti zaměstnavatelům tváří v tvář veškeré proletáře«. Ona bude jedním slovem revolucí, ale »revolucí zákonnou«. Ona jest vskutku toliko použitím jednoho »z prostředků zákonných, bezděčně daných dělnictvu k disposici« měšťáckým státem, prostředku, který »obratně a prakticky vyložen, musí najisto zaručiti přeměnu hospodářskou«.[1])

c) Jestliže pro obě první skupiny stávka generální a revoluce jsou toliko dva různé názvy jednoho a téhož zjevu, jsou naopak pro některé socialisty revoluční a zvláště pro Stranu dělnickou socialisticko-revoluční (Allemanisty) dvěma zjevy rozdílnými.

Charakteristické znaky tohoto rozlišení nejsou sice přesně udány, ale výpovědi jsou velice zřetelné:

»Potoky inkoustu se vypsaly, aby se zvědělo, má-li stávka generalní býti klidná či revoluční. My prostě myslíme, že má býti stávkou generální. Manie označovati vše etiketou nesmí nás zavazovati, abychom připojili cokoliv k těmto dvěma slovům. Právě tak jako revoluce, ani stávka generální nemůže se dekretovati. Snad zítra, snad mnohem později bude nám jednati, jest tedy nutno se k tomu připravovati.«

Patrně se tu tedy uvažuje o obou zjevech jako různých.

II. *Nerozhodní.*

Dále jest skupina socialistů — reformních i revolučních — kteří neodsuzujíce výslovně generální stávky, ukazují se jí jen málo nakloněni a věnují jí četné kritiky podrobné. To jest stanovisko, jež všeobecně přijala největší část mezinárodních socialistů, zvláště na posledním sjezdě v Amsterodamu.

Resoluce přijatá většinou sjezdu (36 hlasy proti 4 a 3 nehlas.) zvedá se proti jednoduchému pojímání stávky generální: »Rozumí-li se jí úplné ustání od veškeré práce v daném okamžiku, jest neuskutečnitelná, poněvadž by takováto stávka každou existenci, proletářstva jako všelikou jinou, učinila nemožnou.«

Ale »jest naproti tomu možno, že by stávka, rozšířená buď na veliký počet zaměstnání nebo na nejdůležitější z nich pro výkonnost života hospodářského, shledala se jako poslední prostředek ku provedení velmi důležitých změn sociálních nebo k obraně proti zpátečnickým útokům na práva dělnická.«

Tu se tedy uznává možný prospěch ze stávky generální za jistých okolností hospodářských a politických, ale doporučuje se proletariátu,

---

[1] V. sjezd Federace syndikátů, Marseille 1892, Referát Aristida Brianda.

aby se nedal svésti snadnými sliby anarchistů, kteří budou odvraceti třídu dělnickou od jejího úsilí politického, syndikálního a kooperativního pod záminkou, že zdlouhavou a pracnou akci dělnickou nahradí užitím generální stávky. Kdežto rozhodní přívrženci stávky generální radí upustiti od každé jiné akce kromě této, většina socialistů mezinárodních doporučuje naopak pokračovati v činnosti politické i parlamentární a uchýlení se ke stávce generální považuje pouze za opatření zvláštní, které nemůže býti doporučováno než jediné v jistých případech.

III. *Odpůrci.*

Jsou posléze četní socialisté — nejrůznějších odstínů — kteří jsou rozhodně proti stávce generální.

a) Jsou to jednak vůdcové socialistické Strany Francie (le Parti socialiste de France), Jules Guesde a Lafargue, kteří jsou velmi zřejmě nepřáteli stávky všeobecné.

Vidí v ní zvláště zbraň, které užívají protiparlamentáři a jako takovou ji odsuzují. »Od počátku jevila se stávka generální jako prostředek namířený proti politické činnosti Strany socialistické,« a dále: »Slovo ‚stávka generální' slouží za zbraň proti všem školám socialismu, jak proti socialistické Straně Francie (P. S. de F.), tak proti francouzské Straně socialistické (le Parti socialiste français). Nyní heslo generální stávky působí více zla socialismu než ministerialismus.« (Jules Guesde na sjezdě v Lille, srpen 1904.)

Stávka jest ostatně podnikem řádu syndikálního a nikoli řádu politického. Jak by tudíž některá strana politická mohla skládati všecku svou naději v činnost výhradně korporativní? »My jsme vždy hájili a podporovali stávkáře, praví Lafargue, ale nikdy jsme nedali iniciativy ke stávce.« »Jestliže stávka generální znamená korporativní stávku generalisovanou, praví Guesde, nemohla by si ji Strana nikterak vziti ve svou zodpovědnost. Dělníkům samým sluší o ní rozhodnouti na jich vlastní zodpovědnost.«

b) Se své strany Jean Jaurès podrobil protiparlamentární theorii všeobecné stávky ostré kritice; vytkl v ní naivnosti a odpory. Avšak, jsa méně rozhodný než vůdcové socialistické Strany Francie (P. S. de F.), uznává, že stávka generální »není živel zavržení hodný v rozsáhlém hnutí sociálním« a že »za jistých podmínek a v jisté formě«, jež udává, »mohla urychliti sociální vývoj a pokrok dělnický.«

»Jest ostatně pro společnost znamením hrozným a výstrahou rozhodnou, že podobná idea mohla se objeviti u třídy dělnické, na

které spočívá řád sociální: ona to jest, která produkuje a která tvoří. Zastaví-li se ona, všecko se zastaví.«[1])

Jest tedy patrno, že různost neobyčejná panuje za přítomné doby v socialistickém mínění o otázce stávky generální. Tu nejsou to rozdíly v taktice nebo odstíny v pojetí; jsou to protivy zřejmě vyslovené. Tak Guesde praví: »Zásada generální stávky a socialismus jsou neslučitelny.« Ale Hubert Lagardelle, jenž řídí Mouvement Socialiste a jehož revoluční sympathie nejsou pochybné, napsal nedávno: »Tvrditi, že generální stávka jest utopií, jest tvrditi, že socialismus jest neuskutečnitelný.« A dále: »Tyto námitky namířené proti všeobecné stávce kdyby byly podstatné, platily by také nevyvratitelně proti socialismu.«

Mezi členy francouzské Strany socialistické (P. S. F.) jest táž různost mínění, neboť Briand »ujímá se otcovství« této myšlenky, kdežto Jaurès ji potírá.

I mezi těmi dokonce, kteří nezaujali žádného z těchto krajních stanovisek, jaké váhání a nejistota!

Bylo tedy nezbytno předložiti ku zkoumání mezinárodní Straně socialistické otázku dosud tak mlhavou a o které tolik bludných výkladů, tolik nesprávných úvah bylo podáno lidové veřejnosti.

(Pokračování.)

---

[1] Jean Jaurès, Études socialistes, Grève générale et Révolution.

Obchodní cestující.

Napsal Karel Scheinpflug.

(Pokračování.)

Jaký aranžerský talent rozvíjejí někteří cestující při svém vstupu! Kdežto většina soudruhů spokojuje se obligátním: »Dovoluji si představiti se jako X, zástupce firmy Z a nabídnouti vám . . .«, tito jednotlivci pochopili dobře význam originálního, effektního, nebo alespoň nápadného vstupu, jako operní libretisté, kteří dávají svým rekům vyjeti z propadliště, vpadnouti široce rozlétlými dveřmi v pozadí za zvuku trub, nebo přijeti na plachetní lodi za hřmění bouře. Vrazí k vám z nenadání otřásajíce se hlučným smíchem. »Ne, to je výborné, poslyšte, jaké se mi právě přihodilo komické dobrodružství.« A za opětných nucených návalů smíchu vyprávějí vám své směšné dobrodružství, které třeba ani není žádným dobrodružstvím a dokonce není k smíchu. Nebo k vám vstoupí se vzezřením rozezleným a láteří zle na drzost povozníkovu, který na nich žádal dvě zlatky za dovezení z nádraží, zaklínají se, že nikdy nikde takové drahoty nepoznali, a na doklad uvádějí ceny povozníků vídeňských, berlínských, pařížských, londýnských, moskevských i cařihradských. Nebo vejdou s tváří věstící radostné poselství a, těžíce ze svých místních znalostí společenských, vyřizují vám srdečný pozdrav od vašeho příbuzného v tom či onom městě — s nímž se již tři léta na smrt hněváte!

A jako příkrý kontrast ke všem těmto různým zjevům seznáte jednotlivce nesmělé, ba ostýchavé, jež dlouholetý cvik sotva přivedl dále, než aby přemohli nejkrajnější plachost, lidi, kteří by byli bezpochyby trpělivými učiteli, pilnými účetními, vlídnými kněži, které však bezcitný osud připoutal ve chvíli zlomyslného rozmaru k povolání, při němž je jistá výbojnost nezbytnou podmínkou a přílišná jemnocitnost těžkým břemenem.

Znal jsem jednoho takového cestujícího, hezkého muže vážného vzezření a bledě modrých, melancholických očí. Přicházel vždy s mno-

hými omluvami, jako kající hříšník, mluvil takovým nezvučným, přikrčeným hlasem, koktal často a jeho bledé oči utkvívaly na vás pohledem beránka, jejž vedou na porážku. Zkusil jsem jednou svésti s ním hovor na jiné, neobchodní pole. Oživnul zřejmě, mluvil plynněji a seznal jsem, že se umí pěkně usmívati svými bílými zuby; jakmile jsme se však vrátili do sféry obchodní, stál tu rázem zase v posici kandidáta filosofie před přísným zkušebním komisařem. Bývalo mi ho vždy líto, toho zbloudilého muže, toho zrnka thymianku, které se připletlo do přihrádky s pepřem; a přece, pokud se pamatuji, nikdy jsme od něho ničeho neobjednali. Při svých rozpacích vylovil zřídka ve své paměti předmět, který by se nám byl hodil, a i tenkrát, kdy se mu to snad podařilo, užíval takového negativního způsobu nabídky, který nijak nelákal ke koupi. »Smirkové plátno *ne*ráčíte potřebovat? A osinkový papír také *ne*potřebujete?«

Ještě o jednom prostředku k získávání zakázek jest mi se zmíniti: je to útočení na kupcův soucit.

Navštíví vás dáma elegantně oděná a představí se jako vdova po velkoobchodníkovi, továrníkovi, továrním řediteli. Úmrtím mužovým ocitla se v neutěšených poměrech. Ale nejde vás snad žádati o nějaký dar, uchovej bůh; zbyly jí některé věci po muži, jež by ráda prodala a přichází vás prosit, abyste jí pomohl od některé z nich. Hle, má tady v brašničce deset krabiček ocelových per. Péra jsou dobrá a prodá je velmi lacino. Prosím, kupte těch deset krabiček per! Vy tím ničeho neztratíte a jí prokážete službu.

Podíváte se na ni zkoumavě. Paní je černě oděna, má zasmušilý výraz tváře a je tak bleda. A deset krabiček per po devadesáti krejcarech nestojí přece svět! Koupíte, vdova po továrníkovi poděkuje, vyjde — a za rohem naplní z kufříku posluhova, který na ni venku čekal, svou brašničku novými deseti krabičkami a opakuje svůj výstup v nejbližší pisárně.

Za krátko seznáte, že jste černé paní přinesli jednu z největších obětí, jakou lze bližnímu prokázati. Péra jsou příliš měkká nebo příliš tvrdá pro vaši ruku, píše se vám jimi mizerně. Těch deset krabiček vydrží vám rok, dvě, tři léta, snad i déle; vyhoditi je nedovolí vám vaše šetrnost, darovati je chudým školním dětem nedovolí vám vaše noblessa; jste tedy odsouzeni vy i vaši spolupracovníci na tak velký kus života trápiti se osm hodin denně nevhodnými péry a kaziti svůj rukopis, který má beztoho hodně daleko do kaligrafie. Ke všemu se dovíte jednoho dne náhodou od svého knihkupce, že péra, jež jste

koupili, jsou výrobek nevalné jakosti a že je můžete dostati u něho o třicet procent levněji.

A sotva uplyne rok, černá dáma je tu zase. První komedie nelze opakovati; představí se jako cestující velkoobchodu kancelářskými potřebami. Jakže? Předešlá dodávka vás neuspokojila? Ale toť lehká pomoc: má zde deset jiných druhů per, vyberte si dle libosti. Poučeni zkušenostmi bráníte se zoufale. A ženský cestující, když vidí, že se všecka jeho odborníckà výmluvnost rozráží o vaši neústupnost, zahalí se zase v závoj vdovy po továrním řediteli: »Nu, pane, prosím vás, alespoň něco, musím živit čtyři děti. Není to lehké, věřte, je to dosti trpké pro ženu, která byla zvyklá lepším poměrům.«

... Konečně... kdož ví, není-li vskutku vdovou a nemá-li čtyři děti? Tedy čtyři krabičky, jen čtyři, to není tak mnoho a péra snad budou lepší... A druhého dne byste se pohlavkovali za svou citovou měkkost.

Ostatně znal jsem i mužského cestujícího, statného a vousatého pána, jenž užíval jako posledního obléhacího prostředku svých pěti dětí a churavé ženy.

Na štěstí jsou tyto zjevy dosti řídky. Na štěstí; neboť zde přestává obchod a začíná žebrota.

* * *

Vzbuzuje-li již průměrné obchodní vzdělání obchodních cestujících mnohá přání, mnohem hůře dopadá to s jejich vzděláním technickým. A jisté vědomosti technické jsou velmi žádoucí při prodeji mnoha druhů zboží, při některých druzích pak jsou přímo nezbytny. Je přece třeba, aby cestující znal více než jméno a cenu předmětu, který prodává; také materiál, z něhož je zhotoven, způsob jeho výroby, jeho účel, jak se s ním zachází, jeho přednosti i vady a přednosti i vady výrobků konkurenčních. A aby to znal nejen theoreticky, nýbrž do jisté míry i prakticky, z vlastního názoru.

Zatím se můžete přesvědčiti několika dotazy, že na příklad ze všech cestujících, kteří prodávají výrobky kaučukové, sotva dvacátý byl se kdy podívati do továrny na gummové zboží, ví, z čeho se dobývá surovina, jak se z ní vyrábějí desky s plátěnými vložkami, koule s olověným jádrem, hadice s drátěnými spiralami; jaký účel mají různé přimíšeniny, co je to ebonit, co vulkanisování a jaký vliv jeví tato manipulace na gummu vůči účinkům horka, mrazu, páry. Jediným vodítkem při posuzování jakosti kaučuku bývá jim cena, nebo specifická váha i doporučují ve všech případech jako nejlepší druh kvalitu »para«, ačkoli se tato nejčistší a nejdražší gumma k některým

účelům vůbec nehodí; nebo jím bývá dokonce i barva, ačkoli lze nejlepší kaučuk i nejhorší šmejd obarviti právě tak snadno na červeno jako na černo.

Znal jsem cestujícího továrny na laky a barvy, muže, který měl nejkrásnější rusé vousy, jaké jsem kdy viděl. Neměl potuchy o tom, z čeho se dělá fermež.

Zástupce italské tkalcovny vychvaloval konopné hadice své firmy plýtvaje superlativy. — A čím se vlastně jeví ta nedostižná výtečnost vaší hadice? — Enormní pevností. Ručím vám za to, že snese až deset atmosfér tlaku, aniž by praskla. — Vysmáli jsme se mu arci. — Milý pane, měl jsem v rukou již slušný počet hadic a mezi nimi i dost špatných, upřímně špatných; ale tak špatné hadice jsem ještě neviděl, aby praskla tlakem deseti atmosfér. Podívejte se na tenhle výrobek: má asi tutéž cenu jako váš a vydrží třicet atmosfér, aniž by jej napadlo prasknouti. Co vy tu uvádíte jako zvláštnost, je dost skrovné minimum. A u hadic záleží ještě na zcela jiných otázkách, než jakým tlakem se roztrhnou.

Cestující ocelárny doporučuje ocel, mluví o jejím kalení, napouštění atd. Z jeho slov vyciťujete však zřejmě, že jakživ neviděl kousek oceli zakalit, natož aby to byl kdy sám zkusil.

Ještě hůře bývá, jde-li o výrobky složitější, stroje, přístroje a podobné. Tu se znalost předmětu obmezuje obyčejně na více méně podrobné memorování popisu, uvedeného v ceníku nebo v obchodním prospektu. Co v prospektu není, toho takový cestující neví a vybočíte-li svou otázkou z hranic popisu, ocitá se v rozpacích, anebo si vypomáhá prázdným mluvením.

Ceník velkoobchodníkův obsahuje na příklad vyobrazení a ceny dvaceti různých automatů k odvádění kondensační vody z parních potrubí. Každý výrobek jest uveden stručným popisem a každý ten popis vrcholí tvrzením, že právě tento výrobek vyniká nade všecky jiné těmi a těmi vlastnostmi — s naprostou objektivností, nebo správněji, s naprostou subjektivností, neboť tyto popisy jsou zase opsány z prospektů jednotlivých vyrabitelů. Pro který system máte se rozhodnouti?, pro automat s otevřeným nebo s uzavřeným plovákem, či s pružnou, rozpínavou trubicí?, a pro který výrobek té které skupiny? Který se osvědčí nejlépe za daných poměrů, při tlaku vašeho parního kotle, pro páru ostrou nebo výfukovou, pro práci nepřetržitou nebo přerušovanou? Cestující neví o tom nic více, než jeho ceník; nezbývá, než rozhodnouti sám. Dáte se tedy vésti přáním jednoduchosti konstrukce, ohledem na levnost, nebo důvěrou ve vysokou cenu a —

možno, že pochodíte dobře, zásluhou svou neb osudu, možno že špatně, vinou neznalosti cestujícího.

Nebo vám cestující nabízí parní čerpadlo té a té výkonnosti. Přílišná láce vzbudí vaši nedůvěru, nahlédnete v tabulku rozměrů a přesvědčíte se počtem, že výkon čerpadla může býti sotva poloviční toho, co se vám tu udává. Cestující pozbývá rovnováhy; buď vašemu výpočtu nedůvěřuje a brání se autoritou svého ceníku, nebo mu uvěří a krčí rozpačitě rameny, ale kontrolovati jej nebo odporovati mu věcně nedovede, neboť tento prostý výpočet je mu nesrozumitelným jako hieroglyfy.

Komicky dopadávají často praktické demonstrace nabízených předmětů. Cestující předvádí vám velociped své továrny, roztáčí na prázdno jeho kola a zaráží je brzdou, cinká zvonkem, poukazuje na tvrdost ložisek, velebí lehký a tichý chod stroje, vypráví divy o jeho pevnosti a trvanlivosti a kdo ví, co všecko — hezky dle prospektu, který si doma přečetl. Jste teprve kandidáty jízdy na kole i požádáte ho, aby se před vámi na kole trochu projel. »Odpusťte,« začervená se hovorný muž, »neumím dosud jezdit, učím se teprve«.

Cestující, jenž vám vysvětluje práci psacím strojem, tvrdí, že za čtrnáct dní se naučíte psáti strojem třikráte rychleji než pérem. Sám však jezdí se strojem již rok a píše dvouslabičné slovo minutu.

Těmito nedostatky bývají vinni ovšem především zaměstnavatelé obchodních cestujících, kteří jednak nepožadují na cestujícím potřebných znalostí technických, jednak mu neposkytnou ani času ani příležitosti, aby jich mohl nabyti, po případě je rozšířiti studiem v bureau a pobytem v dílnách při výrobě a při zkouškách, štvouce ho jen ustavičně na cesty, od jara do jara, s třídenní přestávkou o vánocích a velikonocích a desetidenní dovolenou v mrtvé saisoně.

Zajisté jen ke své škodě. Neboť prostoduchého laika lze snad zaslepiti přívalem chlubných superlativů a odbornických terminů, ukázkami objednávek velikých firem v zápisníku a otisky pochvalných uznání; odborník se však nedá tak snadno strhnouti těmito objednávkami, neboť ví, že ředitelé největších továren nebývají vždy nejlepšími odborníky, ani těmi vysvědčeními, o nichž je mu známo, že je někteří zákazníci vydávají ochotně v líbánkách se zakoupenou novinkou, a po ročních zkušenostech by je třeba rádi odvolali. A všecky ty výrazy jako »prima«, »extra«, »super«, »excelsior« a podobné, jež mají dokazovati výtečnost výrobku, nejsou i myslivějšímu laikovi ničím více, než slovy, slovy, slovy.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Spor v odborové organisaci rakouské.

Nynější spor v odborovém hnutí v Rakousku mezi vedením vídeňským a pražským je pokračováním sporů, které datují se z prvé polovice let devadesátých. V politickém hnutí rozřešeny byly rozdělením strany sociálně demokratické v autonomní národnostní celky. Ač záhy se poznalo, že rozdělení to politickému hnutí ve všech směrech prospělo, nechtělo a nechce se uznati, že by prospělo podobné rozdělení organisaci odborové.

Příčiny sporu jsou rozmanity. Jsou to jednak stížnosti, že ústředí vídeňské zanedbává okresy české, nezná jejich poměrů, nevyhovuje národnostní a jazykové rovnoprávnosti, jednak více méně určité snahy vedení pražského po autonomii českého odborového hnutí a rozšíření působnosti české správy na všecko české odborově organisované dělnictvo v Rakousku. Pravím »více méně určité snahy« z důvodu toho, že v dřívějších letech byly následkem jiných organisačních podmínek jinak a v obmezenějším dosahu formulovány nežli dnes. Od počátku však jeví se jako reakce proti přitužující se centralisaci ve Vídni, proto že tato postup odborové organisace po řadu let zvolňovala a v Čechách téměř zastavila.

Již r. 1896 přichází česká delegace (pokud byla pod vlivem Prahy; Morava už tehdy byla v podobných otázkách pasivní nebo »táhla« s Vídní) na odborový sjezd ve Vídni s řadou stížností a požadavků. Hlavní její požadavky tehdy byly: 1. aby společné zastupitelství odborových organisací v Rakousku, mající sídlo ve Vídni a zvané jako v Německu »odborová komise«, mělo vedle sekretáře německého též sekretáře českého, odpovědného pouze komisi a českým organisacím, 2. aby ve správách ústředních svazů a jednotlivých korunních zemí popřáno bylo přiměřené zastoupení národnostem. Návrhy české delegace byly zamítnuty. Němečtí předáci označili je za »trhání komise odborové« a »nacionální šovinism«. Čeští delegáti protestovali a vzdali se účasti v rokování o organisaci.

V protestu tomto dochází patrného výrazu princip národnostní, jenž charakterisuje vystupování Čechů ve sporu nynějším. Němečtí odboráři stáli už tehdy na zásadě, naučené z Německa, že hnutí odborové má býti jednotno a celistvo a nesmí v něm činěn býti rozdíl mezi Němcem, Čechem

a Polákem, nýbrž pouze mezi horníkem, kovodělníkem a dřevodělníkem. Proto chtěli, aby všecky skupiny odborové bez ohledu na národnost uznaly povinnost podrobiti se hlasování odborového sjezdu rakouského, ať dopadne jim příznivě neb nepříznivě. Oproti tomu pokládala česká delegace národní samosprávu a sebeurčení i v odborovém hnutí za princip nedotknutelný, jenž připouští toliko dohodu, nikoliv přehlasování. Princip tento formuloval dva měsíce před sjezdem ve zvláštním článku v Praze vycházející »Sociální Demokrat« (6. listopadu 1896).

Z příčiny té neuznaly české organisace odborové, v Praze soustředěné, rozhodnutí vídeňského. Založily si v Praze samostatné »Odborové sdružení československé«, které pořádalo i několik sjezdů odborových. Morava a Slezsko zůstaly však věrny komisi vídeňské. Palčivé potřeby sociálního zápasu záhy donutily vídeňskou komisi k navázání styků s českým ústředím a spor byl na léta odklizen. Národní samosprávu, kteréž jim vídeňský sjezd odborový nepřiznal, provedli si tedy Češi sami a uplatnili ji r. 1902 i v zastoupení zahraničném.

Už na zmíněném sjezdu vídeňském r. 1896 jednáno bylo o tom, aby odborové organisace Rakouska, v té době existující jako samostatné spolky zemské nebo místní, udržující mezi sebou spojení prostřednictvím svazů odborových, v řídkých případech mající formu spolku říšského, přetvořily se v jednotné spolky říšské, a příslušné návrhy odborové komise byly též sjezdem schváleny. Se strany české byly sice proti této centralisaci činěny některé námitky, na př. že Vídeň pohlcuje finanční prostředky organisací zemských, tak že tyto pak nic velkého podniknouti nemohou, ale otázka ta nestala se v české delegaci zásadní, neboť byla pro české hnutí prakticky rozřešena utvořením samostatného ústředí českého.

Osvěžující hospodářský život po tísni r. 1901 a 1902 vnesl nový ruch do odborových organisací. Členstvo bojněji přistupovalo a mzdové spory se množily. Dělnictvo vybojovávalo si, co v minulých letech nedostatku práce bylo mu uzmuto, a kladlo požadavky další, chtějíc příznivé konjunktury využitkovati. Zaměstnavatelé odporovali a sáhli místy k rozsáhlým výlukám, na př. v Praze a ve Vídni. Úřední statistika stávek v Rakousku illustruje nám tento rozvoj sociálního zápasu. Poměry tyto přivodily čilejší styk mezi oběma komisemi a odborovými organisacemi všech národností. Vzájemné podporování mravní a hmotné bylo na denním pořádku. Pražská výluka truhlářů byla na př. vyhrána podporou vídeňskou. Doby této chytře využila komise vídeňská, aby získala pro centralisaci odborovou, která rozrážela se o samostatné odborové sdružení v Praze, ve smyslu statutu z r. 1896, v Čechách půdu. A zdařilo se jí to. Četnými konferencemi poštěstilo se nakloniti jí zástupce organisací pražských, a zejména sekretář odborového sdružení pražského Roušar (nyní nemocen) stal se vřelým zastancem idei vídeňských. Zbývalo prý dokonce — dle sdělení Huebrova, sekretáře odborové komise vídeňské — už jen ustanoviti den, kdy Československé sdružení odborové přetvoří se ve filiálku komise vídeňské, jakou je komise moravská.

Jak myšlénka centralisační zaujmula české odboráře, ukazuje nejlépe čtvrtý sjezd odborových organisací rakouských v prvé polovici června r. 1903. Na sjezdu tom prohlásil za Československé odborové sdružení

Roušar: »Dopracovali jsme se názoru, že jen velké a jednotné organisace odborové mohou se zdarem zájmy dělnictvá hájiti a proto také připravovali jsme k sjednocení pilně půdu. Jestliže dosud nedošlo k sjednocení obou odborových komisí, pak nutno míti na paměti, že nejprve musí se vykonati sjednocovací práce v jednotlivých odborech. Na tomto poli se pracuje již od let a práce ta, jak lze doufati, bude v brzku ukončena..« *)

Pokrok centralisace od té doby znázorňuje statistika komise vídeňské. Dle ní do roku 1903 vzrůstal stále počet ústředních spolků a teprve rokem 1904 (spojováním pobočných odvětví ve velké unie průmyslové) jejich počet klesá. Počet zemských a lokálních spolků odborových vzrůstal do r. 1901, na to pozvolna se zmenšoval, nejvíce poklesl však r. 1904; v roce 1902 pouze o 5, v r. 1903 o 49 a v roce 1904 o 71.

České odborové hnutí zapomenulo tedy na svůj dřívější odpor k centralismu a centralisovalo se, ne všude bez odporu členstva, leč ten byl poměrně slabý. Teprve když mocné odbory české, jako kovodělníci a dřevodělníci, proměněny byly ve skupiny spolku říšského, a jiné odbory, jako typogarfové, knihaři a obchodní příručí o sloučení jednaly, stávaly se debaty živějšími a nedůvěra rostla. Tehdy objevily se už stinné stránky centralisace. Národnostním požadavkům nebylo se strany představenstev vídeňských dosti vyhovováno. Předseda Českosl. odb. sdružení Jaroš přednesl v Brně 15. října o tom řadu křiklavých dokladů.

České dělnictvo s trapnými pocity uvědomovalo si, že centralisací přešlo nastřádané jmění českých odborových organisací v majetek centrály vídeňské, že octnulo se v materielní závislosti na Vídni tím, že podpory v nemoci, nezaměstnání a ve stávkách nyní vyplácí Vídeň, kamž plynou až na malé procento všecky příspěvky členské. A Vídeň změnila dle toho také svůj tón; ovšem ke své škodě předčasně. Přátelské dohodování a přemlouvání ustoupilo diktátům. Odborům, které dosud zcentralisovány nebyly, nakazováno s vyhrůžkami, aby tak učinily, aniž brán na jejich národnostní výhrady patřičný zřetel.*) Bez schválení odborového sdružení pražského zakládány v Praze skupiny vídeňských centrálek proti existujícím tu spolkům autonomním.

Za těchto okolností změnilo Československé odborové sdružení vůči Vídni svou taktiku a ujednané splynutí obou komisí bylo mlčky pochováno. Rovněž přerušeno další centralisování českých odborů do Vídně (u typografů, knihařů, litografů atd.). Obchodní příručí založili centrální spolek se sídlem v Praze a pomocné dělnictvo stavební organisaci národnostní.

Napjetí mezi Prahou a Vídní vyvrcholilo mezinárodní konferencí odborových sekretářů, která konala se 23. června 1905 v Amsterodamě. Na předešlých konferencích ve Štuttgartu 1902 a v Dublíně 1903 učiněno

---

[1] Právo Lidu 9. června 1903.

[1] Charakteristický doklad k tomu přinesl v Praze vycházející list obchodního pomocnictva »Orgán« 1. července 1905. S pražským spolkem obchodního pomocnictva vyjednával vídeňský »Zentralverein« o sloučení; prvý postavil následující podmínky: »Zajištění určité autonomie organisacím v Čechách, naprostá národní rovnoprávnost, udržení dvojjazyčného rázu organisace pražské, odborový list v české řeči.« Na to odpověděl »Zentralverein«, že s pražským spolkem nebude dříve jednati, dokud k němu nepřistoupí a české přihlášky a tiskopisy vydá teprve, ukáže-li se toho potřeba.

bylo poněkud nejasné rozhodnutí, že za centrálu mezinárodní považuje se centrála odborová každé země. Poněvadž ve Štuttgartu Československ. odborové sdružení bylo právoplatně zastoupeno vlastním delegátem a tamtéž autonomie jeho byla protokolována, v Dublíně o rok později, kde zástupce český přítomen nebyl, zaslaná zpráva Československ. odb. sdružení zaznamenána byla vedle zprávy komise rakouské, domnívalo se Československ. odborové sdružení, že má nadále právo samostatně obesílati mezinárodní konference a vyslalo do Amsterodamu redaktora Němce. Kdo však nejrozhodněji proti jeho uznání protestoval, byl sekretář rakouské komise Hueber, uváděje jako hlavní argument vedle (jak řečeno nejasného) usnesení minulých konferencí to, že odborové organisace v Rakousku jsou centralisovány a Československé odb. sdružení přímo zastupuje pouze malou část říšského organisovaného dělnictva. Po delší kontroversi byl skutečně český delegát zamítnut.

Konferencí amsterodamskou tajená doposud nespokojenost s centralisací odborovou propukla ve zjevný odpor. Ačkoliv v protestech, které z organisací českých proti usnesení amsterodamskému a vystoupení Huebrovu v Amsterodamě vycházely, po většině forma organisace dotčena nebyla, ano centralisace i schvalována, bylo předem zjevno, že hnutí konferencí amsterodamskou zvířené, nevybouří se v papírových protestech a povede dále, k otázce reorganisace odborové. Že mohla tato myšlena býti jen na podkladě národnostním, rozumí se samo sebou, neboť k starší formě zemských a dvojjazyčných spolků nebylo lze se již navrátiti. Bylať centralisací na vždy odbyta. Tou dobou počíná se vlastně teprve v českém dělnictvu důkladněji o národnostních organisacích odborových uvažovati. Je to tudíž idea, alespoň v nynější formulaci nová, a nemohla ujasněna býti r. 1896, neboť scházela hlavní podmínka: zkušenosti s říšskými centrálními spolky.

Pro Československé sdružení odborové stala se po amsterodamské konferenci národnostní organisace jedinou oporou, nechtělo-li jako pokořené před komisí vídeňskou složiti své zbraně a vydati sebe a odborové organisace české úplně do moci Vídně. A běželo ještě o jiné důležité zájmy, kterých jsme se doposud nedotkli. Centralisací odborovou se totiž české hnutí dělnické rozpolťuje a je i politická strana oslabována. Poněvadž Vídeň obmezila působnost českých ústředí na okresy české, zůstávají tisíce indiferentního dělnictva českého, hrnoucího se mimo tyto okresy, do odborové organisace, bez dozoru a výchovného vlivu českého vedení a odcizuji se mu. Tím poškozována je česká sociální demokracie v ohledu politickém a kulturním. Vídeň jde dokonce tak daleko, že usiluje dle osvědčené zásady »divide et impera« též v Praze prostřednictvím závislých úředníků odborových a využitkováním osobních sporů zjednati si protiváhu proti vedení českému. Přimysleme si k tomu několikanásobnou materielní závislost dělníka na odborové organisaci, roztříštění českého odborového hnutí v tisíce malých skupin, podléhajících ústředí vídeňskému, Moravu a odborově organisované dělnictvo vídeňské pod vlivem Vídně a pochopíme úplně obtížnou situaci Československého odborového sdružení i přikloněni se jeho k národnostní organisaci odborové.

Na dohodovací konferenci obou komisí odborových 15. října v Brně, kterou svolala komise vídeňská, předložilo Československé odborové sdružení k diskusi do podrobností vypracovaný program k »urovnání diferencí mezi Odborovou komisí ve Vídni a Odborovou komisí v Praze a k vyvarování vniterných otřesů, rozkladů a bojů v jednotlivých říšských organisacích, jakož i k vzájemnému zabezpečení rovných práv pro příslušníky všech národností«. V programu tomto, jejž stylisoval Steiner a který od té doby nabyl proslulosti, dochází myšlenka organisace národnostní jasného výrazu. Žádá se: Uznání a zřizování samosprávných odborových komisí mezi všemi příslušníky jejich národnosti. Uznání mezinárodní generální komisse odborové v Rakousku, která by se skládala ze zástupců odborových komisí národnostních, v jejíž pravomoc by spadaly záležitosti vymykající se z rámce působnosti jednotlivých komisí národnostních. Pokud se specielně spolků odborových a jejich svazů týče, postaveny v programu pražském tyto základní formy organisace k obapolnému uznání: 1. Organisace národnostních odborových spolků a svazů. 2. Organisace říšských svazů (federativních). 3. Organisace říšských unií (průmyslových). 4. Organisace říšských spolků a mezinárodních kartelů.

Program pražský uznává tedy vedle formy národnostní a říšských federací také formu spolků říšských a požaduje, aby vídeňská komise za tento ústupek uznala opět formu národnostní. Volilo, jak vidno, Československé odborové sdružení cestu střední, k dohodě způsobilou. Avšak komise vídeňská, k níž připojili se oba čeští členové komise moravské, neuznala ani za vhodno vejíti o návrhu pražském v podrobné rokování a zavrhla jej en bloc, přes to, že svolala konferenci tuto k vyjasnění a dohodě! V ultimatu, jež postavila proti programu pražskému, se praví, že všecky organisace, které odloučí se od centrální organisace říšské, budou pokládány za organisace stojící mimo rámec odborové organisace Rakouska a nebudou s nimi uzavírány smlouvy; snahy Československé odborové komise rozšířiti činnost svou za část Čech budou vším důrazem potírány; stanovisko Huebrovo v Amsterodamě se schvaluje.

Jinými slovy pravilo prohlášení to Čechům: »Podrobte se na milost a nemilost! Kdo se nepodrobí, bude boykotován. Dělníci nepřináležející vídeňské organisaci neobdrží cestovní podpory v místech, kde jeho autonomní organisace nemá filiálky, nebude míti tam nároku na sprostředkování práce, neobdrží práce v organisované dílně, pokud nepřestoupí do organisace uznané; jeho organisace ve stávce nebude podporována. Československé odborové sdružení musí spokojiti se s pravomocí a okresem působnosti, jež vídeňská komise určí.« Když zástupci Československého odb. sdružení tento podivný způsob vyjednávání odmítli, troufal si sekretář vídeňské komise obviniti je, že smír jim nabízený mařÍ!

Ale příkrost a násilné potlačování nebývá vhodnou cestou ani v policejních státech, na tož v dělnickém hnutí. Konference brněnská zbytečně

české dělnictvo podráždila a hrozby vídeňských centralistů minuly se úplně účinkem.

Stejně mine se účinkem resultát mimořádného sjezdu odborového, svolaného vídeňskou komisí za tím účelem, aby pražský program byl organisovaným dělnictvem definitivně zavržen. Sjezd sice vyslovil se zdrcující většinou 197.202 hlasů z 230.152 zastoupených proti programu pražskému, leč ty tisíce podepsané pod prohlášením pražských delegátů, že uznávají pro sebe závazným jen sjezd československý, a další tisíce odborově organisovaného dělnictva českého, které na sjezdě neměly práva zastoupení, znamenají dosti veliké procento v odborové organisaci Rakouska, nežli aby možno bylo přejíti přes jejich přání k dennímu pořádku. A potom hozeny byly do urny proti Praze hlasy značné části českého dělnictva, hlavně z Moravy, které sotva s hlasováním svých zástupců souhlasí. Smutný fakt, že vídeňské komisi se podařilo strhnouti proti Praze převážnou většinu českých organisací — Arbeiterzeitung s potěšením zaznamenává, že byl by pražský program stejně zamítnut, kdyby byli hlasovali jen Češi — je nejlepším důkazem nebezpečí formy centralisační pro české hnutí dělnické.

Vídeňští odboráři namítají proti programu pražskému, že je nemožný a škodlivý, že tříštil by odborovou organisaci a způsobil její ochromení. Domněnky tyto vyvrací pohled do Sev. Ameriky. Spojené Státy stojí, jak známo, s Anglií a Německem v popředí odborového hnutí mezinárodního. Ve Spoj. Státech je princip národnostní v odborové organisaci proveden skorem ještě radikálněji, nežli jak navrhuje program Českosl. odborového sdružení, a nevadí, pokud jsem informován, nikterak pohotovosti v sociálním boji. Všecky odbory organisovány jsou tam v t. zv. »mezinárodních uniích«, které jsou složeny z unií národnostních, požívajících široké samosprávy. Tak na př. čítá unie typografů 729 pobočných unií, z nichž 25 je německých, 3 české, 1 hebrejská, 1 italská atd. I to, čeho odboráři vídeňští nejvíce se hrozí, není v Sev. Americe vzácností, totiž zastoupení několika organisací národnostních v jedné dílně a továrně.

F. M.

SAMOSPRÁVA.

Obce a okresy v boji za všeobecné a rovné hlasovací právo. — Vady silničního hospodářství a návrhy reformní. — Morava započíná reformu silničního hospodářství — Dva spisy o okr. zastupitelstvech. — Trochu výměny názorů s Dr. Hoetzlem.

Samosprávné sbory přece jen rozkolébaly se do akce za všeobecné a rovné právo hlasovací. Přes 370 obcí a okresů podalo petice za reformu volební a z těch mnohé sbory za reformu práva volebního jak do zákonodárných sborův, tak do samosprávných korporací, přečetné obce i okresy (Libochovice, N. Bydžov, Benešov, Kolín a j.) postavily se

v čelo akce a pořádaly samy schůze a tábory. Škoda, že nebylo v tom soustavnosti uvědomělé. Alespoň den 28. listopadu měl pohnouti většinu okresů a obcí, aby po příkladu Prahy provedly přímé manifestace všech vrstev českého národa. Propásly-li korporace samosprávné tuto manifestaci ve svém celku, nesmějí propásti akci za zavedení všeobecného a rovného práva volebního do obcí a okresů, která jim nastává. Všem, kdo o věc se zajímají, doporučujeme brožuru Všeobecné a rovné právo hlasovací a naše sbory samosprávné, která vyšla nákladem tiskárny V. Nejedlého v Jaroměři. Cena 5 hal.

*

Letošní cukrovarská kampaň opětně ukázala na vady našeho silničního hospodářství. Obrovský jest rozdíl mezi hospodářstvím silničním řepních krajů a hospodářstvím krajů horských. Kdežto v horských krajích jest silnější frekvence jen v měsících zimních a letních, kdy silnice vlivem povětrnosti nejméně trpí, připadá v krajinách řepních největší frekvence na dobu podzimní a jarní, kdy i samy povětrnostní poměry jsou nejnepříznivější. Také různá jakost půdy padá při tom na váhu; mastná, černavá půda krajů řepních jest úporným nepřítelem silnic. Trpí tudíž silnice v krajinách řepních nepoměrně proti silnicím krajů horských a jest tudíž způsob a míra udržování silnic v krajích řepních zcela odchylná od způsobu a míry udržování v krajinách horských. Pro všechny ale silnice platí týž zákon a tytéž návody. Zřejmo, že vzcházejí z toho nedostatku, kterým hledí okresy řepní vydatně a účelně čeliti. Činí tak jednak hustším štěrkováním, jednak dlažbami, jednak válcováním silnic. Válcování silnic nyní šmahem dává se přednost. Válcování silnic způsobuje tvrdý povrch tělesa silničního, který daleko způsobilejší jest, aby vzdoroval nárazům kol a kopyt.

Válcování však se osvědčuje v krajích řepních za těchto podmínek: 1. Dobrý materiál musí býti po ruce a to tvrdý, čistý, stejnoměrně a drobně tlučený štěrk, a dobrý, říční písek konservační. — 2. Práce rekonstrukční musí býti důkladně prováděna a při ní dbáno o snadný svod vody se silnice a o pevné zachycení vrstvy štěrkové, aby se nemohla rozlézati. — 3. V udržování silnic nutno zavésti bezpodmínečně systém obkládací, kde pomocí výhybných kamenů zamezuje se tvoření kolejí. — 4. Služba cestářská musí býti bezvadně organisována s vydatným dozorem a policejní dohled silniční musí býti bezohledně vykonáván.

Oběma prvým podmínkám dá se snadno vyhověti při trošce dobré vůle, ale podmínky třetí a čtvrtá, zvláště pokud se týče dobré policie a přísného dozoru, narážejí skoro všude na těžké překážky.

Jednak policejní dohled, organisovaný dle policejního silničního řádu z r. 1866, jest absolutně neudržitelný. Cestář přestupníka má dle něho oznámiti obec. starostovi místa, kde přestupek se stal, a t. zv. trestní senát obecní, vyslechna prvé obviněného, jej soudí. Co tu obtíží a jak těžko zdolatelných. Řád policejní byl by dobrý a pro potřebu válcovaných silnic dobře vhodný, ale řízení musí býti nahraženo po příkladu ciziny t. zv. mandátním řízením, ač nemá-li u nás pokus s válcováním silnic, slušně drahý, následkem nemožnosti dokonalého jich udržování ztroskotati. Cestář musí míti právo, aby ihned přestupníka potrestal, o pokutě

stvrzenku juxtovanou mu vydal, na níž by stálo poučení o právu odvolacím, mocí kterého by se teprv zavedlo řádné řízení před policejním úřadem. Při této reformě bylo by ovšem nutno, aby za cestáře se ustanovovaly osoby intelligentnější, přísahou chráněné, a aby dozor nad cestáři byl organisován s naprostou akuratesou za pomoci cestmistra, případně v okresích větších i vrchního cestáře, pak obecních starostů a přednosty okresní kanceláře. Dobré organisaci cestářské musila by odpovídati i dobrá organisace služební a zaopatřovacích platů cestářských, aby cestáři s láskou se podrobovali tuhé organisaci, bezpečni svým postavením a bez obav o svoji rodinu. A vyvrcholiti by musila organisace v odborných silách technických. Dnes jich jest naprostý nedostatek. Vrchní dohled a celé řízení silničního apparátu spočívá buďto úplně na okresních tajemnících s kvalifikací konceptní síly, anebo na referentech silničních. Referát silniční v četných okresech jest přidělen jediné síle, v některých okresech každý člen okr. výboru má přidělen samostatný rayon, v němž vykonává neobmezený dozor silniční. Pro reformu silniční výhradně přijatelným jest referát silniční v rukou inženýra. Avšak jak opatřiti pro okresy odbornou tuto sílu? A tu vzchází potřeba decentralisace technického oddělení zemského výboru. Dnes technické oddělení obstarává okresům projekty stavební a vede dozor nad stavbami. Racionelní hospodaření silniční vyžaduje však dozoru nad udržováním okr. silnic, což byl jeden z hlavních úkolů této kanceláře. Decentralisací technické kanceláře byl by umožněn okresům stálý technický dohled, který na erárních silnicích obstarávají státní inženýři. Jak cestáři, tak cestmistři buďte k výkonům svým v kursech zemských vyškolení a v občasných poradách s novými zkušenostmi obeznámeni.

*

Morava v otázce reformy silničního hospodářství promluvila prvá anketou, na den 31. srpna 1905 svolanou. Anketa schválila tyto zásady:

1. Lepšího stavu silnic lze zjednati v rámci platných zákonů, jen třeba návody účelně pozměniti a obého, zákonů i návodů přesně šetřiti.

2. Jest třeba ponenáhlu do všech okresů zavésti systém obkládání a používati k účelům konservace silnic jen dobrého štěrku.

3. K předběžnému válcování nově stavěných silnic lze užívati koňských válců, ale k vlastnímu válcování hodí se výhradně válce s parním pohonem. Při společném nákupu nemají více nežli tři okresy jednoho válce býti vlastníky. Na pořízení parního válce nutno poskytovati potřebným okresům zemské subvence.

4. K získání dobře vyškoleného personálu pohrabáčského (cestářského), jest účelno zavésti pohrabáčské kursy v sídle každého oddělení zemského stavebního úřadu. V kursech třeba v prvé řadě zavésti praktické vyučování. Cestářům buď dobře upraven plat a naléhavě opatřeno starobní zaopatření.

5. Také otázce cestmistrovské buď věnována náležitá pozornost a za cestmistry buďte ustanovováni pouze uchazeči, technicky vzdělaní a zkoušení. Každý okres musí míti takového cestmistra. Také cestmistrův plat a zaopatření starobní nutno náležitě vyměřiti. Pro výcvik cestmistrů buď zřízena škola při zemském stavebním úřadě.

6. Za účelem intensivního dozoru nad ošetřováním silnic jest naléhavě třeba rozmnožiti technický personál oddělení zem. stavebního úřadu.

7. Nutno jest k zdokonalení techniků zavésti zemská stipendia na studijní cesty po cizozemsku, najmě po Francii, Německu a Italii.

8. Doporučuje se rozšíření moci předsedy t. zv. trestního obecního senátu.

9. Odpisy pozemkových daní nebuďte vztahovány na silniční přirážky.

10. § 14. silničního zákona, týkající se mimořádných příspěvků na udržování silnic nutno precisovati.

11. Technickou správu silnic třeba v určitém stupni centralisovati, naproti tomu však ponechati čistě administrativní správu silničním výborům.

12. Jeden člen ankety navrhoval zřízení vzorných silnic v délce 2—4 km. v okrsku každého oddělení zemského stavebního úřadu na útraty země.

V základě výsledků ankety navrhuje zemský výbor tyto dotace na r. 1906: na subvence k pořízení parních válců 30.000 K, na zavedení školy cestmistrovské 3000 K a na stipendia pro silniční techniky 1000 K.

V Čechách doporučuji sjezd zástupců okresních výborů z krajů řepních k podobné akci, která by donutila zemský výbor, aby pohnul stojatými vodami i v tomto oboru, netknutými od r. 1866.

*

Dvě publikace obohatily knihovny našich samosprávných sborů: Výklad zákona o zastupitelstvu okresním v král. Českém z péra Fr. Schwarze, ředitele kanceláří okr. výboru v Plzni a Složení a působnost okresního zastupitelstva z péra JUDra Josefa Uhlíře, ředitele měst. úřadů v Písku. Prvý spis vydalo nakladatelství J. Ottovo, druhý nakladatelství Al. Wiesnerovo. Upozorňujeme na oba spisy, z nichž prvý tvoří doplněk Výkladu obec. zřízení, již dříve vydaného. Schwarz ve svém Výkladě zákona o okr. zastupitelstvech zachoval postup stejný, který znám jest z I. dílu. Schwarz chce býti rukojetí pracovníkům samosprávným a spolu buditelem. Soustřeďuje tudíž všecky zákony z oboru působnosti okr. zastupitelstev skoro vesměs v doslovném znění a hromadí všecky nálezy správního soudu tolikéž v doslovném znění. Výklad povšechný jednotlivých paragrafů připojuje, do detailů však, jak nutno žádati po vědecké knize, pouští se jen výjimkou. Této stránce hoví měrou znamenitou Dr. Uhlíř, pokračuje v tom methodou prof .Dr. Al. Pražáka, jehož ale, co do vyčerpání látky, daleko předstihuje. Zvláště partie: Složení okresního zastupitelstva jest výborná. U obou autorů dá se, jak přirozeno, leccos vytknouti a v ledačems polemisovati, ale to jest úkolem odborné kritiky. Z knihy Schwarzovy zajímá obecně jeho odmítavý názor o t. zv. organickém spojení živlu úřednického ve správě politické se živlem občanským po způsobu pruském a jeho volání po české sbírce nálezů správního soudu. V obojím směru stojí za autorem celá česká samospráva.

*

Pan Dr. Hoetzel v Samospr. Obzoru, sešit říjnový, zlobí se na autora této hlídky, že v loňské N. D. na str. 780—783, pojednávaje o opravě zákona o myslivosti, nezmínil se o něm, jako předním reformátorovi zákona toho. Pan Dr. Hoetzl psal totiž o reformě v Samospr. Obzoru, Pokrokové revui a Hospodářském slovníku a já v informaci své zcela přirozeně i obsahu jeho reforemních návrhů a výsledků jeho bádání jsem se dotkl. Činím tak dodatečně, poukazuje spolu k tomu, že mně šlo především o informaci o nynějším stavu otázky této a za druhé o propagaci reforemních návrhů, dle mého náhledu doporučitelných. Právě ve dvou podstatných částech nesouhlasil jsem s Dr. Hoetzlem a proto jsem ve stručném článku informačním upravil návrh reforemní samostatně, ve značné části ovšem s názory p. Dr. Hoetzla zcela souhlasně, v některých místech ale zcela odchylně. V odchylných částech dal mi pan doktor částečně za pravdu (otázka předsedy honebního výboru, aby jím nebyl obec. starosta); protivývody jeho v příčině ponechání formy zadání honitby z volné ruky nepřesvědčily mne a trvám na svém návrhu, aby tento způsob zadání práva myslivosti do reformy pojat nebyl.

ŠKOLA.

Jednota Komenského: Spolek pro theoretické studium pedagogiky a reformu školství. — Učitelstvo české pro všeobecné rovné právo hlasovací.

Havlíčkova myšlénka o založení »Jednoty Komenského«, která by organisovala celý národ ku promyšlené a jednotné práci všekulturní, která by »dala jednotlivým částem a údům národního tělesa oči, rozum, vědomí, ducha, ducha jednotného, celého, živého« blíží se po padesáti létech svému uskutečnění. V roce 1900 toužil po ní kulturní a školský program české strany lidové. Učitelstvo všech stupňů a druhů škol mělo ze sebe vyvoliti — dle programu toho — nejvyšší jednotný sbor pro celý národ, jenž by rozhodoval o otázkách výchovy a vyučování, nejvyšší to radu školskou, rozhodující o vyučování a vychování, o školské organisaci, plánech a osnovách učebných, o změnách a reformách. Korporace tato doplněná organicky volenými zástupci předních kulturních národních ústavů měla tvořiti osvětové středisko národního života a podávati spolu záruku, že školství bude se ubírati drahou pokroku. Z jejího středu vyvolený stálý výbor měl se scházeti častěji, měl připravovati předlohy pro jednání plenární, konané pravidelně dvakráte v roce a měl býti poradním sborem pro školské úřady a sbory administrativní.

Později měly býti úkoly výše naznačené svěřeny všeučitelskému svazu utvořenému v jádře ze zemských organisací československého učitelstva. Ten se však v poslední době uskutečnění více vzdaloval než přibližoval. Zatím co v rakouských zemích reakce rozlézala se do netušené šířky a získala pro své záměry osobnosti v říši nejvlivnější, kráčelo školství nejpokročilejších evropských říší správnou cestou zdravých oprav, nebo se

očišťovalo energicky od vlivů nepatřičných. Fakt tento nemohl býti utajen očím prozíravějších osob naší říše. Pokrokoví Němci rakouští sdružili se ve spolek »Freie Schule«, jehož úkolem je brániti školství všech odvětví proti útokům reakce a positivně přispívati zakládáním reformních škol ku zdravějšímu rozvoji moderních ideí vychovatelských.

Současně jal se u nás burcovati české svědomí učitel K. Pospíšil a pilně působil k tomu, aby myšlénka o založení »Jednoty Komenského« opět neusnula, ale vtělila se v organisaci s určitým programem a vědomým cílem. K poradní schůzi o důležité instituci sešli se četně v pedagogickém semináři universitním dne 1. listopadu zástupci téměř všech kategorií škol s mnohými přáteli a průkopníky pokroku ve školství. Přijali radostně návrh na zřízení nové pracovní instituce, jejíž potřebu odůvodnil svolavatel p. Konrad Pospíšil, a s nadšením vyslechli řeč prof. Drtiny, jejíž jádro je následující:

Ve všech kulturních státech pozorovati lze v posledních padesáti létech utěšený ruch, projevující se v reformních spolcích, které se stávají podněcovateli pokroku a směrodatnými činiteli sborům zákonodárným na poli školském. Spolky tyto zjednávají porozumění otázkám školským v širších vrstvách, studují časové problémy, nalézají vůdčí zřetele. Jsou strážci pokroku, zabraňují veškeré reakci, na poli školském tak nebezpečné, slučují pokrokové učitelstvo i přátele školství ve sbory poradní, jichž nálezy a dobrozdání mají platnost autoritativní a připravují reformou školství reformu společnosti, lepší budoucnost národa. Jen u nás není dosud jednoty podobné. Vývoj našeho školství vymyká se úplně z rukou a moci naší; nemáme na ně dosud vlivu a nestaráme se o ně náležitě.

»Jednota Komenského«, kterou zakládáme, bude spolkem pro theoretické studium pedagogiky a pro reformu školství. Na základě odborného studia různých otázek a prací theoretických bude úspěšně působiti k tomu, aby české školství vyvíjelo se na dráze kulturního pokroku, aby národ náš v kulturním závodění lidstva evropského se neopozdíval, ale věren krásné tradici své minulosti kráčel stále vpřed a soutěžil s národy ostatními. Veškeré učitelstvo i přátele školství sdruží v jednotný organický celek, v poradní a pracovní sbor na důležitém poli, kde je tolik zanedbáno a kde ve všech oborech je třeba myšlení, rozmyslu, práce.

Vývoj obecného školství od roku 1869. jde směrem reakčním v neshodě se základním zákonem školským, měšťanské školy nevyvíjejí se na základě tam naznačeném. Od školní novely z r. 1883 pracuje se důsledně proti duchu moderní národní školy laické. Je protržena zásada závaznosti, bezplatnost je dosud zbožným přáním, vliv katolické církve je stále v laickém — dle jména — školství zvyšován, proti národnímu rázu obecné školy hřeší se nesvědomitě, ano užívá se jí dosud beztrestně k účelům odnárodňovacím.

Učitelské vzdělání se nezvyšuje, ale snižuje. Není postaráno dostatečnou měrou o vzdělávání učitelstva měšťanských škol. Novela z r. 1883 ruší zákonné ustanovení o universitních kursech učitelských, organisační statut z r. 1886 zužuje přímo úroveň vzdělání na pedagogiích. Reakce je tak odvážná, že vystupuje se zpátečnickými návrhy školskými (Liechtensteinovým, Ebenhochovým). Ministerstvo vyučování vstupuje do služeb

klerikálních, povolává k reformě pedagogií vyslovené klerikály (Hirna), zřizování dalších pedagogií, zvláště ženských, ponechává řádům klášterním. A přece obecná škola může se právě tak jako školy jiné vyvíjet zdárně jen jako škola svobodná, nezávislá, laická a národní. Dnes svírá ji tíživý tlak klerikalismu, byrokratismu a často nerozumné, věci neznalé autonomie.

Na poli středního školství byli jsme v popředí reformního ruchu před padesáti léty za Exnera a Bonitze. Od té doby stalo se málo. Monopol klasických studií svírá tu volný vývoj, školství reálné není ještě dnes vytvořeno dokonale, reformní proud zahraniční zůstává u nás nepovšimnut. Počet českých středních škol neodpovídá poměrně počtu německých škol středních, namnoze zbytečných, s malým počtem žactva.

Při otázce zřizování dívčích lyceí ukázal náš národ naprosté neporozumění reformnímu ruchu. Po pěti létech od ministerského statutu lyceí, jimž slíbena i státní podpora, máme dnes dvě soukromá dívčí lycea se 401 žákyní a 22.000 K státní subvencí. Němci jich mají 15 se 2878 žákyněmi a s roční 146.000 K subvencí. I Poláci mají již 6, Vlaši 2 lycea.

Městská rada pražská nereformovala dosud svoji vyšší dívčí školu v lyceum, absolventky její nemohou býti přijímány proto za mimořádné posluchačky na fakultě filosofické. Nebylo dosud orgánu, který by včas na důležitý význam lyceí upozornil.

Také v otázce učitelského vzdělání nebylo by došlo k neblahým sporům, kdybychom měli sdružené »Jednoty Komenského«. Je celá řada školských problémů, jež musí býti řešeny součinností theoretických odborníků, má-li školská politika postupovati na dráze pokroku a sloužiti kulturnímu povznesení celého národa. I vysoké školství prodělává mnohé důležité změny. Celý problém »university budoucnosti« je časový, vyžaduje studia a práce.

Školy reformní, směřující k tomu, aby školy nejen vyučovaly, ale také vychovávaly, výchovné ústavy venkovské, »školy nové« se zakládají ve všech kulturních státech, jen u nás všude mrtvý klid, byrokratický pořádek a nemyslivá nehybnost. Chybí nám součinnost, iniciativa, theoretické promyšlení jednotlivých otázek, jasný plán postupu, energické vystupování v duchu čistě pokrokovém — proto je třeba spolku, jenž by se o reformu, o pokrok staral, který by byl svědomím, jež by se nedalo uspati.

V jednotě zakládané bude uskutečněn toužený svaz všeho učitelstva způsobem jiným, než jak se o to pokusy dály. »Jednota Komenského« bude státi mimo dosavadní stavovské organisace, bude státi mimo ně — nijak proti nim; bude doplňovat jejich práci a připravovati jim theoretický podklad. Bude v ní vítán každý, kdo se osvědčí myšlením, snahou a prací. Jednota nebude míti žádné určité zabarvení politické strany. Bude spolkem pro studium pedagogiky a pro reformu školství. Její poměr k »Dědictví Komenského« bude organickým vztahem, vzájemným doplňováním, jež v celku svém bude představovati pokrokovou obec všeho českého učitelstva.

Jednota bude pracovati k založení stálého školského musea, jehož první základ již existuje, velké knihovny pedagogické, centrální informační kanceláře, jak si ji žádá učitel V. Alferi. Nejbližším cílem jejím bude vydávání »Ročenky«, v níž všechny nové spisy a současné snahy pedago-

gické budou registrovány a posuzovány, v níž bude informační přehled všeho důležitého podáván. V jednotě, která bude míti zřízení spolkové, nebudou odborníci, kteří budou podávati na základě bedlivého studia pramenů návrhy, majorisováni. Snesení jejich zjednají si sama platnosti autoritativní a budou směrodatnými ukazateli pokroku správě školské i sborům zákonodárným a budou míti vliv na vlastní politiku školskou.

Řeč prof. Drtiny, úkoly zakládané jednoty jasně, zřetelně a otevřeně nastiňující, přijata byla se všeobecným souhlasem. V rozhovoru, který namnoze od základní věci odbíhal, přáli si někteří řečníci, aby zakládaný spolek nevyhýbal se potírání zpátečnických snah politických stran, aby šířil v lidu porozumění pro školu, aby zřizoval vzorné školy, působil k odcírkevnění školy, bojoval proti byrokracii, aby působil i žurnalisticky a zřídil k tomu účelu tiskovou komisi, aby jevil propagační činnost pro volnou školu, aby nezapomínal na ženy, aby proti špatným názorům politických stran stavěl názory své, projevena přání, aby ve spolku stírány byly hrany úzkoprsého a všeobecnému dobru národnímu i lidskému překážejícího kastovnictví, jež jest nejen v učitelstvu, ale v celém národě Komenského hluboce zakořeněno.

V jednotě, která se přiblížila svému ustavení, vítáme nový, na zdravých základech založený útvar, který si bohdá zjedná v národní společnosti naší potřebný autoritativní vliv a bude rýsovati kulturnímu a školskému vývoji našemu určitou direktivu. —

K akci celé české veřejnosti za všeobecné, rovné právo hlasovací připojilo se také veškeré české učitelstvo, a to vším právem. Všeobecná nucená školní docházka zavedena byla v naší říši již základním školským zákonem z r. 1869. Po šestatřiceti létech nedostavil se však ještě její přirozený a nutný důsledek, t. j. všeobecné, rovné právo hlasovací. Jde pokrok v našich zemích krokem hlemýždím a je při tom stále ještě rostoucí reakcí zdržován.

Ruchu za požadavek tak čistě spravedlivý účastnilo se učitelstvo české jednak peticemi ke sněmům zemským, jednak žurnalisticky v časopisectvu učitelském. Mimo to uspořádána byla na podnět pražského »Komenského« zdařilá manifestace dne 19. listopadu na Vinohradech, k níž sešlo se četně učitelstva z širšího okolí pražského a z venkova.

Není nic přirozenějšího než fakt, že učitelstvo jde se zápalem v boj za požadavek, jemuž činností vyučovací ve škole razí cestu. Idea rovnosti občanské je ve státním zřízení našem uplatněna dosud skoro jen ve školních světnicích. Spravedlivý učitel má tu děti před sebou v právech i povinnostech zcela rovné, oceňuje je stejně dle píle jejich. Tato rovnost občanského podrostu uskutečněná ve školní světnici musí se nutně rozšiřovat do širšího společenského okolí, kdy děti dorostou a stanou se občany. Toto širší prostředí společenské musí býti ovládáno týmiž idejemi, jako užší prostředí ve škole, t. j. ideí rovnosti a spravedlnosti.

Na vinohradské učitelské schůzi pro všeobecné rovné právo hlasovací promluvili zástupci učitelských sdružení, zástupci politických stran a zástupce studentstva. Všeobecné, rovné právo hlasovací je přípravou ke konečnému ideálu humanity: volnosti, rovnosti, bratrství. (Uč. B. Skála.) Zhodnotí lidskou důstojnost. (Uč. J. Nepokoj.) Učitelstvo ve škole provádí, po čem lid volá, t. j. rovnost. V životě však rovnost přestává a právo

je na straně těch, kdož mají peníze. Každý však má míti svá práva, neboť je každý volán ku práci. (Uč. K. V. Tuček.) Ženy české sledují se zájmem společenský boj za kus rovnosti a přejí si jen, aby nebyly při něm odstrčeny. (Uč. Anýžová.) Každý otec a matka musí míti jistou účast při sdělávání zákonů, podle kterých bude vychováváno jejich dítě ve škole. Kdo má v rukou školské zákonodárství, má v rukou i kus osudu našich dětí, a nemůže nám býti jedno, spřádají-li ty ruce takový osud, po jakém touží naše láska, nebo řídí-li veřejnou výchovu tak, jak toho žádá cizí sobectví. Je bezprávím, že miliony matek a otců nesmějí býti přítomni ani svými zástupci tam, kde se vrhají kostky o jejich bytosti nejdražší. Již pouhá všeobecná povinnost školní je dostatečným důvodem, aby současně s ní vyhlášeno bylo také všeobecné právo volební. Bez tohoto práva sahá širokým vrstvám lidovým po dětech někdo cizí, kdo nemůže se rovnati pravým rodičům ani čistotou citů, ani poctivostí úmyslů. Rozdělení moci a vlivu nad školou je znakem násilí vnějšího a násilí toto zvrhá se pravidelně i v násilí ve vnitřním, duchovém ústrojí školy. Deset milionů rodičů nemá v naší říši dohromady ani tolik práva, aby z deseti tisíc paragrafů školního zákonodárství ustanovili si jeden pro vlastní dítě. Všeobecné hlasovací právo značí učitelstvu především účast rodičů ve školském zákonodárství. S jejich účastí dostaví se do veřejné výchovy nový, ethický, tvůrčí a osvobozující živel, t. j. láska k dětem. V každém dětském slabikáři má býti hlasovací lístek pro otce. (Uč. J. Kožíšek.) Ke spoluúčasti za všeobecné rovné právo hlasovací je třeba vyzvati učitelstvo středo- a vysokoškolské, které se musí vybavit z nezdravého indifferentismu ke zdravému politickému interesu. Musí se dát pozor na volební geometrii. Škola je v Rakousku institucí politickou a tomu vlády rozumějí tak, že v ní má učitel provádět jen politiku vládní a konservativní. Naproti tomu musí se učitelstvo demokratisovat a socialisovat. Jen na základě všeobecného hlasovacího práva stane se stav učitelský tím, čím býti má. (Prof. T. G. Masaryk.) Všeobecné hlasovací právo bude prostředkem k osvobození školy a učitelstva (dr. A. Hajn), na základě jeho bude nemožná v budoucnosti volba kanovníků za referenty školství na zemském sněmu. (Stud. C. Čadek.) Celá česká delegace je pro volební reformu a nutno vyzvat všechny poslance, aby neustupovali ani o krok. (Dr. Ulrych.) Předsedající uč. J. Tůma ukončil po přijetí případné resoluce zdařilou schůzi výzvou učitelstva k boji za všeobecné a rovné právo hlasovací. —*n*—

UMĚNÍ.

»Výtvarné zjevy«, sbírka uměleckých monografií: I. »Josef Manes«. Správné stanovisko, jak popularisovat umění. — K. B. Mádl, »Josef Mánes, jeho život a dílo.« — »Byl jeden domeček«, obrázková kniha pro malé děti od V. Preissiga. — Hantichova francouzská kniha o Praze. — »Župel«, ruský časopis umělecké satiry.

Vedle své umělecké knihovny »Dráhy a cíle«, již zahájily Šaldovy »Boje o zítřek« a jež chce se obírati hlavně problemy uměleckými,

spolek »Manes« odhodlal se vydávati sbírku uměleckých monografií »Výtvarné zjevy«. V ní chce předváděti »nejdůležitější zástupce našeho umění, pokud jejich dílo tvoří charakteristický uzavřený celek, i vynikající umělce cizí, kteří směrodatnou činností zasáhli do vývoje celého současného umění.«

Tím zase další krok učiněn v kulturních našich snahách. Trochu závisti přiměšovalo se vždycky do našeho obdivu cizím podobným publikacím, zvláště anglickým, a to tím více, že nebylo naděje, aby tak brzy u nás něco podobného vzniklo, podobného kvalitou reprodukcí i úpravou celé knihy a nad to vše také levnou cenou. Kdež pak proti odbytu knihy anglické odbyt knihy české! Ale »deset lidí spojených láskou je s to, aby byli a vykonali, co deset tisíc osamělců by nezmohlo,« praví Carlyle. A nemožné stává se možným. Důkazem toho je také činnost »Manesova« i první svazek jeho monografií — »J o s e f M a n e s«.

Významná jsou programová slova k těmto monografiím, zásadná slova, jež měla by býti u nás slyšena daleko široko. »Knihovna obrací se celou svou tendencí k širokému obecenstvu; *nechce se mu blížiti slevováním s uměleckého stanoviska, chce podávati výběr z nejlepšího a výběr nejpřísnější — každý jiný postup popularisace umění je dle našeho zdání škodlivý* — ale bude přístupna svojí levnou cenou co možno nejširším kruhům. Nesledujeme zájmy obchodní; chceme touto sbírkou jen pevně podepříti a rozšířiti vliv, který se snažíme vykonávati celou činností »Volných Směrů« už po léta na náš život kulturní. Správnost tohoto stanoviska je tak jasna, jako jasný jest program popularisace umění hudebního: nepředvedu Smetanu flašinetem, ani nevyplním program odrhovačkami. Sál vyplněný nebo přeplněný samými nejlacinějšími reprodukcemi, a to nejen mistrů, ale i tovaryšů a učňů, není vestibulem estetické výchovy. To raději ponechám lidu jeho barevné obrázky na skle.

»Výtvarné zjevy« zahajuje tedy — velice šťastně a taktně — »Josef Manes«. V čele podobizna jeho od Švabinského, za ní stručný, ale plasticky načrtnutý životopis, pak trefné vylíčení a vystižení, jak vyrůstalo dílo Manesovo a čím se nám na vždy stalo — obé od Miloše Jiránka: jak vyrostl umělecky z romantiky let čtyřicátých; jak romantické tužby doby žily také v něm a formalní výraz pro ně našel si s pravým taktem u skutečných duchů tvůrčích; jak Schwind a Ludvík Richter naň působili a s Genellim se stýkal v kultu nahého těla, ale jak za krátko daleko suverenněji ovládal formalní mluvu od nich převzatou, jsa technicky nepoměrně bohatěji nadán než všichni tito tři; jak druhý živel přistoupil k vlivu německé romantiky a stal se zcela jeho a tvoří základní složku jeho talentu: rokoko — »vznešená krev watteauovská«; jakým mistrem českého portretu se stal i naší krajiny; byl bez předsudků, neomezil se na jeden specielní odbor, maloval všecko, i návrhy na nábytek, nákresy pro vazbu knih; v duchu své doby zalíbil si i archaeologii, ale ne jako balast, jenž dusívá umělce, než aby z ní čerpal detaily dobového zbarvení a zvláštní vůně; jeho ornament je založen na studiu motivů románských, pro text a iniciálky svých »Národních písní« hledá vzory v starých kancionálech, ke krojům svých starých Slovanů vybírá šperky podle vykopaných šperků z hrobů pohanských; jeho dekorativní smysl prozrazuje

se všude; jeho umělecká intelligence, jak pro svůj motiv najde vždy pravou techniku a s ní svůj vlastní výraz, je v jeho době jediná; zvláště v dřevorytu vytvořil si řeč zcela svoji; epochální jsou jeho illustrace k »Rukopisu«; v plošné dekoraci, v celé úpravě knihy uhodil tu Manes na zásady, kterými teprve o léta později pronikli v Anglii William Morris a Walter Crane a ve Francii Grasset; tady a v »Orloji«, jenž je synthesou českého roku a synthesou Manesova umění, podařilo se mu stvořiti typy českého muže a ženy; po této jeho cestě šli po něm ve svých nejlepších pracích Aleš a Myslbek; ve svých skizzách a návrzích mluví svou nejryzejší řečí, poeta a improvisator, uctivý a pozorný před přírodou; umělec i člověk kryjí se u něho dokonale, lyričnost jeho povahy, jinošskost jeho zjevu, citlivost, noblesa v smýšlení a cítění, pravý duševní aristokratism žijí také v celém jeho díle; cesta na moravskou a uherskou Slovač a do Lašska znamená veliké oprostění a veliké poslovanění toho německy vychovaného romantika a mírného vlastence, který dopisoval jen německy a komponoval své kresby k »Rukopisu« k německému jeho překladu; všechno to, co dnes pro nás z Manesa žije, nelze lépe charakterisovat, než tím, že on vyjádřil nejplněji a nejkrásněji s l o v á c k o u, t. j. měkce melodickou stránku naší národní povahy; pro tento svůj snivý lyrismus slovanský je on typický. »Nota tvrdší, toniny dur, o které věřím, že je právě jen česká, ve sboru našeho umění podnes ojediněle zaniká. Snad jednou, dočkáme-li se doby, kdy bude celý náš život dost bohatě a bojovně rozkypělý, ozve se kovový ton mužských hlasů i v našem umění. A pak snad budeme teprve plně chápat a mít celou silou rádi svého Manesa, jako milujeme mládí, když na ně hledíme z bohatého, plnějšího života, bez lítosti a s láskou zpátky: nejryzejší, nejkrasší, nejčistší, co nám bylo dáno žít — to bude v našem umění Manes.«

Tak zakončuje Jiránek svou krásnou studii. Je vyzdobena 32 ukázkami z díla Manesova a pak následují 72 přílohy, z nichž 4 barevné, dohromady velice šťastný výbor z jeho díla, pečlivě a láskyplně dbající, aby Manes byl po všech svých stránkách zastoupen. Všichni »nejmilejší« Manesové jsou tu sneseni, všecky jeho perly a perličky.

Toto vydání je tím ještě zvláště milé, že levnou svou cenou (8 K) je širokým vrstvám přístupno a že bude snadno rozeslati je po celém světě, alespoň všem předním uměleckým spolkům, akademiím, předním uměleckým listům, což vydání Mádlovu pro jeho nákladnost bylo nemožno. Neboť na celém tomto prvním svazku »Výtvarných zjevů« populární jest jenom ta nízká cena. Polovici prvého nákladu zakoupila už čtvrtá třída naší akademie, aby ji do uměleckého světa rozeslala; vzbudí jistě knihou tou všude překvapení a svět se podiví, jakého to umělce ti Maďaři v Praze mají. Na štěstí brzy pozná svůj omyl; neboť k těmto výtiskům bude přidán francouzský překlad Jiránkovy studie.

U nás monografie tato stane se jistě knihou z nejmilejších.

*

Týden po vyjití prvního prvního svazku »Výtvarných zjevů« vyšel třicátý sešit veliké publikace K. B. Mádla »J o s e f M á n e s, j e h o

život a dílo«, sešit poslední.[1] Dal trochu dlouho na sebe čekat, ale za to štědře nás odměňuje. Na plných desíti arších Mádl dokončuje tu s epickou šířkou a důkladností vypsání Mánesova života a ocenění jeho nádherného díla. Ovzduší, v němž umělec žil a tvořil, v němž strádal a tvořil, a tak radostně tvořil, je tu dopodrobna vylíčeno, třeba konec je trochu náhlý. Praha let čtyřicátých až šedesátých vystupuje v textu Mádlově živě a názorně a s ní i život zemí českých i duševní stav zemí sousedních i celé Evropy, pokud k nám vlny jeho došumívaly. Je tu veliké množství cenných, zajímavých, poučných a milých podrobností, které nejen historikům, ale každému budou vzácny. Jimi přibývá životu onoho období barvitosti a plnosti. Především ovšem názory a cítění umělecké různých vrstev společenských a jednotlivců, umělců i amatérů, umělecká úroveň, stav uměleckých škol, jakost výstav jsou tu vylíčeny, jako dosud nikde. A z toho všeho vyrůstá, jako svatovítská věž nad Prahou, vysoko a nádherně osobnost umělcova, a vzrůst její jest zadržován, až zůstává velkolepým zlomkem — jako ten svatovítský chrám a jeho věž. »Nejkrásnější obrazy Mánesovy zůstaly nenamalovány a nejvzletnější jeho fantasie uvízly v oblacích,« vykládá jeho historik. »Po jeho smrti počíná jeho kult. J. Neruda jej první ohlásil« ... zakončuje jeho historik.

Ale ten zlomek pozůstalý přetéká přímo půvabem a kouzlem. Mádl jej převzal téměř všecek do svého díla a s veškerou pietou. Bohatá část obrázková vypravena je s velikou péčí a nákladností. Výbor pořízen znalecky i s láskou, rovněž volba techniky reprodukční — fotogravury, světlotisk, barevné i černé autotypie. Leckdo snad by si přál ještě to a to a tomu onomu obrázku dal přednost a jiný uznal by za méně významný, a ledaco z textu dal by na karton a naopak; ale takovým námitkám, jsou-li to vždycky námitky, nevyhne se žádné podobné dílo, a jsou to věci podřízenějšího významu. Celek je skvostný, důkladný — přes 300 reprodukcí — a jeho vydání jest velikou radostí.

*

A ještě jedna publikace vyšla teď, drobotinka jen, ale rozmilá. Bude míti přemnoho obecenstva, a nejvděčnějšího. Je to obrázková kniha pro malé děti Byl jeden domeček. Kreslil Vojtěch Preissig a vydalo Dědictví Komenského v Praze. Z obrázkové literatury pro útlý věk dětský jest ona z nejlepších. Pouze deset obrázků, kromě titulu a poslední stránky, ale co všechno v nich jest! Tu Preissig udeřil šťastně na pravou notu. To je knížka pro rozvíjející se rozoumek dětský jako stvořená. Obrátíte titulní list, a hle, obrázek první s podpisem »Byl jeden domeček« — nic víc. Ale jaká to nápověď pro dětskou fantasii a neuhasitelnou zvědavost! Co se tu řítí otázek! Umělec je s usměvavým klidem a humorem konejší. Ano, domeček je tu, s červenou střechou a kouřícím komínem, na střeše holoubek, v okně vonička, pod okny zahrádka, v zahrádce slunečnice a stromy, okolo ní plot, za plotem trávník, na trávníku kvítka, pod ním potůček, z potůčku kdosi nabíral vody a poléval jí na trávníku plátno.

[1] Mádl píše všude »Mánes«, kdežto spolek tohoto jména vždycky píše sebe i umělce, jejž na svém štítě nosí, »Manes«. Co je správné? Jméno tak vzácné máme přec psáti přesně a jednotně.

nabíral vody do konve a konev tu zůstala; za potůčkem les, z lesa vyběhl zajíček — atd. To je tedy ten domeček. A teď druhý obrázek: »V tom domečku stoleček, na stolečku mistička«, a zas umělec celé vnitřní zařízení světnice zobrazil s takovou útulnou plností a hřejivou veselostí, že se zasmějete. A tak to jde dále: na mističce vodička, v té vodičce rybička. — »Kde je ta ryba?« Kočka ji snědla. — »Kde je ta kočka?« V lesy zaběhla. — »Kde jsou ty lesy?« Na prach shořely. — »Kde je ten prach?« Voda ho vzala. — »Kde je ta voda?« Voli ji vypili. — »Kde jsou ti voli?« Páni je snědli. — »Kde jsou ti páni?« Na hřbitově zakopáni... Ke každému oddílu obrázek s bohatým obsahem, každý děj velikého toho dramatu náležitě se připravuje, že to leckterý dramatik tak nedovede, na př. na obrázku, kde kočka v lesy zaběhla, už lesem ubírají se dřevorubci, kteří už kus lesa porazili. Jen na posledním obrázku, na hřbitově bez živé duše, se ten koloběh zastavil. Aby se nezastavil — a nemá se přec zastavit — dostačila by malá skupina dětí, na př. u vrat hřbitovních si hrající. Slovem, Homérova »Illias« nemohla tak Řeky ani Alexandra napínati, jako tento »Domeček« bude napínat malou drobotinu. Preissig tu zcela v duchu Komenského tvořil. A ty, matičko nebo babičko, která jsi kdysi kdesi toto říkadlo skládala, tys nebyla byrokratickým pajdagogem! Tys byla pravým a smavým mudrcem.

*

A ještě na jednu knihu dovolím si teď, v době předvánoční, upozorniti. Kdo hledá pro dospělejší děti dobrou a vkusně vypravenou knihu francouzskou, ať jim koupí knihu prof. Hanticha P r a g u e (v komissi u Fr. Topiče) s předmluvou slavného Arnošta Denise, úchvatně psanou, a s důkladným popisem Prahy, jejích památek, jejího kulturního života. Je ozdobena množstvím krásných reprodukcí. Dvojí dobrou službu koná, kdo ji koupí: předně sobě a pak podporuje zároveň důležitou akci, jejímž nejhorlivějším a nezištným činitelem jest prof. Hantich, seznamovat vážně a vytrvale žurnalistiku a obecenstvo francouzské se životem naším. A bude dobře, když i dospělí si ji koupí a zamyslí se nad slovy Denisovými.

*

V říjnovém čísle načrtl jsem, ovšem jenom letmo, přehled evropské satiry umělecké, to jest románské a germánské, neboť slovanská se dosud nerozvila. Tyto dni došla zpráva z Ruska, že v Petrohradě začne vycházeti týdenník Ž u p e l, č a s o p i s u m ě l e c k é s a t i r y. (8 rublů ročně.) Spolupracovníky jeho jsou všichni spolupracovníci »Mira Iskusstva«, (jehož vycházení válečné události na celý tento rok překazily, přestávka zajisté všem, kdož tento list znali, velmi nemilá), výtvarníci i literáti, a pak umělci finští. Vidět, že neclitěji zahálet; když nemohou pěstovat růže, budou »jehly, špičky« a patrně mnohem více »sochory a kůly sekat, ostřit, kovat, brousit k vůli« — atd. Název alespoň napovídá, že to půjde do tuha. »Župel« znamená — dobří lidé, zacpěte si uši! — »Hořící síra!« Jména spolupracovníků »Mira Iskusstva« vzbuzují důvěru, že tato síra bude hořet na pravém místě a udusí mnoho zla. *T.*

LITERATURA.

Ukázky letošní žně kalendářové.

1. Dělnický kalendář. 1906. Rediguje F. V. Krejčí. — 2. »Palacký« kalendář českého učitelstva. Rediguje N. Mančal. 1906. — 3. Český kalendář videňský. Roč. I. Vydává Národ. rada dolnorakouská. — 4. Hasičský kalendář rodinný. Roč. XII. Nákl. J. Otty. — 5. Kalendář Nár. Politiky. Roč. XVI. — 6. Sv. Vojtěch. Kalendář pro katol. lid českoslov. Red. Flekáček. Nákl. družstva »Vlast«. — 7. Kalendář česko-židovský. Vydaný spolkem českých akad. židů. Red. Karel Fischer. Roč. XXV. — 8. »Dívčí almanach«. Roč. II. Red. Julie Eilgartova. V Brně 1905. — 9. Kapesní kalendář dělnictva českoslov. Nákl. »Září«. Red. Čermák. — 10. Kalendář pokrok. student. Uspořádal A. Čadek. — 11. Kalendář stud. moravsko-slezského. Redig. L. X. Hodáč. Brno. Nakl. A. Píša

I.

Zase žijeme ve znamení snětí vánočních stromků, jež improvisují na rušných ulicích rozkošné lesíky, a v tuto dobu duše naše — těch dětí českých vísek alespoň — zatoulají se tak rády do říše vzpomínek, kde skví se širé lány, pod sněhem sklánějí se hvozdy, zvoní rolničky saní, zvučí pastýřské koledy, a osvětlená okénka se usmívají ze zavátých chatek. Vy naše chatky české v zapadlých vískách, jak by vás srdce nevzpomínalo v tajemnou noc vánoční, jak by vám nepřálo štědrého, bohatého Ježíška! Než, co má donésti Ježíšek zapadlým chaloupkám, jež v zimním svém rouše vypadají jako dítky pohádek? Krátce bych byl hotov. Vedle zdraví a spokojenosti kéž dostane se každé chatě po v z o r n é m, m o d e r n í m k a l e n d á ř i č e s k é m, který by odpovídal plně a v každém směru požadavkům doby; ano toho bych přál těm rodným domkům příštích našich buditelů, budoucích rytířů blanických.

Vzorný kalendář český, český kalendář moderní, odpovídající všem požadavkům doby, poučující našeho člověka o všem, čeho mu třeba věděti, formou poutavou, ušlechtilou, který je to? který? který? . . . Myslím, že by samo nebeské děcko bylo v rozpacích, kdyby mu bylo z té spousty českých kanlendářů vybrati vzorný, moderní exemplář pro český lid, tím tíže to prostému referentovi!

Pravé požehnání máme českých kalendářů. Kdyby se poměrně tak bohatě rodilo obilí a ovoce, i neuvědomělý domkář za čas musil by zbohatnouti. Kdyby kvantita sama dostačovala, osvěta lidová bujela by u nás mocně, přemocně. Žel, že tomu tak není, žel, že třeba také řádné kvality — a ta že neodpovídá rozmachu kvantity. Již loni jsem lkal v tomto listě Jeremiady nad tímto zanedbaným druhem literatury. Jak bude letos? Udělali jsme pokrok u věci tolik důležité? Či nám nový rok přinesl zklamání?

*

Několik leží kalendářů na mém stolku. Mnohé vítám starými dobrými známými, některé přibyly nově. Předem o těch starších. Pěkný a účelný kalendář dělnický, redigovaný opět F. V. Krejčím, zaujímá v ý c h o v n o u s v o u s t r á n k o u, s v o u ú č e l n o s t í, opět přední místo v literatuře toho druhu. Líbí se mi tu řada cenných, poučných článků (Modráčkův »Poměry a lidé«, Krejčího »Socialism a umění«, Wintrův »Ohrožuje

socialism pokroky ve výrobě?«), z nichž zvláště vítám zajímavou stať »Čechy po bitvě bělohorské«, která dělníky české seznamuje s českou historií. Pěkný článek populární. Takových více! Rovněž tak se mi zamlouvá hezký výbor z poesie Smetanovy. Pohřešuji tu pouze poněkud obšírnější článek o básníkovi, uvedená data jsou příliš stručná. Z části belletristické zajímají mne svou účelností obrázky z Moravy a ze Slovače. Přál bych si, aby byl kladen ještě větší důraz na literaturu. Tu třeba našemu dělnictvu poučení, jakého se dostává soudruhům německým prací Mackayovou, Henckellovou a zesnulého Jacobowského. Také s potěšením znamenám letos zdařilejší illustrace, ač dosud daleko, daleko jsou pravého cíle svého — umělecké výchovy! Tento kalendář, tak účelně a vzorně řízený, měl by býti v každém ohledu dokonalým. Bude jím jednou jistě. Jest však v zájmu věci, aby se tak stalo brzy!

Tak pochvalně nelze se mi letos zmíniti o druhém dobrém a milém známém z loňska — kalendáři učitelstva »Palackém«, jímž jsem byl loni tolik nadšen. Tuze se mi minulý rok líbil a doufal jsem pevně v další pokrok utěšený, kterého však neznamenám. Heslům uvedeným v úvodě obsah plně neodpovídá. Statí poučných poněkud, jak se zdá, ubylo. Nad jiné cenná je na př. stať F. V. Krejčího »Bedřich Smetana«, dále úryvek z Palackého a pak pěkné a praktické články hospodářské z péra Fr. Slabého, rovněž velmi šťastně volen článek Bulířův »Proti tuberkulose.« Divím se však, že redakce nepoužila dosud právnických povídek Nečasových a že si nepovšimla dětského koutku v »Besedách Času«, jak jsem již loni byl navrhoval. Belletrie také valně letos nepokročila. Spíše naopak. Ubyly na škodu věci cenné otisky starších prací (loni Němcová, Mácha). Některé příspěvky původní také nejsou vhodny pro lid. Bylo-li by lze kořistiti z některé látky obzvláště hojně pro náš lid, tož právě je to život českého vystěhovalce v Americe, ale musila by to býti zcela jiná práce, nežli jakou je Havlasův »Tajný žal«. Taký, nezdravý romantismus, podmíněný neujasněným a neovládaným dosud poměrem k ženě, je buďto prostým čtenářem nechápán, anebo může míti také místy škodný vliv. Každá povídka, byť i byla dost zajímavě psána, jako tato, nehodí se ještě pro lid. Podobně nepříliš se mi zamlouvá obrázek Ottomarův »Vyšší světy«. Čeho tím chtěl autor docíliti? Chtěl varovati před novými, tajemnými proudy v lidu venkovském tolik rozšířenými, chtěl jim získati nových přívrženců? S takovými obrázky zatím lépe snad počkati — alespoň pro lid. Poesie také nevyniká. Za to illustrace jsou velmi dobré. Uváděti také podobizny auktorů — doporučuje se jen u sil »prvého řádu« — jinak je to zbytečno a bezúčelno. Kéž by tedy také text tak byl dokonalý! Okolnost tuto lze vysvětliti — přepracováním a přetížením redaktorovým.

II.

Rád dosud, velmi rád, vzpomínám studentských dob ve Vídni, rád zalétám v mysli v ty lány nevkusných činžáků s řadou pustých dvorů, s českými domovníky, řemeslníky, prodavači, dělníky i učedníky. Rád vzpomínám těch chvil, kdy jsem tam kdesi z tichého dvora zaslechl český

hovor, kdy z přízemního bytu za jednotvárného klepotu kladívek dolehly ke mně zvuky lidové písně naší, rád vzpomínám těch našich lidí tam na Dunaji, prostých, malých, chudobných . . .

A těmto lidem dostalo se letos péčí Národní rady dolnorakouské — českého kalendáře. »Vídeňský národní kalendář« jest jeho jméno a letos zahajuje prvý svůj ročník. »Vivat, floreat, crescat!« budiž mu dáno do vínku dobrými sudičkami. Vídeňský český kalendář . . . víte, co to znamená a co by to znamenati mohlo a mělo? Zřím v duchu našeho hocha z Pošumaví nebo z jižní Moravy, jak za nedělního odpoledne v uklizené dílně zahloubává se do jeho obsahu s celou svěží, chápavou a lačnou duší. To stačí úplně, aby se snaze Národní rady vzdala čest a úcta! Ovšem každý začátek je zlý — a to vidíme také na tomto podniku.

První cenu zasluhuje stať o Havlíčkovi a výbor z jeho práce. To je jádro poučných článků. Tak by se po řadě rok po roce měli probrati všicci čeští klassikové. Takových článků by měla býti hojnost. Čechové vídeňští dobře si všímají vynikajících našich lidí na Dunaji. Pokusili se letos dokonce o jakýsi »Slavín« — o galerii českých výtečníků vídeňských. Žel — že pouze obrázky. Schází mi jediný — J. S. Machar. — Není excellencí — ale jistě z nejčeštějších lidí, z nejpoctivějších povah, z nejlepších pracovníků v tom obrovském městě na Dunaji. Měl tam býti na předním místě. A což tak úryvky z jeho poesie nebyly by bývaly vzácnou ozdobou knihy, jež po stránce *poetické* tak *málo uspokojuje*? Poesie kalendáře je chudá, žebrácká, také belletrie nerozkvetla utěšeně. Jest slabinou této publikace. Tři jen povídky — vedle vskutku dobré a zajímavé drobnůstky z péra M. Majerové — mne upoutaly, a to svým účelem. Redakce jako by chtěla pranýřovati mravní nedostatky vídeňských Čechů, vlastně českých Vídeňáků, ukazujíc nám hnilobu života jak živnostenských tříd (V Prátru), tak indifferentních chlebařských intelligentů (Procitnutí) a konečně i společenského života (K slunci nedoletíš?). Sledovala-li redakce ten účel, pak se jí věc podařila. Jako tendenční práce jsou dobré, po stránce umělecké toho říci nelze. Vzácná jest také črta »Na horké půdě« (—g—), tepající příkře, přímo Macharovsky naši prázdnou frázovitost. V tom duchu měl by býti řízen celý kalendář, toť zdravá myšlenka, zdravý názor! Toho druhu věcí více!

Daleko lepší, ano místy velmi dobrá, je část poučná, seznamující nás jednak přehledně a jasně s pracujícími korporacemi českými v Dolních Rakousích (Zápas Čechů vídeňských o české školství, Kapitola ze spolkové činnosti, Sokolstvo dolnorakouské, O významu Národní rady, Vídeňské záložny atd.), jednak s návrhy a podněty (Národopisné museum, Našim ženám do památníku a j.) a obsahující konečně poučné články vůbec, na př. Dra. Kostlivého hezkou studii »O prorokování povětrnosti«, prof. Drozdy »Kapitola ze zdravovědy«, článek Jančův »O právě domovském«, Bohuslavův »Život lidský v zrcadle práva«, stať o Gorkém a Komenském atd., samé tedy věci užitečné, praktické, dobré. Na tomto poli čeká vídeňské pracovníky vzácná úroda — jen aby dělníků bylo více. Kalendář tento má své poslání kulturní. Má-li býti ve Vídni dosaženo harmonie mezi našimi lidmi,

je nezbytno, abychom se dopracovali kulturní úrovně organisovaného dělnictva *také u ostatního obyvatelstva*. Tu může kalendář mnoho vykonati. Ale ovšem bude třeba dělníků pilných, obětavých! Čeští intelligenti, lékaři z různých nemocnic vídeňských, úředníci z různých ministerstev, inženýři různých podniků, — páni poslanci kéž nezapomínají namočiti péro také jednou za rok pro tento kalendář. Znají život vídeňský, potřeby našeho lidu. Nuže —! Ale ještě malou pilulku. Trochu více péče po stránce jazykové nebude na škodu. Místy zarážejí *neblahé germanismy* a *také hrubé poklesky jazykové lze nalézti*. Po té stránce tedy také buď kalendář v lepším peří!

III.

Vedle Vídeňského všimněme si dvou kalendářů, jež vnikají dojista hojně právě do našich domů i chat venkovských. Je to kalendář »Hasičský« a pak »Kalendář Národní Politiky«. Hasičstvo je korporace neobyčejně rozvětvená. Málo jest obcí v Čechách, kde by nebylo odborů. Příslušníci sdružení přirozeně mají povinnost bráti i kalendář. A tak se dostane zajisté kniha tato v místa mnohá — a proto by dobře bylo žádati po ní, aby přiměřeně svému rozšíření také kvalitativně vynikala. Toho ovšem nelze říci o letošním ročníku XII. Cenné jsou odbor. instruktivní stati (Reflektory ve službě hasič., Technická novinka pro divadla, Automobily v hasič., Hájili stříkačkou bez vody), dále přehledy činnosti a informační články (Hasičství na Příbramsku, Kdo nese náklad na policii požární? Hasičstvo v práci národní) a jiné poučné stati, jako dra. Buliře »Otužujme se«. Ale veškery tyto odborné i stavovské práce bylo by lze podati stručně a přehledně na nemnohých stránkách. — Za to belletrie neodpovídá a nitrochu vyšším cílům. Jediné snad obrázek Vlasty Pitnerové zasluhuje názvu literární práce. Ostatní věci nevyhovují primitivním požadavkům, lecco konečně obsahově i tendenčně ujde, ale forma je ubohá.

Velmi dobré po stránce tendenční jsou »Výstražné povídky«. Články toho druhu by se doporučovaly. Rovněž tendencí výborné jsou »Úryvky z knihy přání«. Spolkové výchovy mělo by v kalendářích těch pilněji býti hleděno. Nebát se pravdy! Výchovy je třeba a kalendář by jí měl předem sloužiti a sloužil by jí nejlépe. A dojista daleko lépe takovýmito ukázkami ze skutečného života, nežli různými také-povídkami.

Rázem i úrovní své belletrie blíží se této učitelce našich malých lidí — »Kalendář Národní Politiky«. Kalendář tento jistě neobyčejně je rozšířen — tak jako Národní Politika — a proto dlužno mnoho po něm žádati, s přísného stanoviska jej posuzovati. To je nezbytno. Kniha, která vstupuje snad do většiny českých domků i chat, jest povinna míti obsah vybraný, a také formou má býti výborná, povznášející a vzdělávající. Lze tak žádati tím spíše, že podnik vydavatelstva, družstva Politiky, finančně znamenitě prosperuje. Nemohu-li na tomto místě vzdáti knize chválu, je to věcí různých názorů na lidové vzdělání. Správní rada Politiky by měla jednou vysloviti své kredo v této věci upřímně a nestranně. Zasedají v ní pokrokoví lidé (na př. Dr. Fáček). Odlesk jejich smýšlení mělo by býti viděti v listu i —

v kalendáři. Ale tento ročník sotva by jim způsobil radost! Poučných statí má nejméně. (Simplomský tunel, Jubileum Ústř. M. Škol., Národní rada, Život v hlubinách oceanu, O dnešním úpadku tělesném, Vnitřní vývoj ruské říše.) Článek »Kubata dal hlavu za Blata« — nestojí na výši doby, je jednostranný — nekritický; píše-li se lidu, nutno s p r a v e d l i v ě referovati. Zaujímají také pouze 25 stran mezi 175! (v kalendáři dělnickém 85:185.) Jsou psány většinou suše, lokálkářsky. V povídkách původních poměrně snad ještě nejvýše bych cenil stať Řezníčkovu a Archlebovu a to po stránce látkové. O ostatních platí — mírně posouzeno — známé přísloví »o dobré vůli«. Lidu tato četba sotva poslouží, ani věcným poučením, ani po stránce umělecké. P o l i t i c k ý p ř e h l e d v ů b e c s c h á z í. Dělníci mu věnovali 15 s t r a n! Zprávy o rusko-japonské válce jsou opatrné — jako vůbec duch kompromissu z knihy vane! Co chválím, jsou illustrované úryvky národních písní. Ale ostatní illustrace jsou bezvýznamny, bezúčelny — a mohly by býti d a l e k o c e n n ě j š í! Proč právě do kalendáře dán Rélinkův obrázek »Milá návštěva«, o tom dlužno příteli lidové osvěty přemýšleti. H o s p o d á ř s k ý k o u t e k j e c h u d i č k ý. U v ě c i t é j e »P a l a c k ý« z c e l a j i n a k o p a t ř e n! A kalendář ten přece vnikne do v ě t š i n y selských statků. Není to škoda? Nechme stranou list, který, kdyby tak prospíval r e d a k č n ě, jako a d m i n i s t r a č n ě, musila by nám cizina přímo záviděti; ale tolik jen žádejme, aby buďto kalendáře nevydával a nepřekážel tak zbytečně jiným, na př. velmi dobrému učitelskému, anebo aby kalendáři věnoval záslužnou péči. Nevyjde-li, jistě nevznikne mezera v literatuře naší a lidová práce osvětová tím neutrpí ani trochu.

IV.

A teď slovo o sv. Vojtěchu! Nedávno jsem četl Rossegerovu knihu »Moje království nebeské«, jež na mne působila mocným dojmem. Snad právě tato kniha zvýšila ještě odpor k literárním plodům, vydaným pod aegidou »Sv. Vojtěcha«. Klerikálové jsou strana. Mají právo vychovávati lid p o l i t i c k y. Jedná se pouze o m e t h o d u jejich a o vlivy kultury jejich na mravní názory člověka. Toho si dlužno všimnouti, tím spíše, že tato strana dnes ráda se odívá národním krojem vlastenectví! Na to jest míti pozor! Že by kněžstvo i dnes dobře mohlo působiti v lidu — kdyby mu šlo vskutku o království Kristovo — nepopírám a proti vážné, upřímné práci by nikdo nic nenamítal. Taký kalendář, obsahující cenné, pěkné obrázky ze života pro lid, jak je venkovský kněz může pozorovati, ukázky starých písní duchovních, cenných básní, stati ze života kněží-buditelů a spisovatelů, na př. Sychry, Vinařického, Hlinky, Třebízského a j., věci poučné o hospodářství, organisaci lidumilství na venkově atd., jistě by mohl působiti a my bychom ctili vážnou, upřímně míněnou práci kněžstva. Ale kalendář chce něco jiného. Nejde mu o dobro lidu, o rozvoj českého národa, — ale o politiku strany. A tu se chápe obratně prostředků, n e v y b í r a j e. V historické povídce páně Dostálově jemně a hladce bije se do Husitů, že prý »s t a r o u c y r i l l o - m e t h o d ě j s k o u« víru lidu brali (pan D. ví, že to učinili latinští mniši pár set let dříve), že hlásají zhoubná hesla, jako r o v n o s t (nešťastné to slovo již za časů Krista Pána rozčilovalo farizey — dnes p. Dostála, služebníka Kristova!) při čemž

stále adressují se století XX. obavy. Jaký vliv bude míti slovo velebného pána na staré sedláky, netřeba podotýkati. A o ten vliv se nyní právě jedná. Ještě však hroznější je obrázek »Pro chudé« z péra p. B. Boušky. Chudinství by se mělo jinak upraviti a mnoho se hřeší v tom oboru, ale to právě také vinou klerikálů. Pan B. se obratně mýlí, řka, že dříve mimo klerikály o chudé nikdo nepečoval, dle toho by byl císař Josef a jeho pokrokoví stoupenci klerikály — neboť jim patří největší zásluhy u věci té. Ale omyl ten je podružný oproti jiným věcem. K předsedkyni klubu chudých přijde na př. po 10. hod. večerní žebračka, jež nedostavši almužny zmrzne (škoda, že se neobrátila na děkanství!), dále líčí se ples, z něhož dcera paní předsedkyně otěhotní, pak se líčí hostina výboru při maškarním plesu s tak důkladnou znalostí, jakoby pan autor dlíval na pověstných kanovnických hodech, a konečně všeobecná spilost. Tu, když celý výbor se válí po zemi v tvrdém spánku, přijde do síně pes; očmuchával vlastence i olízal je — a teď mluvte slova literáta a učitele lidu: »Chtěl v lízání pokračovat, ale ten vyčnívající pahýl nasáklý slinami a hrkajícím z něho pivem a vínem nesmírně pejskovi zapáchal. Odstranil se odtud, zanechav na obličeji pana Pomlaskla jakési zbytky své mokré psí nátury. Stalo se to buď z omylu v domněnce, že nos pana Pomlaskla jest patník z ulice«... Psáno českým učitelem a tištěno družstvem Vlast v kalendáři pro katolický lid československý na obyčejný rok 1906. Str. 54! Jiné poznámky netřeba. A takých věcí tam více, na př. vtip na str. 109. Poesie zastoupena Dr. M. Kovářem, starým to pánem, hodným plně výslužby Apollonovy. Poučné stati jednají o basilice na sv. Hoře, o spolku sv. Bonifáce, o soc. úkolech učitele, o nebezpečí protestantismu v Čechách atd. Dle tohoto článku také čeští pastoři dostávají z Němec peníze. Autor hloubá o příčinách toho a rozohňuje čtenáře: »Což už jsme zapomněli, jak na vozech odváželi Prusové, Sasi, Švédové český majetek, české umění? Oh, za ty marky »budeme draho a veliké úroky platit!« A proto Čechové pozor! »Protestantští štváči ohrožují i vaši českou vlast. Pryč od Říma znamená pro Čechy pryč od Prahy — a do Berlína.

Ale jedno mám přece pochváliti — taktiku strany. Ta je obratná. Dovede pracovati s nevědomostí prostého člověka po svém způsobu, štváti proti škole, národní společnosti a zase dokazovat lásku Říma ku Praze — i proti celé historii naší. Dovede oslavou prostého kolportéra povzbuzovati k následování a rovněž tak oceniti zásluhy mladých pracovníků, jimž více věnuje pozornosti — než zasloužilému knězi-vlastenci P. Hlinkovi. Taktika dobrá, dobře že místy z pod čamary vyhlédá fialová klerika hierarchie. Jesuita Šturm srovnal kdysi Kancionál bratrský s nádhernými hody, jichž obsah otráven — srovnání hodilo by se i zde, až ovšem na tu »nádheru«, té bys v kalendáři marně hledal.

Lepší, daleko lepší dojem mám z jiného kalendáře — určeného ovšem intelligenci — t. j. z Kalendáře Českožidovského. — Vydává jej Spolek akademiků Židů za redakce Karla Fischera. Letos ročník XXV. Upřímný, nehledaný, retrospektivní úvod redaktorův dojímá přímo svou prostotou. Příspěvky jsou cenné a účelné. Poesii repraesentují Vrchlický,

Machar, Kvapil Frant., Lederer, Vrba. Poučné články dodali Dr. Stein (Potřeba reformy zákona o židov. obci), prof. Zucker (O účasti Židů při odsouzení 1900—1), Jar. Kamper (Josua Izráel), Guth (Židov. Tolstoj), Vohryzek (Spinozza a Tolstoj), Teytz (Zionis. na III. kongr.) atd. Pěkný přehled českožidovských spolků zakončuje zajímavou knihu tuto, která jistě zasluhuje, aby byla našimi literáty hojně podporována — a souvěrci pilně čtena. Uvážíme-li, jaké důležité poslání má u nás kniha ta, vděčni býti musíme svědomité redakci za to, že tak vážně a účelně pojala svůj úkol.

Na konec několik slov o kapesních kalendářích. Svěží, poetický jako mládí, je »Dívčí almanach«. Utěšuje a dojímá. A při tom obsahuje tak mnohý praktický pokyn na př. Studentky, Mladším družkám, Rozhovor velmi praktický. Návrhy dívčí knihovny a jakýsi program sebevzdělání byl by cenu jen zvýšil. Škoda, že přehled vzdělavacích ústavů je neúplný, schází zpráva o vyšší dívčí škole v Praze a v Plzni, o Minervě, o pokračovací škole v Praze, konečně o dívčím paedagogiu v Plzni. Pěkné jest také uspořádání zápisníků. Slovem, knížka milá, pěkná a cenná.

Vzorný svou praktičností jest zase letos Kapesní kalendář dělnictva československého, vydávaný nákladem časopisu »Září«, obsahující výborné kapitolky zvláště v odstavcích Politický — Právní — Živnostenský rádce, Ochranné zákonodárství. Výborný pokus praktické příručky lidové, jež úkol svůj nad jiné dobře vyplní.

Celkem dobrou i praktickou příručkou studentstvu jsou oba studentské kalendáře, jak »Kalendář Moravsko-Slezského studentstva«, tak i »Kalendář pokrokového studentstva«. Jeví se v nich upřímná snaha poskytnouti studentstvu praktického rozhledu a poučení o věcech, jichž jim třeba věděti a znáti. Upozorňuji zvláště na zajímavé články Brožovy a Hubkovy v Kalendáři pokrokovém a Skýpalovy i Hodáčovy věci v Kalendáři moravsko-slezském. Doporučuji oba kalendáře, přes to, že nejsou prosty politického strannictví.

V.

Přepial jsem poněkud trpělivost čtenářů. Učinil jsem tak proto, aby si veřejnost — zvláště intelligence venkovská — tohoto druhu literatury konečně již také trochu povšimla. Špatné kalendáře nutno boykotovati, dobré kolportovati. Proto jsem ukázal různé kategorie těchto lidových čítanek. Od pokrokových po zpátečnické. Nezapomínejme, že lidu se dodává těch pokrokových — nejméně, a tak se dostává místo dobré četby plevel. A o ten venkov, o lid mi právě jde. Zvláště ve vážné době politických reforem jest se domáhati, aby se vzdělanostní úroveň všech tříd lidových harmonicky upravila, jinak mohou nastati poměry povážlivé! Proto pozor na lidovou četbu, representovanou často pouze — kalendářem. A v kalendářní literatuře vládne zlá desorganisace, naprostý nedostatek systému. Náš kulturní rozvoj rychle absolvoval etapy, a spěje k výšinám umění i vědy, nižší posice opustil. Obsadili je obchodníci a amatéři. Dnes bude těžký zápas o tyto posice, pro naši budoucnost vzhledem na poměry neméně důležité, nežli ryzí zvuk české vědy, třpyt našeho umění. Vždyť

jednostranný vývoj je chorobný. A české osvětě nutno dobýti srdce českého lidu, při čemž znamenité služby bude konati vzorný — kalendář. Ale takového nemáme. Vedle dělnického blížil by se mu nejvíce kalendář učitelský, který jistě patří k nejlepším, není-li za dnešních poměrů nejlepším vůbec, a proto by zasluhoval znamenitých úspěchů administračních. Ale tu bude vaditi ohromná a zbytečná konkurence! Jeť kalendářů pravá záplava! Proto by se měla otázka kalendářů vážně řešiti, na př. enketou politiků, literátů, spolků a nakladatelů. Osvětový svaz Národní rady má tu krásný úkol. Ať dá k tomu podnět. Snad by se docílilo menšího počtu kalendářů s vybraným obsahem zábavným i poučným, s »koutky« pro zájmy spolkové (Sokol, hasičstvo, vysloužilce) i stavovské (hornictvo, rolnictvo atd.). Láce kalendáře a kolportáž intelligenci zajistily by mu vítězství na trhu. Popularisovati vědu je dnes nutno. Po Čechách se koná tolik lidových přednášek — co by tu bylo zajímavé a cenné látky pro kalendáře. Kolik takých statí by dodala pouze »středoškolská extense«, kolik by poskytly jiné přednášky. Ovšem musily by býti podány formou lehkou, živou, povídkářskou! Bez »Společnosti pro lidovou literaturu« — jaká v Němcích již dlouho úspěšně pracuje — věc sotva se podaří. A na takový podnik dovoluji si naši Akademii upozorniti! Zatím však by bylo dobře konati průpravné práce, k těm není třeba tolik peněz, a působiti na vydavatele kalendářů, aby se úroveň kalendářová zvýšila. A k tomu by se mohlo přikročiti ještě v r. 1906.

Budiž mi čtenářstvem prominuto, že opakuji návrh již jednou zde pronesený. Není to vinou mou, nýbrž předností českých poměrů, kde nutno jednu věc mnohokráte opakovati — aby se pak zase odložila ad acta. Ale rád bych se přece dožil, aby se našim vesským chatám dostávalo »Ježíška«, jakého jsem jim přál v úvodě; a proto budiž mi odpuštěno, budu-li opakovati tyto návrhy stále a stále i na jiných místech. Tlucte a bude vám otevřeno! — *gn.* —

Z AMERIKY.

Spojené Státy druhou námořní mocí. — Bowen-Loomisova afféra. — John Hay. — Příští Americký president. — Čínský bojkot. — Mezinárodní obchod. — Nesnáze s panamským průplavem. — Rozvoj amerických železnic. — Z česko-amerického táboru: Splyneme?

Když byl Roosevelt, brzy po inauguraci, tázán po plánech, jež nejdříve hodlá provést, odpověděl svým úsečným způsobem: »Chci mít s mocnostmi pokoj pojištěný dobrým loďstvem«. A svému, můžeme říci, mottu, zůstal věrným. Před válkou se Španělskem zaujímalo loďstvo Spojených Států asi šesté místo mezi válečnými loďstvy světovými, jsouc v ohledu tomto za Anglií, Francií, Ruskem a Italií a snad i za Německem. Je však

pevná naděje, že dříve než Roosevelt bude vystřídán svým nástupcem, stane se Soustátí druhou válečnou mocí, přes všechny ty kvapné předstihy Německa. Za poslední dvě léta vykonáno bylo v tomto ohledu více, než v době dvaceti let před tím. V dalších dvou létech doufá mít Amerika alespoň 25 válečných lodí s celkovou nosností 333,800 tun, a asi 50 lehčích korábů. Tento úžasný vzrůst je pozoruhodným tím, že ho bylo docíleno bez vážnějšího vlivu na národní finance, kdežto ve Francii bylo námořní vydání tak těžkým břemenem, že jeho zmenšení bylo nevyhnutelné, a v Německu z téhož důvodu všechny návrhy na zvětšení loďstva narážejí na pevnou opposici. Doposud americký lid břemene tohoto nepocítil, ale bude-li se vláda snažit překonat i Anglii, je jisto, že námořní hegemonii americký lid těžce si zaplatí. Amerika zdá se zapomínat, že svého blahobytu domohla se především nechutí k zbrojení, jež ukázalo se být kletbou Evropě.

*

Kdo by si myslil, že Amerika nemá vládních pletich, byl by velice na omylu. Mnoho povyku nadělala Bowen-Loomisova afféra. Mr. Bowen, jenž byl několik let vyslancem ve Venezuele, natropil tam talik nedorozumnění a mrzutostí pro vládu, že musil být odvolán. Aby se z té nepříjemné situace vyzul, chtěl se ospravedlnit tím, že svedl všechny ty pletichy na svého předchůdce, nynějšího přiručího tajemníka zahraničního oboru, p. Loomise. Tento ovšem upadl v podezření a špatně by to bylo s ním dopadlo, kdyby se do celé té záležitosti nebyl vložil sám president. A ten vzal to radikálně. Zavolal si Bowena, dal si celou věc důkladně vypovědít, a pak se pustil do vyšetřování, jehož výslednicí byl dopis tajemníku Taftovi, v němž nemilosrdně tepe Bowena pro navádění svých podřízených úředníků ke kradení úředních listin za tím ošemetným účelem, aby našel svědectví proti Loomisovi; a nejen to, po dva roky slídil po skandálech a klevetách, dělaje Americe jen ostudu. President zamýšlel Bowena povýšit, ale místo toho prohlásil ho za neschopného k diplomatické službě, a prostě ho vyhnal, donutiv ho k resignaci. Loomis je očištěn. Roosevelt opětně ukázal se být bezohledným i v tomto tak choulostivém případě. Připravuje delší referát o Rooseveltovi, jsem nucen číst celé spousty časopisů mnoha politických odstínů, ale, ač nacházím mnoho sporných náhledů o jeho politice, slyším unisono o jeho pevném, poctivém charakteru. Pokud nebudou nástupci Gautschovi, řekl bych, »rooseveltského« zrna, potud bude se Rakousko potácet z ručky jednoho presidenta do ručky druhého, až nějaká vtipná liška, která tu celou komedii se spokojeným úsměvem pozoruje, v příhodném okamžiku si přehazované to sousto chytne sama. Nemyslíte?

*

Nad smrtí málokterého ze svých synů truchlí Soustátí více, než nad smrtí tajemníka Haye. V minulém dopise jsem se zmínil, že odejel do Evropy na zotavenou, a dnes musím zaznamenat jeho smrt. Skonal 1. července, kterýžto den prohlásil president za den národního smutku. »Amerika byla tvou smrtí oloupena,« vyjádřil se Roosevelt nad hrobem svého oddaného přítele, a všechen tisk, ať republikánský, ať demokratický nebo prohibiční v tom souhlasí, ano i new-yorkský, demokratický »World«, přes všechnu vytrvalou opposici ke všemu, co je spojeno s nynější vlá-

dou, připouští, že Hay »povznesl americkou diplomacii k jejímu vrcholu«. »Jeho diplomacie,« praví dále, »byla diplomacií rozšafného, vznešeného a vysoce vzdělaného gentlemana, jehož hlas byl všude respektován, protože svět brzy poznal jeho nepokrytou, upřímnou povahu. Jeho smrt zajisté je želena v každém civilisovaném kapitolu.« Hayovou zásadou bylo, jak se kdy vyjádřil, »Zlaté pravidlo a ‚Monroe doctrine'«, a té zásadě byl důsledným po celý svůj život. Jeho diplomatické úspěchy učinily ho jedním z největších státníků světa. Nejdůležitější jsou asi tyto: Za svého velevyslanectví v Londýně dosáhl odvolání smlouvy Clayton-Bulwerovy, čímž vlastně vymohl Spojeným Státům panamský průplav. Za války se Španělskem spřátelil nevraživou Anglii s naší Unií, a sestavil protokol míru se Španělskem. Urovnal spor s Britanií o aljašské hranice. Také se mu klade za zásluhu, že vymohl Hay-Pauncefotskou smlouvu, a vydobyl Panamě svobodu. Jeho poslední snahou bylo, aby Amerika měla »otevřené dvéře« v Číně, pro jejíž celistvost snad nikdo nepracoval více, než Hay, neboť záhy prohlédl plány evropských mocností, jež se náramně rády dělí. Při povstání boxerském dával pozor na výpravy mocností do Číny; nebýt jeho střežícího zraku, kdož ví, jak by to dneska s Čínou stálo. Svou službu uplatnil i na haagsksém mírovém sjezdu a ovšem i ve válce rusko-japonské. Hay, jak republikánský »Sun« poznamenává, »byl unikem mezi americkými veličinami« z toho důvodu, že »nikdy nedržel elektivního úřadu«, kdežto demokratický new-yorkský »Times« tvrdí, že jeho kariéra byla typicky americká, těžce vydobytá, zasloužená. Začal bezvýznamným sekretářstvím vyslaneckého úřadu v Paříži, v této hodnosti prošel Madridem a Vídní, načež se stal assistentem u státního oddělení. Kterékoli z těchto míst mohlo být zastupováno i duchaprázdnými routinéry, ale Jan Hay mezi podobné povahy nenáležel, a proto s těmi místy byl málo spokojen. Když odstoupil sekretář Day, uchopil se Hay příležitosti, a v zralém svém věku stal se kormidelníkem »Ameriky«, kterou šťastně vedl všemi těmi úskalími diplomacie.

*

Nástupcem Hayovým stal se velice slibný muž, Elihu Root. Není to žádná maličkost pro Američana, jehož jediným heslem je »almighty dollar«, všemohoucí dollar, pro nějž je schopen každé oběti, když zřekne se důchodu o 200,000 dollarech, a je ochoten spokojit se s 8.000 dollary. A to Root ke všeobecnému překvapení učinil. Vzdal se svého právnického úřadu i onoho ohromného důchodu s ním spojeného, a přijímá skrovně placené místo státního sekretáře. Proč je ochoten podstoupit tuto finanční obět? Washingtonský korrespondent pro demokratický »World« odpovídá na tuto otázku v ten smysl, že Root vykonal onu obět proto, aby se Rooseveltovým vlivem dostal do Bílého Domu. Leč i v Bílém domě to nejsou peníze, jež by ho lákaly. Presidentův důchod je pouhou čtvrtinou důchodu Rootova. »Almighty dollar« to tedy není, co Roota přimělo k opuštění nejvýnosnějšího právnického postavení na světě; je to ctižádost. Root, jenž nedávnou smrtí svého otce stal se dědicem tří millionů dollarů, vyjádřil prý se, že peněz už má dost, teď že by chtěl trochu slávy. Byl již jednou ve službách vlády jakožto sekretář války a to s takovými úspěchy, že dle náhledu presidentova je nejschopnějším mužem v administraci. »Rootovy

úspěchy s Filipinci by stačily, abych mu dal svůj hlas na příští presidentské nominaci«, řekl prý Roosevelt sekretáři Taftovi, jenž sám se těšil na presidentský stolec; ale teď když má za soka Roota, vzdal se té naděje a je hotov pracovat svým vlivem pro nadějného svého soupeře. Taft by se spokojil s místem vrchního soudce u nejvyššího soudního dvoru, kteréžto místo mu také oba, Roosevelt i Root slíbili. Co vše znamená Rooseveltův hlas pro Roota může naznačit tento fakt: ode dneška po celé tři roky zbývající Teddymu, každý nový úřad bude obsazen s vyrozuměním, že jeho držitel dá svůj vliv Rootovi. Podobný pokyn obejde všechny nynější vlivuplné osoby, a bude-l třeba, prostou angličinou se každému dá na jevo, že buď bude volit pro Roota, anebo . . . Jen pod touto podmínkou byl Root hotov opustit svou výnosnou professi. Kdo zná americký způsob voleb, které vlastně spočívají v rukou několika rozhodujících osob, může vědět předem, v čí prospěch příští volby dopadnou. Roosevelt je si vědom, že v boji s trusty přijde o hlavu, a chce tudíž složit presidentství do rukou muže, jenž by pokračoval tam, kde Theodor musel přestat. President věří, že Mr. Root je nejschopnějším mužem v Americe pro onen úřad, a já nepochybuji, že Hayovu smrt pokládá Roosevelt za psychologický okamžik pro první definitivní krok v tomto směru. Že jeho politika neselže, potvrzuje všechen tisk, který v Rootově případě přinesl velice málo nepříznivé kritiky, a skorem na všech stranách vážně přikyvuje slovům Rooseveltovým, proneseným už asi před dvěma lety: »V Hayovi mám výborného sekretáře, v Knoxovi nepřekonatelného právníka, a v jiných kabinetech mám neméně schopné muže, Root však by mohl všechna ta místa zastupovat s výsledkem neméně dobrým. Ale mám v Rootovi více než to. Žádný ze jmenovaných pánů by nemohl být lepším sekretářem války než je Elihu Root. Tento gentleman je dle mého soudu nejschopnějším mužem naší země, a více než to, on je největším mužem, který se objevil ve veřejném životě, v jakékoli zemi, v kterémkoli postavení.« Ať už je tato chvála správnou nebo ne, jedna věc je jistá: není jiného člověka na světě, v němož by měl Roosevelt více důvěry než je Root.

*

Když Francie nemohla s panamským průplavem ku předu, byla ráda, že našla kupce ve vládě Spojených Států. Strýček Sam s náramnou kuráží pustil se do dloubání, netuše, jaké patálie mu ta zpropadená panamská šíje způsobí. Nejdříve se proti němu spikly železniční společnosti, jež v panamském průlivu čijí nebezpečného konkurenta. Podařilo se jim podplatit několik kongresníků, kteří vědí co za tu pomazánku se od nich očekává; publikum je připraveno na tuhý boj v příštím zasedání kongresu. Železniční společnosti vědí, že je nemožno zastavit proražení Panamy, ale chtějí práci té tak dlouho překážet, pokud jen bude možno. Dle těchto instrukcí budou podplacení kongresníci hledět přesvědčit lid, že panamský průplav není možno zbudovat ve vyměřeném směru. Za hlavní důvod svého tvrzení kladou dosavadní smutné zkušenosti Francie. Místo toho navrhují stavbu nikaraguajského průplavu. Za vůdce tohoto odboje je označován senátor Wagner Miller z New-Yorku. Mezi tím, co nizozemská vláda ustanovila prof. Krause, z delftské techniky, jenž před čtyřmi lety

zbudoval přístav ve Valparaisu, aby sestavil komisi pro stavbu isthmického průplavu, prchá z Panamy náš inženýr, Wallace, přiváděje tím naši vládu do nemalých rozpaků. Za důvod udává nesnesitelný, »cikánský« život panamský, ale ve skutečnosti je důvod zcela jiný: prominentní obchodníci new-yorští nabídli mu nové místo s ročním důchodem 60.000 dollarů. Je pravda, uznává sekretář Taft, že život na Panamě je samotářský, a snad pro Wallace a jeho choť poněkud riskantní, ale přes to trpkými slovy vyčítá mu, že pro pouhý dollar mění takřka během noci své místo, uváděje vládu do úzkých. Tisk navrhuje vládě, aby zorganisovala kooperativní komisi, a měla lepší dohled než dosud. Lid přirozeně jeví málo spokojenosti a celou tou panamskou aférou, ale přerušení v práci by si nepřál, když již tolik millionů bylo na průplav věnováno. Na místo Wallacovo povolán byl Mr. Stevens, jenž nedávno byl zvolen za vládního znalce pro železnice, které mají být vystavěny na Filipinských ostrovech.

*

V jinou, velice nepříjemnou situaci uvedeny byly Spojené Státy čínským boykotem amerického zboží. Vyvolán byl, jak se všeobecně tvrdí, přísnými americkými zákony pro čínské přistěhovalce. Z počátku se tomu Strýček Sam jen chechtal, nazývaje to »hloupým vrtochem nebešťanů«, ale dnes ho ten hřebík notně tlačí. Číňané ku podivu zůstali důslední, pročež »kapesní« nervy Spojených Států se rozčileně napínají, neboť Čína patřila mezi nejlepší trhy na americké zboží, jehož čím dále tím více tam šlo na odbyt. Statistika vývozu udává, že proti r. 1904, kdy vyvezli jsme do Číny toliko za 10,477.022 dollarů, r. 1905 dodali jsme Číně skorem čtyřikrát tolik, totiž za 40,667.829 dollarů, asi dvakrát více než Čína dodala nám. Protože jsme dováželi z Číny hlavně čaj, bez něhož bychom se sotva obešli, je pochopitelným přítomný poplach. Administrace, shledavši, že jsme narazili na neočekávaný odpor, rozhodla se zmírnit přistěhovalecké zákony ohledně čínských studentů a kupců, zaručujíc jim volné cestování Spojenými Státy, zdráhá se však povolit tutéž koncessi kulíům; ale nějaké ústupky bude snad třeba učinit i zde. Čínská opposice rychle rozšířila se i přes některé železniční podniky, v nichž je uložen americký kapitál. Združení čínských kupců vymohlo si toho, že stavby americkými kupci započaté byly přerušeny, a americkým loděm nedovoleno, aby vyložily své zboží; ano, brzy na to většina kontraktů s americkými firmami byla přerušena. Tin Eli, vzdělaný Číňan a manager Rusko-čínské banky, je citován v »The Chronicle« o přítomném stavu boykotu následovně: »Byl jsem informován naším čínským korrespondentem, že asi deset tisíc velkoobchodníků podepsalo boykotovou resoluci, jež ustanovuje 4.000 dollarů pokuty za její porušení.« Aby boykot byl úplný, odmrštují čínské časopisy všechny inseráty amerických firem a valem přerušují existující kontrakty.

Americké publikum je ohledně vyrovnání tohoto »troublu« nestejných náhledů. Národní sdružení továrníků o 3.500 členech, jsouc representováno asi 500.000 dělníky a společným kapitálem 800,000.000 dollarů, je odhodláno užit všeho svého vlivu při nejbližším zasedání kongressu pro zmírnění vylučovacích zákonů do té míry, aby i Číňané jimi byli uspoko-

jeni. Na druhé straně jsou statisíce uniových dělníků, kteří se staví na odpor každému pokusu, jenž by zostřil jejich konkurenci, která v poslední době nabývá děsivého výrazu tím, že stálým návalem přistěhovalců v Evropě smutně známý »struggle for life«, boj o existenci, stává se čím dále tím zuřivějším. A tak vláda dostala se mezi dva ohně, do nichž ke všemu tomu lamentující publikum ještě přilévá oleje. Roosevelt po interview s Gompersem, vůdcem uniových dělníků, je podle všeho nakloněn vyhovět uniovcům. V tom případě největší ztráty by utrpěli majitelé bavlněných plantáží, vyrabitelé bavlněných látek a jiní obchodníci s bavlnou spojení, zvláště pak jiho-východ a pacifické státy. Sekretář Metcalf, jenž dle náhledu Rooseveltova je alespoň theoreticky zodpovědným za tuto krisi, neví co má dělat; aby uspokojil všechny, na to ani nepomýšlí, a rozhodne-li věc dle náhledů jedné strany, druhá postará se o jeho sesazení. Proslýchá se, že rozzuřeným živlům vydá za oběť sama sebe a odstoupí, ale jeho resignace, samo sebou se rozumí, by nebyla žádným rozluštěním choulostivé této krise. V nejtrapnějším okamžiku, když už vláda byla odhodlána k vyčkávací politice, napadla šťastného Roosevelta Tien-Tsinská smlouva z roku 1858. Byl přesvědčen, že boykot je podporován čínskou vládou, a proto rozhodl se připomenout jí zmíněnou smlouvu, kterou občanům Spojených Států je dovolen přístup do každého přístavu, jenž obchodu je otevřen, zároveň s privilegií dovozu a vývozu zboží, jež uznanými zákony není zakázáno. Pointa tohoto připomenutí je ta, že čínská vláda buď musí uznat svou zodpovědnost a proti boykotu patřičně zakročí, anebo ignorováním smlouvy dá na jevo zůmyslné porušení mezinárodních úmluv, a tím dá Spojeným Státům na vyrozuměnou, že nestojí o jejich další přátelské styky.

Způsob, jakým Čína dává na jevo nespokojenost s výlučnými zákony Spojených Států, je až směšně nešikovný. Není to nic jiného, než kousek klukovského vzdoru, který se najde jen tam, kde není rozvážného úsudku. Kdyby Strýček Sam nesnil o těch 400,000.000 dollarech, jež Mr. Hill, president u Great Northern Railway Company, prorokoval ročnímu vývozu našeho zboží, ponechal by celou tu záležitost shovívavému osudu, ale ta báječná suma přece jen mu nedá spát.

Čína, třebas nejapně, dává znát i Spojeným Státům, že mocnosti již propásly okamžik, v němž chtěly Čínu zkolonisovat. Teď už se Čína spoutat nedá.

*

Snad nebude již nikdy třeba, aby se tisk hádal o to, má-li naše říše více dovážet nebo vyvážet. Statistika uplynulého úředního roku vykazuje, že jsme letos vyvezli zboží v ceně asi 1.515,000.000 dollarů, a importovali zboží v ceně asi o 400,000.000 dollarů menší, totiž za 1.115,000.000 dollarů. Dnes všechen tisk mluví velmi uspokojivě o této příznivé obchodní balanci. Ač Spojené Státy vykonaly rekord nedostižitelný jinými mocnostmi, přece new-yourský »Journal of Commerce« nemyslí, že náš mezinárodní obchod dosud dosáhl rozměrů přiměřených jeho velikosti a schopnosti. Dosud máme co dohánět v tomto ohledu Anglii, ano i Německo, ale uvážíme-li dobu, v níž těchto výsledků bylo dosaženo, musíme uznat, že snad

již v budoucích několika létech předstihneme evropský rekord úplně, i přes všelijaké čínské boykoty.

*

Rychlý americký život má své výhody i nevýhody. Je-li rychlý vzrůst mezinárodního obchodu výhodným, jsou prostředky, jimiž je ho dosaženo, často nevýhodnými. Typický Američan je úžasně riskantní. Odvážnou spekulací stane se přes noc milionářem, a jinou odvážnou spekulací prodlouženým žebrákem. Americkou odvážlivost je vidět v jasném světle železničních statistik. Výroční zpráva mezistátní obchodní komise s nemalou chloubou uveřejňuje pokrok, jaký železniční společnosti učinily v rychlosti dopravy. New York Central Ralway Company, ku příkladu, dosáhla toho, že její vlaky mezi New Yorkem a Chicagem jezdí rychlostí 60 angl. mil za hodinu. To je zajisté nemalou výhodou u porovnání s našimi českými lokálkami, ku příkladu, ale tu rychlost si tady musíme draze zaplatit. V celém světě dohromady nepřijde na železnicích více lidí o život než právě zde. Minulý rok zabito bylo na amerických drahách 10,046 osob, a 84.155 jich bylo poraněno: tedy celkem přes 94.000 nehod. Po nedávném hrozném neštěstí na new-yorské »elevated« mnoho se psalo o železničních neštěstích, ale výsledek byl ten, že obecenstvo rozhodlo se radějii podstoupit risiko, než aby svolilo k zmenšení rychlosti — a bleskový »Express train« jezdí dál. Jakým důležitým a hojně užívaným prostředkem se v Americe doprava stala lze vidět z těchto několika cifer: V uplynulém roce vezly dráhy 715,419,682 cestující, což jest o více než dvacet millionů osob více, než v roce předešlém. Celkový příjem drah obnášel 1.975,174.091 dollarů, to jest o 74 milliony dollarů více, než minulý rok. Celkové vydání bylo 1.338,896.253 dollarů, což je asi o 80 millionů více, než loni. Na konci r. 1904 bylo ve Spojených Státech 297,073 angl. mil. drah. Z těch bylo 212,243 mil. jednokolejných, 15,824 míle dvojkolejných, a 1467 mil čtyřkolejných. V minulém roce bylo přistavěno 5927 mil jednokolejných. »Jsou-li tyto cifry potěšitelné,« volá tisk, »jak velice by prospělo národu, kdyby dráhy nebyly spravovány trusty, které všechny ty milliony stahují samy do svých kapes, nýbrž, kdyby přímo v rukou národa pod státní správou«. Leč i přes všechny ty »kdyby« cestuje Američan levněji a pohodlněji než Angličan, Francouz nebo Němec. K jeho pohodlí je na drahách amerických zaměstnáno skoro půl druhého millionu osob se služným 817,560.000 dollarů. To vše konáno je 2104 železničními společnostmi se základním kapitálem 13.000,000.000 dollarů. Některé společnosti, jako Southern Pacific, budou si vychovávat své vlastní řemeslníky. Společnost tato začala již se stavbou školní budovy ve Sparks. Bude v ní vyučováno počtům a různým odborům řemeslnickým. Učiteli budou zkušení řemeslníci a inženýři pod ředitelstvím prof. Scroggana z nevadské university. —*l*—

Spojené Státy, 30. října 1905.

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Tomkovy Paměti, II. (1861—1888). — J. Kalousek, Řády selské a instrukce hospodářské 1350—1626 XXII. Archivu Českého. — A. Bachmann, Geschichte Böhmens II. sv. [do 1526]): Doufáme, že prof. Novotný také tento svazek posoudí po zásluze. C. Č. H. již právem upozornil na žalobu (mírně řečeno!) proti české nelojálnosti proti Habsburgům. — Česká Osvěta. List věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organisaci lidového vzdělání. Ročník II. V Novém Bydžově, na celý rok 5 kor. — Volná Škola, měsíčník v Zábřehu na Moravě, ročně 3 kor. — Jar. Vlček, Dějiny české literatury seš. 15. — Čechy po Bílé Hoře: překlad Vančurův znamenitého spisu Denisova touto 4. částí 2. dílu ukončen; obsahuje pěkný životopis Denisův, rejstřík jmen a věcí, jehož při originále není. Překlad věnován prof. Gebauerovi, Gollovi, Masarykovi; Denis poslal prof. Vančurovi srdečný a pěkný list, jenž záslužnou práci jeho velmi dobře oceňuje. — Zprávy zemského statistického úřadu král. Českého VII., 1.: Obyvatelstvo Čech dle rodiště a pobytu v době sčítání 31. pros. 1900. — Dr. Joh. Müller, Die Bergpredigt, verdolmetscht und vergegenwärtigt 1905: Ježíšovo učení zpracováno pro hledající a pochybující v řadách lidí t. zv. moderních. — Dr. Vl. Kybal, M. z Janova, jeho život, spisy a učení (4·20 K) 1905. — Lafcadio Hearn, Kokoro. Einzig autorisierte Uebersetzung von Berta Franzos. Mit einem Vorwort von Hugo von Hofmannsthal. Titelzeichnung und Buchschmuck v. Emil Orlik, 1906: spisovatel z rodičů anglických, zrozený v Řecku, stal se Japoncem z přesvědčení (Kokoro = srdce). — Ralph Waldo Trines: In Harmonie mit dem Unendlichen — Was alle Welt sucht — Das Grösste was wir kennen: překlady velmi četných spisů amerického ethika. — Der Dienst der Frau in der christlichen Kirche. Geschichtlicher Ueberblick von Ed. von der Goltz (21 illustrací), 1905, za 3 marky. — Dr. med. Mathilde Sold, Wissenschaft und Sittlichkeit. Erfahrungen und Untersuchungen einer deutschen Aerztin, 1905: něco podobného jako zápisky Veresajeva, jenže realističtější, skutečné zkušenosti. — Sozialismus und soziale Bewegung. Von Dr. Werner Sombart. Professor an der Universität Breslau. Fünfte Auflage. 24. bis 33. Tausend. (2 marky). Kniha úplně přepracována, je spisem novým. — Die heutige Sozialdemokratie. Eine kritische Wertung ihrer wissenschaftlichen Grundlagen und eine soziologische Untersuchung ihrer praktischen Parteigestaltung. Von Dr. Robert Brunhuber, Redakteur der Kölnischen Zeitung, Dozent der Han-

delshochschule, Köln: zajímavá jakožto dokument, na jaké výši stojí v Německu redaktorové! — Ueber Sozialismus, Kommunismus und Anarchismus. Zwölf Vorlesungen von Dr. Karl Diehl, Prof. an der Universität Königsberg i. Pr. (3 marky.) — Dr. S. Schilder. Agr. Bevölkerung u. Staatseinnahmen in Oesterreich, 1905 (4 kor). — Socialism and Society, zajímavý spisek J. K. Macdonalda (z Independet Labor Party): postavení k Marxovi dáno tím, že Macdonald socialism odvozuje z Darwina, ne z Hegla. — Generalstreik und Socialdemokratie von Henriette Roland-Holst mit einem Vorwart v. K. Kautsky, 1905. — G. Fr. Knapp, Staatliche Theorie des Geldes, 1905. — Beiträge zu einer Nationalbiologie von Dr. W. Schallmayer, 1905. — E. Eckstein, Die Sexualfrage in der Erziehung des Kindes. 1905. — Margarethe Böhme, Tagesbuch einer Verlorenen, 1905.

Vzrůstání obyvatelstva v Německu. Dle zpráv »Statistik des Deutschen Reiches« (sv. 150, 1903) napočítáno dne 1. prosince 1900 v Německu rovným číslem 56·4 millionů duší. R. 1816 činil počet tamějšího obyvatelstva 24·8 millionu, do r. 1855 vzrostl na 36·1 mill. a r. 1871 byl něco větší 41 millionů. Z přírůstku připadá více nežli polovice na druhou polovici toho století, zejména na posledních 30 let. Dosadíme-li obyvatelstvo z r. 1816 = 100, tedy počet jeho vystoupil do r. 1855 na 145, do r. 1871 na 165 a do 1900 na 227. Nehledíc k velikému vzrůstu naprostých čísel lidnatosti, neuskrovnil se snad přírůstek procentuální, nýbrž také se podstatně zvýšil. Zvyšování kolísalo. Veliké vzrůstání jeví se zejména první léta po r. 1816, za prvých roků let padesátých, sedmdesátých a od r. 1890; slabší přibývání znamená se od r. 1846 do 1855, od r. 1864 do r. 1871 a od r. 1880 do r. 1885. Největší vzrůstání počtu obyvatelstva jeví se za celé století mimo Berlín, Brémy a Hamburk především v oblastech průmyslových (král. Saské, Porýní, knížectví Reusská) a pak také v zemědělské oblasti ve východním Prusku. Ve všech těch částech území přibývalo průměrem každý rok více nežli 1 proc. lidu. Nejskrovnější vzrůstání jeví se v Elsasích a Lotrinkách a v některých drobnějších středoněmeckých státech, pak ve Virtembersku, v bavorském území v pravo od Rýna; také v Badenech, Hannoversku, Oldenbursku, v Meklenbursku-Střelicku. *Kč.*

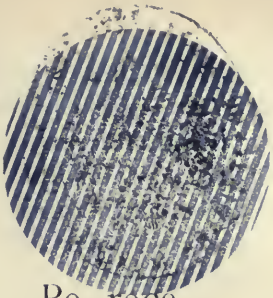

Po roce.

31. prosince 1904 odstoupil Dr. Koerber. Jeho nástupce o nový rok 1906 slavil výročí své vlády. Snad žádný ministrpresident nepohliží na celou svou ministerskou kariéru s tak zvláštními pocity jako nynější chef kabinetu. Když baron Gautsch nastoupil svůj nynější úřad, dovolil jsem si na tomto místě stručnou karakteristiku chefa vlády, a čtenáři laskavě si vzpomenou, že vyznívala v ten smysl, že baron Gautsch po celou a to hezky dlouhou svou kariéru neukázal určitý svůj program, že nikdy politický svět se nedověděl o názorech ministra vyučování v kabinetech hrabat Taafeho a Badeniho a pak ministrpresidenta Gautsche, a že baron Gautsch proto v každé situaci byl považován za muže budoucnosti, za státníka hodícího se pro vše a do každé situace, že všemu se přizpůsobí a všemu přivykne. Dnes, hned po prvním roce jeho panování, lze se k oné karakteristice odvolat, a možno říci, že baron Gautsch už po roce ukázal, že pověst o své »přizpůsobivosti« ministerské v plném slova smyslu splnil. Málokterý ministrpresident během jednoho — ke všemu hned prvního — roku své vlády svou posici tak podstatně změnil jako bar. Gautsch.

Dnes maličkosti lze snadno přehlédnout. Jaké má baron Gautsch postavení k jednotlivým stranám parlamentním, jak se chová k jednotlivým méně nebo více důležitým požadavkům jednotlivých stran a frakcí, je dnes celkem lhostejno. Reforma volebního řádu ovládá do té míry celou politickou situaci cislajtánskou, že jak v theorii tak v praxi na těchto poměrech čistě parlamentárních a strannických málo záleží. Zavedení rovného všeobecného hlasovacího práva je jedinou a kardinální otázkou nejen rakouské politiky, ale i vlády a parlamentu vůbec. Ba i otázku poměru k »druhé polovici říše« zatlačilo volební hnutí daleko do pozadí. Baron Gautsch stojí a padá s touto reformou a proto je lhostejno, jak se n y n í chová, abychom se dotkli jenom otázek vlastních, českých, na př. k otázce vnitřní úřední češtiny a moravské university. Provede-li baron Gautsch,

jak slíbil, volební reformu do konce, pak prokáže, že postavení jeho je tak pevné, že vyřízení zmíněných otázek je vskutku podřízeného významu. Neprovede-li volební reformu, je také naprosto lhostejno, jak se chová k našim požadavkům nyní — poněvadž toho dne, když by se provedení volební akce se strany vlády nějak hatilo, přestane být ministrem. Že by pak baron Gautsch přistoupil k řešení českých otázek před akcí volební, na to, myslím, prozatím nemyslí nikdo. Toho by snad nesnesla ani veřejnost česká, jsouc si toho dobře vědoma, že pro zavedení úřední češtiny a pro zřízení druhé české university se pro nás najde i později dost a dost příležitosti, kdežto otázka všeobecného hlasovacího práva musí být vyřízena nyní, nemá-li akce ta doznati vážné pohromy.

»Nützen muss man den Augenblick, der einmal sich nur bietet!« praví Marquis Posa Schillerův. A proto je důležito posouditi postavení barona Gautsche k této otázce. Kdo by se byl prvního ledna 1905 nadál, že baron Gautsch z Frankenthurnu položí na stůl rakouské poslanecké sněmovny předlohu o zavedení rovného práva hlasovacího, kdo by se byl nadál, že miláček dvoru a šlechty, konservativec a bývalý ředitel Theresiana, dostane se do ostrého konfliktu se šlechtou a do podezření, že nadržuje sociální demokracii a ulici? Věru, že nikdo. Ani on sám. A to jej právě karakterisuje nejlépe. Kdyby bylo hnutí pro všeobecné a rovné hlasovací právo dozrálo v Rakousku bez vlivu Ruska a Uher, lidé by mnohem spíše byli počítali na dr. Koerbra než na barona Gautsche, a kdyby po pádu Koerbrově byl hledán ministrpresident na programm tohoto práva hlasovacího, na Gautsche by nebyl připadl nikdo a on by se byl také nikdy nepřihlásil. Vždyť nám to v září sám řekl. Nepovažoval tehdy věc za zralou, měl různé ohledy a výmluvy, když se mu vytýkalo s naší a sociálně-demokratické strany, že on to byl, jenž se na památných konferencích v Išlu v srpnu 1905 vyslovil proti zavedení rovného práva hlasovacího v Uhrách, poněvadž by nezůstalo bez vlivu na poměry cislajtanské. Ale věren své povaze, věren sobě, baron Gautsch se vžil i do situace opačné a do dnešního dne slyšeli jsme od něho již několik prohlášení, které jej nerozlučně zavazují pro tuto akci. »Vláda si je toho vědoma,« praví velice sebevědomě v panské sněmovně, »že v otázce této pro ni je jen jedna možnost: úspěch nebo pád! « Baron Gautsch, jako často, nemluvil tato slova bez pósy, cítil se Bismarckem, ale bylo na něm patrno, že si je vědom co ministr i muž svých slov a příštích závazků.

Vysoká šlechta a některé její přívěsky občanské — bohužel i české — viděli v chování Gautschově inkonsekvenci (»skokanství«

by asi řekl dr. ryt. Plaček), ale neprávem. Baron Gautsch změněným svým stanoviskem dokázal jen, že zůstal sobě důsledným. A i kdyby tomu tak nebylo — na důslednost asi ještě žádný rakouský ministr-president nepřisahal — pokrokoví lidé změnění Savla v tohoto Pavla baronu Gautschovi vytýkati nebudou.

Bylo by však neméně pochybeno, kdyby tito pokrokoví lidé považovali změnu, kterou baron Gautsch prodělal, pokud se týče otázky všeobecného a rovného práva hlasovacího, za spontanní, a stejně dlužno posuzovati postaveni koruny k této otázce.

Kdo zná osoby a věci zde jmenované, zajisté ani okamžik nesdílel názor, že by rakouská vláda, v celém obsahu tohoto slova, jednoho dne si vzpomněla, že volební řád do říšské rady je křivdou na národech a národnostech, že je stvořen na udržování privilegií několika stavů zvlášť a Němců vůbec. Takové záchvaty pokroku a pokrokovosti mají v Rakousku vždy příčiny zevnější, a pod tlakem takových událostí sáhala vláda vídeňská vždy k prostředkům novým, neohlížejíc se, zdali tyto prostředky odpovídají jejímu programu, systému, její přítomnosti nebo minulosti. Zde také nejlépe je patrna souvislost a shodnost všech tří volebních oprav, které v posledních letech byly v této říši podniknuty: Taaffovy (Badenovy), Fejerváryho a Gautsche.

Hrabě Taaffe jednoho dne překvapil vídeňský parlament oznámením, že jeho kabinet chystá změnu volebního řádu, kterou by se pro země na říšské radě zastoupené zavedlo všeobecné a rovné právo hlasovací s malým přívěskem kurií. Osud hraběte Taaffeho je znám. Spolčili se proti němu reakcionáři Hohenwart, Jaworski a Plener a hrabě Taaffe padl. Padl, ačkoliv anebo spíše poněvadž také pro něho platilo heslo baronem Gautschem v panské sněmovně prohlášené: úspěch nebo pád. Osud hraběte Taaffa, který padl, ačkoliv reakcionářům všech národů chtěl zachovat útočiště kurií, vůbec je malým povzbuzením pro přátele nynějšího hnutí volebního.

A proč podal hrabě Taaffe svou osnovu, proč on, člověk tak málo pokrokový, nejvěrnější sluha svého pána, připravil sněmovně jednoho krásného dne ono překvapení? Z týchž důvodů, jako baron Fejerváry a baron Gautsch o dvanáct let později. Poněvadž nemohl s parlamentem dále pracovat: Jeho pravice, železný kruh, byl zvětralý a zlomen, rakousko-uherské vyrovnání bylo přede dveřmi, daňová reforma a nový civilní řád soudní ležely připraveny a chef kabinetu nebyl si jist, že tyto »státní nutnosti« budou vyřízeny. Proto chtěl jiný parlament, parlament zvolený na jiných

základech. Pomlčíme zde, oč by bylo tomu státu lépe, kdyby se bylo tenkráte hraběti Hohenwartovi a jeho tmářské koalici neustoupilo, kdyby koruna, davši Taaffovi předběžné svolení k volební akci, byla při něm vydržela; kdyby se krise, která od pádu hraběte Taaffeho lomcuje Rakouskem, vyhojila hned tenkrát. Od pádu Taaffeho, po zavedení páté kurie, pocitili Němci seslabení své posice, a všechna jejich oposice a obstrukce prýštila a prýští z tohoto poznání. Kdyby se bylo tenkrát prostě s důrazem poukázalo na onu fotografii říše, jakou má být vídeňský parlament, nemuselo Rakousko promrhat deset a více let.

Tenkráte však Němci si ještě troufali prohlásiti, že provedou to, o čem hrabě Taaffe pochyboval: pravidelné funkcionování parlamentu. Koaliční pokus Windischgraetze-Plenera se však nezdařil a opačný pokus Badeniho i po nové opravě volebního řádu nebyl o nic šťastnějším. Co se stalo dále, je každému známo. Nám zde jde jen o to, poukázat, že se jednalo pouze o dělnost parlamentu, když Taaffe se blížil všeobecnému rovnému právu hlasovacímu, a že tento pokus ihned opuštěn, jakmile nadešla naděje, že parlament se vzchopí i bez této opravy. A naděje, která kynouti mohla už tenkrát z koalice lidí odbytých, jako Plener a Hohenvart, věru nebyla valna. Už z pokusu hraběte Taaffeho však je patrno, že zejména u koruny je v daném případě méně zásadního odporu proti všeob. právu hlasovacímu než u některých stran a že u koruny vždy taková reforma volební považována za věc opportunismu a prospěchu okamžitého. Proto snad i nejnovější rozmach pro ono právo potkává se namnoze s posudkem skeptickým.

Otázka volební opravy dostala se Taaffem do proudu, za Windischgraetze nalezla podpory vídeňské ulice a po stroskotání koalice odvráceny nesnáze parlamentární i politické opět volební reformou. Hledán a nalezen kompromis páté kurie, která volena všeobecným a rovným způsobem. Od oné doby agitace pro všeobecné právo hlasovací poněkud utichla a dosti zhusta zejména se strany sociální demokracie v Německu vytýkáno vídeňskému vedení sociálně demokratickému, že po nepatrných pokusech za doby koalice se vzdalo každé práce pro volební reformu ve smyslu pokrokovém. Z počátku sociální demokraté vídeňští jaksi oprávněně mohli poukazovat na zdlouhavý běh věcí v Rakousku a na beznadějnost podobné agitace po sotva provedeném rozšíření volebního práva pátou kurií. Ostatně vyvracení podobných výtek, čistě theoretických, zahraničných soudruhů, usnadněno vídeňskému vedení tím, že se mimo

Rakousko všeobecně pokládá zavedení všeobecného hlasovacího práva za arcanum proti národnostním bojům. Což je ovšem klam nemalý.

Když v létě 1905 vláda — smí-li se tak říci — barona Fejerváryho se dostala tam, kde mutatis mutandis stál 1893 hrabě Taaffe — před nemožnost vládnouti s parlamentem a pohrozeno — prozatím — zavedením všeobecného hlasovacího práva v Uhrách, chopila se této agitace celou svou vervou také sociální demokracie rakouská se všemi pokrokovými živly. Způsob nakládání touto otázkou svědčí opět o tom, že plán, změniti předpotopní volební řád do uherského parlamentu, nevyzrál z poznání nutnosti opravy a pokrokovějších institucí — proti podobné domněnce je tuším baron Fejerváry chráněn jak svým naprosto a výlučně vojenským karakterem i svou minulostí — nýbrž jen z rozpaků parlamentárních i politických. Koruna ani tentokrát nedělala zásadních obtíží. Chvilku se otálelo po námitkách Gautschových, už proto, aby se mohlo pozorovati, jak bude na zatvrzelou koalici maďarskou působit všeobecné hlasovací právo jako strašák. Když bylo patrno, že vyhrůžka se nemine úspěchem, buďte-li aspoň nějakou dobu při ní setrváno, koruna byla rozhodnuta svoliti k zavedení volebních oprav i v Uhrách i v Rakousku. Baron Gautsch seznal situaci dobrým svým čichem pro dvorní názory a laudabiliter se subjecit. Když navrhoval hlasovací právo hrabě Taaffe, slyšány a vyslyšány rady Hohenwarta a jeho přátel v stejnokroji i bez něho. Když však radil k hlasovacímu právu c. a k. polní zbrojmistr, komandant osobní gardy uherského krále, nebylo zapotřebí slyšeti rad jiných. Ale i ty byly k disposici: není tajemstvím, že jak arcivévoda František Ferdinand, tak chef generálního štábu baron Beck patří k přívržencům reformy volební.

Baron Gautsch poznal záhy, že by bylo nešťastným pokusem, postaviti se snad proti tomuto hnutí, a proto se rozhodl postaviti se sám v jeho čelo. Ani nésti se tímto hnutím dáti nechtěl. Jeho ctižádost postavila jej do řad vedoucích. Až sem by bylo vše v pořádku — baron Gautsch vpravil se opět do jedné situace, která se mu dříve nelíbila. Je to chvalitebná a úctyhodná vlastnost, nicméně je předůležito pro posouzení celé otázky a nynějšího stavu věci právě tuto »situaci« podrobit bedlivému šetření. A tu se naskytá otázka jiná: Jak to, že předchůdce barona Gautsche dr. Koerber, který přece — o tom nemůže býti nejmenší pochybnosti — je mužem daleko pokrokovějším než nynější chef kabinetu, nikdy nepřipadl na myšlenku zavedení všeobecného hlasovacího práva, aby uzdravil poměry v parlamentě, jimiž tak citelně trpěl a jež přivodily konečně i jeho pád?

Proč dr. Koerber v roce 1901 místo projektu vodních cest, alpských drah a jiných hospodářských otázek nevrhl do sněmovny vládní osnovu zákona na zavedení rovného práva hlasovacího? Byly to jen stopy hraběte Taaffeho, jež ho děsily? Nebyl by dr. Koerber raději padl eventuálně rukou celého parlamentu za všeobecné právo hlasovací, než za refundace pomocí dr. Kramáře a intrik dvorních a vojenských? Po celé pětiletí Koerbrovy vlády právo volební nedostalo se nijak k veřejné diskusi, neřku-li na denní pořádek parlamentární, nebylo slyšeti, jak dr. Koerber soudí o této reformě volebního práva, a nikdo neví do dnešního dne, jak bývalý ministrpresident soudí o následcích podobné reformy na vnitřní poměry říše! A přece víme z pramene nade vši pochybnost spolehlivého, že dr. Koerber se otázkou rovného práva hlasovacího po dobu své vlády, a tušíme dokonce v druhém její roce, zabýval velice intensivně a že tenkrát nezůstalo jen při platonickém zabývání. Ale ani návrhy ani rozbory z oné doby nedostaly se z pracovny dr. Koerbra. Zdá se, že dr. Koerber měl příčinu nevynášet chytlavé heslo všeobecného a rovného práva hlasovacího přes práh své pracovny. Dr. Koerber jistě se informoval o možnosti podobné akce a nepřišel-li s ní do parlamentu, zdá se, že se mu k ní nedostalo souhlasu jinde, u koruny. Nyní jsme se ovšem dočítali, že vlastně koruna zavdala podnět k volební reformě v Rakousku a že prý k tomuto podnětu nebylo ani zapotřebí událostí v Rusku a podobných věcí více. Ale všechny tyto novinářské zprávy z Vídně asi nutno odhadnouti s jiného stanoviska a ostatně je to přece jen věcí vedlejší, více illustračním faktem pro nynější vývoj věcí. —

Jistě dnes baron Gautsch má nejlepší úmysl s volební reformou, se zavedením všeobecného a rovného práva hlasovacího. A přece nemůžeme se zhostit jisté skepse, dokud neuvidíme jeho dotyčnou osnovu zákona. Víme, že první její znění neuspokojí žádnou stranu v parlamentě, všechny považovati se budou poškozenými, a definitivní zákon může být pouze výsledkem kompromisu všech i vlády samé. Při posouzení vládní osnovy bude nutno brát zřetel na to, aby se snad zamítáním jednotlivých, vzhledem k důležitosti celé věci přece jen méně vážných a závažných detailů nepoškodila reforma celá. Ale na druhé straně nesmí vláda na tyto přirozené a povinné ohledy jednotlivých stran hřešiti a formulovati volební předlohu tak, aby se z rovného práva nestalo zase nerovné v jiném, než dosavadním způsobu. Bylo by zbytečno předbíhat vládním návrhům, ale přece není od místa zmíniti se o různých poznámkách v denních listech

se objevujících. Týkají se skorem vesměs M o r a v y. Vedoucí list vídeňský hned v prvních dnech volebního ruchu prohlásil, že problém všeobecného a rovného práva v Rakousku pro Němce leží na Moravě, a to, co jsme doposud o plánech vlády slyšeli, bohužel nasvědčuje, že byla oprávněna obava, že se vláda dá pohnouti řešiti tento problém ve prospěch Němců na naše útraty. To by ovšem zavdalo podnět k velkým a krvavým bojům, vážně celou akci ohrožujícím, a nepochybujeme ani dost málo, že by se ani panu Skenovi nepodařilo nalézti východiště. Vláda přece musí být již dnes dostatečně přesvědčena, že bychom už nesnesli, aby Čech na Moravě se dostal do jiného právního poměru k Němcům nežli Čech v Čechách. Jsme přesvědčeni, že české politické kruhy na Moravě budou posuzovati věc dosti střízlivě, jsouť Moravané upřímnějšími zastanci všeobecného rovného práva hlasovacího než bratři v Čechách, ale bylo by zoufalé, kdybychom byli my na konec nuceni oponovati vládní předloze a sesilovati řadu beztoho dost četných nepřátel této spravedlivé reformy.

Našim voličům přece není bohudík již zapotřebí vyličovat výhody žádoucí opravy. Možno tvrditi, že až na kruhy šlechtické a s nimi úzce spojenou kliku Mattušovu celý český národ stojí v jedné řadě. A na družinu Thun-Schwarzenberg-Mattuš se ohlížet nemusíme. Co pana dr. Mattuše pohnulo vystoupiti proti plánům barona Gautsche, slyšeli jsme z jeho úst v panské sněmovně.

Že hrabě Thun a jeho příbuzní a političtí přátelé nejsou pro zavedení všeobecného hlasovacího práva, to věru chápeme, tomu rozumíme. Ale snad právě při této příležitosti víc než doposud naše veřejnost pozná, že tito lidé nepatří mezi nás, a to prostě proto, poněvadž sami se mezi nás nepočítali a povinnosti vůči nám nikdy neplnili. Jaké jejich národní stanovisko bylo, zase nyní nejlépe je patrno: odjakživa vyčítáno nám, že »česká šlechta« je jaksi avantgardou politického voje českého, že pracuje pro nás atd. Dnes zase uvádí se, že prý 18 mandátů na říšské radě, které konservativní šlechta má v držení a které mají po reformě připadnouti nám, nenáleží nám, jelikož jednotliví poslanci nikdy Čechy nebyli, ba česky ani neznají. Zajisté je v tom mnoho pravdy, ale za argumenty proti přidělení oněch mandátů v náš prospěch se užít nedají. Mohou být pouze naučením pro nás, jak pochybeným od r. 1867 naše postavení vůči t é t o šlechtě bylo. »Česká« šlechta nikdy svých privilegií na říšské radě neužívala v n á š prospěch, jen svého si vždy hleděla. A nejen to: »naší« šlechtě nestačilo a nestačí, že sobecky po 40 let využitkovala poskytnutých jí privilegií, »naše« šlechta z moci těchto

výsad zuby a nehty se brání, aby zaveden byl spravedlivý volební řád. A čím svůj odpor odůvodňuje? Odvolává se na služby, které v držení privilegií svých, lidu odňatých, na úkor lidu držených, prokazovala dynastii a státu!

Jak řečeno: nic nemohlo osvětliti postavení české šlechty k českému lidu lépe než nynější volební hnutí. Tato do živého, jako bouře očišťuje dusivou politickou atmosféru v Rakousku.

A jako změnilo a změní zavedení všeobecného a rovného hlasovacího práva náš poměr k šlechtě, tak změní poměr jednotlivých stran v budoucí říšské radě. Jistě ne hned, nejsou tu ještě lidé a nejsou dány předpoklady, zejména dostatek politického vzdělání v širokých massách. Avšak už posavadní ukázky svědčí o tom, že, je-li ještě možnost přinésti nápravu do ničivých poměrů v této říši, je-li možnost uvésti poměry jednotlivých národů v Rakousku do zdravějších okolností a na schůdnější cesty — je to zavedení všeobecného a rovného práva, které jsme před početím velké akce nazvali v těchto listech — »jedinou cestou«! *Č.*

Všeobecné právo hlasovací a zastoupení poměrné.

Dr. Louis Raynaud, místokonsul francouzský v Praze.

I. *Všeobecné právo hlasovací.*

Každý i nejméně bedlivý pozorovatel povšiml si zajisté překvapujícího zjevu, že myšlenka politického práva hlasovacího zachvacuje krok za krokem celou rozlohu naší planety.

Abychom spočítali země, kde vládne toto právo hlasovací, ať již všeobecné nebo omezené, bylo by třeba nahlédnouti do světové mapy; viděli bychom, že vyjímajíc Asii a Afriku (v prvém případě zemi nehybnou od staletí, ve druhém pak zemi barbarskou, ačkoli i zde Japonsko má parlament), všechen svět získán pro tuto zásadu a že neuplyne týdne, aby se nehlasovalo někde ve světě, a to dokonce na mnoha místech zároveň.

V témž poměru, v jakém zásada politického hlasování nabývá práva občanského, vyvíjí se korrelativně to, co nazveme dokonalým pojetím práva hlasovacího, totiž hlasovací právo všeobecné, rovné, přímé a tajné.

Jediné prostřednictvím takovéhoto hlasování projevuje se v moderním právu ústavním suverenita národní.

Národ není osoba reální: jest to fiktivní osoba mravní, souhrn všech jednotlivců, uzavřených vnitř týchž hranic, v mezích téhož státu. Tato osoba fiktivní nemůže míti jako taková vůle vlastní: ale ekvivalent této vůle nalézá se v souhlasných vůlích jednotlivců, kteří ve svém souhrnu tvoří těleso politického národa nebo jednotu politickou. Výslednice těchto vůlí zvláštních, těchto »hlasů« nebo »hlasování« bude považována za výraz vůle národa. Toto právo vyjadřovati takto svoji vůli »hlasováním« nazývá se právě »politické právo hlasovací«, což, jak vidíme, není ničím jiným než vykonáváním suverenity samé.

Co rozumíme vlastně suverenitou?

Tři theorie se nám tu naskytají:

Theorie smlouvy sociální, učení založeného na jus naturae, nechtěla viděti v suverenitě národa než pouze »právo vládnouti«, tak aby každé individuum, skládající jednotu politickou, podrobovalo mlčky svoji vůli na základě smlouvy společenské před vůlí většiny. Bez odkladu odmítneme tuto thesi. Dnes hypothesa smlouvy sociální jest téměř jednomyslně uznávána za nepřesnou: její závěry již neodpovídají premissám vědy politické, takové, jaká jest nyní rozvinuta a vyložena. Přírodní stav a »Smlouva«, jež by z něho vyplývala, jsou toliko předpoklady, jichž nejmenší vadou jest, že nedají se dokázati.

Druhá theorie vidí v suverenitě nikoli právo vládnouti, nýbrž »právo býti ovládánu toliko na základě spravedlnosti a blaha národního«. Tento názor, který na první pohled se zamlouvá, obsahuje v sobě nicméně důsledky, které by byly velmi nebezpečny trvání státu. Netají zajisté ve svém lůně nic menšího, než čemu byl dán název »právo odboje«. Lid bude moci vždycky, za kterékoli příležitosti, prohlásiti, že není spravován podle zásady »blaha národního«, a jakmile neshodne se na nějaké smlouvě ani nedá mandátu svým vladařům, nic by mu nemohlo zabrániti, aby nepoužil práva k jejich svržení tím, že je prohlásí za nezákonné a nepřátele země. Při tomto systému bude moci revoluce podle okolností býti prospěšným nebo neblahým činem, ale vzpoura bude trvalým právem národa, který shledá, že není řízen podle svých zájmů.

Třetí these zdá se nám správnou. Ona skládá národní suverenitu na »právo býti ovládánu těmi, které národ svobodně si zvolí k tomuto účelu.« Dle tohoto názoru dlužno hledati základ suverenity národní v zásadě přirozené rovnosti lidí v právu. Tato zásada má důsledkem, nikoli že všichni mají právo vládnouti, nýbrž, že nikdo nemá — jakožto individuum — práva ku vládě. Ježto však jest zapotřebí jednak, aby existovala autorita sociální, a ježto s druhé strany tato autorita sociální nemohla by za právního stavu zakládati se na násilí, přirozený závěr jest, že tato autorita, tato moc vládnouti, může náležeti pouze těm, na které národ ji přenese svojí volbou, pouze zástupcům zvoleným od něho. Při tomto systému individua skládající jednotu politickou volí ty osoby, které se jim nejvíce zdají hodnými k vykonávání vlády, takže žádný jednotlivec není předurčen sám sebou, aby vládl ostatním.

Takový jest, jak se nám zdá, správný výklad suverenity národní.

Tato suverenita sídlí rovným dílem v každém z občanů státních, totiž že jest souhrnem rovných práv, jichžto držitelem jest každý z členů kollektivity.

Následkem toho přísluší politické právo hlasovací nezbytně každému občanu; jest spojeno s kvalitou člena politické jednoty i se samotnou kvalitou lidské bytosti: jest to následovně p r á v o i n d i v i d u á l n í a vlastní tomu, kdo je vykonává. To vyplývá ostatně z obsahu čl. 8. Prohlášení práv ze dnů 18.—27. srpna 1789: »zákon jest výrazem všeobecné vůle; všichni občané mají právo přispívati osobně nebo svými zástupci k jeho tvoření;« to jest, co vyjadřujeme opět jinými slovy, že každý občan má rovné právo bráti účast na tvoření zákona a na jmenování svých zástupců nebo svých plnomocníků.

Pro nás tedy právo hlasovací jest právem individuálním; pravíme výslovně »právo« a ne »úkon«. Toto rozlišení má, jak záhy uvidíme, zvláštní význam pro důsledky, jež možno z něho vyvozovati.

Jsouc právem individuálním, totiž opakem toho, jež existuje toliko z milosti, souhlasu nebo dopuštění administrace, politické právo hlasovací představuje se jakožto existující samo sebou, jakožto opírající se o mravní bytost osoby lidské. Historicky ovšem různá práva individuální (svoboda svědomí, svoboda občanská, svoboda zaměstnání, práva politická) jeví se jako ústupky poskytnuté od státu; ve skutečnosti jsou spíše vymoženostmi, nabytými nad privilegiemi, jsou vítězstvím rovnosti nad sociálními nerovnostmi, neboť všecka svobodná práva, jež dnes náležejí všem lidem, na počátku náležela pouze některým.

Avšak jsou stupně ve vymoženostech nabytých takto nad privilegiemi, v ústupcích vynucených na státu původně absolutistickém a všemocném. A to se jeví zřetelně v rozšíření různých práv individuálních. Individua skládající moderní jednotu politickou, občané, požívají téměř všeobecně některých z těchto práv (svobody občanské, svobody změny místa, nedotknutelnosti krbu domácího atd.); za to jistá práva individuální nejsou přiznána absolutně všem jednotlivcům, omezení zákonodárná jsou snáze připuštěna pro jedny než pro druhé. Do této skupiny individuálních práv ještě neúplně vyvinutých a zaručených náležejí svoboda tisku a právo hlasovací: ženy z veliké části zůstávají zbaveny tohoto posledního.

Politické hlasování jest právem a nikoli úkonem, poněvadž suverenita, jak jsme pravili, sídlí v národě, ve všech individuích národa; poněvadž každý jednotlivec má právo přispívati k zákonodárství, kterým bude vázán, a k řízení záležitostí veřejných, jež jsou i jeho;

kdyby tomu bylo jinak, nebylo by pravda, že všichni lidé jsou r o v n i v p r á v e c h a že každý člověk jest občanem. Tím způsobem suverenita národní jest rozdělena mezi všecky členy společnosti, a to tak, že stejný díl náleží každému z nich; v zemi s 50 miliony obyvatelů na př. každému obyvateli patří jedna 50milliontina suverenity.

Naproti této theorii práva hlasovacího jakožto »práva individuálního, nezadatelného a nepromlčitelného« stavěla se mnohdy opačná theorie politického práva hlasovacího jakožto »úkonu sociálního«. Když jsme podali v hlavních rysech odůvodnění theorie první, nemůžeme se přikloniti k druhé. Této theorie zvláště zastávají více méně upřímní nebo více méně zastření odpůrci suverenity národa a všeobecného práva hlasovacího. Nemá-li se totiž v politickém hlasování viděti než toliko »úkon sociální«, může státní ústava dle své libovůle přiřknouti tento úkon, komu se jí bude zdáti za dobré, aniž by se při tom řídila nějakou zásadou; tento »úkon« může býti oktrojován, aniž by se oň dříve žádalo, na př. několika stům bohatých občanů, které stát si usmyslí považovati za nejzpůsobilejší, aby zastupovali obecné zájmy země, které však z pravidla nebudou se valně lišiti od jejich vlastních zájmů třídních. Viděti v hlasovacím právu »úkon sociální«, znamená otevříti dvéře všem libovůlím, všem nerovnostem, všem sofismatům, všem lživým důvodům, pomocí nichž sociální vrstva, držící vládu, dovede i na dále udržeti si ji pro sebe, vylučujíc z ní pod zdánlivou záminkou nezpůsobilosti massu občanů, skládající národ. Výklad hlasovacího práva jakožto »sociální úkon« jest toliko namáhavý elaborát politicko-právnický, určený, aby udržel na dále nespravedlivost v národní kollektivitě, pokoušeje se založiti na domněnce zákonnosti skutečnou vládu výminečnou.

Obhájci tohoto systému myslí, že jeho oprávněnost dokáží nevývratně, namítajíce, že kdyby politické hlasování bylo opakem toho, co oni soudí, právem individuálním, že by zákonodárce nesměl vyloučiti, čili (chcete-li raději) že by dopustil se čiré libovůle, vylučuje z počtu voličů celou kategorii osob, jako ženy, děti, choromyslné a odsouzené, které, jak známo, nehlasují ani v zemích, kde hlasovací právo je nejširší.

Tato námitka jest pochybena.

Jest pravda, že ve Francii na př. ženy, ani děti, ani šílenci, ani osoby odsouzené k trestům kriminálním nebo kárným, nehlasují. Ale má to znamenati, že tyto osoby nikdy neměly a nebudou míti práva hlasovati? Stoupenci hlasovacího práva jakožto »úkonu sociálního« opomíjejí činiti v této věci rozdíl, velmi přece běžný ve vědě právní:

oni směšují pojmy požívání a vykonávání práva politického.

Nehlasuje-li žena, nehlasuje-li občan mladší 21 let, nehlasují-li šilenci a odsouzenci, není to proto, že snad přišli na svět a byli zařazeni do vrstev národa zbavených podivnou náhodou svého individuálního práva hlasovacího; stalo se tak pouze proto, že národ sám, skrze své zvolené zákonodárce a z pohnutek, jež nám uvádí zákon volební, uznal za nutné v samém zájmu jednoty politické zbaviti tuto kategorii osob vykonávání práva hlasovacího, ponechávaje jim ovšem jeho požívání, což jest totéž právo, ale ve stavu passivním neboli virtuálním. Národ ve své suverenitě, totiž na základě všeobecné vůle, vyjádřené většinou, odňal některým občanům aktivní vykonávání tohoto práva; avšak, byť jen passivně, podrželi nicméně jeho požívání, jež můžeme nazvati jakýmsi druhem »nudae proprietatis«. Důkazem toho jest, že se stanoví počet kandidátů pro jednotlivé okresy volební ne dle počtu voličů (držitelů individuálního práva aktivního), nýbrž podle počtu veškerého obyvatelstva (zahrnujíc v to ženy, děti, slabomyslné a odsouzence, držitele individuálního práva passivního). A to úplně souhlasí s principem suverenity národní, k němuž dospíváme opět i touto cestou, že suverenita sídlí v národě celém a nejen v těch, kdož mají vykonávání práva volebního.

V principu tedy všeobecné právo hlasovací jest dle našeho mínění nedotknutelné vůči všelikým útokům; ono vyplývá z rovnosti lidí v právu, která jest nezadržitelným důsledkem toho, že žádný člověk není nadán zvláštními přednostmi, jež by mu dávaly právo vládnouti ostatním a povyšovati se na soudce z domnělé osobní urozené superiority. To právě tvoří nezviklatelný základ principu národní suverenity, jež, jak bylo řečeno, není nic jiného než právo býti ovládánu moci orgánů zřízených z vůle národa.

Vůle národa jest vůle všech členů, kteří jej skládají, kteří jsou interessováni na dobrém vedení záležitostí obecných a proto mají povolání jmenovati ty, kteří záležitosti ony vedou. Kdyby občané dospělí a způsobilí byli vylučováni z hlasovacího práva, autorita sociální představovala by toliko vládu jisté třídy, třídy, v jejížto prospěch autorita by přirozeně směřovala vládnouti, stávajíc se takto stálou příčinou sociálního zmatku a nespravedlivosti.

Prakticky obsahuje v sobě všeobecné právo hlasovací nejlepší sílu výchovnou: pozvedá vlastní důstojnost člověka, jemuž nechává bráti účast na suverenitě a v němž budí takto zájem na zájmech všeobecných; pobádá občana i nejnižšího a nejchudšího k přemýšlení

a k posuzování; to jest výborná škola politického zdokonalení. Jestliže tato zásada přivodila někdy neblahé následky (její odpůrci mluví se zálibou o úrovni parlamentárních sborů, která by prý klesla jejím vlivem), mohlo se tak státi jediné proto, že jí bylo špatně užito. Není to dostatečným důvodem k jejímu odsouzení a priori a na vždy.

Přejděme nyní ke zběžné úvaze o každém jednotlivém přívlastku politického práva hlasovacího.

A. Hlasovací právo má býti v š e o b e c n é:

Bylo by absurdní (a tupitelé svobod politických neváhají v tomto bodě usuzovati ad absurdum), bylo by absurdní, pravíme, předkládati hlasovací právo v š e o b e c n é v absolutním smyslu slova jako nedotknutelný článek víry, ježto hlasování v doslovném smyslu slova nemůže nikterak býti všeobecné. Rovnost práva totiž nijak nevylučuje řád: řád není ničím podstatně antinomickým se zásadou hlasovacího práva všeobecného; bude toliko třeba, aby platil stejně pro všecky a nebral nijakého zřetele na osobu, rod nebo třídu.

Toto upravení všeobecného práva hlasovacího vzniklo z potřeby, chrániti všeobecné zájmy v samém lůně jednoty politické. Jak jsme poznamenali výše, řád záleží v tom, že jisté kategorie osob jsou zbaveny a k t i v n í h o práva hlasovacího, jeho v y k o n á v á n í, při čemž se jim ponechává pouze p o ž í v á n í neboli p a s s i v n í stránka tohoto práva. Ovšem případy, ve kterých právo aktivní, vykonávání, jest odnímáno, b u d e n u t n o o m e z i t i c o m o ž n á n e j v í c e a s t a n o v i t i j e p o u z e z p é č e o p r o s p ě c h o b e c n ý.

Vyloučení může se týkati dle našeho soudu jmenovitě jen těch, kteří jsou neschopni nebo nehodni vykonávati právo hlasovací.

a) N e s c h o p n í: to jsou děti a mládež dospívající, slovem ti, kdož nedosáhli jisté zralosti duševní, což souvisí bezprostředně s vývojem fysiologickým; dále jsou to slabomyslní a šílenci, kteří jsouce neschopni říditi své vlastní záležitosti, nebyli by zajisté způsobilejši k pořádání záležitostí státních.

b) N e h o d n í: osoby odsouzené pro zločiny nebo přestupky kárné. Nikdo nebude tvrditi, že má býti vykonávání práva volebního ponecháno lidem, kteří se vzepřeli proti kollektivitě a uvalili na sebe těžké tresty.

K těmto dvěma kategoriím občanů připojíme třetí, stavu však zcela speciálního: kategorii osob v činné službě vojenské. Vojsko jest udržováno disciplinou; nuže znamenalo by zničiti tuto kázeň.

kdyby se zatahovaly do řad politické spory, jež jsou nevyhnutelným následkem vykonávání práva volebního. Tím se nepraví, že jest vojín prohlášen za zbavena svých občanských práv: ona v něm trvají nadále způsobem latentním, a jakmile vrátí se do svého domova, nabude jich opět v plném rozsahu; ale vojín ve zbrani jest toliko vojínem zákona; povinností jeho jest nevměšovati se mezi strany a jejich rozepře.

Jiná otázka se naskytá při všeobecnosti práva hlasovacího ve přičině toho, čemu byl dán název »požadavek stálého bydliště«. Požadavek tento vylučuje z v y k o n á v á n í práva voličského ty občany, kteří se nemohou vykázati jistou dobou pobytu ve volebním okresu, kde právě bydlí v době voleb.

Hlasy pro i hlasy proti byly vysloveny o tomto požadavku stálého bydliště, a důvody uváděné od těch, kteří jej doporučují, nepostrádají síly. Existuje však kriterium, jehož nesmíme pustiti se zřetele a jež jest Ariadninou nití v této věci: právo volební jsouc právem individuálním nemůže býti odňato, leč v případech přesně odůvodněných, kde p r á v o i n d i v i d u a m u s í u s t o u p i t i z á j m ů m o b e c n ý m, totiž, že vykonávání tohoto práva jest p r a v i d l e m. jeho odnětí však pouze v ý j i m k o u. Přijmeme-li jednou tuto základní větu, zdá se nám, že »požadavku stálého bydliště« (i když doba pobytu žádá se c o m o ž n á n e j k r a t š í, na př. šest měsíců) nelze hájiti ani si přáti, leda pro volby obecní nebo okresní, kde se jedná především o zájmy místní, v nichž se může náležitě orientovati jen ten, kdo pobývá jistou dobu v kraji. Při volbách do parlamentu okolnosti se mění, neboť programy stran zůstávají nezměněny ve svých cílech, ať jsou hájeny nebo potírány na severu, na jihu, na západě nebo na východě území národního, a není nikterak zapotřebí k jejich poznání a posouzení, aby občan byl od delší doby usazen ve volebním okresu, kam náhoda může jej přivésti za výdělkem v průběhu voleb.

Nepožadovati vůbec doby trvalého pobytu pro volby hlavní (to je systém říšského sněmu německého) a jen v minimální míře požadovati dobu pobytu pro volby obecní a okresní, zdá se nám rozřešením, jež se nejvíce srovnává se zásadou všeobecnosti práva hlasovacího. Každý jiný návrh byl by toliko zakukleným pokusem, jak připraviti massu občanů o jejich aktivní právo volební.

Kromě těchto výjimek vypočtených a stručně vymezených neuznáváme žádné jiné, na základě kteréž mohlo by vykonávání práva hlasovacího býti spravedlivě odepřeno.

Tím stavíme se mezi zastance hlasovacího práva pro ženy. Zastaralé argumenty, jimiž odpůrcové rozšíření hlasovacího práva na ženy snaží se podepříti své názory, nejsou takové, aby obstály při vážné zkoušce. Nehodláme jich tu vyvraceti: ta věc zavedla by nás z rámce této úvahy. Postačí nám, připomeneme-li pouze, že hlasovací právo jest právo individuální, právě tak jako svoboda slova a psaní, a že tudíž zákonodárce nemá většího práva upírati je ženám, jako nemůže jim zakázati spolupracovnictví při žurnálu nebo odejmouti slovo ve veřejném spolku. Fakt, že volební právo jest přiznáváno ženám v míře každým dnem vzrůstající po celém světě, jest ostatně nejlepší odpovědí těm, kdož by rádi viděli, že tato diminutio capitis druhého pohlaví trvá ustavičně.

Máme za to, že ani analfabeti nemají býti vylučováni z vykonávání práva voličského. Některá zákonodárství stanovila v těchto posledních dobách úplný nedostatek intellektuálního vzdělání za jednu z příčin vyloučení. Připouštíme v tomto směru, že theoreticky nemůže v tom býti nic výstředního, požaduje-li se od voliče, aby uměl psáti nebo aspoň čísti. V praxi však pociťujeme jakýsi skepticismus, pokud se týče podstatného dobra a bezpečné prospěšnosti tohoto požadavku. Od voliče se žádá dostatek zdravého smyslu, aby mohl rozpoznati mezi svými spoluobčany člověka nejzpůsobilejšího, jenž by jej zastupoval. Vzdělání není nezbytnou podmínkou tohoto elementárního zdravého smyslu: není zapotřebí k tomu konci než trochu soudnosti. Kolik jest rolníků, kteří přes to, že neumějí čísti ani psáti, mají úsudek podivuhodně jistý a smysl hluboký pro své zájmy! Vylučují-li se z práva voličského osoby, které neumějí čísti ani psáti, ubírá se zpravidla vlastně síla živlům konservativním: nikdy jsme neviděli, že by pokrokoví lidé doplňovali se z řad nevědomců.

Mimo to, jestliže ve mnoha zemích jistý počet občanů jest dosud analfabetní, za to mohou tito takřka děkovati přímému vlivu svého státu. Všecky státy totiž neprohlásily školní vyučování závazným. Jest známo naopak, že nejlepší záštitou despotických vlád byla vždy nevědomost lidových mass, nevědomost, kterou oligarchie pečovaly zvláště udržovati. Jak potom a jakým obratem logickým mohly by tyto massy býti jednoho dne vyloučeny z vykonávání práva hlasovacího z důvodu, z něhož zodpovědnost nemůže padati na ně? Jest osobní vinou ruského mužíka, že jest negramotný? Nikoli. To jest vinou carské samovlády, jež sama jest podřízena duchu nesmiřitelné reakce Svatého Synodu. Bylo by spravedlivo za takových okolností upírati

onomu mužíku jeho právo hlasovací pod záminkou, že neumí čísti ani psáti? Takto s ním jednati, znamenalo by chtíti, aby podstoupil následky stavu věcí, za který on nemůže. Jest též vhodno zde podotknouti, že ti, kdož žádají vyloučení občanů negramotných z voličského práva, náležejí po většině k odpůrcům všeobecného práva hlasovacího, jehožto všeobecnost snaží se tímto způsobem určitě omeziti. Toto konstatování dozajista postačí k poznání úmyslu, který je vede.

(Dokonč.)

Panská sněmovna.

Návrhy na volební reformu ve smyslu všeobecného práva hlasovacího do komory poslanců budí nutně úvahy i o změnách v složení horní komory, dnešní sněmovny panské. Změní-li se následkem všeobecného práva hlasovacího náhlým způsobem složení sněmovny poslanecké, přirozeně i poměr obou sněmoven, poslanecké i panské, bude se utvářeti jinak, než tomu je při dnešním zájmovém složení sněmovny poslanecké. Budou-li si obě sněmovny svým složením příliš vzdáleny, může každou chvíli docházeti k vážným legislativním i politickým konfliktům mezi nimi.

Odtud snahy, předejíti této možnosti dalekosáhlých příštích konfliktů, snahy o to, kterak sbližovati politické i sociální složení obou sněmoven a umírňovati jejich protivy. Jako prostředek, jenž by snahy tyto nejvíce podporoval, podává se v přední řadě návrh na změnu dnešní organisace sněmovny panské. I ministerský předseda tyto skutečnosti uznal a sám také reformu sněmovny panské předpověděl.

Jaké je dnešní postavení sněmovny panské a její poměr k sněmovně poslanecké? Na první pohled bije do očí, že počet členů panské sněmovny není obmezen. Odtud vláda najmenováním nových pairů ze své politické strany může si utvořiti v panské sněmovně kdykoli většinu pro sebe příznivou.

Vláda může tedy libovolně měniti většinu v sněmovně panské, je tu pak na většině nezávislá; může vždy překaziti utvoření kompaktní majority v panské sněmovně a tak brániti se zásadě parlamentární vlády v sněmovně panské.

Naproti tomu v poslanecké sněmovně většina nezávisí na pouhé vůli vlády, ale na voličstvu. Vláda ocitá se tu stále v odvislosti od poslanců většiny a tím i od voličstva a jeho smýšlení.

Konečně může vláda v panské sněmovně zajistiti mandáty třídám sobě oddaným, vojsku, duchovenstvu, vysoké byrokracii. V pan-

ské sněmovně poskytuje však vláda mandáty též oněm třídám, jež přišly o svá stavovská práva zastoupení na bývalých sněmech stavovských. Velká aristokracie velkostatkářská, jež zastoupena bývala na předbřeznových sněmech stavovských, obdržela v dědičném členství panské sněmovny rozsáhlou možnost zastupovati své zájmy.

Vláda užívá pravidelně povolání do panské sněmovny i jako čestného vyznamenání za zásluhy na různých polích. Nevýhoda jmenovacího systemu je tu ta, že by vláda mohla vyznamenávati a favorisovati především jen příslušníky určitých národností, nebo že by mohla nejvíce vyznamenávati jen příslušníky určitých povolání.

V panské sněmovně uděluje pak vláda mandáty i oněm, kdož by jinak mandátů do sněmovny poslanecké neobdrželi, ať již pro odchylné politické přesvědčení, ať již proto, že se politického života dosud činně nesúčastnili nebo súčastnit úmyslně nechtěli.

Vláda má dále při volbě osob, jež chce jmenovati, neobmezenou příležitost zaopatřiti si odborníky z kteréhokoli oboru, aby jejich vědomostí využila při speciálních předlohách. Účastenstvím odborníkův, jmenovitě též vynikajících theoretiků, nabývají úsudky panské sněmovny začasté mnohem větší váhy, a vláda může pak této vyšší odborné vážnosti používati i proti názorům sněmovny poslanecké. Vynikající odborníci a státníci mají svým jménem pomáhati, aby dodali sněmovně panské co možno vysoké politické vážnosti proti sněmovně poslanecké.

Všeho toho u volené sněmovny poslanecké není. Voličstvo vždy více dívá se na příslušenství k určité straně a na zastávání určitého politického programu strannického, než na odborné vědomosti a vysoké politické schopnosti.

V tom je skutečná výhoda panské sněmovny, že odborníci a státníci dostanou se do ní bez ucházení se o přízeň voličstva agitací a populárními hesly, že tu odborníkům a vynikajícím mužům vůbec poskytne se lehce příležitost své názory uplatniti, aniž jsou nuceni vstoupiti na arenu denního politického zápasu, kterýž je namnoze odráží a jim se protiví.

Ovšem je na druhé straně vždy zase nebezpečí, že vláda, povoláváním osob naprosto bezvýznamných, bude-li potřebovati, nechá sněmovnu panskou sklesnouti na pouhého svého pomocníka, na jakousi vysokou státní radu s obligatorním usnášením.

Panská sněmovna, složená z princů domu císařského, z vysokých hodnostářů církevních, z členů dědičných a doživotně jmenovaných, nemůže být rozpuštěna. Rozpouštěcí právo koruny

(resp. exekutivy) existuje jen pokud jde o sněmovnu poslaneckou.

Ježto tedy panská sněmovna nemůže být rozpuštěna, mohou se v ní udržovati stále tytéž názory. Schází tu častý, opětovaný, bezprostřední styk s voličstvem. Tu pak, jak to vyjádřil anglický státník, panská sněmovna stává se »brzdou, aby se pokrok neukvapil«, aby přechod k novému nebyl tak náhlý.

Jakmile však může být rozpuštěna jen sněmovna poslanců, má to zároveň ten účinek, že vláda musí názory sněmovny poslanců míti vždy také za bezprostředný výraz všeho veřejného mínění, protože novými volbami stále udržuje se bezprostřední souvislost názorů voličstva a veřejného mínění s názory poslanců zvolených. Naproti tomu panská sněmovna nemá se nikdy za pravý obraz proudů všeho veřejného mínění.

Když pak jen poslanecká sněmovna podává vládě obraz veřejného mínění, snaží se pak také vláda vždy svoji politiku přizpůsobovati především názorům poslanecké sněmovny, vědouc, že ve sněmovně panské, od voličstva vzdálené, najde snazší prostředky k získání většiny pro sebe. Zpravidla tedy sněmovna poslanecká sama bude vždy směrodatna pro politiku vlády.

Čím úplněji sněmovna poslanců podávati bude pravý obraz smýšlení voličstva, vycházejíc z přímých lidových voleb, tím bude vždy představovati také větší politickou váhu a moc naproti dědičné a jmenované sněmovně panské, neboť za poslanci zvolenými stojí massy voličstva.

Odtud také v praktické politice projev nedůvěry sněmovny panské nemá toho politického významu, jako sněmovny poslanecké. Vytvořilo se v konstitučních státech takřka ústavní pravidlo, že ministerstvo má odstoupiti jen tehdy, ztratí-li důvěru sněmovny poslanců, neboť jen tato podává obraz veřejného mínění.

Ostatně důvěru panské sněmovny ministerstvo může si snáze získati, majíc jednak utvoření většiny novým jmenováním ve své moci, jednak však panská sněmovna se vládě snáze přizpůsobuje, než volení poslanci, mající ještě zodpovědnost a kladení účtů vůči voličstvu. Málokdy panské sněmovně podaří se svrhnout ministerstvo.

Vláda je tedy vždy mnohem více odvislou od zvolené sněmovny poslanecké, než od jmenované sněmovny panské. Ovšem vláda zase na druhé straně může politickou převahu sněmovny poslanecké zatlačovati tím, že jí hrozí rozpuštěním. Prostředek tento může být dosti působivým tam, kde se změnilo voličstvo, tak že již poslanci

nepředstavují pravý obraz smýšlení voličstva, a kde poslancům jde o to, aby si ještě zachovali mandáty. Kolikráte existence některé parlamentární strany závisí vůbec od toho, zda a kdy vláda užije svého práva rozpouštěcího.

Ale přece i tu je vláda odkázána zase na voličstvo: vrátí-li se jí sněmovna v témže složení zpět, je vláda politicky přece jen nucena se podrobit. S úspěchem tedy může vláda tohoto prostředku užiti jen jednou.

Naopak, čím častěji vláda užívá svého práva rozpouštět sněmovnu poslaneckou, tím zjednává větší souhlas a souvislost mezi názory voličstva a názory poslanců a pomáhá tak upevňovati jen vlastně postavení volené sněmovny poslanecké, jež je nyní podporována bezprostřední vůlí voličstva.

Po rozpuštění vláda vždy ocitá se přímo vůči voličstvu, stává se ještě více závislou na tom, koho jí voličstvo pošle do parlamentu. Politický vliv voličstva se ještě stupňuje. Všeho toho u panské sněmovny není. Není podporována voličstvem, za ní nestojí veřejné mínění jako za zvolenými poslanci.

Odtud i politický vliv panské sněmovny při řízení státu i význam její účasti na zákonodárství klesá. I debatty nejvíce významné, při nichž projevuje se důvěra vládě, jako při schválení rozpočtu, pravou svoji váhu mají vždy jen v sněmovně poslanecké. Ostatně v konstitučních státech ústavy již samy nařizují, že rozpočet nejprve předkládá se sněmovně poslanecké.

Obecenstvo samo velmi dobře cítí tento rozdílný politický význam obou sněmoven. Obecenstvo a tisk sleduje jednání poslanecké sněmovny vždy se značně větším zájmem, než jednání sněmovny panské. Je to přirozeno také z jiného důvodu. Poslanecká sněmovna, která vládní předlohy zpravidla dostane první, může se jimi zabývat, jak dlouho chce, může si při důležitých předlohách, jako při rozpočtovém zákonu, dát hodně na čas.

Tu pak poslanecká sněmovna použije při důležitých předlohách každé příležitosti, aby probrala zároveň všechny otázky, jež právě zajímají veřejnost a může tak činiti i velmi podrobně, jak chce.

Naproti tomu panská sněmovna nemívá již tolik času k projednávání, neboť ji vláda nutí, aby co nejrychleji skoncovala určité nutné předlohy, jako třeba předlohy finanční. Panská sněmovna nemůže probrati již tolik otázek, o něž veřejné mínění se zajímá, ani nemůže projednávat veřejné záležitosti tak podrobně.

Vláda sama při nutných předlohách nutí panskou sněmovnu, aby projednávala krátce. Čím déle a podrobněji jedná poslanecká sněmovna, tím větší tlak působí to na sněmovnu panskou, aby věci, jichž vláda potřebuje, vyřizovala rychle.

Ježto poslanecká sněmovna jedná první a podrobně, má také kritika poslanecké sněmovny pro vládu mnohem větší politickou váhu, než kritika panské sněmovny, která jedná o týchž věcech již později a co možno krátce. Obecenstvo samo cítí opět větší sílu kritiky poslanecké sněmovny. Proto také se obrací se svými stížnostmi, přáními a žádostmi především vždy na sněmovnu poslaneckou, aby v ní podána byla interpelace. Také je tu k interpelacím větší příležitost, když poslanecká sněmovna jedná o všech věcech mnohem déle a podrobněji. Interpelací v panské sněmovně veřejnost takřka neužívá, leda výjimečně. Tím vším politický význam poslanecké sněmovny stále stoupá.

A tak sněmovna panská skutečně pozbývá svého původního významu legislativního činitele stejně oprávněného, jakým je sněmovna poslanecká. Panská sněmovna prakticky stává se v zákonodárství vlastně jen kolegiem, jež zadržuje návrhy zákonů, usnesené sněmovnou poslaneckou, jmenovitě ony návrhy, o nichž již z předu se ví, že by neobdržely sankce císařské.

Návrhy, jež by vůbec nedošly sankce, pochovají se tak v panské sněmovně a tato svým zadržením sejme s panovníka mnohdy těžkou povinnost sankci odepříti. Odtud také netrpí pak popularita panovníkova, ale jen popularita panské sněmovny. Vrstvy lidové často pak se na panskou sněmovnu dívají jako na zadržovatele pokroku.

Panská sněmovna vykonává tak sama vlastně i legislativní veto panovníkovo. Tuto politickou stránku funkcí panské sněmovny velmi bystře postihl také Bismarck.

Proto také se snažil, aby v nové ústavě říše Německé nemě l císař německý sám právo sankce zákonů říšských. Obával se, že by císař a tím i instituce říšské odpíráním populárních předloh trpěly na své oblibě. Odtud sankce zákonů říšských v Německé říši přísluší spolkové radě, ačkoli tato naprosto nemá povahu nějaké horní komory parlamentní. Spolková rada odepřením sankce sejme s panovníka říšského zodpovědnost i odium za odepření sankce. Také ve Francii senát, jenž sám uděluje sankci zákonům, stává se nositelem zodpovědnosti za odepření sankce a president republiky netrpí tu na své popularitě.

Pokud tedy jde o reformu dnešního složení sněmovny panské, bylo by třeba nápravy v těchto směrech: Předně, aby byl ústavním zákonem přesně vymezen a obmezen počet členů panské sněmovny, dále aby i panská sněmovna složena byla (aspoň částečně, avšak nejméně z polovice) z členů volených; dále třeba je ustanovení, dle něhož by i sněmovna panská, byť jen ze své volené části, mohla býti rozpuštěna, aby tak zachován byl stálý souhlas členů sněmovny s názory voličstva.[1] Po stránce vnitřní pak třeba, aby i panská sněmovna stala se skutečným faktorem ústavního života a přestala být pouhým hlasovacím zařízením.

Pokud jde o způsob kreace členů panské sněmovny, mohla by panská sněmovna státi se komorou zemí, jak již na kroměřížském sněmu se navrhovalo. Mohla by býti volena ze sněmů zemských. V celkové organisaci říšského zastupitelstva představovala by pak poslanecká sněmovna, spočívající na nejširším demokratickém základě, elementy říšské jednoty, celku říšského, kdežto komora zemí, představujíc elementy federalisticko-autonomistické, mohla by uplatňovati i zvláštní zájmy jednotlivých zemí na znamení toho, že celek říšský není než svazkem jednotlivých zemí, různících se politicky, sociálně a ekonomicky. *V.*

---

[1] Dle ústavy belgické rovněž může král rozpustiti i horní sněmovnu.

O školních lékařích.

Napsal J. Zeman.

Důvody pro potřebu školních lékařů — Hygienické snahy učitelův a jejich poměr k lékaři — Lékařský dozor a stát — Kvalifikace — Specialisté — Lékařky — Školní lékař v cizině a v Rakousku — Čeští lékařové školní.

Rmut denního života všedního i vysoké vzněty ideálního snažení za povznesením společnosti lidské vyžadují nejen duševně i tělesně zdravých jedinců, ale celé zdravé generace. Chrániti tělo i duši před nebezpečím chorob a podporovati fysický, intelektuální a mravní vývoj člověka, je úkolem školní hygieny.

Školní hygiena zabývá se hygienou budov, zdravotního stavu žactva a hygienou vyučování. Má-li dokonale plniti své poslání, je třeba součinnosti lékaře vzdělaného i paedagogicky a učitele vzdělaného i hygienicky.

Nedostatky hygieny budov a zdravotního stavu žactva jsou i neučiteli i nelékaři patrny, ale hygienické závady vyučování, jsoucí v těsné spojitosti s paedopsychologií, nikdy nebijí tak v oči a znamenají je jen odborníci. Proto ode dávna podporovala se více hygiena budov různými ustanoveními zákonnými. Méně péče již věnovalo se zdravotnímu stavu žactva, ale právě zde tkví těžiště působnosti lékařovy.

I.

Jest nesporno, že školou, jejími nedostatky hygienickými a již samotným pobytem v ní nepodporuje se dostatečně tělesný vývoj žákův, ale že se jí utlačuje a deptá právě v době, kdy rostoucí organismus zrovna nejvíce péče potřebuje. O vlivu školy docházejí stále smutná data z ciziny.[1] U nás nejsou poměry lepší; školou roste krátkozrakost, zkřiveniny páteře, snadno se sdělují a přenášejí nemoci infekční a j. A přece nemůže býti nikomu lhostejno, jsou-li síly mládeže

[1] V pracích Keyových, Hertelových, Schmid-Monardových budí úžas překvapující procenta chorob mládeže školní.

ubíjeny a uváděny v nebezpečí, naopak musí si každý ujasniti, že má každé individuum právo, aby škola síly jeho rozvíjela.

Nutnost lékařského dozoru nad zdravím mládeže je tedy nejpodstatnějším důvodem pro instituci školních lékařů.

Již v počátcích hygieny školní uváděly se ještě jiné důvody pro instituci školních lékařů: že je totiž nutný dozor nad hygienou vyučování a nad hygienou budov.

Lékařský dozor nad hygienou vyučování jest již v theorii dost problematický a v praksi nikdo se ho neujímá. Myslím, že hygiena i vyučování musí být předmětem v prvé řadě učitelova studia. Žádá-li na př. české učitelstvo, aby předpravné vzdělání jeho bylo zreformováno, zvýšeno, musí při precisování svých snah za hlubším vzděláním pojmouti v program svého studia také hygienu vyučování. Učitelstvu nejde o zmenšení ingerence lékařovy a nemá také obav o nějaký nový dozor, ale prociťujíc stále více a více obor své působnosti, vidí, že jediné ono je oprávněno, ano povinno prohloubiti školskou práci znalostí hygieny vyučování. Hygiena vyučování má ještě mnoho problémů, které nemůže řešiti jenom lékař, ale k jejichž řešení musí přispěti studium lékařovo, učitelovo, psychologovo a j. Vzpomeňme jen sporných názorů o únavnosti učebných předmětů, o methodách zkušebných, o periodicitě duševní energie, rozvrstvení žactva dle schopností, o vyučování na jednu zápřež, o významu zkoušek, trestů, domácích úloh atd. atd. Tu nelze mluviti o dozoru lékařově, nýbrž o jeho součinnosti. Také ne každý lékař bude se zabývati hygienou vyučování. Tím tedy otázka o zasahování školního lékaře do vyučování, čehož se tu a tam vědecky pracující školní hygienik domáhal a čehož se učitelstvo zase bálo, stává se méně spornou. Cizina, která se věcí dost obírala, posledně zejména v Heidlberce, nedošla k positivním návrhům na dozor nad hygienou vyučování. Dr. Samoch ve Vratislavi nežádá více na školním lékaři než aby bděl nad zdravotním stavem žactva a varuje před experimenty ve školách za účelem hygienickým, pro nějž má sloužiti zvláštní laboratoř. U nás Dr. St. Růžička také neočekává mnoho od školního lékaře v tomto směru a možné úspěchy vidí v obsáhlejším vzdělání učitelstva v hygieně.

Dr. Žižka považuje za jediný a nejdůležitější úkol školních lékařů přesnou kontrolu zdravotního stavu dětí. Dozor k hygieně budovy a jejímu zařízení přímo odmítá; jsou k tomu, praví, úřady státní a zemské, které rozhodují o místě stavebním, plánech, správném zařízení pro ventilaci, vytápění atd.

Mám za to, že dozor k budovám a zařízení jejich má býti svěřen zvláštním lékařům školním. U nás sice vymezují zákonná ustanovení určité požadavky hygienické ve školách, a je těch zákonů a nařízení hezká již snůška,[1] ale přes to i nejnovější budovy jsou daleko od ideálu hygienické výpravy. Mimo to jde o hygienu budov již stávajících. Správcové škol jsou sice povinni udržovati budovu v takovém pořádku, aby žádná závada v nich neubližovala zdraví dětskému, ale přece jen bývá hygiena budovy zhusta zkracována jednak nedostatečným smyslem pro hygienu a nevšímavostí správců, jednak ignorancí místních školních úřadů, jejich odporem ke škole vůbec, často jen k učiteli, jenž »pořád něco chce« a hlavně nemístnou spořivostí, když budova již stojí. Lze říci, že na př. jen čištění škol děje se v 90 proc. způsobem nepořádným.[2] Často třídy, záchody, byt učitelův jsou ve stavu neuvěřitelně primitivním, žalostném a protihygienickém: ne snad jen ve vesnicích, ale i v městech jsou ještě třídy retrospektivně vypraveny (systémy lavic), vlhkost v nich otravuje vzduch, podlahy se svou spodinou a houbou zabíjejí útlý organismus. Učitelské listy přinesly již hojně hrůzných, přímo nekulturních obrázků o bytech a třídách. Státní dozor lékařský má tu sice vděčný úkol, ale nemůže jej pro jiné funkce cele plnit. Vím, že institucí školních lékařů neodstraní se všechny hříchy proti hygieně, ale provede se mnoho. V případech, ve kterých lze zjednati nápravy snadněji, najde učitel ve školním lékaři oporu a zastání. Úsilím obou podaří se získati vydržovatele školy pro opravy a zavedení nových opatření zdravotních. Příkladem buď Kladno. Působením školního lékaře byla zlepšena ventilace, zřízen postranní nový vchod do budovy, u vchodu zřízen zvláštní systém pro čištění obuvi,[3] do tmavých koutů chodeb zavedeno elektrické osvětlení a j. Pochybuji, že by se opravy staly bez intervence lékaře školního.

V Brně dle zprávy městským fysikátem vydané (1902) byly všechny německé školy po hygienické stránce popsány a na základě sebraných dat navrhli školní lékaři:

---

[1] Viz: Jan D. Panýrek: Nařízení a zdravotnictví na školách obecných v království Českém. 1891. Bursík a Kohout.

[2] Může 1 školník zamést a vyčistit chodby a 20 místností za odpoledne? Ve světnici u pořádných lidí mete se nejméně jednou za den, ve školách ale dvakrát za týden. Natírání podlah olejem lněným nebo přípravky prach pohlcujícími je v Čechách dosud neobvyklo. Na způsobu čištění nesmírně záleží. Viz: Dr. E. Semeráda »O nutnosti, aby škola každodenně řádně byla čištěna«.

[3] ½ m hluboká, 1½ m dlouhá a široká jáma, opatřená mříží; prach a smetí odváží se z jámy dvakrát týdně.

1. Je potřebí změniti nedostatečné opatření pro čištění obuvi.
2. Podlahy buďte natřeny lněným olejem a opatřeny linoleem.
3. Stěny učeben buďte natřeny modrošedě nebo zelenošedě, strop čistě bíle; stěny od podlahy do výše 1·5 m. buďte natřeny emailovou barvou.
4. Pro osvětlení tříd hodí se nejlépe elektrické světlo obloukové.
5. Každé okno měj větrník.
6. Doporučují se lavice dvousedadlové bez ostrých hran a vyhovujte žákově velikosti.
7. Aby se zjistila výhodnost strmého písma, buď mu vyučováno ve všech nižších třídách po tři leta.
8. Břidlicové tabulky dlužno odstraniti.
9. Pro školníky buď vypracován nový řád, v němž se mu uloží všechny místnosti čistiti denně.
10. V každé učebně buď umývadlo, mýdlo, ručník, dvě sklenice a džbán pro pitnou vodu.
11. V nových budovách buď pamatováno na lázně. (Na škole ve Vranovské ulici koupe se denně i v zimě 50—60 žáků.) V létě buď volnými lístky postaráno o koupel v plovárně.
12. Doporučují se školní lékárničky, vycházky do polí a lesů, cesty o prázdninách.

Ve Wormsu vyplňuje školní lékař při své prohlídce tento dotazník:

A. 1. Poloha a okolí budovy školní.
2. Dvůr — odtok dešťové vody — smetiště.
3. Pitná voda.
4. Tělocvična — hřiště — záchody — vchody — předsíně.
5. Výška podlahy nad niveau silnice.
6. Čistota na chodbách a v místnostech.
7. Systém věšáků — zařízení pro čištění obuvi.
8. Byt učitelův.

B. 1. Počet žactva v třídě.
2. Rozměry učeben — ventilace — osvětlení.
3. Nátěry podlah a stěn.
4. Druh lavice — rozměry.
5. Přestávky.

Z uvedeného je dost patrno, jak může hygiena budov získati, je-li svěřena dozoru stálých lékařů školních a jak získává i zdravotní stav žactva, podmíněný často hygienou budov. Dozor lékařský vztahuje se tedy k hygieně budov a žactva.

Zavádí-li stát bezpečná opatření k ochraně zdraví v továrnách, na drahách, v dolech a jinde, dalo by se očekávati, že zvýší i dozor lékařský ve školách a že sám zorganisuje instituci školních lékařů. Tu povinnost podkládají státu všichni, kdož se hygienou školní zabývají, neboť je to nepopíratelný prospěch státu, míti generaci občanů ochráněných, uschopněných fysicky i intelektuálně k intensivnější produkci; dále plyne státu povinnost ta z důvodu, že vzal na sebe zodpovědnost za nucenou návštěvu školní.[1] Dnešní státní dozor lékařský školám nemůže vyhovovati, je třeba zvláštních školních lékařů. V Uhrách a v Bulharsku již vláda organisovala školní lékaře, ale jen pro školy střední. Jediné vévodství sasko-meiningenské má státní instituci školních lékařů, jejíž činnosti těší se každá škola vesnická.

Všude jinde je zřízení instituce školních lékařů odkázáno na porozumění autonomie, hlavně městské. Vesnice nemohou si dovolit ustanoviti školního lékaře.[2] A přece venkov netěší se již pověstnému kdysi zdraví, jmenovitě venkov u průmyslových středisk. Jako morálka není na venkově lepší než ve městech, tak ani zdraví. Děti trpí

---

[1] Mezi sociální úkoly státu patří i sestátnění lékařů vůbec. Názor ten tluče již na dvéře parlamentu hollandského a švýcarského. Každému lékaři bylo by přikázáno asi 2000 občanů bez rozdílu stavu a majetku, které by byl povinen zdarma léčit. (»Čas« č. 353. 1904.)

[2] Zaznamenávám tu po zásluze činnost dr. Sasky v Hronově, jenž působnost svou rozšířil z ochoty na školy venkovské. R. 1903—4 prohlédl mimo Hronov všechny děti školy zbečnické, žďárecké, rokytnické, maločermské a velkopoříčské; celkem v zimním pololetí prohlédl 1360 dětí, v letním 1588.

U 314 dětí shledána krtičnatost a tuberkulosa,
u 68 špatná výřečnost,
u 32 flycteny oční,
u 19 šilhání,
u 31 svrab,
u 15 eczem,
u 15 katarrh spojivek,
u 23 chudokrevnost,
u 12 křivice,
u 3 padoucnice,
u 4 hnidy,
u 2 area celsi,
u 2 houba kolena,
u 3 atrofie ruky,
u 2 zánět kloubu kyčelního atd.

Zprávu o své činnosti předkládá dr. S., pokud se hronovských dětí týče, místní radě v Hronově a o školách venkovských okresní školní radě v Náchodě.

alkoholismem rodičů a prací, neodpovídající jejich věku. Nakažlivé nemoci uhostí se na venkově jako ve městech a spíše trvaleji; nečistota, chudoba a otálení při hledání lékařské pomoci zhoršují okolnosti. Snad by se dal lékařský dozor na venkově organisovati tak, že by jej okresní a zemská samospráva přidělila obvodním lékařům. Ovšem musila by autonomie míti i dobrou vůli ne zvýšit, ale znásobit dnešní hubené remunerace obvodních lékařů.

Instituce školních lékařů musí vůbec překonávati mnohé obtíže. Ba v samém stavu lékařském nebyla tato otázka vždycky příznivě vítána. Mnozí lékaři obávali se, že se jim zřízením nové instituce zmenší výnos z praxe v místě. Školní lékaři sice nikde kromě na gymnasiích v Bulharsku neléčí děti, jež vyšetřují ve škole, ale je pravděpodobno, že si rodina vezme asi lékaře, který její děti pravidelně ve škole přehlíží. Případná ztráta v praxi nemůže však býti značná a dlužno také zároveň říci, že odpor se strany lékařů nebyl nikdy houževnatý; jen jedinci měli nevěcné protidůvody.

Častější byl odpor se strany učitelů. Učitelé obávali se nového dozoru (nad hygienou vyučování), bránili se písařské práci při sdělávání zdravotnických výkazů. Po klidných však úvahách na sjezdech, v časopisech a jmenovitě po zkušenostech a šířícím se smyslem pro hygienu vyjasnil se poměr učitele a lékaře a lze dnes říci, že moderní učitel vítá instituci školních lékařů, že se jí dožaduje a bezvýjimečně podporuje, třebas mu tím funkce přibývá.

Učitelstvo hledajíc složky, které mu pomáhají rozvíjet duše dětské, přichází k vědomí, že z činnosti lékařovy má jen prospěch: lékařskou kontrolou zvyšuje se zdravotní stav mládeže a s ním i intellektuální schopnosti, zabezpečující aspoň minimální výsledky jeho práce. Dále s větší pravděpodobností uchrání rodinu svou před nemocemi infekčními a těmi, které rostou ze závadných bytů, učeben atd.

(Pokračování.)

Otázka školská v království Polském.

Napsal Adolf Černý.

(Dokončení.)

Že ani otázka universitní není na dlouhou dobu rozřešena povolením polské lektury u jedné professury s polským jazykem přednáškovým, jest již nyní patrno. Intensivně to ukazuje úvaha řádného professora varšavské university G. Vulfa v č. 192. »Syna Otěčestva«, v níž ruský professor dochází k těmto závěrům: »Vysoká škola v král. Polském může býti udržena jedině, připustí-li se do ní místní síly společenské. Dříve či později musí se státi školou polskou. Závěr ten nemůže býti překvapením pro toho, kdo nezavíral očí před během událostí ... Má-li v zásadě býti uznána polonisace vysoké školy v království, pak stává se již otázkou podřízenější a technickou, jakým způsobem a v jaké formě má to být provedeno. Jsou přívrženci přestěhování university do vnitřních gubernií. Noviny podaly v létě zprávu, že prof. Ščerbakov dokonce se informoval v Niž. Novgorodě, nebylo-li by možno přestěhovati tam universitu varšavskou. Sama myšlenka přestěhování university povstala mezi professory varšavské university mnohem časněji, před mnoha léty. Žádnému professoru nebylo bráněno odejíti z Varšavy. Ostatně jest známo, že mnoho zasloužilých professorů prostě sběhlo z Varšavy následkem poměrů, v jakých jim bylo pracovati.[1] Ale odejíti in corpore a vzíti s sebou celou kulturní kořist země v podobě knihovny, museí, sbírek a celého inventáře, které universita zdědila po Hlavní Škole[2] nebo po universitě Alexan-

[1] Pro poctivého ruského učence jistě není radost působiti na universitě, veškerým prostředím nenáviděné, na universitě, která jest těžkou křivdou celému národu. Z těch, kteří z Varšavy odešli, uvádíme jen prof. N. Karějeva. Že jej k tomu přiměly poměry university varšavské, ač on sám byl a jest u Poláků oblíben, jest patrno z jeho knihy »Polonica«, nedávno vydané. *A. Č.*

[2] »Szkoła Główna«, varšavská vysoká škola polská, zrušená r. 1869.

drově z r. 1817, odejíti a zůstaviti po sobě toliko prázdné a zpustošené místo — takový čin zdá se nám prostě monstrosním. — Mnohem vhodnějším na prvý pohled zdá se býti jiný návrh: otevříti v Rusku novou universitu, do níž přešel by celý sbor professorský z university varšavské, a tuto odevzdati Polákům. Otevření university v Rusku bylo by velkým ziskem kulturním, ale nesmí se spouštěti se zřetele, že do takové university zároveň s objevením se varšavských professorů in corpore vejdou tytéž tradice byrokratické, které přivedly varšavskou universitu v záhubu a které se tak silně brání myšlence svobodné university, o níž sní ruská společnost. Ponechání pak university ruské vedle polské, která by povstala z prostředků, opatřených polskou veřejností, zdá se věcí nemožnou. Neboť pro koho má být ponechána? Snad pro nepatrnou hrstku synů ruských úředníků a pro seminaristy, přicházející na universitu varšavskou z hloubi Ruska (letošního roku přihlásil se jediný seminarista)?... Dospíváme tedy k závěru, že *jediným východem z kritického položení, v němž se nyní nachází universita varšavská, jest postupná její polonisace.* Že do university musí být uveden nový proud společenský, o tom není pochybnosti. Jedinou reálnou půdou pro další činnost university může být společnost polská, jíž sluší neodkladně poskytnouti možnost účastniti se života universitního. Proto nutno obsazovati uprázdněné kathedry polskými silami vědeckými, zavésti polský jazyk přednáškový na takových stolicích, jako jest literatura polská, polské dějiny, polské právo, připustiti soukromé docentury, jichž dosud nebylo právě z pohnutek russifikačních, a dáti občanské právo polským přednáškám. Po nějakou dobu nabude universita pestrého zabarvení — jedny přednášky budou přednášeny rusky, jiné polsky, ale nejde přece o jazyk, nýbrž o ducha vysoké školy, který musí se změniti stůj co stůj.«

Tento vážný, otevřený hlas ze samého středu varšavské university povídá dojista více o stavu otázky universitní, než by mohl pověděti dlouhý rozbor. Mnoho také mluví návrh sboru professorského ještě v nynějším jeho složení, tedy sboru s tradicemi byrokratickými (podle slov Vulfových), aby kromě lektorátu polštiny a professury polské řeči a literatury byla ještě zřízena stolice polského práva s přednáškovým jazykem polským. Kromě toho usnesla se rada universitní »zasaditi se o odstranění obmezení ná-

rodnostního při obsazování stolic professorských a připouštění soukromých docentů,« čímž vychází vstříc návrhu prof. Vulfa, ač se při tom nevyslovuje o jazyku přednášek.

Vše zatím jest v stadiu zásadních rozhodnutí a návrhů. Ani záležitost jmenování lektora a professora (či professorů) polské řeči a literatury, v zásadě rozhodnutá ve schváleném usnesení komitétu ministrů, nepokročila k uskutečnění. Jen veřejnost polská zatím místa obsadila: za professora řeči polské svorně označila Adama Ant. Kryńského a za prof. polské literatury A. Brücknera. K otevření university, jak se zdá, nyní nedojde pro odpor studentstva polského, které prohlásilo, že do přednášek začne choditi teprve tehdy, až budou skutečně obsazeny dosud projektované stolice polské i až budou reaktivováni ti polští professoři, kteří byli z university odstraněni za vlády Apuchtinovy. Následkem toho usneslo se 130 ruských studentů zažádati hromadně o přeložení na jiné ruské university;[1] na vyzvání senátu podali ruští studenti po usnesení na schůzi dne 15. října toto odůvodnění svého kroku: »My všichni, přiznávajíce každé národnosti právo svobodného rozhodování o sobě a požadování školy národní, neuznáváme možným setrvávati déle na universitě varšavské a tím překážeti veliké většině studentů, kteří vznesli požadavek znárodnění vysoké školy ve Varšavě...« Je to krásný čin solidarity — zcela důsledný po solidárním postupu polských studentů s ruským studentstvem na universitách v Petrohradě, Oděse a j. —

A nyní ještě zbývá popatřiti, jaké účinky mělo usnesení komitétu ministerského v obecném školství král. Polského. Poslyšme o věci té svědectví se strany ugodové, tedy se strany, jíž valná většina polské veřejnosti vytýká přílišnou povolnost, stranění a úslužnost ruské vládě. Petrohradský »Kraj« píše v č. 38. ze dne 6. října: »Nejhůře však stojí záležitost školní na stupni nejnižším: přicházejí zprávy z několika míst o celkovém vystoupení žactva ze školek městských, a ve školkách vesnických jest prázdnota, dosud nikdy nevídaná;... letos v mnohých stranách země nezavadí o školu ani ti nečetní sedláci, kteří se školy nevzdalovali. Dodati sluší, že nový

[1] Kromě toho podle »Varš. Dněvniku« podalo ještě 67 ruských studentů jednotlivě podobnou žádost — tak že odcházejí z university všichni Rusové. (Mimo to odchází ještě 153 jiných studentů, což však nesouvisí s odchodem Rusů.)

cirkulář k našim učitelům obecných škol . . .[1] dokonal znepopulárnění elementární školy. A třeba vyznati, že věc obecných škol venkovských zcela jinak u nás stojí, než středních a vyšších: tyto byly špatné, zbudované na falešném základě mravním a paedagogickém, ale podávaly daný souhrn vědění; ale obecná škola vesnická žádného vědění nikomu nedávala, neboť i ti, kteří u nás na vsi umějí čísti a psáti, naučili se tomu za školou; z té příčiny prázdnota, jaká nastala v obecných školách, docela nikoho nemůže trápiti a nikdo pro ni nezamýšlí lámati ani slaměných kopí.«

Která jest pravá příčina nynějšího nápadného vyprázdnění obecných škol? Patrně táž, jako ve školách středních. Také lid jest již uvědomělý — což dokázal svým bojem za právo jazyka polského v jednání a úřadování obecních rad — i postavil se po bok intelligence v zápase o polskou školu.

Objevují se také obdobně jako při otázce školství středního hlasy, volající po soukromé škole obecné. Ovšem nebude to úkol snadný; jak vypočetl M. Brzeziński v »Gońcu«, bylo by v král. Polském zapotřebí 26.666 obecných škol.[2] I když se ho ujme »Macierz Szkolna« a veřejnost s veškerým nadšením a vší silou, není možno, aby byl v celém neb aspoň přibližném rozsahu splněn. Postarati se o potřebný počet dobrých škol, a to polských škol, jest povinností vlády — a zase očekáváme, že ke konání té povinnosti, k níž dosud (v celém Rusku, nejen v Polsku) jevila naprostou nechuť, ji přinutí příští ruský parlament, který se vyvine z dosavadní formy říšské dumy.

Celkem vidíme, že otázka veškerého školství v král. Polském jest dosud v kvasu, ale tolik jest patrno, že otázka znárodnění škol jest na postupu. Usnesení komitétu ministrů přes všecku svou nedostatečnost a lpění na ruské škole jest prvním oficialním průlomem v dosavadním systému. Vytrvalý odpor polského národa průlom ten rozšíří za podpory pokrokových a v pravdě osvícených živlů v Rusku. Za to nám ručí dosavadní výsledky odporu — i dosavadní projevy se strany pokrokové ruské žurnalistiky a intelligence. Velmi cenný jest projev kongressu zástupců měst a zemstev, ko-

[1] Cirkulář ten ukládá učitelům, aby pátrali, nevyučují-li v jejich obvodu lidé, nemající k tomu povolení, i aby takové jednotlivce udávali úřadům. Je to tedy neobyčejné, pohoršlivé zneužívání učitelstva k účelům policejním.

[2] Ve skutečnosti jest jich jen 4049 — a ty ještě jsou tak bídné, že nikomu není líto, když do nich nikdo nechodí!

naného v Moskvě koncem září, který mimo jiné prohlásil také zásadu, aby všem národnostem zaručeno bylo svobodné užívání mateřského jazyka ve školách. Projev ten nabývá ještě větší váhy dalším usnesením řečeného kongressu, jímž se uznává autonomie král. Polského.

A tak bohdá stojíme na prahu lepší doby polského školství v Rusku — jako vůbec vstupujeme v utěšenější období poměru ruskopolského.

* *
*

Než mohl býti tento článek vytištěn, došlo k událostem, které nás nutí k připojení aspoň krátkého doplňku, jímž by byl obraz otázky dokreslen až do posledních dní.

Studentstvo ruské vysokých škol varšavských na celé čáře připojilo se k požadavkům polským. Po prohlášení posluchačů university učinili podobné prohlášení dne 17. října ruští posluchači ústavu zvěrolékařského, uznávajíce spravedlivým požadavek popolštění všech vysokých škol ve Varšavě, tedy i ústavu zvěrolékařského. Dne 20. října také ruští technikové osvědčili své sympathie s hnutím polského studentstva a prohlásili, že přestoupí na jiné techniky v Rusku.

Hnutí v polském i ruském studentstvu přimělo sbory professorské k mimořádným usnesením. Rada universitní schválila zrušení inspektorátu, policejní to instituce při universitě, a v mimořádné schůzi 21. října usnesla se zakročiti o založení zvláštního oddělení slovansko-polské filologie, jež by obsahovalo polský jazyk, polskou literaturu, dějiny Polska a dějiny polského práva; přednášky v tomto oddělení konaly by se jazykem polským. Za to rada techniky vyslovila se jen, že je třeba, aby přednášky konány byly jedním toliko jazykem — ale zdali ruským či polským, to že jest otázka státní politiky, o níž rozhodovati přísluší institucím vládním. Toto opatrnické stanovisko sboru professorského vzbudilo ovšem prudký odpor ve studentstvu. Jen třem ruským professorům, členům »Svazu akademického« — A. Vulfovi, S. Zaborovskému a P. Riškovu — vyslovilo studentstvo důvěru, žádajíc je, aby setrvali na svých kathedrách. Ale professoři tito odmítli setrvání v professorském sboru techniky významným otevřeným listem, z něhož cituji aspoň tato místa:

»Od té chvíle (t. j. co rada techniky učinila své prohlášení o polském jazyku přednáškovém) přetrhlo se i slabé pojítko, které

dosud zdálo se býti mezi radou ústavu s jedné strany a studentstvem i společností se strany druhé; zároveň zmizela naděje postupné reorganisace ústavu za dosavadního složení rady. Po zaujetí takového stanoviska nezbylo radě než zahájiti urputný boj se studentstvem — boj, který nemohl skončiti ničím jiným, než úpadkem ústavu až do času zásadní přeměny poměrů politického života národa polského; nemaje v sobě životních sil k obrození, musil ústav v osobě celého svého personálu sejíti s jeviště, aby učinil místo v budoucnosti novému, svobodnému učilišti, utvořenému ne vůlí byrokracie, nýbrž silami společenskými. Řídíce se takovými zásadami, nemohli jsme nadále účastniti se činnosti rady ... Ale nemohli bychom ani zůstati v řadách učitelů ... používajíce vaší čestné pro nás proposice ... Předběhli bychom tím do jisté míry nejen otázku složení nového ústavu, který má v budoucnosti povstati, nýbrž i jeho směru, o čemž svobodné rozhodování musí býti zůstaveno úplně a pouze polské společnosti ...«[1]

Zatím, než tento list byl uveřejněn, staly se události veliké, které rázem způsobily změnu v celém běhu věcí. Vyšel manifest konstituční ze dne 30. října, jenž v Polsku uvítán byl s dojemným nadšením. Za toto nadšení byli Poláci v zápětí odměněni — prachem a olovem. A když proti tomu na přečetných schůzích a táborech protestovali, vykládajíce si manifest jako skutečné udělení svobod, když zdvihli požadavek autonomie král. Polského v rámci říše Ruské a zavedení polštiny do veškerých škol i do jednání všech úřadů, vše na základě manifestu — vydán byl famósní komunikát vládní ze dne 13. listopadu, jímž zastavena platnost konstitučního manifestu pro Polsko a vyhlášen v celé zemi stav válečný. Historickým momentem váhy prvého řádu jest jednosvorné vystoupení celého liberálnějšího a pokrokovějšího Ruska proti tomuto bezhlavému činu vlády.[2] Z četných ruských projevů pro Polsko uvádím zde dva: protest varšavského odboru ruského Svazu akademického a resoluci listopadového sjezdu zástupců zemstev a měst v Moskvě. Resoluce ta, jak známo, vyslovuje se pro autonomii Polska, kterou odkazuje první říšské dumě, a žádá kromě jiného okamžité vydání prozatímných nařízení o zavedení polského jazyka aspoň do škol počátečných[3]

[1] Kurjer Warszawski č. 311. ze dne 10. list. 1905.

[2] Srv. můj článek »Otázka autonomie král. Polského« ve Slov. Přehl. č. 3, roč. VIII.

[3] Ve školách těch totiž zhola nic neprovedeno z nepatrných ústupků

Událostmi listopadovými a usnesením kongressu zástupců zemstev a měst utvářila se otázka školství takto: Poláci setrvávají v passivním odporu proti ruskému školství v Polsku na celé čáře, vysoké školy uzavřeny i vládou; kongress zemstev žádá okamžité popolštění aspoň obecných škol — ostatně otázka školská s celým souhrnem věcí polských odložena vzájemným dohodnutím Poláků a Rusů do prvního zasedání říšské dumy. Tam dohodnou se zástupci obou národů o autonomii Polska, v jejíž obor bude spadati i školství v král. Polském. Nebude tedy o osudu polského školství již rozhodovati nynější vláda, nýbrž z vůle většiny národa ruského — polský národ sám, resp. jeho sněm ve Varšavě.

Tak neslavně odejde dosavadní systém, který po celý věk kopal mezi oběma národy propast zdánlivě nepřekonatelnou — a na jeho místo nastoupí vzájemná dohoda obou národů, kteří si podají ruce k vytvoření společné lepší budoucnosti.

---

jazyku polskému, učiněných usnesením komitétu ministrů. Sám president varšavského magistrátu Bibikov (tedy vysoký ruský úředník) upozornil na to v listopadu jenerál-gubernátora Skalona. Ten milostivě přislíbil »podporovati« provedení toho, co bylo již 19. června carem sankcionováno! Tak nakvap má ruská byrokracie s prováděním reforem v době těhotné revolucí — jak asi pospíchá za normálních poměrů, snadno si představiti. A pak se Národní Listy diví, že jsou Poláci »netrpěliví«!

Generální stávka.

Napsal Étienne Buisson.

(Pokračování.)

IV.

Methody prováděcí.

Jak jsme viděli v oddílech předešlých, stoupenci stávky generální, ať jsou jakékoliv jejich tendence politické nebo syndikální i jejich poměr k parlamentarismu, až dosud neudali podrobných podmínek, jež považují za nejpříznivější ke stávce generální, ani nevyšetřili pravdě podobných následků, jež by měl v zápětí její zdar nebo porážka. Zdá se, jakoby jim kritika method socialismu parlamentárního, negativní stránka argumentace, úplně dostačovala a sprošťovala je všeho výkladu positivního.

Pouze tuším Komité generální stávky pro Francii pokusilo se rokovati o námitkách uváděných Jeanem Jaurèsem. Ale argumentace jeho příliš často se obmezovala na prohlašování povšechných zásad a na útoky a d h o m i n e m; nesnažilo se odpověděti na četné otázky, jež nadzvédá veliký problém stávky všeobecné.

Nutno ostatně uznati, že jest to úkol nesnadný, ba nemožný v některých bodech. Theoretik vyšetřuje všecky případy, které mohou se naskytnouti jak za příprav, tak při provádění stávky generální; upozorňuje na nebezpečenství; klade též otázky. Přívrženci stávky generální nemohou tu nejčastěji odpovídati než tvrzeními, která postrádají veškerého podkladu historického nebo hospodářského, poněvadž se odnášejí k budoucím možnostem. Avšak sám nedostatek tohoto podkladu historického nebo logického musí nabádati k největší opatrnosti ve příčině stávky generální. Methoda činnosti sociální, která se zakládá pouze na theorii, na abstraktním pojmu, nemůže býti uvažována, jako by měla hodnotu naprosto nespornou.

* * *

Otázky, které se uvádějí ve příčině stávky generální, jsou nanejvýše četné a rozmanité. Lze říci, že každý den přináší nové, a my tu nedoufáme uvésti je všecky.

Mohou se seskupiti dle období, k nimž se vztahují:

1. Období přípravné. — Cesty a prostředky.
2. Období realisace.
3. Období po stávce.

1. — Období přípravné. Cesty a prostředky.

Dnes jest nemožno proletářstvu pomýšleti na některý z prováděcích prostředků, jichž použilo někdy k otřesení nebo povalení vlády. Chopení se zbraně, vzpoury, pouliční boje anebo kterýkoliv jiný způsob násilí jsou dnes nemístné. Dokonalost a moc výzbroje vojenské odnímá dnes každému hnutí lidovému možnost úspěchu. Jediný prostředek, který má po ruce proletariát, aby pomocí krise přivodil desorganisaci a otřes ve vládě, jest stávka generální, zastavení produkce po celé rozloze té které země.

Podmínkou nutnou — ne-li dostatečnou — ke stávce generální jest syndikální organisace, aby se jednak připravovaly proletářské massy ke společné činnosti, jednak aby se mohly uvésti v jednosvorný postup za okamžiku rozhodného.

Všecky strany shodují se v této příčině, ať jejich smýšlení o generální stávce samé jest jakékoliv.

Nic není ostatně přirozenějšího, poněvadž všecky školy socialistické, ano i všecky školy sociální, s nejrůznějšími programy politickými, uznávají, že solidární činnost odborová má býti základem každého hnutí dělnického. Tím spíše pro podnik tak důležitý, tak plný následků jako stávka generální, jest korporativní organisace dle zdání všech podmínkou nezbytnou.

Avšak v tom se strany různí, jakou cenu jí přikládají. Stoupenci stávky generální, ti, kdož skládají v ni všecku svou naději na emancipaci proletářskou, považují syndikální organisaci jakožto »páteř« hnutí dělnického.[1]

Naproti politickému zápasu volebnímu a parlamentárnímu, naproti usilování po reformách, naproti rokování o programech kladou syndikální činnost dělnickou.

Poznamenali správně, že činnost politická a parlamentární za jistých dob a v jistých zemích úplně pohltila pro sebe pozornost a

---

[1] Přednáška Dra Friedeberga, Mouvement socialiste, čís. 139-140 srpen— září 1904.

život socialismu, na újmu všem ostatním projevům životní síly dělnické. Upadajíc v opačnou krajnost, největší část přívrženců generální stávky vidí v činnosti syndikální jediný prostředek k emancipaci proletářstva.

Ale jest důležito upozorniti, že povšechná povaha a úloha syndikátu rozšiřují se v tomto pojetí a přijímají nový význam. Typ dosavadních jednot korporativních anglických a německých, jež zabývají se hlavně bezprostředním zlepšováním a hájením hmotných zájmů denních, ustupuje myšlence syndikátu revolučního, jenž »zabírá pro sebe člověka celého«, jenž jest jedním slovem pravou školou proletariátu. Aniž by opouštěly boj o požadavky současné, syndikáty mají vytyčiti si program širší a zabývati se připravováním budoucnosti. Myšlenka stávky generální bude jako kvasidlem této přeměny syndikálních tužeb: poněvadž stávka generální obsahuje v sobě všecky možnosti revoluce a emancipace, proto činnost syndikální, která ji připravuje a kteréžto ona jest nutným cílem, má býti jí rozšířena a jako obrozena. Z prostého sdružení ke vzájemné pomoci a z jednoty hospodářské, jímž byl až dosud v očích třídy dělnické, syndikát stává se takto jediným orgánem emancipačním.

Tomuto povznesení úlohy syndikátu odpovídá přirozeně snížení úlohy parlamentu: anarchisté ze zásady staví se proti veškeré činnosti parlamentární; socialisté revoluční, přívrženci všeobecné stávky, podřizují prostě činnost parlamentární hnutí korporativnímu: prakticky obě tato stanoviska splývají.

Co se týče umírněných, nerozhodných přívrženců stávky generální, ti zůstávají ovšem oddáni syndikátu, jemuž hodlají ponechati jeho úlohu dosavadní, snad poněkud více idealisovanou; avšak ve příčině revolučního výcviku proletářstva spoléhají na odbory politické a přípravné skupiny, na kooperativy, na souhrn zřízení, která tvoří dnes socialistické hnutí ve vlastním slova smyslu.

* * *

Avšak jakého vývoje bude třeba dosáhnouti této organisaci syndikální, aby dělnická třída byla schopna zvítěziti stávkou? Bude nutno, aby tato organisace představovala jakousi jednomyslnost dělnického proletářstva, či aby jen objímala jeho většinu více nebo méně značnou?

Názory se různí v tomto bodě; bylo věci té věnováno mnoho úvah stejně zajímavých, jež vycházejí z různých přesvědčení.

Nikdy, dle jedněch, třída dělnická nebude moci býti ve svém celku zorganisována v syndikáty a pošetilé prý jest na to pomýšleti. Ostatně všeobecná organisace veškeré třídy dělnické měla by význam jen v tom případě, kdyby se měl »provésti hospodářský nátlak stávkou dlouhého trvání.« Nuže, není myslitelno, že by mohly milliony individuí zůstati nehybnými na dlouhou dobu. »Jde-li o to,« praví Karl Kautsky,[1] »aby se zvítězilo pomocí mravního tlaku, tehdy není nutna všeobecná organisace, nýbrž všeobecné hnutí mass proletářských, naléhající v témž smyslu jako stávka.«

Jenom část lidové massy, pevně zorganisovaná, stačila by tedy podle mínění těchto, aby strhla s sebou i neorganisované, pouze připravené čilou propagandou.

Naproti tomu jiní theoretikové soudí, že organisovaná massa »indifferentních« bude tvořiti jeden z hlavních zárodků neúspěchu generální stávky.[2] Kterak počítati, nadchnouti, strhnouti k podniku a k útoku kombinovanému beztvárný dav nešťastníků pokořených bídou, zlomených nedostatkem, u nichž věčná odvislost zničila veškeru vůli? Jsou jich zástupy a každým dnem jejich počet se množí s vývojem strojní výroby. Bude třeba počítati s těmito nešťastníky, vždy disponovanými vydělati si něco pro uhájení svého živobytí a kteří nepřejí si než zaujmouti místo stávkujících. V každém případě jejich pomocí mohly by nejnutnější práce býti zajištěny a hle, co by dovolovalo průmyslníkům vyčkávati dlouho, bylo-li by toho třeba.

Mimo to, i kdybychom nepřihlíželi k »indifferentním«, jest nutno počítati též v některých zemích, zvláště v Německu a v Hollandsku, s dělnickými organisacemi syndikálními, které nepřejí revoluci a jež jsou vedeny pouze snahou zlepšiti své postavení postupně a v míře, pokud je to možno v dnešní naší společnosti. Jest jisto, že by v Německu syndikáty křesťanské působily prudkou opposici stávce generální a že by jejich protitlak vykonal své poslání u jisté části německé třídy dělnické: samozřejmě bylo by zájmem průmyslníků poskytnouti jim všech prostředků nutných pro propagandu protistávkovou a učiniti z nich ochrannou hradbu kapitalistického průmyslu.

* * *

Jestliže taková jest důležitost dělnické organisace během období přípravného, není menší ve chvíli činu.

---

[1] Mouvement socialiste, čís. 139—140.

[2] W. Düwell, Neue Zeit, z 19. listopadu 1904.

Tato organisace syndikální zajisté má býti ve skutečnosti, díváme-li se na věc pozorně, jistým druhem organisace společenské.

Především jest zapotřebí vůdců: ti, kteří dovedou operace až k okamžiku rozluky s měšťáckým státem, nepostačují, neboť v mnohých případech vláda, ohrožována generální stávkou, pospíší si odstraniti osoby, podezřelé, že na nich spočívá veškeré hnutí, doufajíc, že ochromí tak hnutí, když je zbaví jeho vůdců. Jest tedy potřebí, aby řada nejlepších soudruhů byla pohotově převzíti vedení hnutí po prohlášení stávky.

Dále jest zapotřebí pevných šiků, četných povzbuzovatelů, určených, aby rozněcovali nadšení, odvahu a vytrvalost stávkujících mass.

Vedle této organisace davů jest nutno zabezpečiti jistý počet hmotných prací nevyhnutelných k úspěchu. Nejdůležitější ze všech a nejnesnadnější jest péče o zásobování. A tu dotýkáme se jednoho ze slabých bodů v theorii stávky generální. Myšlenka všeobecné stávky předpokládá totiž zastavení veškeré práce produktivní pro kapitál a následkem toho též zastavení dopravy. Ve velikých shlucích lidu otázka výživy stane se rychle, za málo dní, otázkou rozhodující. Zastavení dopravy znamená přerušiti dovoz potravin: celá společnost trpí hladem, — proletáři i měšťáci. Tito poslední mohou ještě opatřiti se za peníze zásobami obchodníků; ale ti první jsou prostě vysazeni hladu. Aby se zabránilo této situaci, někteří navrhují, aby byly zřízeny potravní zásobárny, což je holá utopie, neboť zásoby na výživu statisíců osob, byť jen na několik dní, představovaly by peněžní náklad a vyžadovaly místo a organisaci kolossální, prakticky neuskutečnitelné.

Nehledíc k této otázce, která jest tolik důležita, ještě jiné práce musily by rovněž býti zaručeny, aby byly zabezpečeny životní podmínky třídy dělnické. Služba zdravotní měla by velikou důležitost a jí by příslušela správa a dozor na prodeje nápojů a na všecka místa lidových zábav, jež by zaujaly tak veliké místo v životě nezaměstnaného lidu. — Služba informační byla by velice potřebna: vedle komité řídícího stávku též dělnická massa měla by žurnály býti pravidelně a přesně poučována o všem tom, co by se týkalo postupu revolučního hnutí. Tisk, současně co by sloužil k rozšiřování nepřekroucených instrukcí vůdců, sloužil by též k vyvracování tendenčních pověstí, jež by protivník nelenil rozšiřovati s úmyslem, aby způsobil u davu nejistotu, podezření nebo paniku.

Aby se mohla třída dělnická opravdu odvážiti v rovný zápas se svými protivníky sociálními, bylo by zapotřebí zkrátka a bez za-

cházení do dalších podrobností, aby byla zorganisována jako tito její protivníci sami, ovšem bez zbytečných koleček cizopasné administrace anebo jalového hierarchismu, avšak s disciplinou »svobodně umluvenou« a s dobrou vůlí, jež jsou nepostrádatelné při každém podniku hromadném, a se svrchovanou pečlivostí v předvídání všech podrobností nutných životu velikého počtu lidí nečinných, shromážděných na témž místě.

* *
*

Aby se zdařil její podnik, nesmí třída dělnická toliko dobře znáti sebe samu, ona musí také dobře znáti svého nepřítele, by mohla zvoliti okamžik příznivý k úspěchu. Pouhý fakt, že se prohlásí zastavení veškeré práce, nedostačí totiž k zastrašení vlády nebo společnosti pevně zorganisované. Centrální moc, jista svými agenty (vojskem, policií, různými úřady), bude moci odolati první panice, svou chladnokrevností uklidniti znepokojené měšťáky, ano i nějakým odvážným obratem uvésti zmatek a porážku do řad dělníků. Jest zajisté velmi samozřejmé, že instituce, jejímž jediným úkolem od staletí jest vedení lidu, bude velmi mocna před pokojným odbojem pracujících, kteří ponejprv pokusí se bez násilí o dobytí moci. Jistota vlády vzbudí důvěru u měšťáctva, které se seskupí kolem ní, tvořic mocný, jednolitý celek, o nějž každý pokus bude v nebezpečí ztroskotati.

Jestliže naproti tomu vláda kráčí jednou z oněch period slabosti, kterou prodělává občas ve všech režimech, stávka generální bude míti více naděje na úspěch. Vláda nerozhodná, bez autority, zasévá nedůvěru a nejistotu v řadách svých vlastních agentů; měšťácké třídy váhají seskupiti se kolem středu, jehož vratkosti jsou si vědomy; z nedostatku pevného řízení ústředního rozdělí se občané ve skupiny neodvislé pod vedením nových vůdců, a toto roztříštění samo jest důležitým spojencem stávkujícího dělnictva. Některé skupiny měšťácké mohly by dokonce, jestliže by vyhlídky na úspěch jevily se příznivy proletářstvu, spojiti se s ním v naději, že zachrání vše, co se bude moci zachrániti, v odměnu za výhody dobrovolně postoupené.

Jest tedy nanejvýš důležito k vítěznému zakončení stávky generální, aby vůdcové hnutí lidového byli dobře a hluboce obeznámeni s vnitřními poměry vlády, s jejím mravním vlivem vůči národu nebo jeho zástupcům a aby neprohlašovali všeobecné stávky leč v okamžiku opravdu příznivém.

Tím potvrzuje se prospěšnost, téměř nutnost úzkého dorozumění mezi zástupci dělnické třídy v parlamentu a vůdci organisací syn-

dikálních. Při zřízení parlamentárním, v němž třída dělnická jest široce zastoupena, jsou to poslanci proletariátu, kteří jej mohou zpravovati poněkud přesněji o pravé náladě parlamentárního smýšlení a o poměrech vlády v parlamentu. Pouze ti, kteří jsou důvěrně zasvěceni do vnitřních diskussí, mohou s jakousi nadějí na správnost posouditi poměr vlády vůči zástupcům národa a možnost úspěchu, s nímž by se potkal podnik stávky generální. Vně prostředí politického a parlamentárního risika omylu jsou velmi četná. Soudí se špatně zevně, neboť se soudí pouze prostřednictvím. Informace tisku, jsouce vždy tendenční, nechávají projíti jen některé dojmy. Voličské schůze svolávané poslanci za doby normální ukazují, jak publikum posuzuje mnohdy politické situace na úkor pravdy; tím spíše za doby kritické. Aby se zvolil okamžik nejvhodnější k desorganisaci vlády parlamentární, přispění lidových poslanců — byť jen jakožto informátorů — jest tedy naprosto nezbytné. Nároky mnohých vůdců syndikálních, jimiž si osobují celé vedení bez všelikého přispění cizího a zvláště politického, jsou tedy ve zjevném odporu se samým úspěchem stávky.

* * *

Úhrnem bude tedy zapotřebí, aby dělnictvo přetvořilo se ve znamenitě přesný organismus, by mohlo spojiti a provésti všecky podmínky nutné k úspěchu. »Jest potřebí,« praví Kautsky, »aby proletářstvo nedalo se unésti jakýmkoli podněcováním nebo sváděním k činům nepromyšleným nebo neprozřetelným, k výbuchům zuřivosti, k panikám a aby nikdy neobětovalo svých základních cílů prospěchům vedlejším.« Pro každého, kdo zná povahu lidových hnutí, citlivost, jakou se vyznačují i massy počtem omezené, vrtkavost smýšlení davů, je zcela samozřejmé, že onen den jest ještě daleko — má-li vůbec nadejíti — kdy třída dělnická v abnormálních podmínkách životních, mezi nedostatkem, nečinností, podněcováním a provokacemi interessovaných živlů dovede zachovati svoji chladnokrevnost a podržeti vládu sama nad sebou.

A toto jest tím více hodno uvážení, že theoretikové stávky generální téměř jednomyslně uznávají nutnost jakési mravní páky, ideálního zaujetí, jež by nadchlo proletariát ke snášení nedostatku a k podstoupení nebezpečenství odvážné akce proti moci ústřední.[1]

Ať již tu má pomáhati soucit s utlačovaným nebo rozhořčení vzkypělé měrou netušenou, nebo posléze zvláštní touha po reformě,

[1] Eduard Bernstein, Socialistische Monatshefte. Leden 1905.

která odstraní nesnesitelnou situaci, vždy jest zapotřebí morálního kvasidla, které by pozvedlo vůli mass a které by je vyburcovalo z jejich příliš zvyklé apathie. Pravý předmět osnovaného hnutí, jsa rázu více všedního, nedostačil by zajisté, aby vzbudil nadšení.

Jakmile jednou jest stanovena nutnost takovéto vzpružiny vášně, možno-li tak říci, pochopíme snadno, oč ještě nesnadnějšími stávají se tím naprostá sebevláda a chladnokrevnost, tak právem doporučované stávkujícím. Musili by současně kypěti vášní a zůstávati pány sebe samých!

(Pokračování.)

Obchodní cestující.

Napsal Karel Scheinpflug.

(Pokračování.)

Pokud se týče povšechného vzdělání obchodních cestujících, naleznete v současné literatuře, zvláště belletrii, nejednu poznámku, nejedno přirovnání, jimiž se činí commis voyageur vzorem duševní mělkosti a povrchnosti. Nebudu zkoumati, je-li tento úsudek správný v celé své příkrosti, nezmírnil-li by se na příklad poněkud, kdyby ten který literát měřil průměrnou intelligenci obchodních cestujících průměrnou intelligencí příslušníků jiných stavů místo svými ideálními požadavky. Stačí snad, řeknu-li, že je také mým přesvědčením, že průměrná úroveň všeobecného vzdělání obchodních cestujících bývá opravdu velmi nízká. Dodávám však hned, že za stávajících poměrů může býti sotva jinak a že snad není druhého povolání, jež by zvýšení této úrovně činilo tak nesnadným, jako právě toto zaměstnání.

Školská příprava obchodních cestujících nebývá, jak jsem se již zmínil, příliš důkladná. Mladý muž naučí se trochu otáčeti za pultem, trochu opisovati faktury a offerty a již s ním na cesty. A na cestách už dožije svůj věk, nevyprostí-li ho bohatá ženitba, dědictví, nebo jiný úsměv Štěstěny, anebo odvážný pokus o samostatnost s několika stovkami v kapse.

V témž okamžiku, kdy odchází poprvé se svou vzorkovou brašnou k nádraží, vytrhává své kořeny z půdy, v níž dosud rostl. Rodina, přátelé, společnost, koutky přírody, jež rád vyhledával, zábavy, které rád navštěvoval, to všecko mizí v dáli. Zprvu je příliš mnoho starostí s novým zaměstnáním. Ten stálý spěch a stálé napjetí, ustavičná změna okolí a lidí, vrhání udice a zkoumání půdy, nečistota a špatná strava v mnohých hostincích, nemírné požadavky povozníků a posluhů, to všecko znavuje a vyčerpává síly, takže jich nezbývá pro jiné zájmy. Potom znenáhla uvyká. Naučí se dojídati klidně svou

večeři, když vlak již dýmá přede dveřmi nádražní restaurace, oceňovati výkony fiakristů jako taxametr, pronikati jediným pohledem úskoky jídelního lístku; v jeho mozku začnou se rýsovati mapy, jízdní řády a tabelky sazeb, hromaditi jména, data a fysiognomie; sezná, že továrník pan Slavíček je německý nacionál, a mlynář pan Riemerschmidt uvědomělý Čech, zapamatuje si, že v cukrovaru x-ském jsou návštěvy bezúčelny ve čtvrtek dopoledne, poněvadž toho dne bývají schůze správní rady a v přádelně y-ské v pondělí, protože ten den meškává ředitel pravidelně v Praze. Houfy takových drobných poznatků, zkušeností a praktik, které pro něho tvoří užitkové hodnoty a podmínky existenční.

A zájem o ně sílí příliš na úkor jiných zájmů, na úkor zájmů o rozmnožení a prohloubení vědomostí, které mají význam pro člověka vůbec, nejen pro obchodního cestujícího, o zušlechtění vlastního vkusu a citu, o jemnější požitky a radosti. A kdyby se i zájmy tyto zachovaly, je tak málo podnětů a příležitostí!

Není milého koutku, jemuž by chtěl cestující dodati intimního půvabu a odlesku své osoby; stále nové okolí, okolí cizí a prodejné, domov pro několik hodin. »Omnia mea mecum porto« — obmezuje se tedy všechna snaha toho druhu na kult vlastního zevnějšku. Duševní styky s přátely, s rodinou, třeba písemné? Je k nim tak málo času a klidu. A kdyby tento kočovný život nahrazoval půvaby života usedlého bohatstvím a silou svých dojmů, svých půvabů! V pravdě však není života jednotvárnějšího nad tento život plný změn. Je to jednotvárnost neklidu, jednotvárnost proměnlivosti.

Cestující seznává tolik nových osob, tváří, jmen, a tak málo duší; tolik obchodníků, a tak málo lidí. Jedni dávají mu své zakázky, druzí své nezdvořilosti a třetí natahují ruku po jeho zpropitném; ze svého duševního fondu, ze svého myšlení, cítění, vědění nedá mu žádný ničeho.

Ale krásy krajinné! namítnete. Vskutku. Před oknem vagonu vzpřimují se obrovské postavy hor s jiskřivými čelenkami věčného ledu, se závratnými srázy a šklebivými propastmi, před oknem vagonu zasvítí veselé, šťavnaté louky, prořaté pěnivými ručeji a pokropené bělostnými domky, tak čistými, jako by je právě vyňal z hračkové krabice; před okny vagonu zaleskne se ocelová hladina jezera. A náš muž sedí právě v koutě kupé, zkrušen těžkou starostí. Poslal před několika dny svému domu velikou objednávku, doprovozenou nejpříznivější informací o poměrech zákaznikových. Dnes o nich dostal náhle zlou, zneklidňující zprávu. Dojde jeho varovný

dopis ještě v čas? Hory buší směle na brány nebeské, louka se usmívá, hladina jezera se leskne jako ocelový štít. Dojde jeho dopis ještě v čas?...

Kniha! Nejvěrnější přítel osamělých, vždy ochotný poučovati, vždy volný povznášeti, vždy hotový následovati člověka kamkoli, do vyhnanství i do žaláře! Kniha...? Věříte však, že lze čísti hlubší knihu vědeckou neb uměleckou, čísti ji oddaně a plodně v lomozícím vlaku, jehož okny nakukují vyzývavě výseky krajin, jehož okny hned s té, hned s oné strany vpadají oslňující paprsky sluneční a mžikavé stíny stromů, telegrafních tyčí, dýmových oblaků, za stálého rozhovoru a střídání patnácti spolucestujících? Nebo v neútulném, svou cizostí rušícím pokojíku venkovského hostince, při blikavém světle stearinové svíčky?

Když pak večer, po denní práci, jejíž doba není obmezena žádnými zákonnými předpisy, přijde náš cestující do hotelu, těch několik hodin před ulehnutím jest konečně jeho. Totiž, docela ještě ne. Ještě jest mu napsati denní zprávu pro chefa, obsahující objednávky a informace. Na stěně jídelny visí snad divadelní plakát nebo pozvání do koncertu. Náš muž je, dejme tomu, milovníkem divadla nebo hudby. Ale zítra ráno jest mu vstávati ve čtyři hodiny, neboť odjíždí ranním vlakem. Eh, až jindy! Zapálí si tedy doutník a zdvihne noviny. Než i ty noviny čte jenom tak, jak je možno v neklidné místnosti, kde cvakají koule kulečníku a mlaskají karty za klení hráčů a duchaplných poznámek kibiců, kde řvavý orkestrion hraje sedmkrát za večer jeden a týž valčík, kde se u jednoho z nejbližších stolů hádají o politiku, u druhého nadávají obecnímu hospodářství a u třetího přetřásají pikantní dobrodružství.

Telegramy z bojiště, různé zprávy, skandály v říšské radě, soudní síň. Pak se tato kořenitá strava zalije limonádou »Fliegende Blätter«.

Tam u prostředního stolu sedí také několik mužů, kteří jsou zřejmě cizinci v ostatní společnosti. Kollegové. Přisedne k nim a dají se do řeči. Snad se již znají odjinud, snad ne; nezáleží na tom. Společnou snahou všech jest ubiti několik nudných hodin a pozapomenouti na denní mrzutosti. Nejsnadnějším dorozumívacím prostředkem přátel pro dvě hodiny jsou karty; zde je půda společných interesů. Sotva kdo jiný umí tolik různých her v karty, jako obchodní cestující. Někteří z nich umívají ještě více: různé kejkle a kouzelnické kousky s kartami, a také s noži, kalíšky na víno, ubrousky a pomeranči, že by mohli konkurovati s leckterým profesorem magie.

Konečně i v rozhovoru nalezne se bidélko, na němž se mohou sesednouti povahy, zkušenosti, názory různého peří: anekdota. Vskutku jsou obchodní cestující nejhorlivějšími pěstiteli a šiřiteli anekdot — artiklu, jehož lze zužitkovati nejen společensky, ale i obchodně; možno je přidávati nabídkám jako obrázky balíčkům cichorie. Také o dojmech četby dá se časem hovořiti, když některá ze zmíněných čtyř novinových rubrik přinese něco zvláště sensačního. Zprávy »Národních Listů« a »Politiky«, které četl pan A, doplní se vhodně zprávami »Bohemie« a »Prager Tagblattu«, z nichž čerpal pan B. »A ‚Zeit' jste nečetli?« podiví se pan C. »To nevíte nic, tam jsou odhalení!«

I na půdu hospodářskou se někdy zabrousí a kritisují se kartely, tarify železniční a celní sazby, při čemž se nad kritiky vznášívají jako duch svatý ohnivé jazyky »Neue Freie Presse«.

Umění? To jsou tisícové honoráře houslových virtuosů a milostné affairy zpěvaček a hereček. »A o tom vy ještě nevíte? Byl jsem včera v Praze, celá Praha nemluví o ničem jiném.«

Hubený osev duševních lánů, ne-li? Ale tento život nedává bohatšího a je třeba veliké energie pracovní, mocné touhy i sebevlády, aby mu byl urván. Neboť tento život nejen odměřuje skoupě chvíle klidu, nejen nedopřává valně příležitosti k intimním stykům s bohatšími dušemi; on také silně znavuje stálou osobní offensivou, hojným pohybem na vzduchu a otřásáním vozidel a zbavuje ducha pružnosti nutné k duševní práci.

Jsou jednotlivci, kteří se pustí odhodlaně v boj s touto nepřízní okolností. Viděl jsem kdysi cestujícího, jenž seděl v jídelně hostince sám u stolu, stranou svých kollegů, a nevšímaje si okolního hluku chvílemi napjatě přemýšlel a chvílemi psal. Když na okamžik vyšel, přiblížil se kterýsi zvědavec z naší společnosti k jeho stolu a nahlédl nediskretně v jeho rukopis. Vrátil se s tváří rozzářenou. »Víte, co píše? Drama, pánové, a dokonce již třetí akt, šestý výstup!« Odhalení vzbudilo všeobecný smích. A mně bylo toho člověka tak líto! A současně jsem k němu pociťoval takový respekt — i když jsem se ujišťoval, že nemá zbla talentu a že jeho kus jest ubohá slátanina, již bych se za jiných okolností zajisté vysmál.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Obchodní smlouvy Německa a Rakousko-Uherska — Zvýšení manipulačních poplatků na státních drahách — Stížnosti do nedostatku vagonů na zboží - Sestátnění severní dráhy císaře Ferdinanda — Jednání s Rakouským Lloydem o novou subvenční smlouvu — Zdražení poštovní dopravy na obzoru — Modernisování našeho akciového zákona reformami akciového regulativu — Naše osvětová a mravní pohotovost — Hospodářské české podniky se zlatým dnem — Zrušení francouzského konsulátu v Praze a pověst národa Husova za hranicemi — Účast českého kapitálu na ruských papírech — Doplňovací volby do obchodních a živnostenských komor — Světlé body s nestejným leskem v posledním měsíci českého národního hospodářství.

Poslední měsíc loňského roku odevzdává říši naši a naše české země svému nástupci v roce letošním v poměrech hospodářsky sotva závidění hodných. Naši kronikáři ve výročních rozhledech nutili se celkem do jasnohledné nálady, poněvadž jsou na jevu známky čilejšího ducha podnikavosti v hospodářské výrobě. Ale žijeme uprostřed Evropy, uprostřed států, proniknutých hospodářskou expansivností. S námi, kol nás a přes nás upřádá se právě pletivo s m l u v o b c h o d n í c h, jež má na rzletí býti mocným regulativem pro výrobu a spotřebu obyvatelstva jednotlivých států. Politika jest dosud uměním, jak zvýšiti a zdůrazniti hospodářskou a brannou sílu státní: »Mezi různými státy nepřestává zápas, vedený zbraní ve válce, úskokem v míru. Vše, co v soukromém styku lidí je pokládáno a prohlašováno za ničemné, jest v zápasu tomto dovoleno a ten považován jest za velikého státníka, kdo ve prospěch své vlasti cizí národy nejúspěšněji podvede a znásilní.« (Antonin Menger.)

Dvojhlavý orel rakouský se zlatým zobcem a zlatými spáry, jehož dvě hlavy stále vzhlížejí na dvě strany, nemá té síly a moci, toho vzletu a rozmachu, jako černý jednohlavý orel německý s červenými spáry na pravo hledící. Dosavadní dynastická politika, vedoucí zápas zbraní ve válce a úskokem v míru má v Německu od dob velkého kurfiršta své tradice již staleté.

Protestantismus dle názoru Webra a jiných německých národních hospodářů svou vnitřní povahou způsobil hospodářský rozkvět severního Německa. Mimo to náboženští vystěhovalci ze zemí českých, alpských, jihoněmeckých a Francie opouštěli se slzami zoufalství krásné své země, zalidňujíce písčité pláně braniborské; odešli ze zemí protireformačních

obyvatelé nejlepší, ponechávajíce své vlasti drancování římské feudální soldatesky.

Na pustinách braniborských stoletou prací svou pomáhali budovati moderní hospodářské a národní Německo. A nebyl to jen německý voják velikého Fritze a jeho nástupců, jenž kladl základy ku dnešní moci Pruska-Německa, byli to též Stein-Hardenbergové a zvláště němečtí učitelé, kteří čerpajíce z pramenů osvěty, naším Komenským národům objevené, naučili národ německý disciplinované práci.

Německo vstupuje do roku 1906 s ujednanými novými obchodními smlouvami s Belgií, Bulharskem, Italií, Rakousko-Uherskem, Rumunskem, Ruskem, Srbskem a Švýcarskem. Mimo to zahájilo jednání se Spojenými státy o obchodní smlouvu tarifní. Naproti tomu Rakousko-Uhersko má obchodní smlouvy hotovy jen s Německem a Italií a sice smlouvy, jimž schází souhlas konstituční poloviny naší říše. Osud a hlavně obsah obchodních smluv s ostatními uvedenými státy rýsují se dosud jen v dosti mlhavých obrysech. Se Švýcarskem vyjednávání v říjnu bylo přerušeno, poněvadž švýcarští vyjednavači činili přílišné nároky na slevu našeho cla pro textilní zboží, výšivky a jiné zboží, jež přiznati s naší strany bylo považováno za nemožno. Poněvadž však ve Švýcarsku nový tarif vstoupil v platnost 1. ledna 1906, kdežto pro dovoz Švýcarska do Rakouska dosavadní náš smluvní tarif až do 1. března 1906 jest v platnosti, musila naše říše uzavříti dvouměsíční provisorium, neměl-li odbyt našich výrobků — zvláště sladu (roční dovoz z Rakouska do Švýcarska 10 mil. K), zboží dřevěného a řezaného dříví, ohýbaného nábytku a zboží skleněného — značně býti stížen. Provisoriem alespoň částečně seslabeny nepříznivé účinky nových švýcarských dovozních cel.

Bulharsko v roce 1894 vzalo za vděk smlouvou o nejvyšších výhodách. Dnes, dovolávajíc se svého hospodářského a politického sesílení a poukazujíc na to, že 27% celkového dovozu do Bulharska jde z naší říše, že naproti vývozu jeho k nám (7—9 mil. fr.) stojí v posledních létech třikrát větší dovoz z Rakouska do Bulharska (38—40 mil. fr.), žádá, by s ním byla uzavřena moderní obchodně politická smlouva a nepřeje si dále snášeti zásah cizích států na bulharské monopoly, akcize a oktroi. Jednání o obchodní smlouvu rozbíjí se hlavně o požadavek Bulharska, aby do Rakouska dovolen byl volný dovoz dobytka. Zákaz dovozu dobytka, vydaný před 30 léty, dle tvrzení bulharské vlády naprosto neodpovídá dnešním zdravotním poměrům dobytka v Bulharsku. V Bulharsku platí zákon o moru dobytčím, sdělaný dle vzoru rakouského, policie veterinární byla dle tvrzení bulharské vlády s velkým nákladem v posledních létech organisována, zvěrolékařů, vzdělaných na vysokých školách ve Francii, jest v Bulharsku vzhledem k počtu dobytka více než v Uhersku. Všechny snahy Bulharska, by proniklo vývozem dobytka do Francie a Německa, jsou marny, dokud státy tyto dovolávají se autority nejbližšího bulharského souseda Rakousko-Uherska, jemuž prý veterinární poměry v Bulharsku lépe mohou býti známy a jenž zpěčuje se zrušiti zákaz dovozu. Se strany Rakousko-Uherska, zvláště agrárníků se popírá, že zdravotní stav bulharského dobytka jest nezávadný. Nakažlivé nemoci prý tam stále řádí a jsou zavlékány z Turecka.

Po svátcích vánočních došla náhle zvěst o hotové téměř celní unii Bulharska se Srbskem. Podrobnější povaha a obsah její do této doby nejsou známy, ačkoli prý ujednání je staré; pro ministra Goluchowského by to nebylo velikým doporučením, když se unie ujednala bez jeho vědomí, ale je třeba vyčkat, jak se věci vyvinou.

*

V zimním zasedání státní rady železniční sdělilo ministerstvo železnic, že zamýšlí zvýšiti manipulační poplatky,[1] poněvadž potřebuje úhrady pro zvýšené platy železničním zřízencům. Sdělení ovšem narazilo na velký odpor zástupců průmyslu, obchodu i zemědělství a na protestní resoluci poslanecké sněmovny. Celkové zatížení dopravy na státních drahách odhadováno bylo odpůrci na více než na 7 mil. korun, při zboží hromadném (uhlí, kamenu, cementu, vápnu, zeminách, surovém železu, rudě, hnojivu), na 2·4 mil. K. Vytýkalo se, že doba pro zvýšení není vhodna zvláště vzhledem na soutěž uherskou, jíž tarifní politika je stále mocnou oporou, a se zřetelem na nové obchodní smlouvy, jichž dosah předem těžko lze určitěji odhadnouti. Protestováno proti jednotnosti manipulačních poplatků bez ohledu na vzdálenost a dovoláváno se v té příčině poměrů tarifních v Německu a Švýcarsku. Vláda v plenu státní rady železniční snažila se dost důrazně obhájiti svůj plán, odmítajíc zvláště další differencování poplatků, pokud se týče snížení zamyšlených přirážek pro méně hodnotné hromadné zboží. As za 10 dní ve výboru ad hoc železniční radou zvoleném vládní zástupcové od svého intransigentního stanoviska upustili a koncedovali differencování poplatků dle zboží, sníživše zvláště pro uhlí a ostatní hromadné zboží původně zamýšlenou sazbu. Finanční effekt zvýšení takto zmírněného odhaduje se na 5 mill. K. Vývoz zvýšením poplatků, jež v platnost vstoupiti má 1. dubna 1906, přímo dotčen býti nemá. Má také zabráněno býti, aby soukromé dráhy manipulační poplatky nezvyšovaly. Dr. Fořt při té příležitosti ve výboru prohlásil, že po sestátnění soukromých drah »tíhou přírodního zákona nastane všeobecné zvýšení dopravného.«

S touto málo promyšlenou »nouzovou« akcí železničního ministerstva nemile kontrastují rok co rok se opětující a vždy ostřeji vystupující stížnosti do nedostatku vagonů pro zboží zvláště v průmyslové podzimní saisoně. Nedostatečnost naší hospodářské správy na tomto případu se vidí jasně. Správě železniční jako by nebylo bývalo známo, že letošní dobrá sklizeň cukrovky bude vyžadovati pro dopravu většího souvozí, že blízkost termínu, kdy vstoupí v platnost nové obchodní smlouvy, dočasné částečné vyloučení Ruska ze soutěže na světovém trhu, povedou ku zvýšení dopravy v obchodním styku s cizinou.

Správa železniční po řadu let s klidem předbřeznového pana France k tomu přihlížela, jak ovoce, brambory atd. na stanicích pro nedostatek vozů hnily, jak cena uhlí nedostatkem vagonů a zdlouhavou dopravou újmu brala. Na všechny stížnosti měla v létech minulých lakonickou od-

[1] Manipulační poplatky vybírají se za vypravení zboží, za sepsání súčtovacích dokladů, přistavení a řadění vozů a za jiné práce potřebné k dopravě na stanici zasílací nebo přijímací, vyjímaje výkony, za něž t. zv. vedlejší poplatky jsou vybírány.

pověď: »Máme dost vagonů. Všechno v pořádku.« Jako předbřeznový pan Franc tvářila se. Snad myslila si, že zemědělci, horníci, průmyslníci jsou v Rakousku proto, aby vydržovali c. k. ministerstvo železnic s podřízeným jeho stotisícihlavým personálem, že všichni ti producenti jsou na světě proto, aby mohlo se Rakousko chlubiti, že má tolik a tolik tisíc kilometrů c. k. státních drah. Teprve letos vláda přiznala, že jest nedostatek vagonů. Zatím počet dělnictva od r. 1901 v sedmi vagonových továrnách klesl na polovinu. Kdežto ještě v roce 1901 objednáno bylo 6083 vagonů, klesal počet objednávek přese všechny důrazné stížnosti, že není vozů, rok od roku. V r. 1905 objednáno v Rakousku 1840 vagonů. Továrny jsou zařízeny na výrobu 12.000 vagonů ročně. Pro pruské státní dráhy preliminována na r. 1906 objednávka 30.000 vagonů, pro Italii 10.000 vagonů, pro Rumunsko 3000 vagonů. Rakouské státní dráhy objednaly v r. 1905 1123 vagonů. (Čísla z řeči posl. Günthera ve schůzi posl. sněmovny 18. XII. 1905). Teprve letos správa státních železnic vzpamatovala se ze své byrokratické předbřeznové upjatosti a slíbila v státní radě železniční, že v nejbližších 5 létech má býti opatřeno za 7 mil. K nových vozů na zboží. Za těchhle poměrů nelze se diviti, je-li výnos státních drah nedostatečný. Dle úředních výpočtů činí 2·3% z kapitálu, jehož vypočtení ovšem snad stálo fantasii naší železniční správy tolik asi námahy, kolik rozpočet pro nové alpské dráhy.

Velkou většinou přijat v plenu státní rady železniční návrh, aby zřízeno bylo nové ředitelství státních drah v západních Čechách. Čeští členové hlasovali sice proti návrhu, ústy ing. Kaftana však ne z důvodů zásadních, nýbrž hlavně proto, že jest věc ještě k rozhodování nezralou. Není pochyby, že vláda toto usnesení poradního sboru bude se snažiti co nejhorlivěji ve skutek uvésti. Dokud nebudou hlavní soukromé dráhy v Čechách postátněny, opírá se požadavek daleko více o důvody nacionální, než věcné. Ale patrně chtějí Němci skrýti v čas tuto svou vymoženost, jež není malé národní ceny, aby při postátňování mohli vystoupiti s novými požadavky kompensačními proti rovnému právu české řeči s řečí německou na tratích — českými krajinami probíhajících. Zatím úsilně se pracuje na němčení c. k. ředitelství státních drah v Plzni. K naléhání Schönerera a Schreinera přeložen »český« ředitel Tuček do Vídně a dosazen Němec Strzizek jako ředitel do Plzně.

Sestátňovací železniční politika snad konečně sestoupí s povýšených ministrpresidentských programů v šeď skutečnosti. Sestátnění c. k. privilegované severní dráhy císaře Ferdinanda zdá se býti zajištěno. Privilegium této první velké lokomotivní dráhy končilo v polovině let osmdesátých. Finanční moc společnosti této dráhy dosáhla s pomocí našich tehdy ještě většinou staročeských poslanců obnovení koncesse, zavázavši se tehdy k výstavbě některých strategicky prý důležitých linií, ku značnějším slevám tarifním a k úpravě podílu státu na zisku. Byl to pro finančníky za společností stojící dobrý patriotický obchod. Zlevnění tarifů, výstavba nových linií bylo s obchodního stanoviska příkazem nutnosti. Oni se k tomu dali uprositi od Taaffa appelem na vlasteneckou obětavost.

Nejvyšší kurs akcií této společnosti činil v r. 1875 3980 K, v r. 1885 5060 K, v r. 1895 7480 K. Příjmy z dopravy osob se od r. 1885 více než zdvojnásobily, z dopravy rychlého nákladu více-než ztrojnásobily. Stát se zavázal, provede-li výkupné právo, jež počalo 1. ledna 1904, vziti za základ valuty výkupné průměr výnosu posledních 7 let s vyloučením dvou let nejnepříznivějších. A Bismark byl v polovině let osmdesátých se svou velkou sestátňovací politikou skoro již hotov. V r. 1886 bylo v Prusku ze sítě železniční 22.000 km 20.000 km ve vlastnictví a správě státu, v Rakousku bylo v r. 1885 z 13.000 km jen 5100 v rukou státu. Bylo by zajímavo odhadnouti, do kolika milionů jde škoda materiální i národní, již český národ utrpěl touhle národohospodářskou staročeskou politikou. Převzetím severní dráhy císaře Ferdinanda rozmnoží se síť státních železnic o 1313 km. Bude to sestátnění největší sítě železniční, jež kdy u nás v Rakousku bylo dosud provedeno. Akciový kapitál severní dráhy činí 156·4 mil. korun, priority její 252·7 mil. kor. Dopravila v posledním roce 11 mil. osob a 15 mil. tun zboží. V druhém týdnu 1906 zahájí vláda nové, velmi obtížné jednání o sestátnění se společností státních drah, rak. severozápadní drahou a jihoseveroněmeckou spojovací drahou.

Tvrdým oříškem bude pro vládu dále jednání s Rakouským Lloydem a Dunajskou paroplavební společností o novou subvenční smlouvu. Ve příčině Rakouského Lloydu možno v tomto případě mluviti nejen o sanaci jeho, nýbrž i o sanaci naší obchodní mariny. Novou alpskou železniční linií nabývá otázka ta zvláštní aktuálnosti. Jak náš terstský přístav za poslední 4 desetiletí minulého století klesal, vidno z podílu jeho na celkové dopravě evropských přístavů, jenž v těchto obdobích takto se vyvíjel: 11·5 proc., 9·4 proc., 7·6 proc., 6 proc. Naproti tomu podíl přístavu hamburského takto v stejných obdobích mohutněl: 20, 25, 29, 34 proc. Terstský přístav stále klesal a klesl číselně v r. 1890—1899 na polovinu svého významu z let 1860—1869. Naproti tomu soutěž přístavů ve Rjece, Janově, Hamburku mohutněla, v Benátkách nebyla seslabena. Jaký význam má pro žádoucí zmohutnění přístavu terstského železniční tarifní politika, netřeba podrobněji rozváděti. Historie přístavu hamburského jest v této příčině velmi instruktivní učitelkou.

Správce ministerstva Auersperg ohlásil ve schůzi průmyslové rady 5. prosince, že větší náklad, jenž vznikne úpravou platu poštovním zřízencům, bude nutno nějakým způsobem hraditi z poštovní dopravy. Při zdražení dopravy poštovní bude však prý toho dbáno, aby zvláštní zájmy obchodnictva co nejméně byly dotčeny.

*

Neutěšené poměry naše v oboru akciového podnikání vlekou se dále. Rakousko má již pochybnou světovou slávu, že má největší daně na akciové společnosti a že má společností těch počet nejmenší. Konečně vyniká mezi státy kulturními tím, že má nejméně obchodních musei. Pamětihodnosti dob dávno minulých zachovává si ve svých zákonech. Vyžaduje to méně hmotného a duševního nákladu. Tak ochraňuje s láskou archaeologa starý cop koncessní soustavy pro akciové společnosti. Po čtvrt století odevzdává cop ten jedna ministerská vláda druhé s omluvou, že neměla

odvahy, že jí bylo líto odstřihnouti ten pěkný pletený cop z doby policejního absolutismu. A vláda Gautschova nepochybně zas jej odevzdá svému nástupci. Vláda Kaizlova, zvaná Franz Thun, nabarvila cop ten modernější barvou v akciovém regulativu. Barva zatím vybledla a vláda Gautschova ptá se právě průmyslové rady a obchodních komor, jak má barvu osvěžiti, aby cop nemusil býti ještě několik let odstřihován. Nechce býti Dalilou, jež by odstřihla svému Samsonovi, daňovým příjmům, důležitý zdroj síly. Tak se alespoň domnívá. Reformu akciového, resp. obchodního zákona nelze, jak dobře ví, prosaditi bez reformy daňové. A tak věc odkládá na škodu národního hospodářství na konec tohoto decennia, kdy nutno revidovati zákon o přímých daních osobních.

*

My, Čechové, vstupujeme do nového roku a do nového 12letého období středoevropských styků hospodářských s řadou válečných hesel o soustředění českých sil ku společnému útoku, s ideály formálních průkazů způsobilosti a s jinými cechovními antikvitami, s neochvějným přesvědčením, že ne my, ale jen špatné zákony jsou vinny našimi malými pokroky a s novým ústavem Národní Rady, jehož budoucí působnost již dnes ozařuje a určuje osoba předsedy jejího. Byly-li mocné Prusko a říše německá připravovány nejen vojáky, nýbrž i učiteli a dělníky, my stále na mysli máme jen ty fantastické blánické rytíře...

Z jednoho oboru podnikání mohl by míti národní hospodář, jenž ideály mravní a osvětové vypuzuje ze svého pole, velkou radost. Z podnikání za účelem duševního mrzačení českého lidu. Neměly-li vídeňské německé vlády v téhle věci dost šťastnou ruku, ukázali nám někteří naši vlastenci v tomto národohospodářském podnikání důvtip přímo geniální. V různých právních útvarech vystupuje toto podnikání. Associace, rodinný závod, podnik jednotlivce. A pracuje nejen se 100 proc. hmotným ziskem, nýbrž dosahuje neobyčejných úspěchů v ideálním svém cíli, zmrzačiti duši českého lidu, udusiti v ní životní oheň ideálů Husa, Komenského a Havlíčka. Vydavatelé denníku, zvaného Českou Politikou, Šípů, Kurýrů, Humoristických Listů, různých kalendářů, Mayových krváků, Tří mušketýrů (s vinětou Vrchlického), různých pikantních historií z berlínského císařského dvora, detektivních románů, »moderních« knih pařížských klerikálů, Ohnetových salonních nesmyslů, pisatelé novinářských rubrik vnitřních i zahraničných zvláště o Francii a Rusku jsou toho dokladem. Národní Rada mohla by vyšetřiti, jak Vilímkovy a Hynkovy krváky klesti zvláště na českém venkově cestu krvákům vídeňským a otravným tiskovinám českých klerikálů. Ruské knihovně dochází v posledních létech při téhle soutěži dech. Jest pro nás málo salonní. A tohle podnikání šíří slávu českého národa a bude míti nemalý vliv na hospodářský náš rozvoj. Jsme na nejlepší cestě státi se slovanským Španělskem. Pověst o nás začíná se ustalovati již v Paříži. Paříž počíná se dovtipovati, že Prague neleží v Hongrie. Zpravodaj francouzského státního rozpočtu Gervais navrhl, aby konsulát v Praze byl zrušen, poněvadž prý česká intelligence je proti republice francouzské a je na straně francouzských klerikálů a dobrodruhů monarchických. Za důvod svého tvrzení uvádí francouzský zpravodaj denníky — Nár. Listy, Č.

Politiku a Hlas Národa. Ve Francii již nás poznávají, bohužel, ne z děl Denisových, nýbrž z našich representačních žurnálů, jež šlapají po ideálech Husa, Komenského a Havlíčka.

Poznávají nás stejně v Rusku . . .

Než chci zatím promluvit k účasti českého kapitálu na ruských papírech. Stanovisko našich národních hospodářů budilo ve mně vzpomínky na známou polemiku Jakuba Malého s Havlíčkem v letech čtyřicátých. Jakub Malý Ruska neznal, Havlíček znal, naši národní hospodáři se slovanskými kluby Ruska zase neznají, znají jen a obdivují se cáru báťuškovi a byrokratické hrůzovládě s knutou duševního a tělesného násilnictví. Některý čtenář snad se usmívá . . . Kapitál hledá úroků, kdo je platí a odkud je béře, to přece jest pro obchodníka pravidelně věcí podřízenou. Vždyť Němci také upisovali horlivě. Pravda, ale Němci neověšovali svých úpisových výzev věnci slovanské vzájemnosti, jak to naše noviny a naši praktičtí finančníci dělali. Němci posílali svůj kapitál do Ruska jako předvoj své průmyslové invase, hleděli na věc čistě obchodně, spekulovali ať šťastně, ať nešťastně. Ale ta hrstva našeho kapitálu? Theoretičtí i praktičtí národní hospodáři, mající míti stále na zřeteli prospěch národa, dojista neměli guirlandami »slovanského uvědomění« mámiti naše krátkozraké drobné kapitalisty v době, kdy stále mluví se o hospodářské soběstačnosti, o oplozování a podporování české výroby českým kapitálem, v době, kdy stále ještě lány našeho národního hospodářství úhoří pro nedostatek kapitálu, kdy vyvážíme ročně tisíce rukou práce, jichž nedovedeme, nikoliv nemůžeme zaměstnati. Doufejme, že tato exotická exkurse našeho kapitálu neskončí špatně. Ale dojista bychom měli zamysliti se nad poměrem vlastenectví ku spekulaci.

Obchodní a živnostenské komory měly koncem roku doplňovací volby. V Čechách národní složení těchto sborů nebylo změněno; ale přáli bychom našim komorám českým, aby všechny své češství mohly zvýšit svou národohospodářskou činností, aby členové měli pochopení pro hospodářské úsilí svého vedoucího orgánu. Mělo by konečně na př. být možné, aby naše komory zobrazovaly hospodářské a sociální poměry svého obvodu. Obtíže nejsou nepřekonatelné, náklad přinesl by národu našemu velký prospěch. Práce ty většinou konati by musily kanceláře. Kdyby komory k tomuto účelu se spojily a získaly i součinnosti zemědělské rady a odborných spolků, obtížný, pravda, úkol byl by proveditelný. Jak v Německu se smýšlí v první řadě o komorách, čteme u R. Calwera v úvodu I. díla »Das Wirtschaftsjahr 1904, Handel und Wandel in Deutschland«.

Ve vídeňské komoře byla doplňovacími volbami Luegrova křesťansko-socialní menšina seslabena. Dosud měla z 48 mandátů 8, po doplňovacích volbách měla jich míti jen 6, nastoupením jednoho náhradníka ztenčí se počet jejich hlasů na 5. Počtem hlasů, jež při doplňovací volbě proti všeobecným volbám z r. 1902 odvrátily se od Luegra, je porážka tato dosti citelnou. Osudným pro Luegra může býti, že se od něho počínají odpoutávati hostinští. Je to snad obratem ve smýšlení vídeňského »malého muže«, v němž je tolik české krve?

Ze světlých bodů našeho národního hospodářství vzpomínám z posledního měsíce činnosti českého odboru zemědělské rady, pokud čelí k technickému a společenskému povznesení zemědělství (ovocnářství, kursy dobytkářské a ambulatorní kursy hospodyňské). Jako světlý bod také bych registroval konečné odstoupení dra. Fořta z kanceláře pražské komory. Ven z přítmí! *H. K.*

V Praze, 6. ledna 1906.

ŠKOLA.

Školské paběrky z posledního zemského sněmování — Požadavky pražského učitelstva — Potřeba nového systému obsazování učitelských míst — Společnost pedagogického musea národu českého.

Poslední zasedání sněmu království Českého řadí se, pokud se školství a učitelstva týče, k nejneplodnějším. Omezilo se na několik schůzí školské komise, v nichž rokovalo se hlavně o návrzích na remuneraci za vyučování náboženství a na úpravu požitků vdov a sirotků po učitelích, kteří nemají podílu na výhodách nového zákona o služném. Návrhy školské komise týkající se těchto věcí byly v zasedání zemského sněmu přijaty.

Členům duchovní správy budou se počátkem školního roku 1906—7 za náboženské vyučování v nižších třídách (první až třetí s pobočkami) veřejných škol národních vypláceti remunerace ve výši 40 K ročních za každou týdenní hodinu, která v jednotlivém farním obvodu bude převyšovati počet 6 týdenních hodin vyučovacích. Remunerace tato bude se vypláceti také katechetům za každou vyučovací hodinu, která počet povinně jim vyměřených týdenních hodin vyučovacích bude převyšovati. Odměnu tuto udělí zemská školní rada k návrhu okresní a za souhlasu zemského výboru.

Pense vdov po osobách učitelských, před 1. lednem 1903 zemřelých, zvýší se, pokud tyto pense nedosahují ročně 600 K, na tento obnos. Nejmenší výměra všech příspěvků na vychování dětí, jež vdově přísluší, musí obnášeti nejméně 200 K. Pod tuto částku může býti úhrnný obnos příspěvku na vychování teprve tehdy snížen, když jest již jen jediné dítě k příspěvkům oprávněné, pro něž pak činí příspěvek na vychování nejméně 100 K ročních. Nejmenší výměra hromadného příspěvku na vychování dětí, které nemají rodičů, neb dětí, které jsou jim na roveň postaveny, má obnášeti aspoň 300 K bez rozdílu, mají-li macechy nebo nemají. Normální stáří sirotků ustanovuje se na 20 let. Zákon tento nabýti má po sankci platnosti 1. ledna 1906. Trudné postavení vdov a sirotků učitelských mírně polepší.

Dále přijal sněm návrh, jímž se roční remunerace industriálních učitelek působících na místech bývalé V. tř. platební zvyšuje ze 40 na 44 K za týdenní hodinu. Sociální postavení industriálních učitelek, z nichž

valná část nemůže býti ustanovena definitivně, protože nemá zákonitý počet týdenních vyučovacích hodin, se tím ovšem valně nezlepší. Dle zprávy zemského výboru o stavu národního školství v Čechách bylo r. 1904 v českých školních okresech ze 2171 pouze 301 t. j. skoro 14 proc. definitivních, v německých okresích byl poměr příznivější. Z 1329 ind. učitelek německých bylo 459 t. j. víc než 34 proc. definitivních. Může co jiného ostřeji illustrovat sociální postavení této kategorie žen? Kdy napraví zemský sněm toto křiklavé bezpráví?

Učitelé, působící na soukromých školách s právem veřejnosti, budou moci míti podle jiného návrhu sněmem přijatého ve výminečných případech a zejména tehdy, lze-li soukromou školu pokládati za takovou, že by se z ní musila v místě onom škola zříditi, kdyby té soukromé školy nebylo, účastenství na veřejném pensijním fondu učitelském.

Návrhy posl. Schreitera na změnu disciplinárního řádu učitelského a posl. Leglera na obsazování míst při dívčích školách byly odkázány školské komisi. Dle návrhu Leglerova mají býti učitelská místa na dívčích školách oběma pohlavím přístupna, a konkursy na obsazování takových míst v tom smyslu vypisována. Návrh Leglerův vyslovuje se v této části pro volnou konkurenci, kterou však v zápětí potírá, když v následujícím odstavci žádá, aby vedoucí místa byla zpravidla jen mužskými silami obsazována. Na místa tato mají však učitelky dle své způsobilosti stejně dobrá práva jako učitelé, pro něž návrh Leglerův žádá výsadu.

Ve školské komisi podával posl. Špindler zprávu o osnově nového disciplinárního řádu učitelského. Návrh formulovaný není v souhlase s prohlašovanými požadavky učitelskými, neznamená valný pokrok, ale ve mnohém směru značné zhoršení. Právem bylo proti němu zemskou organisací učitelskou protestováno.

Ve příčině remunerace za vyučování nepovinným předmětům navrhla školská komise ve shodě se správou zemského výboru zvýšení ze 34 na 50 na obecných a ze 40 na 60 K na měšťanských školách za týdenní hodinu vyučovací. Zemskému výboru odkázala k prozkoumání petice Jednoty československých učitelek za zrušení celibátu, za právo učiti na chlapeckých školách až do pátého školního roku, za ustanovování přímo zemskou školní radou dle konkretálního statu a o zastoupení ve školních úřadech a petici zkoušených pěstounek a opatrovnic za upravení hmotných poměrů a za starobní zaopatření. Pokud se týče žádostí a petice učitelstva za vpočítávání let zatímního působení nebo působení na jiných školách do zákonné doby služební za příčinou vyměření kvinkvenálek a zvyšování pensí oněch učitelů, kteří vstoupili do pense před platnosti nového zákona o služném učitelstva, předložen bude sněmu návrh, kterým se zemskému výboru ukládá, aby každou petici bedlivě uvážil a dohodnuv se se zemskou školní radou, předložil sněmu návrh, jak by se žádostem po zákoně i cestou milosti vyhovovati mohlo. To je v celku celá žeň školská z posledního zasedání zemského sněmu. Nelze odtud čekati také nic jiného, pokud se tato zákonodárná instituce neobrodí na základě všeobecného práva hlasovacího. —

Schůze pražského učitelstva ze dne 8. prosince, která v jádře vyzněla proti povolávání venkovského učitelstva více než deset let působícího do

hlavního města, rozrušila přirozeně klid širší české učitelské obce v království. Jednala v podstatě o palčivé otázce postupu a příbytečného pražského učitelstva. Zákon o učitelských platech z roku 1903 nedostihl, jak známo, požadavků, shrnutých v návrhu Anýžově. Po vejití uvedeného zákona v platnost snížila obec pražská dobrovolné přídavky svého učitelstva na míru nejskrovnější a učitelstvo odkázala s jeho žádostí, aby obecní přídavky byly mu na dále v neztenčené míře vypláceny do doby, kdy se jí dostane od země stálého příspěvku na školství. Příspěvek tento zaručen pražské obci zákonem ze 14. září 1905 a vyměřen pro r. 1906 na 119000 K. Učitelstvo pražské se nyní proto odvolává na slib a žádá, aby mu bylo vyměřováno od obce pražské takové příbytečné jako obecním úředníkům. Očekává, že mu bude vyhověno tím spíše, protože školní rozpočet obce pražské vykazuje pro příští rok přebytek 245.000 K.

Třeba uznati, že postup pražského učitelstva je velmi bídný, a že tento fakt učitelstvo ono do značné míry roztrpčuje. V Praze je 25 měšťanských škol spojeno správou se školami obecnými. Tím připraveno je učitelstvo o 25 míst řídících učitelů. Je tu dále 7 škol se dvoj- až trojnásobným počtem tříd. Podle platných zákonných ustanovení měly by býti takovéto školy rozděleny, čímž by se získalo nových 7 míst řídících učitelů a postup všeho učitelstva by se valně zlepšil. Další stinnou stránkou pražského školství je množství zatímních tříd a poboček. Konkursy na učitelská místa s těmito třídami a pobočkami spojená se proto nevypisují, čímž místa tato zůstávají stále jen zatímně obsazenými. Definitivní učitelé I. a II. tř. obecných škol bývají povoláváni na zatímní učitelská místa, uprázdněná na školách měšťanských, a místa po nich uprázdněná mohou býti opět jen zatímními silami učitelskými obsazována. Zatímnost rozrůstá tedy do značné šířky a možno říci, že valná část pražských učitelských osob ztráví většinu svých služebních let v samých provisoriích. Připomeneme-li ještě, že Praha odmítla zřizovati při měšťanských školách čtvrté ročníky, a že se v této věci dala zahanbiti některými chudými českými městy, dále, že se v Praze pro přebytečné hodiny na měšťanských školách neustanovují učitelé trvale ustanovení, že ubývá na obecných školách učitelských míst I. tř., protože se na ně převáději učitelé ad personam — máme bídu postupu pražského učitelstva názorně demonstrovanou.

Tato bída postupu a sociálního postavení pražského učitelstva nemůže však býti důvodem k postavení si požadavků ne dost odůvodněných a ne dost spravedlivých. A takovými jsou zajisté požadavky, aby do Prahy nebyli povoláváni učitelé z venkova s delší než desítiletou dobou služební, aby učitelé do Prahy povolaní prošli všemi kategoriemi od zatímního učitele II. tř. na obecných školách počínajíc, aby pražské učitelstvo seřazeno bylo v pevný konkretální status dle služební stupnice. Požadavky tohoto druhu dotýkají se trpce učitelstva venkovského a urážejí cit jeho pro právo. Jako žádný středoškolský učitel tak také žádný učitel obecných a měšťanských škol venkovských nevzdá se práva dostati se do hlavního města. Nemůže býti omluvou, že požadavky pražského učitelstva jsou činem sebeobrany. Jsou ve své podstatě aktem egoismu, který se dá špatným postupem pražského učitelstva jen do jisté míry omlouvati, ale ne absolutně odůvodňovati.

Jako se všecky společenské vrstvy hlavního města obrozují zdravě přílivem venkovského živlu, tak musí býti obrozován venkovským přílivem i důležitý stav pražského učitelstva. Jen o to jde, aby příliv tento byl co nejčistší, aby tok jeho nebyl popoháněn protekcí, aby při postupu učitelstva z venkova do Prahy rozhodovala vždy vnitřní hodnota žadatelů a jich zásluhy. Ve venkovském učitelstvu je dost osob, které ve mnohém směru vynikají. Jsou tam jednotlivci, kteří mají za sebou značný kus pozoruhodné literární práce, kteří pokoušejí se v různých oborech vědecky pracovati, kteří slouží škole a učitelstvu žurnalisticky a pod. K takovýmto osobám mělo by se při výběru pražského učitelstva v přední řadě přihlížeti, takovíto jednotlivci měli by se v přední řadě přesazovati do příznivějšího prostředí hlavního města, které by svými vzdělávacími prostředky a výhodami vnitřní rozvoj jejich sil duševních jakož i rozvoj jejich práce co nejúčinněji podporovalo. Prospěch z toho byl by všeobecný.

Separatistické požadavky pražského učitelstva vyvolávají do popředí palčivou otázku spravedlivého obsazování učitelských míst dle principu docela jiného, než je dnešní, při němž rozhoduje protekce, které se domáhají všemi prostředky obyčejně osoby duševně i mravně nejhůř kvalifikované. Učitelstvo je shodno v otázce, jaký by měl býti nový způsob obsazování. Požadavky svoje v tomto směru již častokráte formulovalo. Spravedlivý systém obsazování učitelských míst byl by ten, při němž by učitel nepostupoval dle místa, na němž je mu uloženo působiti, ale dle svých let služebních a kvalifikace. Jednou z předních naléhavých úloh učitelských organisací jest, aby pracovaly ku zvrácení nynějšího nespravedlivého a k vybudování nového systému obsazování učitelských míst, při němž by padly také hranice nynějších uzavřených školních okresů.

Poslední časové období je plodné na ustavování se nových útvarů, které slibují zdárně zasahovati v kulturní rozvoj národní. Vedle »Jednoty Komenského«, která chce řešiti otázku reformy školské a »Svazu osvětového«, který slibuje organisovati a vésti kulturní práci v národě, zřizuje se na podnět prof. J. V. Klímy »Společnost pedagogického musea národa českého«. Je potěšitelno, že také poslední instituce zřizuje se za součinnosti učitelstva všech kategorií škol. Učitelstvo toužilo po zřízení pedagogického musea často na svých sjezdech, ve svých programech a svým tiskem. Existují již základní kameny, na nichž bude možno pedagogické museum dále stavěti. Jsou to pražská stálá výstava školská s Museem Komenského a velká pražská učitelská knihovna. V těchto zřízeních je snesen bohatý materiál, který je třeba jen v dostatečných a učebných místnostech roztříditi a rozložiti. Finančně dalo by se museum podporovati subvencemi. Skládalo by se dle referátu prof. Klímy ze tří oddílů: Vlastního musea s učitelským Slavínem, ze stálé výstavy učebných pomůcek a pedagogické knihovny se zvláštním oddělením českých učebnic. Kromě stálé výstavy pořádány by byly ve zvláštní místnosti občasné výstavky odborné, veřejné přednášky o otázkách vychovatelských atd. Rozsáhlá knihovna musejní mohla by při náležité organisaci a rozvětvení svém sloužiti vydatně také venkovskému učitelstvu. Při vzniku rakouského říšského musea se ukázalo, co všude je pokladů a památek školských. Podnik tento nedošel u nás ohlasu, ale přece ukázal, co bylo u nás

vykonáno, byl ukázkou našeho duševního vývoje. Třeba vydati výzvu, aby školské památky byly před zkázou chráněny. (Řed. Bílý:) Pražská obec vyšla by myšlénce vstříc a mohla by pro museum vystavěti vhodné místnosti při některé nové škole. (Uč. Frumar:) Naproti cizím museím mohlo by míti naše význam všeškolský, poskytujíc rozhled po reformách školství cizího, mohlo by býti obrazem školství světového, knihovna jeho pak popudem a podkladem ku práci vědecké. Mohlo by se jmenovati pedagogickým museem českého národa. (Prof. Drtina:) Učitelstvo ve všech dosavadních výstavách školských a zvláště na výstavě národopisné dalo tolik bystrého ducha na jevo, že to až překvapovalo. Myšlenka je zdravá, krásná a provedení její bude k nemalé ozdobě českého školství. (Insp. Podhajský:) Nechť se zřídí Společnost pedagogického musea národa českého, která se o realisování postará. (Prof. Čáda:) Na všech ústavech jsou ladem ležící zásoby vzácných školských památek, které třeba v museu zachovati. (Řed. Starý:) Je nutno poznati, co bylo u nás ve školství již vykonáno. (Uč. Tůma:) Musea pedagogická mají již menší slovanští národové. Kéž zdaří se nové společnosti dáti základ museu, které by národu Komenského dělalo čest. —*u*—

UMĚNÍ.

Ochrana památek stavitelských i památek přírodních v Němcích a u nás — Žaloba Dra Lub. Jeřábka »Boj proti starobylému rázu Prahy«, jakož i architektů Balšánka, Polívky a j. Obec Smíchovská, odstrašující příklad samosprávy v oboru kulturním. Ochuzování Prahy; nepřístupnost obrazárny Nosticovské a katalog její. Výstava »Krásná Praha« — Fr. Šimon.

»Prosím vás, abyste... snažili se cítit veškerou silou svého mládí, že jenom ten národ hoden jest půdy a okolí, jež byl zdědil, kterými veškerými činy a uměními je zlíbezňuje pro své dítky.«

Tato výstražná slova, jež Ruskin pronesl ve svých »Výkladech o umění«[1] posluchačům university oxfordské, měla by se vložiti do našeho národního desatera přikázání — kdybychom totiž nějaké měli — a měla by se aspoň jednou v roce s veškerou opravdivostí prohlásiti v každém obecním zastupitelstvu, v každé městské radě v našich zemích. Neboť až příliš často tato zastupitelstva a tyto rady skutky svými dokazují, že nejsou hodny zděděné půdy, a nepřátelům našim dodávaly by jimi přímo nový dokladový materiál k jejich násilné statistice kulturní a národohospodářské o naší méněcennosti, kdyby hříchové toho druhu nezjevovali se také u našich sousedů. V tom však není nijaká útěcha pro nás, že Němci v tomto směru také hřeší. U nich naproti tomu je celá řada horlivých činitelů, a to ne snad jen zanícených jednotlivců, ale celých sborů,

[1] Český překlad v »Laichterově Výboru nejlepších spisů poučných«.

sněmů, úřadů zemských, krajských, městských, kteří skutečně snaží se cítit, že jen ten národ hoden jest zděděné půdy, který veškerými činy a uměními ji okrášluje, zlíbezňuje, obohacuje, který zděděnou krásu její zachoval a nové jí přidal, aby ji krásnější předal potomstvu. Uvedu několik příkladů. Možno je mně to ovšem formou nejstručnější.

Velkovévodství Hessy razilo v Německu cestu zákonné ochraně uměleckých památek. Vydalo přičiněním minist. rady von Biegelebena zákon na ochranu vlasteneckých památek stavitelských, uměleckých děl a starožitností, jehož návrh byl nejdříve předložen drážďanskému Sjezdu na ochranu starých památek r. 1900, odtud zlepšený návrh předložen příštího roku Sjezdu freiburskému, a po několika nedělích byl od sněmu hesského jednohlasně přijat. Zákon tento spočívá na pečlivém soupise památek církevních i světských, veřejných i soukromých, jaký Francie už mnohem dříve si pořídila, ale ne tak důkladně. Zvlášť šťastně prý rozřešena otázka o způsobu a míře státního neb kommunalního práva vyvazovacího, jakož i otázka práva dozorčího, jež udílí se státním úřadům při provádění restaurací, aby předešlo se tak častému poškozování starých památek stavitelských. A rovněž šťastnou myšlenkou bylo, že do oboru státního dozoru vřaděny byly též památky přírodní, t. j. místa vynikající od přírody krajinnou krásou a rázovitostí. Veliké důležitosti je tento zákon. Teď jest v Hessích možno, nepropůjčiti soukromému majiteli povolení k přeměně jeho majetku, představuje-li tento majetek ideální statek národa, ba jenom dotyčného místa; majitelé uměleckých památek mohou býti donuceni, aby učinili vše potřebné k jich zachování. Přes některé námitky právníků zákon tento přijat jednomyslně od sněmu a za všeobecného souhlasu celého velkovévodství. Přijetí jeho svědčí jistě o veliké pokročilosti obecenstva. A zároveň jaká to úcta k mínění a k soudu odborných znalců, shromážděných na sjezdě na ochranu starých památek! Jejich úprava návrhu se uzákoňuje. (Naše Umělecká komisse pražská nezažila takového uspokojení!)

O podobném zákonu usnesl se ve Švýcařích kanton Bernský a Waadtský.

V Prusku významný byl process vlády s městem Löwenbergem ve Slezsku, jímž město přinuceno, aby zachovalo své městské hradby a jiné ještě starožitnosti. Pruský sněm přijal zákon, jímž zemské policejní úřady se opravňují, aby zakazovaly rozestavování křiklavých a krajinu hyzdících reklam v okolí osad. Před tím už vládní president v Trevíru vydal rozkaz na udržování krásných krajinných obrazů. Poněvadž nevkusnými novostavbami se krajinná krása ničí a poněvadž mnozí podnikatelé a stavitelé myslí, že, když hodně mnoho ledačeho nalepí na façady svých domů, cenu jejich tím zvýší, vydáno bylo i v této příčině vhodné nařízení, aby se zabránilo takovým nešvarům.

Ve Virtembersku byla též vydána nařízení na ochranu uměleckých a starožitných památek; úřadům poručeno, aby nejvydatněji podporovaly konservatory v jejich činnosti.

Vedle těchto nařízení (a jiných ještě) nejdůležitějším článkem péče a ochrany uměleckých památek jest v Německu práce konservatorů a sou-

pisců (inventarisatorů) uměleckých pokladů. Dosud vydáno asi 150 svazků soupisů, vydaných nákladem nejméně 3 millionů marek. »Žádný stát na světě nemůže se pochlubit podobnou vědeckou výzbrojí v tomto oboru,« praví Cornelius Gurlitt, jehož článku »Denkmalpflege«[1] tu používám. Sněm meklenburský, udíleje podporu na tuto inventarisaci, připojil podmínku, aby svazky soupisů byly vydávány co možná nejlaciněji. Toho se také docílilo, a již ukázala se potřeba druhého vydání. (Také u nás Akademie společně s Archaeologickým sborem vydávají cenné Soupisy, dosud 20 svazků, ale — bez podpory, alespoň takové, že by za zmínku stála, země, měst i obecenstva).

Pozornosti zasluhuje též vypsání cen, aby pro jednotlivá města neb části městské pořídily se vzory domů, do tohoto městského okolí vhodných. Tak v Hildesheimu, Bremách, Lubeku, pro nábřežní třídu v Kolíně a jinde. Tuto snahu přejímají úřady, spolky i soukromníci, aby při novostavbách udržovali ráz města a místní sloh. Tak vznikly i městské regulativy na zachování určitých tříd a k určení slohových forem, jichž dlužno v nich užíti. Bamberg, Augsburg, Frankfurt a jiná města vydala taková nařízení. Založeny byly spolky na zachování a ochranu městského rázu. Vzorem předcházely spolky v Hildesheimu a Rothenburgu; po nich v Magdeburku, Drážďanech, Bremách. Němci dobře vědí, proč to činí. Jednají podobně i Francouzové, Holanďané, o Angličanech ani nemluvíc.

*

A co my, neúnavní pěvci »A to je ta krásná země!« —?

Přede mnou leží spisek dra Luboše Jeřábka »Boj proti starobylému rázu Prahy od století XVIII. až na naši dobu«, vedle něho novinářská zpráva o přednášce arch. Balšánka ve Spolku architektů a inženýrů v království Českém o ohroženém panoramatu Hradčan a Malé Strany a o debatě, již přednáška ta vyvolala, a druhá novinářská zpráva o přednášce arch. Polívky v témž spolku o staré Praze, a třetí zpráva o usnesení smíchovských konšelů, aby pavillon »Manesův« byl po tomto Novém roce srovnán se zemí. Všecky tyto projevy jsou jedinou trpkou žalobou, jedinou výčitkou na bezhlavost a liknavost nás všech a na sobeckost a inferioritu těch — krom poctivých výjimek —, jež apatie a lhostejnost voličská posadila na místa, kam oni rozhodně nepatří.

»Černou knihou pražské stavební politiky v století minulém« nazývá zcela správně dr. Jeřábek svůj spisek. Vypočítává v něm, co všecko v Praze bylo zrušeno od doby josefinské až na naše dni — je toho strašná řada a byly mezi tím drahocenné památky. Ovšem, řekne leckdo, to ničili naši nepřátelé, u nichž nebylo lásky k našim dějinám a památkám, lupiči naší cti a důstojnosti. Ano, brachu; jenže tato species rodí se ku podivu hojně i mezi námi. »Je bolno i stydno přiznati, že samým počátkem mohutnějšího rozvoje naší samosprávy nastaly zároveň i doby nové persekuce starobylým našim památkám. Jisto, že v tomto směru samospráva nepřinesla nám žádného požehnání!« dokládá dr. Jeřábek. »Tou dobou počíná značnější příliv venkovského obyvatelstva do Prahy,« jenž »vyvolal živý stavební ruch, s ním však bohužel nejen slušnou sta-

[1] V »Jahrbuch der bildenden Kunst« 1903.

vební, ale i v pravém slova smyslu parcelářskou spekulaci, všechnu tu lichvu pozemkovou . . ., pod níž dnes široké vrstvy obyvatelstva úpí a strádati musí.« Zmizely hradby a brány městské, zmizely nesčetné zahrady. »Nelze ovšem brániti velkoměstskému rozvoji města, ale zde zapomenuto zachovati i jen fragmenty těchto zahrad pro nezbytné městské parky a squary, tyto tak žádoucí reservoiry vzduchu ve velikém městě.« Je k víře nepodobno, »jak diletantsky a jak povrchně u nás praktikována celková tehdejší úprava města. O nějaké spořádané a cíle vědomé stavební politice nebylo ovšem za tehdejších správ města řeči. Systematická a řádně promyšlená úprava města byla by bývala ovšem překážkou nesčetných zájmů soukromých, pod heslem zájmů veřejnosti tak dobře a tak vytrvale hájených. A tak všade stavěno bez dalšího, cíle vědomého uvažování, beze všech vůdčích principů, ba docela i bez celkových upravovacích plánů.« »První systematický boj vyhlazovací v prvých letech české samosprávy platil . . . malebným kašnám . . . Dnes, bohužel, zvláštním řízením osudu zaujaly místo téměř všech bývalých, namnoze krásných kašen veřejné záchodky« . . . (Jak naproti tomu města německá za našich dnů ještě budují s velikým nákladem nádherné kašny, díla předních sochařů!) »V úctě ke kamenným přebytkům věků minulých vlastenectví české vyznělo na prázdno!« Je nevolno člověku z tohoto spisku, že v zemi, kde jedni bojují za autonomii, druzí za státní právo a všichni lepší lidé touží po samostatnosti národní, samospráva obecní, která by měla být jako zrcadlo čistá, dopouští se tolika hříchů. Jinde sice také není všecko v pořádku, ale kdo bojuje za svobodu, má všude a vším dokazovat, že jest jí hoden. Dr. Jeřábek cituje velmi trefný odsudek samosprávy velkých měst, jehož platnost, bohužel, neobmezuje se na hranice jedné země. Pronáší jej znamenitý sociolog a národní hospodář Bücher: »Jak hluboko již klesl život v městech německých, vysvítá nejlépe z toho, že volby do obecního zastupitelstva dějí se většinou dle politických stran, ačkoliv by se obci mnohem lépe prospělo nepředpojatou prací pro její zájmy, odbornou znalostí a nezávislostí, nežli programovými hesly jednotlivých stran, za nimiž se často skrývá pouze osobní sobectví. Rozumní muži, kteří mají smysl pro obecní prospěch, musí si položiti otázku, mají-li velká města za našich poměrů vůbec nějaký prospěch ze své samosprávy, a nebylo-li by při velkém významu, který mají dnešní obce pro moderní stát, na čase, pomýšleti na úplné přetvoření městských ústav ve smyslu dnešních úplně změněných poměrů. Jsou možny pouze dvě cesty: buď se tato samospráva, která se stala již svou vlastní karikaturou, úplně odstraní a v čelo obecní správy se postaví nezávislí státní úředníci, kteří budou bez ohledu na vlastní zájmy sloužiti veřejnému prospěchu, anebo se musí státi poslední pokus o to, aby se v našich městech probudil opět nový život, v němž by došel výrazu smysl pro společné dobro a v němž by nemělo již místa sobecké řádění stavebních spekulantů, různých akcionářů a dodavatelů.«

Spisek Jeřábkův, jenž jest otiskem z časopisu »Díla«, má též několik velmi pěkných illustrací staré Prahy. Ačkoliv jest těžkou obžalobou, psán jest umírněným tonem. *

Architekt Balšánek přednášel zas o hrozícím nebezpečí pro panorama Hradčan a Malé Strany, kdyby malostranské nábřeží »vyzdobeno« bylo činžáky čtyřpatráky. Přednášel nejdříve členům Spolku architektů a inženýrů, potom i pozvanému obecenstvu. Bylo by dobře, kdyby i nejširším vrstvám podobné záležitosti se přednášely. Živá debata se rozproudila po přednášce. Jde o dobré jméno Prahy v celém světě. To dobré jméno, jež jest v minulosti, se poškozuje. Charakteristický ráz její se kazí a hyzdí. Mnohé novostavby jsou výsměchem veškeré hygieně. Už budoucí generace bude nucena se dát do assanování nynějších assanačních budov, pravil prof. Koula. Při nynější methodě regulační provádí prý se leckde podivná stavební politika. Majitelé domů nechají si za drahé peníze od obce odkoupit části stavebních parcel k vůli rozšíření ulice, aby pak mohli vyhnat svou novostavbu do výšky čtvrtého patra. Takové jednání pokládá řečník s mravního stanoviska neoprávněným. Regulační plány bývají během doby tak znetvořovány, že ani v nejmenším neodpovídají tomu, co bylo v intencích jejich odborně kvalifikovaných autorů, oduševnělých láskou k historickému charakteru dotyčné části města. Nezachráníme-li to, co se zachrániti musí, musíme si sami hodit výčitku, že jsme méněcenný národ, pravil jiný řečník, rada zem. výboru dr. Franta. Na konec přijata věcná resoluce, v níž řada dobrých rad a požadavků doporučuje se městské radě, zvláště vymožení zákona zemského a říšského pro záchranu domů umělecky a historicky cenných.

Že při dobré vůli dá se snadno vykonati mnoho, toho důkazem jest oprava kostela sv. Martina ve zdi. Kostel památný tím, že v něm po prvé podáváno pod obojí, bude přičiněním starosty dra Srba zachován. Oprava jeho rychle a pěkně pokračuje. Bude věnován účelům museálním.

Stavební rada Polívka svou přednášku ve Spolku architektů a inženýrů rovněž začal stížností, že nádherná stará Praha kus za kusem se ztrácí. Na rozloučenou chce zachytit její obraz. Boj o zachování staré Prahy není prý pouhým fantomem, jak se mnozí domnívají — je to velmi laciná domněnka a velice povrchní. V čem záleží pěkný charakter staré Prahy? Proč nové, moderní partie našeho města nejsou krásnější než stará Praha? Kde jest příčina tohoto zjevu? V zodpovědění těchto otázek leží podstata tohoto boje. Přednáška vyjde asi tiskem. Denní listy přinesly jen malou ukázku z ní.

Kde není úcty a lásky k památkám starým, nežádejte, aby tam bylo porozumění pro umění doby nové. Umění jest jen jedno; není staré ani nové. Když dovolíte, aby surově, bezohledně zacházelo se se vším, co už dostalo ctihodnou patinu, nedivte se, že s posměchem odpoví se s té strany na umělecké snažení vaše moderní. Dr. Jeřábek praví ve zmíněném spisku, že obec smíchovská »z měst pražských nejvíce zpustošila a vyplenila vše, co tu krásného zůstalo z dob minulých.... Byl to v prvé řadě starobylý románský kostelíček sv. Filipa a Jakuba, stávavší po celé věky v rozlehlých zahradách a vinicích smíchovských.« Tuto svou nejstarší památku smíchovští osvícenci uznali za velikou překážku živějšímu ruchu na náměstí a odstranili, zbourali ji. Vypadala přec tak stará proti těm novým činžákům! Ale pak se moudrým otcům zazdálo, že by na tom náměstí přec jen něco mělo býti. Ale fantasie

jejich nezmohla se na nic jiného než na — veřejný záchodek uprostřed náměstí. Tato obec »do dneška mimo své školy nemá vlastní budovy, která by sloužila účelům kulturním, na př. veřejné čítárně neb knihovně, místnímu nebo okresnímu museu.« Představte si, že by u Prahy stálo tak veliké německé město, jako je Smíchov, co by ono všecko zařídilo! Stydno pomyslit. A teď »Manes« postavil si pavillon výstavní na pozemku, patřícím společně Praze a Smíchovu! Jinde města věnují statisíce na zvýšení ruchu uměleckého a tím i zvýšení návštěvy cizinců, a v Čechách je taková obec Smíchov, která znova a znova rozhodně žádá, aby pavillon výstavní byl odstraněn, pavillon, v němž tolik znamenitých uměleckých činů se stalo. Užaslí ptáte se, je-li to možná? Zdali takoví lidé mají stát v čele samosprávy obecní? A to zrovna v týž čas, kdy zakládá se u nás Svaz osvětový! Na štěstí má v té věci slovo také Praha a zabrání takové ostudě, už k vůli svým francouzským a anglickým hostům.

Tak málo přátel má Praha. Vláda chová se k ní macešsky, šmokové pražští a vídeňští tupí ji a hanobí kde a jak jen mohou, a k tomu všemu mají ji i naše obecní representace mrzačit?

Jak málo přátel má Praha, dokazuje i katalog Nosticovské obrazárny, jejž nedávno vydal Pavel Bergner, inspektor obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění a obrazárny Nosticovské »Verzeichnis der Gräflich Nostitzschen Gemälde-Galerie zu Prag« (nákladem K. Bellmanna). Katalog je velmi pečlivě vydán, znalecky, signatury jsou otištěny, 56 čistých světlotisků přidaných napovídá o bohatosti i vzácnosti této pražské obrazárny, jest i laciný tento vkusný katalog, ale — nemohu se ubránit podivu, že katalog vydán jest pouze německy. K té ohromné většině obyvatelstva Prahy není šetrnosti tolik, aby vydán byl i česky. Kde vězí příčina této nešetrnosti? Je snad úmyslná? Bylo by to jinde možno? A druhé ale: obrazárna tato je tak nesnadno přístupna. Kolik Pražanů v ní bylo? I těch, kteří mají horoucnější zájem pro věci umělecké? I v tom vidět poměr šlechty ze zemí českých jak jiný jest k Praze než k Vídni. Ve Vídni tato šlechta velkomyslně a štědře otvírá své obrazárny obecenstvu denně neb třikrát týdně — tak je tomu v obrazárně Liechtenštejnské, Harrachovské, Schönbornské a Černínské. K Praze poměr její dosud ještě zavání pobělohorštinou. K Vídni cítí lásku, chová přízeň, chce obohatit život velkoměstský, chce vzácnými svými poklady uměleckými zpříjemnit, zušlechtit a zvýšit život všem, kdo jen po takovém zpříjemnění, zušlechtění a zvýšení zatouží; v Praze —? Taková vzácná je tu obrazárna, a není veřejně přístupna. Tím Praha je citelně zkracována, o velikou přitažlivost ochuzována. Není tu povinností jejího zastupitelstva hledat vhodnou formu, jak by se tato obrazárna stala v ty a ty dni veřejně přístupna, jako jsou šlechtické obrazárny ve Vídni? Nedá se myslit, že by majitel její byl proti takovému zveřejnění v určité dni. Snad dosud vida, jak zachází se v Praze se starými památkami, myslil si, že Praha o takové věci nestojí?

Veselejší zpráva: Klub »Za starou Prahu« společně s Krasoumnou Jednotou pro Čechy uspořádá v Rudolfině výstavu »Krásná Praha«. Jejím účelem jest »pořídit a obecenstvu předvésti soubor všech malířských a gra-

fických výtvorů umění, k nimž Praha ve století minulém i v tomto nadchla výtvarníky starobylou krásou pitoreskních zákoutí, velkolepými impressemi věkovitých architektur, poesií zahrad, intimitou života soukromého i starosvětským ruchem svých ulic. Tedy thematicky: Stará Praha, ale vedle ní i ostatní pražské motivy, pokud dovedly umělce unésti svou atmosférou k stvoření uměleckého díla.« Tedy k r á s n á P r a h a. A jen za takovou Prahu, ať starou, ať novou, budiž boj veden! Výstava otevřena bude už v tomto měsíci. *

Spolek »Manes« pořádá XVIII. výstavu svou. Jest věnována pracím Fr. Šimona, umělce z našich nejmladších. Jsou to práce z let 1898—1905, ale z období do r. 1903 jest jen několik málo prací, všecko ostatní je z posledních tří let, z pobytu pařížského a londýnského. Je neobyčejná pružnost a lehkost v pracovitosti Šimonově; je nenasytná dychtivost po zdokonalení, zjemnění a proživotnění techniky. Sotva že se na něčem v ní zastavil, už vyhazuje to oknem, poněvadž uviděl, jak ten tam mnohem lehčeji a mnohem malířštěji pracuje a jak proti němu dosavadní práce jeho byla těžká a tvrdá a suchá a málo ohebná; a zas už i tento vzor opouští, poněvadž uchvátil ho tam ten, jenž mnohem vzdušněji a mnohem průsvitněji a mnohem distinguovaněji vládne štětcem. Šimonova výstava vypadá, jako by to byla výstava nějakého sdružení malířů. Na Whistlerovi zastavil se teď. A není divu, že ho ten arcimistr moderní malby tak uchvátil. Whistler sám by sice Šimona možná ani do své předsíně nevpustil, poněvadž ani cítit nemohl svých napodobitelů. Ale buďme u Šimona opatrni se slovem »napodobitel«. Kdo tak po whistlerovsku dovedl se do ulic a náměstí londýnských a pařížských a do okolí Temže zadívat, jako Šimon, ten vyrůstá, ten vyrostl už z napodobitele. Ty věci, ty subtilnosti, nuance v tonu, v osvětlení, v pohybu a chvění a vlnění, ta celková zladěnost nedají se jen tak lehce odpozorovat, neřku-li odkoukat; ony musejí být procítěny, prožity, má-li se dostavit plný dojem. A on se dostavuje v posledních jeho pracích. »Place de la Concorde« jest už obraz nádherný, hudba. Třeba jen chytit dobrou chvíli, kdy slunce zaleje pavillon výstavní; pak obraz ten v pravém slova smyslu zahraje. Podobně »London Bridge«, »Parlament« (londýnský — jaká mohutnost v tom boji mlh a kouře a prorážejícího z nich světla, života!), »Oxford Circus« a jiné motivy londýnské a pařížské. Jeho »Písčiny« (v jich mělké vodě jak věrně shlížejí se oblaka!), »Západ slunce u moře«, »Moře po dešti« jsou malby tak mladistvě čerstvě a tak mladistvě prudce vycítěné a zachycené, jak toho pouhý napodobitel nikdy nedokáže. V těchto krajinomalbách jest síla Šimonova štětce. Vystavuje také podobizny, a pozoruhodné podobizny, zvláště ty dámské. Je v nich mnoho vkusu, mnoho náběhů k zachycení velkoměstské distinguovanosti, ale celek mluví, zdá se mi, ještě pořád o chtění, a necítit dosažení. Za to v leptu ukazuje, že dovede nejen chodit za jinými a vedle jiných, hlavně Francouzů a Whistlera, ale že dovede být už svým. Barevný lept »Moře« možno klidně, bez nadsazování nazvat jeho chef d'oeuvrem. A zrovna tak produševnělý je barevný lept »Angličanka«. V těchto a jiných ještě leptech a řečených krajinomalbách představuje se tu mladý umělec, každým nervem umělec, až radost, jak malířsky cítící, vyrůstající už z vlivů cizích k vlastní své hudebně malířské řeči. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

J. S. Machar: Vteřiny. Listy z deníku z let 1903—1905. (Nákladem F. Šimáčka.) J. S. Machar: Hrst belletrie. (Nákladem F. Šimáčka.) Anna Maria: Na horách. (Nákl. J. Otty.) V. Hladík: Valentinovy ženy. Román. (Nákl. Hejdy a Tučka.) Nathaniel Hawthorne: Rudé písmo. Romance. Přeložil F. Žilka. (Ottova Anglická knihovna.) Ik. Marvel: Mládenecká snění aneb Kniha srdce. Přeložil Jos. David-Zvičínský. (Ottova Anglická knihovna.) Na adressu Moderní Revue.

»Vteřiny ženou se v rychlosti
kolem nás tím starým světem,
haléřky neznámé Věčnosti
prší tu šíleným letem.«

Citát z Macharových nových básní »Vteřiny«! Vteřiny, nad nimiž musíte se zamyslit! Čtržky věčnosti! Zde v této knize, hluboce dojemné, prchají kolem vás a každá z těch vteřin, jedna ke druhé, jaký to portrét! Trochu radosti, trochu světla, trochu mládí, ale víc smutku, bolesti, resignace a revolty! Oko básníkovo na konec zří tmu a v tomto oku, vyjadřujícím všecku tíhu života, čtete otázku, zdali nutno hořký kalich vypít až do dna?

»Splést ze slok bič a navázat tam uzlů
a práskat luzu celé české země —
oh, mladosti má bláhová!
Studeni k dobru, netečni též ke zlu
a tobě jenom čapka šaškova
ze všeho zbyla . . . Ne, už nechce se mně.«

Ne, už nechce se mně! Těch pět slov mluví, za nimi chvěje se bytost Macharova. Přec jistě zbraň neodhazuje se lehce. Ba, myslíte, že i taková resignace, v jakou vyznívá jiná závěrečná báseň »List příteli«, napíše se bez předcházejícího utrpení? A lze vůbec odložit zbraň — Macharovi? Bývají okamžiky, kdy zatmívá se před očima. Není žně, všecka práce zdá se prací Sysifovou. Ale jsou to jen vteřiny, zlé, kruté vteřiny, z nichž po bolestech rodí se nové činy. Machara může na čas ochromit únava, může mít vteřiny beznaděje, vteřiny, kdy všecko nutí jej přijímat život a svět s resignací, na druhé straně však právě Machar je typem člověka, který se nepoddává, který chce a až do konce bude chtít život nový a lepší a pod touto vlajkou bude bojovat. Třeba tak mnohé jeho básně vyznívají pessimisticky a resignovaně — za resignací vlastně vře žhavá touha po obratu. Proto Machar je básníkem pokroku. Jeho srdce je všude na straně těch, kteří bojovali za lepší svět v sobě i kolem sebe. Na př. báseň »Památce A. Pravoslava Veselého«! Zdánlivě příležitostná báseň, ale u Machara není básní příležitostnou, nýbrž vytryskou z hlubokého dojmu, že odešel »syn světla, ohně«, mladý muž, který bojoval za lepší český život. »Ne, už nechce se mně . . .« tak bolestně pravdivě

zní tato slova. Ale to je to, že Machar, třeba by měl těžké chvíle únavy a beznaděje — že Machar m u s í bojovat a že ještě dlouho bude bojovat.

Dojemnou je tato kniha. Je to nový Confiteor básníkův — ale doba více než dvaceti let dělí jej od prvého. Před dvaceti lety nebylo ještě »Ostrova zapomnění«, nebylo ještě »Andromachy«, provázející žitím pouť Macharovu, nebylo ještě »hlavičky světlé, hlavičky tmavé,« byla jen ta »hubená Bída«. Je to portrét Macharův z nejnovější doby. Právě proto, že v této knize shrnuty vteřiny a tak různé vteřiny a že nad Machara nemáme básníka, který by tak pravdivě a hluboce podával celého sebe ve všech chvílích života, je portrét tak všestranný a dokonalý — portrét duše Macharovy, portrét intimního Machara. Kdo dovede číst v duši lidské, vidí zde Machara celého. A Machar sám dává částečné vysvětlení v básni: »Kývadlo v lebce«. V této básni máte trochu klíč a dovedete si srovnat světlo i tmu knihy, světlo i tmu Macharova života. A světlo je tam také, stlumené, ale zahřívající světlo.

Chtěl bych jen ještě několik slov říci o formě Macharových básní. U Machara vidíte, jak jeho já, jeho vniterní, umělecká a lidská podstata určuje formu. Forma jeho básní odpovídá vždy rázu jeho myšlení, náladě básníkově. Vizte, jak jinak zní taková »Jubilejní« nebo »Gavotta«, než na př. »Erotické tercíny«. Anebo jak jinak na př. báseň »Pod hvězdným nebem«, v níž vyjádřena neobsáhlost vesmíru, problém nekonečnosti a lidské nicotnosti. Tak to Machar bezprostředně cítil a tak to také vyjádřil. A jak zase jinak a jak mnoho pověděno pěti slovy: »Ne, už nechce se mně . . .« v citované básni »Sobě«. A sledujte to i na historických básních Macharových, jak i tam forma všude je souřadná hluboce cítěnému uměleckému se vnoření básníkovu v dobu — to je Machar, který opustil přítomnost a v daném okamžiku myslí a cítí historicky. U Machara myšlenka, cit, řekl bych, jsou přímo sloučeny s básnickou formou, Machar již bezprostředně nazírá a cítí umělecky. A to je ten obrovský rozdíl mezi ním a našimi pseudoumělci. Našim pseudoumělcům běží především o formu, nemají co říci a metají »stilistické kozelce«. U Machara podstatné, to základní je myšlenka, cit, a poněvadž je skutečným básníkem a poněvadž jakožto opravdový umělec umělecky přímo nazírá a cítí, také umělecky projevuje své myšlenky a city. Machar sám vyjádřil tento rozdíl mezi uměním a pseudouměním svým v pravdě nevšedním způsobem v básničce »Dvě poetiky«:

»Dát tomu, co zde pomíjí,
kus velké duše Věčna,
promítnout, co zde uniká,
kams v prostor Nekonečna —

však možno také — moda to,
se zdarem se to robí —
nadělat stilem kozelcův
a zvát je dokladem doby.«

Tyto Vteřiny jsou jen jiskry z kovadliny básníkovy, ne plody jeho nejvzepjatější tvůrčí mocnosti, a přec — opakuji — jaký portrét!

*

Co říci o Macharově prose? Také zde nezapře Machar Machara. »Hrst belletrie« — známé feuilletony, uveřejňované v nedělních číslech Času! Kus všedního i nevšedního života — macharovsky nazíraného a tedy i macharovsky podávaného a tím již zajímavého. Ať mi odpustí p. dr. Chalupný, já pokládám i jen jeden jediný feuilleton Macharův za význačnější a cennější celé zmatené literární činnosti na př. p. A. Procházky, jehož se dovolával v Přehledu proti Macharovým feuilletonům. »Z paměti českého konsulátu ve Vídni« — to není jen povrchní podobizna českého člověka, »Ta naše Morava« bude ještě dlouho typickým obrázkem, »Rub milování« je silný řez, otevírá mravní a sociální perspektivu, a jak umí psát Machar o dětech, můžete se v této knize přesvědčit. I ta zhuštěná, pevná, slovy neplýtvající prosa je odrazem živelné síly Macharovy. Machar je v pravdě český feuilletonista — i zde pravý pokračovatel a nástupce Nerudův. Feuilletonista Machar čeká teprve ocenění, zatím se mu ho dostává pilným čtením jeho feuilletonů přívrženci i odpůrci. *Z.*

*

Na horách byla pí. Anna Maria; na horách konkretně i obrazně. Vyšla na hory a tak se dívá do údolí lidí, s výše, s oblak lidství a myšlenky. Z toho, odtud a tak jest traktováno pět těch sujetů: pohádka lítosti a slitování s bídou hlady umírajících tkalců pohorských, o králi hraček; houževnatý kořínek života staré výměnkářky, z něhož jde taková chuť zemitá; románový náběh o kypící číši života, kterou silná selka, opilá krví i pýchou, životem i nápojem, podávala mužům, krutá vdova; otročí odvaha suchého a pohyblivého dobráka-taškáře, světáka; farizejství zvrhlého syna dobrých rodičů a údiv vísky nad jeho činem.

Necharakterisují tyto sujety hory českých tkalců, mohou být lokalisovány i jinde, ale jedno na nich je zvláště ctí autorčinou: tyto sujety mohou snadno zavést. Cizoložná žena, vrah dívky atp., to by asi mnohého vedlo k drsným líčením naturalistickým v celku i v částech.

Autorka dala se zavést jen malinko. Příběhy jí líčené jsou proniknuty vždy něčím vyšším, prohřáty myšlenkou, provanuty hlubokým citem a soucitěním. Nikoli bez úmyslu končí se z nich některé, a vlastně všechny, takovou základní otázkou, vztahem k ní, jako malost lidí (Za křem), osud (Smutný čas). Nechť v nich líčí cokoliv, co jinak a jinde může vzbudit odpor a nechuť, tady jest vám přiblíženo, necítíte odporu, ale lítosti, skláníte se s autorkou k slabým lidem. »Modré kapičky mu stály v koutkách kalných očí, žlutý byl a ruce se mu třásly jako stářím vybílené ruce stoletého výměnkáře, Bůh polituj! . . .«, to by jinde bylo snad takovým se popasením na rozříznutém vředu. Ale zde cítíte: autorka mluví o těle stářím zvětralém, o nemoci, o ranách atd. tak, jako když sestra, či spíše dcera mluví o nemoci a bolestech bratrových, otcových. Jemnou delikátností citu, hloubkou povahy překonává.

Proto nikde nejde v stopách jiných. Kolik najdete v její knize takových českých »clichés« jazykových? Ona hledá výraz souřadný myšlence, nejde-li sám. rychle; proto jest její řeč zvláště výrazná, ač přirozená a jednoduchá (ale zabil člověk člověka atp. Vdova), i nebude

to násilnost ani strojenost, co vás snad zarazí, bude to nejvýš obtíž upřímného slova.

Osvobození se od tvoření »literárního«, jakým byly ještě některé povídky knihy první, a postup k tvorbě niterné, vlastní, čisté, to jest výboj a vítězství nové knihy pí. Anny Marie. *Hc ...*

*

O p. Hladíkovi bylo zde psáno nedávno. Co bylo řečeno o Eugenu Voldanovi, platí i o nové jeho knize »Valentinovy ženy«. Voldan zaměněn Valentinem, Mína Jiřinou, paní Bílková paní Rudychovou — jen jiná jména a celkem všechno totéž, co ve Voldanovi: hodně kluzkosti, podávané s trpělivostí a zálibou, jiných věcí hodnou. Těmi několika posledními stranami, jež chtějí dát knize hlubší podklad, se ráz celku a literární podstata autorova nemění. Již ty illustrace! Kde končí vážná a začíná pikantní četba? Myslím, že spisovatel opravdových aspirací by takových illustrací ani nesnesl.

*

V Ottově Anglické knihovně vyšlo v poslední době mimo jiné věci »Rudé písmo« od Nathaniele Hawthornea, kniha v jistém smyslu epochální. Napsána byla v polovici devatenáctého století, napsána byla mužem a význačno je, že muž zde před půl stoletím vztyčuje pravdu, za niž bojuje dnešní ženské hnutí emancipační, a které v praxi teprve náleží budoucnost. Hawthorne, spisovatel této knihy, praví nám svým románem, že, je-li padlá žena, je i padlý muž — když pranýř ženě, tedy i pranýř muži, ne jiný loket pro muže a jiný pro ženu. A dále: Dítěti nemanželskému nenáleží jen matka, náleží mu i otec. Kniha i formou přísně pochmurná, mluvící také historickým ovzduším doby.

Jasnější knihou, ale i knihou lehčího rázu jsou »Mládenecká snění« Ik. Marvela, také Američana. Marvel melancholickou sentimentalitou má trochu příbuznosti s Turgeněvem — kniha jeho je převážně knihou nálady.

*

P. S. Panu A. P. v Moderní Revui:

»Rozdíl mezi jedy hmotnými a intellektualnými je ten, že je většina hmotných jedů odporné chuti, kdežto jedy intellektualné v podobě časopisů a špatných knih jsou často lákavé, a to tím lákavější, čím zkaženější je vkus.« *Výňatek z Tolstého Kruhu četby.*

Tolik zatím! *Z.*

Poučná.

Literatura česká devatenáctého století. Dílu III. část 1.: Od K. H. Máchy ke K. Havlíčkovi. Se 44 vyobrazeními. Napsali Josef Hanuš, Jan Jakubec, Jan Kabelík, Jaroslav Kamper, Arne Novák, Josef Pekař, Zdeněk Tobolka, Jaroslav Vlček. V Praze 1905. Nákladem Jana Laichtera. Stran 764.

Dosti volné tempo tohoto obsáhlého důležitého díla vysvětluje nám s dostatek povaha líčeného předmětu: významné fase české literatury,

osobnosti a data literární velmi závažná, vzrušené hnutí ideové a dějinné, příčin zajisté dost, aby vysvětlily dosti značný rozsah, věnovaný období poměrně tak krátkému. Spisovatelé bezděky utkvívají s větší zevrubností při vylíčené látce a čtenář asi vděčně přijme právě při těchto zjevech důkladnější poučení. O třináct kapitol, nestejně objemných a podrobných, v tomto svazku rozdělilo se osm spolupracovníků, čtyři známí již z předešlých dvou dílů, čtyři noví. Z dřívějších líčí Jar. Kamper svým poutavým, vzletným slohem, methodou hlavně psychologisující Máchu v pohnutých jeho osudech životních, vyšetřuje vlivy na Máchovu tvorbu básnickou, oceňuje kriticky jednotlivá díla básnická. V datech životopisných zdá se mi, že Kamper příliš důvěřuje některým vzpomínkám z dob skoro o půl století pozdějších; mezi přesné údaje lze bráti pouze ty, které jsou dokumentárně doloženy. Z vlivů na Máchu Kamper některých se jen dotýká, podrobněji vystihuje vliv Byronův, na Máchovi ovšem nejznatelnější. Byly tu vlivy i jiné, zejména nelze popírati aspoň v menších básních dosti značný vliv poesie Kollárovy. Nesprávně také tvrdí Kamper, že v Kollárově Slávy Dceři vliv Byronova »Childe-Harolda« je »zpola neuvědomělý a především jen formální« (str. 1.). Vliv Byronův na poesii Kollárovu a sice vnitřní, podstatný a zcela uvědomělý smím pokládati svým článkem »Byron a Kollár« (Naše Doba IV, 413 n.) za bezpečně prokázaný. Výsledek této rozpravy byl pojat do díla »Literatura česká XIX. století (II. d., 187 n.). Věren své methodě, podrobnému zjišťování fakt, analysi literárních prací co možná všech i u spisovatele méně významného zůstává Jos. Hanuš v obou svých monografiích o Janu Pravoslavu Koubkovi a V. Bolemíru Nebeském. Obě kapitoly jsou založeny na důkladném studiu, jehož obšírnější výsledky auktor uveřejnil již dříve (o J. P. Koubovi v České Revui 1904, o Nebeském v samostatné knize r. 1896). U Koubka Hanuš velmi přesvědčivě dokazuje malý poměrně význam jeho pro českou literaturu i co básníka i co učence, závislost myšlenkovou zejména na Kollárovi, malou energii životní i pracovní, jež zaviňovala fragmentárnost jeho prací, skrovnost a bezvýznamnost jeho prací vědeckých, jež nikterak neodpovídaly vzácnému vědění Koubkovu. Za to jeho zápal a nadšení vlastenecké i slovanské, jímž zachvacoval mladé mysli posluchačů universitních, a potom smysl pro modernější směry básnické, z naší literatury zvláště pro Máchu, pro něž v jeho okolí bylo málo pochopení, zajistily Koubkovi trvalou památku. Koubek je duch více receptivní nežli produktivní. Že by byl měl ve vývoji českého polonofilství obdobný význam jako Havlíček ve vývoji českého rusofilství, zdá se výraz přece trochu upřílišený. Koubek byl by nejzajímavější pro analysi psychologickou, ke které studie Hanušova hleděla jen menší měrou, menší nežli ve stati následující o Nebeském. V ní Hanuš značnější měrou přepracoval svůj starší spis o Nebeském. Změna týká se základního pojetí, jež je zde vyspělejší a kritičtější, i formy, nyní prostší, předmětu přiměřenější. Literární význam Nebeského Hanuš shledává v tom, že se snažil podobně jako Koubek — tento ovšem jen theoreticky, pouhou vůlí — jíti za příkladem Máchovým a rozšiřovati obzor české literatury na obzor evropský, že ji chce obroditi nejmodernějšími a největšími vzory, a to nejen jako básník, nýbrž i jako

kritik, překladatel a literární historik. Naproti úplně monografickému postupu Hanušových kapitol podal Jar. Vlček, známý i u nás skladatel »Dejin literatury slovenskej«, v hlavě o »Štúrově škole na Slovensku« ucelený, obsažný a výstižný obraz literárního snažení a působení na Slovensku v letech třicátých a čtyřicátých, obraz, v němž jsou utlumeny věci nevýznačné, podřízeny podrobnosti a přiostřeny význačné rysy celkovému hledisku — osvědčený literární historik přemohl úplně monografistu. Vítati sluší, že se Vlček při líčení tohoto důležitého a zajímavého období české literatury nedal strhnouti k neúměrné stručnosti, jako v některých statích dřívějších v »Lit. čes. XIX. stol.« Jan Jakubec probírá podrobněji básnickou činnost K. Havlíčka, jež skýtala mu již dříve několikráte předmět k speciálnějšímu rozboru. Rozbírá verše Havlíčkovy podle fásí vývojových a významnějších prací. V odstavci závěrném, v němž shrnuta charakteristika, vyšetřuje význam poesie Havlíčkovy, který neshledává v mohutnosti a velikém fondu jeho poesie — poesie jeho je jednostranná, příliš ovládaná rozumem, — nýbrž v Havlíčkově síle jako člověka, v úplné shodě mezi názory i životem básníkovým.

S celkovým duchem většiny dosavadních statí v »Literatuře«, s jejich methodou a názorem je ve shodě kapitola Jana Kabelíka, líčící rozvoj literatury české na Moravě do r. 1848, stať důkladná, do podrobností propracovaná, psaná se vzácnou znalostí věci a literatury odborné, jako s vřelou láskou k líčenému předmětu, ale právě proto zabíhající v ráz podrobné monografie, jež se nerada zříká i podřízenějších zjevů kulturního života. Dobrá polovice obsažné této kapitoly je ve III. díle retrospektivní; ledacos se přirozeně opakuje z dílu I. Zásadně nesouhlasím v díle, revidujícím celou literaturu, s territoriálním oddělováním literárního života, nemá-li oprávnění vnitřního, jako je tomu při literatuře na Slovensku v letech čtyřicátých. A této vniterné odlišnosti je na Moravě právě v období vylíčeném málo; přicházejí jen stejné proudy jako u nás, tu opozděnější, jinde sesílenější, ale v celku význačně místní ráz zapadá proti převážné většině znaků společných. V druhé polovici XVIII. století zaplavuje Moravu úsilí josefinské právě tak, jako v Čechách nebo v Lublani, tíha reakcionářství za Františka II. pociťuje se stejně na Moravě jako v Čechách, za ní oživuje klerikálně-aristokratický duch reakce na Moravě jako v Čechách, poesie Sušilova je tohoto ducha příznačným projevem jako u nás verše Vinařického a Štulcovy; Furch na př. patří do školy vlasteneckých průměrných veršovníků jako celá skupina u nás. A tak i jinde. Většina mužů působících na Moravě je rodilá v Čechách, vychovaná v jiném prostředí, ideově závislá na českých slovanských buditelích, nebo cizích vzorech. Co je tedy domácího — působení osvětové v lidu, buzení jeho vědomí národního — to přece neurčuje literaturu, nýbrž je jí pouze pozadím. Myslím, že jsme při tomto odlučování moravského života od českého ještě nepřemohli konservativní úřední tradici.

Z rámce literární historie vybočují obě kapitoly Zd. Tobolky, zejména první, »České hnutí revoluční r. 1848—49« a »Karel Havlíček«. Kapitola 11. nese sice přídavek »a jeho (českého hnutí revolučního) vliv na současnou literaturu naši«. V tom bych ovšem spatřoval vlastní úkol

této kapitoly, thema stejně vábivé a plodné, jako nesnadné, aby se ukázalo, jak a pokud naše literatura krásná je zasažena nebo ovládána ideami onoho velikého hnutí. Nejde ovšem jen o r. 1848, ony ideje byly v literatuře již před tím. Spisovatel však oním přídavkem, jemuž věnováno jen $2^1/_2$ stránky, míní literaturu politickou. Není pochybnosti, že tak mocné hnutí ideové, jaké se jeví koncem let čtyřicátých, třeba bylo převahou politické, do dějin literatury patří, ale literární dění nesmí se úplně ztrácet za děním politickým. Jinak kapitoly Tobolkovy o politickém hnutí let 1848—49 podávají podrobné, bohaté poučení; shrnujíť jaksi výsledek hojných odborných prací auktorových o této době. Tobolka snaží se na základě vyčerpávající literatury zachytiti české hnutí revoluční v rámci hnutí ideového evropského. Duch jeho pracuje skoro výhradně analyticky, ideu rozkládá co možná na všecky složky a otázky jednotlivé a získává si tak určitě schema, jež mu pak bývá základem pro jiné případy obdobné. Dílo Masarykovo o Havlíčkovi podalo Tobolkovi — jako jiným pracovníkům — základní nazírání na tuto dobu a mnoho podnětů k další práci. V podrobnostech Tobolka Masarykovu knihu leckde doplňuje. Jako v této kapitole, i v následující Tobolka snaží se býti co nejobjektivnější; nedovedl bych uvésti u nás v nynější době jiný případ vylíčení velké doby rozrušené, které by zůstávalo subjektivním citem autorovým tak nezabarveno, které by střízlivě setrvávalo na dokladech, jimž autor dává jen svůj výklad, nevzrušeně, skoro suše. U Havlíčka Tobolka sleduje zejména v době přípravy skoro každou knihu, kterou čítal, bez ohledu, jak hluboké stopy zůstavila v duši Havlíčkově a v jeho činnosti literární, sleduje ho podrobně v jeho příbězích životních a ve stycích i s malými lidmi, později jej publicistická činnost Havlíčkova tak zaujala, že neuvádí ani dat významnějších — nedotčeno ani poměru jeho k Františce Weidenhoffrové, neuvedeno, že se Havlíček oženil; u Havlíčka nebyly to pouze události zevnější —, významných styků osobních málo si všímáno, psychologická stránka Havlíčkovy průzračné duše pro našeho auktora byla skoro docela zatlačena jeho činy. Tobolka své úvody k »Politickým spisům Havlíčkovým«, k »Obrazům z Rus« pro tuto soubornou stať sice přepracoval, ale neovládl celé látky literárně historicky. Literárně historicky je na př. velmi důležit pro tuto dobu Slovanský sjezd; v Tobolkových statích děje se o něm zmínka jen podružně. Rovněž nevynikají v politickém a literárním dění této doby jiné osobnosti, kromě Havlíčka, dosti plasticky. Havlíček proti nim posunut příliš do popředí. J. Pekařovi připadl v knize úkol bohužel příliš obmezený: vyličuje stručně, ale obsažně a duchaplně v posledním odstavci (VIII.) třetí hlavy »Palackého průpravu a přípravu historickou«, stránku to, kterou dříve líčil jako součást obsáhlých celkových studií o Palackém.

Novým, nejvíce odlišným členem starého kruhu spolupracovníků »Literatury« jest A. Novák. V tomto díle připadl mu aspoň rozsahem látky největší úkol. V pěti kapitolách vyličuje: Jana Erazima Vocela jako novellistu a básníka; Fr. Palackého život od příchodu do Prahy, jeho styky společenské, účast při Museu, práce aesthetické a filosofické, redaktorství časopisů musejních, jeho vývoj jazykový, činnost literárně

historickou a kritickou, organisaci práce národní a vědecké; vložil sem kapitolu — pravý kabinetní kousek — »Životní a kulturní pozadí české novellistiky v letech čtyřicátých a padesátých«; z tohoto pozadí dává pak v samostatné hlavě plasticky vyrůstati literární činnosti Fr. Jar. Rubše a počátkům novočeské literatury humoristické (Frant. Hajniš, Filípek); a posléze přijal nevděčnou roli, paběrkovati po méně významných zjevech básnických, posud nevylíčených, a vypisuje poutavě »lyriku a didaktiku předbřeznovou v rukách epigonů« (Jana Herzoga, Jana Kociána, V. Rába, Fr. Turinského, K. S. Macháčka), klášterní sentimentálnost v Čechách, jejíž charakteristické zástupce předvádí v obstárlé sestře klášterní Marii Antonii Pedálové a Bol. Jablonském, rozbírá bajku v novočeské literatuře a jejího hlavního zástupce, Vinc. Zahradníka, posléze dokazuje, kterak didaktika vstupuje do služeb zpátečnických (u K. Vinařického, V. Štulce). S obdivuhodnou sčetlostí a rozhledem v cizích literaturách, se všestrannou erudicí odbornou, methodou nejnovějších kritických směrů, s kritickým smyslem, zejména v psychologický základ pronikajícím a logicky přesně utříďujícím, A. Novák sleduje jednotlivé zjevy a fase naší literatury, osvětluje je parallelami z cizích literatur, vystihuje jejich vlivy, objevuje na nich často nové rysy, nebo na ně aspoň vrhá nové paprsky. Jeho methoda směřuje k synthesi, jeho myšlení k pojmovým abstrakcím, jimiž nejraději charakterisuje; jeho pilné vzdělávání se na cizích spisech je patrné na hojných výrazech cizích. Tím se ovšem vzdaluje vědecké popularity, po které se snaží »Literatura česká«. Přílišná snaha po synthetické charakteristice snadno může sváděti k nepřesným výsledkům. A. Novák na př. má příležitost několikrát srovnávati Dobrovského a Palackého; hlavní rozdíl vidí v odlišné sklonnosti duševní, u Dobrovského k analysi, u Palackého k synthesi. Myslím, že to není správné. Dobrovský přece ve svých dílech podal znamenité důkazy vědecké synthese: přečtěme si význačné fase české osvěty — na př. dobu husitskou, český humanismus i dobu současnou v jeho »Geschichte der böhmischen Sprache u. Literatur«, synthesí pracoval i ve své prosodii české i v gramatikách svých. A naproti tomu zase u synthetického Palackého je přece »Würdigung« skvělým dokladem kritické analyse. Rozdíl mezi oběma není tedy dán tak duševním ustrojením, jako rozdílnými směry jejich doby: racionalistická doba Dobrovského tíhne vesměs více ke kritické analysi, romantická Palackého hledá v minulém dění ideje, ducha doby a tím zároveň synthesi. A tak jedna doba touž schopnost duševní vede k vývoji, druhá k zakrnění. Proto historické slabosti Dobrovského jsou u Palackého silou a naopak.

Jinak na tomto svazku jsou výhody i nedostatky, plynoucí ze společné práce, patrny stejně jako při dílech předešlých; zejména chybí tu soustředění, celkové pojetí doby, které mohlo být jen částečně provedeno od některých spolupracovníků (Vlčka, Nováka, Tobolky). Opakuje se i nesouměrnost, která často neodpovídá významu líčených spisovatelů. Máchovi na př. dostalo se zrovna polovičku místa jako Nebeskému, nevýznamnému Koubkovi jedinému o 10 stran více nežli devíti básníkům v souborném odstavci o lyrice a didaktice předbřeznové; a v témž odstavci, na př. Palackého průpravě a přípravě historické, tedy nejvlast-

nější působnosti Palackého, asi $^1/_7$ jeho života a působení v letech 1823—1848. Rozdělení monografické a podle oborů má své nesnáze; na př. Jungmannův slovník, který není jen prací odborně vědeckou, nýbrž součástí ideového obsahu, nebyl ještě rozebrán. O Sabinovi leckde se mluví jako o důležitém kolečku celého stroje literárního před r. 1848, ale souborný výklad o něm chybí. Některé věci se opakují, jinde rozcházejí se mínění o téže věci. Ale to vše jsou věci podřízeného rázu vzhledem k bohatému poučení v oboru našeho osvětového života tak důležitém a každému milém. Výtěžek hlavní: ono plné poučení, jdoucí za pravdou vědeckou, zbavené předsudků chauvinistických, právě tak jako prohřáté pietou k práci našich buditelů, zůstává hlavní ozdobou tohoto svazku jako předešlých dvou dílů. Dílo přiřadí se k nejvýznamnějším činům naší vědecké literatury. Užívání tohoto svazku usnadňuje obsáhlý, vzorný rejstřík, pořízený s obvyklou důkladností, přesností i praktičností. Kniha je ozdobena 44 zdařilými výraznými vyobrazeními. Pokračování díla bude k sobě zajisté poutati tím více, čím se bude blížiti době současné. *Jc.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM:

Po 9 létech byl svolán zase všeobecný sjezd rakouských katolíků, pátý, (poslední byl r. 1896 v Salcburku), na dny 18.—21. listopadu do Vídně, mohutnější než všecky dřívější. »Čech« přiznává ve své přiléhavé mluvě, že dosavadní sjezdy byly jaksi »lantverácké« a »šablonovité« mimo první, před čtvrtstoletím. Od toho si sliboval mnoho.

Nechybíme, hádáme-li a tvrdíme-li, že zevním podnětem k tomuto pokusu o sdružení, posilu a nový výboj jest neustávající hnutí »Pryč od Říma«. Trvá ovšem toto hnutí již deset let. Zabývaly se jím biskupské konference a sjezdy duchovenstva v církevních i spolkových organisacích. Ty také patrně připravily materiál. Ve hnutí »Pryč od Říma« nastalo v posledních dvou třech letech jakés ustálení, pravidelnost; první nejmohutnější náraz přešel, ovšem ne bez účinku, interesované kruhy se vzpamatovaly, vyzbrojily a teď, v čas, svolávají širší vrstvy do boje — pardon! — »na obranu« jak se samo sebou rozumí. Celý sjezd má dle provolání účelem jen obranu, i v otázce školských zákonů, i ve stanovisku ku požadované reformě manželského práva, v otázce organisace tisku, v péči o opatření dostatečného počtu duchovenského dorostu, a hlavně ovšem v potírání »odpadlictví«. Škola, manželské právo, tisk, předpisovaný poměr státu a státníků k »jinověrcům« — to vše znamená patrně, že sjezd a jím katolicism ve svých vedoucích a jedině rozhodujících kruzích celý stojí dnes ve znamení kulturního boje. Že to byl skutečně povšechný sjezd politického klerikalismu, o tom svědčí mnoho věcí přiznaných i skrytých. V provolání se vyzývají ku společnému postupu a obraně všichni katolíci, nyní, »kdy nepřátelé církve se zvý-

šeným úsilím proti ní bojují, a kdy rozbořením katolického Rakouska se jeví jako blízký cíl zjevných i tajných protivníků«. Politický ráz potvrzuje vůdcovské účastenství vyslovených strannických hlav, na př. prince Lichtensteina, hrab. Vojtěcha Schönborna, purkmistra dra Luegra, zem. maršálka vorarlberského Rhomberga a j. Stanovisko vedoucích kruhů státních tlumočí telegram následníka trůnu, arcikníže Františka Ferdinanda, přítomnost nezbytných arcivévodkyň a — slevy jízdného na státních drahách, mimo jiné známky. Státní a státnické kruhy zřejmě potvrzují, že samy spatřují v klerikalismu, a tím ve zpátečnictví, nesvobodě a násilí záchranu Rakouska. Jiní v něm spatřují pravé nebezpečenství a příčinu rozkladu. Státnické kruhy prohlédnou bezpochyby, až už bude pozdě.

Diskuse o otázkách agrárních a živnostenských byly obvyklou příkrasou a lákadlem pro příslušné kruhy. O nějakém stanovisku ku všeobecnému, rovnému právu hlasovacímu nedočetl jsem se nic; zprávy byly stručné a neúplné; soudím, že sjezd se vyhnul opatrně — chytře, či — hloupě? — projevu v této věci. Hlavní body byly odboj »proti odpadlictví« a pak organisace tisku klerikálního. Proti hnutí Los von Rom si opatřil sjezd dva řečníky z Říše, bývalého poslance centra, Rackeho z Mohuče, a pražského premonstrátského pátera Augustina (hrab. Gallen z Vestfálska). Ti ovšem nemusejí a nesmějí být vypovězeni z Rakouska jako evangeličtí vikáři; neboť jistě přišli zachránit Rakousko. To — sedláče! — je něco jiného.

Nikdo neupírá církvi katolické práva organisovat a bránit se proti úbytku údů. My, zastancové svobody, plně jí toho přejeme. Nám zase nesmí upírat právo kritiky prostředků. Dovolávat se vlády, tedy policie a násilí, dávat výstrahy a činit hrozby státní správě, nezakročí-li, to není pravý prostředek. Ruský archimandrit Ondřej rozpoznává a přiznává, že »násilí vždy demoralisuje a seslabuje, především ty, kteří se k němu obracejí o pomoc«. Úroveň boje a prostředků karakterisují některé řeči. V provolání vídeňského místního komitétu se upozorňuje, že hnutí »Pryč od Říma« »nejsmutnější zjev veřejného života, i ve Vídni rozvíjí špinavý svůj prapor«; nazývá je »švindlem s heslem svobody«, mluví o »lidech, u nichž dávno zmizel jakýkoli náboženský cit a poslední zbytek svědomí«, kteří »provozují nejsprostší lupičství duší a šachr s dušemi«. Luegr schvaluje vypovídání evangelických duchovních z Rakouska, čeká, že jich Říše nepřijme zpět, a přeje jim (jen obrazně?), aby zůstali viset mezi nebem a zemí. Tedy místo dřívějších »hranic« dnes modernější »šibenice«. Lichtenstein denuncuje: »evangelium jest jen zvonečkem na sběracím pytlíku, do něhož plynou dobrovolné příspěvky pro velezrádu na Rakousku«.

Rosegger napsal o způsobu polemiky: »Evangelický svaz« doráží na svého protivníka často prudce ve veřejných spisech, které podléhají kontrole, ale to nelze srovnávati s výbuchy vzteku katolických kazatelů, jejichž vyvracení jest v kostele zakázáno. Dříve jsem býval vzrušen nad takovými výjevy zuřivosti v domu Božím, ... nyní mají pro mne taková vzteklá kázání spíše pathologický zájem.«

Na dřívějších sjezdech se tvrdívalo, že katolici chtějí úzkostlivě dbáti přesvědčení jinověrců; teď odhazují otevřeně tuto škrabošku, jsouce si vědomi, že jí nepotřebují.

V rukou obratného Jesuity Viktora Kolba byl referát o tisku. Po vzoru ultramontánního Centra v německé říši chtějí rakouští klerikálové zorganisovat a zcentralisovat novinářství v Rakousku ve smyslu klerikálním. Bylo přijato zříditi říšský tiskový spolek a nazvati jej spolkem Pia V. Tento protektor je karakteristicky volen: býval vrchním inkvisitorem a jako papež (r. 1566—1572) zasáhl do dějin rakouských tím, že hrozil císaři Maxmiliánovi klatbou a sesazením, jestliže dopřeje protestantům, zvláště českým, svobody. Mimo to stihl klatbou anglickou Alžbětu. Z toho přiznání budoucího spolku k dědictví Pia V. je patrno, že přijatá organisace tisková směřuje především proti odvěkým nepřátelům církve, evangelíkům. Jiného se patrně církev nemusí bát. To bude také »obrana« proti přemoci evangelické hrstky v Rakousku! Této spolkové organisaci, pro kterou mají býti získány též ženy, bude sloužiti tiskovákancelář, bude opatřovati články a příspěvky ze všech odborů; budeme tedy míti nejen katolickou polemiku a apologii, nýbrž výslovně i belletrii a vědu. Pracovníci budou získáváni honoráři. Dále jí bude sloužiti spolek nebo sdružení katolických žurnalistů, kteří mají býti zvláště cvičeni a připraveni, a přivábeni nadějí na zlepšení příjmů a na zabezpečení ve stáří a nemoci pojištěním.

Jednání o škole nebylo tak obšírné. Patrně se klerikálové nebojí, že by mohla býti jen poněkud uvolněna z jejich rukou. Upozornili sice na nové sdružení přátel školy moderní »Freie Schule«, ale patrně se cítí v této doméně jako beati possidentes. A to je hrozné omen pro budoucnost, zvl. pro naši českou budoucnost. V Linci — mimochodem — místní školní rada usnesla odstraniti ze škol konfesijní modlitbu. Zcela správně. Neboť má-li modlitba míti smysl vůbec, musí se vztahovati na přítomnou zvláštní potřebu, ve škole tedy na vyučování. Ale co má »Zdrávas Maria« společného s vyučováním? Přátelé náboženství by tudíž měli ve změně modlitby před vyučováním spatřovati snahu o prohloubení modlitby a o záchranu před znehodnocením. Ale kdyby to byli přátelé náboženství! O moc církve jde! Proto v Linci agitace, hrozby stávkou dětí, rekursy. I dokud nebyl rekurs vyřízen, bylo lze souditi s určitostí, jak bude rozhodnuto: jako v Čechách zemská školní rada zaujala k ojedinělým žádostem evangelických menšin odmítavé stanovisko, tak i hornorakouská dala za pravdu biskupovi proti městské radě linecké, a nařídila před vyučováním a po něm za dozoru učitelstva modlitby konfesijně římsko-katolické. — Tím ovšem nesmí být věc definitivně vyřízena ani v Horních Rakousích ani v — Čechách. Utvořila se také česká »Svobodná škola«. Zde je pro ni také kus práce!

Za zmínku stojí radostný výkřik »Čecha«: »V tomto táboře katolíků rakouských je Rakousko!« — Tábor, generálové, vojsko, zbraň, boj — přiznání o rázu a tendencích sjezdu. Všichni slušní lidé však jsou dnes proti militarismu vůbec, a — církevnímu tím víc!

Skoro současně se sjezdem zasedala biskupská konference ve Vídni, s hlavními body stejnými na programu. Patrně generální štáb,

a důkaz, že sjezd je hlavně stafáží a nástrojem hierarchie a její moci. Vždyť to také není lidový sjezd, nýbrž doména feudálů, hierarchie a kněží, proti nimž laikové mizí. Sjezd bez lidu, bez intelligence. Ve společnosti k demokracii spějící strašný anachronismus!

Ze všech zpráv jsme nevyčetli na určito, zdali moravští klerikálové se súčastnili, či abstinovali, jak hrozili po brněnském Volkstagu. Soudíme, že se nesúčastnili. Nejspíše si čeští klerikálové dobře rozdělili role: někteří šli, a jiní se zdrželi, a pak toho užijí dle potřeby. Jistě se súčastnil nástupce »nejčeštějšího« biskupa Doubrava. Na sjezdu se ozvaly hlasy, volající po národní smířlivosti. Chyťte se, Čechové! My Němci, Luegrovci atd. zůstaneme, jací jsme! —

Klerikální strany v Čechách připravují součinnost a organisaci společnou. Porada přípravná byla 26. prosince 1905 a na 17. dubna 1906 se chystá ustavující sjezd delegátů. Klerikalismus jest bez odporu na postupu. Dobu pokládá za vhodnou k výbojům.

Patří to všecko do rozhledů po životě náboženském a církevním? Náboženství v tom všem není, ale pro církev je to příznačno.

Zákon o kongrue pro úpravu platů duchovenstva římsko- a řecko-katolického bude prý uspíšeně vyřízen parlamentem hned jako první předloha po vánocích, za podpory snad všech parlamentních klubů, i svobodomyslných, mimo sociální demokraty. Jako dovedla vláda zvýšení platův učitelských učiniti nepopulárním novou dávkou z piva, tak se teď obráceně přičiňuje, aby vše šlo co nejhladčeji. A církev katolická by se přece mohla postarati o své chudé kněžstvo nižší svépomocí: spravedlivým rozdělením důchodů z obrovského jmění hierarchie. — Evangelická církev se domáhá zvýšení státního příspěvku, ne v souhlasu se svými zásadami, více z oportunismu.

Na zemském sněmu českém byla přijata předloha o remuneraci duchovních za vyučování náboženství přes 6 hodin týdenních. Dosud byla církev povinna opatřovati vyučování náboženství v prvních třech třídách zdarma. Jak tento stav, tak nový návrh jsou anomalií: buďto je náboženství vyučovacím předmětem školním, a pak má být honorováno jako jiné hodiny, anebo není — jako že nemůže dobře být — a pak má být 10 hodin jako jedna. — V obou otázkách, o kongrue i remuneraci chlubí se zemská jednota katolického duchovenstva, co dokáže organisace. Jistě, organisace je moc — i mimo církev.

Evangelíci v Čechách a na Moravě domáhají se, aby měli v zemských sněmech virilní zástupce. Mnozí evangelíci jsou v zásadě vůbec proti virilistům, a pro rovné všeobecné hlasovací právo většina veliká; ale dokud římsko-katolická církev virilisty své udrží, nemůže být věcných námitek proti oprávněnosti požadavku evangelické církve.

Příznivější, rozumnější, spravedlivější duch proniká přece snad do soudní praxe rakouské v procesech o rušení náboženství: Zemský soud ve Štýrském Hradci zastavil vyšetřování, státní zastupitelství odvolalo žalobu proti evang. farářům Eckhardtovi a Simonovi, že nesmekli před procesím božítělovým. Prohlásili, že nesmekli jednak z přesvědčení, poněvadž by to bylo proti jejich svědomí, jednak aby vyvolali

rozhodnutí soudů. Tedy i ten, kdo nesmekne, chová se »slušně«. Vítáme takovouto správnější praksi. Jistě dolehne i na Čechy a Moravu.

V Rusku zákonodárství o svobodě vyznání ze dne 17. dubna 1905 má za následek hromadné odstupy od pravoslaví, hlavně v západních, polských krajích Ruska, a to ku katolicismu a k uniátství, ve východomořských provinciích Ruska též k Luterství. Není divu, když mnoho jich, snad většina, byla násilím, nebo vůbec zevně na pravoslaví obrácena a státem při něm udržována, tak řečeným »ochranitelným režimem«. Jest potěšitelno, že mezi nářky a dovoláváním se státního zakročení i se strany církve pravoslavné zavznívají smířlivé hlasy omluvy, vysvětlení a při tom odporu proti policejní ochraně. — Starověrcům přece jen nedána úplná rovnoprávnost, jak se zprvu zdálo, alespoň vyskytly se případy, že jim bylo bráněno ve veřejném vykonávání bohoslužeb. Či je to jen přílišná horlivost policie? — V čele opravných snah stojí duchovenstvo moskevské. Vypracovalo návrhy na reformu obřadnictví. Žádá jednoduchost a prostotu, odstranění nádhery, ceremonií, zlata, zpěvu, všeho, co zavání pověrou a modlářstvím, zavedení živého jazyka, vypuštění opakovaných modliteb a stálých zmínek o vládních osobách. To všecko jsou požadavky pro nás zrovna abecedářské. Příznačno jest, že tato přání »Vlasti« připadají »trochu anarchická«. Inu, aby český klerikál nebyl nejhorší! Moskevští dále žádají svolání církevního sněmu, na kterém by měli účastenství vedle biskupů též prostí kněží i laikové. Posud rozhodovali jen biskupové — jako na římských koncilech, — mezi nimiž nota bene není zástupců »bílého« (neřeholního) kněžstva. —

Polské duchovenstvo katolické rozhodlo se na sjezdu súčastniti se reformní práce v Rusku, žádá samosprávu Polska, polský sněm, všeobecné hlasovací právo, zavedení polštiny do škol a kostelů. Současně skoro vydal papež list k biskupům v Ruském Polsku: katolíci se nesmějí připojovati ke stranám, které se příčí zákonům »božím«; doporučuje »klid«, »pořádek«, věrnost k carovi, poslušnost k úřadům, — zcela tak, jak nevyhnutelně předvídal každý, kdo zná Řím. —

Nástupcem Pobědonoscevovým v úřadě vrchního prokurátora svatého synodu v Petrohradě stal se kníže Obolenský, muž málo známý. Stačí na úkoly, které zdědil?

Ve Francii přijal 5. prosince 1905 senát zákon o rozluce státu a církve beze změny 179 hlasy proti 103. Nabyl tudíž 1. lednem 1906 platnosti. Pokrokové vrstvy francouzského obyvatelstva a — celého světa vítají zákon jako »zákon mravního osvobození a sociálního míru« a vidí v něm záruku náboženské nestrannosti republiky. Datum 5. prosince bude prý dějinným datem prvního řádu ve vývoji francouzské demokracie. Tím odpadne v rozpočtu položka na kult v sumě 42,114.933 franků, postupně ovšem, tak že r. 1906 bude obnášeti již jen 33,825.530 fr. — Zákon postihuje ovšem stejně půl milionu francouzských protestantů. Ale ti se zařizují samostatně bez boje. — Katolická církev oficielní dosud nezaujala stanoviska, ani papež, ani francouzský episkopát. Papež v allokuci 11. prosince litoval »nejstarší dcery církve« a utěšoval se náhradou na jiných stranách. I ve Francii bude církev hledět nahraditi si ztrátu tužší organisací. Tak církev oficielní — opatrně, diplomaticky. Církev ano-

nymní bouří a vybízí k odporu: v pařížském chrámu Sacré-Coeur a j. rozdávají se letáky, vybízející ke krajnímu odporu proti úřadům, provádějícím na př. ten bod zákona, dle něhož chrámy jsou majetkem státu, který ovšem je hotov přenechati je k užívání náboženským organisacím.

+

Z AMERIKY.

Američtí Čechové poskytují velice málo zajímavých zpráv, za to však tím více problémů. A ty problémy je hrozně těžko řešit. Už několik měsíců sbírám látku, statistiky, fakta, co jen mohu ulovit, a pořád nic jistého. Redakci známého chicagského českého denníku požádal jsem o zodpovězení několika otázek, a hádejte, jaká byla odpověď. Sám majitel onoho denníku, jenž nedávno vkročil do třicátého prvního ročníku (je tedy přes čtvrt století ve styku s americkými Čechy), mně nabízí »ihned« 300 dollarů, ano, tři sta dollarů, za zodpovídání těch sedmi otázek. »Míníme to vážně,« píše, »neboť kdybychom mohli dostati tato fakta dohromady, využitkovali bychom to nejen v časopise, ale vydali bychom i zvláštní knihu, kterou bychom dali do prodeje« . . .

Jsem onomu pánovi za jeho nabídku velice vděčen, ale pokud má zkušenost v tomto směru sahá, vidím, že by to byla velice nevděčná práce. Znamenalo by to sice k mému potěšení veskrze originelní práci, jež by měla trvalou cenu tím, že by dlouho sloužila za podklad k dalším výzkumům, to všechno je velice hezké, jen kdyby nebylo tolik těch »ale«. A ono je jich, bohužel, více, než aby člověk i nevšedního enthusiasmu se odvážil je překročit. Je tu především otázka času. Člověk by to musil učinit svým životním povoláním; musil by křížem krážem procestovat Michigan, Illinois, Wisconsin, Iowu, Minnesotu a jiné západní státy, a to by spotřebovalo kapitál!

Pokud mé osoby se týče, jsem přesvědčen, že nebude-li americký Čech v pevnějším styku se »starou vlastí«, splyne v poměrně krátké době s beznárodním chaosem americkým. Zdejší Čech postrádá nejen dobré literatury, časopisů, škol a jiných důležitých zdrojů národního života, ale, a to je ze všeho nejžalostnější, nemá dosti příležitosti k užívání svého rodného jazyka. Chce-li něco dokázat, ví, že musí se naučit anglicky. Yankee pohrdá jeho češtinou, a následovně český přistěhovalec po nedlouhých duševních bojích češtinu odvrhuje, čte anglické noviny, které mu poskytují mnohem lepší a lacinější četbu než ty malinké české plátky, které opisují a překládají co on může dříve a laciněji si přečíst v originále. Vlastní jeho děti k němu mluví anglicky, a mluví-li česky se svou ženou-spolutrpitelkou, které domácí povinnosti nedají příležitosti k naučení angličiny, vlastní jejich děti se za jejich zády smějí té hloupé řeči, která se jim zdá být tolik »awkward«, tak hrubá. A naučí-li se trochu česky mluvit, jaká to znetvořená výslovnost, ubohá čeština! Obyčejně takoví lidé neumějí ani anglicky ani česky. Češi nově přišlí se jim smějí, a Američané jimi pohrdají. Tento problém, ač je dál od Prahy než Vídeň, není méně palčivější. Americký Čech se sám nevytrhne. Nepomůže-li mu jeho evropský krajan, neodvratně utone v širém moři amerikanismu.

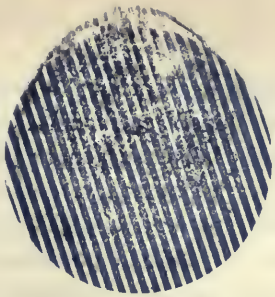

Parlamentarisace a volební reforma.

Když baron Gautsch v lednu 1905 převzal otěže vlády, povolal k sobě zástupce všech politických stran a jednání jeho s nimi vrcholilo v ujištění, že chce vládnout ústavně, t. j. bez § 14., a že chce později přeměnit úřednický kabinet v parlamentární. Nechceme dnes opět a opět rozebírat, jak ono prohlášení nového chefa kabinetu působilo na různé vůdce, ale je známo, že strana mladočeská povolila pod jeho dojmem příměří, které vždy dále a dále bylo prodlužováno a v němž se vlastně nalezáme do dnešního dne. Toto příměří nebylo přerušeno mladočeským vedením ani tehdy, když baron Gautsch místo členů parlamentu povolal do kabinetu za správce obchodu a vyučování nové úředníky, jemu oddanější než baron Call a rytíř Hartl. Za jakých okolností ono příměří bylo prodlužováno a dnes ještě trvá, bylo na tomto místě již několikrát vylíčeno. Jednalo se stále o staré postuláty mladočeského klubu, o moravskou universitu českou a vnitřní češtinu. Této baron Gautsch učinil v jednom ze svých prohlášení neškodnou poklonu, a pokud se týče druhé české university, prohlásil, že ještě v tomto zasedání říšské rady podá dotyčnou předlohu. V obou záležitostech pan ministrpresident neučinil do dnešního dne pranic, slíbená »samostatná rozhodnutí« se nikde neukazují.

V listopadu 1905, pod tlakem událostí na Rusi a v Uhrách, přival agitace pro všeobecné rovné hlasovací právo zatlačil všechny ostatní záležitosti do pozadí. Pan baron Gautsch vládne ústavně bez § 14., poněvadž parlament je »dělným« a všecko povoluje. Ministerský předseda v pohnutých dnech listopadových slíbil v únoru předložiti vládní osnovu všeobecného rovného práva hlasovacího a vskutku od listopadu úsilovně se pracuje v ministerstvu vnitra na této předloze, která do dne, kdy tyto řádky jsou psány, není dohotovena.

Jakmile se tato akce vlády objevila na obzoru, roztřídily se strany parlamentu na tři tábory: na přátele, na podmíněné přátele a na nepřátele všeobecného hlasovacího práva. Z nich tři strany —

jako obyčejně — absorbovaly všechen zájem: Češi, Němci a Poláci. Mladočeši prohlásili se ihned a důtklivě pro — nechceme dnes opět vyšetřovat, proč. Němci jen za jistých podmínek a Poláci naprosto proti. Ale baron Gautsch ví dobře, že předlohu předložiti musí, sám prohlásil, že s ní stojí a padá a proto hledal prostředky a prostředečky, jak by si zajistil potřebnou dvoutřetinovou většinu v parlamentě. V této situaci vzpomněl si ministrpresident na svůj plán parlamentarisace ministerstva, na plán, kterému se byl zpronevěřil průběhem roku jmenováním bar. Bienertha a hraběte Auersperga nástupci rytíře Hartla a barona Calla.

Postavení každého kabinetu je ohrožováno národnostním bojem, zejména bojem českoněmeckým, a zajisté kabinet Gautschův a zejména baron Gautsch sám si zmenšení těchto bojů slibuje od zavedení všeobecného práva.

Ale baron Gautsch neříká stranám: začíná nová éra, chopte se vlády, ukažte, že chcete všichni spolupůsobiti při pokusu omlaziti tuto říši spravedlivým řádem volebním! Touto rovnou cestou baron Gautsch si netroufá jíti. Zavolal si dra Pacáka a dra Derschattu a řekl jim: Pánové, jak se dnes věci v parlamentě mají, volební reformu sotva provedu, musíte mi pomoci. Mám-li vaše strany, přistoupí-li Němci a Češi na mou osnovu, je přijetí tolik jako jisté. Nemusím pak se báti odboje Poláků, kteří mi hraběte Dzieduszyckého na pomoc dáti nechtějí, ani vysoké šlechty, kterou uspokojím a upokojím jinak.

Dr. Pacák i dr. rytíř Derschatta sešli se ve Vídni v prázdninách parlamentárních a počali jednat. Jim baron Gautsch řekl, jak asi jeho volební osnova má vypadat, a oni se stanoviska svých stran měli se dohodnouti na eventuálních změnách této osnovy.

Jednání počalo, skončeno, dr. Pacák je dosud předsedou mladočeského klubu, dr. Derschatta stojí dosud v čele německé strany lidové. O čem v jejich poradách bylo jednáno, nebylo řečeno vlastně p o s i t i v n ě nikde. Jen různé zprávy o tom, o čem jednáno n e b y l o, daly trochu nahlédnouti do tajemství několikadenních porad. Že v popředí porad stála volební reforma, je přirozeno a jisto. Nejaktuálnější záležitost politická, nejdalekosáhlejší akce rakouská od r. 1867 musela být jistě prvním bodem jednání. A stejně jisto je — a žel, že také přirozeno — že se o volební reformu dr. Pacák s drem Derschattou nedohodl. Němci z dob Schmerlingových jsou nepřátelé všeobecného práva hlasovacího. »Otec rakouské ústavy« Antonín rytíř Schmerling přistřihl svůj volební řád ne na stát, kterému ústava

dána býti měla, nýbrž na politické poměry, které tenkrát v Rakousku vládly, a ještě více konstruoval svůj volební řád na poměry, jaké si pro futuro v Rakousku přál on a jeho páni, na Rakousko německo-centralistické, ovládané starorakouskou byrokracií, na Rakousko, které mělo býti německou polovicí státu maďarsko-německého.

Čím více poměry tuto Schmerlingovu konstrukci Rakouska ničily, čím více bylo patrno, že Rakousko tím, čím je Schmerling 1867 míti chtěl, býti nemůže, tím úsilovněji Němci se drželi řádů »otcem ústavy« stanovených. Tím byl v první řadě volební řád. Němci věděli a vědí, že není na světě už moci, která by jim to udržeti a dávati mohla, o čem snili 1867 a ještě 1879. Proto povalili Taaffa, když se pokoušel o změny, proto povalili Badeniho a Thuna, když v těchto pokusech jiným způsobem pokračovali. Nic jim při tomto vzdoru nepřekáželo nabyté již přesvědčení, že stávající poměry nejsou udržitelny.

Proto jsou nepřáteli volební reformy barona Gautsche. Ale události listopadu 1905 a nálada v masách lidu tou mocí na ně působily, že alespoň se nutí do pósy, jakoby se reformě volební nevzpírali. O v š e m — za jistých podmínek chtějí přijmout všeobecné právo hlasovací: německá država musí být udržena. Věru, vskutku rakouský princip! Nelze na širém světě nalézti něco protichůdnějšího než pojmy v o l e n í a d r ž e n í mandátů! Ale baron Gautsch sám před listopadem 1905 se vzpíral zavedení všeobecného hlasovacího práva, podporoval a podněcoval princip a theorii německou, neboť v parlamentě baron Gautsch v prvním svém prohlášení o všeobecném právu hlasovacím mluvil o jistých »předpokladech, dotýkajících se národnostnich a politických poměrů a zájmů, které by byly volební reformou, rozhodováním pouhých cifer, valně poškozeny«. Tomu každý porozuměl — Němci mají být uchráněni v nynější své posici. Nyní barona Gautsche ony »národnostní a politické poměry a zájmy« dost nemile tíží. Po celých čtyřicet let ústavního života Němcům bylo tolik nadržováno, jejich důležitost pro stát tolik přeceňována, že se nemožno divit, když konečně sami věřili, že stát je tu jen pro ně, pro »Staatspartei«! Byli si tak vědomi své ceny a důležitosti pro Rakousko, stát i dynastii, že si troufali 1878 postaviti se proti skutečné státní politice a odporovali zájmům monarchie na Balkáně, když se jednalo o Bosnu a Hercegovinu. Je známo, že jejich stanovisko v té otázce donutilo v první řadě korunu, aby hledala podpory pro svou politiku i jinde než u Němců, a stejně je známo, že pro tenkráte ujednaný trojspolek koruně souhlas pouze německý ne-

stačil. Pro nastolení »smiřovací politiky« se Slovany, hlavně Čechy, hraběte Taaffeho rozhodl v první řadě — kníže Bismarck. Ale svého postavení ve státě Němci tím nepozbyli. Ostatní národové, zejména my Čechové, milostivě připuštěni také k slovu, nejen k placení, ale Němci zůstávali prvním stavem. I hrabě Badeni byl nucen představiti se rakouskému parlamentu komplimentem pro Němce, »jichž kultura všem ostatním národům září vzorem«. Jak před nimi kapitulovala koruna za Badeniho, Gautsche i za Thuna, je známo. Kdo se pak Němcům chce diviti, když po této výchově se nechtějí za žádných okolností vzdát svého postavení, svých v ý s a d? Ovšem že tyto výsady se nazývají nyní »državou«.

S takovým stanoviskem do porad o společném vstoupení do kabinetu barona Gautsche přišel asi dr. Derschatta k dru. Pacákovi. Dr. Pacák měl ovšem stanovisko opačné. My Čechové vždy jsme doufali, že, když Němci jednou budou postaveni na ono místo, které jim p a t ř í dle práva a spravedlnosti, až politicky b u d o u na roveň postaveni všem ostatním národům rakouským, budou přístupnější n á v r h ů m k s m í r u v Čechách, které jim po desítiletí z české strany byly činěny.

Dr. Pacák a dr. Derschatta se dohodnouti nemohli, i když předseda českého klubu akceptoval stanovisko dra Kramáře, že se má při rozdělování mandátů vzít ohled na poplatnost jednotlivých zemí. Stanovisko dr. Kramáře má zajisté jistou oprávněnost a zajišťuje Němcům jisté výhody. Se stanoviska taktického postupu, na němž si Mladočeši tolik a tak často zakládají, bylo by snad bývalo výhodnějším, kdyby názor Kramářův se byl stal výslednicí vzájemného jednání než jeho východištěm. Dle počtu obyvatelstva připadá Němcům asi 158 a přidá-li se jim »ohled na poplatnost«, třeba 180. Ale Němci nebyli a nejsou s těmito ohledy spokojeni, chtějí nynější počet 205 mandátů, a zvýší-li se celkový počet členů poslanecké sněmovny, i poměrné zvýšení svých mandátů.

K tomu dr. Pacák nemohl a nemůže přistoupiti, a jak správné naše shora dotčené rozpoznání stran přístupnosti Němců pro smírnější náladu je, ukazuje současné jednání o národnostních požadavcích mezi dr. Pacákem a dr. Derschattou. Čím více Němci cítili, že se jejich výsadnické postavení dá udržeti, tím urputněji se vzpírali jakékoliv dohodě o otázkách národnostních, ba i kulturních. S n a d dr. Pacák v onom jednání byl ochotným přistoupiti k nehoráznému požadavku mandátové državy, chtěje tak zachrániti hlasovací právo pro miliony spoluobčanů a doufaje, že získá Němce pro druhou českou

universitu a vnitřní češtinu úřední. Ale doufal marně. Pan dr. Derschatta ani o píď — jak dal dodatečně prohlásiti — neustoupil od stanoviska německého, a v ministerských salonech byl stejně nepřístupným jako na brněnském Volkstagu.

Dr. Pacák s tímto kolegou politiku rakouskou vésti nemohl a nemůže. Víme dobře, že vstoupení dr. Pacáka do kabinetu může eventuálně znamenati více než rozřešení okamžitých otázek, máme dosti porozumění pro důležitost řádného ministra krajana, pro účastenství na politické moci. Ale — má-li český ministr krajan politické provenience vstoupiti do kabinetu takřka s politickou abdikací, pak je věru lépe, aby tam prozatím zůstal dr. Randa. *Č.*

Záhada chudoby.

Mezinárodní vědecký kongress v St. Louisu měl základní myšlenkou, shrnouti stručně vůdčí hlediska ve všech oborech vědění, dostupných lidské práci a lidskému zpytování, a objasniti vztahy věd mezi sebou. Tato základní myšlenka jest podnětem rozpravy německého znalce v oboru obecní správy a zejména chudinství Emila Muensterberga, již měl na řečeném kongressu v září 1904.[1] Rozpravou svou Muensterberg naznačuje historické a vědecké základy záhady chudoby a pak vytýká hlavní otázky, které zaměstnávají nyní vědu a praxi chudinství. Ježto probírá rozprava své thema podle měřítka shora vytčeného formou zhuštěnou, nemožno jinak, nežli podati ji místy do slova.

*

Chudoba jest stav nedostatku v potřebném. Potřebným jest zachovávání života. Kdo nemá prostředků, aby mohl zachovávati tělesný život, jest chudý. Stav chudoby musí vésti nezbytně k tělesnému zahynutí, budiž přímo smrtí hladem, budiž nepřímo nemocí nebo neduživostí, následkem nedostatečné výživy. Poněvadž životní pud individua nedává nastoupiti tomu následku bez odporu, reaguje proti němu takovým neb onakým způsobem, dle poměrů, v kterých žije. Buď si vyprošuje od bližních prostředků k živobytí, neb oslýchá-li se jeho prosba, hledí se jich domáhati lstí nebo vynucovati je násilím. To jest, snaží se odklizovati nedostatek skrytým nebo násilným osvojováním prostředků k živobytí potřebných. Pokud však nemá úspěchu ani prosba ani násilí, buď že bližní jsou také chudi, anebo že se dostatečně chrání lsti a násilí, zůstává stav chudoby nezrušen, nastává onen následek tělesného zahynutí, který probíhá tělesnou nemocí a neduživostí, mravní zpustlostí a duševním rozhořčením. Kde se dostávají

[1] Rozprava jest otištěna v časop. »Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik«. — 5. seš. (listopad 1904).

v stav ten širší okruhy obyvatelstva, jest mluviti o hromadné neboli davové chudobě naproti chudobě jednotlivné.

Od všech ostatních lidských stavů chudoba se liší tím, že stížený jí nemá po ruce žádného prostředku obranného z vlastní síly, že se nevykonává jako za všech ostatních lidských poměrů něco, čemu vstupuje naproti nárok na službu neb výkon vzájemný. Když se tudy poskytuje chudému pomoci, ať jednotlivcem nebo společností v jejích rozličných úpravách, běží vždy o službu bez vzájemné služby (odsluhy). Tento výkon nemůže proto shledávati beze všeho dalšího svého místa v rámci všeobecného hospodářského a právního řádu, který jinak upravuje poměr výkonu a protivýkonu, služby a odslužby. Alebrž jsou jiná hlediska, s nichž se zdůvodňuje potřeba, pomáhati chudému. Mohou býti stručně označována stanovisky »lidské« a »policejní«. Utrpění člověka, vzniklé nedostatkem, poskytuje obrazu tak dojímavého, že vybavuje pocit soustrasti, který nutká člověka, aby pomohl. Vzhledem k hledisku policejnímu jde o pocit téměř opačný, jenž pudí k obraně.

Sahá-li potřebný při nedostatku k živobytí nezbytně potřebného ke lsti nebo násilí, tedy může tak činiti jedině za rušení právního řádu. Společnost, ana rušení právního řádu podrobuje trestu, musí hleděti zamezovat, aby se nejevilo rušení právního řádu násilím přirozeného pudu oprávněným. Musí tudy činiti opatření, aby předešla uplatňováni přirozeného pudu, a tomu, kdož jest chud, poskytovati dobrovolně, čeho potřeba k ukájení životní potřebnosti. Dějiny chudinství podávají nesčíslné doklady o tom, že pud sebezáchovný za všech okolností jest silnější nežli bázeň trestu, ustanoveného za provinění proti právnímu řádu.

Souhrn zařízení, jimiž se chce spomáhati rozmanitým stavům chudoby, zove se chudinstvím (péče o chudé, opatrování chudých). Žádnému kulturnímu státu nejsou zařízení taková cizími, ač se skutečně vyvijela v rozličných zemích velmi rozličně. Základem jejich jest pospolnost, která napřed byla založena na půdě obce církevní a vykonává se přímo členy obecními mezi sebou. Odtud přechází jako náboženský výkon na církev, kteráž uznává kanonickou povinnost oproti chudému.

Také vyrůstá z pospolnosti sousedské, uplatňuje se vzájemným pomáháním lidí spojených týmže stavem nebo povoláním, v družstvech šlechtických a řádových, v společenstvech kupeckých a řemeslnických, cechách, bratrstvech, společnostech, a shledává poslední nejobsáhlejší projev v uznávání povinnosti k chudinství politickými svazy, obcí,

státem a říší. Ale skutečný vývoj se utvařuje velmi rozličně. V románských zemích utkvívá konání chudinství a dobročinnosti v podstatě na půdě církve, v germánských zemích se vyvíjí od chudinství církevního k chudinství církevně-občanskému a postupně k plně občanskému. Přiměřeně tomu vývoji zbývá v germánských zemích církevnímu chudinství jen ještě postavení skromné, doplňovací, těsně ke konfessijním společenstvům se přimykající; zatím v románských zemích dobročinnost vykonávaná v kostelích, klášteřích, řádových společnostech a dobročinných nadáních se doplňuje veřejnými zařízeními státu a obcí. Stopy tohoto historického vývoje se shledávají v četných zřízeních, jako na příklad v Anglii se dosud vykonává veřejná péče o chudé uniemi (unions), srovnávajícími se s církevními osadami (farnostmi, kolaturami), kdežto ve francouzských bureaux de bienfaisance a ve vlašských congregazioni di carità účastenství politické obce jeví se tím, že mívá v nich předsednictví purkmistr.

K tomuto veřejnému a poloveřejnému chudinství se připojuje nepřehledný počet soukromých dobročinných zařízení, která stopují buď tytéž účely jak onano, nebo je po některém směru doplňují. Představiteli jejich jsou jednotlivé osoby nebo sdružení a společnosti. V nich bývá především vůdčím hledisko lidskosti, kteréž ovšem za rozličných dob rozličně se jeví. Prosté přikázání lásky k bližnímu, kteréž ukládá povinnost pomáhati strádajícímu, stává se v středověké církvi obětí kajicnou a almužní, při níž jest více v popředí blaho vlastní duše dárce nežli nouze příjemce. Nemocniční nadace měst po reformaci vzkvétajících jsou namnoze projevem mocného občanstva, které je s to, aby poskytovalo svým zchudlým spoluobčanům více nežli nuzného zaopatření. Věk osvícenský, počínající polovicí osmnáctého století, přenáší myšlenku křesťanské lásky k bližnímu v ráz čistě lidský. A ještě dnes působí pohnutky nejrozličnějšího druhu, aby bylo strádajícímu bližnímu pomoženo. Prostředků k tomu se dnes dostává měrou bohatější nežli kdy jindy; technika pomoci, zejména v oboru ošetřování nemocných a neduživých, povznesena byla na stupeň, jehož nelze srovnávati se žádným z dob dřívějších. Ale jak velmi také chudinství nabylo rozšíření, prostředky své rozhojnilo a poopravilo své methody, vykonávání péče o chudé samo neznamená žádného pokroku. Bylo a jest především ještě neprohřešitelným, ale přece hrubým prostředkem, pracovati proti chudobě.

Pokud v oboru tom lze mluviti o pokroku, jest ho hledati ne uvnitř, nýbrž vně vlastního dosahu chudinství. Počíná tím okamžikem, kdy se přestává počítati s chudobou jako se stavem bohem chtěným

nebo v přirozenosti lidských věcí daným, a činí se otázka, zdali by se nemohlo chudinství sprovoditi se světa tím, že není vůbec žádné více chudoby; že by se bez újmy nerovnosti v tělesném a duševním stavu odklidila ohromná nerovnost hmotné existence. S tohoto hlediska se stává problém chudoby záhadou nauky o hospodářství a společnosti, která vyšetřuje celkový poměr lidí proti sobě a proti přírodě je obklíčující, jejímž ideálním cílem musilo by být poskytovati všem rovnoměrného podílu v pokladech prací od přírody dobytých a tím odkliditi chudobu jako zápor obecného blaha pořízením obecného blaha.

Uznáváním této souvislosti věcí počíná nové pojímání společenských a hospodářských pochodův. Ku konci osmnáctého století slyšíme velikou nauku o svobodě individua. Mají padnouti všechny zákonné ohrady, jež vadí hospodářskému hnutí; učí se, že má-li každý volnost, aby síly své rozvíjel, dána jest tim největší záruka obecného blaha. Ale nový hospodářský vývoj, kterýž uvozuje za znamení páry a elektřiny novou dobu objevův a vynálezů, pořizuje v skutečnosti ohromná bohatství na straně jedné a ohromnou hospodářskou bídu na straně druhé. Chudoba není odklizena, nýbrž rozmnožena a jeví se v své protivě k bohatství ještě ostřejší a tísnivější. Lidská pracovní síla stala se zbožím, které dle zákona nabídky a poptávky při silnějším přelidnění jeví sklonnost pokračujícího znehodnocení. Hospodářská volnost stává se volností vykořisťovací, která se blahovůlí lidumilů jen málo zmiňuje. Ohromný tlak s hůry zplozuje protitlak zdola; u probouzejícím se sebevědomí hledí se dělná třída pociťovati jednotkou a stavěti se svými přáními, potřebami a názory proti třídě podnikatelův. O tomto hnutí pracovních tříd možno mluviti jak o něčem, co jest v dějinách světových a hospodářských úplně novým. Ne jakoby za té oné doby nebylo se jevilo snažení chudší třídy lidu, zlepšiti své společenské a hospodářské postavení; ale žádné hnutí nezasáhlo tak široké davy; teprv moderní pomůcky styku a časopisectví, za spojení s všeobecnou politickou volností, přese všechno ve veliké míře stupňovanou, mohly dáti modernímu dělnictvu solidárnost, která jest jeho karakteristickým znakem. Toto solidární hnutí dělnictva jako veliké jednotky vybavuje moderní sociální problém, jehož jest částí záhada chudoby. Jako část sociálního problému nabývá nové tvářnosti. Pojem péče o chudé v starém smyslu zůstává cizím programu dělnictva, jehož svrchovanou zásadou jest svépomoc. N e m i l o s r d e n s t v í, a l e b r ž s p r a v e d l n o s t; n e p r o s b a, n ý b r ž n á r o k.

Toto sociální pojímání problému prohlubuje jeho pojednávání, že pozorování vede od vnějšího zjevu chudoby k jeho hlubším příčinám

a snaží se shledati opatření, jimiž by se mohlo působiti proti příčinám chudoby.

Rozdělujeme příčiny chudoby soustavně v obecné a individuální. K oněm náležejí události, na něž jednotlivec nemá vlivu, jako všechna zařízení státní a společnostní, živnostenské krise, války, objevy a vynálezy, jimiž se přetvořuje celý odbor výrobní, jako zejména nahrazování práce ruční prací strojovou; dále škodlivé přírodní události, jako zemětřesení, požár, povodně, epidemie atd. Všemi těmi příčinami octá se zároveň nesčetné množství osob bez výdělku, nesčetné rodiny pozbývají svého živitele. Individuální příčiny jsou nemoc, neduh, stáří atd. jednotlivce, jež jest opět rozlišovati v zaviněné a nezaviněné. Zahálka, marnotratnost, pijanství, chlipnost jsou zaviněny, mladistvé (předčasné) stáří, kmetské stáří, nemoc a neduživost, smrt živitele jsou nezaviněny. Ale nemůže tu býti vystopována žádná význačná hranice. Špatný způsob života, zapříčiněný špatným vychováním, jest pro individuum ve vyšším smyslu nezaviněným. Také se ihned při podobném uvažování rozšiřuje jednotlivý případ ve všeobecný, když na příkl. problém trestnosti mladistvých osob, uvažovaný poznova zvlášť opravdově, uvede se ve spojení s poměry hospodářskými. Právě tak nabývá nemoc jednotlivých individuí významu všeobecného, zhoršují-li zdravotní stav obyvatelstva jakost bytů, všeobecná výživa atd. A mají-li poměry obytné a vyživovací tento následek, tedy se ihned vnucuje otázka po poměrech mzdových a pracovních, jež nedovolují dostatečného nákladu na byt a stravu a od otázky mzdové a pracovní vede uvažování ihned zase k otázce po společnostních a hospodářských poměrech. Slovem ohromná rozmanitost okolností, vytvořených příčinami, jejichžto poslední se tají v temno téměř neproniknutelné. Osobní, tělesné, duševní a duchové vlastnosti jsou spolupůsobícími, ale ne rozhodujícími, kde směrodatné poměry jsou mocnější nežli vůle jednotlivcova.

Jak nesnadno však bývá, doniknouti v jednotlivém případě až ku příčině poslední, tak se přece z poznání spojitosti jednotlivného případu s všeobecnými poměry udávají hlediska pro opatření, jež učiniti třeba proti chudobě. Ba právě toto poznání nerozlučné souvislosti jednotlivého s všeobecným poskytuje moderním snahám o řešení záhady chudoby jejich rozhodujícího rázu. Srovnávati chudobu s tělesnou nemocí — což se často činívá — i tuto se vnucuje; ne náplast na ránu přiložená vyhojí nemoc z nitra pochodící, nýbrž toliko ošetřování celého organismu, zlepšení šťav, upravení oběhu krve, oživení činnosti srdce. Tak jest chudinství jako prostředek, chrániti

zchudlého přímé nouze, toliko náplastí na ránu, která slouží k pomíjejícímu zmírnění, nevede však k vyléčení. Čím vzdálenější jsou od tohoto nejkrajnějšího opatření »péče o chudé« zařízení proti chudobě, tím jsou účinnější. Na předním místě jsou proto všechna ta zařízení, která mohou povznášeti všeobecný blahobyt. Sem náležejí všechna zařízení týkající se politického a hospodářského života, obchodu, pracovního trhu, právní moci atd.; otázky celní ochrany a svobody obchodu, uzavírání obchodních smluv, rozšiřování obchodních cest na souši a na moři sem patří. Na rovném stupni jsou zařízení na povznášení lidového blaha opatřeními zdravotními a vzdělávacími, tak základní požadavek všeobecného elementárního školního vyučování zdarma a vyučování pokračovací školou, zařizování technických, živnostenských a vyšších vyučovacích ústavů, přivádění dobré vody, odvádění odpadků, kontrola porážení dobytka, zaopatřování dobrým mlékem, podporování tělesného vzdělávání doma a ve škole, podporování stavění zdravých bytů, slovem zařízení a opatření, jimiž lze povznášeti duševní a tělesné zdraví ve všech vrstvách obyvatelstva.

Druhou skupinou jsou zařízení, platící jednotlivým stavům povolání a třídám, zejména polnímu hospodářství, řemeslu a průmyslovému mzdovému dělnictvu. Na prvém místě tu stojí úprava poměru pracovního, ochrana dělnictva, koalice dělníků, průkaz práce. Vedle zákonných zařízení činí nárok na vynikající význam činnost volných organisací, těžířských spolků, trade unions, družstev výrobných a spotřebných , družstev stavebních, slovem společenstev soudruhů, zřízených na základě svépomoci za upravením podmínek práce, vzájemného podporování a zvelebování.

(Dokončení.)

Plurální právo volební a jeho účinky.

O plurálním právu volebním se zřetelem ku příští volební reformě saské uvažoval prof. Jiří Jellinek v přednášce, konané 18. března 1905 v Drážďanech. Hlas jeho je dnes i pro nás poučný, i podáváme podstatný obsah přednášky dle tištěného vydání.[1]

I. Jednoduchá idea konstitučního státu, v Anglii zrozená a na kontinentě se vynořivší uprostřed 18. století, naráží při svém uskutečňování na největší obtíže. S myšlenkou konstituční závodí myšlenka demokratická a oběma jim čelí staré moci historické. Pestrá rozmanitost parlamentárních útvarů je výsledkem tohoto zápasu doktrin a reálních zájmů politických. Nad to nesmírný převrat, který se stal s evropskou společností v 19. stol., zračí se též v postupném přetvořování sněmoven. Volební právo, prvotně omezené, má tendenci se vždy více rozšiřovat a vyrovnávat. Tendence ta vítězí v různých státech různým rozsahem dle síly odporu, tkvícího v konkretních poměrech jednotlivých států.

Následkem tohoto změteného vývoje jest spousta různých theoretických návrhů i praktických norem o parlamentárních zřízeních. To platí zejména o problému vhodného práva volebního. I když se určitý systém volební uzná za normální, dopadne jeho provedení v každém státě jinak. Tak není j e d i n é h o všeobecného rovného práva volebního, nýbrž právo to je v každém státě, kde zavedeno, jiné: tu počíná 20., onde 21., 25. nebo 30. rokem věku; tu volí jen usedlé obyvatelstvo, onde též fluktuující; všude jsou jiné důvody vylučující tak, že v každém státě tohoto druhu je povaha voličstva jiná.

Tento stav v oboru práva volebního je výsledkem několika příčin. Především: život selhává všem výpočtům. Plány nejpromy-

[1] Das Pluralwahlrecht und seine Wirkungen. Vortrag gehalten in der Gehestiftung zu Dresden am 18. März 1905 von Georg Jellinek. Drážďany v. Zahn & Jaentsch 1905.

šlenější na poli politickém mívají následky neočekávané. Jen zkušenost může rozhodovat o vhodnosti systému volebního.

Druhá příčina je ta, že i na základě obsáhlé zkušenosti nelze dosíci obecně platných vět o nějakém systému volebním. Určitá soustava volební může mít v různých státech účinky různé. Nad to znamená volební právo v každém státě něco jiného, jak pro voliče, tak pro stát. Přistupuje-li anglický, francouzský, belgický volič k osudí, ví, že svým hlasem spolurozhoduje o budoucí vládě státu. Kde se ministři vybírají z parlamentní většiny, kde, jako ve Francii nejvyšší hlavu státu volí sněmovny, tam právo volební do parlamentu určuje zároveň nepřímo volbu vlády. Říkají tedy Francouzové právem, že celá organisace jejich státu spočívá na všeobecném právu hlasovacím. Tomu však není tak na př. v německých státech. Koná-li se v Sasku nová volba druhé sněmovny, ví každý, že mezi zvolenými je sotva příští ministr, poněvadž aktivní ministr není volitelný. Volební právo v Belgii je tedy docela jiná veličina, než v Sasku, a poznání to brání, abychom nějaké právo volební in abstracto necenili bez zření na konkretní význam, který má v jednotlivém státě.

Třetí nesnáz diskusse o volebních otázkách je v tom, že v tomto oboru politiky je nejvýš nesnadno postřehnouti realitu poměrů za strannickými frásemi, právnickými fikcemi a nesprávnými výpočty všeho druhu. Tak se operuje s představou, jakoby volič zvolenému dával pevný směr činnosti tak, že zvolený vyjadřuje vůli zvoleného. Nikdo však neví určitě, co massa voličů chce, a pokud program strany se kryje s názory těch, kdo pro ni volili. Při volbě rozhoduje vedle přitažlivosti a odpudivosti programů mnoho okolností jiných, nepostižných. Jediná nepochybná skutečnost při volbě je jmenování určitého muže poslancem. Podíl, který má volič na volebním aktu, nelze předem vypočísti: mění se dle výsledku voleb, dle toho, volil-li volič s menšinou či s většinou a s jak velkou většinou. Volebním právem dojdou výrazu jen jisté průměrné vlastnosti voličovy: nejvyšší intelligence, největší politické nadání může při volbě pouze vyhledati z omezeného počtu kandidátů nejschopnějšího, stejně jako volič prostředně nadaný nebo zcela nenadaný.

Dle tohoto poznání dlužno však přijímati na druhé straně skepticky také snahy o racionální právo volební oproti soustavám empirickým. Sem patří myšlenka organického práva volebního, jež má vzejíti z přirozeného členění společnosti. Plány toho druhu byly přijaty v programy stran konservativních; Charles Benoist ve Francii navrhoval takové právo volební jako spásu z krise moderního státu.

Pokusy tyto plynou z názoru, který již Mirabeau vyslovil větou, že sněmovny mají být pro národ tím, čím je mapa pro přirozený útvar země. Než není možno nesmírnou rozmanitost národa vyjádřit volbami ve zmenšeném měřítku a žádný poslanec nemůže přání a nálady voličstva tak v sebe pojmouti, aby se v něm vykrystalisovaly u vyšší jednotu. Nelze dále zjistiti, které jsou přirozené a organické skupiny obyvatelstva, a nelze určit jejich vzájemný poměr. Intensity nelze měřit extensitami, duševní a mravní síly suchými čísly. Všechny organisace práva volebního jsou však na to odkázány, své výsledky měřit a znázorňovat čísly.

Konečně nutno se dotknouti právní povahy práva volebního. Tu stojí proti sobě dva názory. Dle jednoho je to právo individuální, patřící každému člověku jakožto členu státu. Dle druhého názoru je volební právo veřejnou funkcí; volič jedná u veřejném zájmu, jádrem volebního práva je povinnost, kterou jednotlivec v obecném zájmu má plniti. Praktické důsledky obou učení jsou patrny. Je-li volební právo právem občanským, plynoucím z podstaty lidské, je podle principu občanské rovnosti nutným důsledkem takového pojímání všeobecné a rovné právo volební. Je-li však volební právo veřejnou funkcí, může být u veřejném zájmu upravováno a dle daného stavu národa různě uzpůsobováno. V nejnovější době opanovala theorie funkční. V Belgii, kde volební povinnost platí v obci, provincii i ve státě, je theorie ta takřka officielní. Ovšem nemůže být přísně provedena ani jedna ani druhá myšlenka: jistá míra individuálního zájmu na právu volebním vždy bude musit býti uznána, živá skutečnost bude i zde kompromisem soupeřících idei.

II. Plurální právo volební dlužno předem lišiti od zjevů pro povrchního pozorovatele podobných.

Není plurálním voličem, kdo má právo při těchže všeobecných volbách odevzdati hlas pro poslance obou sněmoven; plurální právo volební týče se vždy volby do jedné a téže sněmovny. Nelze mluvit o plurálním právu volebním při volbě nepřímé, když volitel, který již jednou hlasoval při volbě volitelů, hlasuje podruhé při volbě poslance: tu je pouze jedna volba, rozdělená ve dva volební akty. Není dále plurálním právem volebním několikeré právo volební v kuriích, jak se vytvářilo v Rakousku, kde voliči čtyř prvních kurií mohou volit v kurii páté, všeobecné tak, že mají při těchže volbách dva hlasy. Tato soustava liší se od plurálního práva volebního tím, že dvojí hlasy nepřipadají na téhož poslance. Lze ji pochopiti jen ze zvláštního vývoje rakouského práva volebního. V Ra-

kousku chtěli podle ducha doby učiniti ústupek demokratickému požadavku všeobecného rovného práva volebního a přece neobětovati princip zastoupení zájmů, na němž tu volební systém spočívá. Podobá se tedy rakouská sněmovna šatu slátanému ze dvou zcela různých hadrů. Systém tento nespočívá na jednotném principu, jak je tomu při plurálním právu volebním.

Plurálním právem volebním dále není systém hromadění hlasů čili kumulativní právo volební, záležející v tom, že ve volebních okresích, kde se volí několik poslanců najednou, volič má právo své hlasy věnovati jedinému kandidátu. Také několikeré právo volební, patřící voliči tím, že může při téže volbě voliti v různých okresích, není plurálním právem volebním.

O plurálním právu volebním lze mluvit pouze tam, kde všichni voličové ve všech volebních okresích fungují jako jednotný sbor volební, nikoli však podle rovného práva volebního, nýbrž podle volebního práva odstupňovaného počtem hlasů, každému voliči připadajících. Od podobných forem liší se tím, že spočívá na jednom principu platném pro všecky voliče. Účelem plurálního práva volebního je, zmírniti všeobecné neb velmi rozšířené právo volební odstupňováním hlasovacích oprávnění voličských; spadá pod typ odstupňovaného práva volebního.

III. Plurální právo volební bývá v theorii zastáváno jako jediné rozumné právo volební. Slyšme nejprvé důvody a návrhy.

Toto právo volební bývá požadováno jak se stanoviska individualistického, tak i na základě sociální, funkcionelní povahy práva volebního.

Se stanoviska individualistického vyslovil se Gustav Flaubert, že váží za dvacet voličů; nejen číslo, ale všecky síly národní: bohatství, duch, rasa musejí býti ceněny při vlivu na vedení národa. — Zakladatel francouzského realismu má ovšem mnohem větší cenu než dvacet průměrných Francouzů. Ale jak má se tato cena při účasti ve státu vyjádřiti? I dvacetkrát bystřejší muž může sotva zvolit dvacetkrát lepšího poslance, než člověk prostým rozumem nadaný; duchovní, ethické, esthetické intensity nelze vyjádřiti čísly.

Na individualistickém základě stojí dále návrhy, které chtějí hlavě rodiny připočítávati hlasy manželky, dcer i nezletilých dětí. Takové návrhy činil v Německu Bluntschli, ve Francii hrabě de Douhet a zvláště Henri Lasserre. Takové požadavky jsou logickými důsledky theorie, vyvozující právo volební z podstaty člověkovy. V dalších důsledcích by mohlo být žádáno, aby se v den

voleb nekonaly žádné popravy, aby odsouzenci mohli vykonat své právo občanské. Tyto důsledky jsou nejlepší kritikou doktrinářského názoru, zneuznávajícího funkcionelní povahu práva volebního. Kdo volí, nečiní toho pro sebe, nýbrž pro stát, musí být sám schopen o volbě si učinit úsudek, a nemůže se dát při volbě zastupovat. Proto zastupováni při volbě patří dnes k nejřidším výjimkám.

Důležitější jsou theorie, které vycházejíce z funkcionelní povahy práva volebního, odůvodňují plurální systém volební. J. S. Mill vychází ze zásady, že krom almužníků má míti volební právo každý, kdo požival nejelementárnějšího školního vzdělání, poněvadž každý má na tom zájem, aby měl podíl na záležitostech národních, jež mu nejsou nikterak cizí. Ale lidé rozumějí veřejným záležitostem měrou různou. Kdo lépe věci rozumí, mějž větší vliv. Není to však bohatství, jež dokumentuje takové vyšší nadání, nýbrž jsou to vlastnosti ryze osobní, projevující se dle Milla v povolání člověka: zaměstnavatel bývá intelligentnější dělníka, dělník cvičený dělníka necvičeného, dělník přední dělníka podřízeného, bankéř, kupec, továrník kramáře; umění a zaměstnání učená mají rovněž míti větší počet hlasů. Plurální systém nesmí však jíti tak daleko, aby voliči s několika hlasy mohli ostatní přehlasovat; třídní panství vzdělanců musí být stejně zamezeno, jako vláda nevzdělaných. Mill je přesvědčen, že v budoucnosti nebude jiné volby, než mezi všeobecným rovným a všeobecným plurálním právem volebním.

Na širší základ než Mill staví plurální systém volební James Lorimer. Dle Lorimera má být volební systém fotografií národa tak, aby sněmovna byla adaequatním výrazem všech sil společnosti. Stáří, politická zkušenost, majetek, vzdělání, povolání liší a seskupují lidi, a na tomto základě postavil Lorimer svůj systém volební.

Lorimer při stanovení vlastností, rozhodných pro právo volební, nepřihlíží ku stavu rodinnému, k povolání přihlíží pouze měrou nepatrnou a daleko největší roli dává hráti majetku. Snaha odpomoci těmto nedostatkům vedla k novým návrhům; ale ve všech lze prvky, pro volební právo rozhodné, děliti na pět skupin vlastností: stáří, stav rodinný, jmění, vzdělání, povolání.

IV. Obrátíme-li se k praktickým pokusům, učiněným s plurálním právem volebním, setkáme se nejprve se snahami uplatniti je v obcích a jiných svazech správních. Pravzor správního plurálního práva volebního je v organisaci akciových společností, kde má každý akcionář počet hlasů, odpovídající počtu akcií. Tento princip byl přenesen nejprve na obce a jiné místní svazy, které mají vykonávati především

správu jmění. Plurální systém platil v Anglii od r. 1818 při volbách místních a při volbě úřadů svazů chudinských. Byl však odstraněn parlamentními akty 56 and 57 Vict. c. 73 a nahrazen zásadou: co muž, to hlas. V rozsáhlé míře platí plurální systém, přihlížející k výši daně, posud při obecních volbách ve Švédsku. V rozsahu omezeném bylo plurální právo hlasovací v obcích na základě daňovém zavedeno r. 1892 v sedmi východních provinciích pruských, nikoli však pro volby, nýbrž pro výkon práva hlasovacího v menších obcích, kde není obecního zastupitelstva, nýbrž jen obecní shromáždění.

Všecky tyto pokusy mají pro praktické vyzkoušení plurálního práva volebního význam jen nepatrný. Volby obecní nemohou být beze všeho vzorem pro volby parlamentární. Kommunální korporace a jiné místní svazy zájmové žádají na svých členech a poskytují jim jiné dávky než stát. Jejich správa je po většině správou majetkovou, spočívající na jejich soukromoprávných příjmech a místních daních. Jsou-li v nich tudíž volební práva odstupňována dle povinnosti daňové, nenásleduje z toho, že by to musilo platit i pro stát. To, co skytá stát, nelze penězi oceniti, a rovněž nelze čísly vyjádřiti práci, kterou jednotlivec státu koná. Již před tisíciletími vyslovil Aristoteles věčně pravdivé slovo, že stát není společností výdělkovou: zásady členství společnosti akciové selhávají vůči mravní hodnotě, kterou jest jednotlivci stát.

(Pokračování.)

Rozluka církve a státu ve Francii.

Píše V. Švihovský v Paříži.

I.

Dvojakost člověka, řekl Pascal, jest něčím tak očitým, že se někteří lidé domnívali, že mají dvě duše.« Katolická církev musí uznati, že zavinila trudné ony chvíle, jež zakouší nyní ve Francii, sama právě touto svou dvojakostí. Domnívala se totiž, že má dvě duše a že za hříchy jedné nebude druhá z těchto duší pykati. K vlastní škodě se však nyní přesvědčuje, že francouzský lid nechce rozuměti theorii o dvou duších a že rány namířené proti klerikalismu zasáhnou zároveň i katolicismus jako náboženství, tu druhou duši katolické církve.

Pokusím se nastíniti v této studii celkovou činnost a úlohu katolické církve ve Francii, jakým způsobem se připravovalo oddělení církve od státu a za jakých okolností se děje nyní toto oddělení; krátce, chci podati osnovu upředenou samou katolickou církví, do níž vpletl zákonodárce neúprosnou rukou zákon o oddělení církve od státu. K správnému vysvětlení toho všeho bylo by třeba podati aspoň krátký historický přehled styků francouzského státu s církví od revoluce až do našich dnů. Neboť revoluce to byla, jež zničením kongregací spojila zároveň dva šiky církve bojující, které dříve stály proti sobě nepřátelsky. Byli totiž kongregacionisté a světské duchovenstvo v době předrevoluční ve stálém zápasu, po revoluci však a po uzavření konkordátu si podali ruce ku vzájemnému boji proti moci světské. Důkladnější takový přehled se však nemůže podati v revuální stati a proto nutno odkázati interessenty k znamenitému dílu Debidourovu, kdež možno nalézti podrobné vylíčení těchto událostí až do roku 1870. Zde podám krátce jen historii třetí republiky, a jen pokud to bude nutno k vysvětlení pravé úlohy církve ve Francii.

* * *

Dlužno předem poukázati na pozoruhodný onen fakt, že v okamžiku, kdy padá císařství a rodí se nový regim, duchovenstvo již zcela zapomíná na své dřívější snahy gallikánské a přizpůsobujíc se okolnostem, snaží se pro sebe těžiti ze všeho. Ovšem dříve již r. 1848 vidíme je, jak světí stromy svobody a o tři roky později zpívají Tedeum na počest Napoleona, který dne 2. prosince zakroutil krk této svobodě. Ale smrtelnou ranou pro odumírající gallikanism byla encyklika Quanta cura a Syllabus. Duchovenstvo, přijímající je téměř bez reptání, ukázalo tím zcela zjevně, že ultramontanství mu vešlo do krve. Od okamžiku, kdy Pius IX. dal se prohlásiti vatikánským koncilem za neomylného, klerus vstupuje do řad zpátečnických stran a může se říci, že to bylo papežství, jež jej tam vrhlo. Pro francouzského demokrata klerikalism nadále bude synonymem reakce, a duchovenstvo vynaloží vše, aby oprávnilo toto stotožňování. Uzavření konkordátu bylo rakví pro národní smýšlení francouzského duchovenstva, prohlášení pak neomylnosti papežské a pád světského panství papežova byly posledními hřeby do této rakve.

* * *

Nikdy se nemohl klerus pochlubiti ve Francii takovou mocí jako v době, když byla třetí republika ještě v plenkách. Země jest rozervána, nepřítel jest pánem četných departementů a lid má voliti své zástupce, kteří by schválili mír. Nejlepší a nejzdatnější muži jsou pod prapory, tisíce a tisíce jiných jest v zajetí. Doma zůstalo jen několik starších, z nichž každý oplakává bratra, syna nebo příbuzného. Venkované napolo šílení a pohřížení v hluboký smutek jsou v takovém stavu, kdy mozek přestává již býti svým pánem, ztrácí schopnost uvažovati, rozumně přemýšleti a podléhá bezpodmínečně cizímu vlivu, kdy každé mírnější slovo útěchy stává se zároveň dobrou a vítanou radou. V hrozné této chvíli dovedla jediná církev zachovati svou duchapřítomnost, dovedla i správně oceniti hrozné toto postavení celého národa, hlavně však je dovedla pro sebe výborně využitkovati. Byla vždy zapřisáhlým odpůrcem všeobecného hlasovacího práva, neštítí se ho však, když může z něho těžiti. Kněz se slovem útěchy sděluje každému voliči zároveň i jméno kandidáta, pro něhož by měl hlasovati, dokazuje, že kandidát ten jest jedině prospěšným a chválí jeho vlastnosti.

Departementy dosud ušetřené od nepřátelského vpádu hrozí se války; chtějí mír za každou cenu a právě kandidáti církve jsou pro mír. Staří kasteláni, legitimisté, kteří nejsou zkompromitováni ani

císařstvím ani nezdarem mladé republiky, vylézají ze svých šlechtických děr a za pomoci církve vrhají se zuřivě na nově se zrodivší republiku. Stoupenci monarchie vítězí, mají většinu v národním shromáždění asi 400 hlasů proti republikánským 350 hlasům.

Pod vlivem církve Thiers uzavírá s monarchisty »pacte de Bordeaux«, kterým rozhodnutí o konečném a definitivním regimu Francie se odkládá na dobu pozdější. Vítězná církev chce monarchii a kuje proto pikle proti Thiersovi, jenž se stává z orleanisty konservativním republikánem. Kardinál Lavigerie mu píše, že Francie nevymění nikdy »korunu královny za republikánskou čapku«. Církev, nepomýšlejíc ani trochu na zacelení hlubokých ran vlasti, věnuje veškeru svou moc a péči tomu, aby posílila své postavení a chránila své vlastní zájmy, a tak vidíme mezi prvními činy národního shromáždění odevzdání Francie srdci Ježíšovu, na jehož počest později postaven na Montmartru nádherný chrám, aby byly očištěny »hříchy« kommuny. A k větší potupě francouzského lidu umístěn v čele chrámu nápis: »Svatému srdci Ježíšovu ponížená a kající Francie.«

Duchovenstvo již úplně přestalo cítiti národně a proto hrozná utrpení lidu ustupují do pozadí před pohromou, jež stihla církev. Pádem Sedanu se Řím dostal do ruky sjednocené Italie a světské panství vyrváno z rukou papežových. Navrácení Říma papeži stává se jedinou otázkou, již chce francouzský klerus řešiti a která hlavně leží na srdci francouzským prelátům.

Francie nemůže poslati svá vojska do Italie, když drzý vetřelec zaplavil její vlastní kraje, nuže ať pomůže tedy vítězné Německo. Kardinál Bonnechose navštíví generála Manteufela, který se právě usadil s vojskem v Rouenu. Mluví s ním o různých věcech, avšak hlavní pozornost věnuje choulostivé oné otázce, která se stala nyní životním úkolem francouzské církve: Řím musí býti navrácen katolickému světu a toto navrácení se může nyní státi jen pomocí Německa. S tím úmyslem vyhledá i vévodu Meklenburského, vévodu Bádenského, korunního prince, Bismarcka, ba i samotného krále Pruského. Vypravuje nám o tom sám ve svém deníku a vypravuje to s cynismem, jakého může býti schopen jen vysoký hodnostář církve, jenž zapomínaje na to, čím jest povinen svému národu, má na mysli jedině zájmy Říma. Bismarck ho sice vítá vlídně, nechce však vystupovati v zájmu papeže ozbrojenou mocí, ponechávaje to ministrům, kteří zajisté neopomenou využíti vhodných okamžiků, jakmile tyto se přiblíží.

Ze svého setkání s králem Pruským nabyl kardinál přesvědčení, že jakmile král Vilém se stane císařem německým, vynaloží všechny své síly, aby uspokojil katolický svět. V době, kdy vzniká na nesčetných mrtvolách francouzských nová říše německá, jest jedinou snahou důstojného tohoto sluhy církve, aby hájil úzké zájmy papežovy a odporučoval nové říši zavedení pořádku v Italii a navrácení světské moci papežovi. »Konečně,« praví S. Pichon, »když válečná kontribuce byla zaplacena, když z Francie, ztrátou krve i zlata vysílené, nepřítel byl nucen odejíti, vidíme opět ctihodného preláta zavěšeného na zvonku Compiègneského paláce, kde bydlí generál Manteufel, jemuž připomíná dřívější slib a žádá ho, aby použil svého vlivu ve prospěch papeže.« Nezapomínejme, že Manteufel jest protestant.

Francouzskému kleru leží na srdci Řím a proto bouřlivými manifestacemi ohrožuje mladou Italii. V Národním shromáždění pravice žádá stůj co stůj, aby se Francie vyslovila pro papeže a aby mu dopomohla ozbrojenou mocí k trůnu. Francie, jejíž rány jsou dosud nezaceleny, má se pouštěti do nové války jen proto, že si toho přeje fanatický klerus. A tato agitace trvá tak dlouho, až rozhořčená Italie, zapomínajíc na přátelské služby, jež jí Francie prokázala, vrhá se v náruč Bismarckovo.

Po schválení míru překročuje Národní shromáždění svá práva, nerozchází se a chce dáti zemi konstituci. Chce tomu monarchisticko-klerikální většina, která doufá, že se jí podaří proraziti ve Francii systém monarchistický, ale nápadníků je tolik, že se dohoda stává téměř nemožnou. A tu církev opět vychází vstříc reakčním směrům. Vynakládá vše, aby zamezila rozkol mezi stoupenci různých monarchistických systémů. Monseigneur Dupanloup vyhledá hraběte Chamborda a zaklíná ho ve jménu církve, aby svou umíněností nevydával monarchii v šanc republikánům. Falloux ve svých memoirech jmenuje tento krok Dupanloupův »povinností biskupovou« a schvaluje jej úplně.

Zvolením Mac Mahona za presidenta republiky dne 24. května 1873 naděje na obnovení monarchie stoupají, biskupové chápou se s větší energií práce a snaží se odstraniti všechny překážky; a mohou opravdu doufati ve zdar, neboť mají na své straně vládu a chefa republiky Mac Mahona, jenž rád se propůjčí k tomu, aby proslavil své jméno restaurací monarchie.

Dne 27. října 1873 chef kabinetu vévody Broglie, ministra zahraničních věcí, píše Monseigneurovi Pie, biskupu Poitierskému, jenž myslí, že úkolem národního shromáždění jest co nejrychlejší obnovení

tradičního království: »Monseigneur, Vaše Důstojnost může si představiti, jak horečně pracujeme k vítězství, s jakým pohnutím očekáváme den, kdy Francie bude navrácena principu dědičnosti a zákonitosti, kdy král obklopen svou krásnou rodinou, loyálně a srdečně oddán svému dílu, získá opět Francii bývalé postavení její v Evropě.« Jakou by chtěli míti klerikálové tuto monarchii, co by tato měla vykonati, aby zapustila pevné kořeny, získala půdy a dlouhého trvání, vysvítá z jednoho dopisu kardinála Mathieu. »Kdybych byl, píše tento prelát, u vládního vesla, našel bych prostředek, jakým bych zabezpečil trvání monarchie; protože však vlády v rukou nemám a protože mi ji nikdo nesvěří, vím, že lék, jejž bych doporučoval a který spočívá na zrušení práva volebního, poroty a svobody tisku, nebude přijat. A proto monarchie potrvá též jen tak dlouho, pokud bude moci.«

Neústupnost hraběte Chamborda, tohoto příštího vytouženého krále, ničí však všecky nejkrásnější plány a naděje. Hrabě Chamborde žádá stůj co stůj, aby bourbonský bílý prapor se třemi liliemi stal se opětně vlajkou Francie. Avšak ani ti nejzarytější royalisté nemohou něco takového připustiti. Mac Mahon praví, že kdyby měla býti odňata plukům trojbarevná vlajka, ručnice by samy spustily.

Tento celkem malicherný důvod byl příčinou, že všecka snaha a obětovná práce stoupenců monarchie úplně se ztroskotala a tím způsobem většinou jednoho hlasu republika prohlášena. Francie dostává konstituci, ubohou arci, ale přece jen republikánskou konstituci. Národní shromáždění se rozejde a při nových volbách duchovenstvo vynakládá všecky síly, aby dobylo opět převahy v nové sněmovně a stává se proto nejčinnějším agentem reakční vlády. Lid však již dovedl oceniti činnost církve, pochopil, v čem spočívá nebezpečí pro Francii, varuje se spáchati dřívější osudné chyby a odvrací se od kleru úplně. Republikánské smýšlení vítězí a nová sněmovna jest rozhodným nepřítelem starých systémů.

Sněmovna jest republikánská, president a senát jsou však reakční. Klerikalismus zuří a státní převrat dne 16. května 1877 děje se na radu a s pomocí církve. Monseigneur Dupanloup, nyní senátor, podporuje úsilovně podobnou politiku a, ačkoliv jest churav, dá se přenésti do senátu, aby se mohl súčastniti hlasování. Může totiž rozpustiti president republiky sněmovnu dle francouzské konstituce jen tehdy, dá-li mu k tomu svolení senát.

Celé tři měsíce uplynuly, ale kabinet nevypisuje nových voleb, chtěje si předem zajistiti výsledek. Všichni republikánští úředníci

jsou odvoláni nebo přesazeni. Mac Mahon vydává manifest, kde doporučuje kandidáty jmenované svou vládou. Sám se zúčastňuje čile agitace, jde na západ a do Bretagne, kde klerikalismus jest všemohoucím, aby si získal popularity. Lid však ho vítá chladně a obecní rady napořád odpírají peněz na jeho uvítání. O činnosti kněží v této době by se dala napsati celá díla. S kazatelen se veřejně hlásá, že každý zbožný katolík musí dáti svůj hlas jen tomu, kdo se vysloví pro vládu. Odpustků a svátostí dostávalo se jen těm, kteří poslouchali kněžských rozkazů. Korrupce snad nikdy a nikde neslavila takové orgie. A přece biskup Pie vytýkal vládě, že nezakročuje dosti přísně, že nezakazuje dosti často shromáždění, že nepotlačuje tisk, že málo věznÍ.

Nic nepomohlo násilí. Ohnivé slovo Gambettovo rozžehlo všude city sebezachování, a francouzský lid, poznávaje, v čem spočívá největší jeho nebezpečí, volí proti »vládě kněžské«. Po nových volbách se vrátili 363 republikáni do sněmovny a podnikli vyhlazovací boj proti reakčně-klerikální koalici. Celá řada voleb byla zrušena a Mac Mahon jest zdrcen. Rád by se sprostil nepohodlné sněmovny, netroufá si však ji rozpustit a rovněž se obává použiti rady biskupa Pie, aby se obrátil s výzvou »k národu a o pomoc k armádě«.

Obnovení senátu, při kterém vítězí opět republikáni, jest novou ranou pro klerikalismus. Mac Mahon pociťuje pravdu slov Gambettových, který pravil, že až národ promluví, »nutno se podrobiti nebo odstoupiti«. Podrobiti se nemůže, proto odstupuje. Veřejné mínění žádá republiku novou, která by nebyla zosobněním moci jednotlivce a kde zpovědník by nebyl všemohoucím vládcem. Kongres jmenuje presidentem republiky radikála Grèvyho. Od tohoto okamžiku nastává nová fáse v osudech francouzské církve. Duchovenstvo ztratilo svou moc politickou, nezoufá si však, věří, že se mu podaří získati důvěru u republikánů a dosíci vlivu u vlády. A tohoto vlivu potřebují nyní více nežli kdy jindy. Republikánská vláda chystá celou řadu protiklerikálních zákonů a mimo to lze čekati, že budou jmenováni biskupové nesympatičtí Římu. Biskup Bonnechose úsilovně pracuje a jak sám vypravuje, podařilo se mu překaziti jmenování některých kandidátů na biskupskou stolici. Jest neúnavný a kuje další pikle. Ale Jules Ferry se nedá tak lehce odvrátiti od svého plánu a uskutečňuje zákon o vyšším školství, jímž se odnímá právo katolickým fakultám udělovati diplomy. Připravuje též zákon proti jezuitům a kongregacím, jenž má vyrvati z rukou nedovolených kongregací výchovu a zbaviti tak církev její nejsilnější zbraně.

Sněmovna schválila tyto návrhy, leč senát zavrhl článek sedmý, jednající o nezpůsobilosti kongregací k vyučování. Z toho ovšem veliká radost v táboře církve, ale zklamání nastalo velmi brzo. Vláda na naléhání sněmovny se rozhodla užiti dekretů tam, kde nemohla zakročiti pomocí zákonů, a co jest nejzajímavější, pomáhala si při tom dekrety vydanými monarchistickými vládami. Určila lhůtu, během které kongregace musily požádati o povolení. Ty, které se opomenuly podrobiti tomuto nařízení, měly býti bez podmínky rozpuštěny.

Zlé časy nastaly pro církev. Musí ustupovati před hrozícím nebezpečím a několikráte již jmenovaný Bonnechose, zarytý to monarchista, jménem papežovým radí kongregacím, aby se na oko podrobily těmto požadavkům, uznaly nové instituce země a takto je opanovaly. Některé kongregace poslechly, ale později vzaly žádost zpět, myslíce, že vláda nesáhne k radikálním prostředkům. Zmýlily se. Freycinet odstoupil a Constant je rozehnal manu militari. Snažily se vyvolati klerikální bouře, novou Vendée, leč výsledky byly dosti bledé. Klerikální demonstrace poškodily jen církev, neboť lid zřetelně pochopil, že tato jedná proti jeho životním zájmům a že jen zlaïkovaná republika může mu zjednati hospodářský blahobyt a zabezpečiti úplný pokoj.

Volbami roku 1881, jež potom následovaly, jasně dokázáno, že národ schvaluje jednání vlády. Republikáni vítězí na celé čáře, vliv monarchistů a zároveň církve klesá. Jedna rána ji stihá za druhou, ve Francii zavádí se povinné laické a bezplatné školství, které má připraviti novou generaci smýšlející republikánsky. Knězi jest zakázán přístup do školy, a v několika krátkých letech ve všech obecných školách personál musí býti světský. Moc církve se zdála úplně zlomenou, a republikáni, domnívajíce se, že mají právo na odpočinek, rozpadli se na celou řadu skupin, které se vzájemně potíraly. A tento nesvár mezi republikány měl následky velice vážné, jak se to ukázalo při volbách v roce 1885. Reakce mobilisovala všechny své síly proti republice, kněží otevřeně vystupují proti demokracii a řadí se k monarchistům. A kdo nepamatuje se na úlohu katolického kněžstva ve známém hnutí boulangistickém? Nejkatoličtější dáma, vévodkyně d'Uzès, dává generálu Boulangerovi k disposici — na radu svého zpovědníka — 2 milliony franků, jen aby zahubil odpornou »gueuse« (žebračku — přezdívka republiky).

(Pokračování.)

O školních lékařích.

Napsal J. Zeman.
(Pokračování.)

Že učitelstvo samo vážně pohlíží na hygienu školní a volá po instituci školních lékařů, viděti z resolucí přijatých na zemských poradách učitelských v Čechách, na Moravě a v Dolních Rakousích. Zejména svědomitě pracovala sekce sedmé zemské konference moravské o školním zdravotnictví. Po referátě p. Valentově přijata resoluce,[1] jejíž 5. bod žádá, »aby dozor nad hygienickou stránkou školy jakož i nad zdravím žactva a učitelstva byl svěřen zvláštním školním lékařům. Kde by to nebylo možno, budiž dosavadním úředním lékařům uloženo prohlédnouti každoročně všechny žáky a navštíviti aspoň 4krát do roka všechny třídy a všímati si při tom zdravotního stavu učitelů. Dozoru lékařskému podléhejtež také byty učitelů.« Zdravotního stavu učitelova nevšímá si školní lékař nikde snad, ale myšlenka je pozoruhodná. Nejedná se snad o bezplatné léčení, nýbrž »o včasné upozornění na chorobný vzhled, čímž může u mnohého mladého, v zápalu svého povolání na sebe zapomínajícího učitele předejíti se vývoj těžké choroby; jde o přátelskou radu, vyslechnutí nahodilých stesků učitelových. Nedá se ani mysliti, že by svědomitý školní lékař, navštíviv školu za svým humánním posláním, nevěnoval pozornost svému nejlepšímu spolupracovníku na roli školské hygieny a příslušníku stavu, který vedle lékařského stavu trpí největší úmrtností.«

Zvláštního uznání zasluhuje také práce zdravotního odboru na Vyškovsku, voleného okresní konferencí učitelskou.[2] Odbor zabýval se otázkami: 1. Jak a kdy mají býti čistěny školní místnosti. 2. Jaká zařízení se mají zavésti, aby škola nebyla nad nezbytnou potřebu

[1] Viz Věstník ústředního spolku učitelských jednot na Moravě. III. roč. čís. 40.

[2] Úlehlův Sborník roč. II. č. 8.

znečisťována. 3. Jak pečovati o trvalou přiměřenou teplotu a čistý vzduch ve školách. 4. Jak pečovati o tělesnou a oděvní čistotu mládeže, o koupání za dozoru, o desinfekci starých knih. 5. O zařízení školních lavic. 6. Může-li škola působiti a jak, na zlepšení poměrů výživy. 7. Pitná voda ve škole. 8. Veřejné kuchyně na venkově. 9. Jak jednati se žáky hladovými a nepřiměřeně vyživovanými. 10. Kterak působiti proti alkoholismu a kouření. 11. Přílišná a předčasná práce tělesná, přepínání duševní. 12. Světlo přirozené a umělé. 13. Vyučování v přírodě. 14. Zdravotní potřeby při dívčí výchově. 15. Mládež škole odrůstající. 16. Žák trvale neduživý, duševně nevyvinutý. 17. Statistika nemocí.

Práce odboru je slibná a těší se již z positivních výsledků a je znamenitou přípravou k součinnosti lékaře a učitele.

S tohoto stanoviska sluší také pozorovati horlivou činnost Jaroslava Karáska, učitele tělocviku na českém gymnasiu v Brně. Upozorňuji tu zvláště na jeho stať v časopise »Tělesná výchova«, I. roč., kde nabádá k zakládání zdravotnických výkazů. Jako Griesbach chce,[1] aby instituce školních lékařů byla organicky ve školství vrostlá, tak i Karásek vidí v budoucnosti lékaře jako člena učitelského sboru. V Bulharsku tomu již tak jest.

Součinnost učitelova při lékařském dozoru jeví se v tom, že učitel vyplňuje některé rubriky v zdravotním výkaze, na př. duševní vlastnosti, měří a váží žáky, pozoruje žáky a podezřelé neb choré určuje k lékařské prohlídce, u kteréž zpravidla bývá přítomen.

Rozhodně nezbytna je součinnost a vzájemná podpora při lékařském dozoru na školách pomocných, o čemž jsem se v minulém ročníku Naší Doby zmínil ve čl. »Škola pomocná«. Dr. Mönkenmöller v Osnabrücku, jenž touží po větším ještě rozšíření škol pomocných a školního dozoru lékařského, praví:[2] »Na všecek způsob bude míti učitel v budoucnu více příležitosti zjednati si hlubších vědomostí psychiatrických a dovede pak lépe všímati si symptomů ethických a mravních nedostatků a tím snad hezkou část úlohy lékařovy převezme. Musíme se spřáteliti s myšlenkou, že instituce lékařů školních a především psychiatricky vzdělaných lékařů nedá se na všech školách zavést. Psychiatrické pozorování na pomocné škole může lékaři velmi prospěti. Já aspoň vždycky jsem viděl, že se učitelé ve vychova-

[1] Viz čas. »Gesunde Jugend« 1901.

[2] Viz: Dr. M. »Geistesstörung und Verbrechen im Kindesalter« ve sbírce Ziegler a Ziehenově.

telnách snažili proniknouti všechny jevy a ochotně mi pomáhali. Bez pomoci učitelovy nelze vůbec vyšetřovati, neboť on více s chovanci žije a pak v obor speciálního šetření zasahuje značně mnoho živlů psychicky neintaktních, které má učitel příležitost pozorovati.«

S rozvojem lékařského dozoru vynořila se otázka kvalifikace školního lékaře. Na učitelském sjezdě v Frankfurtě n. M. byla přijata resoluce, aby za školního lékaře byl ustanoven jedině ten lékař, který si hygienu školní obral za předmět svého studia zvláštního. Dr. St. Růžička doporučuje školním lékařům kursy, znalost paedagogiky a hlubší vzdělání v hygieně školní. Prof. Erismann v Curychu, redaktor Z. f. Schulgesundheitspflege, vidí zdar vývoje otázky ve specialním předpravném vzdělání hygienickém. V Uhrách je jmenování školního lékaře na střední škole podmíněno návštěvou tříměsíčního kursu v Pešti nebo v Sibini. Dr. Wiener žádá mimo kursy půlroční praxi v dětské nemocnici. V Columbii musí se uchazeč vykázati pětiletou praxí a speciální zkouškou. Dr. Leubuscher vyslovil se sice proti požadavku zvláštní kvalifikace, před ním i spolek lékařů v Mnichově, ale zdá se, že požadavek ten již nezmizí.

Mimo zvláštní zkoušku žádá dr. Serbeński od »kandydatów na lekarzy szkolnych, a że by to byli ludzie rozważni, spokojni, taktowni, zasobni w doświadczenie życiowe, cierpliwi a nad to przejęci swojem powołąniem, i posiadający potrzebne zamilowanie w obcowaniu z młodzieżą.«

Jiná otázka důležitá je otázka školních lékařů-specialistů. Byla příčinou literárních potyček (aspoň v Němcích), ale řeší se smírně. Tam, kde se obsazuje více míst, jmenuje se také specialista buď oční lékař nebo zubní, nebo pro choroby nosové a na pomocných školách psychiatr. Dr. Panýrek myslí, »že by nebylo neužitečno mezi příští lékaře školní zařaditi také jednoho chirurga, jakožto znalce chorob mrzačících.« V městech některých svěřuje se dozor jen specialistovi, který koná i ostatní funkce školního lékaře (Bromberg).

Pro oční lékaře školní zvlášť horuje po mnoho již let slovem i písmem vratislavský Dr. Cohn, jenž chce z vyšetřování zraku dosíci závěru v otázce dědičnosti. V Štětíně je mezi 13 lékaři školními 1 oční, 1 zubní, 1 pro choroby nosové. Oční a zubní lékaři jsou v Offenbachu (4 + 2), v Magdeburku (21 + 2), v Mühlhausenu (12 + 2), v Cáchách (9 + 2), v Erfurtě (3 + 2), v Gdansku (12 + 4) a jinde.

U nás dr. Žižka (v IX. roč. »Zdraví«) vřele doporučuje, aby otázka školních lékařů byla společně řešena s otázkou zubních lékařů

školních. »Školní lékař prohlédne chrup dětí, zaznamená na zvláštním tiskopise stav chrupu a správa školy uvědomí rodiče, aby v zájmu zdraví svého dítěte vyhledali pomoci zubního lékaře v privátní praxi nebo v ambulatoriu nebo v určitých k tomu ustanovených hodinách pro lékaře.« V Olomouci na Pöttingeu jest dentista. V Plzni, v Liberci a v Náchodě na středních školách prohlížejí zubní lékaři chrup žactva z ochoty; školními lékaři nejsou. Na sjezdě odontologů ruských v Nižním Novgorodě r. 1896 byla navržena resoluce, aby každý ústav školní měl dentistu, který by dvakrát do roka prohlédl chrup a vedl výkaz o zdraví a léčení zubů. Opravdu nelze ani dost doporučovati podobné šetření.

Důležitý je problem, který se v Němcích počíná řešit a který se objevil v Norsku již při kolébce instituce šk. lékařů. Šíří se totiž správný názor, že hygieně školní mají se lékaři věnovati celou duší, že mají studovati všechny její obory, do nichž zasahuje i experimentální psychologie a paedopathologie a paedagogika a k tomu že je potřebí býti pánem času, t. j. neprovozovati soukromou praxi. Znamenalo by to také zabezpečiti školnímu lékaři slušný honorář. Takový pokus učinil se v Mannheimu,[1] Karlsruhe a Heidelberku. V Hessensku, kde funkci školních lékařů konají úřední lékaři okresní, jest soukromá praxe omezena na případy nejnutnější. V Mnichově a j. vrchní školní lékař také se nezabývá soukromou praxí. Zůstanou vždycky platna slova Cohnova: »Práce školních lékařů je namáhavá a zdlouhavá, ale nesmí být konána se stanoviska praktika, jenž chce vydělávati jen peníze, ale zanícenými odborníky, kteří chtějí mládež zachovati zdravou.«

Prve než přejdu k organisaci školních lékařů v jednotlivých zemích, chci se zmíniti ještě o jedné okolnosti, která by měla být rozhodujícím autonomistům jasna. Jest to otázka školních lékařek. Jak známo, kompetovaly u nás na vypsaná místa školních lékařů (v Praze) také tři lékařky. V našich poměrech českých byl to zajisté zjev neobyčejný; místa však nedostalo se žádné žadatelce.

Devět lékařů školních bude míti v Praze obrovskou práci a dojde jistě ke kolisi mezi soukromou praxí a svědomitým vykonáváním funkcí ve škole. Tím vznikne naléhavá potřeba rozmnožiti počet školních lékařů a pak doufáme, přikloní se snad representace hlavního města k názoru, že je na dívčích školách vyšších a měšťanských potřebí lékařského dozoru ženského. Nehledě ani k tomu, že

[1] Od r. 1905 jest v Mannheimě jen jeden školní lékař s platem 10.000 marek.

nesmí národ český šlapati to, co mu ke cti jaře roste a co existencí svou ukazuje ne na inferioritu národa, ale na jeho zdravý rozvoj a vyspělost, sluší přihlížeti k tomu, že se právě žena, lékařka hodí k zdravotnímu dozoru dívek dospívajících. Je-li v pražské a v jiných, německých instrukcích passus, že při prohlídce děvčat musí být přítomna třídní učitelka, má to ještě jiný význam než snad jen pokyn k součinnosti paedagogické a lékařské.

Ženské organisace nepustí zajisté otázku školních lékařek s mysli a dojdou podpory i u mužů. V Praze přimlouvalo se za lékařku 15 ženských spolků, dr. Salmon, dětský lékař,[1] a j. V Berlíně ve prospěch lékařek psal dr. Waldschmidt.[2]

Dosud ustanoveny jsou lékařky školní v Edinburce (ve Škotsku), od r. 1892 již. v Kijevě, v Petrohradě, kde vůbec na 70 lékařek působí, v Moskvě na každém dívčím ústavu vyšším, na dívčím lyceu v Sofii; v Charlottenburku (u Berlína) ustanovena jest od r. 1903 jedna lékařka pro školy obecné a jedna pro vyšší dívčí. R. 1904 zvolena byla školní lékařka pro školy obecné ve Vratislavi a pro vyšší dívčí v Malmö (ve Švédsku). Na soukromém dívčím gymnasiu Minervině vede agendu lékařského dozoru sl. dr. A. Honzáková (od 1. ledna 1905).

II.

Podati úplný přehled dnešního stavu lékařského dozoru ve školách v cizině jest naprosto nemožno. Dovedla by to snad jen některá vláda nebo korporace (na př. spolek lékařů školních) nebo redakce (buď Schularztu nebo mezinárodního Archivu pro hygienu školní) na základě dotazníku. Mně bylo velice nesnadno sebrati materiál jen z českých měst. Nelze také ani přesně říci, kde instituce školních lékařů vzala svůj počátek. V literatuře setkáváme se s nesrovnalostmi zaviněnými asi neodlišováním lékařského dozoru ve školách vůbec (různá nařízení zdravotní) a institucí školních lékařů v dnešním slova smyslu.

Tolik však jisto, že je organisace šk. lékařů nejrozšířenější v Německu, jakkoli nebylo Německo prvé, kteréž hygienu školní svěřovalo zvláštním lékařům. Z hlasů, které se ozývaly po ochraně zdravotní ve školách, byl asi nejmocnější hlas slavného Virchowa, kterýž r. 1869 napsal: »Ueber gewisse die Gesundheit benachteiligende Einflüsse der Schüller.« Prakticky hnulo se otázkou, když

[1] Viz Časopis lékařů českých č. 46 r. XLIII.

[2] Viz Die med. Wochenschrift.

r. 1880 vratislavský ophtalmolog prof. Heřman Cohn na základě důkladných šetření ukázal, kterak školou nemocí žákovských a hlavně krátkozrakosti přibývá. Po té docházely zprávy, že tu a tam byl místní školní radě přidělen znalec lékařský. Ze znalců vznikla instituce školních lékařů.

Dnes jest v Německu již ve 165 městech přes 630 školních lékařů. Dle provincií připadá na Prusko 382 šk. l., na Sasko 60, Saskomeiningen 36, Bavory 60, Elsasy a Lotrinsko 20, Hesensko 22 atd.

Mohutná to organisace, která již dovoluje vydávati několik časopisů pro školní hygienu, ba i orgán školních lékařů: »Der Schularzt« (příloha k čas. Zeitschrift für Schulgesundheitspflege).

Kromě vévodství saskomeiningenského, kde jsou organisováni školní lékaři státem, jest všude školní lékař volen obcí. Instrukce pro ně nejsou všude jednotny, ale celkem přidržují se vzoru wiesbadenského. Tam byli r. 1896 zvoleni 4 lékaři školní, po roce šest. Příznivých výsledků, kterých se dodělali, všiml si ministr kultu Bosse a vyslal komissi k studiu zřízení wiesbadenského.

Přes různé odchylky znamenati jest ve většině měst, že lékař školní přihlíží k budově a zdravotnímu stavu žáků na školách obecných. Někde (v Norimberku a j.) podléhají dozoru také dětské zahrádky a opatrovny. Jest na bíledni, že nutno působnost lékařskou rozšířiti na všechny školské a vychovávací ústavy.

Péče o zdravotní stav žactva regulována jest dvojím směrem. Někde je trvalá pro každého žáka, tedy individualisující,[1] jinde věnuje se jen dětem majícím do školy vstoupiti, nováčkům. Choré děti odkáží se při tom k sesílení ještě buď v rodině nebo v ústavech. Druhá prohlídka vykoná se později. Děti, které potřebují zvláštní péče a častější kontroly lékařské, jsou vyznačeny ve výkaze a podrobují se prohlídce zvláštní, občasné; mimo to konají se časem prohlídky generální. Druhý způsob plyne z nedostatečného honorování a jest rozhodně méně cenným. Dozoru při epidemii věnuje každá instrukce několik bodů.

Aby se prohlídka dětí do školy vstupujících nezdržovala — děti některé nedovedou odpovídati — k tomu slouží zvláštní dotazník, který se posílá rodičům k vyplnění. V Hessensku zní:

Místní školní rada v N.

Aby škola mohla vzíti náležitý zřetel k tělesným a duševním vlastnostem Vašeho dítěte, prosíme, abyste si ne-

[1] Při pravidelné, individualisující prohlídce lze nejlíp snad řešiti otázku, jak uchrániti žáky dospívající před zlořádem sexuálních excessů.

obtěžoval přesně vyplniti následující otázky a dotazník do tří dnů vrátil.

Učitel pan N. jest ochoten pomoci Vám při vyplňování dotazníku dne..... v.... hodin.

Dotazník:	Odpovědi:
Jméno dítěte.	
Narození — den — místo.	
Očkování?	
Kterou nemoc přestál a v kterém věku?	
Zůstaly následky po nemoci? Které?	
Je krátkozraký? Šilhá?	
Nedoslýchá?	
Koktá?	
Trpí chorobou plicní, srdeční? kýlou?	
Má zkřivenou páteř?	
Jinou vadu?	
Jest epileptický?	
Jest duševně na své stáří vyvinut?	
Jest opožděn ve vývoji duševním? Proč?	
	Podpis toho, jenž dotazník vyplnil (otce, matky, lékaře domácího, opatrovníka nebo učitele.)

Jinde mají více a jiných ještě otázek. Na př. v Schönebergu se táží, chrupe-li dítě, spí-li s otevřenými ústy, jaké má nezpůsoby. V Míšni se táží, není-li patrný následek leknutí, úrazu, kdy začalo dítě mluvit, chodit a j. V Drážďanech věnuje dotazník pozornost rodinným poměrům; táže se, kdo zemřel v rodině, v kterém věku, kterou nemocí, jsou-li v rodině souchotiny, choroby nervové, kdo měl dosud na výchovu dítěte největší vliv, není-li dítě ponecháno příliš samo sobě, bude-li moci konati práce školní nerušeně, v čem musí pomáhati doma, musí-li také matka vydělávati a j. Podobné dotazníky jsou i po stránce paedopsychologické velice pro učitele cenny. Rodiče se upozorní časem v novinách, v přednáškách a jinak, proč se to všechno děje.

(Pokračování.)

Obchodní cestující.

Napsal Karel Scheinpflug.

(Dokončení.)

Jest deset hodin, vlak odjíždí časně, třeba jíti spat. Cestující se zdvihne a odchází do »svého« pokoje, který poznává dle jediné charakteristické známky — dle čísla na dveřích. Lože s šustícím prádlem, páchnoucím levandulí, odřená pohovka, stůl s barevným ubrusem, prázdná skříň, zrcadlo a několik barvotisků: nic, co by zaujalo novostí, a nic, co by pozdravilo důvěrností. Snad nějaká prodajná holka, nějaká odkvetlá pokojská přijde ho potěšiti, pomůže mu zapuditi svým objetím pocit trudné osamocenosti a vzbudí v něm svou zaplacenou vášní illusi lásky . . .

* * *

Jedna schopnost přisuzuje se často obchodním cestujícím, žertem i do pravdy: neobyčejná výmluvnost. Mé zkušenosti nepotvrzují tohoto úsudku. Hojný cvik za stálého střídání partnerů vyvíjí arci u některých jednotlivců značnou debatérskou routinu. Ale tato routina, přihlédnete-li k ní blíže, spočívá obyčejně jen ve větší-menší zásobě zdvořilostních frází, živém tempu řeči a znalosti primitivních prostředků suggestivních, jako je neúnavné opakování nabídky atd.; jasnou logičnost vět, pohotovou bystrost odpovědí, vtipnost nápadů a obraznost dikce postřehnete zřídka, tak zřídka, jako u našich politických řečníků.

A přece jeden z nejpozoruhodnějších výkonů řečnických, které jsem kdy vyslechl, podal obchodní cestující. Tenkráte měl jsem příležitost seznati na vlastním těle, jak strašnou zbraní ve výzbroji obchodního cestujícího je řečnický talent.

Kdysi — je to už dávno — před polednem, za usměvavého jarního dne zahrčel před naším oknem kočár a do pisárny vstoupil neznámý muž. Vysoký, štíhlý, vzpřímený, oděný se zdrželivou elegancí;

měl jemný, rusý vlas i knír, energický nos a výrazné, tmavomodré oči. Může-li mluviti s chefem? otázal se německy. Uklonil se lehce, vyslovil své jméno (které se při představování tak rádo přeslechne) a začal.

O poměrech rakouského průmyslu, o rakouské politice finanční a obchodní. Exkurse do Německa, Anglie, Francie, Spojených Států k vůli srovnání. Žádné banální nadsázky; trefná pozorování, bystré šlehy a jemné ironie. Rakouský průmyslník je více než kterýkoliv jiný odkázán sám na sebe a může se uhájiti, může vzestupovati jen svou silou, opravdovostí, vytrvalostí, vzděláním.

(Aha, patrně agitátor nějakého stavovského spolku nebo odborného listu!)

Ochranná cla mu zdražují suroviny a nechrání jeho výrobků; rakouský diplomat nedovede mu všemi svými intrikami usnadniti vstupu na Balkán, při tom mu však uzavírá hranice sousední Rusi, jejíž nesmírnou oblast by mohl rakouský průmysl proměniti ve svůj zlatý důl.

Nuže, rakouský průmyslník si musí pomoci sám a bez podpory diplomatů, bez vítězství bitevních lodí dobyti světa. Čím? Jen svou obchodní zdatností, jen hodnotou a lácí svých výrobků.

K tomu je však třeba především dokonalého technického zařízení, neboť jen ono umožňuje racionelní výrobu. Od parního kotlu, který dodává sílu jeho strojům, až ke kleštím, jimiž plombuje balíky svých výrobků, každý jeho nástroj musí vynikati účelností, výkonností a spořivostí.

Tak asi mluvil, stručně zachyceno, zdá se mi. A líčil nádhernými barvami ráj, ve který promění časem rakouský průmyslník tento stát svými nekrvavými výboji. Byla to pyšná stavba, mohutná jako pyramida a nádherná jako palác z pohádky. Ale tento palác potřebuje solidních základů. On přináší k nim svůj kámen. Jeden, jediný kámen, který zmizí v tom velikém celku. Tento celek nemůže však býti bez něho.

Zdá se, že ten člověk něco nabízí; zdá se, že je to předmět docela nepatrného významu. Ale zdá se to jen, nelze usouditi s jistotou. Neboť neručím vůbec za to, že mluvil to, co jsem tu napsal a co se mi jeví ubohým odvarem jeho řeči. Vždyť ani nebylo možno rozebírati kriticky jejího obsahu, když pozornost byla tak upjata k jeho hlasu a jeho očím.

Oh ten hlas! Zvučný jako hlas zvonu a schopný nejjemnějších odstínů; hned sladce ševelil, hned si lehce pohrával, hned zase mužně

hlaholil jako polnice. Ty jeho oči, hned se radostně rozsvětlující do pomněnkova, hned se stmívající do černa a zažíhající blesky! Ta svěží ústa, tak velitelsky stisknutá při svých útocích, tak hravě pootevřená při svých ironiích! Stojí tu, jakoby vyrostlý ze žulového podstavce, jeho gesta jsou zdrželivá pohybem a bohatá výrazem a paprsek jarního světla oblévá jeho hlavu slavnostním leskem. Cosi mužně silného a mladistvě radostného vane z jeho zjevu. Připadá vám jako posel čarovného jara. Naslouchátе jeho hlasu, sledujete hru jeho očí, jeho úst, jeho pohybů, a zapomínáte, o čem mluví a co vám chce. A čím dále tím více zmocňuje se vás přesvědčení, že se všecko utěšeně změní, stane-li se po jeho vůli. Blahobyt zkvete, soudy a války pominou a lidé i národové si klesnou bratrsky do náručí. Namítnouti cosi, tázati se? K čemu? Abyste přerušili ten sladký hlas?!

Pak náhle umlkl, uklonil se lehce a odešel tak půvabně, jak byl přišel. Zbyla po něm vůně snu a pohasnutí okolí, jako po králi, jenž opustil rybářovu chatu.

Co pak nám vlastně nabídl ten člověk? Objednali jsme něco? jak mnoho a zač? A k čemu to bude? Nevěděli jsme. A to poslední nevíme po dnes. Přišlo to asi za čtrnáct dní v plechové krabici: jakási černá kaše. Páchlo to trochu jako lakem a trochu rybím tukem. Na barvu to bylo příliš husté a na mazadlo příliš řídké. Zkusili jsme tím potříti řemeny, a ony se smekaly; zkusili jsme tím namazati ozubená kola, a ona se lepila; když jsme to nalili do lůžek, zahřála se, a boty, jež jsme tím natřeli, ztvrdly jako kámen. Máme to státi dosud ve skladišti a kdyby bylo někomu libo...

Ostatně prodavač té tajuplné přípravky využil dost mírně své podmaňující moci. Poslal nám jí jenom několik kilogramů a jeho řečnický výkon stál věru sám za těch několik zlatek dobírky.

* * *

Namane se otázka: »Je užitečnost obchodního cestování v přímém poměru s jeho obtížností a nákladností?«

Nemohu odpověděti prostým »ano« neb »ne«.

Je jisto, že obchodní cestující může býti nejúčinnější reklamou obchodníkovou, účinnější než inserát, jenž se snadno přehlédne, i než cirkulář, jenž se hodí často nečten do koše. Přijde však na to, jakému zboží se tato reklama věnuje.

Se stanoviska o b e c n é h o p r o s p ě c h u lze zajisté pochybovati o tom, je-li účelno, propaguje-li se obchodními cestujícími ve vlastní zemi prodej předmětů dávno ujatých a všeobecně zavedených,

jejichž spotřebu nemůže sebe intensivnější činnost cestujících ani dost málo zvýšiti a jež jsou proti dovozu z ciziny zabezpečeny ochrannými cly nebo levnou domácí výrobou. Nabízí-li na příklad většina obchodních cestujících, kteří nyní navštěvují naše průmyslové závody, olej, kaučuk, uhlí a podobné nezbytné potřeby těchto závodů, nemůže to míti žádného vlivu na velikost konsumu těchto výrobků. Každý průmyslník ví, že potřebuje těchto látek nevyhnutelně k těm a k těm účelům a spotřebuje jich tolik, kolik vyžaduje chod jeho závodu. Navštíví-li jej cestující jeho dodavatele náhodou právě, když mu zásoba některé z nich dochází, udělí mu snad svou objednávku; kdyby byl cestující nepřišel v čas, objednal by u jeho firmy dopisnicí a dodavatel učinil by týž obchod s menší výlohou a zákazník s menší ztrátou času. Snad se někdy cestujícímu podaří, přiměti spotřebitele k objednání většího množství, než by asi objednal písemně; tím delší doba však zase uplyne do příští jeho zakázky a na celkové spotřebě dotyčného závodu nezmění se tím nic.

Postavíme-li se na stanovisko prospěchu jednotlivcova, bude arci nepochybno, že obchodník, který shání zakázky cestováním, docílí za týchž okolností většího odbytu, než takový, jenž čeká na příchod kupcův. Jsou však některá odvětví obchodu i výroby, kde není snad jediného závodu, jenž by nezaměstnával obchodních cestujících. V těchto případech má cestování převážně ráz vnucené sebeobrany, jíž obchodník vyrovnává škody ze vpádů konkurentových do rayonu svého zákaznictva. Útraty tohoto zápasu musí ovšem někdo zaplatiti; buď obchodníci menším ziskem, nebo kupci vyššími cenami. V těchto případech má se to jako s ozbrojeným mírem států. Rozmnoží-li jeden svou armádu o několik pluků pěchoty a nějakou batterii děl, rozmnoží ji poměrně i všichni sousedé. Kdyby se dohodli a odzbrojili větší menší měrou, jejich bezpečnost by tím neutrpěla a všichni by uspořili peněz.

Ovšem, přihlédneme-li ke zvláštním poměrům naší říše, v níž uvnitř společných celních hranic zápasí dva samostatné státy a několik národností o hospodářskou převahu, nemůžeme neuznati, že u nás nepostrádá ani tato defensivní činnost obchodních cestujících širší důležitosti. Nesmíme také zapomínati, že jediným úkolem obchodního cestujícího není shánění zakázek, že jde také o udržení občasných osobních styků dodavatelových se zákazníkem, o vyslechnutí přání a stížností, jež se nerady vyličují obšírným a zdlouhavým dopisováním, o seznávání výrobků a cen konkurenčních, o získávání in-

formací o finančních poměrech zákazníkův atd. To všecko třeba vhoditi na váhu.

Přes to vše jsem přesvědčen, že hlavním úkolem obchodního cestování jest v ý b o j, jenž může zase býti dvojího druhu: 1. d o b ý v á n í d o m á c í p ů d y n o v ý m p ř e d m ě t ů m v ý r o b y; 2. d o b ý v á n í c i z í p ů d y d o m á c í m v ý r o b k ů m.

Žádné zboží nepotřebuje tolik pomocné ruky cestujícího, jako nový vynález, nový průmyslový výrobek; neboť jeho rozšíření stojí v cestě dvě nejtvrdší překážky, nedůvěra a zvyk. Insert může líčiti sebe vzletněji přednosti cenné novinky; sousední insert, doporučující známý šmejd, vychvaluje svůj předmět neméně nadšeně. Ne každý porozumí vyobrazením a popisům prospektu. A sebe důmyslněji sestavený prospekt nemůže odpovídati na všecky otázky, vyvraceti všecky námitky. Vysvědčení jiných kupců? Zmínil jsem se již o jejich pochybné ceně. A k čemu činiti takových výloh za neznámý, nový přístroj, když mi můj starý vyhovuje velmi dobře?

Tu však přichází obchodní cestující a přináší vzorek. Všecko vysvětlí, na všecky otázky odpoví, všecky námitky vyvrátí a svá slova potvrdí demonstrací. A vzorek ve vašich rukou oživuje a lísá se jako kočka. Na kteroukoli stranu jej obrátíte, všady zazáří některá jeho přednost ve světle pronesené chvalořeči duhovými barvami. Těší vás odkrývati na něm sám nové a nové přednosti. Dráždí vůní novoty, nutí k srovnávání, láká k vyzkoušení. Jak nedokonalým se vám pojednou objeví váš starý přístroj, kolik se na něm začerná nápadných vad! A vzorek stává se pro vás čím dále tím větší hodnotou, jíž toužíte dosáhnouti.

Oč rychleji rozšiřovaly by se tak mnohé prospěšné vynálezy, kdyby se jich ujali hned z počátku obchodní cestující!

A žádné zboží neodměňuje zase cestujících tak, jako nový produkt výroby. Cestujícímu, jenž přináší významnou novinku, přihází se méně často, že ho hned z počátku nevrle odbudou. »Mám něco zcela nového, co vás bude jistě zajímati. Prohlédnutí vás nezavazuje k ničemu.« Novinka splácí jeho služby nejcennějším darem, darem zajímavosti, jíž propůjčuje i jeho osobě i jeho firmě a také jinému zboží, které nabízí.

A jest třeba dokazovati význam obchodních cestujících pro dobývání nové půdy odbytu, pro ovládnutí cizích trhů, pro obchod exportní? Obchodní cesta mění se tu v cestu výzkumnou a kommis voyageur stává se odborným cestovatelem. Cizí země leží před ním lákavá a záhadná, pravá neznámá pevnina. Vstupuje do ní se zrakem

dychtivě rozšířeným, pozoruje, pátrá, vyzvídá, hledá, studuje a objevuje. Poměry tržní, výrobní, úvěrní, dopravní, zvyky a mravy obyvatelstva, jeho potřeby a požadavky, záliby a vkus, význačné rysy jeho povahy, jeho schopnosti, vzdělání a mravnost, majetkové poměry, zdatnost a spolehlivost jednotlivců, posice, výzbroj a obchodní taktika soutěže domácí i zahraniční, jež sem snad vnikla již dříve — to vše a ještě jiné poznatky tvoří drahocenný materiál výzvědný, bez jehož snesení a účelného využití nelze vývozci zatknouti vítězně svou obchodní vlajku na cizí půdě. A jistou část tohoto materiálu může si stěží opatřiti jinak, než bystrým a spolehlivým obchodním cestujícím. Čím méně jest vyvinuta hospodářsky tato cizí země, tím hojnějších je mu třeba osobních styků s tamním odběratelstvem k získávání a obnovování potřebných informací.

Takovéto vzdělávání cizí půdy bývá arci spojeno s mnohými námahami a výlohami a vyžaduje značných schopností, znalostí cizích řeči a jiných vědomostí; panenská, nevymrskaná půda může je však odměniti také přiměřenou úrodou. A z této úrody nebude těžiti toliko jednotlivec, podnikavý obchodník, ale i národ, jehož jest členem, a stát, jehož jest občanem.

Vím, že při dosavadní převaze německého průmyslu zbývá pro náš průmysl i doma ještě dosti příležitosti k hospodářským výbojům; ale také snah o vývoz nesmíme věčně odkládati, nemáme-li zase přijíti pozdě. Leží tam za humny naší říše nejen Balkán, na jehož ovládnutí vyplýtvávají rakouští diplomati tolik svého osvědčeného důvtipu, zatím co zdejší průmyslníci dávají si jej před nosem zabírati průmyslem německým, ano, v posledních létech i průmyslem státu hospodářsky ne zrovna nejvyvinutějšího, Italie; leží tam také šírá Rus se svými 120 milliony obyvatel, svým bohatstvím přírodním a svým mladým ještě průmyslem, nedostačujícím zdaleka domácí potřebě. Rus, z níž dovedou tolik vytěžiti sousedé Němci a tak málo my!

Je mi, zkrátka, líto tří z oněch čtyř cestujících, kteří přicházejí v jednom a témž dni nabízeti řediteli cukrovaru nebo přádelny olej nebo kaučuk. Vidím v nich kus stereotypního, nemyslivého pachtění mnoha našich obchodníků, vidím v nich množství marně vyplýtvané energie, jež by se mohla rozliti s úspěchem jinam. Mám na mysli cestujícího průkopníka, cestujícího vyššího stylu, jenž ovšem předpokládá také zaměstnavatele-obchodníka vyššího stylu.

A předpokládá zajisté také příznivější podmínky existenční, jež jsem již naznačil na svém místě.

Ale ani vytvoření tohoto typu nesmí býti posledním cílem našich obchodních cestujících. Commis voyageur jest produktem hospodářského vývoje, směřujícího k dělbě a specialisaci práce; produktem nezdravým, myslím však. Zdá se mi, že cestování za obchodem by nemělo býti životním povoláním žádného jednotlivce. Nejen pro svou namáhavost, vyžadující nevyčerpaných sil mladšího věku, nejen pro svůj nepříznivý, otupující a ochuzující vliv na duševní vývoj člověka; nýbrž také z příčin opačných, pro své příznivé vlivy na povahu lidskou a na způsobilost obchodnickou.

Ono napíná energii, posiluje vůli, vzbuzuje podnikavost, učí vytrvalosti, spoléhání na vlastní sílu, vzdorování náladám; umožňuje vlastní názor na různé věci a poměry a dává zkušenosti, pro obchodníka důležité, jichž je nesnadno získati jinak. Proto ne hlouček jednotlivců, ale každý člověk, jenž zasvětil svůj život obchodu, měl by časem vyjížděti na obchodní cesty, aby se vracel ke svému psacímu stolu, do svého skladiště, do své dílny, obohacen o tyto vlastnosti a zkušenosti, které proměňují obchodní byrokraty v obchodníky v pěkném slova smyslu!

Všeobecné právo hlasovací a zastoupení poměrné.

Napsal Dr. Louis Raynaud.

(Pokračování.)

B. Hlasovací právo má býti r o v n é:

Zásada politické rovnosti zahrnuje v sobě, v míře co možná nejširší, netoliko všeobecnost vykonávání práva hlasovacího, ale požaduje dále absolutní rovnost pro každého z členů národa.

Jeden občan, jeden hlas: taková jest formule.

Ježto jsou rovné povinnosti, totiž poměrné ke schopnostem každého občana, musí i práva býti rovná.

A tu setkáváme se se sofismatem často uváděným proti rovnosti práva hlasovacího. Proč, soudí někteří, ten, kdo platí na daních 1000, neměl by požívati většího práva než nemajetný občan, který na př. platí na daních pouze 10? Nuže, při vyměřování velikosti udělovaných práv nejedná se o to, aby číselně bylo porovnáno, oč více odvádí jeden poplatník do státní pokladny nežli druhý: tu nutno přihlížeti k v y n a l o ž e n é n á m a z e, i hlásíme se k zásadě, že zámožný občan, který na základě svých majetkových poměrů platí 1000 franků daně, nevynakládá značnější námahy, t. j. není poměrně více zatížen a stísněn tímto poplatkem, nežli chudý občan, jemuž skrovná mzda nedovoluje než toliko s největší obětí odvésti 10 do berní pokladny. Chtěl-li by kdo tedy odměřovati velikost udělovaných práv politických podle stupnice fiskálních povinností, k nimž každý jest zavázán vůči jednotě politické, nesměly by se oceňovati poměrem č í s l i c e odváděného poplatku, nýbrž funkcí vynaložené n á m a h y a pocítěné tísně, které způsobuje odvádění této dávky. Hle, to jest pravý poměr. A tato zásada, stěží popiratelná, boří argumenty těch, kteří by chtěli přiřknouti hlasovací právo pouze nejpoplatnějším. Nejde totiž o zjištění, kdo platí mathematicky více nebo méně daní, nýbrž o zjištění, zdali občan chudý, jenž platí na př. dvacetkrát méně

než jeho soused — občan bohatý, podstoupí tím oběť nebo materiální tíseň dvacetkrát menší než tento druhý. Nuže, tato oběť nebo tato tíseň vzrůstají geometricky, postupujíce od boháče k chuďasovi. Za takových okolností praví nám elementární spravedlivost, že chudý občan má požívati voličského práva při nejmenším aspoň stejně rovného, jako občan bohatý.

Potom můžeme uznati nespravedlivost volebních systémů, které se zakládají na placení daně více nebo méně vysoké, na tom, co se nazývá »census«. Tyto systémy odhadové jsou podstatně nesrovnatelny se zásadou občanské rovnosti a všeobecného práva hlasovacího. Byly založeny zvláště na předpokladu, že bohatství bude zárukou způsobilosti a konservativního smýšlení. Že bohatství zabezpečuje intellektuální kulturu, žádný, myslíme, pozorovatel neodváží se tvrditi. Kolik jest pošetilců mezi millionáři! Co se týče konservativního smýšlení, nebudeme popírati, že bohatství jest vážnou zárukou v této příčině. Ale není to dostatečným důvodem, aby byli předem pokládáni za nebezpečné a podvratné ti, kdož nemají tohoto bahatství, a aby byla k nerovnosti majetkové, beztak dosti kruté, přidružována ještě nerovnost politická.

Census není jediným nástrojem, který podkopává zásadu rovnosti práva hlasovacího.

Tato zásada byla by rovněž zneuznávána, kdyby dělení poslanců mezi různé okresy volební nedálo se dle počtu obyvatelstva každého okresu se zřetelem k celkovému počtu obyvatelů jednoty politické. Každý okres není totiž nic jiného než zlomek, dílec celého tělesa politické jednoty. Poněvadž obyvatelstvo jest jediným podkladem k zastoupení, každé dělení jiné než dělení poměrné dle tohoto obyvatelstva znetvořovalo by suverenitu národní, která řídí se jediným zákonem počtu. Kdyby na některý volební okres připadl počet voličů vyšší nebo nižší než vyplývá z tohoto poměru, bylo by tu nepopíratelně jednostranné zastoupení jistých zájmů, jistých tříd nebo jistých národností.

Totéž hrubé porušení zásady rovnosti by se dělo ve voličském právu, kdyby následkem rozdílné výše daní, jež odvádějí fisku různé okresy, onen, který platí větší sumu, obdržel právo — při stejných poměrech populace — voliti počet zástupců větší, než jaký byl přidělen okresu méně favorisovanému se zřetelem k bohatství nebo průmyslu jeho obyvatelů.

Jest posléze ještě jeden systém volební, jehož applikace představuje rozhodný útok na zásadu rovnosti práva hlasovacího: chceme mluviti o hlasování plurálním.

Tento systém má za účel přisouditi jistým kategoriím občanů větší váhu volební nežli kategoriím jiným. Typický jeho vzor podalo zákonodárství belgické (zákony ze dnů 12. dubna 1894 a 11. dubna 1895), které propůjčuje jistým voličům až po čtyřech hlasech (ve volbách obecních).

Podmínky, za kterých se poskytuje výhoda plurality hlasů, mohou dle těchto zákonů býti shrnuty v tyto tři hlavní:

a) Zámožnost voličova. Tato podmínka jest odrůdou soustavy založené na censu; nedá se právě tak obhájiti jako celý, prostý systém odhadový.

b) Vyšší způsobilost voličova. Jak v tom případě stanoviti kriterium, které by dopouštělo přesně oceniti ani tak intellektuální, jako spíše mravní hodnotu voličovu? Tu by bylo otevřené pole libovůli.

c) Početnost zastupovaných zájmů. To jest případ, je-li kdo ženat nebo vdovec s několika žijícími legitimními dětmi.

Tyto tři zřetele jsou nesrovnatelny se zásadou rovnosti volič-ského práva, jež jest, opakujeme, právem individuálním. Totéž právo individuální nemůže býti dvakrát, třikrát nebo čtyřikrát intensivnější u jednoho indiviudua než jest u druhého. Oběma prvním zřetelům, jež jsme svrchu uvedli, mohli bychom ještě namítnouti, že volba má za účel ne snad říditi osobně záležitosti obecní, nýbrž vybrati někoho, kdo by je řídil. Nuže, člověk jest k vykonání dobré volby buď schopen nebo ne: nemůže jím býti jednou, dvakrát nebo třikrát méně nebo více. Střední cesty není.

Třetí zřetel, — ale tu by bylo nutno abstrahovati od individuální povahy práva voličského —, byl by až na jistý bod přípustný. Zde se totiž už nejedná o vyměřování práva člověku podle jeho jmění, nýbrž jedná se tu o skupinu zájmů vyhráněných (žen, dětí), které by mohly býti zastupovány ve státě, ježto tyto osoby požívají již, ve stavu passivním, práva hlasovacího.

C. Hlasovací právo má býti tajné:

Tento požadavek musí býti uznán ode všech, kterým leží na srdci řádnost volebních výkonů a upřímnost veřejných úřad.

V době, kdy hospodářské poměry uvádějí tolik voličů v úzkou závislost sociální od několika bohatých občanů, továrníků, velkostatkářů atd., jest nevyhnutelno, aby tajnost hlasování a volnost názorů byly pečlivě chráněny. Nesmí býti naprosto dopuštěno, aby voličové z obavy, že ztratí svůj chléb, nebo ze strachu před jistou nenávistí strannickou měli býti nuceni hlasovati proti svému přesvědčení. Za takových okolností byla by suverenita národní toliko slovem beze smyslu. Jest to pravda příliš samozřejmá, aby bylo potřebí déle se při tom zdržovati.

Ve příčině vhodného způsobu, jak zaručiti tajnost hlasování, rozhodujeme se pro »oddělenou místnost«, zavedenou v Belgii. Jest to zařízení co nejjednodušší, jež se dá velmi snadno provésti (stačí na př. opona zakrývající jeden kout volební síně). Za oponou jest stůl s kalamářem, bílými lístky a obálkami téže barvy; volič napíše jméno svého kandidáta nebo své kandidátní listiny na jeden z těchto lístků, jejž vloží za přítomnosti členů výboru do hlasovacího osudí. Tento způsob, který se zamýšlí zavésti též ve Francii (sněmovna poslanecká ve své schůzi dne 24. minulého listopadu odhlasovala zařízení obdobné) má pro sebe tu výhodu, že lze jej prováděti pohodlně a rychle. Jeho zavedení v praksi nemohlo by zatížiti rozpočtu ani nejchudší obce.

D. Hlasovací právo má býti p ř í m é:

Přímým nazývá se ono právo hlasovací, jímž občané označují zástupce, kteří by vykonávali suverenitu jménem národa: to jest v l á d a z a s t u p u j í c í (representativní). Avšak může také býti, že voličové volí pouze omezený počet nových voličů, kteří pak sami zvolí zástupce: to jest h l a s o v á n í n e p ř í m é neboli o dvou stupních.

Někteří nepřipouštějí nepřímého hlasování za žádných podmínek, ať prostředí nebo stupeň vývoje jsou jakékoliv: hlásají stát, kde zákony budou prostě n a v r h o v á n y lidu; z nedostatku takového státu žádají r e f e r e n d u m nebo aspoň hlasování p ř í m é. Ježto však suverenita není nic jiného než právo býti ovládánu toliko od lidí pověřených důvěrou národa, následuje odtud, že volba má býti pouze v ý b ě r e m lidí nejzpůsobilejších k řízení věcí obecných. Vycházíme-li od tohoto pojetí, otázka přímého či nepřímého hlasování jest již pouze věc prospěchu a nahodilá, nikoli však principielní. Nejlepší systém hlasovací bude konec konců ten, který dá život zastupitelstvu nejlepšímu.

Hlasování nepřímé, ovšem na základě hlasování všeobecného, bylo často přirovnáváno k filtraci: dávalo by výtěžek čistší, aniž by změnilo jeho podstatu. Na každý způsob jest se vystříhati, abychom ho nezaměňovali s hlasováním omezeným.

Dle našeho mínění jeden důvod velice silný mluví pro hlasování přímé: ono značí způsob, jímž vyjadřuje se nejdůrazněji, nejzřetelněji a nejpřesněji vůle celého voličského sboru. To jest zřetel zvláště rozhodující v zemích s ústavou demokratickou: zdá se nám, že jest neméně hodný pilného uvážení ve státech, které nyní jsou na postupu k podobné ústavě.

Vývoj vede nás zajisté k hlasování přímému.

Shrneme-li vše, formule všeobecného práva hlasovacího nemůže značiti: hlasování vykonávané absolutně ode všech. Znamená toliko: hlasování otevřené všem, ale za stejných podmínek, totiž za podmínek, které by nečinily z něho, pod žádnou formou, pod žádným nastrojením a pod žádnou výmluvou zákonnou, privileje jistých osob, jistých tříd nebo jisté národnosti na újmu kollektivity. Proto žádný census, žádné hlasování plurální, žádná nerovnost v okresech volebních, jejichž počet mandátů musí býti stanoven přiměřeně k počtu obyvatelstva, nechávaje stranou všeliký ohled fiskální, národnostní nebo hospodářský.

Nesmíme pouštěti se zřetele, že všeobecné právo hlasovací jest celek: buď jest nutno přijati je celé se všemi důsledky, jež s sebou přináší, nebo jest nutno míti odvahu prohlásiti se jeho odpůrcem. Zásada jeho na žádný způsob nesnese polovičatého rozhodnutí.

Jest nevyhnutelno posléze, aby zákon přesně ustanovil podmínky, kterým bude vykonávání práva hlasovacího podrobeno. To jest hlavní záruka proti libovolným vykladačům zákonů volebních.

(Dokončení.)

Generální stávka.

Napsal Étienne Buisson.

(Pokračování.)

II. — Období realisace.

Jest nemožno podati též o realisaci stávky generální bezpečná poučení. Nové události sociální jsou nepředvídatelné, a zkušenost ukázala, jak velice mohou se mýliti i nejzdrželivější předpovídatelé. Zde ostatně postup událostí bude se měniti podle předmětu a rázu stávky generální. Všeobecná stávka revoluční rázu čistě politického, mající za předmět zvrácení řádu společenského, bude prováděti nepřátelství způsobem, jenž se bude různiti od všeobecné stávky, mající účel speciální a omezený. Zajisté jedna i druhá ve své první manifestaci budou záležeti v zastavení veškeré činnosti dělnické, ale postupy obou sokyň budou hned druhý den po zahájení nepřátelství velmi se různiti podle pravého rázu stávky.

Pokusili se přes to někteří podati popis stávky generální. Popis podaný Karlem Kautskym patří mezi nejjasnější;[1] uvedeme tu z něho některá místa:

»Veškerá produkce jest zastavena všude najednou, dělnické massy vyvalí se na ulici; massa malé i velké buržoasie upadá ve zpozdilou úzkost, v úzkost o svůj život, v úzkost o svůj majetek; veškerá ozbrojená hotovost jest nucena k ustavičné, vysilující činnosti, neboť každý majetník v zemi dovolává se ochrany a massa stávkujících pracovníků jest všude a nikde, vyhýbajíc se každému setkání se s vojskem a shlukujíc se pouze tam, kde ho není . . . Každý den zmnohonásobňuje počet kritických stavů, stupňuje únavu vojska, do krajnosti napíná rozhořčenost a útrapy stávkujících, hrůzu majetných, zmatek vládnoucích . . .«

Nemůžeme se šířiti dlouze o tomto speciálním bodě, neboť řada fakt, která budou vyznačovati realisaci všeobecné stávky, spadá

[1] Nedostává se nám tu místa, abychom uvedli citát úplný. Odkazujeme své čtenáře na čís. 130—140 v Mouvement Socialiste, str. 459 a násl

v obor historie a nemůže nikterak býti předvídána logikou nebo přemýšlením. Kautsky píše sám ve studii výše citované: »V každém hnutí závažném, které podnikáme, pouze počátek jest v naší moci. Co potom se stane, nezávisí výhradně na nás, ale také mnoho na našich protivnících.« Všeliký pokus vylíčiti stávku generální jest tedy dílo pouhé obrazotvornosti a tudíž bez sociálního významu.

* * *

Jest však jedna otázka velmi důležita, která zde má býti probrána: jest to doba, po kterou má trvati stávka generální. Zmínili jsme se již krátce o tom, jest to první myšlenka, která přichází hned na počátku při probírání theorie stávky generální; jestliže všecka práce, všecka výměna, všecka doprava je přerušena, život se zastavil a na všech stranách, kde potraviny nejsou produkovány na místě, — na př. ve městech —, stávkující budou moci žíti pouze ze zásob. Je-li dán tak veliký počet krků k živení, tyto zásoby budou rychle vyčerpány. Kromě toho, jestliže by — jak tomu bude téměř vždy — tyto zásoby nenáležely organisacím dělnickým, jest pravděpodobno, že držitelé kapitálu (potravní společnosti, obchodníci, majetníci skladů atd.), neposkytnou jich stávkářům ani za vysoké ceny, poněvadž budou takto míti prostředek k působení značného nátlaku na nepracující. Chtějí-li tedy dělníci, aby stávka zůstala tichou revolucí, jak nám bylo řečeno, budou zavázáni trpěti hlad před velikými zásobami, i když bychom předpokládali, že prolomí tuto hráz, jež má theoreticky děliti stávku generální od povstání, opatří si prostě potravu stačící na několik hodin nebo několik dní a octnou se za krátko v témž postavení.

Na základě takovýchto úvah většina theoretiků generální stávky se vyslovila, že nemůže trvati déle než jeden týden, nemá-li býti spojena s velikým nebezpečím.

Ale toto doznání má, jak se velice podobá, důsledkem nemožnost úspěchu na tomto poli činnosti.

Můžeme totiž mysliti, že by továrníci uběhli v nejmenší nebezpečí tím, že jejich dělníci zastaví výrobu na týden nebo i na čtrnácte dní? Zvláště je-li celá industrie současně zasažena tímže zlem, při čemž zastavení veškeré práce zavádí také nucený klid ve všech obchodech, bankách, peněžních ústavech atd., tento klid nepřivede k úpadku ani podniků méně solidních, neboť se budou nalézati při opětném zahájení práce v témž postavení finančním, v jakém se nalézaly v momentu zastavení práce. A jestliže krise stávková nevezme

na se tvářnosti revoluční, týden nebo čtrnácte dní stávky bude se rovnati obyčejnému klidu nebo přerušení práce.

Kdyby ostatně krise prodloužila se déle a dosáhla doby na př. jednoho nebo dvou měsíců, situace obyvatelstva dala by se přirovnati k osudu obleženého města, v němž všecko silné a zdravé obyvatelstvo zaměstnáno jest obranou a nemůže se věnovati produkci. Všecky třídy společnosti, odkázány jsouce na stravu nedostatečnou a nezvyklou, mnoho by musily vytrpěti nedostatků okamžitých, ale nevidíme, v čem by mohla tato situace pozměniti stav věcí hospodářských na druhý den po krisi a zvláště moc a užívání kapitálu; zastavení práce mohlo by býti velice na závadu některým podnikům, způsobiti značné škody v závodech, jichžto materiál vyžaduje nepřetržité manipulace — předpokládáme-li, že by nebylo možno nalézti mezi celým proletářstvem nádeníky ochotné k obstarávání této služby za vysokou mzdu; — ale zůstává-li generální stávka revolucí založených paží, nezvrhá-li se v násilné povstání, nevidíme, jak by mohl pracovní klid třebas i čtrnácti, třiceti, šedesáti dnů přivoditi v průmyslovém režimu, v dnešním společenském řádu, dosti hluboké změny, aby rozhodly jeho pád.

III. — Po stávce generální.

Také úvaha o faktech, jež budou následovati po stávce generální, patří do oblasti fantasie: možnosti jsou tak četné, že výklad jejich byl by velmi dlouhý a nudný. Několik všeobecných poznámek možno však učiniti.

Generální stávka revoluční korunována úspěchem bude míti trvalé výsledky jen v tom případě, je-li dělnická třída intellektuálně a mravně dosti zralá, aby zaujala a podržela směr politický, hospodářský a sociální, jenž by zadost učinil všem, a k této zralosti dospěje toliko dlouhou přípravou.

Jestliže generální stávka revoluční naopak skončí se porážkou dělnictva, bude míti pravděpodobně pro proletářstvo následky velmi žalostné a zaviní ve hmotných i morálních poměrech jeho existence trvalý úpadek.

Pokud se týče stávky politické, závisí její dosah na vzájemné síle měšťáctva a dělnictva. Může svým překvapením vynutiti na státu nějakou reformu, ale ta zůstane mrtvou literou, jestliže vláda nabude opět rozvahy a osvědčí po stávce energii, která jí chyběla ve chvíli propuklého nepřátelství.

Přes to přese všecko porážka ublíží jen lehce třídě dělnické, je-li tato dosti sebevědoma, aby se nenechala desorganisovati v době svého ústupu.

* * *

Generální stávka musí míti za pole svého působení všecky obory kapitalistického vykořisťování: zemědělství, průmysl, obchod. A tato okolnost, zdá se, uniká nejednomu z přívrženců stávky generální, kteří chtějí dle všeho omezovati problém jediné na zcentralisovaný průmysl. Generální stávka však záleží v zastavení činnosti všech lidí za mzdu pracujících, všech těch, kdož pracují na účet druhého. Jest tedy důležito vyšetřiti, jaký jest poměr producentů placených mzdou ve srovnání s producenty samostatnými, kteří pracují sami na svůj vlastní účet, neboli kteří těží ze stavu třetího (občanského), — slovem, jaký jest poměr mezi počtem dělníků a počtem mistrů, velkých i malých.

V Německu učinili r. 1895 zajímavou statistiku,[1] vztahující se k tomuto zkoumání. Zde krátce shrnujeme obdržené číslice.

Na 2½ millionu samostatných zemědělců připadalo pouze 5½ millionu najatých dělníků: největší část prvních obdělávala své pozemky sama pomocí členů rodiny. Stávka generální, která by uvedla v nečinnost veškeré množství hospodářských dělníků, postihla by tudíž jen některé veliké podniky s četným personálem. Většina malých rolníků produkovala by dále, a ti by stačili pravděpodobně udržovati i sami pole v dobrém stavu, nepředpokládáme-li dlouhého trvání stávky.

V téže době průmysl a řemesla německá obsahovala dále 1,237.349 podniků (61% celého počtu), které zaměstnávaly pouze jedinou osobu: vlastníka. Počet dílen zaměstnávajících jednoho dělníka vedle pána představoval dále 16·4% osob zaměstnaných v průmyslu. Posléze podniky zaměstnávající více než 6 osob představovaly pouze 7·3% celkového počtu podniků průmyslových a obchodních, a 60·1% celkového počtu průmyslového dělnictva.

V této poslední kategorii skupina poměrně malá obsahovala závody s personálem značným, převyšujícím 50 dělníků, a zaměstnávala úhrnem 2·9 millionu dělníků.

Při obchodě stav jest tentýž: malí obchodníci jsou poměrně četnější než malí průmyslníci. V r. 1895 bylo 62·8% podniků, které zaměstnávaly pouze jednu osobu, obsahujíce 29·9% veškerého perso-

[1] Paul Kampffmeyer, Socialistische Monatshefte, listopad 1904.

nálu zaměstnaného v obchodě; 32% podniků zaměstnávalo 2 až 5 osob, představujíce 40·9% veškerého personálu.

V dopravnictví hrají dnes hlavní úlohu železné dráhy, soustředěné v rukou státu; ale nesmí se zapomínati, že jest ještě mnoho malých podniků dopravních s koňským potahem, které by mohly v době stávky hráti po případě závažnou roli.

Uvedené číslice jsou již starého data a vztahují se pouze na jednu zemi, ale jsou dostatečně výmluvné, aby upoutaly pozornost na ten fakt, že mezi osobami, zaměstnanými v kterémkoli z oborů současné činnosti hospodářské, představují dělníci podniků zcentralisovaných pouze jistou proporci. Ačkoli centralisace výroby zmohutněla od r. 1895, jest pravda nicméně, že existuje ještě značný počet řemeslníků, obchodníků, rolníků samostatných, kteří by mohli, v případě naprostého přerušení veškeré práce ve velikých závodech, zabezpečiti alespoň částečně a pro jistou dobu to nejnutnější k výživě.

Posléze ještě, při podrobném vyšetřování věcí ve všech jejich možnostech, nahlížíme, že stávka dělníků průmyslových, rolnických nebo obchodních stísnila by zajisté společnost a zastavila okamžitě volný pohyb civilisace moderní, aby na její místo zavedla drsný a prostý život století minulých. Avšak nemůžeme pochopiti, jak by třída dělnická tímto zastavením práce na několik dní mohla, jestliže by se omezovala na tuto úlohu čistě negativní, změniti v něčem hospodářskou organisaci současné společnosti.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

Na Myjavě krvavá volba obecní. O úpadku hospodářském. Socialism se šíří. Zakládání slov. »lidové strany« v Žilině. K 70-tým narozeninám Pavla Mudroně. Ku volbě ve Vrbovém. »Nápor-odpor« nová knížka. V zájmu pravdy.

Ačkoli velice kritický je nynější stav státního ústrojí uherského, přece v údech neznamenati téměř žádné změny. Na př. 21. prosince byla v o l b a členů obecné rady n a M y j a v ě. Se strany protislovenské konány rozličné »figle«, aby povědomých Slováků dostalo se do výboru co nejméně. Nátlak osobní, odmítání hlasů nespravedlivé atd. dle dávní methody rozčilovalo občany. Po zavěreční hodině voliči do volební síně vstoupiti nesměli, ač zákon to dovoluje a dávní zvyk to sebou donáší. Jeden z voličů pokusiv se dle dávního zvyku do síně vstoupiti, byl po tváři těžce udeřen kýmsi za dveřmi, a když své nevoli dával výrazu zcela slušně, strážmistr vzkřikl: »Becsukni a lármázót!« (zatknouti křičícího!). Četníci chopili Němčeka, tahali ho, stáhli mu přes hlavu kožich, kabát i košili, a tehdy četník nebezpečně bodl ho mezi žebra. Napolo mrtvého vtáhli do vězení. Při tom četníci raňili i dva bratry Němčekovy a švakra . . .« (Slov. Týždenník 1905 č. 53.) Končila se tato volba na ulici zastřelením úplně nevinného člověka, Jana Dugáčka, 33letého zvonaře a školského sluhu, jenž jda po své povinnosti jen se zastavil před obecným domem. Výstřel z četníkovy zbroje zabil ho. Vyšetřování sice prý zavedeno, ale pořád platná je ta dávní pravda, že »extra Hungariam non est vita, et si est vita, non est ita«. —

Svědčí o tom i h o s p o d á ř s k é p o m ě r y v Uhrách. Je zde asi 10 millionů orné země. Pracující zemědělci mají z toho jen polovici; druhá polovice je majetkem velkostatkářů, fideikommissů a církve. Rolníků je 1,850.000. Ještě l. 1870 malých statků byla většina a velikých bylo méně. Od 1870 do 1896 zaniklo 120.000 malých statků, jež byly pohlceny velkostatkem. L. 1869 fideikommissového statku bylo 463.000 kat. jiter, r. 1896 2,400.000 jiter. Církevných statků bylo tehdy 1,300.000 jiter, dnes je jich 2,500.000 jiter.

Všechny polní statky mají zde hodnotu asi 16.000 millionů korun, ale jsou obtíženy 8000 milliony dluhů a daní. Statek malorolnický je více

obtížen, nežli velkostatek. (Asi 72% celé hodnoty.) Velkostatkáři mají téměř více než malostatkáři, ale vší pozemní daně platí jen asi čtvrtinu (28%). Příčina toho je v nespravedlivém utřídění země. (Dle Slov. Týžd.)

*

Neblahé poměry politické, zemědělské, průmyslové, sociální činí v Uhrách půdu přejnou s o c i a l i s m u. Ještě i na Slovensku. V Trenčíně dřevodělníci založili pododbor Jednoty uher. dřevodělníků. (Středisté Jednoty je v Pešti.) Zařizují schůze a poučné přednášky o dělnických otázkách každého téhodne. Také i v Nitře, v Lip. Sv. Mikuláši a jinde pohyb sociálně-demokratický pokračuje. Klerikálové pak, aby škodili demokratům, pilně organisují t. zv. křesťansko-sociální spolky.

*

Sněmový poslanec S k y č á k vystoupil z maďarské Lidové strany (klerikální), poněvadž se svým slovenským přesvědčením nemohl tam obstáti. Teď pracuje na zřízeni »lidové« strany slovenské. Přátelé této myšlenky měli schůzi 14. prosince v Ž i l i n ě. Považíme-li, že veliké zástupy slov. lidu otročí »lidové straně« maďarské (kněžím a magnatům), uznati se musí, že »lidová strana« slovenská, ač rovněž klerikální, byla by nám přece výhodnější.

*

Téměř dějinnou událostí slovenskou byl 7. prosinec. Tehdy P a v l u M u d r o ň o v i, jakožto v den jeho 70. narozenin a završení 50leté činnosti národní, dostalo se okázalých ovací. Blahopřejících přípisů a telegrammů z blízka i z daleka přišlo mu vyše 260. Večírky na počest Mudroňovu byly kromě T. S. Martina i v Pešti, v Ružomberku, v Novém Sadě, v Sl. Komlóši, Lupči, Kysáči, ano i v Praze.

Pavel Mudroň narodil se l. 1835 v Čabradském Vrbovku, v stolici Honťanské, jako bližence svého bratra Michala. Studoval na ev. gymnásiích v Sarvaši a Banské Štavnici. Zde následkem národnostních třenic musel přejíti na gymnasium ř. katolické. Završil střední školu v Prešpurku, kde potom studoval práva, a pokračoval ve Vídni. Stal se vychovatelem u šlechtice Jozefa Justha v Turci. R. 1862 usadil se v Turč. S. Martině jako pravotár, kde žije a působí dosud.

Téměř všech národních podniků účastnil se s nejpřednějšími. Mnohokráte bránil stíhané národovce před soudy. Reprezentoval Slováky při rozličných slavnostech, na př. na slov. národopisné výstavě v Moskvě l. 1867. Také v Praze, atd. Bojovati musel za svou pravdu téměř ustavičně, a bojoval vždy čestně, důvody a ne urážením. Za národ mnoho pracoval i trpěl, žertvoval i vězněn byl. Řečnickým nadáním, čistým karakterem, rodoláskou, štědrostí, dobrotou a jinými příjemnými vlastnostmi je nyní nejváženějším Slovákem, »vůdcem národa«.

Sláva mu!

*

Můj referát (v Naší Době, sešit 2.) o v o l b ě p o s l a n c e v e V r b o v é m napadl p. dr. J. Markovič »pro domo sua« ve 142. č. Národních Novin způsobem takovým, jakému od Mudroně se dojista nenaučil, a na jaký mezi vzdělanými lidmi vážně odpovídati není v obyčeji. Proto

svá tvrzení jednoduše podržuji, a dějepisce upozorňuji na čerstvé i pravé podání těch věcí v 29. čísle Slov. Týždenníka z r. 1905.

*

I literární novinku máme. N á p o r-o d p o r. Jako postupovala maďarisace v Uhersku a co s tím souvisí. Sestavil A. Pietor. Turč. Sv. Martin. Cena 50 h.

Ve spisku podává se nám postup maďarčení Slováků. Do 18. století Maďaři nenáviděli Němce. Člověk tehdy počínal se až při zemanu, zemané pak doma mluvili jazykem mateřinským, na sněmě latinsky. Tak i celá šlechta a klérus. Jazykových sporů nebylo. Až r. 1790 počíná se útisk Slováků. Sněm ukládá vyučování maďarštiny v celé krajině. Většinu na sněmě mají Maďaři. Přišli prý ku většině tím, že za válek tureckých spojovali se s Turky a tak zůstali živi. Slováci však, bojovavší proti Turkům, vykrváceli za vlast a císaře. Slovákem býti nebylo potupou ani ještě na počátku století XIX. Uherský kardinál a primas Rudnay hrdě vyznával: »Slavus sum, et si in cathedra Petri forem, Slavus ero.« Ještě leta 1836 na sněmě v Prešpurku turčanský poslanec a zeman Fr. Justh navrhoval, aby diplomatickou řečí v Uhrách byla slovenčina (čeština), a r. 1845 v stoličním zasedání turčanští zemani křičeli: »Po slovensky, po slovensky, chceme věděti, co se zde děje!« Ale časové rychle se změnily.

V letech šedesátých Slováci už s tíží vyvolili si dva sněmové poslance. Na to za déle než 30 let neměli ani jednoho. (Teď jediný Slovák-poslanec Hodža vyvolen je s pomocí Srbů.) Končí spisek těmito slovy: »Jako se utvoří věci na dále, to je záhadou budoucnosti, ale že nemaďarské národnosti se svými právy a snahami přijdou ku platnosti, za to zárukou je nám jejich mravní houževnatost, boží spravedlnost a logika světových dějin. Hore srdca Slováci!«

Škoda, že ze spisku nelze vyrozuměti, zdali »práva a snahy« Slováků správně jsou kodifikována v Mikulášském »manifestě«, neb v Martinském »memorandu«, aneb v kterém z novších programmů slovenských.

Že maďarčení Slováků je náporem dávním, to ví kde kdo, ale jaký odpor odpíral by tomu nejlépe, to »s tím souvisí« nejvíce, a na to odpovědi nedostáváme.

Na př. ta »logika světových dějin« ještě 1000 let zůstane v kalkulu Slováků »strakou na kůle« neb »zajícem v chrasti«, jestliže Slováci i na dále budou se dělati slabými, totiž zaostalými, rozdrobenými, osihocenými, hmotně i duchovně chudými, v politice i ve spisbě otrusinkaři.

Víru má ovšem míti národ ve svou budoucnost a pravdu.

Ale vystříhati se musí namyslenosti a samoklamu jakkoli sladkého.

Samoklam je, když v slov. »orgánu« tiskne se pro lehkověrné čitatele na př., že »v době první slovenské renaissance slovenští probuzení mužové na jedné plti pluli dolů Váhem, a byli by dosti místa měli na ni i ostatní nepřítomní. Dnes, u konce druhé slovenské renaissance přihlásilo se k vůdci národní strany slovenských jednotlivců rodin, spolků a korporací 264... Doufejme, že třetí slov. renaissance probudí široké vrstvy ještě nepovědomého slovenského lidu...« (Totiž Mudroň dostal 264 blahopřání ku svým narozeninám. Nár. Nov. č. 151. r. 1905.)

Inu, do telegrafování a gratulování bylo by nás hojně. Ale kdyby 2 milliony Slováků svého Mudroně, jenž na sněmové poslanectví kandidoval asi sedmkrát, byli zvolili aspoň raz, nebylo by to mnoho... Ale nedožil se posud ani toho.

Nejde o pltě, plné Slováků, ale běží o váhu v státě a v dějinách.

L. 1838 v Prešpurku ku slovenčině (češtině) hlásilo se žáků vyšších 47, menších 35, spolu 82. V Levoči »posluchačů slovenských lekcí bylo hodně vyše 50«. I v Kežmarku a Prešově byli slovenští žáci, a tvořili spolky.

Dnes, po dvojí »renaissanci«, je tomu hodně jináč, a ne v náš prospěch!

V Nitranské (r. 1838) Štúrovci doporoučeli čísti »Květy«, »Kroka«. »Časopis českého Musea«, technologické, vědecké knihy, »Bibliotéku zábavného čtení«, »Vesnu« a »Hospodářské Listy«. (Slovenské Pohľady r. 1905, str. 590 a násl.)

Dnes je tomu hodně jináč, a to na celém Slovensku, a ne v náš prospěch. »Renaissance« Slovákům české knihy znechutily, slovenských pak neporodily dostatek. Něco vážného neb vědeckého průměrný Slovák, a to i průměrný slovenský vzdělanec dnes vůbec nečte. Kteří jako zřídkavé výjimky čtou i vědecké věci, ti za ně platí a jsou povděčni zpravidla Maďarům a Němcům. Česká kniha slovenskými »renaissancemi« u nás vyšla z módy, právě tak, jako i ten dávní dobrý český duch, jemuž máme co děkovati i naše slovanské »já«.

Před »renaissancemi« slovenskými, t. j. před literární secessí Slováků od češtiny, ažio slovenského jména bylo vysoké. Za slovenský svůj původ a za (česko-) slovenčinu nestyděli se šlechtici, biskupi, ani ostřihomský kardinál-primas!

Dnes, po dvojí »renaissanci« i v nejslovenštějším T. Sv. Martině. L. S. Mikuláši neb v Tisovci velké firmy i střední a malé své nápisy a vývěsy mají jen maďarské (výjimek náramně málo), a celý slovenský národ nevládne míti ani jedné jediné slovenské lidové školy! Jiných neb vyšších teprve nemá.

Neklamme ani sebe, ani jiné!

Vždyť už i Vajanský stává se »realistou«. V tomtéž čísle Nár. Novin (151) v úvodníku vánočním vyznává m. j.: »Poušť leží za nami... Vůkol nás... pustá tma...« — — —

*

»A poznáte pravdu, a pravda vás vysvobodí!« *Slovák.*

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Politické události v Evropě z posledního měsíce — Rakousko-uherská politika na Balkáně — Staniční poplatky místo zvýšených manipulačních poplatků na státních drahách — Poznámky k usilování našich kupců o formální průkaz způsobilosti. — Z literatury.

Politické události posledního měsíce jsou více než jindy příznačnými pro světové i národní hospodářství. Marocká otázka,

volba presidenta Fallièresa, vítězství liberálů při volbách do anglické sněmovny, zápletky balkánské, revoluční bouře v Rusku jsou asi z nich nejdůležitějšími. Marocká otázka ukázala, že i republika může míti svého »Bismarcka« (Delcassé), jest dále svědectvím, jak za republiky koloniální politika u národa se staletými tradicemi úspěšněji jest provozována, než v mladém silném Německu s vladařem příliš temperamentním a slepě ctižádostivým, v Německu, jemuž nedostává se tradic koloniálních. Volba Fallièresa jest posílením pokroku i hospodářského. Boj republiky proti Římu jest stále ještě bojem existenčním a bude dobojován nikoli na poli válečném, nýbrž úplným odcírkevněním školství. Co znamená to pro další rozkvět Francie zvláště též ve směru hospodářském, není třeba pro republiku, sousedící se Španělskem, podrobněji vykládati. Že jde v tomto zápasu o existenční otázku republiky, lze pochopiti již z toho, že ve Francii od 1877 do 1903 francouzská škola rozvíjela se v duchu antirepublikánském a úzce katolickém. Za pouhých dvacet let od 1877—1897 počet škol, náležejících kongregacím, vzrostl z 3000 na 13.000. Za poslední dobu ze středu nacionalistů ozývají se hlasy protestu proti svobodě myšlení, hlasy nenávisti ku vědecké pravdě. Instinkty nacionální a úzce náboženské hýří v exaltaci. Mladší spisovatelé Maurice Barrès, Leonide Daudet vzbuzují úžas svým fanatismem a úzkým obzorem. Brunetière dokazuje bankrot vědy a chce vésti lidi po »stezkách víry« (Kostylev, Narodnoje prosvěščenije i katoličeskaja reakcija vo Francii, Věstník Jevropy, červenec 1905). —

Imperialismus Chamberlainův doznal citelné porážky, většina anglického národa vrací se opět na bezpečnější a nepochybně pro Anglii zdravější politiku liberálního obchodu světového. Na Balkáně unie srbsko-bulharská sobráním v Sofii v prvních dnech schválená prokázala opět neschopnost naší maďarsko-goluchowské politiky. Hrabě Goluchowski v r. 1897 v rozpočtovém výboru uherské delegace prohlásil, že národové středoevropští proti společnému nebezpečí na trhu světovém semknouti se musí v obchodně-politický svaz. Obchodní politika kancléře Bülowa znamená po éře Capriviho odvrácení se od tohoto cíle, zásada krajní celní ochrany byla Bülowovi vůdčí. Balkánská politika hraběte Goluchowského při veškerém málo úspěšném usilování o expansi politické moci říše naší na Balkáně ve skutečnosti kupí překážku za překážkou žádoucímu rozvoji našich hospodářských styků s Balkánem a je v ostrém kontrastu s uvedeným programovým prohlášením. Rakušan pomalu bude na Balkáně neméně nenáviděným, než býval před půlstoletím v severní Italii. Goluchowski excelluje smutně svou jednostrannou politickou politikou, postupuje tradiční rakouskou rutinou dle vzoru politických svých předchůdců vůči zemím německým ve středním období století 19tého a jako tehdy hospodářská konsolidace vznikající říše německé dála se namnoze na účet Rakouska, tak i dnes Goluchowski pracuje slepě na Balkáně k posílení hospodářské expanse Německa. Přirozené odbytiště našeho průmyslu na Balkáně poskytuje málo potěšitelný obraz a nevábné vyhlídky. Odbytiště nejen přirozené, nýbrž i odvěké, jehož posílení již v první čtvrti 18. století vyžadovalo obchodních a plavebních smluv. Obchod říše naší s osmanskou říší činil na počátku 19. století ročně 7—9 mill. zlatých. Skromné toto číslo, poměrům tehdejším odpovídající, rostlo přirozeně přes nedosta-

tečnou politiku rakouských státníků, kteří nedovedli chápati nebo spíše pro neblahý vliv maďarského velikášství zavírali oči před velkým samozřejmým významem nových státních útvarů na Balkáně pro národní hospodářství říše naší. V posledním desetiletí minulého století vzrostl vývoz naší říše do Srbska, Bulharska a Rumunska na 94 mill. korun ročně, to jest na 5·89% našeho celkového vývozu. V témže desetiletí činil náš vývoz do všech dílů světa mimo Evropu 89 mil. korun ročně, 5·4% našeho celkového vývozu. Byl tedy absolutně o 5·18 mill. korun, relativně skoro o ½% menší než vývoz do zemí balkánských (Karl Grünberg. Die handelspolitischen Beziehungen Oesterreich-Ungarns zu den Ländern an der unteren Donau 1902). Tohoto samozřejmého významu států balkánských pro náš vývozní průmysl, v první řadě pro vývoz zboží kovového a textilního, nedovedla naše národohospodářská politika využitkovati. Vývoz náš do Srbska dle Grünberga relativně stále a od r. 1888 dokonce i absolutně až do konce minulého století klesal. Co jsme ztratili a ztrácíme, získala a získává říše německá, jež před r. 1883 na srbském tržišti byla bez významu, ale jejíž vývoz od té doby stále stoupá, a to vývoz výlučně výrobků průmyslových, kdežto říše naše vyváží do Srbska též výrobky zemědělské. Čistě politické mocenské ohledy zahraniční politiky angažovaly říši naši na účet hospodářské politiky. Rakousko pracovalo v politice konec konců dynastické a i v tomto směru velmi neprozíravě, Německo svého spojence v této politice morálně povzbuzovalo, zvláště svou budapešťskou expositurou, a těžilo hospodářsky.

Rakousko ztrácí svou politikou sympathie na Balkáně, Německo sympathie ty sbírá. Bankovní expansí, direktní dopravou [1] dláždí si pevnou obchodní cestu do Malé Asie. Rakousku pomalu zbude jen údiv nad tím, jak přes jeho hlavu dovede jiný stát napřádati styky hospodářské, jak dovede jeho spojenec využíti tradiční neschopnosti rakouských ministrů císařského domu. Nechť jakkoliv se urovná konflikt naší říše se Srbskem, jenž přese všechny projevy správce ministerstva obchodu nemálo zaviněn byl nedostatečností Goluchowského, antipatie Srbska a Bulharska proti Rakušanům zůstanou na řadu let utuženy. A ani v obchodních stycích nejsou antipatie bez vážného významu, zvláště jsou-li stále síleny naším vídeňským a budapešťským veřejným míněním a neobratností našich vývozců.

Roztrpčení, jež vyvolalo v prosinci 1905 ministerstvo železnic v kruzích hospodářských prohlášením, že zvýší manipulační poplatky, mělo účinek, prakticky ovšem interessentům sotva vítaný. Místo zvýšení manipulačních poplatků nastane jiné zdražení dopravy a sice částečně již od 1. března t. r., tedy dne, kdy nové obchodní smlouvy, obsahující též ujednání ve příčině železničních tarifů, v platnost vstoupí. Ku zvýšení barému na státních drahách vláda před postátněním soukromých drah sotva může přikročiti. Pronikavějšího zlepšení rentability státních drah obme-

[1] Od 1. ledna 1906 nová direktní doprava do Levanty přes Bremy: sklo z Brodu má do Alexandrie levnější sazbu dopravní přes Hamburk nebo Bremy, než přes Terst.

zením refakcí ministerstvo železnic sotva by mohlo docíliti a nedoporučovalo by se to již z toho důvodu, že naše spletité tarifnictví má v refakcích dost důležitý národohospodářský korrektiv, umožňující mimo jiné zvláště čeliti bezohledné tarifní politice uherské poloviny říše. Ale peněz na úpravu platů železničních úředníků jest zapotřebí. Budou proto vybírány staniční poplatky jakožto nový druh vedlejších poplatků. Snad dost vděčná úloha pro theoretiky a systemisatory železničního tarifnictví vysvětlovati a zdůvodňovati tento nový druh železničních poplatků, proti nimž nestojí žádná protidávka neb služba se strany dráhy.

Ideový obsah stavovské politiky našich středních a malých obchodníků a živnostníků dá se celkem zhustiti do těchto vět, jimiž Yves Guyot (La morale de la concurrence, Paris 1896, brožura v Questions du temps présent) charakterisuje ne ovšem bez tendenční upřílišněnosti protekcionisty francouzské: »Bohatým můžeš státi se jen škodě druhému. — Prodávej co možná nejméně a co možná nejdráže. — Měj za to, že zákazník jest pro tebe a ne ty pro zákazníka. Nedá-li se ti, je třeba, aby stát ti ho odevzdal. — Povinností vlády jest chrániti tě proti soutěži. — Starej se méně o to, abys pracoval, více o to, abys jiným překážel v práci. — Užívej svobody politické k potlačení svobody hospodářské.« Zdá-li se čtenáři, že věty tyto jsou jen karikaturou snah našich malých a středních živnostníků, jmenovitě však jich vůdců a svůdců, nechť laskavě zamyslí se trochu nad tou zpátečnickou příšerou, jíž čeští a rakouští obchodníci říkají průkaz způsobilosti pro obchodníky a jíž dělají právě ne bez ostýchavosti (Praha) poklonu jedna po druhé z obchodních a živnostenských komor. A čtenář může se zamysliti též nad naší říší nepravděpodobností. Proti této klerikální příšeře, průkazu způsobilosti pro obchod, pro niž snadno lze sehnati většinu poslanecké sněmovny, bude musiti vláda svého úkolu a své doby dbalá hledati záchranu ve sněmovně panské, ve sněmovně arcivévodů, arcibiskupů, vládou patentovaných arciučenců a umělců, arciobchodníků a průmyslníků. Horlitelé pro průkaz způsobilosti v obchodu ohánějí se stále ještě argumenty, jež v roce 1883 hrabě Belcredi takto formuloval: »Požadavek průkazu způsobilosti ku provozování samostatné živnosti jest, správně pojat, mnohem méně závorou, ztěžující přístup k živnosti, než spíše nejvíce nutnou ochranou poctivé práce a stávajících živnostníků proti soutěži a nesolidní výrobě, ochranou proti nezkušenosti, nedostatečné znalosti a zdatnosti (kapitálové), jakož i lehkomyslnosti při nastupování živnosti a též ochranou konsumentů, kupců před špatným zbožím. Průkaz způsobilosti chrání tedy jak výrobu, tak konsumci.« Jak splněny byly tyto naděje zákonodárce z r. 1883 ohledně řemeslných živností? Dle Waentiga (Gewerbliche Mittelstandspolitik 1898) průkaz způsobilosti naděje svých stoupenců v žádném směru nesplnil; ani ve příčině učňů, ani tovaryšů, ani konečně mistrů. Ale nedosti na tom! »Nejsa naprosto s to, aby existenci silného maloživnostnictva zaručoval, podkopává průkaz způsobilosti spolu s jinými momenty v rámci daného hospodářského řádu jeho životní podmínky. Mezi jiným vede k povážlivé hypertrophii maloobchodu, jenž přes vysoké zdanění za vlády průkazu způsobilosti má zcela nepochybně nejpříznivější chance a právě podnikavé

živly od řemesla odvádí tam, kde ohraničování práv živnostenských chrání tupé indolence a brání činorodé iniciativě.«

Obchod a formální průkaz způsobilosti — oheň a voda. V zemích s obchodem nejrozvinutějším, s obchodníky nejzdatnějšími, v Anglii, Americe, Německu, Francii, — Rusku, dívali by se na naše Luegry, Weisskirchnery, Choce, Grosmanny atd. jako na intellektuální žongléře, naši obchodníci nedovedou jich spasitelskou jalovost prohlédnouti. A jak legitimováni jsou ti naši obchodníci, kteří nejhlučněji volají po formálním průkazu způsobilosti? Neméně než 86% jich nemá formálního průkazu způsobilosti! Jsou mezi nimi bývalí řemeslníci, jimž řemeslo se nedařilo, nebo kteří vycítili lepší svou budoucnost v obchodu, terciáni, kteří klopýtli o řecký aorist, hotelovi podomci atd. atd. Všichni z nich, volajíce dnes po průkazu způsobilosti, jejž sami podati nemohou, prohlašují se vlastně za »živel, jenž snižuje společenskou a mravní úroveň kupectva«. A oč jim jde? O zvýšení vzdělání obchodnictva, jež jest u nás nejen žádoucí, nýbrž tak nutné? Nebylo by obtížno z posledních let uvésti řadu dokladů, že mnozí z těchto našich obchodníků nejen nepečují o své vlastní vzdělání a vyškolení dorostu, nýbrž že se slepou tvrdošíjností staví překážku za překážkou každé skutečné snaze o toto vzdělání. Kupecké školy pokračovací bývají namnoze proti jich přání zřizovány a zvelebovány, žádoucí kursy nauk obchodních, kursy železničního dopravnictví, celnictví atd. nenalézají u nich porozumění, přípravy jich jsou planými pro jich naprostou indolenci. V české literatuře nemáme dosud dostatečné nauky obchodní. V roce 1905 vyšla v Německu, nehledě k četným jiným publikacím, tři větší kompendia (Das Buch des Kaufmannes, Der deutsche Kaufmann, Der deutsche Grosskaufmann) a u nás teprve v tomto roce vzmohli jsme se na školní učebnice o nauce obchodní, ač naše obchodní akademie datují již více než od čtvrtstoletí.

Konečným a vlastním cílem formálního průkazu způsobilosti obchodníků jest stížení a obmezení soutěže. Horlitelé pro tento požadavek jako by zaslepeni byli fatou morganou, vrhanou historií obchodu v minulých stoletích. Eugen Nübling líčí takto klidnou idyllu detaillisty staré doby: »Detaillista měl svůj krámek jako léno říšské. Byl úředníkem říše jako kterýkoliv jiný ministeriál, kolečkem ve velkém sociálním stroji hodinovém oné doby. Měl proto též mravní kodex úředníka. Patřil k říšskému stavu, k »počestným lidem«, nikoliv k lidem všelijakým, jako na př. hausírníci. Nesrovnávalo se proto s jeho důstojností, vyhledávati zákazníky, prositi jich o práci, koupi. Konal svou povinnost jako veřejný služebník, otvíraje a zavíraje v čas svůj krám a maje v dostatečném množství a dobré jakosti na skladě zboží za ceny vrchností stanovené. Nestaral se o to, aby zákazníci přišli, měl svůj zabezpečený odbyt. Ziskem jeho byla mzda za osobní námahu a službu v zájmu veřejného blaha.«

Formální průkaz způsobilosti byl tehdy v plném květu. A odpovídal též hospodářským a sociálním poměrům. Malé territoriální tržiště (hospodářství uzavřeně městské) tvořilo hospodářský organismus. Obchody s územími mimo ně ležícími byly nečetné a slabé, jako byl slabý konsum výrobků z jiných hospodářských tržišť dovážených. Těsnost tržiště umožňovala bezprostřední směnné styky mezi výrobci a spotřebiteli. Potřeby

obyvatelstva byly na dlouhá období ustálené. O vzbuzování latentních potřeb nešlo. Obchodníků bylo proto málo zapotřebí. Mohli se založenýma rukama seděti na lavičce před krámem, dopoledne rozhlížeti se po náměstí a přijímati a sdělovati zprávy o nejnovějších událostech, odpoledne klímati, večer v hospodě zasedati na čestné místo. Chvat, zimničná činnost, jež vyvolány byly dnešním národním a světovým hospodářstvím, byly jim neznámy, jako středověkým klášterním kronikářům a kopistům byly neznámy dnešní noční vysilující práce žurnalistů. Občas je zlobili hausírníci, jako lékárníky dnes časem rozčilují materialisté. Byli úředníky, pracujícími dle šimlů. Otec s klidem předával obchod synovi a syn na konci své kupecké dráhy byl v obchodní technice právě tam, kde otec jeho byl při nastoupení obchodu. Komu Pán Bůh dal úřad, tomu dal též rozum, platilo i pro obchodníky. Formální průkaz byl směšně snadný. Byl vlastně jen pláštikem pro vyloučení soutěže, pro numerus clausus.

Století 19., zvláště druhá jeho polovina, se světovým obchodem zatlačuje a ničí obchodníka-úředníka. Vzrůst spotřeby cizozemských výrobků, najmě zboží koloniálního, obilí, bavlny atd., vzrůst obyvatelstva městského na účet obyvatelstva venkovského, vznik a rozvoj velkoprůmyslu a ostatní hospodářské skutečnosti převraty uvedené podmiňující vyžadují obchodníků nových. Obchodník nesmí býti více úředníkem, nesmí proseděti svůj život v měkké a změkčující lenošce tradiční rutiny. Vědění je moc, platí pro všechny a tedy i pro obchodníka. A snad pro něho nejvíce. Není snad mnoho přehnáno, tvrdí-li se, že zděděný kapitál obchodní, přejímaný synem, jenž nemá vzdělání a nadání obchodního, jenž nemá dost silné vůle pracovati a stále pracovati, jest nebezpečnějším pro obchodníka, než holé ruce, jsou-li ovládány bystrou hlavou a energií. Nemohu zde šířiti se o tom, jaké má dnes býti vzdělání obchodníka a jak má neunavnou prací stále udržovati se na výši doby. Jest samozřejmo, má-li obchodník sloužiti obecenstvu a vidí-li jediné v tom, nikoliv v cechovním stavovství svou raison d'être, že musí znáti potřeby obecenstva, vzbuzovati latentní potřeby a správně kalkulovati. Vše to vyžaduje stálé práce, správná kalkulace práce velké a intensivní, vyžaduje »zdravé civilisace, poskytující příležitost k rozvoji a projevování podnikavosti a dovednosti« (Cunningham). Není-li toho obchodník stále a stále pamětliv, pak mu ovšem skutečnosti konsumních spolků, obchodních domů a přímé styky vyrábitelů se spotřebiteli vzrůstají do nehorázných rozměrů přízraků. Chvěje se před nimi a volá na pomoc proti nim ne svou vůli, energii, nýbrž stát. Bije se do prsou svého cechovního stavovství. Stát má nahraditi to, co mu schází na vzdělání, práci a energii, má lepiti svou pečeť, své placet na cedulku, jíž obchodníci sami chtějí si dosvědčovati svou způsobilost k obchodu. Obchodníci chtějí býti certifikatisty-feldwebly. Jenom že mnohý rakouský certifikatista-feldwebl je sice také prazvláštním zjevem v dvacátém století, ale může přece vydřepěti své místo do pense jako kancelista beze značnější škody pro celek. Obchodník certifikatista byl by rakouským monstrem, na něhož by se opravdu mohli choditi dívati černoši z Afriky, poněvadž byl by unikem na zeměkouli. Snad není ani tak křiklavé, — máme v tom směru tvrdší kůži, — vysvěcovati Drozdy za pastýře a náměstky boží, jako by bylo paradoxním, vydávati certifikáty o způsobilosti k ob-

chodu. Značilo by to demoralisaci v obchodu, podlamování podnikavosti a dovednosti, zkrátka nezdravou civilisaci. Každým dnem musí obchodník znovu a znovu svými obchody podávati nové a nové průkazy způsobilosti. Roscher srovnává vznik stavu obchodního se zavedením peněz v národním hospodářství. Komu při tom nepřijde na mysl, jak marným bylo úsilí států dáti kouskům kovu nebo papírovým náhražkám větší hodnotu, než representoval vnitřní jich obsah. Čtenář, jemuž jsou jen zběžně známy dějiny peněz, doplní si parallelu sám. A může si též domysliti obdobu se zákonem Greshamovým, že dobré peníze jsou vytlačovány penězi špatnými.

Jest navrhovaný formální průkaz způsobilosti pro obchody prakticky proveditelným? Jest, — chce-li Rakousko obklopiti se čínskou zdí a uvnitř této nepřestupné a neprostupné zdi rozparcelovati své národní hospodářství na uzavřená městská hospodářstvíčka, jaká bývala před sty lety. Trochu námahy a nákladu bude to ovšem státi. Napřed stát musí ohlásiti svou mandatario nomine též insolvenci všech veřejných hospodářství. Rozpustí obchodní marinu, rozboural dráhy, průplavy, kanály atd., movitý materiál z těchto věcí prodá do Afriky. As polovinu neb dvě třetiny svých obyvatel vypoví do zemí, kde nemají formálních průkazů způsobilosti a pak snad zase bude moci náš kupec sedati dopoledne a odpoledne na lavičce před krámem, hráti palci mlýnek, zasedati večer ve své hospůdce na čestné místo, choditi s muzikou na Boží Tělo a žíti ve spokojenosti a bázni Boží.

Chce-li však stát náš postupovati s jinými národy za zdravou civilisací, nelze formální průkaz způsobilosti provésti leda ve vzduchoprázdném prostoru hlav našich patentovaných vůdců a svůdců obchodnictva. Tihle naši vůdcové a svůdcové během roku alespoň tak dalece se umoudřili, že formální průkaz způsobilosti chtějí jen pro střední detailní obchod. Ale všechny pokusy vytyčiti hranice tohoto territoria působnosti formálního průkazu jsou a budou marnými. Práce jich jest prací Sysifovou.

Je možno vůbec pod názvem »střední detailní obchod« mysliti si pojem, se kterým zákonodárce a veřejná správa mohly by operovati? Kde je hořejší, kde dolejší hranice? Znají páni navrhovatelé tu roztomilou r a k o u s k o u knihu Freye-Maresche (Sbírka úředních dobrých zdání a rozhodnutí o rozsahu práv živnostenských) o 4 tlustých lexikálních svazcích, 4000 stranách a 6000 dobrých zdáních, jíž za posledních dvaceti let rakouská živnostenská Mittelstandspolitik křesťansko-sociálních živnostenských doktorů hraběte Belcrediho a knížete Liechtensteina stala se pověstnou za hranicemi? A sbírka roste, buclatí jako zázračné dítě do nekonečna. »Jak by ne, podobá-li se živnostenský život hydře, jíž za každou uraženou hlavu dvě nové narůstají, plodí-li každé posunutí živnostenských výrobních poměrů, každá změna dělby práce nové spory. Mimo to názory komor a úřadů v různých krajinách jsou protichůdné, rozhodnutí správního dvoru soudního neváže jurisdikce podřízených instancí pro spory stejného druhu. Jest opravdu svůdné, ponořiti se do veselého líčení humorných šarvátek oné maloživnostenské guerilly. A humorista jako satirik, probírají-li se knihou, najdou přebohatý materiál k illustraci věčné základní myšlenky všech komedií, že lidská hloupost nemá hranic.«

(Waentig, Gewerbliche Mittelstandspolitik). Slova ta platí pro formální průkaz způsobilosti obchodníků měrou daleko vyšší. Byla by to komedie pro potěšení bohů na Olympu, až by naše živnostenské úřady po slyšení obchodních komor, jež by zase slyšely společenstva, konaly šetření o otázce a rozhodovaly s posou rakouské úřední autority o tom, zdaž gumma žvýkací Rici je předmětem denní spotřeby a může-li ji vedle zeleniny nebo svatojanského chleba prodávati »všelijaký« hokynář, či je-li artiklem zboží lahůdkářského, jejž prodávati jest oprávněn jen obchodník certifikatista, jenž nabyl pro lahůdkářský obchod průkaz způsobilosti šestiletým pobytem v krámě se zbožím střižným nebo v obchodě železářském. A stačily by naše živnostenské úřady vůbec rozhodovati tyhle moderní rakouské otázky v době, kdy každý měsíc vrhá na trh nové a nové zboží? A ochrana konsumentů zdravotně policejní, před falšováním zboží atd.?

Na tu by živnostenským úřadům málo času zbylo, měly-li by držeti ochrannou ruku nad těmi, kdož starají se méně o to, aby pracovali, více o to, aby jiným překáželi v práci. Jak se asi pisatel vysvětlujících poznámek k vládní osnově o novém řádu živnostenském při jednání stálého živnostenského výboru červenal nad svou úvodní poznámkou, že vláda s uspokojením pozorovala, jak v posledních letech proniká v kruhy živnostenské přesvědčení, že četným nešvarům, tížícím naše živnostnictvo, méně může čeliti výpad do sféry jiných výrobních kruhů, nýbrž že spíše nápravu dlužno hledati v odborné zdatnosti veškerého živnostnictva. Neplatí i dnes verše Narrenschiffu Sebastiana Branta z konce 15. století?:

»Einer dem anderen nimmt das Brot
und bringt sich selbst damit in Not,
weil man die Arbeit gibt gering,
so südelt man jetzt alle Ding.«

Již i rozumnější a slušnější klerikálové počínají se za toto dítko sociální politiky Liechtensteina a Belcrediho styděti. V sešitě 10. z r. 1900 měsíčníku barona Vogelsanga pro křesťanskou sociální reformu napsal dr. Karel Hoffmeister o účincích průkazu způsobilosti v Rakousku tato pozoruhodná a výstižná slova:

»Živnostník musí býti labilní, dokud celá výroba jest labilní; a každý zákon, jenž ho chce stabilisovati, škodí více než prospívá. Jak jest ten svět zmotaný, nechtějí-li jednotlivci říditi se dle všeobecnosti, doufajíce, že všeobecnost dle nich bude se říditi. Ovšem jest bohužel ještě dnes člověk sobě sám měrou všech věcí a každému počíná svět od jeho osoby; a tak stalo se, že dnes živnostníci přísahají na průkaz způsobilosti a věří, že, stabilisují-li se oni, bude se stabilisovati celý svět. V konjunkturách hospodářského života se živelními krisemi, jak je podmiňuje moderní tržebně-hospodářská organisace, jest zajisté průkaz způsobilosti směšně mdlou věcí (ein lächerlich ohnmächtiges Ding); a čekati vůči uvedeným mocím od něho spásu, jest tolik, jako mysliti si, že moucha jest dost silnou, aby zadržela splašeného slona.«

Dr. Emil Sax nazval již r. 1883 »Befähigungsnachweis« výstižně: »Zeitverbringungsnachweis« (Schmollerova ročenka sv. 7., str. 890.).

*

Český kalendář textilní 1906. Redakcí Ing. Aug. Braulíka, JUDra Jar. Preissa. Nákladem spolku českých průmyslníků textilních, v Praze 1906. Kniha chce býti po obchodní a hlavně po technické stránce spolehlivým ukazatelem a rádcem českému průmyslu textilnímu. K prvnímu jejímu ročníku lze vydavatelstvu upřímně blahopřáti. Dávno neměli jsme z publikace české podobného druhu tak srdečnou radost, jakou nám tato úpravná kniha způsobila. V obchodní části má kniha pěkné články Albina Bráfa, Jar. Preisse, Oty Schmieda a j. O technické větší části nedovolujeme si pronášeti soud. Ale jasný výklad článků těchto vzbuzuje v nás naději, že i po stránce vědecké techniky jest část tato na úrovni díla, znamenajícího obohacení naší chudičké národohospodářsko-technické literatury. Vítali bychom, kdyby v některém z příštích ročníků soustavně a pro potřebu našeho průmyslu důkladně podána byla technika obchodu průmyslu textilnímu sloužícího.

Český Kompas 1906. Informační kniha o peněžních ústavech, pojišťovnách atd. v zemích českých. Vydal literár. odbor spolku »Merkur« v Praze 1906. K 12·—.

S úkolem knihy tak velice sympatickým nemile kontrastuje ledabylá povrchnost a nedostatečná připravenost tohoto ročníku. Těm, kteří užívají pěkného Compassu Hellerova, ani pro české země tohoto díla nový náš český kompas nenahradí. Přáli bychom české věci i vydavatelstvu, abychom druhý ročník radostněji mohli vítati. Zlepšení nejen je možné, ale není ani nesnadné. Spěch ovšem se nedoporučuje. Nelze-li letošní ročník již řádně připraviti, nechť se vydá nový ročník až v r. 1907.

Pozornosti našich obchodníků, obchodních škol, žurnalistů hospodářských atd. a last not least našich studentů právníků doporučujeme tři větší kompendia v r. 1905 vyšlá:

Das Buch des Kaufmannes herausgegeben von Georg Obst. Leipzig 1905 (C. E. Poeschel). Mezi spolupracovníky jsou dr. H. Crüger, Ad. Damaschke, prof. dr. K. Helfferich, prof. dr. J. Kohler, Sonndorfer, prof. dr. Adolf Wagner a j. Str. 1191. M. 17·—.

Der deutsche Kaufmann. 1905. Leipzig und Berlin. Str. 704. S illustracemi. M. 7·— (nevázané).

Der deutsche Grosskaufmann. Týmž nákladem. Str. 650. Vázané 8 M. Obě díla vydána na podnět německého svazu pro obchodní školství. První hodí se zvláště pro nižší a pokračovací školy obchodní.

Bylo by vděčným a záslužným úkolem zpracovati dle vzoru těchto tří knih a ovšem příslušné ostatní literatury knihu pro české obchodníky. Dojista záslužnější, než honiti se za směšným fantomem formálního průkazu způsobilosti, jemuž věnován jest právě vyšlý Stenografický protokol o anketě, pořádané obchodní komorou v Praze 30. října 1905 o zavedení průkazu způsobilosti při živnosti obchodní. Spis má cenu negativní. Kdo není přesvědčen o mělkosti požadavku formálního průkazu způsobilosti pro obchodníky, nechť si přečte projevy všech expertů pro tento průkaz v protokolu. Nadšeným, ale nevěcným slohem zaráží projev zástupce Nového obchodního gremia v Praze dr. Hoffra.

Dr. Max Kulisch, System des österr. Gewerberechtes mit Berücksichtigung des neuesten Regierungsentwurfes. Innsbruck Wagner 1905. I. Band. K 7·—. Nehledě k stručnému, ale pěknému nástinu Matajovu (Lipsko 1899), je to první větší dílo soustavné o našem živnostenském řádu. Dílo rozpočteno na 4 svazky. V prvním o 270 str. jest historický úvod, díl všeobecný a právo o nastupování živností.

Gabriel Hubert, Die gewerblichen Genossenschaften. Ein Handbuch für die gewerblichen Genossenschaften, Genossenschaftsverbände, Genossenschaftskrankenkassen und Institute mit Erläuterungen der gesetzlichen Bestimmungen, Musterstatuten, Formularien u. s. w. Wien 1905. Manz. Váz. 7 K.

Anleitung für die Geschäftsführung der Gewerbegenossenschaften. Verfasst im Handelsministerium Wien 1905. Státní tiskárna K 2·50 (vázáno). Praktická příručka pro správu společenstev, již by zvláště naši společenstevní komissaři měli věnovati pozornost. Doporučovalo by se české vydání pro naše společenstva.

H. K.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

»Pasivní resistence« železničních zřízenců — Ještě mimořádný sjezd odborových organisací — Ministerské nařízení na ochranu zdraví a života nemocných dělníků — Bytové poměry v odboru obuvnickém.

V napjetí a ruchu vyvolaném bojem za všeobecné právo hlasovací minul za poměrně nepatrné pozornosti širších vrstev hospodářský zápas, jenž by za jiných okolností jistě byl strhl na sebe největší pozornost: pasivní resistence železničních zřízenců.

Hospodářský vývoj devatenáctého století přiřkl železnicím eminentní úkol: jsou tepnami hospodářského života, přivádějíce mu životní šťávy — suroviny a uhlí — a rozvážejíce výrobky. Každá porucha v dopravě železniční jest ihned patrna v životě hospodářském, patrnější tam, kde jiných prostředků dopravních — průplavů — není. Je proto přirozeno, že hned od prvopočátku byly ve všech státech vydávány přesné instrukce, upravující službu dopravní. Z téhož pak důvodu pohlížely vlády nedůvěřivě na veškery organisace železničního personálu, obávajíce se, že tyto, jakmile se budou cítiti dosti silnými k otevřenému boji, budou jim působiti značně nepříjemností. Nemusíme jíti daleko ani prostorově ani časově, abychom ukázali, jak bylo proti organisacím železničních zřízenců vystupováno; stačí připomenouti vládu Badeniho, jenž r. 1895 organisaci železničních zřízenců rozpustil. Však postupu dělnictva nezastavil. Vyvstaly organisace nové, jež se dále připravovaly k rozhodnému okamžiku. A ten nadešel 26. října 1905.

Předchůdci boje rakouských železničních zřízenců byly stávky v Uhrách a v Italii, a pasivní resistence rovněž v Italii, jež se všechny

nezdařily. Stávky byly vládami násilím potlačeny, a při pasivní resistenci spojilo se s vládou také cestující obecenstvo. Tyto nezdařené boje byly železničním zřízencům rakouským školou, a to dobrou školou, jak minulé dni ukázaly. Stávka je nemožna — tož pasivní resistence!

Co se rozumělo pode jménem »pasivní resistence«? Práce dle instrukcí a tudíž — jak správně připomíná »Železniční zřízenec« ze dne 15. ledna — je »pasivní resistence« = trpný odpor názvem nepříslušným, neboť zřízenci nezdržovali dopravy nepřesným konáním povinnosti, nýbrž naopak přesným dodržováním instrukcí.

Instrukce tyto, vydané z části v dobách, když si náš dědeček babičku bral, jež se nikdy nezachovávají a za nynějšího rozvoje dopravy ani zachovávati nemohou, jsou ochranným pancéřem správám drah. Přihodí-li se nějaký úraz při dopravě, pokrčí správa dráhy vždycky rameny, zakroutí hlavou a řekne: »Já nic — to zřízenec. Já přece vydala instrukce, při jichž dodržení úraz nebyl by se mohl přihodit. Zřízenec instrukci nezachoval — ergo zřízenec je vinen!« Jenže zbraň tato může se někdy také obrátit proti tomu, jehož má chránit!

Myšlenku dosíci splnění dávných požadavků dělnictva pasivní resistencí pojalo představenstvo »právní ochrany« (sociálně demokratické) již v době pasivní resistence v Italii, nepokládalo dobu však za dosti příhodnou. Otálení »právní ochrany« použili zřízenci národně-sociální, vědouce, že jakmile bude učiněn počátek, železniční zřízenci roztrpčení věčným nesplňováním svých požadavků se ke hnutí přidají, čímž vedení »právní ochrany« bude donuceno oficielně hnutí se zúčastniti. A to se také stalo.

26. října 1905 počali zřízenci národně-sociální pasivní resistenci na ústecko-teplické dráze. Nelze upříti, že okamžik byl vskutku vhodný. Za nynější horečné výroby, kdy veškery závody v Rakousku se zásobují a pracují do zásoby, než vyprší obchodní smlouvy, byla pro železniční zřízence vhodná doba. Proto také hnutí se rozšířilo živelní rychlostí po všech drahách státních i soukromých nejprve v Čechách a když pak se k němu připojili a v čele se mu postavili i sociální demokraté, zachvátilo celé Předlitaví. Zřízenci, aby nepopudili proti sobě obecenstva, jako se to stalo v Italii, vypravovali osobní vlaky přesně jako obvykle, a omezili obstrukci pouze na vlaky nákladní. A to stačilo.

Vláda, která ještě 11. listopadu prohlásila, že se zřízenci nebude vyjednávati, pokud se nevrátí ke svým povinnostem, 13. listopadu již kapitulovala a závazně slíbila splnění požadavků zřízenců c. k. státních drah, a že dále působiti bude k tomu, aby soukromé dráhy učinily pro svůj personál aspoň tolik, co pro personál c. k. státních drah učinilo ministerstvo železnic, to jest: 1. Zvýšení platů personálu s denní mzdou přiměřeně místním poměrům na základě co možná individualisujícím od 1. prosince 1905; 2. zlepšení platu personálu hlídačského od 1. ledna 1906; 3. provedení automatického postupu pro služebníky a podúředníky ve lhůtě posledně uvedené; 4. ustanovení většího počtu míst VII. služební třídy, který by podstatně převyšoval počet zařaděný již v rozpočtu na r. 1906 převážně pro absolventy středních škol; 5. použití značného obnosu

na zlepšení platů těch kategorií úřednických, sloužících za poměrů, jež zasluhují zvláštního zřetele; 6. poskytnutí paušálu na uniformu pro aspiranty. Pokud by přání zřízenců, celkem ohledu zasluhující, ale méně pilná, jak byla v mnohých resolucích již vyjádřena, v uvedených bodech ku splnění nedospěla, mají tato býti splněna ve třech letech.

Tak skončen vítězně první boj, jejž podnikli železniční zřízenci v Rakousku. Pouze na buštěhradské dráze, jež učinila dělnictvu nejmenši ústupky, vypukla pasivní resistence dne 18. ledna t. r. znovu, byla však již dne 22. ledna zase zastavena.[1]

*

Mimořádný sjezd odborových organisací, o němž bylo referováno na tomto místě v prosincovém čísle, stále ještě je předmětem diskuse odborového tisku i schůzí odborových organisací. »Potravodělník« píše: »Mnohé naše soudruhy překvapuje malý počet hlasův odevzdaných pro návrh pražský a jenž se zdržel hlasování (2264 a 30.686 P. r.). Tento fakt vysvětluje se tím, že na sjezdu zastoupeny byly jen říšské organisace a nikoliv zemské, které pouze v Čechách představují slušný počet členů. Na př. svaz českého dělnictva potravního čítá kolem 1600, svaz obchodních a průmyslových zřízenců 1000 členů, svaz českého pomocného stavebního dělnictva 6000, odborný spolek sluhů a kočí 1000, Typografická beseda 2000, Litografická beseda 1000, odborný spolek pomocného dělnictva v tiskárnách 600, knihařů 500, a 1000 členů připadá na různé menší odbory, jako plavce, cvokaře, čalouníky atd., což dá s počtem hlasujících pro návrh Č. Odb. Sdruž. a s počtem zdrževších se hlasování 45.750 členů.« »Odborové Sdružení československé« ze dne 20. prosince 1905 píše: »Delegáti českých organisací z Čech neodcházeli ze sjezdu poraženi, ba ani zmalomyslnělí. Každý z nich odnášel si poučení, jak mnoho se vzrůstem organisací vyprchalo i soudružského tónu a smířlivé nálady, která až dosud veškeré sjezdy ovládala. Oni vystihovali, že mluvila moc, peněžní moc a s touto i převaha, která na místě smířlivosti vyvolává diktaturu.« V čísle z 20. ledna t. r. pokouší se stanoviti tuto převahu a neshledává ji ve skutečnosti tak velikou. Dle zpráv Říšské komise platí vídeňské komisi průměrně 166.347 členů. Na sjezdu bylo dle úředního sdělení 244.836 členů. »Jinými slovy: Říšské komisi ve Vídni platí méně o 78.489 členů jako jich při prosincovém sjezdu hlasovalo.« Dle nákladu odborného tisku snaží se odhadnouti počet českých soudruhů a soudružek v říšských spolcích, a dochází číslice 80.000 oproti 125.000 německým příslušníkům. »Čítáme-li ještě

[1] Některé závody pokusily se za pasivní resistence dopravovati uhlí po vodě, tak na př. Smíchovský pivovar, jenž potřebuje denně sedm vagonů, zkusil dopravu po Labi z Ústí a dále po Vltavě do Karlína. Upustil však od toho, poněvadž — jak sděloval p. inž. Krátký ve schůzi »Spolku architektův a inženýrů« dne 12. ledna — je poplatek za dopravu po vodě 47 h nepoměrný k poplatku na dráze. Ovšem nutno uvážiti, že poměr tento se změní; při pravidelné dopravě po vodě se poplatek sníží, a dráhy naopak, které nyní dopravují uhlí za nejnižší tarify, mnohdy i se ztrátou, budou nuceny — již nyní na uhrazení vyššího platu zřízenců — tarify zvýšit.

české soudruhy organisované v zemských spolcích (14.700 P. r.), potom by soudruzi němečtí nebyli ani daleko před námi Čechy.«

*

28. listopadu 1905 bylo vydáno a 1. ledna t. r. vešlo v platnost nařízení správce obchodního ministerstva ze dne 23. listopadu 1905, jímž vydávají se všeobecné předpisy na ochranu života a zdraví pomocných dělníků. Účinnost předpisů těchto, jež mohly by míti značný význam, je však bohužel paralysována tím, že předpisy nemají zpětné platnosti, a jsou závazny pouze pro závody, jež budou zřízeny teprve v době po 1. lednu 1906. Ježto nové závody beztak jsou již zařizovány tak, aby život a zdraví dělníků byly chráněny, mají předpisy ze 23. listopadu pouze ten význam, že živnostenští inspektoři budou nyní na základě předpisů vymáhati to, co dosud vymáhali bez nich. Ochranných předpisů bylo však třeba právě pro závody starší, kde není ochranných opatření, a kde se přihází převážná většina úrazů a onemocnění.

*

Nutnějšími ještě byla by nějaká nařízení na ochranu dělníků zaměstnaných při domácké výrobě. Křiklavé obrazy bídy a utrpení těchto moderních otroků podaly publikace statistického úřadu práce, r. 1901 vydané: »Die Wohnungs- und Gesundheitsverhältnisse der Heimarbeiter in der Kleider- und Wäschekonfektion« a letos vydané »Die Wohnungs- und Gesundheitsverhältnisse der Schuhmacher«. Překvapujícím asi je, že největší bída mezi obuvníky byla shledána právě v okresech českých, kde komise prohlédla byty 109 mistrů a 61 dělníků, a to v Čechách (v Praze a okolí, Budějovicích a okolí, Hradci Jindřichově, Skuči, Žďárci, v Heřmanově Městci, Bakově, Mnichově Hradišti) 63 mistrů a 46 dělníků, a na Moravě (v Brně a okolí, Třebíči) 46 mistrů a 15 dělníků. Ze 723 prohlédnutých bytů bylo 292 vlhkých, v Třebíči více než 70 proc., v Praze přes 50 proc. V mnoha bytech vůbec nebylo záchodů, ve velkých městech jest obyčejně společný, v Praze používá 79 proc. obuvníků, k nimž se komise dostavila, záchodu se třemi a více nájemníky. Ve Vídni používalo jednoho záchodu 40 osob, v Brně 35 osob, v Krakově 46 osob. »Nejsmutnější poměry nalezeny však v Praze, kde mimo 5 záchodů, používaných 30 osobami a jeden, používaný 35 osobami, nalezen záchod, jehož používalo 50, a jiný, jehož používalo 100 osob.«

Velká část bytů skládá se pouze z jedné místnosti, kde se pracuje, vaří, pere i spí; ve Skuči je takových bytů 85 proc., v Praze 45 proc. Dílen sloužících výhradně za dílnu je pouze 11 proc., za kuchyni i ložnici slouží jich 43 proc. Nalezeno 13 dílen, kde na jednu pracující osobu připadá 0·5—2 m^2 plochy (v Praze 3) a 12 dílen, kde připadá na jednu pracující osobu 1—5 m^3 prostoru vzdušného (v Praze 5!). Ložnice jsou v tomto ohledu ještě horší.

Mzda dělníků v takových brlozích zaměstnaných obnáší ve 48 procentech maximálně 10 K týdně, pouze 2·8 proc. má výdělek větší než 20 K týdně, ostatní od 10 do 20 K. Jsou nuceni tudíž ve většině případů, 61·1%,

přivydělávat ostatní členové rodiny, nebo se zvyšuje příjem přijímáním noclehářů, což se děje nejčastěji v Praze, t. j. ve 32·4% všech bytů.

Statistický úřad spokojil se sebráním a vydáním dat, více činiti není v jeho moci. Podobný účel sleduje výstava domácí práce, pořádaná právě v Berlíně, o níž zmínime se příště. *R.*

LITERATURA.

Krásná:

Polemické poznámky.

Nemám dosti místa k rozvlékání polemik, proto chtěl jsem panu A. Procházkovi, jenž v Moderní Revui znovu reagoval na říjnové a listopadové poznámky literární rubriky »Naší Doby«, odpovědět krátce příležitostně. Zatím však ozvuky článku p. A. P. objevily se ve feuilletonu »Národních Listů« a také pan Quidam ve »Volných Směrech« proti mně projevil své mínění, jsem tedy nucen odpověděti zvlášť. Abych přešel hned in medias res, tedy podotýkám, že Shakespeare, Michelangelo, Goethe atd. v »Moderní Revui« a Leonardo da Vinci v »Národních Listech« přivoláni jsou, aby umlčeli »savonarolštinu« referenta »Naší Doby« a aby obhájili literaturu, proti které jsem zde několikráte vystoupil. Tou savonarolštinou rozumí se »mé moralistní karabáčnictví«, hlásám prý malost a prostřednost, ubíjím vše, co snaží se o zvýšení úrovně, co chce právě tuto malost vypleti, zatracuji každé usilování k výši, kantoruji umění a literaturu, která má krev, pohyb, barvu života atd. a na důkaz ovšem, že vše to činím, neukazuje se mně konkrétně na velikost a nadprostřednost a skutečnou nadúrovní hodnotu těch a těch našich určitých, mnou zde odsouzených děl, nýbrž dává se mně příklad v Shakespearovi, v Michelangelovi, Goethovi, Leonardovi atd. Při tom podkládá se mně, jako bych tvrdil a měl za to, že velké umění nemá nic společného s pohlavními problémy, a jsem vyzýván panem A. P., abych prý dokázal opak. Jinými slovy zakrývá se to, co jsem kolikráte zde dokázal a ukázal a na co ukázali i jiní: špatnost a nízká úroveň naší dekadentní literatury, a jsem vyzýván k důkazu něčeho, co jsem nikdy a nikde netvrdil a nikdy nemyslil. Ale panu A. P. hodil se tento neslušný způsob, aby se mohl uchýlit od věci. Místo, co měl poraziti mé tvrzení, že v dekadentní literatuře české je nízké a nevážné zahrávání si se sexuelností, že v sexuelnosti tato literatura se topí, dovolává se Shakespeara atd. Odkazuji jej na svoji kritiku o Passifloře Sezimově. Tam jsem výslovně řekl, že pohlavní problém hraje v životě značnou roli a že je tedy přirozeno, ozývá-li se i v literatuře. Což Kreuzerova Sonata Tolstého není ho plna a nelze ho vyčíst i v Macharově Magdaleně — a jaká je to kniha čistá, v nejvlastnějším smyslu slova čistá? A abych ukázal na knihu nejnovější, která výhradně jím se zabývá, jmenuji román pí. V.-Kunětické »Pán«, jemuž přece, i kdybych jej podrobil

rozboru, nebudu vytýkati to, co na př. takové Passifloře Sezimově. Jde o to, je-li tu skutečný problém, a jde o to, což jsem již při posudku Passiflory též řekl, s jakou mírou opravdovosti a vážnosti pohlavní problém se pojímá a řeší. Kolik je té opravdovosti a vážnosti na př. v knize Sezimově, bylo názorně ukázáno, stejně jako na Exoticích Matějkových nebo Dykově Hackenschmidu. A stačí prolistovat několik ročníků »Moderní Revue«, nebo belletrii Studentských almanachů, nebo pročíst několik knížek veršů našich dekadentních poctů posledního desetiletí, nebo nahlédnout v různé ty vycházející a zase zacházející mladé časopisy, a každému bude jasno, že naopak hlavním a největším problémem by bylo, jak ukázat východ z »těch exaltací vášní a rozkoše«, z té bědné pohlavní rozháranosti a kocoviny, ať již jen literární nebo i skutečné, která zachvátila a zachvacuje tolik lidí a jejíž otisky vyžádaly si již tolik papíru.

Pan A. P. ve své polemice praví též ironicky, že takový Shakespeare — zajímavý je u pana A. Procházky přírodopisný popis Shakespearův — nic lepšího patrně neměl na mysli, než umravňovati své Londýňany XVII. století a Goethe že patrně nemyslil na nic jiného, než na to, jak by co nejvíce puritánsky zmoralisoval své Němce XVIII. století. Tu opět podkládá mně něco, co jsem nikdy netvrdil — zaměňuje vlastnosti uměleckého díla cílem působení umělcova. Ale když Shakespeare, tedy ať jen si pan A. P. přečte pozorně jeho nejpřednější dílo, Hamleta, a uvidí, co vysoké, ryzí, neobyčejné mravnosti v nejširším smyslu slova tkví v tomto díle a jak krása a velikost jeho spočívá právě i v jeho hluboké podstatě a kráse mravní. A nejen v Hamletu, ale celkově v Shakespearu vůbec nalezne mnoho krásy morální. A také Goetheova podstata, třeba bych v něm nechtěl hledati vzor básnického života v nejvyšším smyslu, není bez morálního ustrojení. Goethe to byl, kterému konec konců život nebyl hračkou, kterému život jeví se stálým a těžkým bojováním a každý den průlomem, jejž mnoho lidí útokem stéká. Goethe to byl, který v »bázni boží« vidí zdroj vlastního morálního ustrojení, z něhož jediné vyplývá sociální konání. A Michelangelo, jehož se též pan A. P. dovolává, řekl: »Běda každému, kdo opovážlivě a zaslepeně krásu strhuje k nízkosti smyslů.« Ale ať již tak nebo tak, to odvolávání se na velké umělce minulosti je vůbec pochybené, neboť, kdyby i pan A. P. právem se odvolával, neznamenalo by to ještě, že má pravdu a že pravda je na straně literatury, kterou hájí. Požadavek, aby umění — byť nekladlo si přímo za cíl umravňovat — bylo výrazem a vtělením i krásy mravní, a aby i umělec svým životem snažil se stát za touto krásou — znamená, že pokračujeme, že náš názor na umění je vyšší a bližší prameni absolutní krásy.

Krátce ta literatura, proti níž zde bylo několikráte vystoupeno, nedá se naprosto obhájit ve jménu umění, je to lžiliteratura, která s uměním nemá nic společného. Nedá se obhájiti nijakými velkými slovy o vyšších hodnotách životních, o individuelní volnosti, o umělecko-kulturním růstu, o vzestupu z nížin prostřednosti. Ten panem A. P. hlásaný umělecko-kulturní růst a vzestup z nížin prostřednosti je jen na papíře, ve skutečnosti jest to vlastně hrozné slabošství a ubožáctví, a také dle toho strašnými ubožáky jsou ti dekadentní hrdinové, ať již v Gotické duši nebo

v Passiflore, nebo v Exoticích, nebo v knize Dykově, nebo konečně ve Valentinových ženách. A podíváme-li se blíž na činnost p. A. Procházky, tu i to jeho velikášské ohánění se nadprostředností a individuálností ukazuje se pouze a pouze jako otročení v šlepějích literárního dekadentismu, ciziny — i ta jeho individuelní volnost a nestádnost oproti průměrnosti a stádnosti tvorů jiných jeví se pouze prázdným papírovým slovem. Pan A. P. trpí literárním velikášstvím — je to dnes velmi rozšířená nemoc — a nemá ani ponětí o reelních vyšších hodnotách životních, takové hodnoty stojí kus života. Když již se ohání tolik velikostí a nadprostředností, ať si rozevře třebas na př. jen Babičku Boženy Němcové — zúmyslně uvádím knihu jeho směru úplně opačnou — a tam na té prosté a v jeho smyslu ovšem i stádné stařence nalezne některé opravdové a nejen literární rysy velikosti. Ale nazval knihy Brontëové — knihy, v nichž by těch rysů velikosti nalezl velmi mnoho — lektvary, jakým lektvarem bude v jeho očích teprve taková Babička?

Stejně mohu odpovědět panu H. v »Národních Listech«. Pan H. byl v Paříži, viděl v Louvru Monu Lisu Leonarda da Vinci a v jejím úsměvu nalezl odpověď na mnohé otázky životní, jež prý »s lehkou myslí luštil na dlažbě boulevardů«, kde »zcela vážně studoval roztomilost malých nožek Pařížanek.« Především nepochybuji v nejmenším, že p. H. s lehkou myslí luštil a doposud luští otázky životní a že zcela vážně studoval roztomilost malých nožek Pařížanek. Nepochybuji také, že v jeho očích »Paříž se veselila v rozjařujících paprscích toho svého záletnického a svůdnického slunce« a jsem přesvědčen, že ta jeho »lehká mysl«, studující »vážně roztomilost malých nožek Pařížanek« a odhalující v pařížském slunci záletnictví a svůdnictví, nalezla právě tak jako v tom slunci i v Moně Lise Leonarda da Vinci v plné a zvýšené míře to, co především hledala a co jí zvláště odpovídalo — svůdnost smyslnou. Ale co tím chce říci? Monou Lisou Leonarda da Vinci má být omluvena a zachráněna nízká úroveň té jisté literární tvorby? Proč renaissance dnes? Ve Valentinových ženách p. Hladíka jeden pán vzdychá zase po době Voltairově, neboť Voltaire prý alespoň nedovedl pochopit, že by se manžel mohl nějak rozčilovat nad nevěrou vdaných žen a poněvadž prý tenkrát všeobecně se soudilo, že láska a manželství nemají nebo nemusí mít nic společného. Renaissance? Doba Voltairova? Pan A. P. v Moderní Revui i pan H. v Národních Listech ukázali jasně, odkud prýští tyto tužby. Jsou všechny z jednoho pramene, prýští ze vztahu jich k ženě. Žena jim i jiným všem podobným je ještě otrokyní, umělkyní lásky, je lepá pro rozkoš mužovu a tímto nazíráním je určeno i jejich nazírání na krásu. Dívají se na krásu ne všelidským hlediskem, ne sub specie aeternitatis, ale jednostranně, sub specie svého pudu pohlavního a ještě lépe, sub specie své rozdrážděné fantasie. Již o nástupci Leonardově Corregiovi praví Muther: »Touto cestou nebylo možno jíti ani o krok dále.« A dodává: »Následující umělci vyprošťují nahotu z ovzduší smyslnosti a povznášejí ji na problém umělecký.« Ano, proč renaissance dnes? Proti čemu renaissance? Dnešní malíř a příští malíř nechť ukáže nám v ženě něco víc než vnější lepost, především i krásu její lidské rovnosti a důstojnosti, které si vydobývá a které si vydobude. Ale ten malíř ovšem nesmí a nemůže se na ženu dívat již

sub specie pudu pohlavního a vidět v ženě pro svou rozkoš stvořenou kouzelnici lásky. Konečně konstatuji ještě to umění p. H., v kterém skutečně vyniká. Dovedl moji referentskou činnost spojit s denunciantstvím P. Dostála-Lutinova — toť umění zajisté, které má pohyb, barvu a krev.

A nyní tedy ještě p. Quidam ve »Volných Směrech«! Hodil svůj kamínek nepřímo. Kritisuje prospekt, jímž oznámena Laichterova sbírka krásného písemnictví, ale dodává, že protest jeho platí vlastně pseudokritickým frásím, kterými prý ohání se dnes část t. zv. realistické kritiky. Pcučuje tuto realistickou kritiku, že je nesprávné mluvit o neměnitelném pojmu dobra, pravdy a krásy, poněvadž prý to, čemu se říká krása, jest podrobeno evoluci, jako jiné vztahy a hodnoty. Naproti tomu tvrdím, že jsou určité transcendentální hodnoty. Mluvme tedy o krásе! Zajisté nejen dnes, ale i včera a dávno stál člověk pod hvězdnatým nebem a jímán byl hlubokým údivem, nejen dnes, ale i včera byl oblažován půvabem jitra a kouzlem večerů, nejen dnes, ale i včera viděl úsměv dítěte, naslouchal šumu stromů, hlasu ptactva a s úžasem patřil na bouření moře. Člověk viděl vnější krásu světa — nejen dnes, ale i dávno tato krása byla, existovala. Ale člověk dnes i včera hledal a hledá za vnější krásou tajemství světa, jeho zákony, vyšší řád, kterého vesmír je projevem. Člověk touží pronikavějším zrakem pozřít v podstatu bytí, strhnout masku s tváře stvoření — usiluje přiblížit se věčným zdrojům pravdy a krásy, neboť tyto zdroje, tyto hodnoty jsou, existují, toliko my jsme v evoluci. Mezi námi zase jsou vyšší, geniové, jejichž zrak je bystřejší a ruka smělejší, jejichž ucho je přístupnější jemnějším zvukům a ti lépe dovedou vidět a lépe slyšet, a lépe dovedou ukázat ke zdrojům ne své nové pravdy a krásy, nýbrž oné pravdy a krásy věčné. Pro mne není nové krásy páně Quidamovy a sebe silnější výrazy o zhoubných a jalových frásích mne neodvrátí od mého přesvědčení o existenci krásy absolutní. A pak, co je to fráse? Fráse je to, pro co nemám v sobě podkladu svého prožití a zpracování. Takových frází by p. Quidam našel celé kopy především na poli sobě bližším. Ať stopuje svoji minulost, ať reviduje své otcovství českého dekadentismu a pak ať uvažuje, jaké a které fráse byly u nás skutečně jalové a zhoubné.

Zhoubný byl a zhoubný je doposud vliv naší dekadentní literatury i dekadentní kritiky — to je mé přesvědčení. Z této školy vychází značná část naší mladé generace: »na zevnějšek majitelé hezkých slov a literárních ambicí, na venek plní »kultury«, v intimním svém životě hotoví vrahové krásy a ducha.« To však nejsou již má slova, nýbrž jednoho z vlastního středu nejmladších českých lidí. *Z.*

* * *

V kronice 1. čísla Volných Směrů p. Quidam poučuje mne, co si smím nebo nesmím dovolit jako nakladatel. Vytýká mi, že si dovoluji prospektem své sbírky krásného písemnictví vystupovat s určitým literárním názorem, a že mi tedy nejde jen o ledajaký knihkupecký podnik a především o zisk, ale hned o - missi, o reformu! Táži se: A to píše p. Quidam do Volných Směrů? P. Quidam v činnosti nakladatelské spatřuje tedy a žádá jen obchod? Nejde i Volným Směrům o missi, o reformu? Pravím, nejen spisovatel, ale i nakladatel může mít a má mít svůj

určitý názor. Já na př. nevydal bych převážnou většinu knih, které p. Quidam za zdravé prohlašuje a za vzor umění staví. I tak nízcí tvorové, jako jsou podle p. Quidama nakladatelé, mohou určovat a značit cesty!

A to přeceňování anglického románu? Neoznámil jsem vydávání jen anglických spisovatelů. Začátek byl učiněn anglickým románem, protože kniha Brontëové pro začátek se mi právě hodila. Proč p. Quidam chytá se po třech měsících i pouhého prospektu — ví asi sám nejlépe. Leč když Volné Směry, tedy i volnost realismu! *J. L.*

Poučná:

Z literatury školské:

Stručné dějiny literatury české. Jako pomocnou knihu školám středním a ústavům učitelským sepsali dr. Jar. Vlček a dr. Emil Smetánka. Díl I. Doba stará. V Praze c. k. knihosklad. Přehled dějin literatury české s důležitějšími ukázkami. Pro obchodní akademii a ústavy příbuzné. Upravil Fr. Mejsnar. Nákladem kuratoria obchod. akad. v Hradci Kr. Stručné dějiny literatury české. Napsal Václav Staněk. Česká čítanka průmyslová. Pro školy průmyslové, odborné, řemeslnické a pokračovací· sestavil J. Kabelík. (Nákladem Höfra a Kloučka.) Malá Slovesnost. Sestavili Bartoš, Bílý a Čech. 9. vyd.

Literatura pro školu měla letos šťastný rok. Nelze tak říci ani vzhledem na množství, jako spíše po stránce jakosti. Obohaceno pole to za rok 1904-5 pěknými publikacemi, jež zasluhují plného uznání. Dlužno připomenouti, že dostalo se žákům středoškolským některých výborných přehledů, žákům škol průmyslových znamenité čítanky, a že »Slovesnost« vyšla v novém rouše, přepracována, zdokonalena.

Že »Přehledů« bylo nám silně potřebí, nemusím opakovati. Názor na kulturní náš život se silně změnil. Nová díla veliké důležitosti vyrostla takřka přes noc na této půdě, jež tak dlouho, dlouho ležela ladem. Slovem naše historie literární representuje se dnes pěknými, cennými spisy. Byl již čas, aby vymoženosti vědecké vštípeny byly také literatuře školské, u nás ve mnohém ohledu značné opravy potřebné. Staly se pokusy o to, a to celkem zdárné. Předem jmenuji společnou práci Jar. Vlčka a Em. Smetánky: Stručné dějiny literatury české.

Z let gymnasijních rád vzpomínám prvého, šťastného pokusu Vlčkova v tomto oboru. Asi r. 1884 vyšel jeho přehled doby staré. Kampaň rukopisná, jež propukla bezprostředně potom, volala Vlčka jinam a znemožnila pokračovati v díle započatém. Po 20 letech vrátil se k myšlence, dojista výborné, zvoliv si osvědčeného badatele, docenta Smetánku spolupracovníkem, a jeho vlastně dílem je právě vydaná knížka. Ráz knihy diktovala praktická potřeba školy. Spisovatelé navázali na předepsaný Pelikánův »Výbor« a kreslí, hojně jej doplňujíce, přesný, ucelený a přehledný obraz rozvoje našeho písemnictva až po dobu Karlovu. Tomu, kdo užíval knihy prakticky, netřeba předností jejích vykládati. Je to práce dů-

kladná, moderní a, což u školní knihy zvláště třeba pochváliti, psána je svěžím, milým, poutavým slohem, tedy nikoli t. zv. »školní suchopár«. Každý přítel školy vítá knihu tu radostně. Proto poznámky, jež připojuji, nemají býti řečeny na úkor ceny její, nýbrž chtějí býti toliko pokynem pro vydání příští. Předem bych si byl přál, aby kniha byla již jednou provedla rozdělení literatury, jak je byl Vlček naznačil již v prvém »Přehledu« svém, a pojala do doby staré také reformaci a protireformaci. To by bývalo zvláštní zásluhou knihy, neboť rozdělení toto lépe by vyhovovalo dnešnímu stanovisku, nežli dosavadní Jirečkovo a hnulo by otázkou literárně-historického učení na střední škole. Dále bych si přál, jak jsem již jinde vytkl, aby se příště věnovala poněkud větší péče kulturním úvodům jednotlivých období. Tyto karakteristiky období jsou Achillovou patou našich t. zv. »Výborů«. Tam se tedy naskytovala nejkrásnější příležitost uplatniti dnešní moderní hledisko srovnávací. Za to mohly býti některé obsahy (Tristram, Tandariáš a j. v.) stručněji podány. Přes to však je kniha velice cennou a praktickou pomůckou školskou a lze ji vřele doporučiti každému, kdo se zajímá o dějiny našeho písemnictva.

Rovněž poctivou a vážnou prací je kniha Mejsnarova: »Přehled dějin literatury české s důležitějšími ukázkami«. Práce Mejsnarova je pilný, svědomitý, poctivý výtah, jaký může pořídit jen dobrý odborník a učitel. Ráz diktován osnovou škol odborných. Učitel-filolog na těchto školách musí býti mistrem, chce-li vtěsnati v chudý počet hodin značnou látku předepsanou. Umění ono vystiženo Mejsnarem. Jak pravím, věc do krajnosti svědomitá! Ale svědomitost ta zavedla trochu auktora. Je totiž příčinou jakési jednotvárnosti, ba suchopárnosti slohové, jež je na škodu knize. Jednotlivé odstavce jsou přirozeně prostým výčtem jmen, pouhým ballastem slovním, neboť výkladu arci připojiti nelze. Naproti tomu máme v knize na 54 stranách (26—80) řadu ukázek a to ukázek celkem dobrých a dosti vhodných. Ale tolik jich netřeba. Poctivá čtvrtina mohla se tu dobře ušetřiti na prospěch statí kulturně-historických. Také by se snad lépe doporučovalo, neděliti přehledů od biografií a ukázek. Tím by byla kniha získala co do rozmanitosti, svěžesti a také přehlednosti. Vždyť vynikající mužové jsou částí nerozlučnou své doby, jen v rámci jejím vynikají a ovšem jimi i rámec je representován, jinak nutno lecco pak na různých místech opakovati, čímž tu i tam žádaná stručnost zbytečně rušena. Bude-li chtíti pilný spisovatel přiměřeně důkladně i novou dobu osvítiti, pak mu sotva stačí na ni dva takové svazečky, čímž se ovšem kniha prodraží na 4 K. Jinak však lze knihy ve škole velmi dobře užívati.

Toho nelze v té míře říci o jiné knize, která je rovněž pokusem o přehled literatury české, a to od nejstarší doby až po naše časy.

Jsou to »Stručné dějiny literatury české« z péra Václava Staňka, vydané ve Sborníku příruček pro učitelstvo a studentstvo, jejž rediguje »Jan Kranich«. Knížka tato je zajímavý věru náběh. Zajímava je svou odvahou. A toho nelze popříti, že by se nebyla přiblížila značně svému úkolu alespoň po stránce knihopisné. Je to podivuhodná snůška úžasného materiálu a jest v ní znamenati i opravdovou snahu

materiál ten zpracovati přesně, důkladně. Opravdové snahy knize nelze popříti. A snahu tu chválím. Při příštím vydání bude korunována jistě lepšími výsledky. Zatím úloha přerostla síly auktorovy ve značné míře. Ukázkou jen některé vážnější omyly: definice literatury zastaralá, rozdělení na 4 hlavní doby (Protireformace zvláštní dobou) nevýhodné a nesprávné, RKZ a také Hus probrány kompromisně, RKZ dokonce v době Karlově místo ve stol. XIX., výklad probuzení pochybený, opakuje ještě starou jalovou jesuitskou odrhovačku, že teprve germanisační snahy 1774 vzbudily krisi v Čechách, a tu že povstala »hrstka šlechetných mužů« atd., doslova jak jsme to slýchávali na gymnasiu od šedivých neodborníků-češtinářů staré školy, neznajících a nežádajících než RKZ z paměti. Škoda, že auktor nepoužil Masarykovy »České Otázky« a Laichterovy liter. I. díl! Rovněž u Dobrovského znovu zbytečně opakována naivní výtka, že pochyboval o budoucnosti národa českého. Tieftrunkovy »Dějiny Matice« by auktora poučily, že ještě po smrti Dobrovského pochybovali také jiní! Rozhled po světové literatuře vůbec schází. České Herderství nedotčeno, byronismus uveden až u Máchy místo, jak Jakubec již mnohokráte dokázal, u Kollára! Básníci uvedeni v abecedním pořádku (!!), Jan Kollár je až za Kapprem! Slávy dcera chatrně charakterisována, rovněž tak vliv Mikovcova »Lumíru«; Machar sluje tam pořád ještě Jan místo Josef, Neruda byl prý »ponejvíce epik« (?). U V. Vlčka vynechány ošklivé jeho polemiky s Macharem a Herbenem. Měly býti uvedeny jako charakteristické doklady Vlčkovy práce. Zákrejs »proslul stejně jako výtečný kritik a essayista i jako dobrý spisovatel dramatický« (!!!). Oddíl »Spisy pro lid« (str. 177 až 182) obsahuje lepší ještě výtečníky, jako Dostála, Hrdinu, Ježka, *Kopala, Špačka* atd. atd.!

Cenný naproti tomu jest pilně snesený, obrovský přímo materiál bibliografický, který zvláště pro dobu novou má svůj význam a který auktorovi vděčně kvitujeme, doufajíce, že při příštím vydání zhostí se četných vad a že bude pak kniha jeho skutečně příručkou studentstvu i učitelstvu, jemuž se tímto vydáním sotva valně posloužilo.

*

A nyní ještě slovo o nových čítankách. Předem o důkladné práci Kabelíkově. Průmyslové školy byly dlouho popelkou. Bulířova kniha, která po 20 let vycházela v nezměněném vydání, volala přímo jako onen bujačík z pohádky: »Nože ma z tej lúky vyžeň!« A musil přijíti teprve pilný Kabelík, aby se tak stalo a těmto školám dostalo se čítanky odpovídající požadavkům století XX. Buď mu za to dík!

Kniha Kabelíkova (Česká čítanka průmyslová) vyplňuje tedy skutečnou mezeru v naší literatuře. Úkolu svému, poučiti a vzdělati náš dorost řemeslnický jak mravně, tak i v oboru nauky občanské, národohospodářské, zdravotnictví, zeměpisu, dějepisu, věd přírodních, umění a průmyslu, životopisů, zákonů živnostenských, vyhovuje výborně šťastnou, místy znamenitou volbou statí i prostou, střízlivou formou podání. Prací Kabelíkovou dostalo se nám knihy, jakých Němci mají řady, t. j. výchovné knihy pro

řemeslníky. Úkol Kabelíkův nebyl ani lehký ani prostý. Tím, že kniha určena žactvu tolikeré kategorie škol, nemohla se přirozeně místy vyhnouti výtce, že podává některé věci jaksi na víc, protože jsou předepsány osnovou z předmětů jiných a tam také probrány, za to však lze uvésti za přednost její, že každý žák — od vesnické školy pokračovací po mistrovskou školu nalezne v ní mnoho užitečné, ano výborné přímo četby. Zvláště vysoko si cením praktických oddílů na př. národohospodářských, zákonodárných. Tu by měli naši čítankáři z Kabelíka si vzíti příklad! Po té stránce kniha výborně poslouží všemu živnostnictvu dnešnímu a bylo by dobře, kdyby také do soukromých i spolkových knihoven řemeslnických pilně byla zařazována a ještě pilněji čtena. Zasluhuje toho plně!

Na konec některá přání. Lepší, poeticky cennější — a trochu modernější, svěžejší výbor básnický by cenu knihy ještě zvýšil! Místo bájí o Krokovi atp. lépe by knize slušela svěží stať o českých bratřích, o době probuzení, pak na př. články o Nerudovi, Kollárovi, Palackém atd. To by bylo něco! Za to mohl býti leckterý článek ze čtení »mravně vzdělávacího« i dějepisného s klidem svědomí obětován.

Nemenší pokrok znamená nové 9. vydání »Malé Slovesnosti«, jež opětně sestavili osvědčení odborníci naši Bartoš, Bílý, Čech.

Vydání toto liší se znamenitě od starších přehledným, vědečtějším roztříděním, novými cennými ukázkami, zjednodušenými výměry. Postup tedy značný obsahem i methodou. Epika je rozdělena dle látek (z bájesloví, z dějin, ze současného života), lyrika dle formy na píseň, umělou lyriku a historické formy, tendenční básnictví na 8 druhů. Prosa nezměněna, ale obohacena ukázkami. Z bájí právem zmizela »legenda« »Smrt«, jako z pověstí »Rosa Mariae«, z pohádky »Záhořovo lože« právem zařazeno do legendy. S potěšením lze konstatovati, že počíná ubývati ukázek poesie Vl. Šťastného, tím směrem doporučuje se pokračovati, za to se vyskytly v knize některé cenné ukázky nových auktorů. Skvostně volen Kálalův »Janošík«, za to mohly »Pověsti o sv. Grálu« přiděleny býti legendě. Rovněž krásně charakterisuje pohádku Erbenův Kolovrat. Ještě více Erbena — ač je již velmi silně zastoupen — by přece ještě neškodilo! Dobře bylo sloučiti legendu s eposem duchovním, idyllu s idyllickým, dějepravnou báseň s historickým. Správně odstraněn název lidového eposu bohatýrského, jenž vůbec sloučen se zpěvem bohatýrským. Z Dante stačila snad ukázka jediná a z obsahu mohl býti pořízen výtah, totéž platí o Tassově Jerusalemě. Balladě výborně posloužena skotskou ukázkou »Synu Davie«, jež byla vzorem Erbenově »Dceřina kletba«. V básnické povídce vítám Hálkovu »Dražbu« — snad první to sociální látku ve školní knize; idylla ozdobena Jakubcovým »Martinem drátenikem«. Quisův »Švanda« by se mi lépe líbil v jiné kategorii — v balladě, anebo v romanci. Šmilovského »Jehla« by se měla nahraditi novější ukázkou. Místy se ovšem auktoři ve znamenité práci své nemohli vyhnouti nejasnostem, t. n. př. básnická povídka patří do látek »ze současného života« — a pak se uvádí příkladem »Tiziana«. Věc jest ovšem vyložena — ale přes to žákům může býti nejasnou! Povídka básnická látky historické — a báseň dějepravná by mohly býti příbuzností

látkovou — a ta je hlavním dělidlem knihy — sloučeny. Tam by patřil také »Historický obraz«. V lyrice se mi velmi zamlouvá dnešní jednoduchost oproti dřívější komplikovanosti. Hezké je roztřídění písně, scházejí ještě ukázky písně dělnické a politické vůbec. V ukázkách mohl snad býti zachován postup historický. Z Machara a z Nerudy by snad bylo lze ještě více kořistit pro naše studentstvo. Historické druhy lyrické podány s důkladností neobyčejnou! Tu by se dnes mohlo ušetřiti ve prospěch jiných kategorií, na př. lyriky umělé, anebo pro obsahy epických básní. Úprava tendenční poesie daleko lépe vyhovuje účelností i přehledností. Právem sem pojata báje zvířecká. Velmi šťastna je volba ukázky feuilletonu od Táborského! Takých věcí více! V próse vítáme stať národohospodářskou, také vědy lékařské a technické byly by zastoupeny, kdyby bylo vhodných článků po ruce.

Co do výměrů je kniha značně zjednodušena a ujasněna. Škoda, že v pohádce není akcentován živel »dobra a mírnosti«, vždyť přece dobro, právo a mírnost charakterisují pohádky oproti jiným druhům básnickým. Seznam spisovatelů je přehojný. Tiskovou chybou je patrně na str. 432. Byron nepadl, ale zemřel smrtí přirozenou. Ještě bych si přál, aby bylo při literatuře jednotlivých druhů básnických uváděno místy více příkladů, rovněž aby se dbalo více ještě obsahů, dále, aby se ukázky řadily, pokud ovšem lze, vůbec chronologicky a tak se chystala půda učení literárně-historickému.

Celkem lze o vydání říci, že neznamená jen znamenitý pokrok oproti vydáním dřívějším, ale že vůbec plně vyhovuje i přísným požadavkům moderní doby. »Malá Slovesnost« jest věru čestnou výjimkou mezi našimi učebnicemi; je to kniha nejen důkladná, ale i milá, svěží, poutavá, která skutečně své poslání řádně plní, u žáků budíc zájem o literaturu, a která slibuje býti našim školám dnešní doby tím, čím byla Slovesnost Jungmannova škole předbřeznové, t. j. ohniskem všeho učení literárního.

—*ar*—

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Církev katolická těžce nesla, že již není předmětem a střediskem pozornosti takové, jaké se těšívala v dobách dřívějších. V posledních týdnech nesmí stýskati, že by se jí nedostávalo náležité pozornosti — naopak, dostává se jí dokonce v míře, která v ní budí obavy. Je to zásluhou předáka »katolické moderny«. Tak přece modernistické hnutí nebylo marno! Co tu bylo pochybností! Namítalo se, že římská církev jako Řím sám je věčně neproměnná, že se nedá zreformovat, že je nemožno obživit ji a smířit s dobou a postavit do popředí zájmů — a hle! pochybovačné hlasy musejí umlknout: co se nepodařilo Müllerovi, Ehrhardtovi a j., to dokázal v netušené míře náš modernista, prostějovský farář Dostál-

Lutinov, »kněz cyrillo-methodějský«, svým útokem na svobodu přesvědčení denunciací profesora Judy. Naše česko-katolická moderna je tedy nade všecky moderny. Dnes musejí se zabývati katolickou církví nejen Jemelkové z řádu jezuitského a jiní zástupcové a členové kléru, nejen Špačkové, Šamalíkové a jiní jeho přisluhovači, nýbrž i »Volná Myšlenka«, přátelé myšlenkové svobody a volnosti svědomí a přesvědčení vůbec, »Volná Škola«, přívrženci odcírkevnění a osvobození školy zvláště, organisace středoškolských profesorů, z nichž jmenovitě ve mladších vidí klerikalismus nespolehlivé, nebezpečné hlavy, organisace učitelstva všech protestovati v zájmu náboženství opravdového.[1]

Protestovalo se dosud proti znásilňování v zájmu svobody přesvědčení a jeho projevu. Zcela právem. Čekáme však ještě, že se bude také protestovati v zájmu náboženství opravdového.

Lidé nábožensky zaujatí pochopí snadno, k čemu a proti čemu směřuje Kupkův cyklus a Judův výklad o náboženství. Jest to útok ne na náboženství, nýbrž na zneužívání náboženství, na klerikalismus, na církev. O Kupkovi je známo, že je hluboce nábožensky interessován. Judova pak ostrost a všeobecnost posudku se vysvětlí snadno okolím, v němž vyrostl, a názorem, jehož o náboženství nabyl a nabýti musil. Je-li pravdou, že ztrávil prof. Juda rok v kněžském semináři, pak jest jeho příkrost tím — nápadnější? ne — tím přirozenější! Český katolík, třebas intelligent, nemá jasné představy o tom, co je vlastně náboženství. Zná jen katolicismus, a to špatný katolicismus, zná církev, klerus, formu, obřad, neživotnost, zpátečnictví, nesnášelivost. Kdo se podiví, když takováto výchova vzbudí jenom nechuť, nenávist k církvi a k náboženství vůbec? Z toho důvodu mluví a píše se v Čechách mnoho proti náboženství, s tak malým porozuměním. Čtenář se neubrání lítosti z toho, že spisovatel, patrně nikdy v životě, jistě ani u své matky, se nesetkal se skutečností čistě náboženskou. To mu však nebrání, to ho spíše vede, aby psal proti náboženství, vynášel nad ním rozsudky smrti. Posudky takové nemají věcně větší ceny, než o umění názor toho, kdo ve škole kreslíval od tečky k tečce, a z hudby zná turecký buben.

Vytýká se katolicismu, jak zhoubně působí na život kulturní, mravní, hospodářský. Mně se však zdá, že nejzhoubnější účinky jeho jsou na poli náboženském.[2]

Profesoru Masarykovi náleží zásluha, že zahájil v posudcích o náboženství a církvi období větší jasnosti. Kolumbovo vejce je postaveno na špičku, — hned to dovedou jiní také. Bez přímého vztahu k aféře Lutinov-Juda (jako po druhé na pražské protestní schůzi moravského studentstva) poprvé již 21. ledna 1906 v Pardubicích naznačil prof. Masaryk přiléhavějším slovem nepřítele. Pravil: »Hlavní nepřítel náš je rakouský klerikalismus, řeknu to určitěji, katoli-

[1] Snad smíme takto vykládati protest »Kostnické Jednoty«, ústředí českých evangelíků, na valné schůzi v Praze 2. února. — Dodatečná poznám.

[2] V překladu nákladem »Comenia« v Praze 1906 vyšel zajímavý spis W. Herrmann: Římské a evangelické závady mravnosti; 1 koruna. Spis svého druhu epochální.

cismus, neboť to jsou u nás synonyma. Katolicismus je neštěstí českého národa jako Španělů, Irů, Belgičanů. Ještě je trochu štěstí, že jsme měli reformaci... Proti klerikálům musíme postupovati positivně, t. j. my musíme se postaviti přímo proti církvi a mimo církev.«

Prof. Masaryk jediný mluvíval již dříve rozhodně a otevřeně v otázce náboženské. Nedivíme se tudíž, že i v této věci od něho vychází další pokrok. Jsme mu za to vděčni.

S »klerikalismem« to bylo dosud u nás zvláštní. Každý o něm mluvil, proti němu bouřil, ve všech programech, které činily nárok na slušnost, stál »boj proti klerikalismu«. Ale nikdo vlastně nevěděl, co to klerikalismus je. Když byl protiklerikální horlivec zahnán jen trochu do úzkých, hned slavnostně prohlašoval, že nemíní katolickou církev, naprosto už ne přítomného velebného pána. Katolicismus = křesťanství = náboženství — výborná věc. On míní — nu: klerikalismus! co to je, to »každý ví«. Pokud víme, jediný MUDr. Kalandra z Frenštátu pod Radhoštěm míval zmužilost říci přímo do očí kněžím a jejich náhončím, přítomným na schůzích, že jsou klerikálové.

Proti klerikalismu se dosud všude »bojovalo«, ale s tímto »bojem« to bylo jako s klerikalismem samým. O boji se stále mluvilo, ale cítit ho nebylo nikde. Redaktor dnes mluvil, zuřil proti klerikálům, a zítra se vodil pod paží s vůdcem místních klerikálů veřejně po městě a pil s ním na bratrství do rána. V prvním nadšení prohlásil se jiný za bezkonfesijního, ale před svatbou se vrátil do církve, šel ke zpovědi, děti nechá bigotně vychovávat, sám — »bojuje« proti klerikalismu dál. Graduovaný intelligent řeční v sobotu večer proti zpátečnictví klerikálnímu, v neděli ráno vyprovází jeho žena s dceruškou-družičkou procesí, a odpoledne on sám jim jde naproti. Tak se u nás »bojovalo« proti klerikalismu; »klerikalismus« — toť nepřítel; ale »náboženství«, »církev«, »katolictví« to jsou svaté věci!

»Touha po nadvládě, pýcha kněžská, a vše to, co shrnujeme jménem klerikalismu, jest nutným a přímým důsledkem katolicismu a pouze jiným jeho názvem.«

»Neschovávejme se za heslo »klerikalismus«; to, oč jde, je katolicismus«.

»Prosté vědecké myšlení a katolicismus jsou dva světy, které se vylučují. To je fakt.«

To jsou citáty z řečí prof. Masaryka.

»Nebylo mezi námi nikdy sporu o názoru na protikulturní a protičeský vliv katolického náboženství na život českého člověka.... Dnové společenského a veřejného vlivu vatikánského náboženství a jeho kněžstva na život jsou sečteni,« prohlašuje kolínské občanstvo 25. ledna 1906.

»Katolicismus je nepřítel svobody a pokroku,« hlásá schůze »Volné Myšlenky« v Brně 2. února 1906.

To jsou otevřená slova. Třeba určitých činů. Z Prostějova se oznamuje, že tam 70 osob ohlásilo odstup od církve katolické. To je jediný způsob, jenž imponuje církvi a přivede ji a její zástupce k rozumu a snášelivosti. Co více váží: to je také jediná cesta k osvobození a povznesení českého člověka.

Postavení učitelovo v otázce svobody přesvědčení jistě není výhodno. Ještě méně výhodným je postavení učitele z náboženské menšiny. A přece právem se vyjádřil evangelický učitel z obecné školy, že se cítí daleko volnějším na všecky strany, jak v úřední práci, tak v soukromém životě, než jsou jeho katoličtí kollegové.

Vídeňské noviny přinášejí každé chvíle zprávy o židovských přestupech: průměrně 50 židů měsíčně se odhlašuje od synagogy; malá část zůstává bezkonfesijní nebo se přihlásí k protestantismu, většina veliká přistupuje ke katolicismu. — Není nesnadno vystopovati příčiny toho zjevu: nejsou náboženské ani mravní, nýbrž zevní: klerikální antisemitismus Luegrova vídeňského »chlapa« neštítící se násilí koná tímto způsobem propagandu ušlechtilého rázu. Je to příznačno pro Židy, a snad ještě příznačnější pro křesťanský socialismus vídeňský.

Všeobecné zajímavosti jest rozhodnutí říšského soudu ze dne 18. ledna 1906, že vedení matrik jest vnitřní záležitostí církve. Rozhodnutí toto stalo se v jazykové otázce matričních zápisů. — Matriky mají býti knihami veřejnými; byly také za takové pokládány.[1] Výnos uvedený se zdá krokem zpět, který v době, kdy se volá po civilních matrikách, když církve samy, na př. konvent evang. církve pražského obvodu, na tom se usnášejí, jest tím nápadnější.

Říká se, — a ne bez oprávněnosti, — že církve jsou hradbou konservatismu a zpátečnictví. Ne všecky a ne ve všem. Kde je církev lidová, může býti zcela pokrokovou v něčem aspoň. Zdá se na př., že aktivní volební právo bude rozšířeno na ženy v evangelické církvi české dříve, než bude jinde uzákoněno. Návrh v tom směru byl v prvním zákonodárném sboru, seniorátním konventu pražském, jednomyslně přijat.

Jinde jdou a jsou již ještě dále: anglikánský biskup canterburský oznamuje, že ženy budou připuštěny ke studiu i ke zkouškám theologickým a že se jim dostane i licence, prokáží-li se studiem, obstojí-li ve zkouškách a budou-li způsobily k vyučování.

Sarajevský arcibiskup Stadler byl odsouzen k pokutě 500 korun pro to, že nezákonně pokřtil Mohamedána. Karakteristickým pro rakousko-bosenské a rakousko-vatikánské poměry jest arcibiskupovo prohlášení, že pokuty nezaplatí a rekursu nepodá. Církev prostě neuznává oprávněnosti státních soudů. Kdo tedy rozhoduje v Rakousku?

Troufalost kléru a kurie proti »katolickému« Rakousku podobně naznačuje snaha lineckého biskupa Doppelbauera o blahořečení jeho předchůdce Rudigiera. Titul »ctihodný sluha boží« byl mu již propůjčen, — první to stupeň. Rudigier byl zapřisáhlý odpůrce zákonodárství interkonfesijního a liberálního, neuznal zrušení konkordátu, vyzýval pastýřským listem přímo k odporu, a byl také odsouzen do vězení (ale dostalo se mu císařské milosti). Muž, který — nebýt římským biskupem — byl by prohlášen za velezrádce, bude kanonisován na vzdory katolickému Rakousku.

---

[1] a to dle dvorního dekretu z 15. ledna 1787.

Katolická universita v Solnohradě stane prý se přes všecky překážky skutkem.

Poslanec Černý nebyl po čtvrté potvrzen za voleného zástupce učitelstva v okresní školní radě novobydžovské, — důkaz to, kam sahají klerikální prsty. Tu by veřejnost pokroková neměla mlčky přihlížet; neníť to jen věcí učitelstva.

Zajímavé dokumenty dnešní náboženské psychologie podává nedávno vystoupilý kněz Ladislav Kunte ve svých konfessích v »Času«, jež činí dojem naprosté upřímnosti.

Rozlukou církve a státu ve Francii jest stejně postižena církev evangelická. Ale její stanovisko k novým poměrům je zcela jiné. Na doklad toho úřední akt, prohlášení evangelické konsistoře v St. Etienne: »Rozluka[1] církví a státu jest hotovou událostí. Toto zařízení příliš odpovídá zásadám Evangelia, které prohlašuje náboženství za čistě osobní věc, než abychom toho mohli litovati. A poněvadž byla tato reforma provedena správným způsobem a zabezpečuje svobodu svědomí, můžeme si jen blahopřáti, že budou konečně náboženské pravdy jenom od těch podporovány, kteří se k nim přiznávají, a že bude kultus vydržován pouze od křesťanů, kteří cítí potřebu společně se modliti a povznášeti.« —

Viděti, jak různé zásady katolicismu a protestantismu vedou k různému chování, a není nesnadno posouditi, které stanovisko je správnější.

Theologické fakulty evangelické při universitách v Paříži a Montaubanu ovšem přestanou jako katolické býti části universit. Byl učiněn pokus, proměniti je ve fakulty náboženských věd, ale nezdařil se. Zabezpečí je tudíž církev sama.

Katoličtí reformisté ve Francii založili nový časopis »Demain« (Zítřek). Zajímavo je rozpoznání situace a jistá upřímnost v doznání: »Katolická Francie umírá ne následkem útoků nepřátelských, nýbrž spíše vnitřní slabostí. Náboženství špatně pochopené a špatně provozované nebylo účinným... Francie katolická jest stále méně křesťanskou. Zůstává ovšem náboženská forma, ale význam, obsah, duch zmizel. — Aby se udrželo ve Francii, křesťanství se musí vymknouti ze spolku se stranami zpátečnickými, přizpůsobiti se kritickému duchu, užívati vědeckých method.« — Vše to je zcela správno. Při tak jasném rozpoznávání překvapuje jenom to, když chybí vědomí, že takové křesťanství již by nebylo — katolicismem.

Po příkladu Francie začíná se konkretněji uvažovati o rozluce církve a státu též v kantóně ženevském ve Švýcařích, kde byl podobný návrh učiněn již r. 1880.

Ve Francii dosáhla církev anonymní, čeho chtěla: vzbudila činný odpor proti provádění inventury církevního jmění, jež se děje jen za účelem převodu jeho na příští náboženské obce. Došlo i k násilnostem. Premier Rouvier správně konstatoval ve sněmovně, že výtržnosti nejsou způsobeny přesvědčenými a ve svých citech dotčenými katolíky, nýbrž uměle vyvolávány royalistickými a j. agitátory, aby republika

[1] Vytýkáme všude my.

byla uvedena do nesnází a rozvířena občanskou válkou. Protirepublikánská šlechta je v čele. Zákon ovšem bude proveden energicky, ale mírně. — Překvapuje obojaké stanovisko v té věci jak papežské kurie tak francouzského episkopátu: kurie mlčí a biskup jedná každý na svůj vrub.

V Italii trvalo 35 let, než kurie se smířila se zákonem o povinném civilním sňatku. Prohlašuje ovšem, že nejsouc svátostí, civilní manželství není manželstvím, ale jest zákonnou formalitou, která ženě a dětem zaručuje občanská práva; nestačí tudíž, a kdo se jím spokojí, žije v trvalém stavu smrtelného hříchu, svazek je nelegitimní. — Tak hlásá nový katechismus Pia X. Je to malý ústupek, nepatrný, nedostatečný, ale pokrok přec.

Car ruský sám jest přítelem oprav církevních: pověřil náčelníka svatého synodu metropolitu Antonia přípravami na svolání mimořádného národního koncilu k úpravě věcí církevních na základě oekumenických zásad.

Gruzinské duchovenstvo prohlásilo, že se církev gruzínská odděluje od synodu a utvoří samostatnou církev.

V Dalmacii byla zakázána papežem slovanská liturgie. Překvapuje, že proti tomu mezi obyvatelstvem čile agitují nejvěrnější vojáci papežští, františkáni. Snad pro popularitu. Bývají úlohy dobře rozděleny!

V Německu se úsilně ventiluje otázka odstranění náboženského vyučování ze škol. Učitelstvo v Brémách podalo v té věci pamětní spis. Navrhuje místo konfesijního náboženství vyučovati dějinám náboženství a mravouce.

Mezi snoby a modernisty v Německu jest prý značně módním Buddhismus. Přívržencem jeho a to horlivým je prý též velkovévoda hessenský, který dal postaviti v darmstadtském parku Buddhovu sochu. I v Paříži jest v jistých kruzích Buddhismus modou. +

ZPRÁVY.

Roční doba a zločiny. Německý psychiatr Aschaffenburg v díle svém »Das Verbrechen und seine Bekämpfung« rozebírá sociální příčiny provinění, přestupků v zločinův, a tu na prvém místě rozpráví o vlivu roční doby na častost (hustost) zločinů. Rozdíly v častosti zločinů v létě a zimě se shledávají ve všech zemích, ač dosud neznáme příčiny zjevu toho. V Německu na příkl. jeví provinění proti mravnosti od dubna do července rychlý vzmach, a od srpna jich ubývá; v prosinci a lednu jich nebývá ani do polovice tolik jako v červenci. Aschaffenburg uvádí zjev ten v souběžnost se skutečností, že také počet mimomanželských početí v květnu dostupuje svého vrcholu. Z toho m. j. soudí, že jest souvislost mezi pohlavní vznětlivostí a roční dobou, a že vůbec trvají periodická kolísání v životě pohlavním.[1] Obdobný příklad v zvířectvu jest znám (běhání se, říjení). Periodicita tato jest dosud blíže nevyložena. Vedle ní častost provinění v létě Aschaffenburg připočítává na vrub příležitosti, která jest v létě větší nežli v zimě. Pak bývají v tu dobu časté pitky. Ba také větší vnější teplota přispívá svou měrou. Dle podobné křivky, jako proviny mravnostní, probíhají ještě jiné zločiny, zejména poranění (úrazy, pohmoždění) těla, urážky a porušování domácího klidu.

Naproti tomu jeví provinění proti vlastnictví zcela opačný příliv a odliv, neprohlédá-li se k poškozování věcí. Těch bývá v zimě nejvíce, poměrně až příliš mnoho. Vyložiti lze snad věc tu okolností tou, že, jakmile se otvírá jaro, přibývá příležitostí ku práci, mnohá vydání přestávají; zatím zima v těch příčinách jest »časem zlým«. Aschaffenburg, jak patrno z jeho díla, jež jest nejvýznačnějším zjevem v oboru kriminální anthropologie z poslední doby, není stoupencem Lombrosovy nauky o zrozeném provinilci (»delinquente nato«), ale škola Lombrosova, již dějí nyní příslušné kruhy »vlašská«, v příčině vlivu roční doby na počet provinění s Aschaffenburkem se srovnává. Ovšem není ve vývodech svých z toho tak střízliva jako chladnokrevnější Němec Aschaffenburk.[2] *Kč.*

---

[1] O věci té hovořeno již v »psychologickém spolku berlínském« r. 1899 (viz Zeitschrift für pädagogische Psychologie und Pathologie r. 1906, seš. 1.), vněmž dr. Moll měl rozpravu o »periodicitě v duševním životě muže«. Příčinou zjevu tohoto poznačoval rudiment doby páření, která známa ze života zvířat.

[2] Srv. výklady Masarykovy o vlivu roční doby na nervovou soustavu vůbec a související s tím poměry mravní. Sebevražda č. 9.

Domy pro starobní opatřence v Dánsku. V Dánsku zařizují pro osoby, jimž se dostává starobního zaopatřování, zvláštní domy, jež jsou svého druhu vzornými. Vedle asylu pro osoby, které sešly lehkomyslností, neřestí nebo nemocí, jsou v Dánsku také ústavy pro slušné a zdravé dělníky, kteří dospěli hranice výdělečnosti. Bydlitelům v nich dostává se v každé příčině zacházení s nimi tak šetrného, že se o přijetí do nich horlivě žádá. Bydlitelé v nich jsou především ušetřeni názvu »chudých«; zovou je invalidy práce. Dále se jim ponechávají všechna občanská práva, jichž členové starobních útulen jinde často pozbývají. Mají aktivní právo volební a smějí vstupovati i v manželství, což ovšem se přicházívá zřídka. Za to tím častěji se povoluje přijetí starým manželům. V ústavu kodaňském jest pavillon pro mládence, druhý pro paní a uprostřed pro manžely. Zvláštní důraz se klade na zdravou a sporou stravu, ba i na chutnou přípravu její. Při tom všem vydržování dánského dělnického invalida stojí jen velmi málo. Dělnické invalidovny vydržují se státem a obcemi společným nákladem. *Kč.*

Absolventům hospodář. ústavu v Táboře a vůbec všem absolventům hosp. škol a celé hosp. veřejnosti! »Spolek posluchačů král. české akademie hosp. v Táboře« na své valné hromadě, konané dne 21. října t. r., porokovav o poměrech hosp. úředníků a o naprostém nedostatku jakékoliv organisace absolventů nejen ústavu táborského, nýbrž i vůbec všech ostatních ústavů hospodářských, vytknul si za svou povinnost zjednati v mezích možnosti nápravu a k tomu pracovati, aby dosaženo bylo jakéhosi zlepšení. Zejména týká se to obstarávání míst pro hosp. úředníky a zřízence — a navrhuje za tím účelem, aby zprávy o uprázdněných místech byly zasílány na odborný časopis »Kodym« v Táboře (red. E. Reichovi-Bystřickému), kterýžto laciný hospodářský měsíčník zvolil spolek posluchačů hosp. akademie svým orgánem a v němž chce veškeru práci soustřediti. Vybízí tedy spolky absolventů hosp. škol v zemích koruny svatováclavské, aby časopis tento učinili rovněž svým orgánem, ať může práce veškerá se zorganisovati a zjednati tak přehled o všech absolventech, ať absolvovali ústav vyšší nebo nižší. Dále prosí všecky kollegy. absolventy hosp. škol, slavné správy a majitele statků, aby vyhlášky o uprázdněných místech byly hojně posílány. Bližší podrobnosti o zamýšlené akci přineslo 12. číslo prvého ročníku »Kodyma«, jež vyšlo 19. pros. 1905. Druhý ročník, jehož prvé číslo vyšlo rovněž v prosinci, počalo pak na myšlence této dále pracovati a ji prohlubovati. Veškeré dotazy přijímá a zodpovídá redakce »Kodyma« v dorozumění se »Spolkem posluchačů král. české akademie hospodářské v Táboře«.

Volební reforma.

Bude nebo nebude přijata vládní předloha? — to je otázka, která na ten čas ovládá nejen rakouský parlament, nýbrž celou rakouskou veřejnost, a přirozeně i naši českou. Baron Gautsch splnil svůj slib, v únoru předlohu předložil a stejně, jak se celá veřejnost od listopadu 1905 zajímala pro otázku, jak vypadat bude vládní předloha, kterou se zavádí všeobecné a rovné hlasovací právo, soustřeďuje se veškera veřejnost nyní v zájmu o předlohu samu.

Dávno ještě než baron Gautsch předlohu odevzdal vídeňské sněmovně, pronikly do veřejnosti detaily z připraveného operátu, a věděli jsme napřed, že ministrpresident bude hledat úspěch v nespokojenosti všech stran. Tolik psychologie politické už si osvojil každý rakouský politik, že předmět, který se líbí Čechům, a byť by byl sebe lepší, konvenovati nebude Němcům a naopak. Proto baron Gautsch dal vypracovati osnovu zákona a vydal heslo: neuspokojit nikoho. Zdá se nám, že tohoto hesla uposlechnuto trochu víc, než bylo věci zdrávo. Od okamžiku, kdy vláda osnovu odevzdala pánům zákonodárcům, zuří boj na všech stranách. A hodně po rakousku. Málokdo se ptá: je volební právo vskutku rovné a všeobecné, zaručuje skutečně trvalý pokrok? Všichni se ptají: jak poslouží nový řád volební té neb oné straně, národnosti? A na tuto otázku, zajisté s rovností a všeobecností úzce spojenou, odpověděl baron Gautsch tak, že říkají všichni unisono: ne, nepřijímáme. Dle jednacího řádu vídeňského parlamentu odevzdá se vládní předloha výboru bez jakéhokoliv hlasování, ale za to po tím důkladnější debatě. K debatě přihlášeno přes 200 řečníků a dobrá polovička snad skutečně dostane se k slovu. A všecko to mluvení platí jen onomu rozdělování mandátů.

Baron Gautsch prohlásil sám, že se při sdělávání předlohy jednalo jeho kabinetu v první řadě o to, aby poměr sil jednotlivých stran v budoucím parlamentě se rovnal nynějšímu. Tím ovšem sám odbočil od zásady, kterou vyslovil před tím, že nový volební řád má být

věrnou podobiznou říše. Nu, že by nynější parlament odpovídal poměrům stran a národností království a zemí na říšské radě zastoupených, to asi tvrditi nebude nikdo. Vždyť reformu volebního řádu si proto přeji všecky strany bez rozdílu — ovšem se zvláštním zřetelem na vlastní své zájmy strannické. Zkrátka: Němcům ponecháno 205 hlasů a oni v první řadě jsou nespokojeni, Polákům dáno 88 mandátů a oni zavrhují předlohu naprosto. Co je v parlamentě odporu vedle těchto dvou stran, dá se snadno překonati. Němci počítají, že budou muset přenechati ze svých 205 mandátů asi 25 sociálním demokratům a 180 nacionálních hlasů zdá se jim příliš málo. Divit se jim nebude asi nikdo; Němcům v této říši bylo vždy tak v každém ohledu nadržováno, že se spravedlivost, ohledy na ostatní strany a skromnost ztratily úplně z jejich programu. Strana, pro niž dělal jednou volební řád rytíř Schmerling, nebude spokojena se žádným volebním řádem, blížícím se alespoň poněkud skutečným poměrům.

Haliči skutečně děje se křivda. A pokud se týče Haliče, působí na její zástupce faktum, že rovné právo hlasovací, bez násilí kurií, přivede do Vídně z Haliče značný počet Rusínů. Moc stanczyků je zlomena nadobro. Ze stejných důvodů jako u Němců nelze se Polákům diviti. Jim po všechnu dobu odevzdána veškera moc v tomto království, a poznali jsme v posledních létech, jak nerad se každý vzdává svých výsostných práv. A zejména strana, která těchto svých práv užívala tak vydatně.

Odpor obou těchto stran — Poláků a Němců — ohrožuje přijetí volební předlohy co nejvážněji. Že my Čechové jsme volební předlohou stejně nespokojeni, je přirozeno. My musíme být nespokojeni tentokráte přes to, že také naši němečtí krajané jsou nespokojeni. Už to, že Němcům dáno 205 mandátů, nás znepokojuje, poněvadž tím už řečeno, že ono očekávané rovné právo bylo zfalšováno. My jsme si vážně a upřímně přáli všeobecné rovné právo hlasovací, my nechtěli, aby Němcům ubrán i jeden mandát, my nechtěli a nechceme, aby jeden jejich hlas jim byl vzat. To muselo stejně pomoci i nám. A my nemůžeme být nyní spokojeni, třeba bychom nabyli v novém parlamentě 100, snad 101 mandát. Nás znepokojuje, že krok, ba skok, který v politickém ústrojí Rakouska měl být učiněn do předu, je tak krátký, že jsme nesměli skočit tam, kam jsme měli namířeno, na bod práva a spravedlnosti. Ale — náš odpor proti volební předloze musí přes veškeru nespokojenost zmírňovati vědomí, že se onen skok přece jen provedl, že v Rakousku proveden ve směru demokratickém. Nás netížil počet mandátů v nynějším parlamentě, nás

by nespasil i větší v budoucím: původ těchto mandátů nám doposud sviral dech. Nespravedlnost sociální dosavadního řádu volebního, odporující křiklavě programu českému, české minulosti a hlavně české budoucnosti, nás tížila. My jsme po celá léta konstituční éry (za abstinence i bez ní) cítili ze všech národů rakouských na svém těle nejcitelněji tíhu kurií. Mezi zástupci zemí českých dle dosavadního řádu volebního nalézala se a nalézá dosud celá řada »zástupců« českého lidu, kteří tomu lidu, jeho snahám, tužbám, jeho minulosti a budoucnosti, jeho přítomnosti nerozuměli, rozuměti nemohli a nechtěli. Mezi zástupci českých zemí nalézali se lidé, kteří nejprimitivnějšímu požadavku příslušnosti k jedné národnosti vyhověti nedovedli: znalostí jeho jazyka. To má přestati. Zajisté počet, kulturní stav a daňová síla českého národa má nárok na více než 100 mandátů, ale těch 100 českých lidí volených přímo a stejně od českého lidu bude mít ve Vídni více ceny než 150 volených z kurií jakékoliv jakosti. Nadejde doba, kdy se pozná, že poslanci, že vyvolenci tisíců mají více povinností než pouhopouhé poslancování. Jak má tyto povinnosti plniti jeho Excellence Arnošt hrabě Sylva Taroucca, hrabě Wolkenstein Trostburg, hrabě Mensdorff Pouilly, hrabě Karel Max Zedtwitz, baron Parish v Žamberce a ti ostatní? A buďme spravedlivi: jakých povinností má k nám baron Parish anebo hrabě Palffy, hrabě Sylva nebo Serenyi?

Ne, ne! Třebas zuří boj o mandáty ve výboru sebe hřmotněji, sebe lomozněji: hlas pokroku, který se jeví v odstraňování kurií, přehlušen nebude.

V českém táboře zuří ještě jeden boj, pro domo. Mezi Mladočechy a agrárníky. Má všechny příznaky našich domácích bojů: ohledy jen stranické, osobní nájezdy a výčitky, zkrátka špínu všeho druhu. Agrárníci — o tom není více sporu — to byli, co dali vládě podnět ku zfalšování naprosté rovnosti volebního řádu v Čechách, žádajíce rozdělení volebních okresů na městské a venkovské. Baron Gautsch vyhověl této žádosti, ale dal sestrojiti volební okresy tak, že má být 35 (eventuálně 37) venkovských a 35 městských okresů. Mandátová politika agrárníků počítala ale s více než 40 hlasy a zklamání v jejich táboře je trapné. Agrárníci nepočítali s vypočítavostí barona Gautsche. Ministerský předseda nemohl obětovati Mladočechy, stranu, která vlastně přivodila jeho nynější režim, stranu, se kterou se mu doposud tak pohodlně vládlo a vládne. Baron Gautsch při sdělávání volebních okresů měl tisíc důvodů, aby Mladočechům uhájil, co se uhájiti dalo. Chef kabinetu na pěti prstech si přece mohl vypočítat, že konserva-

tivní velkostatek a i ústavověrný pro zrušení kurií na něho zanevře, a sami jsouce nepřítomni, velkostatkáři obou národností operovat budou pomocí a prostřednictvím agrárníků. Dal jim tedy jen to, co musel, nic víc. A buďme upřímni: vzhledem na dnešní poměry v Čechách měl pro své sympathie i důvody jiné, agrárníků se netýkající. Není v zájmu vlády, aby v příštím parlamentu sesilovala jakýkoliv radikalism. A co z Čech po Mladočeších přišlo, bylo se stanoviska vlády horší předchůdců. Jaký div pak, že volební okresy jsou šity na tělo dosud vládnoucí strany. Je na voličstvu ukázat, pokud baron Gautsch počital správně.

Nedá se však zamlčeti, že i se stanoviska národa českého by nekynul valný zisk pro jeho věc, kdyby se historie z roku 1891 a 1892 měla při prvních volbách na základě všeobecného práva hlasovacího opakovat ve prospěch agrárníků. Nehledě k programu stavovskému a zpátečnickému, vystupování agrárníků v poslední době, jak politické tak i taktické, líbiti se nemůže ani nejúhlavnějšímu nepříteli mladočeské strany. Má-li dědic mladočeské strany vypadat jako družina páně Práškova, je lépe, zůstane-li vše při starém. Stěžovali jsme si právem na zanedbávání všech kulturních otázek mladočeskými poslanci, ba vší kulturní práce — zejména doma — vůbec. Od agrárníků nesměli bychom očekávat ani to. A máme-li si představit, že 100 českých poslanců ve Vídni, representujících český lid, má mít mezi sebou většinu agrárně-klerikální, jde na nás hrůza. Přední vůdcové mladočeští (dr. Kramář i dr. Herold) pod dojmem vládní osnovy si přejí, aby vysláni do Vídně z Čech lidé kvalifikovaní v každém ohledu. Máme toho víc než kdy jindy třeba. Čím víc se poukazuje k tomu, že následkem nového volebního řádu, následkem věcí v Uhrách a ne v poslední řadě následkem událostí zahraničných nastává i nám i celé říši vážný čas, tím více musíme hleděti k tomu, abychom ve Vídni byli zastoupeni vážně. Ale k tomu právě dr. Herold vyhlédl špatné heslo, chce-li spojení všech stran proti sociální demokracii. Jen zaslepenec a politik, který se z posledních 40 let nenaučil praničemu, může myslet, že ve vážné době, jaká nastává, je agrárník a radikál lepší spolubojovník pro český lid než sociální demokracie. Náš nepřítel v táboře sociální demokracie není, dlužno hledati jej tam, kde se zdržuje p o k r o k. A bylo by pohromou pro český národ krutější všech dosavadních, kdyby všeobecné hlasovací právo nepřivedlo do Vídně sto lidí upřímně pokrokových a upřímně demokratických. *Č.*

Všeobecné právo hlasovací a zastoupení poměrné.

Napsal Dr. Louis Raynaud.

(Dokončení.)

II. *Poměrné zastoupení.*

Mnozí lidé jsou odpuzováni, aby se přiklonili k zásadě všeobecného práva hlasovacího, z obavy před tím, co nazývají »početní rozdrcení menšin«. Jisto jest, že hlasování, tak jak se provádí ve mnoha zemích, jest hlasování neorganisované. Potřebí tedy z o r g a n i s o v a t i hlasování a k tomu právě směřuje »zastoupení poměrné«.

Poměrné zastoupení má svůj základ rovněž v zásadě suverenity národní, která, jak víme, sídlí podstatně v národě, tak že žádný jednotlivec nemůže vykonávati autority, která by nevyplývala výslovně z národa. Naopak víme, že každý občan skládající jednotu politickou chová v sobě část suverenity a že používaje jí k výkonu volebnímu, vykonává právo vlastní a individuální. Z toho následuje, že poslanci dostávají, podle práva, svou moc od svých voličů, při čemž tato moc záleží v tlumočení vůle voličstva na sněmu. Z toho následuje dále — a to jest zde důležité —, že menšina voličů má, právě tak jako většina, rozhodné právo, aby byla zastoupena poslanci a t o v p o m ě r u k e s v é m u p o č t u. Je-li zákon počtu prováděn brutálně, stává se tyranským. Zajisté, jest nutno v parlamentu, aby většina r o z h o d o v a l a; ale je rozdíl mezi r o z h o d o v á n í m a z a s t o u p e n í m.

Poslyšme, co o té věci pravil Stuart Mill: »Poněvadž má míti většina převahu nad menšinou, jest nutno, aby prvá měla všecky hlasy a druhá žádný? V demokracii opravdu rovné každá strana, ať jest to kterákoli, má býti zastupována v poměru nikoli vyšším, ale identickém s tím, čím jest. Většina voličů měla by vždy míti většinu zástupců, ale také menšina voličů měla by vždy míti men-

šinu zástupců. Člověk za člověka, menšina měla by býti zastupována právě tak úplně jako většina.«

Ideál zastoupení demokratického jest zastoupení, které by bylo pokud možno věrným obrazem státu, »zrcadlem státu«, jak pravil Prévost-Paradol, nebo jeho »fotografií« dle výroku Jamesa Lorimera. »Pravý princip,« pravil posléze p. Pirmez ve sněmovně belgické, »jest, aby těleso zastupující bylo obrazem tělesa zastupovaného: jsou-li na tělese zastupovaném místa černá, modrá, červená, jest nutno, aby těleso zastupující mělo rovněž místa černá, modrá, červená.«

Poměrné zastoupení jest theoreticky důsledkem suverenity národní; prakticky není méně oprávněno. Neúplné zastoupení totiž jest nešikovné a nespravedlivé zároveň: strana u vesla, umlčevši své protivníky, doufá panovati na dlouhá léta. Ti umlčení budou sbírati stížnosti, zaznamenávati chyby a připravovati odplatu. Je-li despotismus cosi nešikovného pro stranu, jest zvláště nebezpečný pro národ; nesnášelivost vlády, nespravedlivá pronásledování snižují veřejnou mravnost a zvracujíce pojem spravedlnosti, rehabilitují násilí. »Bude-li kdy zničena svoboda v Americe,« pravil Tocqueville, »pak nutno přičísti to za vinu všemohoucnosti většiny, která přivede menšiny v beznadějnost a dožene je k odvetě proti násilí. Tehdy nastane anarchie: ale ona bude následkem despotismu panující strany.«

Aby se předešlo tomuto jistému nebezpečí, dlužno zajistiti menšinám část zastoupení, která jim připadá podle jejich čís e l n é h o významu v zemi. Větší sjednocenost v každé straně, s t e j n ý p o m ě r stran v parlamentě, jaký jest v zemi, vláda volné diskusse, vzájemné a účinné kontroly, to jsou hlavní výhody věrného, úplného a zákonitého zastoupení národa.

Avšak jak dospěti k tomuto zastoupení, jež by odpovídalo celému národu a nikoli jen většině? Jak vyhnouti se potlačování a tím útisku menšin?

Četné soustavy jsou uváděny. Některé byly by ještě horší než zlo, jemuž mají odpomoci. Jiné by pouze zastřely toto zlo, aniž by je odstranily. Jest mezi nimi aspoň jeden systém, kterého bez odporu (zkouška s ním byla již učiněna) lze dobře použiti. Vrátíme se k němu hned poněkud podrobněji.

Uvádíme zde běžný výčet hlavních soustav:

1. S o u s t a v a j e d i n é h o s b o r u. Jediný sbor voličský jest utvořen pro celou zemi, při čemž volební seznam obsahuje tolik jmen,

kolik poslanců má býti zvoleno. Tato soustava, kterou vymyslil St. Just a na kterou opět poukázal Émile de Girardin, zabránila by vskutku vlivům kocourkovským, neblahým ve příčině voleb, ale tím, že by vykonávání práva volebního přenášela do města hlavního, odkud by vycházely volební listiny zcela hotové. Losování nebylo by zajisté slepější než tato volba, obsahující bez mála 500 jmen!

2. Soustava kandidátní listiny neúplné neboli hlasování limitované. Každý volič má počet hlasů o jednotku menší než je počet volených poslanců (3 místo 4, 4 místo 5 atd.). To je soustava lorda Russella. Bylo jí užito v Anglii, v Americe, v Italii, ve Španělsku, v Brasilii. Hlasování limitované má závadu, že nespočívá na nijakém základě, totiž, že jest libovolné. To viděti ostatně z jeho výsledků: brzy většina zaujme všecky mandáty a brzy zase menšina, je-li disciplinovaná, obdrží jich více nežli většina. Kromě toho tento systém předpokládá toliko dvě zápasící strany, jako jsou whigové a toryové v Anglii nebo liberálové a katolíci v Belgii. Nuže, takový případ není všude.

3. Soustava hlasování nahromaděného. Každý volič může na př. zvoliti tři poslance anebo dáti tři hlasy témuž kandidátu. Tento systém může přiváděti v tatáž překvapení jako systém předchozí; nicméně měl by tu výhodu, že by chránil uvědomělé menšiny umějící se zorganisovati: stačilo by, aby se mohlo nahromaděné hlasování rozšířiti na několik volebních okresů, ve kterých by týž kandidát vystupoval.

4. Soustava volebního kvocientu neboli soustava Hareova. Vynašel ji v roce 1780 vévoda de Richmond. Stuart Mill a Hare stali se později jejími nadšenými apoštoly. Záleží v tom, že se ponechá každému poslanci toliko počet hlasů, jež jsou nutny k jeho zvolení, a že se přenese přebytek hlasů na ostatní jména podle pořádku udaného voličem samým. Tento počet nutných hlasů nazývá se »kvocient« a obdrží se, dělíme-li počet voličů počtem mandátů, jež se mají opatřiti.

Velikou zásluhou tohoto systému by bylo, že by lidem vysoké hodnoty, jejichž jméno jest proslulé v národě, ale kteří nemají vlivu místního, umožňoval vstup do parlamentu. Tím by se prokázala služba zemi, ježto úroveň zastupitelstva by se zvyšovala.

Ale má jednu závadu, a tou jest, že by mohl dobře býti prováděn toliko při úzkých sborech voličských, kdy každá strana může měřiti své síly a jednati disciplinovaně. Je-li ho však použito při sborech širokých, může přivoditi zvláštní překvapení.

Tento systém byl zaveden ve Španělsku, v Portugalsku a v Brasilii.

5. Soustava Hondtova neboli soustava čísla rozdělujícího. Vadou tohoto systému, jinak velmi důmyslně sestaveného, jest početní složitost. Číslo volební, totiž celkový úhrn hlasů obdržených přítomnými kandidátními listinami, jest nejprve děleno podobným počtem, udávajícím kvocienty, jichž suma rovná se počtu mandátů, které se mají opatřiti. Jde pak o to, aby se určilo číslo o něco nižší než kvocient volební ve vlastním smyslu, jež by bylo obsaženo sedmkrát v celkových úhrnech rozličných kandidátních listin, má-li se opatřiti 7 mandátů, osmkrát, má-li se jich opatřiti osm, atd.

Mimo přílišnou složitost má tento systém ještě jednu závadu, s kterou se potkává jeho užití, a to jest, že nepřihlíží k hlasům, které nedosáhly žádné volby. Každý systém, jenž nepřihlíží k volebním hlasům ztraceným, překáží zásadě poměrnosti.

6. Soustava konkurujících listin kandidátních. Tato soustava, kterou p. Naville uplatnil ve Švýcarsku, dopomáhá bez odporu k nejracionálnějšímu provedení zastoupení poměrného; přiznává význam všem hlasům. Podrobíme poněkud hlubši úvaze tento systém, jemuž zajisté patří budoucnost.

Systém konkurujících listin neboli skrutinia listiny s poměrným rozdělením zakládá se na zásadě, že mandáty, místo aby byly výhradně přiděleny většině absolutní nebo relativní, mají býti rozděleny mezi různé strany poměrně k hlasům sebraným různými listinami.

Uvedeme některé applikace této soustavy:

a) Poněvadž každá skupina voličů nebo »strana« má právo býti zastoupena na sněmu, proto každá z těchto skupin nebo stran sestaví listinu svých kandidátů a určí jméno listiny, jež stává se vlastnictvím dotyčné skupiny. Dostaneme takto listinu »umírněných«, »národních«, »agrárníků« atd. Hlasovací listky mají, pod trestem neplatnosti, označovati stranu, pro kterou volič chce hlasovati. Toto označení jest provázeno jmény kandidátů.

Spočítáním lístků zjišťuje se počet hlasů, jež dostala každá z přítomných stran. Celkový úhrn hlasů odevzdaných všem stranám jest potom dělen celkovým počtem poslanců, kteří mají býti zvoleni do sněmu: tímto výkonem dostaneme »volební kvocient«. Zbývá pak již toliko vyšetřiti prostým dělením, kolikrát jest tento kvocient obsažen v počtu hlasů odevzdaných každé straně. Kolikrát kvocient

jest obsažen v tomto počtu, tolik poslanců jest přiděleno straně. V každé straně jest prohlášen za zvolena ten kandidát, jenž obdržel nejvíce hlasů: je-li rovnost hlasů, rozhodne se losem. Strany nebo skupiny, které dostaly počet hlasů nižší než kvocient, mají účast na rozdělení za jistých pravidel, stanovených volebním zákonem.

b) Kandidát nalézající se na několika listinách, má se rozhodnouti pro jednu z nich. Nerozhodne-li se sám, určí los, ke které straně bude počítán. Aby mohl kdo býti zvolen, — vykládáme zde ženevský zákon ze dne 3. září 1892 — požaduje se, aby kandidát dostal hlasy aspoň 15% všeho voličstva. Jestli žádný kandidát některé listiny nedosáhne tohoto čísla (q u o r u m), nemá tato listina »čísla volebního« a nemá účasti na přímém rozdělení.

Ve příčině tohoto posledního používá se téže methody, jaká jest popsána pod *a*), totiž, že se dělí celkový úhrn hlasů obdržených všemi listinami konkurujícími úhrnným počtem poslanců, kteří mají skládati sněm. Počet obdržený každou listinou jest potom dělen volebním kvocientem a tím dostaneme počet mandátů, jež mají připadnouti každé straně. Budiž 5,000.000 hlasujících a sněm o 500 poslaneckých křeslech, jež mají býti obsazena. Jedna listina, totiž jedna strana, obdrží 500.000 hlasů a jiná obdrží jich 800.000. Dostaneme volební kvocient, totiž počet mandátů, který má býti přidělen každé z těchto obou stran, když budeme děliti 5,000.000 číslem 500, což dává 10.000. Každá listina dostane tolik mandátů, kolikrát bude obsaženo 10.000 v úhrnném počtu hlasů, které jí byly odevzdány. Ta, které bylo odevzdáno 500.000 hlasů, bude míti právo na 50 mandátů, ta, které bylo odevzdáno 800.000 hlasů, obdrží mandátů 80. Když jsme toto rozdělení provedli, vybíráme z každé listiny — tak dlouho, až vyčerpáme počet mandátů, na něž ona má právo — ty z kandidátů, kteří na sebe soustředili nejvíce hlasů a prohlásíme je za zvoleny.

Zákon z roku 1894 kantonu Neuchâtelského zdokonaluje tento systém ustanovením, že poslanecký mandát, uprázdněný za vlády téhož zákonodárného sboru, má zůstati při straně, které náležel. V tom případě mandát dostane se tomu kandidátu strany, jenž dosáhl quorum, ale nebyl prohlášen za zvolena a dostal se na řadu v listině volby prvotní; tito kandidáti náhradní jsou zaznamenáni do přehledné tabulky, odkud se pak čerpá v případě uprázdnění některého místa.

Vidíme z výkladu těchto dvou method, že myšlenka praktického provedení zastoupení poměrného není něčím tak složitým, aby toto

zastoupení mělo zůstati v říši utopie. Těchto dvou method, jež jsme stručně vyložili pod *a*) a *b*), lze snadno užiti; jsou rozumné a lehce pochopitelné. Volič i ten nejtupější a nejméně vzdělaný nebude nikdy na pochybách, na kterou listinu má hlasovati. Ani ovčák sebe obmezenější nedá se svésti při tomto systému, aby hlasoval pro listinu »socialistickou«, slyší-li hlasovati pro listinu »rolnickou«.

Státní Rada kantonu Neuchâtelského vyslovila se takto o výsledcích několikaleté zkušenosti:: »Výkony volební, zvláště při počítání a poměrném rozdělování hlasů, prováděly se přesně a l e h c e: výsledky hlasování byly zjišťovány bez velkých obtíží a myslíme bez chyby .. .«

Zdá se nám, že důkaz je podán a že nikdo nemůže ze složitosti a z neupotřebitelnosti činiti závěry proti systému, který má pro sebe rozhodně tu neocenitelnou výhodu, že zajišťuje menšinám dle schematu spravedlivého, poněvadž jest racionální, zastoupení, na něž ony mají právo.

K tomu připomínáme, že applikace poměrného zastoupení přivádí s sebou užití s k r u t i n i a d l e l i s t i n y, jež jest nekonečně morálnější nežli s k r u t i n i u m j e d n o j m e n n é nebo okresové, právem uváděné v posměch a ne bez příčin nazývané »skrutiniem šosáků«, skrutiniem »těch posledních míst«*) nebo »skrutiniem osoby«. Skrutinium dle listiny jest »skrutiniem zásad«, opravdovým »skrutiniem strany«.

Jeho užití, které jest předběžnou podmínkou k applikaci zastoupení menšin, jest jednou z nejjistějších záruk poctivosti politických mravů ve veliké zemi.

Shrnujeme přítomnou studii ve dvě hesla.

Řekneme, že v moderním státě jest politická spravedlivost uskutečnitelna jen za podmínky, když všichni občané, členové národa, budou bráti účast na veřejné vládě.

Že tato účast jest možna toliko:

1. zavedením všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího a

2. současným zavedením zastoupení poměrného pro volby parlamentní.

Bez těchto dvou norem, vyplývajících jedna z druhé a racionálně stanovených, všecko jest toliko praksí jalovou a sobě odporující. — Nuže, v politice nic není horšího než jalovost a vnitřní odpor projevů zákonodárných.

---

[1] »bourgs pourris«, co Angličané zovou »rotten boraugh«.

Volební reforma v královstvích a zemích v říšské radě zastoupených.

Napsal Jan Koloušek.

Parlamentarismus v Cislajtanii byl vždy více nebo méně zakrytým absolutismem, který především hleděl udržeti staré a přežilé výsady feudalismu. Jednak to byl čl. 14. státních základních zákonů, který dovoloval vládně přenésti se přes všechny formy ústavní, jednak privilegované volební řády a protekční politika při obsazování úřadů urozenými pány překážely nejvíce tomu, aby z t. zv. Rakouska stal se trochu jen modernější stát. Obyvatelstvo si na tyto privilegované křivdy zúplna zvyklo a pokud se proti tomu kde chtělo ozvati, třebas i v mezích všelijak sdělaných zákonů, byla tu státní moci po ruce konfiskační prakse a omezování spolčovacího práva, při kterém neštítily se orgány veřejné bezpečnosti použiti i prostředků v krajní míře repressivních. Neposlední příčinou tohoto smutného stavu byly národnostní různice a důsledná snaha úřadů udržeti nadpráví ně meckého kmene, jakož i mnohdy systematické potlačování svobody svědomí. Úplná svoboda náboženství ústavně zaručená byla vlastně jen pro jediné vyznání, druhá se musila po případě všelijak přikrčovati. Odtud si vysvětlíme také, proč přísně a výlučně katolickým alpským zemím bylo dáno v říšské radě nepoměrně tak veliké a rozhodující zastoupení.

Nerovnost volebního práva vysvitne nejlépe z toho, že tuctu fideikomissních velkostatkářů dáno bylo totéž zastoupení jako 350.000 obyvatelů ve všeobecné kurii (v Čechách) podle reformy Badeniho. A už to bylo značným pokrokem proti starému Schmerlingovskému volebnímu řádu!

Konečně jsme se dožili toho i u nás, že vláda veřejně přiznala se, jak neudržitelné jsou tyto volební řády i že rozhodla se pro všeobecné rovné, žádným censem neobmezené právo volební. Každá jakákoli volební oprava u nás musila býti lepší než

nynější stav, i volební oprava Badeniho znamenala již značný pokrok. Rozumí se, že se nemohla očekávati u nás reforma ideální; vadí tomu již to, že k podstatné změně volebního řádu je zapotřebí dvoutřetinové většiny a že této většiny nelze docíliti ani proti Němcům, houževnatě se držícím své dosavadní državy, ani proti privilegovanému postavení alpských zemí, tím spíše ne, že se k tomu pojí příkrý odpor Poláků a velkostatkářů, kteří se opírají všeobecnému hlasovacímu právu způsobem otevřeným i tajným a kteří nasazují všecky páky, aby jakoukoli opravu volební zmařili. Nad to ještě vláda sice se prohlásila pro všeobecné a rovné hlasovací právo, ale zároveň je popřela, pravíc, že je potřebí hleděti k poplatnosti a kulturnímu stavu jednotlivých národů a že se nynějším historickým vývojem cislajtanským nesmí revolučně otřásti. Tu ovšem je mluveno jedním dechem i pro i proti rovnosti všeobecného hlasovacího práva.

Nejzajímavější je však to, že vláda ve své podané předloze neřídila se nikterak těmi zásadami, které prohlašovala. Dala se jednak zastrašiti voláním Němců, že jim nesmí býti ubráno ničeho z jejich državy dosavadní, jednak přece musila uznati, že dosud jiné národnosti byly křiklavě zkráceny a tedy přidala k 425 poslancům dosavadní říšské rady nových 30, kteří připadli Neněmcům. Ale v rozdělení těchto mandátů měla velmi, převelmi nešťastnou ruku a neuspokojila při tom celkem nikoho, leda alpské Němce. Ovšem svázala si ruce tím, že chtěla jednotlivým zemím jak málo lidnatým, tak málo poplatným i v kultuře opozdilým udržeti dosavadní počet mandátů; nedovolila si totiž na dosavadní državu, třeba sebe méně oprávněnou, sáhnouti.

Poznáme tuto nerovnost nejlépe z číslic obyvatelstva, které v jednotlivých zemích připadají na jednoho poslance podle posledního sčítání lidu v r. 1900:

Jeden poslanec připadá na tisíc obyvatel 1. v Solnohradech 32·1, 2. Vorarlbersku 32·3, 3. v Terstu 35·7, 4. v Korutanech 36·7, 5. v Hor. Rakousích 38·6, 6. v Tyrolsku 40·6, 7. v Krajině 46·2, 8. v Gorici a Gradišce 46·6, 9. ve Štýrsku 48·3, 10. ve Slezsku 52·3, 11. v Čechách 53·6, 12. v Dalmacii 54·9, 13. na Moravě 55·4, 14. v Dolních Rakousích 56·4, 15. v Bukovině 66·4, 16. v Istrii 69·0, 17. v Haliči 83·1.

K číslicím těmto není potřebí výkladu: země nebetyčných skal i chudičké pustiny nehostinného Krasu jsou tu nepoměrně výše ceněny nežli úrodné nivy Čech, Moravy a Dolních Rakous. Jak můžeme si jen pomysliti, že by kulturní úroveň obyvatel alpských údolí Gorice

a Gradisky a zvláště Dalmacie byla vyšší nežli v Čechách, na Moravě a v sídelním městě Vídni? Kdo by tomu chtěl věřiti?

Co se týče poplatní síly, ta se pro jednotlivé národnosti dá velmi těžko zjistiti, ačkoli při volebním všeobecném a rovném právu vlastně se o poplatní síle mluviti nemá! To by bylo opětné zavádění volebního censu, který se má vymýtiti! Kromě toho kdo dovede vůbec určiti poplatnost jediného jen člověka, neřku-li celého národa? Když něco podobného podniká tak vynikající odborník národohospodářský, jako je universitní professor vídeňský Wieser, není to nežli strannickost. Přece v moderní době vůbec o poplatnosti nerozhodují daně přímé, které jsou jen asi čtvrtinou státních důchodů u nás, nýbrž daně nepřímé a z nich hlavně daně spotřební. Kdo dovedl by za těch okolností zjistiti, kolik Němci, Čechové, Poláci atd. spotřebují soli, petroleje, cukru, kávy, tabáku, kořalky, piva, masa a jiných daním spotřebním podrobených věcí? A což dá se o daních přímých tvrditi, že by ukazovaly aspoň část poplatní síly jistého národa? Což není Wieserovi známa všeobecná ta pravda, že se daně přímé přesouvají s vyrabitele na spotřebitele, že místo, kde a kým daň přímá byla prvně zaplacena, je po případě naprosto lhostejnou věcí, zejména při našem daňovém zákonodárství? Tak na př. daň akciových společností předpisuje se největší měrou v sídle akciové společnosti a tímto sídlem namnoze dle zákona musí býti hlavní a sídelní město Vídeň! I jinak hlavní a sídelní město při centralistickém státu musí vykazovati zdánlivě poměrně daleko největší poplatnost, jelikož všechny úřady hlavní, všechna zařízení státní, dvorní i obchodní tam nutně gravitují!

S tím obmezením, které obsaženo v hořejších řádcích, a zároveň s vynecháním Dolních Rakous (Vídně) a Terstu (protože je to skoro jen území eminentně obchodního města) uvedeme nicméně poplatnost v daních přímých u jednotlivých zemí, jak následuje, totiž kolik tisíc korun daní těchto připadalo by na jednoho poslance podle podané vládní předlohy (na základě rozpočtu na r. 1906):

1. v Dalmacii 163, 2. ve Vorarlberku 293, 3. v Bukovině 312, 4. v Gorici a Gradisce 307, 5. v Haliči 322, 6. v Krajině 335, 7. v Tyrolsku 340, 8. v Korutanech 361, 9. v Istrii 378, 10. v Salcbursku 419, 11. v Horních Rakousích 489, 12. ve Slezsku 498, 13. ve Štýrsku 567, 14. na Moravě 603, 15. v Čechách 607.

Pomysleme si tedy, že ve Vorarlbersku přijde jeden poslanec na 32·1 tisíc obyvatel a 293 tisíc K daní přímých, kdežto v Čechách na 53·6 tisíc obyvatel a na 607 tisíc K daní přímých! Jaká tu rovnost

a jaké přihlédání k hospodářskému významu jednotlivých zemí? Nebo přimysleme si i kulturní úroveň a poplatnost, když v Dalmacii na 163.000 K daní přímých a hrozný počet analfabetů připadá skoro na týž počet obyvatel jeden poslanec jako v Čechách při poplatnosti v daních přímých 607.000 K!

Dodatkem k tomu uvádíme tu ještě data o osobní dani z příjmu, která jedině z daní přímých se málokdy dá přesunouti (ze známých důvodů vynecháváme i zde Vídeň s Dolními Rakousy a Terst). Připadá jeden poslanec na tisíc korun osobní daně z příjmu: 1. v Dalmacii 28·6, 2. v Krajině 44·1, 3. v Gorici a Gradisce 46·0, 4. v Haliči 46·5, 5. v Korutanech 50·5, 6. v Bukovině 56·4, 7. v Tyrolsku 56·4, 8. v Istrii 59·0, 9. v Horních Rakousích 67·1, 10. ve Vorarlberku 71·3, 11. v Salcbursku 71·6, 12. ve Slezsku 84·6, 13. na Moravě 87·8, 14. ve Štýrsku 90·0, 15. v Čechách 96·6.

Pozorujeme-li podrobnosti v rozdělení okresů v zemích českých mezi německé a české obyvatelstvo, vidíme, že na 100 voličů německých na venkově v Čechách (po většině v horských okresích usazených) připadá 127 voličů českých tomu rovnocenných. Ve Slezsku na př. je 100 voličů německých rovnocenno 173 voličům českým. A přece si Němci nejvíce v zemích českých stěžují na zkrácení své národnosti! Je to patrně pouze chytrá taktika se strany jejich.

Nejhorší je však nepoměr v tom, že dělán rozdíl mezi městským a venkovským obyvatelstvem a to beze vší logiky a beze všeho zdravého smyslu lidského. Tak v českých volebních okresích městských připadá jeden poslanec průměrně na 31·74 tisíc obyvatel, tomu blíží se skoro úplně poměr v německých městských okresích v Čechách, totiž jeden poslanec tu připadá na 31·67 tisíc obyvatel. Za to v českých volebních okresích venkovských připadá jeden poslanec teprve na 77·47 tisíc obyvatel; tedy je 100 obyvatel městských rovnocenno 244 obyvatelům venkovským. Naopak je tomu ovšem zase v Dolních Rakousích, kde 100 městských obyvatel je rovnocenno 84 venkovským a mezi městskými obyvateli je tam přece obyvatelstvo hlavního a sídelního města Vídně! Hledíme-li ještě k dalším podrobnostem, vidíme, že Praha-VIII. (Libeň) s 21·1 tisíci obyvatel má voliti jednoho poslance, kdežto venkovský okres Vodňanský s 89·3 tisíci obyvatel má voliti též jednoho!

Opačný poměr zase je v Dolních Rakousích, kde X. vídeňský okres (Favoriten) se 117 tisíci voliti bude zrovna tak jednoho poslance jako venkovský okres Tullnský s 23·6 tisíci obyvatel! Ovšem

ve vídeňském vnitřním městě připadá jeden poslanec již na 12·4 tisíce obyvatel a ve Vorarlbersku *ve venkovském okresu* Bludenzském jeden poslanec na 18·4 tisíce obyvatel! Je to zrovna výsměch na všeobecné *rovné* hlasovací právo!

Ale přes to je tato volební reforma i v té formě, jak ji vláda předložila, přenesmírným pokrokem proti dosavadním privilegiím volebním se zastoupením velkostatkářů (zejména fideikomissních) na jedné straně a se všeobecnou voličskou kurií na straně druhé. Tak monstrosní byly dosud naše volební řády!

Je tedy nutno aspoň v zásadě volební reformu vládou nabízenou (ač nemá-li to býti jen léčkou) přijmouti, ale v nejhorších křiklavostech ji aspoň poněkud zlepšiti. Ideální volební rovné právo nemají ovšem ani v nejdemokratičtějších státech republikánských, na př. ani ne ve Francii, v Severoamerické Unii, ani ve Švýcarsku. Tu nutno uvážiti, že je tím podáváno přece podstatné zlepšení a že dalšího možno se domoci v podrobných poradách říšské rady a později opět novou radikálnější i spravedlivější úpravou.

Plurální právo volební a jeho účinky.

(Dokončení.)

Nad to neučiněno zkušeností příznivých s tímto ryze plutokratickým plurálním právem volebním. Angličané odstranili je definitivně po platnosti téměř osmdesátileté a ve Švédsku nejsou s ním nikterak spokojeni.

Jediný obsáhlý pokus učiniti plurální právo volební základem všech voleb jak ve státě, tak ve vyšších i nižších svazích kommunálních, byl podniknut v Belgii. Znáti dějiny vzniku belgického plurálního práva volebního, jeho podstatu a výsledky, je důležito pro každého, kdo chce dosíci konečného úsudku o této formě práva volebního.

Volební právo parlamentární v Belgii spočívalo od r. 1848 na nejnižším ústavně přípustném censu 42 franků 32 centimů. Při obyvatelstvu, čítajícím 6,147.041 duší bylo r. 1890 jen 134.437 voličů, t. j. 2·187%, nejmenší to tenkrát procento voličů mezi konstitučními státy. Neudržitelnost tohoto stavu byla dávno cítěna a od konce let šedesátých bylo pozorovati pronikavou agitaci pro všeobecné právo volební. Návrhy, jež podali k tomu cíli ve sněmovně Janson r. 1883 a Houzeau de Lehaie r. 1887, neměly úspěchu. R. 1890 podal Janson opětně návrh na revisi ústavních článků, týkajících se volebního práva do obou sněmoven a volitelnosti do senátu; návrh ten vzat nyní vážně v úvahu, neboť nespokojenost v zemi s platným privilegovaným právem volebním nabývala velmi povážlivé povahy, zejména v dělnictvu. Katolická vláda byla sice pro rozšíření práva volebního, ale proti všeobecnému právu volebnímu. R. 1892 usnesly se sněmovny o revisi, konány nové volby (jak v případě tom belgická ústava žádá) a r. 1893 jednaly sněmovny o vládní předloze volební. Názory stran o volební reformě tak se rozcházely, že jednání nevedlo k cíli; neb všecky strany ve sněmovnách zastoupené stály před nejistotou, jaký vliv bude míti příští utváření práva volebního na jejich budoucnost. Ale revoluční nálada lidu poučovala sněmovny, že vo-

lební reforma musí být za všech okolností provedena ve smyslu demokratickém. V této tísni podařilo se poslanci Albertu Nyssensovi dosíci svými ideami praktického úspěchu. Nyssens doporučoval totiž v brošuře, několik let před tím vydané, volební právo všeobecné, ale ve smyslu pluralistickém mírně odstupněné. S jistými modifikacemi byl to návrh Nyssensův, jenž po dlouhém boji zvítězil; nový volební řád byl přijat sněmovnou poslanců 18. dubna 1893, senátem 27. dubna 1893.

Podstatná jeho ustanovení o volbách do sněmovny poslanců jsou tato: Volba je přímá. Jeden hlas má každý Belgičan 25letý, nejméně rok v obci usedlý, jenž zákonem z práva volebního není vyloučen.

Jeden hlas dodatný má každý občan: 1. jenž 35. rok věku dokonal, je ženat nebo vdovec, má manželské potomstvo a platí aspoň 5 franků osobní daně; 2. jenž 25. rok věku dokonal a má nemovitost v ceně 2000 franků, nebo má od 2 let z belgických státních papírů rentu aspoň 100 franků. Majetek manželčin přičítá se muži, majetek nezletilých dětí otci. Tyto oba hlasy mohou se spojit tak, že, kdo splní podmínky ad 1. a 2. vytčené, má 3 hlasy.

Dva hlasy dodatné (tedy celkem 3 hlasy) mají 25letí občané, kteří 1. mají diplom vysokoškolský nebo vysvědčení o absolvování střední školy vyššího stupně; nebo 2. zastávají neb zastávali veřejný úřad, anebo mají neb měli postavení neb soukromé zaměstnání odůvodňující domněnku, že mají aspoň vědomosti, jež poskytuje střední vzdělání vyššího stupně. Podrobnosti o tom obsahuje zákon pozdější ze dne 12. dubna 1894.

Nikdo nesmí mít víc než 3 hlasy. Volitelný je každý 25letý Belgičan, požívající občanských práv a v Belgii bydlící.

Pronikavě zreformován senát a v létech 1894 a 1895 zavedeno plurální právo volební též do provinciálních a kommunálních rad. Nás však zajímají pouze volby do sněmovny poslanců.

Bezprostřední následek reformy byl potud velmi příznivý, že rozčilení v lidu se uklidnilo a nebezpečí revolučního hnutí zažehnáno. Základy politického života byly reformou mocně posunuty. Počet voličů při prvních volbách dle nové soustavy r. 1894 se téměř zdesateronásobil. R. 1900 bylo voličů 1,472.953, hlasů 2,269.414. Z toho připadalo po jednom hlase na 915.673, po dvou hlasech na 318.099, po třech hlasech na 239.181 voliče. Dvojhlasí voličové měli 636.198, trojhlasí přes 717.543, všichni vícehlasí přes 1,353.741 hlasů. Mělo tedy 557.270 voličů plurálních o 438.068 hlasů více než téměř million

voličů jednohlasých. Poměr voličů vícehlasých k jednohlasým se v různých krajích země značně liší. Jeť hlavní stížností obyvatelstva městského a průmyslového, že je volebním systémem zatlačeno na prospěch krajů venkovských. Se strany socialistické byl proto též plurální systém volební nazván systémem rurálním.

Ku správnému ocenění účinků této soustavy dlužno míti na zřeteli předně, že současně s volební reformou zavedena volební povinnost tak, že nedostavení se k volbě je naprostou výjimkou, a za druhé, že v Belgii je značné procento analfabetů (r. 1890 více než čtvrtina všech obyvatel přes 8 let starých byli analfabeti); bez volební povinnosti by analfabeti většinou as nevolili a jejich hlasy připadají zajisté převahou katolické majoritě.

Výsledky volební po reformě byly tyto. Katolické strany obdržely při volbách r. 1894 poslance 104, r. 1896 111, r. 1898 112 ze 152 poslanců. Socialisté obdrželi r. 1894 poslance 23, r. 1896 29, r. 1898 28. Liberálové obdrželi r. 1894 poslanců 25, r. 1898 12. R. 1898 stálo proti něco více než millionu hlasů klerik. téměř 900.000 hlasů stran ostatních, a přece klerikálové obdrželi bezmála ¾, ostatní strany jen málo přes ¼ mandátů. Tyto nesrovnalosti vedly po tuhých bojích k nové pronikavé změně volební soustavy zákonem ze dne 29. prosince 1899, jímž na místě dosavadních voleb majoritních zavedeny volby proporcionální. Při volbách r. 1900 obdržela katolická pravice 86 poslanců, liberálové a progressisti 33, socialisti 32, křesťanští demokraté 1. Při posledních volbách r. 1904 konečně obdrželi (počet poslanců zvýšen na 166): katolíci 93, liberálové 43, socialisti 28, křesťanští demokraté 2. Tento převrat v postavení středních stran liberálních způsobil nikoli systém plurální, nýbrž proporcionální, poněvadž činí zbytečným volební spojení stran protiklerikálních a každá menšina je nyní samostatně zastoupena.

Za tohoto stavu věci je z míry těžko usuzovati o samostatných účincích plurálního práva volebního v Belgii. Fungovaloť samostatně pouze při trojích volbách 1894, 1896 a 1898, odtud pak je v účincích svých křižováno systémem poměrným tak podstatně, že se od té doby účinky ryzího plurálního práva volebního vymykají vůbec výpočtu. Nad to není možno zkoumati vliv plurálního práva volebního na volební právo všeobecné, nelze zjistiti, zda Nyssensem hlásané zmírnění účinků volebního práva všeobecného vskutku nastalo, poněvadž systému plurálnímu nepředcházel systém rovného práva volebního, s jehož výsledky účinky onoho by bylo lze srovnávat, nýbrž systém

plurální byl zaveden bezprostředně po systému práva volebního nad míru omezeného.

Za nedostatku nepochybných výsledků vzešlo plurálnímu systému v jeho vlasti již mnoho protivníků. Poukazuje se na rozpor mezi ústavní zásadou právní rovnosti a libovolným rozdělením národa na tři třídy volební. Namítá-li se proti tomu, že volební právo není vlastně právem, nýbrž veřejnou funkcí, odpovídá se správně, že k veřejné funkci člověk buď schopen je nebo není; není schopnosti poloviční nebo třetinové: propůjčí-li se jistým osobám větší právo hlasovací než jiným, má patrně schopnost jedněch voliti správně korrigovat neschopnost druhých; důsledně však musilo by být volební právo neschopným odepřeno. Namítá se dále, že systémem tím se volebním podvodům dvéře otvírají dokořán. I sami přívrženci volební reformy belgické z r. 1893—94 přikládají jí význam jen přechodný, pokládají ji jen za výchovný prostředek mass k volebnímu právu rovnému. Belgický systém je tedy systémem přechodním, jehož úkolem bylo zmírniti nesmírný skok od nejomezenějšího k nejneomezenějšímu právu volebnímu. Tím svůj dějinný úkol dokonalo.

V. Vyličivše theorii a praxi plurálního práva volebního, můžeme přikročiti k jeho kritice. Vážné diskusse zaslouží pouze theorie vycházející ze sociální povahy práva volebního. Tyto theorie mají jistou příbuznost s návrhy, které mají za předmět organisaci společnosti za účelem voleb a skrze ně. Tu i tam vychází se ne od rovných individuí, nýbrž od sociálně differencovaných skupin, hledí se uplatnit nikoli mechanický element abstraktní osobnosti, nýbrž váha, příslušející osobnosti dle její zvláštnosti a sociálního postavení. Kdežto však organická theorie volby skupinové pátrá po přirozených, již stávajících skupinách obyvatelstva, aby je učinila základnou voleb, theorie voleb plurálních pokládá lid za massu jednotnou, kterou teprve za účelem volení dělí v několik kruhů s oprávněním odstupněným. Plurální právo volební chce demokracii zmírniti, organické volební právo skupinové chce ji odstraniti.

Následkem té příbuznosti platí proti plurálnímu právu volebnímu táž námitka, která z předu činěna proti theorii organické: volebnímu právu se ukládá úkol, se který není. Nástroj tak nedokonalý, svou podstatou na zevnějších znacích založený, nemůže vystihnouti sociálních intensit. Zvolený poslanec nemůže ve sněmovně vyjádřiti nic jiného, nežli svou individuelní vůli, určenou zevnějšími okolnostmi, zejména však programy stran.

Nehledíc k pochybnostem theoretickým, vznikají vážné obtíže při praktickém provedení plurálního práva volebního: který věk, jak velké jmění má být podmínkou hlasu dodatného? Jak a do které výše se mají hlasy hromadit? Škrtnutím péra může zákonodárce dáti mnoha tisícům o hlas více a tím voliče o méně hlasech libovolně stlačit; volební právo voličů, méně hlasy nadaných, se může stát zcela illusorním, a volební právo plurální se pak sotva liší od volebního práva, vázaného na vysoký census. Přílišná mírnost ve přidělení hlasů plurálních naopak může mít za následek, že výsledek voleb se neliší valně od výsledků volebního práva rovného. Stavěti plurální právo na stupních věku nemá podstatného účinku. Přiznati několik hlasů dodatných vzdělancům je, jak příklad belgický ukazuje, téměř bezvýznamno. Plurální hlasy minou se vůbec účinkem na výsledek voleb tam, kde počet hlasů plurálních proti všem hlasům minimálním je v menšině. Vskutku však čelí všecky pokusy o provedení parlamentárního plurálního práva volebního k tomu, aby skupinám vícehlasým byla zjednána převaha nad jednohlasými. U přívrženců tohoto systému je právě patrno přání, jehož ne vždycky jsou si vědomi, aby nejnižší třída třídami vyššími byla pokud možno přehlasována. Plurální právo má tendenci státi se volebním právem třídním, jež ponechává nejnižším třídám jen zdání práva.

Plurální právo volební je tedy stále v nebezpečí státi se volebním právem nepoctivým. Největší chybou trojtřídního systému volebního, jak je zaveden v Prusku a od r. 1896 také v Sasku, je v tom, že třetí třídě volební celkem již z předu byla odňata možnost vykonávati rozhodný vliv na výsledek volební. Něco takového však není důstojno státu a jeho zákonů. Zákonodárce má být poctivý, jen tak je oprávněn žádati na občanech, aby i oni byli poctiví. Je mužněji jednáno a svědčí o vyšší mravnosti, prohlásí-li stát, že jisté kategorie občanů z práva volebního vylučuje, poněvadž jich neuznává schopnými vykonati volební funkci v prospěchu obecném, než přizná-li jim práva volební, ale učiní-li opatření taková, jimiž výkon těchto práv se stane illusorním. Cítí-li se stát povinným nějaké třídě práva volební přiznati, pak musí se také postarat o to, aby mohla být prakticky osvědčována.

Dlužno konečně poukázati na rozpor tkvící v tom, že se jednotlivým kategoriím voličů přiznává na výsledek volby vliv různý, poslanci však ve sněmovně jsou si rovni. Měl-li poslanec jako volič snad jen jeden hlas, jak může, byv zvolen, míti týž vliv, jako jeho kollega, jenž měl jako volič více hlasů volebních?

VI. Konečně řeší Jellinek otázku, doporučuje-li se zavést plurální právo volební v některém z německých států spolkových. V oboru volebního práva sněmovního (nikoli do sněmu říšského, nýbrž do sněmů jednotlivých států spolkových) je patrno velké úsilí reformní. Badensko v minulém roce zreformovalo důkladně sněmovnu první a zavedlo všeobecné rovné a přímé právo volební do sněmovny druhé. V jihoněmeckých státech jsou reformy volební předmětem parlamentárních jednání, ale plurální systém tu nemá přívrženců. Za to tím větší úlohu hraje plurální právo volební v návrzích, jež byly učiněny na změnu práva volebního v Sasku. V Sasku panuje nespokojenost s volební soustavou od r. 1896, kdy byla zavedena pro volby do sněmu soustava trojtřídní a volby nepřímé místo dřívějších voleb přímých a mírného censu. Soustavou tou měl být zastaven vzrůst sociální demokracie. Sociálně demokratické hnutí však touto změnou nejen neutrpělo, nýbrž, mohlo by se říci: samozřejmě, získalo na prudkosti. Parlamentární dějiny neznají příkladu, že by nějaká strana změnou práva volebního i v lidu bývala zatlačena. Může být z parlamentu vyloučena, aby pak s tím větší prudkostí pokračovala ve svých často mnohem povážlivějších bojích mimoparlamentárních. Ač návrhy, obírající se plurálním právem volebním pro Sasko i v podstatných věcech se rozcházejí, mají společnou snahu sociální demokracii ze sněmovny co možno vyloučiti. Je jisto, že obratně upraveným plurálním právem volebním lze toho dosíci. Ale je nepochopitelno, co tím má být trvale získáno. Sociální demokracie nebude novým volebním právem oslabena, jako nebyla systémem dosavadním. Mimo to je však důležitým státním zájmem, aby každé větší straně, byť se sebe více stavěla proti platnému státnímu řádu, bylo alespoň umožněno, aby svůj názor ve sněmovně uplatnila. Právě konservativci velebená myšlenka, jež žádá, aby parlament byl obrazem národa, musila by tomu brániti, aby v tom obraze byl setřen podstatný rys, třeba mnohým sebe více nemilý.

A ještě jeden důvod proti zavedení plurálního práva volebního dlužno uvážiti. Má-li být zaveden nový, v dotčených zemích posud nevyzkoušený princip volební, musí být princip ten populární, v tom smyslu, aby v širokých vrstvách budil a udržoval zájem o volby. Tak Badensko přes mnohé pochybnosti vedoucích činitelů státních provedlo volební reformu podle přání lidu, protože tam žije vědomí, že přirozená příchylnost každého k vlasti roste dobrodiními a právy, jež mu vlastní stát poskytuje. Ale stát, jenž dělí své občany na občany většího a menšího práva tak, že dává jednomu číselně cítiti, že má

jen zlomek hodnoty druhého, je stále v nebezpečí, že si srdce širokých vrstev tak odcizí, že budou náchylny přihlížeti bez účasti každému pokusu vyvlastňovacímu, který bude učiněn jakoukoli formou se strany mocnější proti jejich státu. Neb trvale jsou každý stát a každá vláda upevněny proti vnějším vlivům jen tehdy, spočívají-li na věrnosti a příchylnosti většiny svých příslušníků. Takovým populárním právem volebním plurální právo volební při množství námitek, jimž jeho nauky jsou vydány, být nemůže. — Tento poslední důvod je pověděn se zřetelem k poměru německých států spolkových k Prusku, ale má zajisté platnost obecnou.

O školních lékařích.

Napsal J. Zeman.
(Pokračování.)

Dle výroční právy šk. lékařů berlínských bylo r. 1902 vyšetřeno 2547 nováčků, z nichž bylo 312, t. j. 12% jako neschopných buď pro tuberkulosu nebo tělesné zakrnění ze školy obecné odmítnuto. Jiná část prohlédnutých byla odkázána do tříd pomocných. Výsledky této prohlídky měly blahodárný vliv i na další výchovu domácí.

Počet dětí na jednoho lékaře připadající a honorář viděti z následujícího přehledu:

Obec	Počet šk. lék.	Počet dětí na jednoho lék. šk. připadaj.	Honorář
Berlín	26	500	2000 marek
Vratislav	17	2000	500 »
Mnichov	27	—	1000 »
Magdeburg	24	—	—
Lipsko	20	3—4000	500 »
Drážďany	16	4000	—
Frankfurt n. M. .	15	1700	1000 »
Norimberk	15	3300	600 »
Charlottenburg . .	14	—	400-1000 »
Královec	10	2000	600 »
Štětín	13	—	—
Gdansko	16	—	—
Poznaň	8	—	—
Plavno	4	—	500 »
Darmstadt	4	1500	500 »
Cáchy	11	—	—
Mühlhausen . . .	14	—	—
Karlsruhe	1	—	3000 »
Mannheim	1	—	10000 »

V městech, kde jest více lékařů školních ustanoveno, podléhají administrativou a zodpovědností buď městskému fysikátu (Frankfurt, Vratislav, Lipsko, Drážďany, Heilbron, Mnichov a j.), nebo jednomu ze svého středu, jehož si každoročně sami za vrchního lékaře zvolí (Kamenice, Cáchy) a mívají společné porady; v Lipsku, v Kamenici, ve Vratislavi a v Královci měsíční, v Charlottenburku čtvrtletní, ve Frankfurtě n. M. a v Norimberce třikrát za rok, v Bonnu a Heilbronu dvakrát do roka. Někde súčastní se lékař každé schůze místní školní rady.

Činnost všech lékařů saskomeiningenských státem zřízených týká se:

I. Prohlídky budovy, t. j. všech místností školních a zařízení jejich i učitelova bytu ve škole. Zejména přihlíží se k osvětlení, ventilaci, vytápění, lavicím, ke způsobu čištění podlahy, chodeb, schodů, k zařízení pro odkládání šatů, plivátkům, záchodům, hřišti, šk. lázním, studním. Prohlídka vykoná se vždy 1. února. Zpráva o ní podá se školním úřadům. Shledané nedostatky odstraní se ihned nebo o prázdninách a na podzim vykoná lékař kontrolu.

II. Zdravotního stavu mládeže. Ve výkazech udá se počet žactva ve třídě, označí se povšechně celkový stav žákův (vzezření, výživa, čistota) známkou: dobrý, prostřední, špatný. Dále nutno uvésti, jak se rodičové chovají k celé akci, nepřekážejí-li jí nebo jsou-li při šetření přítomni. Na jiný výkaz poznamenají se nemoci vyskytlé. Při chorobách hromadných nebo častých vyšetřuje se příčina toho. Při nemocech nakažlivých (tuberkulose, nečistotě hlavy a j.) jest lékař oprávněn poukázati žáka, aby na čas do školy nechodil, o čemž se zpraví místní nebo okresní školní rada. Zprostí-li lékař žáka od tělocviku, ručních prací nebo jiného předmětu, oznámí to učiteli, kterýž nařízení lékařovo i na výroční zprávu napíše. Při kontrole vyplní se výkaz, z něhož lze vyčíst, jak bylo rady, případně nařízení lékařova uposlechnuto, zdali se nemoc vyhojila a které dítě bylo odkázáno do léčebných ústavů. Žákům ze školy vystupujícím poradí lékař při volbě povolání. Konečně se žádá, aby školní lékaři přednáškami a jinak pokud možno zdravotnictví podporovali.

V Belgii: V Brusselu a v Antverpách byli již r. 1874 čtyři školní lékaři s assistenty ustanoveni. Tím má Belgie asi primát v otázce. Ale instituce valně se nešířila, až r. 1896 stoupl počet šk. lék. v Belgii na 52. V Antverpách platí nařízení z r. 1882:

Dans les écoles primaires gratuites et dans les jardins d'enfants, les Medecins se fout présenter à chaque école tous les élèves reçus,

depuis la visite précédente, et constatent l'état de santé de chacun d'eux Il consignent dans un registre qui reste à l'école, le résultat de cet examen.

V Hollandsku není instituce školních lékařů valně rozšířena. Teprve poslední dobou usilují o ni hlavně učitelé a paedagogické spolky (spolek učitelstva sociálně-demokratického, nizozemský klub pro národní výchovu a j.), žádajíce na vládě, aby vydala předlohu zákona o školních lékařích.

Školní lékaři jsou v Zaandamu (u Amsterodamu), v Schiedamu (u Rotterdamu). V Zuidbroeku, Niew-en Jooslandě, Beesterzwaagu, Wischoten, Maasluis a j. v menších městech a na vesnicích konají lékařský dozor lékaři městští a obvodní.

Ve Francii zaveden lékařský dozor r. 1886. V Paříži již r. 1889 bylo pro primární školy 126 »médecin inspecteur«. Remunerace pro všechny činila 100.800 franků. Inspekci koná školní lékař pravidelně dvakrát za měsíc a zprávu o ní podati musí ještě téhož dne nadřízenému úřadu. V r. 1896 zorganisovala se služba lékařská tak, že jest jmenován zvláštní generální inspektor školní, jenž má dozor nad činností všech lékařů školních, činí návrhy vládě a j.

Švýcary měly v některých kantonech školní lékaře sice již od r. 1863, ale celkem organisace také není zvlášť pozoruhodna. Ženeva má 12 školních lékařů od r. 1888. Mimo Ženevu působí školní lékaři v Lausanne (od r. 1883), v Basileji, v Curychu, Neuchâtelu, Zugu, Chauxdefonds, Locle, Sv. Havlu (1904), v Bernu. V Lucernu volí si lékaři sami ze svého středu školní lékaře.

V Anglii také není instituce školních lékařů v popředí, ač Londýn na lékařský dozor věnuje 101.700 liber sterlinků. Speciálních lékařů zubních jest 10, očních 6 a mají asi po 3000 K.

V Dánsku datuje se počátek prakse školních lékařův 1. dubnem 1897. V hlavním městě připadá na dozor 2—3000 dětí jednomu lékaři; ve městech venkovských ovšem méně. Honorář místními radami školními určený jest nepatrný: V Kodani 400 korun, jinde 250—500 K. Lékař přichází do školy ob týden a jest mu dovoleno sledovati hygienické poměry i při vyučování. Jednou za rok koná se konference všech správců škol a školních lékařů, v níž se volí tříčlenný permanentní výbor pro zdravotnické záležitosti školní. Od r. 1898 působí v několika městech i zubní lékaři školní. Za rozkvět hygieny školní děkuje Dánsko kodaňskému lékaři dr. Axel Hertelovi, ale jednotného postupu, úřední centralisace tu přece není. Nahrazuje ji zatím zdravotnický spolek r. 1903 založený.

V e Š v é d s k u působí školní lékaři hlavně na středních školách.

V N o r s k u je funkce školních lékařů svěřena okresním lékařům, ale jejich činnost je nepatrná. V Trondhjemu svěřena však městskému lékaři a dána mu instrukce:

1. Dozor týká se budov, učebných prostředků a žactva.

2. Správce školy opatří si od rodičů data o zdravotním stavu žáka, který začíná chodit do školy. Lékařské prohlídce podrobí se dítě na počátku roku a v roce tehda, když toho učitel žádá.

3. Jednou za 14 dní prohlédne lékař děti, které mu učitel označí. Třídní učitel a správce jsou přítomni prohlídce. O době své návštěvy dohovoří se lékař se správcem školy.

4 Je-li v zájmu dítěte, musí lékař jíti i do domu jeho a vyšetřiti je.

5. V náhlých případech, při úrazu ve škole a p. poskytne školní lékař dítěti první pomoc buď ve škole nebo doma.

6. Každého druhého měsíce je lékař jednou přítomen při psaní, kreslení, tělocviku a ručních pracích, aby kontroloval držení těla.

Mimo to prohlížejí a ošetřují zubní lékaři trondhjemští chrup dětí zdarma.

V R u s k u šla instituce školních lékařů před Německem. V Moskvě již r. 1871 působili lékaři na středních školách. Pro obecné školy teprve r. 1895 ustanoveno 6 školních lékařů. V Petrohradě bylo od r. 1892 pro obecné školy 35 lékařů; jsou remunerováni 900 rubly, podléhají komissi pro lidové vzdělání a jsou povinni dle instrukce z r. 1900 vyšetřiti všechny nováčky, vésti zdravotní výkazy a přijíti dvakrát týdně na prohlídku do školy. Každé petrohradské gymnasium a reálka (tedy i 14 dívčích gymnasií) má svého lékaře neb lékařku. Navrhuje jej ředitel ústavu a okresní kuratorium jej potvrzuje. Je-li ústav spojen s internátem, má šk. lékař 600 rublů, bez dozoru na internát 300 rublů. Kijev má 3 šk. lékaře, jež remuneruje 1000 rublů.

V B u l h a r s k u zaveden r. 1902 lékařský dozor na chlapeckých a dívčích gymnasiích a na učitelských ústavech přičiněním ministra vyučování dr. Šišmanova. Dozor týká se budov, jejich zařízení a zdravotního stavu žactva. Mimo to koná školní lékař, jsa členem učitelského sboru, na počátku a na konci školního roku měření anthropologická, přednáší v poradách, vyučuje zdravovědě, fysiologii a anthropologii. Řád pro školní lékaře a lékařky, kteří podléhají zdravotnímu inspektorátu v ministerstvu, vymezuje dost podrobně působnost lékařskou. Mezi jiným je povinností školního lékaře vyšetřiti

ty, kteří mají býti do ústavu přijati; vyplňuje formulář, v němž jsou tyto otázky:

1. Může býti žák přijat?
2. Bude u něho třeba častějšího dozoru lékařského?
3. Kde má ve třídě seděti?
4. Je potřebí, aby byl osvobozen od některých předmětů?
5. Kterými tresty smí na něj učitel působiti?
6. Jak má učitel s ním zacházeti vzhledem k jeho zdravotnímu stavu?

Prohlídka lékařská děje se ve zvláštní místnosti, opatřené nutnými přístroji lékařskými a j. (na př. přípravky desinfekční, obvazy a j.). Chudí žáci jsou léčeni v jmenované místnosti nebo doma na útraty školní pokladny. Ministerstvu podává se ročně zpráva o činnosti zdravotnické. V místě, kde je více lékařů školních, koná se pro všechny jednou za měsíc porada, jíž se mohou účastniti lékaři městští a okresní.

V Americe jsou ve všech větších městech Spojených Států školní lékaři k ruce školním inspektorům. V Bostoně jest 50 lékařů šk., v Chicagu rovněž tolik s měsíční remunerací 50 tolarů. V Novém Yorku jest jich 300 od r. 1897. V jmenovaných městech koná se zdravotní inspekce denně. Dobrovolně konají lékaři službu ve školách v New Havenu, Mineapolis, Detroitu a Lincolnu. V Argentině působí šk. lékaři od r. 1884. V jednom severoamerickém městě je prý i černoch školním lékařem.

V Japonsku působí lékaři ve 6701 škole obecné, na 52 učitelských ústavech, 178 středních školách a na 42 vyšších učilištích. Celkem 3758 lékařů. Vydání s organisací spojená činí přes 400.000 korun. Funkce lékařů školních je dle německého vzoru, jako všechny moderní zjevy společensko-výchovné. Je pozoruhodno, že v Japonsku stává ministerstvo pro zdravotnictví.

Konečně i v Egyptě jsou školní lékaři (Kairo 1882).

(Pokračování.)

Generální stávka.

Napsal Étienne Buisson.

(Pokračování.)

V.

Pokusy.

Přehled historický.

Stávka generální má již své dějiny: pět pokusů bylo o ni učiněno; dva v Belgii, jeden ve Švédsku, jeden v Hollandsku a poslední v Italii.

Není možno, abychom v rámci této úvahy pojednali do podrobností o těchto různých manifestacích lidového odboje, ačkoli studie takového druhu byla by bohata na poučení ze zažitých zkušeností.

Ale jest velmi nesnadno učiniti si úsudek objektivní a veškeré vášně zbavený o událostech, které se sběhly v nedávné době, a na základě výsledků, které se jim přičítají, zamítati nebo schvalovati methody, kterých bylo při nich použito. Nebezpečí jest tak veliké, pokušení tak přirozené, abychom spojovali v kausální souvislost události, které následovaly v téže řadě myšlenkové v krátkých intervalech po sobě a kterých spojitost přece jest naprosto nemožno zjistiti.

Na př. po druhé stávce generální v Belgii jevila agitace ve prospěch všeobecného práva hlasovacího citelný úpadek ve vrstvách lidových. Nepřátelé stávky generální prohlásili několikrát, že tento neblahý obrat v postupu propagandy jest zaviněn nezdarem stávky. Její přívrženci odpověděli, že zamítnutí předlohy liberálně-socialistické o všeobecném právu hlasovacím sněmovnou mělo by týž účinek. — Jiní posléze připomenuli, že nikdy žádné hnutí propagační nemůže se udržeti dlouho na vrcholu své slávy nebo pokračovati neustále v před, a že jest v přirozeném řádu věcí, že v nadšení a ruchu lidovém střídají se periody stoupání a klesání.

Zaujmouti stanovisko v otázkách tohoto druhu, když neznáme důkladně podrobností, znamená vydávati se v nebezpečí hrubých omylů; a pak, vykládati fakta bez jejich příčin a následků mravních

i sociálních znamená podávati výklad neúplný. Abychom pochopili v souhrnu a v celém dosahu takové hnutí lidové, jako jest stávka generální, bylo by třeba, abychom je prožili ve všech jeho podrobnostech; abychom podali o něm aspoň částečnou pravdu, bylo by třeba napsati o něm dějiny dokumentované, přihlížejíc k tendencím všeobecným i zvláštním, k tužbám stran i jednotlivců, k poměrům dělnictva se stanoviska hospodářského, sociálního a politického, slovem k celému tomu souhrnu fakt a myšlenek složitých, které dohromady vytvářejí jeden okamžik dějin současných. Bude tedy pochopitelno, že s nejkrajnější opatrností chceme si počínati, povíme-li zde několik slov o pěti pokusech stávky generální, které nám již vykazují dějiny mezinárodního proletářstva.

* * *

Jakožto předběžnou poznámku dlužno tu uvésti, že žádná z těchto stávek politických neměla nebo nesnažila se míti ráz revoluce sociální, která dle některých stoupenců tohoto způsobu proletářské činnosti jest v theorii nerozlučitelna od myšlenky stávky generální. Všecky omezily se na pouhé manifestace proti jistým příkořím se strany tříd majetných a státu, nebo aby způsobily na tyto nátlak za příčinou získání jisté výhody politické (všeobecného práva hlasovacího ve třech případech).

I. — Stávka v Belgii r. 1893 byla první stávkou politickou.[1] Hospodářská a politická organisace belgického proletářstva byla málo vyvinuta v té době, ale během ohnivé kampaně za všeobecné právo hlasovací, která předcházela stávku, proletáři belgičtí naučili se jednak soustřediti svoje úsilí k jedinému cíli, jednak s důvěrou oddávati se vedení Strany dělnické.

Pohnutka stávky — všeobecné právo hlasovací — byla zajisté taková, aby uvedla ve zvláštní nadšení massy lidové: připraveny jsouce dlouhou propagandou, podnikly stávku za podmínek zvláště příznivých dobrému výsledku. Mravní účinek způsobený na měšťáctvo zastavením veškeré činnosti dělnické byl dokonalý.

Poprvé proletariát použil proti státu této zbraně tajemné, jejíž účinek byl neznám; a třídy majetné pocítily před ní velikou hrůzu. Dlužno poznamenati zajisté, že vysoká průmyslnost oné země činila generální stávku hrozivější než kde jinde. Buržoasie kladla odpor

[1] Referát občanky Roland-Holstové na sjezdu v Amsterodamě, Mouvement socialiste, čís. 139—140.

poněkud nerozhodně; obávala se tak velice revoluce, že raději přivolila k žádaným ústupkům.

Výsledkem této stávky generální bylo obdržení všeobecného práva hlasovacího, ale plurálního.

II. — Generální stávka v Belgii r. 1902, jež měla tentýž cíl jako prvá, byla rozsáhlejší nežli stávka r. 1893 a pojímala 300.000 dělníků. Proletářstvo bylo lépe zorganisováno, lépe připraveno k boji, a přece nedobylo žádného výsledku uspokojivého. Kdežto totiž majetné třídy strachovaly se v r. 1893 před hnutím stávkovým, jehož přesného dosahu neznaly, ukázaly se naopak při druhém pokusu dobře připraveny k boji; znajíce zbraň, kterou se jim hrozilo, neděsily se jí. Všecky prostředky potlačovací a obranné, jež měly po ruce ke zmaření výsledků stávky, byly uvedeny v praksi se zdarem. Tajemný prestyž stávky zmizel, a vláda nahlédla, že odvahou a násilím mohla by učiniti přítrž dělnickému hnutí.

Druhá stávka belgická, minula-li se s přímým úspěchem, dala nicméně veliký příklad mezinárodnímu proletářstvu tím, jak byl proveden ústup. Belgičtí proletáři po porážce seřadili se opět pod dokonalou disciplinou. A tato disciplina sama chránila dělnictvo vůči zaměstnavatelům, kteří nesáhli ke krajní pomstě a přijímali k sobě opět stávkáře. Bylo bohužel litovati obětí, jichž si vyžádaly massakry v Brusselu a v Loewenu, vykonané strážci pořádku; ale to byly pouze následky na neštěstí příliš časté davových hnutí a vnitřních nepokojů. Politická situace socialismu nebyla tím dotčena; volby, jež následovaly, vykazovaly úhrnem v celé zemi přírůstek 16.000 hlasů: agitace ve prospěch všeobecného práva hlasovacího byla tím sice poněkud oslabena, ale nic nám nedovoluje tvrditi, že stávka byla toho příčinou.

III. — Generální stávka ve Švédsku byla výslovně ohlášena jakožto prostředek d e m o n s t r a c e a nikoli jakožto prostředek n á t l a k u. Propukla rovněž za příležitosti všeobecného práva hlasovacího, během diskusse různých návrhů zákona. »Dělníci švédští chtěli dokázati tímto způsobem, že nezříkají se dosud všeobecného práva hlasovacího, nýbrž své mzdy za dnů tak významných pro ně, kdy o návrhu bylo debatováno ve sněmovně, a že chtí soustřediti všechen svůj zájem na důležitou otázku politickou.« Bylo ostatně předem ustanoveno, že stávka bude skončena zároveň s parlamentárními debatami. Měla tedy trvati jen několik dní.

Výsledkem stávky byl kompromis dosti uspokojivý pro dělnictvo, poněvadž měl za následek zamítnutí všech předloh zákona a parla-

mentem učiněno vybídnutí vládě, aby předložila do dvou let nový návrh v této otázce.

»Stávka švédská nebyla zajisté méně rozsáhlá nežli belgická. Ve Stockholmě netoliko továrny a loděnice byly zastaveny, ale též dělníci tramwayoví, cestářští a v plynárnách ustali od práce. Žádný časopis měšťácký nemohl vyjíti. Stávka, ačkoliv ohlášena jen jako demonstrace, ochromila značně život hospodářský a způsobila vážné nepříjemnosti obyvatelstvu.«

Hjalmar Branting, jeden z vůdců švédské Strany socialistické, přičítá tento úspěch z veliké části té okolnosti, že stávka byla prohlášena z nenadání a že buržoasie byla překvapena ničeho netušíc: »Musíme býti připraveni, dodává, na mnohem přísnější odvetu se strany zaměstnavatelů pro příště. Jest zajisté pravděpodobno, že podnik tohoto druhu nebude míti po dvakráte stejného výsledku.«

IV. — Generální stávka hollandská, prohlášená po vítězné stávce zřízenců železničních (31. ledna 1903), byla vyvolána návrhem zákona předloženého kabinetem Kuyperovým, podle něhož zřízenci železných drah, kteří by stávkovali, měli býti trestáni několikaletým vězením, a jenž měl ztěžovati »picketing« všemu dělnictvu vůbec. Této vyhrůžce vlády chtěli dělníci odpověděti všeobecným aktem obrany, ale organisace tohoto hnutí jevila mnohé nedostatky; úspěch stávky na železných drahách a docích amsterodamských přirozeně svedl dělníky k přeceňování vlastních sil. Živlové libertářští (anarchisté) hlásali generální stávku jako zajištěný prostředek úspěchu. Rovněž i třída dělnická, zbavená téměř úplně politických a volebních práv, byla jen příliš ochotna následovati těchto nebezpečných rad. Vskutku, sotva čtvrtina dělníků má právo hlasovací; jest tedy nemožno proletářstvu, aby pomstilo se nad původci zločinných zákonů a svrhlo zpátečnické ministerstvo«.

V zemích, kde parlamentarismus jest málo vyvinut nebo není vůbec, pokušení jest veliké pro proletáře, aby užilo zbraně stávky generální k dosaženi aspoň části práv, kterých jim měšťácké zákonodárství dosud nepřiznalo.

Úplný nezdar stávky v Hollandsku vysvětluje se tím, že nebyla zahájena všemi pracovními odbory najednou. Původně měli pouze dělníci železných drah a doků zastaviti práci; ale když se ukázalo, že jejich pokus se nezdařil, bylo prohlášeno rozšíření stávky na ostatní obory pracovní. V den, kdy bylo ustanoveno zahájiti opět práci, stávka nebyla ještě všeobecná, vyjma město Amsterodam. »Ale i tu byla tak špatně řízena, že, ačkoliv 30.000 dělníků bylo v ní súčastněno,

t. j. aspoň o 10.000 více než v Brusselu r. 1902, měšťáctvo nepocítilo velkých nesnází.«

Nedostatek organisace byl základní vadou tohoto pokusu; směsice zástupců socialistických, krajně anarchistických a krajně syndikalistických v lůně stávkového komité nemohla se ustanoviti na jediné střední cestě, na nutné dohodě. »Připomeňme dále, že dosti značná část dělníků, těch, kteří náleželi ke spolkům konfessionelním, zjevně podporovala vládu, a že tato kromě toho, upozorněna jsouc dopravní stávkou z 31. ledna, měla dosti času učiniti mezi tímto datem a počátkem dubna vojenská i všecka jiná opatření, jež uznala za potřebná proti stávce generální.«

Následky této stávky v samém lůně Strany byly žalostné, neboť živlové anarchističtí, vášniví stoupenci stávky generální, snažili se učiniti socialisty zodpovědnými za neúspěch a uváděli proti nim utrhačná obvinění. Zvláště syndikální organisace tím utrpěly: ubyl jim veliký počet přívržencův. Tato roztržka strany dělnické povzbudila troufalost třídy kapitalistické, jež se ukázala zvláště ošklivou ve své pomstě. Jest snadno pochopitelné, že tato smutná zkušenost zmenšila citelně počet stoupenců generální stávky mezi proletáři hollandskými; avšak také odňala jim »mnoho utopických vidin, a to jest zisk«. Vědomí třídního nepřátelství zmohutnělo mezi proletářstvem hollandským, a obecní volby v květnu 1904 jevily téměř všude vzrůst hlasů socialistických.

V. — Generální stávka italská [1] v září 1904, která trvala pět dní, měla za hlavní příčinu rozjitření vyvolané krvavou řeží dělného lidu v Buggeru a v Castelluzzo. To byl spontanní, pudový výraz protestu; ale protest netvoří dostatečné pohnutky pro úspěšné povstání lidové.

Illuse stávkujících byla tato: Rychlý postup událostí politických mezi lety 1897 a 1903 změnil neobyčejným obratem tvářnost Italie; neočekávaný rozvoj organisací dělnických a mobilisace proletářských šiků do dlouhé řady stávek naplnily přílišnou sebedůvěrou většinu nováčků, vstoupivších v odborovou organisaci. Zavládlo všeobecné

---

[1] Srov. Filippo Turati, Lehren und Folgen des Generalstreikes in Italien. — Leonida Bissolati, Das Ergebnis der italienischen Wahlen v Socialistische Monatshefte z listopadu a prosince 1904. — Enrico Leone, Mouvement socialiste, čís. 142 z 1. listopadu 1904. — Oda Olberg, Neue Zeit z 26. listopadu 1904. — Enrico Ferri, Il socialismo z 10. listopadu 1904.

přesvědčení, dle něhož na místo pozvolné akce intelektuálního a technického vychovávání dělnictva, na místo hlubokého připravování myslí k přetvoření nynějšího řádu hospodářského může a má nastoupiti akce energická, rychlá a bezodkladná pokaždé, jak příležitost k tomu se naskytne. Dělnická organisace byla již dosáhla — v očích mnoha bojovníků strany — takové síly svým počtem a svojí soudržností, že jí bylo dovoleno mnohého se odvážiti vůči ostatním třídám, aniž by při tom bylo třeba příliš uvažovati o výkonných prostředcích.

Generální stávka italská měla následky nezdařené revoluce, a účinkem jejím bylo pouze utužení reakce. Měšťáctvo pocítilo z počátku dosti veliký strach, jehožto zpětný odraz však bylo znamenati ve výsledku voleb. »Tyto volby byly v celku návratem poněkud drsným ke skutečnému stavu věcí, který přivedl opět k platnosti odhadování vzájemných sil stran. Prospěch to nepopíratelný vzhledem k illusím, jež byly činěny o hodnotě prováděcí methody, která jest v rozporu se všemi zákony života a s celým pochodem vývoje zjevů a fakt sociálních.« [1]

Co se týče jejích následků, poslyšme, které jí přičítá Filippo Turati. Uvádíme je zde, v platnosti ponechávajíce všeobecné výhrady, jež jsme položili v čelo této kapitoly.

1. Reakcionáři dosáhli toho, že se přistoupilo hned k novým volbám, které následujíce bezprostředně po stávce, měly jeviti účinek nedávného strachu, jejž stávka vzbuzovala téměř všude; ony měly vedle toho uložiti vládě politiku protiliberální.

2. Krajní levice parlamentu byla rozdělena: radikálové odloučili se od socialistů. V některých městech zastavila obecní správa podporu, kterou poskytovala bursám práce, atd. Jest velmi pravděpodobno, ne-li jisto, že nový zákon zruší právo stávky ve službách veřejných. Socialisté, kteří dosud mohli s úspěchem odporovati takovému návrhu, budou stěží s to, aby zabránili jeho přijetí novou sněmovnou. Třeba tu vzpomenouti příkladu Hollandska, kde po veliké stávce železniční podobný zákon byl prohlášen.

Volby měly výsledek tento:

Krajní levice ztratila kolem 15 křesel. Socialisté mohou si blahopřáti, že od r. 1900 zdvojnásobili počet hlasů odevzdaných v jejich prospěch, ale počet jejich zástupců klesl přece o jednotku

[1] Dott. A. Schiavi v Riforma Sociale z 15. prosince 1904.

(z 33 na 32). Po verifikaci voleb bude posléze tento počet 32 ještě zmenšen o 4 nebo 5 jednotek.

Tyto nepříznivé úsudky socialistů reformních nejsou ovšem sdíleny socialisty revolučními. Tato stávka generální, jak soudí Enrico Ferri, byla historicky prvním slavným a přímým projevem proletářstva v sociálním životě Italie, a její veliký význam byl jako zákmit blesku, který osvítil šedivé mraky tížící politický život italský. Ale připouští, že část proletářstva zacházela v nadšení příliš daleko, myslíc, že stávka generální může dopomoci ke konečným vymoženostem sociálním, kdežto ona »jest pouze účinnou a prospěšnou formou velikolepého protestu politického«. Větším enthusiastou jest Enrico Leone, redaktor A v a n t i, jenž napsal v říjnu 1904: »Stávka generální dokázala, že proletariát nepotřebuje již, aby jeho delegáti v politických sborech mařili svůj čas a své síly podporováním té či oné vlády měšťácké, doufajíce získati práva, která lid dovede si vymoci sám velmi brzo... Poslanci nemají si nechávati zacpati ústa koncesemi, kterých syndikát snadno dobude přímo, když bude chtíti.«

(Dokončení.)

Rozluka církve a státu ve Francii.

Píše V. Švihovský v Paříži.

(Dokončení.)

Nastupuje rok 1890 a klerikalism béře na se jinou škrabošku. Doposud byl pro monarchii — nyní přistoupí k republice. V Alžíru při jisté slavnosti kardinál Lavigerie poručí hráti Marseillaisu a připijí na zdar republice. Papež encyklikou r. 1892 úplně schvaluje tuto novou politiku církve vůči Francii. Mezi jiným praví: »My pokládáme za vhodné a přímo za nutné vybídnouti svým hlasem co nejúsilovněji nejenom katolíky, ale všecky rozumné a čestné Francouze, aby zanechali všelikých rozepří politických a spojili své síly k upokojení vlasti. Občanská moc jako taková jest od Boha a vždy jen od Boha. Proto tedy když vlády, které zastupují tuto občanskou moc, jsou konstituovány, uznání jejich je netoliko dovoleno, ale i žádoucno, a my řekneme ještě více je nutno v zájmu společenského blaha.«

Podobná změna naplnila jedny nevolí a druhé strachem. Monarchisté byli nespokojeni, neboť tím jim byla vyražena z ruky hlavní zbraň, že svatá církev je proti republice; strachovali se zase republikáni-demokraté, kteří viděli v tom nový úskok bojovné církve, a neklamali se. Toto veřejné uznání republiky mělo dopomoci katolíkům k tomu, aby vydávajíce se za stoupence republiky, dostali tuto do svých rukou. Papež Lev XIII. byl mnohem opatrnější než jeho předchůdce, byl větším politikem, hladce a mírně vystupuje tam, kde Pius IX. drsně rozkazoval. Dobře pochopil, že republiku již nelze poraziti, pročež bylo nutno změniti chování vůči ní. Bylo třeba zásadně uznati republikánské zřízení, vykořeniti však z něho ducha francouzské revoluce a přizpůsobiti si republiku svým požadavkům. Proto na pokyn papeže část francouzských klerikálů prohlásila, že souhlasí s konstitucí a přijali jméno »ralliés« (připojení). Nelze však mysliti, že toto připojení bylo upřímné a že zaručí Francii na

dále vnitřní mír. Daleko ne! Církev nezná smířlivosti a neodloží zbraně, pokud nepotře svého protivníka, aneb pokud tento jí nevyrazí zbraň z rukou. Ve Francii klerikalism ani na okamžik nepomýšlel na smír, na možnost dohody církve se světskou společností — čekal jen na vhodnou chvíli, aby mohl odhoditi masku a ukázati se v pravé podobě.

Takový okamžik nedal na se dlouho čekati.

Na jednoho důstojníka generálního štábu, Dreyfusa, padlo podezření, že prodal jisté vážné listiny cizí vládě. Jeho největší vinou bylo, že patřil k nenáviděnému židovskému plemenu — a tato vina úplně dostačila jeho kollegům, antisemitům, aby ho uvěznili na Ďáblově ostrově. Celá aféra byla obestřena nejhlubším tajemstvím, soud a odsouzení se dály při zavřených dveřích. Přes to však našli se lidé, kteří směle strhli tajemnou roušku a ukázali udivenému světu, že byl spáchán hrozný zločin, že na základě lží a falešných důkazů byl odsouzen nevinný muž. Veřejné mínění se začalo bouřiti, a hle, tu zase vidíme při práci věrného společníka lži a klamu, tak zvanou »černou stranu«. »V salonech, v předměstích, na vesnici — jak dí Anatole France ve své velkolepé předmluvě k sebraným řečem Combesovým — tato strana šíří poplašné zprávy o zradě, spiknutí, lekala lid v jeho patriotismu, děsila ho v jeho bezpečnosti, vzbuzovala jeho hněv a strach. Neukazovala se na denní světlo, jen ve stínu připravovala ohromný smíšený dav. A když shromáždila všechny šiky protirevoluční, přivábila nesčetné nespokojence, pozvedla všechen ten lidský prach, jejž může odfouknouti vichr veřejného mínění, zvedla svoji ohromnou, pestrou hlavu a přijala »zářné jméno nacionalismu«. Skutečně, francouzský nacionalism není nic jiného, než dítko zplozené souložením římské kongregace s francouzským militarismem.

Bylo to na začátku r. 1898 v předvečer voleb do dolní sněmovny, kdy katoličtí kněží vystoupili veřejně na politickou arénu. Celý římský voj vytáhl do pole, nescházelo zde arci ani světské duchovenstvo, které — ač vydržováno republikou — vždy bylo jejím zarytým nepřítelem. V čele voje vidíme kongregace těch nejrůznějších druhů a nejdrzejšími jsou ty, jež nikdy zákonem nebyly uznány. Na prvním místě nacházíme staré známé svaté otce z tovaryšstva Ježíšova, kteří — ač odevšad vypuzeni — nikde nescházejí. Známý otec Du Lac je denním hostem v ministerstvu války a svou zkušeností pomáhá členům generálního štábu ve falšování, tak aby se nikdo nedopidil pravdy; jesuité pracují pilně o tom, aby žid byl

uznán za zrádce, neboť doufají, že do jednoho koše se židy hodí i protestanty a svobodné myslitele. S větší ještě snad přičinlivostí pracovali assomptionisté. Řád tento, poměrně nový, byl založen před 50 lety. První ctností jeho členů měla býti chudoba, soudní pře nás však poučila, že řád měl 14 domů a millionový roční obrat. Založili komitéty »Justice-Egalité« (Spravedlnost-Rovnost), jež bděly nad veškerými volbami jak obecními, tak zákonodárnými. Waldeck-Rousseau pravil, že proto, aby byli přesně zpravováni o volbách, měli v každé obci svou agenci a svého agenta. Veteránské katolické spolky, jichž rozpočet se páčí na 1½ millionu, připojily se k assomptionistům. Všude se konaly sbírky na svatou válku, již podnikli tito ctihodní otcové.

Majíce v rukou značné prostředky kongregace začaly na se bráti povahu diktátorů v zemi. Jejich moc v armádě, v marině byla téměř neobmezena. Citují se příklady, kde nižší důstojník posílal své děti do klerikálních škol jedině proto, aby si neuškodil u představených. Kongregace sliby a penězi dovedly dostati na svou stranu nerozhodné elementy. Staly se účastníky royalistického spiknutí ne snad proto, aby pracovaly pro určitého pretendenta, ale spíše aby každému odboji vtiskly svoji osobní pečeť. Braly podíl na všech demonstracích a platily houfy mládeže, která ohlušovala pařížské ulice křikem: »Ať žije král, ať žije armáda!« Výsledek voleb, jež se dály za těchto podmínek, nebyl právě nejlepším pro republikány. Nejeden dobrý demokrat zůstal na bojišti, nejednoho zkušeného vůdce ztratila republikánská strana. Klerikalism nemohl též jásati nad vítězstvím, nicméně chtěl vykořistiti neurčitost situace a snažil se vnutiti majoritě své nazírání na aféru Dreyfusovu. A zdálo se, že tato bohumilá snaha bude korunována zdarem. Četní republikáné začali tančiti pod zvuky klerikálně-militaristického koncertu, mnichové žehnali blahoslavené aféře, která, jak v duchu doufali, navrátí Francii do lůna církve. Troufalost kongregacistů přesahovala všechny meze. Dominikán Didon formuluje program černé internacionály, pravě, že když nedovede přesvědčiti své nepřátele slovem, bez ostýchání užije proti nim meče. »Když slovo se nepotká s výsledkem,« praví, »když láska byla bezmocná, je nutno použiti moci kárající, je nutno řinčeti mečem, hroziti, sekati; spravedlnost má se vnutiti, užívání síly v tomto případě je netoliko zákonné, ale i povinné.« A slovům, kde armáda přímo se vyzývá k odboji proti občanské vládě, naslouchal nejvyšší vůdce této armády Jamont, aniž by projevil svůj nesouhlas.

Spiknutí kleru s militarismem bylo veřejným tajemstvím a projednávalo se při denním světle.

Ale právě v okamžiku, kdy republika začala se otřásati ve svých základech, kdy přízrak občanské války byl již na obzoru, otěží vlády uchopil se muž, který neuměl utíkati před nepřítelem. Waldeck-Rousseau vystoupil na ochranu republiky a slíbil, že neustoupí, pokud neučiní neškodným jejího hlavního nepřítele — kongregace. Jak nesnadný byl boj s tímto nepřítelem, nejlépe je viděti z číslic a faktů, výmluvně znázorňujících jejich moc a vliv. Jedním z prvních činů revoluce bylo úplné zrušení kongregací — počet kongregacistů páčil se tehdy na 52.000 Ku konci 19. století ve Francii však již zase vidíme mimo 42.000 konkordátních kněží, placených státem, přes 200.000 mnichů, průměrně tedy jeden páter na každých 150 občanů. Revoluce zrušila řády a užila jejich majetku na uhrazení státního dluhu, ale v polovici 19. století nově nabyté nemovitosti kongregací mají již zase cenu 45 millionů franků. A dle officielní statistiky z roku 1900 jmění kongregací páčí se na jednu milliardu 71 milionů 775.260 franků. Připočteme-li k tomu movité jmění, obdržíme číslo 2 až 3krát větší. Vezmeme-li zřetel na to, že tyto nemovité statky zůstávají stále v jedněch a týchž rukou, že výtěžky z nich (kromě poměrně malých vydání na účely dobročinné) se kapitalisují, je samozřejmé, že za několik desetiletí francouzské kongregace by byly s to skoupiti převalnou část francouzské půdy. Dnes to zní trochu legendárně, řekne-li se, že kongregace mají jen duši na starosti a zabývají se náboženským rozjímáním a ne skutečností. Není odvětví průmyslu, které by na se nepoutalo pozornost kongregacistů. Vidíme mezi nimi vyrábitele nejpověstnějších lihovin, vín, čokolády, sýrů, voňavek, olejů, mýdla, klenotů a j. Činnost kongregacistů jako obchodníků a průmyslníků je zhoubnou pro hospodářský život země. Výjimečné podmínky práce a kapitálu, jež mají k své disposici, staví je do tak příznivých okolností, že nikdo není s to s nimi konkurovati. Kongregacisté, složivše slib chudoby, neberou žádné odměny za svou práci a nutí k práci sirotky a chovance svých útulen. Jak dovedou vyssávati své dělníky, viděli jsme v processu »Sester Dobrého Pastýře«. Za 12—14 hodin denní práce dělnice neobdržely ani dostatečné stravy a když vysílením ochuravěly, byly vyhozeny polonahé na ulici. Jak krásné jsou poměry v takových ústavech, karakterisoval nejlépe známý biskup Turinaz z Nancy: »Za podobné zacházení s dělníky zaměstnavatel ve světské společnosti by si odnesl nejpřísnější trest.«

Díky zákonu Falouxovu, jímž r. 1850 veškeré školství střední, nižší a vyšší bylo vydáno na pospas kněžím, podařilo se kongregacím udržeti ve svých nižších školách třetinu (1,600.000) všech dětí školou povinných a polovičku (32.000) veškeré středoškolské mládeže. Jak rychle stoupal počet škol, je viděti z toho, že r. 1887 středních škol bylo 43 a v r. 1901 již 148. Jesuité, marianisté, majíce ve svých rukou šlechtu, dovedli přilákati do svých škol syny bohaté a ješitné buržoasie, jež ochotně opičí se po aristokracii, když ne ničím jiným, aspoň svými předsudky.

Mniši kladli obzvláště váhu na to, aby své žáky dostali do vyšších škol vojenských a námořnických. Universita je dobrá matka — ale když kojenci se vzdálí od jejího prsu, zapomíná na ně. Páteři naopak neopouštějí svých žáků nikdy. Doprovázejí je po celý život, zasnubují a žení je. Prošlapávají jim cestu v úřadech, hledají jim místo ve světě finančním, dělají z nich známé advokáty, lékaře, ba napomáhají jim vniknouti i do kruhů učenců. Tímto způsobem zajišťují si spojence a poslušné nástroje ve všech třídách společnosti a ve správě státu. Tento stav věcí měl za následek, že ve Francii, která svoji moc a vliv čerpala hlavně ze své mravní celistvosti, vidíme — jak dí Waldeck-Rousseau ve své pověstné toulouské řeči — »dvojí mládež, lišící se jedna od druhé ne tak společenským postavením, jako výchovou.« Tyto dvě mládeže dospívají, aniž by se vzájemně znaly, až do dne, kdy si již nerozumějí. Polehounku připravují se takto »dvě různé společnosti, jedna čím dále tím demokratičtější dává se unášeti mohutným proudem revoluce, druhá prosáklá čím dále tím více učením, jež bylo lze pokládati za mrtvé od okamžiku velkého osvobozujícího hnutí 18. století.« Waldeck-Rousseau vystoupil proti tomuto dvojnásobnému nebezpečí, ohrožujícímu demokracii a Francii zároveň.

Záhada chudoby.

(Pokračování.)

Třetí skupině jest činiti s individuálními příčinami chudoby potud, pokud jest předvídati jisté stavy, které jednotlivce činí dočasně nebo trvale bezvýdělkovým, jako zejména nemoc, nehoda (úraz), invalidita, stáří, ovdovění a osiření příslušníkův. Nejdůležitějším celkovým zařízením v té skupině jest pojišťování dělnictva, rozlišené v pojišťování nemocenské, úrazové, pro nezaměstnanost nebo pozůstalých, budiž jako v Německu a Rakousku především na základě státního vnucení, budiž jako v Anglii a Americe na základě družstevního spolčení, jakéhož se ostatně nenedostává také v zemích oněch. Pojišťování dělnictva stojí nejblíže v účincích svých chudinství, ano odklízí za jednotlivého případu následky nezaměstnanosti nebo je mírní. Rozeznává se od něho tím, že se žádá nároku na základě nabytého práva. Na příbuzném základě záležejí nároky činěné do státu, obce a sborů na pense, výslužné nebo zaopatřování pozůstalých.

Přesně jsouc odhraničeno od tohoto opatření pěstování blaha od svépomoci a sociální zábrany, přiřazuje se na posledním místě k zařízením proti chudobě chudinství vlastní. Koho všeobecná zařízení pro blaho nemohla zachrániti od úpadku do chudoby, kdo za případu pozbyté výdělečné schopnosti nebo pro nedostatek práce nemůž ani počítati na pomoc od osob třetích, k ní zavázaných, ani se nestal účastným nároku z pojištění, zůstává poukázán na pomoc cizí, která se poskytuje chudinstvím a dobročinností; na onu pomoc, do nížto jest karakteristickým, že jest mimo dosah výkonu a proti výkonu, jenž jinak určuje všechny hospodářské vztahy a vytyčuje jim pevnou hranici. Následky tohoto obzvláštního poměru jsou zřetelně znatelny na straně davatelův i přijimatelů. Davatel jest nakloněn omezovati své dary na nejpotřebnější, poněvadž daruje; přijímatel se darem pokořuje, ježto nemůže nic poskytnouti na odplatu. Tvrdost na jedné

straně, rozhořčenost na straně druhé bývají tudy namnoze spojeny s vykonáváním péče o chudé. A kde se chudinství nevykonává způsobem tvrdým, nebo kde se děje objemem velikým aneb dokona marnotratně, odnímá sice cit hořkosti, zplozuje však za to zla jiná, neméně nebezpečná: především zlo, zvykati přijimatele darovaným darům, činiti jej žádostivým, uskrovňovati jeho snahu, aby se zachovával silou vlastní. Kde se chudinství tímto způsobem zvrhuje, stává se pouhým almužnictvím, jež má nevyhnutelným následkem množení počtu pomoci hledajících do bezměrna. Veliké zlo, že otcové rodin své ženy a dítky opouštějí, zanechávajíce jich bez pomocí, bývá bytně živeno a podporováno citem živeným vykonáváním postačitelného chudinství, že bude totiž postaráno o příslušníky dostatečně i bez soupůsobení hlavy rodiny. Ba, kde veliké bohatství poskytuje prostředků k darování bohatých dávek, stává se žádání darů řemeslem, jež užívá specifických prostředků, aby dostávalo z přebytku svůj podíl bez námahy. Zdání chudoby se předestírá. Přetvařování, lež, lest u písemním a ústním vyličování jsou prostředky žebravosti, kterážto živnost se staví svou mravní jakostí naprosto po bok živnosti falešného hráče, přechovavače a podvodníka.

Tak se pohybuje chování společnosti proti chudobě trvale mezi dvěma zly, mezi zlem nedostatečné péče pro potřebné s následkovými jevy přibývajícího ochuzování, donucujícího k žebrání a zločinu, a zlem chudinství nezáměrného s následkovými jevy dalekosáhlého zneužívání, zmenšování hospodářské samostatnosti a podporování tuláctví a potulného žebrání. Dějiny chudinstva jsou z větší části dějinami těchto zel vždy znamenaných a snah, odkliditi je neb alespoň umenšiti na míru skrovnou. Žádné době se nepodařilo rozřešiti záhadu tuto úplně. Pokládalo-li chudinství starší křesťanské obce, záležející v lásce k bližnímu, členy obce za bratří a sestry, jimžto si bylo vzájemně pomáhati, tedy mohlo se pro omezený okruh a pro omezenou dobu do jisté míry oněch dvou zel uvarovati. A církev středověku, stavši se veřejnou mocí, podporovala žebráctví měrou ohromnou, aniž byla jen přibližně s úkol, pomáhati nuzným. Státní moc v době pozdnějšího středověku, a zvláště v šestnáctém a sedmnáctém století, zůstávala přes své přísné zákony proti žebrotě malomocnou proti žebravosti a tuláctví. Onen druhý směr, přeplývající láskou a lidumilností mírniti osud chudých, jako anglický Gilberts Act se svou soustavou allowances (odměřovati dávky) nebo francouzský zákon z r. 1811, týkající se anonymního přijímání dětí, ukázal příšerně rychle rostoucím počtem osob ku práci způsobilých, podpory žádajících a opuště-

ných dětí, kam musí vésti příliš mírné pojímání činnosti chudinstevní. Moderní doba ocitá se před týmže problémem. Veřejná péče o chudé a soukromá dobročinnost vedou dále tisícletí starý boj o vykonávání zdárného chudinství a zamezování jeho nepořadův a činí denně stejnou zkušenost, již činily ony doby dřevnější, že lidská přirozenost se na vzdory všemu hospodářskému a technickému pokroku v této příčině nezměnila. Odtud také velmi pamětihodná skutečnost, že nejmodernější chudinství obrací dnes svou pozornost více nežli kdy dříve na prosté vykonávání péče o chudé v staré, křesťanské obci, a že mnohořečená soustava elberfeldská v základě není jiným, nežli záměrným oživením onoho starého způsobu.

Tak jest v popředí všech rozborův a výkladův o účelném chudinství otázka jeho organisace. Má-li péče o chudé potřebnému pomáhati podle míry jeho potřeby, má-li směti nepotřebného odmítati, tedy jest jí k tomu třeba důkladného poznání poměrů pomoci hledajícího. Tohoto poznání může se nabývati toliko přímým pátráním v obydlí potřebného, pozorováním jeho života, jeho způsobu hospodaření, chování rodiny atd. a musí býti doplňováno doptáváním na jiných místech, u zaměstnavatele, sousedů, soubydlitelů v domě atd. Zkoumání to činí potřebou dosazovati zvláštní zkoumací orgány, jejichž počet jest ve vhodném poměru proti počtu pomoci hledajících. Nejšťastnější úspěch v této příčině jeví ony obce, v nichž jest dostatečný počet dobrovolných pomocníků, kteří ve smyslu lásky k bližnímu vstupují ve styk s potřebným.

V tom jsou kořeny a síla soustavy elberfeldské právě zmíněné. Placený pomocník jest snad lépe školen, ale chybí mu onen živel živé lásky, který vyznamenává dobrovolného pomocníka v rámci této soustavy. Ovšem že se musil dobrovolný pomocenský úřad vyvinouti v zákoně a zvyku, jak jest tomu převahou v obcích německých. V Anglicku a Americe zvyku toho není; přistupuje k tomu v obou těchto státech převaha uzavřeného chudinství nad veřejným. Za to však Amerika a Anglicko jeví velmi silný vývoj dobročinnosti soukromé, která shledává své středisko v charity organisation societies a tam poskytuje dobrovolným pomocníkům netoliko rozsáhlého kruhu očiňovacího, nýbrž činí žádoucím i užívání placených, pro práci tu velmi pečlivou přípravou vzdělaných osob. Také se v soukromém dobročinění činí patrným ženské spolupůsobení co nejpříznivěji a vede k požadavku činěnému nyní stejnoměrně ve všech státech kulturních, přibírati ženy také k veřejnému chudinství s týmiž právy a povinnostmi, jako muže. Mezi placenými pomocnými osobami má pře-

vahu ženský živel zejména v americké soukromé dobročinnosti, vyznačující se věcnou znalostí, odevzdaností a věrným konáním povinností.

S otázkou organisace chudinství souvisí těsně soustava podporovací. Dává-li německé chudinství přednost soustavě péče veřejné, jest to nepochybně následkem staroobvyklého soupůsobení dobrovolných pomocníků. V Anglicku vytkla veliká reforma z r. 1834 za bytné zkoumadlo potřebnosti ochotnost pomoci hledajícího, vstoupiti do uzavřeného ústavu, v němž jest se mu vzdávati volnosti pohybu a jistých navyklých životních požitkův. Zdali požadavek ten jest vhodný, až podnes ještě jest sporno; jednání National Conference of charities, zprávy State Boards a anglického ústředního chudobinského úřadu obsahují o tom četné vývody. Že se počet podporovaných přísným užíváním zásady té zmenšuje, jest nepochybno; pochybnou věcí naproti tomu zůstává, zdali se tím také skutečně za všech případů vhodně pomáhá a zdali by potřební poskytováním výpomoci hotovými penězi nedospívali rychleji hospodářské samostatnosti, kdežto chudobinec je podrobuje trvale chudinství. Také bylo často znamenáno, že přísné užívání uzavřeného chudinství rozmnožuje ona obě shora dotčená zla, bídu skutečně potřebných, kteří pro vstoupení do chudobince mají ještě příliš mnoho citu pro čest, a svépomoc jiných žebráním a tuláctvím, což jest pohodlnější a výnosnější. Ostatně nebyly by ani Anglicko ani Amerika s to, aby svou soustavu uzavřeného chudinstvi důsledně prováděly, kdyby nemírnila krutosti toho systému velmi bohatá doplňující dobročinnost soukromá. Mimo to vedlo však pokračující poznávání souvislosti chudoby s tělesnou churavostí a mravní zpustlostí ve všech kulturních státech, a ne nejméně v Americe a Anglii, k tomu, užívací oblast uzavřeného chudinství súžovati bytně tím, že bývají jí vzdalovány všechny ony kategorie potřebných, jimž třeba zvláštního tělesného ošetřování a pro jejichž mravní blaho jest se obávati od pracoven nebezpečenství, především tedy nemocní a dítky. Vzhledem k dětem jest zvláště hodno připomenouti vybudování soustavy pěstování rodinného a oddělování dětí od dorostlých; v ošetřování nemocných jde především o poskytování péče v pravý čas, aby nemocný opět se uzdravil, a by se bylo chopeno nemoci za stavu, za kterého se může ještě podařiti, přivésti výdělečnou schopnost opět k místu. V té příčině jest zejména velevýznamným ruch na potírání tuberkulosy.

Jak otázka dobré organisace, tak i otázka vhodné pomoci jsou dotčeny nesmírnou rozmanitostí snah, při kterých jsou účastny způ-

sobem rozličným veřejné chudinství a soukromá dobročinnost. Právě tato rozmanitost chová dvojí vážné nebezpečí, nebezpečí rozptýlenosti po stránce jedné, nebezpečí zahrnování dobrodiním po stránce druhé. Jest k čelení těmto nebezpečenstvím třeba, aby nositelé veřejného chudinství vstupovali ve spojení se soukromou dobročinností a rozličnými zástupcové soukromého dobročinění vzájemně mezi sebou k vykonávání péče záměrné a vzájemně se doplňující. Zprávy o potřebných, jichž se dostává v Charity Organisation Societies, v Offices centraux des oeuvres de bienfaisance, ve spolcích proti ochuzování, v poptavárnách, odkazují potřebného na místo, s něhož mu může býti pomoženo nejlépe a vedou k objevování oněch osobností, které užívají chudinství a dobročinnosti. Zprávy o dobročinných zařízeních, jakých se dává v knihách zpráv, digests a directories největších měst, ukazují, co jest od zařízení po ruce a jak jich nejvhodněji užívati.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Obchodní komora pražská o poškozování obchodu a průmyslu. — Obchodně smluvní situace naší říše 1. března. — Nový národohospodářský a sociální kurs Bülowův v Německu. — Shon k využitkování končících cel v únoru. — Posílení německého průmyslu v Čechách při hranicích saských a naše pasivní resistence. — Obchodní smlouva Rakousko-Uherska s Ruskem. — Český poslanec o zábavním výletu do Sibiře a o znalosti ruštiny v Berlíně. — Obchodní smlouvy s Italií a Belgií. — Ochrana a podpora pěstování chmele. — Osnova zákona o společnostech s ručením obmezeným.

Zahajuje plenární schůzi obchodní a živnostenské komory v Praze dne 31. ledna t. r., pravil president Řivnáč, že na hospodářském poli nebyly naše obchodní a výrobní kruhy nikdy v takové nejistotě o příštím režimu celním, jako tomu jest toho času měsíc před platností nových cel. »Poměr náš k Uhrám není dosud vyjasněn, jednotné celní území pro období nových obchodních smluv není dosud zajištěno. Ze smluv obchodních jen smlouva s Německem jest známa. Za měsíc mají v platnost vejíti nová cla, a naši dovozci tápou stále v temnotě, neznajíce, jak zatíženy budou clem nejdůležitější druhy zboží dováženého. Průmysl náš nemůže se ve mnohých odvětvích pro nové poměry zařiditi, nemůže zamýšlené nové výroby zavésti, poněvadž nová smluvní cla nejsou ještě bezpečně známa, a naši vývozci často rovněž neznají, jak budou se utvářeti vývozní šanse v budoucnosti. Jest pochopitelno, že tato nejistota jest velmi škodlivou a mně jsou známy některé firmy našeho obvodu, jež z toho již značnou škodou jsou postiženy.«

Přes to, a přes různé nesnáze, vznikající zvláště z krise maďarského státního tělesa, probouzel se hospodářský svět naší monarchie z rána 1. března t. r. v blahém vědomí, že péčí vlády »vyzbrojen« jest obchodněpolitickou zbrojí pro zápasy mezinárodního tržiště. Výzbroj není ovšem ještě úplnou. Se Švýcarskem uzavřeno do 11. března provisorium. Chybějí dosud obchodní smlouvy se Srbskem, Rumunskem a Bulharskem. Výzbroj není však též po stránce formy konstituční bezvadnou. Chybí souhlas konstituční poloviny říše.

V platnost vstoupily 1. března obchodní smlouvy s Německou říší, Italií, Ruskem a Belgií. Naše obchodní styky s těmito státy jsou tedy až do r. 1917 konečně upraveny.

Obchodní smlouva s Německem, již ovšem Německo vtisklo ráz, již před vstoupením v platnost vrhala silné stíny jak u nás, tak v Německu. Kruhy obchodní a průmyslové v Německu jsou ve chmurné náladě, přecházejíce z obchodně politického období Capriviho, v němž tak dobře se jim dařilo, v Bülowovu soustavu ochranných cel zemědělských, kterou posměšně zovou Mishandelsverträge. »Průmysl německý dosud byl s to, aby svým vývozem vzrůstající obyvatelstvo Německa uživil, aby potraviny a suroviny z ciziny dovážené platil vyvážennými fabrikáty, aby nad to přebytky svými množil národní jmění Německa; dnes průmysl ten stojí před úplně novými podmínkami své existence. a musí počítati s obdobím zmatků, zostřené soutěže, zárazů odbytu... Příští dějepisci budou první březen 1906 činiti se zálibou východištěm svých úvah o »kulturní« vyspělosti německého národa na počátku 20. století.« (Frankfurter Zeitung 26. února.) Kancléř Bülow chlácholí rozladěné zástupce obchodu a průmyslu toastovými deklamacemi o intelligenci, prozíravosti a činorodé energii německých podnikatelů. Při banketech se sektem ještě dnes lichotivé chvalořeči kancléře Bülowa získávají ozvěnu potlesku. Mimo bankety mluví se však dnes o Bülowovi zcela jinak, než před málo lety, kdy přejímal žezlo kancléřské. Již dávno utichly na př. dythyrambické dopisy z Berlína a úvodníky v Neue Freie Presse s vůdčím motivem: »Toť Šalomoun, toť pravý Šalomoun!«

Svůj sociálně politický program rozvinoval Bülow na banketu německé zemědělské rady v Berlíně 9. února těmito slovy: »Považuji posílení selského stavu za nejvznešenější úkol vlády též z důvodů sociálně-politických. Sociální demokracie bojuje se zálibou proti selskému stavu a chce sedláka získati přemlouváním, že jako vlastník pozemku nemá budoucnosti. Tím více mají vláda a říšský kancléř povinnost, chrániti selský stav jako nejprvnější základ monarchického státu. Tuto povinnost budu plniti, dokud budu ve vedoucím postavení. Dokud německý sedlák sedí na své hroudě a vede se mu obstojně, nebude sociální demokracie panovati mezi Východním mořem a Alpami.« Budoucí leta ukáží, zdaž politika kancléře Bülowa, snažící se ochrannými cly zemědělskými výrobu zemědělskou k větší intensivnosti přivésti a pokud možná odpoutati příslušnou spotřebu Německa od tržiště světového, provázena bude úspěchem. Dá-li se při tom příliš sváděti vůdčím motivem potírání sociální demokracie, bude jeho politika v tomto směru sotva úspěšnější než Bismarkova, nepřivede však též ani selský stav ku slibovanému rozkvětu. Dočasně nynější hospodářská konjunktura inauguruje nový kurs Bülowův příznivě. Do 28. února byl dovoz a vývoz z Německa velmi čilý, poněvadž byla snaha, všemožně využitkovati končících obchodních cel. Průmysl byl proto tak silně zaměstnán, že vyřízení vnitrozemských zakázek odkládáno bylo na dobu po 1. březnu. Příznivou konjunkturu posiluje dále zlepšení nákupní síly obyvatelstva zemědělského, rozvoj obchodu se Spojenými Státy a značné poškození průmyslu ruského

revolučními bouřemi; i při zvýšených clech bude německý fabrikát v Rusku v nejbližší době hledán.

U nás zakončení staré soustavy celní přineslo zvýšení vývozu a dopravy, jak to bilance hlavních dopravních tratí dosvědčují. Nový celní režim zvláště v Čechách na hranicích saských přináší sesílení průmyslové výroby. Němečtí podnikatelé, odkázaní na vývoz do zemí našich, nemohouce dopočítati se žádoucí výnosnosti svých podniků při zvýšených našich clech, zakládají nové továrny v Čechách. Ve Vejprtech zakládá se šest nových továren na strojní vyšívání (plavenské zboží), při čemž pro appreturu využito býti má nových úlev zušlechťovacího řízení. V Nebočanech (okr. Děčín) zřízena býti má saskou akciovou společností továrna na hnací řemeny, v ústeckém nebo teplickém okresu továrna na quebrachové aparáty, v Děčíně továrna na ozdobnou kartonáži atd.

Vlny těchto počinů průmyslových, stanou-li se skutkem, poplynou různými směry do vnitra českého království. My proti těm »vlnám cizáctví« zase nepochybně budeme pořádati — zábavní večírky deklamační.

Beze značnějších poměrně obtíží podařilo se uzavříti s Ruskem první obchodní smlouvu s oboustranným tarifem. Smlouvy té bylo nejvýše zapotřebí pro naše odvětví průmyslová na vývozu do Ruska zvlášť interessovaná (železářský, sklářský, papírnický průmysl), jež v autonomním ruském tarifu obtížena jsou vysokými cly, stoupajícími v dopravě po souši vůči dopravě po moři, a jichž snížení doložkou o nejvyšších výhodách nám dostati se nemohlo, poněvadž státy jiné, zvláště Německo, menší na něm měly zájem, než na ochraně před ruskými zemědělskými výrobky.

Náš obchodní styk s Ruskem páčil se v posledních deseti letech průměrně na 157·5 mil. korun; z toho připadalo na náš vývoz 62·5 mil., na náš dovoz 95 mil. Obchodní styk Německa s Ruskem byl v těchto letech asi sedmkráte větší. V r. 1903 činil dovoz do Ruska z Německa 241·9 mil. rublů, z Velké Britannie 113·9, z Číny 56·5, z Francie 27·9, z Rakousko-Uherska 27·1, z Persie 26·5, z Italie 11·2, z Nizozemska 10·6, z Belgie 6·0, vývoz z Ruska do Německa 233·1, do Velké Britanie 218·2, do Nizozemska 101·1, do Francie 76·1, do Italie 56·7, do Belgie 43·4, do Rakousko-Uherska 36·9, do Persie 27·4, do Číny 22·4 mil. rublů.

Na celkovém dovozu do Ruska súčastněno bylo v letech 1890—1903 Rakousko průměrně 4·2%, Německo 31·3%. V r. 1890 činil do Ruska dovoz z Rakouska 17·8 mil. rublů (4·3% celkového přívozu do Ruska), z Německa 114·6 mil. rublů (27·5% celkového přívozu). V r. 1903 činil do Ruska dovoz z Rakouska 27·1 mil. rublů (4% celkového přívozu do Ruska), z Německa 241·9 mil. rublů (35·5% celkového přívozu).

V nové naší smlouvě s Ruskem jest patrný pokrokovější kurs v Rusku. Dosavadní volnost ruské vlády, ztěžovati libovolně přístup obchodním cestujícím vysokými daněmi, differencovanými nad to dle náboženské konfesse, byla odstraněna. Židé platiti musili v poslední době 500 rublů ročně, příslušníci jiných konfessí jen 150, pokud se týče 50 rublů. Židům se ovšem vyplácelo přestupovati před obchodní cestou do Ruska k některé

konfessi novozákonné. Tato daň byla pro ruskou vládu závazně mnohem příznivěji pro naše cestující upravena a židé nebudou více pokutováni, zapomněli-li si opatřiti křestní list.

Zvláštní smlouvy s Ruskem mají býti ještě uzavřeny pro vyclívání na drahách, pro plavbu po Visle, Prutu a Dněstru, dále na ochranu literárního vlastnictví, na ochranu vynálezů, známek a vzorků; mimo to uzavřena bude konvence konsulární a pozůstalostní.

Naproti tomu nepovolilo Rusko transitní dopravy po souši do Persie. Jen z části ulevilo Rusko se svého intransigentního stanoviska, pokud jde o zápověď pro cizince platnou, že v západních oblastech Ruska nesmějí držeti nemovitosti. a jsou povinni nemovitosti nabyté do 3 roků prodati; alespoň tato lhůta prodloužena v nové smlouvě na 10 let. V tomto obmezování cizinců ve příčině držby pozemků není Rusko posledním. Zbytky tohoto obmezení trčí ještě dnes v různých právních formách v Rumunsku, Japonsku, Číně a dokonce i ve státech Unie Illinois a Nebraska.

Ve veřejnosti přijat obsah obchodní smlouvy s Ruskem, zvláště tarifní její části, sympaticky. V poslanecké sněmovně »projednána« smlouva dne 22. února asi za ½ hodiny. Hlavní slovo měl poslanec Klofáč. Pravdu měl úplně, prohlásil-li, »že Rusko jest pro nás (plural majestaticus) terra incognita.« S neobyčejným důvtipem a sebezapřením illustroval svůj velkolepý objev na vlastní své osobnosti. Ač vedl v Praze processí do ruského kostela na modlení za Kuropatkina. a ačkoliv mluvil ve Vladivostoku s panem Smolíkem z Prahy, jenž z ruskočínské banky vladivostocké prý by mohl dirigovati náš export až do Kamčatky, přiznal se zkroušeně, že jeden z našich mladých pánů byl až v Sibiři, ale byla prý to jen cesta pro zábavu, jenž neměla nijakých výsledků. Jaká skromnost u p. Klofáče! Ale když po návratu z Mandžurska hledal příčinu, proč cesta pro zábavu byla bezvýsledna, dopátral se jí po úsilném badání, a 22. února 1906 zvěstoval slavnostně poslanecké sněmovně: »Ich möchte Sie noch auf etwas aufmerksam machen. Wir müssen, wenn wir nach Russland fahren wollen, auch eine grössere sprachliche Qualifikation besitzen. Ich sage das nicht bloss als Slawe, sondern als praktischer Mensch. Ich muss mit Bedauern konstatieren, dass die Reichsdeutschen vorzüglich russisch sprechen, dass sie besser russisch sprechen, als wir Slawen. Machen Sie uns keine Schwierigkeiten, wenn wir Slawen russisch lernen wollen.«

Obchodní smlouva s Italií charakterisována jest v první řadě odnětím celní výhody vínu z Italie dováženému. V náhradu za to cla na jižní ovoce musila býti jednak snížena, jednak zrušena; mimo to musilo býti upuštěno od změny dosavadních výhod pro italské rybářství a koncedováno, aby Italie vybírala při dovozu koní, pro něž dosud platila celní svoboda, clo. Poněvadž Italie na dovoz koní z naší říše jest odkázána, nebude tím tento náš vývoz citelněji dotčen. Též vzhledem k ostatním novým celním položkám není bezdůvodnou naděje, že obchodní styky naše s Italií též za platnosti nové smlouvy příznivě budou se vyvíjeti.

Smlouva obchodní s Belgií zachovává v podstatě status quo.

Měsícem práce mohl by zván býti v naší říšské radě masopustní únor, soudě dle odhlasovaných předloh zákonů. I desky, v nichž skládá se číslo po číslu říšského zákonníku, alespoň v německém vydání nabobtnaly vůči minulým létům v únoru nezvykle rychle. Slabá illuse však příliš rychle v niveč se rozplývá, listujeme-li v protokolech poslanecké sněmovny rady říšské. Dohořívající poslanecká sněmovna dbá již sotva toho, aby před žádoucím skonem vzplanula ještě září zákonodárného světla.

Nebylo mnoho schůzí a debat, jež obsahem a formou povznášely se nad pokleslou úroveň tohoto parlamentního sboru. Pozoruhodnější bylo mimo debatu o osnově zákona o šeku jednání o zprávě zemědělského výboru ohledně ochrany a podpory pěstování chmele. Jmenovitě debata o zákonné úpravě označování místního původu chmele přispěla k osvětlení obtíží, s nimiž spojena jest zákonná ochrana proti nekalé soutěži. Má ochrana místní provenience zboží (chmel žatecký) jíti tak daleko, že po případě vzniká nebezpečí lokálního monopolu, a jakost zboží stlačena jest na roli podřadnou? Pokud jde o chmel, jsou asi obavy pěstitelů chmele ve Štýrsku a Haliči v tomto směru pronášené přehnány. Pivovary jako konsumenti chmele dovedou ku vnitřní jakosti chmele přihlížeti a pečeť provenience nemůže jim na delší dobu imponovati. Pro obchod, a zvláště vývoz, jest záruka provenience dojista velmi důležitou. Obligatorní označování provenience právem však do vládní osnovy nepřijato.

Osnova zákona o společnostech s ručením obmezeným, prof. Grünhutem po stránce právní techniky zdokonalená, dostala se konečně též na pořad jednání poslanecké sněmovny. Jednání o důležité osnově této, jíž doplněna má býti soustava našich hospodářských forem associačních, vleče se již asi 8 let. Nehledě k passivní resistenci našeho zákonodárného sboru v posledních letech, narážel úspěšný postup práce zákonodárné ohledně této osnovy na fiskalismus vlád rakouských. Byla důvodná obava, že daní sešněrovaná forma associační bude bez významu pro žádoucí oživení associační podnikavosti. Po dlouhém jednání s vládou podařilo se docíliti jakéhož takéhož kompromissu s fiskálním stanoviskem vlády. Společnosti, jichž základní kapitál jest menší než jeden million korun, podrobeny býti mají všeobecné dani z výdělku, jejíž výnos však nebude do kontingentu daně výdělkové započítáván. Společnosti se základním kapitálem nad jeden million korun, podrobeny býti mají dani společností akciových s důležitými úlevnými modifikacemi co do základu zdanění a co do sazby daňové, jež počínajíc 4% při čistém výtěžku 100.000 K, stoupá při každých dalších 100.000 K o jedno procento až do 10%. Také úlev poplatkových má se novým společnostem dostati.

Nové této formě associační měl by býti věnován zvláště v národě našem pilný zřetel. V Německu zákon o společnostech s ručením obmezeným vydán v r. 1892. Dnes má Německo asi 8000 těchto společností. Z nich bylo v Prusku 5572 koncem roku 1904 s kmenovým kapitálem 1.461,120.671 M. Početně jest jich dvakrát více než společností akciových. Kmenový jich kapitál činí ovšem jen asi čtvrtinu kapitálu společností

akciových. As u dvou pětin společností s ručením obmezeným pohybuje se kmenový kapitál mezi 20.000—50.000 M. Zvláště silně zastoupena jest tato forma associační v průmyslu kamenickém, strojnickém, potravinovém, polygrafickém a v obchodu (hlavně směnárnickém a úvěrovém). Nověji oblibě se těší v pivovarnictví, lihovarnictví a cukrovarnictví.

8. března 1906.

H. K.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Zákon o státním pojišťování soukromých úředníků — Friendly societies — Odborové organisace r. 1905 — Stávky a výluky r. 1905 — Výstava domácké práce v Berlíně.

Umírající privilegovaný parlament rakouský chtěje zanechat dobrou památku, vykonal velký čin na poli sociálně-politickém. Ale měl-li posl. hrabě Zedtwitz a jeho velkostatkářští kollegové důvod, aby byli nadšeni zákonem o státním pojišťování soukromých úředníků, není tím ještě nikterak řečeno, že by jím byli nadšeni také ti, jichž se zákon nejvíce dotýká, soukromí úředníci sami. Neboť pojištění, k němuž stát nepřiplatí ani haléře, které ze dvou třetin musí hradit zaměstnavatel, z jedné třetiny zaměstnaný, bude musit konec konců ve velké části případů zaplatit pojištěný sám. A uvážíme-li, že premie nejsou nikterak nepatrné, až 12 proc. mzdy, uznáme, že soukromí úředníci mají nejméně důvodů býti novým zákonem nadšeni.

Povinnosti pojišťovací podléhají soukromí úředníci mezi 18 až 55 rokem, jichž roční plat obnáší 600 až 3000 K. Dle výše platu dělí se v šest skupin:

Skupina	I.	s platem	K	600— 900	platí	měsíční premii	K	6·—
»	II.	»	»	900—1200	»	»	»	9·—
»	III.	»	»	1200—1800	»	»	»	12·—
»	IV.	»	»	1800—2400	»	»	»	18·—
»	V.	»	»	2400—3000	»	»	»	24·—
»	VI.	»	»	3000 a více	»	»	»	30·—

Má-li pojištěný zaplaceno 120 měsíčních premií čili plných 10 let, nabývá práva na rentu invalidní, po případě starobní

v	I. skup.	K	180·—	za každých	dalších	zapl.	12	měs.	o K	9·—	více
»	II.	»	» 270·—	»	»	»	»	12	»	» 13·50	»
»	III.	»	» 360·—	»	»	»	»	12	»	» 18·—	»
»	IV.	»	» 540·—	»	»	»	»	12	»	» 27·—	»
»	V.	»	» 720·—	»	»	»	»	12	»	» 36·—	»
»	VI.	»	» 900·—	»	»	»	»	12	»	» 45·—	»

Po 480 měsících = 40 letech nabývá pojištěný práva na invalidní rentu i když není neschopen práce, to jest dostane starobní pensi.

Vdova obdrží pouze poloviční pensi, příslušející jejímu zemřelému manželi ale pouze v tom případě, že sňatek byl uzavřen aspoň rok před smrtí manželovou a dříve, než týž dosáhl padesátého roku. Výchovné pro sirotky, již ztratili jednoho z rodičů obnáší 25 proc., ztratili-li oba rodiče, 50 proc. nejnižšího nároku pensijního zemřelých. Je-li více dětí, nesmí suma výchovného po zemřelém otci obnášeti více než 75 proc., po matce více než 50 proc., a zemrou-li oba pojištění rodiče, více než 200 proc. nejnižšího nároku pensijního, nikdy však více, než činí nárok zesnulého v době jeho úmrtí.

Stane-li se pojištěný neschopným práce dříve, než uplyne 120 měsíců, neobdrží ničeho a příspěvky propadnou. Zemře-li, obdrží vdova se sirotky odbytné a to 200 proc. pensijního nároku po 120 měsících.

Se zákonem o pojišťování soukromých úředníků, pojišťujícím pouze malou část zaměstnaných, a to ještě způsobem nedokonalým, nemohli bychom se nikterak spokojiti, kdybychom nevěděli, že má býti pouze jaksi průpravou pro všeobecné starobní a invalidní pojištění všech zaměstnaných, jaké bylo právě uzákoněno ve Francii.

*

Jakousi svépomoc v oboru pojišťovacím tvoří v Anglii Friendly societies, jež dosáhly neobyčejného rozkvětu, čítajíť nyní 13,414.185 členů, a fondy jejich obnášejí 47,666.119 liber. V posledních pěti letech stoupl počet členstva o 2,000.000 a fondy o 9,750.000 liber, takže poměrný přírůstek fondů jest větší než přírůstek členů. Přední místo jak počtem členů, tak kapitálem, zaujímá The Independent Order of Oddfellows, Manchester Unity; týž má 1,021.474 členů a přes 13,000.000 liber jmění. Příjmů měl za poslední rok asi 2,000.000 liber, na podporách vyplatil 1,500.000 liber. Na druhém místě stojí Ancient Order of Foresters s 983.662 členy a kapitálem 8,030.188 liber. Loyal Order of Ancient Shepherds má 228.880 členů a 875.761 liber jmění, National Independent Order of Oddfellows 78.129 členů a 355.261 liber jmění, Hearts of Oak 283.533 členů a 3,206.591 liber jmění, The Druids 125.306 členů a 730.539 liber jmění atd.

*

Zpráva říšské odborové komise za rok 1905 (Die Gewerkschaft, č. 1.) vykazuje vzrůst odborových organisací v Rakousku o více než 60.000 členů. Na prvním místě jak počtem členstva, tak vzrůstem stojí organisace kovodělníků se 42.000 členy (roku 1904 20.400), pak následují stavebníci 25.122 (14.618), textilníci 25.000 (13.600), dřevodělníci 20.000 (11.972), lučebníci 12.400 (6000), krejčí 5000 (4800), obuvníci 6000 (3100), potravodělníci 5000 (4300) atd. Příjmy odborové komise za rok 1905 obnášely 60.936 K, vydání 50.495 K. Stávkových podpor vyplatila komise 103.408 K.

Stávek bylo v Rakousku dle zprávy statistického úřadu práce za rok 1905 641 a výluk 19. Stávkami bylo postiženo 2610 závodů, zaměstnávajících 136.503 dělníky, z nichž 89.185 t. j. 65·3% zastavilo práci. Nejvíce stávek bylo v Dolních Rakousích 259, t. j. 40·4%, pak v Čechách 167, t. j. 26·2%. Nejvíce stávkujících bylo v Čechách 23.539, t. j. 26·4%, pak v Dolních Rakousích 22.702, t. j. 25·5%.

Více než tři čtvrtiny všech stávek tvořily stávky výbojné za vyšší

mzdu, snížení doby pracovní, změnu pracovního řádu, ostatní stávky obranné pro propuštění dělníků (18·4%) a snížení mzdy (4·4%).

S plným úspěchem bylo skončeno 139 stávek (21·7%) s 10.705 stávkujícími (12·0%), s částečným úspěchem 277 (43·2%) s 57.017 stávkujícími (63·9%), bez úspěchu 167 (26·1%) se 13.957 stávkujícími (15·6%). Výsledek není znám při 58 stávkách (9·0%) se 7506 stávkujícími (8·5%). Mzdových sporů vítězných bylo 23·6%, částečně úspěšných 46·7%, bezvýsledných 22·7%, sporů o dobu pracovní úspěšných 35·8%, částečně úspěšných stávek vykazuje boj o povolení prvního máje 64·8%.) vyhráno úplně 37·1%, částečně 22·2%, prohráno 34·9%. (Největší počet úspěšných stávek vykazuje boj o povolení prvního máje 64·8%.)

V ý l u k nejvíce bylo v Čechách 8, v Dolních Rakousích 7, ve Štýrsku 2 a na Moravě a v Solnohradsku po jedné. Výlukami postiženo 520 závodů (při dvou hromadných výlukách počet závodů neznám) a 13.528 dělníků (při jedné výluce počet postižených dělníků neznám).

*

Podali jsme v předešlém čísle zprávu o publikaci statistického úřadu o poměrech domácího dělnictva obuvnického a zmínili jsme se při tom o v ý s t a v ě d o m á c í p r á c e, otevřené v Berlíně 17. ledna v místnostech staré akademie. Výstavu pořádají sociální politikové různých směrů a povolání a zástupci odborových organisací všech politických stran.

Účelem výstavy jest ukázati veřejnosti, v jak neskonale bídných poměrech žije domácké dělnictvo, že ochrana státní nesmí se týkati pouze dělnictva továrního a zastavovati se na prahu domácnosti domáckého dělníka, neboť okolnosti této zneužívaje, kapitál odevzdává domácké práci další a další obory práce, takže dnes mimo kovodělnický průmysl rozšířila se domácká výroba po všech oborech.

Oděvnictví je rozšířeno zvláště v Berlíně, Vratislavi, Hanoveru, Mnichově, Kasselu a městech východomořských. Dětský oděv docílí zde hodinové mzdy 8 feniků. To však je mzda ještě královská! V textilnictví za pár ručně pracovaných střevíčků dostane dělnice 5 pf. za hodinu; v rukavičkářském průmyslu je průměrná mzda hodinová 6 až 12 pf., v Lahru se platí knihařům za hodinu 3·5 pf. V průmyslu hračkářském docílí muž, žena a dvě děti, zaměstnaní výrobou olověných vojáčků, dohromady mzdy 10 pf. za hodinu. V hračkářství jsou vůbec nejnižší mzdy; v Eppendorfu platí se za hodinu až i 1, pravím j e d e n pf.

Bytové poměry jsou tak bídné jako u rakouských obuvníků. Obyčejně skládá se celý byt z jedné místnosti, v níž se pracuje, vaří a spí. Některé takové byty byly na fotografických snímcích vystaveny.

Pořadatelé výstavy doufají přiměti veřejnost k tomu, aby působila, by ochranné zákonodárství bylo rozšířeno i na domácký průmysl. Ve svém provolání nedovolávají se pouze soucitu, nýbrž, což bude asi účinnější — upozorňují také na nebezpečí, hrozící obecenstvu z domáckého průmyslu. »Nejen že žijí domáčtí dělníci sami v bídě a nouzi, nýbrž zhoršují svou soutěží i pracovní podmínky svých soudruhů v továrně a dílně a o h r o ž u j í z b o ž í m, j e ž b y l o z h o t o v e n o v b l í z k o s t i n e m o c n ý c h, n e b o n e m o c n ý m i s a m ý m i, z d r a v í d ů v ě ř i v ý c h k u p u j í c í c h.«

Dojem »této výstavy, působící jako jediná pronikavá žaloba« — jak »Frankfurter Zeitung« ji charakterisuje — je mohutný, možno-li soudit z hlasu tisku všech stran od sociálně-demokratické až po konservativní, jenž shledává, že »co se zde jeví, činí výstavu tichým, uchvacujícím nářkem a výkřikem bídy, jenž křesťansky smýšlejícímu člověku proniká k srdci.« Výstavu navštívila 30. ledna také císařovna německá, jež shledávala bídné mzdy nepochopitelnými a uznala, že je nutno zde zakročiti, v čemž utvrdila ji její průvodkyně slč. Behmova, předsedkyně odb. sdružení domáckých dělnic, která ji žádala: »Veličenstvo, postarejte se o to, aby se do toho vložil císař železnou rukou.« Ale Peter Schlemihl si v »Simplicissimu« mnoho od té císařské návštěvy neslibuje:

»Die Reichen, das ist eine andere Welt,
sie geben aus Mitleid von ihrem Geld,
und doch ist jeder von Abscheu berührt,
wenn er den Odem der Armut spürt.«

R.

SAMOSPRÁVA.

Kunratický konkurs projevem falešného nazírání na samosprávného úředníka — Proč není zavedena v samosprávě povinná odborná revise? — Tři akce by měla Jednota samospr. úředníků zavésti, aby převrátila nesprávné nazírání veřejnosti na úřednictvo — Obecní písaři anebo nová instituce obvodního úředníka — Nár. Rada chce vydati sama návrh reformy veřejné správy — K jubileu Fr. Schwarze.

Jest věru hrozno, jak naši samosprávci ještě na mnohých místech pohlížejí na samosprávného úředníka. Do řady povedených konkursů nedávno přibyl konkurs slavné obce Kunratické u Prahy v okrese vinohradském. Stálo v něm přesně takto: »Obsadí se místo obecního tajemníka s ročním služným 365 zlatých a volným bytem. Kauce ve výši služného. Přednost obdrží ženatý, který současně obstarával by čištění a vytápění 3 učeben a kanceláře za vyměřený paušál.«

To je paskvil přímo na samosprávu, který rozřehtá mezi nepřáteli samosprávy kde koho a vhání zbraň nebezpečnou protivníkům proti samosprávě.

Konkurs vyšel z falešného nazírání samosprávného zákonodárství na úředníky jako výpomocné pomáhače k rukám obecní či okresní správy. Jest na výpomoc starostovi, proto nesmí mít vlastní rozum, ale dělati jen to, co starosta nařídí.

A princip ten jest falešný, neudržitelný, zastaralý.

Dnes v otázce samosprávného úřednictva jde o věc již vyspělejší, pokrokovější, zásadnější. Otázka dnes zní: Stačí v nynějším rozvoji veřejné správy, aby agendy tyto v samosprávě i na dále obstarával starosta nebo představenstvo, jimž k ruce by pracoval t. zv. samosprávný úředník, k obci vázaný soukromou úmluvou, či přišel již čas, aby zrevidován byl tento vzájemný poměr úředníka samosprávného k činovníkům samosprávných sborů, a úřednictvu vymezen byl podíl ve veřejné správě, který by je na roveň postavil úřednictvu politické správy, výkonům jejich

dodal povahu úředního jednání, za něž by je stíhala přímá, bezprostřední zodpovědnost? Dnes samosprávný úředník připravuje předměty jednání pro schůze samosprávných sborů, účastní se jako zapisovatel schůzí, přečte dokonce tu i tam nějaký ten spis ve schůzi, ale přes to, že jako odborník-právník byl přijat, nemá práva podávati návrhy a o návrzích své votum prohlašovati. Nemá ovšem také přímé zodpovědnosti za úkon úřední. To jsou poměry dnešní. Staré úřednictvo mělo alespoň autoritu, se kterou se počítalo, a kterou si získal úředník vybudováním samosprávné praxe, ale ta schází zcela novým adeptům, s theoretickými předpravnými vědomostmi do samosprávy vcházejícím. Nuž, a takovýto úředník samosprávný stojí tu v kollegiu samosprávného představenstva nebo výboru zcela stranou, jsa bez vota, nemá často ani příležitosti, ani faktické možnosti, náhled svůj uplatniti a musí mlčky hleděti, jak vítězí často strýčkovství nad právem. Sleduje nehospodárnost volených činovníků, shon po zcela zbytečných dietách a komisích, musí mlčet, ač nechce-li státi se naprosto nemožným ve svém působišti. Dostane poukaz, formálně správně vyřízený, a musí vyplácet, byť sebe více poukaz křičel. Nemá práva se ozvati, kritisovati, vyšší instance se dovolávati, naopak ale p o v i n n o s t — mlčeti. Ovšem zodpovědnost za následky padá na vlastní původce — volené činovníky, ač-li se najdou čiperné osoby, které dovedou zavčas vyšťárat tyto nesprávnosti a přehmaty, k nimž se domnívá takový samosprávný paša býti oprávněn na ty tři roky, co trvá jeho samospravování obce. A když se přesvědčí samosprávný úředník — doktor, jenž do samosprávy vstoupil, aby uplatnil tu své vědomosti a zvýšil úroveň samosprávného úřadování, — že nikoliv vědecky založený a zdůvodněný referát, ale ohledy na voliče, osobní zřetele jsou často výhradním motivem při samosprávném rozhodování, rcete, je pak divu, že zlhostejní mu praxe samosprávná, a že skutečně jen stává se námezdným pomahačem, spokojujícím se »sepisováním« protokolů, vymýšlením důvodů pro povedená rozhodnutí, formálním upravováním účetních knih atd.?! Tu je bolák samosprávy nejcitlivější. Není tak ovšem všude, v každé obci, v každém okrese. Znám osvícené komuny, kde starosta správně rozřešil otázku tuto na prospěch a zdar samosprávy, a to jsou komuny nejpokročilejší a nejsprávnější.

A když to si uvědomíte, zda nezalomíte rukama nad osudem samosprávy samotné?

Okresní tajemník a okresní hejtman! Jaký to kardinální rozdíl, a jsou často kvalifikací si úplně rovni. Co m ů ž e hejtman a co n e m ů ž e samosprávný sekretář! Obé jest obsáhlé, veliké. Co jest platna často samosprávnému úředníku jeho dobrá odborná zkušenost a znalost, když jí v praxi uplatniti nemůže, nesmí?!

*

A tu jest i kámen úrazu pro řádné odborné vedení revise komunálního hospodářství. Nikoliv úřednictvo, ale volení činovníci vzpouzejí se nejvíce odborným revisím. Porušuje se tím prý princip samosprávy. Jest to jen výmluva, planá, lichá. Kdyby úředník, účty vedoucí, jak za formální, tak i meritorní stránku spoluzodpovídal, vyčistily by se brzy účty a hospodářství sborů autonomních. Důsledně provedený princip spolu-

účasti živlu úřednického v samosprávě by nutně přivodil povinnost odborné revise, která v úřednické práci je všude obvyklá. Jsem však i přesvědčen, že každý svědomitý a poctivý úředník samosprávný by přímo s jásotem uvítal zavedení řádné a pravidelné revise, která by i jej chránila v přesně prováděném pak zkoumání meritorní stránky předložených účtů.

Tady v principu tkví zárodek hniloby. Otázka úřednická musí se v samosprávě rozřešiti od základů a teprve pak lze se nadíti trvalých a skutečných úspěchů a pokroku.

*

Nuž a tu byl by vděčný úkol Jednoty samosprávných úředníků, aby přičinila se o zvrácení zastaralých názorů a přivodění zdravého, nového názoru o postavení a úkolech samosprávného úřednictva. Jde o úplný, moderní program úřednický, který dosud nám schází, v němž by do detailů byly propracovány jednotlivé součásti novodobého nazírání na úkoly a postavení samosprávného úřednictva. Činnost Jednoty nesmí se vyčerpati úsilím o zákonnou úpravu hmotného postavení samosprávného úřednictva, to do jisté míry úplněji, ač ne tak důrazně, provedla úřednictvu tak mnohá obec, tak mnohý okres. Vlastní, těžká práce, ta teprve úřednictvu nastává a ta bude museti směřovati k převratu veřejného mínění o postavení právním samosprávného úřednictva. Úřednictvo bude se museti domáhati na samosprávných sborech změny služební instrukce, tak aby zajištěn jim byl *hlas poradní v každé správní záležitosti a právo na protokolování odchylného názoru*. To bude prvá etapa. Jí zabezpečilo by si úřednictvo volnost přesvědčení a účinnost jeho projevu a ubránilo by se nespravedlivým výtkám, které je stihají jako spoluvinníky na strannických rozhodnutích a usneseních samosprávných sborů. Dnes neptá se v mnohých komunách případně nikdo po názoru úředníkově, a i když si někdo na úředníka vzpomene, nemá právo úředník své votum na věčnou paměť protokolárně osvědčiti.

Druhé, co by se i za platnosti nynějších zákonných ustanovení prosaditi dalo, jest *zabezpečení odborné povinné revise*. Úřednictvo samo volej po revisi, podepiš petice, vyzvi Jednotu k energické akci a obrať se v téže záležitosti k Národní Radě za součinnost. Otázka tato jest pro celý národ důležitá, a proto celý národ, representovaný Národní Radou, měl by se pro ni prohlásiti.

Konečně ještě jedna akce myslím nenarazila by na odpor, akce o to, *aby konceptní úředník spolupodpisoval publikace samosprávných sborů* na znamení, že i veřejnosti ručí za správnost konceptu. I tu by mohla Jednota dobře iniciativy se chopiti.

Všecky tyto prostředky byly by zajisté s to, aby předělaly smýšlení veřejnosti o významu samosprávného úřednictva a v takto připravené půdě snadno by zakotvila zásadní reforma veřejné správy vůbec.

*

Kdyby se změnilo nazírání veřejnosti na význam a postavení samosprávného úřednictva, přestaly by samy sebou horrentní konkursy, jako byl posledně konkurs kunratický. Konkurs ten ale ještě na jednu otázku ukazuje, a to jest otázka t. zv. *obecních písařů* na našem venkově. Právě zemský výbor provádí statistiku obecních písařů. Bude to zajímavá sta-

tistika a ještě zajímavější by byla, kdybychom z ní se dověděli celé curriculum vitae četných obecních písařů. Dotazník nechává hlasovati obce o tom, bylo-li by záhodno seskupit obce po způsobu obvodů zdravotních v obvody »za účelem správy obecní jedním s p o l e č n ý m ú ř e d n í k e m.« Myslím, že odpovědi obcí valně nebudou přáti myšlence společného obvodního úředníka, náležitě kvalifikovaného; uplatní se tu zajisté vliv dosavadních obecních písařů, kteří by ovšem o tyto své mimořádné příjmy zřízením obvodních úředníků byli připraveni. Přes to přikládáme instituci těchto obvodních úředníků velikou důležitost, zvláště kdyby vedla k reorganisaci celého úřednického tělesa v samosprávě a k jednotnosti statusu. Obvodní tajemník obstarával by agendu venkovských obcí, nepřesahujících úhrnem 5000 obyvatel. Jedna obec by byla sídlem úředníkovým, a v ní bylo by i sídlo společné správy. Úředník veškeru poštu dostával by pro všechny obce přímo a připravoval by vyřízení. V určité dni úřadoval by v jednotlivých obcích; mimo to v případech nutné potřeby obec by navštívil. Také účty obecní by opatřoval, ovšem tak, že by pokladnu vedl některý člen obecního výboru, obvodní úředník pak veškery knihy účetní a pomocné. Obvodní tajemníci, ač měla-li by se organisace úspěšně ujati, musili by býti zřízenci okresu a okresním výborům disciplinárně podléhati. Přikládám za těchto předpokladů instituci obvodních úředníků veliký význam; při tom mám na mysli, že by se otázka samosprávného úřednictva zreformovala ve smyslu vývodů výše naznačených. Co se kvalifikace těchto obvodních úředníků týče, tu kladu hlavní důraz na předběžný jich výcvik ve zvláštní škole samosprávné, v níž by se obeznámili adepti samosprávy jak s veškerým oborem působnosti obcí, tak s účetními naukami a praktickým úřadováním. Úspěšné absolvování školy a průkaz maturitním vysvědčením, myslím, že by úplně stačil pro venkovskou praxi.

*

Dotazníky zemského výboru, o nichž jsem se zmínil, ukazují k tomu, jak naléhavá a nezbytná jest otázka reformy celé organisace samosprávné, a spolu jak nemožno vytrhnouti z ohromné té spleti jednu otázku a chtíti ji řešiti samostatně. Proto v čas, jako na zavolanou, přišel návrh Dr. Herolda v samosprávném odboru Národní Rady, aby vypracován byl vynikajícími odborníky *úplný a detailní návrh reformy veřejné správy a samosprávy zvláště,* jako positivní odpověď naše na studii Körbrovu. Návrh jest kolosální a přivodí práci obrovskou. Jde o výběr spolupracovníků, a na tom záleží všecko. Doufejme, že se i to podaří, a že v dohledné době budeme míti to, v co věřiti jsme se neodvážili.

*

Minulý měsíc vykonal okres plzeňský akt uznání 40leté činnosti svého ředitele, *Františka Schwarze,* v české samosprávě. Schwarze nejvýše si cením jako publicistu samosprávného. V tom směru Schwarz zanechá po sobě jméno výborné, těžko zapomenutelné. O vlastní úřednické činnosti Schwarzově nemožno mi úsudek podati, neb těžko do tajů práce jednotlivého okresu vniknouti. Jedni neobmezeně mu chválu vzdávají, druzí výtky mu činí. Já však soudím, že vlastní zásluha našich samosprávných veteránů tkví ve velkolepém díle vytvoření úřadu a praxe

samosprávné. Mladá generace musí dílo zrevidovati, o reformu zastaralých zákonů — a to především — se postarati, praxi v řádné, všestranné instrukce a řády vepraviti, do samosprávy přivésti ideu občanské povinnosti, přísné zodpovědnosti a stálého odborného dozoru.

ŠKOLA.

Dívčí školství u nás a jinde – Spisek prof. dr. Frant. Drtiny.

Jednota učitelek zahájila šťastně vydávání nové knihovny, v jejíž program budou náležeti spisy, tvořící souhrn myšlenek, otázek, faktů a theorií o dívčí výchově, o dívčím školství, o ženě jako předmětu péče vychovatelské vůbec, o ženě-vychovatelce zvláště. Redakce potřebné zajisté knihovny usilovati bude o to, aby práce při dívčí výchově zúrodňována byla dobrými myšlenkami, aby život a působení učitelky byly zdokonalovány a veřejností oceňovány, aby učitelky české měly hojnost nových podnětů k práci myšlenkové o dívčí výchově, a aby z tohoto oboru snášely pro zakládanou vědeckou pedagogiku potřebná fakta.

Novou knihovnu zahajuje vhodně Drtinova studie »Dívčí školství u nás a jinde«. Prof. Drtina zná důkladně vnější i vnitřní organisaci školství domácího i cizího, vyciťuje správně naše nedostatky, ví o přednostech cizího a dovede proto dávati podněty a návrhy k rozvinutí a zdokonalení našeho školství dívčího. V novém spisku svém pojednává o dívčí výchově středoškolské a o časových otázkách, organicky s ní souvisících. Činí tak u vědomí, že právě průpravné středoškolské studium ženy má v době přítomné zásadní důležitost. a že vyžaduje promyšlené a účelné organisace tak, aby bylo posledním stupněm ke studiu žen na vysokých školách, které je přirozeným důsledkem vývoje kulturního.

Prof. Drtina líčí na počátku stručně, jak význam ženy se v dějinách lidstva znenáhla vyvíjel od starověku, kdy žena byla omezována výhradně na domov, přes počátky křesťanství, které postavení její ponenáhlu povznášelo, renesanci a reformaci, která individuální právo rozumu reklamovala také pro ženy, k Lutherovi, který žádal povinnou návštěvu školní stejně pro hochy i dívky, ke Komenského, který zvláště důrazně a vroucně přirozeného práva žen na vyšší vzdělání se zastával. Vzpomíná Franckeovy dívčí školy (Gynaecaeum) na ústavech hallských, na Basedowův plán dívčí výchovy v Methodenbuchu, výchovy žen pro klášter v zemích katolických, čilého ruchu na poli ženského vzdělání za doby osvícenské ve Francii, klassického a vlivného spisu Fénelonova o výchově dívčí, potírajícího výchovu klášterní a pronášejícího v tomto směru mnohé pokrokové myšlenky, Condorcetova návrhu reorganisace francouzského školství, žádajícího stejné vzdělání pro muže i ženy. Otázka dívčí výchovy připravovala se vývojem celých věků theoreticky zvlášť v literatuře francouzské a praktické povahy nabyla teprve za změněných poměrů společnosti moderní, kde je úzce spjata se složitou otázkou emancipace ženské.

Autor ukazuje dále, jak celý národohospodářský vývoj směřuje k tomu, aby hospodářská domácí činnost ženy byla zmenšena a změněna tak, aby ženě zbylo času jak k duševnímu, uměleckému a rozumovému zaměstnání, tak ku soustavné a pečlivé výchově dítek. Žena doby nové přestává býti muži pouhou služebnou pomocnicí a stává se mu rovnoprávnou družkou. Význam a důstojnost rodinného života získává, když přestává býti každé ženě jediným a možným cílem životním, když se ženě umožňuje vlastní prací, nezávisle na muži existenci svoji si zajistiti, když žena ohlíží se po sebeuplatňování také na jiném poli činnosti. Žena naší doby hledí ve všech oborech lidské činnosti osvědčiti své síly a schopnosti. Správná emancipace znamená mravní reformu poměru obou pohlaví a usiluje odstraniti poslední zbytky dřívější poroby žen a zrušiti pověstnou dvojí morálku. Autor je přesvědčen, že úplné zrovnoprávnění muže a ženy otevře lidstvu nové významné kulturní období a způsobí krásnější budoucnost lidstva.

Rázný krok ku předu na poli dívčí výchovy učinila teprve Amerika. Prof. Drtina líčí v hlavních rysech organisaci amerického školství a ukazuje na fakt, že čtyři vysokoškolské koleje jsou tam výhradně dívčí. Život v kolejních internátech je čistě rodinný, není v něm ani stopy po kasárnické a klášterní soustavě, která straší v našich dívčích internátech a pensionátech. Chovanky těší se plné svobodě, obírají se řešením otázek národohospodářských a mnohé z nich věnují se činnému úsilí na poli reformy sociální. Autor poukazuje na americké college-settlementy a slumy, v nichž vystudované dívky z bohatších rodin věnují se obětavě činnosti filantropické.

Převážné účastenství žen v povolání učitelském souvisí v Americe s převládající koedukací. Pokus učiniti veškeré vzdělání od nejnižšího po nejvyšší přístupné obojímu pohlaví zdařil se tam dokonale. Přednosti koedukace v ohledu morálním, didaktickém i hygienickém jsou v Americe všeobecně uznávány. Koedukační soustava je podle karakteristiky dra T. W. Harrise přirozená, poněvadž se řídí přirozeným útvarem rodiny i společnosti, obvyklá, poněvadž je ve shodě se zvyklostmi a city denního života i se zákony státními, nestranná, poněvadž poskytuje oběma pohlavím stejnou příležitost ku vzdělání, úsporná, neboť při ní užije se peněz nejúspěšněji k účelům školským, příznivá pro vyučující co do volby látky i co do srovnávání výkonů, pro vyučování i kázeň a blahodějná pro ducha, morálku, zvyklosti a vývoj chovanců. Drtina líčí dále, jak princip koedukační uplatňuje se v zemích a státech evropských, zvláště ve Švédsku, kde ve světoznámé »Palmgrenska Samskola« je nejstarší evropský ústav koedukační, ve Finsku, Norsku, Dánsku, Anglii a zemích německých. V Prusku jedině označována bývá možnost koedukace s autoritativného místa jako nepřípustná a nemyslitelná.

Prof. Drtina líčí dále, jak svérázně je postaráno o vyšší vzdělání dívčí v Anglii. Anglické ženy ve spojení s osvícenými muži zjednaly si duševní rovnoprávnost ve všech oborech a mohou tam svoji svéráznost vyvíjeti na poli působnosti tak rozsáhlém, jako nikde jinde. Společnost pro zdokonalení vychování ženského (Society for the improvement of womens education), jejíž péčí vznikl akciový spolek se značným kapitálem (Girls

public Day-School Company), založila do dneška na 100 veřejných škol dívčích. Školy tyto spravovány jsou ředitelkami, které se znamenitě osvědčují. Ovzduší v těchto školách je svěží, veselé a vyrůstá z něho přirozeně nadšená oddanost jak žákyň tak učitelek ke škole. Problém smířiti pořádek a svobodu jest tu rozřešen krásným způsobem. Na školách těchto není jednotného, šablonovitého plánu, volnost je poskytnuta individuelní iniciativě i možnost uplatniti se je tu dána bezpodmínečně. Usiluje se tu o vypěstění samostatné soudnosti žaček. Školám slouží výborné učebnice namnoze illustrované. Vedle těchto vyšších škol dívčích jsou v Anglii školy soukromé, vydržované náboženskými společnostmi, a pensionáty. Druhá anglická společnost povahy církevní, konfesijní Church schools Company zvaná, zakládá tu a vydržuje školy, na kterých dívkám se má dostávati téhož zdravého a důkladného vzdělání, jako hochům na středních školách. Anglické vyšší dívčí školy stouply ve významu, když se absolventky jejich připustily ke zkouškám universitním. Na anglických universitách v Oxfordě a Cambridži vznikly v novější době zvláštní koleje dívčí (Ladies colleges).

Ve Francii, kde dívčí výchova byla do nedávné doby svěřena téměř výhradně klášterům, obrátil historik a reformátor školství V. Duruy pozornost k otázce vyššího vzdělání žen. R. 1867 založil společnost pro vyšší vzdělání žen (L'association pour l'enseignement secondaire des jeunes filles), která pořádala volné přednášky pro dívky. Dnešní lycea a koleje (lycées et collèges) dívčí zřizovány jsou od r. 1880 čile dle návrhu poslance Cam. Séea. R. 1896 čítala již Francie 35 lyceí a 28 kolejí dívčích s počtem 7163 žákyň. Počet jejich od té doby značně vzrostl. Učitelky pro tyto vyšší školy dívčí vychovává vzorný internát Ecole normale supérieure d'enseignement secondaire pour les jeunes filles v Sèvres u Paříže. Chovanky jeho podrobují se k úřadu učitelskému na dívčích školách státní zkoušce konkursní. Francie je v Evropě první zemí, jež má jednotně zřízené, z velké části státním nákladem vydržované školy střední pro výchovu dívčí. Studium na nich je pětileté, náboženství vyučuje se na nich jen tehdy, žádají-li o to rodiče. Mezi nepovinnými předměty vyššího oddělení těchto škol má místo také psychologie, applikovaná na vychování. V čele školy jsou ředitelky, ve sboru jsou i mužské síly. Vyšší dívčí školství francouzské stalo se vzorem pro zakládání obdobných ústavů v Německu i u nás.

Drtina líčí dále úsilí po organisaci vyšších škol dívčích v Německu. Ruch v tomto směru vzniklý po létech sedmdesátých je málo demokratický. Vyšší ročníky dívčí spojují se tu se školou obecnou a jsou vyhrazeny dívkám z kruhů zámožnějších. Ve zřízení vyšších dívčích tříd je značná rozmanitost, protože jsou to instituce vzniklé úplně svépomocí, o něž stát dosud se staral pramálo. Výmarský sjezd učitelstva těchto škol z r. 1872 žádal, aby vyšší dívčí školy umožnily ženské mládeži podobnou účast ve všeobecném vzdělání jako mládeži mužské v gymnasiích a reálkách a poskytovaly harmonického vzdělání rozumu, citu a vůle ve smyslu náboženskonárodním na základě realisticko-esthetickém, aby byly organisovány se zřetelem k povaze a životnímu určení ženy, podřízeny témuž dozoru jako střední školy chlapecké. Konference berlínská r. 1873 ministrem

Falkem svolaná, potvrdila a doplnila vůdčí zásady sjezdu výmarského. »Deutscher Verein für das höhere Mädchenschulwesen«, v r. 1873 založený, usiloval o zavedení jednotného plánu učebného a prosadil u mnohých vlád německých zemí provedení svých návrhů. V Prusku byla dlouho nechota k usnesením spolkovým a r. 1894 ministerstvo pruské stanovilo některé normativní zásady pro úpravu vyšších škol dívčích. Podstatou vývoje a úsilí v Německu je založiti vyšší dívčí školu na pojmu zvláštního vzdělání, které rozsahem i obsahem, základem i cílem je od mužského odlišné. V Prusku bylo r. 1901 celkem 213 veřejných s 53.558 a 656 soukromých škol se 72.932 žačkami. S vývojem německé vyšší školy dívčí jde souběžně úsilí, aby ženám zjednána byla možnost vzdělání akademického. »Der allgemeine deutsche Frauenverein« podporoval z nasbíraných fondů vyšší studium žen na universitách cizích a doma pečoval o to, aby se ženám otevřela praktická povolání, vzdělání tomu odpovídající. Společně se spolkem »Frauenbildungs-Reform« usiloval o přístup žen k povolání učitelskému na vyšších školách a k vykonávání praxe lékařské. Berlínské kursy gymnasijní, prací H. Langové spolkem »Wissenschaftlicher Zentralverein« zřízené, a podobné kursy lipské připravovaly dívky k maturitním zkouškám na reálkách a gymnasiích. Spolek »Frauenbildungsreform« zřídil r. 1893 v Karlsruhe šestitřídní dívčí gymnasium. Žádosti prvních abiturientek berlínských z r. 1896 o připuštění k řádnému universitnímu studiu byly však důsledně odmítány a ženy připouštěny jen jako hospitantky. Bádenská vláda r. 1900 první povolila ženám immatrikulaci na universitách bádenských. Od vydání císařského výnosu z r. 1900, jímž monopol klassických gymnasií zrušen a prohlášena rovnoprávnost a rovnocennost všech tří druhů středních škol, jeví se úsilí, připodobiti vyšší školy dívčí nižším nebo úplným reálkám. Podnět vyšel z Mannheimu, kde k vyšší dívčí škole přičleněno vyšší oddělení reálné. Allgemeiner deutscher Lehrerinnenverein sestavil plán reformní vyšší školy dívčí, kde po společném podkladě vyšší ročníky rozvětvují se na 6 tříd reálně-gymnasijních a na 6 tříd reálných. Reformní škola tato má připravovati také pro povolání ženy v rodině a v plán učebný je proto zařazeno vychovatelství, zdravotnictví a pod. Čistě gymnasijní organisaci má dívčí gymnasium v Karlsruhe a ve Stuttgartě. V Hannoveru jsou vedle sebe kursy reálně-gymnasijní a čistě gymnasijní. Jde tedy dnes v Německu o splynutí vyšší dívčí školy s ústavy vyššími, připravujícími přímo ke studiu universitnímu. Soustava koedukační, zavedená na některých gymnasiích a vyšších reálkách bádenských, würtemberských a hessenských, se dobře osvědčuje. I v Prusku pomýšlí se již na reformu vyšší dívčí školy v tom směru, aby na ní silněji byly zdůrazněny vědy přírodní a sesíleno logické vyškolení. V celku směřuje ruch v Německu k vytvoření střední dívčí školy, opravňující k dalšímu studiu na školách vysokých. Dnes je tam 14 dívčích ústavů gymnasijních a reálně-gymnasijních a 1 reálka.

Po tomto rozhledu po středním školství dívčím v cizině přistupuje Drtina k poměrům rakouským, kde vyšší dívčí školy ponechává stát rovněž péči měst a spolků. Dívčí gymnasia v Praze, ve Vídni a v Krakově mají tu učebný plán jako gymnasia chlapecká. Vyvíjí se tu utěšeně dívčí školství pokračovací, vyšší dívčí školy přeměňují se v d í v č í l y c e a, pro

něž vydalo statut ministerské nařízení z 11. prosince 1900. Posluchačky rakouských lyceí mají se naučiti potřebným věcem v domácnosti a uschopniti se po vykonané zkoušce dospělosti k mimořádnému studiu na školách vysokých. Lycea jsou šestitřídní a mohou se k nim družiti odborné kursy různé povahy. Dostává se jim práva veřejnosti a státní subvence. Součet povinných hodin týdenních nemá přesahovati v nižším oddělení číslo 24, ve vyšším 26, v jedné třídě nesmí býti více než 40 žaček. Fakultativní maturitní zkouška opravňuje k mimořádnému posluchačství na fakultě filosofické. V čele lycea má býti ředitelka. Spravuje-li je však ředitel, má mu býti dána k ruce adjutantka ze sboru. Lycea mají určitou osnovu učebnou, pro česká jsou odchylné plány v češtině, němčině a francině. Ministerstvo vydalo pro kandidátky učitelství na dívčích lyceích zvláštní zkušební řád. Zkoušky aprobační konají se před zvláštní sekcí komisse pro zkoušky způsobilosti na gymnasiích a reálkách. Kandidátky musí vykázati, že dovršily 22. rok věku, musí míti maturitní vysvědčení ze školy střední, nebo z lycea, nebo z paedagogia, absolutorium 6 semestrů studií universitních, z nichž alespoň 5 na fakultě filosofické, výkaz o práci v ústavech universitních a průkaz, že poslouchaly přednášky o paedagogice a jazyku mateřském. Zkušební předměty jsou rozvrženy na 4 skupiny: pro moderní jazyky — dějepis a zeměpis, — mathematiku, přírodopis a fysiku, — kreslení a rýsování. Pro každou skupinu vytčeny jsou určité požadavky. Po zkoušce má nastoupiti kandidátka zkušební rok na dívčím lyceu, který může ministr prominouti oněm kandidátkám, které na některé vyšší škole aspoň jeden rok s pochvalou působily.

Prof. Drtina ukazuje na potřebu, aby absolventkám lyceí se zkouškou maturitní byly mimo činnost učitelskou i jiné obory působnosti vykázány. Dnes jsou již připuštěny ke studiu farmaceutickému, podrobí-li se na některém gymnasiu zkoušce z latiny v rozsahu šesté třídy gymnasijní. Po 4 třídách lycejních mohou se hlásiti k praxi poštovních úřednic. Dívčí lycea jsou vedle dívčích gymnasií vyššími dívčími školami budoucnosti. Organisační nástin jejich měl by býti přizpůsoben poměrům a potřebám českým. Drtina ukazuje dále, že v době zřejmé krise střední školy nebylo by účelno zřizovati střední školy dívčí úplně analogicky chlapeckým gymnasiím. Měly by se konati pokusy se zakládáním škol reformních, jichž má Německo dnes již 79. V dívčím lyceu vidí Drtina příští střední školu dívčí, která, doplní-li se na osmitřídní, domůže se s chlapeckou úplné rovnoprávnosti. K německým lyceím ve Vídni a v Praze jsou již připojeny dvouleté gymnasijní kursy klassické, po nichž je možno podrobiti se řádné maturitní zkoušce gymnasijní. Dívčí lycea, pokračovacími kursy o dvouletí rozšířená, mohla by představovati zvláštní typ členité vyšší střední školy budoucnosti.

Němci předlitavští mají dnes již 15 dívčích lyceí s 2878 žačkami, na něž stát přispívá 146.000 K ročně. Na dvě česká, spolky vydržovaná lycea, Vesnino v Brně a Ludmilino v Č. Budějovicích, do nichž chodí 401 žačka, dává stát 22.000 K. Pražská obec nepochopila dosud výhody lyceí a nepřeměnila dosud svoji šestitřídní vyšší dívčí školu na lyceum a nechává klidně docházeti k faktu, že absolventky její školy marně žádají o přijetí

za mimořádné posluchačky na fakultě filosofické. Kdy již pochopí se u nás význam školské politiky, kdy pronikne vědomí, že pocitu malosti svého národa neunikneme jinak, než když vyšším vzděláním a vyšší mravností nejen mužův, ale i žen, vnitřní svoji sílu národní rozmnožíme a tím dohoníme to, oč jsme se ve světové soutěži na poli kulturním, politickém i hospodářském opozdili! —»—

UMĚNÍ.

N. K. Roerich. — Sto let »Krásné Prahy«. — »Sto let německého umění« (1775—1875). — Vídeň a lidové umění české. — Hlasy anglické o německém umění. — Kupkova »Píseň písní.«

XIX. výstava »Manesova« předvádí originálního umělce, mladého Rusa, Nikolaje Konstantinoviče Roericha. Narodil se r. 1874 v gubernii Petrohradské a pochází z vystěhovalecké rodiny šlechtické původu švédského, která z Pomořan přišla do Ruska na pozvání Bironovo, někdy v 18. století. Je malířem a zároveň archaeologem a vůbec milovníkem ruské starobylosti. Podnikl řadu výkopů a výzkumů v různých krajích ruských a z těch mohyl dávnověkosti dovedl vyvolati nový život. Objíždí stará města ruská, zachycuje jejich malebnost a přináší »novou visi tragické malebnosti staroruských památek, proniknutou uměleckým smyslem impressionistním i hloubavým zároveň«, jak praví Sergěj Makovský ve výstavním katalogu. Stará Rus ožívá v něm. Není to u něho však divadelní přestrojení do pohanské doby staroruské, není to divadelní navěšení rozmanitých starých šperků a zbraní, napodobených dle vykopaných originálů, uložených někde v museu, na moderní postavy a tváře. On našel šťastně t ó n starověký, přirozený, živý. Je to jeho barva, tak zachmuřená, mračná, té dávnověkosti tak přirozená. Duma leží na ní, dumou se ona chví a leskne, tak divným bájivým leskem. »Nebylo by nám, bratří, slušné, abychom způsobem písní starobylých počali truchlivé pověsti o výpravě Igorově, Igora, syna Svatoslavova?« — jako by z té barvy mluvilo. Není jediný ani první, kdo zahlédl se uměleckým okem do staré Rusi a zamiloval si ruský venkov. Šli před ním tímto směrem Viktor Vasněcov a bratr jeho Apollinarij, malíř staré Moskvy, šli před ním a vedle něho Nesterov, Korovin, Maljutin, Bilibin, Vrubel, Golovin a dvě vzácné duše ženské, Helena Poleňova a M. Jakunčikova. Ale Roerich našel si svou cestičku do staré Rusi a jda po ní píská si svou vlastní notu. Svou barvou liší se od oněch, tak melancholicky přitemnělou, liší se od hýřivě jásavého Maljutina, od prostě veselého Bilibina atd. Jest u něho bohatě vyvinutý smysl pro dekorativnost. V jeho výzdobách chrámových, skizzách k freskám je víc uměleckého cítění než naivní vroucné víry, pravý opak Nesterova. Jeho obrázky a illustrace pohádkové jsou někde západnější a jinde zas asijštější, než u těch předešlých. Originálního půvabu jsou

jeho akvarelové předlohy k majolikovým vlysům, plny hlubokého citu jsou jeho studie přírody: břízy, mračno, skupiny stromové a j. Velmi vkusný jest illustrovaný katalog výstavní.

*

Touž dobou, co u »Manesa« viděli jsme kus staré Rusi — ne útěk do minulosti, než zdravé umění přítomné, v Rudolfinu mohli jsme prohlížeti »Krásnou Prahu«, jaká byla a umělcům se jevila v století minulém. Tam byl po většině útěk do minulosti a málo silného umění přítomného. Byl to pěkný pokus o podobnou výstavu. Sneseno bylo mnoho obrazů, kreseb, lithografií a rytin, zobrazujících Prahu 19. století, a přes všecek chvat, s jakým výstavka ta uspořádána byla a jejž bylo cítit i v programu, v uspořádání i v celkové kořisti sběratelské, bylo tam mnoho příležitosti k poučení, k povzbuzení a lásce, abychom zachraňovali Prahu, jedinou svou Prahu, kterou všelijací tajemní špekulanti a lichváři — a ku podivu, ti páni říkají si a chtějí, aby se jim říkalo »vlastenci«! — okrást chtějí, hůře, nežli to kdysi učinil od všech počestných lidí pomlouvaný Švéd. Pokus ten měl úspěch veliký. Návštěva byla přehojná, zájem obecenstva živý. Nechať tedy to vše je pobídkou k uspořádání opravdové veliké výstavy »Krásné Prahy«, důkladně a všestranně připravené a na delší trvání vypočtené. Jde tu o věc nesmírně důležitou. Pozorujte jen, jak národové politicky i hospodářsky samostatní s velikou důkladností konají čím dále tím rozsáhlejší a podrobnější přehlídky všeho, co jim minulost vzácného a krásného zachovala, a chtějí z toho žíti a týti! Jak teprve máme jednati my, jež živly cizí chtějí všude prožírat a drobit! Znamenitě řekl to ve svých obšírných úvahách o této výstavě spisovatel J. v »Čase«, že »zhola tu nejde jen o zájem esthetický, jak by snad bylo v některém středověkém městě bavorském, nýbrž že zachování Prahy je otázkou eminentně národní, mravním příkazem sebezáchrany národní. Není islamu bez Mekky, není bez Říma katolicismu, a není českého národa bez Prahy. Nemylme se: nejde tu o pouhé místo; Praha není pouhé místo, jehož jméno by se dalo bez národní škody přenést i na hnusnou novou Prahu slohu vinohradského a žižkovského. Praha je centrum, zdroj i symbol síly a úsilí národního, Praha jsou české dějiny bez mála celé a Praha je štít národa. Bez Prahy smazána je skoro celá naše historie a zničen smysl našeho tisíciletého krutého zápasení. A proto je každý kámen v Praze tak slavně důležitý — vylámejte ty kameny z Prahy a začne se sesouvat dům českého národa. Z toho pochopení významu Prahy uvědomíme si hluboký dosah své povinnosti k ní. Rozbořujeme-li Prahu, pomáháme otřásati sloupy svého národa. Z příkazu národní sebezáchrany, z citu pro dějiny své, z pochopení významu Prahy pro český celek, z citu odpovědnosti k budoucím vyplývá jen jedno: spojit všecky síly k zachování krásné staré Prahy a vrátit Praze, co jí bylo zlobou dob a slepou hlupotou vlastní odňato i zničeno. Rekonstrukce staré Prahy může se snad zdát někomu fantastickou marotou — ale dojista je lepší než soustavná destrukce Prahy, která pokračuje bez přestání, jak se zdá, jen k vůli onomu legendárnímu formanu, aby jednou mohl prásknout bičem a ukázat: »Tam bývala Praha!«

*

Vizme, jak v Německu děje se nyní veliký pokus o soupis a přehled národního majetku uměleckého. Dlouho připravovaná výstava »Sto let německého umění (1775—1875)« jest už od ledna v Berlíně otevřena. Předcházely ji menší výstavy v Drážďanech (1904), Düsseldorfu, Berlíně, Frankfurtě, Hamburku, místní to výstavky, které snažily se o přehled uměleckého tvoření hlavně v prvé polovici předešlého století. Po příkladu pařížské výstavy sto let francouzského umění došlo pak i na podobnou německou. Přízeň a podpora se všech stran jen se hrnula. Císař německý, rakouský, ruský, německá knížata a vlády, králové tří skandinávských říší, švýcarská republika uvádějí se mezi předními příznivci. Na 2000 obrazů se sešlo, nepočítajíc kresby, pro které zvláštní oddělení zřízeno.

V čem záleží význam této výstavy? Na tuto otázku odpověděl dr. Alfred Lichtwark ve »Woche«, že je to především posilující poučení: »Jsme mnohem, mnohem bohatší, nežli jsme dosud věděli, to jest prvý dojem po obchůzce výstavou. Počet talentů skutečně znamenitých a jejich samostatnost překvapuje na každém místě, a nejvíce, kde bychom toho nijak nečekali. Místa, jež pokládána dosud za neplodná, poskytují hojnou žeň; desítiletí, jimž sotva jsme vlastní život přisuzovali, zaskvívají se v lesku nových uměleckých myšlenek a objevů. Vedle umění v té době všeobecně uznávaného, jaksi officielního, pozorujeme všude a za všech dob skromnou produkci, zastiňovanou a utlačovanou často od produkce akademické, ale v mnohých případech našemu srdci neskonale bližší... Na počátku 19. století poměry byly drsné a nuzné, ale ještě vždy zdravé. Kdo tehdy stal se umělcem, poslouchal svého nejvnitřnějšího pudu. Byla to šťastná doba, kdy rodiče pociťovali to jako svou svatou povinnost, vyháněti svým synům všecku náklonnost k povolání uměleckému. Že dámy staly se umělkyněmi, byla řídká výjimka. Jenom skutečný talent měl tehdy sílu vůle, aby překonal všecky překážky. Co nás v dílech této doby vábí, jest výraz silné vlastní vůle, niternosti a vroucnosti, která dnes, kdy přístup k povolání uměleckému tak se ulehčil a kdy umělecká díla zhotovují se s takovou bujností, až dech přechází, stala se nesmírně řídká. Pro dějiny umění důležitost této výstavy jest beze vší pochyby v těchto méně známých územích počátku devatenáctého století.«

Ale užitek z ní není jen pro dějiny umění, ač i to by byl dostatečný úspěch. Výstava ta v jiném směru prý velice poslouží Němcům. »Lesk světla, vyzařujícího z Paříže, tak oslepil široké kruhy v Německu, až nerozpoznávaly dobře, co okolo nich bylo. Výstava tato objevuje nám, co jsme měli, aniž jsme o tom věděli a vážili si toho. Jsme dnes tak příliš v poddanství k Paříži, že vzdělaný Němec má jen francouzská měřítka pro oceňování domácího umění. Co tímto měřítkem nedá se měřiti, nestojí u něho za nic. Jako že vůbec umění německé pokládává se doznaně anebo dle skutečnosti za umění druhého řádu. Teď musíme se učit, že až do čtyřicátých let v Německu, co se týká smělosti a novoty myšlenek a pozorování, vyrovnávali jsme se při nejmenším sousedům západním, ve mnohých ohledech jsme je dokonce předháněli. Co na nejrůznějších místech dosáhla zcela samostatně německá krajina okolo 1810 u Friedricha v Drážďanech a u Rungeho v Hamburku a u Kocha a jeho školy, okolo 1830 u Blechena v Berlíně, u mladých Hamburčanů Vollmera, Morgen-

sterna, Genslera, Kauffmanna a především u Wassmanna, tím předstihla výtěžky umění francouzského před desítiletími.

Tato a podobná pozorování posílí naše sebevědomí a náš cit pro čest. Jdou-li francouzští umělci našimi sbírkami, bývají vábeni všemi nefrancouzskými obrazy, kdežto všude, kde jde pouze o pouhé napodobení francouzských vzorů, bývají mnohem silněji odpuzováni než my. Vycítují zřetelněji, co je z druhé ruky.«

Tato výstava vynese prý znovu otázku z nejdůležitějších: o vlivném působení talentu na talent, národu na národ. Šovinisté horlí proti vnikání cizích myšlenek, blouznilové zas hledí uzákoniti, že jediná spása jest v přimknutí k Paříži.

Poučný je prý také na této výstavě rozdíl mezi obrazy malovanými pro výstavy a mezi obrazy vzniklými v době, než ještě výstavy nastaly; »jaké kouzlo mohou míti umělecká díla, vyšlá z nejvnitřnější potřeby, bez pomyšlení na výstavy světové, mezinárodní, výroční, zimní a jarní a zvláštní, jež ze všech nejvíc nebezpečí v sobě mají.«

Nejsilnějším dojmem ze všech vystavených uměleckých děl působí podobizny z doby, než výstavy nastaly. Zvláště Nazarenští ocítají se se svými podobiznami, jichž dosud nikdy pořádně nebylo povšimnuto, ve světle zcela novém. Jaká prý tu bohatost v nazírání, v síle výtvarné, v prostředcích výrazových! Lichtwark pokládal by za největší úspěch této výstavy, kdyby od těchto podobizen roznítila se v národě i v umělcích opět láska k podobizně. —

Pořadatelstvo výstavy vyzvalo mnichovskou nakladatelskou firmu Bruckmannovu, aby veškeré vystavené obrazy, se všech stran snesené, než se zase do všech světa stran rozprchnou, vydalo v reprodukci. I bude vydán veliký obrázkový katalog »Die Deutsche Jahrhundertausstellung — Berlin 1906« o dvou dílech: prvý přinese výběr nejznamenitějších obrazů, asi 400, s úvodem H. Tschudiho; druhý všecky ostatní, asi 1600 obrazů. Podnik jistě monumentální, umělecky i národně důležitý. Proto také cena je přístupná: I. díl 20 a II. 60 marek.

Jak milé bylo by nám podobné dílo české z oddílu uměleckého na jubilejní výstavě naší, kde též učiněn pokus, a zdařilý, o soubor umění českého za sto let! Začali jsme, jak vidět, dříve než Němci.

*

Po Lichtwarkovi, řediteli uměleckých sbírek v Hamburku, slyšme p. Dra M. Haberlanda, ředitele musea pro rakouský národopis ve Vídni. Po vážném hrdinovi trochu nevítané komiky. Na jaře r. 1905 a v uplynulých právě zimních měsících byly v uměleckoprůmyslovém museu ve Vídni pořádány výstavy lidového umění národů tohoto soustátí. Naše lidové umění bylo bohatě zastoupeno. A vzbudilo podiv. V posledním sešitě časopisu »Kunst und Kunsthandwerk«, jejž vydává c. k. umělecko-průmyslové museum, řed. Haberland rozepisuje se obšírně o druhé této výstavě a »objevuje«, že tyto poklady našeho lidového umění zasluhují vážného studia; že tu třeba všecko teprve započíti; že tu řada otázek čeká na rozluštění; že dosud odborníci chovali se k těmto věcem s upřímnou anebo snad jen strojenou nevážností a že by to byl veliký úspěch této výstavy, kdyby rakouští badatelé v oboru uměleckém chtěli se vážně za-

bývati s popelkou lidovým uměním. Tak se píše ve Vídni po celé té řadě našich národopisných výstav od let osmdesátých, konaných v Čechách, na Moravě a na Slovensku i v samé Vídni v místnostech c. k. uměl.-průmyslového musea! Po veliké národopisné výstavě pražské, po celé řadě publikací, kdy »Český lid« a »Národopisný Sborník« mají už řadu ročníků, kdy několik let Praha má už nádherné Národopisné museum a j. a j.! Kterak že je to možno? Nu, pan řed. Haberland neumí česky, a tudíž všecka ta česká práce pro něho neexistuje. Je to sice škandál, ale byrokrati se nezardívají. A proč by se učil? Nutí ho kdo k tomu? Má to ve smlouvě, že jako ředitel musea pro rakouský národopis musí umět nevyhnutelně česky? Staral se kdo z politiků, aby se tak stalo? Chyba je v tom, že my jsme také takoví okresní Haberlandové.

*

Je vždycky užitečno slyšeti úsudek umělecký ze země, kde všeobecná úroveň jest vyšší následkem dávné politické i hospodářské samostatnosti a z toho také kulturní vyspělosti, a kde o umění soudí se z autopsie, z prožitosti a procítěnosti díla samého, a nikoliv pouze z knih, z reprodukcí, a to ještě z těch lacinějších, a z cizích úsudků, jako jest tomu zatím velikou měrou u nás.

V Londýně jest právě mezinárodní výstava »Black and White«, výstava kreseb, jíž účastní se také umělci němečtí, ne sice souborně, ale četně. Toto účastenství německé jest visitkou ohlášené veliké umělecké výstavy německé v Londýně. My také pořádáme letos výstavku v Londýně a na ní též malou výstavku českého umění, i bude úsudek anglický pro nás tím poučnější. »Němci naučili se, aby nedělali ze sebe Francouze, ale nenaučili se dosud, aby se líbili. Cosi jako pedantská ošklivost jest v pracích mužů jako Greinera a Thomy, že připomínáme si výrok Michelangelův, Němci jeho doby neměli prý ani schopnosti, aby vybírali, ani citu pro sloh. A tyto nedostatky nedávají ani dnes svědomité vážnosti německého umění, aby dospělo k svému čistému výrazu. Avšak nalézáme zde různé německé práce výborných jakostí, zvláště mezi barevnými litografiemi, na př. Jankovy obrněné zástupy, jež nad údolím jsou na stráži.« (Tribune.) »Překvapuje poněkud, když vidíme, jak nekonečně sympatičtějšími jeví se tu německé věci nežli francouzské. V sále francouzském převládající notou jest póza, a to nepříliš zdravá póza. Německé věci nejsou snad technicky udělány tak brillantně, ale mají v sobě klidnější sílu, a suggesce, která z nich vychází, jest výsledkem vnitřního impulsu, a to národního. Snad je pravda, že teutonská rasa má menší přirozené nadání pro umění než latinská; ale tolik je jisto, že snaží se v tuto chvíli důstojněji o to, aby pro své umělecké cítění našla výraz, a Anglie jest přece na konec také zemí teutonskou.« (Daily Chronicle.) »Böcklin byl v Anglii pouhým jménem, nic víc, a nikdy asi nebude něčím jiným. V těchto křídových kresbách (v Londýně vystavených), jež ho jen neúplně představují, ubírá se až příliš často, jako většina malířů teutonské krve, na pohraniční čáře, která dělí vznešenou vášeň od přepjatého groteskna a pouhé triviálnosti. Jeho uměleckými dětmi jsou patrně Max Klinger a Otto Greiner. V Klingerově cyklu »Smrt« jako v jiných jeho fantasiích není to tak pravá poetická invence, co umělec nám odhaluje, jako intensivní vůle, dokázat

stůj co stůj tuto vlastnost... Max Liebermann, jenž stojí zpola mezi novějšími francouzskými a hollandskými krajináři a genristy, má některé věci plny skvostných svítivých effektů, ale bez zvláštní osobité noty, která by je vyznačovala. Menzelovy akvarely, skizzy atd. jsou hlavní přitažlivostí této výstavy. Veliký malíř a kreslíř neměl ovšem všech vlastností, jež dělají někoho umělcem nejvyššího řádu. Nedostávalo se mu nejvyššího citu slohového, harmonie nevýslovné. Avšak tyto práce projevují takovou nevyrovnatelnou sílu neoblomné pravdy v pozorování a uměleckém, abych tak řekl, zapisování, že musíme přece přiřknouti Menzelovi místo v nejpřednější řadě velikých kreslířů 19. století.« (Daily Telegraph.)

*

Od Frant. Kupky vyšlo nedávno v Paříži nové dílo, tak zplna originální a krásné, tak mladistvě svěží, jakých je málo. Dal se tentokráte do výzdoby básnického díla, písně »nejušlechtilejší a nejnenapodobitelnější ze všeho toho, co dostalo se nám z výrazu náruživé, vděkuplné lásky«, jak vyslovil se o ní Goethe, nejkrásnější a nejohnivější písně z Východu. Vyzdobil »Píseň písní« — »Le cantique des cantiques qui est sur Salomon«. (Paris. Librairie Universelle.) Pan Jean de Bonnefon přeložil ji znovu, věrným překladem, a aniž, jak sám praví, ublížil textu, učinil z ní báseň dramatickou. O to sice pokusili se už mnozí před ním, jak překladatel v úvodě vykládá (a trochu obšírněji R. Dvořák v úvodě k svému českému překladu ve Sborníku světové poesie), ve Francii Renan, ale dramatická úprava Bonnefonova je proti Renanově jednodušší, přirozenější. Píseň v této jeho úpravě dojímá mocně, mocněji a úchvatněji, po mém skromném soudě, než v překladě písňovém, jak jej čteme u Dvořáka. Konec je nevýslovně mohutný. A taková jest i výzdoba Kupkova. Jeho orámování každé foliové strany textové i obrázkové samými růžemi a liliemi, jeho titulní list i vložené obrazy dýchají touž silnou, čistou a zdravou vášní, jíž plna jest báseň. To jest vkreslená, vmalovaná hudba. Jako z výhně sluneční by vyšla, hledí Sulamit, a jako vykopaný starý bronz hledí ten strnulý Šalomoun — »kdyby někdo dáti chtěl všecken statek domu svého za takovou milost, se vším tím pohrdnut by byl«. Plemenný jejich půvab podařilo se Kupkovi podati s veškerou plností. — Při této příležitosti přečetl jsem si znovu překlad této básně v bibli Kralické a byl jsem uchvácen jeho krásou. Jak plně zní tu veškera ta nejněžnější vroucnost, horká sálavost citu, jaká plnost výrazu a zároveň ryzost jazyková, jaká pieta, posvátnost leží jako pel na verších těch! Ovšem, mili bratři překladatelé viděli v ní něco jiného: »ačkoli malička jest, však v smyslu a v tajemství divného a nestižitedlného Božího k lidem se sklonění velmi hluboká a široká; pro kteroužto příčinu a též, že se tu nic tělesného, zemského, ovšem frejířského (jakž lehkomyslní soudí) nesmýšlelo, ale samo to, což k nebeským, duchovním a spasitedlným věcem jest náležitého, rabínové jí jméno dali Kodéš Kodašim, t. Svatost svatých«, píšou v úvodě s takovou dojemně upřímnou vírou. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Šebestian Hněvkovský: Děvín. Báseň směšně hrdinská ve dvanácti zpěvích. S úvodem literárně-historickým vydal F. Strejček (Ottova Světová knihovna.) Václav Šolc: Prvosenky. Vydal a úvodem opatřil Ladislav Quis. (Ottova Světová knihovna.) Máj. Báseň od Karla Hynka Máchy. Kriticky upravil dr. V. Flajšhans. (Nákladem Edvarda Leschingra.) Čeští spisovatelé XIX. století. Pořádá Jaroslav Vlček. Sebrané spisy Vítězslava Hálka sv. I. a II. (Nákl. Jana Laichtera.)

V poslední době obrátil se víc zřetel k vydávání starších děl naší literatury. Sáhla sem i Ottova Světová knihovna, jejíž č. 465.—468. přináší Děvín Šebestiána Hněvkovského.

Jindy bývalo téměř nemožno poznati dílo to; nacházeloť se jen ve větších knihovnách nebo zastrčeno u antikvářův a ve sbírkách soukromých. A přece pouhé přečtení knihy, vyšlé před 100 lety, knihy, o níž čtenář i dnes řekne, že ji dojista složil člověk, ovládající řeč i verš na ten čas ku podivu pěkně, pouhý ten skutek, že kniha ta stojí podnes za přečtení, budí v nás vědomí, že m á m e l i t e r a t u r u, a rozmnožuje v nás vážnost k literatuře, jejíchž počátků ctihodných a cenných až příliš snadno zapomínáme. — Knížka jest kratochvilná a nejeden verš hodil by se dobře za doklad v hovoru všedním i v novinách; věc u nás velmi řídká jednak pro neznalost našich děl básnických, jednak z nedostatku péče u spisovatelův, aby myšlenky přístupné jadrným výrazem zabírali. — Báseň má ovšem též své nedostatky; není dosti přehledná a trpí mdlou plastikou, čehož přední příčinou jest ta nešťastná Hájkovina, i ta ještě povrchně pochopená. To se jeví ve jménech osob i v ději. Naprostá neznalost starých českých jmen budí v nás útrpnost těmi zkomoleninami, které i u Hájka mají lepší tvář. I burlesce jest nutně potřebí p r a v d y, jak patrno z předního své doby a básníku našemu nejbližšího díla toho druhu, na něž V. Nejedlý narazil (st. 11.), jehož však p. vydavatel ve výčtu vzorů (st. 6. pozn.) pominul, totiž z Voltaireovy »La Pucelle«, jež popudila Schillera, aby proti ní složil svou »Pannu«. Ač látka »Děvína« jest schopna svrchované tragiky, stránka směšná, s níž pohlíží na ni Hněvkovský, jest v úplné shodě s duchem nejstaršího podání, jež zachoval kronikář K o s m a s.

*

I vydáním P r v o s e n e k Václava Šolce »Světová knihovna« se zavděčila; podalať českému čtenáři do rukou knihu dnes, jak za to máme, téměř neméně zapomenutou než Hněvkovského »Děvín«. A to knihu, kterou neváháme řaditi k lepším knihám českým. Pan vydavatel, jehož zkušený hled a střízlivý úsudek literární je dobře znám, měl se na pozoru v poučném úvodě svém, aby Šolce nepřechválil. A přece praví o něm: »... ale co přinesl, váží těžce, jest to ryzí zlato poesie, jež se třpytí dobou nezměnitelným leskem z jeho veršů« (st. 17.); »Žádné hříčky a všude čistý, pravý a hluboký cit, toť ráz těchto v naší erotice tak vzácných zpěvů. Nejsou vylhány; jsou pravdivy, a jen v pravdě tkví pravá poesie« (st. 13.)

— a o jeho básních sociálních: »ač nejde příliš do hloubky, přece jen dovede vzrušiti též dnes svou vnitřní pravdivostí. Pěje tu básník patrně jen o tom, co sám viděl a zažil« (st. 14.). Slovem: »Ať pěje o vlasti, o lásce neb útrapách lidu, vždy pěje ze srdce k srdci« (st. 17.). — Praví-li p. vydavatel o formě básní Šolcových, že, ač »není vždy bezvadná, ale není horší formy jeho vrstevníků, ba namnoze ji předčí« (st. 16.), jest to úsudek opatrný a střízlivý. Po našem soudě nenajde se tak hned český básník, jenž by při plné přirozenosti výrazu slovného dělal tak hladké verše a tak lehce a zvučně rýmoval jako Šolc. — Jeho řeč — nehledíc na některé poklésky tehdy obecné — zasluhuje chválu pěkné, jadrné, svěží a upřímné češtiny, a mnohý dnešní básník měl by čemu od něho se učiti. Jest i pln myšlenek a hlubokého pozadí. Sedmero dědových vrásek míněno je tak, jak v »Pokuse« Krasińského »matka po sześćkroć zabita« (srovn. st. 73. »tam srdce moje pětkrát zavražděné«). Lze klidně říci, že v knize té není básně chatrné, a dlužno jest básníka toho, jejž osudové jeho táhli, za stolem naší hostiny literární posaditi výše. —

*

Stejně rád upozorňuji, že dostalo se nám již také v definitivní úpravě Máchova Máje.

Mácha! Také jeden z těch, jejž osudové jeho táhli; jeden z těch proklatců požehnaných, jemuž jako leknín z tůně z nejhlubšího bolu vypučel sladký květ krásy, a jejž na vrcholu rozkoše objala muka pekelná; jeden z těch, kteří vnikli v ledví přírody, kteří dýchali dechem jejím a opětovali hlas její jako ozvěna. On slyšel z dálky hlas veliký a opětoval hlas ten, že se posud rozléhá sterou ozvěnou: »Dalekáť cesta má! Marné volání!!«

Tím voláním procitl Hálek, když poslal do světa svého »Alfréda«; ten vykřik jako bdělá hlídka přejal Vrchlický, když jal se ztékati náš Parnas slovy:

Sloup u cesty — poražený,
písmo na něm — k nepoznání;
v který kraj ta cesta vede,
marné všecko vyptávání.

Zdá se, že Máchův »Máj« u nás dlouho nebyl pochopen. Je to přirozeno. Čteme povrchně, rychle, většinou jen za mladu. Náš dospělý muž, čte-li vůbec básně, ohlušen jsa pozounem ciziny, pokládá české autory příliš za nepatrné a nehodné, aby studiem jich měl mařiti čas. Část viny jest ovšem na spisovatelích. Kdo píše na kvap a nevzdělává se, nesmí žádati, aby byl vážně čten. Ale se strany druhé hřešíme my, čtenáři. Nemáme odvahy se cítiti, a teprve Vídeň a Berlín musí nám říci, kdo je Smetana, kdo Dvořák. Řekl sice Angličan, že u nich Byrona čtou jen do 24 let. Budiž! My můžeme býti trochu skromnější. — Pisatel t. ř. koupil si »Máj« před 30 lety jako kvintán, jehož duši rostla křídla. Líbila se mu ta báseň; nejedno místo utkvělo na vždy, zvláště počátek; divil se kráse líčení, trnul, slyše padati kapky ve vězení: »zní — hyne — zní a hyne«; dech se mu tajil při půlnoční scéně duchové na hřbitově; tušil mnoho skrytých krás, mnoho záhad — ale v podstatě »Máji« nerozuměl,

jako mu onehdy zase nerozuměla dcerka školačka, jež měla vypravovati za úlohu obsah »Máje« jako četby soukromé.

A že se básni té nerozumělo, to jest příčinou, proč tak brzo zmizelo významné heslo, položené v čele »spisů« hned pode jménem Karla Hynka Máchy, proč z »Máje« samého vypadla píseň českému vlastenci, končící se verši:

Protož vděčný u věnec
Květ ti vije Čecha máj!

Máme tu skutečný věnec, jak svědčí souvislost výkřiků, končících hlavní části básně: Jarmilo! Jarmilo!! Jarmilo!!! (1), Viléme! Viléme!! Viléme!!! (3). Duševním bratrem této nešťastné dvojice jest básník sám, jehož srdce nenalézající útěchy věrně prožilo tragický osud jejich. Proto končí se báseň výkřikem: Hynku! — Viléme!! — Jarmilo!!! — Ten poutník, jehož nikdo už neuzří, to srdce, jemuž není útěchy, toť on, jenž pod své jméno, hned v čele spisu položil hlas volajícího: »Dalekáť cesta má! Marné volání!!« — A sbor (národ) volá za Vilémem: »Vůdce zhynul! — Pán náš zhynul! zhynul!! zhynul!!!«

Hlas onen bezejmenný dlouho létal vzduchem jako pověst, v sluch bije všem jako břesk trouby za tmy před svitáním, jako řev hladového lva za železnou mříží klece, a budil ohlas sterý, jejž ukázati nebude méně zajímavo, než vyslíditi, odkud nešťastnému básníkovi zavzněl hlas veliký z dálky.

A to, že máme nyní v rukou »Máj« úplný, věrně v té podobě, vnitrné i vnější, ve které vyšel z rukou Máchových, jest, mimo poučný úvod literárně-historický, přední zásluhou přítomného vydání.

Nejednou byla »Máji« kromě jiných nedostatků vytýkána prostota a při tom nejasnost děje. Neprávem. »Máj« není četbou pro děti. Jednak čtou příliš povrchně, jednak nemají té zkušenosti životní ani zralosti myšlenek, jíž je nezbytně třeba čtenáři, aby sledovati mohl takového básníka. Mácha byl genius, a nezáleží na tom nic, že mu bylo 24 let, když začal psáti »Máj«. Máchovi se stala během přirozeným křivda: vlašťovka přiletěla příliš brzo. Nehledě k té okolnosti pravděpodobné, že »staří páni« sebevědomě a směle vydané básni »mladého pána« nevěnovali té pozornosti, které čtení takového díla nezbytně žádá, a že přelétli to dílko jen povrchně: dnes je jisto z postupu historického, že porozumění Máchovi u nás přibývalo se znalostí poesie Byronovy, a to, pokud možno, z originálu. Že v kruhu Jungmannově pro Byrona nebylo porozumění, je pochopitelno. Ale jak přišlo nové pokolení, mlékem novým odkojené: Sabina, Mayer, Durdík, Krásnohorská (duše ženská), Arbes, Zdiechowski (Polák zná Byrona) — rostla Máchova cena.

»V Máji«, jak byl Máchou napsán — a již pouhá úprava knížky svědčí o duchu aristokratickém a o vybraném vkusu — není ničeho nejasného. »Máj« nese na sobě ráz a pečeť veleducha, jevící se tím, že není schopen říci něco matného a nejasného; oko geniovo nezná zmatku, vidí jasně, co vidí. U Aischyla, Thukydida, Platona, Aristofana, Molièrea, Shakespeara, Danta, Mickiewicze, Goetha a p. není ničeho nejasného, vyjma snad zřejmé rukopisné poruchy u starých; co se zdá nejasným, rozluští se časem samo při bedlivém čtení, což budívá mnohdy až úžas čtenářův. Proti tomu

překlady děl těch a původní díla nových básníků, zvláště našich, hemžívají se nejasnostmi, ba zřejmými nesmysly. »Máj« zasluhuje, aby methodou vlašských kommentatorů byl rozebrán slovo za slovem, myšlenka za myšlenkou; i ukázalo by se brzo, co tkví krásy poetické za každým obratem, co myšlenek za slovy těch pracně kovaných veršů. Byron byl anglický lord a zemřel 36letý, a co učenosti obsahují poznámky, jimiž provází své básně! Co náš Mácha věděl, souditi možno z údajův Arbesova životopisu v Ottově Slovníku Naučném; na př. Hynkovy úvahy v žaláři zdají se nám sourodými býti rozmluvě Kainově se Satanem v Byronově básni.

Jsme rádi, že můžeme čísti zase pravé verše Máchovy, jenž jich nepsal oku, nýbrž jazyku a sluchu. Posvěťte srdcí svých a čtěte, i budete z hluboka oddychovati dechem poesie!

*

Také ještě několik slov o Sebraných spisech Vítězslava Hálka, vydávaných v Laichterově sbírce »Čeští spisovatelé XIX. století«!

Hálkovým vystoupením manifestace ducha českého v literatuře nabývá jakési plnosti. Co dříve bylo jen jako naznačeno, načrtnuto, dosáhlo šťastným zjevem tím poprvé v mezích možnosti svého splnění. Osvědčila-li česká literatura na samém počátku XIX. století, že jazyk ještě žije; provolala-li hlasem trub břeskotné z mrtvých vstání; vykonala-li úkol proroka, napojivši duše smahnoucí na poušti: otvírá v Hálkovi udivený zrak a patří, co tu vůkol a tam nahoře a hluboko uvnitř je divné krásy.

Hálek je pravé české dítě: česká tvář, české srdce, česká krev. Hálek je pravý český typ, jak se nám jeví za dob radostných i neveselých průběhem dějin napořád: duše vznětlivá, srdce dobré, upřímné, trochu furiant — běda, když se rozzuří! — myslí více do šířky než do hloubky; pro cit někdy rozum uteče; nadšenec a vždycky tak trochu radikál; méně dobrý diplomat a v politice dítě. — Tento český člověk líčí nám svůj středočeský svět, v němžto žil, vyzpěvuje city srdce svého a vypravuje o hrdinách a dějích, jež plní vidiny jeho snův. Duše Hálkova jest jako ta duše lidová: písně jsou výronem srdce a tkvějí na krajině; povídky ukazují nám lidi ve styku s lidmi v ruce osudu jako ty pohádky; a blouzní-li, zaletí v cizí, vysněné kraje jako ten lid za Meluzinou a krásnou Magelonou — ale jsou to kraje j e h o.

Význačnou známkou povahy H-ovy jest ona odvaha »dobrému druhu« (já jsem ten rytíř z pohádky) vlastní, ale proto při něm nikoli dobrodružná. Byl si H. zajisté vědom své vnitrné moci tvůrčí; a tento souhlas skutečnosti s osobním míněním, jež básník měl sám o sobě, vytrhl jej z nebezpečí státi se mučedníkem, jemuž síly méně zdatné a povaha méně pevná podléhávají. Táž bezpečná víra a jistota vítězství, kterouž v »Domácím učiteli« odmítá se starost čtenářek, má-li pak ten pán už také nějaké pevné postavení, táž radost a totéž vytržení, v němž tone dítě, patřící na zářící stromek; táž naivnost, týž optimismus a idealismus, jež vedly H-a k tomu, že »zerotisoval takřka veškerou přírodu, ba zemi i nebe,« přiměly ho, že si obral za předmět své poesie veršem i prosou svět sobě nejbližší, nedávno před tím u nás objevený, se vším realismem hospody a venkova, že ve stopách Shakespearových vrhl se na drama, a ve stopách Byronových vytvořil řadu hrdin s v ý c h, s v ý m vkusem

a s v é m u srdci milých. Arciť nebude proto ještě z Husejna »Der grimme Hagen«, z Přemysla Rudolf, z Hálka Byron.

Přítomné dva svazky spisů Hálkových, opatřené důkladnými a vřelými úvody literárními J. Vlčka, obsahují práce Hálkovy, vydané do r. 1861, tedy u věku asi 26 let, kteréžto počet naplňuje život K. H. Máchy. Svazek I. obsahuje I. Humoresky: Z Amorova deníku. — Kterak se pan Suchý rozhněval na svět. — Mladá vdova a starý mládenec. — Pohádka o jednom klobouku; II. Povídky: Bajrama. — Jiřík. — Přívozník. — Kovářovic Kačenka. — První láska. — Muzikant. — Samička. — Muzikantská Liduška. Svazek II.: První ballady (15). — Alfred. — Večerní písně. — Carevič Aleksej. — Krásná Lejla. — Mejrima a Husejn. —

Chronologickým pořadem, jehož při každém z obou svazků šetřeno, nabývá čtenář názoru o vývoji Hálkovy prosy i veršův jeho do r. 1861. Co do množství produkce Mácha Hálkovi do té doby mnoho nezadá; ale zrno jeho více váží. Praví-li Zdziechowski (K. H. Mácha st. 15. s.) o Máchovi, že při blouznivosti vyznamenával se neobyčejnou přesností myšlení a svědomitostí; pílí, jakou vynakládal při práci na formu svých výtvorů; a že přes mnohé překážky jazyka nade vše vynikl hudebností verše: nemůžeme o Hálkovi, přes nejeden chybný jamb a zmatený rým, přes to, že tu stopa schází, tam přebývá, nežli říci s J. Vlčkem (Několik kapitolek... str. 134 s.): »Nebyl chlebař...; ukončiv s výtečným prospěchem gymnasium, a absolvovav filosofii na universitě, vzdal se myšlenky na jakýkoliv úřad, a stal se českým spisovatelem z povolání. Cítil v sobě síly dost, aby život vyplnil poesií.« *L. Š.*

Poučná:

Arnošt Denis, Čechy po Bílé Hoře. (Díl I.: Vítězství církve. Centralism. Díl II.: Probuzení. Revoluce a reakce. K federalismu.) Se svolením spisovatelovým přeložil a poznámkami opatřil Dr. Jindřich Vančura. Stran 633 + 645 + XIV + LXIV. Nákladem Bursíka a Kohouta. V Praze, 1904—1905.

Co znamená Arnošt Denis pro české dějiny, bylo oceněno se strany k tomu nejkompetentnější: od prof. Jar. Golla v Čes. Čas. Historickém (1904) a v obsáhlém, vyčerpávajícím úvodě překladatelově »Arnošt Denis a životní jeho dílo o dějinách českých«. Denisovy veliké práce z oboru české historie plní úkol, jak poznamenává případně překladatel ve své předmluvě, podobný, jaký prokázal v XV. století Eneáš Sylvius — ovšem s tendencí opačnou: dějiny českého národa předkládají před forum světového obecenstva. Obracejí pozornost k národu, mezi vzdělanci velikých, šťastnějších národů, známému snad jen několika nápadnými fakty zevnějšího rázu, tlumočí naše zvláštní boje a snahy, snaží se dokázati, že tyto boje a snahy probíjejí se z naší malé české oblasti na obzor evropský nejen politicky, nýbrž i osvětově. »Až přijde den,« praví krásně a vroucně

francouzský historik ve věnovacím přípise Lad. Pinkasovi, »kdy národové probuzeni ze snův o liché slávě, porozumějí, že prospěch obecný vyžaduje úctu ke všem svobodám, kdy osvícená svědomí pokácejí oltáře falešných bohů, v první řadu buditelů nového světa postaveni budou Dobrovští, Palačtí a Havlíčkové. Naučili nás moci práva a síle obětavosti; Čechům, aby zvítězili nad opožděnou nenávistí, jež tvrdošíjně popírá vítězství ha příště jisté, netřeba než nadchnouti se jejich učením. Já sám jsem přesvědčen, že rozšiřuje jejich jména a jejich nauky, přispěji k tomu, aby povzneseny byly duše všech těch, kdo mne budou čísti, a aby vymaněny byly z předsudků záští a pýchy.« Osudům národa českého díla Denisova klestí cestu k myslím cizích národů tím bezpečněji, že jsou psána duchaplně, se skvělým uměním stilistickým a celého podání, širokým tokem líčení, které sbírá co možná všecky součásti a hybné síly našeho kulturního života, s vroucím pochopením českých snah i českého ducha, s pevnou nadějí v konečné vítězství naší spravedlivé české věci, s širokým rozhledem v dějinách světových, hloubkou v nazírání, otevřenou svobodomyslností a všestrannou pokrokovostí, při tom i nestrannou kritikou. Denis, sám potomek hugenotské rodiny, dobojoval se svého životního názoru jak činnou obranou své vlasti za vpádu pruského do Francie, tak trpělivým zápasem s reakcí doma. Před forem evropským dílo Denisovo značí zároveň ohnivou apologii českého národa. Jako historik nejmodernější nesnaží se po přísné objektivitě, vlastně spíše studené lhostejnosti historické; nevěří v ni, nikdy prý se s ní nesetkal. O úkolu historie vyslovil se krásně v obraně Čechů proti vášnivému násilnickému útoku Mommsenovu na Čechy: »Věda je však předem i morální; jejím úkolem nejvyšším jest: zaznamenávati stále, jak daleko lidstvo se již vyprostilo z řetězu, jímž bylo spoutáno, i sledovati pokračující úspěchy mravnosti nad násilím, práva nad mocí, svobody nad despotismem — a přispívati tak k zabezpečení půdy již dobyté a rozšiřovati ji. V tom smyslu pojímáme historii a v tom smyslu ji rozuměli Quinetové a Micheletové, totiž že okamžitá superiorita některého národa ukládá mu povinnosti, ale nezjednává mu práv, že kmeny, jimž okolnosti umožnily předstihnouti jiné, jsou povinny podati ruky bratřím méně šťastným — že lidstvo veškero je solidární a že povinnosti jeho je všemi prostředky opříti se násilí a útisku«. Podobných hloubavých reflexí, duchaplných aforismů a aperçu nejpěknější tendence všelidské dala by se z děl Denisových vybrati celá řada. Denis je ovšem stejně spravedliv ke všemu, co je velikého v dějinách lidstva. Dokázal to zejména též ve svých pracích o dějinách německých za reformace, za války třicetileté i novější doby.

Pro nás Čechy díla Denisova mají ještě svůj zvláštní význam. Denis pokračuje tam, kde česká historie tradicionálně už od starých kronikářů obyčejně přestávala. Už tento příklad, raziti cestu krajinou skoro netknutou, křovinami a lesem zarostlou má veliký dosah — naši historikové, jejichž práce jinak zaujímá nejpřednější místo v našich vědeckých pracích, novější českou historii nechávají ležeti skoro úplně ladem. Zjev tento má mnoho příčin. Překladatel — sám český historik — snaží se je v uvedené závěrečné stati vyčerpati. Vytýká i nepříznivé důsledky toho pro náš nynější neutěšený stav politický. Český historik pod dojmem našeho

tísnivého historismu postupuje asi tak: maje podati obraz Afriky, koná svědomitě a důkladně výzkumnou práci: prochází se po území až posavad objeveném, kontroluje výšku hor, běh řek, má radost, že zkorrigoval nesprávnou zatáčku řeky, že objevil postranní přítok nebo potůček, že objasnil, doplnil, opravil na tom, o čem pracovali velicí lidé, ale zaráží se před nevlídnou tísnivou pustotou dalšího neznámého území a raději beznadějně čeká, až se ona prázdnota, na níž tu i tam jen přístupna nějaká oasa. nebo menší pruhy země, vyplní. Francouz seznámí se s tím, co dosud o vnitřní Africe známo, přenáší dosavadní výzkumy na mapu, neleká se na ní jednotvárné šedi neprobádaných ploch, spokojuje se tím, co o nich víme, a tak dostáváme mapu vnitřní Afriky celé, jak ji známe dnes. Jej netísní starost o to, že jej budoucnost zatlačí plností nových poznatků. Jej těší práce průkopnická v širokém zanedbaném lánu úhorovém. Zásluha Denisova nespočívá tedy v nových objevech neznámého materiálu; on jen daný materiál proniká, postihuje ducha doby, třeba indukcí neúplnou, samostatně ovšem a hluboko, a kreslí svůj obraz na daném materiálu.

A další důležitost díla Denisova: je pro nás nabádavé svým bohatým poučením. Cizinec, jejž upoutaly naše snahy a náš boj, má výhodu proti nám v tom, že není bezprostředně zaujat tímto bojem jako stranník, že mu jeho vzdálenější postavení dovoluje nalézti pravou perspektivu. Denis nedovede psáti o svém předmětu tónem studeného vypravovatele; události probouzejí v něm všude kritiku, z kritiky pak zpravidla promlouvá k nám nejupřímnější snaha, jak by si Čechové měli ve svém usilování kulturním a politickém vésti. Utajené tyto rady váží tím více, že vycházejí od přítele českého národa tak oddaného, od syna svobodného národa s velkou minulostí politickou, od muže, který všude stojí na straně pokroku a svobody. Překladatel připisuje svou práci »vůdcům obrazoborců r. 1886«, Gebauerovi, Gollovi a Masarykovi ... »v upomínku na společný boj, jemuž se dostalo světlého a skvělého posouzení a ocenění v II. díle Denisových »Čech po Bílé Hoře«. Toto věnování odpovídá nejlépe duchu díla Denisova. Česká veřejnost, jak známo, přijala dílo Denisovo s okázalou vřelostí a vděčností. Dnes, tři léta po jeho objevení, můžeme s větší jistotou vysloviti obavu, že to bylo přijetí více vnější, beze všeho porozumění. Opakoval se zjev u nás, bohužel, tak běžný — poukazuji jen na úsilovný kdysi spor o Havlíčka, které strany by se přidržel, při čemž jeho dílo a jeho snahy zůstávaly nepoznány. Denis čím se blíží více našim dnům, tím více mluví o aktuálních otázkách politických i kulturních, o stranách, o jejich programech, o vedoucích osobnostech. Tu pak jeho úsudků užito jako berana v denních šarvátkách proti odpůrcům. Připomínám prof. Masaryka a nechutně rozšlapávanou charakterisační frási o něm. A není snad druhého českého člověka, s jehož nazíráním a ideami by se Denis tak shodoval jako s Masarykovými, třeba že by se takticky v lecčems rozcházeli. U obou naše dějiny pojímány zorným úhlem dění světového, u obou takový význam položen na náboženský vývoj českého národa, u obou poznání, jak škodlivým faktorem je v rozvoji českého národa naše aristokracie, od Masaryka Denis přijal celkové pojetí r. 1848 a doby následující, u obou smysl pro přítomnost a potírání romantického historismu

v politice a v našich snahách kulturních, oba jsou na straně pokroku ať už pojednávají o podvrzích Hankových, o Máchovcích, Lumírovcích, realistech, socialistech proti klerikálům, antisemitům a j., oba scházejí se takticky v nazírání na př. na otázku státoprávní, na význam všeobecného práva hlasovacího, na dohodnutí se mezi národy, ne s vládou nebo dvorem proti druhému národu atd.; oba jsou blízci způsobem podání: od klidného průběhu událostí svou filosofií zakotvují se na významných otázkách přítomnosti a budoucnosti naší, aby pomáhali hledat správnou cestu atd. A přece u nás Masaryk mohl být potírán Denisem.

Při díle Denisově ještě slovo o práci překladatelově, dra. Jindř. Vančury. Běžná pochvala svědomitého překladu zdaleka nevystihuje významné práce jeho. Překladatel, známý bezpříkladnou svou pílí, znamenitý znatel českých dějin jako jazyka francouzského, potřeboval k dovršení své práce plná tři léta. Příčina toho jest ta, že k dílu francouzského spisovatele přidal ohromné plus, které pokládal za nutné pro českého vzdělaného čtenáře. Obyčejný čtenář sotva asi porozumí, jaká práce je vložena do uzávorkovaných poznámek, do přídavků křížkem označovaných v textě. Pro cizího čtenáře Denis hojná jména osobní i místní menšího významu pokládal za zbytečnou přítěž; českému čtenáři často však jsou významná a důležitá. Vančura šel tedy za auktorem do pramenů a doplňuje, co pokládá za nutné pro Čecha. Rovněž prameny Denisovy kontroloval jinde, zejména v citátech, často musel namáhavě místo blíže neoznačené vyhledati a přesné znění jeho, stránky atd. doplňovati. O Denisovi nelze nikterak užiti běžné fráse o francouzské povrchnosti — divíme se ohromnému množství literatury svědomitě jím užité, jež on zpravidla kritisuje. Ale přídavky Vančurovými se literatura i prameny Denisovy rozmnožují o znamenitý počet. V duchu auktorově překladatel často provází doplněné jím události úvahami a kritikou, rozbírá prameny, charakterisuje blíže jednání a činy jednotlivých osobností, zkrátka překladatel vyšinuje se na českého spolupracovníka francouzského auktora. Český překlad vyniká nad originál přesností a podrobnostmi. Literatura doplněná Vančurou při předmětech literárně historických měla přibrati stati »Literatury české XIX. století«, kde bývá i literatura předmětu shrnuta. Obsáhlé, pečlivé rejstříky (o 67 stranách) usnadňují hojné a rychlé užívání díla Denisova.

»Čechy po Bílé Hoře« tvoří nejobsáhlejší, nejznamenitější a pro nás nejaktuálnější součást Denisových trojdílných dějin českých. Dvě z nich (Konec samostatnosti české a Čechy po Bílé Hoře) převedl nám prof. Vančura do češtiny. Čím získaly jeho překlady, bylo osvětleno na posledním díle. První dílo své »Huss et la guerre des Hussites« (1878) se Denis podle zprávy našeho překladatele chystá přepracovati na základě nových pramenů a novějšího badání. Ohromné píli a nezvykle rychlé práci Denisově (četné spisy jeho podává a rozbírá ve svém doslovu J. Vančura) nebylo by jistě nesnadno doplniti vypsáním nejstarší doby české na úplný imposantní obraz celých dějin českých. České historii byl by takto postaven v celé široké cizině nejskvělejší pomník. *Jc*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

S netrpělivostí očekávaná encyklika papežská o rozluce církve a státu ve Francii vyšla konečně 17. února. Uveřejnění bylo dlouho odkládáno. Dnes, kdy známe její obsah i tón, nedivíme se tomu, že rozvážnější kardinálové z papežského okolí i prozíravější hierarchové francouzští zrazovali od vydání vůbec, a když to nebylo možno zameziti, aspoň zdržovali její publikaci. Skoro čtvrt roku se jim to podařilo. A ve zvláštní komisi kardinálské jen většinou jednoho hlasu (4 proti 3) bylo rozhodnuto zaujati stanovisko k hotovému faktu zákona republiky z prosince 1905.

Obsah nemohl nikoho překvapiti. Stanovisko kurie bylo jasné a jedině možné: protest proti rozluce. Toho žádají zásady církve. Proč tedy vzbudila encyklika tak značné překvapení, ano i nelibost v tisku, zvláště francouzském? Příčinou toho jest její tón, podrážděný, prudký. Zákon o rozluce nejen se odmítá, nýbrž přímo zatracuje (— příliš silná slova přestřelují cíl! —); encyklika protestuje proti jeho přijetí a publikování, aby prý nikdy nemohl býti uváděn proti neproměnným a nepromlčitelným právům církve. Nespokojuje se nazvati jej nemilým pro franc. katolíky, církev, kněze, biskupy a papežskou stolici, nýbrž prohlašuje jej za urážku Boha (— už v tom viděti malomoc! —) za porušení přirozeného i mezinárodního práva, za věrolomnost atd. — V celé encyklice není jediné myšlenky pro budoucnost plodné, jediné věty nábožensky ryzí a hluboké.

Překvapení je tím větší, když před publikací encykliky vydal kremonský biskup Bonomelli pastýřský list, ve kterém se vyslovuje skoro vřele pro principielní rozluku církve od státu všude. Správně rozpoznává, že duch času a postup náboženského, sociálního vývoje má stále větší sklon k tomuto rozřešení dávného uzlu, který se zapletl již ve středověku a byl dosud rozvazován všelikými prostředky, při kterémžto řešení protichůdnými fázemi jsou Canossa a Paříž 1905. Bonomelli předvídá, že rozluka bude všeobecně provedena před koncem 20. stol.

Sensační zajímavosti nabývá tento pastýřský list tím, že biskup Bonomelli se pokládá za přítele a důvěrníka papeže Pia X. Ano tvrdilo se, že papež souhlasí s biskupovými vývody a schvaluje jeho názory.

Jak smířit tento biskupský list s papežskou encyklikou?

Soudíme takto: kurie ne mohla i přes lepší poznání promluviti jinak. Dobrovolně se církev nikdy ještě nevzdala ničeho. Je to něco podobného jako stanovisko Vatikánu k zabrání papežského státu. V theorii »non possumus«, nesmiřitelnost, intransigeance. V praxi: na všecko se připravit a z dané situace co nejvíce vytěžit. Tak se čeká s určitostí, že kurie v prováděcím nařízení, která vyjdou po předpisech státu francouzského, uzná utvoření kultových spolků a náboženských společností ve Francii. S protestem snad novým, ale uzná, poněvadž ty společnosti se jistě utvoří, a tu pak neuznáním by církev nejen vlivu se zřekla, ale vydávala by se v nebezpečí ztratiti děti své »nejstarší dcery«. »Gallikanismus« dosud doutná. Už teď se proslýchá, že papež uzná náboženské

spolky, ovšem jen tehdy, bude-li výslovně přiznáno, že jen spolky od biskupů povolené mají zákonnou existenci.

»Temps« správně praví, že papežova encyklika znamená vítězství ultramontanismu nad modernějším, smířlivějším směrem v římsko-katolickém lidu a nižším kléru, nad směrem, který se chce přizpůsobit poměrům. Není pochyby, že pravdu má Bonomelli, když prozrazuje, že jednotliví kněží by uvítali rozluku s radostí. Ale co znamenají jednotliví, k tomu nižší kněží proti duchu, soustavě, tradicím celkové církve!

Překvapující je doznání Bonomelliho, že »církev (po rozluce) bude lepší a svobodnější«. V tom se nápadně shoduje s protestantskými zastanci rozluky, nejnověji zase ve švýcarském kantonu neuchâtelském, kteří pracujíce pro rozluku z důvodů náboženských, čekají od ní obživení, probuzení náboženského života, ač předvídají pak též nevýhody různých agitací. »Svobodné církve evangelické« ve Francii pozdravují v zákoně vítězství svých duchovních principů křesťanských. Jaká na protestanty dolehne tíha zákona, viděti z toho, že jej přirovnávají k nejosudnější události ze svých dějin, ke zrušení ediktu nantesského, ale srdnatě čekají, že nové období bude ne koncem, nýbrž východiskem pro nový náboženský pokrok.

Není pochyby, že příklad Francie bude působiti na ostatní státy. Na církvích je nyní: nečekat na tlak, nýbrž už teď se připravovat na to, co potom a — již před tím!

Francouzští a po nich i čeští klerikálové nedovedou se vmyslit v budoucí nutnost. Největší starost jim působí: kdo bude živit kněží? Kněží patrně potřebují »dát se živit«. Proto také nepochodil francouzský biskup, který na otázku, jak bude postaráno po rozluce o osobní potřeby církve a jejích služebníků, klidně a prostě doporučoval apoštolskou chudobu, skromnost a — jinou práci.

Jak prakticky chápou klerikálové následky rozluky, patrno z drobností: Cambrayský arcibiskup vyzval kněžstvo, aby »pro zmenšení vydání« omezilo bohoslužby na minimum. Církev má ráda nádheru a okázalost, toť je i u nás jednou z přitažlivostí katolicismu —, ale jen když jim to někdo zaplatí.

Divně se vedle toho vyjímá rakouský rozpočtový výbor parlamentní, který pilně pracuje na provedení zákona o kongrue: Úprava duchovenských platů bude provedena postupně, beze zvláštních opatření, v rámci státního rozpočtu. Při tom bude pamatováno přiměřeně také na evangelické duchovenstvo. Zákon byl slibován už v prosinci, pak v lednu, a teď se uložilo subkomitétu podat zprávu do 4 neděl. Patrně nejde takováto nečasová práce přec od ruky.

Evangelická církev by neměla opouštěti své zásady, dle níž pouze údové sborů sami si opatřují své potřeby kultické.

Odpor proti kostelní inventuře ve Francii neutuchá. Republika, nad obyčej mírně postupující, aby nečinila mučenníků z fanatiků, jest nucena odsuzovati štváče. Papež poslal sice biskupům francouzským telegram, v němž je vyzývá, aby nebránili soupisu, a kárá jednání katolíků při inventuře. Ale není to trochu pozdě? A schválně pozdě? A nemá abso-

lutní papež tolik váhy, aby skutečně v tomto provedl svou vůli? — ovšem jestli to jeho vůle? Nemají katolíci tajných návodů opačných? Nemají-li, pak je na jistotu pozdviženo podezření, že agitaci vedou ne katolíci věřící, nýbrž katolíci političtí, royalističtí agitátoři, agitátorky a pretendenti. — Studující práv v Paříži utvořili ligu k ochraně církve. Mají tam tedy také nějakého »Arnošta z Pardubic«.

Soupis v evangelických kostelích a synagogách byl proveden bez překážky. —

Návrh nového školského zákona v Prusku stává se podnětem k vyzvání mezi dělnictvem sociálně-demokratickým k vystupování z církve hromadně. Vyzvání vyšlo od bývalého faráře Pavla Göhreho. Nazývať »Vorwärts« nový zákon Schulverpfaffung-Gesetzentwurf.

Zajímavý je passus: »V boji proti církvím jde zároveň o boj pro náboženství«.

Takovéto posuzování má všelicos oprávněného. To uznává i náb. časopis Christliche Welt č. 6.

Církvi se vytýká směr dělnictvu nepřátelský a zpátečnictví. Ale na církvi je přece též něco víc mimo tyto vady. Proto zůstává vyzvání v celku bez odezvy. Nelze upřít, že na lhostejnosti dělnictva a j. k věcem náboženským je z velké části vinna církev sama též. K vystoupení z církve však chybí masám ona míra náboženství, které je třeba k tomu, aby se obrátily zády k církvi jakožto instituci protináboženské.

Pro církev a zvláště pro náboženství by konečně bylo líp, kdyby místo dosavadní líné lhostejnosti nastoupil čilý positivní odpor.

Oprávněným jest volání po zrušení církevního dozoru nad školou. Jest zajímavo, že již dříve mnoho konferencí farářů — ovšem jen evangelických — se usnášelo pracovat pro zrušení tohoto dozoru. A mnozí duchovní se sami vzdali.

Hlavní odpor proti návrhu však není z náboženských důvodů, nýbrž pro srážku zájmů samosprávných korporací (obcí) se státem: stát chce rozšířit na újmu obcí svůj vliv na obsazování míst a jmenování učitelů, zvl. pak ředitelů.

Evangelická vrchní církevní rada ve Vídni uveřejnila výkaz přestupů. Za rok 1905 přistoupilo k evang. církvi 4855 osob, z nich od římsko-katolické 4480; od evangelické církve odstoupilo 1201, z nich ke katolické 1055; přírůstek pro evangelickou církev 3654, v neprospěch katolické 3425. Klerikální listy nepřestávaly tvrdit, že hnutí Pryč od Říma uvázlo. Číslice mluví, že r. 1905 odstoupilo víc osob než ve třech předcházejících létech. V celku za posledních 7 let přibylo přestupem evangelické církvi 36.433 osob, katolické ubylo 27.663. Přírůstek evangelíků jest ovšem hlavně mezi Němci v Dolních Rakousích a Čechách. Mezi Čechy jsou změny jenom nepatrné: v Čechách asi 70 ve prospěch evangelické církve, na Moravě mezi reformovanými 13 pro katolickou.

Klerikalismus rozvířuje rakouskou veřejnost agitacemi proti žádané reformě manželského práva. Rozčiluje nevědomý lid hesly: »volná láska«, »zničení rodiny«, »připraviti děti o rodiče« — zcela tak, jako na př. proti socialismu a demokracii pracoval a — dosud působí!

—hesly o dělení majetku. Vídeňský a pražský arcibiskup vydali pastýřské listy proti reformě. Což by nemohly pokrokové noviny, pražské denníky i venkovské menší, informovati lid, oč jde? Je to jejich povinnost! Vždyť i v nejpokrokovějších (?!) okresech seženou se tisíce podpisů na petice proti reformě jen lživým předstíráním nebezpečí, kázáním, štvaním, nátlakem.

Jakým způsobem se shánějí podpisy, o tom vypravují německé listy, které si vůbec čileji vedou. Ve Vídni navedly jeptišky své žačky z ručních prací, aby na petiční archy podepsaly změněným písmem jména a adresy všech svých známých, a před tím je ubezpečily, že nemohou býti trestány (pro podvod), »poněvadž jim ještě není 14 let!«

Naše listy zaznamenávaly bez poznámky, že mezi jinými ústavy bylo propůjčeno právo veřejnosti také biskupskému gymnasiu v Bohusodově (Mariaschein) u Litoměřic. Ústav má vychovávati a opatřovati dostatek kněžského dorostu. Veden je Jezuity. Německé listy upozorňují, že tento klerikální ústav obdržel proti zvyku právo veřejnosti pro všecky třídy najednou, ač nemá zákonu vyhovující budovy, nemá dost učebných pomůcek, nemá všecky zkoušené učitelské síly a zprošťuje též přijímací zkoušky. U městského, zemského a j. ústavu by stačila jediná z uvedených závad k tomu, aby právo veřejnosti bylo prostě odepřeno. Udělení práva uvádějí listy v přímou souvislost s vlivem českého místodržitele. Je to možno, že jezuité v Rakousku jsou nad zákonem?

Zdá se tak nejen o Jezuitech. Bosenský arcibiskup Stadler (viz únorové číslo), který přímo vyzývavě postavil církev a sebe nad státní zákony, obdržel od císaře milost. Uvádíme bez poznámky.

Mravní výši a citlivost českého klerikálního tisku a katolicismu karakterisuje pádně maličkost: »Čech« nemůže pochopiti, proč Ladislav Kunte (viz únorové číslo) vystoupil z církve, když přece v ní měl »tučné sousto«, »pohodlné postavení« a »naději na postup« a raději zvolil »suchopár« a těžký život církevního psance.

Zrovna tak je příznačnou pro posouzení kulturní výšky českého katolicismu jiná drobnost: duchovní přednášky slaveného jezuitského kazatele Jemelky v Praze: obsah banální, nábožensky úžasně prázdný, vlastně vůbec nenáboženský, methoda osudně nemoderní, nevědecká, nevěcná, a tón profánní až surový. Kázání ve všech církvích mají své nedostatky. Ale tak bez předností nejsou nikde.

V Číně probouzí se nové proticizinecké hnutí, a zase nejsou v tom bez viny misionáři. Při všem uznání práce kulturní, mravní, kterou misie konají, nelze je zprostiti výtky, že poškozují nejednou zájmy křesťanství. Tentokráte jsou to — ovšem — jezuité francouzští, kteří prý vyvolali spor s čínskými úřady, vynucujíce lstí výhody neoprávněné. V Nanhamu (prov. Kvan-si) došlo již ku prolití krve francouzské a americké, neboť pak se hněv obrátí na křesťany a cizince vůbec. +.

ZPRÁVY.

Obyvatelstvo ruské dle mateřského jazyka. Dle statistického výkazu »Relevé général pour tout l'Empire de Russie des résultats du dépouillement des données du premier recensement de la population en 1897« (v Petrohradě 1905) žilo r. 1897 v Rusku obyvatelstva dle rozdílných jazyků počtem následujícím:

Velkorusové	55,667.469	= 44·3%
Malorusové	22,380.551	= 17·8%
Bělorusové	5,885.547	= 4·7%
Rusův	83,935.567	= 66·8%
Poláci	7,931.307	= 6·3%
jiné slovanské národnosti	224.859	= 0·2%
Litvané	1,210.510	= 1·0%
Šmudové	448.022	= 0·4%
Lotyšové	1,435.937	= 1·1%
Rumuni	1,121.669	= 0·9%
jiné románské národnosti	21.331	= 0·0%
Němci	1,790.489	= 1·4%
jiné germánské jazyky	23.228	= 0·0%
Židé	5,063.156	= 4·0%
Gruzíni	823.968	= 0·6%
jiná karthvelská nářečí	528.567	= 0·4%
Arménové	1,173.096	= 0·9%
jiné indoevropské řeči	1,017.501	= 0·8%
nářečí kavkazských horalů	1,091.782	= 0·9%
Estonci	1,002.738	= 0·8%
Mordvínové	1,023.814	= 0·8%
jiná ugro-čudská nářečí	1,475.568	= 1·2%
Tataři	3,737.627	= 3·0%
Baškýrové	1,321.363	= 1·1%
Čuvašové	843.755	= 0·7%
Kyrgizové	4,084.139	= 3·2%
Sartové	968.655	= 0·8%
jiná turko-tatarská nářečí	2,645.712	= 2·1%
jiné mongolsko-burjatské řeči	480.128	= 0·4%
jazyky jiných národů severských	119.143	= 0·1%
řeči civilisovaných národů nejzazšího východu	86.113	= 0·1%
jiné řeči a nářečí	7.123	= 0·0%
jazyk neudán	5.127	= 0·0%
úhrn	125,640.021	= 100%

Smír s Maďary.

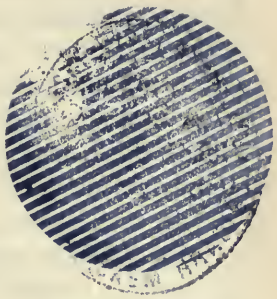

V neděli 9. dubna 1906 ujednán mezi maďarskou koalicí a korunou smír. Krise, která skoro po tři léta lomcovala všemi faktory před a za Litavou, je ukončena, v Uhrách mohl býti jmenován opět »ústavní« ministrpresident a ve dnech nedalekých pojede císař rakouský do hlavního města uherského a nebude dost praporů a dost silných hlasivek pro slavnostní uvítání krále uherského. Eljen a kiraly!

V největším napětí krise, v okamžiku, kdy se jednalo o to, bude-li uherská ústava zcela nepokrytě porušena nevypsáním voleb, v okamžiku, kdy koalice opositních stran maďarských se chystala k novému pobouření státních úředníků, navštívil člen strany osmačtyřicátníků pan Barabas neústavního ministrpresidenta, dle moderních pojmů maďarských jen polního zbrojmistra barona Fejerváryho a vyzval jej k rozmluvě s Františkem Košutem. Baronu Fejervárymu ovšem nebylo nic vítanějšího, v pátek odpoledne navštívil vůdce strany neodvislosti, téhož večera odjel do Vídně k svému pánu a již v sobotu přibyli do sídelního města vůdcové maďarského odboje, aby den na to v neděli odpoledne složili přísahu do rukou uherského krále jako uherští ministři. Baron Fejerváry vykonal svou povinnost, mohl odejíti, volby vypsány, maďarská ústavnost je zachráněna.

Kdo zvítězil a kdo byl poražen? Prý nikdo. Tak alespoň, jako dle ujednání, hlásaly oficiosní a opositní hlasy maďarské a po nich i vídeňské. V tomto boji nesměl býti viděn ani vítěz ani poražený k vůli míru. Muselo být před maďarským národem tajeno, jak skončilo tažení maďarské koalice proti koruně, vedené prý za maďarský lid. A k vůli tomuto lidu výsledek boje musel být utajen. Nemůže být ani dost málo pochybnosti, že skutečně z obou bojujících nebyl nikdo poražen, že poražen byl maďarský národ, ačkoliv nebojoval. Koalice zvítězila potud, že zůstala u vládního vesla společnost lidí, kteří doposud »zastupovali« národ uherský, v pravdě jej ovládali, vydírali a olupovali o veškerá politická a sociální práva. Vždyť je

přece úplně lhostejno, vládne-li v Budapešti Szell anebo Wekerle, Štěpán Tisza anebo Julius Andrássy, Khuen Hedervárv anebo Apponyi. Všem těmto lidem a jich stranám jednalo se od r. 1867 jen a jedině o to, aby maďarský a nemaďarský lid v Uhrách se nedostal k slovu, aby se nedostal k svému právu. Dokud koruna na tomto základě chtěla jednat a vyjednávat, byla koalice neústupnou, žádala reformy vojenské a státoprávní, odvolávajíc se při tom na vůli národa. Jakmile však koruna hrot obrátila, pohrozila, že ten národ sama povolá k vládě, jakmile král uherský se chystal k tomu, že zavedením všeobecného rovného práva hlasovacího odejme definitivně správu veřejných věcí šlechtické oligarchii a peštské plutokracii a odevzdá ji do rukou národa, koalice byla na hromadě. Pro ni znamená vládnutí v zemi obchod tak výnosný, obchod v pravém toho smyslu slova, že se okamžitě vzdala hájení svatých práv národa, jakmile hrozila ztráta dobrého obchodu. V tom ohledu »rozřešení« krise opět jednou před vidoucím světem dokázalo, že není korumpovanějšího státu pod sluncem nad Uhry. Ani Srbsko ani Bulharsko tuto konkurenci nevydrží.

Kdo by se divil koruně, že na tento pakt přistoupila? Koruna při tomto »rozřešení« získá. Její postup v podobných poměrech není prvý. Formálně zachráněna, jak oficiosové již opatrně píší, vážnost koruny před vlastním národem a před cizinou, zachráněna tak zvaná výsostná práva krále uherského, zachráněna nedotknutelnost armády, a co hlavní, diskreditována nepoddajná dosud, tvrdošíjná oposice. Už nikdo ve Vídni se nikdy nelekne jména Košutova, děsivá tradice tohoto jména v Uhrách navždy je zničena, neboť syn otce, který v Debrecíně sesadil Habsburky s trůnu uherského, složil témuž Habsburku přísahu věrnosti a oddanosti. Pro habsburskou politiku za Litavou znamená to vydatný zisk a je štěstí, že se mrtví v hrobech neobracejí, na kerepešském hřbitově, kde věčný spánek spí Ludvík Košut, muselo by být cítit od 9. dubna 1906 neustálé otřásání země. Avšak na tom není dosti: koruna odmítla maďarskému »lidu« maďarské komando, za to ale zůstane v Uhrách koruně sláva za rozšíření politického práva, práva hlasovacího. Kdo zná tendence maďarských vůdců jak národnostní tak sociální, ten už nyní snadno si dovede představiti, jak asi bude vypadat všeobecné a rovné právo hlasovací, které nové vládě bylo korunou položeno do vínku. Maďarsky. Za tuto cenu právě maďarská koalice zastavila svůj odboj, svoji vzpouru. Viděla, že rozšíření hlasovacího práva je pro dnešní poměry i v Uhrách požadavkem nevyhnutelným a proto, jakmile hnutí oživlo, byla jediná snaha

koalice, dostati moc do ruky; koalice, dosáhnuvši svého, odevzdala všeobecné hlasovací právo pánům Apponyimu, Andrássymu a Košutovi. Z jejich rukou národové za Litavou obdrží svá práva, z rukou koalice obdrží nyní národové v Uhrách svůj život a nic se pro ně nezmění. Liberální strana maďarská, která po čtyřicet let v Uhrách rozdávala život a smrt, tmu a světlo, jednoho krásného dne usnesla se na svém rozejití. Likvidace obchodu, nic víc. Baron Fejerváry byl posledním ze řady liberálních politiků, neboť Wekerle už nyní nenáležel straně. Od Andrássyho st. do Fejerváryho celé znovuzrození maďarské ústavnosti obsahuje historie tohoto klubu, a skončil tak neslavně, tak uboze, že poslední schůze všemocného tohoto klubu připomínala na poslední scénu »Snědeného krámu«. Klub, který po 40 let skoro vládl bez obmezení celým uherským státem, vlivem svým však ovládal poměry i faktory mimomaďarské, skončil v bídě, nepovšimnut, neoplakáván, a nikdo se skoro v Pešti nenašel, kdo by slovem díků vzpomněl někdejší slávy mocného klubu. Donec eris felix... Ukázalo se opět, že liberální strana v Uhrách neměla nejmenšího styku s lidem maďarským, že se tomu styku skoro vyhýbala, a proto jak přišel někdo, kdo se mezi lidem ukázal a sliboval víc, byla zavržena, ztracena, koalice musela pro společnou svou schůzi najmouti divadelní síň, tolik členů se sešlo. Po nových volbách nezbude po liberální straně ani památky — obchod obstarávati bude koalice. A vše to, co doposud Tisza, Khuen, Fejerváry na uherském parlamentě žádali marně, co bylo prohlašováno za zločin a zradu na maďarském národě, vojenské půjčky, delegace, rekruti, to vše pan Wekerle s panem Košutem přinesou za krátkou dobu do Vídně anebo do hradu budínského. A v tom právě spočívá vítězství koruny v Uhrách; okamžik zdálo se, že majorita uherského sněmu nechce být více prostě c. k. dvorním dodavatelem v parlamentě. Ale jen okamžik mohlo se tak zdát. Jen o osoby se jednalo, nikdy o věc: dvorní dodavatel tu už je, má jen jiné jméno a skoro se ukazuje, že mají pravdu ti, co po celé trvání maďarské krise tvrdili, že se v Budapešti odehrává drama podle vzoru Montechů a Capulettů, spor mezi rodinou Tiszovou a Andrássyho o moc a o přízeň nejmocnějších. Zvítězil tedy opět jednou Andrássy.

Koncem dubna provedeny budou v Uhrách volby. Wekerle tvrdí, že čisté a klidné, a 19. května sejde se opět uherský sněm. Vše to se maďarského národa sotva dotýká, k volbám v Uhrách oprávněna doposud tak nepatrná vrstva národa, že tentokráte skutečně volby budou odbývány klidně. Přátelé kandidátů se dostaví, nepřátelé nebudou

připuštěni — to znamená ale v Uhrách čistotu voleb — národ nemá dosud práva se do těchto »záležitostí« míchat. A nový sněm zase bude sloužit v první řadě koruně a pak stranám a osobám koalice. Dokud v Uhrách masy dělnictva průmyslového i zemědělského nebudou organisovány a dokud svým uvědoměním nevyruší nynější vládce v jejich lidu nepřátelském řádění a působení, poměry v Uhrách se změniti nemohou, budou se opakovati vždy méně nebo více prudké krise. Uvidíme, jak pan hrabě Andrássy vykoná příkaz předložiti zákon o všeobecném hlasovacím právu.

Jaký vliv smír s Maďary bude míti na vnitřní politiku této »polovice« říše, doposud není zřejmo. Teprve až uherský parlament se sejde a dr. Wekerle přednese vládní program, uhlídáme, co království a země zaplatiti musí za smír s Košutem. Ale nejaktuálnější je otázka, jak smír s Budapeští působiti bude na nejpalčivější otázku rakouskou: na volební reformu. A tu se nám zdá, že specielně otázce té smír ve formě, jak byl uzavřen, nebude na škodu. Naopak koruna zůstala při svém přání rozšířit také v Uhrách hlasovací právo v nejširším slova smyslu a toto tak ostentativně vyslovené přání koruny nemůže u dosavadních nepřátel volební reformy zůstati bez povšimnutí. Baron Gautsch napravuje své vážně porouchané zdraví v Karlových Varech a teprve po svém návratu chce započíti znovu svou práci k docílení kompromisu v otázce rozdělení mandátů. Snad v polském klubu a u českých velkostatkářů nebude narážet na tak tuhý odpor jako doposud, když opposice ta poznala zatím vůli koruny. »Suprema lex regis voluntas,« tak o sobě ti pánové stále tvrdí. Dostanou nyní příležitost to prokázat. Bude-li rozřešení krise takto působit na poměry ve Vídni, bude to po letech první zisk z Budapešti. *Č.*

Finsko a jeho nynější politický stav.[1]

Napsal univ. prof. Ivos J. Mikkola.

Kdykoliv v Evropě noviny píší o Finsku, říkají vždycky »malé Finsko«. Ale Finsko je »malé« jenom u porovnání s Ruskem, nikoliv na př. s Čechami[2] nebo s Pruskem, které je něco menší nežli Finsko. Počet obyvatelů není sice značný — 3 miliony, ale přece jsou Finové mezi severoevropskými národy hned po Švédech (5 mil.) nejsilnější malý národ, neboť Dánové a Norvéžané čítají asi o půl milionu duší méně nežli Finové.

Ve Finsku bydlí dva národové: Finové a Švédové. Finové tvoří velikou převahu, neboť na Švédy připadá pouze asi 12—13% všeho obyvatelstva. Finové patří k Finsko-uherskému kmeni, jehož hlavními představiteli jsou jazyky finský a maďarský. Ale příbuznost mezi finštinou a maďarštinou je dosti nepatrná, podobně asi jako mezi jazyky germánskými a keltštinou. S Finy mají nejbližší příbuznost Estové, kteří bydlí na jihu finského zálivu.

[1] Otázka finská vystupovala v posledních letech často do popředí. U nás v Čechách se málo o ní vědělo nebo jsme neměli o ní správného mínění; jediný snad informační článek o Finsku vyšel v »České Revui« r. 1901–2. Finsko je zcela samostatný stát; má vlastní svou ústavu, ba naproti Rusku i svůj celní tarif. Snahy Finův o zachování samostatnosti nalezly sympatie u celého světa, zvláště u menších národů, kteří dosud zápasí o svá práva. Když prof. Mikkola meškal v listopadu a počátkem prosince ve Vídni, požádal jsem ho, aby mně napsal článek o své vlasti, z něhož bychom se mohli o historickém vývoji a nynějším stavu Finska informovati. Přítel náš tak učinil. Prof. Mikkola patří k předním slavistům a odborníkům srovnávacího jazykozpytu; je to muž evropského rozhledu, neobyčejně samostatného úsudku, a při tom — což je pro nás také důležito — takořka ctitelem národa českého. Na universitě přednášel před »letními studenty«, asi 800 professory, učiteli, tedy před finskou intelligencí, o českém národu, jeho snahách, vývinu, minulosti etc.; o českých věcech vydal také knihu. Jeho duchaplná choť, opravdu spanilomyslná dáma, je předbornicí ženské otázky a spolu spisovatelka, která do finštiny přeložila několik děl Sienkiewiczových, na př. Quo vadis.

Dr. J. Kk.

[2] Finsko je sedmkrát větší než království České.

Kdy se Finové do krajin, v nichž nyní bydlí, přistěhovali, nelze s jistotou říci, ale tolik je jisto, že tam již přes tisíc let jsou usazeni. Také obyvatelstvo švédské je tu prastaré a patrně již za doby Wikingů se do Finska přistěhovalo. Ale na některých místech, kde n y n í bydlí Švédové, jako na jihu uprostřed pobřeží finského zálivu a na severozápadu na pobřeží botnického zálivu, byli dříve Finové; tyto změny nastaly následkem velikých válek, kterými byly kraje tyto hrozně zpustošeny. Také území švédské ve Finsku, zvláště v 19. století, se zmenšilo na některých stranách; hlavně se vytvořily nové finské minority, které povstaly z dělnických kolonií. Některé krajiny na západním pobřeží přešly úplně do rukou Finů, kterých vůbec více přibývá nežli Švédův.

Křesťanství přišlo k Finům se strany švédské a s ním zároveň také švédské panství; v třináctém století bylo Finsko již skoro úplně v rukou Švédska. Od Švédů dostalo Finsko státní a sociální zřízení, které bylo na tehdejší doby demokratické. Sedlák byl v obou říších zcela svobodný a zúčastnil se volby krále a měl přístup na sněm. Prostředkem sedmnáctého století byla dovršena reformace; od té doby se datují počátky finské literatury. R. 1642 byla zřízena universita v Abo. Na universitě a na školách se vyučovalo latinsky. Doba velmocenského postavení Švédska v sedmnáctém století nebyla příznivá finské řeči, poněvadž vyšší vrstvy národa počaly výhradně užívati švédského jazyka. Finskou literaturu tvořil překlad bible, příruční církevní knihy a nábožné knížky. Ale duchovenstvo, které celkem vzato zůstalo věrno mateřské řeči, snažilo se dosti o vzdělání národa. Již v sedmnáctém století bylo předepsáno, že se rodiče musí o to starati, aby jejich děti dovedly čísti. Rozkaz tento byl také prováděn a duchovní zkoušeli každý rok jednou veškeré členy obce, odrostlé i děti, jak čtou. Kdo nedovedl čísti, nesměl jíti k večeři Páně ani se ženiti. To arci působilo! Stěží tedy dvě stě let již nalézti toho, kdo by neznal čísti.

Po jedné stránce byla švédská velmoc pro Finsko důležitá. Když se Švédsko zmocnilo Karelie a Ingermanlandu (nynější Petrohradská gubernie), podporovalo tam vším způsobem a všemi prostředky finštinu jako protiváhu proti ruštině, hlavně v Ingermanlandě. Ale Finsko trpělo také mnoho za mnohých válek s Ruskem a rovněž již za třicetileté války, kdy Švédové vybírali z této země silný kontingent svého vojska. Velikým neštěstím pro Finsko byla válka za Karla XII. Finsko bylo ruskými vojáky úplně zpustošeno, z obyvatelstva zbyl jen nepatrný počet a důležité finské území, Karelie a Ingerman-

land, kde při ústí Něvy na finské půdě založil Petr Veliký hlavní město St. Petěrburg, přešlo úplně v ruské ruce.

V druhé polovici osmnáctého století, tedy v době, kdy také u jiných menších národů vzniká doba probuzení, objevují se rovněž ve Finsku učenci, kteří se minulostí svého lidu obírali, pro poesii jeho a prostonárodní zvyky smysl měli a jazyk tento studovali. Finská historie a zvláště doba obrození vykazuje mnoho podobného s Čechy.

Tito finští vlastenci a buditelé byli zváni »fennofily«. Největší mezi nimi byl všestranný učenec Henrik Gabriel Porthan, s nímž se Dobrovský na své cestě do Ruska seznámil. Prudký mocný vývoj Ruska začali Finové zle pociťovati. Švédsko bylo slabé, Rusko hrozilo a znova dobylo této země. R. 1808 vznikla válka s Ruskem a Dánskem, ve Švédsku panoval poloblázniv Gustav Adolf IV. V této době bylo Finsko skoro jen na sebe odkázáno. Nic nepomáhala udatnost finského vojska ani tvrdošíjný odpor národu, Rusové dobyli celého Finska. Dříve nežli byl uzavřen mír mezi Švédskem a Ruskem, odebrala se deputace vážených Finův k cáru Alexandru I. do Petrohradu, aby projednala podmínky o zdárném spojení Finska a Ruska. Alexander rád viděl, aby povstal vedle Ruska stát konstitučně řízený. Zástupci finského národa byli r. 1809 do Borgå podle švédské ústavy na sněm svoláni. Sám cár zahájil sněm francouzským jazykem a prohlásil, že Finsko jest od nynějška autonomním státem s Ruskem spojeným, v němž vládne dále ústava od Švédův přejatá. »Finové jsou pojati mezi národy,« pravil ruský císař. Na sněmu byly zastoupeny jako dříve čtyři stavy: šlechta, kněžstvo, měšťané a sedláci. Všechny úřady a vládu ve Finsku směli vůbec jenom rození Finové zastávati; v čele stojí generální guvernér jako předseda »Senátu knížectví finského«. Záležitosti finské zastupuje v Petrohradě »ministr-státní sekretář Finska«, který referuje přímo monarchovi. Alexander chtěl býti přísně konstitucionelním panovníkem ve Finsku. »Finsko není gubernie, nýbrž stát,« tak napsal generálnímu guvernérovi. Za Alexandra byly s Finskem opět spojeny krajiny, kterých Rusko v osmnáctém století dobylo.

Finsko se tedy stalo zcela autonomním státem; nebylo již provincií švédskou. Okolnost tato působila velice blahodárně na povznesení národního vědomí. Vydáno následující heslo: »Jsme Švédové, Rusy se nemůžeme státi, buďme tedy Finy.«

Finština se měla státi jazykem vyučovacím a orgánem veřejného života; arci to nešlo tak rychle, jak si to tehdejší idealisté předsta-

vovali. Reakce za posledních let vlády Alexandra I. a ještě více Mikuláše I. působila zhoubně na národní vývin Finska. Sněm nebyl ani jednou jedinkrát svolán. Duch byrokracie se počal roztahovati i při zemské vládě. Za to v literatuře znamená tato perioda politické reakce dobu velkolepého duchovního povznesení. Ve Finsku povstala literatura, která uchvátila mysli všech. A to je podivné — podle jazyka byla sice švédská, ale co do obsahu čistě finská. Veliký básník Jan Ludvík Runeberg opěvoval krásy finské přírody, prostý národ, bohatýrskou vytrvalost finského sedláka a vzněcoval tak v srdcích vzdělané třídy lásku k finskému národu. Všeobecné nadšení vzniklo, když Eliáš Sömrot vydal národní epos Kálevala. »Finská literární společnost« řídila práci týkající se povznesení finské řeči a literatury. A v publicistických spisech a vědeckých pracích rozvinoval národní myšlenku žák Hegelův, Jan Vilém Snellman. Heslem jeho bylo: finské, osvětové, ekonomicky silné Finsko. Dále hlásal, že finština, jazyk převážné většiny obyvatelstva, musí se státi řečí vyšší kultury, vzdělaných stavů a vlády, následkem čehož vznikne silná páska solidarity mezi lidem a vyššími třídami. Snellmanovi bylo podstoupiti za myšlenky jeho těžký boj, neboť národní finské hnutí bylo trnem v očích finské a ruské byrokracie. Ještě na počátku padesátých let bylo admnistrativně zakázáno, že se finského jazyka nesmí užívati v jiných spisech nežli v náboženských a hospodářských. Když nastoupil na trůn Alexandr II., nastala pro Finsko éra naděje a světla. Vlivem Snellmana, který byl nějakou dobu členem vlády, a na podnět jiných vlastenecky smýšlejících mužův byly uskutečněny mnohé reformy.

Finština byla postavena na roveň se švédským jazykem ve veřejném životě, školy nově zorganisovány, od této doby kvete obecné školství, první gymnasia s vyučovací finskou řečí založena. Finsko dostalo zvláštní svou peněžní měnu (později ve zlatě), finská marka se rovná franku, 1 penni = 1 centime, a co je nejdůležitější, znova se probudil konstituční život. Na konci vlády Alexandra II. bylo zřízeno také domácí finské vojsko.

Za Alexandra III. počala chauvinisticko-reakcionářská strana v Rusku prudce napadati autonomii Finska. Cár jí částečně povolil. Ruská reakcionářská strana r. 1890 žádala, aby finské poštovnictví bylo spojeno s ruským, aby celní rozhraní mezi Ruskem a Finskem bylo zrušeno, rovněž mincovnictví atd. Ale Finové se energicky postavili na odpor; ruští chauvinisté pouze prosadili, že finské poštovnictví bylo podřízeno ruskému ministru vnitra.

V této době nastala ve finské národní straně roztržka. Část mladých »Fennomanů« totiž mínila, že je v straně příliš mnoho duchovních a že nejsou příznivi moderním snahám v literatuře a v umění. Sorganisovala se tedy »mladofinská« strana, jejíž hlavním orgánem byly noviny »Päivälehti« (Denník). Nějakou dobu byly noviny tyto jenom mluvčím pro moderní finskou literaturu a umění, ale brzy se poznalo, že v politických věcech možno společně pracovati se švédskou stranou. V těchto bojích o národní zájmy, povznesení finského jazyka a podobné otázky nebyl dáván náležitý důraz na sociální otázku, ač se na ni nezapomínalo. Země měla zámožný stav selský, a to dostačovalo. Ale velký průmysl vykazoval také značný počet dělníků, kteří se velmi rychle sorganisovali a asi před desíti lety založili stranu sociálně-demokratickou.

R. 1898 nabyla chauvinistická reakce v Rusku nadvládí a generálním guvernérem Finska byl jmenován generál Ivan Bobrikov. Dne 15. února 1899 vyšel císařský manifest, který znamenal hrob finské konstituce. O všech zákonech, které se dotýkaly také zájmů Ruska, nemělo se od zákonodárného zastoupení Finska, nýbrž od cáře po úradě s říšskou radou v Petrohradě rozhodovati. Finové ihned pochopili, že by si každý zákon v chauvinistických a byrokratických kruzích ruských tak vykládali, jako by se »dotýkal zájmů Ruska«, a zkušenost je také o tom později poučila. Zklamání a rozhořčení mezi Finy bylo veliké. Za několik dní bylo shromážděno půl milionu podpisů na petici k monarchovi, v níž se žádalo, aby život konstituční byl znova zaveden, ale cár nepřijal deputace, která mu měla doručiti tuto adressu.

Nyní tedy nastala otázka, jakých prostředků má užívati opposice, aby co nejúčinněji čelila proti rusifikaci. Někteří mínili, aby národ protestoval a prováděl passivní odpor, jiní pak prohlašovali, že se mají také úředníci súčastniti odporu, i kdyby na jejich místa nastoupili úředníci ruští, což by znamenalo ztrátu národních úředníkův. Krátce na to následovalo několik nařízení, která přímo zákony a práva Finska porušovala. Obzvlášť nenáviděla ruská byrokracie finské vojsko. Bylo tedy rozpuštěno a cestou administrativní nařízeno, že se ve Finsku zavádí ruská vojenská povinnost. Bylo poručeno, aby bylo odvedeno prozatím 240 mužů k doplnění finského praporu tělesní gardy — posledního zbytku národního vojska —, aby nebyl lid z počátku příliš drážděn. K vůli tomuto nepatrnému kontingentu mělo se užiti velikého vojenského aparátu. Ale účinek byl nepatrný; na některých místech se nedostavili k odvodu vůbec žádní nováčkové.

jinde sotva polovička nebo třetina. Bobrikov zuřil, počal hroziti různými tresty, ale nic to nepomáhalo. Osobnosti, v nichž větřil vůdce opposice, posílal do vyhnanství, množství novin zastavil, ostatní ukrutnou censurou pronásledoval. Pomocí strašlivého špionství měla býti země ruskými četníky hlídána. Vše mělo býti vyrovnáno až po uniformy policistův a — drožkářů. Zoufalství dostoupilo nejvyšších mezí, až kulka mladého úředníka Schaumana skolila mocného russifikatora.

Nový generální gubernátor kníže Obolenskij přišel již jako zástupce napolo změněného systému. Diktatura jeho nebyla sice úředně zrušena, ale také se konsekventně neprováděla. Kníže sám je přívětivý a humanní pán. Novinám se dostalo trochu svobody. Ale roztrpčení oproti starému systému zůstalo, zvláště bylo namířeno proti hrubým, Finům nepřátelským úředníkům, které Bobrikov jmenoval. Národ nebyl nikterak spokojen, když se mu polevila polovice jeho státoprávních otázek.

Doba osvobození nastala počátkem listopadu minulého roku. Podnět k tomu dala veliká stávka v Rusku, kterou ve Finsku sympaticky pozdravovali, a brzy na to vypuklo u nich samotných osmidenní národní povstání, které bylo všeobecné a proslulo jako n e k r v a v á revoluce. Telefon, který je ve Finsku velice rozšířen a skoro všechny vesnice mezi sebou a městy spojuje, oznamoval, že ve větších městech vznikla národní stávka. Celé Finsko bylo v slavnostní náladě; všechno zavřeno vyjma obchody s potravinami. Všude vlály červenožluté nebo červené prapory. Za několik hodin byla sorganisována národní garda, která se starala o veřejný pořádek; také policie stávkovala. Nenávidění ruští četníci byli odzbrojeni a buď zajati nebo posláni za hranice. Mohutné massy lidstva se rozproudily po ulicích, na veřejných místech, náměstích se konala kolosální shromáždění národu. Všechny strany svorně žádaly, aby byla zrušena opatření a národní zastupitelstvo bylo přeměněno. Veliký díl občanských stran byl z počátku pro systém dvou komor, ale na základě všeobecného, rovného, přímého volebního práva, které platilo i pro ženy; naproti tomu žádali sociální demokraté pouze jednu sněmovnu a svolání národního zastupitelstva. Generální gubernátor si počínal velice loyálně, každodenně několikráte vyjednával se zástupci stran a slíbil, že vše učiní, aby se mysli lidu upokojily, ač on sám a členové vlády byli již druhého dne po vypuknutí revoluce přinuceni, aby demissionovali.

Veškera moc spočívala v rukách dělnictva. Všichni guvernéři byli z residencí svých a rovněž nepopulární úředníci vypuzeni, všude

dělníci vykonávali policejní moc. Usmrcen nebyl nikdo vyjma jediného četníka; také s nikým nebylo hrubě zacházeno, až na několik úředníků v Abo (finsky Turku, dřívější hlavní město). Na bývalých censorech proveden dosti hrubý vtip: byli pomazáni censorskou černí, jak sami dříve činili na tiskových věcech. Přísně zakázán v celé zemi prodej lihovin a odstraněna veřejně upravená prostituce.

Dne 4. listopadu vydán byl cárský úkaz, kterým byla Bobrikova opatření zrušena, konstituce a zákony zemské potvrzeny, rovněž svoboda shromažďovací a tisku. Sněm měl býti svolán dne 20. prosince a spolu slíbeno, že zastupitelstvo lidové bude voleno na základě všeobecného a přímého volebního práva.

Generální stávka měla velkolepý průběh, poněvadž se jí súčastnily veškeré kruhy Finska. Finské dělnictvo tu ukázalo neobyčejnou schopnost k organisaci. Organisací se súčastnili všichni muži a ženy, a také na př. všechny služky byly pozvány do dělnických spolkův a zapsány do organisace. Zkrátka — sorganisovala se celá země. Městy a vesnicemi zavanul silný sociálně-demokratický duch. Toto hnutí se vykrystalisovalo v požadavku všeobecného přímého volebního práva nejen pro muže (od 21 let), nýbrž i pro ženy, a dále jediné sněmovní komory. Tomuto poslednímu bodu se podrobily také občanské kruhy, což jim bylo dosti snadné, poněvadž již dříve uznaly zásadně všechny strany v o l e b n í p r á v o ž e n. Také nová zemská vláda slíbila národu systém jedné komory.

Po svržené vládě následovala nová, skládající se z důvěrníků opoziční strany, v jejímž čele stál Leo Mechelin. Většina jich byla dříve již od Bobrikova poslána do vyhnanství, ale nyní se vrátila. Jako generální gubernátor jmenován tajný rada Gerhard po knížeti Obolenském.

Všude plno jasu a naděje. Následkem svobody tisku se noviny neslýchaně povznesly, nařízení směřující proti národu a spravedlnosti odstraněna, vláda se snažila sesazené úředníky znova na jejich místa uvésti, policie zcela reorganisována, ale v Rusku se počíná opět reakce hýbati. Až dosud jí není ve Finsku cítiti, ale kdož ví, co nastane. Veškeren finský národ očekává s napětím předlohy zákona o přetvoření národního zastupitelstva. A kdyby neměli Finové dostati své sněmovny na základě všeobecného volebního práva, jehož se súčastniti mají i ženy, pak vypukne nová všeobecná stávka. Již se utvořily četné, zcela po vojensku sorganisované »červené gardy«, které by se staraly o zachování pořádku v případě všeobecné stávky a při tom by byly záštitou svobody tisku a shromažďovací.

Nastává otázka, co se stane, postaví-li se monarch proti jediné komoře a volebnímu právu žen? Je dosti jisto, že sněm přijme i nejradikálnější návrh stran lidového zastoupení. Finsko by mělo příležitost v otázce lidového zastupitelstva kráčeti v čele evropských národů; ovšem, jestliže se mu to dovolí. Byla by to těžká rána a následky toho nedozírné.

Tyto veliké dni povznesly nejen politicko-sociální vědomí Finův, nýbrž působily také mocně na jejich čistě finské vlastenectví. Také nejváženější členové švédské strany doznali, že finština je hlavní řečí, a to národní řečí v zemi. Jak dalece bude působiti tato perioda mohutného rozmachu také blahodárně na literaturu, nelze ještě říci. Jisto jest, že národ tento je takřka zachvácen touhou po vědě. Prodej knih nesmírně stoupl — přímo mnohonásobně —; noviny skoro denně se rozmnožují a počet abonentův jejich dosáhl netušené výše.

Finsko se obrozuje; je to doba kvasu, pohybu — kéž mu vzejde šťastná budoucnost!

Úřad ministra krajana.

V denních listech pronikla za poslední doby každou chvíli nějaká zpráva o pokusu, zparlamentarisovati dnešní ministerstvo — aspoň částečně — použitím instituce ministrů krajanů. Nebude tedy od místa, uvědomiti si trochu ústavní význam a státoprávní postavení této instituce.

Ministři krajani nejsou u nás zřízením permanentním; ministerstvo krajanské není úřadem, jenž by byl nutně a obligatorně vyžadován ústavou nebo naší správní a úřední soustavou.

Čechové, Poláci, Němci za různých ministerstev mívali své ministry krajany, jindy jich zase nemívali — kontinuita krajanského ministerstva nezůstala jim nikdy neporušeně zachována. Krajanská ministerstva mají u nás povahu instituce fakultativní; zřízení jich řídí se vždy určitou politickou konstelací a spočívá ve vůli koruny, jíž ovšem jsou zase směrodatny návrhy předsedy ministerstva, udávajícího tón celé politice kabinetu.

Jmenováním ministrů krajanů chce vláda pravidelně vstoupiti ve spojení s určitými politickými stranami, nebo chce poskytnouti jednotlivým národnostem zastoupení ve vládě. Tento národnostní význam přikládá se především působnosti našich ministrů krajanů.

Naši ministři krajani jsou vesměs ministry bez portefeuillu. Ministry bez portefeuillu znají také ústavy jiných států.

Jmenováním ministrů bez portefeuillu je totiž vládě vždy dána příležitost, přibrati k vládě i jednotlivé vynikající politiky, aniž je třeba zabírati jejich síly vedením odborného ministerstva. Vláda potřebuje často také ministry jen pro svoje specielní politické úkoly, ministry, kteří by se cele a plně mohli věnovati výhradně vedení politiky kabinetu a kteří by politiku kabinetu před parlamentem zastávali.

Povoláním obratných řečníků a vlivných politiků za ministry bez portefeuillu chce vláda plně využíti jejich schopností pro svoji věc před parlamentem.

Ministři takoví, jejichž předním úkolem je hájiti před parlamentem politiku vlády, čili tak řečení »ministři mluvčí«, bývají do kabinetů přibíráni velmi často. Jmenovitě v Anglii bývá několik takových ministrů bez portefeuillu, ano stává se, že počet ministrů bez portefeuillu bývá někdy i větší, než ministrů s portefeuillem (odborných). »Ministři mluvčí« bývali také v Belgii a do r. 1869 ve Francii. Ve Francii byla instituce ministrů bez portefeuillu také zákonně upravena; bylo výslovně ustanoveno, že císař může si vyvoliti ministry bez portefeuillu, kteří by před parlamentem hájili vládní návrhy zákonův.

Bylo tu ustanoveno, že ministři bez portefeuillu jsou v hodnosti na roveň postaveni s ministry odbornými, že jsou stejně členy ministerské rady a podřízeni jako ostatní ministři bezprostředně hlavě státu. Tato instituce ministrů bez portefeuillu byla ve Francii r. 1863 zrušena, a funkce ministrů takových přeneseny jsou na nově zřízeného »státního ministra«, načež r. 1869 i tento úřad pominul.

Jsou ovšem také státy, jejichž ústava vylučuje ministry bez portefeuillu: ústava bavorská a nizozemská nechce znáti podobných ministrův. Za to však i ústavy nejnovější instituci tuto znají; tak ústava srbská z 6. dubna 1901 výslovně připouští, že ministr může být i bez portefeuillu.

U nás je instituce ministrů bez portefeuillu uznána hned od počátků našeho nynějšího konstitučního života. Hned v r. 1860 při vydání diplomu říjnového povolán byl do kabinetu ministerského vynikající uherský šlechtic (hrabě Szécsen) jako ministr bez portefeuillu, aby tak v ministerské radě dostalo se Uhrám a národnosti maďarské zvláštního zástupce.

Když pak u nás jednalo se o zákon o zodpovědnosti ministerské z r. 1867, tu ve zprávě ústavního výboru o zákonu tom výslovně děje se zmínka o ministrech bez portefeuillu. Také Uhři na dvoře vídeňském stále mají svého zvláštního ministra bez portefeuillu, »ministra a latere«, jako stálého svého zástupce a pobočného rádce krále ve věcech uherských.

Krajanská ministerstva naše jsou tedy ministerstva bez portefeuillu. Ministři krajani nestojí v čele žádného odboru státní správy. Nestojí v čele žádného z hlavních ressortů nebo departementů, ve které rozděleny jsou záležitosti

státní správy. Ministři krajani nevedou samostatně žádný dle zákona věcně vymezený okruh státních záležitostí, neznamenají poslední instance určitých odvětví správy. Naproti tomu odborná ministerstva rozhodují v poslední instanci s konečnou platností o správních aktech podřízených úřadů, zakončují pořadí správních instancí a pravidelnou hierarchii správních úřadův.

Ministr krajan nestojí v čele vlastní hierarchie úřední, nemá vlastní správní aparát, nemá pod sebou úřadů nižších, jen jemu podřízených, jimiž by mohl přímo dávati služební rozkazy a poukazy. Nemůže správními nařízeními, reglementy a instrukcemi říditi administrativní akty nějakých sobě podřízených úřadů, nemůže jim dávati direktivu a nemůže jim předpisovati modality jejich správních funkcí. Nemůže z kompetence nadřízeného úřadu anulovati nebo reformovati opatření a rozhodnutí úřadů nižších ani substituovati vlastní své rozhodnutí na místo jejich opatření a rozhodnutí.

Ministr krajan nemá vůbec v soustavě úřední žádný zákonem vymezený okruh působnosti. Rozsah jeho věcné příslušnosti je nanejvýše pochybný; ministr krajan závisí takřka na milosti odborných ministrů, vyžádají-li si jeho spolupodpis a visum či nic. Odtud je pochopitelno, že úřad ministra krajana klade neobyčejné požadavky na osobní iniciativu a individuální schopnosti toho, jenž úřad zastává. Každý úřad, kde se co nejvíce rozhoduje dle volného uvážení, vyžaduje schopnosti rychle se informovat a se rozhodovat, vyžaduje neúnavné čilosti a živosti, vyžaduje umění okamžitě rozpoznati a předvídati celý dosah určitých faktů a jiných jednání.

Tak vysoký úřad bez působnosti zákony vymezené a bez příslušnosti obligatorně vyměřené vyžaduje, aby byl vykonáván s největší mírou politického taktu, ale též se stupňovanou energií — vše záleží na osobní činnosti ministra krajana. Na něm závisí, dovede-li odbornými vědomostmi imponovat svým kollegům v ministerské radě, dovede-li spolehlivými informacemi svými zajistiti si závažný hlas a politickou váhu v radě koruny, dovede-li rozhodným vystupováním zjednati si respektu. Musí dovést zabezpečiti si, že odborní ministři při všech aktech, týkajících se národnosti, jím zastupované, vyžádají si jeho souhlasu, dobrozdání či dodatečného schválení. Musí vystupováním svým domoci se toho, aby mu byly předkládány všechny ministerské akty, týkající se jeho národnosti a mající národnostní a obecně politický význam.

Tu třeba opět nemalých zkušeností v oborech veřejné správy, třeba znáti vyježděné koleje byrokratické agendy a administrativního

vyřizování — vždyť jsou případy, že ministr krajan, chtěje si zajistiti předložení určitých spisů se strany odborného ministra, je nucen spisy tyto dát přímo špehovat v jednotlivých ministerstvech, starati se o to, aby mu nezůstaly utajeny, aby mu neuklouzly do jiného ministerstva, aby nebyly vyřízeny bez jeho spolupodpisu.

Nemaje kompetencí přesně vyměřených, při úplném nedostatku zákonů, jež by pro výkon určitých kompetencí a funkcí přímo a výslovně vyžadovaly jeho spolupůsobení, ministr krajan takřka s á m musí se postarati o svoji práci, musí vyhledávati, kde by bylo třeba jeho intervence, nesmí nikdy si libovati, že mu odboroví ministři dávají málo práce. Okruh záležitostí, podléhajících vlivu ministra krajana, chraničován je jen velmi neurčitě dle momentů národnostních a provinciálních, i půjde vždy právě o to, co prohlášeno bude za záležitosti eminentně národnostního a provinciálního významu. Ministr krajan pak musí se přičinit, aby co nejvíce takových záležitostí podrobeno bylo jeho vlivu, musí je umět odkrývat, vyhledávat a oceňovat.

Úřad ministra krajana za našich poměrů vyžaduje nejen bystrosti a nevšední obratnosti v jednání, nýbrž i zvýšené opatrnosti: odborný ministr vyžádá si často souhlas ministra krajana k takovým opatřením, za něž n e c h c e s á m převzíti politickou zodpovědnost před národností, kterou ministr krajan má zastupovati. Odborný ministr užije tu ministra krajana, aby naň svalil zodpovědnost, nebo aspoň, aby svoji zodpovědnost rozdělil, a před poslanci byl kryt poukazem na souhlas krajanského ministerstva. Ministr krajan slouží tu pak jen za štít různým opatřením odborových ministrů a vlády.

Na venek postavení ministra krajana rovná se postavení ostatních ministrův odborových. Má touž hodnost, je stejně členem ministerské rady, spolupodpisuje stejně určité vládní akty, jako rádce koruny a kontrasignující pomocný orgán panovníkův podléhá stejně specielní zodpovědnosti, může být stíhán žalobou před zvláštním státním dvorem soudním a je povinen parlamentu zodpovídati svoje jednání, je stejně jako ostatní z nejvyšších a prvních úředníků státu, nemá nad sebou vyššího úředníka, nemá služebního a úředního představeného.

Také formální postavení ministra krajana naproti panovníkovi a předsedovi ministerstva je celkem totéž, jako u ostatních ministrův. Může panovníkovi navrhovat vládní akty jako jiní ministři. Jeho kontrasignace aktů panovnických má týž význam záruky zachovávání ústavy a zákonův. Panovník ministry povolává a propouští, ale n e n í jim n a d ř í z e n jako vyšší instance správní; nemůže jako vyšší úřad

měniti a korrigovati rozhodnutí, vydaná v oboru jejich kompetence, má je jen za své nejvyšší ústavní pomocné orgány, kteří zaň přejímají zodpovědnost. Ministr není panovníkovi tak bezvýjimečně podřízen jako jiní úředníci; nechce-li uposlechnouti, může odstoupiti; může se odstoupením prostě vyhnouti provedení panovníkových rozkazů a spolupodpisu jich. Předseda ministerstva předsedá sice v ministerské radě, má ztělesňovati sice politickou duši kabinetu a udává směr vládní politiky, ale n e m á právně žádnou větší moc a kompetenci než jednotlivý odborový ministr. Nemá také žádné zvláštní větší zodpovědnosti p r á v n í za svůj vliv; ovšem větší vliv, jejž může vykonávati na členy kabinetu, nese sebou přece větší zodpovědnost mravní a politickou. Jinak jednotlivý ministr není ani služebně, ani kompetenčně a disciplinárně odvislým od předsedy ministerstva, nepodléhá ve svém oboru žádné permanentní kontrole předsedově.

Jaké je postavení ministra krajana v ministerské radě? Ministerská rada není žádným kollegiálním úřadem správním, jenž by byl nadřízen jednotlivým ministerstvům. Každý ministr jedná ve správě svého odboru samostatně pod svojí i n d i v i d u á l n í zodpovědností. Společné akty a společná usnesení ministerské rady stanou se pro správu účinnými teprve t e h d y, až je provede jednotlivý r e s s o r t n í ministr podřízenými úřady svého odboru.

I kdyby tedy ministr krajan vyvolal v plenu ministerské rady většinou hlasův usnesení pro sebe příznivé p r o t i hlasu odborného ministra, nemá žádného prostředku, aby odborného ministra přiměl k provedení usnesení; je opět úplně odkázán na rozhodnutí ministra, do jehož odboru věc náleží a proti němu je bez moci.

Usnesení ministerské rady většinou hlasů neváže ještě ministra, jenž nesouhlasí, protože by to bylo v odporu s i n d i v i d u á l n í a osobní zodpovědností ministra za vedení jeho odboru. Ministerská rada pod předsednictvím císařovým nebo předsedy ministerstva má jen sloužiti k zachování jednotnosti politiky celého kabinetu, není však žádnou správní instancí.

Přirozeně bude mít v ministerské radě vždy t ě ž š í postavení onen ministr krajan, za nímž nestojí žádná politická strana. Nejen že není informován, nemaje stálých styků s vůdci stran, nýbrž jeho hlasu nedodává váhy žádná parlamentární delegace, jež by podporovala jeho program a jeho návrhy brala za své; předseda ministerstva nemůže naň spoléhati při jednání s politickými stranami, nemůže jeho informace míti za úplně spolehlivé a dle nejnovější situace získané.

Také vůdci stran a poslanci, vidouce malou váhu a bezmocnost ministra krajana v ministerské radě, obracejí se raději přímo na ressortního ministra se svými stížnostmi a žádostmi.

Především tedy je nutno domáhati se zákonné, ústavní úpravy celé instituce ministrů krajanů, aby ohraničování jejich kompetencí dělo se na základě přesných právních předpisů, nikoli dle neurčitých momentů politických a příležitostně, jak se děje dnes. Kdyby instituce měla se státi obligatorní, ústavně vyžadovanou, bylo by pak specielně u nás usilovati o to, aby postavení českého ministra krajana bylo povzneseno. Jmenovitě měl by obligatorně spolupodpisovati všechny akty, týkající se zemí českých. Měl by býti také určitý obor samostatného, volného rozhodování v určitých věcech, jež vztahují se na české země a českou národnost, především ve školství a otázkách kulturních.

Určité vládní akty panovnické, jdoucí do zemí českých, mohl by pak po případě ministr krajan kontrasignovati vedle panovníka vůbec sám: vždyť ústava nežádá kontrasignaci odborného ministra, nýbrž stačí spolupodpis kteréhokoli ministra zodpovědného.

Pro Čechy dala by se ostatně kontrasignace takových aktů vznésti i na českého místodržitele, když by se stal sněmu zemskému zodpovědným a zaujal místo v radě koruny. Docházelo by tak k vytvoření samostatného jakéhosi provinciálního ministerstva pro Čechy.

Zákonnou úpravou kompetenčního okruhu českého ministra krajana, kdyby se mu svěřila kontrasignace určitých aktů pro všechny země české a kdyby nabyl určitých správních a rozhodovacích kompetencí v těchto zemích, mohlo by dojíti zvolna k obnovení základů úřadu českého dvorského kancléře jakožto nejvyššího správního úřadu pro určitý obor správy ve všech třech zemích. I české fundamentální články chtěly správu záležitostí, které zůstaly samostatné legislativě zemské, svěřiti a to uvnitř všech zemí koruny České českému dvorskému kancléři, jenž by byl zároveň členem předlitavského ministerstva.

Než tu všude šlo by již o decentralisaci ústředních úřadů říšských pomocí provinciálního či territoriálního zařízení nejvyšších úřadů a decentralisace taková předpokládá již pronikavé změny celé dnešní naší úřední soustavy. *V.*

Vady silničního hospodářství a reformní návrhy.

V prosincovém čísle »Naší Doby« psali jsme, že technické oddělení zemského výboru obstarává okresům projekty silniční a vede dozor nad stavbami okr. silnic. Informovali jsme se blíže o této věci a seznali jsme, že v zemském technickém úřadě se skutečně pracují za mírný honorář na základě předběžných měření podrobné projekty na stavby okresních komunikací a že tohoto v každém ohledu výhodného zařízení téměř veškeré okresy v nejvyšší míře hledí využiti, jak o tom svědčí stále se množící žádosti za vyslání zemských inženýrů ke trasování silnic, že však — a to jest právě stinnou stránkou našeho silničního hospodářství — dohledy na stavby silnic a mostů vykonávají členové okresního výboru po většině sami, ačkoliv, až na malé výjimky, postrádají i nejmenší míry kvalifikace k podobným funkcím.

Zemský výbor sice při udělování subvence »vyhrazuje si právo, ke stavbě dle potřeby dohlížeti a hotovou stavbu svým technickým orgánem kolaudovati«, okresní výbory však z první části tohoto úředního »šimlu« málo mají strachu, neboť se snad ještě nestalo, aby zemský výbor z vlastní iniciativy a dokonce snad proti vůli dotyčného okresního výboru vyslal svého technika k revisi »během stavby«. Zemský výbor činí mnohdy i sám veliké potíže těm okresům, které žádají, aby k některé důležitější okresní stavbě aspoň občasně a na útraty okresu vyslán byl zemský inženýr.

Hotové, ze zemských peněz podporované stavby okresní dává zemský výbor z pravidla kolaudovati svým technickým oddělením, ale také ne vždycky. Čipernější okresní výbory zkolaudují si — obyčejně okresní starosta s okr. tajemníkem — dokončenou stavbu sami, sepíšou podle nějakého staršího vzoru nezbytný protokol o této kolaudaci, ve kterém potvrdí, že silnice jest opravdu (!) postavena, že vyhovuje veškerým požadavkům, předpisům, plánům atd., a zemský výbor také v nejčastějších případech na základě takovýchto »od-

borných spisů« zemskou subvenci vyplatí, neboť jeho konceptní úředníci, ano velmi často i chef technického oddělení, nevidí právě rádi, když techničtí úředníci »jezdí příliš často na komise«. Tím ušetří peníze dotyčný okresní výbor za cestovné inženýrovi z Prahy, který ke všemu by jim třeba stavbu nepříznivě zkritisoval nebo různé opravy předpisoval, a zemský výbor nemusí léta rozšiřovati počet sil v technickém oddělení — u š e t ř í t e d y t a k é.

Zdali jest ale tento »úsporný systém« zde na místě, jest ovšem více než pochybné, když se uváží, j a k ý m z p ů s o b e m se ještě v tak mnohých okresech stavby silniční zadávají, provádějí, během stavby kontrolují a hotové přejímají. Není pak divu, že mnohá nová silnice u nás jest po dlouhou dobu postrachem všech vozků, a že opravy a udržování její vyžadují nepoměrně velikých výloh, a přece nedocílí se již těch výsledků, jako kdyby se byla silnice hned od počátku řádně, podle správných plánů a aspoň pod občasným dohledem odborníka — soukromého nebo zemského — prováděla.

Značný pokrok v tom ohledu učinily některé okresy tím, že systemisovaly místo okresního cestmistra s kvalifikací zednického mistra nebo stavitele; jest jen litovati toho, že mnozí absolventi škol průmyslových považují úřad ten za nedůstojný svých studií a vědomostí a že nevěnují se více praktické činnosti při stavbách komunikačních.

Svěřiti vykonávání stavebních dohledů na okresní silnice úř. autoris. stavebním inženýrům nebo stavitelům jest v mnohých okresech buď vůbec nemožné neb s velikými obtížemi a výlohami spojené. Nedostatku tomu odpomoci by mohla v prosincovém čísle navrhovaná d e c e n t r a l i s a c e z e m s k é h o s t a v e b n í h o ú ř a d u, jak již na Moravě dávno se stalo. Podle našich informací však provedení této zdravé myšlenky nelze za stávajících poměrů v dohledné době očekávati, neboť největší překážky by se činily právě u zemského výboru.

Nehledě ani k tomu, že veliká většina zemských inženýrů by z různých příčin velmi nerada opouštěla na dlouho Prahu, byl by zde rozhodujícím ten moment, že podobná decentralisace úředníků technických nezbytně vyžadovala by r o z m n o ž e n í s i l a dále jen poněkud slušné upravení nynějších, již do nebe volajících poměrů postupových.

Uvažme jen, že pro tu rozsáhlou agendu technickou u zemského výboru jako jsou: různé vodní stavby a regulace řek i potoků, stavby silniční a mostní, stavby okresních nemocnic a hospodářských ústavů, dále stavby, adaptace a udržování zemských ústavů, budov a j. realit

(na př. ústavy pro choromyslné, polepšovny, káznice, nalezinec, porodnice, museum, sněmovna, úřadovny, Král. Obora s budovami výstavními), revise cizích projektů z oboru staveb vodních a melioračních, pozemních, silničních a mostních, dobrá zdání, intervence při různých komisích, stavební rekursy atd. — že pro to vše má zemský výbor dohromady 46 defin. technických sil a z těch je pouze 6 s t a v. r a d ů, naproti tomu ale — 23 s t a v. a d j u n k t ů, kteří z této nejnižší kategorie stále nemohou postoupiti výše jednak pro netečnost a pohodlnost svých chefů, jednak pro příslovečnou již nepřízeň u zemského výboru jedině rozhodujících úředníků konceptních. Jako není u zemského výboru žádnou zvláštností 42letý rada-právník, není zde také zvláštností 42letý adjunkt-technik, který sice v úřadě konati musí svědomitě a řádně veškeré technické práce, jako by byl vrchním inženýrem, ale který by venku na nějaké expituře v hodnosti, již zaujímá, ne dosti důstojně representoval zemský úřad a nepožíval by též patřičného respektu a vlivu, jak možno i také nyní tu a tam při větších komisích pozorovati.

Předpokládáme-li, že by 1 zemský inženýr měl na starosti komunikační a po případě ještě i jiné stavební záležitosti v 6 až 8 okresích — připomínáme výslovně, že méně bylo by lépe — pak shledáme, že by jen pro tyto stavební expositury v celém království bylo zapotřebí 25 až 30 technických sil. Mimo to by arciť musilo býti asi 15 sil v centrále u zemského výboru pro stavby pozemní a ostatní běžnou agendu technickou a konečně nejméně 25 sil v technickém oddělení pro stavby vodní. Z toho jest patrno, že uvedená decentralisace mohla by se uskutečniti jen přiměřeným rozmnožením j i ž p r o n y n ě j š í a g e n d u n e d o s t a t e č n é h o p o č t u sil v zemském stavebním úřadě, což provésti by se však dalo bez velkých obtíží za přispění okresních výborů, jestliže by se zavázaly, že budou jistým obnosem přispívati na tuto úpravu. Máme za to, že by tím mnohé z nich — zejména ty pokročilejší, ve kterých se mnoho komunikačních i jiných staveb provádí — spíše ještě ušetřily a měly by technického rádce stále a v čas k disposici, který by dohlížeti mohl též na ř á d n é a r a c i o n e l n í u d r ž o v á n í veškerých okresních a po případě též důležitějších obecních komunikací.

Bylo by zajímavé a pro stanovení výše okresního příspěvku na tyto stavební expositury do jisté míry snad i směrodatné, vyšetřiti, mnoho-li ten který okres dosud vydal neb ročně vydá za projekty, dobrá zdání, komise a jiné intervence státních, zemských i civilních inženýrů nebo stavitelů.

Ostatně by se doporučovalo zřizovati jednotlivé stavební expositury postupně dle prokázané potřeby, po případě když by několik sousedních okresů o to žádalo, a zajisté není žádné pochybnosti, že by expositura, jednou zřízená, prosperovala, což předpokládá ovšem, že by exponovaní zemští technikové kromě theoretických vědomostí a praktických zkušeností měli též plné porozumění pro úkoly jim přidělené a jistý organisatorský talent a dále, že by při taktním vystupování zachovali si v každém ohledu úplnou nezávislost oproti jednotlivým okresům a obcím.

Mimochodem připomínáme, že státních inženýrů exponováno jest ve 26 stavebních okresech 60, nepočítaje v to hejtmanství kolem Prahy, ve kterých jako znalci v různých záležitostech stavebních, živnostenských a vodoprávních fungují inženýři od pražského místodržitelství.

Opakujeme s důrazem, že je svrchovaná potřeba, aby rozhodující činitelé věnovali daleko větší pozornost silničnímu hospodářství našich okresů, než dosud se děje, zejména pokud se týče stavby a racionelního udržování silnic, abychom ve směru tom stále nepokulhávali nejen za sousední říši německou, ale též za markrabstvím moravským. Bohužel, jak již výše jsme podotkli, za nynějších poměrů sotva lze očekávati nějaké iniciativní návrhy se strany zemského výboru nebo jeho technického oddělení, proto bylo by povinností a zájmem oněch venkovských poslanců, kteří byli neb jsou zároveň okresními starosty nebo členy okresních zastupitelstev, aby oni věcí tou podrobněji se zabývali a pak sami s určitými návrhy na změnu zastaralého zákona silničního z roku 1866 a na pronikavou reformu celého silničního hospodářství v našich okresích vystoupili. *J. Č.*

Rozluka církve a státu ve Francii.

Píše V. Švihovský v Paříži.
(Pokračování.)

Prvním jeho činem bylo rozpuštění kongregace assomptionistů a potrestání několika odbojných biskupů. Hlavním dílem ministerstva byl však zákon z 1. července 1901, který posvětil zásadu svobody pro veškeré spolky a udělil jim možnost normálního vývinu. Položil však také meze associacím, škodlivým pro blaho společné. Zasadil smrtelnou ránu bojovným řádům a mnichům afferistům, odhalil jich záměry více politické než náboženské. V části, pojednávající o kongregacích, zákon stanoví, že žádný nový řád nemůže vzniknouti bez předchozího schválení parlamentu. Dále řády existující již, které však nemají zákonitého svolení, v tříměsíční lhůtě mají požádati o schválení. Kongregace, jež si v čas toto schválení nezaopatřily, pokládají se za zrušeny a jejich členové se musejí okamžitě rozejíti. Likvidace majetků, patřících jim, provede se soudně. Mimo to členům neautorisovaných kongregací bylo odňato právo vyučovací. Tento zákon ve skutečnosti nebyl žádnou novotou. Již v polovičce osmnáctého století známý kancléř d'Angusseau redigoval dekret, který zabraňoval založení jakéhokoliv náboženského řádu nebo ústavu bez osobního dovolení krále. A za d'Angusseaua celá řada francouzských činitelů snažila se obmeziti moc kongregacistů. Všechna nařízení během doby přišla však k zapomenutí. Waldeck-Rousseau svým zákonem přivedl je k platnosti. Tuhý boj musil podstoupiti, vítězství mu bylo odměnou za práci. Při volbách do poslanecké sněmovny r. 1902 vidíme jen dvě strany: ministerskou a protiministerskou. Lépe by bylo arci jmenovati je protiklerikální a klerikální, neboť volby konaly se proti kongregacím a pro kongregace. Ohromná většina vyslovila se proti kongregacím. Nic nepomohly katolickému kleru ohromné sumy peněz a súčastnění se voleb. Po vyhrané bitvě Waldeck-Rousseau, nesoucí v sobě zárodek těžké nemoci, která ho předčasně sklátila, unaven odstoupil.

*

Na místo Waldecka-Rousseau, mírného republikána, nastoupil energický Combes, radikál čistého zrna, s myšlenkou uplatniti zákon v plném jeho znění. Hned v měsíci červnu 1901 Combes zavřel 27 ústavů, které vznikly po schválení zákona, aniž by byly žádaly o dovolení. V měsíci srpnu dal zavříti ústavy, které — ač existovaly před zákonem — nebyly dříve schváleny a nepostaraly se o dovolení v stanovené tříměsíční lhůtě. Pobouření nad touto »neronovskou činností« bylo všeobecné. V salonech, v parlamentě, v klubech nemluvilo se o ničem jiném než o »Combesovi-Diokleciánovi« a o »mučednících mniších a jeptiškách«. Černá strana připravila hlučné demonstrace. Na vesnicích, ve městech jedno processí se střídalo s druhým. V Paříži na náměstí Svornosti viděli jsme vznešené dámy demonstrovati, vzaly na se úlohu kazatelů a vykladatelů, volaly po svobodě náboženství, kterou prý ministerstvo zdeptalo. V Bretagni, kde lid doposud úpí v okovech katolické zatemnělosti, katolické komitéty organisovaly vzpouru proti zákonu, kněží podněcovali k odboji ženy a děti, hnali do boje zpité muže; dnem i nocí klerikální školy a kláštery byly hlídány zfanatisovaným davem. Před svými ústavy odbojní kněží zbudovali barikády, vykopali příkopy a pod vedením reservních důstojníků připravovali se k obležení. Z těchto moderních pevností na vojsko byly lity výkaly, házena polena, nádobí. Za jedno s kněžími pracoval militarism. Četní klerikální důstojníci odepřeli poslušnost představeným, když jim tito nařídili, aby zjednali úctu zákonu.

Combes nedbal nadávek, odboje — uchopil se vlády za tím účelem, aby dokončil dílo svého předchůdce, proto též nepomýšlel ani okamžik na ústup. Parlamentu náleželo přijmouti aneb zamítnouti žádosti o schválení neautorisovaných kongregací. Žádosti byly tak četné, že kdyby každá se měla projednávati zvlášť, pět let by bylo nestačilo parlamentu na tuto práci. Combes nechtěl si hráti tak dlouho s kongregacemi a hledal kratší cesty. Jedna z nich byla, že seřadil veškeré mužské kongregace do tří různých skupin: vyučovací a dobročinné, věnující se výhradně modlitbám a obchodní a žádal parlament o zamítnutí všech žádostí. Parlament, místo toho, aby rozhodoval o každé kongregaci zvlášť (celkem 54), měl tedy co činiti jen se třemi. Zde však vznikla otázka ještě jiného druhu. Schválení jakož i zamítnutí kongregací mělo se bráti cestou zákonodárnou, a dle francouzské ústavy zákonem se stává návrh teprve tenkráte, když byl schválen poslaneckou sněmovnou a senátem. Mohlo se tedy lehce státi, že jedna polovice parlamentu by byla schválila zamítnutí, druhá pak by se vyslovila proti zamítnutí, což by mělo za následek konflikt mezi

sněmovnou a senátem. Combes chtěl se vyhnouti této možnosti a užil dovedně jiného prostředku, jenž svědčí o jeho politické prozíravosti. Za pomoci »státní rady« (Conseil d'État) nalezl jinou, vhodnější cestu. Místo aby podal zákon, žádající z a m í t n u t í, vypracoval návrh zákona, s c h v a l u j í c í tuto žádost. Návrh zákona, zamítnutý jednou poloviční parlamentu, nemůže býti předložen druhé a padá sám sebou. A o to, aby pohřbil svůj vlastní návrh, týkající se schválení a tím zároveň i žádost kongregací, Combes se již postaral. Návrh předložen sněmovně, kde padl a do senátu se již nedostal. Celou řadou brillantních řečí, kde nemilosrdně bičoval kongregace a zhoubnou jich činnost, dosáhl toho, že jednoho krásného dne Francie se zbavila téměř všech mužských duchovních řádů.

Pět jich zůstalo na základě dřívějších dovolení a pět (zcela nevinných — rolníci, pastýři, missionáři v Střední Africe) čeká na schválení. Tato procedura vyvolala bouři v mírných kruzích, které by nebyly mnoho namítaly proti zrušení několika kongregací, — chtěly však zachovati převalnou většinu. Vytýkalo se Combesovi, že zneužil své moci a jednal proti duchu zákona. Sám Waldeck-Rousseau na stálé vybízení svých přátel vyslovil se proti nesprávnému prý vykládání jeho zákona. On prý chtěl, aby zákon byl ochrannou zbraní proti bojovným kongregacím, aby jeho pomocí bylo lze překaziti v čas rejdy mnichů. Waldeck-Rousseau zapomněl však na to, že zákon byl odhlasován před volbami, že nová sněmovna byla rozhodně protiklerikálnější než předcházející. Combes uchopil se vesla vlády, aby uskutečnil zákon tak, jak on ho chápal a jak si toho země přála, a nemohl proto souhlasiti s míněním bývalého ministr-presidenta. Tento chtěl užívati zákona jako brnění, Combes zase, místo aby myslil stále o obraně, použil ho jako útočné zbraně k potření nepřítele. Parlament a převážná většina francouzské demokracie daly mu za pravdu.

Combes je konsekventní, nedělá nic na polovičku, dle jeho náhledu »kongregační školství přestane žíti, jakmile zákon o spolčování bude uplatněn v plném znění.« Proto též slíbil, že zruší úplně famosní zákon Fallouxův, o kterém jsme se zmínili výše, a jenž ponechával v rukou kněží značnou část francouzské mládeže.

Již dříve na začátku let osmdesátých obecné školství bylo vyrváno z rukou kongregacistů; nyní šlo o to, aby i střední školství bylo zbaveno klerikální hlízy. Původně vyučování mělo býti zakázáno neautorisovaným kongregacím a ponecháno jen schváleným řádům (jak jsme pravili, takových řádů je pět). Combes šel o hodně dále. Prosadil nový zákon, který upírá kongregacistům právo a schopnost vyu-

čování vůbec. Žádný kongregacista nesmí býti učitelem ani správcem školy, ať se již jedná o nižší, o střední aneb vysoké školství. Jak vážným je tento krok, lze posouditi již z toho, že 24.000 bratří křesťanských škol, vychovávajících statisíce dítek, pozbylo též dotyčného práva.

Combes, uváděje do pořádku účty republiky s kongregacemi, pamatoval též na konkordátní (světské) duchovenstvo, které již dávno zapomnělo na to, že je placeno republikou a tíhne čím dále tím více k Římu. Biskupové při každé vhodné i nevhodné příležitosti dávají na jevo svoji nechuť k dnešnímu stavu věci. Drze se posmívají republikánským zákonům, jak tomu nasvědčují dokumenty, jež máme v rukou.

Členové rozpuštěných řádů mohli pokračovati ve vyučování jen tehdy, když se úplně sekularisovali. Z jednoho takového dokumentu jest patrno, že biskupové a představení řádů dovolovali mnichům, za účelem, aby mohli dále vyučovati, sekularisaci jen na oko, ovšem za zvláštních podmínek: 1. Mnich musí zachovati úplně slib čistoty, 2. chudobu pokud to jen možno; má se odívati prostě, ale vhodně a důstojně dle svého povolání; 3. musí zachovati poslušnost, neboť podléhá stále pravomoci svých představených církevních; 4. sekularisace a sproštění těchto slibů dovoleno jen na rok a nutno žádati každý rok o ně znovu; sekularisovaný musí se blížiti způsobem svého života co možno nejvíce životu v řádu, a aby si připomínal stále svůj stav, má nositi řádový oděv aneb aspoň části jeho pod oděvem občanským.

Instrukce tyto, v nichž udáno vše co nejpodrobněji, zachyceny 17. května 1903 v Torteronu (Cher) v soukromé škole, řízené dvěma bývalými členy řádu Petits-Frères de la Marie de Saint-Saval. A podobně bylo zachyceno ve dvou exemplářích prohlášení arcibiskupské tohoto znění:

Arcibiskupství Lyonské.

Podepsaný generální vikář jeho Excellence kardinála arcibiskupa lyonského prohlašuje, že p....., jenž byl členem řádu ....., byl zbaven svého slibu.

Pečeť arcibiskupská.

V Lyoně, dne.....

Podpis:

Et. Vindry, generální vikář.

Zapomínajíc na své služební postavení, převalná většina biskupů protestovala veřejně proti rozpuštění kongregací a obrátila se s žalobou na ministra-presidenta, svého nejvyššího představeného (byť

ministrem kultu) k presidentu republiky. Tento drzý krok byl zároveň hrubým porušením ústavy, jež činíc presidenta republiky nezodpovědným, nepřipouští, aby osobně zasahoval do správy státu. Vystoupení biskupů nemělo žádných následků, president republiky žaloby nepřijal. Potrestáni též nebyli, neboť Combes byl vůči nim bezmocný. Napoleon kdysi věznil neposlušné kněží, zařaďoval je do vojska, ministr kultu může jim jen odníti na jistou dobu služné aneb obžalovati je před státní radou pro přečin. Odepření služného bývá biskupům jen na ruku, neboť věrné katolické ovce v takovém případě konají pro ně sbírky, jež obyčejně vynesou dvoj-, ba i trojnásobně tolik, co služné. Když státní rada uzná, že jistý biskup se dopustil přečinu, ministr zahraničních záležitostí zpraví o tom prostřednictvím svého vyslance Vatikán. Zde aféra najde svůj konec, neboť Vatikán nemá ve zvyku zakročovati proti biskupům, nesympatisujícím s republikou a porušujícím konkordát. Ba naopak, papežství si samo libovalo v ustavičném porušování smlouvy, vížící je k francouzskému státu. Tak na př. dle znění konkordátu biskupové jsou jmenováni vládou a papež jim udílí jen duchovní moc. Řím všemožně chtěl dosíci toho, aby vláda mu navrhovala biskupy a papež aby mohl libovolně volbu buď schváliti, buď zavrhnouti. Někteří klerikální ministři si dali líbiti toto falešné vykládání zákona a mlčky přehlédli tak hrubé porušení pravomocí státu. Jen Combes pohleděl na věc jinak. Když papež nechtěl uděliti duchovní (kanonickou) moc biskupovi, jednoduše prohlásil, že místo zůstane neobsazeno a že dovede si vynutiti, aby Řím respektoval republiku. Vatikánští jezuité pochopili, že zašli trochu daleko a začali se vzdávati — žádali jen, aby nemusili ustoupiti s hanbou. Delcassé, ministr zahraničních záležitostí, který by rád dobře vyšel s církví, našel již jistý modus vivendi, leč Řím mu zase vše pokazil.

Lev XIII. zemřel a místo státního sekretáře Rampolly zaujal Merry de Val. Nový sekretář zvolil zcela jinou methodu; jemu nešlo o dobré přátelství s republikou. Jako každý španělský klerikál nenáviděl tento vládní systém a nenávist svoji dal brzy na jevo. Po návštěvě presidenta Loubeta rozeslal cirkulář všem katolickým vládám (mimo francouzskou), ve kterém vehementně protestoval proti této návštěvě ve věčném Římě, jejž zaslepený ultramontanism doposud považuje za panství papeže. Ve své karakteristice chefa republiky a krále italského byl tak málo vybíravý, že francouzská vláda uznala za vhodné odvolati svého vyslance. Řím nedbal tohoto kroku, jenž měl býti výstražným znamením. Merry del Val neměl dosti na svém

prvním vystoupení a pustil se do zúmyslného porušování konkordátu. V celé Francii nalézá se celkem asi 5—6 biskupů, které lze pokládati za republikány. Něco takového úplně dostačilo, aby byli vydáni útokům všech francouzských klerikálů, kteří poštvali proti nim podřízené diecese. Nejvíce nenáviděni byli biskupové dijonský Nordez a lavalský Geay. Vatikán naslouchal štváčům a vybídl dotyčné biskupy, aby dobrovolně se vzdali svých hodností a dostavili se k soudu do Říma. Biskupové zpravili o papežském rozkazu svého představeného, ministra kultu, a tázali se ho, co mají dělati.

Ministr na základě konkordátu, jenž nedovoluje biskupům opustiti diecesi bez ministerského svolení, rozkázal jim, aby zůstali na svém místě. Biskupové uposlechli a ministrpresident prostřednictvím ministra zahraničních záležitostí připomenul kardinálu Merry del Val, že mu (opět dle konkordátu) nepřísluší právo přímého korrespondování s biskupy. Avšak bojovný sekretář papežství nedal se tím zaraziti a v nových listech vyhrožoval biskupům vyloučením z církve, nedostaví-li se do Říma do určitého dne. Struna trpělivosti praskla, ministerská rada rozhodla, že přetrhne další vyjednávání s Římem a odvolala veškerý velevyslanecký personál, jenž tam ještě zůstal. Republikánský tisk, i ten nejmírnější, rozhodně schválil jednání kabinetu Combesova, radikálně-socialistické listy viděly v něm předzvěsti brzkého zrušení konkordátu. Zrušení konkordátu a následující z něj oddělení církve od státu nezamlouvá se nejen reakčním kruhům, ale ani mírným republikánům-konservativcům.

Lehko tedy pochopiti, jakou bouři zde vyvolalo prohlášení Combesovo k redaktorovi vídeňské »Neue Freie Presse«. Na otázku redaktora, zda věří v možnost dalšího udržení konkordátu, ministrpresident odpověděl: »Ne — nevěřím. Po dva roky, co jsem ministrem, zachovával jsem přesně duch i písmenu konkordátu. Řekl jsem v senátu a mohu opakovati: ať se mi ukáže nejmenší porušení konkordátu. Mně nikdo nemůže vytknouti chybu v tomto směru, církev jej stále překračovala. Pius IX. a Antonelli prohlásili, že konkordát není vzájemnou smlouvou, nýbrž jen ústupkem, který učinilo papežství, a že mocnost, jež jej udělala pod vlivem okolností, může v každém okamžiku, kdy za dobré uzná, překročiti přes tuto koncessi. Tato theorie se uplatnila v Římě od okamžiku, kdy Francie užitím své zákonité pravomoci odvážila se upraviti postavení kongregací, jak to vyžadují občanské a společenské poměry demokracie. Odpor při jmenování biskupů stal se nyní v Římě pravidlem. Pokládám oddělení církve od státu nyní za nevyhnutelné. Myšlenka o odloučení

církve od státu během dvou posledních let dostala se značně do předu a já sám, jenž jsem z počátku nebyl jejím stoupencem, musil jsem se přizpůsobiti.« — Tak kategoricky se doposud nevyslovil ve Francii ani jediný ministerský předseda a proto ten úžas v táboře klerikálním a radost v demokratickém.

Mnoho se ovšem mluvilo již dříve o oddělení církve od státu, nikdy se však možnost této reformy nepokládala za tak velkou. Prvními — nemýlíme-li se — byli to katolíci. Již r. 1840 P. Lacordaire žádal odvolání konkordátu. Lacordaire jménem katolíků prohlašuje: »Osměluji se říci, že vždy jsem považoval konkordát za dílo zpátečnické a chybu politickou.« R. 1867 Paradol-Prevost a Jules Simon, liberálové, usilují též o zrušení konkordátu. Od r. 1869 tento požadavek se stává částkou programu republikánského. Musíme podotknouti, že republikáni, ačkoli vystupovali proti klerikalismu co nejrozhodněji, neodhodlali se požadovati okamžité uskutečnění tohoto bodu. Tak Gambetta dne 9. května 1877 praví ve sněmovně poslanců: »Co se mne týče, jsem stoupencem systému, který víže církev k státu, protože počítám s mravním a sociálním stavem své země.« R. 1881 lze pozorovati dosti silné hnutí ve prospěch této reformy a mnozí kandidáti poslanectví ji formulují ve svém programu. A zde zase demokrat-republikán, který zasadil nejednu ránu církvi, vystupuje proti odloučení státu od církve. Jest to Jules Ferry, jenž dí stoupencům této reformy 12. září 1881 v Saint Die, že oddělením církve od státu stát by byl seslaben. »Pro styky církve se státem krajní levice nachází radikální rozřešení — totiž oddělení jednoho od druhého. Přečetl a prostudoval jsem různé její programy, musím však prohlásiti, že to jest jenom menšina a že dle mého náhledu rozluštění, jak je žádá, jest chimerickým.« — Paul Bert r. 1882, jenž byl neméně rozhodným antiklerikálem, vyslovil se též proti tomu. »Jsem z departementu, praví k Ribotovi, kde všichni mluví o žádoucnosti oddělení církve od státu. Žádný z poslanců se však neodvážil vložiti tento bod do svého programu a jsem si jist, že kdyby tato reforma byla provedena ve sněmovně, žádný z poslanců, který by pro ni hlasoval, nebude zvolen.«

Nebudeme se zde šířiti o několika návrzích oddělení církve od státu, předložených sněmovně, z nichž nejpozoruhodnější byl Yvese Guyota; třeba jen podotknouti, že tyto návrhy neměly dostatečné podpory ani u radikálů, kteří jinak svou protiklerikální činností získali si velkých zásluh o demokracii. Vysvětluje se to prostě tím, že z opravdových politiků nikdo nepokládal půdu za dostatečně připravenu.

Také Waldeck-Rousseau byl nepřítelem této reformy. Důvody své sdělil ve sněmovně v odpovědi na řeč Zèvaèsovu, který žádal za zrušení konkordátu v okamžiku, když se projednával zákon o spolčování. »Vláda,« pravil zesnulý premier, »považuje zákon o spolčování za jednu z nejdůležitějších reforem, která musí předcházeti konečnému urovnání poměru státu k církvi. A proto tato reforma musí býti uskutečněna nejdříve.« R. 1901 prohlásil dále Waldeck-Rousseau při projednávání rozpočtu kultu: »Uvažujte dobře, co vám radím. Rozhodnete-li se jednoho dne luštiti otázku oddělení církve od státu, jest nutno míti na zřeteli, že nemáme práva pustiti se do tak vážné reformy, aniž bychom prostudovali, bude-li míti úspěch, poněvadž nezdar, ať by byl sebe menší, mohl by míti následky nedozírné. Byl by zhoubným pro veškerou politiku republikánskou posledních 30 let.«

Zdrželivosti a opatrnosti těchto čelných politiků snažili se využíti obhájci konkordátu proti Combesovi, aby oddálili ještě na několik let oddělení církve od státu. Zapomínajíce, že mnoho se změnilo za dobu poslední, že mnoho nových faktů se nahromadilo v neprospěch církve, dokazovali, že tato reforma jest ještě předčasnou. Zapomněli, že dnes většina lidu již se úplně odvrátila od církve, pokládajíc tuto za největšího nepřítele demokracie a pokroku. Zapomněli, že politika církve vůči státu se stala ještě vyzývavější, že to byla církev, jež přiostřila těžkou mravní krisi, známou pod jménem Dreyfusiady, že to bylo světské duchovenstvo, jež nedbajíc svých povinností vůči státu, hrubě šlapalo po zákonech. Veškerý klerus se spojil, aby pomohl rozpuštěným kongregacím obejíti zákon spolčovací. Zapomněli též na groteskní zasahování biskupů do politiky přímo, na jich neoprávněné protesty, dále samovolné vzdalování se ze svých diecesí. Zapomněli, že podobné chování nacházelo podpory v Římě a že papežství je k tomu samo vyzývalo. Nastoupením Pia X. politika papežská se v podstatě nemění, bere však na se jiný zevnějšek. Lev XIII. byl papež-diplomat, který varoval se každého neprozřetelného kroku, ale Pius X. neznal podobného taktu a vyvolal roztržku.

(Pokračování.)

O školních lékařích.

Napsal J. Zeman.
(Pokračování.)

V Uhrách jsou školní lékaři hlavně na středních školách. Výnosem ministerstva Tréfortova z r. 1887 ukládá se jim důkladně vyšetřiti každého žáka do ústavu přijatého, konati prohlídku v dubnu a v září, jednou za měsíc prohlédnouti budovu, zkoumati pitnou vodu, kontrolovati desinfekci, sledovati vyučování tělocviku a zpěvu, v čas potřeby i byt studentův navštíviti. Zpráva zdravotnická podává se prostřednictvím ředitelovým vrchní dozorčí radě. Školní lékaři, jsouce členy sboru, vyučují hygieně, k čemuž náleží také konati vycházky do hygienických institutů a j. Vedle těchto státem jmenovaných lékařů působí dost lékařů školních na obecných a měšťanských školách. Spolek školních lékařů maďarských uveřejňuje své zprávy, přednášky a pojednání členů v časopise »Egészség« (Zdraví). Vlivem spolku nabude hygiena školní v nejbližší budoucnosti dalekosáhlého významu. Tak přeje si spolek, aby státní instituce školních lékařů byla rozšířena na školy obecné, měšťanské a mateřské, aby v zemské školní radě byli referenti pro školní hygienu a j. Také vědecká jména některých hygieniků školních (Schuschny) dávají tušiti rozkvět hygieny i instituce školních lékařů v Uhrách.

Ne takovým nadějím může se těšit otázka v Předlitavsku. Hlavní město říše zůstává za ostatními i malými městy. Nikdo, ani učitelé, ani hygienikové, ani ankety, ani první mezinárodní sjezd hygieniků ve Vídni, který měl na programu otázku školních lékařů, nedovedl nakloniti zástupce města k příznivému vyřízení záležitosti. R. 1902 svolána byla anketa, na níž se měla projednati otázka o prohlížení zubů školní mládeže; súčastnili se jednání zástupcové Vídně, ministerstva, zemské rady, spolek lékařů zubních, učitelstva a j., ale anketa rozešla se bez výsledku. Zástupcům Vídně zdálo se, že jde lékařům jen o nové příjmy, neboť v ambulatořích vytrhá prý se na

sta zubů dětem zdarma. Vídeň si vůbec utržila nesmazatelnou ostudu svými názory o hygieně. Když sociální demokracie žádala za zavedení lékařského dozoru ve školách, odpověděno bylo frivolnými ústy pověstného Bielohlawka, že školní lékař »nemůže nic dělat, jen kořistit z dětí.« Vídeň není ovšem s podobnými názory sama. Eisenach, Brémy a j. města mají také takové otce, ale ti aspoň svůj rozum přikryjí finančním efektem.

Smutnou illustrací je také fakt, že haličská zemská školní rada nedovolila dr. J. Laudovi, aby směl pro studium své prohlédnouti všechny děti v Krakově, když marně před tím otázku školních lékařů fedroval. Kromě Lauda propaguje potřebu instituce v Haliči prof. hygieny Bądzyński a prof. Jordan. Roku 1898 reguloval magistrát lvovský službu městských lékařů tak, že je pověřil funkcí školních lékařů.

Ve Štýrském Hradci působí 4 městští lékaři na obecných školách od r. 1901, v Korneuburce od r. 1902 a v Meraně od r. 1903.

Slezsko má 15 školních lékařů: v Opavě 5 (zdarma), Bialé, Těšíně, Burovíně, Třiniecách a j.

V Černovicích ustanoven zemskou školní radou na třech středních školách lékařem dr. Mich. Lewicki. Ke 400korunové remuneraci jest mu uloženo zkoumati stav budov, prohlížeti žáky postižené nějakou vadou, která jim studium stěžuje, činiti návrhy k zamezení škody, kterou mohou takoví žáci utrpěti vyučováním, prohlížeti žáky, kteří jsou ostatním v ohledu zdravotním nebezpečni, činit náležitá opatření při epidemii, přispívati řediteli radou a j. O návrzích lékařových rokuje se v poradě a protokol se předloží zemské školní radě.

Na sjezdě rakouských měst v Teplicích vysloven byl stesk nad nedostatečnou hygienou školní a v přijaté resoluci volá se po státní instituci školních lékařů, a prve než k ní dojde, doporučuje se, aby města sama uvedla v život instituci. Není však vidět přílišnou horlivost v realisování teplické resoluce. Moravská Ostrava má na obou německých školách obecných a měšťanských 2 městské lékaře. Na židovské škole ob. a na dívčím lyceu vykonávají dozor 2 lékaři bezplatně. Z německých měst v Čechách sluší uvésti Ústí n. L., Liberec, Jáchymov, Trutnov, Rumburk a Karlovy Vary.

III.

Stav českých lékařů školních v Čechách a na Moravě viděti z následující tabulky:

Obec	Lék. dozor od r.	Jméno lékaře škol.	Honorář	Počet obyvatelů
Vysočany	1898	MUDr. E. Kopecký	600 K	4.402
Louny	1900	» L. Brunclík	1000 »	10.202
Kladno	1899	» S. Baum	—	18.600
Kolín	1899	» Ferd. Vlk	800 K	15.000
Roudnice	1903	» Zeman J.	?	7.973
Ivančice	1903	» Klein	—	2.744
Prostějov	1903	» Fr. Hrabal	1200 K	24.054
Pardubice	1904	1. » Novák K.	700 »	17 029
		2. » Martin J.	700 »	
Čáslav	1094	» K. Tesař	800 »	9.145
Hradec Králové . . .	1904	» R. Zippe	600 »	9.793
Německý Brod . . .	1904	» Nor. Havel	400 »	6.526
Praha	1904	» Jos. Mazánek	po 1000 K	225.778
		» Fr. Holeček		
		» Leop. Pokorný		
		» Čeněk Moučka		
		» Jos. Páv		
		» Duch. Panýrek		
		» Vil. Hüttl		
		» Jan Nebeský		
		» Jos. Janele		
Golčův Jeníkov . . .		» Sedláček J.	100 K	2.290
Mladá Boleslav . . .		1. » Semerád E.	?	13.482
		2. » Stein	?	
Pečky		» Zedníček Vác.	400 K	3.301
Rokycany		1. » Bartoš Václ.	100 »	5.500
		2. » Jirman V.	200 »	
Slupno		» Jirman V.	200 »	2.728
Mladá Vožice		» Tichý Fr.	?	1.844.
Kr. Vinohrady		» Stretti B.	?	52.500
Žižkov		» Čibera A.	800 K	59.326
Libochovice		1. » Mann Q.	?	2.171
		2. » Reinhart V.	?	
Mšeno		» Basař Al.	?	2.105
Budyně		» Hrnčíř V.	?	
Brozany		» Chmelař R.	?	

Na Kladně a v Ivančicích vykonávají funkci šk. l. městští fysikové a nejsou za to zvlášť honorováni. Počet obyvatelstva uvádím proto, že lze vypočítati si, kolik asi dětí připadá na jednoho lékaře (asi $^1/_5$ obyv.).

V Praze již r. 1885 usnesla se městská rada k návrhu primátora dr. T. Černého o lékařských prohlídkách žactva na obecných a střed-

ních školách, městský fysik dr. Záhoř několikráte navrhoval způsob prohlídek, dr. Rychna (v Časopise Českých Lékařů) upozorňoval na nutnost intensivnějšího dozoru lékařského na školách, ale teprve r. 1898 bylo ustanoveno zříditi v Praze 5 míst školních lékařů, pro něž byla vypracována r. 1901 instrukce.[1] Zatím však byla projednávána otázka u zemské školní rady, zemské rady zdravotní a ministeria kultu, až konečně teprve rokem 1905 nastoupilo devět zvláštních lékařů školních své působení, a to 2 pro Josefov a Staré Město, 3 pro Nové Město a Vyšehrad, pro Malou Stranu a Hradčany 1, pro Bubny a Holešovice 2, pro Libeň 1. Dáno jim bylo »Poučení«:

1. Školní lékařové pro obecné a měšťanské školy jsou stálými dozorčími orgány na zdravotní nedostatky škol a zdraví žactva. Podřízeni jsou radě městské a v oboru odborném městskému fysikovi. Jim náleží stálý dozor na nedostatky zdravotní ve školách a zdraví dětí školních a podávání zpráv městskému fysikovi.

2. Výsledek přehlížení školních budov během školního roku sděliž školní lékař správci té které školy a městskému fysikovi.

3. Prohlížení dětí děje se s přiměřenou šetrností mimo čas vyučování v době se správcem smluvené ve zvláštní místnosti školní, dle

---

[1] 1. Školní lékař vyšetřuje děti co do zraku, sluchu, chrupu, řeči, duševní schopnosti, způsobilosti k tělocviku, ručním pracím a kreslení, co do celkového stavu zdraví a chorob ošklivost vzbuzujících mimo čas vyučovací ve zvláštní místnosti školní.

2. Je-li podezřelý případ infekční choroby ve škole, přeruší školní lékař návštěvu dítěte ve škole a oznámí to úřadu zdravotnímu.

3. Podává ve případech naléhavých nedostatků zdravotních zprávu ihned fysikátu, jinak zprávy periodické.

4. V prvním roce své činnosti prohlédne především všecky děti prvních dvou tříd a založí katastr listový, v ostatních třídách pak prohlédne postupně ty děti, u kterých učitel neb okresní lékař již dříve nějakou vadu pozorovali, pak ty, na kterých sám při svých návštěvách něco nepravidelného seznal. V dalších letech prohlédne děti všecky do školy vstupující, zanese je v katastr, kontroluje děti v dřívějších seznamech zanesené a podává hlavní zprávu o své činnosti koncem školního roku fysikovi a okresní školní radě.

5. Veškerá agenda okresních lékařů, pokud tato není zákonem okresním lékařům vyhrazena ohledně dětí školních a školy, přenáší se na lékaře školního.

6. Školní lékař nemá práva přímo posuzovati ani kvantity ani kvality látky vyučovací, může však svá pozorování a posudky sděliti s úřadem příslušným.

7. Činnost školního lékaře ve školní budově nesmí rušiti vyučování; v nutných případech má šk. l. právo vstoupiti do třídy v čas vyučování, nesmí však do vyučování zasahovati a učitelstvu přímo rozkazů udíleti.

možnosti za přítomnosti učitele, a jde-li o děvčátka, vždy za přítomnosti učitelky nebo na zvláštní přání za přítomnosti rodičů.

Bližší prohlídky těch dětí, jejichž rodičové neb zástupcové u třídního učitele po řádném odůvodnění za upuštění od prohlídky před termínem k prohlídce určeným žádali, nebuďtež konány, ač nejedná-li se o podezření přenosné neb nakažlivé nemoci neb choroby, jež zvláštních opatření vyžaduje (slabomyslnost a j.).

4. Lékařské ošetřování churavých dětí školních není věci školního lékaře.

5. Při svých návštěvách školy nemá šk. lékař rušiti vyučování, nýbrž má se omeziti na tiché pozorování dětí, ponechávaje — mimo případy nebezpečí hrozícího z prodlení — potřebný snad hovor s učitelem, udělení rady, smluvení náprav menšího dosahu, na konec vyučování.

6. Do vyučování zasahovati a učitelstvu neb školníkům rozkazy udíleti, není školní lékař oprávněn.

Své posudky o množství i kvalitě vyučovací může sděliti s úřadem příslušným.

7. Školní lékař nechť si počíná ve škole v dohodnutí se správcem školy.

Jestliže by došlo k neshodám mezi lékařem a učitelem, obrátí se ten či onen na své představené.

8. Co se opatření zdravotnických týče, dlužno šetřiti platných předpisů o úřední příslušnosti lékařů úředních.

Instrukce, dle níž se řídí školní lékař v Čáslavi:

I. Školní lékař jest povinen dle instrukcí a případných specielních nařízení školní rady, jimž v každém případě vyhověti musí:

1. vésti zdravotní dozor ku všem školním budovám ve školní obci čáslavské se nalézajícím, pokud slouží školám, kompetenci místní školní rady podléhajícím a mimo to k opatrovně;

2. vésti dozor na vyučování na těchto školách a mimo to na vyučování v obecné škole evangelické v ohledu zdravotním, pakli správa této s tím souhlasiti bude;

3. vésti dozor na zdravotní stav školních dítek školy pod 2. uvedené navštěvující, vyjímaje jen pokračovací dívčí školu, na jejíž žákyně má dohled jenom dle ustanovení daných pro případ nakažlivých nemocí, úrazů neb náhlých onemocnění.

II. Za účelem prvním jest týž povinen na počátku každého pololetí před započetím vyučování ony školní budovy důkladně prohléd-

nouti a případné návrhy na provedení zdravotních zařízení a odstranění vad v nich podati a nad provedením jejich dbáti.

III. Počátkem své činnosti založí školní lékař pro každé školní dítě navštěvující školu obecnou a počátkem každého školního roku pro každé navštěvující dítko zdravotní výkaz, který je provází po všechna léta návštěvy školní; výkaz ten týká se výšky tělesné, váhy, úst, nosu, oka, ucha, poruchy řeči, očkování a povšechného stavu tělesného i duševního; rubriky výkazů těch vyplňuje školní lékař, vyjímaje jen rubriky týkající se velikosti a váhy, počátkem každého školního pololetí na základě generální prohlídky dětí, kterou se všemožnou důkladností a svědomitostí počátkem každého pololetí provésti povinen jest; rubriky stran velikosti a váhy založí pouze lékař, i vede je pak třídní učitel dále a vyplňuje je rovněž počátkem každého školního pololetí.

K sestavení tohoto prvního výkazu pro dítky školy obecné povoluje se školnímu lékaři doba dvou roků s tím, že v prvním roce v prvních třech třídách výkazy sestaviti povinen jest. Při řečené prohlídce generální zjistí také lékař, kolik dětí je krátkozrakých, nedoslýchavých, chudokrevných, i činí dle toho buď učiteli neb správě školy vhodné návrhy, zejména stran rozsazení blíže neb dále od tabule, od oken, dveří neb kamen, stran případného vykázání osamoceného místa, stran osvobození od jednotlivých předmětů vyučovacích, dočasného vyloučení od návštěvy školní atd., a kdyby těmto návrhům vyhověno nebylo, podá o tom zprávu místní školní radě. Zejména jest školní lékař povinen věnovati také pozornost nemocem nakažlivým a nemocem ošklivost vzbuzujícím. Školní lékař jest povinen učitelům i rodičům v každém případě, kde shledá, že dítě dle své tělesné konstrukce neb shledaných zárodků neb z příčin dědičnosti k nějaké nemoci neb vadě inklinuje, dáti, šetře při tom ovšem největší diskretnosti, všeobecná pravidla, jak mají s dítětem zacházeti, jak je živiti, čeho je varovati.

O takovýchto dítkách, jakož i vůbec o dítkách chronickými nemocemi stižených, vede lékař zvláštní seznam tajný, v němž při každé prohlídce poznamená, zdali a jak se dotyčná nemoc neb vada polepšila neb zhoršila; výkaz tento jest týž povinen předložti pouze místní školní radě, kdežto výkaz všeobecný jest přístupný učitelstvu.

Školní lékař jest povinen také podávati dobrozdání o způsobilosti jednotlivých dětí ku návštěvě školy vůbec neb k vyučování z jednotlivých předmětů.

(Dokončení.)

Záhada chudoby.

(Dokončení.)

Nad tuto činnost, která se koná téměř naprosto soukromě, uplatňuje se však potřeba, zajišťovati správnou správu a užívání prostředků sloužících chudinství a dobročinnosti. Běží při tom o rozličné možnosti. Může se podřizovati konání veškerého veřejného pečování o chudé úřadu ústřednímu, jenž jest oprávněn, kontrolovati trvale všechny ústavy a zařízení jím provozované, schvalovati rozpočty, kárati nepořádky a vynucovati jejich odklizení veřejnou autoritou. Tento nejpřísnější způsob dozorčí činnosti vykonává se v Anglicku Local Government Boardem za spolupůsobení generálních inspektorů, místních inspektorův a zkoumatelův účtů. Žádá se pravidelné podávání zpráv od všech správ chudinství, jež umožňují statistiku chudoby pro vědu jako pro praxi rovně užitečnou. Ve Francouzsku náleží, pokud tam lze mluviti o veřejném chudinství, tedy vzhledem péče o děti, choromyslné a nemocné, dozor zvláštnímu oddělení ministerstva vnitra, řediteli (directeur) de l'assistance publique; jemu jako poradným úřadem jest po boku conseil supérieur de l'assistance publique, který všechny otázky chudinství a dobročinnosti podrobuje zevrubnému zkoumání a podává o nich dobrá zdání. Podobné zařízení opatřeno v návrhu belgického zákona. Zákonem vlašským, nedávno v platnost uvedeným, utvořen státní ústřední úřad, consiglio superiore di assistenza e beneficenza publica a mimo to pro každou provincii provinciální kommisse (commissione di assistenza e di beneficenza publica); těmto jest vyhrazena oprávněnost, dohlédati přímo k místní správě a zasahovati v její činnost, kdežto státní úřad jest obmyšlen více úkolem posudným (dobrá zdání). V nových zákonech některých švýcarských kantonův a rakouských korunních zemí bylo zavedeno nanovo zařízení dozorců chudinských. V Německu není takových ústředních chudinských úřadů; tu se pohybuje dozor v rámci všeobecného státního dozoru, jemuž přísluší, zabraňovati škodlivá snad zařízení.

Ve Spojených státech zabývalo se veřejné mínění právě za novější doby velmi živě tou otázkou pod hlediskem, zdali takový dozor jest žádoucím a přípustným. Musíme při tom hledíc k zařízením starého světa míti na zřeteli, že toto starší absolutistické zařízení beztoho vedlo k mocnému příliš vlivu na samosprávu, jehož se za nové doby snaží sprostiti. Naopak jsou ve Spojených státech zřízení a správa od počátku vybudovány na základě demokratickém, takže se pohlíží na zasahování státních úřadů hned od počátku z příčin politické volnosti s nedůvěrou mnohem větší. Přes to jest o tom všestranná shoda, že státní úřad jest oprávněn, zakročovati proti zjevným škodninám a proti zlému užívání z příčin státní policie a dohlédati k vlastním státním zřízením. Nesnadnější stává se otázka, jde-li o dozor k ostatním veřejným zařízením a k těm, jimž se dostává pomoci z prostředků veřejných, a ještě nesnadnější, pokud běží o čirou dobročinnost soukromou. Na otázky tyto odpověděno ve Spojených státech theoreticky i prakticky způsobem velmi různým. Když byl napřed r. 1863 v Massachusettsku založen State Board of Charities, následovaly r. 1867 New-York a Ohio. Majíť velmi různá jména; tak se zovou právě řečené State Board of Charities ve Washingtonu a Wisconsinu State Board of Control, v Iowě Board of Control of State Institutions, v Marylandě Board of State Aid and Charities atd. Již jménem dochází uplatňování rozdíl, pro nějž platí za typy soustava ohijská a iowská. Za jednoho případu jde o kontrollu, s níž jest spojena oprávněnost, vynucovati zařízení ke zlepšování moci státní; za druhého případu o dozírání s oprávněností projevu pouhého dobrého zdání (advisory). V několika státech jsou oprávněnosti svěřeny několika boardům. Tak jsou v Massachusettsku State Boards of Charities, of Insanity and of Prison Commissioners, v Marylandu a New-Yorku mimo to zvláštní kommisse in Lunacy. Do otázky dohlížení k soukromé dobročinnosti jest míti zřetel k tomu, že jde o dary dobrovolné a že obecně musí býti ponecháváno každému, kterak chce užívati svých prostředkův. Ale právem se poznamenává, že když stát se míchá v řízení pojišťování (insuring), bankovnictví (banking), průmyslu č. industry (manufacturing) z příčin obecného blaha, tedy že jsou přece také v oborech soukromé dobročinnosti obory, jež se dotýkají veřejného blaha, tak zejména péče o děti a o opatřování nemocných, starých a bez pomoci lidí v ústavech. Směru klonícímu se k tomuto pojímání dostalo se těžké rány rozhodnutím nejvyššího soudního dvoru v New-Yorku, který State Boardu of Charities v New-Yorku odřekl právo, dozírati k zařízením Society for the

prevention of cruelty to children. Skutečně také vynknuto více nežli polovice dobročinných společností z dozorčí činnosti boardův.

V zemích Starého světa jednáno s otázkou tou velmi rozličně. V Německu se vykonává dozor k soukromé dobročinnosti zase jen v rámci obecného státního dozoru; v Anglicku jest zvláště nadační péče svěřena Charity Commissionářům, jejichžto vliv však jest dosti omezen. Ve Francii drží velmi živý spor o tom rovný krok se sporem o hranicích mezi státem a církví. Naproti tomu poskytnuto zákonem z r. 1890 dotčeným shora zřízením nového ústředního úřadu dozorčí činnosti státních úřadů rozsáhlého pole.

Při všech těch zařízeních běží — a to se musí vytknouti — netoliko o kontrollu na stavení nějakých snad nepořadův a o pořízení uspořádané správy, nýbrž též o to, poučovati orgány súčastněné správ o nejvhodnějším způsobu řízení, studovati nové methody, zejména v oboru ošetřování nemocných a choromyslných, jakož i péče o děti, a všeobecně povznášeti konání chudinství a dobročinnosti na stupeň vyšší. A jako nejsou hranice mezi veřejným chudinstvím a soukromou dobročinností nikde úplně pevně vytyčeny, tak má také místo vedle státní činnosti velmi živá soukromá propaganda, která se děje velikými společnostmi dobročinnými a svazy odbornickými. K těm náležejí anglické Poor Law Conferences, v nichž orgány veřejného chudinství se scházejí do ročních schůzí a radí se o všech otázkách chudinství; dále Congrès national d'assistance publique et de bienfaisance privée ve Francii, Congresso di beneficenza v Italii. V Německu »Deutscher Verein für Armenpflege und Wohltätigkeit« za pětadvacetiletého svého trvání probíral všechny sem příslušné otázky způsobem nejdůkladnějším a vykonával neobyčejný vliv na státní zákonodárství, na správu chudinství v městech a na vývoj soukromé dobročinnosti. Stejného významu jsou ve Spojených státech National Conference of Charities and Correction a State Board Conferences. Také konají velmi bytné služby Charity Organisation Societies a State Charities Aid Associations. Mezinárodní kongressy pro chudinství a dobročinnost byly opětně konány, většinou ve spojení s výstavami světovými, tak r. 1856 v Brusselu, r. 1857 ve Frankfurtě n. M., r. 1862 v Londýně, r. 1889 a 1900 v Paříži, r. 1894 v Antorfě atd. K poslednímu, r. 1900 v Paříži konanému, se připojilo zřízení stálého komitétu, který vždy po pěti letech má svolávati mezinárodní kongress. Následující se konal r. 1905 v Milaně.

V této souvislosti jest upozorniti ještě na jednu věc. Rozeznávání veřejného a soukromého chudinství zakládá se na tom, že ono

jest nařízeno zákonem a náklad se uhrazuje z prostředků poplatníků; soukromé chudinství se vykonává dobrovolně a jen z dobrovolných příspěvků.

Ale přece nevyniká rozdíl mezi soustavami veřejného a dobrovolného chudinství v praktickém vykonávání tak mocně, jako by mělo podle uvažování theoretického. Také v zemích dobrovolného chudinství, jako zejména ve Francouzsku, dávají občanské obce velmi značné veřejné prostředky dobrovolnému pečování o chudé k disposici, jako jinak výkony veřejného chudinství v chudých obcích Německa neb Anglie zůstávají daleko pozadu za nároky, jež jest do nich činiti. Také převládání dobrovolného chudinství nevylučuje, aby pro jednotlivé účely nedávaly stát a obce prostředků k disposici. Tak náleží ve Francii péče o děti a choromyslné departementům, péče o chudé obcím; k tomu stát poskytuje značných příspěvků. Vůbec tvoří účastenství státu a jeho větších svazů v břemenech chudinství vynikající rys v novějším vývoji chudinství veřejného. Všechny novější zákony o chudinství v Německu, Rakousku, Švýcarsku opatřují značné státní a provinciální příspěvky pro chudinství nebo ukládají státu nebo provinciím přímou péči o jisté třídy chudých, tak zejména o duševně choré, neduživé a idioty. Vedle toho se zpatrňuje také v románských zemích rozhodný rys k uvádění neb alespoň rozšíření oboru veřejného chudinství, jako ve francouzském zákoně, týkajícím se ošetřování nemocných z r. 1893, ve vlašském zákonu o veřejné dobročinnosti z r. 1890 a v nevyřízeném ještě návrhu zákona nizozemského a belgického.

Tyto námahy, rozšířiti obor veřejného chudinství, zarážejí na první pohled a zdají se býti v odporu se snahami naši dobu vyznačujícími, působiti proti chudobě zařízeními o péči pro veřejné blaho a zabraňováním chudoby. Ale přece tu není odporu, nýbrž důkaz skutečnosti, že se chudinství naplnilo také poznáním významu péče o blaho a zábranu a snaží se státi tím, co jsme dnes uvykli poznačovati slovem »sociální chudinství«. Zákony o výchově zpuštěných dětí, z nichžto jest nejstarší sotva 20 let, zakládají se na tomto poznání; konají chudinství v tom úmyslu, uchovávati mládež za vlády těch zákonů vzrůstajících budoucího úpadku a chudoby. Stejnou tendenci mají společnosti na zábranu ukrutností proti dětem, juvenile courts, podporování vystěhovalství do Kanady, zařizování školních lodí atd. Ošetřování nemocných sahá daleko za úkol, vyléčiti nemocného; vyhledává krb nemoci, aby jej za vzniku vyplenilo. Není divu, že všude tam, kde se svítí světlem nového hygienického a sociálního poznání

do koutů chudoby, že všude tam, kde mladá věda sociologie učí rozuměti jevům hospodářským a sociálním, vyrůstají úkoly nové. Jest tu třeba připomenouti jen mladého ruchu na potírání tuberkulosy a zlého užívání alkoholu.

Zároveň žádné jiné hnutí nedalo lépe poznávati, jak daleko jsme dosud namnoze od zdravých poměrův, jak přese všechno namahání ještě milliony žijí za nepříznivých tak podmínek vzhledem obydlí, výživy a vzdělání, že strašným množstvem stávají se obětí právě té nemoci. Žádný znalec poměrů si nezatajuje, že všechna ta zařízení, jako dispensaria, léčebny plicní, péče o nemocné atd. nemají přibližně stejného významu jako trvalá a dobře placená výdělečná činnost, která činí možným zjednávání zdravého bytu a dostatečné potravy a sílí zdatnost proti oné hrozné nemoci. Ale právě toto poznání nám ukazuje také cestu, ne sice abychom rozřešili záhadu chudoby, ale bychom se alespoň poněkud rozřešení přibližovali, že vidíme v tom poznání, vyrůstajícím ze sociálního podkladu naší doby značný pokrok, že stavíme daleko do předu podporování obecného blaha a povznášení dělných tříd, i před nejlepší zařízení chudinství a dobročinnosti.

Že ještě nyní tato zařízení vymahají ohromného nákladu veřejných a soukromých prostředkův a že v dozírné době může se mluviti spíš o vzrůstání než o klesání nákladu toho, nesmí nás v tom poznání másti. Pokud se také snažíme, šířiti světlo v tomto oboru a dospívati nápravy, vždy si budeme musiti zůstávati vědomi, že chudinství a dobročinnosti jest se skromně přiřazovati k nejposlednějšímu místu mezi zařízeními proti chudobě. Kdo potřebnému pomahá, že si může pomoci, činí věc lepší než ten, kdo chudého podporuje. Opravdové snažení každého pravého přítele chudých musí proto směřovati k tomu, aby chudinství samo stalo se zbytečným. *F. K.*

Generální stávka.

Napsal Étienne Buisson.

(Dokončení.)

Jest velmi obtižno dáti positivní závěr studii toho druhu, jakého jest naše, neboť stávka generální byla dosud příliš málo vyzkoušena v praksi, abychom mohli určitě a definitivně doporučiti nebo zavrhnouti její užití. Pokusy, které byly o ni až dosud učiněny, nebyly v celku dostatečné; okolnosti, za kterých pokusy ony se udály, nebyly, to dlužno uznati, valně příznivy úspěchu: ukvapeně jsouce podniknuty od proletářstva špatně nebo nedostatečně organisovaného, nemohly se zdařiti. Neúspěch těchto několika pokusů neopravňuje nás tedy, abychom zavrhovali užití stávky generální pro emancipaci proletářskou.

Rovněž tak ani diskusse theoretické. Jsou zajisté nutny, a sociologové mají povinnost doplňovati praksi theorií, výkon myšlenkou, neboť nedostatečné vyšetření daných veličin v problému sociálním nebo v methodě prováděcí může míti v praksi těžké následky. Ustavičná kritika nových myšlenek, neúnavné zkoumání budoucích možností jsou nezbytny k poznání všech situací, ve kterých dělnictvo bude se moci po případě nalézati a bude museti zaujmouti určité stanovisko. Kapitoly, které předcházejí, dosvědčují spolehlivost snah všeho socialismu, abychom mohli předvídati, co budoucnost chová ve svém lůně. Ale tyto vývody theoretické, byť byly sebe pevnější a podrobnější, nedovolují odhaliti vývoj sociálních fakt, jejichž rozmarná cesta často se obrací náhle směrem, jakým nikdo netušil. Co se nám zdá dnes naprosto nepravděpodobným, může se státi v budoucnosti, třeba v brzké budoucnosti, možným aneb i opravdovým.

* * *

Myšlenka generální stávky revoluční vznikla ze dvou myšlenek základních: z myšlenky zastaviti veškeru práci, což považováno za jedinou zbraň, které proletariát může užiti proti zaměstnavatelstvu; a z myšlenky povstati proti měšťáckému státu.

Prvá pozbývá při bedlivější zkoušce mnoho ze zářícího jasu, jímž zdá se na první pohled obklopena. Vykonati všeobecný nátlak na zaměstnavatelstvo jednomyslným zastavením práce bylo by pokusem bezvýsledným. Při stávkách částečných totiž, co nejcitelněji zasahuje zaměstnavatele, jest zastavení práce u něho, kdy všichni konkurenti pokračují v práci, jeho zákazníci stále žádají ho o zboží a obrátí se na jiné výrobce, nemůže-li jich uspokojiti, kdy veškeren život hospodářský, průmyslový, finanční a obchodní pokračuje kolem něho, kdežto on sám jediný zastavením práce v jeho závodě jest uveden v postavení nevýhodné. Spěchá tedy vpraviti věci opět do normálních poměrů, a tato snaha zahájiti opět výrobu nutí jej, aby učinil svým dělníkům ústupky, kterých žádají.

V případu stávky generální naproti tomu veškeren průmyslový svět jest rázem uveden ve stejné postavení: život hospodářský jest všeobecně přerušen, všecka činnost ustane najednou; všichni průmyslníci, všichni zaměstnavatelé, všichni majetníci jsou tedy uvedeni silou událostí do stejných poměrů. Druhého dne po prohlášení závažné a dlouho trvající stávky generální (předpokládáme-li její možnost) první starostí vlády bylo by nařízení — jako učinila v době komuny pařížské — že regulace všech běžných dluhů bude odložena na několik dní nebo týdnů až po skončení stávky: že jedním slovem úvěr bude na okamžik přerušen, poněvadž život hospodářský, jehož jest on takřka dechem, bude sám rovněž zastaven.

Zdá se tedy, že myšlenka zastaviti práci k vykonání nátisku na zaměstnavatelstvo jeví se málo obsažná a má následkem toho býti odložena stranou.

* * *

Je-li tomu stejně tak i s myšlenkou povstání?

Nutno říci to beze strachu, myšlenka povstání jest nevyhnutelná za nynější doby hnutí dělnickému. Všecky odstíny Strany socialistické se v tom shodují, a nemůže-li nikdo předvídati tvářnost, jakou myšlenka ta na se vezme v budoucnosti, v den, kdy se projeví v sociální skutečnosti, nikdo neodvažuje se vystoupiti rozhodně proti ní.

Přívrženci stávky generální prohlásili, že jest synonymní s revolucí, a rokování na sjezdě pařížském r. 1900 svědčí, že myšlenka povstání jest v jejich očích karakteristikou stávky generální, »která má býti revoluční a vyvlastňovací«.

Sami socialisté reformní neboli evolucionisté, kteří často úzkostlivým uváděním důvodů kritisovali dogma revoluce, netvrdí zaujatě,

že sociální obrat a nastoupení společnosti komunistické bude moci a bude měti se státi bez všelikého uchýlení se k násilí.

A tak, když byli podkopali základy stávky generální, jediné to dnes formy myšlenky revoluční, rozbírajíce její pravděpodobnosti, nesnáze a nebezpečí, reformisté nejlépe přesvědčeni vracejí se přes svoje kritiky a prohlašují, že stávka generální nema býti nadobro vyloučena ze socialistického arsenálu. Prohlášení Jaurèsovo v Petite République, Destréeovo v Mouvement Socialiste, Bissolatiho a Turatiho v Socialistische Monatshefte a dále Legienovo v jeho referátě na mezinárodním sjezdu r. 1900 nemohou nás ponechávati na pochybách o té věci. To, co jedni i druzí mají v úctě při stávce generální, čeho nemohou ani nechtí zasáhnouti rozhodným útokem, to jest symbol emancipace pomocí povstání.

Nejedná se zde o prázdné a mnohomluvné theorie klasického revolucionarismu, nad nímž kritika již dávno vyřkla svůj konečný soud. Jedná se o možné užití násilí se strany dělnictva v té či oné době jeho vývoje, o brutální čin v rozhodném okamžiku, který dokoná práci a úsilí přípravné.

Útvary této násilné manifestace jsou nepředvídatelné a nutně neurčité, ale její princip zůstává. Zůstává především pro úvahy o politické taktice, založené na závodní propagandě. Občanka Sorgueová vyslovila na sjezdu v Lille r. 1904 myšlenku všech — revolucionářů i reformistů —, když zvolala v odpověď Juliu Guesdeovi: »Bude-li stávka generální vyškrtnuta z naší taktiky, dělníci odvrátí se ponenáhlu od Strany a přejdou k anarchismu.« Témuž přesvědčení odpovídala slova Briandova na sjezdu Amsterodamském, když na konci své řeči pravil: »Tažte se, jaké důsledky bude míti zítra resoluce, kterou odhlasujete.«

Avšak zásada povstání — ať již jsou dnešní její výhody politické jakékoliv — trvá z důvodů řádu historického a sociálního. Zdá se, že theorie Marxova jest stále pravdiva, podle níž násilí pomáhá při porodu každé nové společnosti. »Žádná třída vládnoucí nezříká se dobrovolně své moci,« a ještě méně svého majetku. Jeví se nepřípustným, že by normální provádění parlamentarismu a prostředků zákonných mohlo jednoho dne dospěti ke klidnému vyvlastnění a že by většina, kterou tvoří nemajetní, mohla hlasováním — přímým nebo nepřímým, prostřednictvím svých zástupců — rozhodnouti návrat ke společenství všeho soukromého majetku. A jest ještě méně myslitelno, že by v případu stávky generální lidé, kteří dávají všecko v sázku při zahájeném zápasu, nechtěli opříti se síle, která se posta-

vila proti nim, že by majetníci vzdali se svých držav, aniž by jich bránili krok za krokem. Bylo by k tomu zapotřebí se strany stávkujících ohromného hnutí v celé jeho šíři, převahy drtící a evidentní všem; se strany kapitalistů pak přesného a rozumného ocenění síly, kterou v sobě chová lidové hnutí, a vnitřního pocitu své vlastní slabosti: podmínky to velmi těžko splnitelné.

Jest ostatně předpokládati, že ve všech případech, byť i situace jejich jevila se velmi nepříznivou úspěchu, třídy majetné, hrajíce se vším o všecko, uchýlí se k nejkrajnějším prostředkům. Pravděpodobnost mluví pro ozbrojený odpor majetných. Stávkující budou museti následkem toho jednati revolučně a nebudou moci uplatniti svoji převahu než jediné násilím.

Jest ovšem možno tvrditi s Kautskym, že »vědomost o existenci násilných prostředků připravovaných třídou nastupující může někdy dostačiti, aby pohnula třídu odstupující ke klidné dohodě s protivníkem, jenž nabyl převahy«. Ale k tomu jest zapotřebí, aby tato převaha spočívala na základech tak pevných a tak zřejmých, že vzpourové hnutí jen zřídka bude moci zbudovati základy podobné v několika dnech akce.

Jak viděti, jsme daleko od oné »revoluce zákonné«, kterou Briand definoval generální stávku. Formule byla zřejmě originální, ale ve skutečnosti byla toliko pouhou slovní hrou. Zákonnost totiž, o níž se tu mluví, jest pouze přiznání některého práva parlamentem nebo státem. Všeliké právo, přiznané od společnosti nebo od jejích zástupců některé třídě občanů, může v jisté době jim býti odňato. Budiž dnes odňato právo stávky veškerému dělnictvu nebo jisté jeho části: co včera bylo zákonné, stane se zítra nezákonným. Ostatně ve chvíli, kdy stávka generální by vzala na se ráz čistě revoluční a vážně by ohrožovala stávající řád společenský, všecka práva občanská byla by odvolána měšťáckým státem a pomíjející zákonnost měšťácká byla by nahrazena stavem obležení. Od tohoto okamžiku generální stávka byla by vždy revolucí, ale nebyla by již zákonná.

* * *

Na otázku, je-li stávka generální v dnešní době proveditelna, má-li se propagovati její kult a víra mezi dělnictvem, mají-li se v ni skládati všecky naděje zítřka, odpověď musí býti zajisté záporná. Generální stávka revoluční nemůže se dnes prováděti jednak proto, že dělnictvo jest dosud špatně zorganisováno, špatně disciplinováno, nedisponuje ani silami mravními ani prostředky hmotnými, jež jsou

nezbytny k zajištění úspěchu, jednak proto, že měšťácký stát jest stále příliš mocný a třídy majetné příliš sjednoceny ve svých zájmech, než aby spojené mocnosti státu a kapitálu nemohly vítězně čeliti dosud neobratnému úsilí proletářstva.

Nedávné pokusy stávky generální otevřely oči vládám, které seznámily se se strašlivým podnikem, kterým se jim vyhrožovalo po několik let: vědí, že dav neodolává ani vojsku ani hladu, a spoléhajíce na tyto dva mocné spojence, jsou beze strachu.

Ale jakožto zbraň budoucnosti nemůže generální stávka býti naprosto odložena, neboť jest to dnešní symbol lidového povstání.

Co podržujeme tedy z theorie »tiché a zákonné revoluce«, není to ráz tichý a zákonný, který jediný rozlišoval stávku generální od dřívějších forem vzpoury, nýbrž ráz čistě revoluční a odbojný, který zdá se býti neodlučitelný od každé základní přeměny společenské.

V každém případě snahy přívrženců stávky generální, převésti celé hnutí socialistické na tuto jedinou formu činnostní, jsou nepřijatelny a nebezpečny.

Co tvoří sílu a originálnost dnešního socialismu, jest nekonečná rozmanitost oborů, v nichž se uplatňuje jeho vliv. Nalézáme jej apoštolem svobody, spravedlnosti, důstojnosti lidské, v oboru intelektuálním, mravním, uměleckém, mezinárodním nebo čistě materielním a hospodářském. Jaké nebezpečí bylo by to pro něj, pro vývoj jeho moci, kdyby se měly přetrhati všecky pásky, jež jej spojují se současným životem a jež činí z něho jako novou duši lidstva, a on měl se snížiti na pouhou úlohu orgánu výhradně hospodářského, bytosti zcela zaměstnané obranou hmotných zájmů jediné třídy. Byť i převaha těchto zájmů v současném životě sociálním byla nepopíratelna, jest zapotřebí socialismu také života intelektuálního a estetického, činnosti, která rodí krásno a dobro a která má činiti z otázky sociální netoliko »otázku žaludku«, ale i otázku srdce a inteligence.

* * *

Jestliže stávka generální nemůže býti považována dnes za proveditelnou a má-li následkem toho býti vyloučena z praxí doporučovaných pro osvobození proletářské, neplatí to o stávkách generalisovaných. Nedávné pokusy ukázaly celou velikost, jaké mohou dosáhnouti dělnická hnutí tohoto druhu a jaký nátisk mohou způsobiti na kapitál. Ovšem obrovské stávky, které vyvádějí z továren nebo dolů desetitisíce a někdy statisíce dělníků, postrádají dosud přesnosti a jistoty, kterých nabudou jedině časem a praksí.

Ale dlužno uznati, že úkol vůdců jest zvláště těžký, neboť oni musí zároveň přispívati ke hmotným i morálním potřebám svých zástupů, sledovati operační postup protivníka a stavěti se mu na odpor. Často již dali se oklamati při vyjednávání nebo zastrašiti během zápasu. Avšak nelze se naučiti za jeden den, jak bojovati s mocností kapitalistickou, a jen pozvolna vychová si třída dělnická vůdce kompetentní, inteligentní, klidné a sebevládné, jakých potřebuje. Rovněž i prakse generalisovaných stávek korporativních dojde svého plného účinku jen tehdy, až dělnická třída bude pevně zorganisována.

Ale téhož dne ani stávka generální ani stávky generalisované nebudou nutny ani potřebny, neboť dělnická organisace bude dostatečně silna, aby domohla se svých požadavků od kapitalismu. Bude představovati massu, počet, tak ohromnou většinu, před níž menšina kapitalistů a průmyslníků, kteří jí dnes zneužívají, bude nucena ustoupiti.

Toto organisování bude ovšem trvati dlouho, bude vyžadovati nesmírného úsilí. Dosvědčuje již svoji existenci téměř na všech stranách; stávky všeho druhu budou zároveň cenným poučením pro dělnictvo a ranami často citelnými pro kapitalistický průmysl. Zvláště stávky generalisované, podnikány jsouce za peněžního spolupůsobení stále vzrůstající části solidárního dělnictva, budou nabývati vždy víc a více tohoto dvojího rázu organisátora třídy dělnické a hubitele průmyslu kapitalistického.

Předmětem snah třídy dělnické jest totiž vnésti do hospodářského režimu nynějšího hlubokou změnu, která na místo těžby pro zisk jednotlivce zavede součinnou a komunistickou organisaci výroby.

Lpějí-li zaměstnavatelé na držení svého průmyslu, jest to proto, že jim zajišťuje dosud značný zisk. Toho dne, kdy tento zisk nebude již existovati, soukromé vlastnictví výrobních prostředků nebude spojeno již se žádným zájmem, a průmyslníci, obchodníci nebo zemědělci brzo by upustili od svého vlastnictví, které by jim nepřinášelo více než jen mrzutosti a starosti.

Dnešní situace světového průmyslu jest taková, že vzdor nově nalezenému odbytu výroba převyšuje nejen skutečnou spotřebu, která jest nesmírná, nýbrž i možnost nákupu se strany obecenstva. Tato nadvýroba zboží továrního, které nemůže býti za přiměřenou cenu vyčerpáno platícím zákaznictvem, jest zlo, kterým trpí za našich dnů průmysl a kterým bude trpěti podle všeho čím dál tím více. Ona má za následek značné zmenšení zisku, ano tak značné v jistých odvět-

vích průmyslových, že všechen zisk se tu ztrácí. Situace jest tudíž obzvláště nesnadná pro průmysl, který doufá stále zdokonalováním nebo změnami všeho druhu zlepšiti poměry výrobní a který každého dne nalézá se tváří v tvář nové konkurenci hrozící a nebezpečné.

Za těchto kritických okolností klidná práce se strany dělníku a zajištěný zítřek jsou podmínky nutné průmyslu kapitalistickému. Jestliže k nesnázím vnějším, zaviněným konkurencí, přidruží se ještě nesnáze s dělnictvem, stav není již udržitelný, a továrník zřekne se rád podniku, který mu nepřináší než ztráty: vyprodává dobrovolně, nebo, nemá-li pevné base finanční, jest přinucen k výprodeji soudnímu nebo bankrotu.

Takto jsouc pochopena a užita, generalisovaná stávka korporativní nebyla by ničím jiným, než dělnickou intervencí, namířenou k tomu, aby se zhoršily poměry soukromého průmyslu, namnoze již kritické, a tím se urychlil jeho pád. Tento způsob stávkové akce byl by nemožný v zemích, kde průmysl jest monopolisován a finančně velmi zajištěn jako v Americe. Ale tam, kde výroba jest rozdělena v četné podniky samostatné, akce byla by jistě účinná.

* * *

Nutný následek, neodvratný zpětný odraz této prakse stávkové, byl by neobyčejně žalostný pro třídu dělnickou. Seslabení a v některých případech zaniknutí četných továren přivodilo by nevyhnutelně nedostatek práce a bídu mezi dělnictvem, a účinky neblahé situace průmyslu pociťovaly by se stejně mezi pracujícími jako mezi zaměstnavateli.

Tu jest hrozný následek, do něhož by toto provádění generalisovaných stávek jistě přivedlo třídu dělnickou.

Vskutku, jsme daleko od pěkné jednoduchosti stávky generální, která prudkým i náhlým výstupem proti majetným a proti státu má za několik dní bez boje uskutečniti plně program socialismu: pojetí to příliš jednoduché, aby mohlo býti správné. Otázka sociální jest složitá a velmi obsažná, zájmy, které se tu proti sobě staví, jsou nesčetné, a všecka jednoduchá řešení, která se tu předkládají, jsou schematická a neúplná.

Zdá se tudíž pravděpodobným, že přechod ze stavu kapitalistického do stavu socialistického bude moci býti proveden pouze ostrou krisí, za níž proletariátu bude mnoho vytrpěti.

Otázka, která z toho vzniká třídě dělnické, jest nadmíru stísňující, neboť jest nutno, aby se rozhodla k některé z těchto alternativ:

buďto se spokojiti s nynějším stavem věcí a podporovati režim kapitalistický, přijímajíc snížení mzdy, časté výluky, mnohonásobné strádání, ale zachovávajíc přece minimum nezbytné k živobytí; anebo využiti každodenně vzrůstající krise průmyslu tak, aby nesnáze ještě se zveličily opakovanými stávkami, jichžto sice proletariát bude prvou obětí, ale které budou zároveň pomáhati ku porodu lepší budoucnosti.

* * *

Toto pojetí prakse generalisovaných stávek korporativních není ovšem uchráněno od námitek, které jsou platny proti generální stávce ve vlastním smyslu. Možno podotknouti, že užití této methody mělo by účinek pouze na veliké podniky zcentralisované, jichžto výrobu by prostě zastavilo, vracejíc takto všem malým podnikům jejich bývalý význam.

Možno také namítnouti, že koncentraci sil dělnických bude velmi pravděpodobně odpovídati koncentrace sil kapitalistických. Jestliže bychom i předpokládali, že starý průmysl evropský není již schopen této jednoty obranné, mohly by na jeho místo nastoupiti podniky cizokrajné a mocnými syndikáty finančními, trusty čeliti vítězně útokům dělnictva.

Námitek jest mnoho a diskuse nekonečná. Všecky sociální představy o budoucnosti, ať jest to revoluce, stávka generální, generalisovaná stávka korporativní, jsou toliko vymyšlené theorie, více méně kontrolované logikou pravděpodobnosti; ale žádná nejeví rázu dostatečně vědeckého, aby na sebe soustředila všecky hlasy.

Podle našeho mínění mělo by se poněkud omeziti místo, které tyto imaginativní představy zaujaly v socialismu: ne že by byly špatné samy v sobě, ježto mísí trochu nadějí a snů v běžné předsudky často odporné; ale že odvádějí bojovníky od problémů skutečných, s nimiž se mnohdy docela zaměňují, a že jsou zároveň prvkem nesvornosti a i příčinou vystřízlivění. Pro mysli dělníků, všeobecně málo vycvičených v methodě kritické, pěkně uspořádaný program vývoje sociálního, jaký jim předkládají hlasatelé revoluce, stávky generální, anarchismu nebo kterékoli jiné theorie, zamlouvá se svou průhlednou přesvědčivostí a stává se nedotknutelným dogmatem; oni věří nevývratně těmto prostým programům, které často se omezují na několik formulí, a jejich zaujatost jest často tak veliká, že jsou hotovi podezřívati z vlažnosti a ze zrady všecky ty, kdož nemyslí jako oni; není třeba připomínati zde časté roztržky, které z příčin čistě theoretických zdržely způsobem tak politování hodným hnutí dělnické. Ale tato víra

setrvá věčně; podle povah a okolností drží se více nebo méně dlouho. Dospěvše k správnějšímu názoru o nesnázích života sociálního, bojovníci té či oné z uvedených theorií poznají její nedostatečnost a nebezpečnost. Jejich vystřízlivění jest tím větší, čím jejich víra byla živější: a takovíto lidé téměř vždy odcházejí s bojiště, aby rozmnožili velikou armádu indiferentních, kteří se spokojují svým každodenním životem sobeckým a představují tolik sil ztracených pro sociální osvobození.

Všecky tyto formy nerozumných věr jsou zbytky starých mystických návyků; ony jsou nedůstojny proletariátu, který chce býti rozumově uvědomělý. Dělnictvo musí pochopiti — a pochopuje již někde —, že jeho emancipační úsilí může se prospěšně odnášeti pouze k přítomnosti. Všecky sociální útvary budoucnosti, buď si zkoumání jejich sebe zajímavější, musejí rozhodně zůstati až ve druhé řadě dělnických snah; věnovati jim trochu času dlužno pouze na povzbuzenou ve chvílích únavy a malomyslnosti; ale mají zůstati v oblasti ideálu. Všechen zápal a všecky síly proletariátu mějtež naproti tomu za svůj jediný předmět realisaci podmínek, které všeobecně jsou uznány pro přítomnost za nezbytné k postupu hnutí socialistického. Víme, co znamená odborová organisace široce pojata a aplikována na všecky obory života dělnického; její působnost lze dnes již oceniti a její význam pro budoucnost lze snadno pochopiti; víme, že jest absolutně potřebno odpoutati armádu od buržoasie a že jest to nutná podmínka každé revoluce; víme dále, že součinnost hospodářská jest jediným prostředkem, který má třída dělnická, aby si mohla připraviti finanční zálohy a utvořiti komunistické organisace výroby a výměny.

Zasvěcuje tudíž svoji rozumnou a vytrvalou činnost těmto různým bodům programu socialistického, proletariát dnešní vykoná dílo solidní a trvalé; vystaví zvolna, ale bezpečně základy nezbytné pro veškerou emancipační činnost budoucnosti.

Se svol. spisov. přeložil *J. K.*

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Národohospodářský ústav při České akademii — Národohospodářské vzdělání českých žurnalistů — Agrární denník Venkov — Revise programu strany staročeské — Postátnění severní dráhy císaře Ferdinanda.

Národohospodářský ústav při České akademii má dle úvodního článku v březnovém sešitu Obzoru Národohospodářského v tomto roce býti ustaven. Dle stanov usilovati bude o zvelebování národohospodářské činnosti lidu českého ve směrech praktických, především povzbuzováním k pokroku ve všelikém oboru výrobní techniky (průmyslu, zemědělství a hornictví) i obchodu péčí o lepší zdatnost v oboru vyšších úkolů samostatného podnikání. Blíže jsou podrobnosti tohoto úkolu vytčeny v určitých bodech, podle kterých má Národohospodářský ústav:

1. stopovati národohospodářský stav a rozvoj v lidu českém, zjišťovati jeho nedostatky a mezery, povzbuzovati k jejich odklizování a mravní váhou svého hlasu působiti k podpoře a utužování hospodářských ctností v lidu českém vůbec (o několik řádků napřed ve článku se praví, že každá publikační činnost ústavu má býti stanovami vyloučena; snad nesrovnalost tato jen nedopatřením se vloudila, neboť jak by mohl Národohospodářský ústav tomuto svému »určitému bodu úkolovému« bez publikační činnosti dostáti?);

2. udržovati ve stálé patrnosti všeliké talenty české, v oboru výrobní techniky a obchodu vynikající, aby bylo možno v každém případu potřeby pozornost k nim obraceti a na místa je přiváděti, kde by své schopnosti nejlépe mohly uplatniti a zdokonaliti;

3. zvyšovati podnikatelskou schopnost mladých mužů české národnosti, kteří již prakticky se osvědčili, usnadňováním informační praxe ve vynikajících místech výrobních neb obchodních zvláště za hranicemi státu, tak aby potom mohli získaných zkušeností ve vlasti své plodně využitkovati.

Vypisováním veřejných soutěží na řešení problémů závažných pro výrobní techniku a podáváním dobrých zdání ve věcech národohospodářského zákonodárství a správy na požádání má býti působnost Národohospodářského ústavu doplňována. Těžiště jeho činnosti má tkvíti v bodech pod č. 1.—3. uvedených.

Jak z úvodního článku Národohospodářského Obzoru souditi lze, bude hlavním úkolem Národohospodářského ústavu, aby péči měl o zvelebení českého soukromohospodářského podnikání posilováním praktického vzdělání slibných adeptů podnikatelských a morální a informační jich podporou. Úkol jest neméně veliký, než obtížný, vzpomeneme-li onoho dosud tak málo plodného úsilí rakouské správy obchodní, vypěstovati vhodné síly pro vývoz. Rakouská vláda má své konsuláty placené i čestné, jichž působnost většinou tak nepříznivě se posuzuje, našemu Národohospodářskému ústavu mají též tyto konsuláty napomáhati, hlavně však činnost jeho má opírati se o vlastní »čestné konsuláty« domácí i za hranicemi. Doufejme, že národní horlivost, pracovitost a zdatnost našich českých konsulů odpovídati bude nadějím, jež k nim mají zakladatelé Národohospodářského ústavu.

Sympatickou jest nám snaha zakladatelů, prozařující ve článku Národohospodářského Obzoru, že jediné silné hospodářské individuality jak ve formě podniků jednotlivců tak v různých formách sdružení mohou národohospodářskou naši úroveň povznésti. Ovšem třeba klásti u nás stále na to důraz nejen »v oboru vyšších úkolů samostatného podnikání«, nýbrž i pro »nižší úkoly«, jež nám počínají tonouti v záplavě populárních hesel, podlamujících podnikatelskou zdatnost nejširších vrstev výrobních.

Ústav národohospodářský má býti sice formálně přičleněn České akademii, ale jinak úplně samostatným. Na samostatnost tu vržen jest již stín navrhovací volbou první třetiny řádných členů Českou akademií. První tato třetina, až dojde jí nejvyšší schválení, zvolí druhou třetinu a s tou spolu teprve eventuální další volbu členů řádných, zvláště pak prvou volbu dopisujících a čestných členů provede.

Působiti k podpoře a utužení hospodářských ctností v lidu českém, jest úkolem Národohospodářského ústavu. Nejúčinnějšího spojence v tomto působení mohl a měl by míti nový ústav v novinovém tisku. Tisk tento jest mocnější, suggestivnější, hlouběji v nejširší vrstvy pronikající a rok od roku s postupujícím elementárním vzděláním školským vlivnější, než jiné prostředky k posilnění hospodářských ctností. Nahoru i dolů význam tisku roste. Diplomacie mezinárodní čerpá z něho nejnovější zprávy, nemohouc dočkati se, až dojde chiffrovaná nebo nechiffrovaná úřední zpráva. Vlády jsou citlivější ke kritice tištěného slova, než k řečem parlamentním. Tisk jest jedním z hlavních prostředků, aby bezprostřední vůle lidu vřaděna byla ústavně v organisaci státní a zaujala místo klesajících, z aristokracie feudální a buržoasní vzešlých parlamentů. Co znamená tisk u národa nesamostatného v zákonodárství a správě, jako jest národ náš, ví každý. A co by tisk mohl činiti k rozvoji hospodářských ctností lidu českého, tuší zajisté též každý. Tisk jest v moci naší. Každý národ má tisk, jakého zasluhuje. Hospodářské ctnosti sotva mohou rozkvétati v ovzduší tisku, jímž ve prospěch svých kapes demoralisuje lid český stará a mladá generace ve staročeské straně soustředěná.

K výchově hospodářských ctností mohly by naše noviny mnoho přispěti. Ctnosti ty mohou se rozvíjeti jen u lidí správně o hospodářských věcech informovaných. Informovati takto mohou jen žurnalisté národohospodářsky vzdělaní, ekonomie pozorovatelské dbalí. Psáti konjektury o konferenci v Algecirasu, o žlutém nebezpečí v hlavě Viléma II., o světo-

dějinných wetterwinklech svede více méně dobře neb alespoň beze značnější škody žurnalista kvintán. Psáti naproti tomu na příklad o tom, jak spořitelny, občanské záložny odcizují se úkolu, regulativem nebo stanovami jim vytčenému, jak naše maloživnostenská »organisační« politika usiluje o to, aby řeka národohospodářského vývoje vrátila se ke svým pramenům, odhalovati a protínati vředy tak ošklivé, jako zneužívání vojenských dodávek zemědělských družstev jednotlivými jich funkcionáři, upozorňovati stále naše maloživnostníky, že nedovedou-li napsati účet, sdělati rozpočet, býti na výši výrobní techniky, nepomůže jim ani zákon, který by stíhal konsumenta pokutou, dá-li spraviti oděv ve skladu oděvním, doličovati ustavičně našim drobným producentům, že všechna zájmová associace zůstane mrtvou literou rámcového nebo provádějícího zákona a že čarodějný klíč, jenž by mohl otevříti bránu hospodářského života těmto pěkným plánům, leží jedině v rukou jich, stále a stále na mysl jim přiváděti, že školství odborné, pokračovací školy nejsou jen zaopatřovacím nebo přilepšovacím prostředkem pro síly učitelské, nýbrž že theoretický základ, jejž v první řadě školy ty mají poskytovati, jest ve většině případů nezbytným i pro malé živnostníky, ale že nikoli ve formálném třeba sebe lepším vysvědčení ze škol těch jest záruka hospodářského úspěchu, nýbrž že po školních škamnách v létech mládí nastává práce nejvážnější atd., atd., na to vše kvintán žurnalista nestačí. A nestačí ani sešedivělý ve službách národa žurnalista staré školy, jenž myšlenky své čerpá jen ze zdroje svého t. zv. vlasteneckého nadšení.

Nemohl by Národohospodářský ústav usnadniti si působení své k podpoře a utužení hospodářských ctností v lidu českém tím, že by snažil se povznésti úroveň národohospodářského vzdělání českých žurnalistů?

I naše stavovská žurnalistika mohla by ku prospěchu celého národa v rukách opravdových lidí dobře působiti. Se skřivánčí písní rozlétla se letos prvá čísla nového agrárního denníku »Venkova« po českých dědinách. Redakci podařilo se pro prvá čísla získati příspěvky spisovatelů zvučného jména. Za některé příspěvky mluví ovšem jen ta jména. Některé mají i vnitřní hodnotu. Podaří se vydavatelstvu přispěvatele si udržeti? Pro denní list opravdu venkovský, rolnický (»Venkov« je snad titul poněkud všeobecný) je práce dost a práce velmi užitečné — přáli bychom si, aby »Venkov« svůj úkol plnil a přispěl k hospodářskému a mravnímu rozvoji lidu selského.

Prof. Bráf v Listech politického kacíře v r. 1902 ohrazoval se proti domněnce, že by toužil býti vřaděnu mezi doktrináře, kteří spatřují základ reformy našich t. zv. starších stran v tom, aby tyto »zrevidovaly« své programy. Programy politických stran prý vyhovují plně svému účelu, když strany v nich jasně vyjádří své základní cíle, formulujíce v mezích jejich občas dle vhodných příležitostí a podnětů, kterak sobě představují p r o v e d e n í jednotlivých úkolů zákonodárných neb správních, jak doba káže neb politická možnost připouští. Čteme-li národohospodářskou část p r o g r a m u s t r a n y n á r o d n í (staročeské), schváleného na sjezdu důvěrníků 11. března 1906, máme dojem, jako by pisatel této části programu chtěl býti zase novým kacířem a sice proti kacíři z r. 1902. Proč revidován staročeský národohospodářský program, který přece dle mínění kacíře

z r. 1902 revise nepotřeboval? Ani požadavku kacíře z r. 1902, aby strany v mezích svého programu občas formulovaly, kterak sobě představují p r o v e d e n í jednotlivých úkolů zákonodárných neb správních, sjezd důvěrníků strany staročeské nevyhovoval. Nevyhovuje tomu na př. z odstavce o velkém průmyslu takový locus communis, jako: »Zákonná úprava za tím účelem, aby se mohlo čeliti vlivu kartelů, kdykoliv a kdekoliv jeví se býti obecnému národohospodářskému dobru na újmu, stala se nevyhnutelnou.« Nebo pro zachování a zdárný rozvoj maloživnostenstva »považuje strana za nutné, aby účelná reforma, navazujíc na zákonodárné základy za vydatné účasti strany naší v letech osmdesátých položené, pracovala k tomu, aby s náležitou ochranou proti zaplavování živností živly technicky a morálně nezpůsobilými spojovala se nejvydatnější všestranná péče o zvelebování výrobnické odbornosti i podnikatelské zdatnosti maloživnostnictva.« Jak rádi bychom se na těchto místech dověděli, jak si strana nebo její kacíř z r. 1906 představuje p r o v e d e n í tohoto úkolu, zvláště ochrany proti zaplavování živností živly nezpůsobilými na zákonodárných základech za vydatné účasti staročeské strany, v letech osmdesátých položených. Nechceme přece se domnívati, že by autor těchto vět neměl odvahy postaviti se proti záplavě populárních hesel v maloživnostenské politice.

Mimořádná valná hromada společnosti s e v e r n í d r á h y c í s a ř e F e r d i n a n d a schválila dne 31. března t. r. ujednání o postátnění drah jí náležejících s příslušenstvím s platností od 1. ledna 1906. Z postátnění vyloučeny jsou uhelné doly, důlní dráha Moravská Ostrava—Dombrová s vlečnými drahami a odbočkami do ní ústícími a továrna na brikety v Ostravě. Ujednání závisí nyní na schválení říšské rady. Závaznost jeho pro obě strany zanikne, nebude-li schváleno ústavně do 30. června 1906.

Souhrn drah v provozu železniční správy státní, čítající bez mála 13.000 km., má takto značně vzrůsti o síť železniční se 1300 km., rozlučující dosud západní oblast státních drah od oblasti východní. Od Sučavy v jihovýchodním cípu Bukoviny až do Bregenze ve Vorarlberku bude možno projeti skoro 1900 km. bez přerušení po státních drahách. Tarifní moc rakouských státních drah bude zvýšena, soutěž pruských, saských a jihoněmeckých drah v dopravě z Haliče, Jihozápadního Ruska a Rumunska do středního a jižního Německa, Vorarlberka, Švýcarska a Francie bude seslabena. Lepšímu a lacinějšímu spojení slovanských území rakouského severu a dokonalejšímu spojení území těch s velkým slovanským východem připravuje se cesta.

Obsah ujednání, podmínky, za kterých převzíti má stát síť severní dráhy Ferdinandovy, kalí však dost chmurně naděje, jež na veliký tento postátňovací akt se upínají.

Pro nejbližší dobu nemá správa sítě dráhy severní splynouti se správou souhrnu drah státních, nýbrž má býti vedena samostatně. Odporují tomu nejen snad obavy Němců před počešťováním úřednictva, nýbrž i finanční obtíže, s nimiž bude správě státní asi po léta zápasiti, až převezme objekt příliš draho kupovaný. V řadě článků dovozuje odborný list »Allgemeiner Tarif-Anzeiger«, že kupní cena, pokud se týče výkupná renta jest nepoměrně vysokou, a že státu značná škoda vzejde z toho, že nekoupil též důlní majetek společnosti. Za hlavní trati s odbočkami

uvoluje se stát platiti ročně daně prostou rentu 30,537.000 K od 1. ledna 1906 do 31. prosince 1940. Renta odpovídá sice průměru provozovacích přebytků posledních sedmi let po odečtení podílu státu na zisku, je tedy vypočtena ve smyslu ustanovení koncesse, avšak jediným podkladem pro stanovení těchto přebytků jsou účetní závěrky severní dráhy, jež způsobem až neomaleným sestavovány a kombinovány byly tak, aby ve prospěch společnosti severní dráhy sloužily pro jednání o sestátnění. Číselně dokazuje se ve článcích jmenovaného časopisu, jak labilní je základ rentability, výkupné rentě podložený, i když se předpokládá, že doprava severní dráhy bude prosperovati a nebéře se zřetel na změny obchodněpolitické, jež právě nastaly, a na možný nepříznivý vliv nových vodních drah. Vzrůst dopravy nebyl v posledních sedmi letech bez přerušení vzestupný, doprava uhlí byla téměř nehybnou, nejvíce vzrostla doprava zboží exportního. Hospodaření společnosti v posledních třech letech vedeno bylo heslem: »Après nous le déluge.« Jen tak lze vysvětliti, že příjmy dráhy stoupaly mnohem rychleji než doprava. Výkon státního práva výsostného nad jejím hospodařením byl illusorní. Soud přinutil severní dráhu ke snížení tarifů, ona však přes to politickým vlivem vymohla si opět částečného zvýšení. Doprava osob vykazuje v r. 1904 oproti roku 1898 úbytek o 300.000 cestujících, příjem z osobní dopravy činí však přes to o 3·1 mill. K více. Tento finančně zdařilý tric společnosti lze si vysvětliti již krátkým studiem jízdního řádu severní dráhy. Správa sestaví jízdní řád pro osobní vlak, napíše pak v čelo kolony vlaku na jízdní řád: »Totoť jest rychlík« a naši cestující mají radost, že mohou za 50%ní příplatek letěti rychlíkem z Břeclavi do Přerova rychlostí 50 km. za hodinu a měniti společnost na 100 km. dlouhé trati na všech 10 stanicích mezi Břeclaví a Přerovem; jen zastávky se jim odpouštějí (viz rychlík č. 11). Jak postaráno jest při tom o jízdu bezpečnou, toho dokladem jsou častá neštěstí v posledních letech na tratích severní dráhy.

Správě státní sotva bude možno, aby v podobných tradicích své předchůdkyně pokračovala a finanční lesk dosavadního dopravního hospodářství zachovala.

Mnohem větší bude zklamání při dopravě zboží. Na váhavost nebo spíše na renitenci narazila státní správa, ukládajíc v poslední době společnosti propočítávání tarifů, t. j. počítání dovozného dle barému c. k. státních drah při zboží, jež přechází ze sítě těchto drah v síť severní dráhy, nebo transituje touto sítí, a pro něž dovozné jinak by se počítalo sčítáním lokálních sazeb obou sítí. Provedení tohoto úkolu zbude takto správě státních drah na vlastní náklad, nekompensovaný v ceně výkupné.

Ode dvou let zamítá správa severní dráhy všechny žádosti na slevu dopravného, byť sebe lépe byly odůvodněny. Státní správa žádostem podobným nebude moci se ubrániti.

Ve vydáních zahájena byla na severní dráze od r. 1901 soustava spoření přímo již fanatického. Úředníci nepostupovali, mzdy dělníkům nebyly zvyšovány, potřeby provozu byly tak stlačovány, že cestující v zimě v nedostatečně topených vozech byli voženi. Opravy tratí železničních, materiálu vozního byly nedostatečny, nové lokomotivy a vozy vůbec ne-

kupovány, dráha vypomáhala si vozy půjčovanými, jichž bylo 8½% vlastního vozového parku. Stejně ubohé jsou poměry staničních budov a ostatního příslušenství stanic.

Velmi nepříznivý vliv na rentabilitu dráhy bude míti dále ta okolnost, že dráha bude odtržena od uhelných dolů, jež zůstanou ve vlastnictví společnosti. Výdejní položka na uhlí v posledních letech tak nízká rapidně stoupne, jakmile dráha bude ve správě státu. I je tedy takto nemožno, aby výsledky hospodaření státu odpovídaly ceně výkupné. Příjmy, jež vykazovala severní dráha, pro stát neplatí, poněvadž musí dopravu osob reformovati, tarify zboží propočítati, odpírané refakcie obnoviti. S druhé strany pod jeho správou rychle se vzedmou uměle stlačená vydání. Po období násilných úspor při vrchních stavbách, provozných prostředcích, platech a mzdách očekává ho řada velmi hořkých zklamání. Výdej za palivo stoupne o mnoho set tisíc, investice přerostou mu přes hlavu a z kalkulu výnosového, o který výkupní renta se opírá, nezůstane jediná cifra správnou. *H. K.*

8. dubna 1906.

VĚCI SOCIALNÍ.

Katastrofa courrièrská — Stávka horníků v severní Francii — Vliv zkrácení doby pracovní na výkonnost horníků v Rakousku — Práce dětí.

Opět jedna prohraná bitva na bojišti práce, a to jedna z nejkrvavějších, jež lidstvo kdy s přírodou svedlo; na dvanáct set mrtvol zůstalo na bojišti, na dvanáct set horníků zahynulo při důlní katastrofě v Courrières, jež takto zaujala smutný primát mezi všemi dosavadními katastrofami. Mohutné pobouření, jež po hrůzné události zachvátilo celý svět, je tím pochopitelnější, že nejedná se zde o katastrofu náhlou, jíž nebylo možno předvídat. Naopak ředitelství dolů i horní úřady věděly, že v dole zuří požár, který je těžko udusiti; věděly, že vstup do dolů je svrchovaně nebezpečný; horní úřad dokonce upozornil podnikatelstvo na nebezpečí. Ředitelstvo však přece nutilo horníky, by sjeli do dolů nejbídněji vypravených, ježto společnost ve své honbě po zisku nedbala bezpečnostních opatření, aby společnost zastavením práce po několik dní, než požár bude uhašen, nepřišla o několik tisíc zisku. Jednání toto je tím zločinnější, ježto nejedná se snad o nějaký podnik, u něhož by každý centim padal na váhu, nýbrž o jednu z nejlépe prosperujících společností. V »Le Courrier Européen« uveřejňuje profesor university ženévské Edgard Milhaud historii courrièrské společnosti. Založena byla r. 1852 s nominelním kapitálem 6 milionů franků, rozdělených ve 2000 akcií po 3000 fr., na něž bylo však splaceno pouze po 300 fr., takže celkový základní kapitál obnášel 600.000 fr. Již r. 1865 vyplácena 100% dividenda, jež pak stále rostla, až r. 1873 vypláceno na 300frankovou akcii 1600 fr., r. 1874 1750, r. 1875 1600; roku 1877 klesl zisk na 500 fr., ale

již r. 1882 vypláceno zase 1000 fr. a od té doby pod 1000 fr. neklesl; roku 1890 a 1892 vypláceno 2000 fr., r. 1891 dokonce 2300 fr. dividendy na 300-frankovou akcii, tedy 766·66%! Cena akcií na burse kolísala v létech 1872—1881 mezi 11.500 fr. až 55.000 franky, průměrná cena 25.000 franků. Za rok 1905 byly vyplaceny již tři splátky po 26·25 fr. na 10fr. nominelní ceny, tedy 104 fr. na 10 fr., čili 1040 procent. A dojde-li v podniku tak prosperujícím k tak strašlivému neštěstí jen proto, že podnikatelstvo nechtělo investovat peníze do bezpečnostních opatření, pak ani nejupřímnější zastance soukromokapitalistické výroby nemůže podnikatelstvo prohlásiti nevinným.

Katastrofa courrièrská snad stane se podnětem opravdovějšího jednání o mezinárodní pomoci v podobných případech. Pomoc dosavad poskytovaná je více méně náhodná, ať je to již pomoc peněžitá, či vyslání záchranného sboru, jaký nyní na př. vyslalo do Courrières Německo. Ale snad Francii přiměje také k tomu, aby lépe organisovala svoji službu pomocnou, aby bylo možno ihned přikročiti k záchraně, a neopakovaly se případy courrièrský nebo případ kleského podmořského člunu »Farfaret«.

Bezprostředním následkem katastrofy byla stávka horníků. Z toho však nelze usuzovat, že katastrofa byla jedinou příčinou stávky; k té bylo by došlo i jinak, jenom že byla neštěstím urychlena. Vlastní důvody její seznáme, prohlédneme-li si nedávno vydanou »Statistique de l'industrie minérale en France et en Algérie pour l'année 1904«. Dle této bylo ve všech uhelných dolech francouzských r. 1904 zaměstnáno 171.600 dělníků, a to 145.000 mužů, 9400 mladistvých dělníků od 16 do 18 let, 11.000 dětí od 13 do 16 let a 6100 žen a děvčat. Počet dělníků oproti r. 1903 stoupl o 4300. Pod zemí pracovalo 123.000, nahoře 48.000 dělníků. Směn bylo celkem 49,559.000, připadá tudíž na jednoho dělníka 289 směn. Mzda obnášela celkem 224,255.000 franků, o 883.000 fr. méně než r. 1903; průměrná mzda za jednu směnu obnášela 4·53 fr., o dva centimy méně než r. 1903; průměrná mzda roční obnášela 1309 fr., o 38 fr. mně než roku předešlého. V jednotlivých oblastech jsou poměry následující:

Pánve kamenouhelné a hnědouhelné	Počet šicht připadajících na 1 děln.		Roční mzda připadající na 1 děln. franků		Mzda 1 děln. za 1 směnu franků		Roční výkon 1 děln. v tunách		Výkon 1 děln za 1 směnu		Mzda za 1 tunu dobytého uhlí ve fr.
	pod z.	nahoře	pod zemí	nahoře	pod zemí	nahoře	pod zemí	bez rozd.	pod zemí	bez rozd.	
Valenciennes (Nord, Pasde-Palais) . .	287	298	1463	1076	5·10	3·57	294	224	1·023	0·772	6·13
Saint-Étienne . .	299	306	1460	1093	4·88	3·61	282	186	0·943	0·617	7·18
Alais	280	278	1348	977	4·81	5·01	216	149	0·768	0·531	8·30
Le Creuzot et Blanzy	294	298	1467	1150	4·99	3·86	343	199	1·164	0·673	6·70
Aubin, Carmeaux et Albi	277	278	1321	943	4·75	3·39	262	165	0·941	0·595	7·14
Commentry, Doyet et Saint-Éloi . .	301	306	1318	1067	4·37	3·49	228	160	0·759	0·525	7·77
Fuveau (hnědé uhlí)	263	259	1191	909	4·53	3·51	282	201	1·074	0·767	5·53
Ve všech pánvích .	287	293	1412	1034	4·93	3·53	277	199	0·967	9·689	6·56

Z tabulky této je vidno, že přes to, že mzda za jednu směnu je v pánvi Valencienneské pro dělníky podzemní nejvyšší — 5, 10 fr. — že přece mzda za jednu tunu dobytého uhlí je zde podprůměrná, vedle hnědouhelné pánve fuveauské nejnižší —6, 13 fr. — Ježto pak společnost měla na jedné tuně čistého zisku 4·80 fr., je přirozeno, že dělníci žádali zvýšení mzdy. Byla tudíž katastrofa courrièrská pouze jiskrou, jež podpálila nahromaděné třaskaviny.

*

Jak liché jsou obavy, že by zkrácením doby pracovní trpěla výkonnost, dokazuje zpráva c. k. ministerstva orby o průměrném výkonu horníků zaměstnaných v uhelných dolech v Rakousku v letech 1901, 1903 a 1904 uveřejněná v únorovém čísle »Soziale Rundschau«. Rok 1902, jako rok přechodný — 1. července 1902 vstoupil v platnost zákon o devítihodinné době pracovní — byl vynechán. Ze statistiky je vidno, že průměrný výkon jednotlivého horníka za jednu směnu ve 175 dolech jak r. 1903 tak i 1904 byl vyšší než r. 1901, v 78 dolech byl nižší, a 49 dolech střídavě vyšší, střídavě nižší než r. 1901.

Celkový obraz je následující: Vzrůst aneb úbytek výkonnosti za jednu šichtu v procentech oproti roku 1901:

I. V kamenouhelných dolech:	r. 1903	r. 1904
1. Revírní horní okres Praha a Slané	+ 10·6	+ 6·6
2. Revírní horní okres Plzeň a Stříbro	+ 8·4	+ 9·8
3. Revírní horní okres Kutná Hora	+ 11·1	+ 26·7
4. Ostravsko-karvínský revír	+ 2·2	+ 4·7
5. Rosicko-oslavanský revír	+ 9·1	+ 10·8
6. Halič	— 12·2	— 7·1
7. Ostatní doly	+ 20·9	+ 36·1
v celku	+ 3·9	+ 6·6
II. V hnědouhelných dolech:		
1. Revírní horní okres Teplice, Most a Chomutov	+ 6·8	+ 11·2
2. Revírní horní okres Falknov a Loket	+ 6·6	+ 13·9
3. Ostatní hnědouhelné doly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku	+ 20·4	+ 27·9
4. Horní Rakousy	+ 6·9	+ 5·4
5. Revírní horní okres Lubno	+ 8·4	+ 11·2
6. Revírní horní okres Štyrský Hradec	— 4·4	— 0·2
7. Revírní horní okres Celj a Lublaň	+ 1·7	— 1·8
8. Ostatní hnědouhelné doly v Alpách	+ 25·9	+ 23·1
9. Istrie a Dalmacie	+ 1·8	+ 3·7
10. Halič	— 29·0	— 13·2
v celku	+ 7·2	+ 9·9

Pozoruhodnější poklesnutí jeví se jedině v Haliči, tedy v zemi, kde dělnictvo je nejméně organisováno a nejméně uvědomělé, ale i zde je úbytek r. 1904 již mnohem nepatrnější než r. 1903, takže i v této temné pevnině dělnictvo zvyká si na příznivější pracovní podmínky. Naproti tomu jsou přímo zarážející příznivé výsledky, jichž bylo docíleno na dolech českých a moravských.

Referent nechce ani z těchto výsledků, očividně mluvících ve prospěch zkrácení doby pracovní usuzovati, že by zkrácení pracovní doby mělo příznivý vliv na výkonnost dělníkovu, neboť »nelze přehlédnouti, že výkonnost horníkova nezávisí pouze od doby pracovní, nýbrž i od subjektivních momentů, dále podstatně i ode všech oněch technických a hospodářských činitelů, jež působí na intensitu kopání pro produkci směrodatnou«. Ale z celé sebe opatrněji stilisované úvahy vyplývá, že konec konců přece jen není ochoten nevěřit, že by zkrácení doby pracovní mělo příznivý vliv na výkonnost dělníkovu.

Vůbec zdá se, že již i mezi rakouskými byrokraty počíná se ujímat poněkud jiný názor na dělnictvo, než jaký měl ještě r. 1898 c. k. horní rada W. Jičínský, který ve svých »Bergmännische Notizen aus dem Ostrau-Karwiner Steinkohlenrevier« ještě lituje, že »požadavku (dělnictva) bylo však bohužel vyhověno« a raduje se, že stávka r. 1896 »došla zaslouženého, a dík jednomyslnosti majitelů dolů pro dělníky docela prostého ukončení beze všech ústupků«.

Jak zaráží tu rozdíl mezi našimi byrokraty a úředníky francouzské republiky, jejíž ministr bez vojenské ochrany jde do schůze stávkujících horníků, kdež ujímá se slova!

*

»Komenský«, spolek pražského učitelstva, vycházeje ze stanoviska, že učiteli nutno dbáti o děti nejen ve škole, nýbrž i mimo školu, ježto život mimoškolský působí na prospěch dítěte ve škole, a že učitel, dětem nejbližší a znaje nejlépe jejich poměry, může nejvíce přispěti k zákonné ochraně dětí mimo školu, rozeslal na veškery školy chlapecké i dívčí v Praze a předměstích a nejbližších obcích dotazníky o výdělečné práci dětí školou povinných. Školy tyto byly navštěvovány celkem 56.183 dětmi; odpovědi, jichž se »Komenskému« dostalo, týkají se asi poloviny tohoto počtu. Z dotazovaných dětí je zaměstnáno výdělečně 15·%, a to 2206 hochů a 1660 děvčat; nejvíce je jich zaměstnáno posluhou a poslíčkováním — 23·9% všech zaměstnaných, — v domáci výrobě 12·9 proc., v rolnictví a zahradnictví 10 proc., v donášení a dovážení 8 proc., v obchodě 7·3 proc., v hostinství 6 proc., v řemeslech 5·3 proc., v továrnách a na stavbách 3·3 proc. a ministrováním 2·8 proc. Počet dětí zaměstnaných s rostoucím stářím přirozeně stoupá; mezi 13. a 14. rokem je zaměstnáno 849 dětí, t. j. 22 proc., ale již mezi 6. a 7. rokem pracuje na výdělek 68 dětí, t. j. 1·8 proc. Tím není řečeno, že by výdělečná činnost dětí počínala teprve stářím školou povinným, mnoho dětí bylo zaměstnáno již dříve; 9 hochů a 6 děvčat bylo zaměstnáno již od čtvrtého roku, 17 hochův a 8 děvčat od pátého. Je však možno, že mnohé musilo přispívat k výživě rodiny ještě dříve; vzpomeňme jen případu, který asi před rokem proběhl tiskem, kdy osmnáctiměsíční chlapec musil pomáhat matce navlékat perličky! Že pak děti, jichž mysl upírá se na výdělečnou práci, jež musí vyučování školské buď vůbec zanedbávat, anebo když přijdou ze školy, místo odpočinku musí přisednouti k práci, příliš z vyučování nemají, a že mimo to překážejí při vyučování i ostatním, leží na snadě a volá po odpomoci, ku které musí přiložiti ruku stát, země i obec. *R.*

ŠKOLA.

Josef Klika — Otázka reformy učitelského vzdělání na sjezdu učitelstva rakouských pedagogií ve Vídni — Opětné nepotvrzení posl. J. Černého za zástupce učitelstva v okr. radě školní.

Dne 24. března zemřel v Praze ve 49. roce svého věku Josef Klika, pedagogický spisovatel a ředitel obecné i měšťanské školy. Po svém otci, professorovi, pilném spisovateli přírodovědeckých učebnic, propagatorovi přírodních věd přednáškami v širším obecenstvu a vzdělavateli mateřského jazyka, zdědil Josef Klika lásku k vědám přírodním. Značnou pílí a vytrvalým sebevzděláním získal si široký rozhled na poli pedagogiky a věd s ní spříbuzněných. V letech osmdesátých a devadesátých stál v čele duševních snah československého učitelstva. Do roku 1898 redigoval »Pedagogické Rozhledy«. »Stručný Slovník Pedagogický«, kolem něhož dovedl soustřediti nejlepší pracovníky, přivedl téměř k plnému ukončení. Patřil k nejlepším znatelům života a práce J. A. Komenského. Sledoval pilně práci o Komenském v cizině a uvědomoval o ní v časopisectvu učitelstvo a širší veřejnost. Pro své zásluhy v tomto směru stal se diplomovaným členem spolku »Comenius-Gesellschaft« a čestným členem Hrvatského pedagogicko-kniževného sboru. Založil v Praze Museum Komenského. Znal podrobně životní pedagogicko-filosofické dílo Lindnerovo. Po smrti Lindnerově uspořádal a tiskem vydal jeho literární pozůstalost a zvláště »Pedagogiku na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním«, kteréžto dílo tvoří poslední fási v myšlenkovém vývoji vynikajícího českého pedagoga. Dějiny pedagogického písemnictvi měly v Klikovi vůbec zvlášť pilného pěstitele.

Českým školám vydal Jos. Klika bohatou řadu pomůcek, zvláště silozpytných diagramů a obrazů, a stal se zakladatelem pražské Školské výstavy. Pro mládež napsal řadu spisů přírodovědeckých. Na rozvoj její vůle snažil se působiti napsáním populárních životopisů vynikajících mužů českých i světových. Mnohými přednáškami přispíval účinně k rozmnožování vzdělání ve stavu učitelském i v širších vrstvách lidových. Přírodní vědy a vychovatelství měly v něm vůbec neúnavného propagatora. V posledních letech svého života vydával ještě u Beauforta »Vychovatelskou čítanku«, sbírku spisů k poznání pedagogického názoru světového, vývoje vzdělání lidového, nynějších proudů výchovných a zařízení školních. Celý život Klikův byl bohatý na podněty ku mnohým prospěšným zřízením. Žurnalisticky Klika sloužil českému školství a učitelstvu jako redaktor a přispěvatel učitelských časopisů a v poslední době jako školský referent »Národních Listů«. V otázce zřizování čtvrtých ročníků podlehl tu nepřijatelným názorům ostatních členů redakce.

Josef Klika byl v celku své bohaté literárně-pedagogické činnosti eklektikem. Svoje názory vybíral a přejímal prostřednictvím pedagogické literatury německé, ve které měl široký rozhled. Celý život jeho byl bojem za školu svobodnou, národní a za učitelstvo vzdělanější, a ve své činnosti

pedagogické a občanské volnější. V dějinách českého snažení osvětového vůbec a pedagogického zvlášť bude mu vykázáno čestné místo.

*

Stěžejní otázka reformy učitelského vzdělání, od níž bude do jisté míry odvislým rozvoj společenského pokroku, dostala se ve dnech 9.—10. dubna na přetřes sjezdu učitelstva rakouských pedagogií ve Vídni. Učitelstvo pedagogií rakouských neslo těžce kritiku vzdělání na nynějších ústavech, požadavkům doby nedostatečně vyhovujících. Ohrazovalo se na př. houževnatě proti kritice Ulehlově, a jednotliví učitelé pedagogií činili si při učitelských zkouškách posměšky z požadavku akademického vzdělání učitelstva. Dalo se proto očekávati, že votum sjezdu vídeňského vyzní hodně konservativně a proti požadavkům ostatního učitelstva. Je ostatně přirozené, že učitelstvu pedagogií jde o obhájení učitelských ústavů, a že vyslovuje se pro jejich reformu. Nelze přece čekati, že učitelstvo vysloví se pro zrušení ústavů, na nichž našlo svůj společenský úkol a hmotné zaopatření.

Učitelé pedagogií moravských podali ke sjezdu svoje návrhy předběžné. S učitelstvem ostatním uznávají plně potřebu, aby všeobecné vzdělání učitelstva rovnalo se všeobecnému vzdělání, podávanému na vyšších středních školách, a aby posluchači v časném věku 15—16 let nebyli k povolání svému praedestinováni. Dle návrhu učitelstva moravských pedagogií má býti všeobecné vzdělání učitelstva na pedagogiích podáno v prvních čtyřech ročnících a zakončeno maturitní zkouškou, opravňující ke vstupu na universitu a umožňující svobodnou volbu povolání. V novém pátém ročníku, do něhož mohou býti přijímáni také absolventi vyšších středních škol, má býti dáno místo ku vzdělání odborně-praktickému. Lze však předem vytknouti, že jediný rok na odborné vzdělání učitelské nestačí. Autoři návrhu sami to vyciťují a počátky jeho dávají proto do ročníku třetího a čtvrtého. Tímto slučováním dvou velikých úkolů dopouštějí se opět základní vady nynějších ústavů, které chtějíce podávati vedle varhanického ještě všeobecné a odborné vzdělání, nepodávají dostatečně ani jednoho ani druhého. V jediném ročníku, vyhrazeném odbornému vzdělání pedagogickému, nedají se ani v nejskrovnější míře probrati důležité disciplíny pro úkol vychovatelský nezbytné: biologie s fysiologií, psychologie, sociologie, praktická filosofie a celý rozsah pedagogiky. Návrhy učitelstva moravských pedagogií požadavek akademického vzdělání ani nevyslovují, uznávajíce potřebu dvouletého universitního studia pouze pro učitelstvo měšťanských škol.

Ještě zpátečnějším jest návrh učitelstva pedagogií německých, který v souhlase s pověstným návrhem Hirnovým spokojuje se s tříletou školou měšťanskou, ročníkem přípravným a čtyřletým pedagogiem se značnou dávkou varhanictví a hospodářství. Učitelstvo škol měšťanských má býti dle návrhů učitelstva německých pedagogií vzděláváno v pouhých kursech.

Jak vidět, hrozí při nynější éře, v níž uplatňují se v ministerstvu vyučování živly zpátečnické, otázce reformy učitelského vzdělání vážné nebezpečí. Neblahá nesjednocenost učitelstva československého mohla by se tu státi osudnou. Vítáme proto s radostí určitý krok ku sjednocení,

který se stal na společné poradě zástupců všech učitelských organisací československých v Brně dne 7. t. m. před samým sjezdem učitelstva rakouských pedagogií.

Delegáti učitelstva československého v souhlase se zástupci škol vysokých a se zástupci všech společenských tříd českých, prohlašují otázku dobrého školství pro český národ za otázku existenční. Veškeré učitelstvo československé je s celkem zástupců národa shodno v přesvědčení, že nynější vzdělání na pedagogiích je nedostatečné, že učitelstvu je třeba vzdělání všeobecného, podávaného na nynější střední škole, v budoucnosti pak na reformované škole střední, vzdělání pak odborného na zvláštních pedagogických akademiích, jež ve studiích měly by povahu škol vysokých. Učitelské vzdělání považovati třeba za věc všeho obyvatelstva, která nemůže býti řešena jedině učitelstvem pedagogií. Delegáti jménem učitelstva reklamují pro sebe právo, aby jejich hlas při řešení otázky byl nejen slyšen, ale aby také spolu rozhodoval. Protestují, aby nynější ústavy učitelské rozšířily se o ročník přípravný, anebo o ročník pátý, protože takovéto doplnění považují vůbec za nedostatečné. Žádají, aby mladý muž nebo žena mohli se věnovati s plnou silou, láskou a dokonalým porozuměním učitelskému povolání, jsouce dobře připraveni nejenom k práci didaktické a methodické ve škole, ale také k pronikavé vědecké práci pedagogického pozorovatele a badatele. Odsuzují nynější soustavu, dle níž hoši a děvčata již ve 14.—15. roce učitelství se určují, a pak stávají se nezpůsobilými pro každé jiné povolání; odsuzují, že se jim dostává na nynějších ústavech přípravy nedostatečné, a že se potom, když jsou již lidmi dospělými, v práci školní ustavičně pravidlují a poučují. Vyhrazují si vypracovati pro ministerstvo vyučování a veřejnost pamětní spis, v němž naznačí, kterak si požadavek vyššího vzdělání učitelstva představují.

Mužné a otevřené prohlášení přečetl při zahájení vídeňského sjezdu Jos. Úlehla. Působivým bylo na sjezdě také prohlášení předsednictva ústředního spolku německého učitelstva jménem 30.000 učitelů rakouských, žádající důrazně zvýšení učitelského vzdělání, a řeč posl. Leglera, upozorňující na politickou sílu učitelstva a pokrokových lidí vůbec. Starosta města Vídně, dr. Lueger, vítaje účastníky, nedal si ujíti příležitost, aby nevzpomenul idylických blahých dob, kdy učilo se ve staré škole základnímu triviu: čtení, psaní, počítání. Při rokování o otázce reformy učitelského vzdělání zápasily na sjezdu dva směry. První, jehož hlavními mluvčími byli zemští inspektoři dolnorakouští Rieger a Stejskal, dv. r. Kummer a učitelé pedagogií vídeňských, usiloval prosaditi v podstatě pověstný návrh Hirnův. Přípravky při pedagogiích je třeba prý pro nedostatek měšťanských škol v Tyrolsku. Směr tento zůstal ve značné menšině, a zvítězil poněkud pokrokovější, jehož vytrvalými zastanci byli prof. Dlouhý, brněnský inspektor Neumann a štyrský zemský insp. Tumlíř. V přijatých návrzích uznává se, že vzdělání na nynějších ústavech učitelských nevyhovuje všeobecným požadavkům kulturním, že je třeba změny říšského zákona o pedagogiích v tom smyslu, aby rozšířena byla o jeden postupný ročník a podmínky 15. roku věku při vstupu do pedagogia tak, aby ve 20. roce bylo přípravné studium učitele ukončeno. Při jednání v sekcích žá-

dáno bylo spolupůsobení uměleckých kruhů při stavbě a výzdobě škol, spoluúčast učitelů, umělců a vlády, která má k tomu dáti prostředky, rozšíření cvičné školy při pedagogiích na plných osm ročníků, způsobilost cvičných učitelů pro školy měšťanské a postkytnutí jim možnosti dalšího vzdělávání na školách vysokých. V ohledu hmotném žádal sjezd pro cvičné učitelstvo pedagogií 2400 K základního služného, 2 přídavky po 300 a 3 po 500 K, 35letou dobu služební, postup do IX. třídy platební po 15. a do VIII. po 25. roce služebním a bezvýjimečné započítávání let ztrávených na obecných a měšť. školách.

Jednohlasně po doporučení prof. Dlouhého přijaty byly návrhy slovinského prof. dr. Fr. Ilešiče: »Učitel musí sám znáti řeč vyučovací, t. j. musí dobře rozuměti mateřskému jazyku svých žáků; musí býti mocen vědecké jeho terminologie. Žádnému předmětu se nesmí učiti tak a proto, aby se žáci naučili cizímu jazyku; každý učebný předmět jest cílem sám sobě.« Spolek rakouských učitelů pedagogií usnesl se vydávati spolkový orgán v jazyce německém.

Zatím co učitelstvo rakouských pedagogií debatuje o tom, má-li býti předpravné vzdělání rozšířeno o přípravku nebo o pátý ročník postupný, žádá učitelstvo v Německu, kde na př. v Prusku a Sasku je dnes studium na preparandách a učitelských seminářích, pojících se ke škole měšťanské o 2 roky delší, další prodloužení studia. Seminární učitel dr. R. Seyfert ve spise »Vorschläge zur Reform der Lehrerbildung« (Lipsko 1901), o němž referuje Hlídka »Času« č. 2., stanoví pro přítomnou dobu tyto uskutečnitelné a historicky založené požadavky: 1. Seminář učitelský má býti přetvořen ve střední školu, podávající všeobecné vzdělání, jež by se pojila ke škole měšťanské, a obsahovala 5 ročníků. 2. Bezprostředně k semináři pojí se ústav odborně k učitelství vzdělávající, dvouletá pedagogická akademie. 3. Z akademie je každému volný vstup na universitu. Seyfertovy návrhy shodují se v celku s návrhy Drtinovými, které jsou nejpositivnějším výsledkem toho, k čemu se u nás dospělo. Krajinská schůze učitelských spolků v Kolíně správně označuje zakládající se Jednotu Komenského za nejkompetentnější sbor k vypracování podrobného plánu reformy učitelského vzdělání.

Opětné nepotvrzení posl. J. Černého za zástupce učitelstva v okresní školní radě novobydžovské pobouřilo vším právem širokou učitelskou veřejnost. Učitelstvo má skrovné právo vyslati volbou j e d i n é h o člena do okresního školního úřadu, v němž rozhodují o školských otázkách samosprávní laikové. Na právo toto může bezohledně sáhnouti po dobrozdání referenta praesidium zemské školní rady. Posl. Černý jest jedním z předních vůdců učitelstva, má za sebou značnou práci pedagogicko-literární, voličstvo uznalo jej za způsobilého spolupůsobiti při říšském zákonodárství a při tom všem může bezvýznamný referent tajnými důvody způsobiti jeho nepotvrzení. Je věru již na čase, aby byl cestou zákonodárnou způsoben obrat ve složení školních úřadů v tom smyslu, aby v nich uplatnil se náležitou měrou vliv odborníků ve školství. Jinak budou na denním pořádku zjevy podobné tomu, který se udál v těchto dnech, kdy členové pražské rady městské zamítli návrhy školského odboru na prospěšnou reformu vyšší dívčí školy, jejíž paralelky měly býti přeměněny ve třídy lyceátní. —n—

LITERATURA.

Krásná:

Trochu estetiky — Božena Viková Kunětická: Pán. (Nákladem F. Šimáčka.) Karel Hugo Hilar: Její Bůh. Román. Vydání druhé. Moderní bibliotéka. Roč. III. Sv. 1., 2. a 3. Studentský almanach r. 1905.

Jsem dnes nucen dotknouti se na tomto místě základního názoru na umění. Pan Šalda totiž v lednovém (1.) čísle Volných Směrů napsal, že člověk, který pracoval trochu v literární kritice a estetice a myslil o nich, má proč, aby stanul a zamyslil se, než stáhne rty k ironickému úsměvu, pakli že dnes po literárních bojích desítiletí a desítiletí trvajících smí se v prospektu nakladatelství t. zv. pokrokového psáti o umění, které má svůj základ v neměnitelných pojmech dobra, pravdy a krásy — »dnes, kdy tištěna a i v Čechách čtena řada knih a studií filosofických a literárně a umělecky kritických, které ukazují, že to, čemu se říká krása, jest podrobeno e v o l u c i, jako jiné vztahy a hodnoty.« Na ta slova — p. Šalda jimi mířil nepřímo na mne, neboť prý cos takového mohlo by se čísti a čítává i v literární rubrice Naší Doby — pověděl jsem zde v únorovém čísle, že krása n e n í p o d r o b e n a e v o l u c i, že krása je hodnotou transcendentní, věčnou, neměnnou. Pan Šalda v březnovém (3.) čísle Volných Směrů po mých námitkách byl nucen přijmouti tento názor a třeba že tedy v lednu ještě soudil jinak, uznává nyní přes všechny studie a uplynulá desítiletí pojednou pravý opak než ještě v lednu, t. j. uznává nyní totéž, co já. »Věřím tomu také,« praví výslovně. V tom tedy je shoda. Ale p. Šalda, jenž do svých Bojů o zítřek napsal celý článek o »nové krásе«, p. Šalda, jenž s takovým mravním rozhořčením vystoupil proti »jalovým frásím« o neměnitelnosti, nedovede jen tak zhola, bez zadních vrátek, přiznati, že lednový výklad ve Volných Směrech o neměnitelnosti krásy byl vlastně nesprávný a pochybený. P. Šalda béře útočiště k novému mravnímu rozhořčení: »Ale právě ten, kdo v ni (t. j. neměnnost) doufá nebo věří, nebude ji konfiskovat pro programy a prospekty a nebude p o p í r a t r o z v o j, který ji musí ospravedlnit a zdůvodnit.« P. Šalda za slůvkem »rozvoj« zapomněl dodat, zdali rozvoj krásy, pravdy, dobra či rozvoj člověka. Jelikož já však rozvoj krásy, pravdy a dobra popírám, ale rozvoj člověka hájím (viz 5. č. N. D.), musím soudit, že p. Šalda jedním dechem věří v neměnnost, a jedním dechem zase přec jen nechce popírat měnnost, rozvoj krásy, pravdy atd., čili že p. Šalda je mezi Scyllou a Charybdou d v o j í k r á s y, d v o j í p r a v d y, d v o j í h o d o b r a, že má jednu krásu, pravdu a jedno dobro metafysicky pro »Pánaboha«, a jednu krásu, pravdu a dobro pro prospekty a programy, pro umění a pro sebe. Potvrzují mi to i jeho slova o znesváření krásy s pravdou a dobrem v umění, o znesváření krásy s krásou v umění, i poznámka, že jsem zapomněl dokázat, zdali v umění pravdivé jest krásné a krásné v umění eo ipso mravné. Ví p. Šalda, co ta Scylla a Charybda, ta zadní dvířka znamenají? D v o j í m o r á l k u! Kladu důraz na tuto rozdvojenost a dvojakost p. Šaldovu, poněvadž v ní zračí

se neujasněnost a nepevnost a nespolehlivost, která od let provází jeho literární činnost. Tato dvojakost znamená chaos v hlavě, eklekticism v životě i v kritice. A p. Šalda zůstane eklektikem, dokud úplně nesúčtuje se svým starým relativismem, jehož neumí se tak zcela zbavit. Relativní pojímání krásy, pravdy a dobra v umění nalezne v něm sice vždy připraveného krasořečníka, ale nedopustí, aby zakotvil na pevném, spolehlivém stanovisku. Povím ještě o tom. Především však, co je to umění?

Umění — tak jsem to přibližně naznačil hned na počátku minulého ročníku Naší Doby — je poznávání a vystihování světa, poznávání a vystihování tím, že umělec v světě tvůrcově tvoří svůj svět vlastní. Dílo umělcovo je mně analogickým s dílem stvořitele, proto i základní hodnoty díla umělcova musí odpovídati základním hodnotám vesmíru. Pakliže jsem přesvědčen, že v řádu světa jsou vtěleny hodnoty pravdy, dobra a krásy — tedy i v díle uměleckém. Je tolik různých a sporných názorů o věci. Pro mne jedno je nesporno, že svět stvořitelův je ovládán řádem mravním, a že tedy i řád světa umělcova musí být mravný. To je mně základním a nejzákladnějším požadavkem. Mravní řád světa umělcova nesmí být porušen, to znamená, že jako v světě stvořitelově konec konců není nesvár, nýbrž harmonie, že nesmí být svár, o němž mluví p. Šalda, ani v světě umělcově, že umělec musí mít především i mravní řád v sobě. Mít mravní řád v sobě, to znamená, že by umělec ve svých dílech nesměl zobrazovat i zlo, vášně atd., ale jsa tvůrcem, musí stát jako duch boží nad vodami — a díla jeho musí být poukazem do výše. Neshodnu se s p. Šaldou ani theoreticky ani prakticky. Theoreticky ne proto, poněvadž neznám a nemohu uznávat — dvojí pravdy, dvojího dobra, dvojí krásy: věčné, absolutní pravdy, dobra a krásy v světě stvořitelově a relativní pravdy, relativního dobra a relativní krásy v světě umělcově, neshodnu se proto, poněvadž p. Šaldovi tedy i nemravné je krásným v umění, kdežto mně ne. Když pravda, dobro, krása, tedy jedna pravda, jedno dobro, jedna krása! Prakticky proto se neshodnu, poněvadž p. Šaldou doporučovaný Przybyszewski a podobní autoři nejsou mně umělci v tom smyslu, jak já umění pojímám. Svět obrazící se v dílech těchto umělců nemá mravního řádu, nepřibližuje mne základním zdrojům světa, naopak mne od nich vzdaluje — nevystihuje světa v jeho podstatě, výtvory těchto umělců nemají pro mne jedním slovem ceny. Pravím to o všech dílech podobného druhu, třeba je estetikové rázu p. Šaldova sebe více vynášeli. V tom se rozcházím a budu se rozcházet s každým kritikem. Pan Šalda zase mne nazve moralistou. Moralista — slyším to již po tolikáté! Ale moralistou v jistém smyslu je i p. Šalda, i on má svou morálku a ještě k tomu dvojí (!) a jeho Boje o zítřek jsou jediným moralisováním, — má morálku svého druhu i Wilde, i jiní dekadenti mají svou morálku, ale jejich morálka není mně oním mravním řádem, jehož na umělci vyžadují. A je to dekadence — a já tohoto slova budu musit užívat ještě často a často, třeba se to jevilo p. Šaldovi prázdnou šablonou. Budu ho musit užívat tak dlouho, dokud se nám bude Przybyszewski doporučovat za zdravého autora, dokud se nám bude ukazovat na Gauguina (viz »Boje o zítřek!«) jako zdravého ducha — ač to, to právě, p. Šaldo, je dekadent par excellence, jen si to přemyslete! — dokud se nám všechny napodobeniny francouzské deka-

dentní kultury budou vydávati za umění, dokud p. Šalda bude mít dvojí pravdu, dvojí dobro, dvojí krásu, dokud si neujasní, že ani kritik a estetik nesmí mít dvojího lokte, — jinak nemá mravního řádu v sobě a nemůže ani rozpoznat, kolik ho má umělec, a jak dalece jeho dílo svět vystihuje, atd. atd. Když nové umění, jež p. Šalda propaguje, tedy nové v tom, aby umělec blíž a víc pronikal k základům světa stvořitelova, a aby svět ten v p r a v é jeho podstatě lépe a plněji vystihoval. V tom jen může být pokrok umění. Pokud to ne, je mi starý a nejstarší dobrý umělec milejší, než řada nových, a tak i kniha Shirley Brontëové, která je knihou dobrou a krásnou, tak dobrou a krásnou, že této umělkyni většina nových umělců není hodna vody podati. P. Šalda bez důvodu nazývá sbírku v době, kdy sotva se zrodila, missí špatnou n. b. i proti Przybyszewskému. V tom — v tom zase a právě je ta dekadence.

Že p. Šalda v otázce, pro niž spor vyvolal, nebo již za záminku sporu použil, vlastně kapituloval, konstatoval jsem.

Ale p. Šalda svůj ústup — v lednu psal ironicky proloženě »neměnitelné pojmy dobra, pravdy a krásy«, v březnu již ne — zakryl mnohými silnými slovy, jako: »prázdná a mělká šablona«, »filosofický nonsens«, »slabý myslitel«, »bídně, žalostně, křivě«, »kritické zaslepenosti«, »zákeřnictví« atd. Zakryl svůj ústup i zbytečným podkládáním mně něčeho, co jsem nikdy neřekl, zjinačováním smyslu mých slov, zkrátka odvracením pozornosti od vlastního předmětu sporu. Na př. poučuje mne, že transcendence není předmětem empirického poznání, ač já nic takového netvrdil. Mluvil jsem v únorovém čísle o přesvědčení a nemáme-li empirického vědění o nadsmyslném, můžeme mít přece »praktické důvody« svého přesvědčení. Když tolik připouští Kant, snad připustí i p. Šalda. P. Šalda také s vysoka mne poučuje, že primitivní člověk moře esteticky necítí, nýbrž jen se bojí, děsí. I toto poučení mohl nechat klidně tam, kde je vzal, vždyť jsem nemluvil o p r i m i t i v n í m člověku a také nebylo mně třeba mluvit. Mluvil jsem tam i o tajemství světa, jeho zákonech, vyšším řádu, o přiblížení se věčným zdrojům pravdy a krásy — mohl jsem tu mít na mysli primitivního člověka?

P. Šalda stejnou machinací zjinačil smysl mých slov o dnešním a příštím malíři ženy. To, co já řekl, znamená právě ne evoluci krásy, ale evoluci člověka ke kráse. Ovšem p. Šaldovi, který obratně zaměňuje pojem představou krásy, který činí rozdíl mezi krásou a krásou, bylo již snadno kasuisticky přetvořiti smysl mých slov.

Citát na konci mé stati v únorovém čísle N. D. nesměřoval proti p. Šaldovi. Pravím tam výslovně, že z naší dekadentní literatury a dekadentní kritiky vychází značná část dnešní mladé generace a nyní cituji výrok (Stud. almanach r. 1904) o této mladé generaci. Ale p. Šalda citátu zneužil, aby mi mohl vytknouti »nepěkné zákeřnictví«.

Jsem hotov a jsem hotov i s p. Šaldou. Nabyl jsem praktickou zkušenost, že mluví n e p r a v d u, ž e n e s l u š n ě p ř e k r u c u j e, zaskakuje a že má pohotově zásobu siláckých výrazů. S p. Šaldou je těžko diskutovat. I prostí lidé dovedou se domluvit— protivník s protivníkem. Ale p. Šalda zaujme hned předem velikášskou pósu — příznak všech lidí, kteří chtějí platiti za každou cenu velkými — a zahrne tě temperamentně

nadávkami, i když a snad právě proto, že musí ustoupit. Pan Šalda je jedním slovem silácká individualita. Ve své knize »Boje o zítřek« hlásá mnohé ctnosti a horlí zejména i pro jemnost a proti siláctví, ale pak ne siláctví ani v polemice, a ne malicherně silácké výpravy! Sice je zde hned ten rozdíl mezi theorií a praxí!

Je jisto, že p. Šalda novými obraty nyní bude hledět zakrývat podstatu věci, že opět bude odvracet pozornost poučováním: »p. Laichtře, kulturní dějiny vám poví, že Číňané atd.«... nebo, »p. Laichtře, duch boží se nevznášel nad vodami — Delitzsch vás poučí...« je jisto, že p. Šalda má pohotově i další zásobu siláckých výrazů, ale v polemice s p. Šaldou na tento osud každý musí být již připraven. *Jos. Laichter.*

* *
*

Román pí. Kunětické »Pán« náleží k nejvýznačnějším knihám posledního období. Avšak třeba že spisovatelka této knihy je nejvýznačnější z našich nynějších spisovatelek žen, třeba že položila si za základní thesi ve své knize ideu, s kterou nutno vřele souhlasiti, je těžko být nadšenu jejím dílem. Nevadí snad, že idea knihy zpracována byla již jinde, na př. Verou v knize »Jedna za mnohé«. Vždyť nejde o to, je-li idea naše, nýbrž o to, jak jsme ji promyslili, procítili a vyjádřili, když nalezla si přístup do naší duše. A v knize pí. Kunětické, — to hned předem připomínám, — jsou skutečně myšlenky a city, jež vyplynuly bezprostředně z prvotního zřídla duše spisovatelčiny, jsou to j e j í myšlenky, její city, v knize její jsou také jistě nevšedně a pronikavě zachyceny a odkryty mnohé utajené vztahy životní: ale co mně vadí, je celé ustrojení spisovatelčino, její jednostranný naturalism a konec konců i její poměr k idei, kterou si položila za základ. Pí. Kunětická této idei je dosti vzdálena, víc se nutila a přinutila, — v její knize vlastně běží ne tak o ideu čistoty jako o problém pohlavní a vztahy pohlavní vůbec. Idea čistoty je zde víc jen vnější moment, jejž pí. Kunetická přibrala k dosavadnímu poměru muže a ženy, jak jej pojímala v dřívějších svých románech, Medřické a ve Vzpouře.

Kdo trochu víc se zabýval autorkou, ví, že nejen dnes, ale již dávno zajímá ji poměr muže k ženě a především i problém jejich pohlavních vztahů. Lze nalézti v jejích Silhouettách mužů, v některých divadelních hrách a ovšem hlavně a především v jejích třech románech: Medřické, Vzpouře a Pánu. Všecky tyto tři poslední knihy shodují se v tom, že končí rozlukou ženy s mužem. Medřická rozchází se s mužem, jakmile stala se matkou — muž v jejím životě vyplnil svůj úkol, je zbytečným, nyní je úkol matky k dítěti. Podobně i ve Vzpouře Milča rozchází se s mužem; stojí před volbou, buď muž, buď dítě a m a t k a jde za dítětem. V Pánu odchází Zdena od Staňka ne zdánlivě, proto, poněvadž muž je již zbytečným, ne proto, že je nutno volit mezi mužem a dítětem, ale poněvadž ten muž, s nímž Zdena žije, byl nečistým. Avšak tento důvod je jen zdánlivý, je vnější, je autorkou podložený, je to jen ten nový moment, o němž jsem se zmínil — vpravdě i zde důvod je velmi blízký důvodu,

pro nějž nastala rozluka u Medřické i Milčy. Pravým důvodem je zbytečnost mužova, muž vyplnil svůj úkol a tedy konec. Zdena paní Kunětické je eroticky založená povaha. Žije od samého dětství pohlavně vzrušena, byli v ní démoni erotických tužeb snad již v šesti, sedmi letech. Muž to byl, jehož očekávala ne jako spasení, ale jako nutnost a »výsledek všeho, čím dosáhla svého mladého ženství«. Přišel Staněk a vyřkla-li jeho jméno, bylo to jistě jméno všech mužů, jež náhodou bylo mu její duší přisouzeno. Říkala mu »Jediný«, poněvadž byl ohniskem, z něhož přijímala světlo milionů. »Žízním svatou žízní, můj Jediný.« Líčí-li autorka polední pražskou promenádu a mluví-li o tom, že pohlaví bylo v slavnostním úboru, že šustilo hedvábnými spodničkami a lesklo se cylindry, pán — dáma, to že byl pojem pohlaví v polední nádheře, jež šla oslavit slunce, zaujímá její Staněk a Zdena jen právě také podobné místo pána a dámy: jejich vztah k sobě je čistě jen vztahem pohlaví k pohlaví. Nic jiného jich nespojuje. Zdena paní Kunětické, jak ji poznáváme v 1. díle románu, není také dívkou, která by se dala mýlit klamnou domněnkou o dosavadním životě Staňkově. Žádá sice na Staňkovi, aby vyřkl, že není mužem zločinným, ale příliš dobře ví, — to ze všeho vysvítá, — že Staněk měl své »tapetové dvéře« a že šel cestou, kudy šli tisícové. Přišel prvý, rozhodla se pro něho, aby učinila zadost své erotické žízni. Vsadila všecko na tuto jednu kartu a prohrála. Prohrála ne proto, že Staněk byl nečistý muž — i vedle muže s čistou minulostí bylo by manželství došlo k stejným koncům, manželství založené ne na lásce duše k duši, nýbrž na pouhé touze pohlavní, jíž dovedl by vyhovět muž kterýkoli — prohrála, poněvadž manželství její je prostitucí, prostitucí vlastně je poměr ten již od samého počátku. Rozluka, která nastává u Medřické a Milčy vlivem mateřství, tu nastává již vlivem rozčarování. Dostavuje se prázdno, desilluse, muž, který byl jen zástupcem pohlaví, ne však manželem v pravém smyslu, ne i duchovním druhem, se nyní Zdeně zošklivuje. Pouhou pohlavností nemohlo by existovati žádné manželství a ne také manželství Zdenino, i kdyby Staněk byl mužem sebe čistším. Manželství je a musí být právě něčím víc, něčím jiným, nežli tělesným vztahem muže a ženy, jen pouhých zástupců dvou pohlaví, jinak je v každém případě rozvrat. Volání po čistotě mužově bude v takovém případě lékem bezúčinným, tím více, děje-li se opět víc z důvodů tělesných — Zdena bylo »okradena o prvenství zázraků«, to u této Zdeny s její erotikou také silně padá na váhu. Pí. Kunětické uniká naprosto smysl pro rodinu jako celek. Ovšem i rodinu chceme novou jako manželství nové, založené nejen novým čistým mužem, ale i novou ženou. Mohlo by se zdáti, že pí. Kunětická volá tedy a touží po onom novém muži. Jistě není tak zcela spokojena s mužem dosavadním, to ze všeho vyznívá. Malíř zobrazil nyní autorku, zrak upírající do dálky. Pátrá zrak její — hledá tam onoho muže nového? Ale její Medřická, její Milča a její Zdena nevěděly by, co s novým mužem počíti. V Meliši ve Vzpouře tanulo jistě autorce na mysli cosi nového, ale Meliš je ubohá postava a i v tomto ubohém Meliši Milča celá se rozplyne. Nový muž pro Medřickou, Milču a docela Zdenu? Novému muži musí odpovídat n o v á ž e n a. Ale pí. Kunětická je starou ženou a pochybuji, že nám již stvoří novou ženu a tím méně nového muže. Její díla ukazují pouze, že něco shnilého je ve

státě dánském — v dosavadním soužití muže i ženy. Paní Kunětická není si tak zcela jista, kde, v čem a také, kde by byl lék, ale i tou negací, tou neujasněnou touhou po něčem jiném a lepším, díla její jsou zdůvodněna a znamenají pro nás v jistém smyslu pokrok.

Jako v obou svých předcházejících románech, je tedy i v Pánu pí. Kunětická naturalistkou — je naturalistkou v celkovém pojetí i v jednotlivostech. Čistě naturalisticky líčí hned na počátku dívčí dospívání, celé okolí Zdenino je zabarveno naturalisticky, na př., jak líčí tetu Zdeninu a její vdovství, zabíhá to zde až do zolovské nehoráznosti. Od Zoly má také pí. Kunětická symbolismus, upozorňuji na př., jak symbolisuje Vltavu a Petřín, aby vše kolem Zdeny i v Zdeně naplnila smyslností, nebo jak symbolisuje ty kamelie na chodbách zámečku. Celý poměr Zdeny a Staňka je podán právě jen naturalisticky.

Mám-li se dotknout i některých jiných jednotlivostí, tedy vytýkám nejednotné pojetí Zdeny. Zdena prvého dílu a Zdena druhého dílu, toť vlastně dvě různé osoby. Do Zdeny II. dílu vkládá již pí. Kunětická všecky myšlenky a city, jak k nim sama při obírání se problémem pohlavním dospěla, příliš ze všeho vyzírá filosofující autorka — Zdena I. dílu takové náhlé evoluce a revoluce sotva byla schopna.

Sloh autorčin je vervný, oplývá mnohými, často velmi suggestivnými obrazy, nezřídka však i obrazy zbytečnými a nepřiléhavými. Strhne vás v proud, jste-li přístupni dát se jím unášet. Odpovídá plně temperamentu spisovatelčinu. *Z.*

Její Bůh, lyrický román Karla Hilara, který podivným as řízením dožil se i druhého vydání, má dosti pěkné stránky, na př. o štěstí, ale naprosto neujasněné řádky o ženě, její passivnosti atd.; má některé dobré věty impressivní, ale vedle nich řadu naivit; může udržet zájem, dovede možná i vzbudit zdání velká a klamná, zdání hloubky, ale hodnot nových a svých nemá. Svědčí, jak román analytický jen v novosti, hloubce i šíři své analyse má svoji cenu a slávu; jinak že jen synthesa platí.

V něm skoro vše je otřelé, známé, ničeho nového, ani pod novým hlediskem podaného. Není v něm síly a života. Vše jest jen knižní. Škoda, kdyby byl autor vzal něco, co by nebyla jen ubohá sádra rozbitých odlitků, z níž se nedá nijak pracovati k dílu, ale silná hlína matky země, pak by třeba prostým tahem prstem byl mohl osvědčit svoji sílu. Takhle ukázal jen svoji dovednost, které se nikdy nepodává dobrá hlína, jež žádá mohutného imperativu silného ducha.

Jako by celou psychologii autorovu vyjadřovala slova, jež pronáší o Elbě, jež je více nositelkou děje než »její bůh«: ...»a vykládala, dovozovala resultáty svých úvah, proč asi to a ono.« I on kombinuje a dosuzuje, veden knihami. Ale nedává čtoucímu příležitosti poznati, na kolik umí sám pozorovat, vidět, a tedy i tvořit. Analysa většinou přejatá a rozmělněná, synthesa pak nemožná: tak se představuje tato sentimentální historie lásky s pessimistickým koncem. *Hc.*

Těžko jest povědit něco jednotného a úhrnného o Studentském almanachu (1905). Jest pestrý. Tu a tam jeví se v něm psychologie dnešní mládeže, ale obrazu úplného nepodává. Rozstřiklost, nelad jsou jeho známky. Prosy jsou většinou rázu memoirového. »Všední cesta«

buď nedovedla zachytiti, čeho chtěla, nebo spíše jest naivní užaslostí nad něčím, čehož spodin a posledních příčin nedohlédá; jinde jest to neorganičnost myšlenek a jich malá tuhost, co vadí (O jednom mladém lit. snu). Za to pěkné, svižné jsou vzpomínky na Berlín, Paříž (kult. dokument). V belletrii mají prvenství Šrámek, jehož kus nese znaky jeho novější tvorby: nalomenost sujetu nerozechvělého (jako dříve), ale podivně zatrpklého a zahořklého cynismem, a Těsnohlídek, jehož balladou jde jeho melancholický stesk záhadný a mlha, která zakrývá dálky, do nichž už už nahlížíme. Verše kromě několika známějších jmen jsou až i podprůměrné. — Nový almanach nebude již belletristický a právem; bude tak míti širší a volnější cestu: spíše tak dojde ucelenosti, jasnosti a tím získá i na ceně, jež bude trvalejší. *Hc.*

Poučná:

MUDr. Ant. Heveroch: Diagnostika chorob duševních pro mediky a praktické lékaře. MUDr. Karel Helbich: Pohlavní choroby. MUDr. G. Bunge: K otázce alkoholu.

Diagnostika chorob duševních pro mediky a praktické lékaře. Napsal MUDr. Ant. Heveroch, docent neurologie a psychiatrie na čes. univ. v Praze. Str. 660. Náklad. Hejdy & Tučka.

Je-li ve které vědě diagnostika těžkou úlohou, je to ve vědě psychiatrické. Tato obtíž leží v podstatě psychiatrie jako duševní vědy. Duševní choroba i zcela vyhraněná má dle různého ustrojení duševního různý obraz; dále jednotlivé duševní choroby nedají se od sebe vždy přesně odlišiti, stává dosti forem přechodných a kusých. Z toho pak vznikají, velké obtíže pro přesnou klasifikaci. K tomu přistupuje též ta okolnost, že psychiatrie ve svém vývoji jde dále: nespokojuje se s těžkými formami psychos, ale všímá si dnes i lehčích stavů chorobných; studuje na př. přechodní chorobné stavy u zatížených lidí, abnormní karaktery, u nichž nedochází ku propuknutí duševní choroby, choroby pudu pohlavního, choroby vůle atd.

Čím složitější a nejasnější je tento komplex duševních chorob, tím více se pociťuje potřeba přesného, kritického měřítka, potřeba kritické diagnostiky. Že toto rozpoznání má také velký praktický význam, je známo: Včasným rozpoznáním na př. »melancholie« můžeme předejíti neočekávané sebevraždě, jako rozpoznáním počátku »paralysy« zachráněna byla již často rodina od finančního zničení.

Heveroch vyplnil v naší literatuře vědecké svou »Diagnostikou duševních chorob« citelnou mezeru vědy psychiatrické. Jeho diagnostika bude výbornou pomůckou pro výchovu psychiatrickou. A můžeme ihned dodati, že je to dílo stejně vědecky cenné jako praktické.

Spisovatel volil ku psychiatrické výchově jinou cestu, než jaká bývá obvyklá u podobných úvodů a diagnostik. Nahradil totiž schéma diagno-

stické živými obrazy, t. j. zajímavými, vzornými chorobopisy. Postup jeho methody je tento: Nejprve předvádí studujícímu pacienta; vyslýchá ho tím, že mu klade řadu určitých otázek a zaznamenává podrobně jeho odpovědi. — Když si byl takovýmto způsobem opatřil obraz jeho duševního stavu, učí na něm viděti karaktery choroby duševní. Z řady mimořádných a vedlejších příznaků vyzvedá hlavní a z těch konstruuje diagnosu. — Je to methoda diagnostiky klinické, která je pro počátečníka mnohem životnější a cennější. Spisovatel se přesvědčil jako učitel, že touto methodou se učí posluchači mediciny mnohem rychleji rozpoznávati duševní choroby a že mají na vědě větší zájem a proto jí užil i ve svém díle. A chorobopisy, jež za tím účelem vybral a pečlivě sestavil, mají velkou cenu.

V rozboru, který je přiložen ku chorobopisu, učí studujícího nejen viděti chorobné příznaky, ale, což je v psychiatrii zvláště těžké, jíti za tyto ku chorobě samé. Učí neusuzovati dle okamžité nálady, již u pacienta shledáváme, nedati se klamati na př. jistým stadiem choroby, ale viděti podstatu nemoci a nemoc samu. To je v psychiatrii velmi důležité a k tomu Heveroch svou diagnostikou výborně vychovává.

Dílo je zároveň samostatnou prací vědeckou. Spisovatel má své vlastní pojetí a roztřídění chorob a snaží se všude hlavně při jistých dosud nedosti vyhraněných typech své odlišné stanovisko zdůvodniti. Za cenné pokládám, že pojal do své diagnostiky též přechodné chorobné stavy duševní u degenerovaných a choroby pohlavního cítění, které u diagnostik zřídka nacházíme.

Kniha celá je psána slohem a formou přednášek klinických, je lehkou ke studiu a příjemně se čte. Četné a zajímavé chorobopisy ji činí tím poutavější. Proto možno ji vítati i po této stránce jako dobré dílo výchovné. —*k*...

MUDr. Karel Helbich: *Pohlavní choroby.* (Nákladem Hejdy a Tučka.)

Kniha snaží se mít dobré stanovisko potud, že nabádá k úplné zdrželivosti a že v ní nevidí naprosto škody. Ale počítá s danými poměry a je kompromissní v tom, že má rady pro ty, kdo nejsou zdrželiví. Ale i tak je pokrokem v domácí naší literatuře tohoto oboru. Pokrokem je i to, že autor otevřeně je proti regulaci prostituce, neboť dochází k závěru, že policejní dozor neposkytuje ani v nejmenším ochrany a že jedinou bezpečnou ochranou jest, vyhnouti se všem nemanželským pohlavním stykům vůbec. V tom směru kniha je lepší než podobná kniha Rožánkova, která hájí regulaci prostituce. *n.*

MUDr. G. Bunge: *K otázce alkoholu.* Přeložila Dr. Alice G. Masaryková. Úvodem opatřil prof. T. G. Masaryk. Tato přednáška byla Bungem, universitním professorem fysiologické chemie, prosloveną již r. 1886 v aule university basilejské. Měl by si ji u nás přečísti kde kdo, neboť není jen reformátorským kázáním proti alkoholu, nýbrž vědecky ukazuje, čím alkohol člověku je a co pro lidstvo znamenala by abstinence. Bunge poučuje především o úplné bezužitečnosti alkoholu pro tělo lidské, alkohol ani nezahřívá, neboť pocit tepla je sebeklamem a sesílen

patrně tím, že jsou otupena střediska mozku, která způsobují pocit zimy. Následky alkoholu, které se obyčejně vykládají za podráždění, ve skutečnosti jsou úkazy ochromení. Funkce jasného úsudku a kritičnosti je seslabena, následkem toho převládá život citový, zbavený pout kritičnosti. Živá gestikulace a zbytečně silné výrazy opilých jsou rovněž následky začínajícího ochromení mozku, neboť jsou odstraněny překážky, které střízlivý člověk klade v cestu každému zbytečnému pohybu, aby tak spořil svou sílu. K úkazům ochromení, obyčejně vykládaným za vzrušení, patří též otupení pocitu únavy. Pocit únavy jest však ventilem bezpečnosti na našem stroji. Kdo omamuje pocit únavy, aby mohl dále pracovati, podobá se člověku, který násilně zavře ventil, aby mohl stroj přetopit. Je tedy klamná domněnka, že totiž alkohol unavené posilňuje, nejširší vrstvě lidové velmi osudná. Tisíceré pokusy dokázaly, že vojáci v každém podnebí, ať ve válce či v míru, za vedra, deště i zimy nejlépe snášejí všechny námahy a svízele nejtěžších pochodů, když neposkytuje se jim úplně žádných lihových nápojů. Jsou-li dle Bungeho škodlivy již následky mírného pití, tím více zneužívání lihovin. Polovina všech nemocí má původ v alkoholu. Téměř všichni lékaři shodují se v tom, že mnohé z těchto nemocí jsou ve značné míře dědičné, zvláště je tomu tak s chorobami nervovými, počínajíc od zcela lehké nervosy až k vyslovenému šílenství. Stejně hrozný je poměr mezi pijáctvím a zločinností, 70 až 80 procent všech zločinů je výsledkem pití alkoholu. Jen ve Spojených Státech severoamerických konsum lihovin v letech 1860—1870 uvalil na národ přímý výdaj 3 milliard, nepřímý pak 600 millionů dollarů, zničil 300.000 životů lidských, vehnal do chudobinců 100.000 dětí, nejméně 150.000 lidí do žalářů a donucovacích pracoven, zavinil při nejmenším 2000 sebevražd, ohněm a násilím přivodil ztrát aspoň 10 millionů dollarů, 20.000 žen udělal vdovami, million dětí sirotky. A hospodářská stránka této otázky? V některých krajích Evropy zpracuje se v alkohol čtvrtina všeho sklizeného obilí a značná část, snad celá desítina všeho civilisovaného lidstva s horečným spěchem se zaměstnává rok co rok, den co den výrobou jedu, který pak všichni vespolek spotřebují, aby tak ničili práci, prázdnili kasy, plnili chudobince, nemocnice, blázince, káznice! Bunge je pro úplnou abstinenci, a právem. I kdo pije málo, svádí jiné. Alkoholismus dělá člověka lenivým, unavuje smysl pro vše ideální, stává se mocnou překážkou v pokroku lidstva. Člověk, který se zřekl lihových nápojů, ničeho neztratí, naopak stane se účasten většího štěstí, větší radosti ze života. Masaryk v úvodě dobře praví, že domněnka o nutnosti pití je pověra. Brožura ukončena Slovem k dělníkům — slovem, které mělo by u nás stát se živým skutkem. *D.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Kdo se vyzná v mlhách a úskocích kurie! Když cremonský biskup Bonomelli vydal svůj pastýřský list, ve kterém theoreticky se prohlašoval pro rozluku státu a církve, psalo se, že Bonomelli je dů-

věrný přítel papežův, ano naznačovalo se tajuplně, že samému papeži není tato moderní myšlenka nesympatickou. Nové zprávy roznášejí, že Bonomelli upadl pro své svobodné názory v nemilost. Ale upálit se ovšem nedá: jel do Říma a žádal o audienci. To přece znamená dost, že se podrobuje. Ale audience mu byla odepřena. Než to ještě není konec: soukromě prý jej papež dal ujistiti svou přízní. Tomu rozuměj, kdo můžeš. Nejspíše bude tak, jako ve sloupcích našeho »Čecha«: v Americe si nemůže dosti vynachválit požehnání naprosté odluky pro církev, presidenta Roosevelta za to velebí, a kdyby se o tom někdo zmínil u nás, vrhne se na něho.

Doma si může katolicismus leccos dovolit, zač se jinde stydí. V Italii je značně rozšířen katechismus Perroneův, schválený všemi církevními úřady. Ve svým silných výrazech (a výpadech zvláště proti moderním názorům a proti protestantismu) již značně zmírněn byl tento katechismus přeložen do němčiny, ale nyní jest toto vydání vzato z oběhu, patrně aby jako dokument nesnášelivosti neotevíral oči lidem příliš dobré vůle.

Rozluka ve Francii porazila ministerstvo Rouvierovo způsobem skoro záhadným, a jistě neočekávaně. 267 hlasů proti 234 se prohlásilo proti vládnímu stanovisku v provádění inventury, ač chování vlády bylo v debatě uznáno za správné a klerikální a monarchistické agitace a machinace odsouzeny. Proti vládě se postavila část progresistů, radikálů a socialistů. Odsuzovali její nerozhodnost a tak se divně sešli se zpátečníky. Kombinovalo se na straně klerikální všelijak, ale hned sestavení nového ministerstva a jeho přijetí zabezpečuje, a od té doby také již dokázalo v této choulostivé otázce stejný postup: energii spojenou s »obezřetností«.

Soupis inventury kostelní má také své humoristické stránky: v samé Paříži prý se zjistila spousta ostatků svatých často v několika exemplářích: čtyři hlavy jednoho a téhož světce, z jiného kosti, že by stačily na neméně koster atd. Jsme teď zvědavi, jak bude »nevěrecká« vláda předávat takovýto inventář novým kultickým spolkům! Je přece jenom zle, když se nepovolané a nezasvěcené ruce vměšují do domény posvátnosti! Ostatně 4 těla nebo hlavy jednoho světce není tak mnoho; vědělo se již dřív, jen že nemohlo být tak pohromadě zjištěno, že sv. Basilius má teď 4 těla a pět hlav; nejbohatší je sv. Juliána: 20 těl a 26 hlav. I v Praze prý je tělo sv. Dionysia, jedno ze čtyř.

Nedivíme se, že François Coppée zakládá ve Francii na obranu církve »ligu katolického odporu«.

Bylo by smutné, aby se mezi francouzskými opravdovými katolíky neshledalo dosti rozumných lidí, kteří odsuzují odpor proti inventuře. 25 vynikajících katolíků, mezi nimi šíře známý Brunetière, uveřejnili ve Figaru otevřený list k biskupům, žádající o zastavení boje proti přirozenému provádění jasného zákona.

Potíže má francouzská republika s důstojníky, kteří odpírají poslušnost při provádění inventury, a ještě větší s vojenskými soudy, které je za to mají trestati. Vojenské soudy — jsou patrně málo jiné od dob Havlíčkových u nás — přímo okázale osvobozovaly renitentní důstojníky, nebo jim vyměřovaly tresty směšně nepatrné. To je očividná demonstrace vojenských kruhů proti zákonu

o rozluce, proti vládě, proti parlamentu, proti lidu. Ostatně není tato součinnost a vzájemná podpora »šavle a kropáče« ničím novým. Křiklavý případ společenských zájmů, stejného postupu, jest znám z afféry Dreyfussovy: celá ta kampaň, která rozrušovala, rozrývala Francii, nebyla než dohoda mezi militarismem a kongregacemi, které si vzájemně pracovaly do rukou. Rejdy boulangeristické nebyly nic jiného. A konečně skoro celý dnešní francouzský »nacionalismus« — jak už i my v Čechách začínáme prohlédat — není než táž alliance. Militarismus je světem pro sebe uzavřeným zařízením — jako církev namnoze — středověkým, tudíž konservativním až zpátečnickým. Slepá poslušnost, bezmyšlenkovitost a násilí jsou methodami obou dosud. Rozumí se, že toto chování vojenských kruhů nepřispěje k jejich sblížení s občanstvem a zpopularisování. Zvýší jen protimilitaristickou agitaci. Že by vedlo k odstranění vojenského kastovnictví, na to není ještě vývoj dosti daleko. Ale návrh na úplné zrušení vojenských soudů již byl dán.

»Čech« se staral, kdo bude živit kněží. Ve Francii podalo 15.000 duchovních žádost o pensi nebo dočasnou podporu. Starosti byly tudíž patrně oprávněny. Pastýři nemají as mnoho důvěry ve svá stáda, že by si jich vážila tak, aby se jim při systému self supporting church vedlo tak dobře jako při státním služném. Aby poslechli jednoho ze svých prelátů, připravili se na apoštolskou chudobu a mohli, živíce se sami jinak jako Tarsenský Pavel děláním stanů, říci s ním »já jsem však ničeho toho neužíval«, »pracujeme, dělajíce rukama vlastníma«, — na to nemají asi dosti nadšení pro věc.

Divné požehnání bude míti z francouzského pokroku naše Rakousko i náš český národ: již několikrát se proneslo, že francouzské kongregace se zakupují v Čechách. Zaznamenáváme nejnovější případ, koupi velkostatku Horního Studence na Chotěbořsku, mimo jiné také pro tu zajímavost, že prostředníky jsou »bratři« Poláci a financujícími činiteli polští — židé. Církev katolická pěstuje antisemitismus, ale židovské peníze — non olet.

Když už jsme v Čechách: na letošek připadá 350leté jubileum prvního příchodu Jezuitů do Čech a 40leté jubileum druhého. Tomu prvnímu jsme se ovšem nemohli ubránit. Při druhém r. 1866 se bránili čeští svobodomyslníci, bouřili, hrozili na př. vystoupením z církve, ale — ovšem — smířili se a namnoze si dokonce osvojili jezuitského ducha a libují si v něm.

A když už mluvíme o Jezuitech: loni byl zrušen známý jezuitský paragraf říšské ústavy německé, a letos již mají v Německu první nadělení, které my tak dobře známe: jezuitské missie. Vychovatelské koleje ještě nesmějí Jezuité v Německu zakládat, ale dlouho jistě toho postrádat nebudou.

Naši veřejnost stále rozrušují agitace proti opravě manželského práva, při čemž nejde o nic, než o vymanění manželského zákonodárství z přežilého vlivu církve. V tom je Rakousko hned vedle Španělska. Že církvi katolické nejde o manželství, rodiny a mravnost, to je při jejím celibátu, vynášení panictví atd. samozřejmé. Teprve teď vší mají si jiné strany této otázky též. Některé časopisy, zvl. »Právo Lidu«

a »Čas« vhodně paralysují klerikální zatemňování lidu. Také živým slovem na schůzích počíná se vyjasňovat. Ale to vše nestačí. Pokládáme za naléhavou povinnost jmenovitě sociálně-demokratické strany, aby se ujala této práce uvědomovací, zvláště když je z různých časopiseckých zpráv patrno, kterak v jejích vlastních řadách neinformovanost o tom, oč jde, je tak žalostná, až straníci podpisují petice klerikální proti reformě. Ostatní strany pak by měly místo neupřímného — ostatně neprováděného — »boje« proti klerikalismu postarati se o to, aby proti informacím s tisícerých kazatelen bylo postaveno správné vylíčení věci slovem na schůzích, letáky a j. Při tom proti hrůze rozvodu by stačilo ukázati na manželství a rodiny evangelíků a Židů, pro něž již dnes platí, co se pro všechny občany požaduje.

Vedle toho mohutní klerikální agitace pro konfesijní školu. Pastýřské listy obou moravských hierarchů jsou jí věnovány. Katolický Schulverein mohl zase na své 20. valné schůzi čísti pozdravný telegram následníka trůnu arcikníže Františka Ferdinanda, k tomu též premiera Gautsche, zahraničního ministra Goluchowského. Jak se ty dva zájmy stýkají, viděti z toho, že tento školský spolek vedle protestu proti svobodné škole přijal též resoluci proti reformě manželského práva.

O výročních oslavách arciučitele Komenského i jindy mnoho se blouzní o svobodné škole; výrok profesora Masaryka o katechetských denunciacích a ohlas, jejž nalezla výzva ke konstatování případů, kdy bylo denuncováno, svědčí o tom, jak naše školství zakrňuje pod tlakem klerikálního ducha; učitelstvo se domáhá svobody školy a svobody své. Jest jisto, že za nynějších okolností nedobudeme svobodné školy rázem. Jediná cesta jest cesta postupná: naléhati na to, aby školské úřady prováděly zatím aspoň to, co je zaručeno nejen duchem, ale i literou zákona; škola je podle zákona ústav veřejný, nekonfesijní. Tuto cestu nastoupili čeští evangelíci: žádají, aby zákonem zaručená veřejnost a rovnoprávnost byla respektována, t. j. aby bylo odstraněno všecko konfesijní ve škole z odznaků, modliteb, pozdravů. Jsme zvědavi, jak se k tomuto požadavku, který nechce žádných milostí nebo výsad, nýbrž vrací se k zákonu, zachovají nejen školské úřady, nýbrž též veřejnost, na př. učitelstvo a jeho zástupcové v okresních školních radách, jeho orgány tiskové a organisace spolkové, samospráva, časopisectvo různých politických stran. — Neúředně dosud se proslýchá, že zemská školní rada dala již návod okresním radám výnosem ve příčině modliteb, v němž prý činí rovnoprávnost závislou na procentu menšin konfesijních. Nehledě k tomu, že patrně procento jistě bude požadováno značně vysoké, takže výhoda nebo spravedlnost by se stala skoro illusorní, zásadně není správno měřiti spravedlnost podle procent.

Klerikalismus a škola, respektive katolicismus a škola, to je zvláštní kapitola u nás jako jinde. Katolicismus se ve školství — jako vlastně v jiných oborech též — jaksi nemůže vžíti v nové, historicky vyvinuté poměry, nemůže se smířiti s nynějším stavem, dle něhož škola již není ecclesiasticum, nýbrž politicum nebo publicum. To je znát v maličkostech právě tak jako ve velkém. Na venkově se to cítí na př., kde katolický farář je tak stár, že by v úřadě před novými školskými zá-

kony z r. 1868. Je tomu již skoro 40 let, ale necírkevní škola, učitel na vikáři nezávislý, faráři a jeho dozoru nepodléhající, je mu dosud ohavností a bezprávím na církvi páchaným, skoro jakousi stálou provokací. Když škola, tedy církevní škola, a když ne církevní, raději žádná. Takové názory má také francouzský klerus a katolicismus: odvetou za provedenou inventuru zpustošili v St. Etienne de Mermorte u Nantes veřejnou školu. Republika správně, rozumně postupovala, že především naprosto odstranila vliv církve ze školství. Věnovati větší péči škole, omezovati moc církve v ní, to by byla záslužná osvětová práce. Kdyby touto cestou se chtěla bráti vykřikovaná »antiklerikální liga« na Moravě, každý dobrý člověk by ji rád pozdravil a podepřel. »Bojem« však nedokáže nic.

První horlivost a počátečná troufalost klerikalismu přece jen semírní, zvláště když vidí, že methoda zastrašovací nepůsobí: proti prof. Masarykovi nebyla podána žaloba pro zločin rušení náboženství dle § 122 tr. z., a vyšetřování pro § 303 tr. z. proti ev. faráři Dušk ovi z Kolína bylo zastaveno. Disciplinární řízení proti prof. Judovi z Prostějova bylo rozhodnutím zemského výboru zaraženo, zásluhou — německých přísedících. To prý je už dávná zkušenost specielně ve školství moravském, že něco pokrokového projde v okresních školních radách zhusta jen zásluhou Němců. Není to příznačné svědectví pro českou svobodomyslnost, antiklerikalismus?

Jinde zase troufalost roste. »Nedáme si bráti svou víru!« štalo se heslem katolických ne trpitelů, ale násilníků, kteří ohrožují na schůzích na Moravě bezpečnost i život »odpadlíka« Svozila a jiných, kteří se odvažují mluviti proti klerikalismu. Fysické násilí jest jen důsledkem násilí duchovního a duševního, bez něhož neobstojí klerikalismus. Že ho užívá, tomu se nikdo nepodiví. Ale překvapující je, že je snesou lidé necírkevní.

Byly ohlašovány odstupy od katolicismu v Prostějově následkem denunciace faráře Dostála. »Čas« vyslovil pochybnost, a byl z Moravy prudce okřiknut. Ale podnes není slyšet nic určitého. Máme také své pochybnosti. Zvláště pak teď, když zemský výbor nepodlehl terroru, neshledá snad nikdo příčiny k demonstrativnímu vystoupení: vždyť přece věc pokroku zvítězila! Klerikalismus podlehl! Nedáme se! — A bude ticho zas.

Není pochyby, že klerikalismus hojně využije výhod rozšířeného volebního práva. V alpských zemích jest ve vládním návrhu volební opravy již tak provedeno rozdělení mandátů, že vyjdou z voleb muži rozhodně katoličtí. Tato jistota prý také změnila smýšlení následníka trůnu, které dříve bylo proti všeob. volebnímu právu odmítavé.

Že v Kraňsku a j. užívají kazatelen k agitacím volebním, nemusilo být ani konstatováno v parlamentě Ferjančičem.

Z Ruska je slyšet málo náboženského a církevního. Neurovnané zmatky politické, sociální, národnostní, absorbují všecko. V neurčitých jen rysech se praví, že byly zahájeny přípravné práce ku svolání církevního sněmu, k nimž byli přibráni též z laiků znalci práva a theologie, jako kyjevský profesor kn. Trubeckij, Aksakov, gen. Kirějev, Chomjakov a j. Ale co je to: zahájení přípravných prací ke svo-

lání koncilu! Název dlouhý, cesta k uskutečnění ještě delší, a pak teprve obsah, výsledek, provedení!

Jak vypadá v Rusku provádění úkazů o náboženské svobodě, výmluvně křičí konfiskace některých náboženských spisů hr. Lva Tolstého »Zpověď« a »Křesťanské učení«. Byly konfiskovány proto, že je odsoudil synod. Kde je tu svoboda a snášelivost?

Nástupcem Strossmayerovým v biskupství ďakovském bude prý jmenován záhřebský kanovník dr. Ignác Martinic.

Ohlašované hromadné vystupování sociální demokracie v Německu z církví jako demonstrace proti vládní předloze školského zákona se sice provádí, ale ne tak hromadně, ne v takovém rozsahu, jak bylo ohlašováno. Viděti z toho, že předložení zákona není vhodnou příležitostí a jeho obsah není dostatečnou příčinou k akci proticírkevní.

Obdobnou skoro otázku školskou mají v Anglii. Je viděti, že snaha o odcírkevnění školy je skoro všeobecná. Před několika jen lety přijal konservativní parlament anglický školský zákon, kterým správa a dozor škol byl svěřen státní anglikánské církvi. Z toho vzbouření mezi dissidenty, t. j. protestanty různých jiných denominací, které jsou v příkrém odporu proti státnímu církevnictví. Odboj šel tak daleko, že dissidenti odpírali daně na školu a nechali raději zabavovati a prodávati svůj majetek. Nynější liberální většina z nových voleb vyšlá připravuje změnu tohoto konservativního zákona ve smyslu školy ne beznáboženské (to by ani nejliberálnější nechtěli), ale necírkevní, interkonfesijní.

V Německu a v Norsku skoro současně byla rozvířena církevní veřejnost otázkou učení a praxe křtu. Bremský evang. farář Mauritz neužíval prý při křtu předepsané formule. Poněvadž pak Bremy mají zvláštní neodvislé postavení církevní a nejsou podřízeny pruským konsistořím, činilo to obtíže církevně-právní a dogmatické. Mauritz se nabídl, že děti pokřtí znova dle zvyku. Do sporu zasáhla tübingská teologická fakulta dobrozdáním profesora Gottschicka (směru kritického, pokrokového), z něhož širší veřejnost zajímati bude a jistě i spor vyvolá názor, že platnost a moc křtu nezávisí na užívání obvyklé křestní formule, poněvadž křest, nejsa magickým prostředkem, nepotřebuje kouzelné formule.

Scholastičtější ráz má spor v lutherské církvi norské, která je proslulá svou orthodoxií. Orthodoxní kruhy se brání do krajnosti proti jmenování dra. Ordinga profesorem bohosloví, poněvadž popírá nauku o novém stvoření lidské přirozenosti v nitru dítěte při křtu, ač několik německých fakult se vyslovilo, že poněkud jen volnější, k reformovanému učení se klonící názor Ordingův má i v lutherské církvi své oprávnění. To už se blíží slovíčkářství středověkému, jehož dozvukem byl marburský spor Luthera a Zwingliho o slova »to jest tělo mé« v ustanovení Večeře Páně.

O uměle udržované konservativnosti státní evang. církve v Německu svědčí fakta, která právě zaměstnávala tisk i parlament, že totiž »kritičtí« docenti theologických fakult v Prusku

čekají za posledních 15 let na své jmenování mimořádnými profesory průměrně třikrát tak dlouho jako »positivní«, jež dodává jmenovitě Greifswald.

O přestupu princezny Eny Battenberské ke katolicismu bychom se nezmiňovali, kdyby při něm nebyly tuze zajímavé dva momenty. Volnost náboženského přesvědčení a změny konfese je nám věcí samozřejmou. Ale stojí-li princezně královská koruna španělská za mši, čím vyniká mravně, karakterově taková princezna nad negramotného nádeníka, který změní svou církevní příslušnost za pytel mouky, nebo nad cikána, který dá pokřtít své nemluvně několikrát za sebou na různých místech k vůli dárku do vínku? O přesvědčení tu nemůže přece být ani řeči. A když tato budoucí španělská královna za prvního nadšení »přesvědčené« konvertitky věnuje papeži 2 miliony franků pro církevní účely, t. j. zde, jak se za to má, na katolickou agitaci ve Francii, není divu, že rozhorleně protestuje nejen Evang. Svaz v Německu, ale zdrželivě se vyslovují též některé katolické listy. K tomu druhý moment: při svém přestupu 7. března 1906 v St. Sebastianu byla tato vnučka býv. anglické královny Viktorie znova pokřtěna a přijala jména Viktorie, Eugenie, Kristina. Tedy katolická církev neuznává křtu jiných křesťanských církví, ani anglikánské, která je jí přec aspoň ve zřízení a ritu nejbližší.

Do církevní rubriky spadá také houževnatě se udržující pověst o tom, že papež, neoficielně ovšem, sprostil uherského krále závaznosti korunovační přísahy z r. 1867. Do církevní rubriky spadá jako svědectví o vatikánské politice. +

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Philosophische Wochenschrift und Literatur-Zeitung unter Mitwirkung hervorragender Fachgelehrten, herausgegeben von Dr. Hugo Renner, Charlottenburg, — je nový týdenní časopis populární, obsahující stručné články a referáty; stojí 3 mk. čtvrtletně. — R. Kassner, Moral der Musik, 1905. — Upozornili jsme již na souborné dílo: Die Kultur der Gegenwart. (Ihre Entwicklung und ihre Ziele. Herausgegeben von Paul Hinneberg. In vier Teilen mit vielen besonderen Abteilungen: Teil I. Die geisteswissenschaftlichen Kulturgebiete. Religion und Philosophie, Literatur, Musik und Kunst (mit vorangehender Einleitung zu dem Gesamtwerk). Teil II. Die geisteswissenschaftlichen Kulturgebiete. Staat und Gesellschaft, Recht und Wirtschaft. Teil III. Die naturwissenschaftlichen Kulturgebiete. Teil IV. Die technischen Kulturgebiete.) Jednotlivé svazky již vycházejí, podávajíce zpracování posavadních vymožeností vědeckých a kulturních ve všech oborech soudobého života. — F. Kraus, Der Völkerlod. Eine Theorie der Dekadenz, II. Teil, 1905.— L. Woltmann, Die Germanen und die Renaissance in Italien, 1905: hlavní představitelé italské renaissance jsou prý germánského původu; důkaz (?) se provádí biograficky. — Dr. J. Fromer, Das Wesen des Indentums, 1905. — Antonín Menger, Nová mravověda. Se svolením spisovatelovým přeložil dr. Lev Winter. Nákladem Tiskového výboru československé sociál.-demokratické strany dělnické. Cena 50 hal.; K. Kautsky, Ethik, 1906. (O obojím spise napsal jsem obšírnější kritiku — nesouhlasící — do Zeitschr. f. Socialwissenschaft). — C. Sabatier, Le Socialisme libéral ou Morcellisme, 1905: pokus o usmíření socialismu a agrarismu; rolníkům se mají ponechat kousky půdy (odsud název: morcellisme), výroba tovární má být zespolečenštěna. — Max Kulisch (Privatdoz. f. österr. Staatsrecht an der deutschen Univ. in Prag), System des österreichischen Gewerberechtes mit Berücksichtigung des neuesten Regierungsentwurfes. I. Bd., 1905. M. 4. — H. Kaufmann, Jahrbuch des Zentralverbandes deutscher Konsumvereine, 1905. — S. Stepňak, Podzemní Rusko. (Přel. R. Brož.) Nákladem »Samostatnosti«, 2 K 50 h. — A. L' Houet, Zur Psychologie des Bauertums, 1905, mk. 4. — M. Bourguin, Die socialistischen Systeme und die wirtschaftliche Entwickelung. (übers. v. L. Katzenstein), 1906, 9·5 mk. — J. Šusta, Dějiny nového věku, 1905: kniha je částí vše-

obecného dějepisu pro vyšší školy obchodní, ale poslouží každému dobře tím, že si způsobem a mírou u nás nezvyklou všímá vývoje hospodářského. — O. Hirschfeld, Die kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis auf Diokletian. 2. Aufl. 1905. — M. Maurenbrecher, Die Hohenzollern-Legende, 1906: se stanoviska marxistického. — J. Burckhardt, Weltgeschichtliche Betrachtungen, herausg. von J. Oeri, 1905. — P. Seippel, Les deux France et leurs origines historiques, 1905: pokus o výklad nynější Francie, jakožto synthese Francie tradiční a revoluční. — Die Antike und wir. Vorlesungen von Th. Zielinski, Professor an der Universität St. Petersburg. Autorisierte Uebersetzung von E. Schoeler. M. 2·40. — Der Mensch zur Eiszeit in Europa und seine Kulturentwicklung bis zum Ende der Steinzeit von Dr. Ludwig Reinhardt. Mit 186 Abbildungen und farbigem Umschlag nach Aquarell von A. Thomann, Zürich, 1905. M. 7. — A History of Matrimonial Institutes. By B. E. Howard, 3. sv., 1904. — F. Haucke, Grundriss des österr. Verfassungsrechts, 1905. — Von Brockhausen, Die österr. Gemeindeordnung, 1905. — Lexikon der gesamten Technik und ihrer Hilfswissenschaften. Im Verein mit Fachgenossen herausgegeben von Prof. Dr. Otto Lueger. 2., vollständig neu bearbeitete Auflage. 1. Band. 30 M. Stuttgart. —

Svaz Osvětový. Přátelům lidové osvěty! Zřízení Svazu Osvětového bylo uvítáno v celé veřejnosti české s radostným souhlasem, a již jediné provolání Národní Rady z 21. října m. r. stačilo, aby nejpřednější naše národní instituce přihlásily se za členy Svazu Osvětového. Má-li Svaz Osvětový plně dostáti své veliké úloze osvětové, potřebuje nutně nejen součinnosti a podpory mravní, ale také hmotné. Činným členem stanou se osoby fysické, které se zaváží k ročnímu příspěvku 5 K, skutečnými členy jsou korporace, jako okresy, obce, města a spolky, jež zaváží se k ročnímu příspěvku 10 K, zakládající členové platí ročního příspěvku 100 K (aneb jednou pro vždy 1000 K). Přihlášky členů, příspěvky i dopisy vůbec adresovati jest pouze Svaz Osvětový v Praze. Poučení o významu a úkolech Svazu Osvětového, stanovy a chek pošt. spořit. zašleme ihned na vyzvání. Předsednictvo Svazu Osvětového. Fr. V. Moravec, jednatel. Prof. Dr. Fr. Pastrnek, předseda.

Studentský obzor menšinový. Vychází 10krát ročně v Praze, Spálená ulice 26. Předplatné 2 K ročně, pro studenty 1 K 20 hal. Jednotlivá čísla 20 hal., pro studenty 12 hal.

Revue revuí (red. K. Pellant) podává pilně zpracované výtahy z listů českých a cizích (tyto se postupně rozšíří). Vychází 10. a 25. každého měsíce. Administrace a redakce: Král. Vinohrady, Máchova ul. 15 (100). Předplatné 2·40 K čtvrtletně, do ciziny 3·— K. Číslo pošt. spořitelny 871.726.

Zpověď dra Kramáře.

Do víru politických událostí, do rozčilení povstalého předlohou o volební reformě, vrhl dr. Kramář svou brožurku »Poznámky o české politice«. Těm, co si navykli posuzovati už i českou politiku se Svatoštěpánské věže vídeňské — a takových lidí je také dosti v Čechách — zdálo se, že brožurka přišla v nečas. Kdo se na věci dívá blíž a bedlivěji, názoru toho sdíleti nebude; nejméně vhod, jak se zdá, přišla brožurka vedoucímu orgánu strany dra Kramáře, který seznámil (a dost povrchně) své čtenáře s obsahem knížky úvodem, kde bylo řečeno, že dr. Kramář napsal své »Poznámky« v návalu — melancholie. Nu — ničeho mladočeský vůdce asi není tak dalek, jako právě melancholie a nejméně by to mohla být melancholie takového rázu, jakou si asi »Národní Listy« představovaly. Jisto je, že spisek dra Kramáře vytryskl z osobní potřeby autorovy a má-li se jich původ odvozovat už citově, zdá se nám, že dr. Kramář cítil pod tíhou velké zodpovědnosti jistou politickou osamělost, ale nikoliv onu »splendid isolation« v politice známou, nýbrž opuštěnost se svými politickými a taktickými zásadami, která v něm budila jistý strach a obavu pro budoucí vývoj české politiky vůbec a mladočeské zvláště. Jen tak mohla za stávajících okolností povstat knížka z péra mladočeského vůdce obsahující tak závažná doznání za minulost a přítomnost. Ta u nynějších vůdců nezvyklá upřímnost zdá se nenapravitelným stranníkům melancholií, nám krokem sebepoznání a vůle k nápravě. Známe se tudíž stejně upřímně, že brožurka dra Kramáře přes jednotlivé námitky na nás udělala dojem nejlepší a vzbudila naději, že není vše ztraceno, že se při dobré vůli dá najíti cesta, která vede k lepší úpravě věcí veřejných. Tento pocit nedovede zkaliti ani poznání, že ti v mladočeské straně, kteří souhlasí s »Poznámkami«, jsou v nepatrné minoritě, že tito »melancholikové« jsou ve straně bez moci a vlivu a že hlas jejich a tudíž i dra Kramáře zůstane hlasem volajícího na poušti.

Ale projev dra Kramáře je tak vážný, tak vážně myšlený, že zasluhuje nejvážnějšího povšimnutí a kdybychom, už anebo ještě, měli žurnalistiku vědomou svých povinností, »Poznámky« by byly zajisté po delší dobu zaměstnávaly všecku myslící veřejnost. Té žurnalistiky, žel bohu, není a je to nejen pro ni, ale pro utváření politických poměrů ve straně mladočeské vůbec symptomatickým úkazem, že brožurka doma našla méně povšimnutí než ve Vídni a mezi Němci vůbec, jimž přece dr. Kramář ji věnoval teprve v druhé řadě. Nemůže být úkolem těchto řádků, zabývati se spiskem do nejmenších podrobností. Opakujeme: zasloužila by toho, ale zde chceme jen povšechně zaznamenat dojem »Poznámek«.

* * *

Dr. Kramář vydal knížku právě v době, kdy nadchází nová éra vnitrorakouské a tím i vnitročeské politiky vůbec, v době, kdy česká politika stála více než kdy před tím ve znamení politické osobnosti dr. Kramáře samého: v zenithu vlády barona Gautsche. Je známo, že dr. Kramář patřil mezi kmotry posledního režimu barona Gautsche a mezi kmotry jeho velkého díla: volební reformy, obsahující zavedení všeobecného práva volebního v Rakousku. Snad právě proto, poněvadž nadešla tato fáse politiky Kramářovy, cítil on tíhu zodpovědnosti a při tom i své osamělosti mezi mladočeskými politiky.

Tato éra — mezi tím ukončená a odbytá — dru. Kramářovi umožnila leccos. On věřil v poctivé úmysly bývalého premiéra, on věřil v brzké vyřízení a uskutečnění jeho volební reformy, on viděl po dlouhém čase příznivější utváření posice českých politiků ve Vídni a doba ta zdála se mu vhodnou pro zpytování vlastního svědomí politického a i pro zpověď. Proto dr. Kramář posuzuje politické události minulé mnohem klidněji, střízlivěji a proto upřímněji, než to činíval dříve. On dnes připouští a sám projevuje názory a posudky, které, když byly aktualnějšími, byly prohlašovány za vlastizradu jen proto, že nevyslovovány se strany mladočeské! Jak jinak dr. Kramář soudí dnes o periodě s Badenim! jak jinak posuzuje dnes taktiku tehdejší, a jak rozdílné stanovisko zaujímá dnes v otázce jazykové! Jak málo mu to vyčítáme, patrno nejlépe z toho, že škodolibě a samolibě ani nezaznamenáme jednotlivé případy, kdy právě realisté byli onoho názoru, který dnes je názorem dra Kramáře, a kdy oficiálně a oficiosně s Mladočeské strany byli prohlašováni za politické analfabety a škůdce české věci. Dr. Kramář dnes už nevěří v ty tehdejší bludy a zejména stanovisko, jež zaujal v otázce volební opravy, ukazuje, že se vzdal

— doufejme definitivně — nejosudnějšího bludu staročesko-mladočeského, bludu stejně Riegrova jak Kaizlova, že totiž my Čechové ve Vídni smíme, ano musíme dělati politiku se šlechtou a s Poláky, tedy politiku feudální a (třeba slabě) klerikální. Ano dr. Kramář má odvahu jíti dál: navrhuje a přeje si politiku s Němci. Bylo by zbytečno vyčítati třebas oprávněně, co se zameškalo, co času se promarnilo tím, že strana dr. Kramářem vedená nedělala po 15 let politiku tu, která by byla odpovídala brožurce dra. Kramáře z dnešního dne. On sám vlastně doznává, že celá politika od r. 1891 nebyla vedena v duchu jeho, že on v nitru svém nesouhlasil s onou politikou, a že se jen podrobil politice jiné, politice p r a ž s k é. Proto přirozeně celý tenor knížky Kramářovy, třeba ne všude přímo, vyznívá proti politice pražské a tím i proti Národním Listům, které jinou nechtěly a nepřipouštěly. Tím se dr. Kramář dostal tam, kde my po všechen čas stáli. Ať už to neb ono taktické rozhodnutí bylo správně anebo nesprávně posuzováno, s m ě r české politiky dr. Kramářovi nešel od srdce a snad až nyní, po pádu Gautschově, mu vyhovovala. Že ale ani ta neskončila dobře, není jeho vinou. Ta pravda v celé knížce, z přirozených ohledů na disciplinu ve straně, nevyslovaná, že kamenem úrazu jsou Národní Listy, táhne se všemi »Poznámkami«. Kdo si přeje politiku ulice, kdo dělal aféru »zde«? Ale právě tato doznaná pravda je příčinou, že dobře míněný spis dr. Kramáře zůstane na další běh české politiky bez hlubšího vlivu stejně jako tato pravda je příčinou, proč »Národní Listy« politický projev předního politika mladočeského přímo umlčely. Dokud Národní Listy podrží dnešní posici v mladočeské straně, podrží »pražská« politika vrch a všecko namáhání, všecky lepší plány a myšlenky politiků ve Vídni zůstanou nesplněny. Quod erat demonstrandum.

* * *

O tom co dr. Kramář napsal k historii mladočeské strany, učinil své poznámky již prof. Masaryk. Nám nezbývá než něco poznámek o aktualních otázkách politických, kterých se mladočeský vůdce dotýká. A zase se chceme vyhnouti vší »neplodné kritice« a polemikám pro praeterito. Museli bychom zase opakovati, co v našich a jiných nemladočeských listech bylo řečeno, když politické události, o nichž je řeč, byly právě aktuálnými. Je to historie posledních politických fásí: éry Koerbrovy a Gautschovy. Dr. Kramář, jak již výše bylo poznamenáno, brožurku svoji psal, když baron Gautsch byl na výši své slávy, když nikdo v Rakousku neměl potuchy, že politické dni tohoto ministra jsou sečteny.

Dr. Kramář věnoval éře Koerbrově delší stať už proto, poněvadž i tato fáse české politiky stála v první řadě pod jeho vlivem. Není tajemstvím, že největší část nevole proti dru. Koerbrovi měla původ v osobních neshodách mezi bývalým ministrpresidentem a dr. Kramářem. Mnohý pokus dr. Koerbra dostati se s mladočeským klubem do nějakého možného poměru, rozbil se o antipatie dr. Kramáře, který ztratil v dobré úmysly chefa kabinetu naprosto důvěru. Dnes, kdy už i nástupce Koerbrův zmizel ze svého místa, je to více než kdy patrno. Dr. Kramář a s ním celý klub vymáhal na dr. Koerbrovi po celou dobu jeho vlády jednak upravení jazykových poměrů u úřadů zeměpanských v Čechách a na Moravě, čili zkrátka znovuzavedení vnitřní úřední češtiny a zřízení české university na Moravě, v Brně. Dr. Koerber na počátku své vlády projevoval ochotu mladočeským požadavkům vyhověti, sliboval a protahoval však toto splnění přes dovolenou míru. Způsob však, jakým dr. Koerber sám sobě znemožnil pak splnění daných slibů, schovávaje se za svůj ve sněmovně vyslovený princip, že o politických otázkách lze mu jednati pouze v souhlase mezi oběma stranami, pokládal dr. Kramář a jeho klub za felonii, přerušil s dr. Koerbrem všecky styky a obstrukcí znemožňoval pravidelnou, tenkráte více než kdy jindy nutnou funkci parlamentu. I na tomto místě často dost jednáno o správnosti a účelnosti tehdejší mladočeské taktiky, kterou ostatně dr. Kramář sám v brožurce — ovšem ne ve věci boje s Koerbrem — dobře karakterisuje: »Němci dovedou chtít jedno a od toho neupustí a koncentrují na to všechny síly. Až svého dobudou, chtějí nové. A v tom je jejich síla. To je mužská politika vlastní Němcům. Slovanská je bohužel vrtkavá, ženská.« Takovou ženskou politiku dělal mladočeský klub vůči dru. Koerbrovi čtyři roky. Začalo se heslem »dokud nebude odčiněn zločin ze 17. října 1899«, tedy otázkou jazykovou, ta pojednou zaměněna za požadavek po druhé české universitě, až konečně oba požadavky spojeny. Ale kdežto Němci neupouštějí, Mladočeši upouštěli, nekoncentrovali své síly, jednou věřili Rezkovi i Koerbrovi, podruhé nazvali jednání Koerbrovo infamií a obstrukce, která se prý tak osvědčila za Koerbra 8. června 1900, tedy v prvním pololetí jeho vlády, přerušována až do jeho pádu. Mladočeši právě upouštěli. Dr. Kramář (původně proti dru. Pláčkovi) toto upouštění hájí v brožurce. Ale třeba že bychom byli ochotni na chvíli uvěřiti důvodům dr. Kramářovým, nastala by přece jen otázka: jak bylo možno, že nástupce dr. Koerbra, baron Gautsch, s námi mohl hráti skoro celý rok tutéž hru? (Dobu od prohlášení se barona Gautsche pro všeobecné hlaso-

vací právo nepočítáme.) Z jakých důvodů uvěřeno baronu Gautschovi po zkušenostech s Koerbrem, a z jakých důvodů placeny baronu Gautschovi tytéž sliby tak skvostně, tytéž sliby, které za Koerbra byly zamítány? Baron Gautsch odešel z úřadu svého a soudíme, že by značná část brožurky byla dopadla jinak, kdyby byla psána teď, za knížete Hohenlohe. Ne snad že bychom chtěli viniti dr. Kramáře z osobních choutek vůči jednotlivým ministrům a zařizování české taktiky podle nich. Ale je faktum, že z 5letého putování po Koerbrově poušti mladočeský klub si nevzal naučení žádného, že baron Gautsch hlad mladočeského klubu stejně ukájel malováním strak na vrbách. Že mu volební reforma tak znamenitě v tom ohledu pomohla, na konec není pro mladočeský klub polehčující okolností. Dr. Kramář ukazuje na několika místech, jak jsme partii za partií prohráli. Státoprávní za éry staročeské i mladočeské, jazykovou i universitní za Badena, Thuna a za Koerbra. Nyní nutno přičísti i Gautsche. Prohra ta prostě dá se konstatovati dnes tím, že není zavedena ani vnitřní čeština úřední a ani potuchy po moravské universitě. Bilance mladočeské strany do dnešního dne zůstává pasivní. To dr. Kramář pocítil, když počal přemýšlet o tom, jakou roli zástupcové českého národa hráti mají a budou po zavedení nového práva volebního, a jakou roli hlavně pak hráti má strana mladočeská. Jakkoliv dr. Kramář přirozeně konstatuje, že 15. éra mladočeská nebyla bezvýslednou, přece se mu zdálo, že v okamžiku, kdy on sám konstatuje úpadek své strany, dovede pro ni nalézti tak málo aktivních položek, že by pro oprávněnost hegemonie mezi českými stranami pro budoucnost naprosto nestačily. Dr. Kramář při bedlivé úvaze o nynějším stavu strany mladočeské seznal, že po zavedení všeobecného hlasovacího práva český národ s mladočeštvím nevystačí. Ani v osobách, ani ve věci. A to on seznal a seznati musel, třeba že tenkrát ještě počítal s Gautschem a se splněním daných jím slibů (»Druhá universita na Moravě je otázkou jen krátkého času.« »Nebudu už šíře mluviti o dalekosáhlém faktu, že jsme vnitřní řeč úřední i služební už měli — a že ji tedy opět budeme míti.«)

* *
*

Když ne mladočeštví, t o ž c o? Na tuto otázku c h t ě l si dát dr. Kramář odpověď. Ale nedal. Alespoň ne zřejmou. Snad dr. Kramář se svého stanoviska co vůdce strany jasnou odpověď dáti se zdráhá, což bychom dovedli chápat, ale jsme dost upřímní, že doznáme, že ji ani dáti nemohl. Vždyť to nám všem je známo, a je to

štěstím pro mladočeskou stranu a snad neštěstím a nebezpečím pro celý národ, že mladočeská strana nemá dědice. My všichni cítíme, že mladočeská strana upadla — to doznává i její vůdce — ale nevíme, co má přijíti po ní. Pro nás doma snad by to neznamenalo tak vážné nebezpečí, alespoň ne akutní. Ale pro politiku ve Vídni je to přímo katastrofální a dnes víc než kdy jindy. Úpadek mladočeské strany přichází stejně v nevčas jako její vítězství. Nalézá se dnes v situaci, že k úplnému zmaru má příliš mnoho, k dalšímu životu příliš málo síly. To asi je další příčinou, proč dr. Kramář positivní odpověď dáti nemohl. A proto jen vyslovuje, co po svých zkušenostech po mladočešství si nepřeje míti u vesla: radikalism. Celý vývin mladočeské strany a snad také její původ vysvětluje, že dr. Kramář ještě nejzjevněji si přeje sblížení a spolupráci se Staročechy. »Vezměte velkou část Staročechů! Jsou stejných názorů o politice, jako většina strany mladočeské, jsou stejně svobodomyslní (?!) a demokratičtí (!) a jsou z činné politiky vyloučeni. Není to přímo hříšné utrácení národních sil? Vždyť jsou mezi nimi lidé vynikající věděním a zkušenostmi v praktickém životě. My sil takových potřebujeme, a čím více vynikají, tím lepším je to pro naši věc. Což není možno, aby staré nechuti přestaly, a abychom se spojili ku společné práci?« Jak řečeno: Staročechy troufal si dr. Kramář volati k spolupráci, k splynutí i před pražským areopagem a před Národními Listy a volal je plným jménem, ačkoliv se právě při akci za všeobecné hlasovací právo mohl přesvědčiti, že má o nich ponětí příliš dobré. Alespoň pokud se týče vůdců, nikým nedesauovaných. Anebo myslí dr. Kramář skutečně, že dr. Mattuš je stejně svobodomyslný, stejně demokratický jako on? A dr. Mattuše nikdo nezakřikl ze staročeské strany, když v panské sněmovně se přimlouval za to, aby polovička budoucí říšské rady volena byla sněmy. Neozval se tenkrát ani dvorní rada Bráf, »vynikající věděním a zkušenostmi v praktickém životě.« O ostatních stranách má dr. Kramář stejně dobré mínění, ty ale jmenuje paušálně »táborem mladých«. Obrátit se k určitému směru, to zdálo se patrně i dru Kramářovi příliš odvážným a hlavně proto — bez samolibosti to dlužno a nutno říci — poněvadž mohl mysliti jen na realisty a jednu část radikálních pokrokářů. Neboť z »táboru mladých« má dr. Kramář národní sociály, státoprávníky a radikální pokrokáře již ve Vídni, a pochybujeme, že by považoval splynutí zrovna s těmito frakcemi za tak prospěšné pro českou věc, už proto, že by jim asi sotva přiznal, co přiznává Staročechům: »vynikající věděním a zkušenostmi v praktickém životě.«

Dr. Kramář myslí, že k onomu splynutí (o němž ostatně zvláštním řízením osudu psaly před nedávnem do jisté míry i — Národní Listy) je zapotřebí dobré vůle. Zajisté. Ale u koho? Přece v první řadě u vedoucí doposud strany. Ani dost málo nepochybujeme, že té dobré vůle by bylo u vedení politiky vídeňské. Ale narazíme na odpor, který strpčuje život často i dru. Kramářovi, na politiku pražskou. Dokud tato pražská politika bude v dosavadní síle a formě existovat dále a zejména dokud oficiální orgán strany, Národní Listy, budou sloužit výhradně této politice p r a ž s k é — není možno, aby dr. Kramář ve Vídni došel k cíli v brožurce v té věci popisovanému a zejména nedojde k tomu, co on pociťuje nejvíce: aby oni lidé »vynikající věděním a zkušenostmi v praktickém životě« a oni »neobyčejně talentovaní, schopní lidé« se súčastnili činně politiky. A toho on si přeje: »O to jde, aby schopní lidé nebyli vylučováni z práce tam, kde jich potřebujeme jako soli.« A dále »kdyby bylo jen trochu dobré vůle, byla by tato otázka rozřešena velmi brzo. A jaké by to bylo dobrodiní pro rozvoj všech našich veřejných poměrů!« To vše dr. Kramářovi podpíše každý rozumný člověk v Čechách, ale v redakci »Nár. Listů« takových podpisů dr. Kramář neseženе. Tady se vykonává ona výluka lidí, jichž je třeba ve Vídni jako soli.

Dr. Kramář musí tedy vidět a poznat, že k oné kooperaci je zapotřebí o něco více než dobré vůle na jedné straně. Nemáme příčiny zapírati, že skutečně v »táboře mladých« je celá řada schopných talentovaných lidí, kteří si přejí činně politicky pracovat. Mají tedy oné dobré vůle, a nejen co jednotlivci, nýbrž celé organisace, k nimž oni náležejí. Ale co je to činná práce? Mandát. Mandáty rozdává dnes ještě vedoucí strana, vládnoucí — více méně — největším a nejvlivnějším dosud politickým listem. Proti té organisaci vydobýti si mandát podařilo se doposud jen lidem, jimž sice scházejí ony vlastnosti, kterých dr. Kramář si tak chválí, kteří však využitkovali chyb a hříchů mladočeských k radikalisování, které dr. Kramář tak zavrhuje, a radikálními frásemi získali lid, poněvadž »nevyjasněné názory veškerého našeho národa na otázky praktické politiky, zejména pak nedostatečně vyhraněné mínění o poměru politiky státoprávní k taktice parlamentární« dosud rozhodně mají vrch vlivem — p r a ž s k é politiky národní strany svobodomyslné. Dosud podařilo se proti mladočeským kandidátům získat mandátů jen Klofáčovi, hraběti Sternbergovi a Co. O agrárnících bylo by nutno jednati jinde. Tábor mladých, jak řečeno, nemá k disposici ani staré organisace

v zemi ani listu a ani radikálních frází, má jen »vynikající vědomosti a zkušenosti v praktickém životě«! Ty musejí zase v Čechách přijíti k platnosti a to jen pomocí těch, kteří je zdiskreditovali, pomocí Mladočechů. Je-li to, co dr. Kramář ve své brožurce napověděl o spolupráci všech stran, je-li skutečně »kategorickým imperativem nás všech, kteří chceme jeden směr politiky české ve Vídni, státi v jedné řadě, kde jedná se o boj proti společnému nepříteli,« pak je to kategorickým imperativem strany mladočeské, aby, dokud ještě je u vlády, se o to postarala, abychom se v řadách těch všichni mohli seřaditi. Že při tom sama pochodí nejlépe, je sice jisto, ale rebus sic stantibus lhostejno. Právě proto, poněvadž všechny rozvážnější elementy v Čechách s hrůzou pomýšlejí na to, co se stane, půjde-li se do Vídně po zavedeni všeobecného hlasovacího práva bez předchozí organisace, bude to spolupráce možnější než kdy jindy. Koncesse musí se dělat na všech stranách, ale dobré vůle je zapotřebí jen na straně mladočeské. Vystačí-li ještě dnes v mladočeské straně pouze dobrá vůle dra Kramáře a snad i dra Pacáka, to zde vyšetřovat nebylo by na místě. Ale jisto je, že pocit deficitu v osobách »vynikajících věděním a zkušenostmi v praktickém životě« má už i v mladočeské straně kde kdo, ano mají ho už i »Národní Listy«, jak již citovaný článek ze 6. května jasně dokazuje. Opakujeme: je jen otázkou, zdali konstatovaný úpadek mladočeské strany nepokročil již tak daleko, že už schází v straně tolik discipliny, která by tak dobře míněnou dohodu stran respektovala. Co disciplina v tomto směru znamená, ukázalo se právě v mladočeské straně nesčíslněkrát a ukázal k tomu v podobném případě prof. Masaryk ve svých článcích v »Čase«. Aby se historie opakovala — historie s drem Vašatým, Eimem a »Nár. Listy« — k tomu se už v Čechách zajisté nikdy a nikdo nepropůjčí, třeba by dnes věděl, že se mu po létech dostane zadostučinění v brožurce dra Kramáře doznáním, že se mu stala křivda.

Myšlené splynutí, má-li být trvalé, poctivé a užitečné — užitečné ke všemu v první řadě mladočeské straně — musí mít trvalý, poctivý a upřímný základ, úctu k přesvědčení druhého. Žádná ze stran stávajících nemůže, ba nesmí se vzdát svého programu, svých cílů a svých prostředků. Doma v Čechách ve svém životě politickém, kulturním i hospodářském máme všichni dost místa a ještě více práce; ale bude se nám všem pracovati snadněji, uvidíme-li, že výsledky práce prospívají všem, docházejí u nás stejného ocenění. Pak také bude společná řada ve Vídni hračkou. To uznává jinými slovy i dr. Kramář sám (str. 80.), a vše, co tam povídá o volbách a kázni

ve stranách, možno podepsat do poslední písmeny. Dr. Kramář, jak se zdá, myšlence koncentrace stran přeje upřímně: jeho součinnost v otázce volební reformy, jeho nynější stanovisko k sociálním demokratům, jeho volání po politice demokratické vůbec učiní zajisté myšlenku koncentrace i těm přístupnější, kteří doposud, vycházejíce z úvahy o úpadku strany mladočeské a politické klikatině posledních desíti let, docházeli k jiným závěrům. Pak ale je jeho povinností a všech, kteří smýšlejí v mladočeské straně stejně, aby nezůstalo při psaní brožurek a článků, při dobré vůli: bude zapotřebí kousnouti do kyselého jablka perné práce ve v l a s t n í s t r a n ě a zjednat v c e l é mladočeské straně pro koncentraci patřičnou náladu. Opakujeme: je to práce perná, poněvadž bude nutno překonati mnoho věcných a ještě více osobních rozporů a hořkostí. Ale dr. Kramář dovedl ve svém spisku nalézti slova tak přesvědčivá pro tuto myšlenku, že snad nezůstanou bez ohlasu u jeho vlastních lidí. Doba je vskutku vážná a věru, že jsme se už rvali dost. Byla doba, kdy vedoucí duchové v mladočeské straně myslili, že tato vystačí, když zajištěnou bude míti existenci dole a zakládali — národní socialisty, odkopávajíce intelligenci. Po trapných zkušenostech s tímto nezdařeným dítětem přichází, jak se zdá, poznání, že v našich pohnutých dobách k politice už je zapotřebí i intelligence. Až mladočeské vedení, ale v i d e ň s k é i p r a ž s k é, bude míti odvahy znáti se k tomuto svému přesvědčení, které prozatím jen jednotlivci projevili (mezi nimi dr. Václav Škarda), pak se uskuteční slova dra Kramáře, kterými i my zde končíme: »A pak půjdeme v před, neodolatelně, vnitřní silou spravedlivých svých požadavků a mohutnou vůlí sjednoceného národa!« *Č.*

K dějinám českého Bratrství.[1]

Článkem tímto se zamýšlí podati obšírnější referát, trochu sice opožděný, avšak přece potřebný o dvou knihách, které jsou cenným příspěvkem k dějinám nejlepšího výtvoru českého náboženského hnutí. Spisy tyto jsou sepsány na způsob kritických dějezpytných prací, jakých hojnost má na př. dějepisná literatura německá a tudíž nejsou širším kruhům čtenářstva dosti přístupné.

Obě knihy líčí události, u nás málo známé, je totiž jejich obsahem »první vyhnanství« Jednoty Bratrské, t. j. vyhnanství, do kterého část Jednoty odebrala se po nešťastném r. 1547, přinucena byvši k tomu mandáty Ferdinanda I. Tehdy přívrženci Jednoty — hlavně ze severovýchodních Čech — počtem asi 1000 odstěhovali se do knížectví Pruského, které, jak známo, r. 1525 se stalo luterským. Ale tam se jim valně nedařilo. Musili se úplně podříditi řádům pruské luterské církve; proto část se jich opět vrátila na Moravu, část se vystěhovala do Polska, kde zatím Bratří nalezli takřka druhou vlast. Jednota získala v Polsku četné a mocné šlechtice polské, z nichž na předním místě třeba jmenovati mocného Jakuba z Ostrorogu, jehož rod byl vedle rodu hrabat z Górky nejmocnější rod velmožský ve Velkopolsku. Získání Jakuba z Ostrorogu bylo pro Jednotu v Polsku podobným ziskem, jako kdysi v Čechách získání Krajířů a Kostků; další úspěchy brzy následovaly.

Záhy po získání Ostrorogа zřízeny sbory bratrské i jinde v okolí Poznaně, především v Kozminku (také na panství Jakuba z Ostrorogu) a r. 1558 dle jisté zprávy počítalo se již 40 církví bratrských v Polsku. V Poznani byli již r. 1555 dva kazatelé bratrští, jeden český a jeden německý. Jako všude v Polsku, tak i na panství Jakuba z Ostrorogu byl lid obecný oddán víře katolické. Kromě šlechty nebylo v massách porozumění pro nové proudy. Odtud také rozdíl mezi postavením většiny přívrženců Jednoty v zemích českých a v Polsku. V Polsku páni při slabosti moci královské mnohem volněji a bezohledněji užívali svého »ius reformationis«, nežli si vůbec šlechta v zemích koruny české mohla dovoliti: Bratrští duchovní zaujali na

[1] *Jaroslav Bidlo, Jednota Bratrská v prvním vyhnanství (1548—1561). Historická Bibliotheka čís. 2. v Praze 1900. Nákladem Bursíka a Kohouta. — Jednota Bratrská v prvním vyhnanství. Část II. (1561—1572), v Praze 1903. Nákladem král. české spol. náuk.*

statcích a podacím polské šlechty místa dřívějších katolických farářů, a to tak, že obyčejně ponechány jim byly všecky dosavadní příjmy a obročí, jež k farám náležely. »V zemích českých,« praví Bidlo, »kněží bratrští nemajíce stálých důchodů byli nuceni větším dílem o svoji výživu sami se starati a obyčejně provozovali nějaké řemeslo. V Polsku znenáhla tato potřeba sama sebou přestávala — a tak tu se vyvíjel rozdíl mezi českou a polskou větví Jednoty Bratrské.« (II., str. 108.) Na synodě Boleslavské r. 1557 zřízen byl samostatný seniorát pro Polsko; biskupem stal se Jiří Israel. Tu již, ale zatím velmi znenáhla počíná se zvláštní vývoj polské větve Jednoty. Jak již bylo řečeno, sedláci na panství šlechty, jež k nim přestoupila, byli oddáni katolictví a naprosto nedotčeni novým hnutím. Tu byli Bratří mistry v získáváni věřících cestou mírnou. V tom ohledu, čteme (str. 93.), byli předchůdci a snad i mistry pozdějších jesuitů. Neřídili se šablonou, nýbrž skutečnými potřebami. Postup, jejž volil Jiří Israel, přední kněz bratrský a později biskup větve polské, je velmi zajímavý. V katolickém kostele ostrorožském, Bratřím odevzdaném, ponechal zpočátku obrazy, jako byly dříve, později zakrýval je plachtami, a když lid byl jednak vyučen, jednak zvykl si býti bez nich, byly odstraněny a schovány na zvláštní místo.

Dříve než Jednota Bratrská, nabyly v Polsku půdy také konfesse kalvínská a luterská. Záhy počínají se pokusy o sjednocení všech protestantů, aby pak tím snáze dosáhly na Zikmundovi II. Augustovi svobody náboženské. Ale při těchto pokusech o dohodu a o jednotnou konfessi ukázala se plně »rabies theologorum«, theologové všech stran rozuměli pod dohodnutím přijetí jejich konfesse od ostatních, kdežto laikové stran náboženských, šlechtici vedení také silně motivy politickými, byli ochotni spíše ke vzájemným koncessím, které by vedly k jednotě na venek; věděli, že jedině v tom případě král potvrdí svobodu náboženskou.

Kniha první líčí tyto sjednocovací pokusy mezi polskými kalvinisty až do r. 1561, kdy položen byl základ k pozdějšímu sblížení a ještě později v 17. stol. ke splynutí Jednoty s polskými přívrženci švýcarské reformace; kniha druhá líčí, jak toto sbližování — přes některé přerušení — stále pokračuje, kdežto protivy mezi luterány a bratřími se prohlubují, při čemž na celkové situaci nic nemění, došlo-li v jediné Poznani r. 1570 k smíru a spojení mezi luterány a Jednotou; příčinou tohoto zvláštního a zcela ojedinělého úkazu byla katolická protireformace, jež ohrožovala samotnou existenci sváří-

cích se evangeliků. Nicméně má poznaňské sjednocení svou důležitost: je předzvěstí podobného jednání v Čechách, k němuž došlo roku 1575.

Nejprve došlo k zdánlivému sjednocení mezi malopolskými kalvinisty a Jednotou na synodě kožmienecké r. 1555; malopolští kalvinisté zavázali se říditi konfessí bratrskou a ponenáhlu zavésti do své církve řády bratrské. Ale smlouva nebyla zachována. Příčinou toho byl proslulý polský protestant Jan Łaski, známý zakladatel »ecclesiae peregrinorum« v Londýně, který požíval velké vážnosti u polské šlechty, k níž sám náležel a přibyv do Polska rázem seskupil kolem sebe polské kalvinisty. Plán jeho byl sjednotiti všechny protestanty polské pod štítem konfesse Augšpurské, vykládané a do jisté míry pozměněné ve smyslu švýcarském. Bratří však neústupně trvali na své nauce a hlavně na svých řádech; zakládajíce sobě na tom, že poznali »čisté slovo boží« dávno před Lutherem a Kalvinem, neměli chuti sleviti něco ze svých řádů, které přestály vítězně již tolikeré pronásledování. Právě polská větev Jednoty skoro větší měrou než česká dostává se tímto zápasem s polskými protestanty do živého styku s protestanty západoevropskými. Luteráné i kalvinisté polští ve svém soupeření s Jednotou hledali opory u svých autorit v západní Evropě; Jednota — v tom záleží skoro stále jádro její taktiky — užívala proti svým protivníkům týchž zbraní, dovolávajíc se proti luteránům jiných luterských autorit a proti kalvinistům kalvinských autorit. A skutečně se to Jednotě, jak ještě uvidíme, dosti často podařilo. Jak to bylo možné? Pravdou je, že bratří skutečně v některých otázkách, jež luterány a kalvinisty dělily, zaujímali stanovisko sprostředkující, které mohlo někdy upokojiti obě strany; ale v celku Jednota byla od začátku bližší reformátorům švýcarským; styky svými, geografickou blízkostí, prostředím, byla především odkázána na luterány. Snaha žíti s nimi v míru, vede po dlouhou dobu Jednotu k tomu, že se neurčitě vyjadřuje i v těch sporných otázkách, kde byla kalvinismu bližší, jen aby luterány nepopudila. I nebudeme se ani mnoho diviti, činila-li se jim od nich často výtka obojetnosti, že jinak učí mezi sebou a jinak ve svých obranných spisech. Když však mezi luterány zvítězilo hnutí výlučně a krajně orthodoxní, které v otázkách, sporných s kalvinismem netrpělo kolísání a žádalo na Jednotě zcela určitého rozhodnutí, ocitla se Jednota v značných rozpacích, ale nicméně, nemohouc zpronevěřiti se sama sobě, svým podstatným zásadám, raději se na dobro rozešla s luterány. Tím však padá také mnoho světla na Jednotu v 17. stol., a to, co o jejím poměru k luteránům v té době

víme, stává se nám pochopitelnějším. Ani rok 1600 tu v celku ničeho nemění.

Celá kniha Bidlova je po této stránce velmi poučná — ukazuje velmi dobře, v jakém světle jevila se Jednota tehdejšímu světu protestantskému. Uvádím z ní příklady. Dne 5. září 1558 poslal polský kalvinista Lismanin, přítel Łaského, do Ženevy, Basileje, Štrassburku a jinam 6 exemplářů bratrské apologie a konfesse se žádostí, aby o ní vyslovili své mínění (I, 201). Přišlo pět odpovědí, všechny jsou zajímavé. Nejpozoruhodnější je posudek bernského theologa Musculа a pak ovšem samotného Kalvina. Oba vystihli bystře kompromissní ráz bratrské konfesse z r. 1535, psané skutečně tak, aby upokojila kalvinisty i luterány.

Zmíněné již posudky o konfessi bratrské přiměly Jednotu, že vypravila do Švýcar posly, aby tam působili v její prospěch. Jeden z poslů, Jan Herbert, navštívil také Muscula v Bernu, který opět dobře pochopil, proč Bratří nemluví v konfessi všude jasně a určitě (str. 238), ale Kalvin přes to žádal, aby Bratří se ve sporných otázkách vyslovili určitě a zřejmě, zvláště aby podali naprosto jasný a prostý výklad v otázce eucharistie.

O něco dříve, než Lismanin bratrskou Apologii rozeslal, poslal již Łaski sám Jiřímu Israelovi svá »Adnotata«, t. j. body, v nichž měla býti dle jeho mínění konfesse opravena (str. 213.). Na Adnotata odpověděl br. Blahoslav (str. 220—221), ale současně napsal také dva spisy, v nichž vykládá, proč »bratří Čechové k kněžím luterianským přistoupiti nechtí« (222). Tyto neshody s kalvinisty byly však jen episodou a brzká smrt Łaského přinutila kalvinisty polské hledati v Jednotě oporu proti antitrinitářům.

Důležitá událost pro dějiny Jednoty v Polsku stala se r. 1560 (1. list.). Tehdy sešla se první synoda bratrská v Polsku (v Poznani). Je znamením, že větev polská počíná žíti vlastním životem (str. 245). Mezi artikuly, jež na ní byly přijaty, důležitý je artikul o poddaných; patrný v něm humanní vliv Jednoty, a zajímavý proto, jakou autoritu měli kněží bratrští i vůči šlechtě polské, nezvyklé dokonce v těchto věcech někoho poslouchati. Artikul o poddaných žádá, »aby nebyl pláč, utiskování a nuzování poddaných, nýbrž milost, láska a milosrdenství k poddaným.« Činí se úlevy v robotě, páni mají dbáti, aby poddaní mohli vykonati sobě potřebné práce; páni mají míti majetkové knihy, aby lid poddaný nebyl v majetku svém zkracován.

Roku 1564 dosáhli Bratří značného úspěchu: Bratrští páni polští dne 8. prosince podali Zikmundovi II. Augustovi polský překlad své konfesse, a král ji přijal. Byl to úspěch podobný tomu, jehož dosáhla Jednota v Čechách r. 1575. Nebylo to úřední uznání, ale dle spisovatele aspoň tolik, »že vyznavačům Jednoty zabezpečovalo to klid« (253), ovšem především jen pro dobu vlády Zikmunda Augusta.

Tím se končí bohatý obsah knihy prvé.

Německé luterství nebylo tak jednotné, jak se může zdáti na první pohled; mělo četné odstíny, konservativní i radikálnější, jimiž se jednak velice přibližovalo katolictví, jednak kalvinství. Po smrti Luterově nastalo v něm rozštěpení, jež se již dříve připravovalo, na filipisty a flaciány, a oba tábory měly zase četné odstíny a také s různým zdarem delší dobu spolu zápasily. Značnou zásluhou Bidlovy druhé knihy je, že první u nás ukázal na souvislost mezi vývojem Jednoty a výše zmíněnou evolucí luterství; přihlížením k ní právě získal klíč pro výklad, proč pojednou od konce let 60tých mění se dosavadní poměr Jednoty k německé reformaci.

(Dokončení.)

Petr Rosegger a jeho náboženské credo.[1]

Rosegger napsal jednou o sobě, že propracoval se třemi různými vrstvami společenskými a že cení si této zkušenosti více, než kdyby byl vystudoval celé gymnasium. Jeho životopis liší se od obvyklých poměrů německých spisovatelů. Dnes je bývalý tovaryš krejčovský snad nejpopulárnějším povídkářem německým, a to nejen doma v Rakousku. Uplatnil se veliký samorostlý talent a razil si cestu přes největší překážky.

Bylo již 22 let selskému mladíku ze štýrských Alp, když odložil jehlu a mohl jíti do měsa na vyšší vzdělání. Krátký čas jen byl hospitantem obchodní akademie a potom university štýrskohradecké. Tam udělali z něho literáta, bez studií a bez diplomů. O několik desetiletí později heidelberská universita jmenovala šedesátiletého spisovatele čestným doktorem filosofie.

Rosegger je tedy samouk, a to v dobrém smyslu slova. V tu dobu, kdy jiní ve školách ztrácejí svou svěžest mezi knihami a samostatnost nazírání na věci, Rosegger byl ještě venku ve svých lesnatých kopcích. Šil s mistrem po statcích a bystře pozoroval lidi. Tajně četl, veršoval dialekticky a zápasil s nejprimitivnějšími požadavky formálními. Do města přišel jako umělec, obrousil se ve spisovatele. Jeho síla zůstala neporušena, jeho zrak nezkalen cizí manýrou. Je sedlákem, horalem, velikým dítětem. Nejlepší díla jeho jsou vzpomínky z mládí. Některými rysy jest podoben naší Boženě Němcové. Jest po výtce povaha citová. Teplá láska proniká i jeho líčení domácích hor a dodává jim podivuhodné sytosti. Rosegger je spisovatelem vší bytostí svou. Vyciťujeme opravdovost, kde mu jde o mravní zásady, a stejně pozorujeme, jak nálada jeho splývá s náladou krajiny líčené. Jakmile s Roseggrem jdeme na venkov, nalezneme v něm geniálního interpreta lidové duše. Jako l i d o v ý spisovatel zaslouží si velikého jména svého. Zatoužil-li také jinam, schází někdy s cesty

[1] »Moje království nebeské« v Laichterových »Otázkách a názorech« 1905.

a pozbývá své živelné síly. Jeho veliké romány »kulturní« jsou cenny spíše svými detaily, než poněkud vtíravou tendencí a celkovou komposicí svou.

Náboženství jest Roseggrovi největší silou životní, on sám je založen hluboce nábožensky. Liberalismus let sedmdesátých, v němž Rosegger vyrostl, nebyl příznivý cítění náboženskému, zvláště v Rakousku byl nábožensky téměř úplně neplodným. Rakouští literáti té doby nanejvýše bojují proti kněžím, proti zlořádům (Anzengruber), ale nedotýkají se vlastně ideové podstaty katolicismu. V alpských zemích, dávném panství nejtemnějšího klerikalismu, ani odboj proti vnějšímu katolicismu se téměř neprojevuje. Tímto prostředím možno vysvětliti Roseggrovo stanovisko, jež se u nás bude zdáti nadobro kompromisním.

Ve spisech, a zvláště také v populárním časopisu svém Heimgarten, stále se vrací k problémům náboženským. Církev katolická zůstává mu autoritou, s jejími služebníky však není spokojen. Články své, starší i novější, sebral v knize Mein Himmelreich (Moje království nebeské).

Jednou v nemoci — vypravuje v této knize — sáhl po evangeliu a jedním rázem je přečetl. Kristus, jehož tu poznal, byl mu zcela novým objevem: »Kristus Bohem nadšený, lidsky vroucí, blažený světem, plný mohutné podnikavosti, plný obětavé lásky, plný hněvu planoucího v pravý čas. Nadčlověk, božský člověk v nejvyšším smyslu.« Za silného dojmu z četby napsal článek, jak si myslí osobu Kristovu, a vystihl svým způsobem velikost i osobní půvab jeho. Nezakrýval při tom lidských rysů v povaze Kristově. Zmiňuje se o jeho tvrdosti proti lidem, kteří ho nechápali, nazývá jej energickým beze vší sentimentality, sebevědomým, trpce ironickým. Rakouská censura článek zabavila pro rouhání, v Německu však vyšel a přiměl Roseggra k tomu, že pročetl rozsáhlou literaturu náboženskou a zrevidoval své názory o náboženství.

»Moje království nebeské« je zpověď člověka veskrz citového. I Rosegger hloubá, ale instinktivně se zastavuje a zdržuje. V rozboru není jeho síla, nýbrž ve vroucím pojetí věci. Roseggrovi náboženské cítění je darem, vrozenou vlastností. »Náboženství nemůžeme povědĕti, nemůžeme dělati, musíme je míti. Nezáleží v myšlenkách, ani ve výkonech, nýbrž v osobní vlastnosti. Víra je vědění srdce.« K této základní thesi se stále vrací a lituje, že v církevních formách zakrňuje cit. Každý dogmatický důkaz víru ubíjí. Sám pokládá se za věřícího katolika a chodí po-

modlit se — do protestantského kostela. Cí katolický kult, svátosti, učení o Trojici, panenství matky Ježíšovy, o zázracích a vzkříšení Kristově, smí-li je pojímati s y m b o l i c k y. Je katolíkem pro silné tradice rodinné, pro svůj sklon k mysticismu a radost ze smyslového požitku. Ale přece hledá posílení u protestantů, neboť tam bývá nauka Kristova zachovávána a podávána čistěji. Přes to bylo by mu krušno vzdáti se víry svých otců. Doufá, ač s jistými pochybnostmi, že církev katolická se vzchopí k reformám od základu. Jistě prý potom ze všech náboženských organisací bude nejsilnější, až zbaví se světských snah a vdechne prvotního ducha svým dogmatům.

Jako humanitu staví nad národnost, tak theoreticky uznává ovšem rovnost všech vyznání křesťanských. Evangelium je všem společno, všecky spojuje — a evangelium je podstatou každého vyznání. Katolický kult vyhovuje individuelní povaze některých lidí; někomu vyhovuje obřad protestantský, jinému čisté evangelium bez obřadu. Božský obsah náboženství nepodléhá kritice, lidé však chtějí rozuměti formě, kultu a žádají právem, aby byly přiměřeny naší povaze. Jinou potřebu kultu má člověk prostý, jinou intelligent. Nikdo nemá práva svévolně se dotýkati náboženského cítění prostého člověka. Náboženství ducha bylo by ovšem nejlepší. Ale většině lidí je příliš abstraktní, potřebují nějakou podobu pro svého Boha, sice se jim náboženství zhroutí. Šíří-li se i na venkově lhostejnost náboženská, vidí v tom nejpádnější důkaz, jak církev se odcizila potřebám lidu. V kostele ozývá se modlitba nesrozumitelným jazykem, zpěv domácí se omezuje, zakazují se i prostonárodní hry (jesličky), ve škole dává se přednost upravenému katechismu před evangeliem, četba bible k nezměrné škodě je zakazována »pro smělost lidskou«, výklady o pekle mají věřící vésti k poslušnosti spíše, než láska k Bohu a p. Církev dbá více o nádobu, než o víno; následky se objevují. Pověra buji, a kdo pociťuje potřebu opravdové víry, odvrací se od církve. Světské snahy církve ubíjejí duchovní poslání její nejvíce.

Než, jak řečeno, Rosegger kritisuje nerad, omlouvá se a leká svých důsledků. Snaží se upraviti sobě církevní učení tak, aby je co nejvíce lidí mohlo přijati. »Věci, které do slova vzaty jsou nesmysl, vykládám si po svém,« praví a reklamuje pro svůj výklad úplnou svobodu, i básnickou. Ve mnohých věcech by sotva kdy dosáhl souhlasu církevního.

Kristus Roseggrovi je zcela neobyčejný člověk. Všichni lidé jsou synové boží. Čím více se duchem Bohu přibližují, tím více jsou syny božími. Ježíš ze všech přiblížil se Bohu nejvíce, v tom smyslu jest

synem jeho jediným, jednorozeným. Co v evangeliu vypravováno ze zázraků Kristových, dá se většinou pochopiti. Při skonu Kristovu prý země se chvěla a slunce se zatemnilo. »Nechvělo se učeníkům Páně srdce, nezarmoutila se jim duše, když umíral? A když člověku se chvěje srdce, chvěje se mu zároveň vesmír, a když jeho mysl se zatemní, shasínají mu zároveň všechny hvězdy nebeské. Třeba že neděje se zázrak také pro jiné, děje se jistě pro něj, a to ve vší pravdivosti a skutečnosti jeho mysli, neboť to cítí.« Ostatně příčí se Roseggrovi, aby malicherně rozbíral zázraky Kristovy. Kdo by dovedl prokázati, že zázraky Kristovy jsou materielně pravdivé, snížil by Krista do sféry lidsky historické; neboť každý člověk by pak mohl vykonati totéž, co Kristus. Zázraky se staly pro lidi, kteří je očekávali a v ně věřili.

Rosegger věří, že Kristus vstal z mrtvých. Když duch Kristův působí v celém světě, jistě on sám žije mezi námi. I tělo jeho vstalo z mrtvých a objevilo se ve chvílích nejvyššího povznesení těm, kdož jdou jeho cestami. Kristus vstoupil na nebesa. Když si smyslný člověk má představiti, jak vešel do nebe, vidí jej podle svých představ prostě vznášeti se k modrým výšinám nekonečnosti, jimžto se říká nebe. Obrazněji a prostěji nemůže býti prý naznačeno odlučování od běd tohoto světa, vcházení do věčnosti k Bohu otci.

Ještě více básnický jest výklad článku o neposkvrněném početí: »Panna horoucně toužila po spasiteli, jsouc proniknuta nejvroucnějším cítěním božským, znala jen jednu modlitbu, jen jednu tužbu, jen jednu blaženost, totiž aby jejímu lidu byl konečně zrozen spasitel. A když posel boží ji, pokornou služku Páně, prohlásil za vyvolenou, stupňovala se modlitba v nejvyšší a nejkrásnější nadšení. A hle, t í m t o svatým duchem počala. Jen tímto duchem jsouc proniknuta, touhou po Mesiáši, počala bez jakékoliv smyslnosti a žádosti, tedy zůstala pannou. Čistota zaniká jen »hříchem« smyslné rozkoše, kdo nemá toho hříchu, zůstává čist.«

V mariánském kultu Rosegger vidí podstatnou část katolicismu, jeden z nejkrásnějších výtvorů jeho. K postavě matky Kristovy soustřeďuje se všechna vroucnost, která je první podmínkou každého náboženství. Člověk potřebuje někoho, k němuž by se obrátil v nejvyšší tísni. V zásadě ovšem bylo by lépe, kdyby všechna nábožná vroucnost obracela se přímo k Bohu a Kristu. Ale ode vždy lidé měli zalíbení v ženském božstvu. Podle prostonárodní představy Bůh je přísný, Maria přístupnější a laskavější. Pouhé slovo »Maria« tisícům přineslo útěchu. Církev katolická kultem mariánským mnoho napra-

vila; zakrněla-li vřelá víra omezováním četby evangelia, kultem mariánským chyba poněkud odčiněna. Znetvořilo ovšem tento kult mnoho pověr, nemluvě ani o středověké roztouženosti smyslné, kterou Rosegger právem odsuzuje. Přináší-li P. Maria milionům nejvyšší blaženost, protestantismus pochybil, že pro pověry zamítl kult vůbec. Když v Mürzzuschlagu s pomocí Roseggrovou vystavěli protestantský chrám, vyžádal si, aby byl ozdoben obrazem mariánským.

* * *

Několika význačnými výňatky charakterisováno stanovisko Roseggrovo. Stanovisko neučeného laika, poctivého selského filosofa. Rosegger leccos četl, ale jádro jeho názorů bylo tím málo měněno. Úmyslně vyhýbá se filosofické skepsi, jako jest mu vůbec cizí přísný postup vědecké filosofie. Vychází od katolicismu, protože v něm vyrostl, protože mu poskytl chvíle čisté radosti. Katolicismus stal se mu křesťanstvím kat exochen. Neboť alpský horal je katolíkem, jeho náboženské city a představy historickým vývojem dokonale ztělesnily se toliko v katolicismu. A proto zdá se Roseggrovi, že katolicismus a jeho formy jsou historicky aspoň tak oprávněny, jako všecky jiné výplody duše lidové: národní písně, zvyky a p. Přirozeně pak i tu stejně přátelsky shovívavého měřítka, jakého obyčejně užíváme posuzujíce prostonárodní výtvory; náboženské zvyky stávají se mu předmětem zamilovaného pozorování.

Ale toto úmyslně naivní přejímání víry dětské nezůstává nedotčeno. Rosegger je Němec a protestantismus severních bratří nutí jej přirovnávati. Je vzdělanec a formy lidové bohoslužby jsou mu těsny. Uznává autoritu vědeckého názoru světového a pokouší se uvésti jej ve shodu s vírou svého lidu. A odtud prýští nedobrovolná kritika. Rozpadává-li se mu něco pod rukama, myslí, že jsou to slupky a že zdravé jádro zůstalo neporušeno. Ve skutečnosti vzdaluje se čím dále, tím více od katolických dogmat. Hlasatel kultu mariánského málem již se přidává k heslu Pryč od Říma! Vede se mu stejně, jako všem, jimžto šlo poctivě o vroucí víru. Chce ji vdechnouti ztrnulým přikázáním církevním, služebníci církve ho nechápou a tupí; a on zříká se pozvolna toho útvaru, který chtěl hájiti a kterému chtěl pomoci. Jiné zavedl odboj ku skepsi a úplné rozluce. Rosegger v hloubi své bytosti však není bojovníkem. Cítí bolestný konflikt a jeho kniha jest toho výmluvným dokladem. Podle našeho cítění zastavuje se v půl cestě. Ale u lidí rázu Roseggrova nelze právě nic více očekávati; zpytovali svědomí a nalezli příčinu své bolesti. Není jim dáno,

aby budovali něco nového. Význam díla tkví především v poctivosti, jakou zpověď vykonána, a v neobyčejné zvroucnělosti. To dodává knize ceny největší.

Pro nás zajímava jest positivní stránka knihy Roseggrovy: nikoliv co popírá, nýbrž co mu zůstává nedotčeno a svato. Jsme bezděky vedeni k přirovnání, kam my jsme dospěli. Nás ani protireformace nedovedla již dokonale navrátiti životnímu názoru katolickému. Skepsí byli jsme vedeni zcela jinam a hledáme si také jiný ideál náboženský. Staré tradice však vládnou nerušeně tam, kde život vede méně ke skepsi. I mezi námi je dosti katolicky věřících Roseggrů; ba mohli bychom býti spokojeni, kdybychom všichni byli aspoň Roseggry. »Moje království nebeské« upozorní nás na leccos, čeho význam v lidu bychom podceňovali nebo vůbec přezírali. Neboť jsou četné zjevy analogické u víře lidu našeho a štýrského.

Rosegger jest více umělcem než myslitelem. Snažil-li se někde býti myslitelem i v povídce, škodilo to jeho umění. A přece dovede přesvědčovati nejvíce tam, kde nemyslí vůbec na tendenci. Povídka »Poslední odpočinek« a některé překrásné partie novější knihy »J. N. R. I.« patří k vrcholům Roseggrovy náboženské prósy. Přes své stanovisko, v podstatě pro nás nepřijatelné, Rosegger je zjev svrchovaně sympathický. Jeho živlem není rozumová konstrukce severoněmeckých autorů. Jest měkký, citový — povaha spíše jižní, než seversky přísná a určitá. Bezděky vzpomínáme na ruské autory, ač ovšem Rosegger celkovým významem svým nemůže se s nimi měřiti. Je však přece zjev svérázný a hlavně milý a dobrý člověk.

Některé dodatky k úvaze: Všeobecné rovné právo hlasovací a naše samospráva.

Podává Jindř. Vladim. Houra.

La vérité est en marche rien
nel'arrêtra — *Zola.*

V závěrečných větách článků »Všeobecné rovné právo hlasovací a naše samospráva«, které v čísle 1. a 2. uveřejnil orgán samosprávných úředníků »Zájmy«, apelovali jsme na veškeru naši samosprávnou veřejnost (její činitele v životě i pěstitele v nauce), aby se horlivě zabývala dalšími úvahami, jaké musí býti opravy našich volebních řádů obecních ve smyslu všeobecného rovného a v o l n é h o práva hlasovacího, aby z nich prýštil hojný pramen osvěžení a posily české samosprávy, neboť položením otázky této vykázán povolaným pracovníkům široký mnohoslibný lán, z jehož setby má se skliditi bohatá žeň hospodářského i osvětového prospívání národa.

Až podnes nezabývá se však naše samosprávná veřejnost příliš horlivě touto svou životní otázkou a nechala by se snad nepřipravena, jako častěji, nějakými hotovými událostmi překvapit.

Ale právě tato nevšímavost k tak vážnému veřejnému zájmu vede nás k tomu, že čím méně jest těch, kdož by se úkolem tím zabývati chtěli, tím důtklivěji zní diktát, aby se jím zabývali ti, kdož vážnost úkolu doceňují a mohou přispěti ku zdárnému řešení.

Máme v sobě dobré přesvědčení, že jsme v dotčených prvotních článcích z nevyčerpatelného pramene politické moudrosti obou stěžejných děl apoštola demokracie i autonomie Alexeje de Tocqueville[1] sebrali dostatečné doklady oprávněnosti ba nutnosti demo-

[1] Budiž zde místa dopřáno aspoň ukázce význačných výroků svědčících demokracii i autonomii, obsažených v článku: État sosial et politique de la France avant et depuis 1789, o němž zmínka v listu Tocquevillově dne 10. února 1836 Johnu Stuart Millovi:

Chez les francois le pouvoir central s'était déja emparè plus qu'en aucun pays du monde, de l'administration locale. La revolution a rendu le pouvoir plus habile, plus fort, plus entreprenant. . . .

kratických zařízeni pro naši dobu, zejména nutnosti všeobecného práva hlasovacího pro dostihnutí úloh samosprávy, jakož i že jsme v Biströmově korunovaném spise právnické fakulty jurjevské »O právní povaze obce městské a venkovské« vyhledali doklady přiléhavé srovnalosti zásad demokratických k základům dějinného rozvoje zřízení samosprávných, jak se jeví v jediné samostatné državě slovanské, a jak se stopy prvků demokratických také jeví aspoň v jakýchsi právních pocitech a názorech též lidu našeho.[1] Zabíhali bychom ze záhonu úkolu svého, kdybychom ještě jiné badatele slovanského práva bráti chtěli za svědky, kterak život slovanského lidu a tolikéž českého měl převahou ráz demokratický.

Soudí-li přes to nyní někteří politikové, že všeobecné rovné právo volební nemá té povahy, ale že spíše jest elixirem pro germanisující centralism, tož neměli by váhati a raditi usilovně, aby se téhož elixiru dostalo také autonomii, aby takto posílena odolala všelikému nebezpečí centralismu. Soudí tak také Tocqueville (sv. II., kap. VII., oddil Despotismus majorit), vida ochranu před tyranií většin v rozvoji místní správy. Tak zabezpečivše sobě pevnou průpravnou půdu ideovou, obírati se budeme konstruováním návrhů positivních: Otázka všeobecného rovného práva hlasovacího v naší samosprávě obsahuje v sobě dvě části, totiž jednu část: jaké budou účinky všeobecného práva hlasovacího na naši samosprávu, a druhou část: jaké mají býti pro toto právo řády volební? Na první otázku odpoví ohromná většina těch, kteří jsou v samosprávě již činnými, tak jako každý skoro předpojatý samolibý smrtelník na jiném místě: Tak jak my sloužíme samosprávě, tak jest o ni nejlépe postaráno, ona zbudována jest na základech osvědčených, prospívá a zdokonaluje se skoro po půl století a vy nespokojení opraváři a novotáři uvedete ji v záhubu; voláte jiné lidi ku práci a osvědčených spolupracovníků oddalujete, při všeobecném rovném právu hlasovacím strhne číselná převaha nových voličů všechnu moc na sebe; majetek, výrobní a poplatní síla, inteligence, společenské postavení pozbudou dosavadního vlivu a nové zastupitelstvo bude pod morální úrovní dosavadního. Nezkušenost nových lidí ve správě obecní způsobí v hospodářství obecním rozklad.

Tout ce que la revolution a fait se fût fait, j'en doute pas, sans elle; elle n'a été qu'un procédé violent et rapide à l'aide duquel on a adapté l'état politique á l'état social, les faits aux idées et les lois aux moeurs....

[1] Odbornému studiu poslouží mimo jiné nové a četné spisy: Кизеветеръ Очерки изъ исторіи мѣстнаго управленія въ Россіи 1903.

úbytek finanční síly a tím úplný úpadek samosprávy. Správa obce v rukou lidí, povolaných všeobecným právem hlasovacím a tudíž jen číselnou převahou širokých vrstev lidu, bude proti menšině, k níž náleží inteligence a zámožnost, předpojatou a nevraživou, tak že není možno od ní očekávati nestranný a věcný úsudek, ba spíše výbuchy vášnivého nepřátelství, zastupitelstvo to bude méně vlastenecké než dosavadní, vyrostlé v tradicích vlasteneckých, ano to nové bude přístupno i cizím směrům nevlasteneckým.

Uvažme tyto námitky nepředpojatě. Zdají se míti v ledačem kus pravdy. Ale obraťme se k historii, učitelce národů, o naučení, a tu se dozvíme z dějin voleb obecních minulého půlstoletí, že kdekoli v Čechách po celá tato léta utkala se česká inteligence a pokrokovost s protivenstvím elementů odnárodnilých neb zpátečnických, vždy utíkala se s důvěrou i s výsledkem o pomoc k massám voličským třetího sboru, který tenkráte neměl průměrně ani v polovině svých příslušníků tolik uvědomělosti, jako průměrně všechen dnešní proletariát.

A kdo vidí nebezpečí panovačnosti ve všeobecném právu hlasovacím v samosprávě, nechť uváží panovačnost již osvědčenou v nynějších vládnoucích třídách. Zdaž nevedou vášnivý strannický zápas o udržení svého panství i když vědí, že by ten kandidát, jehož potírají, přinesl do zastupitelstva více světla a praxe, než jejich vlastní celá družina? A tato nevraživost stran, která vylučuje ve většině případů právě ty občany, kteří by byli obecní správě nejvíce na prospěch, ta bude všeobecným právem hlasovacím učiněna co možná nejméně škodnou a její podvratný vliv bude volným projevem obecné vůle skoro vždy a všude podlomen. Jest v tom nějaký smysl, stanoviti zastupitelstvo celé obce a poskytnouti celé obci práva, aby si je volila? Výrok Anofrijeva v paedagogickém spolku moskevské university onehdy v přednášce o nutných změnách ženských středních škol učiněný, že musí padnouti čínské zdi mezi školou a světem, má plnou platnost i pro všechny jiné obory veřejných zájmů a také zdi mezi obcí a občanstvem, utvořené privilejemi řádů volebních, musí padnouti. Správa obce musí své brány otevříti občanům všem. Předstírá-li někdo, že úroveň inteligence v zastupitelstvích ze všeobecného rovného práva hlasovacího utvořených bude nižší, a že pozbude inteligence dosavadního vlivu, přisuzuje naší inteligenci příliš málo dobré vůle i dovednosti směrem na široké vrstvy. Ovšem kde a pokud jest v naší inteligenci nedostatek lidovosti, tu ona nemůže na valnou důvěru obecného lidu počítati, ale kde inteligence se staví do řad přátel práva a osvěty, tu jí všude jde lid náš s důvěrou v ústrety.

Pod analysujícím zkoumadlem reálnosti rozpadly se ty smyšlené obavy před nebezpečnými následky všeobecného práva hlasovacího pro obecní správu v nic. Zbývá za to uvážiti, jaký prospěch oprava ta samosprávě přinese. Bylo by ovšem již právo rovnosti občanské dostatečným důvodem pro zavedení rovného práva hlasovacího do obce, leč i se stanoviska prospěšnosti musíme se jeho zastat. Tím, že padne čínská zeď, která dělnický lid od radnice oddělovala a v tomto lidu nedůvěru k »pánům z radnice« živila, bude autorita zastupitelstva, které vyšlo ze všeobecného práva hlasovacího, založena netoliko v tomto novém voličstvu, ale ona bude i upevněna a posílena na venek, poněvadž sama autorita státní a jiné přiřaděné autority, které dobře vystihly jen jednostrannost obecního zastupitelstva, budou si toho nyní vědomy, že v každém projevu obecního zastupitelstva obsažen jest projev všeobecný. Zejména u nás, kde tak často povolána byla zastupitelstva samosprávná, aby v zájmech národních manifestovala, přibude takovým manifestacím velké váhy, když je učinili zástupci v š e h o l i d u.

Po stránce pracovní v oborech obecní správy nemine se oprava volební se zdárným účinkem. Zástupci, volení dle nových řádů, zanesou do sborů zastupitelských nové popudy k zlepšení výchovy, zdravotnictví, chudinství a potravnictví, v kterýchžto oborech rozvinou opravnou činnost zajisté nejprospěšněji ženští členové zastupitelstva, a právě tím vydatněji, čím více byla v nynějších zastupitelstvech téměř všude jen »dle předpisu« pěstována. Dělnictvo nejkrušněji zakouší, když se v místě nezvelebuje a nepodporuje průmysl a obchod, ono si nenechá ujít vliv na pomůcky jeho, na dráhy, silnice a pošty, aby hověly potřebám místním, ono dobře pozná, koho voliti, aby chtěl a dovedl pracovati pro potřeby hospodářské i osvětové.

V tom ohledu prošlo dělnictvo tuhou školou života a nabylo tím zdravého instinktu, jemuž třípatrový dům ani poplužní dvůr neb nádherná konírna neimponuje. Ono také i s nasazením svých soukromých zájmů vydatněji než blahobytní souspřeženci klerikálů bude čeliti záhubnému zasahování reakce do zájmů obecních, jež nás ode dne ke dni směleji ohrožuje. Ono s přesvědčením mnohem rozhodnějším než mnozí nynější samosprávní činitelé ve školních radách postaví se na stráž, aby chránilo školu od úkladů s tolika stran na ni nastražených. Oni tak učiní v nejvlastnějším zájmu své krve, neboť jejich jest ten ohromný počet mladistvých duší, jichž výchova a budoucnost se školám veřejným svěřuje.

A tažme se nyní, možno-li od nových elementů z nejširších vrstev očekávati, že budou své povinnosti v zastupitelstvu obecním svědomitě zastávati? Odpověď na to dává nám bezpečnou již nynější svědomitost praxe v obecních zastupitelstvech. Zkoumáme-li totiž, jak jsou pilnými příslušníci třetích sborů obecních zastupitelstev, tu se přesvědčujeme, že tito zvolenci částečně již z dělnictva povolaní, vždy nejsvědomitěji povinnosti své v zastupitelstvu obce zastávají. A právě tak, jak této svědomitosti vzhůru do tříd privilegovaných ubývá, tak lze souditi, že rozšířením práva hlasovacího do širokých vrstev této svědomitosti bude přibývati. Neoddávejme se illusi, že jsme všechny odpůrce všeobecného rovného práva hlasovacího pro samosprávu tímto nestranným výkladem úplně odzbrojili, aneb dokonce i přívržence našich názorů z nich učinili. To stane se namnoze teprve, až život sám zjevné důkazy správnosti našich předpokladů podá. Ale o jedné zkušenosti velikého významu, která již jednou skvělým osvědčením zlomila hrot nedůvěry k nenáviděnému politickému protivníku, k pařížským socialistům, zmíniti se musíme, neboť zkušenost ta ukládá každému poctivci reservu, aby protivné strany neodsuzoval ku předu ze skutků, z nichž je svévolně jen podezřívá. Provinila se tak skoro celá konservativní veřejnost Evropy. Nový vladař ruského národa nastoupiv vládu, odebral se k návštěvě spojence, národa francouzského. Zde ve světové Paříži prohlásil, že ji pozdraví na radnici. Zbabělci celé Evropy užasli nad tím, co se bude díti, když despota vstoupí na radnici, kde spravují a zastupují obec socialisti. A ejhle, tito radikální socialisté osvědčili více rozumné úvahy a upřímného vlastenectví, než jiní jejich spoluobčané, zbožní otcové, kteří v cizině strojili úklady proti své vlasti. Tak zasluhují i všeliké podezřívavé kombinace proti sociální demokracii, aby spravedlivý soud naší veřejnosti neotravovaly.

To přivádí nám za povinnost uvážiti a hned vyložiti, nemůže-li upřímného přívržence české svobodné samosprávy od hájení programu všeobecného práva hlasovacího pro samosprávu odvrátiti snad pochybnost v tom ohledu, že požadavek všeobecného rovného práva hlasovacího vůbec jest vlastně předním požadavkem strany sociálně-demokratické, která nepokládá se za jedno s jinými stranami co do hájení zájmů vlasti a národa?

Ani kdyby nebylo toho, co jest přece již veřejným skutkem, že česká sociální demokracie v Akademii (listopad a prosinec) deklarovala vlastenecké příslušenství, nebylo by důsledností ani prospěchem, odvraceti se od hájení všeobecného práva hlasovacího pro

samosprávu: důsledností proto ne, že všechny české národní strany (samozřejmo, že velkostatkáře k nim nikdy nepočítáme) manifestovaly již pro všeobecné právo hlasovací a nemohou z komplexu jeho vyjímati některou část a tak vlastně zmařiti jeho celistvost, podstatu i nedílnou ideu, a prospěchem proto ne, že by pak sociální demokracie, i kdyby byla v boji proti našim národním odpůrcům takticky samostatnější, musela by se po našem odpírání součinnosti jen ještě na více styčných bodech od ostatního celku národního osamostatnit. Za to naopak čím více český národ bez rozdílu různých směrů a zájmů vniterných povolávati bude jako jiné své součástky také českou sociální demokracii k součinnosti ve všech oborech praxe své v úlohách hospodářských i osvětových, tím více bude se ona s ním cítiti jedním tělem a jednou duší, tím více se budou stotožňovat a v jedno splývat jednotlivé jevy jich života a proto tím více musí ji poutat k součinnosti v samosprávě v té pružině našeho bytí.

Po věcném rozboru skutečností musíme na otázku, bude-li všeobecné právo hlasovací v samosprávě této na prospěch, dáti odpověď rozhodně přisvědčivou.

Přistupujeme k druhé části úkolu svého — k řádu volebnímu. Pojmenovali jsme právo, o které nám jde, všeobecným rovným právem hlasovacím, avšak my shledáváme, že mu musí být přidán ještě jeden atribut, kterého se mu obyčejně nedostává, a to jest volnost. V průběhu výkladu našeho se pozná, že se nemůže myslet na opravdově rovné právo hlasovací, když volič nemá k výkonu práva plné volnosti. A ta jest skutečně porušena, když volič jest do nějakého sboru voličů připoután, aneb k právu dounucován. Pronikal nám až ledví výkřik nespokojenosti ve spise Eugena Aubry-Viteta »Le suffrage universell dans l'avenir«, kdež líčí brutalnosti volebních výkonů dle dosavadních řádů: Il ne s'agit pas d'exercer son droit, il s'agit d'exclur le droit des autres. Il ne s'agit pas enfin de vivre seulement, il s'agit de tuer l'adversaire« — a tak do nekonečna. A přece jest možno vykonati volby beze všech příměsků surovostí. Odložme jen ten odkaz zvetšelé byrokracie, stanovme řád volební dle příkazu rozumu prostý a volnost voličů bude zabezpečena a příkoří nespravedlivé, nátlak, msta, poškozování živností, rozvrat rodinný a jiné zlo z voleb často povstávající zamezeno. Bohužel, že jsme tak zapadli do těch pavučin bezmyšlenkových forem, že ani již necítíme tu nemotornost zastaralých řádů, jimiž se volby napořád ještě řídí, jsouce tak ovládány duchem byrokratickým. Ve zjednodušení celé té složité procedury volební spočívá valné za-

bezpečení proti zneužívání úředního vlivu a pro volnost voličů. Není potřebí tajuplných příprav volebních jako v nějaké alchymistické kuchyni, ale lidé zvyklí na temno ani netuší, že by tak blízko mohla býti jasná pravda v celé prostotě. A my ji zde vidíme. O d s t r a ň m e s p i s o v á n í v o l i č ů a zůstavme hlášení voličům samotným a přemohli jsme již velkou část nespravedlnosti a k r u t é n e v o l n o s t i.

Jen novota této myšlenky snad zaráží, ale jakmile jí pohlédneme zkoumavě ve tvář, hned v každém tahu spatříme účelnost, spravedlnost, volnost, protivu vší nesnášelivosti, otročivosti a násilnosti.

Nutiti někoho k volbě, tedy k nějakému přiznání, o němž není přesvědčen, toť jest přímo moderní inkvisice. Takovému mučení se předejde, když se právo voličské zůstaví volnému přihlášení. Zapsání do seznamů voličských jest již přední částí výkonu práva voličského, a ani k té nemá býti nikdo nucen, a nemá se tedy konati mimo jeho volnou vůli. Stane-li se to proti vůli občanově, stalo se mu tím již bezpráví.

Následkem zapsání jest pak již vydán úkladům agitačním různých stran, které jsou namnoze nemorální, když na př. někdo zneužívá na jiného nepříslušného vlivu buď úřadem, neb hospodářskou odvislostí neb isolovaností zájmů, na př. když volič náleží nějaké národnosti, která jest v menšině, aneb když úředníci představení činí nátlak na podřízené.

Často občan úplně neodvislý, povahy nejčistší, octne se v takových poměrech, že se nedovede rozhodnouti pro tu či onu volbu. Byl-li již do seznamů voličských zapsán, a nechtěl-li by volby se súčastniti, nejsa o prospěchu obecném volby té přesvědčen, neujde chikanám, a v tom spočívá již jádro politické nemravnosti, v nevolném spisování voličů, nehledě ani k tomu, kolik strannictví se vyvinuje již při tomto spisování.

Zruší-li se úřední spisování voličů a zavede jen volné hlášení, přihlásí se právě ti nejuvědomělejší a ti, kteří nemají o obecné záležitosti žádné přesvědčení, ti se nepřihlásí a nezkřiví pravý výraz volby. Tak odpadne z voličstva hrubá masa, která jest jen materiálem podajným, odvislým, a která zavdává podnět jen k zápasům strannickým, z nichž málo kdy vychází vítězně pravda a obecné dobro.

Za to, když přijdou volit občané, kteří se sami o právo ohlásili, budou právo to vykonávati s uvědoměním, a výsledek takové volby bude vždy výrazem pravé vůle voličstva. Takové volby budou míti neskonale větší váhu, než když jsou neuvědoměnci hnáni svými nájemci jako pravý voting cattle.

Volby volné budou mravnými a povznesou se vůbec na vyšší mravní stupeň; každou takovou volbou získá politická mravnost a politicko-mravní výchova lidu.

Po mnohých poradách a vážných projevech uznán všemi pokrokovými stranami v Rusku za nejlepší a přijat princip hlášení místo všeobecného spisování i pro volby do dumy.

Necháváme stranou nerozhodnutý spor právní, zdaž jest právo voličské právem osobním, aneb právem svěřeným, jež volič koná jen co zástupce zájmů veřejných, a jehož výkon může na něm žádán býti co povinnost. Náš zřetel, zatím prost theorie, obrácen jest k tomu, aby občanu byla zůstavena plná volnost v rozhodnutí, zdaž uznává v tom prospěch obecný, aby se volebního práva súčastnil. Protož jest jen ten zákon ve shodě s všeobecným rovným a volným právem hlasovacím, který stanoví, že do seznamu voličů zapíší se jen ti občané zletilí, bez rozdílu pohlaví, stavu, vyznání, národnosti a povolání, kteří v den vypsané volby mají v obci řádné bydliště. Bydlištěm rozumí se místo, na které jsou vázáni svým zaměstnáním neb příslušenstvím k rodině, aneb dobrovolně zvoleným pobytem ve vlastním bytu. Přihlašování upraví zákon tak, že oprávněný občan odevzdá starostovi obce přihlašovací list, s nímž spojen jest průkazný list k volbě, a že starosta ihned poznamená na přihlašovacím i průkazním listu číslo pořadí, jak přihláška došla, přihlášku uloží a průkaz voličovi vydá. V přihlášce musí ten, kdo své právo voličské opovídá, udati jméno a příjmí, stáří, příslušnost domovskou, povolání, čís. bytu a prohlášení na místě přísahy, že není proti němu vylučovacích důvodů. Co takové může zákon stanoviti pouze mravní úhonnost (zločinnost, zneužití práv občanských, alkoholism, zanedbání rodiny a pod.), nikoli však poměr dlužníka k obci neb opatření chudinské, které novými institucemi v zaopatřování a pojišťování pozbylo někdejší své povahy a důležitosti. K přihlašování ustanoví starosta dva dni, nejméně 14 dní ku předu, a sice tak, aby druhý den přihlašovací po prvém následoval ne dříve než pátého a ne později než desátého dne a aby hlasováno bylo buď v sobotní odpolední neb nedělní dopolední. Hned po ukončeném řízení přihlašovacím oznámí starosta, kolik voličů se přihlásilo a s tím vyhlásí zároveň, na kolik voličů přijde jeden zástupce. Číslo to jest dáno tím, že se počet voličů dělí počtem zástupců. Počet těchto měl by zákon stanoviti asi tímto poměrem. V obcích čítajících ne více než 500 lidí 10 zástupců, přes 500 až do 1000 obyvatelů zástupců 12 a pak dále na každých 500 obyvatelů vždy o dva zástupce více. Pro velká města přes 50.000 vydají

se ovšem statuta zvláštní. Tak byla by řešena úloha prvního stadia volebního řízení při obecních volbách dle všeobecného rovného a volného práva hlasovacího. Nic nás nesmí mýliti tato prostota proti dosavadní složitosti. Právě tato prostota zaráží vždy, jak praví John Stuart Mill v 7. kapitole úvah o ústavě repraesentativní hned na začátku třetího odstavce, »kterak jest na překážku zvyklost, že i ta nejprostší myšlenka, než se s ní seznámíme, tiže razí si cestu, než ta nejsložitější.« Ale tak bylo vždy, když se člověk ve složitosti některé kultury ať ve filosofii, v státním životě neb v umění dopracoval k jasnějším, prostějším pravdám, že nebývalo jim hned rozuměno, ale vyproštění znamenalo přece vždy vítězství ducha.

I druhá fase volebního výkonu, k níž nyní přistupujeme, vyplývá z vyproštění ze zastaralých, ale hluboce do zvyklosti naší zarostlých bezmyšlenkových tradic.

Již Hare (Treatise on the Election of Representatives) roku 1859 a po něm roku 1860 Henry Fawcet (Mr. Hare's Reforme Bill simplified) znali cestu k zlepšení volebních řádů v jich oproštění, neb jak jsme obecně zvykli říkat: zjednodušení. Oba a s nimi John Stuart Mill měli předním cílem zastoupení menšin. (John Stuart Mill v 7. kapitole již dotčené praví, »že jest podstatnou částí demokratického principu, aby menšiny byly přiměřeně zastoupeny a že bez tohoto zastoupení není skutečné demokracie, ale jen její okázalost.«) S nimi sdílel přesvědčení to český demokrat Sladkovský, ale jako oni také on nedomyslil reformu důsledně až do konce, protože i on nevyprostil se úplně ze zvyklosti byrokratických tradic. Ukázati na cesty, na nichž se jim vyprostíme při volbách sněmovních, to musíme vyhraditi studii zvláštní. Dnes okážeme, jak musí býti upraven zákon, aby nás z nich osvobodil při volbách obecních, aby nám dal netoliko theoretické rovné, ale i ve skutečnosti možné svobodné právo volební. Kterak pak se to srovnává s rozumem rovného a volného práva, když mne zákon přikazuje do nějakého sboru s lidmi různého přesvědčení a různých cílů? Jak mohu svobodně projeviti důvěru svou, když současně má se týkati celé řady osob a když nemohu si vybrati jen svého důvěrníka? Zákonem takovým zničena volnost již v zárodku a protož pryč s každým zákonem, který stanoví voličské sbory! Pověděli jsme již vypisujíce řízení přípravné, že starosta vyhlásí, na kolik voličů připadne právo jednoho zástupce voliti. Nuže, ať zůstaví zákon voličům, aby si podle přesvědčení svého, podle potřeb svých utvořili skupiny v takovém počtu, jehož třeba ku zvolení zastupitele. Ku dni, který

není po ukončené přihlášce voličů časnější než 15. a pozdější než 30., položí starosta dobu volby, vyhlásí den, hodinu a místo a přijímá lístky hlasovací. Každý volič volí jednoho člena zastupitelstva a jednoho náhradníka. Aby ale i v passivním právu voličském byla úplná r o v n o s t a předešlo se jakémusi plebiscitu na její újmu, stanoví zákon, že každý hlas, který kandidát obdrží přes potřebnou majoritu, zůstane bez účinku. Nejosvícenější a obecného dobra nejdbalejší občané započnou zajisté hned, jak byla volba vypsána, shledávati se podle stejného programu a sjednotí se na kandidátech, spočítají své hlasy a když jich budou míti přebytek, vyhlédnou si kandidáta pro skupinu druhou a tak dále; kde bude jen trochu horlivosti, vyjdou hned z první volby všichni kandidáti jednomyslně volení a bude netoliko každá strana, ale každý volič svým zvolencem zastoupen.

Zde onde se ovšem stane, že některé strany nedomohou se takového počtu hlasů, aby prorazily se svým zástupcem hned v první volbě. Ale o spravedlnost i takových menšin postará se zákon tím, že bude považovati ty, kteří dostali hlasy nedostačující ku zvolení, za mandatary voličů a to každého s tolika hlasy, kolik jich obdrželi a že jim vyhradí, aby mezi sebou ustanovili tolik zvolenců, kolik zůstalo míst nezadaných v první volbě. Způsob tohoto doplňovacího volení bude takový, že se spočítá počet hlasů, který tito nezvolení obdrželi a děliti se bude počtem prázdných míst. Výslednice udá počet hlasů, kterých potřebí, aby kdo pokládán byl za zvolena. Kdyby i po té zástupcové menšin nedospěli k dohodě a zůstalo některé místo nezadáno, vykoná se tímtéž způsobem volba třetí, při které bude prohlášen za zvolena, na němž se sjednotila většina zástupců menšin. Takový řád zabezpečí každé menšině spravedlivé zastoupení a při takové proceduře volební nebude ani vítězstvím zpitých vítězů ani poražených.

Již v tomto účinku nového řádu spočívá veliká jeho cena, kterou ale zvyšuje ještě i to, že všichni takto zvolení budou si vědomi ve svém poslání úplné rovnocennosti, že, nevycházejíce z voleb stran, jež bojovně proti sobě stály, nepřenesou do zastupitelských sborů stranictví příkré, nýbrž že dovedou společně pracovati a věcně uvažovati. Takto ze zastupitelstev obecních stanou se teprve sbory opravdových pracovníků a přestane vtírání se do nich pod prapory vítězných hesel lidí prázdných a nedbalých příživníků.

(P ř i p o m e n u t í. Nenáleží to těsně do rámce těchto úvah, jest však přece záhodno, abychom vyznačili již nyní názor svůj ohledně trvání mandátu. Žádný věcí znalý nemůže být v tom na pochybnosti,

že volební období tříleté jest nedostatečné. V prvém roce předloží se rozvrh obecního hospodářství teprve pro rok druhý, a když dochází rok třetí, chystají se již nové volby. Vším přesvědčením zasazovali bychom se za to, aby mandáty zadávány byly na šest let, ale s tím rozdílem, že každým druhým a pak čtvrtým rokem po první volbě vystoupí vylosovaná vždy jedna třetina, která se doplňovací volbou nahradí. Způsob tento má své oprávnění netoliko v tom, že se správě obecní propůjčí nutná míra stability, ale i v tom, že vystřídáním nových sil v e d l e starších rozšíří se znalost správy obecní, kdežto při obnovení celého zastupitelstva udává se často dočasné ochromení řádné správy.)

Skoro po celé půlstoletí sleduji s vroucím, čistě lidským zájmem různé ty volby do zastupitelstev hospodářských, samosprávných a zákonodárných. A tu s žalem vida sta a sta skutků slabosti, někdy i špatnosti lidské, které hyzdily ideální představu vznešené činnosti občanské, pomýšlel jsem ode dávna a neustále o léku proti tomuto zlu. Uchýlil jsem se o poradu k tolika filosofům-politikům, ale léku jsem nepoznal, jen beznadějný stesk jednoho z nejušlechtilejších, znějící: »Nic nechází davu v té míře, jako schopnost dobře volit.« (Alexis de Tocqueville, La démocratie en Amérique liv. II. chap. V.) Upraviti cesty lidu, na nichž by lépe volil a zároveň tím sloužil pravdě, staniž se heslem a horlivým úsilím nás všech. Tím posvětili jsme i práci tuto a posvětíme neúnavně i budoucí.

O školních lékařích.

Napsal J. Zeman.

(Dokončení.)

IV. Školní lékař jest povinen navštíviti každou školu jeho zdravotnímu dohledu podléhající nejméně jednou měsíčně, při čemž se přesvědčí o zdravotním stavu dítek, o čistotě těla a šatů, zejména zdali není žádné dítko stiženo nakažlivou nemocí, a učiní veškerá potřebná opatření policejně-zdravotní, učiní učiteli neb správci školy příslušné návrhy, zejména též ohledně větrání, čistoty a topení a případné desinfekce, a kdyby těmto jeho návrhům vyhověno nebylo, oznámí to místní školní radě.

Při těchto měsíčních prohlídkách jest školní lékař povinen prohlédnouti veškeré děti, na nichž shledá, nebo o nichž mu učitel oznámí, že lékařské prohlídky potřebují, a veškeré děti ve zvláštním seznamu nezdravých vedené a to jednotlivě. Mimo to dostaví se lékař do každé školy jednou každého týdne, aby si vyžádal zprávy o zdravotním stavu dítek od správy školy a co by bylo nutným, zařídil.

V. Za panujících epidemií musí lékař dotyčné školy nejméně jednou týdně nebo dle potřeby i každý den navštíviti.

Byv k tomu správou školy nebo místní školní radou vyzván, jest lékař povinen dítky vždy vyšetřiti, když se z nemoci podezřelými býti zdají, a to nejen ve škole, nýbrž kdyby to ve škole možným nebylo, ve svém bytě, po případě i v domácnosti; učitelům pak náleží, každé podezřelé onemocnění dítěte správě školy za účelem zavolání lékaře oznámiti.

Dítě, které bylo nakažlivou nemocí stiženo, nesmí dříve školu navštíviti, dokud je školní lékař neprohlédl a nevyšetřil veškery okolnosti, které by nákazu přivésti mohly, což týž v každém případě se vší důkladností učiniti povinen jest.

V dobách nakažlivých nemocí jest povinen školní lékař se dorozuměti s městským lékařem a mu ve všem, co se týče škol a dítek, nápomocen býti.

V případě náhlého onemocnění neb nahodilého úrazu žáků nebo když učitel shledá, že jest dítě z nemoci podezřelé, jest školní lékař povinen na každé zavolání lékařskou pomoc poskytnouti.

VI. Školní lékař jest povinen, kdykoli to účelným jest, místní školní radě potřebné návrhy činiti, zejména také, co se týče zařízení školních budov, změn v nich, systemů topení atd., podávati jí od ní vyžádaná dobrozdání, i jest povinen každé schůze místní školní rady, v níž se má jednati o zdravotních záležitostech, a vůbec každé schůze, do níž by byl povolán, hlasem poradným se súčastniti, i podléhá v každém ohledu dozoru místní školní rady, jejímž nařízením bezvýjimečně vyhověti musí. Ku konci každého školního roku jest školní lékař povinen místní školní radě podati písemnou zprávu o své činnosti, k jednotlivým odstavcům této instrukce, o zdravotním stavu školy a dítek s udáním počtu návštěv a prohlídek svých a dat jejich a předložiti statistický výkaz o žactvu dle předepsaných tabulek a uvésti ve své zprávě také veškeré jakékoli návrhy, které buď rodičům, učitelům neb správám školy učinil a udati, v jaké míře návrhům těm vyhověno bylo.

VII. Školní lékař jest povinen svoje periodické návštěvy předem dotyčným učitelům oznámiti a je zařídíti tak, aby co nejméně vyučování překážely a učitelstvu také při sestavování rozvrhů školních, pokud by to na zdravotní stav dětí vliv míti mohlo, zejména tak, aby se střídaly předměty namáhavější s předměty lehčími, nápomocen býti.

Dle možnosti má školní lékař pořádati učitelstvu přednášky, týkající se školního zdravotnictví, při nejmenším však musí míti každého školního roku jednu takovou přednášku.

VIII. Instrukce tato může každého času místní školní radou býti doplněna, pokud se týče změněna.

IX. Ustanovení školního lékaře stává se místní školní radou, která jej také sama platí, a sice prozatímně, i může ku konci každého školního roku, a kdyby lékař svým povinnostem nedostál, i během školního roku odvoláno býti.

Řád tento byl ve schůzi konané dne 30. prosince 1903 jednomyslně přijat a schválen.

Místní školní rada král. města Čáslavě,
dne 30. prosince 1903.

V Hradci Král., Pardubicích, Ivančicích, na Kladně a j. vyplňují školní lékaři zvláštní formuláře. Na př. v Hradci Králové:

Zdravotní výkaz.

Škola:

Třída:

Jméno Stáří a byt:

Míra: Váha:

Den vyšetření	Výživa (dobrá, prostřední, špatná)	Tělesné i duševní choroby, vady řeči, zkřiveniny páteře a p.	Vady zraku	Vady sluchu	Očkování a revaccinace	Choroby v šk. roce a počet zameškaných hodin	Inteligence (učelivost, chápavost, pozornost, zvl. schopn. a nedostatky)	Poznámky (doč. neb úplné osvob. od někt. předm., úleva, vykázání zvl. míst v lavicích, sdělení rodičům, vyloučení ze školy, odkázání lékařům ordinujícím a odborným a p.)

Choroby infekční ve školním roce ...

Škola .....

Počet školních dětí	Tyf střevní	Spála	Spalničky	Neštovice pravé	Varicella	Diftherie	Kašel zajikavý	Tuberkulosa a skrofulosa	Epidemický zánět příušn.
hoši									
divky									
Úhrnem									

Statistická zpráva za školní rok

Škola:

	Počet škol. dětí	Počet lék. kontrole podrob.	Výživa			Ústrojí nervové	Organy respirační	Organy cirkulační	Zažívadla	Ústrojí močové	Choroby kožní	Choroby dušení	Zrak	Sluch	Vady řečí
			dobrá	prostř.	špatná										
Úhrnem															
dívky															
hoši															

V Pardubicích a v Hradci Králové oznamuje se v případě potřeby výsledek prohlídky: Na př.

P. T. pan .....

v .....

Při lékařské prohlídce Vašeho dítěte .....

.....

bylo shledáno, že stiženo jest .....

.....

V zájmu Vašeho dítěte i v zájmu školy jest nutno, aby .....

.....

V Hradci Králové, dne

školní lékař.

V Praze vyplňuje se při prohlídce na počátku školního roku vzorec:

Jméno žáka (žákyně): třída: stáří:

Povolání rodičů: .....

Očkován-a: ..... Neočkován-a:

1. *Vzrůst a vývin těla*:
   délka: .....
   objem hrudníku: .....
   váha: .....
   výživa a vývin svalstva:
2. *Hlava*: pravidelná: .....
   nepravidelná: .....
   barva a jakost vlasů a kůže:
   nemoci kožní: .....
3. *Oko*: barva: .....
   ostrost zraku (refrakce):
4. *Ucho*: ostrost sluchu: .....

5. *Nos a dutina ústní* (ozaena, polypy):.....
chrup: chatrný:
dobrý:
dostatečný:
nepravidelnost zubů:
vady vzrůstu zubů:

6. *Řeč*: pravidelná:
nepravidelná:.....
(koktání, brebtání, šišlání, huhňání a pod.)

7. *Držení těla a chůze*:
pravidelné: .....
nepravidelné .....

8. *Páteř* (žkřiveniny a nemoci páteře, asymetrie):

9. *Přestálé neb trvající nemoci*:
neurosy:
zvětšení žlázy štítné:
bolest hlavy:
krvácení z nosu a pod.:

10. *Kýla*:
schopen-a k tělocviku:
k ručním pracím:
ku kreslení:
ku zpěvu:

11. *Duševní schopnosti*:
pravidelné:
nepravidelné:.....

12. *Posudek a návrh*:
Žák (žákyně) jest zdráv-a:.....
Žák (žákyně) jest stižen-a:.....
potřebuje ..... léčení:.....
jiného způsobu vyučování:.....

13. *Poznámka učitele*:.....

V PRAZE, dne .....

školní lékař.

Při prohlídce mezi školním rokem slouží jiný vzorec, v němž se vyplňuje příčina žákovy nepřítomnosti, indisposice přítomných, závady zdravotní ve třídě a v budově.

LITERATURA:

Dr. St. Růžička: 1. Školní lékař. Jeho potřeba, význam a úkol. Otisk z Časopisu pro veřejné zdravotnictví. 1900. Cena 20 h. Doporučeno školním radám zvláštním okružníkem zemské šk. rady.

— 2. K otázce školních lékařů. Časopis pro veřejné zdravotnictví, ročník VI.

Dr. Jind. Záhoř: O vývoji dozoru zdravotního ve školách obecných král. hlav. města Prahy. Schema instrukce pro lékaře školního. Časopis lékařů českých, r. XLIII. č. 47.

Dr. J. Rychna: 1. Úspěchy školního dozoru lékařského. 1901.

— 2. O naléhavé potřebě intensivnějšího dozoru lékařského ve školách. Čas. lékařů českých 1889.

Dr. J. D. Panýrek: Dnešní stav otázky školního lékaře, zvláště v Praze. Nová Česká Revue 1903—4, čís. 3.

Dr. F. Hrabal: Školní hygiena na Vyškovsku. Obvodní školní lékaři. Úlehlův Sborník II.

Tamže: —ab— Lékařský dozor ve školách.

J. Janele: Školní lékař.

Dr. Jos. Žižka: Ještě k otázce školních lékařů. Zdraví roč. IX. seš. 1. Stručný slovník paedagogický sešit 25.[1]

Dr. Waleryan Serbeński: O naglacej potrzebie zorganizowania służby zdrowia w szkolach publicznych. Lvov. 1903. Wydawnictwo Towarzystwa Hygienicznego. (Udána i literatura).

Dr. Ench: L'inspection de la respiration nasale et de l'onie à l'école. Journ. Méd. de Bruxelles 1903.

G. Chawain: But de l'inspection medicale et hygiènique des écoles publiques et privées. Organisation de cette inspection Conditions d'efficacité. Congrès inter. d'Hygiène et de Démographie Bruxelles 1903.

Dr. Sigvard Madsen: Fra Bergens folkeskolers laegeraad. Medicin. Revue. 1903. V Bergenu.

Merevith Richard: The sanitary control of schools with special reference to the Education Bill. Public. Health r. XV. č. 3.

Heř. Schiller: Die Schularztfrage. Sammlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der paedagogischen Psychologie und Physiologie. Berlín, Reuter 1899. M. 1·20.

[1] Od doby, ve které byl tento článek napsán, až k poslední korektuře, bylo o školních lékařích hojně psáno v listech učitelských i neučitelských; zejména sluší sáhnouti k článku dr. Semeráda v Uč. Přehledu a k spisu Dr. Panýrka: »Lékař a škola«.

Dr. G. Leubuscher: Staatliche Schulärzte. Tamže r. 1903. M. 1·60.
Dr H. Cohn: Die Schularztdebatte auf dem internat. hyg. Kongresse zu Wien. Vratislav. 1 M.
— Warum müssen besondere Schul-Augenärzte angestellt werden? Otisk z Wochenschrift für Therapie u. Hygiene des Auges roč. VI.
Dr. Schmid-Monard: Die Aufgaben des Schularztes. Politisch-anthropologische Revue I. r.
Franz Frenzel: Notwendigkeit und Wirksamkeit des Arztes in der Hilfsschule.
Dr. E. Wiener: Die Schulärztefrage in Oesterreich. Wiener klinische Rundschau. 1903.
Osv. Berkhan: Die Stellung des Arztes an der Hilfsschule. Zeitschrift für Behandlung Schwachsinniger u. Epileptiker 1903.
Dr. Theod. Altschul: Zur Schularztfrage. Ehrlich — Praha 1890.

Rozluka církve a státu ve Francii.

Píše V. Švihovský v Paříži.

(Dokončení.)

Nyní se pokusíme vysvětliti, co očekává katolickou církev ve Francii a jakou budoucnost jí připravuje nový zákon. Pravíme katolickou církev, neboť ač oddělení církve od státu znamená přerušení styků mezi státem a církvemi katolickou, protestantskou a židovskou, jest to na prvním místě církev katolická a snad jen ona, která bude osudně zasažena. Židé a protestanté nikdy nezasahovali politicky do života republiky a nevystupovali proti ní nepřátelsky; proto též nebudou následky toho nésti. Katolická církev však stavíc se do bojovného šiku, vyvolala četné nepřátele. Nebezpečí největší nehrozí jí však se strany vyslovených odpůrců, ale mnohem horší jest to, co jí připravuje náboženská lhostejnost širokých davů. A tato lhostejnost jest opravdu hrozivá. Katolicism nemůže vzkvétati v zemi, kde lhostejnost náboženská zapustila kořeny, tak jako se to děje ve Francii. Dále ukážeme na přesných příkladech, jak silně lhostejnost zmocňuje se tak zvaných katolíků. Nyní upozorníme na některé příčiny této lhostejnosti.

Na prvním místě zajisté jest to reakční zasahování církve do politiky, jež velice dobře je charakterisováno slovy známého abbé Naudeta, který zůstávaje dobrým katolíkem, přece smýšlí republikánsky: »Se stanoviska politického naší největší chybou bylo, že jsme se vždy spojovali se stranami opposičními. Byli jsme obhájci práva božského s legitimisty, konstitučními monarchisty s orleanisty, plebiscitáři s boulangisty, s Drumontem jsme byli antisemity a s Jules Seinatrem nacionalisty, očekávajíce při tom stále nového zjevení. Naše volání znělo: ať žije král, ať žije Boulanger, ať žije Deroulède, pryč s Dreyfusem, pryč se židy — a vždycky jsme byli na straně nejvíc řvoucí a lomozící reakce.«

Kněz jako volební agent a politický náhončí reakcionářů se stal zřejmě nepřítelem všeho demokraticky myslícího občanstva. Tak v r. 1900 při volbách do sněmoven biskupové z Meaux, Sens, Troyes

ve svych pastýřských listech odporučovali, aby se hlasovalo pro kandidáty reakce. Duchovenstvo ve všech vesnicích pořádalo modlitby s prosbou o zdar těchto kandidátů a do posledního okamžiku slavnostní mše byly slouženy. V departementu Seine et Marny, když již hlasovací lístky se nalézaly v osudí, kněží vzývali boha, aby vykonal zázrak a změnil hlasovací lístky republikánů ve prospěch kandidátů reakčních.

A co snad ještě více urazilo francouzského demokrata, je zajisté to, že církev drze se vysmála jeho citu, jejž pokládá za nejsvětější. Církev využitkovala vlasteneckého nadšení po válce francouzsko-německé, aby z něho kořistila. Vydávala se za patrioticky smýšlející, a bratrstvo srdce Ježíšova přijalo trojbarevnou vlajku za svoji. Později však a obzvláště v afféře Dreyfusově se zřejmě ukázalo, jakého rázu toto vlastenectví bylo, že u příslušníků černé internacionály o vlasteneckém citu řeči býti nemůže. Tak část francouzského lidu, která nestotožňuje patriotism se šovinismem, ocenila správně pravou povahu klerikálního patriotismu a odvrátila se od jeho apoštolů.

Nevole vůči duchovním se stupňuje ještě více na venkově, kde věřící mají ještě jiné důvody, hlavně rázu hospodářského. Francouzský venkov se probouzí, idee demokratické razí si cestu tím silněji, že sociální boj se sem začíná přenášeti plnou měrou. Nevole venkovanů proti zámeckému pánu je tak značná, že tento ztrácí pomalu veškerý vliv ve svém okresu. Staří šlechtici, židé finančníci s hrůzou hledí vstříc okamžiku, kdy jejich poslední mandát přejde do rukou radikálů aneb socialistů. Aby zabránili hrozícímu nebezpečí, hledají pomoc u osvědčeného přítele všeho násilí — kleru, a venkovský farář jim propůjčuje tuto pomoc, stavě se takto přímo nepřátelsky proti lidu — svěřenému jeho péči. Kněz vynakládá vše, aby udržel v poslušnosti venkovský lid a zámecký pán ho podporuje hmotně a nutí k návštěvě kostela všecky, kdož na něm závisí.

Když stařec chce hrst suchého klestí, musí jíti na mši a nádeník, jenž nejde v neděli do kostela, práci v zámku neobdrží. — Ženy, jež navštěvují ve Villebéon (Arrondisement Fontaineblau) mši, prohlásily, že tam chodí jen proto, aby dostaly od pana Ségnoura, majetníka zámku, polévku a krajíc chleba. — V Boisy-le-Chatel 9 mužů navštěvuje mši, ale jdou tam jen proti hotovému zaplacení vrchností. — Jinde zase vrchnost svou velkomyslností si dělá úplného sluhu z kněze a ve Ferriers baron Rotschild hostí u své tabule všecky faráře z okolí a při biřmování biskup z Meaux obědvá u pana barona. — Závislost kněze na zámeckém pánu dobře charakterisoval abbé Millot v »Revue du

Clergé français«: »Zámecký pán udělal z kněze svého muže, jaksi svoji věc; konfiskoval ho ve svůj prospěch. Polehounku mezi nimi povstává poměr dvou osob, z nichž jedna stále žádá a druhá dává. Úslužnost se mění v závislost. Farář se stává pouhým zpovědníkem vrchnosti, nábytkem někdy trochu těžkým, jenž slouží za dekoraci, ne-li zevnějškem, tož aspoň prestižem svého úřednického obleku. Stává se přítelem domu, účastníkem partie whistu.« Jinými slovy farář jest placeným agentem zámeckého pána a za to se stává částí zámku; nenávist venkovanů proti zámku se přenáší pak na faru.

Pokud laická škola nevychovala své pokolení, kněz požíval jakés takés vážnosti ve vesnici, kde byl považován za vzdělance. Těžké časy proň však nastaly nyní, kdy venkovan místo modlitby začíná bráti útočiště ke knize, již nachází v školní knihovně. Výklady kněze nemají již ceny pro člověka, který obdržel základy positivního vědění a jenž dává přednost přednášce učitele před kázáním. Úloha kněze je tím nesnadnější, že jeho vlastní výchova je více než nedostatečná. Nezná téměř žádného pojmu o pokroku současné vědy, neboť v semináři se učil věcem, jež každý žák laické školy pokládá za nesmysl aneb věci dávno překonané. Kněz často neví ani to, co musí znáti každý z jeho svěřenců. Lepší mužové katolické církve ve Francii vynakládají vše na to, aby v seminářích bylo zavedeno racionelnější vyučování, dosud však se potkali s úplným nezdarem. Někdy jindy vrátíme se podrobněji k této otázce, jakož ke krisi francouzského duchovenstva vůbec, nyní upozorníme, že je též jednou z hlavních příčin náboženské lhostejnosti, která tak hrozivě se zmocňuje francouzských katolíků.

Pohleďme blíže co je pravdivého na této lhostejnosti. Mnoho se o ní mluvilo a nejsou to jen odpůrci katolické církve, kteří ukazují na toto hrozící nebezpečí církve. Jmenovaný již abbé Naudet nachází nesprávným, že by ve Francii ohromná většina katolíků byla utiskována několika tisíci svobodných zednářů: »Ve skutečnosti jsme jen menšinou. Menšinou arci značnou, jejíž protesty však nenacházejí ohlasu, neboť jsme ztraceni v ohromném davu lhostejných, kteří se necítí ani utlačovanými ani pronásledovanými, neboť nemají víry.« Poslední sčítání, kde každý udával své vyznání, se dělo v roce 1881 a tehdy katolíků se ukázalo 38 milionů. Než dnes tato číslice daleko neodpovídá pravdě. Známý učenec Paul Leroy-Beaulieu počítá, že po oddělení církve od státu klesne na polovičku. Katolická církev dle jeho náhledu prý tím ale neztratí, neboť zbývající svou pevností ve víře nahradí odpadlíky. Škoda, že Leroy-Beaulieu nepraví koho míní pod pevným katolíkem. Chce-li tím naznačiti člověka, jenž se podrobuje předpisům

církevním, jako na příklad navštěvování bohoslužeb, pak jest zajisté na omylu. Ještě Taine se pozastavoval nad tím, jak francouzští muži málo navštěvují kostely a odhadoval as na 4,000.000 počet katolíků, plnících věrně své křesťanské závazky, tedy něco přes 10%.

Od té doby co Taine se zabýval lhostejností Francouzů ve věcech náboženských, udály se značné změny, jež nezůstaly bez vlivu na náboženské smýšlení lidu, které stále klesá. Mám před sebou výsledky zajímavé ankety, již podnikl před dvěma roky rozšířený republikánský list B r i a r d, chtěje se přesvědčiti jak mnoho je věřících v departementě Seiny a Marny. Seskupil data ze 416 obcí, čítajících celkem 215.822 obyvatel. Ukázalo se, že jen 5200 z 215.822 navštěvuje kostely, to jest 2%, čili v jedné obci s 500 obyvateli lze nalézti 10 katolíků. V 80 obcích kostely jsou zavřeny po celý rok, farář tráví svůj čas buď na zahradě, buď v besedě s kuchařkou. Jinde zase kněz otevírá chrám jen dvakráte do roka jako v obci Marets. V obci Garentreville departementu Seiny a Marny obecní rada zpozorovala, že kněz slouží mši jen pro sebe a odňala mu proto roční příspěvek 75 franků. Kněz se rozhněval a zavřel kostel docela. Jiný kněz v arrondisementu Provins (Seine-et-Marne) přímo prohlásil, že nemá ani dost málo chuti »polykati pámbíčka (le bon Dieu) před prázdnými lavicemi.« (Le Briard 7. a 9. října 1903.) — V několika vesnicích kostely jsou na spadnutí, okna vytlučena a pavouk nerušeně obetkává oltář svým předivem. O počtu křtů, sňatků a pohřbů odpovědi nejsou dosti přesné. Lze však souditi, že čtvrtina dětí zůstává nepokřtěna a v různých vesnicích, jako v Montery, venkované laicisují napořád jména. Vyhýbají se kalendáři a jmenují syny dle slavných mužů a dcerám dávají jména bohyň aneb jiná, vzatá z bájesloví. Sňatky křesťanské jsou dosti hojné, ač řidší než pohřby. V obci Mourroux dvě třetiny pohřbů se koná bez přítomnosti kněze. Venkovan obrací se ke knězi hlavně jen ze zvyku, jakmile však nebude v jeho vsi, hledati ho nepůjde. Jeden příklad z vlastní zkušenosti. Trávil jsem několik dnů na venkově ve vsi Maincourt v departementě Seiny-a-Oisy; obec čítá 90 obyvatelů. Můj domácí, bodrý venkovan, byl zároveň mairem — starostou. Mluvili jsme o antiklerikalismu a tázal jsem se ho, jaké smýšlení převládá ve svěřené mu obci. »Pohleďte na klíče, jež visí tamhle na hřebíku. Tři roky se jich nikdo nedotknul, jsou to klíče od naší kaple.« Obec neměla vlastního kněze. Dojížděl sem jeden ze sousední fary, když si ho občané pozvali. Na otázku, zda-li občané nechodí do jiného kostela, vysmál se mi do očí. »Kdybychom chtěli něco míti s páterem, pozvali bychom si ho sem. Nejsme přece takovými hlupáky, abychom za ním běhali.« Kdyby se

kněz nacházel ve vesnici, pak by venkované snad dali křtíti své děti, dali by se církevně oddati, pohřbíti; hledati ho však nepůjdou. Maire zapíše novorozeně, přečte články občanského zákonníka novomanželům a dá svolení k pochování zesnulého. Věc odbude se krátce, bez dlouhých okolků, bez zbytečné ztráty času a bez jakýchkoliv výloh — a to je hlavní u venkovana. Připomínám si též rozmluvu, již jsem měl s manželkou jednoho zdejšího Čecha. Pochází z Gasconska, tedy z kraje, kde katolicism se dosti pevně drží. Když se měla vdávati, přáli si rodiče církevní sňatek. Ženich a nevěsta proti tomu nic nenamítali, hrozili se jen výloh, neboť sňatek se měl vykonati v Paříži, tedy v jiné farnosti. Matka žádala, aby si dali aspoň snubní prsteny posvětiti. Nevěsta šla za tím účelem ke knězi, vrátila se však s nepořízenou. Měla zaplatiti za tuto službičku 10 franků, což se jí zdálo trochu drahé. Rozhorleně řekla knězi, že nikdy již nepůjde do kostela a napsala o svém rozhodnutí matce. Odpověď matky zněla: »Máš dobře, když jsou páteři takoví hltavci, nechoď již k nim. A kdybys měla míti tucet dětí, nesmíš dáti žádné křtíti.« Též důvod pro lhostejnost.

Píše se mnoho o náboženském smýšlení Francouzů, vyskytá se nemálo cizích děl, kde se praví, že francouzský lid lne ke katolické církvi a že od ní neupustí tak snadno. Fakta však zdají se nasvědčovati něčemu zcela jinému. Pohleďme na jih, tedy na třetinu francouzských departementů, zajděme na nedělní bohoslužby a první, co nám bije do očí, jest prázdný kostel. Několik žen, mužové téměř žádní. O náboženském citu, o katolickém smýšlení zde nelze mluviti. Obyvatelé jsou republikáni, krajní republikáni, — jejich nepřítelem politickým je kněz, obhájce reakce, a proto politická zášť přechází v náboženskou lhostejnost. Jih není však samotný, tytéž scény uvidíte na jihozápadu, na jihovýchodu, ve středu, všude mimo Bretagni a několik severozápadních departementů. Jeden vynikající člen katolické strany, obývající v kraji, jenž slyne svou pevností ve víře, hořce pravil ve sněmovně, že ve vesnici, kde tráví prázdniny, na nedělních bohoslužbách bývají pravidelně čtyři mužové: on, jeho syn, kostelník a farář. Známý učenec abbé Loisy se vyslovil, že francouzští sedláci v Beance a Champagne jsou lhostejni ve víře a brzo si ji odvyknou.

Ives Guyot, dobře známý ekonomista se zajímal, jak hojně navštěvují Pařížané kostely a podnikl za tím účelem anketu v 11. okresu. Výsledky svědčí pro úplnou lhostejnost Pařížanů v plnění svých povinností křesťanských. Ani 15% katolíků nenavštěvuje kostely, a občanské sňatky i pohřby se množí vůčihledě.

Tyto uvedené příklady jsou tak výmluvné, že komentáře byly by zbytečné. Nechceme tvrditi, že by nebylo již upřímných katolíků ve Francii; jejich počet jest však dosti slabý. Po oddělení církve od státu zajisté i řady těchto značně prořídnou. »Zrušení rozpočtu kultů, praví Lanessau, bývalý ministr v kabinetu Waldeck-Rousseau, zaviní ve Francii v brzku hluboký úpadek náboženství. Pravím úpadek náboženství, pravím to zúmyslně, neboť se jedná o náboženství.« Uvádíme tato slova proto, že jsme téhož názoru. Oddělení církve od státu bude míti pro katolicism ve Francii následky těžké.

»Dnes, pravil před rokem abbé Naudet, katolíci ztratili již vše, vyjímaje peníze. Nemají již žádného vlivu, úředníci je pronásledují, soudci je odsuzují, armáda jde proti nim, ministři jsou ve službě frankmaçonerie a chef státní klidně na vše to hledí.« — Nyní církev katolická ztrácí to poslední, co jí zbývalo z předešlé moci a slávy, čím zakrývala doposud svoji slabost. Ztrácí peníze, neboť stát na dále jí nebude dávati žádnou podporu. Marně by čítala na hojnou podporu věřících a na milodary. Sedlák jest velice spořivý a dvakráte se pozastaví než rozváže svoji mošnu. Příliš mnoho si již zvykl na to, že páteru nic neplatil a ztěžka se proto odhodlá, aby přispěl něčím k hrazení 40 milionů, o něž církev přijde. Někdy si — může býti — zažehrá na to, že stát neplatí více kněze, brzy však se vpraví do toho, že kněz mu je zbytečným. Měšťané mají dosti starostí s různými ústavy a svatopetrským halířem, na které musejí hojně přispívati. Jsou praktičtí a budou proto dříve počítati, co je pro ně výhodnější: placení na ústavy nebo kult. Jde-li o školu, vychovávají v ní své děti; jedná-li se o ústav jiného rázu, pak jsou tu různé styky, klientela. Smutné vyhlídky do budoucnosti! Citovaný již Paul Leroy-Beaulieu doufá, že katolická církev se navrátí k své původní formě, že se zjednoduší a směle bude moci vystačiti s dobrovolnými příspěvky věřících.

O zjednodušení církve nyní, kdy lid je vychován pohansky, kdy jej klerikalism přiučil nádheře, hudbě, zpěvu, stálému uctívání různých světců a panen, processím, — nemůže býti ani řeči. »Něco takového,« praví Lanessau, »by se neobešlo v církvi beztrestně. Ohromný počet věřících, obzvláště žen, které si potrpí na zevnější nádheru, by ji úplně opustil.«

»Během dvacíti let, řekl abbé Loisy, katolicism bude zakoušeti ve Francii hroznou krisi. Budoucnost ukáže, co zmůže potom. Hlavně nedostatek peněz to bude, jenž zaviní krisi. Polovička obcí zůstane bez far, bez církevních obřadů. Katolické rodiny nejsou tak zámožné, aby mohly vydržovati křesťanské školy, dobročinné ústavy a

při tom platiti 100 milionů potřebných na zabezpečení kultu v 38.000 obcích Francie.« Abbé Loisy mysli, že církev katolická potřebuje při nejmenším 20 let, aby zase pevně zakotvila ve Francii. Lhůta přes příliš dlouhá anebo spíše krátká. Dlouhou se nám zdá proto, že v prvních letech církev dovede udržeti některé posice jen díky politice. Později zájem ochladne a peníze se budou sbírati s mnohem většími obtížemi. Krátkou ji nazýváme proto, že nevěříme v budoucnost katolicismu ve Francii, ani ne katolicismu obnoveného. Katolicism nemá budoucnosti v zemi, kde se zakořeňuje naprostá lhostejnost a kde řady duchovenstva se tenčí vůčihledě.

V roce 1870 Bougaud, generální vikář v Orléansu a pozdější biskup Lavalský, psal, že největší nebezpečí pro církev je, že není dostatek duchovních, že se »nedostávají učenci a svatí, kteří by dovedli ochrániti církev před utrpením v době přítomné a budoucí.« Z podrobných statistických dat, jež Bougaud podal, vysvítalo, že v 25 departementech počet kněží jen stěží odpovídal potřebám diecése, v 21 scházelo od 15 do 30 kněží a ve 40 se jich nedostávalo přes 30. V departementě Ardennes 96 far a 14 vikariatů zůstalo neobsazeno. V departementě Seiny a Marny 92 fary a 17 vikariatů též marně čekalo kandidáty. V roce 1880 na 2169 uprázdněných míst se počítá jen 1679 vysvěcení kněžských. Roku 1903 míst se uprázdnilo 2560 a kněží bylo vysvěceno jen 1645. Zde nutno podotknouti, že difference za dobu 1898—1903 byla by o mnoho značnější, kdyby četní členové rozpuštěných kongregací se nebyli vrátili do svých diecésí a nevstoupili do řad světského duchovenstva.

Jak vysvětliti tuto krisi, která přes všechno úsilí biskupů, generálů a vikářů stává se čím dále tím citelnější? Na prvním místě nutno upozorniti, že světské duchovenstvo se verbovalo téměř výjimečně na venkově. Buržoasie dávala přednost řádům, kde blahobyt byl větší. Venkované oddávali se dosti ochotně kněžskému povolání, neboť kněz nemusel těžce pracovati, měl stálý plat a byl státním úředníkem. Mimo to sloužil ve vojště jen jeden rok a před r. 1889 byl vůbec prost vojenské služby. Na váze u venkovanů kněžský stav ztrácí, jakmile morálka bezkonfesní školy začíná pronikati do davu. Počet žáků, vstupujících do semináře nápadně klesá, obzvláště poslední dobou, některé semináře v jižních a ve středních departementech jsou téměř prázdné. Tento zjev lze vysvětliti též tím, že zákon o povinné dvouleté službě vojenské nečiní žádných výjimek pro kněze, že hmotné zabezpečení, jež mu skytal stát, odpadne oddělením církve od státu a že přestane býti úředníkem, což mu dodávalo jisté vážnosti. Marně se proto snaží venkovský

duchovní přemluviti rodiče, aby poslali svého syna do semináře. V departementech, kde panuje blahobyt, již nikdo nechce se státi knězem a četné diecése musejí se obraceti o kněze do Bretoňska a Lotrinska.

Nebezpečí však hrozí katolicismu nejen touto abstinencí; hroznějším snad ještě zjevem je, že nejlepší duchovní svlékají kleriku a vracejí se do občanského života. Jsou mezi nimi ti, již přestali věřiti a odešli, bouchnuvše dveřmi. Jsou však i jiní, kteří zůstávajíce věřícími katolíky, vzdálili se v tichosti, aby nevzbudili pohoršení a ušetřili církev útoků se strany antiklerikálů. Vzdálili se proto, že se jim příčilo hlásati dogma, které, dle jejich názorů, musí býti revidováno se zřetelem k požadavkům doby. Těžko je určiti přesný počet těchto vystouplých, neboť církev úzkostlivě tají, co se zatajiti dá. Jisto však je, že mnozí zůstávají věrni svým slibům jen proto, že neumějíce pracovati, nemají prostředků k výživě, když opustí církev. Druzí zase strachují se býti renegáty, strachují se přezdívek a raději nosí i nadále širák, ač jim je tento nesnesitelný. Třetí, a případy nejsou ojedinělé, samovraždou trhají pouta, jež je víží k církvi.

Za takových okolností, katolická církev podniká ve Francii boj o sebezachování. Na její straně se nachází houf lidí, kteří ji hájí hlavně z vlastní výhody, a jen málo je věřících, kteří by se nerozpakovali věnovati se církvi úplně a přinésti se v obět; proti sobě má hojné davy nepřátelsky naladěné demokracie a ohromné množství indifferentních. A právě tito indifferentní jsou nejnebezpečnější. Poražené církvi nepomohou a vítěznou nepustí do předu.

Chování lidových mass v otázkách oddělení církve od státu může sloužiti důkazem pro toto tvrzení, neboť: »Je to lid, praví Ferdinand Buisson, jenž v této otázce vidí nejspravedlivěji a nejjasněji.« Katolicism sliboval hroznou bouři, prorokoval, že vichr nevole smete bezbožníky, kteří se osmělí deptati svatá práva církve, — a hle, ten francouzský lid zůstal úplně klidný, choval se, jakoby mu na věci ani dost málo nezáleželo. Pochopil, že nadešel okamžik rozluky a ponechal poslancům, aby ustanovili podmínky, za kterých se má tato rozluka uskutečniti. Nikde ani potuchy o nějaké agitaci, ani nejmenšího rozechvění, vše se bralo svou obvyklou cestou. Noviny přinášely krátké resumé sněmovních debat, občas nějaký článek a to bylo téměř vše. O hlučných meetingách, jež se zde pořádají za vhodné i nevhodné příležitosti, nelze mluviti. Byli jsme na několika shromážděních pro i kontra separastických, vynesli jsme si jeden a týž dojem: zbytečně mluviti o věci, která se v každém případě uskuteční. Známe činnost klerikální z doby, kdy se jednalo o spolčovací zákon, viděli jsme je při práci v čas zá-

konodárných voleb, těšili jsme se proto předem na agitační literaturu. brožurky, letáky, plakáty. Očekávání nás zklamalo. Literatura celkem ubohá jak kvantitou tak kvalitou. Agitační brožurky většinou byly jen otisky pastýřských listů a sněmovních řečí katolických poslanců. Plakáty, obrázky neskýtaly nic originelního, nic zajímavého, a nestojí ani za kritiku.

Žádná strana nechce mrhati zbytečně čas ani síly na věc, která sleduje svůj přirozený vývoj a blíží se k svému logickému zakončení. Opět týž dojem: »c'est la chose jugée.«

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

(Vyvoleno 7 slovenských poslanců sněmových. Ve Vrbovém skandalózný podvod při volbě; v Senici šlapání práva. »Slovenský Týždenník«, »Katolické Noviny« a hospodářská spolkovitost pracují s velikým zdarem. Slovák založil »Maďarskou selskou stranu«. Slov. socialisté spojili se s krajinským spolkem soc. demokratů. Stěhování do Ameriky se zmáhá. Joz. Holuby 70letý. Zemřel D. Bachát.)

Tichou, až mrtvou hladinu slovenského národního živoření rozhoupal tuhý vítr voleb sněmových poslanců v měsici květnu. Bohužel ne všude. Uvědomělost Slováků postupuje směrem od západu, od osvětového nátepli česko-moravského. Od východu pořád ještě nevychází nám slunce národního sebevědomí. Tam všecko spí. Není buditelů. Neslýchaná výjimka udála se letos v lednu, když F. Skyčák a M. Hodža, slovenšti sněmoví poslanci podnikli výlet do stolice spišské, kde navštívili některé obce a poučovali lid. Šariš leží ladem úplně. V Gemeri jediný Tisovec je světlem ve tmách. Zvolen, Novohrad, Hont, Těkov, ač jsou to téměř čistě slovenské stolice, přece národní váha jejich je tuze malá.

Při květnových volbách z 18 slov. kandidátů 7 dobylo mandát poslanecký. Method Bella, ev. farář v Trnovci, zvolen v Lipt. Sv. Mikuláši většinou 300 hlasů. Dr. Pavel Blaho, lékař ze Skalice, zvolen většinou 832 hlasů v okresu morav. sv.-janském (stol. prešpurská). Milan Hodža, hlavní redaktor »Slov. Týždenníka«, zvolen na jihu Uher v okresu kulpínském (v Báčce) sjednocenými silami Slováků a Srbů. Dr. Fr. Rud. Jehlička, městský kat. kaplan v Prešpurku, zvolen v okresu pezinském (Prešpurek) většinou 500 hlasů. Ferdinand Juriga, kat. farář ve Vajnorech, zvolen v okresu stupavském (prešpurská) většinou 200 hlasů. Martin Kollár, kat. farář v Nádaši, zvolen většinou 500 hlasů v okresu trnavském. Ferdinand Skyčák, správce lidové banky v Námestově, zvolen v okresu bobrovském (v Oravě) většinou 608 hlasů.

V menšině zůstali oba slov. kandidáti v Turci, totiž Pavel a Jan Mudroň, v Ružemberku dr. Šrobár, v Sliači dr. Medvecký a jiní, ač při spravedlivých volbách byli by zvítězili. Tak na př. v Nitransku ve Vrbovém dr. Marković měl většinu, ale před zakončením volby

o půlnoci v místnosti, kde se hlasovalo, protivná strana improvisovala pračku, při čemž lampy poshášela a zápisnice dotrhala. Bude tam druhá volba.

V senickém okresu od voličů slov. kandidáta Veselovského žádáno, aby hlasovali po maďarsku. Totiž kdo neřekl »Veselovský Ferenc« ale »Franc«, nebo »František Veselovský«, aneb jestli volič v okamihu nedovedl povědeti číslo svého domu, hlas jeho byl vyhlášen za neplatný. Tak i Veselovský zůstal v menšině.

Přece však mají nyní Slováci 7 poslanců sněmových, čímž je podvráceno přísloví, že »nic není nového pod sluncem«. Toto je nové. Tolik sněm. poslanců neměli, odkady jestvuje vesmír. Ač mohli by jich míti aspoň 7×7.

Národnostních Srbů vyvoleno 4, Rumunů 14, spolu národnostní klub bude počítati 25 poslanců.

Při slovenských volbách nápadny jsou okresy v prešpurské stolici, kde o slovenských ablegátech nebývalo ani slechu ani dechu. Slovenský lid je tam zámožný a nedávno — dostal vůdce. Tito osnovali hospodářskou spolkovitost, jmenovitě slov. peněžní ústavy a t. zv. potravní spolky. Dali do rukou lidu dobré noviny a knihy. Mezi novinami sluší přiznati velikou zásluhu jmenovitě Hodžovu »Slov. Týždenníku«. List tento je redigován geniálně, cenu má levnou (4 kor. na rok), a ač teprve ve čtvrtém je ročníku, ale vykonal na Slovensku divy a zázraky. Každé jeho číslo je prudké jako střela, silné jako torpedo, a trnou před ním strachem všelijaké nehybné »staré kotle«, rozvážející předsudky zašlých dnů.

I skalické »Katolické Noviny« konají statečnou práci, jmenovitě mezi lidem katolickým. Jsou dobře slovenské, a i nekatolíka považují za člověka. To mnoho znamená. Ruka ruku myje. Za evanjelika Markovič hlasovaly celé obce katolické, a to svým vlastním maďaronským kněžím vzdor na vzdor, jakož i pro kat. kaplana Jehličku s oduševněním hlasovali uvědomělí Slováci evanjeličtí.

Nejelegantnější volba byla ovšem v Trnavě. Zde velikou většinou zvolen Kollár, ač před volbou ani jediné obce nenavštívil, ani jediné programní řeči nepověděl, a ani při volbě osobně nebyl. Tak by mělo býti všady.

Ačkoli na směmě těch 7 Slováků, aneb i všech 25 národnostních poslanců vedle asi 240 Košutistů málo bude vážiti, přece tyto volby pro Nemaďary v Uhrách znamenají veliký pokrok.

Nelze věděti, co dále bude. Zdali totiž i Košutisti vstoupí do šlépějí zkrachovaných liberálů a převezmou heslo: »összetiporni« (pošlapat všecko nemaďarské).

*

Slovák z Čaby, Ondřej Achim, bývalý poslanec-socialista založil tohoto roku »maďarskou selskou stranu«. Chtějí všeobecné volební právo hlasovací a hospodářskou politiku. Dobře poznamenal k tomu »Slov. Týždenník«, že »lid jako náhle národním právem se nasytil, přirozeně počíná pomýšlet na zájmy svého stavu a svého řemesla.«

*

Dne 18. března v Prešpurku byla schůze důvěrníků slovenské sociálně-demokratické strany. Jednalo se o to, zdali slovenští socialisti smějí připojiti se k ústřední straně pešťanské. Usnesení zní:

I. Slovenští sociálně-demokratičtí robotníci uznávají program a organisačná pravidla sociálně-demokratické strany v Uhrách.

II. Aby sloučení slovenských robotníků v odborových a politických organisacích mohlo býti podporováno, ustanovuje se krajinský výkonný výbor Slováků, jenž má nárok na hmotnou i mravní podporu krajinské centrály ve všech akcích.

III. Krajinský výkonný výbor Slováků na sjezdech strany má právo slova.

IV. Spojení slov. výkonného výboru s organisacemi udržují důvěrníci svobodně volení.«

S příčinami socialismu u Slováků jsou v sovislosti i příčiny stěhování se do Ameriky. Obrovskými kroky napředuje obojí. Dle úředního výkazu jen v posledním týdnu března vystěhovalo se z Uher do Ameriky: 2481 Slováků, 556 Maďarů, 425 Chorvatů, 296 Němců a 88 Rumunů. A přece prý »extra Hungariam non est vita; et si est vita, non est ita!«

*

Jozef Holuby, ev. farář a vysl. senior v Zem. Podhradí 25. března světil 70. nározeniny, k nimž z blízka i z daleka pozdravili ho mnozí ctitelé jeho. Celý národ slov. cti si v něm oblíbeného spisovatele, věhlasného botanika a pevný karakter, dokázavší, že »ho dar nesvede, hrozba neskloní.« Každý Slovák přeje mu ještě mnohá blahá léta.

*

13. dubna na mrtvici zemřel v Pešti Daniel Bachát, farář tamnější ev. církve slovenské a biskup okolí banského. Narodil se v Ratkové l. 1840. Vystudovav theologii, stal se v Pribilině knězem-učitelem a po osamostatnění církve jejím prvým knězem. Tehdy pracoval jako buditel lidu liptovského a pod pseudonymem Miloslava Dumného i slov. literaturu vzácnými plody obohatil (»Nevâdze« a jiné). R. 1873 stal se farářem ev. slovenské církve v Pešti, kde vykonal pro církev i město práci monumentální. Velikým duchem svým imponoval i Maďarům. Literární spolek Kišfaludyho poctil ho členstvím, a veliký distrikt banský vyvolil si ho za biskupa leta 1905. Smrt jeho je ztrátou nenahraditelnou, jmenovitě pro slovenskou církev pešťanskou, dědictví to Jana Kollára. Památka Bacháta bude u Slováků požehnaná. *Slovák.*

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Nová ruská půjčka. — Smír Maďarů s uherským králem. — Osnova zákona k ochraně proti nekalé soutěži.

Nová veliká ruská půjčka v nominální částce 843 mil. rublů neboli 2250 mil. franků upsána. Státy a trhy peněžní takto o ní se rozdělily: Paříž 1200, Rusko 500, Londýn 330, Rakousko-Uhersko 165, Nizo-

zemí 55 mil. fr. Ve Francii přepsána půjčka dvacateronásobně, v naší říši skoro trojnásobně a sice 445 mil. K V pražských ústavech a filiálkách bank vídeňských upsáno asi 75 mil. (v Živnost. bance 22 mil.), v Pešti 35 mil. K. Ostatek připadá na vídeňské banky a jich filiálky mimo Prahu.

Rubl ruského absolutismu má tedy u finančního světa dobrý kurs. Nebylo zapotřebí zajištění půjčky na monopolech a důchodech státu, ruský absolutismus má v předvečer zahájení dumy, o kterou finanční svět asi málo se stará, dobrý osobní úvěr.

Peněžnímu kapitálu v naší říši dostalo se konečně jednou cti býti účastnu na mezinárodním půjčkovém koncertu. Pochybnějším jest, zdaž věřitelská ochota naší říše bude odměněna objednávkami rakouských průmyslových výrobků z Ruska, zdaž export zlata zaměněn bude exportem zboží. Rusko potřebuje zatím jen cizích peněz, nikoliv cizího zboží a musí v první řadě vlastní průmysl hleděti zaměstnati.

Německá říše přes to, že průmysl její zvláště slezský na vývozu do Ruska vynikající měrou jest interessován a přes rozmrzelost berlínského ruského konsorcia, jemuž tak krásný zisk z transakce půjčkové uletěl, na půjčce officielně účasti nemá. Varovné hlasy dra Martina, Jiřího Bernharda (Pluta) a jiných nabyly respektu při jednání konference v Algecirasu, nemilá zklamání s kursem ruských půjček koncem roku 1905 respekt ten posilovala. Též poměry domácího trhu peněžního s vysokým bankovním diskontem odůvodňují »splendid isolation« Německa mezi kontinentálními státy vůči nové ruské půjčce. Němci ve své isolaci utěšují se tím, že ohromné kapitály Francie, jež je znepokojovaly, politicky znepokojovaly, na delší dobu hospodářsky jsou vázány. Finančníci němečtí pak nad ušlým ziskem utěšují se tím, že carská říše neapellovala naposled na mezinárodní trh peněžní, ač s novou půjčkou převzala závazek, že dá svým věřitelům alespoň na dvě leta pokoj.

Francie vepsala do velké knihy dluhu carského absolutismu novou již dvanáctou milliardu svých pohledávek. Le Courrier Européen píše o situaci při této příležitosti: »Věci se mají tak, jakoby po Mettách a Sedanu cizina nabídla Napoleonu III. a Bazainovi milliardy, aby udržela jich moc a hodila v prach před nimi umírající Francii. A tak dnes jedná ministerstvo francouzské a sice ministerstvo, jehož členy jsou Sarrien, Bourgeois, Poincaré, Clemenceau, Briand. Carství mělo zájem, aby uzavřelo zápůjčku stůj co stůj. Finančníci Francie aby poskytli ji za podmínek co nejtěžších pro Rusko, co nejvýhodnějších pro sebe. Emissní kurs je 88%; banky dají však jen 85·50%, mají tedy provisi 2·50%; to znamená při celé půjčce provisi okrouhle 65,250.000 fr., při části Francii vyhrazené 30,000.000 fr. Ve skutečnosti bankéři vyzískají mnohem více. Po haussi obratně inscenované umístí půjčku u svých klientů. Nová půjčka kupována byla již na burse pařížské za 91 a 92%. Zisk bankéřů činí 6 až 7%. Výtěžek bude tedy ohromný, jsou-li bankéři si jisti svých klientů; ve Francii aspoň na ně spoléhati mohou. Obecenstvo půjčku kupující od malého kramáře v zastrčeném místě venkovském až k bohatému akcionáři dolů v Anzinu nebo v Courrières má vzhled republikána, v podstatě jest však úplně reakcionářským. Carství vědomě půjčuje. V zápasu lidu ruského s carem a jeho katany stojí na straně těchto. Nadšeno bylo moskevskými kanonádami,

nadšeno bude nad rozehnáním dumy. Obecenstvo to není, dík všeobecnému právu hlasovacímu, většinou ve Francii, má na politiku vnitřní jen nepřímý vliv, ale mocný. Ono však tvoří majoritu finanční a na základě toho řídí politiku zahraničnou a určuje postavení Francie ve světě. Toto postavení, jak mnohokráte bylo konstatováno, není skoro nikdy ke cti demokracie.«

Carský absolutismus má tedy zatím peníze, aby mohl dále žíti. Nominální výpůjčka 843 mil. rublů vynese mu 700 mil. rublů. Z hladovícího mužíka budou vydírány poslední kopejky na úhradu millionových provisí západních bank, jimž povedl se tak dobrý obchod, a pokud to půjde, též na úhradu skoro 6%ních věřitelů zahraničních. Jak dalece vysoký úrok odůvodněn jest risikem věřitelů, ukáže nedaleká budoucnost. Ti, kdož v ruské půjčce hledali výnosný ukládací papír, mají postavení méně záviděníhodné, než banky, vydělavší bezpečnou tučnou provisi.

*

Maďarský národ uzavřel smír s králem uherským. Uznáno, že spor o armádu není přece ještě tak aktuální, aby nemohl býti odložen. Osamostatňovací hospodářské politice Maďarů hrozila bez protekce různá úskalí. Majíce na mysli, že samostatná mezinárodní politika obchodní obou států společnou armádu svým časem snadno rozdvojí, přistoupili maďarští státníci na smír. Všechno úsilí věnováno bude hospodářskému osamostatňování. Protiústavní obchodní smlouvy zatím Maďaři přijímají, nechtějíce vydati své hospodářské zájmy vážnému nebezpečí. Po dobu těchto smluv nelze mezi Předlitavskem a Uhrami zříditi celní hranici, avšak vláda Weckerlova a Kossuthova, aby učinila zadost ústavním právům Uher, vynasnaží se, aby mezi oběma polovinami monarchie na místo celního spolku byla sjednána celní smlouva. Tím získána bude prejudice pro dobu, kdy platnost nynějších obchodních smluv uplyne. Radikálové zatím utěšují se boykotovými tulipány. Ani tato agitace není jen planou demonstrací. Vláda najde již formy, ve kterých bude moci hnutí to nenápadně podporovati a brániti, aby nedošlo k represáliím v Předlitavsku boykotem uherských výrobků a cenných papírů. Všechny síly soustředěny býti mají k založení průmyslu maďarského ve velkých rozměrech. Velký investiční program Tiszův bude revidován a uskutečňován. Dunajskotiszský kanál, nové železnice, zvláště druhé spojení s mořem, rozšíření přístavu rjeckého jsou na slibném obzoru dalšího rozvoje maďarského národního hospodářství. Neutěšené ústavní poměry v Předlitavsku, neparlamentární vlády závislé jen na panovníku, tíha prestiže celkové monarchie, o niž Maďaři hrubě se nestarají, jsou příznivé pro Maďary auspicie, za nichž nový kurs v Uhrách byl zahájen.

*

V dubnu předložila vláda poslanecké sněmovně po léta žádanou osnovu zákona k ochraně proti nekalé soutěži. Mnohé naděje, z části liché, upínají se na zákon ten. Rozdíl mezi soutěží hospodářsky a sociálně zdravou, mravním názorům a zvyklostem našim se nepříčící a mezi soutěží nekalou jest příliš neurčitý, měnlivý, abstraktnímu doktrinářství a schematisování těžko dostupný a vystižitelný. Nesnadný úkol vytyčiti hraniční mez podobnou v soutěži má zajímavý pendant a příčinnou

souvislost ve velké kontroversi o významu volné soutěže v hospodářském a sociálním životě. Mají dojista pravdu ti, kdož ve volné soutěži spatřují veliký a nezbytný prostředek výchovný, velebený již Childem, Northem, Davenantem, fysiokraty a Adamem Smithem. Mají pravdu ovšem i ti, kdož s Fichtem, Chevalierem, Blancem volnou soutěž zavrhují jako prostředek k ničení a zotročování slabých. Pravdu má Charles Fourier, že soutěž plodí v obchodu podvod a všeobecné taškářství, neméně pravdu má však i J. St. Mill, že po ochraně proti soutěži volají lidé méně pilní a obratní, než druzí.

Fantasie, náchylnost ku generalisaci, jež v našem hospodářském a sociálním životě má dosti skutkového podkladu, rozpřádaly a rozpřádají v obou táborech these ony v obrazy s karikaturními liniemi a křiklavými barvami. Hranice mezi soutěží sociálně prospěšnou a t. zv. soutěží nekalou byly z obou táborů v protichůdných směrech posunovány.

Jest proto více snad než jindy omluvitelným průtah, s nímž spojeno jest u nás po léta očekávané i slibované vydání zákona proti pohoršlivým a škodlivým zjevům nekalé soutěže. Najíti správnou výslednici kompromisu mezi zdravým rozvojem hospodářsko-technickým a morálně politickým jest úloha nad jiné obtížna. Jdeť o hospodářské styky dnes tak měnlivé, stále plynoucí, jako vlny řeky v nové a nové, nepředvídané a nevystižitelné tvary se slévající. Dříve, než zákonodárce dovede jeden typ nekalé soutěže určit, popsati, posouditi a rozhodne se ocejchovati jej svým vetem, ztrácí typ ten na své důležitosti. Jest již v povaze mnohých forem nekalé soutěže, že mají krátký život. Rychle vybujejí, otravujíce epidemicky konkurenci, ale čím více a rychleji se šíří, tím více ztrácejí na své účinnosti, sevšedňují a zapadají, zatím co hydře nekalé soutěže nové a nové narůstají hlavy ve směrech jiných.

Obtíže úkolu rostou, úspěch zákonodárné akce jest tím nesnadnější, čím více liché naděje kruhů zúčastněných na domnělou zákonodárnou omnipotenci státu se upínají. Eskamotáže soutěže volné, pokroku hospodářskému nejen nezávadné, nýbrž i prospěšné za soutěž nekalou jest obratnému více nebo méně nesvědomitému heslovému politiku věcí vábnou a snadnou. Myšlenkové lenosti širokých vrstev tak lehce se zavděčí, svede-li příčiny hospodářských jich neúspěchů na nějakou společnou příčinu mimo ně ležící, na nějaké dogma, z něhož vše dá se vysvětliti a jež tak snadno odvede jednotlivce od nepohodlné sebeobžaloby. Pro nedostatek vzdělání, rozhledu nemohou massy hospodařících lidí postřehnouti novodobé tendence národního hospodářství s novými organisačními principy. Smysl jich pro pokrok, přizpůsobivost těžko může rozvíjeti se tam, kde laudatores temporis acti mají pro sebe tradice dřívější poctivosti a počestnosti, namnoze ovšem jen domnělé. Úkol zákonodárcův čeliti nekalé soutěži jest tím obtížnější, čím zmatenější jsou názory širokých vrstev o pojmu a významu soutěže a čím více liché naděje s naším obchodníkem, průmyslníkem a řemeslníkem dopátrati se názorů jeho o soutěži hospodářsky a sociálně zdravé a soutěži nekalé. Najdete většinou, že průpověď: »Und der König absolut, wenn er unseren Willen tut«, neplatí jen pro pruské junkery.

V předložené osnově zákona na ochranu proti nekalé soutěži opustila vláda dráhu v letech devadesátých trassovanou a částečně již prováděnou, potírati typické jevy nekalé soutěže oddělenými zákony. Společný zákon s jednotného hlediska koncipovaný, má čeliti oněm zjevům nekalé soutěže, jichž stihání není v intenci dosud vydaných zákonů specielních a na něž § 1295 všeob. občanského zákona našim soudcům nestačí. Směrodatným hlediskem při sdělávání osnovy není v první řadě zájem konsumentů, jimž spíše na snadě jest ochrana občanského zákona a všeob. zákona trestního, nýbrž zájem konkurentů, jimž poskytnuta býti má ochrana proti ohrožování živnosti, zvláště odbytu nekalou soutěží. Stiháním nepravdivých a omyl vzbuzujících údajů, vypočtených na zklamání neurčitého počtu osob, prospívá se ovšem též zájmu konsumentů.

Osnova zákona snaží se vystihnouti určité skupiny nekalých soutěžních jednání a sice liché vychvalování, opírající se o nepravdivá tvrzení povahy obchodní, vypočtená na přilákání zákazníků, způsobování záměn v obchodním styku osobováním si a zneužíváním všelijakých značek podniků, porušování obchodních a provozovacích tajemství. Proti těmto výhonům nekalé soutěže příslušeti má konkurentům nárok na náhradu škody a na zanechání nekalého soutěžení.

Kdežto však původní osnova zákona z r. 1901, poradním korporacím vládou předložená, obmezovala se nehledě k t. zv. lavinovým obchodům na tyto druhy nekalé soutěže, rozhodla se vláda k odůvodněným žádostem četných interessentů vložiti v osnovu, poslanecké sněmovně předloženou, doplňující všeobecný předpis, na základě něhož čeliti možno i jiné nekalé soutěži, je-li soutěžné jednání s to, aby obchodní živnost jednoho nebo více konkurentů, zvláště odbyt živnostenský poškodilo a uráží-li hrubě dobré mravy. Proti této doplňující normě zdvihl se již z kruhů vídeňských silný odpor. Avšak norma ta, jež ukládá soudci rationem legis generalisovati a nelpěti s byrokratickou úzkostlivostí na liteře zákona, odpovídá veskrze povaze nekalé soutěže, jak vystihl ji specialista v oboru živnostenské právní ochrany K o h l e r slovy: »Nekalá soutěž jest Proteus, jenž do tisíce forem se utíká a právě tvary zákonem stíhané míjí, by v nesčetném přestrojování loyálnímu obchodu ovoce poctivé námahy ulupoval«. Doplňující norma má právem jen sankci civilně právní, poskytující nárok na zanechání nekalého soutěžení a jen, směřuje-li úmysl k poškození, nárok na náhradu škody.

Ochrana trestně právní poskytnuta byla v původní osnově z r. 1901 na rozdíl od zákona německého k potírání nekalé soutěže z 27. května 1896 jen vůči zúmyslnému klamání nepravými údaji o zboží a průmyslových výkonech. Vyhovuje přání mnohých interessentů navrhuje vláda v nové osnově ochranu trestně právní též proti zlehčování cizích podniků a porušování tajemství obchodních a výrobních.

Osnova z r. 1901 poskytovala jen možnost zavésti způsobem nařizovacím za jistých obmezení a kautel nucené znakování. Nová osnova připouští vedle toho možnost i při fakultativním označování zboží, jde-li o označování jakosti, množství a místního původu zboží, předepsati nebo zakázati způsobem nařizovacím určité znakování.

Lze doufati, že uvedené podstatnější odchylky nové osnovy od osnovy z r. 1901 jsou na prospěch snaze zákonodárce, aby nekalá soutěž jako nehospodářská byla dle možnosti stížena a že při tom zdravé volné hospodářské soutěži křídla podvázána nebudou. Právem klade všeobecný díl vysvětlení ku vládní osnově důraz na to, že nelze od zákonných opatření proti nekalé soutěži očekávati rychlého a důkladného odstranění všech tísní výdělečných povolání, jež souvisejí se všeobecnými hospodářskými poměry, a jichž odstranění nebo zmírnění jen od zlepšení těchto poměrů a postupujícího odborného vzdělání lze se nadíti. *H. K.*

9. května 1906.

VĚCI SOCIALNÍ.

Přiostřování boje hospodářského. — Pojišťování dělnictva proti nezaměstnanosti. — Alkoholismus a pojišťování dělnictva. — Ještě národnostní spor v odborových organisacích.

I

Boj sociální v poslední době nabývá u nás nové tvářnosti: stoupá počet stávek obranných, a stoupá počet výluk; zaměstnavatelé, kteří až posud byli až na nepatrné výjimky v obraně, přecházejí znenáhla k útoku; a dělnictvo, řídíc se osvědčeným pravidlem, že nejlepší obranou jest útok, nečeká až teprve bude napadeno. Z toho přirozeně vzejde doba násilných zápasů, již dříve či později musí prodělati každý stát průmyslový, a jimiž trpí obě strany. Že však dělnictvo konečně přece vyjde z boje jako vítěz, dokazuje sociální hnutí v zemích, jež tuto »Sturm und Drangperiode« již mají za sebou; a je to jen osudná chyba našich průmyslníků, že z historie nedovedou čerpat poučení.

Anglie, klassická země průmyslu, poskytuje frapantního dokladu, že průmysl se obejde bez násilných bojův, neboť ztráta pracovních dnů tam rapidně klesá. R. 1893 obnášela 30,467.765 dnů, r. 1894 9,529.010, r. 1895 5,724.670, r. 1896 3,746.368, r. 1897 10,345.523, r. 1898 15,289.478, r. 1899 2,516.416, r. 1900 3,152.694, r. 1901 4,142.287, r. 1902 3,479.255, r. 1903 2,338.668, r. 1904 1,454,220, r. 1905 2,446.271 dnů.

Ale rakouští a němečtí průmyslníci jakoby neměli jiných starostí, než vymýšlet prostředky ke zkrocení dělníků; zvláště v Německu rojí se takových návrhů jako hub po dešti. A že nehodlají zůstati pouze při theorii, nýbrž že ji chtějí aplikovat i na praxi, dokázaly události po prvním květnu, kdy tisíce dělníků bylo vyloučeno pro slavení 1. máje. Zvláště napjaté jsou poměry v německé části Čech. Liberecký Svaz severočeských průmyslníkův a Průmyslové a živnostenské sdružení zamítly žádost sekretariátů odborových za povolení oslavy prvního máje, v Aši vyloučili organisovaní továrníci 1100 dělníků až do 9. května, Pražská železářská a česká montanní společnost dělníky na dolech nučických do 8. května, rovněž textilní továrny v Roketnici atd., atd. Ve Vítkovicích bylo dělnictvo v počtu 14.000 propuštěním 400 svých důvěrníků vehnáno do stávky, která

po velice bouřlivé debatě, v níž stávkující řečníkům doporučujícím příznivé podmínky smíru ředitelstvím nabízené vyhrožovali i násilnostmi, skončena 13. května s úspěchem dělnictva; v Berlíně vyloučeno pro oslavu 1. máje přes 40.000 dělníků.

Vylučovací tato horečka bude ještě stoupat, jde ruku v ruce s organisační akcí zaměstnavatelů. Organisace tato, kdyby působnost její byla patrna i na něčem jiném, než pouze vylučováním, musila by býti pozdravena sympaticky: s organisovanými dělníky ať jednají organisovaní zaměstnavatelé, organisace s organisací; ale za nynějších poměrů není divu, že veřejnost se jí musí lekat. Zaměstnavatelé, kteří mají tak málo pochopení pro nové poměry jako hutě kralodvorské, jež donutily dělnictvo, aby přineslo do ředitelny svoje organisační knížky, odkudž pak tyto byly vráceny organisaci kovodělnické, nejsou posud vyspělí k takové organisaci, která by zaručovala aspoň poněkud klidný vývoj.

Dělnictvo je si také plně vědomo, že nastává mu doba tuhých zápasů, zápasů větších všech dosavadních, zápasů organisace zaměstnavatelů s organisací jejich, a proto také pomýšlí na prostředky, jimiž by přívalu tomu mohlo odolat. To vyslovila také zemská konference kovodělníků, konaná v Praze 15. a 16. května, nejen zvýšivši stávkový příspěvek, nýbrž vypsavši i mimořádnou stávkovou daň 20 h týdně po dobu mimořádných poměrů. Avšak ozval se zde již také hlas, že dosavadní obranné prostředky nestačí, že nutno pomýšlet na jiné, když totiž p. Adam podal návrh na generální stávku odborovou. Návrh tento sice nebyl ještě přijat, nýbrž přikázán výkonnému výboru, ale již sám fakt, že byl podán, svědčí o tom, že dělnictvo je si plně vědomo vážnosti situace.

*

4. t. m. jednala městská komise pražská o zakoupení dolu »Jan«, aby obec měla pro svoje účely vlastní uhlí. K rozhodnutí nedošlo, neboť bylo uvedeno více důvodů proti zakoupení než pro zakoupení. Jedním z důvodů proti byl také ten, že by pak obec, kdyby byla majitelem dolu, musila dávat chudým svým příslušníkům uhlí zdarma nebo laciněji. Důvod tento charakterisuje obec pražskou, kterak je si vědoma svých sociálních povinností. Zatím, co matička Praha nekoupí důl, aby její chudí neměli lacinějšího uhlí, nebo horribile dictu dokonce bezplatného, jiná města, mnohem menší, organisují pojištění pro případ nezaměstnanosti. Ovšem ne u nás, nýbrž v Belgii. Jinde je akce tato — nepřihlížeje ovšem k dělnickým organisacím — v rukou soukromých nebo státních. V Anglii vysílá »London Unemployed Fund« nezaměstnané muže na venek na práci do hospodářských kolonií, kdež pracují tři měsíce na zkoušku, zatím co jejich rodiny v Londýně jsou podporovány obcí nebo fondem. Po třech měsících mohou rodiny vypraviti se za muži, a po čase najati si malé hospodářství. Ježto však tento způsob nestačí, vypravuje vystěhovalecká komise nezaměstnané do osad.

Milánská Società Umanitaria poskytuje po vzoru gentském příspěvky podpůrným organisacím. Dle § 7. stanov hradí pokladna svazům 50% vyplacených podpor; příspěvek její nesmí však obnášeti více než 50 centesimů, a týž dělník může činiti naň nároky pouze po 60 dní za rok. Dle § 8.

pokladna nevyplácí příspěvku, když denní podpora svazem vyplácená přesahuje 1·50 liry. Příspěvek pokladny vyplácí se svazům koncem měsíce. Povinností podporovaných však jest, aby se dali zapsat do ústavu pro sprostředkování práce. § 14. stanoví, že pokladna má býti zařízena prozatím na zkoušku na jeden rok.

Norská komise pro studování otázky pojišťování pro případ nezaměstnanosti předložila departementu pro obchod, plavbu a průmysl 30. prosince 1905 návrh, dle něhož má býti pokladnám, vyplácejícím podporu nezaměstnaným, hrazena jedna třetina podpor, a to tím způsobem, že by dvě třetiny tohoto příspěvku hradila obec, v níž podporovaný naposledy aspoň rok bydlil, ostatek stát. Není-li možno zjistiti příslušnou obec, hradí stát příspěvek celý. Pokladny, které jsou vesměs součástí odborových organisací, musí vésti zvláštní účtování, a jejich jmění nemůže býti za dluhy spolku zabaveno. Přijetím státní podpory zavazují se pokladny, že přijmou za členy i ty dělníky, kteří nejsou členy odborové organisace, mají však právo zvýšiti jim příspěvky o 10% až 15% na uhražení správních výloh.

Podobná ustanovení má návrh zákona na podporu nezaměstnaných v Dánsku. Jenom že zde stanoví se určitý příspěvek 120.000 K ročně, jež stát rozdělí jednotlivým pokladnám v poměru vyplacených podpor. Mimo to má stát poskytnouti obnos 400.000 K jako základní fond, z něhož by byly jednotlivým pokladnám poskytovány 4% půjčky.

Rovněž ve Francii vyplácí stát dle zákona ze dne 22. dubna 1905 podpory pokladnám, poskytujícím podpory v nezaměstnanosti. V prvním pololetí 1905 bylo 35 pokladnám vyplaceno 12.482 franků, a to 33 místním pokladnám 5872 fr. jako 16% příspěvek státní, a 7610 fr. jako 24% příspěvek dvěma okresním pokladnám, jež obsahují nejméně tři departementy a mají aspoň 1000 členů.

V Rakousku stát posud neuznal za svoji povinnost podporovat své nezaměstnané příslušníky, Praha nesmí koupit důl, aby nemusila dávat svým chudým příslušníkům uhlí zdarma!

*

Ve vědeckých kursech pro studium alkoholismu v Berlíně přednášel vládní rada dr. Weymann »o alkoholismu a dělnickém pojišťování«. Dle statistiky z r. 1903 připadá na jednoho obyvatele v Německu 9·4 litru absolutního alkoholu za rok, což přepočítáno na muže, dává následující výsledek: každý německý muž od 14. roku vypije denně dvě třetiny pivní láhve třicetiprocentní kořalky, nebo 5 lahví piva. Pitím množí se počet úrazů, takže na pondělek připadá úrazů nadprůměrný počet — 11 proti 10 v jiný všední den — ač v pondělí pracuje dělníků mnohem méně. Tím a zhoubným vlivem na potomstvo zatěžuje se dělnické pojišťování ročně o 50 milionů marek — mírně počítáno. Dělnické pojišťování musí tedy všemožně alkoholismus potírati, zvláště upozorňovati mládež na jeho nebezpečí.

*

Spor českých a německých odborových organisací, vlastně boj organisací z české části Čech za absolutní neodvislost československého Odborového Sdružení vleče se stále ještě v jednotlivých svazech. Na ve-

likonoční svátky zabývaly se otázkou touto čtyři sjezdy a konference. Nejhladčeji vyřídil záležitost svaz lučebníků, který odhlasoval, že příspěvky za české členy mají býti Odborovému Sdružení odváděny přímo svazem, a ne jak představenstvo svazu činilo, prostřednictvím vídeňské odborové komise. Rovněž hladce vyrovnána byla záležitost ta u rukavičkářů, kde nabyla již hrozivé tvářnosti, neboť se strany německé byl přímo podán návrh, aby svaz uznal pouze jednu komisi — říšskou — a jeden sjezd odborové komise; když však návrh ten byl odvolán, byl spor vyřízen. Obtížnější bylo dohodnutí na zemské konferenci kovodělníků v Praze, o níž jsem se shora zmínil; představenstvo stavělo se na stanovisko, že právo rozhodovati o formě odvádění příspěvků přísluší sjezdu odborovému, kdežto konference reklamovala toto právo pro sebe. Konečně však docíleno prozatímné dohody sprostředkujícím návrhem sekretáře Odb. Sdružení p. Steinera, za který se přimlouvalo také představenstvo, aby prozatím bod tento vzat byl s denního pořádku, a ponechán k eventuelnímu projednání po sjezdu svazovém, aby představenstvo mohlo podati sjezdu návrh na přímé odvádění příspěvků Odb. Sdružení. Představenstvo ústy p. Beera prohlásilo, že se na sjezdu zasadí o přijetí tohoto návrhu, ale v »Metallarbeiteru«, jehož je Beer redaktorem, odstavec tento vynechalo. A zamítne-li sjezd návrh na přímé odvádění příspěvků? — Pak bude svaz kovodělníků v téže situaci, v jaké nachází se svaz horníků, jehož sjezd ve Vídni konaný zamítl návrh na přímé odvádění příspěvků Odborovému Sdružení. České skupiny z Čech — Morava táhne s Vídní — prohlásily, že budou platit do Prahy přímo, a pak? Však v odborovém hnutí neplatí diktát, nýbrž potřeba, a pak české hnutí odborové není quantité negligeable, aby se přes ně beze všeho mohlo přejíti k dennímu pořádku. *R.*

ŠKOLA.

Čtvrtstoletí Ústřední Matice Školské. — Humanitní ústavy a spolky pro mládež. — Vídeňská konference o výchově dětí slabomyslných.

Čtvrtstoletí trvání Ústřední Matice Školské jest netoliko jubileem vytrvalé obětavosti českého lidu a zvlášť jeho středních a nižších vrstev, ale také jubileem nemohoucnosti zemských sněmů koruny České, na nichž neprošel slušnější zákon, kterým by se trvání menšinového školství nákladem zemským pojistilo. Za těchto poměrů jest Ústř. Matice Školská, ústav to, chránící děti českých rodičů od otročení cizímu jazyku a odnárodňování životní podmínkou národní a udržování jeho svatou povinností všech příslušníků národa.

K jubilejnímu dni vydala Matice jubilejní výroční zprávu, podávající obraz její činnosti za dobu uplynulou. Mluva čísel dokazuje přesvědčivě velikost vykonané práce za uplynulé pětadvacetiletí. Celkový příjem Matice za 25 let činil 11,234.749·91 K, z čehož veliká většina 10,791.352·30 K byla přijata na příspěvcích a darech. Z 10,825.605·16 K vydání připadlo

9.137.989·10 K na školství. V příjmech a vydáních jeví se postup téměř pravidelný. Léta, v nichž se jeví proti předchozím úbytek, jsou výjimkou. V posledním správním roce přijala Matice 701.757·88 K, vydala 699.787 K 82 h. Čisté jmění na konci jubilejního roku čítá 409.144·75 K. Odbytný fond pro učitele stoupl na 386.642 K. Reality Matice mají 643.660 K ceny a vázne na nich 202.281 K hypotečních dluhů. V 16 různých fondech Matice je uloženo 712.828 K, jež jsou zatíženy úvěrem u Zemské banky ve výši 274.328 K. Za 25 let Matice zřídila opatrovny na 32 místech v Čechách, na 21 na Moravě a na 5 ve Slezsku. V Čechách byly 2 zrušeny, na Moravě 7 a ve Slezsku 2 přešly do správy obecní nebo místní. Obecné školy zřízeny v Čechách na 69, na Moravě na 8, ve Slezsku na 5 místech. Mimo to vzniklo působením Matice 31 obecných škol v Čechách, 3 na Moravě, 1 ve Slezsku. Z ústavů středních Matice založila, podporovala nebo spravovala 6 gymnasií, 4 reálky, 1 obchodní akademii, 1 učitelský ústav. Z nich povstala 3 státní gymnasia, 3 zemské a 1 obecní reálka a 1 státní pedagogium.

Koncem roku 1905 vydržovala Ústř. Matice Školská 3 vyšší gymnasia (v Místku, ve Výškově a v Zábřehu) a jednu reálku v Olomouci, celkem 4 střední školy s 25 třídami, 5 pobočkami a 945 žáky, 52 obecných škol o 122 třídách s 6909 dětmi a 47 opatroven o 64 odděleních. Mimo to podporovala 39 veřejných škol a opatroven. Vydání Matice rozpočteno je pro rok 1906 na 861.150 K, jistý příjem na to činí 102.130 K, ostatní bude třeba uhraditi sbírkami.

Veliký kus práce v uplynulém čtvrtstoletí vykonán, ještě větší zbývá v budoucnosti vykonati. Na četných místech Čech a zvláště na přemnohých místech Moravy, Slezska — o Dolních Rakousích a Slovensku ani nemluvě — vystavena jest česká mládež úplně nebezpečí germanisace. Přímo zahanbující pro národ Komenského je fakt, že na 150.000 dětí odnárodňuje se nám v německých opatrovnách a školách jenom v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Dolních Rakousích. Kolik škol zbývá ještě pro tyto dítky našeho národa založiti, kolik ročních milionů sebrati? Je schopen národ náš takového rozpětí obětavosti? Chceme věřiti, že při rostoucím hospodářském sesilování přijde doba, kdy si budeme moci říci, že vychováváme všechny své děti ve školách českých a že jsme opravdovým národem Komenského.

Nejen naše školství všech kategorií vykazuje veliké mezery. Také pole naší filantropie je úžasně zanedbané. Nemáme účelně opatřené děti osiřelé. Zemská správa neužívá náležitě rostoucích fondů sirotčích, které leží z velké části ladem, k potřebnému opatření všech sirotků v ústavech, nebo v dobře volených rodinách. Nemáme opatřené všechny dítky neplnosmyslné, slabomyslné, chromé a j. Nemáme dost ústavů k vychovávání a polepšování dětí mravně zanedbaných, spustlých a přihlížíme klidně k tomu, že takovéto děti ve školách veřejných kazí mravně děti normální a ruší výsledky školní práce.

Je ku podivu, jak málo dosud učinily v tomto směru naše obce, okresy a země. V královské Praze s předměstími jest pouze 6 veřejných ústavů humanitních: Kr. český zemský nalezinec, Zemský fond sirotčí, Městský pražský sirotčinec, Pražská vychovatelna v Libni, okresní vy-

chovatelna na Král. Vinohradech a Vychovatelna manželů Olivových v Říčanech. Mimo to zřídila obec Pražská 2 pomocné třídy pro děti slabomyslné. Z ostatních českých obcí jen málokterá může se vykázati činností v tomto směru.

Daleko víc učinily na poli filantropie spolky a ústavy soukromé. Zásložnou práci vykonal Rudolf Secký spiskem svým »Dobročinné spolky a ústavy soukromé v kr. hl. městě Praze a předměstích«. Prvni díl spisku jeho podává jasný obraz s o u k r o m é péče o děti osiřelé, opuštěné, zanedbané a zmrzačelé. Není nepatrná tato soukromá péče a vykazuje výsledky pozoruhodné. Širší veřejnost česká nemá jasný obraz o počtu, kategoriích, podmínkách a úkolu soukromých humanních zřízení. Seckého spisek vykonává proto dobrý úkol informační. Vyličuje stručně zřízení a historický vývoj jednotlivých spolků a ústavů a podává přehledný obraz o výchovné i hospodářské síle jejich.

Pro neznalce poměrů je překvapením, že v Praze a předměstích je celkem 28 s o u k r o m ý c h spolků a ústavů pro vychování dětí osiřelých, opuštěných, zanedbaných a zmrzačených. Nejstarší, založený již v 17. stol., je »Sirotčinec pro hochy israelské,« dva byly založeny v 18. stol., většina ve stol. 19., zvláště v druhé jeho polovině. Vládnou značným celkovým jměním 6,526.278·82 K a měly od svého založení v péči 19760 d í t e k osiřelých, neplnomyslných, slabomyslných, opuštěných, zmrzačelých, epileptických. Průměrně ročně je v nich opatřeno přes 2000 dítek. 57% těchto spolků a ústavů přijímá dítky bez ohledu na jich náboženství, 25% jen děti katolické, 18% jen israelské. 21% spolků přijímá dítky pouze manželské, což ovšem pojmu humanity neodpovídá. Rodinnou výchovu má 11%, ústavní (kolektivní) 68%, smíšenou 21%. Pouze pro výchovu hochů zřízeno jest oněch ústavů 29%, dívek 39%, smíšenou 32%. Na obětavost židovskou ukazuje fakt, že 4 jejich spolky vykazují 1,831.119·49 K, t. j. téměř celou třetinu jmění všech ostatních dohromady. Nejbohatší sirotčinec u sv. Jana Křtitele při 1,440.384 K jmění ošetřoval pouze 51 chovanců, některé jiné při daleko menším jmění vykonávají několikrát tolik.

Jako konečný výsledek své práce navrhuje R. Secký založení »Ústřední jednoty lidumilné«, do níž by každý spolek vysílal jednoho delegáta. Autonomie každého jednotlivého spolku musila by zůstati při tom zcela nedotknutelná. Návrh na zřízení ústřední jednoty filantropické není nový. Před léty, tuším na učitelském sjezdu příbramském, propagoval jej ředitel »Olivovny« Leopold Pek. Secký vytýká úkoly navržené jednoty a vyslovuje se pro uspořádání výstavy chudinství soukromého po případě i veřejného v Praze, z níž by se veřejnost mohla poučiti o vadách a nedostatcích zařízení chudinství a lidumilství našeho.

Všechny obory filantropie jsou v zemích rakouských vůbec a u nás zvláště zanedbány. K nejzanedbanějším pak patří péče o děti slabomyslné. O výchově slabomyslných radili se ve dnech 7.—8. dubna ve Vídni zástupci zemských, městských a školních úřadů předlitavských. Konference byla pořádána spolkem »Verein für Schwachsinnigenfürsorge« a účastnilo se jí 10 českých zástupců. Jeden z nich, pražský učitel Frant. Sedláček, který otázkou výchovy slabomyslných již po několik let se obírá a účinně v učí-

telských časopisech a poradách zřizování pomocných tříd pro slabomyslné děti školní propaguje, podává o konferenci zprávu v »Hlídce Času« z 9. května.

Vídeňská konference spojena byla s výstavkou žákovských prací ze školy pomocné a z ústavů slabomyslných. Slabomyslné děti na školách veřejných zakrňují, nemohouce stačiti v prospěchu dětem normálním, hrubnou a prospěchu ostatních jsou jen na překážku. Výstavkou vídeňskou demonstrováno, že při řádném vedení a náležitých methodách v pomocných školách mohou dosáhnouti aspoň takových výsledků, jako děti na středním stupni škol obecných a že se z nich mohou státi produktivní členové lidské společnosti. Statistickými přehledy ukázáno, jak nedostatečně je postaráno v zemích rakouských o děti slabomyslné a kolik práce zbývá vykonati, aby pomocné školy staly se řádným článkem školské organisace. Z 18000 slabomyslných dítek předlitavských nepožívá ani tisíc účelného vychování. Jak velký úkol čeká tu obec, země a stát, než smažou fakt, že z legií slabomyslných dítek dorůstají neproduktivní břemena, pro něž musí býti stavěny a rozmnožovány chudobince, blázince a káznice?

Jednání na vídeňské konferenci bylo věcné a plodné. Dr. Spinette mluvil tu o nedostatečné p r á v n í o c h r a n ě s l a b o m y s l n ý c h. Povaha jejich trpí tím, že bývají terčem vtipů, posměchu a ústrků. Dopouštějí se při vrozené popudlivosti a nedostatku rozvahy snadno činů trestných a mohou býti nevinně odsuzováni. Při rozhodování o vině slabomyslných měli by soudcové slyšeti hlas lékařů a psychiatrů. Trestů mělo by být užíváno jen jako prostředek k účelům výchovným a se zřetelem k individuelním zvláštnostem slabomyslných. Odborné komise úředních lékařů měly by míti právo internovati slabomyslného, je-li okolí nebezpečným bez předchozího přestupku. Slabomyslným svědčí jednoduchost života. Měli by býti proto isolováni od společnosti zvláště velkoměstské a požívati náležité ochrany před hrubostí. Odborní kurátoři z moci úřední pro slabomyslné ustanovení, měli by zastupovati zájmy svých svěřenců v záležitostech civilních i trestných. Na základě písemného dobrozdání komise ředitelů ústavů a škol pomocných měli by býti slabomyslní sprošťováni vojenské služby. — O organisaci pomocných škol pojednal odborník J. Schiner. V Německu je přes 250 pomocných škol o 700 třídách, ve Švýcarsku 100, v Berlíně 125 pomocných tříd, v Londýně 89 pomocných škol se 4423 dětmi. V Rakousku nemáme ani polovinu tříd pro slabomyslné, co jich má Hamburk. Školy pomocné měly by se k ostatnímu školství přiřadit jako veřejné a samostatné, a slabomyslné děti určitého obvodu měly by býti zákonem povinny do nich docházeti. Škola pomocná má býti externátem s přípravkou a pokračovací školou spojeným při prodloužené docházce do 15—16 let. Počet žáků neměl by přesahovati číslo 15, protože každý žák vyžaduje zvláštní individuelní péče. Jednotřídky nestačí k postupnému vzdělání slabomyslných, je třeba rozvětvenějších škol pomocných. Výběr dítek měl by se díti tak, aby vyloučeny byly dítky vzdělání neschopné, blbé, epileptické, nepln omyslné, mravně spustlé a duševně normální, opožďující se následkem vnějších okolností. — Dr. K. Herfort přednášel o z a ř í z e n í ú s t a v ů pro slabomyslné. Ukazoval na potřebu, aby aspoň jeden veřejný ústav byl v každé zemi zřízen nákladem státu

a země. Finanční a psychiatrické důvody mluví pro ústavy větší, spojené se školami, dílnami, hospodářstvím, zahradnictvím, stavěné dle soustavy pavilonové, aby jednotlivé formy slabomyslnosti mohly býti odděleny, a nepřipojované k blázincům. Lékaři v harmonii s pedagogy měli by se ujati jejich řízení a starati se o vládní opatření výdělku schopných propuštěných chovanců.

Dr. Imhofer ukazoval v přednášce o nemocech slabomyslných, jak často objevuje se zvětšení mandlí, spojené nezřídka s poruchami sluchovými. Tuto příčinu, překážející duševnímu rozvoji, lze při mírnějších stupních slabomyslnosti operací odstraniti. Z 95 chovanců pražského Ernestina nemělo pouze 7 vad sluchových. Dr. Krenberger v přednášce o methodě vyučování slabomyslných ukazoval na potřebu toho, aby vyučování předcházela řada cvičení, vedoucích k samovolnému, vědomému užívání svých údů, jimiž by se budil a řídil pud po činnosti. Předběžné vyučování toto má míti povahu nenucené hry. Na to měla by následovati cvičení málo neb špatně vyvinutých orgánů smyslových. Po cvicích k poznávání tvarů, barvy na předmětech skutečných i obrazích měly by následovati cviky v rozeznávání vlastností, tónů i číselných veličin, čtení obrazů, cviky oka, ruky, řeči a j. Touto další řadou cviků teprvé uschopní se slabomyslný ku tvoření představ, napodobení a částečnému mluvení a tím k prvním počátkům elementárního vyučování, jehož postup jde pak analogicky s postupem na školách normálních při zdlouhavějším ovšem postupu a větším zřeteli na názornost. — Učitelé škol pomocných měli by býti dle přednášky F. Pulzera pro neobyčejně těžkou práci svou důkladně obeznámeni v psychologii a psychopathologii a způsobili vyučovati ručním pracím. Působení jejich je nemyslitelno bez trpělivosti, neomrzelosti, rychlé chápavosti a pevné povahy. Bez ideálního pojetí je práce učitelova marna. — Na sjezdu ukázáno na potřebu zvláštního předběžného vzdělání pro učitele pomocných škol a vysloven požadavek, aby se učitelům, kteří se chtějí věnovati studiu léčebné pedagogiky udílela stipendia a aby také na pedagogiích poskytla se možnost ku speciálnímu vzdělání v léčebné pedagogice.

Je jisto, že bez náležitě vybudovaného a organisovaného pomocného školství školství normální nedojde těch cílů, které si vytklo. —*n*—

UMĚNÍ.

Vzácní hosté — Výstavy: »Manesova«, Krasoumné Jednoty, Kupkova a Kafkova. — Česká grafika. — Fr. Ženíšek.

Podle toho, jak odchází, ceni prý se host. Podle dojmu, jaký po sobě zanechává. Dávno už měsíc uplynul, a z Berlína, Prahy a Vídně zaznívají ještě hlasy ne okamžikového údivu, ale trvalého vnitřního rozblažení, jako bychom byli na chvíli z vězení vyšli na volný vzduch. Dojem ten zanechali všude členové Uměleckého divadla moskevského. Německá kritika ne-

ostýchá se ve svých úvahách volati: »Neslýcháno! Nevidáno!« Odkud to vítězství? Nespadly zlaté ty trofeje s nebe. Práce, veliká, neúmorná, sebeobětavá práce, stále se sebou nespokojená a po větším a vyšším zdokonalení toužící, která vrozený talent očišťuje a sílí, ta upravovala cestu k tomuto vítězství a mnoho ještě jiných okolností.

Je to především jejich poměr k umění jako k mocnosti vyšší a posvátné, před níž osůbky jejich se v úctě a ostychu koří a mizejí. Je to jejich podivuhodná oddanost k uměleckému dílu, k básníkovým cílům, a zasvěcování se v ně. Zasvěcují se v to a tomu, co on zamýšlel, a snaží se to vtěliti v život. Slova jeho jsou jim značky cest, kudy se jde ke studánkám, k vyhlídkám, k roklím a ke kraterům. Je to jejich neobyčejné podřízení se umělecké kázni, opravdová sebeobětavost ve prospěch celku, naprostá oddanost státi se částkou velikého celku, píšťalou stejně královského nástroje, jako jsou varhany velikým mistrem ovládané, ba ještě královštějšího. Je to veliké jejich umění poznenáhlého stupňování, umění velikolepých gradací a konečných vyvrcholení, zcela jako je to v životě a v přírodě (před deštěm, před bouří, před východem slunce — není přece nádhernějších příprav, není vypracovanějšího, carštějšího ceremonielu nad ruch doby jitřní, od prvého úsvitu až do východu slunce —) a jako to z přírody přešlo do hudby (Wagner, Smetana). Je to jejich přejemné umění vzbuzovati nálady, jejich pomlčky, v nichž dusí se plno nápovědí, otázek, tužeb a pochyb — zvláště ve »Strýčku Váňovi«, v tom zakletém sídle všech sil činorodých, kde všecky vzpruhy a vzlety jsou jako osudem spoutány a kdes jako ve sklepě uvězněny, a kde vládne jen nuda a chandra. Je to jejich vytříbený smysl pro malebnost a plastičnost scén. Jak dovedou zacházeti s barvou (kroje bojarské), světlem (v sadě, ve »Strýčku Váňovi«, Helena se slunečníkem na houpačce), zvukem (Boris za probouzejícího se jitra ve své pracovně, odjezd ve »Strýčku Váňovi«), se skupinami osob a se zachycováním okolí a ovzduší! Nebylo na ničem cítit divadelnosti; naopak na všem bylo pozorovat, že to zároveň už žilo, trochu opotřebovalo, poddalo se, přivyklo si, přizpůsobilo se, ba i obnosilo se; že to všecko je zde k vůli životu, souvisí s ním, žije s ním. Kroje historické jsou s nimi srostlé, jako by v nich chodili stále. Jsou tak měkké, přiléhavé, skládají se do tak důvěrných záhybů a zas rozkládají se tak slavnostně; jsou částí těla. Není v nich tvrdosti, neohebnosti, škrobenosti a okatosti, jaká trčívá z nových nezvyklých šatů, ale je v nich navyklost a příjemná sžilost.

A v soukromém životě jsou též jako na scéně. Rození umělci. Prostí a noblessní, srdeční a taktně zdrželiví, po světě rozhledlí a ve všem svoji — slovem, chvíle, jež jsme s nimi prožili, jsou nezapomenutelny. Berlínská květnová »Neue Deutsche Rundschau« zvlášť pěkně o nich s této stránky píše, zrovna jako květnové »Volné Směry« o jejich umění.

Jistě cos lepšího probleskuje z ruského chaosu. Pozorovali jsme to z činnosti časopisu »Mir Iskusstva«, jenž v krátké době stal se předním uměleckým listem evropským; teď poznali jsme doklad druhý. Kéž uzdravění vnitřních poměrů ruských dopřeje oběma těmto podnikům možnosti,

aby po nedobrovolné přerývce ve své činnosti daly vyrůstati i na dále doma i ve světě vůbec kultuře lepší!

*

XX. výstavu »Manesovu« v paviloně pod Kinskou (od 8. dubna do 17. června t. r.), věnovanou umění českému, bohatou, ačkoli vykazuje jen 68 prací, doprovázejí »Volné Směry« velmi vážnou přehlídkou dosavadní činnosti »Manesovy«. Zřídka slýcháme tak věcné, přímé a přísné sebeoceňování. »Láká srovnati dnešní úroveň se skromnými a tak radostně vítanými začátky v Topičově Salonu před 8 lety. Při všech změnách v poměrech i v osobách udržel se přece celkový směr i vzestupná linie, a dneškem jsme si snad přece již opatřili basi pro opravdovou práci, která na nás všechny v budoucnu čeká. Neboť de facto máme za sebou jenom práci přípravnou. Požadavky, se kterými vystoupil »Manes« i »Volné Směry« ... byly skoro vesměs vlastně samozřejmy, a přece bylo potřebí skoro desítileté práce, než nám všem přešly do krve a do žil a než se nám stalo slevování z nich nemožným. Žádali jsme si v praktickém ohledu, aby o uměleckých otázkách rozhodovali jen umělci — tedy čistě odbornou jury — a proto jsme hlásali emancipaci od Rudolfina. Snažili jsme se o reformu celého pořádání výstav; snažili jsme se o samostatnou výstavní budovu. Umělecky hlásili jsme se o právo k nazírání čistě malířskému ... To vše je dnes už ovšem nesporným, ale to vše je také jenom nutnou základnou, na které bude lze stavěti dále. Mnohé jsme si také dnes už ujasnili v theorii, za čím naše vlastní praxe ještě pokulhává. Vybojovali jsme si úctu k technice, říkáme, že se technická vyspělost má rozumět sama sebou, a víme také, že se má nad ni a proti ní cenit hutnost a plnost uměleckého svérázného pojímání — ale v praxi imponuje nám dosud všem, publiku i odborníkům, obratný, třeba nesamostatný nebo dost prázdný výraz a hladké překonání technických obtíží a zaráží pokus samostatný, ale drsnější a méně harmonický; jsme všichni stále ještě příliš okouzleni tím, že jsme se naučili mluvit svou výtvarnou řečí způsobně a plynně, a zapomínáme, že se obratná řeč, obratný výraz příliš často rovná frázi; nevžilo se doposud a neujasnilo dosti přesvědčení, že v umění záleží hlavně na dvojím: má-li umělec vůbec co svého a dovede-li to povědět vlastním osobitým způsobem — větší nebo menší obratnost výrazu je už vedlejší. Až se i tato zásada u nás vžije, usnadní se tím do jisté míry úloha, která je i bez vnějších překážek vždycky až dost obtížná: snaha po nejplnějším vyjádření, po plném vyžití vlastní individuality.« Dosud takoví svoji, odlišní umělci naši »bývali tak osamoceni, tak vzdáleni navzájem, že si v uměleckém tvoření sotva byli oporou« ... Ve výtvarném umění našem platí podnes doslova, co řekl F. X. Šalda o literatuře. »Celý stav současného umění českého připomíná stále ještě neúplný orchestr, kde jsou jednotlivé party obsazeny výborně, jiné nepoměrně slabě, některé dokonce scházejí. Proto cítíme všichni instinktivně tolik onen nedostatek družného společenství v práci ... Nemůže býti pochybnosti, že ani ti umělci, kteří se sešli před lety v Manesu a jichž řada stojí dnes před námi s vyhraněnými uměleckými fysiognomiemi, nestačí sami vyjádřiti plně všechny stránky naši národní individuality. Jejich životní úlohou bude jen prohloubiti co nejvíc nejvlastnější svou stránku, vytěžit a vyžít se co možno plně;

k úplnému koncertu musí se řady doplňovat postupem let, a budou hustší a vydatnější, jak se bude celý náš život více šířit i hloubit. Volnost a duševní svoboda, kterou si při tom dobudeme a stálým zápasem zachováme svěží, společnost nových a prudkých snah, prohlubování a odlišování názorů, domýšlení do konsekvencí, k němuž donutí sousedé, to všechno nás ponese a vyzvedne jako proud v jarní řece, kde se kry trou o sebe u vzájemném spěchu, ale ženou se ku předu jen o to rychleji«.

Hned při vstupu strhne pozornost příchozího Bílkův »Mojžíš«. Muž myslitel tíhou přemýšlení svého poklesnuvší, ba přímo shroutivší se na levé koleno. Hluboké a těžké jest jeho myšlení. Celé tělo jest jím svázáno do bezvládí. O čem to tak intensivně, tak soustředěně — ach, s tak hrozně krásnou soustředěností ducha přemýšlí? Nezní v duši jeho hlas Hospodinův, jejž byl před chvílí z hořícího keře slyšel? »... viděl jsem soužení, jímž je sužují Egyptští. Protož nyní pojď, a pošli tě k Faraonovi, a vyvedeš lid můj, syny israelské, z Egypta.« A pochybnost vešla do srdce jeho a zakolísalo se srdce jeho: »Kdo jsem já, abych šel k Faraonovi a abych vyvedl syny israelské z Egypta?« — Tuto situaci vyciťuji z Bílkova díla. Ale velice záhy zapomínám na Egypt i na syny israelské a veliký symbol cítím v díle tomto. Neprodírá se tu mocný výraz staleté touhy, aby vystoupil ten, kdo by, vykárav ho a dav mu zákony, vyvedl na svobodu národ, jehož citlivým údem jest umělec? Nevidíme v umělcově snu českého Mojžíše, českého myslitele, zdali a kterak najde vysvobozující slovo, cestu ze zmatků, a lze-li ji najít? Samý cit a samá myšlenka jest muž ten, ale vůle teprve se rodí, snad. Cit a myšlenka vtiskly hlavě velikou plastickou krásu, tělo čeká teprve na formovatele — vůli.

Katalog oznamuje »Mojžíš píšící«, t. j. píšící A (Adama), počátek Pentateuchu. Ale kritika biblických textů dávno už v Pentateuchu nevidí díla Mojžíšova, nýbrž poetické vrstvy celých věků, a Mojžíš v představě naší nebude tedy Mojžíšem píšícím, nýbrž vůdcem, zákonodárcem, vysvoboditelem, mužem neobyčejně silné vůle a energie. A Mojžíš píšící zákony nemohl by být tělesně tak shroucen.

V též síni jsou od Bílka ještě dvě damské podobizny (z pálené hlíny) překvapující živosti, zvlášť pohled té mladší je tak vroucný a plný oddanosti.

Ostatní členstvo »Manesu« — několik se jich nedostavilo — je celkem rovněž na postupu. Švabinský v »Rodinné podobizně« je týmž mistrem v technice své vlastní, tak vyspělé, a v povahokresbě, jakým byl ve »Dvou matkách«. Teď ukazuje to ještě mnohonásobněj. Sedm členů rodinných seskupil tak nehledaně, zdálo by se, že nahodile, ale v harmonii celkové vyciťujeme jistotu umělce pořadatele. Vyciťujeme také duševní svazek, jenž všecky je poutá a činí celkem jednotným a svazuje se v nitru umělcově. Povahy jejich přímo se nám otevírají a dávají se poznati. Byla to šťastná volba, že toto dílo tak čistého umění a lásky bude majetkem Moderní galerie naší. Podobizna dv. rady prof. Gebauera, pérokresba, je dalším skvostným číslem galerie znamenitých českých hlav, jíž Švabinský zakládá. A ještě jednu práci zde vystavil, bravourně provedenou, radostně veselý malířský nápad, »Akt se žlutým slunečníkem«, víc labužnický, jemuž by trochu měkčího ovzduší neublížilo.

Úprka ve dvou svých obrazech je ještě plastičtější, než byl; Slavíček (»Před bouřkou«, »Les«, »Vesnice«), Hudeček (»Měsíčná noc«, »Večer«), Tomec, Kalvoda (»Slovácko«), každý je tu svůj a vyhraňuje se jasněji v individualitě své. Böttinger má již také svůj rozhodný rys, svůj zvláštní půvabný rys. Je to distinguovanost umělecká, která čím dál víc jde do hloubky. Jeho podobizny rázem upoutávají svou stránkou malířskou, svým jak, jak vybraně je to v barvě aranžováno a zladěno, jak postava žije tu se svým ovzduším. Maluje rád to, čeho u nás je dosti málo: eleganci, noblesu, bez strojenosti nebo nasládlé hladkosti. Dosvědčují to jeho podobizna dětská, dámská a hr. Lützova. Rus Šemjakin naproti tomu hledí na svůj předmět jako sochař a ku podivu plasticky dává vynořovati se lidské hlavě. Jiránkův »Splav« toť příroda sama, rovněž i jeho »Oblak«. Strimplův »Hřbitov na Dětvě« je výmluvný doklad, co dojemné krásy ukrývá náš východ; objevuje ji tam i Jiránek. Wachsmannovo »Zátiší« je tak konejšivě zladěno, jako vlídné notturno. V Mařatkově »Ant. Dvořákovi« je mnoho Dvořáka, ale také ještě trochu násilných rysů. Cit a měkký pohyb mají plakety Španielovy. A na konec radostný pozdrav nejmladšímu, Ot. Nejedlému, jeho cyklu »Z pohorských samot«, a zvláště »Neděli«. Ukazuje, že má moc, aby uchycoval krajině její půvaby a nálady za různých dob, aby zachycoval, jako v »Neděli«, štětcem tok světla, rozkoš chládku, ticho modlitby.

*

Je nepochopitelno, jak vedle výstavy »Manesovy«, tak vzorně uspořádané, s výběrem přísným, s upřímnou snahou, aby se každé vystavené práci co možná nejvíce prospělo umístěním jejím, uvolněním a uklidněním jejího okolí, aby sousedství neubližovalo jí a ona jemu; kde všecko úsilí je sváděno k tomu, aby umělecké dílo se plně uplatnilo, pokud to v malých výstavních místnostech je vůbec možno (Bílkův »Mojžíš« potřeboval by na př. velikou a prostornou a vysokou síň pro sebe, jako ji měl Rodinův »Myslitel« v Drážďanech, v ní hloubka jeho přemítání by byla ještě hlubší a těžší a dojem mohutnější); je nepochopitelno, jak vedle této výstavy může býti uspořádána výstava podobná 67. výroční výstavě Krasoumné Jednoty pro Čechy v pražském Rudolfinu. Srovnejme jen onu 20. výstavu, k níž dospělo se za 8 let, s touto 67., jež je výsledkem 67letého působení, a uvidíme, kde je život a kde je pokrok a kde je kultura. Byly už i v Krasoumné Jednotě rozběhy k lepšímu, ale letos o nich ani potuchy. Komu taková výstava má prospěti? Umělci neprospěje, obecenstvu škodí uvádějíc je ve zmatek, pověst Prahy leda zesměšňuje. Líto je těch dobrých prací, které tam v jistém procentu jsou, a mezi nimi i naše, jež se octly v této tlačenici. A ještě více je líto těch starých mistrů, skutečných mistrů, kteří musili ustoupiti na dlouhou dobu kamsi do skladišť temných — jediná pražská veřejná obrazárna starších mistrů musí se odstěhovati kamsi do sklepů nebo na půdu, jak to dělávají venkované, pronajímajíce světlé své světnice měšťákům na letní měsíce a sami se odstěhují do komor a na půdu. Je to důstojno Společnosti vlasteneckých přátel umění?

A tak Krasoumná Jednota hromadí zlo na zlo. Už k vůli staré naší pinakothece, maličké, ale přece vzácné, měly by se výstavy Krasoumné Jednoty důkladně obmezit výběrem nejpřísnějším.

*

Originály Kupkových cyklů Peníze, Náboženství a Mír, o nichž bylo zde — ale jen dle reprodukcí jejich v »L'Assiette au beurre« — promluveno už v říjnovém sešitě tohoto ročníku, viděti lze konečně také v Praze. Vystavil je ještě s řadou jiných prací Kupkových Společenský klub Slavia. Originály mluví ovšem nesrovnaně silněji a účinněji. A také zde vidět, a ještě zřetelněji, jak cyklus Peníze stojí umělecky nejvýše. Byl z nich první. Ale všecky tři jsou ostře vrženými vykřičníky a posměšnými otazníky do celé řady odstavců dějin kulturních. Už je to tak na světě. Karikatura nechodí se zlatou kadidelnicí k oltáři Krásy, ale s karabáčem na nešvary. Tím jen napomáhá, aby kramáři a lichváři netlačili se k tomu oltáři. Klidnější jest nový cyklus Kupkův, řada výmluvných obrazů k dílu Elisée Recluse »Člověk a země«, bystrá přehlídka vývoje lidstva. Mohla být také vystavena Kupkova »Píseň písní«, nejkrásnější jeho výzdoba knižní; publikace to tak laciná a tak umělecká.

*

Ještě před otevřením »Manesovy« výstavy v Londýně otevřena byla výstava českého umělce v Paříži. Bohumil Kafka vystavuje tam v galerii Hébrardově 27 svých prací. Mramor, bronz, cín, keramika, sádra, vosk — vidět, že snaží se být mnohostranným. Dostává se mu velikého povzbuzení v Paříži. Časopis »L'art décoratif« se o něm vřelým tónem rozmluvil a několik snímků s jeho prací uveřejnil, a do výstavního katalogu napsal mu znamenitý kritik Camille Mauclair slova nad míru pochvalná. »Konečně je tu mladý muž, který dovede vytvořit sochařské dílo plné pohybu a tragiky, aniž se podobá Rodinovi. Věru, toť zásluha ze všech největší!... Po mém mínění p. Kafka bude jednou velikým sochařem, a on už v něm teď probleskuje. Vidím v něm vše, co činí velikého umělce.« Také »Volné Směry« v posledním sešitě mají několik ukázek Kafkových prací, z nichž »Srnka s mláďaty« zvlášť živě a čerstvě je zachycena.

*

Vítáme nový podnik umělecký z grafického atelieru Vojtěcha Preissiga na Král. Vinohradech. Jeho »Česká grafika« bude přinášeti ve volných lhůtách grafické listy českých umělců (dřevoryty, lepty a litografie). Počet výtisků omezen na 250, vesměs číslovaných. Každý list lze koupiti zvláště a cena jednotlivého listu nebude přesahovati 5 K. Prvních 15 výtisků na lepším papíře bude možno dostati jen u autora za cenu zvýšenou. První číslo, barevný lept od V. Preissiga, je šťastným začátkem. Už dávno jsme tu doporučovali toto intimní umění. Záliba v něm bývá dobrým měřítkem úrovně obecenstva. Citovali jsme, jak už Karolina Světlá s bolestí srovnávala rodiny české s pražskou rodinou německou, do níž docházívala a v níž byly také »desky na rytiny, k potřebě stále všude rozložené a připravené, aby byly ihned po ruce, kdyby se někomu z rodiny zachtělo zahloubati se do pěkného obrazu — kde jinde než zde jsem viděla, že se připisuje umění a lektuře skutečného významu pro život, že jsou považovány za nevyhnutelné vzdělávací prostředky a nikoli jen za potřeby a předměty přepychu!« Snad toto intimní umění dočká se u nás podobných úspěchů, jako se jich dočkaly české komorní koncerty. Když r. 1878 učiněn pokus o ně v sále Konviktském, bylo nás posluchačů nepatrná hrstka.

Smetanovo »Z mého života« bolestně rozléhalo se prázdným sálem. Dnes už při komorních koncertech Rudolfinum nestačí.

*

Poslední tři čísla předešlého ročníku »Díla« věnovány jsou Fr. Ženíškovi. Text red. dra Jiříka s množstvím reprodukcí. Vyšla též o sobě.

T.

LITERATURA.

Krásná:[1]

Jan Havlasa: Lidé na horách (Ottova Laciná knihovna.) Jak sny umírají. Záhady a grotesky. (Vilímkova knihovna.) M. Jahn: Tiché světy. (Ottova Laciná knihovna.) V. Říha: Letní noc. Ilustr. J. Panuška. (Nákladem Kočího.) Růžena Svobodová: Plameny a plaménky. (Nákladem J. Otty.) Růžena Jesenská: Román dítěte. (Nákladem Edv. Leschingra.)

Jan Havlasa chtěl objeviti naší literatuře nové kraje. Obklopují nás nízké hory — mohl překvapiti divokou scenerií a životem na Tatrách, skutečných velehorách. Nadchnul se italskou přírodou jižní a rozpalující. A na konec zajel si až do Ameriky a odtud zejména nám mohl pověděti něco nového. Státi se básníkem Slovenska a české Ameriky — není-liž to lákavé?

Několik sbírek již naplnil svými črtami ze Slovenska. Havlasovi Slovensko zúžuje se na Tatry a jeho obyvatele, pastevce a pytláky. Takoví lidé prožívají cosi mimořádného, hrůzného a vzrušujícího. Havlasa jest vášnivý turista a k tomu romantik. Jeho romantika jest romantikou nekultivovaného umění. Smrt, zkáza, vražda — to vše se vám co chvíli předkládá, jako by to byly náramně hezké a jednoduché věci. A při tom autor tváří se rád zkušeným mužem a zastírá své mládí. Ve skutečnosti začátečnictví trvá u něho povážlivě dlouho.

Kniha »Lidé na horách« nepřináší téměř nic nového, ani látkově. Tytéž náměty jsou opět a opět předkládány, složité problemy nedobrovolně karrikovány (uvádím na př. povídku »Domov«). Přirozeně dovídáme se o něčem specielně slovenském málo kdy. Horalé Havlasovi znají jen dvojí vášeň: pytláctví a záletnictví. Nic více nám nedovedou povídky o Slovákovi říci. Vše ostatní, i ty kusé věty poloslovenské, vypadají jako přišité ozdoby národopisné.

Z Italie přinesl si Havlasa tak přílišně známá zákoutí starých paláců a jejich milostná dobrodružství — samé staré známé z románů i povídek. Sbírka »Jak sny umírají« některými čísly jest krokem do předu. Jest prvním projevem rozvahy umělecké, vkusu a smyslu pro náladovost. Jsou tu náběhy ku klidnému pozorování a úměrnému zpracování. Ale ještě ruší mnohomluvnost a rozbíhavost. Knize dává ráz autorova cesta do Ameriky. Je tu mladý virtuos pianista (»Nocturno«), který zchátral v Americe, nebo obchodník Čech (»Smutek posledního«), jenž cítí vý-

[1] V minulém čísle N. D. porušen tiskovou chybou smysl na str. 545. Čti správně: »Mít mravní řád v sobě, to neznamená, že by umělec ve svých dílech nesměl zobrazovat i zlo, vášně atd.«

čitku, že děti se odcizují vlasteneckým ideálům jeho mládí, nebo farmářka Moravanka (»Papoušek«), která v samotě své s papouškem žije vzpomínkám na zemřelého jedináčka. Marně hledáte nějaký hlubší poznatek o vztazích amerických Čechů k staré vlasti a jejím snahám. A je-li co poznamenáno, jest to povrchní a nesprávné.

V knize obsažena veliká práce »Na moři«. Havlasa má dobré přátele všude. Na horách hovorní dřevaři a pastevci mu ochotně povídali něco zajímavého ze svého života. I do Ameriky přicházejí za ním tak úslužní lidé, kteří mu otevrou své srdce dokořán. Všecky podrobnosti svých lásek vypravují s epickou obšírností. Tito zpovídající se přátelé stávají se specialitou Havlasovou; vždyť už dosti strašili v starších novellách našich! Ale Havlasa není vybíravý. Pracuje nakvap a tvoří úžasně mnoho. Chtěl býti snad českým Poëm, nejnověji přiblížil se povážlivě Ohnetovi a francouzským velkovýrobcům cestovní četby. Učí se vnější eleganci a — oslavě lásek vdaných paní. Před 20—30 lety byli bychom se těšili, že přišel tak živý a obratný vypravovatel. Dnes chceme trochu více: vniterní posvěcení. *K. V.*

*

Knihy Jahnovy jsou dobrou četbou lidovou. Všecko jest v nich prosté, nekombinované, průhledné a každodenní. Ve světě, do něhož se autor ponořuje, není hluku a shonu. Lidé cítí primitivně, cítí upřímně. Mají bolesti, zdánlivě nevýznamné, ale vytrvale hlodající. Malé události skládají se v tuhý řetěz a pomalu se sklání člověk pod jeho tíhou. Ten pomalý postup a přece osudová nutnost jeho jsou příznačny tomuto světu.

Vesnická povídka naše nabývá u Jahna bohatšího obsahu. Jest obohacena o soucit s těmi, kdož tiše trpí a umírají. Přítomná kniha jako by byla prostým ohlasem Dostojevského a Gorkého: vyhledati světlo v duši zatemnělé a zachytiti obraz života »bývších lidí«, nezkrašlovati ho, ani nenadouvati romanticky. Při takových vlastnostech povídek Jahnových rádi přehlédneme někde slabiny umělecké. Nedostatky se ukazují nejvíce tehdy, chce-li se v povídce filosofovati. Všecka vědomá tendenčnost a konstruovanost ruší v těchto prostých obrázcích. Čím více zůstane zdání, že autor žije mezi svými osobami a vypravuje nám o nich, jako se každodenně vypravuje, tím více pocítíme opravdivou, tichou tragedii souchotinářů, scházejících chuďasů a žen, jimž ukřivděno. Jsou to lidské dokumenty ze zapadlých krajů moravských. *K. V.*

*

Říhova kniha Letní noc jest sice pro děti, ale pobaví se jí velmi mile i starý a starší; rozraduje se jí. Tak mistrně zachyceno tu několik pověr rodného kraje! O pokladu, který jest uložen někde v troskách starého hradu, o Zeleném, příšeře, škůdci lidstva, jenž si poklad hlídá, a to zase všechno proloženo nejprostšími vypravováními o dobách a o volání duchů (spiritismu), aby přišlo potom o Žhavém, o sněmu lesních tvorů a babě čarodějné.

Není možno nepozorovat, že implicite obsahuje část jedna výklad druhé, psychologické zdůvodnění, jak v lidu roste ta ona pověra. Nejvíce je mu, přirozeně, stajeno v troskách hradu.

A podobně, jako v krásné povídce o svatbě krále Jana, vše zarámováno. Vše přihodí se v noci letní, kdy po patnácti létech se vyprávěč vrátil do vísky rodné. Návrat pak jeho, jenž byl poznal svět, jenž se tolik změnil, dává rozhled. Jak pohlížeti na lid, jeho pověry a tlachy, milovat jeho duši v nich, milovat jej a spolu být přítelem a podporovatelem pokroku, který mnoho z těch pověr stírá, být z těch, »co hubí starý život za nový«. Kapitola závěrečná přímo dojímá. A vše má svůj dech, svůj rhytmus jednotný v myšlence i řeči, krásné dikci. Paní, Angličanka, praví: ». . . oni pěkně mluví a někdy lépe dovedou říci přímo myšlenku, než kniha nebo člověk spisovný«. A to jest jistě též mínění autorovo. Jeho stil prostý a plný, hutný, v němž čtete plno drobných a nejdrobnějších pozorování, učil se u lidu. Osvojil si, studiem jazyka i lidu a jeho plodů slovesných, onoho českého ducha, jenž jím vane. Oprostil se a prohloubil. Ale to není možné stilu bez oproštění a zprohloubení srdce a mysli, což vykoná jen tato škola dvojího světa.

A proto buď vítána do naší literatury tato práce znalce-ethnografa i jemného pozorovatele života. *Hc.*

*

Plameny a plaménky, devátá kniha prós pí. R. Svobodové, plápolají »pěšinkami srdce«. Jsou to plameny a plaménky rozkřesávané v srdcích za noci, kdy vysníváme si svoji Ameriku, plameny obětí a díků za nalezení země zaslíbené. Neboť není země zaslíbené než té, o níž věříme, že jí jest. A tak jsou to: plaménky víry a lásky hledané i nalezené, nejčastěji toužené, sprahlým srdcem moderního člověka.

A tu tyto plameny jasněji a výše planou a mluví. V splývání reality s pohádkou a bájí jejich žár, jenž žhne, taví a slučuje oba prvky i zahaluje je v pružný a křehký model, pableskující pravdami, svítí pěkným světlem, novým a naším, českým.

O tom bude vám vyprávěti četba Blahoslaveného, v němž postřehnete tolik analogií s Pohádkou o mladém mnichovi; květy jsou to téže půdy psychologické, jen konečně jinak vypěstěné. V Blahoslaveném silněji: vyústění jeho lásky v lásku všelidskou, pokornou, bez odměny světa, ale hřející jistým pocitem sebelásky dobré a ryzí, jakou může býti prokazování dobrodiní v anonymitě, jest hlubší.

Stejným světlem a teplem sálají též i memoirově psané Vůně světa i fragmentární, úryvkovité Návštěvy. A konečně i ze spodin rozstřiklého vypravování O pastýřích, ovečkách a krásné selce svítí týž ohýnek. Ale když čtete balladu Vítr půlnoční o té neznámé touze, z hluboka se derouci jako zžíravý úpal, jenž puštěn a nechán, bude ohněm, ne, nenacházíte plamenu. To jsou vlastně toliko zrcadlové odrazy. Vždyť nač jest tu třeba k psychologickému výkladu zveličování, nadsazování? Nač ustavičně jen vše vypestřovat, a exotisovat?

Té marné touhy, která ve své velkosti jest krásná, sama o sobě, pro sebe, ale která (nechceme-li ji příliš symbolicky interpretovat) není leč slabostí v sobě! Neboť kdo došel ve svém nitru absolutní pravdy o relativnosti všeho pozemského, zdaž nenašel už tím kus klidu? A tak zde už nechodíte pěšinkami srdce, ale pěšinkami k srdci, či snad pryč od srdce. Neboť »srdce« jest prosté a ve své prostotě právě velké a jen poutník zblou-

dilý nemůže najít svého vlastního srdce, a má tu zvláštní potřebu mnoha dnešních lidí namlouvati si, vemlouvati se. Nejste strženi.

Lze snad již najisto konstatovati, že z naduřelosti, z extrémování dnes nelze tvořit, aby to chytlo plně. A tím právě stůně tato ballada.

Kniha se bude asi líbit, a protože je Svobodová z nejlepších našich moderních prosaiků, nutno vzpomenouti tu jazyka: jak hrozně konstruuje někdy věty, které jsou pokroucené, ne česky myšlené a tedy špatně stilisované; že musí přestat báchorka o libovolnosti pořádku slov ve větě české, již potom nejčastěji narážejí na tvrdé formy německé, kdežto ona roste a má růst volně, přirozeně. *Hc.*

*

Román dítěte slč. Jesenské je spoetisovaná tělesná i mravní bída malého děvčete z nejnižších vrstev. Rád bych řekl o sl. Jesenské, že má hodně lásky ku své malé hrdince, rád bych i řekl, že má hodně porozumění pro všecko zlo a všechny strasti chudoby. Ale nemohu a nesmím. Neboť i ta láska, kterou jako by byla prohřáta kniha, i porozumění pro bídu je zde v područí celkového životního názoru sl. Jesenské a ten dá se nejlépe jedním slovem nazvati »erotickým«. Ženy sl. Jesenské zbožňují muže. Tento poměr ženy k muži je vyjádřen i v jejím Románu dítěte a působí-li erotické rozplývání sl. Jesenské nepříjemně v jiných dílech, zde hyne svou erotikou k malíři, jemuž byla modelem. Kdyby takové děvče líčila jiná žena spisovatelka, bude také možná mluvit o jeho erotice, ač-li, ale ne jistě s tou zálibou, s tím obkrašlováním, jako sl. Jesenská. Sl. Jesenská líčíc svedení dítěte, obestírá tuto strašnou věc gloriolou nevinnosti na jedné straně a shovívavou nutností na druhé straně. To pozlacování a ukrývání je trapné. Poměr sl. Jesenské k životu a k muži určuje a zaviňuje ten hrozný fakt její knihy, že tragedie knihy není v svedení dítěte, nýbrž v zamítnutí lásky Zuzančiny malířem. Zuzanka stojí dál zpříma, když s desítkou, se stovkou a s brilantovými náušnicemi po dvakrát v noci odchází z domu zhýralcova, čtrnáctiletá Zuzanka, jakoby nevěděla, že v jejím životě odehrála se strašná událost, ale erotická čtrnáctiletá Zuzanka vrhá se do Vltavy, když její erotika je odmítána malířem, kterému stála modelem. Také na soucit čtenářův — a v tom spočívá křivé postavení spisovatelčino — je útočeno ne tam, kde je skutečná bída této dívky a mnohých dětí chudoby, ale tam, kde spisovatelčina záliba k erotice tragedii vidí. V tom právě a takto právě za literárním dílem hlásí se spisovatel. A nelíbilo se mi ani líčení jiných osob kolem hrdinky Zuzanky — poesie nespočívá v poetisování, to měla by si sl. Jesenská ujasnit.

*

Poučná:

Bâl Gangâdhar Tilak: Arktický domov. Současné konstituce. Sv. I. Ruský překlad za redakce doc. V. M. Hessena a doc. B. E. Nolde. Pavel Sabatier: Život sv. Františka z Assisi. Přeložila Dr. M. Komínková. J. H. Lorimer: Od piky. Přel. J. Vacek. Ludvík Lošťák: Ve vlasti tichošlapků

Bâl Gangâdhar Tilak: The arctic home in the Vedas, being also a new key to the interpretation of many Vedic Texts and Legends. Poona, Bombay 1903.

Spis tento snaží se vědecky odůvodniti theorii o původním domově Ved v končinách severních a zároveň sloužiti za klíč k vysvětlení mnohých vedských textů i legend. Ježto jsou Vedy (a Avesta) nejstaršími literárními památkami arijského plemene, potvrzuje Tilak svým spisem nepřímo theorii o kolébce arijského plemene, po případě veškerého lidstva na severu. [1]

Tento svazek jest pokračováním Tilakova Oriona čili bádání o vedském starověku, uveřejněného v Bombayi r. 1893. Vedský starověk byl učenci tříděn v libovolná období, v něž dělena i vedská literatura; bylo všeobecným domněním, že nejstarší z těchto dob nemůže sáhati za r. 2400 př. Kr. Ve svém spise Orion snažil se autor poukázati na neurčitost a skromnost takovýchto odhadů a kromě toho upozornil na polohu hvězd zmíněných ve vedské literatuře, což nám může daleko přesněji a spolehlivěji sloužiti k zjištění stáří různých období vedské literatury. Výpočty hvězdářské neklamně dokazují, že jarní rovnodennost byla v souhvězdí Mrigy či Oriona (kolem r. 4500 př. Kr.) když se vyvíjela vedská poesie a ustoupila do souhvězdí Krittikâs či Pleiad (kolem r. 2500 př. Kr.) v době Brâhmanas. Názor tento byl přijat zprvu velmi skepticky, avšak ponenáhlu byl přejímán, zvláště když indický astronom Ketkar vypočetl dle Taittiriya Brâhmana (III, 1, 1, 5), že Brihaspati či Jupiter byl poprve objeven, když byl přirovnán aneb téměř zakrýval hvězdu Tishya, a dokázal, že ono pozorování bylo možno pouze kolem r. 4650 př. Kr., což podivuhodně potvrzovalo Tilakův názor o nejstarším období vedské literatury. Tilakův přítel S. B. Dixit dokázal dle místa v Sharapatha Brâhmana, že se Krittikâs v těch dnech neodchýlily od »povinného východu«, t. j. jarní rovnodennosti, což sloužilo k rozptýlení všech zdlouhavých pochybností vzhledem k stáří Brâhmanas (kolem r. 2500 př. Kr.).

Nejstarší doba vedské literatury byla by tím pošinuta k r. 4500 př. Kr., avšak jest otázkou, zda tím dosáhneme též nejzazšího období arijského starověku. Prof. Bloomfield z Hopkinsovy university poukázal, že počátky starověku mohou při vší pravděpodobnosti a skromnosti sáhati ještě o několik tisíciletí zpět, což Tilakova bádání a srovnávání s nejnovějšími výzkumy geologie, srovnávacího jazykozpytu a mythologie potvrdila, a konečně vedla k závěru, že původci vedské literatury, t. j.

[1] V zajímavém díle: Paradise Found or the Cradle of the Human Race at the North Pole (Boston, 10. vyd. 1893) snažil se Dr. Warren objasniti staré mythy a legendy světlem moderních vědeckých výzkumů a došel k tomu závěru, že původní domov celého lidského pokolení jest hledati v krajinách blízko severního polu.

arijské plemeno, žilo původně v severních končinách v interglaciální době, »jež se vyznamenávala mírným zimním obdobím a vlahým létem, takže tropické rostliny a živočichové jako sloni, nosorožci a hroši potulovali se v arktickém pásmu; palaeolithický pak člověk mohl tam míti dosti příjemný pobyt i přes velké množství šelem.«[1] Geologie klade počátek doby post-glaciální kolem r. 8000 př. Kr., za niž však sáhá dle Tilaka arijský starověk několika tisíciletími. Mnohá místa ve Vedách až dosud považovaná za temná a nepochopitelná, prozradí jasně příznaky polárního původu božstev a stopy po bývalém arktickém kalendáři, jsou-li vyložena na základě nejnovějších vědeckých výzkumů; Avesta důrazně praví, že šťastná země arijského Vaêjo čili arijského ráje, byla v krajinách, kde slunce svítilo pouze jednou v roce, a že tyto byly ztroskotány přívalem sněhu a ledu, jenž proměnil toto mírné ponebí v drsné, a donutil obyvatelstvo stěhovati se na jih. Srovnáme-li tato prostá a zřetelná objasnění s výzkumy moderní geologie, nemůže nám ujíti závěr, že původní arijský domov byl arktický a interglaciální.

*

Современныя конституц и (Současné konstituce). Svazek I. Konstituce monarchické. Překlad za redakce doc. V. M. Hessena a doc. barona B. E. Nolde. Vydáno od nakladatelstva »Právo« (книжный складъ »Право«).

Obrovská ruská literatura má ráz universelní; co nejlepšího v cizině vyjde — ať vědeckého nebo zábavného, ihned se překládá; nejméně v Rusku vědí o slovanských literaturách, ač i tu docenti z kommandirovky se vrátivší nějakou dobu na bývalé své přátely nezapomínají. Ale v době poslední se stala literatura ostrým výrazem vnitřních poměrův. Přetřásané zájmy mají v zápětí příslušnou odbornou literaturu, arci hlavně v překladech. Na prvním místě stojí otázka sociální a státovědecká. Obzvláště o státním právu (gosudarstvennoje) bylo mnoho psáno. Universitní řád z r. 1884 zničil takřka přednášky o tomto důležitém oboru, srovnávací státní právo pro studenty neexistovalo a na právnické fakultě bylo zakázáno čísti dějiny státního práva cizích států. Studenti velice rádi navštěvovali přednášky oněch professorův, kteří dovedli do nich propašovati příklady a výklady ze státního práva. Ale brzy stihl buď »provinilce« trest, někteří nenavrženi k další službě, když si odbyli 25 let (Karějev), jiní byli propuštěni anebo ustáli, nabaživše se marného úsilí. To mělo za následek, že se po této stránce státní vědy málo pracovalo. Nyní se to rychle dohání, zvláště jsou pilni v redakci »Pravo« a »Russkoje Bogatstvo«, opakovala se tu slavná éra liberální z let 67. a 68. u nás. Zajímavo je to, že nepřichází na knihkupecký trh literární brak, nýbrž všude je patrno, že výběr dobrých děl pořádá pevná ruka — i při časových brožurkách a časopisecké literatuře je to znáti.

V uvedeném sborníku je obsažen překlad konstituce Rakouska, Anglie, Bavorska, Badenu, Belgie, Bulharska, Uherska, Řecka, Dánska, Španělska, Italie, Holandska, Norvéžska, Portugalska, Pruska, Rumunska, Saska, Srbska, Švédska a Japonska.

---

[1] Geikie: Fragments of Earth Lore str. 266

Skoro všude vládne podobná analogie. Dějiny Rakouska, Srbska, Japonska svědčí o marnosti boje s přirozeným právem a pochopením jeho se strany národů. Nejlepším důkazem toho jest — Japonsko; nyní tam zavládl mezi národem a vládou upřímný poměr, bez licoměrnosti a vzájemné nedůvěry. —á—

Pavel Sabatier: Život sv. Františka z Assisi. Přeložila Dr. M. Komínková. Knihovna Rozhledů. (Vydává a pořádá Josef Pelcl.)

Sabatier hned v úvodě vytýká stanovisko, kterým se řídil při psaní své zajímavé knihy. Není to stanovisko objektivního historika. Objektivní historie je Sabatierovi utopií, a láska je mu pravím klíčem k historii. Teplem lásky skutečně prohřál každou řádku životopisu, a právě ta láska, ten subjektivism má velkou zásluhu, že čtenář sotva bez hlubšího dojmu odloží knihu, a že František z Assisi tak, jak jej pojal a zobrazil Sabatier, na dlouho, ne-li nezapomenutelně, utkví v mysli. Jiná otázka ovšem je, je-li Sabatierův František z Assisi skutečným historickým Františkem. Mne zajímal při čtení hlavně poměr Františkův ke Kristovi, pokud skutečně znamenal jeho život pokus o realisaci křesťanství v duchu evangelia. František je především katolíkem. Vyrostl v katolické zemi, byl od mládí pod vlivem katolicismu a zůstal v něm až do konce. Jestliže činí pokus o realisaci evangelia, je to pokus katolíka, a již tím je řečeno hodně. Kristus skrz na skrz je zdravý a také učení jeho je zdravé, František je extrém, znamená chorobu. Již rozdvojenost jeho života! František má za sebou slavnosti, hry, hostiny, pitky, hýření všeho druhu, a to se rozumí, jestliže po takovém životě nastává obrat, je to obrat kajicníka. Také si vysvětlíme, proč kaple sv. Damiana hraje v Životě Františkově tak velikou úlohu, proč zakládá řád, proč uchází se o approbaci papežskou a proč i končí, jak začal, v lůně církve. František z Assisi pojímá evangelium čistě passivně, Kristus je v odboji proti fariseům, vysokým kněžím, officielní církví židovskou je vydán na smrt. František se podřizuje, není bojovníkem, a proto ovšem církví je prohlašován za svatého. Ve vývoji lidstva neznamená nijaké etapy — není reformatorem. Ale poučnou je tato vřelá a o všestranné pochopení usilující kniha o něm, podává se v ní bohatý obraz kulturního a náboženského života středověku a konec konců jeví se tu alespoň touha po náboženské opravdovosti. Kritiku čtenář musí provésti sám, stanovisko autorovo ji vyloučilo. *h*

*

J. H. Lorimer: Od piky, Listy zbohatlého obchodníka synovi. Z anglického přeložil Jan Vacek. (Otázky a názory. Vydává Jan Laichter.)

Mimovolně vzpomenete na knihu jiného Američana, na Thoreauův Walden, knihu krásnou a milou, jež alespoň na chvíli dovede odtrhnout od shonu vnějšího života a ukázat cestu k sobě. Proti Thoreauovi americký žurnalista Lorimer stojí příkře zdánlivě, neboť naopak nás uvádí do víru a shonu života a zdá se, jako by uplatňoval slova Thoreauova, že domy, továrny, obchody, hospodářství, stáda, zabírají tak starost a mysl lidskou, až ti, jimž náležejí, přestávají být jejich majiteli a naopak domy, továrny, obchody, hospodářství, stáda stávají se majiteli lidí. Lorimer svými Listy zbohatlého obchodníka synovi jako by přímo a úsilně nutil

pod jho hospodářských statků, domů, koníren, stád atd. a učil, jak co nejvíce obraceti svou mysl k těmto věcem a budovati na nich. Ale chtějme viděti hloub! A tu vidíme jinak. V pravdě Lorimer jako Thoreau — třeba ne s hlediska tak vysokého ducha jako Thoreau, nutí pod jho sebekázně, a není jeho kniha tak receptem k nabytí bohatství, jako hlasatelem té vnitřní disciplíny, kterou za všech časů dobývaly se a dobývají se vyšší a nejvyšší statky života, právě jako statky hospodářské. »Často mladí muži,« píše zbohatlý Graham synovi, »se mne táží na radu, jak by došli úspěchu a bohatství, ale když jim svůj recept pošlu, vytýkají mi, že udílím všední a povšechné rady!« A tu je ten háček. Tajemství nespočívá v receptu, ale v tom, jak slovo všeobecných pravd obrátit v tělo činu. Každý úkol, který máme před sebou, je v daném okamžiku velkým, důležitým úkolem a ten smysl musí mít tedy každá naše práce života. Tomu učí názorně kniha Lorimerova. Nepodpíšeme vše, co v ní napsáno, ale zapamatujeme si, že pečení vrabci ani v Americe (a tím méně u nás!) nepadají se střechy do úst a že každý úspěch v životě malém i velkém vyžaduje účelné práce a především opravdovosti. A když ani tomu bychom se nechtěli naučit, máme v knize Lorimerově malé okénko, jímž můžeme se podívat na trochu amerického života. Je okořeněn v pravdě americkým humorem. V této knize je slušná porce zdraví a zejména také knižnímu člověku leccos napoví. *K.*

Ludvík Lošťák: Ve vlasti tichošlápků. (Nákladem vlastním.) Několik ostrých a většinou dobrých satyr. Již název mluví. V jednotlivých článcích podána charakteristika našich národních typických vad, i našich poměrů uměleckých a literárních. Ukázáno na př. na osud Alšův a Jenneweinův a naproti tomu tepán humbug, pro nějž je u nás dosti půdy. Neumíme žít opravdovým životem, žijeme vnějškově — a půdy u nás nabývá ne ten, kdo by ji dovedl vzdělat, ale kdo umí obchodovat. Proto p. Lošťák několik statí věnuje nakladatelskému družstvu Máje. *f.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Obecný zájem, který se soustřeďoval již značně dávno skoro výlučně na kulturní boj ve Francii, v poslední době hodně již utuchl. Zvědavost nemá nové pastvy — a že zvědavost vedle opravdového zájmu hrála při veřejné pozornosti vydatnou roli, jest jisto —, na žádné z obou stran neděje se již nic pozoruhodného. Hotova a vyřízena věc ovšem není. Jmenovitě záhadným zůstává stále ještě stanovisko kurie. Papež důmyslně mlčí. Smýšlení jeho lze se nanejvýše jen dohadovat. Nejnovější zpráva z Říma proniklá do francouzské veřejnosti jest, že prý papež odepře biskupům a kleru dovolení ku tvoření a organisaci náboženských spolků.

Stanovisko toto by odpovídalo plně intransigeanci, kterou kurie důsledně projevila a dodržela již několikrát v jiných otázkách, ale přece vždycky jen tam, kde jí a církvi neplynula a pro budoucnost nehrozila škoda, kde spíše naopak každá okamžitá nebo budoucí ujma ať

—

skutečná nebo jen domnělá byla nahražena ano převážena výhodami plynoucími odjinud. Tak v otázce církevního panství papežova byla a jest intransigeance v duchu papežství a v zájmu reputace církve zcela na místě, ano velice chytrou politikou: po ztrátě suverenity nebylo již co ztratit v tomto směru; a někdy se uplatní také i pouhé jen nároky, nedostává-li se něčeho reelnějšího. Zde účinkovala mučennická koruna, když spadla vladařská. A vězeň vatikánský, kterého asi též tísní a tíží jeho dobrovolně nedobrovolně převzaté vězení, nahradil víc, než lichvářsky petrským haléřem úbytek důchodů ze světské vlády. Zde tedy byla neústupnost dobrou taktikou.

V otázce budoucího postavení církve ve Francii utvářejí se okolnosti jistě jinak. Tam by nenastalo zdánlivé jen a na efekt vypočítané mučennictví, nýbrž skutečná škoda. Církev dovede ovšem pracovati neviditelně též, bez patrných organisací, ale obyčejně jen tam, kde nemůže vystupovati veřejně nebo jen dokud nemůže. Církev jistě užije výhod zákona k utvoření organisace náboženských společností. To jest jen otázka času a taktiky.

Zajímavý jest důvod, jejž dle zmíněných zpráv kurie uvádí pro své stanovisko nesmiřitelnosti: katolický lid francouzský prý osvědčil takovou věrnost k církvi odporem proti soupisu kostelní inventury, takové hrdinství, sebezapření, obětavost, že papež nesmí nyní nemístnou povolností a nedůslednými ústupky opustiti, zahanbiti své věřící.

Tento důvod je přímo klassický svým jesuitstvím. Až u nás každý soudný čtenář novin ví, jaký to byl věřící »lid«, jak »spontanní« byl jeho vzdor proti zákonu republiky. Každý ví, předsedou ministerstva bylo ve sněmovně prohlášeno, kněžskými členy parlamentu aspoň některými uznáno a odsouzeno, že to byla agitace nastrojená zpátečnickými, royalistickými, šlechtickými kruhy, na venkově pomocí nevědomého lidu, který zvláště v Bretagni je pověstný. Ale mistři přetvářky neváhají na tom základě budovati mučennickou politiku církevní, nedbajíce, že tím kurie desavouuje sama sebe, když přec as uprostřed nepokojů papež telegrafoval francouzským biskupům, aby kněží nebránili soupisu.

Rozum nerozhoduje, aspoň pokud trvá vřava válečná. Zaznamenali jsme minule veřejný projev vynikajících katolíků — mezi nimi Brunetière, Haussonville a jini, které nikdo nesmí podezírati z vlažnosti, — veřejný list, vybízející k mírnosti a nebránění soupisu. Výzva tato byla v souhlasu se zmíněným papežovým telegramem. Najednou však je tento, dle našeho soudu rozumný krok »nemístným vměšováním« do práv kurie. Jest patrno: laikové nerozhodují, jejich mínění nemá váhy; církev — to jest papež. Jak řekl první neomylný papež na koncilu vatikánském před prohlášením infallibility: la traditione sono io = tradice — to jsem já, — církev, to jsem já!

Prozatím tedy je kurie nesmiřitelna. Nesmiřitelně chce postupovati též při obsazování biskupských sídel. Republika se, za více než lidský věk, přece jen již vžila, i mezi katolíky, i mezi klerem. Sám Lev XIII. k tomu nemálo přispěl na konci svého papežství. Má-li nyní nastati nesmiřitelný boj, potřebuje církev nových, cele svých generálů. Mnohý z dosavadních biskupů jest již příliš dobrým republikánem. Ta-

kový — je prý jich asi 40 — není dosti spolehlivý. Proto »dobrovolně« resignuje, a kurie obsadí uprázdněná místa dle své volby. A poněvadž nedávno bylo již ustanoveno 15 nových biskupů, bude míti církev ve francouzském episkopátu již jen sotva čtvrtinu bývalých biskupů; ostatní všichni budou čerstvé síly, vybrané dle určitých požadavků, přiměřené novým okolnostem.

Vypovědením boje jest také omezení svobody kněží francouzských kandidovati za poslance. Leda slepému není jasno, že toto opatření jest namířeno proti pokrokovějším, více republikánským členům kněžstva, asi jako podobné ustanovení v Uhrách směřovalo při posledních volbách proti národnostem nemaďarským.

Jest pravděpodobno, že církev chce nastoupiti do jisté míry taktiku pasivní resistence proti republice. Kurie jest chytrá dost, ale přece se nenaučila dosti ani z vlastních chyb. Není přece tak dávno, co se táž taktika naprosto neosvědčila proti »usurpátorskému« státu italskému. Tam teď nevědí, jak z dilemmatu ven. A ve Francii by si upletli novou podobnou smyčku. Proto si troufáme předpovídat: papež udělí biskupům zmocnění utvořiti kultické společnosti a církev užije všech možností a nepředvídaných slabostí zákona ve svůj prospěch. —

Jestliže ve Francii není již nic nového, za to v Německu připravila strana klerikální, centrum, světu značné překvapení. Již po několik měsíců soustřeďovala se pozornost veřejnosti na předlohu o náboženské snášelivosti, kterou říšskému sněmu německému předložilo katolické centrum. Bylo to zajímavá podívaná: strana, které jest a musí být zásadně nesnášeliva, poněvadž učení o samospasitelnosti její církve v přímém důsledku k tomu vede, podává návrh směřující ku snášelivosti a svobodě, a skupiny jindy tolerantnější stavějí se proti němu.

Je to anekdota a není to anekdota, nýbrž skutečnost; si non è vero, è bene trovato: německý protestantský politik hovořil s katolickým politikem o náboženské snášelivosti. »Katolická církev přece jest zásadně nesnášeliva, poněvadž jen sama sebe pokládá za církev, a to za jedinou, pravou církev. Snášelivost jest důsledek protestantského ducha a názoru, který neuznává neomylnosti ani samospasitelnosti«. » Tak jest. My, katolíci, se dovoláváme snášelivosti a rovnoprávnosti v Německu, protože jsme v menšině, dle zásad vašich«. »A kde jste ve většině...?« »Ano, tam vám ji odepřeme dle zásad našich.«

Po úporných bojích, které se vedly více ještě v žurnalistice, jako skoro vždycky, přijal říšský sněm německý 1. § tohoto návrhu o snášelivosti, jímž se zaručuje v říši svoboda víry a svědomí; práva občanská a státoobčanská nejsou závisla na vyznání.

Toto rozhodnutí pokládáme za událost největšího dosahu zásadně i prakticky.

Není nejmenší pochybnosti o tom, cui bono byla předloha podána, a kdo z ní bude těžit. Katolíci navrhují snášelivost, poněvadž jí potřebují, a protestantská většina ji odhlasuje, poněvadž ji uznává. Při tom se centrum ani v debatě netajilo, že nepokládá všecka vyznání za rovnocenná. Bar. Hartling to konstatoval veřejně, ovšem až když seskupení stran bylo takové, že příznivé vyřízení bylo zaručeno. Taková troufalost je přece jen

příznačna. Kdo by se potom divil, když mnohé listy nejrůznějších stran předlohu potíraly. Potom nemají naši rakouští klerikálové vzdychat, že v protestantském Německu má katolická církev větší svobodu!

Přední prospěch ze zákona budou míti Jezuité. Úplné zrušení ještě i posledních omezení zákona o Jezuitech připravuje se oklikou přes veřejné mínění, a na to se zas účinkuje z bavorského sněmu. Chvalořeč na řády, kterou v bavorském sněmu měl úředník protestantský ovšem — jinak by to neúčinkovalo tolik — se rozhlašuje, otiskuje napřed za hranicemi, pak doma, a tak se dělá nálada.

Debaty o předloze centra užili sociální demokraté a podali sněmu návrh, že *proti vůli rodičů nesmějí děti býti přidržovány k vyučování náboženství a k bohoslužbě*. Sněmovna pak přijala tento návrh, znamenající krok k odcírkevnění školy, zatím co se prozatím ještě mimo parlament probojovává pruská školská předloha, o které jsme se zde zmínili, předloha, která zachovává nejen náboženský, ale i konfesijní ráz škol, ač dává možnost utvořiti ve smíšených krajích školy zvané simultánní, oboukonfesijní. I muži nábožensky zaujatí pracují jak proti škole konfesijní tak proti simultanní. Zajímavé je rozštěpení duchů, které se jeví dnes naproti jednomyslnosti, s jakou před málo více než deseti lety intelligence, university, akademie, i evangelická vrchní církevní rada se postavili proti návrhu na školu konfesijní. Dnešní předloha sice je jiná, ale přece příbuzná; ale tehdejší jednomyslnost protestantské intelligence v odporu je tatam. — Vystupování z církve, k němuž vydala heslo sociální demokracie, jako protest proti této školské předloze, nenabývá širší půdy, neděje se v massách. Ale i z toho, co se děje, jest patrno, že by si protestantská společnost německá nedala líbit ani desátý díl toho, co klidně snese katolická česká.

Polákům v Německu hrozí, dle zpráv posud nezaručených, ztráta posledního ústupku jazykového ve školách: pruská vláda prý pomýšlí zavésti ve vyučování všem předmětům němčinu, i v náboženství, jemuž se posud v Poznaňsku z části aspoň učilo polsky.

I Němci tu a tam soudili, a Slované ovšem šmahem byli přesvědčeni, že v pruském Polsku jest katolicismus udržovatelem národnosti, jakož se i jinde tak tváří. Proto velikou bouři vyvolal a vystřízlivění a vyjasnění způsobil příkaz hnězdensko-poznaňského arcibiskupa Stablewského a v jeho zastoupení světícího biskupa Likowského, že žádný kněz polský nesmí býti členem obranného spolku »Stráže«. Připouštíme, že to arcibiskup neučinil ze své vůle, nýbrž dle přání pruské vlády. Ale tím se nezapře skutečnost, že hierarchie propůjčuje se za nástroj vlády nepřátelské národům; tak činí mezi Poláky, v Uhrách, i ve Slezsku, všude.

(Dokončení.)

ZPRÁVY.

Všeteční moravští učitelé. Kol 20. února přinesl Pesti Hirlap tuto zprávu: V zemském výboře maďarských učitelův přednesl v posledním zasedání předseda Ladislav Nagy obšírný list Ústředního spolku moravských učitelův, v němž Moravané vyzývají Maďary, aby nedovolili, by na státních školách, jsoucích v krajinách nemaďarských, vyučovalo se při mateřské řeči i v maďarštině, poněvadž je to nepřípustné i s paedagogického stanoviska. Vůbec vyzývají Moravané maďarské učitele, aby posuzovali záležitosti učitelské a vychovatelské ne s politického, ale s paedagogického stanoviska. Ale tuto dobrou radu sami Moravané nenaplňují, neboť ve svém obšírném listě neustále prozrazují svou zášť proti Maďarům. Výbor se usnesl, že zavrhuje vměšování se moravského spolku učitelského do maďarských záležitostí a poněvadž z listu moravských učitelův vidí jejich nenávist, ani jim nevysvětlí práva státní školy, ani neodpoví jim na jejich rozbor národnostního zákona, ale krátce a energicky zavrhuje jejich nekompetentní vměšování. Bravo, zcela po maďarsku! —*l.*

Náklad na university v Severní Americe. Henry S. Pritchett vypočítává v Atlantic Monthly, že student Harvardovy university stojí ročně 1224 korun (zlaté měny), v Columbii 1080 korun, v Yale 1020, v Princentonu 1340; v Edinburku však jen 632 korun, ve Vídni 304 korun, v Paříži 288 kor., a v Berlíně 256 korun.

Spotřeba tabáku v jednotlivých zemích. V obchodním ministerstvu (»Departement of Treasury«) Severoamerického soustátí konána nedávno šetření o spotřebě tabáku v rozličných kulturních zemích. Výsledkem šetření jsou následující čísla: Průměrem připadá na obyvatele za rok spotřebovaného tabáku: v Belgii 2817 gramů, ve Spojených státech severoamerických 2389 gr., v Německu 1560 gr., v Rakousku 1370 gr., v Kanadě 1243 gr., v Australii 1175 gr., v Uhrách 1098 gr., ve Francii 980 gr., ve Velké Britanii 885 gr., v Rusku 499 gr., v Italii 476 gr.

První dni ruského parlamentu.

I.

První ruské »konstituční« ministerstvo. — Ovzduší voleb. — Starost vlády o utvoření oposičního parlamentu.

Veliké říjnové hnutí roku 1905 semklo široké massy selského lidu, dělníků a buržoasie v jediném mocném požadavku »země a svobody«. Vlny revoluce vynesly na svém vrcholu manifest 30. října, tuto bílou vlajku nepřístupné a tak hrozné pevnosti samoděržaví, — a potom odpadly. Společnost se již chystala užíti té míry samostatnosti, kterou ohlašoval carský manifest v slavném slibu »nezvratitelných svobod«. V touž dobu stal se všemocným předsedou ministerstva, prvním konstitučním ministrem ruského císařství, muž značného ducha, jenž zcela směřoval k jedinému nepochybně egoistickému cíli — ukojení neobyčejné ctižádosti, bez ohledu na to, zda za cenu úplného hospodářského vyčerpání země, napolo již ožebračené. Ne bezpodstatně připisovala se hraběti Wittemu slova: »Upokojím Rusko, třebas k tomu bylo zapotřebí vyhubit polovinu jeho obyvatelů!« Zjednati klid a ticho — třeba to bylo ticho hřbitova —, takový úkol si vytkl předseda ministerstva a v souhlasu s tímto cílem utvořil ministerstvo, které se pokrylo nevadnoucí slávou a zasloužilo si spravedlivě názvu »krvavého«.

Pravou rukou hr. Witteho byl v postavení ministra vnitra P. N. Durnovo, homine publique, jehož poskvrněná pověst vyvolávala ještě bolestnější obavy před jeho ukrutnostmi. Tento druhý »pilíř« konstitučního ministerstva s dlouhým bičem v ruce s pomocí ohromných smeček psů připoutaných k němu, jak přirozeností povahy tak i štědrými hody na účet ničeného lidu vstřčil do své kapsy i samého předsedu ministerstva. Naivně myslil, že zalekne celou mnohomillionovou Rus, že se tato bude chvěti tak, aby dle jeho vlastního výroku na to »děti i vnuci pamatovali«. Posléze třetí »nesmrtelný« z výtečného konstitučního ministerstva, ministr spravedlnosti Akimov, vzbudil svými nezastřenými a cynickými cirkuláři rozpaky a nelibost lepších právníků. On stvořil nové učení, že se »ruské soudnictví

oženilo s ruskou policii« (Akimov a Durnovo jsou ženati se dvěma sestrami).

Takový byl první konstituční kabinet, který měl provésti v zemi první volby. A tento úkol provedl skvěle — ovšem ne pro sebe, jak očekával, nýbrž ve prospěch oposice.

Jak se konaly volby? V jakém ovzduší, pod jakým vlivem se uskutečňovalo volení u národa, který poprvé vstupoval více nebo méně uvědoměle do politického života? U národa, který znal posud pouze jedinou vládu, vládu-vrchnost, vládu-pěst, a který měl nyní zvolit vládu, která by nestála již nad ním, nestála mimo něj, ale v něm samém? Zvolivši si za své heslo »pořádek a ticho« — protože ve vládní terminologii »mlčí« znamená »jsou spokojeni« —, připravilo se konstituční ministerstvo Witteho - Durnova - Akimova k válce a jalo se »pokořovat« nepokornou Rus.

Kárné sbory, sestavené z vyfintěných a rozmazlených gardových oddílů, mezi nimiž bylo nemálo jinorodého, neruského živlu, ozbrojeného dle nejnovějších vymožeností techniky, prováděly vítězně-hanebné výpravy uvnitř země a odevzdávaly ohni a meči »nepokorné mužíky«, kteří nechtěli bez reptání umírat hladem pod útiskem nevědomosti a zvůle. Tak to šlo na vesnici. V městech provádělo ministerstvo neoblomně týž program. Kozáci, tito »noví Hunové 20. století«, jejichž jménem budou brzy matky strašit děti ... Tresty smrti dle soudu občanského, dle soudu vojenského — ... zastřelování prostě beze všeho soudu, na rozkaz jednoho z mnohých generál-gubernátorů v postavení podporučíků ... Nesčíslná věznění, vypovídání do nejzazších severních gubernií na pomalou smrt a do žalářů, žaláře bez konce pro všecky, kdož nebyli vhod vládnímu režimu ... Toť ovzduší té přepamátné »krvavé zimy«, v níž se dály volby do prvního ruského parlamentu!

Majíc ve svém slovníku pouze slova »utiskovat, zavírat, vypovídat, střílet« —, ministerstvo, vedené ve skutečnosti Durnovem (Witte byl již v jeho kapse), bylo přímo očarováno zlým duchem samoděržaví a obracelo zřejmě všecko své úsilí k tomu, aby napravilo veliké chyby krajních levých stran a aby ostře oposiční nálada v zemi nemohla ochladnout. Přinutivši všecky krajně levé strany, aby ustoupily do podzemí, vláda tím očistila široké pole pro liberální konstitučně-demokratickou stranu, která dovedla využít oposiční nálady země a proraziti pod bitevním heslem »na soud s vládou!« do říšské dumy s takovým počtem členů, který jí téměř zabezpečil většinu.

Hlasujic za členy strany konstitučně-demokratické, která na posledním (3.) sjezdu zaměnila své jméno ve stranu »lidové svobody«, — buržoasní demokracie spatřovala v tom poslední naději na mírné poznenáhlé rozřešení politické, hospodářské a sociální krise, kterou Rusko prožívá. Nevelké kruhy městského proletariátu viděly naproti tomu východisko pouze v otevřeném ozbrojeném povstání celého národa, ve svolání ústavodárného shromáždění a snažily se proto provésti tak zvaný [1] boykot voleb. Leč krajní strany nemohly se ukázat venku a jejich hlásání mělo úspěch pouze mezi dělníky, kteří ze žertu, žertu velice zlého a pravdivého, zvolili za poslance tovární komín, továrního psa, hluchoněmé, slepé atd. Mezi tím skvělý úspěch strany »lidové svobody«, který zabezpečila do značné míry činnost policejních politiků ministerstva, a úplná volební porážka »Svazu 30. října«, »obchodně-průmyslové strany«, »monarchistů« a jiných pravých stran — zdály se podávati záruku toho, že se snad v budoucnosti podaří předejiti výbuch a svésti celé vášnivě roznícené lidové hnutí do kolejí pokojného, čistě konstitučního parlamentního boje. Pokrokový tisk se nacházel pod svěžím dojmem vítězství liberální strany a obrážeje smýšlení společnosti, idealisoval budoucí dumu, připisoval jí úlohu čaroděje, který jedním rázem zničí sítě, v nichž sebou země křečovitě trhala. Jestliže byl vydán nový drakonský zákon, který zjevně se příčil »nezvratitelnému« ustanovení, vyhlášenému v manifestě z 30. října, že »od nynější doby nemůže žádný zákon nabýti platnosti bez schválení říšské dumy«; jestliže se vsazovala do žaláře nová desítka »nepokorných« redaktorů; jestliže zabili světlého admirála revolučního černomořského loďstva, ušlechtilého idealistu poručíka Šmidta, který věřil v blízkou možnost šťastného smíru mezi carem a národem; jestliže vypověděli vojensky do archangelské gubernie příštího místopředsedu říšské dumy, — ve společnosti byla vřelá víra: »však se sejde parlament a všecko uspořádá.«

Taková víra byla jediným paprskem, který umožnil přežití temných hrůz nového tatarského nájezdu na Rus »konstitučního ministerstva«.

Uvedeme jednu malou illustraci k »podmanitelské« činnosti ministerstva v Pobaltickém kraji. Dle slov lotyšského listu »Fagadne« byla za dva měsíce (od 14. prosince do 14. února) činnost vojenského oddílu takováto: pověšeno 18 lidí, zastřeleno 621, zabito ve srážkách s vojskem 320 osob. Mezi nimi jsou dva národní učitelé

[1] V ironickém smyslu.

(pověšeni), 11 učitelů (zastřeleni), 4 písaři, 2 studenti, 1 lékárník, 1 knihkupec, 29 majitelů usedlostí; ostatní nádenníci, řemeslníci a p. Tělesně potrestáno bylo mužů a žen 251 osob, spáleno 97 selských domů, 4 školy, 2 volostné úřady a 3 veřejné budovy. V nepatrných městech spáleny 22 domy.

A čím více se blížil den zahájení říšské dumy, čím křečovitěji se chápal starý režim kulometů a nahajek, — tím se stávala tato víra v státní sílu říšské dumy silnější a mocnější. Když se dovedlo jí využít, mohla skutečně hýbat horami.

Jaké bylo složení prvního ruského parlamentu a dovedl-li využíti pro cíle osvobozenského hnutí té strašné morální síly, která se za dlouhou dobu nahromadila pod nepřetržitým útiskem vládních násilí a která již stěží byla zadržována?

II.

Parlamentní strany. — Konstitučně demokratická strana (»lidové svobody«). — Parlamentní »pracovní skupina«. — Její návrh agrární reformy. — Selské »příkazy« poslancům pracovní skupiny. — Bezvýznamnost centra a pravých stran.

První místo v říšské dumě náleželo početně konstitučně-demokratické straně, silné svou semknutostí a železnou disciplinou. Disciplina přecházela v potlačení samostatnosti jednotlivých jejích členů a ve slepé podřizování se ústřednímu komitétu, řízenému P. N. Mljukovem, prostředním vědcem a velice špatným politikem. Mezi petrohradskými poslanci byli energičtí předáci strany J. M. Vinaver, V. Nabokov, V. M. Gessen, prof. N. I. Karějev. Moskva vyslala prof. Muromceva, který byl potom jednohlasně zvolen za předsedu říšské dumy, jako odborníka v agrární otázce M. I. Herzensteina a mnoho jiných znamenitých veřejných pracovníků. Parlamentní frakce strany »lidové svobody« jest dle statutu přijatého na třetím sjezdu podřízena ústřednímu komitétu, který se volí ode všech členů a doplňuje se poslanci dumy, kteří náležejí ke straně. V říšské dumě může tato strana počítat se spolehlivými 130 až 140 hlasy.

Další stranu tvoří v parlamentě »parlamentní pracovní skupina« která se utvořila téměř na samém počátku dumy a je složena většinou ze sedláků a z nečetných poslanců dělnických. V opak konstitučně-demokratické straně, která čítá mnoho výtečných řečníků, jako je Nabokov, Rodičev, — parlamentní pracovní skupina, jež má dosud 85 hlasů, jež se nepochybně zvýší na 130, může se prokázat velice

malým počtem intelligentních řečníků, jako Aladin (poslanec simbirské gub.), Anikin a Bondarenko. Utvoření této skupiny, která stojí na levo od konst. demokratů, bylo pro tyto dosti neočekávaným, poněvadž očekávali, že se zvláště k jejich straně připojí veliká část selských poslanců; ale proti očekávání se ukázali sedláci ve smýšlení mnohem radikálnějšími, zvláště pokud jde o agrární otázku. Co se týče otázky »svobod«, shoduje se skupina se stranou konstitučně-demokratickou a bude při jejím řešení pracovat spolu s ní. Jakožto zástupkyně veliké selské massy, pro niž je »země« tak nezbytná jako vzduch, — vypracovala pracovní skupina vlastní agrární návrh zákona a bude usilovat o jeho uskutečnění, poněvadž cítí za sebou 80 millionů sedláků, kteří jsou hotovi povstat na jeho obranu. V hlavních bodech, které budou pravděpodobně ještě změněny, ale ne v podstatných rysech, nýbrž jen v podrobnostech, — spočívá tento mnohovýznamný návrh v tomto:

Nádělové pozemky a ty soukromé pozemky, které nepřevyšují pracovní míru, zůstanou v rukách nynějších vlastníků; nemohou však býti postoupeny jiným osobám prodejem, darováním, posledním pořízením, zastavením nebo dlouhodobým pachtem. Majitelé mohou je odevzdat pouze všenárodnímu fondu za podmínek, které budou uvedeny v zákoně. Dědická posloupnost zákonná i dle práva obyčejového má býti pro tyto pozemky rovněž omezena, aby se zamezilo hromadění půdy v jedněch rukách.

Do všenárodního fondu oddělí se především pozemky, nutné pro státní a veřejné potřeby. Ty všecky se předají příslušným autonomním a státním institucím. Ostatní půda, pokud ji lze obdělávati, odevzdá se všem, kdo ji chtějí obdělávati vlastní prací, při čemž se dává místnímu obyvatelstvu přednost před přibylým a rolnickému před statkářským. V každém případě má každý pracovník právo na usedlostní osedlost v místě, v němž žije a právo na »náděl« na tom místě, kde je svobodná půda. Rozdílení půdy ze všenárodního fondu se provádí v dílcích »pracovní míry«, při čemž, jestliže se po rozdělení ukáže přebytek, vede jej stát v evidenci jako reservní půdu pro případ vzrůstu místního obyvatelstva i pro podělení přistěhovalců z jiných míst. Nestačí-li půda k podělení rolnického obyvatelstva určitého místa, mají všichni ti, kdož mají méně než dostatečnou míru, právo, přestěhovat se na útraty státu na ta místa říše, kde je půdy nadbytek.

V případě, že by se hospodářské podmínky místa změnily, může se provésti revise a změna pracovní míry pro ně ustanovené, načež

se přebytky, jež se u jednotlivých hospodářů objeví, vyvlastní. V případě vzdání se hospodářství nebo jestliže by někdo chtěl jeho rozsah zmenšit, vrací se půda ze všenárodního fondu udělená zase do něho, při čemž se za všecka zlepšení na ní provedená a nevyužitá vyplácí náhrada na účet státu. Postoupení všenárodní půdy soukromou cestou se vůbec nepřipouští.

Pozemky přidělené ze všenárodního fondu podléhají zvláštní pozemkové dani, která se má vyměřovat s ohledem na jejich jakost a polohu, a při stejných podmínkách má býti tím větší, čím je větší rozsah »nádělu«. Osobám, které dostaly půdu ze všenárodního fondu a nemají dostatečných prostředků, aby si opatřily vše, čeho je k hospodářství zapotřebí, má se poskytovati pomoc na účet státu ve formě půjčky nebo podpory.

Pro přípravné práce agrární reformy a pro upravení hospodářských poměrů v přechodné době mají se utvořiti místní komitéty (gubernské, ujezdní a volostní). Komitéty mají býti voleny všeobecným, rovným, přímým a tajným hlasováním.

Dále se podrobně vykládá, jaké úkoly se vznášejí na každý druh komitétů, při čemž má definitivně vypracovat a schválit agrární zákon plnoprávná duma, zvolená dle všeobecného (bez rozdílu pohlaví, národnosti a vyznání), přímého, rovného a tajného práva hlasovacího. Volby do místních komitétů a do dumy a rovněž posuzování agrární reformy v místech samých mají se díti jako za nezbytné podmínky za plné svobody a osobní nedoktnutelnosti.[1]

Tento zákonný návrh může způsobit velice hlubokou a plodnou na ohromné následky pro celý současný svět sociální revoluci. Poprvé se v Rusku, dosud tak opozdilé zemi, — taková je ironie osudu —, princip popírání soukromého pozemkového vlastnictví

[1] Zajímavá jsou také místa návrhu týkající se zemského nitra a vod. Jestliže jsou v nynější době jejich majiteli nechávány nevyužitými, mají býti prohlášeny za všenárodní majetek. Podmínky, za jakých by se odevzdávaly k těžení soukromým osobám a společenským organisacím, mají býti stanoveny zvláštním zákonem. Práva soukromých osob na vnitro země a vody, z nichž se již nyní těží, a rovněž na půdu nacházející se pod průmyslovými závody a osadami, mají býti omezena za týmž cílem, aby další vzrůst jejich ceny nemohl připadnout ku prospěchu jejich nynějším majitelům a aby byl zabezpečen přechod tohoto jmění v průběhu doby do všenárodního majetku. Náhrada za soukromé pozemky, nuceně vyvlastněné a dobrovolně do všenárodního fondu postoupené, má se poskytovat na účet státu. Výše této náhrady a způsob jejího placení nemohou býti určeny dříve, dokud nebudou tato otázka a celá agrární reforma posouzeny v místech samých.

staví na praktickou půdu, a, což je hlavní, — může býti snadno uskutečněn, protože »pracovní skupina«, opírající se o millionové massy, má všecky vyhlídky na to, že dosáhne pro tento návrh schválení říšské dumy. Možno doufati, že tato veliká sociální reforma neprojde bez vlivu i na evropské země.

Poslanci pracovní skupiny přivezli s sebou četné selské »příkazy«, připomínající ve všem proslulé cahiers poslanců třetího stavu roku 1789. Jako zajímavý historický dokument uvedeme úryvky z jednoho z takových »příkazů«. Je to příkaz občanů[1] vesnice Nového-Šatkina v kuzněckém ujezdu saratovské gubernie členu říšské dumy Grigorijovi Karpoviči Uljanovu:

Na počátku se líčí těžký stav selského stavu, rozvráceného, ožebračeného, utlačovaného atd. — a když se lid přivedený do krajnosti zdvihl na ochranu svých práv a počal se domáhati lepšího údělu, byla dána policii a četníkům na pomoc oddělení kozáků a vojáků. »A tu pak nastalo to, čeho nebylo ani v dobách tatarského nájezdu! Rozsekávali a stříleli lidi bez soudu a potom znásilňovali ženy a loupili při prohlídkách mužíkův majetek. Sta a tisíce lidu byly vyrvány z vesnic a měst a byly beze všech ohledů zavírány do žalářů. Nejlepší lidé, kteří se zastávali lidu, byli dopravováni v celých železničních vozech přímo jako nějaké zboží do Sibiře nebo hnijí v samovazbě. Dále to jiti nemůže a žít tak dále nelze« ...

A za tím následuje 14 bodů, které má poslanec dle nařízení občanů »ohlásit v dumě a zastávat beze všech ohledů, třebas tam měl svou hlavu složit.«

1. Všecka půda jakožto dar boží neutvořený rukama člověka má přejíti v užívání těch, kteří na ní pracují, bez jakéhokoli výkupu. Právo soukromého vlastnictví má býti zničeno. Půdou vládne veškerý národ a každý člověk má právo, aby obdržel k svému užívání takovou část, kterou může obdělat silami své rodiny, t. j. bez najaté práce.

2. Rolníkům a řemeslníkům má se poskytnout široký a drobný úvěr na účet státu.

3. Pro dělníky v továrnách a závodech má býti zaveden 8hodinový pracovní den, zvýšená mzda za práci a zavedeno státní pojištění pro případ smrti, úrazu a vůbec ztráty způsobilosti k práci.

4. Daně má každý platit dle svého majetku a tímto způsobem: Kdo má větší důchod, u toho má býti i procento daně větší. Spotřební daně na nejnutnější předměty (cukr, čaj, sirky, petrolej atd.) mají býti zrušeny.

[1] Sedláci poprvé se jmenují občany.

5. Vydávání národních peněz, které se scházejí do státní pokladny, má se diti se svolením a za dozoru zástupců lidu a dle jich poukazů. Bez vědomí zástupců nesmí býti vydán ani groš.

6. Všecky vrchnostenské úřady, počínaje od nejvyššího a konče nejnižším, mají býti nahrazeny osobami zvolenými od lidu; jenom tehdy budou sloužit prospěchu lidu a nebudou jej znásilňovat jako nyní.

7. Místo nynějších soudů, u nichž se prostý člověk do smrti nedovolá spravedlnosti, má býti utvořen národní soud porotců, stejný pro všecky a pro každého.

8. Všecky stavy (šlechta, selský stav atd.) mají býti zrušeny a všichni mají býti postaveni ve svých právech před zákonem sobě na roveň.

9. Na účet státu má býti zavedeno všeobecné bezplatné vyučování dětí.

10. Stálá vojska, jejichž udržování stojí národ na sta millionů rublů každý rok, mají býti rozpuštěna a místo nich utvořena národní obrana: každý občan, schopný k nošení zbraně, bude potom chránit svou vlast ne hůře než voják a zároveň nebude střílet do svých na rozkaz vrchnosti, jak se to děje nyní.

11. Nynější volební zákon má býti zrušen a zavedeno všeobecné, rovné a přímé právo volební s tajným hlasováním. Zákony mají vydávat pouze zástupci lidu.

12. Ihned mají býti zrušeny: trest smrti, válečný stav, mimořádná a sesílená ochrana a zároveň s tím mají býti lidu zabezpečeny svoboda slova, tisku, shromažďovací a spolčovací, nedotknutelnost osoby a taktéž svoboda vyznání. Bez soudu porotců nikdo nemůže být zbaven svobody. Kdo jest vinen nesprávným vězněním, jest za to zodpověden soudu.

13. Neprodleně mají být osvobozeni z vězení a uvedeni do svých práv všichni, kdož trpí za své politické přesvědčení a rovněž, kdož jsou vězněni pro účastenství v agrárních výtržnostech.

14. Neprodleně mají být zbaveni svých míst nynější vládci-ministři, kteří Rusko přivedli do krajního stupně rozvratu a hanby a zalili je krví. Vystřídati je mají osoby určené dumou a jí za svá rozhodnutí zodpovědné.

Na konci se nachází tato poznámka, která nyní nabývá svého významu: »Jestliže říšská duma nebude moci nebo nebude chtíti vypínit všecky vyložené požadavky, nechť se vzdá své plné moci a ustoupí skutečným zástupcům národa, které tento zvolí na základě

všeobecného, rovného a přímého práva volebního s tajným hlasováním.«

Takovýmto způsobem nejvýrazněji se projevila »pracovní skupina«.

Konečně střed a pravá strana prvního ruského parlamentu jsou zastoupeny ve velice malé míře. Vynikajících osobností, jako v první straně, zde téměř není. D. I. Šipov, který mnoho let pracoval v Moskvě a požívá neposkvrněné pověsti vážného veřejného pracovníka, jehož v poslední době povyšují i na místo předsedy ministerstva, propadl v Moskvě, poněvadž byl vůdcem Svazu 30. října — strany středu. Jako poslanec prošel z tohoto Svazu v orlovské gubernii M. Stachovič, který usvědčil tiskem bývalého ministra P. N. Durnova v obchodních nesprávnostech. Druhým řečníkem středu je hr. P. Heiden — a těmito osobami se vyčerpává síla parlamentní oposice. Kolik mají přívržencův, jasně ukazuje ten fakt, že když před hlasováním o odpovědní adrese na trůnní přivítání Stachovič vyšel demonstrativně ze síně, následovali jej všeho všudy čtyři lidé! Než i tito nemnozí konservativci jsou pravými jen vzhledem k vládnoucí straně, poněvadž ve skutečnosti stojí v bezpodmínečné oposici k vládě.

Takovým způsobem se jeví bezpříkladný v dějinách fakt: bez ohledu na všecky ty veliké hmotné síly, které má vláda v rukou, jako popravy, vypovídání, žaláře atd., a které byly uvedeny v chod za tím účelem, aby byl utvořen parlament, který by byl poslušný ministerstva, t. j. byl složen z lidí »politicky blagonaděžných« (zpátečníků a reakcionářů); bez ohledu na složitý a zchytrale vymyšlený čtyřstupňový volební systém pro sedláky, při jehož pečlivé filtraci se zdálo, že nemůže proklouznout ani jeden »nevhodný« — přes to vášnivá víra národa v možnost mírného rozřešení parlamentem existujících otázek byla tak silná, že zničila všecky překážky. Vláda Witte, Durnovo-Akimova neměla v dumě ani jednou stranu, o niž by se mohla opírat a byla přinucena složit na počátku zahájení parlamentu své úřady. Bylo k tomu skutečně zapotřebí státnického důvtipu, utvořit takové podmínky, při nichž se národní poslanci ubírali do parlamentu přímo z vězení! Ale vládě nestačilo utvořit ostře opoziční dumu. Když první parlament, zapomenuv na bojovný pokřik volební »na soud s nositeli staré vlády!«, ukázal snahu zabývat se od prvních dnů organisační tvůrčí prací — nové ministerstvo Goremykinovo užilo všech prostředků, aby uráželo říšskou dumu a vyprovokovalo ji hodně brzy ke konfliktu pro malichernosti.

(Dokončení.)

O slovanské vzájemnosti v době přítomné.

Napsal Adolf Černý.

Myšlenka uvědomělé slovanské vzájemnosti je stará už sto let, ale až do nejnovější doby málo pokročila k svému realisování. Čím to? Příčina tkví v tom, že myšlenka slovanská (jak můžeme zkrátka říkati místo myšlenka slovanské vzájemnosti) zůstávala stále více na povrchu života, nevnikajíc do jeho hlubin a podstaty, nevynášejíc odtud životné prvky pro svůj zdárný vzrůst — aneb že zabřídala v jednostrannost, která ji ovšem vedla na scestí. U nás a u Jihoslovanů zůstávala pouhou vzájemností literární, ač ryzí a ideální, ale přec jen splývající na povrchu života — u ruských slavjanofilů zvrhla se v nesmyslný kult pravoslaví, v němž se domnívali spatřovati nejvlastnější výraz duše slovanské. Na pravou cestu ukázal Havlíček, který první počal o slovanské otázce psáti kriticky, jakž jinak u něho ani býti nemohlo, který nezavíral oči před chybami všech nás a chtěl, abychom ty chyby nejprve každý u sebe napravovali, abychom každý usilovali především o vlastní zdokonalení, chceme-li býti dobrými Slovany. Tak sluší rozuměti jeho heslu: ne Slovan, ale Čech. Na reálnější půdu myšlenka slovanská u rakouských Slovanů vstoupila na slovanském sjezdě v Praze r. 1848, kde formulovány podmínky pro vzájemný poměr jednotlivých slovanských národů v Rakousko-Uhersku. Ale k tomu, k čemu chtěl slovanský sjezd položiti základ, totiž k dorozumění a těsnějšímu semknutí za účelem hájení práv slovanských kmenů a utvoření federace svobodných národů rakousko-uherských, k tomu jsme se nepřiblížili dosud.

Také ve svém nejširším smyslu myšlenka slovanská nepostupovala v před, i zdálo se, že jest odsouzena na věky k bezvýchodnému kolotání v bludném kole, do něhož jako by byla začarována. Bývalé nadšení pro kollárovskou ideu všeslovanské vzájemnosti ochladlo, ba nastoupila i místo něho tu a tam skepse, prohlašující myšlenku všeslovanskou za utopii, za chiméru. Kardinální závadou jakéhokoliv

rozvoje myšlenky všeslovanské byl neujasněný poměr národů mimoruských k Rusku, nesprávné pohlížení na velevíši slovanskou — a jdeme-li až na kořen věci, tedy faktickou překážkou k jakémukoli realisování myšlenky všeslovanské byla krvácející otázka polská, která stála mezi Ruskem a ideou slovanskou, živenou v kruhu ostatních národů slovanských.

Rusko ve své ohromnosti, stále vzrůstající, působilo magickým vlivem na menší národy slovanské, zápasící o svoji národní existenci s Němci, Maďary, Turky, Vlachy, vedoucí věčný boj s vládami o svá národní a lidská práva. V tomto neustálém, vysilujícím a zdánlivě marném boji přirozeně je k sobě vábila veliká říše Ruská, k níž počali vzhlížeti s určitějšími neb nejasnějšími nadějemi. Rusko, jehož dosud žádný z těchto národů — totiž Čechové se Slováky, Jihoslované a Lužičtí Srbové — nepoznal z bližšího, politického styku, jevilo se jim přištím spasitelem, který zakročí ve prospěch Slovanů, až jim bude nejhůře, a který vůbec nedopustí, aby kdokoliv na Slovany sáhl. Tak zejména u nás bylo běžně rozšířeno přesvědčení, že Rus nedopustí, aby nás zachvátilo Prusko. Ryzím projevem tohoto nadšeného pohlížení na Rusko byl Čelakovského »Ohlas písní ruských«. Ušlechtilé nadšení však později zpovrchnělo, zplanělo, zvrhlo se v naivní obdivování, které zavíralo oči i uši před skutečným stavem věcí — dospěli jsme k romantickému pojímání slovanské otázky. Takový romantismus až skoro do nejnovější doby vládl u nás, u Lužičanů i u Jihoslovanů.

My, kteří jsme si stále lichotili, že zaujímáme vůdčí místo v otázce slovanské vzájemnosti, mohli jsme si ušetřiti dlouhou dobu romantického bloudnění slovanského, mohli jsme zdravý rozvoj myšlenky slovanské značně uspíšiti — ukázalť nám pravou cestu již Havlíček. Pohlížel na Rusko s nadšením, ale nezavíral očí před stinnými stránkami jeho a činil rozdíl mezi ruskou vládou a ruským národem. Líčil krásné a svérázné vlastnosti ruského národa, ale otevřeně odhaloval křivé cesty ruské vlády, absolutisticko-byrokratického systému vládního v Rusku. Místo toho, abychom tímto způsobem dívali se na Rusko a chovali se k němu, abychom poctivě snažili se Rusko poznati a rozlišiti v něm, co dobrého a špatného, abychom také vždy vůči Rusům veřejně i v přímých stycích projevovali, co v zájmu celého Slovanstva nám u nich vadí — místo toho řídili jsme se po dlouhá léta zásadou, zamlčovati vše, co se v Rusku děje nedobrého, nedotýkati se stránek stinných a bolavých, tedy především také sporu rusko-polského, a představovati veřejnosti naší

jen velikost a moc Ruska, ať již se projevuje jakýmkoli způsobem. Tak vlivná naše žurnalistika psala po celá desítiletí i vypěstovala v nás takové domnělé, nepravé rusofilství, pro něž se pokrokoví, osvícení Rusové od nás odvraceli s nechutí. Nejhlavnější podíl na tom měly Národní Listy, jejichž velký vliv nejvíce přispěl u nás k rozšíření a zakořenění tohoto nepravého, falešného ruşofilství, které rusofilstvím nebylo, ale spíše by zasluhovalo názvu carofilství. Vypěstoval se u nás tím způsobem kult moci a hmotné síly ruské bez ohledu na to, kolik je v té síle prvku mravního, čili určitěji řečeno, bez ohledu na to, jakým způsobem užívá oficiální Rusko té síly proti svým i jiným. Došli jsme na té cestě k podivnému rozdvojení ve svém myšlení a nazírání. Doma byli jsme v boji proti zjevnému či skrytému absolutismu a centralismu, proti klerikalismu a jiným zhoubným »ismům« — ale v Rusku jsme vše to shledávali v pořádku. Ruský absolutismus, »samoděržaví«, byl u nás dokonce hájen, rovněž i tuhý centralismus — vykládalo se u nás dokonce ještě v nejnovější době (drem Kramářem), že útvar konstituční není pro Rusko vhodný, že »samoděržaví« kotví tam hluboce v národě samém, že samoděržaví a centralismu jest nezbytně zapotřebí k udržení celistvosti ohromné říše atd. Ruský byrokratismus jsme sice znali z Gogola, Saltykova-Ščedrina a j., ale politické listy naše nechtěly připustiti zhoubný vliv ruské byrokracie, ba braly ji dokonce v ochranu proti jednotlivcům, soudněji na věci pohlížejícím. U nás opírali jsme se rozpínavému a tmářskému klerikalismu, nemajícímu nic společného s pravou nábožností a zneužívajícímu náboženství ke svým cílům — ale ruský pravoslavný klerikalismus, nesnášelivý, panovačný a ohlupující byl nám vhod, ba dokonce jsme s ním koketovali. Uchvacovala nás síla a moc ruské veleříše, ale zamlčovali jsme ve svých žurnálech, že té moci užívá především k utlačování vlastního národa, k spoutávání každého svobodnějšího jeho ruchu, k potlačování každé volnější myšlenky, zamlčovali jsme, že nejlepší ruští lidé bývali vysíláni na Sibiř nebo žili a žijí za hranicemi vlasti, poněvadž v ní jsou »něblagonaděžní«, nebo sice žijí doma, ale úplně ochromeni ve své činnosti. Doma jsme hájili největší svobodu projevu a slova, tedy úplnou svobodu shromažďování, spolčování a tisku — ale v Rusku nám nevadila naprostá nesvoboda ve všech těch směrech; zavírali jsme oči před nesmyslnou, hloupou censurou, která neslýchaným způsobem potlačovala nejen svobodné projevy ruské publicistiky, nýbrž i svobodný rozvoj písemnictví krásného, ba i vědy, která nepropouštěla

do Ruska ani cizí literaturu bez svého schválení — zavírali jsme oči před tím, ba dokonce se i našli u nás hlasové, pochvalující to, zejména censuru zahraničních knih a časopisů. Doma jsme zápasili o své školství, hlásali jsme potřebu osvěty pro všecky vrstvy národa — ale mluvíce o Rusku zamlčovali jsme, že vláda ruská uměle udržuje největší nevzdělanost, tak že analfabetství čili negramotnost udržuje se tam v ohromném stupni, že vláda nejen sama nepečuje o lidové, obecné školství, na něž vydává ročně méně nežli na svůj kořaleční monopol, nýbrž že přímo brání rozšiřování osvěty v lidu, kladouc všemožné překážky zakládání a působení jediných lepších lidových škol v Rusku, zřizovaných zemstvy. Doma naše svobodomyslné časopisy bojovaly proti zpátečnictví — ale v Rusku se spojovaly se zpátečnickými orgány i jednotlivci nejhoršího druhu; evangeliem našeho svobodomyslného tisku ve věcech ruských byly neřku Novoje Vremja, ale přímo Gringmutovy »Moskovskija Vědomosti« a Komarovův »Svět«, zpátečnické a šovinistické listy nejhoršího druhu. Doma jsme stáli v odporu proti militarismu — ale v Rusku jsme v něm spatřovali jen projev národní síly, oporu velmocenského postavení Ruska atd., a když se na př. objevil o slavnosti Palackého r. 1898 v Pantheoně musea král. Českého Komarov v uniformě, nebralo nadšení konce; nikdo se neptal, kdo je tento Komarov, nikdo si neuvědomil, že je to redaktor nejštvavějšího, svrchovaně zpátečnického listu, jejž později vážné S. Petěrb. Vědomosti nazvaly »dvorečkem ruské publicistiky«, ale všichni byli u vytržení, domnívajíce se viděti ruskou jenerálskou uniformu, ač ve skutečnosti byla to uniforma srbského plukovníka.

Jak patrno, zavládlo u nás působením nesprávně pojímaného rusofilství takové zmatení pojmů, zapletli jsme se v takové rozpory ve svém nazírání na kardinální požadavky lidského rozvoje, že nad tím přímo žasneme, když si to zdravým rozumem uvědomíme. Ale to ještě nejsou zmatky a rozpory všecky a největší. Jsou jiné, které se přímo dotýkají principů, o něž opíráme svoje právo na existenci. »Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou,« napsal Kollár — jak hluboce jsme klesli od té doby! My jsme byli u vytržení nad silou a mocí absolutistického Ruska — avšak nejen že jsme se neptali, zdali Rusko šetří národních a lidských práv svých národů neruských, ale my jsme deptání těch přirozených práv mlčky nebo přímo schvalovali. Doma se bráníme proti poněmčování — ale v Rusku jsme buď přehlíželi nebo přímo rádi viděli porušťování národů neruských. Nedovedli jsme si ujasniti, že k a ž d é odnárod-

ňování jest nemravné, že jest nemravné každé vnucování jiného jazyka místo jazyka mateřského — tedy že stejně sluší odsoudit porušťování jiných (ať jsou to Litevci, Lotyši, Estonci, Finové Němci, Poláci či kdokoliv), jako poněmčování nás či jiných Slovanů, maďarisování Slováků atd. Nedovedli jsme si ujasniti, že schvalováním rusifikace prohráváme v očích světa svou spravedlivou věc — neboť není spravedlnosti jiné pro toho a jiné pro jiného, nýbrž jest jen spravedlnost jedna pro všecky a v poměru ke komukoliv. Ale zmatení pojmů dostoupilo takového stupně, že vskutku se po straně i zjevně hlásalo, že nesluší dávati spravedlnost každému. Dostal jsem kdysi dopis z Ruska od váženého tamějšího Čecha, v němž schvaloval rusifikační politiku ruské vlády v baltických provinciích. Dopsal jsem mu, že jeho dopisu nemohu uveřejniti, poněvadž bych přišel v rozpor s programem svým životním i svého časopisu, který jde za heslem: Stejná láska a stejná spravedlnost ke všem! A na to mi vážený Čech odpověděl, že se mýlím, že jiná jest pravda naše, jsme-li v obraně, a jiná, jsme-li silni. Užasl jsem přímo a bylo mně smutno — zejména když jsem si uvědomil, že je to odpověď příznačná pro naše pokolení, že je to zásada, kterou vlastně po desítiletí naše žurnalistika obecenstvu a veřejnosti naší vštěpovala. Že je to zásada příznačná pro pokolení, které při každé příležitosti se dovolávalo naší slavné husitské minulosti — té dávné minulosti, v níž Hus za pravdu, jednou poznanou, položil život, odkázav svému národu: drž pravdu, prav pravdu, braň pravdu až do smrti!

Byla-li u nás možna taková morálka v otázce národních práv národností neruských, pak se nedivme, že tytéž svobodomyslné listy naše, kteréž mají doma program státoprávní, úplně schvalovaly, když Rusko sahalo na nepochybná státní práva jiných. Psalo se tak u nás ještě v době nejnovější, když Rusko beze všeho počalo oklešťovati svobodu Finska a docela proti státním a právním smlouvám, s touto zemí uzavřeným, počalo bezohledně směřovati k přeměnění Finska v pouhou provincii ruskou. Že schvalováním takového násilí mutatis mutandis schvalují také chování rakouských vlád k právům koruny české, to našim státoprávníkům nenapadlo.

A podobně bylo s otázkou polskou. Také na ni dívali se naši rusofilové pouze očima ruské vlády, neuvědomujíce si, že schvalováním násilí, páchaného na Polácích, seslabují doma naši posici proti násilí, páchanému na nás. Nedovedli se postaviti na stanovisko čistě mravní a opravdu slovanské a říci i vytrvale hájiti, že Rusko musí šetřiti lidských i národních a politických práv Poláků, chce-li.

aby Slované měli k němu důvěru a úctu. Místo toho podle staré své a hlavní methody zatajovali ve svých listech pravý stav věci, nevylíčili české veřejnosti nesmyslné, Poláky v nejhlubších citech urážející rusifikační dílo ruské vlády v Polsku, neřekli, že Polákům od konce let šedesátých a počátku sedmdesátých za reakčního obratu ve vládě Alexandra II. odňato veškeré školství od varšavské Školy Hlavní (university) až do školství obecného, že vyučovacím jazykem ve všech školách od nejnižších do nejvyšších jest ruština, že i polštině jakožto předmětu na středních školách vyučuje se jazykem ruským, ba že polským žákům středních škol zakázáno jest vůbec užívati jazyka mateřského v budově školní, že za přestoupení toho ohyzdného zákazu bývají nejen žáci vylučováni, ale trestáni i professoři polského původu, že jazyk ruský nezákonně, pouze cestou administrativní zaveden byl do úřadování obecních rad a úřadů, že byl vnucen i soukromým společenstvům a spolkům v jejich knihách, že všechny vývěsní štíty, všechna oznámení, programy, ba i jídelní lístky v restauracích, etikety na lahvích atd. musí míti povinně text ruský před polským, že odstraněna polština z nápisů a oznámení na železnicích, ba že ve Vilně dokonce visely na nádraží tabulky, upozorňující, že se zde zakazuje mluviti polsky! Atd. atd. To vše se u nás zamlčovalo, a když se našel někdo, kdo s žalostí na to veřejně poukázal, býval zakřikován, označován za agitátora protiruského — a počínání ruské vlády omlouváno zřeteli státními a tím, že Poláci »dělali revoluci«. (Finové ji nedělali — a ruská vláda počala s nimi zatáčeti stejným způsobem.)[1]

Ani Malorusové, pokud žijí v Rusku, netěšili se přízni našich rusofilů; když r. 1876 vyšel ohyzdný ukaz, jímž potlačena literatura maloruská, když od té doby nesměly se maloruským jazykem tisknouti časopisy, ani vědecké knihy, ba ani ne písmo svaté — nacházely to naše vedoucí žurnály v pořádku, a když Malorusové, pokud žijí v Rakousku, protestovali proti takovému neslýchanému obmezování národního kulturního rozvoje a rozvinuli tím úsilnější, horečnou činnost literární ve svém jazyce, náš nejvlivnější denník vytýkal jim separatismus a postavil se na stranu ruské vlády ze zřetelů prý slovanských.

---

[1] Než článek tento, napsaný v únoru, mohl býti vytištěn, vyšel v »Mosk. Ježenědělniku« (v květnu, č. 7.) článek M. Zdziechowského »Godovščina polsko-russkago sjezda i slavjanskij vopros«, v němž se přímo praví: »Útisk Polska a bezohledná rusifikační politika ruské vlády nejen neodvracela, nýbrž naopak způsobovala náklonnost Slovanů k Rusku.«

Při tom všem neuvědomili si jeden závažný fakt: že všech Poláků jest na 20 millionů, všech Malorusů přes 30 mill.,[1] že Malorusové i Poláci trpce si stěžují na utiskování se strany ruské vlády, že tedy 50 mil. Slovanů stojí v odporu proti úřednímu Rusku.

Jak jsem již řekl, toto naše falešné rusofilství, které nečinilo rozdílu mezi ruským národem a ruskou vládou, které nacházelo omluvu pro každé násilí ruské vlády a byrokracie, ba přímo je schvalovalo — že tento náš byzantinismus vůči absolutistické a byrokratické vládě ruské stavěl nás do velmi nepříznivého světla v očích osvícených, pokrokových Rusů. Klasickým dokladem toho jest otevřený list Longina Fëdoroviče Pantělějeva, jejž uveřejnil v pokrokovém ruském denníku »Rusi«, adresovav jej mně. Žádal jsem jej totiž za nějaký článek o vnitřním životě ruském, o nějž, jak jsem mu ve svém dopise napsal, živě se u nás zajímáme. Longin Fëdorovič ve své odpovědi nepotlačil podivení, že se my západní Slované pojednou zajímáme o vnitřní život, snažení a zápasy Ruska, kdežto před tím, jak sám poznal, zajímali jsme se jen o zahraniční politiku Ruska, o vnější jeho velikost a sílu atd. »Mne s počátku,« píše Pantělějev doslova, »ohromovala svou naivností a omezeností panující mezi Slovany představa o Rusku. Jak veliké je Rusko, jaké v něm je množství lidu, jak jest bohaté a že ruská armáda jest největší na světě — hle, co v různých variacích slýchal jsem uprostřed bratří Slovanů od Turnova v Čechách do Cetyně na Černé Hoře. Katkov, A. S. Suvorin, Komarov — toť orakula politické moudrosti a největší přátelé Slovanů! Ve slovanských čítárnách bylo možno setkati se toliko s vydávanými jimi novinami,[2] s přídavkem Varšavského Dněvnika. Stinné stránky ruského života buď se úplně ignorovaly nebo přímo popíraly jako zlomyslný výmysl nepřátel Ruska a Slovanstva... Slované, stavíce svoji budoucnost v největší závislost na osudech Ruska, patrně vůbec se nezamýšleli nad otázkou: nebude-li spíše odpovídati jich zájmům, když Rusko zamění své poloasijské zřízení za jiné, způsobilejší k tomu, aby dalo široký prostor všem duševním silám ruského národa a vyvedlo jej na dráhu postupného rozvoje...«[3]

---

[1] J. Nečuj-Levickyj, Die Anzahl der Ruthenen in Europa, Asien und Amerika (»Ruthenische Revue« III., 253), počítá všech Malorusů 37,205.278; Lub. Niederle počítal jich 32 mil.

[2] »Moskovskija Vědomosti«, »Novoje Vremja«, »Svět«. A. Č.

[3] »Русь« v č. 180. ze dne 19. (6.) srp. 1905. Český překlad v »Čase« ze dne 30. srp. a v »Slovan. Přehledu« VIII. č. 1.

Potud slova váženého ruského publicisty, jehož hlas nejednou padl na váhu v diskussích posledních pohnutých dob v Rusku. Tu bylo se jistě nad čím zamysliti, a největší náš denník měl příležitost zaujmouti stanovisko vůči tak jasné řeči vynikajícího syna ruského národa, měl buď říci, že jsme dosud chybovali a že třeba jest jinak pohlížeti na Rusko, anebo měl, mohl-li, své stanovisko hájiti. Ale on — klidně list umlčel, nezmíniv se svým čtenářům o něm ani slovem. Až teprve když si ho svým způsobem všiml Prager Tagblatt, posteskly si Národní Listy, že Pantělějev svým listem způsobil radost Němcům a židům, ale samy o něm zase nepověděly ani slova. A tak činily naše vlivné, starší listy vždy. Oslněni Ruskem ú ř e d n í m, zavírali oči i uši před v l a s t n í m Ruskem, před Ruskem, které úpělo v kleštích Ruska byrokratického a protestovalo proti němu. Nic se u nás na př. nevědělo o Borisu Čičerinu, nic se u nás nepsalo o hlubokých jeho pracích vědeckých — filosoficko-právnických — i publicistických, směřujících k vnitřní opravě ruského státu a k spravedlivému urovnání poměru ruskopolského — rusofilové naši o tom nepsali, buď to přehlížejíce anebo vedeni svou methodou umlčovací. Kdyby jim šlo o poctivé seznámení naší veřejnosti s veškerým ruským životem, nebyli by mohli umlčeti Čičerinovu brožurku o polské a židovské otázce nebo knihu, kterou vydal v poslední době svého života pod názvem »Rusko na počátku XX. stol.«[1] Kdyby jim bylo šlo poctivě o věc slovanskou, která může vzkvésti jedině na silných základech mravních, nebyli by mohli zamlčeti české veřejnosti na př. tato krásná slova vzpomenuté knihy Čičerinovy: »Také u nás vnější katastrofa může uspíšiti proces společenského uvědomění... Aby z boje vyšlo vítězem, musí v sobě Rusko vzbuditi ducha národního, k čemuž lze dospěti pouze změnou veškeré vnitřní politiky. Ruský národ musí býti povolán k novému životu položením základů svobody a práva. Neobmezená vláda, tvořící pramen všeliké zvůle, musí ustoupiti řádu konstitučnímu, založenému na zákoně. Finsku musí býti vrácena práva, daná mu ruskými panovníky a neodňatelně mu náležející. Ale především nutno podati ruku slovanskému bratru,

---

[1] Борисъ Чичеринъ: Польскій и еврейскій вопросы. Отвѣтъ на открытыя письма Н. К. Ренненкампфа Berlín (H. Steinitz), 1899. — Россія наканунѣ двадцатаго столѣтія. Третье изданіе. Berlín (nakl. týž), 1901. Spis tento měl by býti přeložen do češtiny. — Srov. A. Černý: K otázce shody rusko-polské. »Slovanský Přehled« II., 415 (též ve zvl. otisku, Praha 1900); M. Zdziechowski: Borys Czyczerin. Wspomnienie pośmiertne. Kraków, 1904. (Otisk z »Przeglądu polskiego«.)

Ruskem rozšlápnutému, a pozdvihnouti jej z ponížení, v němž jej držíme. Jenom tak může ruská říše stanouti v čele slovanských národů, což jí dodá nesmírné síly. Ne jako představitelka ryze hmotné moci, založené na utlačení všech poddaných, ale jako nositelka vyšších lidských zásad může vyplniti své historické poslání, povznésti slovanskou otázku a zkrušiti hegemonii Německa...« Nic o těchto krásných názorech slavného ruského státovědce nezvědělo české obecenstvo, ba ani o existenci jeho nemělo potuchy. Naši oficielní rusofilové jej naprosto umlčeli. Když však počal Slovanský Přehled na Čičerinovy názory poukazovati, když professor krakovské university M. Zdziechowski dovolával se mínění Čičerinova na sjezdech slovanských žurnalistů — počalo být vůdcům našeho zaslepeného rusofilství jméno Čičerinovo přímo nepohodlno, i prohlásili jej prostě za pošetilého blouznivce a papežence, a tím byl odbyt; s rozborem jeho prací a názorů si hlavy nelámali. A tak se uzavírali proti všemu v Rusku co nestálo ve službách nebo ve vleku Ruska vládního, a vše umlčovali.

(Dokončení.)

K dějinám českého Bratrství.

(Dokončení.)

Kniha druhá především nás důkladně seznamuje s flaciantstvím, zvaným po svém původci, Matěji Vlacichi či Flaciovi, rodem Slovanu, orthodoxním to luterstvím, jež v otázce večeře Páně neústupně a nesnášelivě hájilo stanovisko Lutherovo, doplniviši je theorií ubikvitářskou, kterou, dle slov Harnackových, nejhorší scholastika se dostala do luterstvi. Flaciánské luterstvi na smrt nenávidělo kalvinství pro jeho stanovisko v otázce eucharistie a rádo se proti němu spojovalo i s katolíky. Proti flaciánům zastával Melanchthon v otázce eucharistie dlouho učení, jež prostředkovalo mezi Kalvinem a Lutherem, na venek ovšem vystupující jako luterství. Přívrženci Melanchthonovi sluli filipisté a vynikali snášelivostí k reformátorům švýcarským a vůbec dovedli více přihlížeti k tomu, co různé strany protestantské spojovalo a nekaceřovati je proto, co je dělilo. Pochopitelné je, že s filipistickými luterány Jednota udržovala nejraději styky a že následkem toho Jednota počala se blížiti reformovaným theologům, když flaciáné v Německu bezohledně a vítězně počali postupovati proti filipistům. Na synodě přerovské r. 1561 Bratří rozhodli se, že, »ačkoli nezavrhují dohodnutí, které předkové učinili s Lutherem a jinými reformátory německými, přece však jsou jim bližší evangelikové ti, kteří Kalvina následují«. Spisovatel sám, str. 24—29, obšírně a jasně vykládá dogmatické rozdíly mezi oběma směry. V Bratřích flaciáné záhy poznali blízké pokrevence kalvinistů; při tom Bratrská taktika dráždila jejich fanatismus, zvláště opatrné vyjadřování se Jednoty v otázkách sporných jevilo se jako neupřímnost a pokrytectví. Flaciáné snažili se pak Jednotu vehnati do úzkých, stavíce ji před dilemma: Není-li mezi učením Jednoty a Lutherovým rozdílu, jak Jednota stále prohlašuje, není příčiny, aby tvořila oddělenou církev od nich, pravých to nástupců Lutherových. Když Jednota, prohlašujíc se stále za pravověrně luterskou, s nimi plynout nechtěla, počali ji bezohledně potírati a také jí z počátku způsobili některé

ztráty. Charakteristický pro polskou šlechtu je při tom případ hraběte Lukáše z Górky. Tento polský velmož, na jehož záruku a také s jehož podporou byl r. 1561 dotištěn proslulý bratrský kancionál šamotulský, dopustil se cizoložství a nechtěje činiti pokání, byl z Jednoty vyobcován. Odvrátiv se od ní, stal se luteránem, povolal do Poznaně luteránského kazatele a velice přispěl ke vzniku poznaňské obce luterské, s níž měla Jednota potom stále spory. Podobný případ jako Górkův zavinil odpadnutí šlechtice poznaňského Petra Mączyńského (31).

Na sněmu Piotrkovském došlo 22. března 1565 v domě kalvinisty Jana Firleje, vévody Lubelského k hádání mezi duchovními bratrskými a kalvinistickými s jedné a antitrinitářskými s druhé strany. Hádání na straně bratrské účastnil se Jan Rokyta, který přišel na sněm s Jakubem Ostrorogem. Tam se také Rokyta seznámil se spisem antitrinitářským, namířeným proti konfessi bratrské a hlavně proti jejímu článku o Trojici. Spisovatelem jeho byl litevský pastor Tomáš Sokolowski (Falconius), který byl ve službách vévody vilenského Mikuláše Radziwiłła Černého. Rokyta později napsal odpověď na tento spis. Tím se Jednota dostává do sporu s antitrinitáři, který jako spory s luterány trvá až do jejího konce. Ještě Komenský, jak známo, polemisoval se sociniány.

Zatím však královští senátoři projevili přání, aby polští protestanté sjednotili se na konfessi Augšpurské (II—57), konfessi, která měla v očích krále už tu přednost, že byla uznána samým Karlem V. a Ferdinandem I. Rozumí se, že tato událost prospěla velice flaciánům: následkem toho sešli se luteráné (skoro samí flaciáné) 15. června 1565 na synodu Gostynskou, aby se zorganisovali ve zvláštní samostatnou církev. K snesením této synody byl připojen spis »Bludy Českých Bratří« (Errores fratrum Bohemicorum), t. j. 16 bludů, kterým učila Jednota dle mínění luteránů. Také v Čechách se Bratří v tu dobu dostali do konfliktu s luterány. Jednota se při tom opírala proti luteránům českým o část luteránů německých, t. j. o universitu Wittenberskou, kdež ještě 14 let po smrti Melanchthonově se udrželi filipisté. Jan Friedrich hrabě z Hardegga počal v té době nutiti bratří, usedlých na panství kunštatském a letovickém, aby se spojili s luterány. Když bratří k tomu nejevili ochoty, stěžoval si Hardegg na ně ve Wittenberce; bratří se bránili, wittenberští professoři, ještě filipističtí, v tu dobu chovali se k Jednotě sympaticky, ale přece jim radili, aby se připojili k luteránům, poněvadž ti »daleko větší svobody požívají.« Tu Jednota odhodlala se k vůli cenné shodě s Witten-

berkem obětovati své věřící v těchto místech. Proti brožuře luterské synody gostynské vydali r. 1565 obšírný spis (Responsio brevis et sincera . . .), v němž zamítli těsnější sloučení s luterány, kdežto s kalvinisty v Kujavsku nastalo sblížení velmi těsné.

Vše, co dělilo Jednotu od luteránů, zvlášť zjevným se stalo synodou poznaňskou, na níž se sešli luteráné v lednu 1567. Byl tu učiněn nový pokus, zjednati konfessi Augšpurské uznání i u Jednoty. Když však zástupci Jednoty, Jiří Israel a Jan Lorenc odmítli vyzvání, aby upustili od své konfesse, předložil vůdce luteránů Morgenstern synodě seznam bludů bratrských, v nichž se Jednotě se stanoviska flaciánského vytýká, že nemá správného ponětí o církvi, že má mylné učení o víře, o ospravedlnění, o dobrých skutcích, o večeři Páně (zamítá ubikvitu); že ukládá Jednota svému duchovenstvu coelibát, že zneužívá moci klíčů, vylučujíc ze svého středu nemravně žijící lidi, že nerozumí článku o svobodě křesťanské, zapovídajíc tanec i při počestných svatbách atd. Synoda elaborát Morgensternův zmírnila a vydala pod názvem »Amica et fraterna adnotatio naevorum et verborum minus recte positorum« . . . Bratří následkem toho o svém poměru k luteránům jednali na synodě v Přerově v červnu 1567. Br. Jan Lorenc k vyzvání jejímu sepsal odpověď na »Adnotatio« pod názvem »Responsio brevis . . . atd.« Jest to podle slov Bidlových jeden z nejobšírnějších obranných a polemických spisů, které vydali bratří do této doby, a jeden z nejdůkladnějších theologických spisů Jednoty vůbec. V knize naší jsou tyto všechny brožury obšírně probrány. Tu a vůbec v celé knize plnou měrou splňuje se přání a požadavek, který v poslední době bylo často slyšeti pro dobu husitskou: aby nebyla opomíjena stránka theologicko-dogmatická. V Česk. Časop. Histor. (roč. XI. str. 207. — v referátě o nejnovějším spisu Ivana Palmova »Češskie braťja v svoich konfessiach . . .) právem upozorňuje Bidlo pak na to, že o učení a věrouce bratrské vůbec pojednáváno bylo dosud velmi málo, pouze všeobecnými rysy; sám tam vyznává, že to pociťoval trapně v přítomné knize, když si věroučné názory bratrské většinou musil sám konstruovati. Tu také dospívá autor k přesvědčení, že není úplně správné dosavadní mínění o jakési labilnosti a měnivosti věrouky bratrské, nýbrž že naopak jeví se v základních názorech bratrských poměrná stálost a pevnost, často obdivuhodná, na př. v otázce o večeři Páně. Bidlo tu také upozorňuje, že náležitého rozboru po stránce dogmatické vyžaduje především bratr L u k á š.

Roku 1565 počíná se v Polsku příchodem papežského nuntia Commendone katolická reakce a po r. 1567 katolictví v Polsku vy-

stupuje již ze svého obranného postavení a přechází k útoku. Počínají se hromadné přestupy ke katolictví; zajímavé je, že přestupovali především šlechtici l u t e r á n š t í, Jednota dokonce v té době získala některé kostely; neštěstím pro ni byla smrt pana Jakuba z Ostrorogu, místo něhož v popředí ochránců Jednoty vystupuje Rafael Leszczynski.

Při tom všem spory Jednoty s luterány trvaly dále. Luteráné polští věděli, jak Jednota pochodila ve při své s hrabětem Hardeggem a proto synoda konaná na počátku ledna 1568 v Poznani usnesla se, žalovat na Jednotu ve Wittenberce. Bratří pochopili důležitost okamžiku a poslali do Wittenberka, jehož filipismus byl nedávno sesílen professory, vypuzenými z Jeny, a obdrželi rozhodnutí v celku příznivé. Jmenovitě laskavě se k nim choval i jinak známý spisovatel dějin Jednoty, professor Jáchym Camerarius. Také v Polsku se Jednoty tehdy ujal k a l v i n i s t a Jakub Niemojewski, korouhevník inovroclavský, člen církve kujavské, která r. 1565 se do jisté míry sjednotila s bratřími. Spis Niemojewského je pozoruhodný pro nás také tím, jak vřele mluví tu Polák o Husovi.

Kniha Bidlova líčí pak dále spory a sjednocovací pokusy tří předních konfessí protestantských v Polsku až ke konsensu Sandoměřskému, kterým docílena jakás takás shoda. Líčení Bidlovo vrhá tu na tento důležitý akt namnoze nové světlo. Mimo jiné z celého jednání vyniklo, jak velice pokročilo do té doby sblížení mezi Jednotou a kalvinisty.

Spis končí se rokem 1572. smrtí posledního Jagajlovce. Na jeho posledním sněmu téhož roku protestanté nedosáhli žádných úspěchů. Katolická reakce stává se v Polsku stále mocnější — r. 1571 založena byla v Poznani první jesuitská kollej. »I Jednota prodělává v té době jistou změnu. Umírají velcí její členové, kteří jí vtiskli ráz po válce šmalkaldské: Červenka (1569), Blahoslav (1571), Augusta (1572), přicházejí epigoni a teprve na konci této přechodní doby objevují se noví velcí lidé — Budovec, Žerotín, Komenský. Polská větev Jednoty vchází do tohoto období jakožto nejsilnější a katolické reakci nejvíce vzdorující vyznání protestantské v Polsku« (177).

Kniha Bidlova má dvě episody, z nichž každá je pro nás zajímavá jiným způsobem. První z nich je pěkné vypravování o tom, jak Jednota v Polsku kolem r. 1566 mimovolně stojí ve službách habsburských — podporuje Maxmilianovu politiku polskou. Polský král Sigmund II. August chtěl se dáti rozvésti se svou manželkou Kateřinou Habsburskou, která měla vlohy diplomatické a dovedla

působiti ve prospěch svého rodu, byla však neplodná a trpěla padoucnicí: proto hlavně k ní král pojal »nepřekonatelný odpor«. Císař Maxmilian II. usiloval všemožně o to, aby rozvod zamezil a zároveň aby si zjednal v Polsku stranu, o kterou by se mohl opírati pro případ nové volby. Jednota Bratrská v Polsku přála těmto snahám Maxmilianovým v naději, že Maxmilian potom poskytne úlevy Jednotě v Čechách. Proti zamýšlenému rozvodu byli také někteří mocní katolíci. Obě strany chtěly otázku učiniti předmětem jednání na sněmu lublínském (v dubna 1566). Tu král, aby rozdvojil oposici, jmenoval bratrského pána Jakuba z Ostrorogu generálním starostou velkopolským. Generální starosta byl pravým místodržícím; Jáchym Bukowiecki, také člen Jednoty, byl tehdy místostarostou velkopolským. Pozoruhodné je, že si J. z Ostrorogu ve svém úřadě počínal vůči katolíkům s naprostou nestranností.

Druhou pozoruhodnou episodou je líčení cesty bratra Rokyty na Rus a jeho pokusu, obrátiti na víru bratrskou samotného cara Ivana Hrozného. R. 1569 totiž sněm lublínský šťastně provedl sjednocení Litvy s Polskem. Polsko se tím dostalo do přímých styků s říší Moskevskou. Ukázalo se nutným, vypraviti poselstvo k cáři Ivanu IV. V družině byli bratrští páni Rafael Leszczyński a Jan Krotowski. Ti vzali s sebou Jana Rokytu, který se měl pokusiti o obrácení Ivanovo — proslýchalo se (ovšem mylně), že je nakloněn reformaci.

Kapitola o tom patří jistě k nejzajímavějším částem knihy a pozoruhodná je také okolnost, důležitá pro otázku poměru pravoslaví a husitství. »Tenkráte byla nejlepší příležitost,« praví Bidlo nověji v Českém Časopise Historickém (roč. XI. str. 211), »dáti cyrillomethodějským pravoslavným tradicím husitství a bratrství průchod — proč o tom mlčel br. Rokyta před carem Ivanem?«

Tím by byl v hlavních rysech podán obsah knih Bidlových. Máme málo děl, která by jim dovedla se vyrovnati plností faktů, a to faktů přesně, kriticky konstatovaných. V tomto ohledu je to dílo veliké péče a píle, jíž se žádný fakt nejevil nepatrným nebo méně cenným, aby byl odbyt nebo vypuštěn. Byla z toho činěna Bidlovi tu a tam výtka, a přiznati dlužno, že jeho kniha není čtení pro pouhou zábavu; ale spisovatel zajisté nic takového nechtěl, jeho přáním bylo, aby jeho dílo stalo se něčím podobným tomu, čím jsou známé »Jahrbücher des deutschen Reiches«, chtěl a chce patrně i v dalších dílech nám podati jakési »Letopisy Jednoty Bratrské v prvním vyhnanství«. Co vše nového knihy Bidlovy přinášejí, pa-

trno bude každému, kdo jen obsah právě podaný srovná s Gindelyho dějinami českých Bratří. Gindelyho dílo, na svou dobu velice záslužné a z nedostatku lepšího dosud velice cenné, je v celku dle slov samého Bidla po většině jen jakýsi výtah z Herrnhutských foliantů. Naproti tomu Bidlo dílo své založil netoliko na materiálu domácím, neobyčejně hojném, nýbrž i na rozsáhlém cizím rukopisném, při tom velice rozptýleném v Prusku, Švýcarsku, v Polsku a v Rusku; vedle toho hojně užito i cizí literatury polské, ruské a německé, jednající o protestantismu v Prusích a v staré Polsce, která u nás (vyjímaje Gollovy základní práce o Jednotě) byla sotva dle jména známa. Bidlova kniha má ještě jednu velikou přednost, na kterou bylo již dříve upozorněno: věnuje otázkám věroučným velikou pozornost a užívá rozboru sporů věroučných k tomu, aby plně osvítila postavení i politických stran.

Sympatie Bidlovy jsou, jak z knihy snadno lze poznati, na straně Jednoty, ale pisatel je vzdálen toho, aby zakrýval slabé a stinné stránky Jednoty; i v tom směru najde čtenář v knize mnoho pozoruhodných údajů. *G.*

Hnutí mírové.

Napsal Dr. K. Polesný.

Ještě dnes dostanete v odpověď na otázku o cílech hnutí mírového pohrdavý úsměv. A každý »nevěřící«, je-li filosoficky vzdělán, vzpomene si při tom na »filosofický náčrtek« Immanuela Kanta, nadepsaný »K věčnému míru« z r. 1795.

Ani Kant neušel tehdy výtce naivnosti.[1]

Leč dobře pověděl jeden účastník kteréhosi mezinárodního kongressu míru, že tato výtka svojí stereotypností stala se již prázdnou. Proto — jest třeba dodati — že vyvolána byla neznalostí nebo příliš povrchní znalostí hnutí dnešního.

Také myšlenka míru má svůj vývoj, a nebylo by nezajímavé, sledovati tento vývoj v nejmenší jeho záhyby. Než to by nás zavedlo daleko. Dovolím si pouze charakterisovati v tomto ohledu dvě poměrně blízké doby, a to dvěma spisy:

Jsou to: uvedený spisek Kantův a potom kniha dra. E. Schliefa, Der Friede in Europa z r. 1892. Tam mír věčný — tuto jen mír v Evropě; než není to jen rozdíl v nadpisu, jde hlouběji, byv vytvořen propastí jednoho století myšlenky i — činu.

Dříve Rousseau, Herder, před nimi ještě abbé de Saint Pierre dotýkají se našeho předmětu tu lehce, tu vášnivě, bouříce se ve svých citech lidskosti. Výše stojí a dále vidí Kant: i tato jeho morálka, protiválečná, věčného míru, morálka styků mezinárodních, vyrůstá z jeho velkolepého filosofického systemu.

Avšak tito muži zůstali ve své době osamoceni. Za to po padesáti letech, r. 1849 mluví V. Hugo plamennými slovy romanticky vznícené lidskosti proti válce — na prvním kongressu míru.

A pozorujte, kterými jmény jest zastoupen pacifismus v poslední čtvrti 19. století! Jsou to právníci Bluntschli, Laurent,

---

[1] Srov. zajímavý úvod k vydání c. d. v Universal-Bibliothek od K. Kehrbacha.

Holtzendorff, Schlief, Revon, sociolog Novikov, národní hospodář Bloch atd. Hledala-li tedy dříve filosofie rozšířeným zrakem budoucnost, chce dnes věda, a to zvláště věda právní, budovati ji na pevných základech práva.

Tím nechci tvrditi, že by hnutí mírové všude dnes stálo na půdě reelní; v širokých massách pacifistických (pokud o nich lze již mluviti) jest pacifism dosud v prvé řadě otázkou citu. Než kdo může dokázati, že tento cit jest falešnou tradicí blouznivé minulosti a že nelze ho říditi rozumem?

Hnutí mírové vyrůstalo z poměrů. Příčila-li se vždy člověku citově hlouběji založenému nelidskost, přistoupily v době novější pracmissy jiné povahy, kulturní a zvláště hospodářské. Ukázalo se, že válka, jež byla jindy nepopíratelně hybnou silou dějin a vedle stinných stránek měla pro mladé, barbarským zdravím kypící národy četné body světlé, jakmile tito národové dospěli, stala se jim brzdou dalšího vývoje.

Bylo třeba hledati cesty nové, jinou formu mezistátního boje, vypovězena válka — válce, touženo po trvalém míru. Toť pacifismus.

Z takovéto tužby zrodila se také kniha Kantova. A není tomu dlouho, co ještě »věčný mír« rozněcoval ideální přání a optimisticky kreslil budoucnost. Avšak přišla sprcha skutečnosti, a tak kladeny reelní základy hnutí.

Podati a vysvětliti jedinou větou, chcete-li definicí, pojem dnešního hnutí mírového, není možno a není také zapotřebí. Stačí rozvinouti jeho program.

Není v něm ještě úplné jednoty, vyjímajíc poslední cíle. Než přece dostavila se již centralisace myšlenková a tak namnoze i jednota v citech. Každoroční mezinárodní kongressy míru (od r. 1889 s některými malými přestávkami) rozvinují před pacifisty celé civilisované Evropy — někdy můžeme říci celého světa, jako na př. r. 1904 v Bostonu — referáty z práva mezinárodního, o organisaci hnutí, propagandě atd. Staly se tak officielními orgány hnutí s »Ústřední kanceláří bernskou« v čele, jako zase »Bulletiny« třinácti (dosud) těchto kongressů staly se historickými prameny a kodexem hnutí.

Sluší také jmenovati pacifistické časopisy, zprávy parlamentních mezinárodních konferencí míru a brožury vynikajících členů pacifistické společnosti.

Avšak to vše ještě nestačí: pozorovateli stojícímu opodál nutno sáhnouti ke knihám, jichž spisovatelé jsou mimo hnutí a již přes to

určují na mnoze jeho tok. Pak teprve objeví se nám obraz jasnější, a to tím více, čím lépe si uvědomujeme jeho pevné kontury proti ideálně rozplynulým plánům minulosti.[1]

I. *Mír a mezinárodní právo.*

Řešení otázky trvalého míru nezdá se býti tak obtížným: »Odstraňte příčiny války a odstraníte tak válku.« Tak soudil Laveleye (Des causes actuelles de guerre en Europe, str. 149.) a došel k závěru, že jest možno nejen zredukovat počet příčin našich válek, nýbrž oddává se důvěře, že za pokračující civilisace dočká se lidstvo jednou okamžiku, kdy válka t. j. násilí ustoupí právu.

Než hnutí mírovému běží o něco jiného: Tento vývoj uspíšiti a zmenšiti v dohledné ještě době počet válek na nejmožnější minimum.

Konec konců jest tu zajisté příčinou egoism lidský; homo homini lupus, řekl Hobbes († 1679), a to platí podnes. Srdce lidské se tedy nemění, ale jistě myšlenky mohou býti modifikovány. Vášně lidské zůstávají stále týmiž, ale instituce, na podkladě jichž se rozvíjejí, mění se, a proto i činy, které zplodí, budou pak také jiné. Krátce boj zůstane, ale jeho forma (válka, fysické hromadné násilí) se změní.

Jako mezi jednotlivci vývojem práva trestního zakořenil se mír, tak i ve vztazích států nastane klid a pořádek na základě práva mezinárodního: »Styky národů buďtež tedy řízeny týmiž principy práva a morálky, jako styky individuí.« Proto všecky spory mezistátní mají býti vyrovnávány nikoli válkou, nýbrž výrokem práva. (1. a 3. článek mezinárodního kodexu u Arnauda, L'organisation de la Paix, str. 19., dle resoluce VII. kongressu.)

Nastane tudíž mír, ale odlišný od dnešního míru ozbrojeného, jehož podstatou jest nikoli právo, nýbrž domnělá rovnováha sil.

---

[1] Literatura pacifistická jest nad míru obsáhlá a roztříštěna. V naší literatuře znám pouze jeden článek, jenž informuje se stanoviska historického, ale nikoli o hnutí pacifistickém v užším slova smyslu, a udává také bohatě literaturu: Jos. Trakal, Význam Haagské konference míru ve vývoji práva mezinárodního ve Sborníku věd právních a státních II. sv. 1902.

Bibliografii udává Lafontaine, Bibliographie de la Paix et de l'Arbitrage internationale I. sv. 1905.

Velice vhod přišel spis A. H. Frieda (člena mezinárodního institutu míru) Handbuch der Friedensbewegung, 1905, X + 464 str., 3 Mk. Pro první informaci téhož Die Friedensbewegung, was sie will und was sie erreicht hat. Sozialer Fortschritt čís. 35 (15 Pf.).

A tento mír nesmí býti ohrožován válkou: »Nikdo nemá práva domáhati se spravedlnosti svépomocí, žádný národ nesmí vyhlásiti válku národu jinému.« (2. čl.)

Bylo by však nesprávné stotožňovati tento pacifistický mír s mírem »věčným«. Válka není naprosto vyloučena z takto nově upraveného světa. V prvé řadě přirozeně připouští se válka u národů, kteří by byli vně společenství národů spiatých společným právem mezinárodním; na př. u národů barbarských.

Avšak pacifistický program dává také právo legitimní obrany (čl. 6. dle resoluce kongressu XII.), t. j. v tom případě, že by některý z národů civilisovaných byl napaden od svého souseda, má právo i dle mínění pacifistů k obraně zbraní. To by se mohlo státi jak se strany souseda »inferiorního«, tak i se strany souseda rovnocenného, civilisovaného, na př. při porušení smluv a tak i práva, jestliže by cestou smírnou nebylo ničeho docíleno.[1]

Toť asi rámec k obrazu budoucího civilisovaného světa, žijícího v míru dle představ hnutí mírového.

Pozorujeme, že mír pacifistů není věčný ani časově ani prostorově. Nikdo z nich nevěří již, že by mezinárodní společenství obsáhlo okamžitě všechny národy země, ba nezdá se jim o takovém ráji ani po uplynutí staletí.

Neboť není každý národ již dnes pro takové poměry zralý; na periferii najdete mnohé ještě, jimž válka jde a půjde dlouho k duhu. Nelze vymýtiti válku, tak jako nelze vymýtiti ze společnosti lidské zločin.

Kdyby byli lidé schopni dokonalé spravedlnosti, mohli by doufati ve věčný mír; avšak spravedlnost lidská nebyla a není nikdy dokonalá, poněvadž nikdy nepoznáme absolutní pravdy. A pak, člověk nebude nikdy absolutně zdravým, ani fysicky, ani morálně. Jsou tedy případy pathologické nezbytnými. Jen buďtež pokud možno řídkými a výjimečnými.

O to právě běží, aby válka se stala výjimkou a mír pravidlem, právě tak jako válka individuí uvnitř státu stala se abnormalitou, zločinem.

Má tedy mír ve smyslu pacifistickém docela jiný zvuk nežli nyní. Dnes znamená klid, jak jest dán v určitých okamžicích. Ve hnutí mírovém však jest to zásadní klid, kterého lze docíliti ať

[1] Tato otázka vrátí se ještě při zodpovídání otázky jiné, jak totiž zjednati výroku mezinárodního práva platnost.

vědomě ať instinktivně (z poznání nutnosti sespolčtění) prostředkem řádným, právem, po př. právním řádem. Tedy pojem míru kryje se s pojmem právního řádu.

Naproti tomu válka jest rušením míru. V prvém případě vystřídává mír jako událost právně indiferentní, ani tedy jako událost právoplatná ani jako protiprávní.

Ve smyslu pacifistickém však jest protiprávním rušením a to rušíc řád občanský (uvnitř států) a řád práva mezinárodního mezi státy suverenními.

Tak tedy vroucí idea kosmopolitické humanity byla nahrazena ideou mezinárodního práva.

Proto také všecko úsilí hnutí mírového nese se k upevnění a zdokonalení práva mezinárodního. Správně zajisté řekl kterýsi pacifista, že otázka míru stala se otázkou práva.

Podnes ještě pokládá se válka za poslední prostředek právní, za násilnou svépomoc státu, aby uchoval si svá práva, nelze-li jich mírumilovnou cestou uchrániti.

Nemožno nesouhlasiti se Schliefem (c. d. str. 10.): Není práva bez processu. Dokud není řízením, jež by odpovídalo moderním názorům právním, stanoveno »objektivní právo«, není práva subjektivního. Pouze ten, kdo ho nedbá či rozsudkem pohrdá, jedná proti právu. Nuže, je-li dnes válka rušením právního řádu vně států?

Dnes není práva mezinárodního; budou-li jednou stanoveny základy mezinárodního řízení soudního a také — uznány, pak by byla každá válka, vedená proti takovému rozhodnutí, »porušením míru« v pravém právnickém slova smyslu. Toho dnes není, a není tedy mezinárodního práva jakožto zřízení pro válku.

To však neznamená, že ani v budoucnosti takové moci nebude. Každoročně můžeme pozorovati, jak v těchto stranách moc práva roste.

Přirozeně, že se činně této tvůrčí snahy súčastní i pacifisté.

Zprvu není jim ještě vše jak náleží jasno. Na př. hned na I. kongressu r. 1889 (Bul. 23.) rokují »o právu válečném« a přidávají dodatky ke smlouvě ženevské. Avšak zároveň vyslovuje se již zásada: Jest třeba se starati o ustanovení úplného systemu mezinárodního zákonodárství, jež by určovalo práva

a vzájemné povinnosti národů a také základy postupu, jímž by se urovnávaly mezinárodní spory.[1]

A poněkud dále čtete hlasité volání po kodexu mezinárodního práva (V. čl. 1.) a po reformě (V. čl. 3.).

Podobně II. kongress (Bul. str. 204.). Než tyto snahy vedou přece jen k cíli: již III. kongress přijal úkol vypracování mezinárodního zákoníku (Bul. 142.) a VII. konečně přinesl skutečně základy mezinárodního práva.

Nemohlo to býti dílo úplné a celistvé, jak již povaha látky nese sama sebou. Subkomisse, jež byla touto prací pověřena, nazývá své dílo »Úvodem« (Bul. 46.). Celkem skládá se tento »Úvod« z 9 článků preliminárních, jichž ozvěnu najdete výše v líčení pacifistických cílů a potom z 1. hlavy o osobě mezinárodní o 10 článcích. Celkem tedy §§ 19.[2]

Než každý kongress ještě věnuje pozornost některému detailu z rozsáhlé látky práva mezinárodního. Tak II. kongress studuje otázku neutralisace (Bul. 206.), a po něm III. kongress jedná o svobodném moři (Bul. 154.), pak IV. (Bul. 131.) o neutralisaci vlastnictví soukromého na moři, o neutralisaci šíjí a úžin, kabelů atd. Podobně kongress XIII. atd.; o ochraně cizinců, o suverenitě státní, o právu výboje atd. kongress VI. (Bul. str. 64. a násl.).

Tento kongress přinesl vedle jiného též zákoník rozhodčích soudů, neboť mezinárodní právo žádalo si nějakého orgánu, kde by právo samo mohlo býti stanoveno, a tím jest

II. *Mezinárodní rozhodčí soud.*

Byla to myšlenka velice blízká dnešním poměrům spořádaných států, jež požadovala řešení sporů mezinárodních mezinárodními soudy. Proč rozhoduje ve sporech států stále válka, násilí? Docela jednoduše odpovídá dr. Steinbach (Zur Friedensbewegung): Protože není soudce.

A řešení zdálo se také jednoduchými! Stačí snad takový soudní tribunál zříditi? Bylo by však s podivem, že teprve nyní připadlo lidstvo na tuto spasnou myšlenku, kdyby nebyly známy poměrně četné pokusy v dějinách mezinárodního práva, jež vyzněly všechny nadarmo. Ve středověku byli to soudcové nad jiné skvělí a mocní (papežové a císaři) a přece této instituci valně neprospěli.

[1] Dosud se stotožňuje mír s mezinárodním rozhodčím soudem!

[2] Kongress VIII. žádal za pokračování (Bul. 75) v kodifikaci práva mezinárodního, ale podnes ještě nebylo toto předloženo.

Není pochyby, že mezinárodní rozhodčí soud bude koupen za vzdání se svrchované suverenity státní; stát bude ve svém egoismu obmezen, a to o své vlastní vůli, dobrovolně. A takový krok musí býti přece vždy, nejen u státu, připraven. Průpravou k němu jsou hospodářské a kulturní naše vztahy s okolím, po př. s celým světem.

Proto v dějinách čím blíže k nám, tím více myšlenka mezinárodního rozhodčího soudu mohutní. Lze ji dobře sledovati v mezistátních smlouvách; v nich také se objevuje nejdříve klausule mezinárodního soudu. Jest speciální, hledíc jen k určitým případům, jindy dokonce i všeobecná, vztahujíc se na všechny případy vyjímaje pouze »otázky životní a cti«.

Od r. 1903 počíná se nová éra pro Evropu: jsou uzavírány smlouvy mezi čelnými státy pro smírné rozhodování rozepří mezistátních před smírčími soudy. Nejdříve francouzsko-anglická, pak francouzsko-italská, pak italsko-anglická. R. 1904 přistupuje Španělsko (s Francií a Anglií) a konečně také prvá taková smlouva bez reservy, pro všechny spory třeba i významu »čestného a životního« mezi Dánskem a Hollandskem, atd.

Všechny tyto smlouvy opírají se již o skutečnou událost, jež se strany samotných pacifistů byla pokládána za nemožnou,[1] totiž o zřízení stálého fakultativního rozhodčího soudu v Haagu r. 1899.

Tak vyvrcholena byla práce přívržencův míru, práce pilná a tichá, rukama těch, již nebyli z jejich řad, ba snad stáli i proti nim.

Není bez zajímavosti postup této práce přípravné.

Hned I. kongress žádal o inserci klausule rozhodčího soudu závazného (nikoli fakultativního) a projevuje názor, že by princip rozhodčího soudu měl býti jedním ze základních článků ústavy každého státu. Tak by národové, uznávajíce si navzájem plnou autonomii, suverenitu i ústavu, užívali rozhodčích soudů místo zbraní (Bul. str. 23.). Podobně kongressy II. (Bul. str. 198.), III. (str. 77. a 84.) a VIII. (str. 41.).

Jak by měl takový rozhodčí soud býti složen, s jakým processním řízením atd.? To byly otázky, jež postupem času tříbily se na kongressech.

Kongress II. soudí, že by měl býti neodvislý od moci exekutivní a že by měl souditi ve všech případech mimo takové, které

[1] Tak soudil cit. Arnaud str. 23, a to proto, že nebylo toho v programu svolávané tehdy konference míru.

by mohly přiváděti v nebezpečí samostatnost dotyčného národa. Jak veliký význam se tomu všemu přikládá, lze pozorovati z výroku III. kongressu (Bul. 178.), že klausule ve smlouvách týkající se rozhodčích soudů jsou »nejbezpečnější a nejkratší cestou uniknouti stavu válečnému a tíze stálých vojsk ve stav míru«, t. j. ke zřízení progressivní jurisdikce mezinárodní.

IV. kongress hleděl již nejen vymeziti určité případy, v nichž měl náš soud rozhodovati, nejen má-li býti stálým či občasným (Bul. str. 64. a násl.), nýbrž také o sankci výroků tohoto soudu (ib. 70.). V jednom se shodovali všichni účastníci: výroky mezinárodního rozhodčího soudu nebuďtež uskutečňovány válkou, násilím anebo jakýmikoli činy povahy válečné, nýbrž mravní jich oporou budiž čest stran, podporovaná veřejným míněním. A všecko, co tento kongress skizzuje o formuli smlouvy trvalého rozhodčího soudu, o jeho hranicích, o jeho řízení, jest řádně učlánkováno a vyjasněno po episodě V. kongressu (Bul. str. 160.)

na kongressu VI. (Bul. str. 54. a násl.). Pečlivý referát advokáta La Fontainea podává nejlepší formuli smlouvy trvalého rozhodčího soudu mezinárodního, navrhuje základy zákoníku takovéhoto rozhodčího soudu a konečně pojednává o organisaci soudního dvoru. To byl výsledek práce zvláštní komisse od r. 1892, takže VI. kongress r. 1894 přináší již zákoník mezinárodních rozhodčích soudů.

Zákoník sám obsahuje dosud 3 hlavy: I. kapitola o 25 §§ (Bul. VI. kongr. str. 109. a násl.) pojednává o definici a způsobu zřízení; II. hlava — § 26. až 46. — zabírá řízení rozhodčího soudu, a konečně III. hlava — § 47. až 71. — o exekutivě a neplatnosti výroku mezinárodního rozhodčího soudu.

To neznamená však, že by práce pacifistů v tomto směru byla skončena: všechny následující kongressy v ní pokračují a po př. ji doplňují a opravují. Správně to vystihl Arnaud, že běží tu o trvalost, stálost rozhodování, a to jest system, nikoli o způsob rozhodování a nikoli o soud sám.

Tak na př. hned kongress VII. jedná o nových názorech v mezinárodní jurisdikci — jsou tu vždy díla odborná, nová, jež přinášejí zase něco nového, třebas nevznikla z řad pacifistických —, tak kongress VIII. precisuje otázku klausule s rozhodčím soudem v mezistátních smlouvách, a člen jeho častěji již dotčený notář Arnaud přinesl konstituční klausuli rozhodčího sou-

du, t. j. princip rozhodčích soudů má se státi článkem ústavy vzdělaných států (Bul. str. 40.).

Týž Arnaud jest autorem stručného sice, za to věcného spisku o organisaci míru (L'organisation de la Paix r. 1899), jenž byl určen pro členy prvé (Haagské) konference míru a jenž nezůstal jistě bez vlivu — jako práce pacifistů na poli práva mezinárodního vůbec — na její usnesení, a proto jest nutno i nám v těchto místech s ním počítati.

Slyšeli jsme již, že mnozí zasvěcení z kruhů pacifistických nevěřili ještě r. 1899 ve zřízení mezinárodního rozhodčího soudu (jak jej skutečně konference Haagská zrodila) a hleděli jej připravovati jinými, částečně novými institucemi.

Na VIII. kongressu navrhoval Pratt smírčí radu (conseils de conciliation), t. j. organisaci, jež by konstatovala a uveřejňovala všechny sporné události evropské tak, jak se opravdu udály, a čelila tak obviňování jedné národnosti z neprávních činů; neboť taková obvinění jsou nebezpečna trvání míru (Bul. str. 75.), protože zaviňují nedorozumění a z toho vznikající podezírání a mezinárodní antipathie.

Opravdu již XI. kongress podával zprávu o působnosti výboru smírčí rady (Bul. str. 60. a násl.). Nejprve studovali otázky nejnaléhavější, jež by mohly vyvolati mezinárodní zápletky, ač »dosud zdají se býti skryty«, jako na př. okkupaci Egypta, zájmy velmocí v Mandžurii a v Afganistanu, otázku lovišť na Nové Zemi a v okolí velkých jezer kanadských, Tunis, arménské řeže atd.

Události po r. 1902 nás poučily, jak dobře tato rada předvídala, ale zároveň také, jak málo dosud jest i vzdělaný člověk přístupným vlivu ryzího práva. —

Přehlédneme-li ještě jednou otázku mezinárodního rozhodčího soudu ve hnutí mírovém, poznáme, že stala se stěžejní otázkou hnutí; neboť v takovém soudu jeví se právní organisace mezinárodní a jím jest zaručeno také trvání tohoto řádu. Mnozí viděli dokonce v uskutečnění tohoto soudu již uskutečnění svých přání všech.

Největší obtíže působí dosud, že mezinárodní rozhodčí soud nemá pravé autority, jaké dostává se soudům státním. Jak tedy sankcionovati výroky těchto soudů? Se stanoviska právního lze sice dobře usouditi, že smlouvy státní tvoří zákon stran v právu mezinárodním, čili protože stát dobrovolně vzdává se své libovůle a podřizuje se rozhodčímu soudu (oproti občanu, který

jest nucen autoritě státní se podříditi), tedy v této dobrovolnosti že spočívá záruka pro provedení rozsudku.

Než přes to cítilo se dobře, že stát ve svazku států může se opříti — což není tak snadné jednotlivci uvnitř státu — i proti právu mezinárodnímu. Odtud různé návrhy, jež měly morální autoritu rozhodčího soudu podporovati i hmotně.

Na př. navrhováno, aby signatární národové ve smlouvě rozhodčího soudu zmocnili právně, ustanovením zvláštního kompromissu, své soudce k sankcionování vyneseného výroku (totiž soudce, kteří by zasedali v mezinár. rozhod. soudu zastupujíce svůj stát).[1] Léon de Montluc byl zase mínění, aby ve sporu o kořist či nějakou materielní věc byla tato dána do rukou třetího až do rozhodnutí soudu, po případě aby byla dána stranami záruka v penězích, či v jisté krajině a pod.

Případ kretský přinesl mezinárodní policii, a tak nebylo daleko k mezinárodní armádě jakožto výkonné moci mezinárodního rozhodčího soudu. Jest to myšlenka dra. Raoula de la Grasserie.[2] Ovšem potom byla by dotyčná armáda vykonavatelkou práva a válka jí vedená výkonem právním. Než jistě těžko srovnati válku s právem a tak dobře si vysvětlíme výše již uvedené usnesení kongressu IV., jež vylučuje takovouto exekuci práva.

Protože Haagská konference se touto otázkou nezabývala, pokračovalo hnutí pacifistické ve svém řešení dále, ukládajíc právě tento moment rozhodčího soudu své právní komissi na IX. kongressu, a to s úkolem, aby vypracovala jednak zákonník pro exekuci rozhodnutí mezinárodního soudu, jednak projekt smlouvy takovéhoto soudu s dodatkem o eventuelní záruce provedení jeho výroků (Bul. str. 100.).

Tedy i v těchto stranách po čilém vývoji myšlenkového vření hledíme vstříc novým a novým řešením, což může býti aspoň náhrada za zklamání, pokud je přinesl prvý stálý mezinárodní soud rozhodčí v Haagu.

(Pokračování.)

---

[1] Srov. Arnaud c. d. str. 41.

[2] Srov. Ducommun, Programme pratique str. 13.

Alexander Brückner.[1]

Wilhelm Feldman.
Z polštiny přeložil Přemysl Otakar Plaček.

I.

Filolog zablakany do literatury« — zda skutečně z filologie? Ukazuje na to obsah každé jeho práce, ale ne pronikající jí duch, ne individualita. Nemá v sobě žádné z četných těch známek, které professora filologie — a jest on professorem university berlínské od dvacátého čtvrtého roku věku svého — učinily osobností známou, populární v pravém významu toho slova. Z učence německého má v sobě jenom nezměrnou, bezednou vědu, ba několik professorův německých mohl by jí poděliti. Neb co neprostudoval — toho nezná. Jako znalec jazyka litevského — několik prací o mythologii ohlásil, uvádějících do filosofie, do ducha lidstva; psychologem ukázal se jemným, zkoumaje příčiny processův linguistických a souvislost jich s životem, a plastickým umělcem, maluje na př. jeden ze života Václava Potockého, anebo velikými obraty — obraz života starožitné Litvy; »sám — mluví o něm Chmielowski — v průběhu několika let obohatil vědu naší pracemi více, než v průběhu 25 let všichni ostatní badatelé stejně vážení« — zároveň jest ten zaprášený archivář, ten neúnavný mol bibliotheční, duchem naskrze novověkým, člověkem, odřeknuvším se všech záchvěvů pulsu věku devatenáctého; badatel ten, zahrabaný v papírech z věku XVIII., včítá se s rozkoší v Krále-Ducha Slowackého a s upřímným pocitem přátelí se s poetickou družinou »Młodej Polski«. Homo sum, humani nihil a me alienum puto — může o sobě říci tento filolog, zosobněný odporem pedanterie, tísně, kultu litery, ignorování ducha, což jest charakteristickým znamením filologův typových.

[1] Vyňato z velkého literárně-historického díla Feldmanova: »Piśmiennictwo polskie 1880 – 1904«. (Vyšlo ve Lvově 1905 u H. Altenberga ve čtyřech dílech.)

Co v pracích Brücknerových především činí mocný dojem, to jest netoliko život duševní, leč temperament ryze polský, pln rozmachu a netrnoucí vervy, nejednou, zdálo by se, vytáhnoucí se na pole vědy přímo, jak na duševní šarvátku, hledající zřetelně pravdu, ale ne plazením želvy, nýbrž příbojem, útokem, polsky. Brückner má odvahu operování hypothesami, má odvahu blouditi. Jest to výsledek neobyčejný v atmosféře učenců, kde od věkův panují práva a zvyky cechové, slepě konservativní, holdující odvěké hierarchii a pořádku. V atmosféru tu vkládá ruku silnou a smělou, rozbíjí dělící ji od světa stěny, vlévá svazky ostrého, svěžího větru. Křik pak povstává v řadách, stojících na stráži komuny a úmluv osvícených, ale zároveň — jaký ruch v myšleních, jaký proud ve směru revise nejedné záležitosti předsouzené. Co budoucnost na jeho hypothesy a nejednou příliš rychlé, ukvapené soudy poví, nyní těžko předem posuzovati. Zda píseň Bogarodzica skutečně jest plodem mnicha Bogufala, zpovědníka bl. Kingy, a refrainy její odrážely se již v stol. XIII. o kostelní zdi Starého Sącza: zda sv. Cyrill a Method, skutečně chytří to »Grecy aż do szpiku kości — z ich żadza sławy, obłudą, skrytością« — o to odborní učenci dlouho zajisté budou se hádati, podobně, jako linguisté budou dlouho ještě sváděti válku o otázku »starobylosti« jazyka polského. Nepochybno, že Brückner — archivní badatel a vydavatel, množství odkrytí učinil, ustálil fakta a zisk vědy zřetelně jimi obohatil; Brückner, vrhající problémy a hypothesy směle, vážným stal se v kruzích vědeckých fermentem kultury.

Tentýž temperament, energický a dobývající, činí ho netoliko objevitelem, netoliko smělým pionýrem, ale také jemným, co se týče individualit a velkých myslí. A jakoby jakési fatum pronásledovalo literaturu polskou, že mezi jejími historiky lidí s takovou jemností dotud se nedostávalo. Nenáležel k nim učený, ale obmezený ve svých představách Bartoszewicz, ani obmezený a nudně učený Tarnowski, ani též objektivní, ale málo sensitivní Chmielovski, Büchner vnáší do svých prací onen široký základ pocitu, jenž naznačil ho vyměřiti všestranně nejvyšší spravedlností: nezištný, upřímný poměr estetický. Takové, jak on, povaze nejvíce odpovídají jedničky smělé odvahy plné a života tvůrčího, ne animálního; ostře též povstává proti tak častému u nás apotheosování takového Paska nebo Pana Kochanka; nezvábí ho též lesk vnější, na př. onen Řehoř z Sanoka, příliš nádherně vyličený, jako: »pierwszy przykład polskiego geniusza bez teki«; na to jest duchem příliš kritickým a příliš evropským. Pociťuje, jako nikdo před ním, hloubku a žár náboženský dissi-

dentů polských — a zároveň představuje objektivně velkost Petra Skargy; oceňuje celou prvotní původnost Mikołaja Reja i krásno typu Václava Potockého; sám svobodomyslný, nešetřící ostrých ran obskurantův a svatouškův, sličnou kreslí psychologickou silhouettu Ondřeje Towiańského; archivář, badatel folkloru a papírů klášterních, nejlepši mezi historiky literatury, subtilně vystíněnou, všestranně osvětlenou podává charakteristiku Julia Słowackého.

Z úsudkův těch promlouvá zkrystalisovaná, zvláštní individualita o prudkém trochu, nervosním temperamentu, o duši rozkochané netoliko skvělostí a leskem, ale i hloubkou a silou duševní, o kriticismu, strhujícím masky se lži ukrytých a oddalujícím své ostří na světlo ryzího citu, zázraku víry a krásna — slavícím triumfy na poli vědy odborné, ustupujícím ochotněji hlasu uměleckému a syntetickému; individualita učence s temperamentem umělce. V kruhu učenců evropských připomíná Büchner nejznamenitějšího filologa a historika literatury, bývalého kolegu svého na universitě berlínské, Wilhelma Scherera: tatáž důkladnost a přesnost v badání na poli čistě linguistickém a smělé náběhy ve směru hypothes a schopnost k utváření lidí a proudův kultury, tytéž vůbec nauky a zásluhy své společnosti. Toliko, kdy jiné národy mají pracovníkův podobných mnoho — u nás nemnoho takových, kteří by měli netoliko hlavu, ale i individualitu, netoliko individualitu, ale i srdce...

II.

Alexander Brückner narodil se 29. ledna 1856 v Tarnopoli. Studia ukončil ve Lvově, povýšen byl na doktora r. 1876 ve Vídni, od r. 1878 do 1880 byl docentem jazykův slovanských ve Vídni a ve Lvově, od r. 1880 professorem téhož předmětu na universitě berlínské. Se svou zemí udržuje neustálý kontakt, tiskne práce ve vědeckých časopisech, pořádá ve Lvově přednášky.

Řada prací Alexandra Brücknera jest ohromná; jsou to ponejvíce úvahy, plné vědeckého materiálu, roztroušené po časopisech odborných (Archiv für slavische Philologie, Archivum Jagica, Prace filologiczne, Ateneum, Biblioteka warszawska, Kwartalnik historyczny, Pamiętnik literacki, vydavatelství periodická Akademie vědy atd.). Prvé jeho práce byly povahy čistě filologické: Die slavischen Fremdwörter im Litauischen (1877), Zur Lehre von den sprachlichen Neubildungen im Li-

tauischen (1878), hnul otázkou kašubskou atd. Pomalu obor jeho prací se rozšiřoval (Die slavischen Ansiedelungen in der Altmark und im Magdeburischen (1879) a pojal vždy větší okruh potřeb kultury, potom specielně literatury polské. Mitologia, Jej dzieje, metoda i wyniki (1893), Litwa starożytna (1903), Studya nad innowiercami w Polsce (v časopisech), Cywilizacya i język (1901), Tragedya moskiewska (1901), Św. Cyryl i Metody (Przegląd polski 1902), Z dziejów języka polskiego (1903), Nienawiść wyznaniowa za Zygmunta III. (Przewodnik naukowy i literacki 1902) Práce ty zabezpečily autorovi slávu jednoho z nejlepších znalců života dávné Polsky, jednoho z nejlepších badatelův dějin její kultury. Hlavně význam Brücknerův zakládá se jednak na pracích vydavatelských a jazykoznaleckých. Od srpna 1889 do května 1890 zdržoval se Brückner za podpory berlínské Akademie věd v Petrohradě, kde prostudoval nad míru bohatý materiál rukopisný o literatuře polské z části let 1600—1750; výsledky své cesty ohlašuje v jednotlivých studiích a úryvcích, roztroušených po časopisech, některé přepracuje na zvláštní monografie: Średniowieczna łacina w Polsce (1892—1893) v Rozprawach Akademii umiejętności, Ostatnie lata Wacława Potockiego (1895), Skarby dawnej poezyi polskiej (1899), Kazania świętokrzyskie (1891, nejdávnější zbytek jazyka polského z polovice XIV. věku), Literatura religijna w Polsce średniowiecznej (1903). Vydal též ve vzorných edicích množství otisků dávných autorův polských v časopisech německých, udržuje kontakt s literaturami jiných národův slovanských.

Nakloněný jazyku a písemnictví polskému — láskou pracovníka, který miluje svou specialitu, chce ji obohatiti, klade ji vždy více k ostatním problémům a úlohám (O najważniejszych postulatach historyi literatury polskiej, 1900), i láskou Poláka. Ta káže badateli učenému, znajícímu cenu jiných jazykův, s rozvahou tvrditi, že »cały ustrój jazyka polskiego, jeho brzmienia samogłoskowe są misternie zbudowane, że żaden z języków słowiańskich nie dorównywa temu bogactwu, tej różnorodności, tej delikatności, temu cieniowaniu polskiego wokalizmu« (celé ústrojí jazyka polského, jeho samohláskové zvuky jsou mistrně zbudované, že žádný z jazykův slovanských nevyrovnává se tomu bohatství, té různorodosti, té lahodnosti, tomu stínování polského vokalismu). To kázalo mu

podjati se napsání pro Němce rukověti: Geschichte der polnischen Litteratur (1901), v které nesnižuje míry kritické, nikoho a ničeho neidealisuje, nacházeje vždy vroucí slovo pro dokázání polské životní síly, polských práv a německého bezpráví. Rukověť ta zásadně přepracovaná, rozšířená ve dva díly, vyšla jako Dzieje literatury polskiej w zarysie (1903).

Dzieje Brücknera — toť obraz široký, smělými obraty psaný, podávající více, nežli slibuje, ba taktéž děje kultury, jazyka, v celkových náčrtcích — taktéž nauky od nejdávnějších do posledních let, na základě přirovnání, neobyčejných, s literaturami jiných národů slovanských. Má ta knížka též svoje nedostatky. Souhlasiti jest třeba s Chmielowskim, že kardinální její vadou jest slabá konstrukce: nedostatek dělení na doby, periody. Na poli tom panuje u nás chaos opravdový, rozřešení naskytujících se tu potíží nepodjal se dosud žádný pracovník, nevyhověl též sám Chmielowski, který ustanovil byl dělení na tři epochy, byvší vlastně 11 periodami. Nevyplývá z toho, by úplně resignováno bylo dělení, t. j. bodů orientačních, hlavních etap a charakteristických fásí evoluce. Podobně, jak Tarnowski, dělí Brückner literaturu na století, ale dělení to nic nemluví, ukazuje se přece potřeba rozlišení pevných a hranic — ty však jsou skončeny dosti mechanicky a bezladně. Tratí tím plán i obraz genetický směrův a ideí. Dále viděti na celé práci sledy spěchu. Odtud přeskakování s předmětu na předmět, časté návraty, míšení řečí méně vážných s vážnými atd. Pomineme-li těch nedopatření, jest rukověť Brücknerova nejlepší ze všech, na jaké jsme se kdy zmohli. Překračuje značně charakter rukověti bohatstvím podaných vědomostí — nejednou až příliš svědčících o příchylnosti autora k faktům jím odkrytých; některé kapitoly (náboženská válka, celý XVII. věk) zůstaly tak vystíněné a živě představené, jak v žádném soudobém díle. Celek dává veliký a pěkný obraz rozvoje ducha polského, hlavních proudův ideových, jaké od nejdávnějších do časův přítomných přeběhly, přelétly národ, a živě, umělecky řadu individualit původních. Bez suchopárnosti Chmielowského, bez fraseologie a vnucující se těsné tendence Tarnowského umí Brückner slučovat prvého stručnost s vroucí výmluvností druhého a nad oba stojí výše širokým základem umělecké jemnosti. Jest při tom prvým autorem díla, obejímajícího celou postavu dějin, jenž stará se vyjádřiti plnou spravedlnost vůči nejmladší generaci spisovatelské — a činí to s porozuměním a citem. Co je pravda — temperament, probíjející se taktéž v rychlém stylu, v důkladných, krátkých úsudcích sanguinických, dalekých od akade-

mické uhlazenosti, tentýž temperament působí, že i v tom bodě panuje jistý chaos. Mstí se zde na autoru nedostatek dělení dle jisté ideje základní; donucen jest přijmouti rozdělení formalistické na poesii, povídku, drama — a to v poslední periodě, kdy veškerá umění splývají a všechna prosáklá jsou jedním duchem poesie. Rozbíjí se tedy obraz literatury, není možno jej obsáhnouti, jakmile Wyspiański odloučen od poesie, Żeromski figuruje-li mezi spisovateli povídek; kdo tedy zůstane na nivě poesie? Kasprowicz, Tetmajer, Rydel, Laskowski.

Trefně vylíčil autor rozvoj a pochod nového umění; přeceňuje vliv Tater, nedoceňuje vlivu zahraničního. V detailech stará se o soud nestranný, při čemž dává se uchvátiti krásnu verbálnému — na př. když vychvaluje Tarnowského. Se stanoviska však kultury spíše než umění dramatického může psáti se zápalem o dramatech Świętochowského (— »czytając te rzeczy, a znając opinię o nich naszeho ogółu, wspomnisz mimowoli a smętnie o paraboli ewangelicznej o rzucaniu perel . . .«);[1] s dosti velkou lehkovážností mluví o Kazimíru Zálewském; zřídka kdy ho uchvátí záliba v historii, jak v tom případě, když na př. Bełcikowskému popřává více místa, než tak charakteristickému pro »Mladou Polsku« Kisielewskému, zřídka se mýlí v soudu, charakterisovaném tím, že »Judym jest jediný opravdový ideál, jaký kdy naše belletristika vydala; není to Borowiecki, ani Polaniecki, ani Floryański«; Połanieckého celkově považuje za nejméně »důležitého z prací Sienkiewiczových«.

»Není možno« — tvrdí — »odpírati zásluhy »Mladé Polsce«; pomíjíme prvopočátečnou její moc, již nyní v dějinách literatury zapsanou; fakta dosvědčují, že zlomila obojetnost publika, že zrehabilitovala poesii, povznesla vkus čtenářův, otřásla jím, že hnula novými otázkami, zkoušela nové formy, osvěžila jazyk . . .«

»Neudělali by nic jiného, již jim náleží vděčnost a uznání . . . Nikdy nezapomínejme, že oni zpět dobyli sídlo poesie, že oddálili ji od pranýře tendence, od kataklismu životného pro v u l g u s p r o f a n u m, že navrátili ji umění . . .«

D o d a t e k p ř e k l a d a t e l ů v. Znamenité dílo Brücknerovo o literatuře polské vychází právě v dobrém překladě Prusíkově jako příloha k »Naší Době«. Loni vyšel díl prvý, letos dotiskuje se díl

---

[1] »Čta tyto rozpravy (řeči) a znaje mínění našeho publika o nich, vzpomeneš mimovolně a smutně paraboly evangelické o házení perel . . .«

druhý. Co nejznamenitějšího u překladu toho jest — toť jeho neobyčejná láce. Polský originál lze dostati za 13 korun, kdežto správný český překlad obdržeti možno za necelých 6 korun. Po ukončení překladu zajisté dojde záslužné dílo toto ocenění u české kritiky. Dodatkem připomínám, že kromě těchto »Dějin literatury polské« přeloženy i do češtiny, pokud mi známo, tyto rozpravy a úvahy v »Naší Době« roč. XI.: »Pravda o »slovanských apoštolech« a jich působení« a znamenitá úvaha: Moudrá Libuše — mužem. Prof. Brückner uveřejnil tato dvě pojednání v mnichovské »Allg. Zeitung« pod titulem »Mystificationen«. Pro toto české vydání autor pojednání II. valně pozměnil.

A právě nejen proto, že tato pojednání již v české řeči zde byla otištěna, ale též, že i jeho »Dějiny« zde vycházejí v nezkráceném překladu, umínil si překladatel podati čtenářstvu jasný obraz prací Brücknerových, aby laskavě srovnalo, co o polském tomto učenci a literárním historikovi soudí druhý literární historik polský, neméně povolaný k sepsání »Dějin písemnictví polského«, Wilhelm Feldman. Jest redaktorem polské »Krytyky«, vycházející v Krakově (Zielona 28), a ochotně svolil nejen k překladu tomuto, malému to výňatku celého díla čtyřsvazkového, hojně illustrovaného, ale i ostatních jeho částí.

Kubata dal hlavu za Blata.

(Kubata Kozinou?)

Napsal Jos. Salaba.

Amicus mihi Plato,
sed magis amica veritas.

V předešlém ročníku »Naší Doby«[1] (1905) podán byl výklad jihočeské pověsti lidové, známé pod jménem »Kubata dal hlavu za Blata«, na jejímž základě postaven byl loni pomník sedlákovi Jak. Kubatovi u Zbudova blíže Hluboké. Kritika, vědecký rozbor i výklad, vznik i vývoj její podány byly na podkladě dějinného materiálu, s nímž byla ta tradice srovnávána.

Bylo dovozeno, že je to pověst historická, na jejímž dně leží opravdu zrnko pravdy neznámé a zapomenuté minulosti, podporované i monumentálními svědky nepochybnými, kde tudíž látka ta jakožto dějinný pramen podléhá též historické methodě a kritice. Z rozboru různých variant shledáno však, že jednotlivé ty verse, majíce i vady ve způsobu sbírání, se mezi sebou navzájem porážejí,[2] a to tak, že na konec jediné pevné zůstává ono diktum a fakt: Kubata dal hlavu pro Blata. Tyto tři elementy trvají společně, takže i v dějinách třeba je najíti pospolu. Toť problém historického datování[3] té tradice. Ježto z jejího rozboru je vidno, že jádrem i středem celého toho legendárního komplexu jsou pozemky »Blata« mezi Hlubokou a Vodňany a nárok na ně, a ježto látka ta zřejmě již za Josefa II. odvolává se na R o ž m b e r k y v 16. století:[4] položili jsme

[1] Jos. Salaba: Kubata dal hlavu za Blata.

[2] Ani lokalisace není pevná; jednou je Kubata rychtářem, podruhé není atd.

[3] Různost hlavních dvou versí lze vyložiti a tím je navzájem přiblížiti: Hraše jmenuje Blata, »Světozor« Zablatí; obě jména jsou si blízko a u Hrašeho, neznalého terrainu, snad je též lapsus memoriae.

[4] V tradici se vyskytují poutavé formy, ukazující zřejmě na 16. věk. Tak audience u dvora (shodná s historií), »Přísaha v hrobě« (variant Novotného

vedle jiných důvodů věcných, tradičních i historických, pověst tuto do doby Adama z Hradce na Hluboké a zejména do tamních událostí před r. 1581. A tak od ústního podání, jehožto slabiny ukázány všeobecně i specielně, došlo se již ku psaným pramenům, zkoumalo se, zda a pokud se vzájemně srovnávají, řešila se pravdomluvnost Adamova, možnost i nutnost[1] jeho lži; podaly se dějiny »Blat« (zvláště co do práva vlastnického i užívání), dějiny dotyčných nároků a sporů, podaly se prameny a výklad událostí r. 1581, zejména pak odúmrtí i samosprávy a konečně krátký exkurs o vzniku i vývoji té lidové látky.

Aby mohl být dotvrzen základ té tradice, t. j. vlastnické nároky oněch obcí na »Blata«, musily by se vykázati nepochybnou listinou, a to listinou darovací, kde by byla obsažena obvyklá darovací formule z kanceláře rožmberské (»dáváme je v plné a dědičné právo jim i potomkům a nástupcům jejich i, kdožbykoli je jménem i na jejich místě ujal na věčné časy«), a to pro všech 9 oněch blatských vsí, z nichž však jen 4 byvaly rožmberské[2] (Plastovice, Pašice, Hlavatec a Sulice), druhých 5 však nikdy (Zbudov, Mydlovany, Pištín, Novosedlo a Lhota Prášivá). Takový případ plného vlastnického darování vesnickým poddaným a dokonce i cizím *v 16. století* je však v dějinách rožmberských unikum, nevěrohodnou výjimkou, nemá analogie, nelze ho tam vložiti, i je vůbec bez dokladu nemožností. A tím tedy také hlavní podklad té pověsti potom klesá, i pověst ta sama co do historické i ethické ceny. Schází jí původní dokumentární průkaz. O listině nějaké, ať darované, či dovolovací, a o něčem písemném vůbec nečiní *nikdy* zmínky ani tradice sama. Nejen ve sporech století 18. a 19., ale ani při revisitacích berních, ani při zakládání pověstného katastru josefin-

---

K.), užívaná za dob pradávných, nikoli však ještě v 18. věku ve sporech o meze; jakýsi to druh ordálií. — 17. a 18. století je vyloučeno, ježto nemožno; spory započínají se teprve od revisitace berní za Karla VI. od r. 1719. Ty 3 živly pověsti nejdou zde nikde pospolu. Smírný způsob jednání vysvítá i z toho, že věc byla r. 1719 odevzdána právníkovi, dru. Sonntagovi v Praze k prozkoumání; tedy nerozhodovalo násilí.

[1] Adam nemusil lháti ze strachu. Kdo by to přece tvrdil, ten nezná postavení krále a feudální šlechty tehdejší doby; šlechtic byl též dvořanem, panovník však jen »primus inter pares«.

[2] Každý pán i také Rožmberkové, jak ukazují nesčetné listiny a privilegia, činili milosti vždy jen svým lidem, a ne cizího pána; každý se staral jen o své a ne o cizí.

ského, který tolik lidu přál, ba ani o událostech za Adama z Hradce nevykázali se nikdy sedláci nějakou psanou listinou; i tehdy se odvolávali ústně jen na podání: »na kteréž jakési svobodství *pravili* bejti«, jak ukazuje koncept listiny z r. 1581. (Svobodství, t. j. svoboda pastvy; místo onoho středověkého terminu rceme raději: měli dovoleno tam volně pásti. A když tam mohli bez překážky pásti, soudili dále sedláci, mohli se tam i volně sejíti, tím spíše, ježto byl to termín nž., ne Hradecký, neutrální, ba před r. 1579 zdánlivě »res nullius«. Nedopustili se tudíž proti svému dědičnému pánovi žádné vzpoury i viny a tudíž také nejsou hodni trestu. Tak usuzovali a mluvili r. 1581. Patrná to argumentace na omluvu a odpuštění.) Nevíme, vydal-li Petr z Rožmberka po r. 1509 na užívání »Blata« nějakou listinu, dovolení bylo dáno jistě j e n ú s t n ě. Jisto jen, že Petr Kulhavý z R. opomenul je po r. 1541 dáti vložiti znovu do zem. desk. Proč, je z dějin rožmberských známo a vysvitne níže. Když p. Vilém r. 1579 dal je intabulovati, v patrné souvislosti s ostatními událostmi hlubockými, zrušil tím ipso facto veškery nároky, mladší i starší, a i listinu, existovala-li nějaká. Domácí právo neznalo služebností; to je pojem práva římského, který sem přešel s novou jeho recepcí teprve za Josefa II. a tím valně přispěl k rozhodnutí sporu. Petr Vok i Hock opomenuli je tak jako mnoho jiných věcí vložiti do testamentu, a to proto, že Rožmberkové (Petr II. a jeho synovci, Petr III., Vilém i Petr Vok) pokládali »Blata« za b e z c e n n á pro hospodářství polní i příliš odlehlá, tak že se ani o ně nestarali, nevšímali si jich a na konec na ně i zapomenuli; po prodeji Plastovic atd. už s rožmberským územím nesouvisela vlastně. Ani se o nich nevědělo. A tak, ježto nebyla k žádnému panství připsána jako jeho část a měla samostatnou vložku deskovou, ocitla se »Blata« po r. 1611 bez pána. Pravým dědicem jich stal se nyní tedy stát, který své vrchní dědické právo vlastnické vložením »Blat« do archu dominikálního při revisitaci berní a katastru[1] za Josefa I. a Karla VI. eo ipso tím odstoupil panství, které pak z nich platilo až do r. 1785 daň a jich užívalo. Rožmberkové zapomenuli na Blata, tak že v létech 1541 až 1579 byla zdánlivě bez pána, t. j. nebyla zapsána v deskách zemských, i dovolili tam pásti; tím se jich však nevzdali a nedarovali jich nikomu: *a*) Není na ně listiny, ani žádné psané zprávy, *b*) Vilém r. 1579 plné právo rodu k nim intabulací obnovil, *c*) pozemek neměl tehdy tu cenu, jako má dnes. Poddaný a právo vlastnické byly pojmy

[1] I dnešní spory o pozemky řeší se (jako druhdy) též na základě výtahů z berních a katastrálních rejstříků.

neslučitelné; právě proto byl poddaným, že neměl vlastní půdy, neboť skutečný vlastní pozemek činil eo ipso svobodným. (Viz t. zv. dvořáky.) Právo zemskodeskového vkladu neměla ani města poddaná v 17. a 18. v., neřku-li sedlák.

Běží nyní ještě o to, sluší-li jmenovati Kubatu »selským hrdinou« a stavěti ho po bok chodskému Kozinovi-Sladkému jakožto jeho jihočeský protějšek.

Otázka Kubatovská je, jak již bylo ukázáno, velmi zavitá. Je to vlastně skupina několika otázek, kde ústní tradice a písemná historie zdánlivě dosti málo se podporují, kde máme v celku málo přímých zpráv. Záhada byla pak zavinuta mimo to ještě uměle, a to tím, že byly tam vneseny apriorní předpoklady, jimž dáno bylo moderní anachronické pozadí, řešena jsouc ne historicky, ale politicky. K tomu pak přistoupily malé vědomosti z našich dějin sociálních a hospodářských. Co ví na př. jasného širší čtenářstvo o tom, co to bylo druhdy patrimonium, robota, odúmrť, poddanství, člověčenství, nebo odúmrť, jejíž odpouštění měla bezmála týž význam, jako vyvazování po r. 1848? Je posud velmi málo prací o právu selském u nás, ba i v cizině. Každý si představuje něco jiného, libovolného a ovšem nic pevného; pravý to chaos. Je tu celá řada pojmů sobě blízkých a přece odchylných. Vždyť ani mezi odborníky nejsou posud stanoveny a definovány přesně některé termíny, jako na př. pevný rozdíl mezi poddanstvím a člověčenstvím, a to na vývoji. Stačí jen nahlédnouti do Brandlova Glossáře, do Ottova Naučného Slovníku atd. A je to též přirozeno, neboť vývoj měnil se nejen dle dob, ale i dle krajin a osob. Právě tyto malé a nepevné vědomosti posavadní působí, že otázka tato je velmi obtížná.

Co víme šíře, na př. o vyvazování po r. 1848, nebo z dějin lidové autonomie, z dějin finančních, berních atd., ať je to kterákoli stránka? Je to právě tak, jako s našimi dějinami politickými 17. a 18. věku. Dík šabloně, kdy stále jen mluví se o bitvě bělohorské, domnívá se teď široké obecenstvo, že po r. 1620 nastal v Čechách najednou naprostý obrat politický, národní a jiný — as jako to bylo za Karla VI. To je omyl. Přehlížejí se strašné následky války třicetileté, kdy ohromnou emigrací ztratili jsme tolik půdy i kapitálu a své nejlepší duševní síly, jež obrodily Prusko, kdy nastala nesmírná depopulace země, která byla strašlivě zpustošena. V mnohých krajinách musilo se po r. 1648 začíti opět od počátku — s novu kolonisací půdy! Politicky nenastal však tak náhle a tak veliký obrat, jak se často mluví. Lze naopak říci, že dnešní naše politické ideály — jazyková

rovnoprávnost a státoprávní postavení — byly i po r. 1620 uznávány a prováděny. Český sněm činil i v 17. v. i později svá snesení nejprv česky a pak německy; vládní rozkazy (cirkuláře, patenty a p.) z Prahy, ba i z Vídně šly do krajin českých napřed česky, do krajin německých napřed německy a pak česky. Krajské úřady nevedly si stejně, ač i ony šetřily skutečné potřeby jazykové bez nucení. Německá města (na př. Most, Žatec, Chomútov, Kašperské Hory, Tachov atd.) přijímala české přípisy a některé (na př. vidimusy) i po česku vyřizovala. Říkalo a psalo se: královský krajský úřad atd.

Korunovací potvrzována dávná privilegia země i koruny na základě stavu z r. 1627 a dalších přídavků. Korunovační formule (a často i sněmovní, soudní atd.) zněly po česku, ač mnozí ti úředníci a šlechtici mnoho česky neuměli; byli tak nuceni vážiti si češtiny. Tak se dělo i v tom zatmění[1] po r. 1620.

Národ náš uléhal si ku spánku a nehybu ponenáhlu; jeho práva trvala nežádána a byla dosti dlouho i respektována, on však byl ochromen.

Vše toto bylo nutno vyložiti, aby se ukázalo, že otázka kubatovská je obtížná a že mnohé nedorozumění vzniká často z nedostatečné známosti i chápání historických detailů.

Položme si nyní otázku:

Proč byl sťat Kubata? Nikoli jen a přímo pro ty pozemky, neboť o majetkový nárok na »Blata« se tehdy nejednalo a jednati ani nemohlo, ježto ona měla svého zákonitého vlastníka; a také nešlo tehdy snad o nějakou služebnost spolupastvy. Sedláci poukazovali na to, že tam až posud bez překážky pásli, čímž — patrně z návodu — chtěli prohlásiti »Blata« za území neutrální a tím oprávniti, či aspoň omluviti své jednání předchozí. Dnes není ostatně ta věc více právnicky aktuelní a je předmětem toliko historického rozboru. Záležitost je vyřízena, *ve prospěch sedláků*, na základě pojmu o skutečném

[1] Kdež jsme teď od těch — ideálů! Proto lze souhlasiti s prof. Pekařem, že naše státoprávní důvody hledati možno nejen v r. 1526, ale též v obnoveném zřízení zemském a v dalších dodatcích; jen kdyby aspoň ty se prováděly. Hlavní příčiny dnešního stavu sluší viděti v Tereziánských a Josefinských proměnách, jež počaly uniformovati a tvořiti ideu německého a centralistického Rakouska, na úkor předchozích a nezadaných smluv i práv země, a byly dovršeny nedostatečnou ústavou z r. 1860. Bylo by žádoucí více znáti dějiny 17. a 18. věku, politické i sociální a hospodářské a uveřejniti dotyčné státní smlouvy, neboť jen tak lze pochopiti a hájiti základy dnešních našich státoprávních a jiných požadavků.

držení. Rozhodnutí z r. 1865 můžeme dnes jen *schváliti,* neboť jestliže sedláci z těchto bezcenných[1] druhdy pastvisek a močálů učinili ponenáhlu úrodné pozemky, *pak jim náležejí právem vlastního potu.* Podotýkáme, že rozsah a název »Blat« se neměnil. Tím se ovšem tradice i situace podstatně mění. Běželo tehdy o odúmrt, resp. o finanční a j. autonomii ve věcech sirotčích; Kubata i Blata tvoří toliko podřízenou episodu toho boje. Jak se jeví v tomto rámci Kubata? Co praví a věřil především o všem lid v tradici? Jednou se udává za příčinu jeho smrti důvod náboženský: byl odsouzen a sťat pro křivou přísahu. (O tom, zda přísahal, nemluví pověst souhlasně, a nepadá tudy na váhu.) Jindy uvádí se důvod politický. Tolik je jisto, všudy, že lid věřil v nevinu Kubatovu, že byl sťat n e v i n n ě, trpěl za jiné[2] a krutě. Tedy že měl v těch sirotčích záležitostech a malversacích čisté ruce, což můžeme snadno přijmouti. Víru lidu ze starší doby v hrdinství Kubatovo nelze však dokázati.[3] Tu divnou náhlou bouří vysvětloval si lid ne z víry, ale z tehdejší své pověrčivosti náboženské, jako znamení a prst Boží, a zapamatoval si. My to arci vykládáme přirozeně, bez zázraku; pokud jsou ovšem ty detaily pověsti pravdivy a ne vybásněné. Nevinně popraven; tedy snad justiční vražda. Ale od justiční vraždy k hrdinství je ještě dlouhá cesta; nevinně trestaných je mnoho, reků však málo.

Musíme dále podotknouti, že K u b a t a n e b y l sťat s á m. T i d r u z í byli s ním s t e j n ě p o t r e s t á n i a tudy i s t e j n ě

---

[1] Teprve tou schůzí 1578/9 byl na ně Vilém zas upozorněn. — Nutno i to poznamenati, že tam, kde se založil rybník (jako se chtělo původně i zde), daly se pak jeho okrajky poddaným k užívání pastvy na odškodněnou. — »Svobodná« říkal těm »Blatům« 1581 jen lid, poněvadž nikdo si jich nevšímal a oni tam svobodně pásli. Byl to jen název, který nerozhoduje, a nikoli fakt, neboť historie stojí naproti. Tento název ujal se šíře dle lidu teprv ve století 19. (1849, 1865).

[2] K tomu přistupovalo i to, že Kubata byl pochován v širém poli, kdež mu zřízen i kříž, a to patrně brzy po události a od blízkých lidu na označení jeho hrobu, jinak později se zapomenulo a pak to už nemělo smyslu. I neznámému oběšenci věšívala zbožná ruka na strom obrázek památní! *Kříž a hrob v širém poli,* člověka, popraveného katem, ač známého, zámožného, nepochovaného křesťansky na hřbitově: zdali pak to nebudilo postrach lidu? Tedy akt *piety, zbožnosti i náboženské hrůzy.* — Později, dejme tomu v 18. v., se ty kameny nepostavily, ježto nemělo to pak již pro nikoho významu a sotva by se to také při *rigorosnosti* a důkladnosti oné doby bylo dovolilo. — Tím vším nabývala zatemňující se už ponenáhlu osobnost Kubatova zvláštního fantastického obestření. Ale nic více.

[3] O t. zv. straně rychtářů ničeho však nevíme.

zasloužilí. Proč o těch vypráví tak velmi málo tradice a proč je nepokládá rovněž za hrdiny? Pověst vykládá nejvíce o Kubatovi a učinila tu, co činívá podání ústní tak rádo: t. j. že snesla vše na jedinou osobu. A proč? Zas tu rozhodlo to snadno se pamatující a rýmující — ata — ata. K zachování jména Kubatova přispěla tedy též značně náhoda.

Co dí historie o těch popravách? Adam z Hradce praví, že trestal poddanskou neposlušnost a vzpouru na základě krutého tehdy zákona o »zemských buřičích«. (Viz i konec dotyčné listiny.) Uvěříme-li psaným pramenům,[1] můžeme dle toho říci tedy tolik, že Kubata se více exponoval v onom hnutí proti méně sirotčí autonomie, odvolávaje se na královské konfirmace odúmrtní listiny, která však zvykové právo sirotčí exekutivy a správy nepotvrzovala. Všecky jiné a ostatní výklady odpadají, neboť ani vědomé a přímé snahy o exempci i appellaci poddaných nelze dokázati. Kubata byl popraven jako soukromník a více se exponující zámožný sedlák a ne jako vůdce, neboť jeho vlastní Zbudov potrestán nebyl a nešel za ním. Důvod popravy Kubatovy byl tedy politický: snahy o proměnu pokladní a účetní samosprávy ve věcech sirotčích a odpor sedláků proti tomu.

Kubata zemřel, obhajuje autonomii; dal za ni život a víc už nelze. Historie dává mu tedy víc, než tradice.

(Dokončení.)

---

[1] Kdyby však mělo pravdu ústní podání (dejme tomu) a Kubata byl stat, ježto odpřisáhnul právo na Blata, pak, přihlédajíce k výše již vytčenému vývoji vlastnického práva na »Blata«, neměl pravdu, nepřísahal správně a tradice Kubatovi jen škodí spíše, než prospívá.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Poslanec Dr. Fiedler o důsledcích volební reformy — Vývozní listy pro ječmen a slad — Návrhy obchodní komory v Terstu k rozvoji rakouské námořské dopravy.

O důsledcích volební reformy promluvil poslanec prof. Dr. Fiedler 10. května t. r. na veřejné schůzi Občanského klubu v Karlíně. Do příštích voleb vstoupí v ucelených svých organisacích dvě velké vrstvy: dělnictvo průmyslové a rolnictvo. Uprostřed těchto dvou organisovaných voličských šiků státi bude třetí neorganisovaná, na množství stran roztříštěná skupina obyvatelstva nezemědělského a nedělnického, již Fiedler označuje jako městské občanstvo, a do které patří vrstvy hlavně v městech žijící (řemeslnictvo, obchodnictvo, průmysl, úřednictvo, učitelstvo, stavy technické a jiná svobodná povolání). Tyto vrstvy nemají již dnes toho vlivu na státní politiku, jaký by odpovídal jich významu. Poměry zhorší se ještě v neprospěch jich, půjdou-li do příštích voleb v té stranické rozháranosti, jaká se v nich dnes jeví.

Za všeobecného hlasovacího práva z 1½ milionu voličů v Čechách připadne přibližně na zemědělství asi 500.000, na ostatní povolání 1 milion voličů, z nichž na venkově (v místech do 2000 obyvatel) bude as 400.000, v městech 600.000. Těchto 600.000 městských voličů rozčleňovati se bude dle povolání takto: samostatných živnostníků a průmyslníků 70.000 (12%), obchodníků 40.000 (6%), příslušníků svobodných povolání (úředníků, lékařů, advokátů, učitelů atd.) 140.000 (22%), dělníků 350.000 (skoro 60%). Dle povolání státi bude tedy proti 250.000 občanským voličům 350.000 voličů dělnických.

Z dnešních stran a vrstev, na které občanské voličstvo městské jest rozštěpeno, žádná o sobě není tak silnou, aby za všeobecného, rovného hlasovacího práva získala převahu nade všemi ostatními. Právě ta vrstva, ve které dnes ruch po ryze stavovském seřadění jest nejživější, totiž vrstva řemeslnictva, nerepresentuje početně ani mezi občanským živlem městským majoritu (jen 30% z občanského, a jen asi 12% ze všeho obyvatelstva měst). Nesdruží-li se občanské stavy v městech, povede roztříštěnost jich se železnou důsledností k tomu, že zastoupení českého národa na říšské radě přejde do rukou organisovaných stran, strany agrární a sociální demokracie.

Zájmy jednotlivých vrstev městských nejsou tak protichůdné, aby nebylo možno jich sjednocení. Daň činžovní, daně potravní tíží všechny. Živnostenská otázka jest vlastně otázkou městskou, souvisíc s blahobytem městských vrstev. Otázka zemských a komunálních financí jest hlavně pro města důležitou. Úřednické otázky jsou sociálními otázkami městskými. Ale též v příčině politické má občanstvo městské důležité úkoly, aby bylo a zůstalo střediskem a nositelem všenárodních našich ideálů politických a štítonošem pokrokových a demokratických zásad. Dle zkušeností v Německu bude všeobecné, rovné volební právo i u nás míti v zápětí silný vzrůst konservativních elementů na jedné a sociální demokracie na druhé straně. Pokrokové elementy občanské budou míti za takových poměrů ve sněmovně důležitý význam a bude jich tam hodně zapotřebí.

Tedy jak společné hospodářské a sociální zájmy městského občanstva, tak politický zájem celého národa vyžadují toho, aby městské občanstvo zachovalo sobě příslušný politický vliv.

Volání po sdružení městského občanstva musí obraceti se ne k politickým stranám, jež opravdovou koncentraci tu neprovedou, nýbrž k občanskému voličstvu v městech.

Namanuje se mi při čtení pozoruhodné rozhledové a programové řeči Dra. Fiedlera několik poznámek.

Snazší organisace zemědělského venkova a průmyslového dělnictva podmíněna jest souběžností hospodářských zájmů jednotlivců i jednotlivých skupin v těchto vrstvách. Souběžnost ta zvláště vyniká v zemědělském venkovu. Pomineme-li zavržitelnou závist jednotlivců nad hospodářskými úspěchy sousedů, jisté výstřelky selského furiantství, v něž časem uvrhá se oprávněná hrdost nad hospodářskou a sociální samostatností, vidíme v hospodářské činnosti sedláků, zvláště pokud nevybočuje z užšího zemědělského okruhu na pole činnosti průmyslové, vzor paralelních hospodářských životních postupů. Sedlák nedobývá a nemusí dobývati majetku na účet svých sousedů. Zájmy jich nejen nekřižují si cestu, nýbrž solidarita a souběžnost jich jest makavě jasná. Hospodářské a stavovské sdružování sedláků jest dáno samo sebou a docílilo by výsledků mnohem úspěšnějších, kdyby technická a obchodní jich vyspělost byla na žádoucí výši. Tato solidarita zájmů vyniká a ve vědomí jednotlivců se tlačí jak při pohromách na př. živelních, morech dobytka atd., tak při událostech a činech blahobyt zvedajících. Prospěch z opravené cesty, nové silnice, z nového společného stroje, z dobře vedeného konsumního neb odbytového družstva, z Raiffeisenky, ze sdružení ku zvelebení dobytkářství atd. jest každému členu tak patrný a je-li obchodní vyspělost členů na přiměřené výši, čísly prokazatelný. Jednotlivé protichůdné zájmy jako na př. soutěž o řádnou čeleď, jsou při tom podřízeného významu a nad to splývají ve svém celku v ostří proti hornictví, průmyslu a městu, jež jim pomocné síly odluzují.

Tato souběžnost hospodářských zájmů jest podmíněna povahou zemědělské výroby, na činitelech přírodních více závislé než na práci lidské a proto ve své expansi obmezené. Soutěž odbytová pro menší území a za celní ochrany ustupuje do pozadí. Sdružování jest usnadněno jak za účely

hospodářskými, tak i politickými. Postup associace jest ovšem zdržován territoriální roztříštěností zemědělských podniků, ta však opět jest stále více paralysována rozvojem komunikací.

Jak ostrý kontrast proti této shodě zájmů, jež v daleko ovšem již matnější podobě vyskytuje se též u dělnictva průmyslového, poskytne nám voličský šik třetí, po jehož organisaci dr. Fiedler volá a jejž nazývá městským občanstvem. Řemeslnictvo, obchodnictvo, průmysl, úřednictvo, učitelstvo, stavy technické a jiná svobodná povolání, zkrátka městské občanstvo, nemají, máme-li na mysli jak celé tyto skupiny, tak jednotlivé hospodáře uvnitř skupin těch, oné souběžné zájmovosti na cestě ku blahobytu, jako zemědělci. Tíha daní činžovních, daní potravních, finance komunální, vše to sdružuje městské občanstvo dočasně k defensivě, avšak i v té není zájmové tendence souběžná, není stejně silna a dokonce se křižuje. Mezi jednotlivými skupinami městského občanstva jsou zájmy protichůdné. Konsumní sdružování úředníků a učitelů i v rozsahu národohospodářsky a sociálně oprávněném příčí se zájmům detailistů a řemeslníků, sdružování detailistů a řemeslníků zájmům velkého a středního obchodu. Rozpor zájmů mezi státními úředníky a ostatním městským občanstvem zvyšován jest osvobozením státních úředníků od přirážek samosprávných a privilegovaným jich postavením dle zřízení obecního. Též uvnitř jednotlivých skupin výdělečných městského občanstva jsou za dnešního kapitalistického hospodaření, za volné soutěže poměry organisaci hospodářské, stavovské a politické nepříznivé. Výroba průmyslová, služby živnostníků více závisí na práci než na přírodních činitelích, mají proto větší expansi než výroba zemědělská, soutěž odbytová jest ostřejší a protichůdnější než při zemědělství. Příliv do městských tříd obchodnictva a řemeslnictva jest příliš rychlý, snaha živnostníka po rozpětí výdělku, po nových zákaznících jde na účet souseda. Jen obchodnicky zdatní řemeslníci a obchodníci probíjejí se ku předu vlastním úsilím, osobními svými přednostmi, nadáním disposičním, přizpůsobivostí k okolí stálé změně podrobenému; křižují při tom dráhu slabým, pohodlným, nedostatečným, málo dbajíce jich volání po solidárnosti a přezírajíce reakční jich snahy po kastovnickém uzavírání stavů, po numerus clausus, po formálním průkazu způsobilosti. Rakouské středostavovské a maloživnostenské zákonodárství svými reakčními výstřelky vzájemné spory středních a malých živnostníků stále rozdmychává. Starost o to, kdo smí prodávati pivo v lahvích, kdo smí bráti míru na šaty nebo spraviti podešev, kdo smí prodávati koblihy nebo teplé párky, zatlačuje a ubíjí zájem na společných otázkách odborného školství a vzdělání dorostu živnostenského, na otázkách úvěrové organisace středního a malého živnostnictva. Jest ovšem mnoho dalších společných zájmů zvláště v oboru duchovní kultury a mnoho městských otázek sociálních, ale uvědomování jich je nesnadné, poněvadž občanská výchova jest nedostatečná. Zájem mass roztříšťuje se jednak na »vysokou politiku« našich poslanců ve Vídni, jednak na ty rakouské maloživnostenské záhadné otázky, na př. je-li hokynář oprávněn prodávati liberecké bačkory. Zástupy mass seženo dr. Hajn s traktátem, komu patří kvartýr na Hradčanech, ale málo lidí seženete na přednášku a rozhovor o otázce bytové. Rozechvění až do těch hrdel a statků zmocní se obyvatelstva královského města

Prahy při zprávě, že země na školství potřebovala by ještě haléř ze sklenice piva, naproti tomu otázka bezvadné pitné vody najde zájmu po většině jen u pivních hotovitelů vodnatých vtipů v Humoristických Listech. Jen živnostenští politikové à la Klofáč odpovídají nízké úrovni politické vyspělosti městského živnostenského občanstva. Čí vinou?

Sotva lze za těchto poměrů očekávati, že by výzvě dra Fiedlera odpovědělo v blízké době městské voličstvo organisací společnou proti organisacím rolnictva a průmyslového dělnictva. Nedostatek občanského vzdělání, dotčená politická dalekozrakost a krátkozrakost měšťanů, rozpory zájmů jednotlivých skupin jsou tomu závadou. I dlouhodobá periodičnost voleb do rady říšské jest překážkou.

Kratochvilným zjevem v minulých dnech bylo, jak p. Mattuš jun. za pomoci klerikálů, orgánu národních socialistů a celé řady celebrit staročeské staré i mladé generace kopíroval a ovšem zkarikoval program dra Fiedlera bez udání pramene, kandiduje za znovuzrozenou programově stranu staročeskou za poslance do rady říšské. Volbou dostalo se dru Fiedlerovi aspoň té satisfakce, že koncentraci městského občanstva politické strany neprovedou a že staročeská strana sotva kdy už bude »nositelem všenárodních našich ideálů politických a štítonošem pokrokových a demokratických zásad«.

Zdá se však též, že výhled dra Fiedlera do budoucnosti a líčení pravděpodobných tendencí parlamentního zastoupení jest poněkud pessimistické, pokud jde o zájmy všenárodní. Rozpor zájmů mezi venkovem, městy a dělnictvem nejeví se ani dnes v tak ostrých konturách, jaké zdá se dr. Fiedler míti na mysli. »Brutální mluva čísel« nebude míti tak smutných pro městské nedělnické obyvatelstvo následků. V Německu vedlo všeobecné právo hlasovací ke vzrůstu sociální demokracie na jedné a konservativních stran na druhé straně, jakož i k úpadku t. zv. měšťanských stran pokrokových. Ale třeba při tom míti jednak na mysli, že nebyly to jen zájmy hospodářské, jež v Německu toto třídění duchů způsobily, měly vliv též otázky náboženské, nebo správněji konfessionální a otázky osvětové vůbec. Dále lze viděti z rozboru a historie dnešních stran konservativních a sociální demokracie, že úkoly městských stran pokrokových převzaly z části oba tábory stran, proti sobě stojících, a že jména značí namnoze již jen »staré firmy«. Žádoucí rovnováha pokroku a tradice v říšském sněmu německém přeměnou tou není valně porušena. Hůře jest dojista v pruském sněmu, v této baště reakce, chráněné zájmovým řádem volebním. Jest městské občanstvo v Německu v úpadku proti venkovu a dělnictvu průmyslovému? Neopatřuje konservativní strana, němečtí agrárníci, povolující válečnou marinu, zájmy průmyslu a expansivního obchodu německého spolehlivěji, než by snad činili pokrokoví zástupci měst? Není sociální demokracie na stráži proti všem reakčním záchvatům? Že i Bülowův kurs agrární ochrany v Německu jest zjevem přechodním a nezpůsobí celku nenahraditelných škod, možno aspoň doufati.

U nás i při převaze zemědělství a širší kompetenci říšské rady jsou přece obavy z brutální mluvy čísel upřílišené. Protiva mezi venkovem a městy není tak nesmířitelná, řada otázek kulturních dělí i spojuje venkov, města i dělnictvo.

*

Cestou sotva schůdnou probíjí se agitace k *zavedení dovozných nebo správněji řečeno vývozních listů pro vývoz ječmene a sladu.* Na místo dřívější sazby 2 M z ječmene a 3·60 M ze sladu za 100 kg. platí v novém smluvním období pro dovoz do Německa celní sazba 1·30 M pro ječmen krmný, 4 M pro ječmen sladový a 5·57 M pro slad. Celkový vývoz ječmene a sladu z Rakousko-Uherska pohybuje se mezi 4½—5½ mill. q. Mnohem více než polovinu tohoto množství odebírá Německo. Snaha stlačiti potřebu dovozu sladového ječmene na míru nejmenší a usnadniti zemědělcům německým, aby hojněji a v kvalitě co nejlepší pěstovali ječmen sladový, vedla Německo k ochrannému clu pro tento ječmen. Naši obchodně smluvní jednatelé nebyli s to, aby Německo odvrátili od postupu tak prudkého proti dovozu sladového ječmene. Zájmy zemědělců v zemích koruny České, v Haliči, Dolních Rakousích a v zemích uherských jsou dojista novým clem německým vážně ohroženy. Vzrušení, jež zmocnilo se vůči nové situaci našich kruhů agrárních, jest pochopitelno. Zájem, jejž má obchod obilní na tomto svém zvláště výnosném zboží a neméně i zájem průmyslu sladařského vzrušení to stupňují. Hledati však nápravy proti nebezpečí hrozícímu z cel německých v listech vývozních, sotva povede k cíli. Stát má dle přání těch, kdož horlí po zavedení vývozních listů, vydávati vývozcům ječmene a sladu poukázky na částku cla, kterou by platiti bylo dovozci stejného množství ječmene do Rakousko-Uherska dle našeho cla na ječmen (2·80 K za 100 kg.). Poukázkami těmi bylo by volno platiti clo z dováženého k nám zboží koloniálního. Agitace pro zavedení těchto vývozních listů marně dovolává se t. zv. dovozních listů pro obilí v Německu. Povaha těchto listů jest za dnešní konstellace obilního trhu v Německu podstatně jiná. Ani nejčipernější a nejbezohlednější pojmová argumentace není s to, aby zastřela fakt ten, že v Německu, odkázaném na dovoz obilí při dovozních listech, nemůže býti řeči o premiích ze státní pokladny na vývoz obilí, že státní pokladna ani feniku nevydá ve prospěch vývozu obilí, jejž by neměla zajištěným při dovozu. U nás jde však ve skutečnosti o vývozní prémii. Vývozce ječmene má dostati za vyvezených 100 q ječmene 280 K ze státní pokladny. Na podstatě věci málo se mění, nedostane-li prémii tu v hotových mincích, nýbrž v cenném papíru. Lze těžko odhadnouti při měnlivé konjunktuře vývozu ječmene effektivní náklad státní pokladny na vyplácení těchto prémií. Vývoz ječmene mimo slad pohyboval se v letech 1900—1904 mezi 2·5 mil. q a 5·3 mil. q neboli mezi 44 a 90 mil. kor., vývoz sladu v týchž letech mezi 1·6 mil. q a 2 mil. q a mezi 45 a 53 mil. kor. V rozpočtu státním objevovala by se dobrodružná ve výši své výdejní položka 10—18 mil. korun ročně. Rozumí se, že bez kontingentování prémií věc ani k diskussi se nehodí. A jak problematickým byl by prospěch, jenž by menším našim zemědělcům vzešel z vývozních listů. Mnoho-li z prémií uvízlo by v rukách exportérů, mnoho-li v rukách těch, kdož by se vývozních listů chopili jako vítaného bursovního papíru. Našim sedlákům byly by vývozní listy záhadným papírem ve výšinách mu. nedostupných se vznášejícím a jen víra v prozřetelnost nějakého říšského rytíře Hohenbluma a jeho českých stoupenců zabraňovala by spásonosný nimbus, jímž podařilo by se agitaci vývozní listy ozářiti. Rytíř Hohenblum v nadšení pro vývozní listy dostal i socialistní záchvaty. Hlásá, že placením cla na kávu

vývozními listy dostane se dělnictvu lacinější kávy. Ale z výšin socialistních fantasmagorií strhl rytíře Hohenbluma na šedivé pole skutečnosti snad až nerytířsky ostře berlínský přítel jeho a vůdce německých agrárníků Ruhland. Napsal v »Landwirthschaftliche Marktzeitung«, že Německo musí dáti na jakýkoliv ústupek vlády naší vůči požadavku vývozních listů v Rakousku jedinou odpověď zvýšením německého dovozního cla na sladový ječmen a slad z Rakousko-Uherska o plnou částku vývozním listem v Rakousku poskytovanou.

Odpor Německa byl by dle všeho neodvalitelným kamenem, zahrazujícím cestu za zavedením vývozních listů i v tom případu, kdyby na prostředek tento pomýšlelo se jen jako na časově silně obmezenou akci nouzovou. Ostatně sotva který náš ministr financí dá své placet k vývozním listům. Málo blahovůle asi věnuje projektu bývalý presidialista dr. Dunajevského nový finanční ministr rytíř Korytowski, na jehož fiskalismus v Haliči polský klub ve Vídni právem či neprávem často si stěžoval. Byl-li fiskalismus Böhma-Bawerka tak úporný, že nebylo vyhověno dojista oprávněnému jak sociálně tak státohospodářsky požadavku po snížení daně cukerní, když po zrušení cukerních prémií ve státní pokladně naskočilo aktivum 18 mil. kor., nebudou ani nástupci Böhma-Bawerka k méně odůvodněným a na nepřekonatelné obtíže narážejícím přáním agrárníků, třeba by kompensando za 18milionové cukerní aktivum byla vymáhána, povolnějšími.

Útěchou při nezdaru agitace pro vývozní listy může našim agrárníkům býti, že zapomněli při své agitaci na to, jak velký prospěch by vyplynul z vývozních listů jich — uherské soutěži.

Ku zmírnění neblahých účinků nových cel v Německu sotva najdou se cesty jiné, než ony, málo lákavé sice, ale též málo doceňované, jež vedou za stálým obchodním a technickým zdokonalováním výroby jak ječmene, tak zvláště sladu a piva. Export průmyslových výrobků z ječmene má ještě za hranicemi odbytiště a bude je míti i v Německu při příznivějším nynějším rozpětí mezi clem na ječmen sladový a slad.

*

Obchodní komora v Terstu předložila sjezdu obchodních komor, po dlouhé době letos opět svolanému, návrhy naléhavých opatření k rozvoji rakouské námořské dopravy. Terstský přístav jest od let předmětem stesků pro svou nedostatečnost. V minulé dopravní sezóně musila býti ve dvou měsících pětkráte doprava zboží po dráze z Terstu a do Terstu zastavena. Nedostatky terstského přístavu budou pro rakouský obchod a průmysl v nejbližší době tím povážlivější a škodlivější, poněvadž provoz na jižním dílu nových alpských drah a na dílčích tratích Assling—Bělák a Assling—Celovec již v letošním podzimu má v život vstoupiti. Velký projekt přístavních novostaveb v Terstu, v dubnu 1904 říšské radě předložený, není dosud uzákoněn a finančně zajištěn a mimo to jest provedení jeho rozvrženo tak, že teprve v r. 1912 má býti ve svých hlavních obrysech dohotoven. Již akce uherského ministerstva obchodu pro rozvoj přístavu ve Rjece měla by býti pobídkou k urychlení prací v Terstu.

Komora terstská vytýká dále, jak opatrnická a neprozíravá jest vláda, odnímá-li linii mexické státní subvenci po dvou letech jejího provozu a obmezuje-li subvenci rakouského Lloydu pro linii jihoafrickou.

Poměrně pozdě vůči jiným státům, zákonem z 27. prosince 1893 zahájena akce v Rakousku na podporu obchodního loďstva námořského. Vydání nového zákona se protahuje a interessenti musí spokojovati se s prodlužováním platnosti uvedeného zákona, původně na 10 let vydaného. Jest zapotřebí, aby nový zákon platil nejméně na 15 let, poněvadž jen za stability poměrů možno nadíti se zdárného vývoje rakouské obchodní mariny.

Síť rakouských plavebních tratí musí býti zhuštěna. Není dostatečných, pokud se týče, není vůbec přímých spojení Terstu s přístavy sicilskými a s Maltou, se severní a západní Afrikou, s Perským zálivem, s východoindickým souostrovím, s Austrálií, s Jižní Amerikou atd. Úloha mezery ty vyplniti připadá rakouské volné paroplavbě a zdar této úlohy jest podmíněn novým subvenčním zákonem s platností pokud možná dlouhou.

Souběžně s podporou námořské plavby musí jíti účinná podpora domácí stavby lodí se zřetelem na súčastněný domácí průmysl. Za platnosti dosavadního subvenčního zákona od r. 1893 do r. 1902 dodaly cizozemské loděnice rakouské a uherské marině za 84 mil. kor. lodí, z čehož na rakouskou marinu připadá 50 mil. kor. Ohromné tyto sumy odplynuly do ciziny na újmu domácího průmyslu a dělnictva. *H. K.*

8. června 1906.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Odborové organisace v Rakousku v r. 1905 — Stavitelé proti odborovému hnutí dělnickému — Mzdové boje a národní sociálové — Dělnická známka — Yorkshire Miners' Federation není povinna hradit zaměstnavatelům škodu stávkou vzniklou — Výstava domácké práce v Anglii — Proskribování dělníků je zasahováním do svobody pracovní — ve Francii.

Zpráva odborové komise rakouské vykazuje neobyčejný vzrůst odborových organisací sociálně-demokratických. Kdežto r. 1892 bylo v Rakousku pouze 724 odborových spolků se 46.606 členy, vzrostl do r. 1902 počet ten již na 1685 spolků se 135.178 členy a od té doby stoupá stále: r. 1903 1866 spolků se 154.665 členy, r. 1904 2274 spolky se 189.121 členy a r. 1905 3111 spolků se 323.099 členy. Obnáší tedy vzrůst členstva r. 1905 133.978 čili 70·85%, kdežto r. 1904 pouze 34.456 čili 25·62%. Ženských členů přibylo 15.347 = 117·56%.

Dle zemí vykazují největší počet organisovaných jak celkově tak poměrně Dolní Rakousy, kde ze 470.625 zaměstnaných jest 117.091 = 25% organisovaných. Čechy mají poměr celkem dosti nepříznivý, neboť z 872.321 zaměstnaných je pouze 94.325 = 10·81% organisovaných. Příznivější poměr má Salzburg: z 15.907 zaměstnaných 3.539 = 22·24% orga-

nisovaných, Štyrsko: ze 107.503 zaměst. 18.693 = 17·38 org., Morava: ze 274.277 zaměst. 37.599 = 13·71% org., Slezsko: ze 108.883 zaměst. 14.496 = 13·31% org. Nejnepříznivější je poměr v Dalmacii: z 8.332 zaměst. pouze 233 = 1·59% org. a Bukovina: z 15.314 zaměst. 508 = 3·32% organisovaných.

Dle odborů stojí na prvém místě počtem organisovaných ovšem typografové, kteří mají 93·18% veškerého dělnictva ve své organisaci. Pomocné síly knihtiskařské jim poměr tento snižují, ale i tak stojí ještě na prvém místě se 77·75% organisovaných r. 1905 proti 73·25% r. 1904. Daleko za nimi stojí přístavní dělníci s 38·46% (r. 1904 rovněž 38·46%), kloboučníci 29·49% (20·86%), kožedělníci 28·51% (16·91%), papírníci a lučebníci 26·92% (11·92%), želez. zřízenci 25·44% (20·77%), malíři, natěrači a lakýrníci 24·31% (9·61%), stavební dělníci 22·76% (9·09%), knihaři 21·75% (17·36%), kovodělníci 20·59% (10·64%), litografové 20·50% (20·28%), porculáníci 20·46% (13·18%), dřevodělníci 18% (11·52%), pekaři 14·15% (12·55%), soustružníci 13·78% (6·90%), sladovníci a bednáři 13·39% (4·42%), sedláři 13·31% (10·12%), horníci 13·07% (8·96%), skláři 11·06% (9·02%), tabákoví dělníci 10·63% (8·40%), ostatní odbory pod 10 procent.

Příjem všech odborových organisací obnášel r. 1905 4,641.726 K 81 h, vydání 3,829.751 K 41 h. Mimo to bylo ze stávkových fondů, vedených zvláště, vydáno 1,164.847 K 95 h. Celkový stav jmění obnášel 5,387.326 K 19 h, z čehož připadá skoro polovice na knihtiskaře, kteří mají okrouhle 2,400.000; za nimi následují kovodělníci se 450.000, kloboučníci se 367.000, litografové se 272.000, stavební dělníci se 206.000, dřevodělníci se 181.000, textilníci se 142.000, pekaři se 106.000, knihaři se stejným obnosem, slévači se 105.000. Jmění ostatních organisací je menší než 100.000 K.

Odborových listů vychází 29 českých v nákladu 110.150 výtisků, 40 německých v nákladu 204.450 výtisků, 5 polských v nákladu 16.700 výtisků a 1 italský v nákladu 630 výtisků.

*

Jak nevraživě pohlížejí kruhy zaměstnavatelů na tento vzrůst organisací, ukázali jsme předešle. Ale přímé vypovězení boje ohlašuje zpráva c. k. úřední korespondenční kanceláře, jež oznamuje z Vídně ze dne 2. června: »Ústřední organisace zaměstnavatelů stavebních živností se usnesla ode dneška vypovědět všechny dělníky odborových organisací, náležejících svazu stavebníků (soc. dem.). Touto všeobecnou výlukou bylo postiženo 60.000 osob. V dělnických kruzích se odhaduje, že během týdne dosáhne počet vyloučených 150.000 osob.« K tomuto ukončení schylovalo se již dávno, a je pravděpodobno, že k podobnému dojde i na Moravě a také v Praze. Zde by svaz stavitelů s panem Quidonem Bělským v čele velice rád k tomuto konci věci dohnal, a to všemi možnými prostředky. Vpletl se i do sporu dělníků malířských, kterým hrozil, nepřijmou-li podmínek nabízených mistry malířskými, že *svaz stavitelů vyloučí všechny stavební dělníky, jichž jména počínají písmenami K až S!* Zde více, než v jiném, by pan Bělský měl býti pamětliv, že nechvalno nám v Nemcích iskati pravdu! Nyní opět plete se pan Bělský i do záležitostí odboru instalaterského, kde zaměstnavatelé téměř bez boje při-

stoupili na požadavky podané dělnictvem. Z důvěrné schůze zaměstnavatelů instalaterských svazem stavitelů (!) na 1. června svolané sotva co dobrého se vyklube. Nepochopitelno je pouze, že menší stavitelé nechají se, po zkušenostech z výluky dřevodělníků nabytých, tak slepě vésti panem Bělským.

Ještě s jiné strany hrozí odborovým organisacím nebezpečí, jež dosud bylo těmito přezíráno: jsou to n á r o d n í s o c i á l o v é. Strana tato v politickém boji naprosto bezvýznamná vystihla, že by mohla poškodit sociální demokracii v boji hospodářském, a obrátila sem svoji činnost. Jak nebezpečnou může se zde státi, dokazují prohrané boje v pivovaře v Plzni a v továrně Joss a Löwenstein v Praze. Pod heslem »pryč s rudým terorem« ve jménu svaté věci národní dělají stávkokaze. Ve skonfiskované brožuře o stávce plzeňské přiznávají, že jednali se správou v »Měšťanské Besedě«; p. Navrátil, u kterého se stávkuje, hledá stávkokaze insertem v »Nár. Politice«, kde výslovně žádá si n á r o d n í d ě l n í k y! Odborové organisace musí upustit od přezírání této podkopné činnosti a naopak všemi prostředky ji hledět zamezit.

Jedním prostředkem v tomto boji má býti také »d ě l n i c k á z n á m k a« zavedená »Odborovým sdružením« na výrobky a zboží zhotovené v dílnách a podnicích, jichž majitel anebo správa uznává odborovou organisaci, s organisací tou nebo jejími důvěrníky smlouvá pracovní a mzdové podmínky a dodržuje ujednaný ceník.

*

A n g l i c k é o d b o r o v é o r g a n i s a c e vyhrály spor, jehož vyřízení bylo dychtivě očekáváno. 14. května t. r. rozhodla horní sněmovna o žalobě Denaby Main Collieries na Yorkshire Miners' Federation na náhradu škody způsobené stávkou, jíž organisace sice neuznala, ale podporovala. Bylo prohlášeno, že vyplácení stávkových podpor členům svazu, již se účastní nezákonné stávky, není činem, za který svaz jako takový mohl by býti činěn zodpovědným. Lord James of Hereford řekl při projednávání této záležitosti: »Kdyby obžalovaní byli něco učinili buď přispěním nebo jinak, aby přiměli odbor horníků ke zrušení jich smluv, byl by svaz vinen. Ale nic takového nebylo dokázáno. Když byla dána podpora — t. j. když bylo odhlasováno vyplácení stávkových podpor, byl nezákonný čin již spáchán, všechny pracovní smlouvy byly již zrušeny, a zaměstnavatelé i zaměstnaní byli ohledně smluv naprosto nevázáni, takže účelem povolení stávkových podpor nebylo ani způsobení ani přivodění nezákonného činu, nýbrž jedině, aby dělníkům bylo umožněno, aby se udrželi, aniž přistoupili na novou pracovní smlouvu se žalobci ani s kýmkoli jiným.« Pojednávaje o tvrzení žalobců, že vyplácení podpor odporovalo stanovám svazu a bylo tedy nezákonné, řekl: »Tento chybný výklad neopravňuje žalobce k zakročení, poněvadž jim do toho nic není, bylo-li peněz špatně užito. Je-li přispívání na t. zv. stávkový fond zákonné, důvod, pro který se upisované peníze sbírají, ať jakkoli se ho dosáhne, nemůže tvořiti nezákonnost.«

Přes to, že toto rozhodnutí je velmi důležito, znamená pro Trade-Unions velice málo, protože se týče zvláštního případu, a není zásadním, takže nutno domáhat se zásadního zákona, že Trade-Unions nejsou po-

vinny hradit zaměstnavateli škodu stávkou vzniklou. O uspíšení takového zákona se jistě postará již nová strana dělnická v anglické sněmovně, zvláště nyní, když horní sněmovna zamítla nepatrnou sice většinou, ale přece jenom zamítla návrh zákona dolní sněmovnou již přijatého, dle něhož nedovoluje se stávkokazům příchod do Anglie.

Po vzoru německém uspořádal Georg Cadbury, vydavatel »Daily News«, výstavku anglické domácké práce. Výstava byla uspořádána v Queenshall a potrvala skoro po celý květen. V prvním oddělení bylo 250 předmětů doma zhotovených, druhé oddělení obsahovalo 22 dělnických dílen. Mimo to byla každý den přednáška na některé thema, týkající se domácké výroby. Mezi přednášejícími nalézají se nejlepší jména, na př. Bernard Shaw.

* *

22. května zabývala se ministerská rada případy, kde majitelé oceláren udali ostatním zaměstnavatelům v okolí 12.000 dělníků, čímž těmto bylo znemožněno najíti práci. Ježto v skutku tomto bylo shledáno zasažení do svobody pracovní, bylo nařízeno úřední vyšetření. Dělníkům, kteří takto přišli o práci, byla ministrem vnitra poslána podpora. — Případ tento nestal se však v Rakousku, nýbrž ve Francii, a týče se událostí ve Villeruptu. Jiný kraj, jiný mrav! *R.*

ŠKOLA.

Prováděcí nařízení zemské školní rady v Čechách k novému řádu školnímu a vyučovacímu dalším krokem k úplnému zklerikalisování obecného školství.

Říšský sněm německý přijal v minulém měsíci zákon, jímž se zaručuje každému úplná svoboda víry a svědomí, a jímž se stanoví, že děti nesmějí býti proti vůli rodičů nuceny k účasti na náboženském vyučování nebo bohoslužbách. V kterémkoli pokročilejším státě europském bylo v poslední době školství vůbec a obecné zvlášť reformováno, dálo se tak v duchu obecného pokroku. Jen u nás v Rakousku jde to ve školství důsledně ve znamení raka.

Říšské zákony školské z roku 1868—9, vyvolané porážkami kulturními, hospodářskými a konec konců i válečnými, byly jedinou světlou, byť i polovičatou výminkou. Papež Pius IX. nazval je v listu ke kardinálům z 22. června 1868 »ohavnými, porušujícími učení a ctihodná práva církve« a prohlásil je »mocí apoštolskou za nicotné a nyní i budoucně neplatné«.

Mocná reakce rakouská nesla těžce ztrátu absolutního vlivu ve školství obecném. Nemohla sice přijaté zákony školské rázem zvrátit, ale použila od té doby každé příležitosti, aby ve školství vliv svůj sesílila, a tím výkonnost nové školy seslabila. Od let osmdesátých minulého století neudála se téměř ani jediná pronikavější změna ve školském zákonodárství říšském a zemských, aby při ní rakouští klerikálové nějakého, byť i sebe drobnějšího úspěchu nevydobyli. Školská novella z roku 1883, orga-

nisační statut pedagogií z r. 1886, definit. řád školní z r. 1905, nové pokusy o reformu učitelských ústavů v duchu zpátečnickém jsou vedle celé řady drobnějších vymožeností v zemských zákonodárstvích nejhlavnějšími mezníky na cestě vedoucí k úplnému zklerikalisování rakouského školství.

Nedávno byl na těchto místech podroben kritice definitivní školský řád, který nejen zachoval a utužil, ale i rozmnožil všechny vymoženosti, jichž se klerikálové rakouští od školní novelly domohli. Řád tento vejde počátkem nejbližšího školního roku v platnost. Zemským úřadům školským uloženo, aby k němu vypracovaly t. zv. prováděcí nařízení.

Zemská školní rada v království Českém nejvíce si přispíšila a ve třech neobvykle rychle za sebou následujících zasedáních a neobvyklým způsobem přijala proti minoritnímu votu menšiny prováděcí nařízení, nad nimiž, když objevila se ve veřejnosti, pokrokovější veřejnost byla uvedena v pravý úžas. Klerikálně-byrokratická většina zemské školní rady rozšířila si zcela nezákonně svoji kompetenci a v prováděcí nařízení vsunula podloudně ustanovení, o nichž v definitivním řádě školském, ministerstvem vyučování vydaném není vůbec ani zmínky.

Definitivní řád školský a vyučovací mluví v § 67. p o u z e o p o v i n n o s t e c h u č i t e l ů d o h l é d a t i k n á v š t ě v ě š k o l y. Průvodní nařízení rozšiřuje tuto povinnost také na d o z o r k n á v š t ě v ě p r o h l á š e n ý c h n á b o ž e n s k ý c h c v i č e n í. Dozor tento nemůže vykonávati výhradně jen učitel náboženství, který často mši slouží, ani učitel, který provází hrou na varhany zpěv dětí. Místní učitelská konference na vicetřídních školách má rozhodnouti o tom, jak je třeba dozor tento vykonávati, při čemž má přihlížeti k tomu, aby jednomu učiteli nebylo dozírati k více dětem, než je skutečně možno. Zde tedy zemský úřad školní překročil meze své kompetence zcela nelegálně, a osvojil si právo stotožniti dvě věci úplně různé, to jest docházku školní s docházkou k náboženským cvičením, a rozšířiti povinnost světských učitelů na věc, o níž se školní řád v uvedeném § ani nezmiňuje. Zemská školní rada postavila se tak nad ministerstvo vyučování, jemuž je přece podřízena. Většina zemského úřadu školního nepostarala se o nařízení, aby jednomu učiteli nebylo přikazováno k v y u č o v á n í více dětí, než je možno, neučinila pranic k zamezení nejtěžší překážky vyučování, t. j. zhoubné přeplněnosti tříd žactvem, za to s pochopitelnou úzkostlivostí ustanovila, aby učitel n e d o z í r a l při náboženských cvičeních »k více dětem, než opravdu je možno.«

Paragraf 70. školního řádu ustanovuje, aby z a m e š k á n í š k o l y bylo denně zapisováno podle školních půldnů ve třídním katalogu. Prováděcí nařízení k tomu ustanovuje, že o m e š k á n í n á b o ž e n s k ý c h c v i č e n í má býti poznamenáno vždy, pokud se týče neděle. Jindy jen tenkrát, jsou-li dítky příslušného vyznání podle předpisů pro školu platných zavázány k návštěvě cvičení takových, a navštívilo-li příslušné dítě školu v půlden, po povinných službách božích následující. Učitelské konference mají rozhodovati, jak jest obmeškání takových cvičení vyšetřovati a zaznamenávati.

Dosud se zaznamenávala pouze docházka do školy. Úřední knihy mají také jenom rubriky »Výkaz docházky školní« a ani v nejnovějších tiskopisech školních, v těchto dnech vydaných, není ve smyslu školního řádu žádného označení pro docházku do náboženských cvičení. Mimo to nestává ani platných předpisů o tom, ve kterých dnech všedních jsou dítky příslušných vyznání povinny účastniti se náboženských cvičení, a kterých. Prováděcí nařízení odporuje také v tomto bodě jak základním zákonům říšským, zaručujícím svobodu občanů, tak definitivnímu řádu školnímu, který mluví pouze o docházce do školy. Ustanovením, že má býti zaznamenáváno zameškání náboženského cvičení jen tehdy, navštíví-li dítě školu v půlden po povinných službách božích následující, svádí se rafinovaně mládež školní, resp. rodiče nebo zástupci její k zanedbávání školy po náboženském cvičení, v kterémžto případu se má zameškání ono přejíti mlčením. Nesvědomití rodičové, — a kde jich není? — jsou tu přímo vybízeni k neposílání svých dětí do školy v příslušných dnech.

Náboženská cvičení konána jsou po většině v místnostech nevětraných a nevytopených. Kde zmizela jindy tak úzkostlivá péče školních úřadů o zdraví dítek, klesá-li teplota školních síní pod 13° R? Kdo obstará dětem chudých rodičů potřebný teplý šat a obuv, aby na zdraví svém, na němž přece jak státu, tak zemi tolik má záležeti, při nucené návštěvě náboženských cvičení škodu neutrpěly? Je přece známo, jak značné množství nastuzenin odnášejí si již nyní děti z návštěvy nevětraných a nevytápěných kostelů.

Podle dalšího odstavce průvodních nařízení, neuzná-li se obmeškání náboženského cvičení omluveným, a nebylo-li téhož dne obmeškáno také školní vyučování, proti němuž bylo by postupovati způsobem, nařízeným v zákoně z 19. února 1870 č. 22 z. z., má býti dítě, o něž jde, nejdříve tázáno po příčině obmeškání, a nebude-li moci uvésti důvodné omluvy, napomenuto nejen od učitele náboženství, nýbrž i od učitele třídního a správce školy. Zůstane-li napomenutí toto bez výsledku, mají býti rodiče dítěte nebo jejich zástupci od správce školy předvoláni a na povinnost svou upozorněni. Shledá-li se při tom, že náboženské cvičení bylo omeškáno vinou dítěte, má býti užito přiměřeně trestů, předepsaných § 82. ř. šk. a vyuč.; ukáže-li se však, že vina jest na straně rodičů, oznámí správa školy, předkládajíc výkaz zameškání školy, jména jejich místní školní radě, která rodiče předvolá a buď je opět na povinnost upozorní, anebo, činí-li rodiče tvrdošíjný odpor, předloží okresní školní radě přiměřené návrhy. Nařízení nedoporučuje trestání omeškání náboženských cvičení peněžitou pokutou nebo vězením, ale dává možnost předvolávati rodiče do sídla okresní školní rady a jen v případech, kde by prostředek tento pomoci nezjednal, má býti užito proti rodičům dítek přísnějších trestů.

Dosavadní výsledky náboženského vyučování ve školách obecných a měšťanských, obstarávaného ve větších obcích zvláštními učiteli náboženství (katechety), na venkově pak členy duchovní správy (faráři a kaplany), musí býti jistě velmi neutěšené, když má býti účast mládeže školní při cvičeních náboženských násilně vynucována prostředky výše

uvedenými. Zástupcové privilegované rakouské církve v zemské školní radě nevědí, že cit zbožnosti musí vyrůstati v srdcích mládeže zcela samovolně, a že se nedá nařizovat, vynucovat a kontrolovat ani prostředky sebe přísnějšími? Jak farizejsky je nařízení v tomto bodě stylisováno! Na dítě, omeškající náboženské cvičení vlastní vinou, má býti užito celé stupnice disciplinárních trestů. Při vině rodičů nedoporučují se peněžité pokuty a vězení jen při počátcích, později při opakování se přestupku možno zakročiti třeba se vší přísností. Z počátku doporučí se možnost předvolávati rodiče do sídla okresní školní rady. Ze mnohých školních obcí bývá do sídla hejtmanství až 5 i 7 hodin cesty. Nebude velice účinným hmotným trestem pro dělníka, ztratí-li při této cestě pracovní den, nebo i dva, a utratí-li při tom značnější obnos peněžní, jejž by jinak pro dobro svých dětí mohl obrátiti? Autorita církevních učitelů náboženství nestačí k dohánění školních dětí do náboženských cvičení, rekrutuje k tomu tedy průvodní nařízení nejen celý sbor učitelský se správcem školy v čele, ale i místní a okresní školní radu s veškerou její trestní právomocí.

Průvodní nařízení nemohlo podříditi správce školy se sborem učitelským katechetům, t. j. učitelům náboženství, ustanoveným školními úřady, neboť i definitivní školní řád a všechno ostatní školní zákonodárství vytýká jasně, že katecheti mají nejen všechna práva, ale i všechny povinnosti světských členů sboru, tedy i také povinnost v mezích zákona správce školy poslouchati. Okolnosti však, že definitivní školní řád odlišuje všude učitele náboženství, školními úřady ustanovené, od učitelů náboženství, kteří jsou členy duchovní správy, jimž povinnosti ke škole ve mnohém nadlehčuje, užilo se chytře k tomu, že tito učitelé náboženství zprostili se průvodním nařízením vší závislosti ke správcům škol, ano že učinili se do jisté míry instancí škole nadřízenou.

K § 134. vytýká průvodní nařízení zcela zřejmě: »Správce školy jest oprávněn a pro případ potřeby také povinen obcovati vyučování náboženskému; je oprávněn a povinen s učitelem náboženství o záležitostech, týkajících se školního pořádku a o výchovných prostředcích, zvláště těch, jež hledí ke kázni školní, se raditi, ale nepřísluší mu vykonávati vliv na obsah a způsob vyučování náboženství. Náleží-li učitel náboženství duchovní správě, není správce školy oprávněn, dávati mu napomenutí a pokyny a činiti mu výtky.« V dalších odstavcích průvodního nařízení zprošťují se »k žádosti katolických úřadů církevních v Čechách« učitelé náboženství, náležející duchovní správě povinnosti navštěvovati učitelské konference těch škol, kde náboženství vyučují. Správce škol má však při pozvání ke konferenci sděliti nejen pořádek, nýbrž »zvlášť také upozorňovati učitele náboženství, k duchovní správě náležejícího, na př. podtržením červenou tužkou, na ty předměty denního pořádku, které přítomnost jeho v poradě činí žádoucí. Ku přání takových učitelů náboženství může se porada o předmětech, jež zvláště jeho se dotýkají, do jiné konference přeložiti. Konečně dává nařízení kaplanům a farářům náboženství vyučujícím právo nejvyššího schvalování protokolů o poradách učitelských sborů na čestném místě »upro-

střed mezi podpisy předsedy konference a ostatních osob učitelských.« Na protestních schůzích proti prováděcím nařízením zemské školní rady bylo právem poukazováno na pedagogické důsledky fakta, že správce školy nebude oprávněn učiteli náboženství, náležejícímu duchovní správě, nic vytýkati. Autorita všech venkovských správců, na jejichž školách vyučují téměř všude faráři a kaplani, vydává se tímto nařízením přímo ve psí. Žactvo má názorně poznávat, kdo ve škole vlastně poroučí, a kdo jest jeho představeným. Ke škole klerikální není od těchto nařízení již ani krok.

Naše veřejnost, ve své většině tak vlažná ke snahám klerikálním, ocitá se u fakta, že zemský úřad školní pro království České první v Cislajtanii uskutečňuje plnou měrou přání biskupských konferencí. Většina zemské školní rady je tak zaslepena, že pro samou horlivost vyhověti přáním episkopátu nedbá vlastního smyslu definitivního školského řádu, že jde daleko za meze své kompetence, že nedbá základního zákonodárství školského a v prováděcí nařízení vtlouká násilně to, co ve školním řádu není vůbec obsaženo. Ignoruje v nařízeních osobní přesvědčení učitelů, které snižuje prostě na dozírací orgány při cvičeních náboženských. Porušuje hrubě interkonfesijní ráz obecného školství, daný základním říšským zákonodárstvím. V odborných kruzích právnických je jedno přesvědčení, že ve státě, v němž ovládá normálně vyvinutý cit právní, v němž jednotlivé úřady znají míru své pravomoci, průvodní nařízení, která přijala většina zemského úřadu školního, a která jsou v odporu se základními říšskými zákony školními, nemohou býti potvrzena. —*n*—

SAMOSPRÁVA.

Úmrtí Františka Schwarze — Návštěva Slezanů v Praze — Hospozínský obecní dům — Valná hromada Jednoty samosprávných úředníků — Reforma okresních hospod. záložen — Zákon o pensích obvod. a obec. lékařů — Dvojí konkurs na místo ředitele měst. úřadů v Pardubicích.

Když psali jsme jubilejní vzpomínku o řediteli Františku Schwarzovi v čísle březnovém, nenadáli jsme se, že v nejbližších Rozhledech samosprávných podáme zprávu o jeho úmrtí. Schwarz zemřel dne 7. května 1906 v 66. roce věku svého.

*

O svatojanské výstavě zavítali do Prahy Slezané. Přijeli se do Prahy potěšit a posílnit pro jarý boj, který »pro tu naši mateřštinu« podnikají s byrokracií a Němci. »Čas« a některé moravské listy věnovaly při tom pozornost samosprávnému jich zápasu a volaly po slezském sekretariátu. »Čas« opakoval návrh, aby pražský magistrát místo to dotoval tak, aby sekretář byl úředníkem magistrátu extra statum. Sekretář vedl by především redakci odborného listu, bez něhož zápas bude těžký. České obce měly by udržení listu podporovat povinným odběrem. Krom toho

měly by okresní výbory české položiti základ založením fondu, do něhož by každý složil 100 korun. Návrh neměl by zapadnouti. Poláci budou míti docela dva sekretáře ve Slezsku a my nemůžeme se zmoci ani na jednoho. V Čechách nedovedeme dobře pochopiti význam sekretariátu pro Slezsko. U nás o samosprávu a její okresní organisaci jest celkem dobře postaráno okresními výbory, u nichž působí po většině absolvovaní právníci. To ale ve Slezsku není. Tam je nouze i o obecní tajemníky. A právě proto by tolik znamenala národní instituce sekretáře — dobrého odborníka samosprávného — pro udržení, povznesení a rozvoj samosprávy ve Slezsku. A jaký význam má uvědoměle vedená a udržovaná samospráva pro zdravý postup českého života vůbec, o tom netřeba šířiti slov; toho důkazem je minulost v království a přítomnost v markrabství. Proto doufáme, ba přímo žádáme, by otázka slezského sekretariátu se dostala v úvahu a k řešení na program brněnského sjezdu samosprávného.

*

Podřipská obec Hospozín zamýšlí postaviti obecní dům a vyzvala moravského architekta Jurkoviče, aby vyhotovil projekt. Jurkovič zajel do okresu, prohlédl kraj i staré památky a sestavil projekt, jenž reprodukován byl ve Věstníku samosprávném a národohospodářském (čís. 7. a 8.). Projekt doprovozen jest článkem red. Harmacha »Obecní dům«. Potřeba obecních domů stává se akutní pro každou větší obec. Jest tudíž krok Hospozínských občanů, dáti si myšlenku rozřešiti umělcem tak svérázným a lidovým stavbám rozumějícím, jakým jest Jurkovič, nejvýše pozoruhodným. Nuž a jak si počíná Jurkovič? Stavba sestává ze dvou částí: vlastního obecního domu a útulny pro děti. Ve vlastním domě hlavní součást tvoří imponující obecní sál — shromaždiště obce vůbec. Za sálem opatřeným podiem umístěny knihovna a museum s archivem v přízemí a Raiffeisenka v I. poschodí. Pravá součást obecního domu věnována jest v přízemí účelům obecního úřadování. V I. poschodí místnosti určeny jsou pro spolky a za byty obecních zřízenců. Druhý díl tvoří útulna pro mládež, rodiči, za práci jdoucími, opuštěnou. Nesnadno bylo řešiti Jurkovičovi problém v kraji podřipském, na památky starého lidového stavitelství tak chudičkém. A problém vyjadřuje red. Harmach takto: »Obecní dům, dům obce, občanstva, měl by ve své tvorbě zobraziti cítění a smýšlení občanstva, měl by býti i obrazem přírody, která obci vtiskla podobu. Naše obce staré byly tak rozmanité, tak různotvárné. Dle polohy, rozlohy, disposic staviva a krajinného útvaru lišily se ty památné stavby a podoby obcí . . .«

Hospozín leží v rovině beze stromoví, lesů, řeky, hor. Jen Říp ojediněle rovinu ruší. Stavební materiál jest toliko kámen opukový, pěkně barvený. Ze starých památek vynikají staré pavláčkovité výměnice. Věže kostelní jsou nízké se střízlivou střechou.

Nuž a to postihl Jurkovič a kámen, neomítnutý, nechal promlouvati vlastní mohutností. Detaily balkonu a seskupení a v sebe zasahování štítů střech jest zvláště zajímavé. Jakoby chtěl zachytiti hrou střech obec. domu perspektivu střech celé dědiny. Střízlivou vížkou vyznačuje druhý chrám obce, chrám občanské svobody.

Projekt jest pokusem pozoruhodným. Jest to protest proti barbarskému ničení malebnosti našich slovanských dědin tím hluchým stavebním nevkusem, které najmě na Podřipsku se zahnízdilo. Jest potřebí dáti opět ráz, vkus, umělecký švih našim lidovým stavbám. A tu právě obecní domky by měly býti popudem a příkladem k následování. Kéž povšimne sobě projektu naše umělecká obec i naše bohatší obce a městečka a kéž povzbudí obě strany ke vzájemnému navazování styku za skvělým cílem: znovuvybudování krásy staveb našeho venkova! V témže sešitě upozorňuje redakce na dvě směrodatná díla německá: Gurlittovo: Uiber Baukunst a Sohnreyův: Kunst auf dem Lande.

*

Jednota samospráv. úředníků českých konala 6. května řádnou valnou hromadu. Hromada přivodila úplnou změnu v předsednictvu. Za Lišku a Řezníčka nastoupili Axamit, Soběslavský a býv. jednatel Materka. Ve výboru — povšimli jsme si — zasedají zástupcové všech různých oborů samosprávného úřednictva. Jest to perspektivou pro budoucnost, že prováděna bude v Jednotě organisace úřednictva dle oborů, jíž v čele by stál ústřední výbor? Zdá se nám pak, že bude nutno záhy přizpůsobiti novým poměrům i celou organisaci práce v Jednotě. Vedle ústředního výboru, v němž zastoupeny by byly delegáty svými kraje i odbory úřednické. fungovati by měl organisační výbor, sestávající ze členů-organisátorů, žurnalistický odbor, opatřující žurnalistickou agitaci, vzdělávací odbor, soustřeďující v sobě literáty samosprávné a přednáškovou činnost, podpůrný odbor, řešící otázky pojišťování a podpor. Nepřišla by takováto dělba práce k duhu Jednotě i členstvu jejímu?!

*

O svatodušní pondělí sjeli se v Praze delegáti okr. hospodářských záložen, by si pohovořili o změně zákona o okr. hospodářských záložnách. K sjezdu dal popud reformní návrh posl. dr. Fiedlera, Práška a dr. Viškovského ze dne 11. října 1905, aby se zřídilo bankovní středisko pro okr. hospodářské záložny. Návrh přivodil obšírný oběžník zemského výboru, kterým jak okresní výbory, tak záložny vyzvány byly, by podaly svá dobrozdání o návrhu Fiedlerově. Z popudu toho svolala Jednota záložen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v Praze anketu, v základě jejímž sdělána jest osnova zákona nového pro okresní hospodářské záložny.

Osnova tato si přeje:

1. aby záložny mohly zřizovati filiálky i mimo zastupitelský okres, zvláště tam, kde dosud záložen nestává;

2. aby ku zvýšení jmění přikazovaly se ze zákona všechny dosud nerozdělené kontribučenské peněžité fondy;

3. aby záruku za záložnu převzal okres, naproti čemuž se mu vyhrazuje právo voliti čtvrtinu členů ředitelstva;

4. aby zřízeno bylo bankovní středisko, aby se souhlasem zemského výboru mohly býti akcie tohoto peněžního ústavu záložnami kupovány a aby záložnám byl zajištěn převážný vliv na správu banky;

5. aby se směly přijímati vklady do libovolné výše;

6. aby se mohly poskytovati půjčky též okresům a nerolníkům, na domy a cenné papíry;

7. aby se reservního fondu mohlo používati k zakoupení cenných papírů bankovního střediska a rakousko-uherské banky;

8. aby se mohlo při hypotekách upláceti i ½% z kapitálu, aby výpověď na hypoteční dluh byla pololetní, aby pro udělování hypotékární zápůjčky byl měřítkem 30násobný katastrální výnos;

9. aby se rozšířila činnost ředitelstva na úkor valných hromad;

10. aby úřednictvo založen bylo postaveno na roveň úřednictvu okr. zastupitelstev.

Návrh osnovy schválen byl o svatodušní schůzi spolu s resolucí, navrženou posl. Fr. Dostálem, aby pracováno bylo o přiznání sirotčí jistoty vkladů záložen ských. —

Otázka je značně komplikovaná existencí záložen Raiffeisenských, jež pobraly většinu osobního úvěru okr. hospodářským záložnám, a s druhé strany spořitelen, hypoteční banky a sirotčích pokladen, jež pobraly hypoteční úvěr.

Z toho důvodu těžko půjde reforma ku předu na zemském sněmu; narazí na odpor příznivců Raiffeisenek, jež volají po úplném zrušení okr. hospodářských záložen. Najde zemský výbor nějakou střední cestu, organicky přiřaďující oba typy ústavů pro opatřování selského úvěru?!

*

Zákon, kterým upravil český sněm výslužné obecních a obvodních lékařů, došel dne 17. dubna nejvyšší sankce. Dnem vyhlášení, t. j. 10. květnem, nabyl moci práva. Hlavní zásady zákona jsou: Nárok na výslužné nastává po 11leté nepřetržité službě po prokázané trvalé služební neschopnosti. Při výměře výslužného činí kvota pensijní po 10 letech 40% zákonného minimálního platu a vzrůstá každým rokem o 2·4%. Doba, ve službě stejného druhu jinde v Čechách strávená, se započítává. Odbytné rovná se platu jednoho roku. Vdovský plat rovná se polovici obnosu, který zákonem jako minimální plat obec. a obv. lékařů jest stanoven. Opětným provdáním vdovský plat přestane. Příspěvek sirotčí vyměřuje se sumou, rovnající se čtvrtletně vdovskému platu; úhrnem ale nesmějí sirotčí příspěvky převyšovati výměru vdovské pense. Čtvrtletní úmrtné rovná se 25% lékařského ročního minimálního zákonného platu. Vdovský plat i sirotčí příspěvky však lze přiřknouti jen tehdy, měl-li lékař v době smrti již právo na výslužbu; jinak mají vdova, příp. dítky nárok na odbytné, rovnající se poloviční mu platu vdovskému. K zajištění nároků zaopatřovacích zřídí výbor zemský »Pensijní fond pro obecní a obvodní lékaře v království Českém«. Do fondu složí každý obecní a obv. lékař při udělení definitiva 100 K, mimo to budou ročně platiti lékaři 3% a fond zemský přiměřenou kvotu (12·5%). Zákon vztahuje se na všecky lékaře, nepřevyšující 40. rok věku svého a podpůrně i na všecky starší, požádají-li o to. Zemskému výboru náleží potvrzovati jmenování a pensionování obec. a obv. lékařů. Zákon je zásluha neúnavné horlivosti p. přísedícího Žďárského. Zákonem tím doplněna úprava právních a hmotných poměrů jedné z nejmladších kategorií samosprávného úřednictva.

Zákon upozornil na něco: na ústřední pensijní pokladnu. Zvedáme tento požadavek jako jeden z nejdůležitějších pro samosprávné úřednictvo. Alespoň zemská pensijní pokladna kdyby tu byla, aby nemohl

býti uštván a na dlažbu vyhozen nepohodlný úředník a jeho pensijní nárok ve psí vydán!

*

V Pardubicích vypsali místo ředitele městských úřadů. O místo se (dle Osvěty lidu) hlásila pouze jediná síla, která plně vyhovovala přísným podmínkám konkursu, odpovídajícím důležitosti a odpovědnosti místa: plné kvalifikaci právnické, a tříleté nejméně praxi chefovské. Mimo ni podáno 5 žádostí. Městská rada pardubická nevěděla si s obsazením rady. Konečně rozhodla, že není možna při tomto stavu konkurence a navrhla zastupitelstvu nový, volnější konkurs, v němž upuštěno od podmínky tříleté praxe chefovské. Dlužno upozorniti na tuto praktiku, která přivoďuje onomu jedině vyhovujícímu žadateli možnost ztráty onoho místa, jež mu právem dle přísných podmínek prvého konkursu náleželo. Jest ovšem možno zajisté k žádosti jeho přihlédnouti i po vypršení lhůty druhého, volnějšího konkursu, přes to ale odjímá se mu nyní možnost právního opravního prostředku pro ten případ, kdyby nedbala rozhodující většina přísnější podmínky prvého konkursu a zadala místo třeba začátečníku, vyhovujícímu věkem a studiemi.

LITERATURA.

KAROLINA BRONTËOVÁ.[1]

Karolina Brontëová narodila se r. 1816 v Thorntonu (v Yorkshire), odkud se její otec, anglikánský duchovní, po čtyřech létech přestěhoval do Haworthu; tam prožila Karolina skoro celý svůj život. Haworth byla malá dědina v krajině neúrodné a bez krás přírodních. Za farou táhla se lada, vřesem pokrytá, jež nám Brontëová tak často v románech svých popisuje. Velká část obyvatelstva byla zaměstnána v továrnách na sukno. V drsné krajině a mezi drsnými Yorkshiřany vyrůstalo šest dětí Patrika Brontë, muže vášnivého, samotářského a přísného. Vyrůstaly brzo bez matky, která zemřela, když bylo Karolině pět let. Otec málo si jich všímal, s dospělými lidmi málo a s dětmi nic se nestýkaly, byly odkázány samy na sebe. Tak žily životem svým, v němž divně se mísily dojmy přístupného jim světa vnějšího s výtvory jejich dětských představ. Nebylo hraček, nebylo obrázků, ale brzy přišly knihy a noviny — politisovalo se, jména osob politicky činných byla dětem docela běžná; jejich ideálem, zvláště Karolininým, byl lord Wellington. R. 1824 poslány nejstarší čtyři dcery, mezi nimi Karolina, do školy v Cowan's Bridge u Leedsu. Jak se jim tam vedlo, poznáváme z »Jane Eyre« (Cowan's Bridge = Lowood v tomto

[1] E. Gaskell: The Life of Charlotte Brontë 1857; Leslie Stephen: Dictionary of National Biography. Vol. VI. 1886; E. Montégut: Écrivains Modernes d l'angleterre. 1885; N. Trepka: Sestry Brontëovy. Literární Listy 1898; M A. Ward: Introductions to the Works of C. B. 1899; A. Birrell: Life of Ch. Brontë.

románě). Za rok vzaty domů, a tam zemřely dvě nejstarší ve věku 12 a 11 let na rodinnou nemoc — souchotiny. (V Heleně Burnsové v »Jane Eyre« líčena nejstarší, Marie.) Po šest let žily pak ostatní děti, děvčata Karolina, Emilie a Anna a chlapec Branwell doma. Chodily samy hodně na lada, četly, co jim do ruky přišlo, skládaly si povídky a divadla, znaly politickou situaci Anglie i Evropy, ale mezi lidi nepřišly — plachost, uzavřenost, hloubavá snivost zůstala dívkám po celý další život.

R. 1831 patnáctiletá Karolina poslána znovu do školy v Roeheadu. Plachá, nervósní, krátkozraká, drobná a nevzhledná, překvapovala své spolužačky a učitelky jak nevědomostí základního školského vzdělání, tak znalostí politickou a poetickou. Mezi spolužačkami našla si později vzory pro Růženu a Jessy Yorkovy a pro Karolinu Helstonovou (v »Shirley«), a z vyprávění učitelčina dobře si zapamatovala o nepokojích v Yorkshire, jak dělníci rozbíjeli továrny a stroje. Po roce vrátila se domů. Starost o otcovu domácnost, procházky, kreslení a čtení byly hlavním jejím zaměstnáním. A zvláště čtení; z listu k přítelkyni z té doby poznáváme, že znala přední básníky anglické starší i nové, a různé anglické historiky, životopisce a přírodopisce. Ale do Londýna jí píše: »Kdybych byla Vámi, nestarala bych se mnoho o čtení ve velkém městě. Užívejte svých očí a pozorujte sama, a aspoň na čas odložte brejle, které si vypůjčujeme od spisovatelů.« Na škole roeheadské stala se učitelkou a měla u sebe sestru Emilii, později v Dewsbery Annu, ale na konec octly se sestry zase doma. Anna byla pak vychovatelkou na různých místech; Karolina také se o to pokusila, ale po dvojí krátké zkušenosti viděla, že nehodí se pro toto zaměstnání, a vrátila se domů. Odmítla dvě nabídnutí k sňatku. Poslala listy Southeyovi s básněmi a Worthwordovi s povídkou, a dostala od obou vlídné listy, které ji přiměly k tomu, že přestala myslit na dráhu literární.

R. 1842 Karolina a Emilie se rozhodly jeti do Brusselu do pensionátu, aby se naučily řádně francouzsky, po případě německy, a zařídily si pak školu doma. Karolině bylo 26, Emilii 24 let. Byly ve škole manželů Hégerových a naučily se, čemu chtěly. Podivně se tam lišily od ostatních žaček vzezřením, povahou, vychováním náboženským i národním cítěním. Vrátily se po roce domů, ale Karolina zase šla k Hégerovým jako učitelka angličtiny a zůstala tam celý rok. »Vrátila jsem se do Brusselu po smrti své tety, proti svému vědomí, puzena něčím, co se mi zdálo být tehdy neodolatelným. Byla jsem za svou sobeckou pošetilost potrestána tím, že jsem ztratila víc než na dvě léta štěstí a duševní klid.« To, co tam prožila, vypsáno je v románě »Villette« (= Brussel). A prožila mnoho. Byl to krušný rok, a zvláště o prázdninách, kdy byla v ústavě skoro úplně sama, »chorá srdcem, chorá touhou po domově«, nervově rozrušená osamělými dny a bezesnými nocmi. Scéna ve »Villette«, kdy učitelka Lucy Snowová, protestantka, ve chvíli zoufalého stesku a opuštěnosti jde do zpovědnice ke katolickému knězi hledat útěchy, ač ví, že jí tam nalézti nemůže, je líčena podle skutečnosti. V lednu 1844 vrátila se domů. Školy sestry neotevřely, protože se jim nikdo nepřihlásil.

Žily tedy Karolina a Emilie doma s otcem a bratrem Branwellem, který byl metlou celé rodiny. Skvěle nadaný, kdysi pýcha a naděje otce

i sester, zkazil se a žil doma, úplně schátralý, oddaný pití a požívání opia, se záchvaty »deliria tremens«. Takové byly její tehdejší životní okolnosti. »Život ubíhá; brzy mi bude třicet let: co jsem vykonala?« psala v té době. Plány na zařízení školy se nezdařily, přítomnost byla trpká, myšlenky na budoucnost ještě trpčí — čím život vyplnit? Ze života utíkaly se dívky do fantasie — všechny tři, nevědouce jedna o druhé, psaly básně. Náhodou dorozuměly se, a r. 1846 vydaly společně své básně pod pseudonymy Acton (Anna), Currer (Karolina) a Ellis (Emilie) Bell. Sbírka nevzbudila pozornosti — a také jedině Emiliiny básně byly nadprostřední.

V tu dobu otec oslepl a teprve po čase operací nabyl zase zraku. A v té době sestry psaly každá svůj román: Karolina »The Professor«. Emilie »Wuthering Heights«, Anna »Agnes Grey«. Rukopisy cestovaly po nakladatelích, Emilie a Anna konečně nakladatele našly, Karolinin »Profesor« ne, a byl vydán teprve po její smrti. Ale zatím psala Karolina nový román »Jane Eyre«, jehož hrdinkou byla stejnojmenná vychovatelka. Kdysi tvrdily mladší sestry, že hrdinka každého románu musí býti krásná, aby dílo mělo úspěch. »A já vám dokážu, že úspěch může míti i hrdinka tak ošklivá, jako jsem já sama,« odpověděla Karolina. A také dokázala.

R. 1847 vyšel román »Jane Eyre« a měl úspěch kromobyčejný. Ale ani obecenstvo, ba ani sám nakladatel neznali autora, nevěděli, je-li muž nebo žena. Později teprve Karolina dala se poznati nakladateli.

Následující doba byla trudná pro Karolinu: v září r. 1848 zemřel Branwell, v prosinci Emilie, r. 1849 Anna. Smrt bratrova byla pro rodinu osvobozením, ale smrt sester byla pro Karolinu ranou osudnou. Se sestrami zemřely jí přítelkyně a družky osamělého jejího života — nyní byla úplně opuštěna. Jména Emilie i Anny jsou i literárně nerozlučně spojena s jménem Karolinným. Anna udržuje se jen jménem své sestry — byla jemná a slabá i v životě i ve svých básních a dvou románech, — ale Emilie i bez Karoliny zajistila si význačné místo mezi spisovatelkami anglickými jediným svým uvedeným již románem. Vynikající, ne ojedinělé hlasy staví Emilii nad Karolinu a »Wuthering Heights« srovnávají s Shakespearovým »Králem Learem«.

Trojí smrt v rodině na dlouho zastavila další postup románu »Shirley«, který měla Karolina rozepsaný. Teprve po smrti Anniné pokračuje kapitolou význačného názvu: »Údolí stínu smrti«. R. 1849 vyšel tento román. »Shirley« prozradila její anonymitu. Poměry a osoby jedné části Yorkshiru byly líčeny tak věrně, že to vedlo na stopu.

Karolina stala se »slavnou« a na svých několika návštěvách v Londýně i jinde seznámila se s některými známými literárními veličinami. Byla to především E. Gaskellová, autorka známých románů, která později napsala její životopis, H. Martineauová, propagátorka filosofického materialismu, G. H. Lewes, a literární ideál Karolinin — W. M. Thackeray, jemuž připsala s nadšeným věnováním druhé vydání »Jane Eyre«. To však jí nevadilo, aby v rozmluvě s ním a v dopisech k přátelům mu nevytýkala velmi ostře to, co se jí u něho nelíbilo. Ale krom těchto občasných návštěv nebylo změn v životě jejím. Stále žila doma u otce, kterému

bez zastesknutí přinášela největší oběti, hlavně své zdraví, a o kterého se s dojemnou láskou starala. Samota ji nejvíce trápila — i fysický pocit samoty u ní, osoby nervósní, zvláště v noci, i nedostatek duševního styku. »Ne proto jsem nešťastna, že jsem nevdána, nýbrž že jsem osamělá.«

R. 1851 odmítla nový návrh manželský, rok na to odmítnouti musila otcova kuráta Nichollsa, který jí byl sympatický; otec nechtěl svoliti ke sňatku. Tenkráte dokončen román »Villette«, vydaný 1853. Konečně svolil otec, a r. 1854 devětatřicítiletá Karolina vzala si kuráta Nichollsa, který neviděl v ní slavné spisovatelky, nýbrž hodnou, charakterní ženu, jak ji poznal z dlouhého styku s ní. Na krátko okusila Karolina osobního štěstí, a zemřela po desitiměsíčním manželství r. 1855. Otec přežil ji o šest let. —

*

Ze životopisu Karoliny Brontëové možno se mnohému naučiti. Ona i angličtí čtenáři mají štěstí, že život její vylíčen byl znamenitě od E. Gaskellové. Je to životopis velké ženy, psaný velkou ženou, napsaný, jak bylo dobře řečeno, »jednou pro vždy«. Použito v něm hojnou měrou korespondence Brontëové, jež úplně posud nebyla vydána. Z dopisů těch doplňujeme si obraz spisovatelčin — vydané úplně byly by čtvrtým, a snad nejcennějším jejím románem — pravdivým románem jejího života. Jsouť romány její více méně (i o »Shirley« s jistým obmezením to platí) její autobiografií, jsou »Wahrheit und Dichtung« — v tom obsaženy jsou i přednosti i chyby, které po umělecké stránce jim možno vytknout.

Co především je u Brontëové obdivuhodné bez ohledu na význam její spisovatelský, je její energie. Život její od dětství až skorem k smrti nebyl šťastný — osobního štěstí málo zažila, ona i sestry její. Nepoznaly dětských radostí, nepoznaly jasné lásky, žily v strádání tělesném (slabého zdraví po celý život), a ve starostech rodinných i o svou rodinu sestaropanenštěly. Radost ze života nebyla jim údělem. A v této atmosféře tvořily. Emilie mohla jen jednou vyříci svou duši a pak zemřela, zašla i měkká Anna — jediná Karolina se ještě nějaký čas udržela. K životu za okolností takových bylo potřeba neobyčejné energie duševní a mravní — ta nesla ji dál a výš nad vnější a denní život. Byl to ovšem její genius, kterým na konec prorazila — ale její síla nebyla by méně obdivuhodná, kdyby nebyla se uplatnila svým talentem uměleckým, a zůstala nepovšimnutou učitelkou. I bez svých románů byla by ženou neobyčejnou. To nedalo by se říci o mnohých a mnohých »velkých« spisovatelích, často velmi malých krom té drahé duše, toho talentu, který pánbůh do nich vložil.

K energii družila se jemnost. Byla prudká, ukvapená, netrpělivá, dovedla trápit sebe a býti v prvém záchvatu nevole nespravedlivá k jiným, ale byla z míry dobrá a obětovná. Třeba čísti u Gaskellové ty podrobnosti z jejího každodenního života, o její oddané péči o rodinu, ale také o pozorné laskavosti ke každému, k známým, k služkám, k zvířatům, ty příklady stálého sebeobětování v malém, kterážto řada malých obětí bývá mnohdy těžší než jedna obět veliká, třeba znáti všechny ty velké i drobné rysy její povahy, a pak s jiným ještě a plnějším porozuměním budeme chápati její díla. —

Jako o ženě rád bych něco o ní pověděl — jak řešila svým životem i svými spisy to, co nyní jmenujeme ženskou otázkou. I ona žila v tom trudném postavení, v jakém posud z velké části žijí ženy inteligentní — na jedné straně touha po činnosti duševní, po uplatnění svého nadání — na druhé straně nutné povinnosti ženské v prostředních vrstvách společenských — starost o domácnost a co s tím spojeno — věci, které dovede dobře zastat i žena méně inteligentní. Karolina na rozdíl od mnohých moderních emancipovaných neviděla v sobě mučednice své povinnosti, smířila se s nutností a konala všechny své domácí povinnosti přesně a bez reptání.

A přece měla o úkolech a poslání ženy velké mínění, třeba my bychom si poměr muže a ženy (u ní konec konců silný muž ovládá silnou ženu, která se mu ráda podrobí) v lecčems jinak formulovali nežli ona. Velmi ji rozčilil Lewes, když v kritickém článku o »Shirley« se díval na román především jako na dílo napsané ženou a kritisoval pak její názory o ženách, jak se v románě jeví. Nelíbilo se mu, jak se o úkolech ženy vyjadřují Shirley a Karolina Helstonová, a psal, že »vznešenou funkcí ženy je a musí býti mateřství. V tom je nejen její hlavní půvab, nýbrž i její nejsvětější povinnost.« Tenkrát ovšem Lewes ještě nežil s George Eliotovou, jejíž vznešenou funkcí bylo spisovatelství a ne mateřství. H. Martineauová vytýkala zase v kritice »Villette« Brontëové, že její ženy příliš vidí v lásce hlavní cíl svého života, jako by nebylo pro ženu zájmů vyšších. Martineauová měla pravdu v tom, že skutečně všechny ženy v románech Brontëové touží především po lásce. Ale právě Lucy ve »Villette« ukazuje, jak žena rozumem překonává tuto touhu, když je nedosažitelna. Ta touha po lásce není konečně tak hrozná věc, a co hlavního, není tomu v dílech mužů-spisovatelů o mnoho lépe, aspoň u většiny z nich.

Ty chyby žen spisovatelek! — je ku podivu, jak my muži je dovedeme ihned vyslídit (nevadí, že v tomto případě to byla náhodou žena, jež ten přebytek myšlenek na lásku v duševním životě ženském vytýkala)! Je to především sentimentální názor na život; — hledám další chyby, kterými spisovatelky se prohřešují a kterých spisovatelé nemají, a jaksi nedovedu nalézti. A i tu vzpomínám na sentimentální spisovatele a velké spisovatele, nebo za velké pokládané — Dickensa, Balzaca, ale i Bourgeta. A zase: Eliotová není sentimentální. Je patrně rozdíl mezi sentimentálností mužskou a ženskou — proti staropanenské sentimentálnosti tak mnohých autorek sentimentálnost staromládenecká, u Turgeněva na př. nebo u Bourgeta, kterého nevím který francouzský kritik jeho po této stránce nazval »un triste cochon«. Sentimentálnost je znakem romantismu, a budou vždy romantičtí muži a realistické ženy, až i romantismus i realismus budou překonány, to jest až se jim budou dávat nová jména. Tedy jiná ženská chyba: »ženská« logika? Ne, té u Brontëové rozhodně není, vyniká myšlenkovou důsledností a přesností. Či je ženskou chybou nesystematičnost ve vzdělání? To ještě nejspíše — u žen je to posud pravidlem, kdežto u mužů výjimkou. Zde bude asi kořen zla, ale ten není v přirozenosti ženské, nýbrž v okolnostech, které se mění a změní — vývoj ženské otázky na to určitě ukazuje.

U ženy spisovatelky velmi pozorně třeba lišiti, co nového přináší a co starého přejímá. Jistě je něco ženského, nového, co ženy do umění přivá-

dějí v nejlepších svých zástupkyních, ta »ženská«, — jinak se to nedá říci — zvláštní svého druhu citlivost, vnímavost pro určité stránky života, cit jemný, ale při vší jemnosti pevný — něco jiného, než mužská, často dosti nemužná měkkost. V Anglii ženy poprvé ukázaly i na poli literárním svou rovnocennost s muži — nenašlo by se mnoho spisovatelů nové doby, kteří by předstihli George Eliotovou, Charlotte Brontëovou a autorku »Aurory Leigh«, Elisabeth Browningovou, největší ze všech, v níž, podle mého mínění, ženský duch v umění dosáhl nejvyšší posud mety. A hned po ní nejvíce svým ženstvím mluví ke mně Brontëová. Mýlily se prudní přece jen Angličanky Gaskellová a Martineauová, když vytýkaly Brontëové »coarseness« (hrubost) v některých líčeních poměru muže a ženy (zvláště v »Jane Eyre«) — neporozuměly té vášni, jež má právo býti v krajních případech bezohledná, protože je poctivá a čistá. Žena, Brontëovou líčená, je žena nejen tělesná, nýbrž hlavně duševní, která na styky muže a ženy zase především duševně se dívá. A to je něco právě tak nezvyklého jako krásného a povznášejícího. Po hrubém maskulinismu, tak obecném mezi moderními spisovateli, po hrubém i rafinovaném feminismu čísti názory o muži a ženě od této spisovatelky v románech přes půlstoletí starých je jako čisti obrozovací evangelium o poměru muže a ženy. V té věci ve všech třech románech nalezneme mnoho krásných myšlenek a scén, a zvláště v »Shirley«. —

Nábožensky byla Brontëová docela »obyčejně« věřící, totiž theistka s dosti silným církevním anglikánským zabarvením. Ale neobyčejná byla hloubka této víry, jež jí byla v životě jejím nejmocnější ze všech opor, a v listech jejích často a často shledáváme se s oddaným spočinutím duše v Bohu. Církevně byla rozhodnou protestantkou; ve »Villette« několikrát se velmi příkře vyslovuje o katolicismu, a ještě příkřeji v dopisech.

Sociálně byla na svou dobu hodně pokroková, jak právě ze »Shirley« je patrno. Určitěji a soustavněji ani o otázkách sociálních, ani náboženských nebo jiných nepřemýšlela, ona právě sociálně a nábožensky c í t i l a.

O současných spisovatelích a knihách jejich je v jejích dopisech mnoho bystrých poznámek.

* *
*

Několik esthetických poznámek. Při studiu každého většího umělce vždy znovu a znovu se vynořují určité neodbytné otázky, na které od něho odpověď žádáme. Umělec odkrývá nám tajemství světa, stejně jako vědec a filosof. A když tak sledujeme činnost velikých duchů, přicházíme k smutnému na první pohled výsledku. I duchové největší jsou krátkozrací, obmezení, říkají nám jen útržky, odhalují nám jen cípy závoje, který je mezi námi a světem, mezi duší naší a duší světovou. Duchové koneční chtějí se zmocnit nekonečného, mizivá duše lidská chce poznati tajemství neobsáhlého Boha. Umělec sebe geniálnější je vždy jednostranný, sebe větší duch vidí svět a život pod určitým, velmi ostrým úhlem — je to vždy jen nepatrný výsek obrovského kruhu. Na pojetí a objetí všeho života a na umělecké jeho vyjádření třeba by bylo ducha neskonale většího, než lidský duch býti může — právě jen Bůh může býti takovým duchem, nejenom vševědoucím, nýbrž i všemohoucím, všeumělým. My

lidé, se svou ubohou smyslností a malou duší, jsme jen malými vědci i umělci — i největší z nás. Je tedy každý umělec jednostranný, nejsa více, než člověkem. A my, neumělci, kteří netvoříme, nýbrž jen přijímáme, sami zas vybíráme si především ty, kteří naší duševní struktuře odpovídají, kteří jsou naladěni jako my. Ne všechno a každý nás dovede rozehřát, strhnout stejně, a bylo by chybou, kdyby ano. Žádné umění, žádný směr v něm není absolutní, a přece v každém něco absolutního je, a my, podle svých disposic, podle prostředí a doby, ve kterých žijeme, více k tomu nebo onomu se kloníme. Relativními jsme, a přece po absolutním toužíme, i umělci i neumělci, a to právě je podmínkou a zárukou pokroku — to tušení věčnosti je největší, k čemu se duch lidský povznésti může.

U různých umělců zas každý si různých stránek všímáme. Pro mne je směrodatný obsah uměleckého díla, pro jiného forma — a podle toho se budeme na dílo dívat, hodnotit a posuzovat.

Brontëová psala, jak žila, a žila, jak psala — té spojitosti života a umění cením si u ní především. Život — to ovšem nejsou jen ty vnější fakty — nýbrž hlavně život vnitřní, to, co promyšlujeme, prociťujeme, prochtíváme. Byla opravdová k sobě i k světu, nešla za efektem, nýbrž za pravdou. Nelhat sobě a jiným, nedělat ze sebe něco jiného a více, nežli jsem, vyobrazit sebe i svět pravdivě tak, jak jej vidím, což znamená samostatně, jinak, než jiní — v tom je tajemství esthetiky její i každého umělce. Bylo řečeno o filosofii, že je to především přesvědčení — v podstatě možno se tak vyjádřit i o umění. Veliký myslitel řekne své přesvědčení hluboce, veliký umělec krásně — t o r o z u m í s e s a m o s e b o u — ale bez tohoto přesvědčení není ani velikého myslitele ani velikého umělce.

Umění jakožto schopnost postřehovati bezprostředně a jasně věci a stavy věcí v celkovém jejich významu, zjevy hmotné v jejich podivné souvislosti, i podivnější ještě souvislost jevů duševních, to umění, kterým umělec způsobuje, že díváme se — vzácné to chvíle — na svět tak, jak on dovede se dívat, má Brontëová v plné míře.

Celým rázem svého ducha je realistkou s mohutnou tvůrčí fantasií. Podstatu realismu sama dobře vystihla slovy, jimiž charakterisovala romány Austenové, že »je v nich mnoho skutečnosti, ale málo pravdy.« Líčit věci v jejich věčně pravdivých vztazích — t v o ř i t, a ne obkreslovat skutečnost — v tom spočíval její realismus.

Vezměme si prvý z jejích velkých románů — »Jane Eyre«. Děj je velmi »románový«, plno tu kromobyčejných příhod a událostí výjimečných, ale jednou nám nenapadne, že by to bylo nepřirozené a nepravdivé. Jak pravdivě je vylíčen poměr Jane Eyre a Rochestra, poměr, který přes svou »romantičnost« čtenáře nezaráží! Co krásy je ve shledání Jane Eyre se slepým a zmrzačeným Rochestrem! To je drama ne smyslů a nervů, nýbrž duše a srdce. Že je to románovité? Je; ale přes to tak reální, jak jen co může být; vznešený cit velké a ryzí lásky je jistě aspoň tak reální jako všechny ty malé »skutečné« příběhy, které nám sluhové realismu v románech svých předvádívají. V autorce »Jane Eyre« máme ne služku, nýbrž paní realismu, která jen jedinou věc nad sebou uznává — totiž pravdu.

A snaha po pravdě ji vedla k tomu, že obmezovala svoji fantasii — byl to ne úpadek tvůrčí mohutnosti, nýbrž vědomé její poutání, boj, ve kte-

rém Brontëová projevila velkou sílu, i když umělecky podlehla — podlehla-li vůbec. Tou cestou šla od »Jane Eyre« přes »Shirley« ku »Villette«.

V »Jane Eyre« vylíčila život vychovatelky tak, jak by si ho byla ve své fantasii přála prožít — ve »Villettě« v osobě Lucy Snowové vylíčen život, jaký skutečně žila. Na těch dvou románech a specielně na těch dvou hrdinkách — vychovatelkách Jane Eyrové a Lucy Snowové vidět vývoj životního a uměleckého jejího názoru. Oč je Lucy střízlivější, jednotvárnější, resignovanější, o to je zralejší, prožitější, prohloubenější. S klidným a smutným úsměvem dívala by se asi osamělá učitelka v pensionátě města Villette na fantasie své družky vychovatelky na zámku Rochestrově. Lucy — toť Brontëová vnitřním svým životem — a do veliké míry i vnějším. Autobiografie je ve »Villette« nejvíce. To vůbec se Brontëové vytýkává, a ve »Villette« zvláště, že pro úzkou, málo všestrannou znalost života obmezovala se příliš na líčení zkušeností svých vlastních. To je pravda; kde mohla také v osamělém svém životě nabrat popudů, než hlavně u sebe samé?

Jsou velicí spisovatelé — největší — kteří dovedou vystoupit úplně ze sebe, proniknout se stejnou dokonalostí jiné jako sebe (Shakespeare, Göthe, Tolstoj, Dostojevský), a jiní, kteří dovedou vylíčit především jen sebe. K těm náleží Brontëová. Ale to, co řekla na základě té své obmezené znalosti života, jak dovedla proniknouti z něho to, co jí bylo přístupno, je podivuhodné. Jemnost a energie, něha a výraznost, ušlechtilost a vášeň spojují se u ní v nebývalý celek. Také v »Shirley«, která stojí uprostřed mezi tvůrčí silou umělecké obraznosti »Jane Eyre« a hlubou pravdivostí »Villette«, je mnoho a mnoho příkladů toho. Nehledě k neobyčejné poutavosti děje (v tom, jak upoutává, je umění), je to především Shirley samotná, která »chytne« čtenáře. V této postavě vylíčena je sestra její Emilie, uvedená ovšem docela v jiné prostředí — Karolina dala jí, čeho Emilie neměla — bohatství, zdraví, krásu, lásku, štěstí. A všimněme si charakteristiky členů rodiny Yorkovy, scén, jako je jízda Yorkova a Robertova po Rushedge, čtení »Koriolána«, zmínky o Miltonově Evě, Cowperově Trosečníku, popisu mořské panny, abych jiných nejmenoval, všimněme si jich nejen samých o sobě, nýbrž v souvislosti se vším ostatním, a pocítíme, co je to hluboké a jemné umění. *Zdeněk Franta.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

V ruském Polsku měl by nyní náboženský psycholog lidu vzácnou v přítomnosti příležitost studovati vznik lidového hnutí náboženského, jaké by se zdálo již nemožným. Histerická žena Kozlowská má »zjevení«, sdruží lid ve zvláštní bratrstvo k intensivnější pobožnosti a ku ctění Panny Marie, doporučí škapulíře, modlitby, odpustky, předstírá zázraky, získá kněží a zfanatisuje všecky tak, že se chtějí organisovati konečně jako zvláštní církev. Oficielní církev hnutí

nebrání, spíše je podporuje, dokud se drží v rámci církve. Ale jakmile bratrstvo žádá míti své kostely a vypuzuje ze starých dosavadní kněží,[1] postaví se plocký biskup a varšavský arcibiskup energicky proti němu. Tu pak podnikli »Marjavité« — tak se jmenují — zvláštní krok politický: obrátili se na petrohradské ministerstvo a žádali u sekce pro cizí vyznání o uznání. Předložili »vyznání víry«, v němž se nijak neliší od katolické církve učením, a konečně ani praxí. Aby dosáhli uznání, nepohrdnou prostředkem karakteristicky klerikálním: vynášejí svou loyalitu a nepřímo denuncují druhou stranu, politicky a národnostně pokrokovou, z nedostatečné věrnosti a lásky k ruské vlasti. Tím se ovšem stavějí do řad reakce a zrazují vlastní krajany ve snaze po rozšíření národnostní autonomie a v boji o politické svobody. Protivníci žalovali u papeže, který zrušil bratrstvo Marjavitů a vyslovil nad nimi rozsudek zatracení. Zatím však šlo a posud dochází k bojům o kostely až krvavým.

Hnutí marjavitské je příznačným pro náboženskou, mravní a kulturní úroveň Poláků v Rusku, jmenovitě polského katolicismu. Poláci sami upozorňovali na to, že Marjavité jsou vlastním dítětem polského klerikalismu a přímo katolicismu — neboť již se poznává i jinde, nejen u nás, že dnešní katolicismus a klerikalismus jsou synonyma. Užívajíť týchž prostředků, mají stejné cíle, těží z jeho ovzduší, využívají temnoty jím udržované.

Dvojí měřítko církve ukazují zprávy o vyjednávání mezi saským dvorem a papežskou stolicí o možnosti nové ženitby saského krále. Zatím, co církev agituje a bouří proti pouhým pověstem o reformě manželského práva in puncto rozlučitelnosti, beze vší pochyby najde důvod ku prohlášení neplatnosti prvního manželství a dovolí nové. Inu — korunované hlavy! — to je, sedláče, něco jiného!

Pověrčivost a pobožnůstkářství postavily na pranýř živelní pohromy Vesuvu. Sám král italský vytýkal, že lid místo záchranné práce chodí na procesí a obléhá sv. Januaria, čekaje pomoci od jeho zázračné krve.

Naši čeští novináři nerozumějí přítomnému školskému boji v Anglii, poněvadž měří naším měřítkem, a zapomínají na to, co v politické rubrice jim přece musí být jasno, že totiž v Anglii liberální strana je něco zcela jiného než u nás, a konservativní naprosto různá od naší na př. české a rakouské. Poslanecká sněmovna anglická schválila v prvním čtení vládní (liberální) osnovu zákona, proti níž se bránili konservativci pro její »bezkonfesijnost«, což v Anglii neznamená beznáboženskost. Liberální strana anglická má nejčetnější přívrženectvo v independentních protestantech, kteří jsou živěji náboženští než konservativci ze státní církve. Tam nejde o menšinu katolickou, jak psal český jeden časopis, nýbrž často o většinu independentní, která za vlády konservativní byla vyloučena z vlivu na školství vůbec i jeho náboženské vyučování. Dle nové osnovy nebude se na obecných školách vyučovati náboženství na veřejné útraty, a na soukromých školách jen tam, kde si toho bude žádati většina rodičů.

---

[1] Polské listy praví: »jakmile sáhli hierarchii a kleru na měšec«.

Z Čech tentokráte jenom drobnosti. Zase jeden kněz se zřekl fary a církve, pan Jaroslav Rouček z Vepřku u Kralup. Být u nás trochu volnější vzduch, jako ve Francii, bylo by takových mnoho. Ale tak se v Čechách smí takového kroku odvážiti jen nejschopnější jednotlivec, který se nebojí existenčního boje.

Až bude zase pan dr. Herold nebo jiný svobodomyslník — vždyť dr. Herold je typ mladočeství — mluvit proti klerikalismu a pobožnůstkářství, zeptáme se, jezdí-li jeho paní také na pouť do Říma, a jak se jí líbilo u svatého otce.

V úterý velikonoční konala se v Praze porada klerikálních vůdců za účelem organisace a agitace, patrně k volbám. Sdružení katolických zemědělců rozvíjí horečnou činnost a má úspěch i proti oficielnímu agrárnímu vedení. Za to na Moravě, dle některých zpráv, aspoň v jistých krajích se mu nedaří.

Celou obojakost staročeské strany odhaluje několik slov jejího zrevidovaného programu: žádá opravu kněžského vzdělání a slibuje »ducha objektivnosti a šetrné spravedlnosti« vzhledem k historickým postavám a dějinám české minulosti. — Česká minulost přece nepotřebuje nějakého vysokomyslně velkomyslného šetření!

Přehled událostí ve Francii vyvrcholil pro nás minule ve tvrzení nebo v předpovědi, že církev, t. j. papež, konečně přece dá svolení ku tvoření kultických spolků, ač dosud protestuje a docela nesmiřitelně se tváří. Církev jistě přistoupí na tento způsob, nerada sice, ale bude nucena učiniti z nouze ctnost, zvláště když nové volby posilnily postup sněmovny a vlády.

Čím dále, tím patrněji se jeví příčina, pro kterou se církev tak dlouho nemůže, vlastně nechce, nebo přece nemůže vpravit do změněných poměrů. Chápeme pořád jasněji, že to není jen umíněnost, co vhání papeže v principielní odpor. Jde o nejpodstatnější zásady celé církevně právní soustavy a o pilíře hierarchické organisace, ano dokonce až o základy dogmatického učení katolicismu.

Zároveň pak je z tohoto odporu patrno, jak neproměnná, ztrnulá je církev, neschopná přizpůsobit se potřebám a poměrům přirozeně se vyvinuvším.

Oč jde?

Utvoření kultických spolků není možno bez účasti, ano dále v důsledcích bez převahy laického živlu. A právě proti tomuto vpádu laického živlu a vlivu do správy církve jest namířen veškeren principielní i praktický odpor kurie.

Církev má se svého stanoviska pravdu, když se tomuto novému prvku ze všech sil vzpírá. Vždyť důsledky této novoty nevyhnutelně by vedly k negaci toho, co po staletém vývoji vyvrcholilo v učení o neomylnosti papežské.

Církev římskokatolická jest dle dogmatiky i praxe — papež s biskupy. Papež s biskupy rozhodují na koncilech o církvi ve všech směrech. Laikové nemají ani nejodlehlejšího koutku v určování směru a ducha, jímž má církev býti nesena. Vždyť ani kněžstvo od biskupa níže, tedy živel poněkud aspoň demokratičtější, ne zcela hierarchický, nemá zastoupení na

koncilech, a kde míval — tam byl dlouhým bojem a vývojem důsledně vytlačen; ve Francii, kde se udržel poměrně nejdéle, byl zbaven svého práva teprve v konkordátu.

Není nesnadno vmysliti se v postavení papeže nebo jeho státního sekretáře, nebo kteréhokoli kardinála: připustit náboženské společnosti, znamená přibrat k účasti laiky, bez nichž nebude organisace možna; dnes však laikové ani nejpovolnější se nespokojí s úkonem mrtvého nástroje, nebo výkonného ramene. Chcete-li něco od nich, zvláště peněžité oběti, práci, musíte jim dát jistá práva. Ale práva laiků v církvi — to je v důsledcích nebo v kořenu negace katolického systému. Katolicismus je a zůstane starověkým a středověkým absolutismem, vládou papeže a hierarchie. V tom spočívá jeho odlišnost, jeho slabost — chcete-li, ale také jeho síla: síla organisace, zakládající na poslušnosti více než jezuitsky slepé. V této příčině přetrval katolicismus všechen opačný, protichůdný vývoj demokracie, a odolal jakémukoli vlivu v tomto směru. V jiném oboru bylo by něco podobného, jako jest prohlášení neomylnosti papežské, v 19. století prostě nemožno. Ale církev dovedla přímo proti proudu dobového vývoje a ducha přistřihovati všecky zbytky svobody v gallikanismu a amerikanismu a stala se tím, čím dnes je, a čím zůstane, dokud vůbec potrvá: absolutní monarchií neb oligarchií, která strmí do světa změněného v lidovou společnost, založenou na principu rovnosti.

U nás v Čechách snad více než jinde — mocí bezmyšlenkovitosti a z nedostatku logiky — kojili a kojí se dobré duše sladkým očekáváním zlidovění katolicismu. Ani někteří jinak velmi bystří lidé neubránilí se tomuto osudnému bludu.

Poměr kurie k zákonu o kultických společnostech může každému otevříti oči, aby se přesvědčil, že se honil za chimérami: zákonem o rozluce bylo přece uznáno biskupské, hierarchické zřízení církve; biskupům bylo zabezpečeno právo vlivu téměř neomezeného na utvoření oněch náboženských spolků — a přece církev nechce — vlastně nemůže, poněvadž zásady stojí v cestě.

Přes to opakujeme své rozpoznání, že papež dá svolení, a to prostě proto, že přece jen tento způsob jest zlo menší. Vyloučení laického živlu z vlivu na správu církve a zásadní odpor proti jeho připuštění jest dnes již jen v katolické církvi. I episkopální církev anglikánská upouští od výlučného postavení kněžstva. Zajímavé jest, že popud k tomu vyšel současně skoro ze dvou stran: nejen od laiků, — což by bylo přirozeno — ale od biskupů samotných. Anglikánská církev hledá nyní způsob, který by spojoval státní, biskupsky zřízené a z veřejných prostředků vydržované církevnictví, s účastí laiků zvláště ve správě a finančních záležitostech. Není pochyby, že v tomto hnutí se jeví neodolatelný vliv demokratického principu presbyterního zřízení independentních církví.

Vmyslíme-li se ve skutečnost, že kultické společnosti ve Francii budou povoleny, další, neméně důležitá otázka jest ovšem, jakým způsobem budou tyto »associations cultuelles« zřízeny. Církevní kruhy přirozeně posud neprozradily ničeho, bezpochyby samy ještě nemají v té věci určitého plánu. Jak tato věc zaměstnává veřejnost, viděti z té okolnosti, že mnohé časopisy, revues i deníky věnují diskusi o tom značně

místa. »Journal des débats« na př. přináší (v květnu) celou řadu článků od profesora právnické fakulty pařížské.

»Marjavité« v ruském Polsku posud se nepodrobili dvojímu rozhodnutí kurie, jímž jejich sdružení bylo rozpuštěno a zatraceno. Proto v nové encyklice vybízí papež biskupy, aby užili v š e c h prostředků, jimiž by »zbloudilí« mohli býti »uvedeni na pravou cestu«. Není-li tato vybídka schválením tělesného násilí, jakého bylo s obou stran užito již na několika místech, pak by bylo žádoucno, aby ony prostředky byly určitěji vyznačeny. Mírnými prostředky přesvědčování jest teď nesnadno dojíti úspěchu, když do nedávna biskupové a kněžstvo vůbec hnutí podporovali.

Marjavitské hnutí chce býti něčím víc než pouhou náboženskou sektou: chce býti reformou nejen církevního, ale i sociálního a společenského života, chce položiti a vybudovati společnost na jiných základech. Princip ten je ovšem velmi originální a svědčí o tom, jak málo mravní a sociální je celé toto rozrušení: všeliká práce je škodliva, poněvadž věřícím Bůh dává všecko bez práce.

Zahraniční listy některé, německé a anglické, za této příležitosti vzpomínají některých zdánlivých analogií z minulosti, na př.: hnutí anabaptistického v době německé reformace a selských bouří z téže periody; v témže směru mohli bychom my ze své historie vzpomenouti Adamitů. Analogií se Marjavité zdají některým pozorovatelům proto, že spatřují jakousi věcnou souvislost mezi nimi a povšechnou touhou po svobodě v Rusku.

ZPRÁVY.

Pomník hanby u vraních Indiánův. S. C. Sinnus podává v časop. »American Anthropologist« (sv. 5.) zprávu o zvyku u Indiánů, tak zvaných vraních, panujícím, o němž dosud nebylo mimo ně známosti. Sinnus totiž nalezl v Montaně, kde Indiáni ti bydlí, zvláštně z kamenů sestavené veliké lidské podoby, jež měly hlavu a místo pohlavních údů (dolinek) z velikých kamenův, ostatek však z drobných. Jsou to pomníky hanby, postavené na místě, kde potrestána Indiánka pro cizoložství. Když totiž Indián vraní má platné důkazy o nevěrnosti své ženy, pozve si své přátele, aby se s ním sešli v určitou dobu na určitém místě. To se děje v největší tajnosti. Na místo to pak přijde uražený manžel s hříšnicí, s kterou pak po svolení manžela svolaní jeho přátelé násilně druh po druhu obcují. Po takovém jí potrestání žena bývá zahnána a nesmí se více k muži svému vrátiti. Na místě, kde se potrestání dálo, sestaví se pak pomník její hanby. Za znásilování hříšnice se prý také udává, že umírá. Přes to však, jak tvrdí Sinnus, smilnění u vraních Indiánů jest obvyklé. *Kč.*

Školní vzdělání branců r. 1903 v Německu k vojsku a námořnictvu odvedených. V Německu jest brancům vřazeným ve vojsko nebo námořnictvo vykonávati zkoušku ze čtení a psaní. Dle výsledku zkoušky sestavují se výkazy o tom, kolik branců 1. má vzdělání školní a) v německém jazyku, b) jen v jiném jazyku; 2. jest bez vzdělání školního. »Bez vzdělání školního«, se pokládají takoví, kteří neumějí v žádném jazyku dostatečně čísti, nebo neumějí své jméno (rodové, křestní atd.) čitelně napsati. (Výkazy vydává cís. statistický úřad.)

	odvedeno vůbec	mělo vzděl. škol. v něm. jaz.	v jiném	bez vzd. škol.	r. 1903	1893	1883
v Prusku . .	160 338	160.199	48	91	0·06	0·37	1·98
v Bavorsku . .	28.911	28.908	—	3	0·01	0·03	0·09
v Sasku . . .	16.108	16.106	2	—	—	0·04	0·15
ve Wirtemb. [1]	11.983	11.980	—	3	0·03	0·01	0·02

Vliv zákazu požívati lihovin. V »severském cestopisu« (Nordische Reise), podávaném Jindřichem Pudorem v seš. 3., sv. XLVIII.,

[1] Přehled tento uveřejněn v 13. roč. (1904) »Vierteljahrshefte zur Statistik des Deut. Reiches.«

časop. »Mitteilungen der kais. königl. Geographischen Gesellschaft in Wien«, autor v IV. části »Finnland« vyličuje život ve Finsku. Vypisuje svůj pobyt u selské rodiny, píše také: Pálenky nebo piva na venkově ve Finsku neshledáváme. Lihoviny jsou úředně zapovězeny — zákon dobročinnosti v pravém slova smyslu. A nelze ani domysliti, které požehnání přinesl zákon ten ve Finsku asi od pěti let trvající. Sedlák nejen následkem toho šetří své peníze a užívá jich na věci užitečnější, nýbrž stává se také pořádnějším, ku práci způsobilejším, pečuje lépe o svou rodinu, stává se šťastnějším a počíná jeviti smysl pro domácí pohovu. Právě jako pálenka může býti záhubou sedlákovi, může zákon proti požívání alkoholu sedláka hospodářsky a mravně zachrániti a šířiti požehnání po celé zemi. I v Rusku jest drobný obchod s kořalkou nebo vodkou zakázán. Ale sedláci se tam mohou spolčovati a kupovati společně větší množství. Ve Finsku jest na venkově zapovězen netoliko nálev pálenky, nýbrž i výčep piva. *X.*

Úpadek a zánik národův. Na X. shromáždění »Mezinárodního statistického ústavu« — bylo od 31. července do 4. srpna 1905 v Londýně — měl lundský professor P. E. Fahlbeck rozpravu o úpadku a zániku národův, kterou některými poznámkami doplnil pražský prof. Rauchberg. Dle vývodů Fahlbeckových patří sem dva zjevy: za prvé vymírání národů divokých, budiž vzájemnými boji nebo tím, že se labilní stav rovnováhy prostředky výživy nějak porušuje, a tak mizejí podmínky jejich bytí, nebo konečně stykem s evropskou kulturou, která se stala pro mnohé primitivní národy osudnou — za druhé zjevy úpadku národů kulturních. Fahlbeck se zabíral toliko zjevy těmito. Fahlbeck pojímá vývoj kulturních národů naprosto pessimisticky. Naše kultura jest prý jednostranně intellektuální; stupňuje sice duchový život, ale nerozmnožuje fysické síly životní. Za přibývání obyvatelstva až do přítomnosti trvající děkujeme toliko ubývání úmrtnosti, které dosud vyvažovalo ubývání porodův. Ale pokroky hygieny, jimž jest děkovati za ubývání úmrtnosti, nemohou se veličiti do nezměrna; ubývání úmrtnosti nemůže tedy v budoucnosti již činiti takových pokroků jako nyní. Čím více se blíží průměrné trvání života přirozeným hranicím věku lidského, tím více se bude počet úmrtí ustalovati. Pro další vývoj obyvatelstva bude rozhodujícím, a to čím dále, tím citelněji, klesání počtu porodů; to musí vésti napřed k zadržování přírůstku obyvatelstva, pak však k positivnímu ubývání jeho. Národové evropské kultury jsou dle toho ustanoveni pro úpadek. —

Prof. Rauchberg odporuje vývodu tomuto, dovozuje, že nyní se vstupuje v manželství poněkud počtem větším a dříve nežli dříve, přes to že však ubývá ve všech kulturních zemích porodův. Ubývání — jak už děno — bývá bohatě vyvažováno prodlužováním průměrného věku lidského. Tím vzniká v celém vývoji zadržování střídání pokolení, delší spolužití a intensivnější vzájemné působení jednotlivých pokolení, větší individuální a společenské využívání životní práce a jejích úspěchův a zajištěné přenášení všech vymožeností s pokolení na pokolení. Summou se

takto pořizuje největší míra obyvatelstva a kultury nejmenší měrou osobního střídání, což jest mocným pokrokem ve vývoji člověčenstva. *Kč.*

Z nekacířských myšlenek kacířových. Rudolf Buddensieg, církevní historik a palaeograf na slovo braný, vydal nejosobitější dílo církevního reformátora Jana Wiclifa »De Veritate Sacrae Scripturae«, z něhož vynímáme několik myšlenek, jež se plně hodí také době naší:

O kleru: »Bylo by církvi na zemi lépe, kdyby vůbec neměla žádného kleru, kdyby jí vládla sama plesající církev na nebi, nežli že se musí dáti vésti od kněžstva takto zvrhlého... Klášterní kněží, jakož i kněží světští, nedychtí po ničem jiném, leč po cti a majetku... Úmysl, kterým posledním důvodem se po takovém úřadě snaží, jest nemravnost, požívání života a přepych v šatech, čehož pak následkem bývá životní vzor úplně otrávený, který svěřené obce nejdříve přivádí pode jho, a pak konečně uvádí v duchovou smrt.« (2. sv. str. 226.)

O kněžském manželství. »V křesťanské pracírkvi bývali ženatí svěceni za biskupy a zařízení to podrželi ve východním křesťanstvu až podnes...« »Táži se: Z kterého důvodu shledávají v křesťanstvu na jednom místě ženaté kněží správnými a na jiném nechtí kněžím ženění dovolovati? Zdali pokládáme za menší zlo, že ženatí, studovaní a slušní lidé se volí za kněze a při správě církve a vedení své domácnosti podržují svůj stav manželský, či že mimo manželství po složeném slibu čistoty oddávají se s každou ženštinou, s nevěstkami, vdanými ženami, vdovami, pannami a především s vlastními zpovídanci?« (Sv. II., str. 262.)

Praví kacíři... »Klerikově, kteříž to se odchylují od přikázání a napomínání Kristových a svým pohoršlivým životem jsou lidu na zkázu, to jsou ti vlastní kacíři... Příkladové působí více nežli slova. Vždy bylo mezi lidskými omyly omylem nejhlavitějším, že se oddávali víře, že jen falešná nauka jest kacířstvím. Falešné dílo jest horší, vzdaluje se více víry, proč by tedy nemělo toto býti kacířstvím větším? Odporujetě prvnímu článku křesťanské víry: Věřím v Boha, Otce! Proto nechať takoví lidé tvrdí sebe více, že věří v Boha, jejich konání dokazuje, že nemají víry, a činy mluví hlasitěji nežli slova... Haeresie záleží na předním místě v jednáních Bohu se protivujících, teprve na místě druhém v slovech. Ctnostný jest nejlepším trvalým kázáním, neřestník pak vlastním trvalým sváděním.« (Sv. II., str. 286, 287., 161, 242.) *X.*

Pacák-Fořt.

Politické kronikářství bude v Rakousku pomalu nemožností. Počet spotřebovaných ministerstev dosáhne brzy Italii a Španělsko, tedy země v tom ohledu nejpilnější. Zkrátka: 1. května odešel baron Gautsch a nastoupil Konrád princ Hohenlohe-Schillingsfürst. 25. dne téhož měsíce loučila se Jeho Jasnost se svým místem, na které nastoupil dr. Max Vladimír baron Beck. S ním provedena částečná parlamentarisace kabinetu. Vedle úředníka barona Becka zasedli poslanci Derschatta, Maťchet, Pacák, Prade a polopolitik dr. Fořt na křesla ministerská.

O působení barona Gautsche psali jsme na tomto místě opět a opět, také o jeho odchodu dalo by se dost psát. Ale do dnešního dne příčiny a důvody k jeho odchodu nejsou zaručeně známy, jeho demise vykládána tak a onak, podle toho, k jaké posuzovatel náležel straně a frakci. Je známo, že baron Gautsch ve svém boji za svou volební reformu se ostře utkal s Poláky, kteří mu vytýkali animositu a nepřátelství a posléze dle dřívějších vzorů mladočeských s ministr-presidentem ani jednati nechtěli. Oposice polská byla sama o sobě dostatečným důvodem pro jeho pád, zejména když bylo se strany polské oficiósně prohlašováno, že odpor polského klubu proti volební reformě ustane, jakmile zmizí baron Gautsch. Ale sotva baron Gautsch odešel, vyskytla se vedle volební reformy záležitost, která vyžadovala rychlého vyřízení a byla vzhledem k podrážděnému veřejnému mínění neméně nebezpečnou než otázka volební reformy. Byl to poměr k Uhrám. Ministerstvo Weckerle-Košut předstoupilo před parlament s velikou většinou strany neodvislosti, a chtěl-li pan dr. Weckerle pokojně vládnout, musel alespoň v nejdůležitějších a nejpopulárnějších otázkách přinésti nějaké koncese. Vojenské byly vyloučeny, zbývaly hospodářské, a z těch dr. Weckerle, dle nejlepšího svědomí svého odpůrce úplné rozluky, přes všechna svá extempore v tomto směru vybral prakticky nejneškodnější. Celní tarif k tomuto manévru se

mu hodil nejlépe a proto žádal na mocnáři svolení, aby směl uherskému říšskému sněmu podati celní tarif uherský samostatný, který by byl totožný s povoleným již rakouskou říšskou radou společným celním tarifem. Dr. Weckerle, jak již řečeno, hodlá rozluku provádět prozatím na papíře a hlavní jeho akce ve spolku s panem Košutem jeví se bez praktického vlivu a následku pouze v úředním listě. Nepodceňujeme tyto jeho tahy na politické šachovnici dualismu, ale konstatujeme jejich theoretickou prozatím povahu na důkaz, že dr. Weckerle si okamžitě faktické rozluky nepřeje. Rakouský ministrpresident, který už z dob Koerbrových při každé příležitosti byl parlamentem stále vybízen, aby chránil a hájil rakouské zájmy vůči Maďarům a tuto ochranu stejně při každé vhodné a nevhodné příležitosti musil slibovati, dostal se jednáním dr. Weckerla a Košuta do situace velmi nepříjemné. Opět a opět se stalo, že Rakousko povolivši nějakou tu státní nutnost, dostalo z Budapešti na srozuměnou, že to bylo zbytečno, poněvadž Maďaři k tomu nepřistupují. Tak bylo také se společným celním tarifem. Žádáno tudíž na baronu Gautschovi, aby zodpověděl před parlamentem toto částečné osamostatnění maďarské. Baron Gautsch zamítl. Zdál se mu vhodným patrně okamžik k odchodu: viděl, že volební reforma, největší jeho čin, potkává se s velkými nesnázemi u Čechů a Němců a třeba že doufal parlamentarisací upokojit spory českoněmecké, odpor Poláků stával se co den usilovnějším a osobnějším. Snad baron Gautsch skutečně chtěl volební reformě posloužiti obětovav sebe. O tom do dnešního dne názory se rozcházejí a proto do dnešního dne pravé příčiny odchodu jeho zůstaly neznámy.

Odešel a povolán kníže Hohenlohe, místodržitel terstský, muž, o němž bylo známo, že netkví nikterak se svými názory v předsudcích svého stavu a rodu, že je to muž názorů modernějších, rara avis mezi jemu rovnými, krátce nadšený přívrženec všeobecného hlasovacího práva ode dávna a proto »červeným princem« nazvaný. Prohlásil také kategoricky, že volební opravu dodělati musí a chce a v otázce druhé, v poměru k Uhrám, že nepřipustí jakékoliv poškození zájmů rakouských. To kníže Hohenlohe prohlásil při svém nastoupení. První a nejhlavnější úkol jemu uložený bylo provedení voleb do delegací. Ty byly v okamžiku nejnutnější záležitostí, poněvadž přirozeně rozhodujícím kruhům záleželo na tom, aby příznivějšího větru v Uhrách bylo rychle využito k vyřízení společných ještě záležitostí. Člověk neví, co se stane... Pod dojmem svých prohlášení o volební reformě a o poměru k Uhrám, které dal kníže Hohenlohe patrně zase pod

dojmem stanoviska, ne-li z příkazu koruny, volby do delegací provedeny bez překážky. Jakmile byly volby provedeny, přijel dr. Weckerle do Vídně a začal naléhat v korunní radě na svolení k samostatnému tarifu — přes odpor Hohenloha, svolení to obdržel, princ Hohenlohe vracel se do Terstu jako místodržitel.

Tvrdilo se, že ministrpresidentství nabízeno po něm hraběti Bedřichu Schoenbornovi a hr. Karlu Coudenhovovi. Oba zamítli. Patrně v první řadě jim překážela volební reforma, jejíž provedení císař každému z kandidátů uložil. Na povrchu objevil se pojednou dr. Max Vladimír baron Beck, dosavadní sekční chef v ministerstvu orby, muž, který do dne, kdy poprvé byl jmenován kandidátem, politiky se stranil. Jen v soukromém životě zabýval se jí, jak se vypravovalo. Následník trůnu arcikníže František Ferdinand dával se jím informovat o aktuálních otázkách politických. Vzhledem k tomu, že pro každého ministrpresidenta po 28. listopadu 1905 byla nejdůležitější otázka, jak se staví k volební reformě, poměr k arcivévodovi Františku Ferdinandovi baronu Beckovi valně neposloužil. Nicméně politický svět rakouský čekal, co baron Beck přinese.

Baron Beck prostě sáhl tam, kde zůstal vězeti baron Gautsch. Ministrpresident, ač sám úředník a přirozeně muž názorů konservativnějších, patrně si uvědomil jako Gautsch, že otázky tak důležité, ba rozhodující pro celou budoucnost tohoto státu, jako nový volební zákon a revise poměru k Uhrám, nemůže prováděti vláda úřednická. Tyto dvě stěžejní otázky politické existence Rakouska rozřešeny býti musí za spolupůsobení parlamentu. To bylo baronu Beckovi patrně zcela jasno a stejně jasno mu bylo, že kompromisu ve všech detailech volební reformy a svornosti v otázce uherské úřednický kabinet v parlamentě nedosáhne. Proto nový ministrpresident začal tam, kde baron Gautsch náhle 1. května musel přestati: obrátil se k největším třem stranám v parlamentě: Čechům, Němcům a Polákům a vyzval je, aby vyslaly do jeho kabinetu své zástupce. To znamenalo: že majorita parlamentu skládati se má v podstatě a hlavně z těchto tří stran, k nimž se příbuzné strany mohou připojit, a že tato majorita zajistí vládě přijetí a odhlasování všech důležitých vládních předloh, zkrátka, že převezme všechny funkce v l á d n í s t r a n y. Baron Beck nepokoušel se tu o nic nového. Myšlenka kooperace českoněmeckopolské není nová, datuje se od r. 1879, kdy se o ni pokoušel hrabě Taaffe a od r. 1895, když po poražení koalice německopolské za prince Alfreda Windischgraetze na rozhodujících místech dozrálo přesvědčení, že proti Čechům trvale a s úspěchem nelze vládnout.

Toto přesvědčení muselo se přirozeně upevnit, když říšská rada zvolena byla poprvé na základě volebního zákona hr. Badeniho s pátou kurií. Hrabě Badeni, jak známo, se pokoušel o provedení této myšlenky, a musíme toho dnes litovati všichni, že tak neučinil s větší odvahou. Ovšem, že tehdejší vedení není bez viny. Tenkrát Badeni a jeho přátelé sformulovali si theorii, že kabinet může být sparlamentarisován až když se ustaví skutečná majorita vládní a za tuto cenu vstoupiti do vládní většiny žádali přirozeně Mladočeši tenkrát cenu — jazykové výnosy — ačkoliv ani pak, když hr. Badeni tuto cenu zaplatil, neměli odvahy deklarovat se za vládní stranu.

Následky jsou známy. Kdyby hrabě Badeni se byl pokusil vážně a odhodlaně sparlamentarisovat svůj kabinet bez jakýchkoli předběžných koncesí, byly by věci vzaly jiný směr. A zdá se nám, že by se mu bylo leccos podařilo, třeba že Němci už po volební reformě se stali nedůvěřivými. Ale na mladočeské straně u tehdejších vůdců Engla a Kaizla byl by nalezl snad už tehdy porozumění. Než — nestalo se, věci vyvinuly se jinak, ale po krátkém intermezzu čistě byrokratickém Gautsch I. přišel Thun a myšlenku provedl: v kabinetě jeho zasedal už vedle Poláka dr. Kaizl a dr. Baernreither. Že plán se nepovedl, není vinou myšlenky: jazyková nařízení resp. boj Němců o hegemonii zničil vše, tedy i koaliční myšlenku. Hrabě Badeni dobu propásl a nebylo možno myšlenku tu provésti ani za Thuna ani za Koerbra. Z kabinetu Thunova musel odejíti ministr německý a dr. Koerbra konečně opustil dr. Rezek. Dr. Randa znamenal přechod, baron Gautsch zamýšlel povolati členy parlamentu do svého ministerstva od prvního dne své vlády. Nedostal se k tomu. Baron Beck tedy si přái vládní většinu a věc začla od repetice. Zkušenosti za barona Gautsche nabyté, nesplněné postuláty mladočeské politiky, nepřipouštěly možnost, aby Mladočeši vstoupili do majority vládní pur et simple, bez koncesí, vlastně bez splnění obou známých požadavků české politiky posledních let. Kombinace byla rozbita a na německé straně už už radilo se baronu Beckovi, aby zkusil majoritu bez Čechů. Baron Beck zamítl — »úspěchy« Alfreda Windischgraetze byly mu patrně málo lákavy. Navrhl Mladočechům modus jiný, modus, který se doporučoval, jak již naznačeno, po pádu ministerstva koaličního proti a bez Čechů. Modus, kterého měl užit hrabě Badeni. Baron Beck navrhl dr. Pacákovi vstup do kabinetu zároveň s dr. Fořtem, prvému jako politickému vůdci strany, druhému jako českému úředníku. Stejně pozval z Poláků hr. Dzieduszyckého a místopresidenta haličského finančního ředitelství ryt. Korytowského. Ani český klub

ani Kolo polské se nynější vládě ničím nezavázaly, poněvadž vláda nesplnila žádných požadavků těchto stran. Co však od nich žádati směla a smí, už proto, poněvadž obě strany v kabinetě mají po dvou svých krajanech, je loyálnost.

Mladočeský klub dostal se skoro mimoděk do zcela nové posice a tato nová posice je té doby předmětem polemik a diskusí v české veřejnosti a, řekneme upřímně, předmětem polemik namnoze málo vkusných, málo věcných, založených po většině na důvodech osobních a strannických. Přijetí, kterého se nové formaci na různých stranách dostalo, svědčí o malé politické vyspělosti u nás. Otázky byly přece nadmíru jednoduchy, znějí prostě: jako jeho předchůdce tak i baron Beck má úkol a tudíž pevný úmysl a snahu provésti volební reformu. Tato volební reforma, jako každý produkt mnohostranných kompromissů, má řadu vad a chyb. Není o tom sporu, že toto všeobecné právo pokud se týče jednotlivých národností není rovným. Ale je rovný platný řád volební? Nikoli, je ještě mnohem nerovnější. Tato volební reforma má uvésti do sněmovny 105 sobě rovných, nijak neprivilegovaných poslanců, jakož kurie vůbec mají zmizeti. Znamená tedy proti nynějšímu volebnímu řádu, v uvážení různých vnitropolitických poměrů, pokrok. Může být zastupitelstvo českého národa proti této volební reformě, třeba by co do počtu mandátů nám přikázaných docela nevyhovovala? Zajisté, že ne. Musili by tedy čeští poslanci hlasovati na konec, po sebe zoufalejších pokusech vyzískati, co se vyzískati dá, pro vládní předlohu, i kdyby v kabinetě čeští ministři nezasedali.

Baron Beck má urovnati znovu od základů poměr k Uhrám, t. j. poměr ten má být konečně postaven na zákonný podklad, jelikož od r. 1897 stojí na formulkách nařízení a prohlášení. Má český národ velký zájem na poměru k Uhrám, jak politický tak hospodářský? Má zajisté, a má-li, není s prospěchem, když urovnávání tohoto poměru svěřeno bude v první řadě českému odborníku, českému ministru obchodu dr. Fořtovi? Zajisté, že ano.

Třetí bod programu nynějšího ministerského předsedy je obnovení pokusu, docíliti dohody mezi Čechy a Němci. Mohli by čeští poslanci zamítnouti účastenství při podobném pokusu? Nikdy nezamítli a nezamítli by ani nyní. A není s prospěchem, když politickou tuto akci povede muž jako dr. Pacák, dosavadní předseda poslaneckého klubu vídeňského? Zajisté že ano.

Proč tedy nespokojenost ve vlastním táboře nových ministrů? Proč tato nespokojenost, když vůdcové mladočeští doposud při

každé příležitosti a za souhlasu všech lidí v Čechách bez rozdílu dokazovali, že je nejhlavnějším cílem české delegace ve Vídni dostati se k moci? Doposud jsme 2 české ministry neměli. Proč tedy opposice, proč nespokojenost?

Do této vážné a důležité otázky vnesen pojednou a především moment osobní. Ne snad, že by osobnosti nových ministrů byly vzbudily nespokojenost. Naopak: i u politických odpůrců proti dru Pacákovi a Fořtovi nebylo námitek a Mladočeši přece nemohou, alespoň nahlas, protestovati proti dvěma politikům, kteří doposud byli důkazy politické i osobní důvěry zasypáváni. Jmenováním dra Pacáka a Fořta zmařeny ovšem různé osobní naděje a ambice a tím na různých místech roznícena žárlivost a závist, ale to nepadá na váhu, poněvadž tyto pocity jsou přece jen příliš ojedinělé. Ale na místo dra. Pacáka jako předsedy mladočeského klubu a vůdce vídeňské politiky měl vstoupiti dr. Kramář a o jeho osobu a o směr jeho politiky veden boj a polemika. Jak čistě osobní a nevěcný ten boj je, nejlépe je patrno z toho, co první místopředseda klubu dr. Stránský řekl v klubu před volbou dra. Kramáře a co ostatně bylo všeobecně už dlouho známo. »Dr. Kramář,« pravil dr. Stránský, »je tvůrcem nynější politické situace naší a musí být tudíž zvolen, aby nesl konsekvence této své politiky.« Když dr. Kramář je tvůrcem té situace, celý mladočeský klub a celá strana je spoluvinna na této situaci. Přes všechny menší nebo větší difference nalézal se klub doposud při tvoření oné, dnes namnoze tak zavrhované situace, v jednom šiku (až na dr. Dvořáka a Plačka), kde se tedy béře věcný odpor proti zjevným následkům této situace? A zejména proti těmto a takovým následkům. Neboť, řekněme to zcela otevřeně: pro situaci, v jaké se mladočeská strana nalézala a jak z posledních voleb v Praze a na Jičínsku je patrno, ještě nalézá, dlužno tento obrat ve Vídni nazvati hotovým zázrakem a štěstím. Jak by vypadala mladočeská strana, jak mladočeský klub bez volební opravy? Kde by byla vzala dva ministry? Kdo by *ji* je byl dával? Zapomíná se na jmenování dra. Randy a na navržení nebožtíka Kořistky, ba i prof. Bráfa, nejúhlavnějšího nepřítele Mladočechů? Věří vskutku ještě někdo v mladočeské straně, že by byl bez volebního hnutí slušný člověk v Čechách pro záchranu reputace a posice mladočeské strany ve Vídni hnul prstem? Že by byl zvolen prof. Novotný a dr. Schauer? Zajisté, že nevěří. Mladočeši udělali hlavní výhru a jsou nespokojeni.

Věc stojí jinde. »Poznámky o české politice«, které dr. Kramář letos vydal, mnohým lidem mladočeským vlezly za nehty. Dr. Kra-

mář přiznal mnoho věcí, které byly doposud zamlčovány, umlčovány a zapírány — jim samým — a tato umlčovací taktika celé řadě lidí umožňovala politické živobytí. Až když dr. Kramář otevřeně a veřejně přiznal, že to tak jako doposud dále nejde, že mladočeštví v nynější formě a s nynějším obsahem je hotovo, že se musí obrodit ve věci a v osobách zároveň, zdvihl se proti němu odpor, sesilovaný jednak osobní politikou jednotlivců, a na druhé straně oposicí listů staročeských a radikálních, zejména »Politik«. Frondujícím Mladočechům není pořád ještě jasno, že někdejší miláček Staročechů a »Politik«, umírněný dr. Kramář upadl v naprostou nemilost od okamžiku, kdy podepsal a zastával návrh na zavedení všeobecného a r o v n é h o hlasovacího práva, poněvadž politikové z »Politik« zastupují zájmy společností, které zavedením tohoto práva připraveny budou o své privileje. Tito nespokojenci přehlížejí, že to, co p r o č e s k ý n á r o d a jeho další vývoj politický, kulturní a hospodářský má větší důležitost a význam, než r y c h l é zřízení druhé české university a okamžité zavedení úřední češtiny, že odstranění kurií je příčinou, proč »Politik« a její přátelé potírají dra. Kramáře a volební opravu. Proto je tak pošetilé, když vidíme vůdce mladočeského dorostu, dra. Dvořáka utíkati se ve svém osobním sporu a boji pod ochranná křídla »Politik«. Dr. Kramář u celé té družiny byl ztracen, když prohlásil, že budoucnost české politiky spočívá v její demokratičnosti. Dokud se súčastnil čistokrevné mladočeské politiky Nár. Listů, která pro samé jazykové spory, ke všemu bezúspěšné, zapomínala na všechny velké zájmy v pravdě české politiky, zapomínala především na pokrokovost a demokracii, byla tato politika podporována staročeským šlechtickým tiskem co nejvydatněji, ano tenkrát »Politik« byla mladočeštější a radikálnější než klub, a dr. Kramář byl jejím miláčkem. Od návrhu na zavedení hlasovacího práva, od vydání brožurky dr. Kramář je odsouzen, dán v klatbu a staročeský tisk vší silou podporuje oposici proti situaci, jejíž »tvůrcem« je dr. Kramář. Mladočeští nepřátelé dra. Kramáře lekli se jeho brožurky, poněvadž tam poukazoval na důležitost koncentrace pokrokových živlů v českém národě, poněvadž se lekli, že po nějakém sblížení s těmito živly pro celou řadu nicek nebude místa v politickém životě českém.

My jsme dovedli porozumět příměří, které za souhlasu celé mladočeské strany povoleno baronu Gautschovi, když baron Gautsch přinesl volební reformu, poněvadž jsme změnu nespravedlivých volebních řádů nynějších stavěli výš než okamžité úspěchy. My ale nerozumíme politice, která toto příměří nechce povoliti baronu Beckovi,

dru. Pacákovi a dru. Fořtovi, která stále tvrdí, že se situace nezměnila, že poměr Mladočechů k vládě zůstává stejným a že klub má volnou ruku, dokud nebudou splněny známé oba požadavky české politiky. To je klam a klamání: třeba že dr. Pacák a dr. Fořt vstoupili do kabinetu, aniž by klub zavazovali nějakým psaným paktem pro vládní stranu, situace se z m ě n i l a p o d s t a t n ě a volná ruka je pouhou frází. Stálým opakováním této bezobsažné fráse mladočeské vedení poškozuje nejen postavení obou ministrů, ale samo sebe, poněvadž toto tvrzení je neupřímné a musí se vymstít.

Vstupem dvou Mladočechů do ministerstva strana je konečně donucena, dělat politiku positivní a brát na sebe odpovědnost — patrně, že právě to se nelíbí politikům »pražským«. My s naší strany jsme důsledně pro demokratisaci řádu volebního, protože v ní vidíme záruku pro zdárnější vývoj národa a s toho hlediska — a jen s toho hlediska — podporujeme politiku, která by dovedla vyhovět našim požadavkům demokratickým a pokrokovým. *Č.*

Havlíček a Slovinci.

Napsal Dr. Jos. Karásek.

Prohlížeje Glaserovu »Zgodovinu slovenskega slovstva« IV. díl, třetí svazek, našel jsem již před léty na str. 420. na prvním místě mezi životopisy tento doklad: »*Tomšič Anton.* Havliček Borovsky. Životopis in pol. nazori. Maribor 1869. 8°. 39.« Věc mne velice lákala, ale teprve po skončení svých dějin slovanských literatur mohl jsem se k ní vrátiti. Brožurky samotné jsem v dvorní knihovně neobdržel. Obrátil jsem se tedy laskavostí p. Govekara v »Slovanu« k slovinské veřejnosti s prosbou, by mně brožurku šťastný majitel zapůjčil. Provolání mělo úspěch, a již počátkem dubna došly dva exempláře, jeden od okresního hejtmana, p. Alfonsa Pirce v Kranji, druhá od p. Ivana Valenčiće v Trnovu, začež dotyčným pánům vřele děkuji.

Brožurka jest vlastně separátní otisk z feuilletonů »Slovenského Narodu«, č. 67.—73., 77.—80.,[1] který tenkráte vycházel v Mariboru; Anton Tomšič byl pouze vydavatelem a odpovědným redaktorem. Feuilletony ani brožurka nejsou podepsány; bylo patrno, že autorem jejím byl některý jihoštýrský slovanský nadšenec, nejspíš z trojice Oroslav Caf, Davorin Trstenjak a Božidar Raič. Dr. Šlebinger, professor v Lublani, mně oznámil, že brožurku sepsal Božidar Raič, a nabídl mně případně svůj exemplář »Havlíčka«. Glaser uvádí na jiném místě Raiče jako spisovatele této brožurky v III. díle str. 145. takto: »Čehu K. Havlíčku Borovskemu je napisal v prosebni knjižici obširen življenjepis.« Je tedy Tomšič v IV. díle nesprávně citován.

Hledal jsem nyní spisy Raičovy a data o něm; o tom později. Nejprve uvedeme obsah článku Raičova o Havlíčkovi, abychom viděli, kterak náš Havlíček také na Slovince působil a které partie jeho spisů se jim obzvláště zamlouvaly.

---

[1]) Tento údaj mně laskavě konstatoval dr. Prijatelj.

Brožurka obsahuje 1. životopis Havlíčkův 1—10 str. 2. Slovanská politika podle Havlíčkových zásad. 10—18 str. 3. Rusko 18—24 str. 4. Vojsko 24—29 str. 5. Proč jsem občan 29—34 str. 6. Co jest ústava 34—39 str.

Celkem obsahuje řada těchto článků výklad zásad Havlíčkových do slovinčiny, respektive do česko-jihoslovanské míchaniny přeložených. Ale přece je tu zajímavé, že Raič každou chvíli uvádí podobné případy ze slovinského života a dokazuje, jak nesmírný vliv měl také Havlíček na Slovince. Vedle toho prospěla knížečka na vytříbení mnoha pojmů a hlavně seznámila Slovince s poměry ruskými a slovanskou myšlenkou, která u nich byla romanticky pojímána. Brožurka tato jest jakýmsi pokračováním »Donesků k zgodovini književne zveze mej Čehi in Slovenci«. Nebožtík Kunšič byl by tu našel vděčný materiál.

Raič psal dotyčný spisek z vděčnosti »k svému učiteli slovanské politiky, nejslavnějšímu novináři a moudrému voditeli českého národa« z roku 1848 a později. Mimo Čechy byly spisy jeho také mnohým slovanským bratrům vodítkem; podle jeho bystrých názorů se obrodilo české politické novinářství. Proto tedy bude pro Slovince užitečné, podá-li Raič krátký životopis H. a aby Slovinci poznali zásady jeho zdravé a jadrné politiky. Zásady má národní, svobodomyslné, rozumné. Za druhé aby poznali mužný charakter tohoto velikého národního mučedníka. Za třetí aby si vzali Slovinci z jeho neoblomnosti a jiných krásných vlastností — jakých bohužel mezi slovinskou intelligencí pohřešuje — jásný vzor. Tělo jeho již třináct let v zemi odpočívá, ale bystrý duch jeho a moudrost ve spisech jeho uložená nabádá nás stále k svorné práci a vytrvalosti. Slovinci mají mnoho společného s Čechy, obzvláště v poměru k vládě a ke germanisaci.

Nejprvé předesílá obšírnou biografii Havlíčkovu.

Raič, jak mohu konstatovati, přejal životopis Havlíčkův do slova ze »Slovníka Naučného«, kam článek onen napsal Jiljí Jan a Řezáč Fr., spiritual u sv. Jiří, redaktor »Školy Života«, který také zaopatřil Havlíčka. Do životopisu Havlíčkova jsou však vpleteny kulturněhistorické a politické paralely se Slovinci. Na př. Havlíček vstupuje proto do semináře, aby mohl nejlépe sloužiti svému národu; poměr jeho k řediteli Rostovi. Podobné mrzutosti měli slovinští klerikové v Štyrském Hradci, kde jim zakazovali slovinsky mluviti a němečtí kollegové se jim proto vysmívali. Prof. Schlör, takto za svatého pokládaný, když nemohl jinak, tedy aspoň štípal Slovince tím, že jim

tupil jejich »bratry Slovany«. Husa a Žižku jim líčil jako čerta »s volovskými rohy« a »Slovanskou lípu« nazýval jejich posadou, až ho jednou slovinští bohoslovci mezi přednáškou vydupali. Třeba arci věděti, že byl z Lerchenfeldu.[1] Pak již o Slovanech nemluvil. Týž ředitel vytýkal slovinským bohoslovcům, že si více váží národnosti nežli víry. »Prosili jsme, aby se Slovinci učili více kázati slovinsky, nežli jejich předchůdcové, kteří kazili slovinský jazyk. Tyto a jiné nepříjemnosti jenom nás utvrzovali v našem boji proti utlačovatelům. Jak je na mariborském semináři, nevím, a raději nebudu vypravovati, abych nikoho neuvedl do mrzutostí. Před více lety jsme slyšeli, že bohoslovcům bylo zakázáno odebírati nevinný, tehdy vycházející »Glasnik«, v němž se nepěstovala politika. Nerado se vidělo, když někdo pohlížel v otevřenou staroslovenskou knihu. Vyjma katechetiku a pastorálku bylo vše jako na německé universitě. S mrzutostí se zmiňuji o tom, že mladší naše duchovenstvo, bystré a nadané hlavy, málo pracují o naší literatuře.«

Skizzuji krátce životopis Havlíčkův.

Havlíček Karel, »hvězda českého novináře«, narodil se 31. října 1821 v Borové, odtud Borovský, jako u Slovinců mají podobně Milošič Mejski, Vidovič Holmski a pod. Na vychování jeho měli vliv děkan Brůžek a učitel Antonín Link. V 10. roce poslán do Jihlavy, kde se učil německy; skončiv gymnasium v Německém Brodě, přišel r. 1838 poprvé do Prahy na filosofii, r. 1840 vstoupil do semináře. Rostovi se pomstil ostrými verši a vystoupil. Pobyt v semináři mu proto prospěl, že poznal důkladně písmo svaté, což mělo vliv na jeho sloh. Havlíček se chtěl státi jen českým spisovatelem; putuje po českých zemích, Slovensku a Haliči, aby poznal národní život jiných Slovanů (to má býti vzorem Slovincům, aby cestovali po slovanském jihu). H. od r. 1842 v Moskvě vychovatelem u Ševyrěva; jeho styky s Pogodinem, Chomjakovem, Bodjanským. Poznal život vyšších kruhův i mezi lidem na venkově; soudil chladně, věcně; »vliv ústavův absolutního státu, nerovnosti stavů i nevolnictví«; viděl bolné stránky a směšné zvláštnosti, které z dálky pěkně vypadají. Vrátiv se r. 1844, přejal 1846 redakci »Pražských Novin« (kteréžto dle jména toliko byly listem vládním) a »České Včely«. (Dosud bylo vše do slova ze »Slovníku Naučného« překládáno, ale passus o kritice Tylova »Posledního Čecha« schází.) Zdravý obrat v novinářství; mrzutosti

[1] Patrně z předměstí Vídeňského. Lichtentaler a Lerchenfelderkinder byli dříve a podnes jsou ve Vídni příslovečné. Myslím, že místo toto dobře vykládám.

s censurou (ač byl Šafařík, jak bylo možno, tolerantní). Říkal pravdu bez obalu, domýšlivost a mnohou veličinu zkrušil. Od 1. dubna 1848 vydával »Národní Noviny«, »nejznamenitější časopis politický rakouských Slovanů«, nač si štyrsko-hradečtí bohoslovci z té doby živě vzpomínají: byl jim vůdčí hvězdou, politickou věroukou, slovanský polobůh. Celý národ je četl a věřil jim jako písmu svatému. I u nás Slovincův by bylo podobného listu zapotřebí, pak by bylo jináče.

Podivuhodná uvědomělost a dospělost českého národa po r. 1859 jeví nejlépe účinek snah Havlíčkových. Působení H. ve »Svornosti« a »Slovanské lípě«, protivník Frankfurtského sněmu, proti němuž i říznými písničkami vystupoval. Podporuje myšlenku slovanské vzájemnosti; cesta do Krakova. Následkem svatodušních událostí pět dní vězněn. Poslanec za Humpolec, ve Vídni podporuje Riegra a Palackého. Zatím ho v redakci zastupoval Nebeský. R. 1848 složil poslanecký mandát a věnoval se opět »Národním Novinám« a příloze »Šotek«. R. 1849 po novém roce místostarostou »Slovanské Lípy«; důtklivě posuzoval ústavu. Havlíček dne 13. dubna 1849 před porotou; ústy dra Pichla prohlášen za nevinna. Dne 9. června 1849 zastaveno vydávání novin. Od 26. června je sice znova vydával, až následkem polemiky o článku Palackého »O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku« noviny jeho zastaveny. Od května 1850 vydával v Kutné Hoře »Slovana« v týdenních svazcích; psal ho celého skoro sám — »neodolatelnou silou rozkaceného lva«. Rozkřičené »Epištoly kutnohorské«. Poslední číslo »Slovana« vyšlo r. 1851, 14. srpna, boje s »Vídeňským Denníkem« (o tomto listě viz v mém »Sborníku Čechů Dolnorakouských« a v pamětech bar. Helferta). Pro články »Správa záležitostí obecních« a »Proč jsem občanem« před kutnohorskou porotou. Ústy Brenera dne 12. listopadu osvobozen. V Německém Brodě zatčen a internován do Brixenu. »Tyrolské elegie«; »Prometheus na skálu přikovaný«; starý setník (totiž ryt. Hebra, jehož testament jsem vydal v »Národních Listech« r. 1901, 1. listopadu) byl jediným jeho společníkem. Strašlivé duševní muky H. v cizině, která pro něho neměla pochopení. »Z listů jeho, až někdy světlo tisku uzří, pozná národ, že vyhnanství toto bylo příčinou jeho smrti.« Počal psáti dějiny Ruska, vyžádal si od Palackého pomůcky, ale měl jen nepatrný zlomek. Složil části »Křtu sv. Vladimíra«. Julie a Zdeňka se k němu přistěhovaly; 1854 oční nemoc; Julie nemocna, návrat její do Prahy. Bach na přímluvu hr. Lva Thuna dovolil, aby se utrápená obět jeho vrátila do Čech. Julie umřela 16. dubna 1855. Návrat Havlíčkův do Prahy. Dr. Podlipský a Hamrník poznali plicní

nemoc jeho a poslali ho 22. června do Sternberka odkud se 24. července s horečkou do Prahy vrátil. P. Řeháč ho zaopatřil, 29. července 1856 zemřel. Nápis na hrobě: »Karel Havlíček a jeho žena Julie«.

Také následující ocenění Havlíčka jest úplně ze »Slovníku Naučného« přejato, i místo: Přislibujte si mně, poroučejte si mně, vyhrožujte si mně, přece zrádcem nebudu, uvedeno česky a slovinsky.

Na to následuje tento čistě slovinský vzdech Raičův:

Bože, dej nám Slovincům tolik Havlíčkův, kolik máme slovinských poslanců v parlamentě, kteří by na svých místech byli na stráži, hájili národního jazyka, národnostní svobody, jednoty slovinské vlasti, tu bychom již dávno měli sjednocené Slovinsko, slovenský sjednocený sněm, slovinské školy, slovinskou správu, a němčourství by bylo již zcela ztratilo půdu na slovinské zemi. Ale o čem to sním; kdybychom měli jen jednoho a kdyby národ užíval stravy silné a léčivé od něho podávané a netoužil po cizí krmi, již by svítilo jasné slunce na vrata naší budovy. Probuď se, vzchop se, můj milý národe! Rozumnými a užitečnými naučeními Havlíček probudil, sílil, obrodil český národ, který se stal charakterním a pevným jako jeho učitel. Přejmeme tedy také my vytříbené názory a odložme bludné náruživosti, egoismus, zpátečnictví, zděděné předsudky, sjednoťme se v úsudcích, zásadách a přesvědčení.

Slovanská politika podle Havlíčkových názorů.

Účelem slovanské politiky musí býti, aby vedla k štěstí jednotlivá plemena a prospívala celkové svornosti.

Na Čechy a Slovince dorážela nejhůře germanisace za Josefa II. od r. 1785. Slovinci mají aspoň na blízku Chorvatsko, a proto chodili na školy do Varaždína, Záhřebu, Kaniže. Tíže němčiny trvala, i když se slovanským národům slíbila rovnoprávnost; ubohá slovinčina je pastorkyní naduté macechy němčiny. A táže-li se slovinský poslanec na taková příkoří, tedy se mu vyhýbavě odpovídá: jak bylo, ať je. V nové době máme sice trochu svobody, můžeme spolky zakládati, na táborech se scházeti, ale přece všude jen vládne lež, násilí, křivda nad slovinčinou. Chceme slovinčinu v úřadě i ve škole.

Slovince, kteří byli takové věky pod vlivem němčiny, těžko je budíti; nutno jim tedy ukazovati na jejich minulost. Samova doba, slavný čas Cyrilla a Methoda, do 12. století korutanští vévodové byli po slovinsku dosazováni. Dále Slovinci nejsou sami, nýbrž zelená a svěží větev slovanské lípy — 85 milionů lidí, s jejichž obzoru slunce nikdy nezapadne: to je nebeská myšlenka Slovanstva.

Čechové mnohem snáze budili svůj národ, dovolávajíce se slavné své minulosti; vzorem jim byli slavní mužové z historie. Vedle toho hledali posily ve slovanské myšlence. Slovanstvo musí býti základem také slovinské politiky, nemá-li jich stihnouti osud polabských Slovanův. Národové téhož původu, žijící v podobných neblahých okolnostech, musí si navzájem pomáhati. Z toho ovšem nenásleduje, že by všichni Slované musili míti jednu víru, jeden jazyk, jednu literaturu, jednu vládu, jedno státní zřízení. Různost slovanských národův, obzvláště ve víře, nutí Slovany ku vzájemné lásce a snášelivosti. Nalézti pro všechny Slovany nový theoretický jazyk, bylo by nepraktické, jen by se tím ztratilo mnoho času; nejlépe by bylo, kdyby se každý naučil ruštině. Je pochopitelno, že jednotliví slovanští národové nemohou od svých literárních jazyků odstoupiti. Podobně by bylo nerozumno, kdyby se všem Slovanům už nyní chtělo dáti jediné vládní zřízení nebo jedinou vládu. Starejme se o to, aby se mládež na gymnasiích a na universitě naučila všem slovanským nářečím.

Na to následuje poučení o slovanských národech; hlavní jazyky, pod jakými vládami Slované žijí. V Rakousku žije 18 milionů Slovanů, tedy víc než polovice obyvatelstva této říše; opakuje slova Palackého: »Kdyby Rakousko nebylo, Slované by je utvořili.« Myslilo se, že rakouská vláda upřímným a blahovolným působením si získá sympatie mezi tureckými Slovany, aby našla náhrady za ztracené Milánsko a Benátsko, myslilo se, že Rakousko bude dělati slovanskou politiku, že bude slovanským soupeřem Ruska, ale vše živoří a je choré.

My Slovinci musíme vše dělati, abychom se brzy spojili v zeměpisný a politický celek a národ dostatečně vzděláme. Pak smíme mysliti na užitečné spojení s jižními bratry. Při každém politickém kroku musí Slovinci na mysli míti jihoslovanské sdružení. Junáckým Chorvatům se zle vede. Když poslanec Kraljević pronesl v pešťské sněmovně několik slov po chorvatsku, uslyšel ihned následky maďarské laskavosti. Bulhaři se budí a dovolí-li »štěstí junácké«, střesou turecké jařmo a spojí se více se Srby a černohorskými sokoly. Přiznáváme se, že Jihoslované co do vzdělanosti lidu a literatury jsou daleko za snaživými Čechy; za to mají více mladistvého života, více síly, lepší zeměpisné položení při moři (H.).

(Pokračování.)

O slovanské vzájemnosti v době přítomné.

Napsal Adolf Černý.

(Pokračování.)

Jest zcela přirozeno, že takovéto stanovisko naše k vládnímu Rusku a k otázce rusko-polské nemohlo v Polácích vzbuzovati k nám důvěru. Zde v Rakousku chtěli jsme, aby Poláci šli v politice s námi a ostatními Slovany ve prospěch svobody a spravedlivých práv nás všech — a v Rusku schvalovali jsme všecky násilnosti, páchané vládou a byrokracií na Polácích! Tak tedy Češi rozumějí svobodě a spravedlnosti? říkali si Poláci. Doklad toho máme v nedávno vydaných pamětech zesnulého polského politika Flor. Ziemiałkowského: nedůvěřoval Čechům že to myslí s ostatními slovanskými národy v Rakousku upřímně, hlásal, že politika česká směřuje k ovládnutí všech slovanských větví v Rakousku.[1] Poláci nedůvěřovali také námi hlásané idei všeslovanské, spatřujíce v ní snahu po rozšíření vlivu Ruska na všecky Slovany — téhož Ruska, jehož bezohledný útisk větší část polského národa cítila až příliš dobře. My zase, vidouce jejich nedůvěru k nám a k myšlence slovanské, tvrdili jsme, že se Poláci necítí Slovany, že jsou egoisti, že jsou živel nespolehlivý, který se spíše spojí s Němci proti nám, než by šel důsledně s námi a ostatními Slovany za všech okolností — ale nezkoumali jsme, nemáme-li také my na tom trochu viny. Kromě toho dopouštěli jsme se téže chyby, jako při Rusku: jako tam nerozlišovali jsme vládnoucí Rusko a ruský národ — tak zde politiku šlechtického kola polského stotožňovali jsme s vůlí celého národa a přenášeli jsme odpor svůj proti polskému kolu na celý národ. A tak rostla vzájemná nedůvěra mezi dvěma nejčetnějšími slovanskými národy v Rakousku na velkou škodu slovanské politiky v této říši.

---

[1] Pamiętniki Floryana Ziemiałkowskiego. Kraków, 1904. Ref. ve »Slov. Přehl.« VIII. 74 (Zd. V. Tobolka).

Podobný byl poměr náš k Malorusům čili Rusínům, jak jsme uvykli říkati rakouským Malorusům. Také oni neměli příčiny chovati k nám zvláštní důvěru, když jsme stáli na straně ruské vlády, která je v Rusku utlačovala. Nedůvěra ta se stupňovala, když se naši rusofilové ve svém orgánu přímo počali stavěti proti národnímu hnutí maloruskému u rakouských Malorusů, postavivše se na stranu valné menšiny, t. zv. Starorusů, kteří se dívají na hnutí maloruské podobně, jako ruská vláda, a nepřejí šíření samostatné literatury maloruské. Měli jsme zachovati k oběma stranám stanovisko nestranné, tím spíše, že jsme mohli viděti, že hnutí maloruské čili ukrajinské jest nezadržitelné, že za ním jde veškerá takřka intelligence národa 30milionového, kdežto k Starorusům patří jen nepatrný její zlomek — ale naši rusofilové zaujali proti hnutí maloruskému stanovisko rozhodně nepřátelské, vystupovali proti němu vždy vášnivě, stavíce se bez výhrady na mizející stranu staroruskou, proti níž stála veškerá ostatní společnost maloruská. Proto není divu, že Malorusové rovněž jako Poláci nám nedůvěřovali a vytýkali nám náš panslavismus, v němž viděli snahu po panrusismu. Následkem toho prohlásili jsme také Malorusy za špatné Slovany.

Nuže, tím způsobem v poměru k úřednímu Rusku bylo přes 50 mil. špatných Slovanů a jen asi 23, nejvýš 24 mil. Slovanů dobrých. Ale ovšem i mezi těmito vždy byli také špatní Slované, ba i mezi samými Rusy — a počet jich stále vzrůstal.

Otázka slovanské vzájemnosti však i jinak se kalila a neustále zakalovala. Vedle sporu rusko-polského a malorusko-velkoruského měli jsme celou řadu slovanských sporů. Tak především spor rusínsko-polský, čím dále se přiostřující. Vládnoucí polská strana šlechtická v Haliči nechovala se ke kulturním a jiným potřebám haličských Malorusů tím způsobem, jak by toho spravedlnost vyžadovala; nemůže sice býti řeči o utiskování Malorusů Poláky po způsobu utiskování jich ruskou vládou, ale fakt jest, že potřeby maloruské byly vládnoucí stranou polskou soustavně zanedbávány a odstrkovány. Na slovanském jihu přičiněním šovinistických stran politických, jako jest u Chorvatů strana Starčevićova a později Frankova, čili »čistá strana práva«, stále se přiostřoval spor srbochorvatský, jímž proti sobě rozvášněny dvě části jediného národa. Neboť Srbové a Chorvaté, ač mají dvě samostatné literatury, z nichž jedna píše se písmem cyrillským a druhá latinkou, mluví přece jen jedním jazykem. Rozděleni jsou jen literaturou, lépe řečeno písmem, a náboženstvím. Srbové náležejí většinou k církvi východní,

část Srbů hlásí se k islamu, ale jsou i Srbové katolíci (zejména v Dalmacii) — Chorvaté pak jsou katolíci. Vedle sporu srbochorvatského měli jsme i spor b u l h a r s k o-s r b s k ý, který zvlášť neblaze jevil se v Makedonii, kde oba kmenové navzájem se přímo vraždili — přičiněním nesvědomitých šovinistických agitátorů.

A tak byl pohled na slovanský svět neutěšený — a slovanská myšlenka ve skutečnosti vznášela se jen v myslích jednotlivých idealistů, kteří ji přechovávali dalším pokolením. Kdekoliv dva kmenové slovanští spolu sousedili, byli ve sporu — věru že to vypadalo jako za starověku u Slovanů Polabských a že v slabých okamžicích i lidem reálně myslícím vtírala se při tom pomyšlení bezděky vzpomínka na osud nešťastných těch Slovanů, kteří obývali širá prostranství skoro celého nynějšího Německa, jehož Drang nach Osten jest nyní západním a jižním Slovanům největším nebezpečím.

Jen L u ž i č t í S r b o v é a S l o v i n c i neměli sporů s nikým. Lužičtí Srbové ovšem nemohli jich ani míti, jsouce odříznuti od celého ostatního slovanského světa, plujíce jako lodička opuštěná na vlnách germánských. Slovinci pak vskutku mohou býti ostatním Slovanům vzorem: stýkají se na celé jihovýchodní hranici svého území s Chorvaty, ale nejen že nikdy s nimi nebyli ve sporu, nýbrž vždy s nimi svorně pracovali k paralysování cizích vlivů, k odrážení cizích útoků. Stejnou chválu možno vzdáti části našeho kmene, totiž l i d u s l o v e n s k é m u v Uhrách; tan ani se sousedními Poláky, ani s Rusíny neměl nikdy sporů. Intelligence chovala se jinak — vedení martinské přineslo na slovenskou půdu české falešné rusofilství a v pochopitelném jinak nadšení pro Rusko zabředlo v byzantinství vůči ruské vládě a v nepřátelství k Rusku pokrokovému, k Polákům a k národním stranám maloruským.

My Čechové jsme stále o sobě tvrdili, že stejně milujeme všecky Slovany, že se žádným kmenem slovanským nemáme sporu. Vpravdě nemilovali jsme všecky stejně, jak jsem ukázal, byli jsme nespravedlivi k Polákům a Malorusům a v jihoslovanských sporech stavěli jsme se stranicky proti Chorvatům a Bulharům. Ale dlouho aspoň bylo pravda, že nemáme přímých sporů s jinými Slovany — v nejnovější době ani to již není pravda. Vystoupil s p o r č e s k o-p o l s k ý v T ě š í n s k u. Spor rozdmýchala místní žurnalistika česká i polská, na obou stranách šovinistická. Vina jest na obou stranách. Poláci vytýkají nám snahy počešťovací a upírají nám všeliké právo domovské ve Slezsku Těšínském — my zas v místních listech píšeme s pohrdáním o polském lidu, ale nestaráme se o vy-

jasnění sporné otázky a o poctivou, jasnou dohodu v zájmu společném. Tak obapolnou vinou může se vyvinouti politický spor česko-polský na půdě těšínské, z něhož budou kořistiti jen Němci.[1]

Tak neutěšeně jevila se až do nejnovější doby otázka slovanské vzájemnosti, myšlenka slovanská.

Ale v posledních letech lze skoro ve všech směrech spletité a zavilé otázky této znamenati potěšitelný obrat k lepšímu.

Celý soubor otázek slovanských můžeme rozděliti na otázku ruskou (k níž náleží otázka poměru národa ruského k vládě, otázka rusko-polská a malorusko-velkoruská), otázku rusko-slovanskou (totiž otázku poměru Čechoslovanů a Jihoslovanů k Rusku) a otázky vzájemných vztahů Slovanů neruských, jasněji řečeno nevelkoruských (totiž otázku maloruskopolskou, česko-polskou a jihoslovanskou). První dvě otázky, ruská a rusko-slovanská, tak úzce splývají, že jich nelze od sebe odděliti, máme-li na zřeteli myšlenku slovanské vzájemnosti vůbec. Proto třeba o nich pojednati společně.

Vytrvalý odpor ruské vlády proti požadavkům vlastního národa, zejména pak proti požadavkům polským a maloruským, způsobil reakci v dosavadním smýšlení ostatních Slovanů o Rusku. Hrozný útisk Polska vzbudil Polákům přátele především u nás a naučil nás kritičtěji dívati se na Rusko. Reakce u nás nastala v letech osmdesátých, ač předzvěsti její ohlašovaly se již v letech sedmdesátých. Byl to Edvard Jelínek, který počal nám odhalovati pravdu o hrozném poměru rusko-polském, který počal požadovati, abychom stanuli otevřeně na straně spravedlnosti a nezavírali oči před řáděním ruské reakční vlády. K tomu třeba poznamenati, že Jelínek počal tak psáti teprve po osobním poznání Ruska a jeho působení v Polsku — jak sám ve svých vzpomínkách vyznává, jel do Ruska jako rusofil a vrátil se polonofilem; při tom ovšem zůstal i rusofilem, ale ne ve smyslu u nás dotud běžném. Památná jest v té příčině jeho brožurka »Pro shodu česko-polskou« (1887), která vlastně jedná o sporu rusko-polském a o našem poměru k tomuto sporu a k Polákům a Rusům. Přesvědčiv se v této otázce, že jiných Slovanů vlastně neznáme, založil svůj Slovanský Sborník s heslem »Poznejme se!« Neodvážil se ovšem ještě ve svém listě na politické, vskutku

[1] Srv. čl. »*Ke sporu českopolskému v Těšínsku*« ve Slovan. Přehledě IV., 62., 64., 117. (I. Hořica, R. Zawiliński, J. Polívka); z novější doby *F. Koneczného* »Spor polsko-czeski na Śląsku«, (Świat Słowiański 1905, II. 180).

životní otázky slovanské, a obíral se hlavně jen věcmi literárními, národopisnými a pod. Tehdy u nás vznikla strana realistická, která hned také věnovala kritickou pozornost věcem slovanským, především ruským a speciálně také otázce rusko-polské. Otvíralo se okno do Ruska, dosud nám našimi rusofily uzavíraného, do Ruska nevládního, nebyrokratického. Úlohu tu konal »Čas« žurnalisticky, Masaryk vědecky ve svých studiích o ruském slavjanofilství.[1] Po slavnosti Palackého r. 1898 založen Slovanský Přehled, který si vytknul v programu postaviti vzájemnost slovanskou na základ p r a v d i v é h o vzájemného poznání. Ve smyslu tohoto programu psal systematicky o všech věcech slovanských a tedy především také o ruských a o sporu rusko-polském, neohlížeje se na různé nevlídnosti, které mu bylo snášeti. Od té doby i v jiných listech stran mladších a pokrokových věnuje se pravdivému obrazu ruského života politického i společenského bedlivější pozornost. Ale jinak v naší veřejnosti stále mělo vrch pojímání slovanské otázky a poměru k Rusku v starém, povrchním způsobu. Ba v době vlády min. vnitra Plehweho neblahé paměti a ještě po jeho násilné smrti našli se u nás adorátoři tohoto reakcionáře a násilníka, kteří psali o něm takovým způsobem, jakoby stáli v přímých službách jeho vlády.

V Rusku samém za vlády Plehwovy se zdálo, že není naděje, aby veliká ta říše slovanská v době dohledné vyprostila se z železného objetí byrokratického absolutismu, v němž se dusila, že by mohl v době dohledné nadejiti obrat k lepšímu. Objevovaly se sice v posledních letech chronické nepokoje universitní, o nichž bylo patrno, že mají hlubší kořeny, že jsou jen ventilem všeobecné nespokojenosti — ale že by z toho mohlo se vyvinouti hnutí širší, které by mohlo přivoditi obrat, nikdo nevěřil.

Tu z nenadání přišel vnější náraz, jaký měl na mysli Čičerin, ač ovšem neměl tušení, že by náraz ten přišel od východu: Čičerin čekal jej od západu, od trojspolku s Německem v čele. Propukla v á l k a r u s k o - j a p o n s k á a nešťastným průběhem pro zbraně ruské a neobyčejnými svými hrůzami uděsila celý slovanský svět mimoruský. A neblahý průběh té války ukázal, co marně po dlouhá desítiletí dokazovali nejlepší ruští lidé: zhoubnost dosavadního absolutisticko-byrokratického režimu v Rusku. V adresse, kterou zástupcové zemstev a měst dne 19. června loňského roku podali carovi,

[1] R. 1892 přinesl »Čas« řadu článků, věnovaných Rusku a poměru rusko-polskému.

obsažena tato těžká obžaloba dosavadního režimu: »Hosudare! Rusko zapleteno bylo v nešťastnou válku zločinnou zvůlí a nedbalostí rádců Vašich. Vojsko naše nebylo s to přemoci nepřítele; naše loďstvo jest zničeno; strašnější však nežli vnější nebezpečenství, jest válka domácí, která se rozněcuje. Uviděv spolu s celým svým národem chyby nenávistné a skorrumpované byrokracie, rozhodl Jste se změniti tento stav, pročež Jste naznačil řadu prostředků k jeho reorganisaci. Ale pokyny Vaše zvráceny a žádné odvětví administrativy se jimi neřídilo. Útisk jednotlivců i společnosti, omezení svobody slova a rozmanité činy samovůle kupí se a rostou...« Atd. Takovými slovy odsuzovala dosavadní řádění byrokracie adressa, podobným způsobem mluvil k caru přímo i mluvčí deputace, zvěčnělý kníže S. Trubeckoj. Bylo to jen ztlumočení veřejného mínění celého Ruska — neboť tehdy již c e l é Rusko stálo proti Rusku úřednímu, ba mnohými jeho částmi otřásaly silné bouře nespokojenosti. A to konečně zburcovalo i rozum dosavadních zaslepených velebitelů ruské moci, třeba tato moc prováděla násilí proti poddaným národům, ba i proti samému národu ruskému. Ke vzpamatování těch, kdož n e c h t ě l i viděti, přispěly hrůzy petrohradské neděle dne 22. ledna l. r., kdy stříleno do lidu, který v naivní důvěřivosti v tisícihlavém průvodu ubíral se za popem, ikonami a obrazem carovým k tomuto carovi, aby mu jako otci přednesl své stesky a prosby. Od těch dob počaly se ozývati střízlivější hlasy i tam, kde jsme dosud slyšeli jen byzantinské velebení.[1]

---

[1] Srv. můj článek »*Na prahu velké doby*« v »Slov. Přehl.« VII. 434.

Výroba skleněných perel v severovýchodních Čechách.

Příspěvek k poznání domáckého průmyslu českého.

Napsal Karel Kverka.

Věnováno ubohým dělníkům, dělnicím a dětem perlářským!

Úvod: Celé východní Čechy, kraj, horské vsi, krabatina na pomezí Českomoravském prokvétají — bídou. Lze jí dáti jméno nové: domácký průmysl! Špatná a nesprávná statistika její ve vládním »Berichtě« o »domácké práci v Čechách« odkryla smutné číslice, ale jsem toho názoru (dle vlastní zkušenosti), že poměry a číslice ty jsou ve skutečnosti ještě smutnější, ba mnohdy zoufalé. A přece tento průmysl domácký není bez významu v našem českém národohospodářství! Jako jazykově máme své menšiny, s nimiž počítáme a počítati musíme, je i tento průmysl naší menšinou národohospodářskou. A že nemalou, jen na jednom odvětví jeho chci dokázat. Nepodávám tu definice domáckého průmyslu, jsa sám v rozpacích o tom, při tolika jeho a tak různých druzích. Specielně chci se obírati tím druhem, který mi během let stal se dopodrobna známým: výrobou skleněných perel. Nemožno se tu nedotknouti jakýchsi d ě j i n j e h o.

Prvý, kdo u nás perle foukal, byl Čech Josef Kynčl, usazený na Zdobíně od roku 1862. Jako 12½ roku starý hoch odešel do Vídně, kde vstoupil do učení se perlářství k Čechovi Ježkovi, rodáku miletínskému, který se, jako jeho strýc, rovněž Ježek, ve Vídni trvale usadil, perle foukal a později i barvil. Později vstoupili k němu do učení ještě 3 učňové Češi, vesměs z okolí Miletína: bratr Kynčlův Jan, Lánský Jan a Vaňura. Tehdy učili se 3—4 roky a dostávali listy výuční. Josef Kynčl po návratu svém z Vídně r. 1862 samostatně živnost perlářskou provozoval sám jediný, po válce však vzal si učedníky a bratra svého za tovaryše. Vyučil tak on a jeho bratr, později Lánský atd. skoro všecky nynější staré perláře. Josef Kynčl kolem r. 1872 se odstěhoval na Moravu do Pavlic u Znojma a po-

zději do Ivančic, kde dosud je a všude perlařil a perlářství učil, tak že jeho působením i na Moravě v několika obcích se perle foukají.

V tehdejších dobách užívali také všeobecně oleje, jímž sklo tavili. Dnes mimo Čechy a Moravu je vlastí perlí Durynsko, Vestfály, Sasko, Koburky, Pomořany, Paříž, Polsko a hlavně Vídeň! Ve Vídni, Paříži a Durynsku soustředěn je hlavně obchod s výrobkem barveným. U nás v Čechách jediný Vaňura v Hořicích má svou, bohužel malou, barvírnu.

*

Vznik skleněné foukané perle klademe do roku 1680, kdy Francouz Jacquin v Paříži prvý skleněné perle foukal. Později střediskem perlářství stal se Turin.

*

Území tohoto průmyslu. Především je důležito řádně zjistiti místa, v nichž o tomto průmyslu se pracuje. A to je nejbolavější stránka celé věci. Dosavadní statistiky, většinou úřední, úplně pominuly toto odvětví, ježto nespadá přímo v jejich obor, a pokud se diletantsky o ně zajímaly, vypadla jejich pozorování a číslice velice nespolehlivě, — právě diletantsky. Při povaze průmyslu domáckého snad se to dá i odůvodniti měnivostí a stálým přesouváním zaměstnaných v tomto oboru, leč jisté střední, průměrné hodnoty číselné musí být nalezeny, a toho lze dosíci ne jedním rokem, nýbrž víceletým pilným a podrobným sledováním poměrů a změn jejich. A že těchto podmínek nešetřeno, staly se vládní číslice v tomto odvětví nadobro nespolehlivými, poměrům neodpovídajícími, čímž dáno jim vysvědčení úplné bezcennosti. Blíže o tom povíme v příslušné kapitole.

Víme, že žádné, i námi uvedené číslice, nebyly déle pravdivy, než pokud inkoust na nich uschnul, ale střední hodnotu podržují, že získány osobní intervencí, zkušeností. Tolik o jejich vzniku. Všimněme si jich blíže na uvedené tabulce, a neujdou leckteré zvláštnosti nikomu.

Katastr a počet perlářů:

Číslo řadové	Jméno osady	Počet perlářů	perlářek	škol. dětí	Úhrn
1	Bezník	3	1	—	4
2	Bohánka	2	2	—	4
3	Borek	6	4	1	11
4	Brtev	8	5	3	16
5	Brusnice	4	2	1	7
6	Březovice	2	3	1	6
7	Bukovina	2	1	—	3

Číslo řadové	Jméno osady	Počet perlářů	perlářek	škol. dětí	Úhrn
8	Černutka	1	1	—	2
9	Dehtov	36	21	5	62
10	Dobeš	5	3	1	9
11	Dobrá Voda D.	3	2	1	6
12	Doubravice	70	65	15	150
13	Dubenec	4	3	1	8
14	Dvůr Kr. n. L.	4	4	—	8
15	Horice	32	30	4	66
16	Chlomek	1	1	—	2
17	Chotěborky	2	1	—	3
18	Chroustov	8	6	2	16
19	Jaroměř	2	1	—	3
20	Javoří	2	2	—	4
21	Jezbiny	1	—	—	1
22	Kaly	3	1	—	4
23	Kocliřov	2	2	—	4
24	Lanžov	5	4	2	11
25	Libotov	2	2	—	4
26	Lipnice	3	3	1	7
27	Lhotka	2	2	1	5
28	Lukavec	1	1	—	2
29	Lukaveček	4	3	1	8
30	Miletín	23	11	4	38
31	Mířejov	3	3	1	7
32	Nemajov	2	2	—	4
33	Novolesy	8	4	2	14
34	Ouhlejov	6	4	1	11
35	Pecka	2	2	—	4
36	Podhradí	2	1	—	3
37	Poličany B.	10	15	4	29
38	Rohoznice	6	5	1	12
39	Řečice	12	11	4	27
40	Sedlice	2	2	—	4
41	Skála	2	1	—	3
42	Smiřice	1	1	—	2
43	Sobšice	2	4	1	7
44	Staňkov	2	1	—	3
45	Tetín	7	6	4	17
46	Trotina	18	16	10	44

Číslo řadové	Jméno osady	Počet perlářů	perlářek	škol. dětí	Úhrn
47	Třebihošť	30	25	4	59
48	Třebovětice	3	3	—	6
49	Třemešná B.	25	30	5	60
50	Velehrádek	3	2	2	7
51	Velichovky	1	1	—	2
52	Verdek	2	2	—	4
53	Vidoň	10	6	3	19
54	Vidonice	3	2	1	6
55	Vilantice	3	2	—	5
56	Vlkánov	5	8	1	14
57	Vrch. Poličany	5	3	3	11
58	Vřesník	12	23	12	47
59	Vřešťov	2	1	—	3
60	Výhled	4	6	—	10
61	Záborov	2	1	—	3
62	Zábřez	4	5	—	9
63	Zálesí	5	4	—	9
64	Zdobín	33	33	20	86
65	Zvičina	4	4	1	9
66	Želejov	5	4	1	10
67	Žírec	2	1	—	3
	Úhrnem . . .	491	431	125	1047

Výrobou skleněných perel zabývá se přes 1000 pracovníků v 67 osadách na území tří okresních hejtmanství: novopackém, královédvorském a vrchlabském. Plocha, na níž těchto 1000 (zaokrouhlujeme) dělníků sídlí, obnáší asi 400 km². Střediskem domáckého průmyslu perlářského jsou obce Dehtov, Doubravice, Hořice, Miletín, Poličany B., Řečice, Trotina, Třebihošť, Třemešná B., Vřesník, Zdobín; náleží až na Doubravici a Třemešnou B. vesměs do soudního okresu hořického. Tyto dvě jsou v okrese královédvorském, a obě jsou, jak z přehledné tabulky zřejmo, důležitými místy v ý r o b n í m i.

O b c h o d n ě však vedle nich, ba někdy je i předčí obce: Zábřez, Zdobín, Hořice, na něž se nákup surových perlí a prodej jejich firmám cizím soustřeďuje. A toto ohnisko význačné výroby a obchodu zabírá přibližně 70 km². plochy. Z tabulky vyniká značná, skoro mužům rovná číslice ženských pracovnic a hlavně dětí!! Percentuelně vyjádřeno je perlářů 47, perlářek 41 a dětí 12%!

Ve šk. roce 1904—5 měl pisatel ve své třídě 67 dětí, z nichž perle foukalo 12 žáků a 21 děvčat, celkem 33 dětí, tedy přes 49%! A stáří jejich bylo následující:

9tiletých: 1	11tiletých: 5	13tiletých: 6
9½ » 3	11½ » 3	13½ » 1
10 » 1	12 » 8	14 » 2
10½ » 1	12½ » 2	Úhrnem 33

Ale i v I. třídě objevil se »perlář« 8½ roku starý!!

Poučná je i statistika těch, již od dělníků perle kupují a firmám cizím prodávají. Říká se jim tu »mistři«, nikoli »faktoři«, jako v jiném odvětví průmyslu domáckého.

Přehledná tabulka »mistrů«:

Číslo	Obec	Obchodníci velcí	Obchodníci malí	Číslo	Obec	Obchodníci velcí	Obchodníci malí	Úhrn
1.	Dehtov . . .	—	2	9.	Trotina . . .	—	2	
2.	Doubravice .	3	14	10.	Třemešná B. .	1	1	
3.	Dvůr Kr. n/L.	—	1	11.	Vidoň	—	1	
4.	Hořice	2	3	12.	Vilantice . .	—	2	
5.	Jaroměř . . .	—	1	13.	Vrch Poličany	—	2	
6.	Novolesy .	—	1	14.	Zábřez	1	1	
7.	Poličany B. . .	—	1	15.	Zdobín . . .	1	—	
8.	Řečice . . .	1	—	16.	Zálesí . . .	—	1	
	Úhrn . .	6	23		Úhrn . .	3	10	42

Jak vidno, soustřeďuje se obchod v Doubravici (17), Hořicích (5), Třemešné (2), k nimž nutno započítati po 1 z obchodníků ze Zábřeze a ze Zdobína, jak ukážeme při kapitole o pohybu obchodu.

Nejlépe vyniknou poměry o domáckém průmyslu perlářském, zvolíme-li si některou obec za typus, který osvětlí poměry v obcích jiných po všech důležitějších stránkách. Aby nebylo přestřeleno, slouží za tuto typickou obec tři osady tvořící jednu politickou obec: Trotina,*) Zábřez, Zdobín.

Perle foukají:

muži	ženy	chlapci do 14 r.	dívky do 14 r.	Úhrn	Osada	Z těch je otců	matek	mlad. od 14 r.	děvčat od 14 r.	Úhrn
18	16	4	6	44	Trotina	5	10	13	6	34
4	5	—	—	9	Zábřez	3	2	1	3	9
33	33	10	10	86	Zdobín	14	14	19	19	66
55	54	14	16	139		22	26	33	28	109

[1] Jméno spojené obce.

K uvarování nedorozumění stran různého počtu dětí školních perle vyrábějících mezi touto tabulkou a před ní uvedenými statistickými daty ze školy Trotinské ve šk. r. 1904—5 stůjž zde, že do této školy chodí i dítky z osady Vrch Poličan, která do politické obce Trotiny nenáleží.

Přehled rodin:

Osada	Počet domů	Rodin			Členů rodin						Počet dětí u rodin						Počet	
					perlářsk.			neperlářsk.			perlářsk.			neperl.				
		perlářsk	neperlář.	úhrn	pohlaví mužsk.	pohlaví ženské.	úhrn	pohlaví mužsk.	pohlaví ženské.	úhrn	hochů	děvčat	úhrn	hochů	děvčat	úhrn	obyvatel.	Z toho d.
Trotina .	49	26	33	59	48	50	98	45	68	113	32	28	60	13	23	36	211	96
Zábřez .	26	8	21	29	21	22	43	37	48	85	13	12	25	16	18	34	128	59
Zdobín .	42	41	18	59	94	107	201	22	30	52	46	62	108	3	12	15	253	123
Úhrn .	117	75	72	147	163	179	342	104	146	250	91	102	193	32	53	85		
							592						278					

Z obou tabulek vypozorujeme následující: foukání perel zúčastní se asi rovnou měrou muži a ženy, z mužů více svobodných, ze žen matek a svobodných asi stejně. Za to je dost značné procento školní mládeže: 21·5%!! Ve šk. r. 1904—5 požívalo úlevy v docházce školní od 1./V.—31./X. 23 dětí, z nichž celá třetina výhradně celé půlléto foukala perle! Jak hrozné jsou v některých rodinách poměry, ukážeme během pojednání.

Že u chudiny v jednom bývá boží požehnání: děti, vidno z druhé tabulky: perláři mají 193 dětí, neperláři 85, ani polovinu!

Mezi perláři vyskytují se rodiny i s 12 dětmi, u neperlářů nejvýše s 5 dětmi! Bezdětných rodin perlářských je 5·33%, neperlářských 40%!! Nejvíce rodin perlářských má po 4, neperlářských po 1 děcku. Poměr rodin perlářských k neperlářským je v proc. 51·02 ku 48·98; poměr členů rodin perlářských k neperlářským je v proc. 57·76 : 42·24; a poměr dětí perlářských k neperlářským jest v proc. 69·42 : 30·58. Hledíce k celkovému počtu obyvatelstva a k počtu foukačů perel, objeví se nám poměr v proc. 76·53 : 23·47; skoro čtvrtina všeho obyvatelstva (čítaje děti do 14 roků a těch, v poměru k dospělým od 14 roků počínaje, je 42%) fouká perle!

K této tabulce netřeba slov! Zhrozil jsem se a znovu a znovu počítám. Totéž číslo! A přec je tu škola od roku 1873!! Jaké dříve byly poměry, těžko domysliti bez bolesti.

Bída neobyčejná.

Poměry gramotnosti, abnormalit:

Počet obyvatel			Počet analfabetů			%	Osada	Počet chor.		kret.		hluch.		slep.		Úhrn	%
mužů	žen	úhrn	mužů	žen	úhrn			mužů	žen	mužů	žen	mužů	žen	mužů	žen		
93	118	211	12	22	34	16·11	Trotina . .	1	1	3	—	—	—	—	—	5	2·37
58	70	128	4	6	10	7·81	Zábřez . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
116	137	253	14	8	22	8·69	Zdobín . .	2	2	2	2	1	1	—	1	11	4·34
267	325	592	30	36	66	11·15		3	3	5	2	1	1	—	1	16	2·87

Nářadí, nástroje a suroviny.

Perláři užívají t. zv. perlářského stolu. Je to obyčejný stůl, jehož trnože jsou upraveny ve šlapací páky, jimiž se v činnost uvádí pod deskou stolu připevněný měch kožený. Jím vhání se vzduch do plamenů kahanců petrolejových, umístěných těsně u t. zv. »sufle«, otvoru v desce stolu, jímž prochází skleněná rourka na horním konci zúžená a zahnutá směrem ku plameni. Podle počtu »suflí« zasedá za stolek 1—6 dělníků. Cena jeho čítá se obyčejně 26 K. Čím více »suflí«, tím stolek dražší. U každé »sufle« pod deskou stolu je úzký »šuplík« — na zhotovené perle. V Německu užívají také »pohonu« gasolinového, na místo měchu. Pak ovšem je nutný i zvláštní regulátor plamene. Naše plameny regulujeme — vlásenkou!

Stůl pro 4 dělníky mívá rozměry: 180 cm. na délku, tolikéž na šířku a 80 cm. na výšku.

Na stůl před »suflí« klade se plechový kahan plněný petrolejem a obyčejným knotem bavlněným. Cívka jeho je šikmá, aby horní třetina plamene dosáhla proudu vzdušného, hnaného z měchu »suflí«. Aby stálé dívání se do plamene nepůsobilo tak zhoubně na zrak, zasazuje se na dřevěnou obrubu sufle před plamen plechová deska, která ho zastře.

(Pokračování.)

První dni ruského parlamentu.

(Pokračování.)

III.

První dni ruského parlamentu. — Umírněná nálada většiny sněmovny. — Odpovědní adresa na trůnní přivítání. — Úsilí »kamarily« vyvolat konflikt pro malichernosti. — Sesílení morální váhy »pracovní skupiny« a převrat ve smýšlení konstitučně-demokratické strany.

10. května bylo vyslechnuto trůnní přivítání v zimním paláci a poslanci se odebrali na parnících do Tavrického paláce. Na cestě se setkávali se známými obrazy — ohromné vězení s okny, okrášlenými černými a červenými prapory; na ulicích malinké hloučky bázlivých »obyvatelů«; všude vojsko a policie v trojnásobné síle... Dělnické čtvrti se přeměnily ve válečné tábory — tam bylo vojsko zdesateronásobněno. Slovem, všecko připomínalo poslancům převelikou obezřetnost, to, že oni, ozbrojení pouze morální podporou svých voličů, mají přinutit toto velkolepé množství bodáků, šavlí a děl, aby sloužilo nikoli proti lidu, ale pro lid; že mají utišit celou tuto domácí válku, která rozervává zemi, a nalézti pravou cestu rychlých a hlubokých reforem, zbavíce moci všecky ty lidi bez duševního nadání, kteří nyní tak beztaktně demonstrovali před národními zástupci silou »železné pěsti«.

A první kroky prvního ruského parlamentu vyznačovaly se krajní obezřetností, ba umírněností. Tím vyvolal ve veřejnosti pocit nespokojenosti, který se počal projevovat dosti určitě. Zvolivše jednohlasně za předsedu prof. S. A. Muromceva a za místopředsedy prof. Gredeskula (který přijel přímo z vyhnanství) a kn. Dolgorukova, říšská duma naznačila neobyčejnost okamžiku v první den pouze tím, že poslanec Petrunkevič, jediný řečník toho dne, pronesl krátkou, účinnou řeč o otázce amnestie, o níž vláda vytrvale nechce slyšet.

»Povinnost cti, povinnost našeho svědomí — pravil J. J. Petrunkevič — velí, aby první naší myšlenkou, prvním slovem, které se svobodně rozlehne v těchto stěnách, bylo slovo o úplném osvobození těch, kteří obětovali svou svobodu pro dosažení svobody všem nám drahé vlasti. V celém prostranství země jsou všecky žaláře přeplněny, tisíce rodin osiřelo a tisíce rukou se vztahuje k nám s nadějí. Jsme povinni je uspokojit. Nechceme již násilí. Za několik dní budeme projednávat svou odpověď na trůnní řeč císařovu a jsme povinni užíti všech sil, které máme, abychom uspokojili přání celé země. Ale nyní nemůžeme zdržeti výkřik srdce, které žádá svobodu pro všecky trpící.«

Potom Muromcev, projeviv mínění, že duma bude pracovat, »zachovávajíc úctu k prerogativám konstitučního panovníka« (hlučný potlesk), skončil schůzi. Takovým způsobem minul první den ruského parlamentu klidně, nesplniv těch nadějí, které do něho kladly nejoptimističtější živly.

Následujících deset dní bylo věnováno debatám o odpovědní adrese na trůnní přivítání. V těchto debatách se objevila jednomyslná nálada celého parlamentu i patrná odhodlanost konstitučně-demokratické strany vyhnout se, pokud lze, konfliktu s vládou, odhodlanost, která znovu dodala mysli pokleslé (oficiální) vládě i mocné dvorské straně — »kamarilc« (skutečné, ale tajné vládě). Jednohlasně přijatá adresa byla sestavena v jemných, uctivých výrazech. Duma v něm především vytýká, že Rusko vstoupilo na novou cestu zákonodárství, která odpovídá přísně konstitučním zásadám. V přivítání panovníkově, kde projevil odhodlanost, hájit nezvratná ustanovení, jimiž je národ přibrán k vykonávání zákonodárné moci, duma vidí trvalou záruku dalšího rozvoje konstituce.

»Vyzvání Vašeho Císařského Veličenstva ke společné práci ve prospěch vlasti nachází živý ohlas v srdcích všech členů říšské dumy. Říšská duma, majíc ve svém počtu zástupce všech tříd a všech národností, které obývají Rusko, jest spojena obecnou vřelou snahou, obnovit Rusko a utvořit v něm státní pořádek, který by spočíval na pokojném soužití všech tříd a národností a na trvalých základech občanské svobody. Než říšská duma považuje za svou povinnost ukázat na to, že podmínky, v nichž země žije, činí nemožnou skutečně plodnou práci, směřující k obrození nejlepších sil země.

»Země seznala, že hlavní ranou celého našeho státního života je samovláda úředníků, kteří oddělují cara od lidu. A zachvácena jsouc jednotným hnutím země hlasitě projevila, že je obnovení života

možno pouze na základě svobody, samostatnosti a účastenství samého lidu v provádění moci zákonodárné a v kontrole nad mocí výkonnou. Vaše Císařské Veličenstvo ráčilo v manifestě 30. října r. 1905 ohlásit s výše trůnu pevné odhodlání, učinit právě tyto zásady základem dalšího upravení osudů ruské země. A veškerý ruský národ jednomyslným výkřikem radosti uvítal tuto zprávu. Leč již první dni svobody se zatemnily těžkými zkouškami, do nichž uvrhli zemi ti, kdož stále ještě zabraňujíce národu cestu k carovi a popírajíce všecky základy nejvyššího manifestu 30. října, pokryli zemi hanbou poprav bez soudu, řeží, střílení a vypovídání. A stopy těchto činů administrativy za poslední měsíce tak hluboko utkvěly v duši lidu, že žádné upokojení země není možno potud, pokud nebude lidu jasno, že od nynějška nesmějí vlády páchat násilí, skrývajíce se za jméno Vašeho Císařského Veličenstva, pokud nebudou ministři zodpovědni národnímu zastupitelstvu a v souhlasu s tím nebude obnovena administrativa ve všech stupních státní služby.

»Hosudare, pouze přenesení zodpovědnosti před lidem na ministerstvo může zakořenit v myslích názor o plné nezodpovědnosti panovníkově; pouze ministerstvo, které požívá důvěry většiny dumy, může sesílit důvěru ku vládě a jen při takové důvěře je možnou klidná a pravidelná práce říšské dumy. Leč především je nutno osvobodit Rusko od působení těch mimořádných zákonů o sesílené a mimořádné ochraně a válečném stavu, pod jejichž rouškou zvláště se rozmohla a stále se rozmáhá samovláda bezodpovědných úředníků. Spolu s upevněním zásady zodpovědnosti administrativy před poslanci lidu jest pro plodnou činnost říšské dumy nezbytno určité uskutečnění základní zásady skutečného národního zastupitelstva, která spočívá v tom, že je pouze souhlas panovníkův s národem pramenem zákonodárné moci. Proto jest třeba všecky přehrady mezi Nejvyšší Mocí a národem odstranit.«

»V oboru nastávající zákonodárné činnosti považuje říšská duma, splňujíc povinnost přesně jí vytčenou národem, za neodkladně nutné, poskytnouti zemi bezpečnost zevrubným zákonem o nedotknutelnosti osoby, svobodě svědomí, svobodě slova a tisku, svobodě spolčovací, shromažďovací a stávkové — jsouc přesvědčena, že bez přesného ustanovení a bez přísného provedení těchto zásad, obsažených již v manifestě 30. října, žádná reforma veřejných poměrů není uskutečnitelnou. Říšská duma vychází dále z neochvějného přesvědčení, že ani svoboda, ani pořádek, spočívající na právě, nemohou být trvale zabezpečeny bez stanovení všeobecné zásady rovnosti před zákonem

všech občanů bez rozdílu. A proto říšská duma vypracuje zákon o úplném postavení všech občanů v právech na roveň, za současného zrušení všech omezení a výsad podmíněných stavem, národností, náboženstvím nebo pohlavím. Usilujíc o osvobození země od administrativního poručníkování, které spoutává její cestu, a vyhrazujíc omezení svobody občanů výhradně nezávislé moci soudní, považuje však říšská duma za nepřípustné užití trestu smrti i podle rozsudku soudního. Trest smrti nemůže býti nikdy a za žádných podmínek vynesen. Říšská duma považuje se za oprávněnou prohlásit, že bude tlumočnicí jednomyslného usilování všeho obyvatelstva v ten den, kdy ustanoví zákon zrušení trestu smrti pro vždy.«

»Vyjasnění potřeb selského obyvatelstva a přijetí příslušných zákonodárných ustanovení tvoří další nejbližší úkol říšské dumy. Nejpočetnější část obyvatelstva země — pracující stav selský — čeká s netrpělivostí, aby bylo jeho citelnému nedostatku půdy odpomoženo, a první ruská říšská duma nesplnila by svého úkolu, kdyby neutvořila zákona, jímž by se této skutečné potřebě neodpomohlo tím, že by se k účelu tomu užilo pozemků státních, údělných, císařských, klášterních a taktéž církevních a nuceného vyvlastnění pozemků nalézajících se ve vlastnictví soukromém. Říšská duma považuje taktéž za nutné, vypracovat zákony, které by zajistily rovnoprávnost sedláků a které by s nich sňaly jho libovůle a poručníkování. Říšská duma uznává za právě tak neodkladné uspokojení potřeb dělnické třídy. Prvním krokem na této cestě má být zabezpečení ve všech oborech práce dělníkům za mzdu pracujícím svobody organisace a svépomoci za účelem zvýšení jejich hmotného a duševního blahobytu.«

»Říšská duma považuje rovněž za svou povinnost, užíti všech sil k povznesení lidové osvěty a pečovat především o vypracování zákona o všeobecném bezplatném vyučování.

»Zároveň s těmito opatřeními považuje duma za svou povinnost, obrátit zvláštní pozornost na státní rozpočet příjmů i vydání a na spravedlivé rozdělení daňového břemena, které nyní spočívá nesprávně na chudších třídách obyvatelstva. Neméně podstatným zákonodárným úkolem je přetvoření místní správy a samosprávy od jejich základů tím, že by bylo k této přibráno k rovnému účastenství veškeré obyvatelstvo dle zásad všeobecného práva volebního.«

»Říšská duma považuje konečně za nezbytné, uvésti v řadě neodkladných úkolů svých také rozřešení otázky o uspokojení dávno zralých požadavků jednotlivých národností. Rusko tvoří říši, obývanou velice různými plemeny a národnostmi. Duševní sjednocení všech

těchto plemen jest možno pouze tehdy, bude-li vyhověno potřebě každého z nich, ochraňovat a rozvíjet jeho zvláštnosti v jednotlivých stránkách života. Říšská duma bude pečovat o široké uspokojení těchto spravedlivých požadavků.«

»Vaše Císařské Veličenstvo! Před prahem veškeré naší práce stojí jedna otázka, která rozechvívá mysl celého národa, která rozechvívá nás, poslance národa, která nás zbavuje možnosti, abychom přistoupili klidně k prvním krokům své zákonodárné činnosti. První slovo, které se rozlehlo v stěnách říšské dumy, které bylo uvítáno výkřiky souhlasu celé dumy, bylo slovo — amnestie. Země čeká amnestii, kterou třeba rozšířit na všecky činy označené trestním zákonem, které vyplývají z pohnutek náboženských a politických, a také na všecka agrární porušení práva. Jsou požadavky národního svědomí, kterých nelze odmítat, s jejichž splněním nelze meškat. Hosudare, duma od Vás čeká plnou politickou amnestii jakožto záruku vzájemného pochopení a vzájemného souhlasu mezi carem a národem.«

Odhodlaná nálada dvorní strany, která se sesílila pod vlivem vnějšího klidu v parlamentních debatách, projevila se při prvním pokusu dumy, obrátit se na cara. 18. května z rána oznámilo předsednictví dumy carovi usnesení parlamentu, aby byla adresa podána prostřednictvím předsedy, jeho dvou místopředsedů, sekretáře a jednoho pomocníka sekretářova. V odpověď na to obdržel předseda říšské dumy od předsedy ministerské rady oznámení, že si Hosudar přeje, aby byla odpovědní adresa na jeho přivítací řeč poslána prostřednictvím ministra dvora.

To bylo následkem pevného odhodlání kamarily, nepřipustit nebezpečný precedens bezprostředního styku parlamentu s carem. Byl to druhý 22. leden, kdy byla deputace dělníků k carovi rozstřílena na palácovém náměstí. Rozdíl byl pouze v tom, že v onu »krvavou neděli« šla k carovi pouze část ruského lidu, a nyní odepřením přijetí deputace carem byl uražen celý ruský národ. Konstitučně-demokratická strana se rozhodla nepřijmout to jako vyzvání a urážku, spolkla pilulku a prosadila v dumě resoluci: »jsouc toho mínění, že je význam odpovědní adresy nikoli ve způsobu jejího podání, nýbrž v jeho obsahu, přechází říšská duma k jednacímu pořádku.«

Leč zastavit vládu, která přímo oslepla a ohluchla, — nemohly žádné ústupky poslanců. Ministerstvo Goremykinovo, jemuž vdechovali život členové kamarily, mezi nimiž se stále častěji a častěji slyší jméno D. Trepova, bývalého nepatrného policejního zřízence a nyní

z boží milosti všemocného tajného milostníka, — šlo přímo a rázně vstříc konfliktu, k úplné roztržce s parlamentem. Které příčiny způsobily tuto útočnou politiku druhého »konstitučního« ministerstva?

10. května, v den zahájení prvního ruského parlamentu, nacházela se dvorní strana, s palácovým velitelem Trepovem a hr. Ignatěvem v čele, ve stísněném stavu ducha. Kamarila očekávala, že parlament postaví v první den svého sejití řadu kategorických požadavků ohledně nejdůležitějších základních otázek a v první řadě bezodkladné faktické uskutečnění pěti svobod. A kamarila byla ochotna ustoupit těmto požadavkům, protože bylo nemyslitelné prohlásit národu válku a rozehnat brannou mocí první parlament v den jeho zahájení — v okamžiku, kdy všeobecné napjetí společnosti dostihlo krajního stupně a nejmenší podráždění mohlo vyvolat živelné, ničím nezadržitelné národní povstání. Leč v první dny parlament sám ukázal, že si rozhodně nepřeje vzejití konfliktu; konflikt v daném okamžiku, toť revoluce, jejímiž nepřáteli byly stejně i vláda i konstitučně-demokratická strana. Proto se kamarila rozhodla, majíc za to, že parlament sám nevyvolá konfliktu, tvářiti se, jakoby se ho vláda také nebála, a nedbati mínění dumy. Než vláda po sté nepochopila psychologii okamžiku a její hra je neodvolatelně prohrána.

Co se stalo?

Věc se má tak, že nastal v náladě strany lidové svobody rozhodný obrat od neplodných akademických řečí k živému, aktivnímu činu. Dvě neděle dlouhých parlamentních jednání bez jediného reálního výsledku měly za následek, že se ve společnosti i v tisku sesypala na konstitučně-demokratickou stranu bezohledná kritika s hroznou výtkou o ochlazení, které všude nastává ku vládnoucí parlamentní straně následkem její nezpůsobilosti, využít s největší výhodou říšské dumy pro cíle osvobozenského hnutí. Na druhé straně parlamentní pracovní skupina, která smělostí a určitostí řečí počala k sobě připoutávat společnost rozmrzelou na konstitučně-demokratickou stranu, hrozila získat v parlamentě ne-li úplnou převahu nad »lidovou svobodou«, toť jistě stejný s ní význam. Tito dva činitelé se také stali tím kvasidlem, které provedlo v konstitučně-demokratické straně převrat ve prospěch energičtějších a rozhodnějších činů. Když se byla nějaký čas nalézala pod vlivem zbytečné opatrnosti a obavy před přestoupením »čistého konstitucionalismu«, nalezla strana znovu pravou cestu a ucítila svou souvislost s národem. Nyní nebyl konflikt pro parlament ničím hrozným. Za ním stála mnohomilionová masa lidu. Co mohla proti tomu postavit vláda?

Postup dějin nelze změnit a jedním z její nejtrvalejších zákonů jest, že dějiny nikdy nepoučí toho, kdo by měl nejvíce s nimi počítat. Kamarila nepochopila nálady parlamentu se zemí, jednomyslně odhodlanou jej podporovat — a otevřeně šla vstříc roztržce s národem. Seznámíme se s touto od nynějška slavnou »deklarací práv byrokracie a kamarily«, která má se státi novým pramenem nesčíslných běd ruského lidu. (Dokončení.)

Kubata dal hlavu za Blata.

(Kubata Kozinou?)

Napsal Jos. Salaba. (Dokonč.)

Samospráva,[1] idea to dnes od nás tak vážená, nám tak drahá a vznešená. Věc má však svoje stíny. Věřiti ve smysl a pochopení pouhé ideje práva autonomního u sedláků v 16. věku bylo by předčasným anachronismem naší doby. Ostatně zemědělec, odchovanec půdy, je vždy příliš konkretním, než aby se rozohnil pro pouhé theorie. A konečně samospráva ta se zde neosvědčila. Předcházely špinavé affairy a nehospodářství se sirotčími kapitály. Celý ten dosavadní způsob správy zvrhnul se ponenáhlu a ukázal se býti pochybeným, ba i škodlivým. Ukazuje se pojednou neporozumění pro autonomii, kde poskytovala se poručníkům častá možnost k nepořádkům, jež zajisté nebyly prospěšné, sirotkům pak dopomáhala tím k útěku do světa, kdež přišli snadno o své, zvětřili bez kázně, ‹ešli a konečně někde zašli. Malversace nějaké zcela jistě předcházely a my právem věříme úvodu oné předešle již citované listiny, neboť jinak, bez těch nepořádků, žalob a úbytků na příjmech i lidech, nebyl by si Adam povšimnul[2] té rubriky o dúmrtní, tehdy již dávno odbyté a bezvýznamné.

[1] Samospráva je vysoký ideál, někdy však též tím zároveň doktrinářská theorie, jež má také svůj rub; a zvláště u stavů a v dobách nepřipravených na svéprávnost a svobodu. To by popírati mohli jenom snílkové, již nevidí, či nechtí viděti skutečnosti. Vzpomeňme si jen na ty mnohé nepořádky v obcích, spolcích, s obecními pozemky a lesy (při dělení po r. 1848), na církevní autonomii v 16. věku atd. Autonomní finanční ústavy podrobují se dnes dobrovolně revisi, t. j. dohledu, aby si tím získaly důvěry. Vizme dále snahy našeho učitelstva, letošního »Věstníku samosprávného a národohospodářského« atd. Autonomie velkých rysů, politická a národní, má velký mravní význam; v malých celcích má však též své stíny, škody, a to značné.

[2] Nelze tudíž také tvrditi, že jim Adam chtěl vziti více, na př. celou tu samosprávu; on ji chtěl pouze regulovati spoludohledem v administraci.

Měl Adam právo k té pozměně? Měl: jednak jakožto vrchní dědičný pán, který směl volně svobod zmenšiti či zvětšiti, jednak nebylo to žádné královské reservatum a konečně byla to jen zvyková forma. Nevěříme všudy Adamovi, zejména ne tam, kde se skoro chválí a mluví tolik o křesťanství, neboť víme, že pak trestal dosti krutě a že mu šlo i o ostatní příjmy. Ve věci měl však pravdu, nelhal a nezastíral ničeho, neboť neměl k tomu příčiny.

Pán na svém dědičném statku byl králem sám a nemusil se nikoho a ničeho báti. Před kým? Milost mocnářova byla zajisté důležitou věcí. Té však by nebyl ztratil k vůli poddaným, jako spíše lží. Proč by byl tedy prováděl před císařem tak nebezpečnou pštrosí politiku a tím se před ostatní šlechtou, četně u něho shromážděnou, buď kompromittoval i obával se od ní vyzrazení? Kdežto na př. v aktech Lammingerových dosti snadno oddělíme pravdu ode lži, Adama chytiti nelze, ač by se to též konečně poznalo. Onu regulaci, rozdělení exekutivy a onen větší společný dohled na sirotčí pokladnu musíme tudíž jen schváliti, neboť bylo to jen zdravé a poddaným prospěšné.

Lid jednal tak z nedůvěry,[1] domnívaje se, že bude tím zkrácen. Nejednalo se jen o pouhou ideální autonomii, on bojoval o zachování statu quo ante en bloc; ale tím též o pokračování možnosti těch nepořádků. Co přimělo lid k této nedůvěře, vyložili jsme již výše: a) konservatism zemědělce a nechuť k novotám; b) nepořádky v dlouhé době Ungnadů, jež sváděly, staly se zvykem a následující po té spořádaná, ale též tužší správa Adamova. Hrozeno jim a dráždění od úředníků i čeládky; c) právní zástupcové poddaných jim nedostatečně radili, věc nedostatečně pochopili a svedli je ke krajnosti i k odporu, místo k rozumnému kompromissu; nedůvěra ta nebyla odůvodněna věcí, ale jen as krutou formou v provádění. To však chtěla celá ta doba a ne jen pouhé osoby.

Nutno věděti, že všecky poddanské řády bývaly psány tónem velmi přísným, ba výhrůžlivým. Tak na př. i u Hrušků z Března, u Martiniců, později u Pachtů atd. Dotyčná listina Adamova je psána proti jiným velmi mírně. O Adamovi z Hradce nutno pak též věděti (jak ukazuje jindřichohradecký archiv), že vedl si dost umírněně, jinak že byl spravedlivý, že měl přísný a upřímný náboženský smysl, že hmotný užitek nebyl mu vším (viz jeho krásné stavby v Hradci) a že jednal s lidem moudře a upřímně dost na svou dobu.

[1] Momentu, že rozhodoval tu snad i strach před trestem a změnou, či zalusk t. zv. strany rychtářů na delší ziskuchtivost, nebo i, že snad nechtěli trpěti za jiné, neuvádíme, neboť nelze toho dokázati a ničeho o tom nevíme.

Nespravedlivosti, zneužití, úplatky a bezpráví byly možny při ukládání robot, platů různých, tak na př. nikoli však u sirotčích účtů, jež byly při sirotčích soudech podrobeny veřejné i zas úřední přísné revisi, jako účty důchodenské. Kdo prohlížel častěji staré sirotčí účty, ví, že byly vedeny pečlivě i přehledně, kde podrobně vykazovány rok co rok i nejmenší sumy, na př. podíly padlých děvčat, nemanželských dětí i s úroky atd. Správnost tuto lze zjistiti ještě dnes, kdy se často jedná posud o staré sirotčí peníze.

Dlužno konečně i to poznamenati, že tak úplná selská samospráva sirotčí byla v té době výminkou, Hluboká tím měla kromobyčejnou výsadu a volnost; všudy skoro již vedlo ty věci dominium. Adam z Hradce tuto autonomii omezoval (ač ne úplně), sedláci mu však dali k tomu do ruky s a m i důvody svými nepořádky.

Zajisté velice by nám imponoval čistý autonomní smysl (který je však v té době nevyvinutosti, ba úpadku našeho lidu anachronismem), to, že se neohroženě a zmužile ozývali a zdvihli ve vytrvalý i houževnatý odpor. Přijměme i to, že bránili tu svou samosprávu, nikoli však nepořádek ve věcech sirotčích. Je však jisto, že i hmotné důvody rozhodovaly. Jako šlechta na př. podobojí i katolická získala sekularisací duchovních statků po válkách husitských (hlavně v této době datuje se vznik velkých latifundií a skutečné vysoké šlechty); jako husitští měšťané nabyli zboží uprchlých katolíků: tak i venkovský lid bojoval též pro sociální a hospodářské uvolnění, jež se mu na čas také podařilo. Ani čistá jinak idea náboženská neobešla se tedy bez hmotných důvodů. Lidu vždy je pochopitelnější a důležitější nějaký pojem r e á l n í. Každý z nás musí býti pro poctivou autonomii, toť přece cílem vzdělání a výchovy. Tato finanční samospráva se však zde nakazila a ukázala na konec pochybnou. Tolik je zcela jisto, že obě dvě strany bojovaly v základě též o svůj hmotný zisk.

Řekne-li tedy někdo, že dal Kubata svůj život za právo lidu a své přesvědčení, nelze odpověděti, než takto: Právo to, t. j. odúmrt (pokud bylo právem, spíše však ona sirotčí samospráva) se nebralo, nevzalo ani vziti nechtělo, jak svědčí vlastní stížnost těch sedláků; i nelze to konečně mi vložiti do ducha tehdejší doby, která naopak odúmrt valně udělovala. Kubata měl ovšem čisté ruce, ale pracoval též třeba nechtěl, pro další nepořádky a ziskuchtivost těch druhých, k níž je příležitost sváděla. Pouhé přesvědčení pak, byť sebe tužší, nestačí o sobě ještě k pojmu hrdiny. Sedlák, který prosoudil celý svůj statek, také činil to z tuhého přesvědčení o svém právu a dal za to všechen svůj majetek; a přece není ještě rekem.

K tomu zmužilému b o j i, k tomu p ř e s v ě d č e n í schází ještě idea, v y š š í a čistá, neposkvrněná idea, jež e t h i c k y p o v z n á š í; vše toto d o h r o m a d y tvoří teprve pojem a definici hrdiny. Budí-li každá živější událost v historikovi při studiu bezděky též jisté city — ať sympathie, nadšení, obdiv či naopak, jimiž ovšem nutno k vůli objektivní kritičnosti co možná se brániti: vše to nedostavuje se bohužel u osoby Kubatovy, ať se již na ni díváme přímo či nepřímo, se stanoviska historie či povšechné tradice, ať se jednalo o odúmrť a samosprávu, či o Blata. Oněch znaků hrdiny u Kubaty však, — porovnáme-li Kubatu s Kozinou, — vidíme toto: Autonomie chodská byla politická a mravnímu i duševnímu vývoji těch obcí velmi prospěšná, jak ukázala budoucnost. Přítomnost dala tedy Kozinovi za pravdu. Lze dáti dnes po všech těch záložnách za pravdu i Kubatovi? Kubata svou smrtí nikomu neprospěl, ale spíš uškodil. Adam z Hradce provedl úplně svou vůli, neboť v 17. v. jeví se na Hlubocku vše již uniformováno. Dejme tomu však, že i Kubata dal vědomě vskutku život za své přesvědčení, že bojoval a učinil tak za právo a svobodu nejen blatského, ale všeho hlubockého lidu: vždy tu schází neposkvrněná vyšší idea, kterou historicky a vědecky dokázati nelze. E t h i c k y p o v z n á š e j í c í m r a v n o s t s c h á z í t u v ž d y. Vše to bylo tam vloženo uměle a později teprv od intelligentů v druhé polovici 19. věku. To vše ale na pojem hrdiny nestačí. Věc a osobnost Kozinova je jasná, jistá a veliká, jež sama sebou roste v rukách historických a budí obdiv; skutečný rek. Zásluhou Jiráskovou vidíme, že historie i tradice se podporují vzájemně. U Kubaty spíš naopak. Kubatovi běželo o zachování celého statu quo ante en bloc. Vznáší se tedy nad ním stále také m r a k t ě c h n e p o ř á d k ů m i n u l ý c h i možnost potomních. Hnutí to nemá čistý původ. To však není ethicky povznášející a hrdinné, tím více, že r e f o r m a A d a m o v a byla jen p r o s p ě š n á. Osobnost Kubatova spíše klesá v rukách kritiky dějin. Nerozhoduje tu, že území chodské je snad větší než blatské atd., či že snad ten hrdina je větší a onen menší: Kozina je osobnost vysoká a mravní, u níž je vše jasné, jisté a nesporné; u Kubaty je to sporné a pochybné, postava, nad níž vznáší se mrak, postava uměle a později do výše vysutá, jež nebudí dojem vznešenosti, ale jen politování nad krutým trestem. Nevěříme ostatně jen v hrdiny, věříme též v m a s s y. Celé to hnutí budí však málo sympatií a n e l z e[1] s e p r o n ě n a d c h n o u t i, nebo nebylo dosti čisté, ani bezprostřední, lidové a české.

[1] Stojíme u p r o s t ř e d; vykládáme vše přirozeně, střízlivě, ani příliš růžově, ani příliš pessimisticky, což je zajisté stanovisko nejsprávnější. Ne-

Výklad náš je ovšem velmi střízlivý — o té samosprávě, o smrti a přísaze Kubatově, o mechanismu lidu a královské kanceláře, o vzniku, významu i vývoji té tradice, o konservatismu lidu atd.; není v něm ani trochu romantismu či uměleckého snění. Ale právě proto je též nejbližší pravdě a nejsprávnější as. Hleděli jsme vykládati prameny z doby, v níž vznikly, jak žádá povinnost historikova. Výklad děl se v rámci širších dějin selských a hospodářských i zas rožmberských speciálně, a odpovídal hospodářskému duchu doby. Zákony tehdejších dob nelze schvalovati, nutno však v jich smyslu věc vyložiti, jinak dopustíme se anachronismu. Jedná se ještě o to, zaslouží-li Kubata pomník, čili nic. Sluší-li ho jmenovati hrdinou a stavěti po bok Kozinovi, vysvitlo zajisté z řádků hořejších. Vezměme však věc i se stanoviska přítomnosti. Běželo-li o mravní vychování i povznesení lidu, a na Budějovicku zvláště: proč nepostavil se již dávno pomník O. Puklivovi ze Vstuh, což je postava vysoce významná, jasná a nesporná i u Němců, která vědomě bojovala za velikou, neposkvrněnou myšlenku, za nepřerušený a svobodný rozvoj Č. Budějovic jakožto královského města i po r. 1450, na němž participuje i přítomnost? Osobnost, jež ethicky povznáší, již děkuje též doba přítomná, dluh posud nezaplacený. Lidu rolnickému mohlo se posloužiti postavami vůdců ve velké revoluci selské za Leopolda I. 1680. Mužové ti bojovali o zachování práv lidské důstojnosti a dali za to svůj život, vše je u nich jasné, mravně povznášející a nesporné. Nebo vynikající zakladatel města Tábora,[1] již pochodí z velké části z Budějovicka. Proč tito lidé nemají posud pomník? Je zajisté čestnou povinností našeho stavu rolnického, běží-li mu vážně o jeho věc i vychování, aby všem těmto svým vynikajícím vůdcům pomníky postavil, a to ve všech krajích. Rolnický lid má v dnešním třídním boji zajisté také právo na symbol, glorifikující ideál a povznášející vzor. Ale symbol ten, má-li se hoditi na pomník, musí

---

nazýváme Kubatu hrdinou, mučedníkem a tribunem lidu; díme však též, že má čisté ruce, muž, který snad i nevinně trpěl (původní jádro té tradice) a byl původní účastník toho hnutí.

Pravda i právo byly zajisté uprostřed, jak bývá nejčastěji; chybily obě strany, Adam i úředníci a zvláště as čeládka, lid i jeho rádcové.

[1] Tábor náš je snad jediné město v celé Evropě, jež vystavěno bylo z důvodů náboženských, v době tak úrodné a obdivované i veliké. Jeho prvotní řády a zřízení jsou tak originelní i lidové, že je to tu nejmodernější, dnes dosud nepředstižná a nejpokročilejší soustava, již lze si mysliti. To byli mužové! Obdiv mohou vzbuditi právem též.

býti pravý, skutečný a uznáván historií. Jinak takový symbol na kamenný monument ještě nestačí.

Co se však tuto stalo? Pomník postaven byl na základě tradice a povídky, jež hověla citové náladě lidu; pravda by jej tak as nebyla nadchnula. Otázka Kubatovská je historická; napřed[1] se měla tedy prokázati její věrohodnost dějinná. I na tradici nutno hleděti nejprve po stránce pravdy a pak teprve jakožto na umělecký zjev, který po případě může býti výborným výchovným prostředkem. Zářný, povznášející vzor budoucnosti v ohledu statečnosti mravní. I v ústním podání lze viděti také historický pramen; pak podléhá však též historické kritice, rozboru, srovnání atd. Je jisto, že pomník ten nebyl posud historicky odůvodněn, ani mravně a právně; je nejistý a pochybný historicky. Záleží ovšem vždy též na úvaze a stanovisku, jež tu zaujmeme. Tolik však nutno uznati, že otázka ta je nevyřízena,[2] i ponecháváme všem ostatním odpověď, zda pomník ten lze utvářiti pro osobu Kubatovu. Bylo zajisté možno na př. provésti glorifikaci utrpení všeho našeho rolnického stavu, kde by byl Kubata toliko symbolem. Nebyla by však bývala taková oslava lepší ve formě stipendií blatských synků na hospodářské škole[3] v Č. Budějovicích? To by byl býval pomník též trvalý, výchovný a praktický. Nutno zajisté si zamilovati náš lid pro jeho rázovitost originelní, pro jeho prostou bujarost, svěžest a zdraví, jež má budoucnost. Co jen lid už zkusil — a vydržel to. Dejme mu jen lepší podmínky, a uvidíme, co dokáže. Nemůžeme však nijak souhlasiti s názorem, že našimi výchovnými vzory mohou

[1] Žijeme v době »dělení práce«. V daných otázkách rozhodují dnes hlasy odborné; právě tak stavitele a inženýra, jako truhláře a zámečníka. Zajisté trvá právo historie jakožto vědy, u níž nerozhoduje politické hlasování dle toho, často plné denních vášní, ale jen odborné a věcné důvody. Nutno opraviti předpoklady, tvořené fantasií, pouhé domněnky a nové bájkoviny i libovůli; uvěřiti jim, znamená nově posaditi na trůn českých dějin Hájka, jehož Palacký tak slavně s něho odstranil.

[2] Pomníky se nestavějí tam, kde věc je, nejméně řečeno, pochybná, a to právě po stránce historické a mravní kritiky, po stránce odborné a detailní vědy. Smysl pro právo? Dal svou hlavu? Zda však za vyšší a neposkvrněnou ideu a zda je to mravně povznášející? Je-li Kubata hrdinou, jsou jím i ti druzí statí. Ba, pak jsou jimi všichni poddaní, a zvláště Hluboká, vsi u Volešníka a na Protivínsku, neboť ty trpěly více. Není bez příčiny zajisté, že druhá ta protestní schůze odbývala se v Písku u Protivína, tak daleko od »Blat«, ač mnohem blíže stála jiná dvě svobodná králov. města, Budějovice a Vodňany; v Písku byli i jejich právní rádcové. Jak lze tedy pochopiti, že právě Zbudovu má se dostati té největší zmužilosti? Buď jsou všichni hrdinové, či nikdo. Něco jiného je báseň, a něco jiného trvalý pomník z kamene.

[3] Navrhoval též P. Krojher z Borovan.

býti povídky. Což pak nemáme velkých vzorů skutečných. jak jsme je na výši uvedli? Na jak dlouho může povídka, jež má krátký život, utužiti a posíliti? Každý symbol má být správný. To jsou ty pravé výchovné zásady: silná pravda, skutečnost, jež odolá v zápase; povídka sebe krásnější a umělečtější uvadne za krátko. Na konec ohražujeme se co nejrozhodněji proti možné výtce, že snad lidu nepřejeme. Právě naopak, jakž dosvědčí řádky hořejší. Milujeme však též pravdu a hájíme toto stanovisko, jež zajisté uzná veškera intelligence: a) k výchově mají se poskytovati vzory nesporné, skutečné (na základě dějin a ne povídky; b) s historickými prameny a tradicí nesmí se zacházeti libovolně, jinak je to falšování; c) svoboda vědecké práce musí být zachovávána a ne terorisována, i když je resultát negativní, ač objektivní; d) historie nebyla tu otázána, tak jako se děje jindy a jinde.[1]

[1] To, co napsal o Kubatovi Třebízský, je opravdu pěkné. Ale on to právem zařadil mezi pouhé povídky. Jirásek k svému Kozinovi mnoho studoval a tradici odůvodnil. Schiller, který má cenu ostatně především jako umělec a ne jako historik, napsal svého Tella před r. 1804, v době, dokud se v Tella obecně věřilo a kdy se nežádalo napřed historické pověření, jako dnes. Tehdy neovládla ta kritičnost a akribie; dnes chceme však míti vše odůvodněno. Nedávno konečně dokázali historikové, že Tell vůbec neexistoval. Švýcaři se podrobili. A Tell (i Kozina) značí přece něco více než Kubata! — Lidová pověst prý nikomu neublíží, lid se může radovati dle libosti; proto však se ještě nezřizují monumenty. Nechceme bráti konečně lidu jeho pověsti, jsou-li mu vskutku tak drahé jako tradicionelní dědictví; dříve a také měla se však věc prokázati vědecky. Pověstem nestaví se pomníky z kamene. I to uznáme, že v té ideji byla by lidová síla, vtělená do Kubaty — kdyby byla pravdivou! Než myšlenka o vrácení, či znovu dobytí Blat, jež prý ztělesněna v Kubatovi, neobstojí. Blata nebyla vrácena, ale odstoupena na základě pojmu skutečného držení a příliš obsáhlé i neobmezené služebnosti, uznané dle římského práva; historické důvody málo obstojí. Ono diktum »Kubata dal hlavu za Blata«, jež uváděli sedláci již v době josefinské, ba Tereziánské, patrně jako svědka na důkaz, tedy Kubatovo svědectví, tu nerozhodlo, jsouc jen ústní tradicí, ani v nejmenším. Rožmberkové ona »Blata« nedarovali, ani plně vlastnicky, ani cizím poddaným. Sedláci (nikoli též chalupníci atd.!) dnes ty pozemky právem mají. Odúmrť vzata nebyla, autonomie pak jen správně omezena. Tradice ve světle historie klesá. Ať by se jednalo o odúmrť a samosprávu sirotčí, či o Blata, důkaz hrdinství je vždy pochybný, idea byla poskvrněna, takže to ethicky povznášející po historické kritice mizí; věda je proti. Ona tradice naočkována je na temnou látku ze 16. věku, jíž se již nerozumělo, jež polozapomenuta ve víru 30leté války, nových událostí a lidí a vyložena v 18 st. nově — právě ve smyslu sporů 18 v., což sloučeno vše pak dohromady. — Nutno ještě poznamenati, že ani Rožmberkové neměli ve všem plného vlastnického práva. Petr Vok na př., když chtěl dělati svou poslední vůli, vyžádal si k tomu napřed od krále t. zv. mocný list. Natož sedláci!

Hnutí mírové.

Napsal Dr. K. Polesný.

(Pokračování.)

III. *Odzbrojení.*

R. 1850 pořádán byl III. mezinárodní kongress míru ve Frankfurtě n. M. (prvá řada kongressů v letech padesátých; pak přestávka, až zase od r. 1889 skoro každoročně druhá řada kongressů míru). Již tehdy byl kladen důraz na nesnesitelná břemena stálých vojsk a voláno po současném odzbrojení.

To byl také prvý praktický prostředek pacifistů k jejich cíli. A tak si vysvětlíme, že podnes ještě pokládají hlavně vojáci a praktičtí politikové odzbrojení za hlavní úkol pacifismu. (Podobně také okružní svolávací list caře Mikuláše II. v r. 1899.) Proto mohl Arnaud (v. c. d. str. 9.) vykázati pacifismu celkem dvě řečiště: jednak v organisaci všeobecného míru, aby se stal opravdovým a trvalým, a potom v zastavení pokračujícího zbrojení.

I v tomto ohledu nutno položiti důraz na vývoj hnutí mírového. Pracuje o otázce odzbrojení skoro trvale zvláštní sekce. Na II. kongressu (r. 1890) měla obšírný referát a předložila hned 4 resoluce. Druhá resoluce uznává všeobecné odzbrojení za nejlepší záruku míru; protože však jsou mu dnes v cestě různá nedorozumění států evropských, přeje si, aby co nejdříve se shromáždili zástupci celé Evropy k dohodnutí o prostředcích k dosažení všeobecného odzbrojení, jež prý za našich časů jest již docela možné. Třetí resoluce praví, že vláda, jež odváží se prvá odeslati část svých vojáků domů, prokáže největší službu civilisované Evropě, neboť tak prý zaváže ostatní vlády, aby, nutkány jsouce veřejným míněním, následovaly jejího příkladu. A čtvrtá konečně projevuje názor — celkem charakteristický pro hnutí pacifistické vůbec, — že odzbrojení závisí od veřejného mínění. (Bul. str. 167.)

Na III. kongressu přál si Ital Siccardi, aby vojsko stálé bylo vyměněno armádami národními, milicí, jako ve Švýcařích. (Bul. 76, 85 a 109.) A zase mluví se o pozvání vlád k vzájemnému dohodnutí. Než kongress projevil jiný názor: K čemu vyháněti čerta ďáblem. Prohlásil se tedy proti milici. Avšak ještě jiná věc jest nápadna: mluví se vždy jen o odzbrojení vzájemném a současném.

Ani v tomto ohledu nepřináší nic nového kongress IV. (Bul. str. 89.) Než přece otázka se již komplikuje. Paní Griess-Trautová sleduje zajímavý návrh na přeměnu stálých armád v armády produktivní, jichž by se užívalo k velikým pracím vodním, kanalisačním, horním, melioračním, zalesňovacím atd. (ib. str. 158).

VI. kongress zaznamenává již s důvěrou, že bude příznivě odpověděno na pozvání interparlamentární konference k vládám a prosí, aby nebyl zvětšován vojenský rozpočet. (Bul. str. 98—99.)

A návrhy tyto se opakují při VII. kongressu i VIII. Protestuje se proti zvětšování armád, a zapřísahají se členové zákonitých těles, aby hlasovali proti tomu. Také voličové nemají dávati hlasů jiným kandidátům, leč těm, již by přistoupili na tyto podmínky. (Bul. du VII. c. str. 84.)

XI. kongress mění usnesení III. kongressu a rozhoduje se pro přeměnu armád stálých v milici s přáním, aby všecky státy změnily ústavu dle 5. čl. ústavy francouzské republiky r. 1848, totiž že armáda jest jen k ochraně národního území. (Bul. str. 109.)

Pěkně vše vystihuje Arnaud: Jest nám buď udržeti status quo, anebo odzbrojiti. Každý pacifista zná dobře všecky překážky. Každý národ bude se ptáti, zda provedení takového návrhu nemůže ho ohrožovati v jeho neodvislosti, zda nestane se — inferiorním. Proto musí býti odzbrojení současné.

Věří v možnost částečného odzbrojení. Vždyť stát — jestliže by se řídil mezinárodním právem stanoveným pacifisty, — mohl by právem legitimní obrany svoji armádu kdykoli rozmnožiti. Také za trvání války, byl-li poražen, jest jeho povinností zbrojiti, aby nebyl úplně zničen.

Úplné odzbrojení jest nemožností; kdyby velmoci rozpustily své armády, nastaly by jim největší nesnáze, jelikož v případě srážky svých zájmů neměly by po ruce žádného prostředku, aby spravedlivě upravily cestu svým záměrům. Režim násilí by sice

přestal, ale nebylo by jiného režimu, čili nastala by konec konců mezinárodní anarchie.

Proto lze doporučovati pouze odzbrojení částečné (Documun str. 9.): neboť současně by oddálilo válku i zmenšilo vydání vojenská.

Konečně i v této otázce měla míti platnost zásada, odstraňte příčinu a odstraníte následek. Co bylo příčinou nemírného zbrojení velmocí na konci 19. století? V odpověď lze uslyšeti velmi často myšlenku, že jest to odvetná politika Francie, jež první jala se po r. 1871 zvyšovati svoji válečnou potenci a po ní ovšem zase státy ostatní (srov. Driault, Problèmes politiques str. 314 se strany francouzské, se strany příznivé Německu Björklund, Paix et désarmement str. 32).

Odtud vysvětlíme si mínění, že odzbrojení (roz. současné a částečné) bude jen tehdy možno, podaří-li se přátelsky urovnati otázky, jež dělí dosud státy evropské, zvláště elsasko-lothrinskou a otázku rozdělení Turecka. A tak splétáno v kausální nexus odzbrojení s rozhodčím mezinárodním soudem. Ba snad by bylo možno přijíti k cíli i bez této dohody, na základě smlouvy o odzbrojení (Björklund). Vždyť prý beztak dnešní armády nepomýšlí na výboj jako spíše na obranu vlastního území.

Avšak vždy nutno si uvědomiti, jak obtížné bylo by takové dohodnutí, třeba by nebylo ani obav před pokoutním zbrojením. A v nejlepším případě, když by se i shodly mocnosti v principu, neušlo projektantům, že mohl by nastati spor o výklad a provedení. (Srov. Björklund c. d. str. 34 a násl. a 71 a násl.)

Ba, někteří doporučovali dokonce odzbrojení na zkoušku jako na př. Jules Simon, a těšili se, že státy, poznajíce po 5 létech (či dle toho, na jak dlouho by ona smlouva byla uzavřena) blahodárné účinky částečného odzbrojení, by přistoupily k provedení dalších myšlenek pacifistických, zvláště k zřízení mezinárodního soudu. —

R. 1899 zasedla v Haagu konference míru a radila se též o této otázce. Ruský návrh žádal za dočasné zastavení zbrojení.[1] Nebylo již před tím tajemstvím, že bude to bod neplodný; skutečně nejskrovnější výsledky porad této zvláštní konference přinesly porady o odzbrojení. Švédský delegát Bildt vyslovil se, že konference couvla před »jedním z nejvážnějších problémů století«; ne, že by jej zamítla, ale že jej odročila.

[1] Trakal, Význam Haagské konference míru str. 313 a násl., zvl. 315.

Hluboce vznícené naděje pacifistů přišly tak pod chladnou sprchu; byla to zase jedna trpká zkušenost pro budoucnost. Avšak přece jen zkušenost!

Pochopíme pak projev X. kongressu r. 1901 v Glasgowě: Odzbrojení nemůže býti tak prostředkem k dosažení míru, jako spíše resultátem organisace míru. Applikace systému justičního v rozšiřování mezinárodních sporů povede nutně a normálně k progressivní a současné redukci armád. (Bul. sl. 79.)

Nepřišel tento projev jen tak s nebe; byl naznačen již dříve před r. 1899 u Arnauda i Docummuna (r. 1897).

Nelze mluviti o odzbrojení, aniž by zároveň nebyla řešena otázka organisace mezinárodního režimu pacifistického: neboť odzbrojení bude přirozeným následkem této organisace.

IV. *Federace evropských států: režim pacifistický.*

První resoluce prvního kongressu míru r. 1889 (Bul. str. 25) označila smlouvu federativní za hlavní cestu vedoucí k míru.

A tak roste před vašima očima mezinárodní útvar vyšší, než jest dnešní národnostní stát. Jest důležité, že tato federace států jest žádoucí nejen pacifistům, nýbrž i kruhům jim vzdáleným.

Dle Schliefa (c. d. str. 269 a násl.) národnostní stát vyžaduje toho již svou povahou, aby se připojil k nějaké společnosti států, zorganisované řádem práva mezinárodního. Asi tak jako moderní člověk nemůže si představiti sebe sama bez kvality státního občanství, t. j. přináležitosti k některému velkému státu, tedy celku, spočívajícímu na základě právního řádu. A proto prý kdo potírá snahy po vyšší federaci, bojuje tak proti své vlasti, proti své národnosti. Neboť buď jest svět určen k tomu, aby klidně a vědomě stoupal k vyšším cílům, a pak musí býti vytvořen nějaký systém států, pro který dnes jest již dán aspoň základ pojmový, — anebo jsme na rozhraní dějinném, v němž všechno ovoce dnešní kultury bude zničeno zfanatisovanými živly revolučními.

Založení systému či federace států evropských bylo by dle Schliefa (str. 470) pokrokem mezinárodního práva, a to až k dokonalosti, která odpovídá dnešní kultuře.

Federaci Evropy předpovídá i sociolog-pacifista Novikov (La fédération de l'Europe) a vidí počátky tohoto vývoje v mezinárodní ochraně právní cizinců v zavedení mezinárodních

úřadů poštovních, telegrafních, železničních, v mezinárodní organisaci vědecké, v organisaci a vývoji mezinárodního práva atd.

Zřízení fakultativního stálého soudu mezinárodního v Haagu (tedy pouze pro ty, kdož by o jeho rozhodnutí žádali) utuží prý se v brzku tak, že se stane obligatorním (závazným), nutným rozhodčím ve všech mezinárodních sporech a sdruží tak všecky evropské státy ve federaci podobnou spolku států německých před r. 1866 a švýcarských před r. 1848.

Bylo již řečeno, že spolek států evropských, čili jak říká Novikov, »Spojené státy evropské« jsou vývojem stále připravovány, a to nejen ve hlavách státníků, nýbrž také skutečným vývojem mezinárodního práva.

Poznal to již Kant, že státy, vedoucí války, rády svalují se sebe vinu, a to jedna strana na druhou. Protože cítí, že páší něco zlého.

Od dob Kantových byla libovůle ve vedení válek ještě více ztenčena, ač války vedeny přece, třebas i dle »práva mezinárodního«. Schlief nazval takovéto právo omítkou na děravé stěně. Má-li mezinárodní právo poskytnouti trvalý mir, pak musí býti právní řád, jejž zavádí, pevný a solidní.

Toho však nebylo v Evropě za doby malých státečků (Kleinstaaterei), za to však spíše jest možný takový řád ve federaci velkých států evropských.

Velikou Evropu, a to sjednocenou pomáhají dosud budovati jednak mezinárodní smlouvy, jednak mezinárodní kongressy, věnované otázkám mezinárodním, a konečně mezinárodní rozhodčí soudy.

V mezinárodních smlouvách běží tu vždy o t. zv. kompromissní klausuli, totiž ujednání, že i spory budoucí budou eventuelně rozhodnuty smírčí cestou. Zněla-li taková klausule všeobecně, mohla míti dalekosáhlý význam; proto raději bylo užíváno zvláštní klausule, jež určuje přímo, ve kterých sporech rozhodne mezinárodní soud. Této bylo poprvé užito ve smlouvě Italie s Rumunskem r. 1880.

Než i všeobecná klausule došla povšimnutí, takže roku 1897 Spojené státy americké podávaly návrh na stálé a nucené rozhodování rozepří mezinárodními soudy. Skutečně uzavřena taková smlouva r. 1898 mezi Italií a Argentinou.

Od té doby roste síť smluv mezi civilisovanými státy s kompromissní klausulí, zvl. od r. 1903 i v Evropě, takže spřádají již nyní pevné pojítko mezi budoucími Spojenými státy evropskými.

Neméně roste význam mezinárodních kongressů pro otázky mezistátní a mezinárodního práva.

V poslední době však ustupují mezinárodním rozhodčím soudům. I tu výsledkem bývá jen větší sblížení. A že lze i důležité otázky tak rozřešiti, bude, bohdá, dokladem poslední případ konference marocké.

Hle, to jsou konkrétní základy pro nastávající systém států Evropských.

Není divu, že dříve při podobných plánech jevila se v protivné straně ironie a také — nedůvěra a odpor. Zapomínalo se totiž, že v systému práva jest mezera: právo mezinárodní. Dnes tato »citelná mezera« začíná býti »vyplňována«.

Již v 2. pol. minulého století budovali své plány na federaci Evropy Lorimer (Revue de droit international XIII. sv. r. 1880), Laveleye, Komarowski a zejména veliký Bluntschli (Berliner Gegenwart XIII. r. 1878), avšak nic z toho neuspokojovalo: konstituční stát světový Bluntschliho neodpovídal naprosto daným poměrům.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Odvolání Körber-Szellových operátů hospodářského vyrovnání rakousko-uherského — Sjezd obchodních komor o vyrovnání — Vzrůst sebevědomí průmyslníků textilních vůči maďarské hospodářské politice — Zvýšení poštovních, telegrafních a telefonních sazeb — Byrokratická nehybnost naší poštovní správy — Pořádání subskripcí na stavbu nových telefonů.

Předseda ministerstva Beck odvolal 6. července osnovy zákonů o hospodářském vyrovnání obou polovin říše. Vyrovnání mezi vládami Körbrovou a Szellovou, po dlouhých sporech v noci mezi r. 1902 a 1903 sjednané, mizí z četných předloh zákonů, jež nakupeny jsou na pracovních stolech poslanců a členů panské sněmovny. Parita s Uhrami má býti pro nás docílena. Přízraky několikaleté neparlamentární vlády § 14. v naší polovině říše nemají kaliti rozhled parlamentu a parlamentně úřednické vlády rakouské při novém jednání o hospodářském vyrovnání se státem, jehož vládní otěže má v rukou Kossuth. Ještě ve schůzi poslanecké sněmovny 7. června t. r. hájil předseda ministerstva Beck názor, že vyrovnávací operáty z roku 1903 též v Uhrách jako společné a s působností pro společné celní území mají býti uzákoněny a sice současně s inartikulací obchodních smluv; ohlásil však již tehdy vůči postupu vlády uherské, jež samostatný celní tarif, nedbajíc ujednání Körber-Szellova, předložila, že též vláda rakouská považuje se za oprávněnu k samostatným opatřením, necítíc se vázanou ujednáními s dřívějšími vládami uherskými. Spiritus rector vlády Beckovy je dosud Kossuth. Vystupování Beckovo jest jen samozřejmým reflexem úkonů Kossuthových. K samostatné vyrovnávací akci vzchopuje se vláda Beckova jen dík úderům Kossuthovým. Teprve nejbližší doba ukáže, zdaž pósa hrdinství této vlády jest více než theatrální a vnějšími skutečnostmi vynucena. Nadšení a odvaha pro zápas s Kossuthem jsou, nehledě ke Všeněmcům, zase v plné síle, jako byly v létech minulých. Luegrova strana animuje ulice vídeňské k boji až na nůž. »Vídeňské obyvatelstvo nezapomnělo dosud, že ve Vídni jsou ještě kandelábry,« volal Schneider v zástupy demonstrantů. Figura s nadpisem »Kossuth« pověšena na kandelábr. Boj na nůž našel demonstrační objekt v okenních tabulích a vratech uherského ministerstva. Kandelábrový chauvinismus Luegrových křižáků nepovažuje se ovšem v naší polovině říše všude za cestu vhod-

nou ku zdolání Kossutha. Na sjezdu obchodních komor v Liberci v polovině června konaném varováno bylo před uličním chauvinismem. Jen klid a důstojnost povede jednání tak dalekosáhlé, jako jest vyrovnání s Uhrami, k uspokojujícím výsledkům. Resoluce sjezdu komor konstatuje, že podáním autonomního uherského celního tarifu ujednání Körber-Szellova byla prolomena. Jest proto nutno poměr k Uhrám na jiném základu upraviti. Nesmí to býti nikterak labilní základ reciprocity, připouštějící jednostranný výklad a změnu. Poměry příslušné upraveny býti musí ve formě státních smluv, jež by obě politické strany jedinou autenthickou, různý výklad vylučující formulací vázaly. Ujednání tato uzavřena býti musí na období pokud možná dlouhé, nejméně až do roku 1917, kdy končí platnost obchodních smluv, a musí zajišťovati úplnou bezcelnost a svobodu obchodu mezi oběma státy, naprosto zameziti jednostrannou změnu celního zákona a tarifu, zaručovati stejný výklad ustanovení jich v obou státech a obsahovati nařízení o formě a zásadách státních obchodních smluv, jež ještě mají býti uzavřeny. Do nové úpravy soustavy daní spotřebních pojaty by býti musily též ony nepřímé dávky, jež ve formě finančních cel se odvádějí (zboží koloniální); též upotřebení výtěžku cel ku krytí společných vydání musilo by býti změněno. Placení hotovými, jehož uherská vláda se domáhá, dlužno spojiti se současným rozloučením bankovního společenství a přiměřenou reformou smlouvy měnné. Při dopravně politických ujednáních, zvláště v oboru železničního tarifnictví musí uhájena býti zásada, že nesmějí tarifní sazby býti vázány. Poněvadž tyto a všechny ostatní věci, týkající se hospodářských a finančních vztahů obou států, jsou v nerozlučné vnitřní spojitosti, schválil sjezd komor úmysl vlády, aby všechny tyto otázky jednotně byly řešeny. S touto resolucí sjezdu komor vyslovil též úplný souhlas sjezd Ústředního svazu rakouských průmyslníků v Liberci 18. června. Z projevů na sjezdu tom zvláště zajímavou jest troufalejší a sebevědomější posice, již zaujali zástupcové průmyslu textilního vůči snahám Maďarů po celní odluce a ztěžování dovozu z naší poloviny říše vůbec. Skoro 35 proc. bavlněných výrobků našich konsumují Uhry. Zástupci našeho bavlnářského průmyslu nabyli přesvědčení, že sice této kvóty odbytové postrádati nemohou, ale že není odbyt kvóty té odkázán jen na Uhry. Průmysl textilní sesílil v posledních letech tak značně, že najde a ovšem hledati musí náhrady za eventuelní úbytek svého uherského odbytu jednak ve vývozu do ciziny, jednak ve vzrůstu konsumu domácího. Rakousko-Uhersko jest na nízkém stupni, na úrovni Ruska a Portugalska, pokud jde o konsum bavlny. V Německu jest konsum, připadající na jednoho obyvatele, dvakrát větší než u nás. Rozumná národohospodářská politika, pečující jak o vývoz tak o zvelebení domácích hospodářských poměrů, přenese textilní náš průmysl přes obtíže uherské osamostatňovací politiky, jež do nedávna právě tomuto průmyslu zdály se tak hrozivými a jeho existence se dotýkajícími. Industrialisace Uher nesmí býti jako dosud tak nerozumně se obáváno. Uhry industrialisace potřebují ku konsolidování svých hospodářských a sociálních poměrů, jež značné vystěhovalectví smutně charakterisuje. Industrialisace Uher nepovede ku ztenčení našich obchodních styků, nýbrž, jak vidíme na rozvoji obchodu s prů-

myslovým Německem, k jich rozšiřování a mohutnění. Finančně mnohem silnější naše polovina říše má dost prostředků, aby nacionálnímu chauvinismu maďarských vlád na poli hospodářském s úspěchem čelila.

Na podzim 1905 dr. Fořt jako odborný přednosta zastupoval ve státní radě železniční zavedení manipulačních poplatků, hroze při tom, že po sestátnění soukromých drah tíhou přírodního zákona dopravné všeobecně bude zvýšeno. Dr. Fořt sotva asi tehdy se nadál, že vlny politického života povznesou ho v krátké době na křeslo ministra obchodu a že mu bude hájiti jako nepříjemné dědictví po správci ministerstva obchodu Auerspergovi zvýšení poštovních, telegrafních a telefonních sazeb. Narazilo-li zavedení manipulačních poplatků, jež zaměněny byly staničními poplatky, na odpor užšího kruhu interessentů hospodářských, jest odpor proti zvýšení poštovních sazeb daleko širší a bouřlivější. Dr. Fořt má úkol málo vděčný, aby zvýšení přes tento odpor provedl. Sociální poměry zřízenců poštovních, telegrafních a telefonních vyžadují dle dra Fořta zvýšení sazeb. Osm millionů korun jest zapotřebí k žádoucí úpravě platů těchto zřízenců, resp. k souhlasné úpravě platů zřízenců jiných odborů správy státní, jež musí dle požadavku spravedlnosti jíti ruku v ruce s úpravou platů poštovním zřízencům. Mělo-li by vyhověno býti všem oněm přečetným přáním, jež v peticích a návrzích rozpočtovému výboru poslanecké sněmovny ve příčině úpravy platů poštovních zřízenců předloženy byly, zapotřebí by bylo 40 mill. korun ročně a osobní vydání poštovního ústavu zvýšila by se o 50 procent. Hospodářské výsledky poštovního a telegrafního ústavu nejsou tak příznivé, jak namnoze má se za to na základě čísel rozpočtu. Dle účetních závěrek byly pošta a telegraf v roce 1902 ještě částkou 3,250.000 K aktivními; naproti tomu v r. 1903 s 660.000 K passivními; výsledek roku 1904 vykazuje ovšem přebytek kol 3,500.000 K, naproti tomu rok 1905 má opět passivum 1,230.000 K.

Největší odpor ze zamýšleného zvýšení budí zrušení sazby v místní dopravě. Z dopisu zaslaného z Prahy do Prahy má se místo 6, pokud se týče 12 h platiti 10, pokud se týče 20 h, jako z dopisu zaslaného na př. z Dubrovníka do Královce. Poukazuje se proti tomu na nízké porto v místní dopravě ve Švýcarsku (5 centimů) nebo dokonce ve Würtembersku a Bavorsku (3 feniky). Zrušena býti má dále místní sazba za telegramy 2 h za jedno slovo, nejméně 40 h a platiti se má i z těchto telegramů 6 h za jedno slovo, nejméně 60 h. Mimo to zdraženo býti má telegramní dopisování vůbec poplatkem za doručení 10 h a prodejní cenou telegramních blanketů 2 h. Ze zdražení místní dopravy zvláště telegramní vyplynul požadavek zvýšiti též sazby za poštu pneumatickou o 10 h. Formuláře poštovních poukázek, poštovských adres průvodních a zálepek prodávány býti mají o 1 h dráže, sazba za poštovní schránku zvýšena býti má z 2 na 3 K měsíčně. Málo sympatickým se stanoviska sociální spravedlnosti pro chudší vrstvy obyvatelstva jest zamýšlené zrušení dosavadního odstupňování sazby poplatkové za doručení poštovních poukázek (3, resp. 5 h.) a zavedení jednotné vyšší sazby 6 h.

O jaké zatížení obyvatel velkých měst při této zdražovací úpravě jde, vychází na jevo z protestu magistrátu vídeňského. Obyvatelé Vídně platiti budou na poštovních poplatcích o 4·3 mill. K více, než dosud. Z toho

připadá na místní dopravu 1·4 mill. K, na pneumatickou poštu 0·2 mill. K, na poplatek za doručení telegramů 0·42 mill. K a na telegrafní poplatky 2 mill. K.

Při zamýšlené regulaci telefonních poplatků lze postřehnouti snahu, aby zvýšení poplatků nebylo příliš na újmu získávání nových abonentů a žádoucímu šíření se telefonu. Pro telefonní sítě mimo Vídeň odpadnouti má poplatek stavební. Abonnentní poplatky odstupňovány býti mají dle intensity užívání telefonu a dle počtu abonnentů jednotlivých sítí. Jak osvědčí se toto odstupňování v praxi a zvláště jak vyhovovati bude zásadě spravedlnosti, dlužno vyčkati. Zásadní oprávněnosti zamýšlené cesty zneuznávati nelze a rovněž lze pro zamýšlenou regulaci telefonních poplatků alespoň uvésti, že navrhovatelé nespustili se zřetele žádoucí u nás rozšíření styků telefonem. Ovšem by úspěch v tomto směru zvláště při současném zdražování místní listovní a telegramní dopravy tím více byl zaručen, čím více by správa poštovní se odhodlala ku zlevnění sazeb telefonu, jenž u nás mnohem méně jest rozšířen, než na př. v Německu, Francii, Švédsku a Norsku.

Protesty, jež z kruhů obchodních a průmyslových podávány byly, jakmile zamýšlené zvýšení poplatků v určitějších obrysech dostalo se do veřejnosti, přiměly ministra dra Fořta, že posunul termin, kdy zvýšení nastati mělo (1. července), na dobu neurčitou. Ministr chce předem vejíti ve styk s interessenty, prohlásil však dosti určitě, že k regulaci tarifu dojíti musí, má-li vyhověno býti přáním a požadavkům poštovního personálu. Nechť jakkoliv pochybně lze souditi o positivních informačních výsledcích zamýšlené ankety s interessenty, dlužno přece vytknouti správě poštovní, jež často o věcech až příliš malicherných slyší obchodní a živnostenské komory, že o této dalekosáhlé akci dobrých zdání těchto korporací předem si nevyžádala a přímo celou akci před nimi tajila. Nedbalali vláda pochybností, jež vznikají proti kompetenci cesty nařizovací v této otázce, a považovala-li za účelno, beze slyšení a souhlasu parlamentu provésti reformu, měla tím spíše předem slyšeti korporace, hájící zájmy obchodu a průmyslu. Jak dalece vedle úkolů finančních a zlepšení hmotných poměrů poštovního personálu zamýšlená reforma sleduje další úkoly hospodářsko-sociální, těžko dnes z kusého obrazu, jenž o věci do veřejnosti se dostal, posouditi. Zdá se, že jde o to, aby venkov, dosud tak v poštovní správě vůči městům a zvláště hlavním městům zanedbávaný, příznivěji byl postaven. Reforma tudíž snaží se asi kráčeti na té sympatické cestě, jež byla nastoupena již při zrušení doručovacích poplatků na venkově. Snaha ta patrna jest jak ze zrušení snížené sazby za místní poštu listovní, tak ze zvýšení ceny formulářů při poště povozné a konečně i z úpravy sazeb telefonních. Zasílatelským obchodům ve hlavních městech stíženy budou obchody, jež jsou předmětem tak četných stesků venkovských obchodníků.

Úmysl vlády užíti výtěžku zvýšených sazeb téměř z poloviny k regulaci platů personálu jiných odvětví správy státní, nelze schvalovati. Je v tom nedůslednost, hájí-li se zvýšení poplatků žádoucí ressortní úhradou zvýšených výdajů a požaduje-li se současně větší výtěžek, aby z něho kryto býti mohlo vydání v ressortech jiných. Odpor proti reformě

tím roste, zvláště šíří-li se podezření, že výtěžek sloužiti má též k úpravě — kongruy.

Vejdou-li nové sazby v platnost třebas v žádoucí mírnější výši, jest si jen přáti, by správa poštovní větší finanční volnosti neodkladně použila k soustavnému doplňování sítě kursů poštovních, linií telegrafních a telefonních. Vyžaduje toho nejen zlepšení poměrů hospodářských, nýbrž i finanční úspěch zvýšení sazeb. Dosavadní upjatost, ztrnulost a zvláště hypokratická šablonovitost, v poštovní správě tak bující, měly by zmizeti. Krajiny české vůči krajům německým jsou dosud v poštovní dopravě příliš zanedbány. Zřizování nových poštovních úřadů i v místech s 2000 až 3000 obyvateli vleče se po léta. Byrokratická zdlouhavost a pohodlnost bývá dosud paralysována jen ostrým zakročením některého vlivného poslance ve vídeňských kancelářích — pravidelně německého. Povážlivým při tom jest, že za plentou tohoto c. k. rakouského úředního vyřizování aktů vzmáhá se nemístné protekcionářství. Poštovnímu ředitelství v Praze dojista známy jsou případy, že změna kursů poštovních na venkově, zřizování nových poštovních úřadů a poštoven vleče se do nekonečna, poněvadž za deputací interessentů, domáhajících se nového poštovního úřadu, poštovny nebo lepšího připojení poštovního docházívá často příslušný poštmistr nebo jeho známý s poníženou prosbou, by žádosti interessentů vzhledem k majetkovému zájmu poštmistra vyhovováno nebylo. Jak dlouho to trvá často, než nově otevřená lokální dráha zamění jízdní poštu silniční při dopravě pošty.

Ještě smutnější zkušenosti jsou, jde-li o stavbu telefonu. Vyšší poštovní úředníci z Prahy obcházejí se subskripční listinou obchodníky a průmyslníky, aby státu něčím přispěli na stavbu telefonu. A nejde při tom jen o trati podřízené, nýbrž o trati, jichž rentabilita jest zajištěna, na př. o trať Cheb-Vídeň. Namítne-li se rentabilita, omlouvá subskribent prosbu, že mají interessenti prokázati panu ministru obchodu svou dobrou vůli a zájem na věci a že proto příspěvek sebe menší, jen tak pro forma bude vítán. Jak s podobnými skutečnostmi podivně kontrastují mnohomluvné proslovy rakouských ministrů obchodu o jich všeobsáhlé a prozíravé péči a moderním duchem proniknuté správě jich odboru! *H. K.*

9. července 1906.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Druhý sjezd zemědělského dělnictva v Praze — Výluka stavebníků ve Vídni skončena — Mezinárodní sjezd horníků v Londýně — Činnost ústavu pro sprostředkování služby a práce v Praze za rok 1905 — Tom Mann o poměrech australského dělnictva — Sjezd ústř. svazu německých konsumních spolků v Štětíně — Rakouští živnostníci proti konsumním spolkům.

3. a 4. červen letošního roku budou důležitými dny ve vývoji odborového hnutí československého. V tyto dny konal se v Praze druhý sjezd dělnictva zemědělského, početně nejsilnějšího to odboru děl-

nictva v našem převážně zemědělském národě. A přes to, že nejsilnější, hlásí se naposledy ke slovu, ale z vývoje jeho je vidět, že nebude dlouho posledním v odborovém hnutí. Organisace zemědělských dělníků nevyšla z krajů výlučně nebo převážně agrárních, jižních Čech nebo Polabí, nýbrž naopak z kraje průmyslového, z Plzeňska. Dosud také jest ústředí organisace v Plzni a první sjezd konán 29. ledna 1905 také v Plzni. Tehdy čítala organisace 30 skupin se 338 členy, letos již 18 skupin se skoro 3000 členy.

Mezi jiným jednal sjezd také o pojišťování dělnictva zemědělského. Jednohlasně přijatá resoluce žádá, aby působnost dělnického pojištění pro případ nemoci, úrazu, stáří a invalidity byla rozšířena na veškero dělnictvo v podnicích hospodářských i lesních zaměstnané bez ohledu na jich stáří a mzdu, aby dělnictvo toto podléhalo plně pojištění ve všech případech onemocnění a mělo také nárok na podporu nemocenskou i na podporu v šestinedělí, aby u osob mladistvých i u těch, jichž mzda spočívá v naturaliích a v domácím opatření u hospodáře, zaměstnavatel platil celý příspěvek za pojištěnce, aby odstraněn byl konečně zastaralý a veškeré důstojnosti lidské příčící se čelední řád, který zemědělské dělnictvo staví na roveň starověkým otrokům.

Činnost organisace stále roste, takže pomýšlí se již na vydávání odborového časopisu. Že se hnutí toto nelíbí straně agrární, jak vysvítá ze způsobu psaní »Venkova«, je dosti pochopitelno.

*

Velká výluka stavebního dělnictva ve Vídni skončila v neprospěch organisace zaměstnavatelů, kteří po sedmitýdenním boji musili ustoupit. Nově ujednaný ceník zajišťuje ve stavební živnosti ve Vídni mír na dobu tří let. Výsledek tento nezůstane asi bez vlivu ani na pražské poměry, kde svaz stavitelů jevil také chuť k výluce, ale nyní pravděpodobně od ní upustí.

*

Na mezinárodním sjezdu horníků v Londýně stala se skutkem mezinárodní jednota. Na návrh amerického delegáta byly zavedeny jednotné legitimace, aby členům bylo možno, když se vystěhují do cizí země, aby beze všeho mohli vstoupit do tamní odborové organisace jako plnoprávní členové. Na sjezdu přijat požadavek minimální mzdy, starobní pense a postátnění dolů. V tajné schůzi zabýval se sjezd úpravou dobývání uhlí, zvláště pak zahraničními dodávkami do země, kde horníci stávkují. Byl přijat návrh, vyslovující, že je povinností horníků, aby se vyvarovali všeho, co by mohlo stávku poškoditi. Sjezd vyslovil také požadavek, aby mladí dělníci pod 14 let vůbec nebyli v hornictví zaměstnáváni, pod zemí pak teprve po dokonaném 16. roku. Zaměstnání žen v hornictví sjezd odsuzuje. Bylo vytčeno, že v mnohých dolech kontinentálních jsou zaměstnány děti mezi 12. až 14. rokem. Anglické listy projevují uspokojení, že v tomto ohledu jest Anglie daleko před kontinentem.

*

Zlepšení pracovního trhu u nás jeví se i ve zprávě pražského ústavu pro sprostředkování služby a práce za rok

1905. Kdežto r. 1903 proti 20.986 nabídkám zaměstnavatelů bylo 25.335 poptávek zaměstnaných a ještě r. 1904 proti 23.219 nabídkám 27.812 poptávek, přiblížil se r. 1905 počet nabídek značně počtu poptávek: 26.339 nabídek proti 27.892 poptávkám, z nichž 17.052 bylo sprostředkováno. Nabídek bylo v oddělení dělnickém 11.870, poptávek 12.612, z nichž sprostředkováno 8.328, v oddělení učednickém nabídek 1.436, poptávek 622, sprostředkováno 292, v oddělení služebných nabídek 13.276, poptávek 15.131, sprostředkováno 8.432. Dle bydliště přihlášených bylo 15.288 nabídek místních, 11.051 venkovských, poptávek 13.799 místních, 14.093 venkovských; sprostředkováno 10.606 nabídek a 8.603 poptávky místní, 6.446 nabídek a 8.449 poptávek venkovských. V procentech bylo sprostředkováno 64·74% nabídek a 61·14% poptávek. Dle odborů zaujímají v nabídkách v oddělení dělnickém první místo krejčí (2536), pak obuvníci (2233), pak nádeníci (1796) a truhláři (1276); v poptávkách obuvníci (2281), krejčí (2262), nádeníci (2057), truhláři (1325). V oddělení učednickém stojí v nabídkách na prvém místě zámečníci (142), truhláři (133), krejčí (124), obuvníci (118); v poptávkách krejčí (55), zámečníci strojní (52), praktikanti obchodní (43), obuvníci (38), zámečníci (36), truhláři (33). V oddělení služebných jsou na prvém místě služky domácí jak v nabídkách (10.019), tak v poptávkách (11.508), po nich posluhovačky: 1268 nabídek a 1459 poptávek.

Chovanek útulny bylo 630 ubytovaných a 423 umístěné.

Stravovny frekventovaly 5923 osoby, průměr denního průchodu obnášel 16·23.

Sprostředkováním práce vykonává »ústav král. hl. města Prahy pro sprostředkování služby a práce« jeden z úkolů, jež ve venkovských městech připadají stravovnám. Zemský výbor usiluje o to, aby obec pražská zřízením stravovny vykonala také druhý úkol stravoven: bezplatné stravování a poskytnutí noclehu cestujícím dělníkům. Ale obec pražská se něčemu takovému brání zuby nehty. V memorandu ze dne 15. listopadu 1905 praví mezi jiným: »Tisíce lidí z celého království dává se na cestu do Prahy, aby tu našlo práci, aby si tu založilo novou existenci, a vůbec aby lehčeji bylo živo, dnes, kdy nemá tušení, kam se v Praze obrátí, kdy a jakou práci najde, kde se nají a kam večer hlavu položí. Jakmile by se však vědělo, že o to nejhorší v první den po příchodu do Prahy bude postaráno, o pohodlný a čistý nocleh i o stravu, a to v stravovně, vzorně a snad s nadmerným komfortem (jak se od Prahy vždycky požaduje) zařízené, pak tím spíše »s větší« odvahou a nadějí pustí se každý na cestu do velkého města, do něhož jej pudí falešný davový úsudek, že i on se uživí nějak tam, kde žije tolik tisíc lidí na pohled lehčeji a lépe než jinde.« Rada král. hl. města Prahy brání se povinnému zřízení stravovny také poukazem »k bohaté, pilné a pronikavé činnosti sociálně-humanitní komise pražské«. Co si však máme mysliti o radě města Prahy, čteme-li, co o té »bohaté, pilné a pronikavé činnosti sociálně-humanitní komise« píše ve své knize »Bytová otázka« p. prof. Horáček, jenž jako předseda této komise jistě neměl důvodů, aby ji neprávem posuzoval nepříznivě: »Seznal jsem, že porozumění pro velké úkoly sociální politiky komunální v kruzích našich dosud celkem jest nevalné, takže praktické výsledky nejlepších

snah od povolaných činitelů, zejména ze středu sociální komise vycházejících, nejsou v žádném poměru k obětem práce a času k tomu účelu vynaloženým.«

Než nehledě ani k tomu, městská rada nemá pravdu, tvrdí-li, že by zřízením stravovny byl značně zatížen rozpočet obecní. Příliv nezaměstnaných z venkova by nestoupl, neboť za nynější organisace stravoven je dělník nucen jíti do Prahy, když tě směr všech stravoven jde do Prahy. Kdyby pak i v Praze byla stravovna, kam by dělník šel, musil by za den nebo za dva dni Prahu opustiti a jít dále, leč že by tu našel práci. Dnes však v Praze zůstane, a obec je nucena dáti mu práci z nouze. Tož městská rada ve své »sociálně-humanitní« horlivosti zájmy obce ještě poškozuje.

*

O poměrech australského dělnictva vyslovil se nedávno Tom Mann, o němž v poslední době nebylo mnoho slyšet. Anglický jeden poslanec řekl v dolní sněmovně, že »má rád australské zákonodárství, poněvadž se stará o chudé školní děti«. K tomu podotýká Tom Mann, že žádný takový zákon nebyl přijat ani Spojenými státy, ani žádným státem, ani městskou radou. Tom Mann připojuje k tomu: »To ne snad proto, že by takového zákona nebylo třeba, nýbrž protože nechuť kapitalistické plutokracie nepřipustí, aby zákon takový byl přijat.« O poměrech hospodářských podává také stručné informace. Při posledním sčítání lidu ve Viktorii bylo napočteno 1,201.341 obyvatel. Z počtu toho připadalo na 124 obyvatel 100 osob, jež si musily vydělávat živobytí. Při sčítání bylo přihlíženo k tomu, aby byl zjištěn počet osob, jež byly déle než týden před sčítáním bez zaměstnání. Výsledek ukazuje 13.795 mužův a 2647 žen všech odborů bez zaměstnání. Poměry jsou nyní velice špatné; zvláště v odboru kovodělném. V Melbournu je 60 procent všech kotlářů bez práce, ačkoliv není ani stávky, ani výluky.«

*

U nás neznámý význam a možnost působnosti konsumního hnutí ukazuje 3. sjezd ústředního svazu německých konsumních spolků, konaný ve Štětíně ve dnech 18., 19. a 20. června. Kdežto u nás vidí se v konsumních spolcích pouze lacinější nákup zboží, je konsumní hnutí v Německu velice důležitým činitelem také při úpravě mzdových poměrů německého dělnictva vůbec, a podávajíc ruku bratrským družstvům za pohraničními šraňky německými utužuje přátelské soužití národů a potírá válku.

Ze zprávy představenstva na sjezdu podané vyplývá, že konsumní spolky vzrůstají každoročně průměrně o 9·5%; počet členstva konsumních spolků obnášel r. 1905 897.092. Připočteme-li ještě spolky na akcie, vzroste počet rodin nakupujících v konsumních spolcích na 1,200.000. Zisk stoupl od r. 1903 do 1905 ze 12 na 18 milionů marek ročně. Na návrh říšského svazu zemědělských společenstev vyjednává se s těmito o přímý nákup konsumních spolků od zemědělských společenstev. Loni koupilo se od těch přímo již 9% veškerého zboží za 10 milionů marek. Představenstvo doufá, že v budoucnosti bude svaz uzavírati s německými zemědělci a zahraničními spolky cenníkové smlouvy, jako nyní již se svými dělníky.

První ceník byl smluven r. 1905 se svazem pekařů. Z obšírné statistické zprávy představenstva konsumních spolků vyplývá, že ze 696 pekařských dělníků v konsumních spolcích zaměstnaných, 603 mají týdenní pracovní dobu 60 hodin nebo méně, 383 pak dokonce méně než 50 hodin. Méně příznivé jsou poměry prodavačů: v 1 spolku má prodavač 96 hodin týdně, ve 53 spolcích zaměstnávajících 75 prodavačů je 81—90 hodin týdně, ve 161 spolcích se 286 prodavači 71—80, ve 175 spolcích se 600 prodavači 61—70, ve 62 spolcích se 388 prodavači 51—60 a v 6 spolcích se 67 prodavači 40—50 hodin týdenní práce. Z toho je vidno, že jsou to právě malé spolky, které nemohou — ponejvíce z místních zvyklostí — snížiti pracovní dobu svých zřízenců. Na sjezdu byl nyní přijat ceník s ústředním svazem obchodních a dopravních dělníků. Dle tohoto ceníku obnáší maximální pracovní doba kočího a dělníků ve stájích týdně 56 hodin, ostatních dělníků 53 hodiny, minimální mzda pak týdně 19 marek.

H. Lorenz, referuje o připojení se k mezinárodnímu svazu konsumních družstev, dovolává se výroku dra H. Müllera: »Družstvo musí býti antikapitalistické nebo není vůbec družstvem.« V tomto duchu nutno v mezinárodní alianci pokračovat.

Veliké perspektivy konsumního hnutí! A u nás ještě tak daleké! S jakým protivenstvím musil »Dělnický konsumní spolek« bojovat, než byl uveden v život. Ale podle výsledků dosavadních zdá se, že předpojatost českého dělnictva zmizí, a že i v konsumním hnutí bude důležitým činitelem voje internacionály.

Vedle nebezpečí z nepochopení hrozí konsumnímu hnutí i nebezpečí z pochopení, a to se strany maloobchodníků. To projevilo se zřetelně na sjezdu korporací živnostenských a obchodních dne 25. května ve Vídni konaném. Sjezd žádá za změnu společenstevního zákona z 9. dubna 1873 v tom smyslu, aby spolky k podporování živnosti nebo hospodářství směly býti zakládány jedině jako pomocné instituce podniků živnostenských, nikoli však jako živnosti o sobě; »v tomto smyslu budiž vyznačení spolků konsumních v tomto paragrafu vůbec škrtnuto a následkem toho ustavování podobných spolků na základě toho zákona na d á l e n e p ř í p u s t n o . . .« »Dále budiž zákon doplněn ustanovením, které spolkům konsumním, založeným do platného vyhlášení této změny zákona, z a k á ž e p ř i j í m a t i n o v é č l e n y, členské knížky nějak rozšiřovati nebo nové filiálky otvírati.« Dále žádá sjezd dokonce, aby vláda zakázala, že »úředníci, duchovní, učitelé a ostatní zřízenci státní, zemští, obecní a jiných veřejných fondů a institucí s pevnými platy nesmějí účastni býti v zastoupení a správě spolků konsumních«; že »osoby, súčastněné ve správě konsumních spolků, nesmějí býti v nižádném spojení s politickými spolky a prováděti agitaci politickou«.

Sjezd žádá tedy omezování občanské svobody naprosto nezákonné a odůvodněné pouze tím, že někteří překupníci cítí se ohroženými. A to jsme v Rakousku teprve v začátcích konsumního hnutí. Co pak znamená těch 24 milionů marek ročního obratu našich konsumních spolků, považíme-li, že v maličkém Dánsku mají roční obrat 58 milionů, v Německu 308 milionů a v Anglii dokonce 1837 milionů marek?! *R.*

ŠKOLA.

Akce proti průvodním nařízením zemské školní rady v Čechách k definitivnímu řádu školnímu a vyučovacímu — Klerikální protiakce — Vládní návrh nových učebných osnov pro školy měšťanské — Obraz českého školství v království u srovnání s německým.

Klerikálové v Čechách jistě nečekali, že v době, kdy veškerá pozornost veřejnosti je upoutána k postupu parlamentární práce pro všeobecné právo hlasovací, zdvihne se proti pokusu o zklerikalisování obecného školství prostřednictvím prováděcích nařízení zemské školní rady odpor tak silný a houževnatý, že schválení a vydání nařízení oněch ne-li zmaří, tedy aspoň oddálí. Lstivost, podloudnost a tajnost, s jakou pracovali v zemské školní radě, byla na štěstí odhalena, odsouzena a nenasytnému molochu klerikalismu vyrváno nové tučné sousto dřív, než je mohl pozříti.

Jediný zástupce učitelstva v zemském úřadu školním, německý učitel posl. Legler teprve po vyzrazení plánů klerikálních odhaluje poněkud oponu s jeviště tajného jednání. Průvodní nařízení byla projednávána ve třech neobvykle za sebou následujících schůzích dne 14., 15. a 17. května — důkaz to o tom, že nejen klerikální členové nejvyššího školského úřadu zemského, ale také samo předsednictvo, které schůze svolává, mělo největší zájem o jich rychlé odhlasování. Předseda zemské školní rady prohlásil ministru vyučování v Liberci, že většina členů zemské školní rady měla při odhlasování závadných ustanovení nejlepší úmysly. Proti závadným odstavcům hlasovalo 6 členů, z nichž 3 čeští a 3 němečtí. Jiná okolnost, hodná všeho povšimnutí jest, že všichni zemští školní inspektoři hlasovali svorně pro klerikální úspěchy. O trestech za zanedbaná cvičení náboženská byla svedena tříhodinová debata a po odhlasování jich podáno minoritní votum.

Vedení boje proti průvodním nařízením ujal se velmi čile spolek »Volná Myšlenka« a zorganisoval jej do takových rozměrů a sesiloval do té míry, že vyvolal uspokojivé prohlášení nového ministra vyučování dr. Marcheta na interpelaci v říšské radě, který prováděcí nařízení dal zastaviti a sobě k prohlédnutí předložiti, neodporují-li duchu definitivního řádu školního a nepřekročila-li jimi většina členů zemské školní rady v Čechách meze své kompetence, o čemž nemůže býti nejmenší pochyby.

»Volná Myšlenka« postavila si vedle zmaření průvodních nařízení ještě za cíl zdemokratisování nejvyššího školního úřadu zemského, v němž měli by spolurozhodovati také učitelé obecných a měšťanských škol a rodiče mládeže, která do škol chodí, rozluku církve od státu a úplné zlaicování všeho školství. Není pochyby, že vývoj obecného a středního školství nepostoupí ve směru pokroku dříve, pokud co nejrozhodněji nebude odstraněn veškerý vliv kněžstva ze škol a pokud vyučování náboženské nestane se soukromou záležitostí rodičů mládeže a náboženských společností. Za nemalou zásluhu Volné Myšlenky možno také počítati zřízení informační kanceláře, prostřednictvím jíž dovídá se širší svět o úporném boji českého lidu s klerikální reakcí. Je již nejvyšší čas, aby se o nás vědělo něco víc, než jenom to, že přisluhujeme v Rakousku každé reakci.

Demokratické vrstvy českého národa plní vůči nebezpečí zklerikalisování obecného školství průvodními nařízeními svoji povinnost. Litujeme, že tak nemůžeme říci o všech svobodomyslnějších politických stranách českých a zejména, že tak nemůžeme říci o stavu učitelském. Našla se sice po příkladu pražského »Komenského« řada učitelských jednot, které o průvodních nařízeních jednaly a proti nim protestovaly, ale odpor nebyl tak všeobecný a tak silný, jak bylo žádoucno. Učitelstvo ukázalo zase jednou ve svém širším kruhu nedostatek páteře. Jednotlivců, kteří měli statečnost proti nařízením v jednotách mluvit nebylo mnoho, také passivní účast učitelstva na protestních schůzích lidových byla chabá, a právem bylo to na vinohradské schůzi sociálně-demokratickým mluvčím vytčeno. Nemůže býti omluvy, že učitelstvo je vázáno. Vůči uzákoněným předpisům a nařízením školským ovšem ano, ale prováděcím nařízením zemské školní rady nedostalo se dosud sankce a učitelé mohli užiti proto plného práva a kritisovati je.

Boj učitelstva za úpravu služného není vyčerpán tak, aby učitelstvo mohlo složiti bezstarostně ruce v klín. Učitelstvo čeká nový houževnatý boj za plnost občanských práv a za důkladnou reformu předpravného vzdělání. Učitelstvo nesmí proto ustati dříve, pokud ideálu svobodného učitele, ve svobodné škole za poměrné svobody žactva nedostihne.

Boj proti průvodním nařízením k řádu školnímu není dosud skončen, a jest se obávati takového ukončení, jako v případu Judově. Když se vlny vzbouření, které v lidu vyvolal, utišily, pracovaly černé ruce tajně, až byla veřejnost překvapena hotovým faktem, že prof. Juda, který se opovážil užiti svobody smýšlení základními zákony říšskými zaručené, byl disciplinárně potrestán přeložením, spojeným s nemalou roční ztrátou hmotnou. Je proto třeba nejvyšší bdělosti, zvýšeného a stálého úsilí pokrokové veřejnosti, pokud příšera nového kroku ke zklerikalisování obecného školství nebude úplně zažehnána. Klerikálové podnikají protiakci, intervenují u ministerstva, shánějí petice a mají své zastance na místech nejvlivnějších. Ačkoli učitelstvo dosud účastnilo se akce proti průvodním nařízením co nejslaběji a téměř trpně, přece byl vydán, dle zprávy sociálně-demokratického denníku, »přísně důvěrný« rozkaz, aby četnictvo(!) mělo všude v evidenci ty učitele a úředníky, kteří se činně súčastnili protestních schůzí proti zklerikalisování školy a aby tajně sledovalo jejich činnost. Jakákoli ochablost v akci proti novému pokusu o zklerikalisování obecného školství prostřednictvím průvodních nařízení mohla by se zle vyplatiti.

*

Zemské školní rady dostaly od ministerstva vyučování návrh nových normálních osnov pro školy měšťanské s vybídnutím, aby je zaslaly jednotám, by vyslovily vzhledem k osnovám svá přání, po případě vypracovaly a předložily osnovu svou. Při tom má se přihlížeti ke stanovisku ankety pro školy měšťanské z roku 1903. Vytknouti sluší, že české Jednotě učitelů měšťanských škol je vyměřena poměrně velmi krátká doba k úvahám o návrhu, t. j. do 15. srpna. Jde tu o záležitost, která bude zavedena opět na dlouhou řadu let a proto neměla by být prováděna s takovou urychleností.

V celku lze říci, že v návrhu na nové osnovy učebné pro školy měšťanské uplatňují se některé myšlenky reformní, jež učitelstvo po léta bezvýsledně pronášelo. Přílišným je počet povinných týdenních hodin vyučovacích. Pro I. ročník ustanovuje návrh nové osnovy 29, pro II. a III. ročník dokonce 30 povinných hodin týdenních. Tolik není vyměřeno v žádné třídě nižších středních škol. Uváží-li se, že všechno žactvo měšťanských škol je účastno 3 hodiny týdně nepovinnému vyučování němčině, že na mnohých školách učí se také nepovinné francině, že zavádí se tu nepovinné vyučování těsnopisu, a konečně, že písemné práce žákovské, jakož i úlohy k memorování zabírají velkou část mimoškolního života mládeže — není možno nezamlčeti výtku přetížení mládeže. Výměr povinného vyučovacího času ve vládním návrhu osnov neodpovídá tedy zásadám moderní školní hygieny a nutno se proti němu s důrazem postavit.

Ve všech ročnících rozmnožují se hodiny, jazyku vyučovacímu určené na pět, ačkoli rozsah učiva se v osnově rozumně snižuje. Nelze sice popírati vysokou důležitost vyučování jazykového, ale rozmnožení hodin v tomto oboru nelze si mysliti bez jistého omezení v jiných oborech, na př. v kreslení, kde počet hodin ve III. ročníku je upřílišený. Přes všechny tužby učitelstva, aby počet písemných prací žákovských byl rozumně omezen, návrh osnovy ustanovuje nejmenší počet písemných prací z jazyka mateřského a z počtů na 20 (10 domácích a 10 školních). Je názorem všeobecně uznávaným, že pedagogický výsledek písemných prací žákovských je velmi skrovný a že nestojí za tu úžasnou energii, kterou učitelstvo musí věnovati na jich opravování.

»Pověsti domova« pěstují se přespříliš na středním stupni obecných škol a mají spíše význam jako genre umělecko-literární. Z d ě j e p i s n é osnovy škol měšťanských mohly by býti docela dobře odstraněny. Že se v návrhu nových osnov nedává více místa t. zv. methodě koncentrické, která stálým opakováním a ponenáhlým navazováním na staré probrané učivo, dějepisné učivo žactvu úplně znechucovala, bude v učitelstvu uvítáno s povděkem. Pokud se týče postupu učiva dějepisného, doporučovaly by se pro I. ročník obrazy z dějin českých a rakouských až do doby nejnovější, jako přehledné urovnání a utvrzení učiva, probraného na školách obecných, pro II. ročník obrazy z dějin starého a středního, pro III. ročník pak obrazy z dějin věku nového se zvláštním zřetelem k politickému a ústavnímu vývoji říše až po doby nejnovější.

Zbytečně je věnována týdenní hodina psaní ve III. ročníku. V době šíření se psacích strojů, hektografů, tisku a pod. nemá krasopis již té důležitosti, jakou měl v dobách dřívějších. Návrh nové učebné osnovy pro školy měšťanské, vedle některých cenných a obecně uznávaných oprav, trpí v celku upřílišeným počtem týdenních vyučovacích hodin, jež třeba rozumně omeziti, aby zdravotní stránky vyučování neutrpěly, a obsahuje řadu nesrovnalostí, z nichž některé jsme výše vytknuli. Učitelstvo příslušné kategorie škol podrobí jej pilným úvahám a podá návrhy na jeho opravy tak, aby vyšel jako nařízení obecnému pokroku plně odpovídající.

*

Také poslední zpráva o stavu národního školství v Čechách ve školním roce 1904—5 vyvolává obvyklý roční stesk na to, jak jsme také na tomto

kulturním poli daleko za svými německými sousedy. Protože německé školství v království rozšiřuje se poměrně v takové míře jako školství české a protože odhlasovaná sněmem zásada úspor provádí se v českém oddělení zemské školní rady přísněji, než v německém, není možno, abychom Němce dohonili a stejný krok s nimi drželi. Nebudeme se proto letos podrobněji obírati číselnými daty ze zprávy zemské školní rady.

Učitel Václav Beneš lapidárně nakreslil a v »Učitelských Novinách« uveřejnil následující srovnání českého školství s německým. Vůdcové české politiky měli by si je dáti za rámeček a denně nad ním uvažovati o tom, jak prováděti účinnou školskou politiku, aby s národa sňali hanbu, že u srovnání s německým je méně cenným.

»Česká škola v království Českém je zřízena pro 1429 Čechů, německá připadá již na 1286 Němců.

Žáků je průměrem 185 v české a jen 153 žáky má průměrně německá škola. Učitelé čeští ovšem učí větší počet žáků, němečtí mohou věnovati své síly menšímu počtu žákův a proto mohou působiti vydatněji. Čeští učitelé mají horší postavení. Na obecných školách je z nich 12 proc., na měšťanských dokonce 17 proc. ustanoveno provisorně. Na německých školách obecných i měšťanských žije pouze 10 proc. v nejistém stavu provisorním.

Českých industriálních učitelek je ustanoveno definitivně pouze 364, z německých však mají 404 definitivu a tím zaručenou pensi.

V českém území stojí česká škola průměrně na 12, v německém již na 10 km² území. Vlastní školu má jen 56 proc. českých, ale 72 proc. německých obcí. Žádné školy nemá 44 proc. českých a jen 28 proc. německých obcí. Více než jednu školu zřídilo si 8·3 proc. českých, ale 15·2 proc. německých obcí.

Před lety ze sta nových budov bylo jen 40 českých, ale 60 německých. Ještě před nedávnem ze 100 nových budov v 5 letech vystavěných bylo českých 50, německých také 50. Čechové přilepují přístavby ke starým barabiznám, Němci stavějí nové školy. Čechové stavěli jen v 46·5 případech a přistavovali v 53·5 případech, Němci nové budovy v uplynulé éře mají v 52·2 případech a přistavovali jen v 41·9 obcích.

Na darech pro školy české sešlo se od r. 1869 jen 1,300.000 K, pro německé školy však 2,167.000 K. »Jiné zdroje« české daly 760.000 K, »jiné zdroje« německé přinesly 1,164.000 K. Při tom připadá ze zemských peněz 5·22 K na Čecha, ale jen 5·18 K na Němce, takže my pomáháme lepší německé školství stále ještě sami platit.

Kde se jedná o obecní peníze, tam Čechové jsou hluší absolutně i v Praze, na Vinohradech, v Plzni atd., ale Němci rádi pro své děti na další vzdělání platí. Doklad: Při měšť. školách českých jsou pouze 4 čtvrté ročníky, t. j. při 1·2 proc. všech měšť. škol českých; Němci mají již 13 čtvrtých ročníků, t. j. při 6 proc. všech škol již je zřídili za své peníze.

Těsnopisu učí se jen na 5 školách českých, za to na 23 školách německých.«

Německé školství v Čechách mělo by pro nás býti nejlepším přirovnávacím objektem, a dle něho měla by se říditi účinná školská politika.

UMĚNÍ.

Umělecko-průmyslová výstava v Drážďanech.

V 167. síni neboli »prostoru«. Třetí německé umělecko-průmyslové výstavy v Drážďanech vedle nádherných starých rukopisů, tisků a vazeb jsou ve značném počtu vystaveny neméně nádherné tisky, vazby, a tkané látky ze slavné dílny moderního Angličana, Williama Morrise, jako vzorné práce mistra průkopníka. Jediný to cizinec z novodobých obrozovatelů na této výstavě, ale prorok. Jeho zásadami nadchli se i pořadatelé výstavy; odtud ta úcta a vyzdvižení na štítě.

William Morris poznal, že jenom tehdy bude se dařiti uměleckému řemeslu, když umělec sám bude pracovat těmi prostředky, jimiž minulost docílila úspěchů, t. j. když sám stane se opět řemeslníkem a sám bude opět své dílo provádět, a nejen navrhovat. Proto žádal pronikavé studium dřívějších technik, sám si z nich přisvojil, čeho dalo se použíti pro dobu přítomnou, a tvořil takto své formy, jež nejsou nijakým napodobením nějakých forem starých, nýbrž které odpovídaly jeho osobnímu cítění a zároveň cítění jeho doby. Třeba míti neustále na paměti: »Studium starých vzorů neuvádějž nikoho k otrockému jich napodobování — touto chybou nedávná minulost dosti těžce trpěla —, nýbrž tomu zrovna uč, že každá doba má nejenom právo na vlastní formy, než že má také povinnost tvořiti je.« Morris s velice bystrým a jemným porozuměním, a vždycky soudným, dovedl vybaviti si toto poučení ze starých uměleckých děl, ssál z nich jen medovou šťávu, naplňoval se jejich d u c h e m a dbal nejpřirozenějšího zákona rozvojového; »zůstávaje v jistém smysle obhájcem podání, tradice, stal se přece průkopníkem k novým cílům.«

Tuto snahu a touhu, najíti svůj vlastní výraz, vyjádřiti se osobitě a svérázně v prostoru svém i v každém pokud možná předmětě jednotlivém, jak to v míře velkolepé dovedly doby minulé, cítit zde všude a leckde už i krásu jejího vyplnění.

Jaký to rozsáhlý, směle a pevně rozvržený a vybudovaný program má tato výstava! Umění prostorové, poměr látky a formy, osobitý půvab ruční práce, tedy umění a umělecké řemeslo na jedné straně, a naproti tomu »krása solidního materiálu, krása zdařilé práce a krása čistých, účelných tvarů« v díle práce strojové, tedy umělecký průmysl — toť její program. Osnovali jej vynikající odborníci, známá jména, kteří také všude rozhodovali.

V u m ě n í p r o s t o r o v é m (předseda prof. C. Gurlitt) pokusilo se pořadatelstvo především o něco, co v naší době, zvláště v zemích katolických, je velmi nesnadné, o u m ě n í c h r á m o v é, totiž uvésti umění chrámové v souzvuk se soudobým cítěním.« Za všech dob v tomto oboru pravé svěží umění tvořilo z doby své, ze stávajících základů, ze současného života a smýšlení, kdežto naše doba stále libuje si, a hlavně v zemích katolických, v napodobování, často více méně jen řemeslném napodobení uměleckého výrazu minulých dob a pokládá je za svrchovaně církevní.

Hotová ztrnulost zavládla v době poslední, ve stol. XIX. Na starých chrámech pozorujeme zcela zřetelně běh a změnu času i jeho vkusu a slohu. Nerozpakovali se tehdy dokončovat neb přestavovat neb přístavbami zvětšovat chrámy románské novým slohem — po goticku, gotické slohem renaissančním a pod. Ovšem, že nesmírně těžká věc jest vybudovat nyní chrám moderní. To dovede jen upřímně věřící duše. Jsou takové? Výstava předvádí tři pokusy — ne celých chrámů, než jen vnitřků chrámových, jež bylo nutno vtěsnati do rozsáhlého slavnostního sálu stálé budovy výstavní —: vnitřek chrámu katolického, protestantského (se sakristiemi) a synagogy. Netřeba asi podotýkati, že vydařil se protestantský. Tu umělec mohl svobodněji a samostatněji myslit, a tento dech větší svobody, síly a sebevědomí, provázených mužnou zbožností, cítit v díle znamenitého drážďanského architekta prof. Fritze Schuhmachera.

S tímto uměním chrámovým souvisí v ý s t a v a k a l i c h ů, skvostný to výbor nejdůležitějších a nejkrásnějších kalichů z katolických a protestantských chrámů království Saského — toto omezení stalo se proto, aby výstava byla poučnější při snazším přehledu a srovnávání —, vzniklých v době asi 600 let (asi od 1200 do 1800). Celkem 72 kalichů. Obdiv vzbuzují ušlechtilé ty tvary a jejich rozvoj: u románských kalichů okrouhlost a kulatost, u gotických architekturní tvary a touha do výšky, u renaissančních podoba vázy a u barokových bujně nádherná a bohatá výzdoba. Ti staří mistři přejímali staré formy, aby z nich něco nového vytvořili, a církev tehdy podporovala tento rozvoj, který šel až do rokoka a empiru. Teprve doba romantiky přetrhla tento rozvoj a oddala se napodobování starých kalichů, jichž napodobeniny často zcela mechanicky a s neporozuměním se dály. Na srovnanou vystaveno 12 novodobých kalichů, z nichž zvláště dva od londýnského sochaře Alexandra Fishera vítězně stály v blízkosti těch starých, vznešených. Novinkou byly »hygienické kalichy« protestatnské s několika »hubičkami«, aby věřící nemusili druh po druhu z téhož místa píti, a »kalíšky«, jež navrženy jsou a také už přijaty od některých obcí, kde každý člen přinese si svůj vlastní, malý kalíšek, z něhož přijímá svůj podíl z večeře Páně.

A s uměním chrámovým souvisí také u m ě n í h ř b i t o v n í. Mezi vysoké stěny hlavního paláce výstavního a nižší křídla výstavních oddílů vtěsnán jest jako do nějakého nádvoří zámeckého neb klášterního malý hřbitov. Je zcela uzavřen, a žádný hluk ani ruch sem nezaléhá. Takové milé, útulné ticho jakoby po špičkách tu chodí a každý hrmotnější zvuk zahání. Zelený trávník mírně se zvedá po celé hřbitovní prostoře a na něm sem tam rozsety náhrobky, jen po kraji jdou ve volné řadě, tu těžší a nákladnější, z kamene, bronzu, železa, tu sarkofag v čele s mužným, truchlivým andělem, tu prostičké z několika jen železných prutů, jež uprostřed nesou kořeňáč s drobnými kvítky, nebo jen zcela dřevěné buď podoby kříže neb jiné, třeba s obrázkem hošíka hrajícího si s dřevěným koníkem a jinými hračkami. Podél vysokých zdí stojí volně vedle sebe, pěšinou odděleny od zeleného trávníka, hroby a hrobky jako útulné koutky a zahrádky, tu s figurální výzdobou, tu s jednoduchým, ale ušlechtilým a výmluvným ornamentem a vždycky a všude s přívětivými pohledy

kvetoucích květin a družné zeleně keřů a stromků. Od hrobek po schodech kráčí se do kaple a dále do arkád určených pro figurální pomníky, nástěnné desky a popelnice. Odtud milý je pohled na zelený a kvetoucí čtverec hřbitovní. Spí mezi květy zesnulí; necítíš, že tu život přetržen. Umělci, básníci tu snili a pracovali o díle nevýslovně dojemném a život lidský povznášejícím. Navrhovatel tohoto hřbitova, arch. H. Kühne z Drážďan, i řada ostatních architektů a sochařů, kteří jednotlivé hrobečky a hroby tu prostší tu bohatší navrhli a provedli, zasluhují srdečného uznání. Co tu myšlenek krásných, co čistých projevů oddaného srdce! Tu hladký kámen má nahoře relief tří hlav: matky a dítěte, jež otec líbá; tu v něm andílek na housle hraje — patrně »Dobrou noc! Lehkou noc!«, vždyť ti, co tu »leží« (opravdu myslíte, že tu leží; zapomenete, že to jest jen vzorek), nezemřeli, než jen spí — tam zas podobný, drobný andílek nese v náruči kvítí, onde na holém kameni sedí dítě, mladá matka drží je pravicí, co zatím levicí oddaně jí tiskne manžel otec, atd. Plny citu jsou náhrobky arch. Fritze Schuhmachera, na př. tři dětské náhrobky (dva dřevěné, třetí železný), prostinké, ale květiny nesou, »Zum Andenken an Dorchen« je celý nápis na jednom. A obcházeje tak tento útulný hřbitov, zastavím se u arkád u pěkné bronzové nástěnné desky, jejíž vkusné typy hned mne zarazily čímsi známým.

Poupě vyhnanců
v cizím vykvetlos kraji,
Jar. Dostálová, 1903;
z ciziny studivé
prchlos k slunnému ráji.
1904.

Neměl jsem v ruce kvítí, ale květ nejsvěžejší poslal jsem v duchu na ten neznámý maličký český hrobeček.

Opakuji: umělci básníci tu snili a pracovali o díle nevýslovně dojemném a život lidský povznášejícím. »Týž skoro schematismus, který našim moderním, v posledním století vystavěným chrámovým stavbám vzal všecku náladu, veškerý účinek na mysl, stlačil naše hřbitovy v celém jejich založení, jakož i ve výzdobě jednotlivých hrobů na uměleckou úroveň žalostně nízkou... Každému našemu mrtvému budiž vydána všemožná čest tím, že s veškerou láskou upravíme mu hrob, že pečlivě a s rozvahou postavíme mu náhrobek. Nechce-liž nejchudší mezi námi viděti, že tomu, kdo mu umřel, je zrovna tak důstojně, s touž láskou ustláno jako těm, kdož umřeli velmožům?« volá idealista ve výstavním katalogu (jehož informací tu často užívám), zapomínaje, že nejstrašnější rozdíly dělá tu zcela nelidsky církev, modlíc se a prozpěvujíc za zemřelého, a do rouch všedních neb bohatších neb nejbohatších se při tom oblékajíc, podle toho, kolik se za tu »zbožnost« zaplatilo! A zde právě bylo ukázáno, že i zcela prostý, nenákladný hrob a náhrobek — nebo i bez náhrobku — na tiché louce dovede vzbuzovat dojem posvátný. Ale neznám nic neutěšenějšího a nic co více skličuje, nežli rozsáhlé, čtverečné, bezestinné pole, rozdělené na dvě nebo tři sta malých míst pro hroby, na němž dvě

nebo tři pásma zcela podle řady už jsou obsazena a na němž s železnou přísností podle čísla se pochovává.« Tyto kasárnické hřbitovy jsou ovšem smutné a vane z nich hrůza smrti; výstavní hřbitov drážďanský zbavuje smrt této hrůzy a mění ji na spánek uprostřed květů, zeleně, a mluvících srdečnou řečí kamenů, bronzů i dřevěných pomalovaných prkének. Výhoda ovšem je v tom, že hřbitov ten je malý (ani ne 40:40 m.). Těžší bude řešení velkoměstského hřbitova, dokud spalování mrtvol nebude všeobecnější, anebo nenastane decentralisace v pochovávání, což sotva nastane.

Prostorové umění profanní (předseda Fritz Schumacher) chce ukázati, jak jednotlivý umělec dovede všech jednotlivých umělecko-řemeslných a umělecko-průmyslových prací, do určitého prostoru potřebných, využitkovati, aby vyvolal náladu určitého prostoru. Podle takového celkového obrazu, ne podle jednotlivostí, pozná se jedině, na jakém stupni jest umělecko-řemeslná a průmyslová dovednost té oné země. »Správné měřítko pro dovednost a vkus té které epochy udává stupeň její schopnosti, jak samostatně propracuje prostor určitým účelům přikázaný.« Úkoly, jež se tu naskytly, jsou nejrozmanitějšího druhu: síně slavnostní vedle praktických, veřejné vedle soukromých, nádherné vedle prostých. Je tu síň musejní, síň slavnostní, repraesentační, síň sňatková a výborová v radnici, úřadovna soudní a pokoj předsedy soudu, přijímací pokoj lékařův, pokoj milovníka umění a soukromý kabinet rytin, pracovna intelligentova, knihovna soukromá, veřejná čítárna, tři nádražní místnosti, důstojnický a velitelův salonek na válečné lodi, a vedle toho všeho řada soukromých bytů, řada předsíní pokojů přijímacích, společenských, hudebních, jídelen, síň kulečníková, ložnice, pokoj mladé paní, byt svobodného muže, krásné dvorky s fontánou neb zahradou, lázně, řada originelních krámů (od F. Schumachera) — 142 místností, počítajíc i umění chrámové! Nelze tu rozepsati se alespoň o některých z nich, na př. F. Schumachera, P. Schultze-Naumburga, W. Kreise, Olbricha, H. van de Velde, Pankoka, Grenandera, Behrense, Lipského svazu umělců (vystavuje celé patro o dvou bytech: menší o 3 pokojích a kuchyni, za nějž se platí nájemného okolo 600 M., celkové zařízení, vkusné a solidní, za 2500 M.; větší o 6 pokojích s přísl., s nájemným okolo 1200 M., celkové zařízení 5000 M.), ale možno tu všeobecně říci, že pokrok, jaký udělalo německé umění aplikované, je veliký. Těžkopádnost, hranatost, pedantičnost, přemrštěnost vkusu, nelíbivost, jež dříve vytýkány byly německým výrobkům, to všecko násilně se už stěhuje do minulosti, a na jejich místo dostavuje se příjemná účelnost, přívětivost a lahoda forem, útulnost a pohodlí všeho nábytku, dostavuje se vkus. Ať nikdo nepředstavuje si při tom nějakou umělůstkářskou piplavost, fintivost; ne pařížský kabaret, ne absint, žádný bric-à-brac, ale mužná síla zdravého národa mluví z té výstavy, energie silného národa, vysoká úroveň, solidnost a snaha po charakternosti. Léta a léta pracují už o tomto zdokonalení, na školách, v uměl. časopisech, přednáškami a výstavami. Už darmštadtská kolonie umělců před šesti lety přinesla mnoho nového a cenného. Výstava jejich, kde každý umělec svůj dům zcela sám a osobitě zařídil, mluvila o veliké lásce k domovu, o veliké lásce k rodině, k tomu

domku a bytu, kde slunce života se na nás směje a stíny jeho se přehánějí; mluvila o povznesení života, o zradostnění jeho. Třeba úspěch jejich nebyl úplný, třeba některé ty prostory byly zatím více na podívanou, než aby lákaly útulností k obývání, oni přece dali mocný popud. Cítili jsme se tam někde, na př. u Christiansena, hodně cizí, ale všude museli jsme uznat sílu a krásu myšlení a cítění, velikou touhu po souzvuku. Drážďanští umělci a vůbec němečtí na výstavě drážďanské od té doby už mnohému se dále přiučili, vůbec mnoho se učili, hlavně od Angličanů se učili, a dnes tu stojí vítězně, že sousedé mají všecku příčinu, aby byli zaraženi a uvažovali o tomto vítězství.

O opravdovosti a samostatnosti v návrzích a snahách u pořadatelstva této výstavy svědčí, že velice bohatě vystavilo též l i d o v é u m ě n í německé, tedy zvláštní výstavu národopisnou, ale ne snad k vůli přitažlivosti — tak zvaných atrakcí na této rozsáhlé výstavě není — nýbrž jako nerozlučnou část celku. 17 místností a zvláštní jeden dům jí věnovalo. Toto oddělení »má ukázati, jak svěží zůstává za změny dějinných slohů naivní umělecko-průmyslová činnost, která není plodem svéráznosti jednotlivcovy, nýbrž svéráznosti místního podání. Co Riehl praví o lidové písni, chceme tuto přenésti na umění. ‚Lidové umění je zdravé. Co nazývá se tu zdravým? Říká se sice, co je pravdivé a pravé. Ale co jest pravdivé a pravé? Umění, jehož forma a myšlenka vyrůstá v lidu, které nic jiného nevyslovuje, než co tato lidová skupina sama cítí, chápe a cítí se povolána a nucena vyslovit, takové umění jest vždycky také zdravým pravým uměním lidovým...' Lid pohlíží na přírodu a život méně rozumem, než daleko více citem. Jeho tvoření je více instinktivní než vypočítavé, ... ale právě tím, že »zpívá, jak mu zobák narostl,« vyjadřuje se nejčistěji jeho umělecké a národní cítění... Národopisné předměty nejrozmanitějšího druhu z celého Německa ukáží, že nám v lidovém umění s jeho naivností, s jeho radostí z barev a s jeho samo sebou se rozumějícím tvořením — jako v lidové písni — prýští mladicí studnice živých podnětů,« praví pořadatelstvo v katalogu. S velikou péčí a láskou uspořádána je také tato výstava lidová, se všech stran Německa sesbíraná — i Lužice je sem zařazena — a jest poučno, jak hledí se na ni jako na něco živého a stále rostoucího, a nikoliv jako na pozůstatky minulosti, jež třeba se sebe co nejrychleji střásat, aby se prý nezadržoval pokrok! Důkladné poučení i pro nás.

Dalších 10 prostranných síní je věnováno různým druhům t e c h n i k. Látka a forma je programem tohoto oddělení. Poměr jich k sobě má ukázati, jak forma musí se přizpůsobiti k vlastnostem látky, má-li se státi uměleckým dílem. Vystaveno tu vesměs umění minulosti, drahocenné práce truhlářské, řezbářské, kovářské, zámečnické, tkaniny, vzácné bronzy, sbírka medailí, podivuhodných kapesních hodin ze čtyř století, velkolepé práce zlatnické, nádherný nábytek boulový, keramiky, skla, porculány, staré rukopisy, tisky a vazby — všecko k vůli tomu, aby se srovnávalo umění přítomné s minulým, aby se poznala a ocenila ruční práce a osobitý její půvab, aby se illustrovala snaha po umění charakterním. Toto staré umění má pojiti k sobě nejen umělce, kteří nemohou bez trestu

přerušit veškeré podání, ale i obecenstvo. Úcta k výtvorům starým vzbudí úctu i k uměleckým výtvorům novým, neboť oba jdou za krásou.

Následujících 19 menších prostorů chová jednotlivé výrobky umělecko-řemeslné, jež prozrazují a vyžadují ruku obzvláště způsobilou, a jež nemohou býti hromadně vyráběny. Jimi má se budíti radost z předmětů umělecko-řemeslně zhotovených, ony mají kupujícího učinit víc objednavatelem a naučit ho docházet do dílny místo do obchodu. Z různých měst německých jsou tu vystaveny práce ve vkusně zařízených komnatkách.

Následují v 58 větších menších prostorách školy, jež vystavují jenom práce přímo v materiálu provedené. Kresby a návrhy připuštěny jen výjimečně. Zastoupeny jsou Prusko, Sasko, Virtembersko a Badensko. Oddělení toto patří k chloubě výstavy. Tu je také vysvětlení onoho velikého a rychlého pokroku v uměleckém průmyslu v Německu. Co tam uměleckо-průmyslových škol! Prusko má jich zde zastoupeno 17, Sasko 19 vyšších a 10 odborných škol různých společenstev a spolků, Virtembersko 7 a Badensko 2, celkem 55 odborných škol! A to není zastoupeno celé Německo! Armáda umělců a uměleckých řemeslníků i uměleckým duchem řízených strojů už tam pracuje, nové armády budou dodávati tyto školy. Také tyto armády, jak drážďanská výstava dosvědčuje, budou si podmaňovati svět.

Toť zběžná prohlídka I. části výstavy. O II. veliké části, obsahující práci strojovou v uměleckém průmyslu, mluviti nebudu. Překvapuje tu množství grafických ústavů s překrásnými tisky. (V Lipsku je král. akademie pro umění grafická.)

Poučny jsou konečně a velice potěšitelny budovy pro blahobyt dělnictva a ukázky některých specielních staveb. Čtyři jsou tu dělnické domy: jeden pro jednu rodinu (světnice, ložnice, kuchyně, předsíň, zahrádka), přizpůsobený klimatickým poměrům ve vých. Prusku, celá budova i s vnitřním zařízením za 4500 mk., druhý pro 3 rodiny, v přízemku dva byty (kuchyně, velmi prakticky umístěná, že je zároveň světnicí [Wohnküche], světnice [Wohnstube] a ložnice — celé vnitřní zařízení jednoho bytu 810 mk.), v patře jeden; třetí pro 4 rodiny (2 větší byty a 2 menší, každý o 2 světnicích a kuchyni; nájemné 170 a 150 mk.). Domky jsou vzdušné, důmyslně a prakticky založené, pohodlné a veselé, všude pomýšleno na květiny před okny, zařízení při vší jednoduchosti neobyčejně vkusné a ovšem solidní, slovem, radost v nich bydlet. Lidé v takových domcích bydlící musejí se stávat rozhodně lepšími. Architekti, kteří řešili stavbu těchto domků, jsou dobrodinci lidstva. To nejsou vykořisťovatelé; to jsou poetové! Proč u nás v malém městě zcela sprostý přízemní domek, čtyrhranná, neforemná zděná klec o 3 oknech, zcela holá ve své sprostotě a neúhlednosti, stojí hned 3000 zl.?

Tyto domky se školou tvoří malebnou náves, v jejímž středu je pěkná studně. Ale snad ještě rozkošnější je ta vesnická škola obce hornolužické. V přízemku učební síň, kabinet a prostranná světlá předsíň, jíž použito na umístění dalších učebních prostředků a částečně za šatnu pro školní děti; dále je tu byt pro správce školy o 3 pokojích a kuchyni; v patře je byt pro podučitele, zasedací síň obecního výboru a lož-

nice dětí správce školy, u školy dvůr a zahrada, všecko krásně zařízeno k obývání. Nelze vypsati, jak to všecko je účelné, praktické, ve všem všude vkusné, důstojné a zároveň radostné; řeknu jen, že je to pohádka, a že bude-li učitel té školy naplněn týmž duchem, jako její stavitelé a budovatelé, budou děti té školy vzpomínat na ni jako na pohádku. Jen že není to pohádka, ale skutečnost, a u dveří každé světnice této školní budovy visí cedulka se střízlivým rozpočtem, co zařízení této místnosti (každý předmět dopodrobna zaúčtován) stojí. Snad pro srovnání blahobytných poměrů našich a saských bude zajímavo, že zařízení bytu správce školy rozpočteno na 2870 a bytu podučitelova asi na 1000 mk. Myslím, že o tak zařízeném panu podučiteli šuškali by si u nás, že je veliký marnotratník, a běda mu, kdyby zažádal o drahotní přídavek! Tato vesnická škola a ty dělnické domky jsou výmluvným měřítkem kulturní úrovně Saska. Stojí za podívanou a za uváženou!

Stály by také za zmínku ostatní zvláštní stavby (dům pro zámožnější rodinu se zahrádkou, besídka a pavilon v parku, fontány a j.), ale nezbývá místa.

Odjížděl jsem z malého Saska, jež rovná se asi $^2/_3$ naší Moravy, a má 29 odborných průmyslových škol a začíná už na obecných školách s vyučováním ručním pracím, i z jeho hlavního města, tak čistého, půvabného a plného květů a květů a květů, jež není jen městem minulosti, aby se na ně cizinec p o d í v a l, ale jež l á k á, aby v jeho veselých a čistých a v pravém slova smyslu kvetoucích ulicích d é l e p o b y l, odjížděl jsem, jako nikdy před tím, velice zaražen. Viděl jsme, co všecko — poměrně na naše síly! — máme dohánět. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

František Táborský: Hrdinné touhy. (Nákl. Edv. Leschingra. Výzdoba od Ad. Kašpara.) Jan Rokyta: Hradby padají. (Nákl. F. Šimáčka.) K. Horký: Paličovy sloky. Karikatury, písničky, epigramy, verše satirické, vážné, tendenční, intimní a jiné. Illustroval Fr. Gelner. (Nákladem vlastním.) Karel Šelepa: Večery duše. (Nákl. vlastním.) Zdeněk Krušina: Šeré nálady. (Chrysanthem X., nákladem šl. z Lešchradu.) Jaroslav Schiller: Rolničky v závějích. (Nákladem Edv. Leschingra.) Karel B. Hájek: Kniha Rút. (Nákl. vlast.) Jan Uher: Kapitoly o lidech kočovných a jiná prosa. (Nákl. Revue Mor.-Slezské: Knihy moravských autorů. Sv. 1.) Janko Leskovar: Propadlé dvory. (U Otty; knihovna Zlaté Prahy č. 27; přeložil Jan Hudec.) Marie Calma: Nálady. (Hejda a Tuček).

Po dlouhém mlčení vystoupil Fr. Táborský s novou sbírkou, jež poetickou svěžestí nezůstala za předchozími, silou myšlenky a názoru však dosáhla výše vzácnější! Hrdinné touhy! Lépe ani nemohl básník nazvati nové dílo své, které ukazuje na rozpor mezi přáními — kde bychom býti m ě l i — a kde jsme. Právem tu zní jemné melodie tesklivého smutku, právem tu sviští satira, která dojista vznikla z opravdového,

procítěného bolu duše. Hluboký dojem zanechala v mysli čtenářově Nerudova báseň »Z času za živa pohřbených« a týž silný duch roztrpčenosti hlásí se místy o slovo z Táborského veršů, z nichž většina přiléhá k životu českému. Poklady našich pohádek, bohatýrská sláva naší historie, sociální jevy dneška, sny budoucna druží se tu v milý soubor. Z veršů těch dýše přímo náš český vzduch, šumějí naše hvozdy, hřmí obrovitost naší minulosti, lká bolestná výtka naší nynější bezradnosti, bezzásadnosti a tklivě šumějí peruti snů o budoucnu. Lidskost pravá, procítěná láska k vlasti, upřímný hold velkosti, snaha po krásnu a pravdě jeví se tu čtenáři. Táborský vyslovil touhy velké části dnešní generace českých lidí, přátel pokroku, ctitelů pravdy, a vyslovil to zvláštním milým způsobem svým, způsobem, v němž moderní světová kultura tiskne si družně ruku s prostinkým živlem lidové poesie naší. Musa Táborského nezapírá, že jí u kolébky stály dobré sudičky, jimž Sušil a Bartoš postavili pomník, netají, že okusila živného prsu kultury slovanské, a že jí dán do vínku podíl realismu Nerudova. Proto je tak milá. A v tom, trvám, spočívá značná přednost její! *gn.*

Kdo sledoval rozvoj básnické činnosti Rokytovy od samých počátků, jistě již ve sbírce »Již se připozdívá« nemohl neviděti slibných prvků poesie sociální. A živlů těch přibývalo časem stále a stále. Množily se mocně, rostly utěšeně. Sbírka »Pouta a peruti« má jich značný počet. I bylo jen třeba příhodné chvíle, aby Rokyta úplně vplul v proud poesie sociální. Ta chvíle nadešla, když loni od východu zavál svěží větřík společenského převratu na půdě pravoslavného samoděržaví, a když i u nás zdálo se, že se bude dníti. Rokyta-Černý, znalec poměrů slovanských, uvítal příznaky nové doby jadrným článkem ve »Slov. Přehl.«. Básník pozdravil je právě touto sbírkou, silnou a zajímavou. Tendenčně politická poesie naše, ne právě přebohata ani počtem, ani jakostí, knihou Rokytovou z n a č n ě získala. Nadějné nálady, jež nás loni zde ovládaly, slibujíce jaro, nové jaro celé Evropě, daly vznik dílu tomu! Bude-li hnutí z roku 1905 v dějinách míti své místo, v české literatuře bude práce Rokytova z prvosenek, zvěstujících sociální vesnu.

Sbírka se dělí na 3 části. Prvá (str. 9—37) věnována převážnou většinou motivům ruským, druhá (37—57) zcela téměř poměrům našim. Epilog vše zakončuje (51—61), a zajímava je po stránce ideové.

Náboženská hloubavost, českému duchu vlastní a právě pro Rokytu tak význačná, i tu se ještě jeví (Duchoborce, Rozsévač) spolu s ní i vroucí cítění s otčinou (»Česká pohádka«), ale hlavně láska k porobenému lidu a odpor proti mocným privilejím (Ave caesar, Času zub), jakož i nenávist násilí a všeho militarismu (Po 5. listopadu) a nadšení pro s o c i á l n í i d e j e (Čechie, To za horami bylo), v nichž jediné zří spásu, vidí východisko z labyrintu dnešních poměrů (Blaničtí rytíři). Tu i tam přiblížil se autor motivem jiným pěvcům, na př. Čechovi (Hromové dunění slyším), Macharovi (Armáda), ne vždy se mu zdařila hladká vyhraněná forma, ale tolik jisto, že o b o h a t i l dílem svým tendenční poesii českou o nový poctivý jev. —*gn*—

Horký je jedním z těch nemnohých, kteří jdou přímo za svým cílem, bez ohledu v pravo, v levo, bez kompromissů, bez politiky. Trpkost života,

zklamání, ústrky jsou člověku rázu jeho pouze nahodilými překážkami, jež musí prostě »vzíti«. »Se štítem anebo na štítě« zdá se býti heslem tohoto zvláštního a zajímavého literáta, v němž tkví kus českého proletáře. Vypověděl boj českým poměrům, boj na nůž, a mužně nese důsledky svého jednání. Přítomná sbírka je dokladem tohoto boje. A nutno říci, že je zajímavým dokladem. Horký je z Macharovců. Toho popříti nelze. Ale to není řečeno na úkor jeho původnosti. Kdo knihu pozorně přečte, pozná, že jest jeho majetkem, plodem jeho ducha, je dítkem, jak jsem pravil, jeho boje s našimi poměry. A Horký se umí bít! V té příčině jde až přes meze. Nevybírá zbraní! Je bystrým pozorovatelem společnosti, oku jeho neujde skvrna sebe skrytější. Je pathologem sociálním a žíravé verše jeho místy jsou doklady kulturně-historické naší doby. Ale Horkého verše mají jinou ještě cenu. Líbí se mi jich vřelý intimní tón (U Rožmitálu), jich lehounká původní forma (Písničky skoro národní) a pak dojista upoutati musí *utrých satirických veršů*. (Národní jednotky a epigramy.) —*kt.*

Do trojdílného svého *Básníkova kancionálu* vložil p. *Jaromír Borecký* i žár touhy, která ustavičně potřebuje nových a nových vzpružin, dráždidel, vznícení a rozechvívání, i kouzlo meditací i náladové obrázky reminiscencí. Ale láska jeho nemá již oné plné jarosti jako v Rose mystice; meditace vysvléká se z lehkých a třpytných rouch středověkých, reminiscence dýše vůní českého »pokoje parádního«. Ze studia Mistra i mistrů je tu forma. Jest v ní jakási sebekázeň, jako že přesnost formy jest požadavek psychický, imperativ duší harmonických, jimž by vše, co by postrádalo formy jakožto formy, znělo hluše, nepevně stálo, nemělo života. Avšak ta forma musí jíti lehce, jinak ubíjí myšlenku. »Ale ryzí píseň tryskne v jediné jen chvíle činu«, myslí a tuší básník. Jinak skresluje a skrucuje, nebo nutí ke strojení jazyka (Dcera okamžiku, Nad zmlklou tůní a j.). Taková forma tím snáze každému dává tušiti básníka, kde on mluví (Píseň bezzemka, Slavíku a j.). Taková forma se krutě mstí, nesnese žádné neorganičnosti, jen sebe méně násilného obrazu (Villanella o bílé dívce: Zlý chemik — láska — krev ti ssedá atp.), neboť ona jediná, kde mluví ji a skrze ni básník-člověk, může vytvořit díla klassická. A epigoni?

Hc.

*

Na šedé desce zlatý strom s plody zelenými: trojbarvý ten souzvuk není bez náladové shody s verši p. *Karla Šelepy*. Jeho *Večery duše* vyznačují se stilovou jednotou a uměleckou komposicí; mají svůj vzestup, vrchol, sklon, třeba že barvy živě sálající. Jeho lyrika většinou se nese tóny úmyslně tlumenými. Řeč p. Šepelova je prosycena představami biblickými; nejvlastnějším jeho gestem zdá se být gesto kněze, kajícího se za hříchy, jimiž nehřešil!

Mládí, jež si připadá náramně smutným a politováníhodným, vytvořilo čtrnáct písniček pana *Zdeňka Krušiny* (*Šeré nálady*). Zajímavy svými ozvuky z moderní lyriky (Hlaváček, Sova), jsou přec jen trochu bezvýznamny, zvláště po třech hrdých mottech z Baudelairea, ze Shakespeara, z Carducciho.

Matná a nehotová jest romantika v knížce p. *Jaroslava Schillera*, nadepsané Rolničky v závějích. Vedle tichého odevzdání se kouzlům přírodním literárně-historické reminiscence. Ale vedle několika slovních drsností a těžkopádností zas trochu trefné zvukomalby (Pod svištícími kosami, Padá sníh).

Kniha Rút p. *Karla B. Hájka* jest sbírka veršů, diktovaných láskou a vděčností k básníkově ženě. Bez vysokých aspirací uměleckých, ale s čistým posvěcením intensivního života, prosty rýmu, prosty bezprostředně a silně okouzlujících krás, ale prodchnuty věrnými vzpomínkami na nejdůležitější chvíle, vyvolávají p. Hájkový básně jednotný dojem. Biblický duch a název není na újmu pestrosti obrazů; do idyly vniká tu a tam ostrý duch, jenž mívá za následek, že city nalézají až příliš určitá, až příliš výmluvná epitheta. Nejvýmluvnější stává se p. Hájkova lyrika, kde užívá slov nejméně, a kde vznešenost mateřství a bol nad zemřelým děckem rozezvučí celou přírodu; vroucnost a hloubka a láska se skrývá v tom prostém oslovení: »Ženo má!«

Lidová revue Moravsko-Slezská zahájila svou sbírku (Knihy moravských autorů) spisem silným, svérázným, tak moravským, že lze s radostí čekati, jaká jiná překvapení chystá. *J. Uher* jmenuje se autor toho prvého svazku. Své Kapitoly o lidech kočovných mohl směle nadepsati rhapsodiemi. Prastará síla životní a zcela mladá z nich sálá; odvěké bolesti hlásí se v nich a osud ryze osobní; všelidské hoře promluvilo jimi a horká krev ze srdce příliš nešťastného byla prolita. Vzdor těch, kdo jsou odstrkováni; tesklivost těch, kdo na krásy světa se dívají jen zpovzdáli; hořkost chudých; závist těch, kteří, ke zdi přitlačeni, pohlížejí na veselku; úzkosti hladovějících; tupá tíže na prsou souchotinářů; zasládlá krev ve vyprahlých ústech; uzda mezi zuby; rty bolestně sevřené, jež drtí marnou kletbu: všechna ta muka tělesná i duševní jsou zachycena s bezohlednou pravdivostí. Beznadějné však nejsou rhapsodie Uhrovy. Kdo umí číst a poslouchat, postřehl silné, ba radostné vření. J. Uher má důvěru v krásu a nezkrotnou lásku k životu... skoro jako naše národní písně. Smutné a opojné jsou jeho výhledy. Roztouží se se svými tuláky po vábné svobodě širého světa, skloní hlavu, by zlíbal silnici, bílou to matku, a naslouchá vzrušen písni, bijící v před, již zatroubil loučící se Michej na pastýřském rohu: »Byla to silná píseň... Podobala se zelené ratolesti, prvotině jara. Podobala se zahrocené oceli i skalnímu orlu... Čistá byla jako bílé dívčí lokty; jako sněhy na horách. Bezuzdná jako vladařství sudic. Prostá jako červené šaty v poli. Uhrančivá — po níž zkormoutí se srdce jako po opojné milence. — Michej zatroubil ji a odešel do světa.«

Dva mladí lidé se setkají, dva mladí lidé se rozejdou; pro leckoho je v tom shrnut celý obsah života, pro leckoho je v tom vyjádřena jediná možnost vzrušení a krásy, pro slečnu *Marii Calmu* obě ta fakta stala se zamilovaným a jediným thematem. Náladami zve svou knížku. Ve skutečnosti tam vládne nálada jen jedna: Nálada mladé, nezkušené touhy, která by ráda pronikla mlhou, a vymýšlí si milující párky všech možných citů, postav a duševních stavů. Pestrostí případů a pozměňováním stálého motivu připomínají Nálady leckde nějakého »Tajemníka lásky«.

Propadlé dvory chorvatského učitele *Janko Leskovara* uvádějí v místa zpola žijící ještě a zpola již zkáze zasvěcená. Hospodářství upadá; vinicím hrozí révokaz; národní živel zatlačován cizinci; a lidé bez vítězné síly, chabě osudu se poddávající. Ne že by štěstí nekvetlo; je ho až příliš pro ně. Ale uvadá, že nevčas si na ně vzpomněli; nebo že ho přehlédli; nebo že je slepě zašlápli. Dvě ženy milují Pavla Petroviče: žádná však mu není souzena. Není tu viny v konání jednotlivých osob, ale v poměrech a v nerozhodných povahách a v předsudcích, s něž nejsou. Život leží před nimi, ne zničen zcela, ale nevyplněn a nevyplnitelný, schopností nebylo užito; možnosti unikly v nemožno. Známe těch trpících duší, těch bez zločinu trpících duší hodně z románů ruských: jihoslovanská oblomovština je zajímavou odrůdou. Bylo by žádoucno a poučno, srovnávat, studovat a vysvětlit, kterak mohutné románové i životní vlivy vnikaly z Rusi na jižní půdu, a kterak se tam pojily s prvky samorostlými. Pan *Jan Hudec,* Leskovarův překladatel a přítel, leccos v té příčině naznačil v informativním úvodě; smíme očekávati, že co vystihl na jednom zjevu literárním, rozšíří na písemnictví celé, že co pro tentokrát napověděl, v brzku rozvede a rozvine? *O. F.*

Poučná:

Dr. Jiří Jellinek: Všeobecná státověda. Přelož. dr. Břetislav Foustka. (Laichterův výbor nejlepších spisů poučných.) Dr. Cyril Horáček: Bytová otázka a městská renta pozemková. (Knihovna sborníku věd právních a státních.) Adolf Srb: Karel Havlíček Borovský. (Matice Lidu; nákl. Šimáčka.)

Dr. Jiří Jellinek, Všeobecná státověda. Přeložil dr. Břetislav Foustka. Za přispění dra Jarosl. Fraňka a prof. Jindřicha Neuderta. V Praze. Nákladem Jana Laichtera, 1906. Kniha XXVII. Výboru nejlepších spisů poučných.

Dílo professora heidelberské university, jež se nám tuto v českém rouše podává, je spis těžkého zrna. Zasluhuje superlativů, ale nepotřebuje jich. Znamená rozhodně pokrok v státovědecké literatuře posledních let. Zejména sluší s povděkem vytknout snahu odpoutat se od právnického schematisování a pochopit sociologicky plnost státního života. Není na úkor knize, že snaha ta se nezdařila dosud úplně. Studia státovědecká patří sice mezi nejstarší studia. Slavné jejich památky máme již v Platonovi a Aristotelovi. Ani později neutuchla, ač teprve v době renesance a reformace vznikají státovědecké úvahy vyššího slohu. Ale teprve v nové a nejnovější době theorie sociologické přispívají účinně k tomu, že se státověda zbavuje své dřívější jednostrannosti a neživotnosti a že hledí obsáhnout celou bohatost státního života — tak složitého zvlášť v moderní době — že hledí vystihnout soustavu sil řídících a udržujících stát, poznat principy jeho vývoje, pochopit smysl a účel státu, vyložit rozmanitost úkonů státních, význam forem státních atd. —

Netřeba souhlasit ve všem všudy s vývody Jellinkovými. Hned v úvodních statích neshoduji se na př. s jeho tříděním věd — u nás jsme v klas-

sifikaci věd dále, hlavně vlivem Masarykovým —; netřeba přijímat všech theorií státovědeckých, ale dlužno uznat, že dílo Jellinkovo je neobyčejně seriosním pokusem dopracovat se hlavních principů státovědných a že, co se podává, jsou vskutku v ě d e c k é theorie. Přes knihu Jellinkovu nebude lze v dalších studiích o podstatě a významu státu přejít k dennímu pořádku. Každý, kdo se chce dopracovat hlubšího pojetí o významu a úkolu státu, měl by vzít toto dílo do ruky. Naší literatuře je takového vážného díla dvojnásob zapotřebí. Národové nežijí sice jen politikou, ale politika tvoří přes to velmi značnou část činnosti jejich. U nás politická činnost absorbuje množství našich sil, a my dosud světu jsme zajímavi hlavně po stránce politické — ale přes to naše politika v celku je málo úspěšná. Jednou z mnoha příčin tohoto jevu je také nevalná v celku theoretická vyspělost státovědecká v kruzích politických a v kruzích širší intelligence vůbec. Sluší schvalovat, že nakladatelství Laichtrovo vydalo spis v bezprostřední souvislosti se svým kollektivním dílem Česká Politika. Čtenářstvu zajímajícímu se o českou politiku dostalo se v díle Jellinkově možnosti poučit se nejprve o theoretických základech státovědných, nežli sáhne ke konkretním otázkám politickým. A poučení toho je zajisté v onom spise mnoho: obsahově je Všeobecná státověda neobyčejně hutná.

Nejprv hledí autor zjednat jasný názor na podstatu vědy samé a proto kniha prvá je věnována úvahám o úkolu státovědy a o jejím poměru k ostatním vědám. Státověda je mu theoretickou vědou o státě, politika naproti tomu je praktickou státovědou a vědou o umění politickém. Poměr státovědy k duchovým vědám a zejména k vědám sociálním nedá se dobře určit, aby se nejednalo o mnoha problémech společnosti samé. V tomto právě oddíle je sneseno mnoho zajímavých úvah o pojmu společnosti, o vztazích mravnosti, sociálního zvyku, veřejného mínění k státu, o vlivu činností hospodářských na společnost a stát (při tom dobře ukázáno, jak stát i v oboru hospodářském jest nejen účinkem, nýbrž i příčinou); je zde také oceněn význam života náboženského, idei národnostních a mezinárodních. Po stránce methodologické stojí za pozornost výklad o typech. Právě tyto typické prvky v státních jevech jsou úkolem vědy o státě a státních zřízeních vůbec. Dřívější státověda stavěla si typy ideální, moderní státověda studuje a vykládá typus průměrný a tento typ zase ve dvou formách, jako typus vývojový a typus existenční. Výklad o historické a právnické methodě v státovědě doplňuje tuto stať methodologickou.

Kniha druhá obsahuje všeobecnou sociologii státu. Běží nejdříve o podstatu státu. Jellinek rozebírá nejprve různé theorie, jež vykládají stát buď jako dané faktum, nebo jako stav, nebo jež stotožňují stát s národem, panovníkem, vládou a pod.; dále theorie, jež vidí ve státě organism nebo zase jednotu kollektivní (svazovou), nebo konečně pojem právní. Sám pak klade důraz na sociální podstatu státu. Stát s toho hlediska značí mu svazovou jednotu usedlých lidí, opatřenou původní mocí vládní. Po stránce právní pak pokládá jej za koporaci usedlého lidu, opatřenou původní mocí vládní, čili za územní korporaci, opatřenou mocí vládní. S otázkou po podstatě státu jsou nerozlučny theorie o tom, proč existuje stát, jak ospravedlnit existenci státu, a pak theorie o účelu státu. Co je pravdivého na náboženskо-theologickém zdůvodnění státu, na zdů-

vodnění prostou mocí, nebo na zdůvodnění právním (patriarchálním, patrimoniálním, smluvním), jak zdůvodnit stát ethicky, psychologicky atd.? Jaký je účel státu? O tom všem se uvažuje velmi zevrubně a zejména poutavý je výklad o relativních účelech státu a tu zase především o vyšších kulturních účelech státních, jež přejímají úlohu, aby byly prostředky k účelu moci, ochrany a práva. Kniha druhá se uzavírá úvahami o vzniku a zániku států, o hlavních dějinných typech státu (stát starovýchodní, hellenský, římský, středověký, moderní). Přechod ke knize třetí činí výklad o poměru státu a práva.

Názory obsažené v knize třetí — nadepsané Všeobecná nauka o právu státním — jsou způsobilé, aby právě u nás, kde státní právo je jedním z běžných hesel politických, zjednávaly jasnost o základních prvcích každého práva státního. Jistě jsou velmi poučné stati o suverenitě státní, o způsobilosti k vlastní organisaci a samostatné vládě, o nedílnosti moci státní, o kompetenci státní a j. Kapitoly o státních ústavách jsou zahájeny historickým přehledem ústavních dějin. V další části jsou shrnuta učení o státních orgánech. To, co se praví zde o representaci a orgánech representačních, o parlamentu atd., měli by si jasně uvědomit nejen theoretikové státní, nýbrž i aktivní politikové. Čím dále se v knize postupuje, tím více vynikají zcela aktuální problémy státní. Učení o funkcích státu nejsou jen abstraktní theorie, nýbrž dotýkají se přímo i praxe. Pro zápas mezi tendencemi centralisačními a decentralisačními v moderních státech jsou významné kapitoly o decentralisaci administrativní, o decentralisaci samosprávou (zde význam moderní obce!), o decentralisaci zeměmi (význam země). Theoretické úvahy o státních formách zejména o různých monarchiích a republikách ukazují, oč pokročila moderní státověda proti antické na základě vývoje státního v nové době. Nejvyšší organisace státní, sdružení států, alliance, protektoráty, unie personální a reální, státní spolek a stát spolkový jsou organisace, jejichž plného pochopení a výkladu bylo možno dosíci teprve na základě moderního života státního. Rakouský život státní dochází v knize často osvětlení nejen plynoucího z obecných zásad státovědných, nýbrž i přímo při rozličných příležitostech. V té příčině je zajímavo číst na př. stati o reální a personální unii. Jellinek neblouzní pro takové unie, vytýká jejich obtíže (str. 807) zejména ve státech národnostně smíšených. Za jediné zdravou a normální formu státních sdružení pokládá stát spolkový (884), založený na idei federalismu. Spis končí kapitolami o zárukách veřejného práva (pěkně tu jednáno o zodpovědnosti).

Podotýkám, že tímto nástinem ani zdaleka není vystiženo bohatství obsahu. *F.*

P. S. Kniha Jellinkova má pro nás značný význam — vliv časem se ukáže. Překlad takové knihy, vykazující v originále tolik obtíží, lze proto nazvat skutečným dílem literárním, neboť vyžaduje nejen nemálo zkušenosti, ale i především úplného ovládání věcné stránky vědecké, aby se z period Jellinkových utvořily v překladě stránky, jež se plynně čtou a přesně tlumočí obsah. Prof. Foustka přiřadil Všeobecnou státovědou k malé již téměř knihovně spisů z oborů sociálních, jež nám do češtiny převedl (Janet, Quick, Keim, Giddings), nový obsažný svazek. Projevil

tím jistě mnoho upřímného úsilí, probouzet u nás živější zájem o theoretické problémy života sociálního a politického, a v tom spočívá nemalá jeho zásluha. *Z.*

JUDr. *Cyril Horáček*: Bytová otázka a městská renta pozemková. Knihovny sborníku věd právních a státních B. čís. VII.

»Před třemi roky dal jsem se voliti do sboru obecních starších král. hlav. města Prahy, později i do rady městské, a přijal jsem také předsednictví v sociálně-humanitní komisi pražské v naději, že podaří se mi prakticky spolupůsobiti k uskutečnění některých myšlenek a k řešení různých otázek sociální politiky obecní, které v jiných zemích a jiných velkých městech se zdarem a úspěchem již jsou prováděny, a se kterými u nás ještě daleko pokulháváme pozadu. Pohříchu záhy nabyl jsem přesvědčení o svém omylu. Seznal jsem, že porozumění pro velké úkoly sociální politiky komunální v kruzích našich dosud celkem jest nevalné, takže praktické výsledky nejlepších snah povolaných činitelů, zejména ze středu sociální komise vycházejících, nejsou v žádném poměru k obětem práce a času k tomu účelu vynaloženým.« Tato slova předmluvy autorovy seznamují úplně s obsahem díla, které tvoří skoro jedinou obžalobu našich obecních zastupitelstev. Otázkou bytovou ve velkých městech je trvalý nedostatek malých, zdravých, a co hlavní, levných bytů. Za nynějších poměrů pohlcuje nájemné největší část příjmů malého člověka; z důchodu 600 M pohltilo v letech osmdesátých 19. století nájemné v Hamburce 26·5%, ve Vratislavi 28·7%, v Lipsku 29·9% (anglická výstava domácké práce uvádí případ, kde nájemné pohltilo 45% důchodu!), z důchodu 60.000 M však pouze v Hamburku 3·9%, ve Vratislavi 3·4%, v Lipsku 1·9%. Zlu tomuto odpomoci může se pouze pomocí veřejné moci, soukromá dobročinnost ani svépomocná akce nemohou dosíci znatelných úspěchů. V první řadě jsou povolány obce, aby jednak omezily zlo vznikající ze vzrůstu města, na druhé straně pak aby nepřenechávaly zisku ze vzrůstu tohoto plynoucího jednotlivcům, kteří ani v nejmenším nepřičinili se o to, aby cena jejich pozemku stoupla tím, že okolí domu jejich bylo zastavěno, v ulici jejich zřízena kanalisace, pouliční dráha, dlažba, osvětlení atd. Přičiněním společnosti stoupla cena pozemku v Praze od r. 1875 do 1900 na Starém Městě asi o 200%, na Novém Městě o 125%. Na Churfürstendammu mezi Berlínem a Grunewaldem stoupla však cena pozemků za posledních 40 let o 50.000 procent. Plocha čtvrt akru v Chicagu stála r. 1830 dvacet dolarů, roku 1900 však neméně než 1,250.000 dolarů, tedy 62.500krát tolik. Cena pozemku stoupá, ježto stoupá nájemné. Toto stoupá, ačkoli poptávka po bytech nestoupá, na př. na Hradčanech stouplo nájemné od r. 1870 do 1900 o 34·5%, ačkoliv bytů přibylo o 25·2%, kdežto obyvatelstva o 2·6% ubylo; stejné poměry shledáváme ve všech ostatních čtvrtích pražských. (Dle statistiky J. Truhlářе kleslo nájemné od r. 1890 do 1900 pouze na Žižkově a v Příbrami; na Žižkově za jednu obyvatelnou místnost ze 117·— K na 112·30 korun, v Příbrami ze 116·90 na 100·70 K. V případech těchto však počet bytů enormě stoupl — v Příbrami přibylo 131 domů, kdežto pouze 100 obyvatel!). Ceny bytů regulovati a ze stoupajících cen pozemků pro celek těžiti bylo by možno, kdyby obci náležela značná část městské půdy.

Kdežto německé obce snaží se převést městskou půdu ve svůj majetek, v Praze nepodniká se v tom směru naprosto ničeho. Když dle zákona assanačního skoupila obec rozsáhlé plochy, honem je zase rozprodala stavebním podnikatelům. Ovšem, nesmíme zapomenout, že 60 procent obecních starších je majiteli domů, zástupci kruhů, jež »dle platných obecních řádů volebních vykonávají mocný, někdy i rozhodující vliv ve sborech zastupitelských.« Tu ovšem »nezbude než zříci se naděje, že bychom se v dohledné době dožili zcela podstatného zlepšení bytových poměrů pracovních tříd. Jediné momenty, od nichž lze časem očekávati nějaké zlepšení, jsou čilejší rozvoj společenstevního ducha, rostoucí politický vliv dělných a méně zámožných tříd a — last not least — klesnutí úrokové míry. Čím více klesne úroková míra, tím mocněji bude hnán kapitál k ukládání v dělnické byty, které, jak veškera zkušenost ukazuje, i při podstatně nižším nájemném může stále ještě poskytovati dostatečnou výnosnost« končí Herkner v »Dělnické otázce« kapitolu »Otázka bytová«. *R.*

Adolf Srb: Karel Havlíček Borovský, neohrožený bojovník za práva národu českého. K padesátému výročí jeho úmrtí. Se 17 vyobrazeními. Matice Lidu r. XXXX., č. 1. a 2. 1906. Z populárních spisků o K. Havlíčkovi, jimž dal vznik letošní jubilejní rok Havlíčkův, Srbova biografie zaslouží zvláštní pozornosti. Obírá se podrobněji (skoro na 300 stranách) nejen životem Havlíčkovým, nýbrž snaží se i působení Havlíčkovo vyčerpati co možná úplně přes úvodní motto, které vybírá z Havlíčkových idejí myšlenku národnostní a jazykovou. Vidět, že spisek psán od zkušeného politického spisovatele, který prostudoval dobu odborně. Podle svého slibu spisovatel Havlíčkovo působení a myšlenky podává co nejobjektivněji, nejraději slovy Havlíčka samého. Auktor cituje velmi mnoho — Havlíček k tomu sám dává co největší podnět: těžko závoditi s Havlíčkem co do plastičnosti, výraznosti a srozumitelnosti. Vydané spisy Havlíčkovy i korrespondence jeho přináší ovšem biografu prospěch co největší. Rovněž odborné badání. Mládí a studie Havlíčkovy u Srba jsou vylíčeny podle starších studií a pramenů, ne ve všem přesných (nelze na př. ani vzpomínek Gablerových, psaných až po půl století, bráti bez kritiky — na př. těch velikých plánů, které se Havlíčkovi přisuzují, nepřinášel si do Prahy již z gymnasia německobrodského!) Hojné chyby tiskové i častá nedopatření neměla by se objevovati ani v populárním spise. *—k—*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Marjavitské hnutí v ruském Polsku posud není zaraženo, ani encyklikami papežskými. Zmínili jsme se, že někteří spatřují v něm vnitřní souvislost s touhou po svobodě v Rusku se ozývající. Činí to hlavně cizina málo informovaná, nebo příliš blahovolná. Ale tím se mu

prokazuje nezasloužená čest. Vždyť Marjavité právě naopak stavějí se na stranu reakce proti vlastním krajanům. Ostatně i historická analogie s hnutím na př. selským neb adamitským v době reformace jest jen zdánlivá. Vždyť přece jest poměr příčinnosti obrácený: chápeme, když rozruch náboženský a nová tvořivost náboženská má tvůrčí vliv na sociální názory a politické poměry; opačná závislost však je sice sama sebou možna, ale již daleko méně pravděpodobna, poněvadž ve vřavě politických rozvratů a — jak v ruském Polsku právě bylo — za rachotu bomb a krveprolití nelze čekati, že vypučí jemný květ náboženského prohloubení a obrození, čímž ostatně marjavitské hnutí ani není. Proto soudíme, že soudobost obou zjevů jest pouze zevnější a nahodilá. Vždyť jinak spíše by bylo čekati náboženské proudění v Rusku samém mezi pravoslavným obyvatelstvem.

Že i dnes jest původnost a tvůrčí schopnost na straně náboženské, toho důkazem jest nedávné a dosud trvající »probuzení« — revival — náboženské ve Walesu v Anglii. Netvoří sice nějaké pronikavé změny v životě celé společnosti, ale má přetvořující vliv na hospodářské poměry jednotlivců a rodin, učí pracovitosti, šetrnosti, odvádějíc od výstředností protisociálních, a jest docela možno, že za nedlouho pozvedne mravně i hospodářsky celé zasažené vrstvy; že bez vlivu nezůstane, jest již dnes jisto. —

Nástupce Pobědonoscevův v úřadě vrchního prokurátora svatého synodu pravoslavné církve, kníže Obolenský, byl propuštěn ze svého úřadu po kratičké době, v níž nijak, ani pokrokově, ani zpátečnicky nezasáhl do běhu — či stagnace — ruské církve. Když nastupoval, vzpomínali jsme dědictví, které převzal po svém předchůdci: jest to dědictví zodpovědné, spíše břímě než sinekura. I kdyby byl mohutnější povahou než Pobědonoscev, vždycky spíše bude nesen, než aby udával směr. Ku změně ducha panujícího v orthodoxní církvi bude potřebí práce a utrpení několika generací ještě.

Teprve nyní, když odstoupil se svého vlivného místa, pronikla na veřejnost drobná, ale karakteristická zpráva o jeho smýšlení. Je-li pravdiva, pak jest trpce litovati, že nesetrval dále v čele církevní správy. Ale snad právě pro své smýšlení nemohl.

Podle těchto zvěstí jest kníže Obolenský pravým opakem svého předchůdce: spatřujeť příčinu přítomných vnitřních zmatků v Rusku v tom, že byl násilně přerušen přirozený vývoj ruského života, započatý reformami cara Alexandra II. Zdravý pokrok byl uměle zadržen, vlivu nabyly živly reakční, utvořily se tři kamenné modly ze starých idejí pravoslaví, samoděržaví a ruskosti.

Pozorovatel skoro žasne, když slyší takováto kacířství z úst vrchního prokurátora svatého synodu, třeba již propuštěného; člověk pokrokový a slovanský pak se z toho těší: jistě v Rusku není možný pokrok bez kácení model; a nejvznešenější musí padnout napřed. Škoda, že muži takových názorů jsou posud nemožni na takových místech! —

Nemohli jsme nijak zjistiti, co jest pravdy na pověsti, vyskytnuvší se v některých listech — o umělém pokatoličení Bulharska. Zní to aspoň velice fantasticky. Vzpomínáme, jaké zákulisní pletky,

ano boje se odehrály, když šlo o to, bude-li první syn panujícího knížete pravoslavně pokřtěn. Pověst byla takováto: arcibiskup Menini prý podal zahraničnímu ministerstvu bulharskému propracovaný návrh, aby Bulharsko šmahem bylo převedeno do katolické církve, a to z důvodu politického: že prý by tak snáze odolalo tureckému vlivu doma, a nabylo nového v Macedonii.

Zvláštní příchuti nabývá tato zpráva dodatkem, že Menini jest důvěrníkem a miláčkem rakouského dvora.

Že Rakousko podporuje katolickou církevní politiku — o náboženství nemůže býti řeči — na Balkáně, a to nejen v okupované Bosně a Hercegovině, jest postaveno nade všechnu pochybnost. Vždyť i delegace právě zasedající se tím zabývala, při čemž Šusterčič kryl nezákonné počínání arcibiskupa Stadlera. Že by rádo vidělo vzrůst katolického živlu v Bulharsku, každý ochotně uvěří. Krčení ramen budí jen forma, ve které prý se tento plán projevil.

Svatý synod ovšem zamítl plán arcibiskupův, ale bulharská vláda prý by jej podporovala, arci z důvodů čistě »náboženských«: aby si naklonila Rakousko ku své snaze po prohlášení bulharského knížectví za království. A pak katoličtí klerikálové bojují proti hnutí »Pryč od Říma« tvrzením, že je ve svých pohnutkách politickým! —

Index librorum prohibitorum byl obohacen o nové číslo: Fogarazzův román Il Santo (Světec). Byl církevně censurován, a spisovatel »laudabiliter se subjecit«. Fogarazzo se stal slavným svými reformními myšlenkami. Jeho »Světec« je představitelem duchovního katolicismu, nositelem moderních náboženských a sociálních idejí. Román je účinně psán, se zřejmou, ušlechtilou tendencí, a byl pozdraven reformními pokrokovými kruhy s nadšením. Mnoho se od něho čekalo. Teď je konec. Kniha v originálu vzata z oběhu, a německý list katolické moderny okamžitě zarazil pokračování v překladu. Člověk nechápe, jak je možno dnes, aby někdo snesl takovéto poručníkování, otroctví ducha. — I klerikálové, někteří aspoň, se stydí za toto zřízení; popírají aspoň, že na indexu jsou také spisy Zolovy. —

Školský zákon v Anglii a v Německu pořád ještě není probrán ve sněmovnách a budí mnoho diskussí a hořkostí. Kam až zabíhá agitace proti němu v Anglii, patrno z maličkosti: některé londýnské kostely mají již po několik týdnů na průčelí zvenčí obrovské nápisy: Churchmen, defend your schools. Českým novinám by neškodilo, kdyby se aspoň trochu daly informovat o seskupení stran v této otázce a poučit o tom, kdo je pro zákon a proč. U nás v Čechách ovšem je dosti nesnadno pochopit, ano zdá se protimyslným, že proti vyučování náboženství ve školách veřejných jsou lidé nábožensky nejživější, a tito lidé že tvoří blok strany svobodomyslné. Ale to je tak proti naší české srsti, že není divu, když to mnozí nechápají. Teprve v poslední chvíli aspoň »Čas« začíná prozírat.

V Prusku prošla předloha školská mnohými změnami, kompromisem mezi panskou a poslaneckou sněmovnou. Hlavní boj se nevede o konfesijnost či simultánnost škol, nýbrž o jejich vydržování a o ustanovování učitelů. Ale i po stránce konfesijně náboženské znamená nový zákon

krok zpět, na př. naproti Anglii. Ustanovuje, že tam, kde posud nebyla škola vysloveně simultánní, má být v budoucnosti konfesijní.

Není sporu o tom, že toto utužení církevního vlivu na školství jest ústupek katolickému centru. Mnozí protestanti (na př. berlínský purkmistr Kirschner) se vyslovili energicky proti konfesijnosti ve škole, proti donucování k náboženství. Ale v Německu protestantském rozhoduje politicky katolické centrum. Smýšlení ostatní veřejnosti daleko víc odpovídá sociálně-demokratický, také již přijatý návrh, že rodiče mají právo neposílati děti na náboženská cvičení i vyučování.

To všecko však nevadí našim českým klerikálům, aby se při svém přítomném úsilí o další zklerikalisování školy neodvolávali na protestantské Německo a s jezuitstvím ještě větším na Anglii.

U nás jde právě o to, aby cestou prováděcích nařízení ke školskému a vyučovacímu řádu byl utužen přímo vliv církve a kněžstva na školu, žactvo i učitelstvo, hlavně zavedením povinné účasti při bohoslužbách atd. (Viz Školské Rozhledy v Naší Době 1906, červen str. 698 n.)

Necháváme úplně stranou stránku právní (— může-li prováděcí nařízení změniti zákon —) a pedagogickou (— je-li moudré a možné stavěti do jedné řady hodiny vyučovací a bohoslužby); všimneme si přirozeně v rámci těchto rozhledů pouze stránky náboženské. I církevní vzhled této věci lze odbyti krátce: jest jen přirozeno, že katolická církev usiluje o utužení a rozšíření svého vlivu na výchovu mládeže, a to nátlakem a pomocí správních úřadů.

Nábožensky však? Řeknu hned, že mne imposantní skutečně a nebývalý odpor proti obmýšlenému pokusu zemské školní rady značně překvapil. Jest ovšem nápadno a odporno, že si klerikalismus vybral právě Čechy za pokusnou stanici. Věcně však je můj názor, že nucenou docházkou do kostela se neutuží vliv klerikalismu víc než tíží v celém duchu našeho veřejného školství. Mně se zdá nebezpečnějším pro naše češství, pro naši mravnost a náš charakter, pro náš pokrok a veřejný život ten duch, který vládne ve vyučování, obsahově na př. v dějepisu a literatuře (články, čítanky!), a methodicky ve všem.

Ku přemožení klerikalismu v onom zamýšleném nucení do kostela (— jak jsme daleko od protireformačního honění na mši? —) by stačilo po padesáti karakterních, sebevědomých otců v deseti školních okresích: kdyby již teď veřejně odepřeli posílati své děti na náboženská školní cvičení, jsem jist, že by nařízení nebyla vydána.

Nábožensky, čistě nábožensky, by děti a rodiny nezískaly jistě nic, spíše by utrpěly škodu. Jest karakteristické, že katolická církev toho nechápe. Svědčí to o jejím duchu.

Přes to soudíme, že jest nutno v započatém odporu setrvat, ale nespokojit se jen protesty proti nařízením, nýbrž jíti dál a pracovati k tomu, aby škola byla úplně odcírkevněna, a náboženství, jeho vyučování a praxe, bylo naprosto ponecháno církvím a rodinám. To by prospělo škole, církvi i náboženství.

Tak daleko nejdou ovšem ještě ani v nejpokročilejších Bremách: komise z učitelstva i měšťanstva nenavrhuje odstranění vyučování, nýbrž žádá jen odstraniti dogmatismus a pěstovati zbožnost.

Politicky utužuje katolicismus v Čechách svou organisaci sjednocením tří dosavadních stran a pokusy o vliv ve stávajících stranách: agrární, staročeské; jest jen přirozeno, že radikálové tyto snahy spíše podporují. I mladočeští radikálové. Co pomůže separátní votum mladočeských autonomních členů zemské školní rady proti chystaným nařízením, když nedávno vyslali do ní — kanovníka? O církevní rovnoprávnosti mají rakouské, specielně české správní úřady pořád ještě divné představy: při nedávném vítání císaře v Čechách na třech místech musili se evangelické církve a židovské obce dovolávati rovnoprávnosti, a dostalo se jim jí od samého mocnáře proti hejtmanům.

Ani ne tak o vlivu klerikalismu, jako spíš o dokázané neschopnosti »pokrokové« veřejnosti a zvlášť intelligence svědčí to, že prof. Juda přece byl potrestán důtkou a přesazením. Co bude s těmi ohlášenými hromadnými odstupy? To je jediná zbraň. Že se klerikalismus poddá jedině smělosti a důslednosti, svědčí osvobození prof. Masaryka.

Na církevní soud nad vystouplým knězem Svozilem nemusí býti veřejnost zvědava. Ani sensační to již nebude. —

Začátek tohoto století se vyvíjí pro protestantismus ve znamení sjednocování, unií příbuzných církví. Karakteristickou známkou protestantismu byla a jest rozmanitost, ano přímo roztříštěnost církevních útvarů. Jest to důsledek principu svobodného badání a osobního, individuelního přesvědčení a náboženství. Následkem toho vytvořilo se takové bohatství denominací, že člověku nezasvěcenému často naprosto uchází rozdíl a důvod k odlišování. Devatenácté století natvořilo snad nejvíce sekt, především ovšem v anglické oblasti obou světů, ale ani ostatní národy nebyly vyňaty. Dvacáté století slibuje obrácený postup směrem ku sblížení, sjednocení, při nejmenším k součinnosti. Unie mezi presbyterními, methodistickými, baptistskými a j. církvemi se uskutečnily ve Skotsku, Spojených státech, Kanadě, Austrálii, Novém Zélandě a jinde a leckde se ještě připravují. Unie tyto jsou (na rozdíl od unie v Německu na př. z počátku 19. stol.) přirozené, spontanní, ne uměle, zevně, státem a pod. oktroyované. —

V Čechách a na Moravě jsme žili církevně ve znamení procesů pro rušení náboženství a urážku církve. Skončily osvobozením dra. Kalandry a prof. Masaryka. Zajímavé bylo při tom vedle věci samé stopovati odlesk těchto procesů v tisku, jmenovitě »svobodomyslném« a »pokrokářském«. Svědčí to o rázu hnutí, kterému se říká protiklerikální, a které jenom nahání vodu na klerikální mlýn. »Hlas« brněnský na konci referátu o osvobození prof. Masaryka dodává: »a potom se u nás mluví o panství klerikalismu«. Pěkné doznání, neboť znamená: mít jen moc, klerikalismus by klidně odsuzoval nevinné. —

Manželství prince Schönburg-Waldenburga bylo prohlášeno papežem za neplatné. Ovšem na základě dobrozdání lékařského. A proto: Nedopusťte, katolíci, sahati na posvátnost a n e r o z l u č n o s t m a n ž e l s t v í.

Pražské místodržitelství odepřelo zvolenému evangelickému vikáři pro Cheb Mummeltheyovi přijetí do státního rak. svazku občanského, ač před tím dosáhl potvrzení ministerstva kultu. To na ochranu vlasti před hnutím Los von Rom! +

Hospodářská rozluka s Uhry.

Význam ministerstva Beckova, jež ve dnech svatodušních vystřídalo vládu Hohenlohovu, je karakterisován dvěma fakty. Prvé je částečná parlamentarisace kabinetu, posíleného zástupci tří nejmocnějších stran parlamentních, — tedy obrat na cestu ústavnosti po více než 6letém interregnu neústavním, obrat, jejž děkujeme koncentrační síle mocné myšlenky všeobecného práva hlasovacího. Druhé faktum je vypuknutí konfliktu s Uhry v otázce celního tarifu, jenž byl bezprostředním podnětem demise Hohenloha, muže volební reformy, a povolání Becka, muže transakce rakousko-uherské. Konflikt ten odhalil náhle celou tu právní nejistotu v našem hospodářském poměru k Uhrám, zaviněnou úpadkem našeho konstitucionalismu, rozvinul na novo otázku vyrovnání, jež od r. 1897 živoří v pouhých provisoriích, a zplodil poznání nutnosti revise a pevného uzákonění celého našeho poměru k Uhrám.

Právem pravil Fr. Košut, nynější uherský ministr obchodu, v únoru 1905: »V oboru národohospodářském visí společenství již od let na vlásku. Založeno je na právnické fikci a může kteréhokoli dne nedodržením reciprocity býti zastaveno.«

Oč se jedná? Chceme-li seznati podstatu dnešního konfliktu, bude dobře, když si v krátce rekapitulujeme vývoj poměrů k Uhrám od r. 1867.

Ve smyslu vyrovnacích zákonů z r. 1867 byl vzájemný hospodářský poměr upraven obchodní a celní smlouvou[1] zprvu na 10 let uzavřenou a pak po dvakrát vždy na 10 let obnovenou (1867—1878—1887—1897). Tato obchodní a celní smlouva, kterou mimo jiné ujednána jednota celní, byla r. 1896 vypovězena. Tím poměr smluvní koncem r. 1897 přestal, neboť od té doby

[1] Nazvanou »Zoll- und Handelsbündniss — celní a obchodní spolek.

nová smlouva mezi oběma polovicemi uzavřena nebyla.

Vyrovnací zákony z r. 1867 předpisovaly, že obchodní a celní záležitosti, ač nejsou ve smyslu pragmatické sankce společné (jako vojenské a zahraniční záležitosti), přece mají být v obou polovicích říše dle stejných zásad upraveny, a že za tím účelem obě strany mají se o tuto úpravu smlouvou periodicky dohodovati.

Zároveň byla cesta tohoto dohodování přesně vyrovnávacími zákony r. 1867 předepsána: odpovědná ministerstva obou stran mají v obapolné dohodě vypracovati návrh zákona a jej zastupitelským sborům obou stran k usnesení předložiti (den betreffenden Vertretungskörpern beider Theile zur Beschlussfassung vorzulegen) a souhlasná ustanovení obou sborů mají císaři k sankci předložena býti (die übereinstimmenden Bestimmungen beider Vertretungen dem Kaiser zur Sanction vorgelegt werden: § 36 zák. z 21. pros. 1867 č. 146 ř. z.). O tom, co se státi má, když ten neb onen parlament obstruuje, a když tedy nemožno je docílit parlamentního usnesení, tedy o »právu z nouze«, jaké naše ústava má v provisorních císařských nařízeních dle § 14., vyrovnací zákony se nezmiňují.

R. 1897 nastal u nás případ ten, obchodní a celní smlouva s Uhry nemohla být pro obstrukci parlamentu obnovena: co nyní?

Nastalo provisorní udržování statu quo, u nás tím, že dosavadní poměr k Uhrám cís. nařízením dle § 14 prodloužen byl napřed na r. 1898, pak na r. 1899.

R. 1899 docíleno mezi oběma vládami (Thun-Szell) dohodnutí o potřebných změnách vzájemného hospodářského poměru, celá obchodní a celní smlouva podrobena revisi, dohodnuta reforma valuty a prodloužení privilegia banky Rak.-Uherské, a nová ujednání ta měla platiti do konce r. 1907.

Tedy »vyrovnání« bylo mezi vládami obnoveno, ale v Rakousku nebylo parlamentu, jenž by je byl přijal.

V nedostatku parlamentního projednání a schválení této úmluvy — cesty to zákonem z r. 1867 jedině předepsané — hledáno a nalezeno bylo východisko v t. zv. formuli Szellově: obapolné faktické provádění dohody s výhradou a podmínkou reciprocity. »In dem Falle, wenn hinsichtlich dieser Angelegenheiten in den Ländern der ungarischen Krone der den hierseits getroffenen Verfügungen entsprechende Zustand (Reciprocität) nicht unverändert aufrecht erhalten wird, bleiben der diesseitigen Reichshälfte die zur Wahrung und Geltendmachung der

wirtschaftlichen und finanziellen Interessen erforderlichen Verfügungen vorbehalten.«

To stanovil náš čl. III. cís. nař. z 21. září 1899 č. 176 ř. z., kterým na základě § 14. naší ústavy vyrovnací úmluvy Thun-Kaizl-Szellovy co provisorní zákon u nás publikovány byly.

Souhlasně s tím ustanovil totéž v Uhrách čl. 30. zák. z r. 1899.

Z citované formulace je vidět, že r. 1899 již počítalo se s možností porušení faktické reciprocity, a že oběma stranám vyhrazeno pro ten případ právo k samostatnému hájení svých zájmů.

Formulace ta natrhla tedy již poněkud vyrovnací zákony z r. 1867, a to, co nyní v Uhrách následuje a ještě následovati bude, je jen důsledné a vědomé rozšiřování trhliny té.

Právnická vratkost celé té reciprocity a nebezpečí z ní plynoucí byla, jak se zdá, již r. 1899 pociťována. Tomu nasvědčuje aspoň čl. II. cit. cís. nař.: »Zum Behufe des Abschlusses eines Zoll- und Handelsbündnisses mit den Ländern der ungarischen Krone sind die Verhandlungen spätestens im Jahre 1901 aufzunehmen.«

Kladen tedy důraz na nutnost smlouvy o celní jednotu s Uhry, a to proto, poněvadž mezinárodní obchodní smlouvy, jež záhy vypršeti a obnovovati se měly, a ve spojení s nimi sdělání nového celního tarifu nemělo být založeno na pouhém podmínečném provisoriu z r. 1899. A tak opět zahájeny pokusy o uzavření celního a obchodního spolku s Uhry a docíleno i dohodnutí mezi Szellem a Körberem s platností do 30. června 1913. Dohodnutí to předloženo paralelně v obou parlamentech, ale jak známo, nepodařilo se je uzákoniti.

V Uhrách mezitím povstala krise parlamentní, spor majority sněmu s korunou, nastoupila vláda neparlamentární, a naděje na úpravu věcí hospodářských obapolnou smlouvou mezi oběma polovicemi říše se zhoršily. Vždy víc a více vystupovaly snahy separatistické v Uhrách, a když konečně podařilo se docíliti smír mezi národem a korunou, pravilo se, že odložení požadavků maďarských ve věcech armády vykoupeno bylo mezi jiným i nadějí na větší osamostatnění hospodářské vůči Rakousku. Mezitím nejdůležitější obchodní smlouvy mezinárodní byly uzavřeny a rakouským parlamentem přijat byl i společný celní tarif, publikovaný co zákon z 13. února 1906 č. 20 ř. z. Krátce na to, když Uhry vrátily se k pravidelným ústavním poměrům, předložila vláda Wekerle-Košutova parlamentu celní tarif, souhlasný s naším, ale ne jako u nás co společný, ujednaný co takový mezi Körberem a Szellem, nýbrž co »uherský«. Pouhé po-

jmenování, a přece jak dalekosáhlého významu! Rakousko protestovalo, ale nedovedlo korunu pro svůj názor získati — Hohenlohe padl. Rozpor vypuknuvší o pojmenování celního tarifu objevil se rozporem v celém základním nazírání na stávající poměr vzájemný.

Kdežto Rakousko uzákonilo společný celní tarif a celní jednotu výslovně zákonem uznalo (čl. I. cit. zák.: »Die Bestimmungen dieses Gesetzes gelten für das gemeinsame Zoll- und Handelsgebiet der österreichisch-ungarischen Monarchie«). Uhry chtějí uzákoniti »uherský« celní tarif, ovšem stejný obsahem s rakouským a změnitelný jen se souhlasem Rakouska. Odvolávají se na to, že celní jednota dle vyrovnacích zákonů z r. 1867 má být obapolnou smlouvou ujednána a uzákoněna, že smlouvy takové od r. 1897 tu není, a že o společném celním území a společném tarifu nemůže býti řeči. Je tu jen faktický stav, obapolně samostatně upravovaný a s výhradou reciprocity dle lex 30 ex 1899 udržovaný.

Rakousko poukazuje proti tomu na předchozí dohodu obou vlád (Körber-Szell) o společný tarif, na společné obchodní smlouvy s cizinou, předpokládající společné celní území, a na sankci, kterou rak. parlament dohodě obou vlád udělil přijetím celního tarifu co společného.

Právem reciprocity (zákony z r. 1899) postuluje tedy uzákonění souhlasné i v Uhrách. Která z obou stran má pravdu?

V § 2. lex XXX. ex 1899, tedy v uherském zákoně, praví se výslovně, že »se upravují celní a obchodní záležitosti mezi zeměmi koruny uherské a ostatními zeměmi J. V. do konce r. 1907«, a § 4. téhož zák. stanoví, že »pokud do r. 1903 celní a obchodní spolek ve smyslu zák. z r. 1867 se neuskuteční, nemohou mezinárodní smlouvy obchodní na delší dobu než na dobu platnosti tohoto zákona, t. j. do konce 1907, uzavřeny býti.«

Mezinárodní obchodní smlouvy nebyly ale do r. 1907 uzavřeny, nýbrž do r. 1917, a sice za předpokladu celní jednoty rak.-uherské, přijímají-li tedy Uhry tyto obchodní smlouvy, jsou — po názoru rak. vlády — povinny přijati i všestranný předpoklad této smlouvy: celní jednotu. Uhry proti tomu namítají: neodmítáme celní jednotu, ale chceme ji míti legálně uzavřenou, tedy smlouvou (zák. /67); dokud té není, je nám zákonem jen reciprocita (zák. /99).

Názor rakouský je vzhledem k dohodnutí se Szellem, jež arci vládu Wekerlovu neváže, loyálnější, názoru uherskému nelze upříti větší důslednost právnickou i ústavnost.

Vždyť na naší straně se přehlíží, že celé vyrovnání Thun-Szellovo z r. 1899 d o s u d platí u nás jen co cís. nařízení dle § 14., tedy co pouhé provisorium, které prostým usnesením parlamentu, neschvalujícím je, může býti zrušeno (§ 14. zák. z 21. prosince 1867 č. 141 ř. z.)!

Tedy i prostá opatrnost a zřetel k nejistým ústavním poměrům v Cislajtanii kázala Maďarům, aby zaujali stanovisko své.

Tak asi vypadá podstata celého konfliktu, kterým donuceni jsme — jak předseda ministerstva ve svém programovém exposé doznal — započíti nové vyjednávání s Uhry o uzavření n o v é o b c h o d n í a c e l n í s m l o u v y s Uhry způsobem legálním.

A tu bude asi nutno, jak rovněž Beck konstatoval, rozvinouti celý komplex otázek, jež dle vyrovnání z r. 1867 mají periodickou dohodou býti upravovány, a řešiti je j u n c t i m, aby neopakovala se chyba ujednání z r. 1899, kdy důležité kusy, na př. stanovení k v o t y příspěvků k společným záležitostem ponecháno bylo stranou.

S posavadní »reciprocitou«, kterou arci Maďaři slibují zachovati do uplynutí obch. smluv s cizinou, tedy do r. 1917, nelze — nehledě ani k vratkosti právní — již proto se spokojiti, poněvadž názor uherský mohl by vésti k důsledkům, jichž jsme třeba ani nečekali. Vždyť na př. privilegium rak.-uh. banky vázáno je jak na naší straně (čl. IX. privilegia z r. 1899), tak na uherské (lex 37 ex 1899) na výslovnou podmínku, že »společenství v celních záležitostech do 31. prosince 1907 bude uznáno obapolným zákonodárstvím«. Nestane-li se tedy toto společenství v Uhrách z á k o n e m, uhasne privilegium dle zákonů z r. 1899 již 31. prosincem 1897. Takovými a podobnými důsledky nesmíme se dáti překvapiti.

Vždyť víme, že Maďaři již od let vědomě a promyšleně spějí k svému ideálu, politickému i hospodářskému osamostatnění, a na nás je, bychom před tímto faktem neuzavírali oči, nýbrž k němu správně se postavili: c e l n í r o z l u k a je na obzoru, a my stejně jako Maďaři se k ní připravovati musíme. Hlavní zbraň, kterou proti celní linii mezi Uhry a Rakouskem v rukou míti můžeme, je v l i v n a t a r i f y p r o s t ř e d k ů d o p r a v n í c h, a odtud nutnost brzkého sestátnění našich velkých drah. Zdali celní rozluka přinese Uhrám tolik užitku a nám tolik škody, jak mnozí u nás i za Litavou se domnívají, to zatím nebudiž řešeno. Celní čára může styky vzájemné z části přerušiti, ale ne veskrz, může je stížiti, ale ne trvale. Zůstaneme i na dále na sebe odkázáni, poněvadž se navzájem hospodářsky doplňujeme a potřebujeme. A tak, i kdyby Uhry domohly

se celní rozluky a r. 1917 snad své úplné samostatnosti hospodářské, zůstane pro nás přes to perspektiva nutnosti neustálého periodického dohodování o účelné a rozumné upravení hospodářského poměru vzájemného, jako souseda k sousedovi.

Že při takovém dohodování výhody klonívají se na stranu silnější, jež má pevnější oporu v lidu a jeho legálním zastupitelstvu, netřeba dokazovati. A proto mají-li naše zájmy oproti Uhrám býti úspěšně uhájeny, je žádoucno, by vláda měla oporu v zastupitelstvu lidu, vědomém svých cílů společných. Vláda poloparlamentární sotva tolik síly bude míti, jaké potřebí bude, a konečně — i energie našeho d o s a v a d n í h o parlamentu je více než pochybná.

Čeho tedy jak pro vládu, tak pro parlament je naléhavě potřebí, je: o s v ě ž e n í p a r l a m e n t u v o l e b n í r e f o r m o u, a tím osvěžení celého ústavního života a politické posílení naší poloviny říše, jinak sotva je naděje na výhodné skoncování nastávajícího dohodování s Uhry. Dr. *Karel Nosek.*

O slovanské vzájemnosti v době přítomné.

Napsal Adolf Černý.

(Dokončení.)

Hnutí ruské, dosud trvající (třeba v síle ztlumené), vzbuzené vnějším nárazem od východu, dokázalo, co se nepodařilo úsilím celého takřka XIX. století: otřáslo základy absolutismu a byrokratického režimu — a postavilo Rusko na práh nové doby svobodného rozvoje konstitučního. Rusko není sice dosud u cíle, nahoře ovládly v nejnovější době proudy reakční, které se rozmohly po krvavém potlačení prosincové revoluce moskevské a hrozí odplaviti mnoho z toho, ne-li vše, co s tolikerými obětmi bylo již vybojováno — ale není pochybnosti, že dni samodržavného Ruska, opřeného na »hliněných nohách« neschopné a zkorumpované byrokracie, založeného na principu násilí vůči svým i podmaněným, že dni tohoto Ruska jsou již sečteny. Kdyby i na krásně nyní reakce zvítězila, propukne hnutí za krátko znova — a Rusko (opakuji slova v uvedeném článku napsaná) dobude si konečně »toho, čeho potřebuje, aby se dostalo na cestu k ideálům ruským, slovanským a k ideálům lidskosti«.

Nejkrásnější stránkou nynějšího hnutí zůstane, že bylo postaveno na základ mravní, na základ spravedlnosti ke všem. A tím nabylo epochálního významu pro Rusko i pro celé Slovanstvo. Dosud v Rusku pro jinověrce a jinorodce panovaly zákony výjimečné, jimiž byli větší neb menší měrou odstrčeni i od těch skrovných práv, jichž požívali lidé pravoslavní a velkoruští (neboť, jak řečeno, i Malorusové byli zkráceni ve svých právech jazykových). Nyní všecky pokrokové, konstituční a revoluční strany postavily za základ obrození Ruska srovnání všech občanů Ruska bez rozdílu národnosti a vyznání v právech občanských a politických a také zastoupení všech bez rozdílu v říšské »dumě«, v říšském zákonodárném zastupitelstvu. Tak rázem, neočekávaně octla se v novém, utěšenějším stadiu otázka rusko-polská a ovšem tím spíše

i méně složitá a křiklavá otázka maloruská.[1] Došlo dokonce i k řadě sjezdů polsko-ruských, na nichž zástupcové obou národů dorozumívali se o podmínkách vzájemného, bratrského soužití. Ještě přede dvěma lety nebyl by nikdo věřil v možnost takového sjezdu polsko-ruského na půdě ruské (také by jej byla vláda ani nepovolila) — a ejhle, dnes vzpomínáme na celou již řadu takových sjezdů, jejichž průběh a výsledky mohou jen potěšiti každé poctivé srdce slovanské. Ukázalo se, co jsem vždy tvrdíval a co tvrdívali i jiní pokrokovější slovanofilé: že oba národové mohou se dorozuměti a sblížiti, poněvadž propast mezi nimi byla vykopána uměle dosavadním vládním systémem a jeho pomahači. Nyní, kdy oba národové poznali, kdo je rozděloval a kdo byl příčinou jejich obapolného neštěstí — našli se, aspoň v nejušlechtilejších svých zástupcích. A jsem přesvědčen, že se dorozumí konečně na prospěch vzájemný, na prospěch Ruska i celého Slovanstva. Důkazem jest jednosvorný protest veškeré ruské veřejnosti a veškerého ruského tisku (až na ojedinělé listy vytrvale reakční) proti uvalení válečného stavu na král. polské, jímž Witte překvapil svět v listopadu. »Sojuz sojuzov«, ústřední svaz hnutí revolučně-konstitučního, ve svém protestu přímo prohlásil tato památná, krásná slova: »Nikdy už jakýmkoliv úskokům nepodaří se znepřáteliti dva bratrské národy, bojující za společné blaho! Rána, zadaná Polsce, jest ranou, zadanou celému osvobozenskému hnutí Ruska; její utrpení pod těžkou, ozbrojenou rukou budou utrpeními našimi, její bolest naší bolestí!« Podobné projevy slyšeti bylo i s jiných stran — i bylo přečetnými hlasy uznáváno, že sluší dáti Polsku autonomii, samosprávu ve věcech zemských, které by se vyřizovaly na vlastním, polském sněmě ve Varšavě, aby Poláci s důvěrou mohli přilnouti k Rusku a uspokojeni ve svých potřebách aby společně s Rusy v říšské dumě mohli pracovati k dobru celé říše. Nejzávaznějším projevem ve prospěch Poláků bylo v té příčině usnesení no-

[1] Tato, pokud jest otázkou jazykovou, došla již i částečného aspoň příznivého rozřešení: přičiněním ruského veřejného mínění, v němž nejzávažnější úlohu měla petrohradská Akademie svým obšírným pamětním spisem ve prospěch maloruské literatury (přinesla jej v německém překladě vídeňská »Ruthenische Revue«, 1905), zrušen absurdní úkaz z r. 1876. Ovšem podle nejnovějších, reakčních výkladů vládních týkalo se zrušení zákazu maloruské literatury zatím jen časopisectva — ale již to jest ohromný krok ku předu. Od nového roku vyrojila se pravá spousta maloruských časopisů nejrůznějšího druhu (psaných pravopisem, jehož užívají haličtí Malorusové): denníků, týdenníků, měsíčníků — listů politických, literárních, satirických, odborných atd. Projevilo se, jak široký proud byl dosud zadržován úředními stavidly.

vého sjezdu zástupců zemstev a měst, konaného v listopadu v Moskvě. Nemohu také mlčením pominouti krásných projevů ruského studentstva, vzdělávajícího se na vysokých školách varšavských: projevy těmi uznává ruská akademická mládež právo Poláků na vlastní, polské školství a prohlašuje, že opustí vysoké školy varšavské, aby nepřekážela jejich popolštění.

Po těch krásných projevech za dob nastalé reakce po novém roce došlo sice k některým nepěkným projevům protipolským v ruském tisku, ale ty byly hned v zápětí paralysovány jinými závažnými hlasy a usneseními sjezdu strany konstitučně-demokratické, konaného koncem ledna.

Zejména uvádím zde hlas prof. P o g o d i n a, který správně a jasně uvedl otázku rusko-polskou v základní souvislost s otázkou slovanskou a úlohou Ruska v ní. »S l o v a n s k á ú l o h a R u s k a« nazývá se článek jeho v petrohradském »Slově«, s nímž sice ve všem nesouhlasíme, ale z něhož s plným souhlasem a s radostí uvádíme tato slova: »Udělíme-li Polákům práva národní, především dáme-li jim národní školu a odstraníme-li výjimečné privileje, jimž se těší v Polsku ruské činovnictvo, budou Slované spatřovati v Rusku svého přítele, obránce a zástupce v koncertě evropských velmocí. Tehdy nebudou Slované považovati spojení s Ruskem za odřeknutí se národního bytu. A my potřebujeme, aby Slované věřili v Rusko a podporovali náš vliv v západní Evropě. V případě opačném německé drápy zatnou se do Slovanstva, které zhyne, proklínajíc Rusko.« Tím prof. Pogodin vyslovil vlastně totéž, co jsem napsal v říjnu ve Slovanském Přehledě ve své odpovědi na otevřený list Pantělějevův — a co zde s plným přesvědčením opakuji: »Chceme milovati Rusko v o l n é, založené na principu práva a spravedlnosti, a tím Rusko s i l n é, nestojící na sopce všeobecné nespokojenosti. Toužíme, aby Rusko bylo m r a v n í o p o r o u všeho Slovanstva — ale tou může býti jedině Rusko, které dává p l n o u spravedlnost svým Slovanům (Polákům a Malorusům) a jemuž nemůže nikdo vytýkati ani nespravedlnost k Neslovanům.«[1] A věřím pevně, že nadchází doba takovéhoto n o v é h o Ruska — a tím nová, lepší doba otázky slovanské. Ovšem nebude to na obrátku — nelze najednou odstraniti ani lidi, kteří dosavadní systém drželi, ani ve všem všudy systém

[1] Tyto ideály má také na mysli »*Slovanský Svaz*«, zakládaný v Petrohradě. Hlavní zásady, na nichž má spolek spočívati, jsou: rovnost národnostní, snášelivost náboženská a demokratické konstituční zřízení Ruska.

sám, ani konečně následky jeho zhoubného, znemravňujícího vlivu na ruskou společnost. Ale několik desítiletí pokojné práce o vnitřní reorganisaci Ruska může je přetvořiti k nepoznání a může zahladiti aspoň nejhorší stopy dosavadního stavu. Třeba však tento alespoň přibližný ideál jest ještě vzdálen, přece již nyní znamená politický obrat v Rusku a obrat ve smýšlení větší části ruské společnosti mnoho pro další rozvoj otázky slovanské.[1]

Také na jiných stranách a v jiných směrech objevují se potěšitelné příznaky nové, lepší doby pro myšlenku slovanskou. Především samo hnutí ruské postavilo nás před světem do nového světla, ohlásila se zas jednou slovanská síla, Slovanstvo ve své největší části zase jednou stanulo v čele událostí světových. Pocítili jsme to také my v Rakousku, kde silou událostí ruských popohnána byla otázka všeobecného, rovného práva hlasovacího a tím trochu rozprouděna zlenivělá krev v našich žilách. A tak i všude jinde u rakouských Slovanů. Tolik politického uvědomění, jakého se dostalo širokým massám lidu slovanského od listopadu minulého roku, nedostalo se jim jindy za léta, ba snad za desítiletí. Způsobili to živokové ruchu, jímiž jest přeplněn vzduch, vanoucí k nám plnými proudy ze širé Rusi. A tím způsobem Rusko již na prahu nové své doby vykonává blahodárný vliv na ostatní Slovanstvo! Ovšem — ne Rusko úřední!

Přímo a konkretně se ten vliv projevuje v Haliči, v otázce polsko-rusínské. Otázka ta sice jest ještě daleka svého rozřešení, ale není nemožno, že se dostane na dobrou cestu k němu. Ruští Poláci a Malorusové přirozeně poznávají potřebu společného postupu za účelem dosažení svých národních cílů — a ohlasem toho padlo v Haliči se strany polské slovo, že by polsko-ukrajinské sblížení v Rusku mohlo blahodárně působiti i na poměr Poláků a Malorusů haličských. Vysloveno bylo na straně konservativní, ovšem ne v oficielním jejím orgánu »Czase«, nýbrž ve »Slovanském Světě« (Świat Słowiański), založeném před rokem v Krakově.[2] Projev ten má zatím

---

[1] O nejnovějších momentech tohoto hnutí a obratu v Rusku psal jsem ve feuilletonech letošního »Času« č. 157. (Dva hlasy o ruské dumě), 164. (Na ruském Vesuvu), 171., 178., 185. (K otázce autonomie král. Polského. I.—III.).

[2] Mám zde na mysli článek dra Felikse *Koneczného* v listopadovém sešitě řečeného listu: »Czy będzie sąd?« Článek však docházel k nešťastné výslednici, že se může dorozuměti Krakov s Kyjevem nebo dokonce s Poltavou přes hlavu Lvova, že poměry polsko-rusínské nebudou se rozhodovati ve Lvově, že těžiště

jen význam akademický — za to tím větší praktickou váhu mají podobné, určitější a oficielní projevy pokrokovějších stran haličsko-polských, totiž »polské strany demokratické«, jejímž mluvčím jest krakovská »Nowa Reforma«, a »polské strany lidové«, jejímž orgánem jest »Kurjer Lwowski«. Volební provolání strany demokratické hlásá »ustálení politiky spravedlivé k Rusínům, politiky, která jest jedině moudrým, poctivým a oběma národnostem prospěšným výrazem společného žití v té zemi«. A provolání strany lidové praví: »Občané! Týž řetěz křivd a útisků spoutává lid polský jako rusínský v té části naší společné vlasti, která má býti matkou národu polskému i rusínskému. Nedávejte slechu heslům, která hlásají, že lid polský musí i nadále trpělivě snášeti politické odstrčení proto, aby jedním řetězem s ním spoutaný lid rusínský nezískal větších politických práv. Trvejme nezlomně při požadování spravedlnosti a nezáviďme lidu rusínskému, že také on s námi získá na volnosti.« List téže sympathické strany velmi ostře také vystupuje proti šovinistické straně »národně-demokratické« čili »všepolské«, jejíž orgán »Słowo Polskie« příkře stojí proti Rusínům. Potěšitelno jest, že mladé, v pravdě svobodomyslné a pokrokové strany zdvihají heslo spravedlivého dorozumění s Rusíny a bratrského společného postupu — neboť stranám těm náleží budoucnost. (Nemusím snad podotýkati, že k těm stranám náleží i strana socialistická, která se svého stanoviska stejně uznává rovnost obou národností.) Dosud jest sice při vládě konservativně-šlechticko-klerikální strana »Polského kola«, jíž do rukou pracují i Všepoláci [1] — ale není pochybnosti, že dříve či později bude moc těchto stran zlomena stranami mladšími, vyrostlými

---

otázky malorusko-polské přesune se ze Lvova do ruské Ukrajiny. To zcela přirozeně vyvolalo protest dra Ivana *Franka* (v »Literaturno-naukovém Vistnyku«, seš. lednový: »Rusko-polska zhoda i ukrajinsko-polske bratanč«), vrcholící ve slovech: »Cesta z Krakova do Kyjeva jde přes Lvov.« Na protest Frankův Koneczny hned odpověděl v »Slov. Světě« (leden: »Z powodu artykułu p. Iwana Franki«), vyjasnil do jisté míry svůj článek původní a polemisoval s drem Frankem tak, že jsem se nadál další diskusse. Škoda, že k ní nedošlo. (Srv. můj feuilleton v »Čase« č. 96 ze dne 7. dub. 1906.)

[1] K této straně také se hlásí valná část studentstva lvovského. V tom výklad úkazů nesnášelivosti s kolegy rusínskými. Ale na druhé straně jest potěšitelno, že pokrokové studentstvo polské proti této nesnášelivosti protestuje a prohlašuje solidárnost se studentstvem rusínským, jako se stalo při posledních nepokojích na lvovské universitě. (Srv. můj čl. »K událostem na lvovské universitě« ve Slov. Přehledě VIII. str. 313 a můj feuilleton v »Čase« č. 114. ze dne 26. dub.)

z ducha doby, jejichž činnost již dnes v haličském sněmu citelně doráží na bašty šlechticko-všepolské ve shodném dorozumění s delegací rusínskou. Volební reforma v tom vykoná úkol veliký — ač zdánlivě nyní jest největším kamenem úrazu.[1]

Velmi potěšitelný obrat nastal na slovanském jihu. Zde počíná zdárně klíčiti sémě, zasívané po celé poslední desítiletí — počíná se ujímati myšlenka jednoty jihoslovanské a mizejí vzájemné spory jihoslovanských kmenů. Předcházelo sblížení ryze kulturní: počali se sjíždětí jihoslovanští umělci, počali pořádati v Záhřebě a Bělehradě jihoslovanské výstavy umělecké, na nichž svorně vystavovali Chorvati, Srbové, Bulhaři i Slovinci, a založili si i spolek jihoslovanských umělců (»Lada«). K nim připojili se spisovatelé a žurnalisté, pořádali sjezd v Záhřebě a v Bělehradě — a založili si družstvo »Slovanský Jih« (Slovenski Jug), organisaci to spisovatelských a novinářských spolků chorvatských, srbských, slovinských a bulharských. Také akademická mládež jihoslovanská počala se sbližovati a dorozumívati na sjezdech v Záhřebě, Bělehradě a Sofii — a v Bělehradě založen »Slovanski Jug«, list akademické mládeže srbské a zároveň ústřední orgán pro myšlenku jednoty jihoslovanské. Množily se hlasy pro praktickou shodu národností jihoslovanských, do služeb této myšlenky postavila se řada listů, zejména srbo-chorvatských, z nichž zvláště splitská »Sloboda« myšlence té soustavně slouží — a konečně vstoupila myšlenka i na cestu praktické, realné politiky. Došlo k dorozumění chorvatských a srbských poslanců na sněmě dalmatském, došlo i ke spojení chorvatské a srbské oposice v Chorvatsko-Slavonsku, jejímž výsledkem jest skvělé volební vítězství nad dosavadní vševládní stranou maďaronskou. Jednáno o uzavření smlouvy o celní jednotě — pobouření Vídně i Pešti proti ní ukazuje, jak ohromný význam mělo by takové těsnější semknutí dvou jihoslovanských států pro osamostatnění slovanského Balkánu a tím pro celou myšlenku jihoslovanskou. Třeba zatím vídeňská politika tuto důležitou akci kříží, přece jest vliv její na postup myšlenky jihoslovanské veliký. Také v Makedonii dorozuměli se političtí vůdcové bulharští i srbští o společném postupu s ostatními národ-

[1] Rusíni byli a jsou právem pobouřeni egoismem polského Kola, které žádalo jen rozmnožení svých mandátů bez ohledu na Rusíny a tedy na jejich škodu. Ale nesmíme zapomenouti, že proti politice Kola stojí strany demokratické, že proti ní na př. velmi bouřlivě vyzněl jejich dubnový sjezd ve Lvově.

nostmi k dosažení samosprávy nešťastné této země. Konečně k potěšitelným zjevům v Jihoslovanstvu náleží i přeměna Černé Hory z vůle samého knížete ve stát konstituční, což není bez významu i pro celé Jihoslovanstvo.[1]

A tak počíná se rozptylovati mlha, zahalující náš slovanský ideál, počínáme se blížiti k realisování toho, k čemu jsme marně po sto let směřovali — a v čem jest naše spása proti dobývačnému přívalu, jemuž se říká »Drang nach Osten«. A tvrdím, že vše to dobré, co můžeme o nynějším stavu slovanské otázky konstatovati, vyplynulo ne z romantického blouznění, které zakrývalo naše vady a jen bylo u vytržení nad fantomy, anebo, což je horší, nad tím, co nadšení naprosto nezasluhovalo — nýbrž že vše to vyplynulo z pravdivého vzájemného poznání, kteréž jedině může býti základem nějaké reálné slovanské vzájemnosti. Jsme lidé, musíme se tedy také dohodovati a dorozumívati jako lidé a ne jako nějaká smyšlená schemata — ale má-li vzájemnost slovanská míti také historické oprávnění a trvání, musí býti postavena na principu mravním, hluboce lidském. A tedy: poznávejme se, jací skutečně jsme, nejen po líci, ale i po rubu, se všemi svými vadami a chybami — a na základě toho poznání pracujme o společném, realném postupu za cíli slovanskými ve smyslu nejčistších ideálů lidskosti.

---

[1] Viz moje feuilletony v »Času« 1906 č. 192. a 199 (Hnutí jihoslovanské).

První dni ruského parlamentu.

(Dokončení.)

IV.

Řeč předsedy ministerské rady v říšské dumě. — Vláda odpírá zemi základní reformy. — Usnesení dumy o plné nedůvěře vládě.

Odpovědi na adresu dumy předčítané Goremykinem 26. května může se použít jako bohatého historického dokumentu pro charakteristiku služebníků starého zřízení, odsouzeného bez odvolání, ale přece neumírajícího. Poprvé za celou historii Ruska setkala se vláda, vyšlá z lidu a vzdálivší se od něho za neproniknutelnou zeď činovnictva — s poslanci tohoto lidu, s těžkým pro ni přiznáním, jemuž se nemohla vyhnouti, že doba, kdy řídila nezodpovědně státní loď v tu nebo jinou stranu, minula bez návratu; že nastoupil okamžik, kdy národ shledal, že politicky vyrostl z plének a žádal pro sebe práv člověka a občana. Leč byrokracie, nevychovaná ve středu skutečného života, nýbrž v tichu kanceláří, v hromadě bezduchých papírů, v ovzduší, v němž nemohl než zaniknout každý člověk nadaný a schopný, aby chápal plynoucí život — byrokracie sama se ukázala v úloze nevinného dítěte, které ničemu nerozumělo, před národem nesmírně vyspěvším. Vláda zcela prostě za hromadou papírových zákonů, návěští, předpisů a cirkulářů prolelkovala skutečný život a žvatlajíc dětsky o »nesmyslných fantasiích«, doufala, že se stane zázrak a že prohnilé a splesnivělé měchy mohou v sobě udržet nové mladé víno.

Dějiny zaznamenávají Goremykinskou »deklaraci práv byrokracie a kamarily« zvláště se zřetelem k té kuří slepotě vlády, jež se jeví v její snaze, aby zůstala »v odpor úvaze a živlům na vzdor« samoděržavnou, a která by byla naivně-dětinskou, kdyby nepřinášela každou vteřinu hanu a strasti milionům občanů, kteří dávno přerostli své poručníky.

Uvedeme nejcharakterističtější části tohoto významného dokumentu, poněvadž je samoděržavnou pumou, vrženou národu rozohněnému jeho zástupci, pumou, která roztrhnouc se může zničit spolu s plevelem také mnoho řádných synů ruského národa.

Především považuje vláda za svou povinnost prohlásit, že chce přiznat říšské duině tolik práv, kolik jí jich dovolují »základní zá-

kony«, t. j. vláda vůbec popírá, že by měli zástupci lidu práva zabývat se nejdůležitějšími otázkami státní správy a zákonodárství. Odpovídajíc potom na jednotlivé body adresy dumy, vláda ihned dává uhodnout, že její odpovědí bude pouze »ne«. O nutnosti zavedení všeobecného volebního práva, kterou vyřkla duma, odpovídá vláda, že duma teprve p ř i s t u p u j e k zákonodárné práci a proto prý se ještě neukázala potřeba změny způsobu jejího sestavení. Vláda s okouzlující líbezností prohlašuje, že je plna nejlepších úmyslů:

»Zvláštní pozornost věnuje ministerská rada otázkám, říšskou dumou dotčeným, jež se týkají bezprodlenného uspokojení skutečných potřeb selského obyvatelstva a vydání zákona, který by zaručil rovnoprávnost sedláků s osobami stavů ostatních, uspokojení potřeb třídy dělnické, vypracování zákona o všeobecném počátečním vzdělání, vyhledání způsobů, kterými by se mohly zámožnější vrstvy obyvatelstva učiniti více účastnými na tíži daní, a reformy místní správy a samosprávy, se zřetelem ke zvláštnostem okrajin. Nemenší význam přikládá ministerská rada také otázce naznačené říšskou dumou o vydání nového zákona, který by místo nyní platných prozatímních předpisů, při jejichž vydání se již pomýšlelo na to, že budou zaměněny předpisy trvalými, jež budou vypracovány nově ustanoveným zákonodárným postupem, zabezpečoval nedotknutelnost osoby, svobody svědomí, slova a tisku a svobody shromažďovací a spolčovací. Při tom však považuje ministerská rada za nutné se zmínit, že jest při provádění této zákonodárné práce nutno ozbrojit administrativní moc účinnými prostředky, jimiž by vláda mohla i za působnosti zákonů, počítajících s pokojným průběhem státního života, zabraňovat zneužití darovaných svobod a odporovat úkladům hrozícím společnosti a státu.«

Cesta do pekla je dlážděna dobrými úmysly. Co se týče reforem, na které ukazuje duma, vláda může odpovědít po druhé pouze »ne«.

»Ohledně rozřešení pozemkové otázky selské považuje ministerská rada za svou povinnost prohlásit, že je rozřešení této otázky na základech navržených říšskou dumou naprosto nepřípustné. Státní moc nemůže přiznávat jedněm právo vlastnictví k půdě a současně toto právo jiným odnímat. Státní moc nemůže také vůbec popírat právo soukromého vlastnictví k půdě, aniž by současně popírala právo vlastnické ke každému jinému majetku. Zásada neodejmutelnosti a nedotknutelnosti vlastnictví je na celém světě a na všech stupních vývoje občanského života nárožním kamenem národního blahobytu

a rozkvětu společnosti, úhelným pilířem trvání státu, bez něhož není ani sama existence státu myslitelna.«

Jinými slovy, vláda odpovídá sedlákům na požadavek půdy: »Hladověli jste desítky let, můžete si hladovět i nadále! Půdu nedostanete.«

Dále se vláda v deklaraci snaží přidělit říšské dumě úlohu čistě poradní, vyhrazujíc jí právo mluvit, co chce, ale skutky úplně ponechávajíc sobě.

Některé orgány tisku srovnaly již další body deklarace s programem dumy a nakreslily takovýto obraz »zkoušky vlády«:

D u m a. »Hlavní ranou veškerého našeho státního života jest samovláda úředníků, kteří oddělují cara od národa.«

V l á d a. — Hluboké mlčení...

D u m a. »Pouze přenesení zodpovědnosti před národem na ministerstvo může v myslích zakořenit myšlenku o úplné nezodpovědnosti panovníkově.«

V l á d a. »Ministři jsou zodpovědni panovníkovi. Duma nemá práva se této otázky dotýkat.«

D u m a. »Ani svoboda ani pořádek spočívající na právě nemohou býti trvale zabezpečeny bez stanovení všeobecné zásady rovnosti všech občanů bez výjimky před zákonem.«

V l á d a. »Vnější moc i vnitřní síla státu pevně spočívají na zákonité, ale tvrdé a skutečné moci výkonné.«

D u m a. »Pečovat o sesílení zásad spravedlnosti a práva ve vojsku a loďstvu.«

V l á d a. »Zásady tyto jsou od dávných dob ustanoveny na nezvratných základech. Třeba zlepšit hmotný stav vojska a třeba k tomu opatřit prostředky.«

Parlament chce práci — hle, tu je, vláda ji dává s radostí: »prostředky ke zlepšení stavu vojáků«, t. j. sestavujte zákonodárné předlohy, debatujte, kolik se má dát mýdla a prádla vojákovi a kolik nahajek kozákovi... Otázka pro parlament důležitá a zcela spadá v jeho příslušnost, o důležité se postará vláda!

Co se týče požadavku celé země, aby byla odstraněna tíha stavu válečného, stavu obležení a ostatních stavů — vláda odpovídá, že byla péče o udržení zákonnosti v říši vždy předmětem její zvláštní pozornosti. Vláda si počíná zcela spravedlivě — žádný veleduch nevymyslí jednodušší a vhodnější zákony než ty, které chce provésti v císařství ministerstvo: nikdo nemůže býti zbaven svobody jinak než z rozhodnutí soudu, v y j í m a j e p ř í p a d y, k t e r é u r č í

policmejstèr nebo gubernátor; nikdo nemůže býti podroben prohlídce, vyjímaje případy atd., nikdo nemůže být oběšen, vyjímaje atd.

Dle slov ministerské deklarace je to — »přísná zákonnost na zásadách pořádku a práva«. Ruští obyvatelé se tváří, jakoby nevěřili v tyto »zákony«.

Dále dostává říšská duma od vlády slavný slib: »Všecka libovůle se zachová a říše bude jako dříve rozdělena na satrapství: v čele každého z nich bude stát buďto náš admirál Dubasov, který vzal útokem půdu Moskvy, nebo náš generál Min, hrozný pokořitel železničních zřízenců a jejich rodin.« Vláda zapomíná, že se teror revoluční vyvolává vždy terorem vládním; dělá na parlament nevinná očička a opakujíc slova francouzského vaudeville říká, že jest ochotna přestat střílet a popravovat, ale ať nejdříve přestanou revolucionáři.

Posléze při otázce amnestie, v jejímž jednomyslném požadování splynuly hlasy všech stran, všech tříd společnosti — vláda dostupuje k cynismu. Procesy nevinně uvězněných budou zrevidovány, ostatní budou dále sedět ve věznicích. — Vláda, tím že se staví v otázce amnestie na zjevně vyzývavé stanovisko vůči jednomyslnému požadavku země, nejen že sesiluje rozhořčení a spravedlivou nevůli ve společnosti, ale nemá ani práva dotýkati se amnestie, poněvadž tato jest výlučnou praerogativou panovníkovou. V odpovědi na upomenutí dumy o neodkladnosti amnestie vláda ukázala i slepým, že hlas lidu nedochází a nedojde k carovi; byrokracie a kamarila toho nedovolí a následkem toho musejí naděje na pokojné rozřešení krise dohodnutím se národa s carem zmizet.

Tak tedy při »zkoušce« vláda takto odpovídala na otázky dumy:

Duma. »K osvobození Ruska i od samovlády administrativy i od vznikajících z toho nepokojů jest nyní nutno zrušit stav válečný a sesílené a mimořádné ochrany.«

Vláda. »Dokud nepřestanou nepokoje, vláda je nucena užívati těchto prostředků. Duma není oprávněna dávati podnět v této otázce. Vláda bude »bystře dohlížet«, aby se administrativy nezneužívalo.«

Duma. »Trest smrti nesmí býti nikdy a za žádných podmínek vyřčen.«

Vláda. — Hluboké mlčení.

Duma. »Duma očekává plnou politickou amnestii pro všecky trestné činy, vyplývající z pohnutek náboženských a politických, i pro agrární porušení práva — jako první záruku vzájemného srozumění a vzájemného souhlasu mezi carem a národem«.

V l á d a. »Amnestie — je praerogativou panovníkovou. V nynější bouřlivou dobu by milost udělená zločincům, kteří se zúčastnili vražd, loupeží a násilí, nevyhovovala veřejnému blahu.«

Když přečtla parlamentu přísné poučení, jak si nemá počínat, vláda přechází k tomu, aby seznámila dumu se svým vlastním ministerským programem, který by neuspokojil skutečné potřeby země ani před dvaceti pěti léty.

»Síla ruské říše spočívá především na síle jejího zemědělského obyvatelstva. Blahobytu naší vlasti nelze dosíci, pokud nejsou zabezpečeny nezbytné podmínky pokroku a rozvoje zemědělské práce, která tvoří základ všeho našeho hospodářského života. Pokládajíc proto selskou otázku — vzhledem k její všeobsáhlému významu pro stát — za nejdůležitější z nastávajících nám úkolů, ministerská rada uznává, že je v souhlasu s touto důležitostí zapotřebí také zvláštní pečlivosti a obezřetnosti při vyhledávání cest a způsobů pro jeho rozřešení. Obezřetnost je při tom nutná i proto, že se třeba vyvarovat prudkých otřesů historicky svérázně se utvořivšího selského života. Dle mínění rady však nastalá změna našeho státního zřízení, kterou se poslancům selského obyvatelstva poskytuje účastenství v zákonodárné působnosti, předurčuje hlavní základy nastávající selské reformy. Za těchto podmínek stavovská odlučnost sedláků musí ustoupit v ohledu občanského právního řádu, správy a soudu jejich sloučení s jinými stavy. Musejí také pominout všecka ta omezení práva vlastnického na nádělové pozemky, která byla ustanovena pro zabezpečení správného umoření výkupného dluhu.«

Leč dále se nalézá logický skok. Deklarace praví, že »postavení sedláků v jejich občanských a politických právech na roveň s ostatními stavy nikterak nesmí zbavit (?) státní moc práva a povinnosti, projevovat zvláštní péči o potřeby zemědělských sedláků. Jest třeba, aby opatření v tomto směru směřovala jednak k zlepšení podmínek selského vzdělávání půdy v jeho nynějších hranicích, jednak i ke zvětšení plochy pozemkového majetku té části obyvatelstva, jež má málo země, na účet volných, státních pozemků a s přibráním soukromých pozemků za přispění selské pozemkové banky.«

Když se byla rozhodla spokojit se místo základní reformy v agrární otázce ubohými záplatami v podobě spolupůsobení Selské banky při nakupování pozemků sedláky, vláda dále slibuje jakési ústupky v budoucnosti v méně důležitých otázkách a zůstavuje říšské dumě, aby svobodně jednala o poplatcích z dědictví, o nevolnických poplatcích, o revisi některých způsobů nepřímých daní atd. Poslanci prvního parlamentu poslouchali vážně.

Uznávajíc neodkladnost povznesení rozumové i mravní úrovně mass obyvatelstva rozvojem jeho vzdělání, vláda sestavuje ve shodě s požadavky projevenými v tomto směru říšskou dumou proposice o všeobecném počátečním (místo »bezplatného«) vzdělání při širokém přibrání sil společnosti k národnímu školství. Pečujíc mimo to o pravidelný stav středního a vyššího vzdělání, předloží ministerská rada v nejbližší době říšské dumě k projednání návrh na reformu střední školy, která by poskytovala volnost iniciativě společnosti i osob soukromých v tomto směru, a rovněž návrh reformy vysokých škol, spočívající na zásadách samosprávy.

Vláda chce tvrdošíjně vidět v obyvatelstvu císařství pouze »věrné poddané« a »obyvatele«. V přerod pokorného a zapomenutého obyvatele v občana, který se mocně domáhá uznání svých práv, vláda se tváří, jakoby nevěřila. A proto »usilujíc o dosažení pokud možná úplné rovnosti v rozdělení daňového břemene, ministerská rada zamýšlí předložiti k posouzení zákonodárné moci návrh o dani z příjmů, o změně zákona o našich poplatcích z dědictví a o nevolnických poplatcích a o revisi některých způsobů nepřímých daní«. Na konec je vláda »proniknuta přesvědčením, že mohutnost říše, její vnější pevnost i vnitřní síla spočívají nezměnitelně na zákonité, ale tvrdé a skutečné moci výkonné. Takovou moc je vláda rozhodnuta projevovat neústupně, jsouc si vědoma spočívající na ní zodpovědnosti před panovníkem i ruským národem za zachování veřejného pořádku. Ministerská rada chová přesvědčení, že říšská duma, jsouc si vědoma toho, že pokojný zdar ruské říše závisí od rozumného spojení svobody a pořádku, pomůže mu svou klidnou tvůrčí prací uskutečniti ve všech vrstvách obyvatelstva upokojení pro zemi tak nutné«. Tak vláda »na zkoušce« ničeho neodpověděla na tři otázky: o »stěně« mezi carem a lidem, o trestu smrti a o dělnické otázce. Za to odpověděla na řadu otázek, které nebyly položeny, na př. o pasech (!).

Za hlubokého mlčení všech členů sněmovny skončil Goremykin čtení deklarace, neobratně a uctivě se několikráte pokloniv shromáždění. Pocit rozhořčení a pobouření visel ve vzduchu. Návratu zpět nebylo — konflikt mezi vládou a národem počal. Nálada sněmovny nachází svůj výraz v silné skvělé řeči Nabokově, která najednou ukázala, že nemůže býti pochybnosti o mínění parlamentu o programu vlády. »Projevím obecnou náladu říšské dumy, řeknu-li, že city, které se nás zmocnily, jsou — naprostá nespokojenost.« Praví, že se mohlo po odstoupení ministerstva Witteho-Durnova myslit, že vláda zamýšlí jít novou dráhou, cestou konstituční a že se vzdá svých předešlých

hesel. Ukázalo se, že jsme se mýlili. »Nemáme ani počátků konstituce. Jest ztracena každá naděje na to, že toto ministerstvo uskuteční úkoly, v jejichž uskutečnění země doufá.«

Potom se řečník zabývá amnestií a podtrhuje to, že duma považuje amnestii za »praerogativu nejvyšší moci a žádných prostředníků při tom nepřipouštíme«. Vypuknutí dlouho neumlkajícího potlesku přetrhuje jeho řeč.

Řečník spatřuje v deklaraci ministerské rady přímé vyzvání národního zastupitelstva. »Nevyslechnuvše ani našich návrhů a odpovídajíce pouze na naši adresu na trůnní řeč, praví nám, že jsou naše návrhy »bezpodmínečně nepřipustné«. V tom spatřujeme ten dřívější tón, jehož »jest už na čase se vzdát«. A my toto vyzvání přijímáme. Popíráme, že naše návrhy směřují k podrývání říše. Ji podrývá politika vlády samé.« (Bouřlivý potlesk.)

Dále se Nabokov zmiňuje o zachování mimořádných zákonů, že se bude na teror revoluční odpovídat jako dříve terorem vládním. V tom spatřuje velikou chybu. Vládní teror naopak vyvolává teror revoluční. Podtrhuje tu konstituční absurdnost, kterou vláda prohlašuje ve svém projevu. »Předseda ministerské rady zve k tvůrčí práci, ale sám se ji kategoricky zříká. Jaká tu je možná tvůrčí pokojná práce za takových podmínek? Než jestliže nás vyzývají k boji, jestliže nám prohlašují, že vláda — není vykonavatelem vůle národního zastupitelstva, ale jejím kritikem, můžeme na to pouze odpovědět, ať se výkonná moc podvolí moci zákonodárné.«

Řeči ostatních řečníků byly proneseny v témž duchu. Nálada se jasně projevuje v resoluci přijaté převážnou většinou všech (proti 11, mezi nimi i p. Stachoviče). Charakteristickým faktem je, že byla resoluce tenkráte předložena »pracovní skupinou« a že se strana národní svobody k ní připojila. Resoluce zní:

»Spatřujíc ve vyslechnutém prohlášení předsedy ministerské rady rozhodný poukaz na to, že vláda naprosto nechce uspokojit národní požadavky a očekávání půdy, práv a svobody, které byly vyloženy říšskou dumou v její odpovědní adrese na trůnní řeč, a bez jejichž uspokojení není možným uklidnění země a blahoplodná práce národního zastupitelstva;

shledávajíc, že vláda svým odepřením splnit národní požadavky projevuje zjevné pohrdání ke skutečným zájmům národa a zjevný nedostatek vůle zemi, zmučenou žebráctvím, bezprávností a trvajícím panstvím bezzákonné libovůle úřadů, zbavit nových bouří;

projevujíc před tváří země plnou nedůvěru ministerstvu národnímu zastupitelstvu nezodpovědnému, a

považujíc za nezbytnou podmínku upokojení říše a plodné práce národního zastupitelstva bezodkladné odstoupení nynějšího ministerstva a jeho zaměnění ministerstvem požívajícím důvěry říšské dumy,

říšská duma přechází k jednacímu pořádku.«

Tak země provedla zjevnou roztržku s vládou, prohlásivši jí plnou nedůvěru. V západoevropských konstitučních zemích je v podobných případech nutným odstoupení ministerstva a sestavení nového z parlamentní většiny. Ale v Rusku hrozí konflikt složitými obtížemi, které se mohou rozhodnout dávno již předvídaným strašným výbuchem živelného národního povstání.

V dějinách není ostrých hranic mezi některými dvěma různými periodami života národní společnosti. I když zcela vládnou nové zásady, vždy je možno stopovat uchované zbytky starých, které dlouho nemizejí následkem svého přizpůsobení ke změněným podmínkám života. Právě tak i při patrném hmotném vítězství všeho starého, začátky nových zásad tvoří již takovou mravní sílu, které třeba pouze šťastné náhody, podnětu, aby se před ní poslušně sklonily vyžilé staré síly a ustoupily jí své místo. Starý režim v Rusku již se přežil; nemá již odkud čerpat pro sebe síly; nemá prostě čím dýchat, poněvadž zatuchlý vzduch, který tvořil pro něj nezbytné ovzduší, ustoupil své místo mocnému vichru, který neproniká do plic strávených těžkým neduhem a snadno odnáší staré mrtvoly. První ruský parlament nedovrší revoluci; jest v ní pouze jedním z mnohých etap. A starý režim někdy může nad ním i dobývat vítězství, ale vítězství Pyrrhova, která pouze uspíší nevyhnutelný konec.

Nový počátek už byl zrozen skutečným chodem dějin a musil by se mezi byrokracií objevit geniální člověk, aby prodloužil třebas jen na nicotný okamžik času smrtelný zápas starého samoděržavného řádu. Zákony dějin jsou stále ještě zakryty mrakem, než kdo má pochybnosti o tom, že se služebníkům starého režimu, bez nadání a ztrativším smysl pro skutečnost, podaří obrátit postup dějin, že se jim podaří zastavit postup revoluce?

Ruská revoluce má světový význam. Nese v sobě převrat nejen politický, ale i hospodářský, a což je nejdůležitější — sociální. A takové převraty nezůstávají bez vlivu na národy. S tohoto stanoviska k ruské revoluci, jakožto nositelce světových sociálních převratů — je význam prvního ruského parlamentu ohromný. Od něho závisí, dá-li ten nebo jiný směr národnímu hnutí — na stranu čistě parla-

mentního boje nebo boje branného, spojeného s divokými násilnostmi a potoky krve. Vláda svým hrubým odepřením splnit neodkladné potřeby národa jako by schválně žene jej na cestu ozbrojeného boje za jeho práva. Vláda, která byla přinucena samým životem svolat zástupce národa, poněvadž se stala nepřítelem národa a mohla jím vládnout pouze s pomocí hrubé hmotné síly, nyní odpírá týmž národním zástupcům jejich nejprostší práva! Cesta parlamentního boje se jeví takovýmto způsobem zahrazenou; zbývá druhá.

20 dní prvního ruského parlamentu ukázalo, že by buržoasie raději se vyhnula této cestě a pokračovala v taktice »rozvážlivé umírněnosti«, ale selské massy, které obdržely na svou žádost o »zemi a svobodu« rozhodnou nešetrnou odpověď: »nestane se«, — mohou dle výroku jednoho ze selských poslanců jako slepý Samson — silně zatřásti těmi sloupy, k nimž jsou přikovány, a zahynout samy, ale zároveň s sebou pohřbit pod zříceninami i své mučitele.

A. J. Jacimirskij.

P. S. Můj článek o »prvních« dnech ruského parlamentu se změnil vůlí osudu v pohřební píseň jeho »posledních« dnů.

Na první ruský parlament upíraly se naděje sto čtyřiceti millionů srdcí, ale dějiny ničemu nenaučily ty, kteří nejvíce potřebují moudrosti a prozíravosti.

— Stuarti ničeho nezapomněli, ničemu se nenaučili . . .

A 22. července, v osudné výročí té »krvavé neděle«, kdy vláda na mrtvolách postřílených dělníků slavila první vítězství nad osvobozenským hnutím, vítězství Pyrrhovo — ruskému národu v jeho »nejlepších lidech« dostalo se nového úkoru. Říšská duma byla rozpuštěna a zavedení výjimečných »zákonů« se jevilo jako záruka »nedotknutelnosti osoby« ruských občanů, »svobody tisku« a nového rozvoje bílého teroru.

Všecky snahy strany »národní svobody« setrvat na půdě přísného konstitucionalismu se rozletěly v prach. Úsilí umírněných a opatrných theoretiků s Muromcevem a Miljukovem v čele, vstoupit v kompromis s vládou a uznat ve skutečnosti samoděržavný kabinet jakoby za »konstituční« — mělo týž výsledek, jako zasázení pomorančových stromů na žulovém nábřeží Něvy. Nadějím na evoluční rozřešení nepokojů a anarchie parlamentem zasazena smrtelná rána . . . Lid přijal zprávu o rozpuštění prvního parlamentu klidně, ale pouze — zevně. Osudné ticho — před bouří. A nyní i umírnění nepřekonatelnou silou stavu věcí přišli k nezbytnému vývodu:

— Pouze v zápase získáš své právo.

Havlíček a Slovinci.

Napsal Dr. Jos. Karásek.

(Pokračování.)

Na slovanském jihu »kvete« troje literatura: slovinská, chorvatsko-srbská a vzmáhající se bulharská: svatá glagolice živoří jen v kostelních knihách. Slovinci a Chorvaté mají týž pravopis jako Češi, Srbové a Bulhaři užívají cyrillského písma. My Slovinci musíme gravitovati k jihoslovanskému středisku v Záhřebě, Bulhaři k Bělehradu. To se ví, že Slovinci od svého nářečí již nyní nepopustí; nejdříve se musí vzdělávati národ; učitel a úředník musí uměti slovinsky. Při psaní nevědomky a nevidomky ať se Slovinci blíží k Chorvatům, podobně Bulhaři k Srbům. Hrdě vyznává, že bude-li se v tomto směru pokračovati, za dvacet let nebude rozdílu mezi slovinčinou a chorvatštinou. Chrám Mus a universita jihoslovanská nechť budou ohništěm a střediskem Slovanů od Triglavu přes Balkán. Mimochodem podotýká, že se shoduje s těmi, kteří chtějí míti právnickou akademii v Lublani, a nesouhlasí s těmi, kteří by si přáli míti universitu v bílé Lublani; spíše myslí, aby k vůli vzájemnosti mudrosloví a lékařská fakulta byly společny všem Jihoslovanům.

Jihoslované mají mnoho společného s Čechy, což se r. 1848 ukázalo; proto se mají držeti zdravých zásad české politiky. Následují krásná slova pochvaly na český národ. Hlavním základem slovanské politiky a jediná cesta ke skutečnému vítězství musí býti, abychom se jedni druhých nespouštěli, ani tenkrát, kdyby skutečně z nějakého jiného spojení kynul okamžitý prospěch; naší zásadou musí býti: buď všichni dobudeme svých národních práv a ústavní svobody, nebo všichni padneme (skoro doslovně H., 184. Slovan — Tob.). Proti této zásadě hřešili Poláci; už kníže Svatopluk doporučoval synům svornost. O polsko-ruské otázce mlčíme, pouze se o ní zmiňujeme (dlouhý exkurs H. odbyt pouze několika slovy). Raič volá: Poláci, buďte spravedliví k Ru-

sínům, nebuďte nepřáteli Ruska, kteří jsou Slovany, a za krátko u nich vzejde dennice svobody. Jestli Polák ruský nebo Rus polský živel přejme, není to ztráta za všeslovanstvo. Starejte se raději o poznaňské Poláky, aby jich nenasytný německý chřtán nepohltil.

Následující řádky o Slovanech pod německou a tureckou vládou úpícími jsou vzaty z H. Rusko je zcela slovanský stát. Dle našeho mínění Rakousko jen v poctivé a pravdivé ústavní vládě, jakož i v pravdivém a skutečném provádění národní rovnoprávnosti najde řádné podpory pro budoucnost. Následující věta (H. Slovan 190) je mnohem mírněji řečena. Havlíček: Jinak se nedá zameziti, aby dříve nebo později při prvním nějakém převratu v Evropě nepřipadla větší část Rakouska k Rusku. Raič... da nebi prvlje ali pozneje o prvem kakem prevratu v Evropi priska menda nehote in nevede silno podpira Rusko v hitrejšem dospetji velikanskih namenov. Politika německo-maďarská je zcela protivná slovanské a proto musí proti ní všichni Slované bojovati.

Účel naší slovanské politiky jest přivésti všechny slovanské kmeny ve spojení a potom každému z nich zajistiti svobodu, samostatnost a úplný rozkvět národního života. Pokračování podle H... naše cesta je pravá demokratická a svobodná ústava s opravdově národní rovnoprávností. K d o n e n í s n á m i, j e s t p r o t i n á m. Shledává prospěšným, bychom se dorozuměli s Rumuny; Havlíček myslí i na Italy a z části také na Maďary.

Slovinští intelligenti nesmějí býti zdlouhavci a tichošlápci, které každý nepříjemný větřík zastraší a každá nepříjemnost od pokroku zdrží; musíme míti charaktery a pracovníky širokého rozhledu na poli našeho utlačovaného národa. Kdož neví, že každý národ je tolika práv hoden, kolik si jich dovede vydobýti.

Jako slepci zraku, tak nám rakouským Slovanům je zapotřebí politicko-národního spolku. Pro takové sdružení by byla nejlepším centrem Praha, kde je nejvíce politicky vyspělých lidí; doporučuje Čechům, by se hned podjali díla.

Vzájemná podpora mezi rakouskými Slovany jest jediným pravým základem národních práv a svobody proti mocným utiskovatelům, společná úcta a bratrská láska. Na to po chorvatsku dodává: Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari; sloga jači a nesloga tlači.

Raičovi při článku tomto byla vzorem stať Havlíčkova »Slovanská politika« (H. Slovan, str. 164—204, vydání dr. Tobolky). Arci ne celá, nýbrž poměrům slovinským přizpůsobená a Raičovými ex-

kursy obohacená. U Raiče schází úvod a vysvětlení pojmu národnosti a demokratické svobody. Od str. 171. přejímá již Raič zásady H., ale z počátku je samostatný, respektive stojí pod vlivem Kollárovy »Vzájemnosti«. Oba se shodují v definici »všeslovanství« (H. — Tobolka, Slovan 172): Rozumíme tedy všeslovanství — společné podpory proti společným nepřátelům a to sice té podpory, jakou okolnosti dovolují. Rozumí se, že nás Rusko podporovati ani nemůže, ani nebude v politickém ohledu k dosažení konstitučních práv, za to nás podporuje rozsáhlou literaturou a v národním ohledu imposantní velikostí. Tak každý slovanský národ dává druhému to, co má a co tento druhý může potřebovati.

To jest stěžejní zásada pro oba.

Partie proti poněmčující vládě (176) namířená, dvojí živá a zdravá polemika proti Šturovi — (tragický osud — Havlíček i Štur zemřeli téhož roku) — zvláště obšírně ke konci a také obšírný výklad H. v rusínsko-polském sporu odbyty u Raiče, jak řečeno, krátce.

Rusko.

Článek tento neztratil podnes pravdivosti a po padesáti letech nabyl opět akutnosti. Celkem je to překlad pojednání H. v Slovanu (10. července 1850), nadepsaného »Rusové« (H. Tobolka, Slovan 133—151). Vynecháno je ke konci místo o ruskopolském sporu.

Informační počátek o velikosti Ruska pochází od Raiče. Tenkráte mělo Rusko 78 mil. lidí; rodilo se ročně 2,800.000 dětí, 2,300.000 lidí zemřelo. Vzpomíná, co r. 1848 dr. Steiner posluchačům v universitní dvoraně štyrsko-hradecké řekl: »Chorvaté nám chtí přivésti Rusy, tedy nijakého spolku s nimi!« R. 1849 Rusové přišli, ale byli na pomoc povoláni ne od Chorvatů, nýbrž od někoho jiného. Görgey kapituloval před Rusy (Rüdigerem) a Paskievič oznámil do Petrohradu caru Mikuláši: Veličenstvo, Uhry leží před Vašima nohama. Dobře si to pamatovati. Mezi jinými národy je známa všeobecná chyba, že každého Slovana, který nechce býti Němcem nebo Maďarem, respektive němčourem nebo maďaronem, nazývají ctitelem ruské knuty. Ale nebylo by divné, kdyby se Slované neklaněli ruské knutě, neboť knuta jest jedinou věcí, které se bojí zpupní rakouští Němci a němčouři, nadutí a nafoukaní Maďaři a jejich rytíři, kteří spravedlnosti neznají a ani Boha se nebojí a nic svatého nemají vyjma einiges Deutschland a Magyarország. Kdyby neměli strachu před Ruskem,

jak by s námi zacházeli! Vzpomínka na ruský knut, který si H. na věčnou památku z Moskvy přivezl, arci u Rašiče vynechána.

Podává čtenáři několik črt o Rusku, aby jich německo-polské zprávy o Rusku nepomátly. Rusko je mnohonásobně od jiných zemí rozdílno; cizinci, hlavně Němci ho dobře neznají; odtud špatná informace Evropy. My Slované nesmíme takových zpráv přijímati, ale musíme si přece ruské věci tak představovati, jak skutečně jsou.

Především musíme vždy d ě l i t i r u s k ý n á r o d o d j e h o v l á d y. Něco jiného jsou Rusové, naši slovanští bratři, národ dobromyslný etc., od nichž se menší slovanští národové mnohého dobrodiní nadíti mohou, a něco jiného vláda, dle cizích obyčejů zřízená, obyčejně v rukách cizinců jsoucí, kteří nemají citu k ruskému národu. Konstituce na Rusku tak hned nebude, užitečnou revoluci proti carskému absolutismu by mohla s úspěchem provésti jediné slovansko-pravoslavná strana.

Probrány ruské stavy: 1. Neruští národové, 2. mužictvo, od r. 1863 svobodné; na Rusi není proletariátu bez vlastního přístřeší, kteří se hlásí podle jazyka k německému národu: armer reisender, verabschiedeter soldat — entschuldigen, dass...

3. svobodníci; odtud zdravý socialismus na Rusi; artěle, 4. kupci: kasta zámožná, 5. ženaté duchovenstvo ne tak vzdělané ani vážené jako u nás, 6. šlechta, která není dědična; obsahuje intelligenci a dělí se na tři druhy: úřednictvo civilní, vojenské důstojnictvo a poměščíky (majitelé panství).

Úřednictvo občanské je, bohužel, nejhorší bolestí (H. píše: »obyčejně pravá metla faraonská«) ruské říše. To jsou pravé pijavice a jméno č i n o v n í k má již v sobě u národa jakýsi přízvuk, jakoby řekl z l o d ě j (tak i slovinsky); svědomití úředníci tvoří v mnohém ohledu jen výjimku.

O ruském důstojnictvu, samostatném, které neslouží za mzdu, mluví s velkým uznáním; přátelský poměr důstojníka a vojína a mezi národem. Voják se nepovažuje za nic lepšího nežli druzí občané.

Poměščíci velmi četní; každý úředníček si hledí za svého vezírství uspořiti kapitál, aby si mohl koupiti aspoň malou vesničku.

7. Cizinci, zvláště Němci, vyssávají jen národ a jsou nejhoršími nástroji absolutismu. Výklad H. o ruských revolucích a rusko-polském a polsko-rusínském poměru Raič nepřekládá. Za to dodává, že se Rusko v každém ohledu utěšeně vyvinuje.

Článek o Rusku končí jako u H. slovy jednoho Jihoslovana: »Jsem nepřítel a protivník vší despocie a budu až do poslední krůpěje

potu hájiti konstituci; ale kdybych se despocie nikterak již uvarovati nemohl, jest mi ruská despocie nejmilejší.«

Vojsko.

Článek tento jest skoro doslovným překladem ze »Slovana« 6. července 1850 (H. — Tobolka str. 118.—132.). O Passovských tu není ani zmínky. Mnohokráte přinášejí vojáci mezi národ nakažlivé nemoci, kazí náš krásný jazyk; statistika dosvědčuje, že nejvíce zlodějství a přečinů provádějí vysloužilí vojáci; někteří se vracejí docela bez víry.

Ostrý výpad proti žoldnéřům a vojsku, které je proti vlastnímu národu, je celý podán. Nadšení Husitův a Francouzů za revoluce svědčí o tom, co jest žoldnéř a pravý voják.

Raič k tomu podotýká, že vlády bez vojska nebo stálého vojska by byly pozemským rájem; daně by byly malé a pracovních sil dostatek.

Proč jsem občanem?

Opět skoro doslovný překlad známého článku ze »Slovana«, 15. března 1851,[1] za který se dostal H. před porotu kutnohorskou. Počátek o náboženství jest v slovinském textu vynechán. Od str. 659. (H.-Tobolka) přiléhá stať Raičova k H. předloze. Odpadá odkaz na H. článek »Peníze«. K absolutistickým vládám počítá Raič jako H. nejen ty vlády, které název ten zjevně nesou, nýbrž i takové, kde se pod rouškou konstitučnosti libovolný absolutismus provozuje. »Občan« podobných států si musí otázku horní předložiti s nejtrpčím citem, státní zřízení je všude k jeho škodě. A proto je marné čekati od občanů libovolného státu nějakou upřímnou oddanost k státu, nějaké vlastenectví. K tomu Raič patheticky dodává: Jenom ústavná, svobodná, právní a ke všem občanům stejně spravedlivá vláda smí se nadíti slavné budoucnosti.

Co jest ústava?

Základem pro poslední stať Raičovu jest »Slovan« z 3. července 1850 (H.-Tobolka, III., str. 108.—118., »Co jest vlastně konstituce«. U B. Raiče str. 34.—39.); trochu zkráceno.

Mnozí lidé jsou proti ústavě, poněvadž prý je skrze ni hovězina drahá. Když po smrti cara Alexandra volali důstojníci od gardy: Ať žije car, ať žije ústava (konstituce), pravili prostému národu, že

[1] H. Tobolka, Slovan, 657-668; výtah A. Srb. K. H. Borovský 1906. str. 216-217.

se carova žena jmenuje Konstituce. Případ z Neapole a že by u nás věru nebylo divu . . . vynecháno.

Za starodávna považovali zemi za jmění panujících vladařů; lid utiskován. Pojem vlády absolutní; opak toho právní neb ústavní vláda. Tři moci v konstitučním státě: zákonodární, vykonávající (exekutivní) a soudní. Konstituční práva císařova; císař vojsko neplatí a nestará se o sirotky.

Poslední odstavec H. odpadl a místo něho má Raič pár řádek o dualismu, který jest udělán pro nadvládu Němcův zde, a Maďarů za Litavou. Pro Slovany a Rumuny jsou práva mrtvou literou; pod maďarskou vládou se vede Slovanům a Rumunům ještě hůře. Úkolem všech potlačovaných národův musí býti, bychom dosáhli práv v státu, který musí býti ke všem různorodým občanům stejně spravedliv.

Životopis Raičův napsal dr. Karel Glaser v »Letopise Matice slovenske« 1888 (1—46), z čehož výtah uveřejnil ve svědomité své »Zgodovině slovenskega slovstva« (zvláště III., 144—147). Dr. Glaser je nyní ředitelem privátního gymnasia v Uherském Brodu a na žádost mou poslal mně ihned delší doplněk k biografii Raičově, který tuto zároveň s dopisem prof. dr. Murka uveřejňuji. Prof. Murko s neobyčejnou laskavostí vyměnil se mnou několik dopisů, začež jemu, jakož i prof. dr. Ilešičovi, prof. dr. Šlebingrovi srdečné díky vzdávám. S neobyčejnou laskavostí podporoval mne při čtení brožurky dr. Vidic, redaktor říšského zákonníka. Těmto jmenovaným i nejmenovaným ve Vídni, v Praze a v Lublani opravdové díky!

Božidar Raič — obyčejně po chorvatsku Raić, také Raičev se píšící — narodil se r. 1827 v Sv. Tomáši blíže Veliké Neděle (Grossentag) ve Štyrsku. Šest gymnasijních tříd studoval v chorvatském Varaždíně (1834—44). Podle sdělení dvor. r. Jagiće nazývali ho ve Varaždíně Reichem, jak se také původně psal a jmenoval. V době pozdější se arci poslovančil jako Vraz, jemuž na př. r. 1837 posílal dopisy Preshérn do Štyrského Hradce na adresu: Vraz (Frass),[1] anebo jako Zaff se překřtil na Oroslava Cafa a Cafova.

Filosofii studoval Raič v Záhřebě; tam byl nejmilejším profesorem jeho Štěpán Moyses, pozdější vlastenecký slovácký biskup, na

[1] Tam přichází (Letopis Matice Slovenske 1877, str. 160) tato památná věta: Die Vereinigung aller Slaven zu einer Schriftsprache wird wahrscheinlich ein frommer Wunsch bleiben. Es dürfte auch nicht so leicht gelingen, den steierisch-kroatischen Dialekt auf den philologischen Authokraten-Thron zu erheben. Unterdessen auch verkehrtes Streben ist besser als Apathie gegen alles Vaterländische.

nehož Raič celý život nejvíce vzpomínal. Z těchto dob se vysvětluje zájem jeho o illyrské hnutí a znalost chorvatštiny; s tím souvisí i širší jeho slovanské smýšlení, které se povznášelo nad provincialismus, ač vždy byl nejlepším synem slovinského národa.

V Štyrském Hradci studoval theologii; brožurka jeho o Havlíčkovi přináší několik dokladů o tehdejších národnostních poměrech v Hradci. Novým dokladem o této pohnuté době v Hradci a na venkově (Šoštanje), kde také měli 30 mužů silnou »Nationalgardu«, jsou »Vzpomínky« (Spomini) dr. Jos. Vošnjaka, který patřil k nejlepším přátelům Raiče. Brzy na to po r. 1848 překládal Raič Hankovu ruskou gramatiku do chorvatštiny a z polštiny »dušesloví«. Z těchto časů se datuje jeho záliba pro slovanské jazyky. Již od dob Primicových měli ve Štyr. Hradci studenti velký zájem pro slovanské věci, a zájem ten vzrostl za pozdějšího hnutí illyrského. V letech 1848 přicházely do Hradce nové myšlenky z Vídně a z Prahy, o čemž dr. Glaser ve svých »Dějinách slov. literatury« III. díl — vlastně jsou to dějiny slovinské kultury, hlavně v době obrození všestranně podané — obšírně vypravuje.

R. 1850 byl Raič vysvěcen na kněze; dostal se nejdříve za kaplana do Ljutomeru, kde poznal důkladně Prekmurce (Slovince v Uhersku žijící; poslední úplný přehled této literatury viz v letošním »Slovanském Přehledu«). V brzku na to přišel do Slivnice u Mariboru, odkud měl nedaleko do Framu, kde kaplanoval Caf, oddaný ctitel Hankův, celá desetiletí. Caf napsal obranu Hankovu proti Miklosichovi (vyšla česky)[1] a měl se prý po odchodu Schleichera státi profesorem srovnávacího jazykozpytu v Praze. Slivnice je od Framu asi ¾ hodiny vzdálena; mezi oběma slovanskými nadšenci vzniklo vřelé přátelství. Raicév Božidar věnoval srdečnou vzpomínku Cafovi v Letopise Matice slovenske 1878 (III) 72—101, v níž zachytil také obraz literární působnosti jihoštyrských Slovinců. Raič vydal také z pozůstalosti Cafovy doplněk k slovníku Miklosichovu.

[1] Let. Mat. Slov. 1878 (III. 93). Okoli 1853 spisal je C. pod znamkami O. C. i V. H. oster pretres vseh del, ktere je Miklošič da onda izdal (Oroslav Caf i Václav Hanka). Srovnej též »Korespondenca Dr. Josefa Muršea« od Dra Fr. Ilešiče (1905) str. 108—109. H. Dr. Miklosich, einer grober Landsmann, bekommt bei einer andern Gelegenheit einige nothwendige Lectionen von der glücklichen Unwissenheit. G. Hanki v Prago sem poslal mnoge »Bemänglungen aller Werke des H. Dr. Miklošič; pak ve Kritik; k této věci se odnáší také velký díl korrespodence Cafovy a Hankovy (Zbornik I. Kunšič-Doneski, str. 157 etc.).

R. 1853 stal se Raič profesorem slovinštiny na gymnasiu v Mariboru; byl nadšeným profesorem, který měl u žáků neočekávané úspěchy. Ale r. 1860 přišel do konfliktu s »vyššími« úřady, když se v článku »Slovenščina in srednje učilišče v Mariboru« zasazoval o důkladnější vyučování tohoto jazyka na středních školách. O jeho ideální povaze svědčí na př. okolnost, že chtěl na vlastní útraty platiti lektora staroslovanštiny na theologii v Mariboru.

Dne 1. října 1860 stal se kaplanem ve Sv. Barboře v Halozích, za osm let na to farářem a skoro 26 let tam pobyl. Krajina tato, bohatá na vinohrady, stala se jeho druhou domovinou. Všichni ho ctili a milovali pro učenost, laskavost, skromnost; byl to vzor pohostinného Slovana. Obzvláštní radostí naplnila srdce jeho encyklika papeže Lva XIII. »Grande munus«, kterou několik neděl vykládal s kazatelny, při čemž citoval i z Ostromírova evangelia.

Po této encyklice u biskupa prosadil, že se theologové v 3. a 4. roce mohli učiti mimořádně staré slovanštině, ale k věci nedošlo. Raič se obíral svatými bratry Cyrillem a Methodem, a již r. 1853 v »Zora« (str. 80—192) napsal »Ciril i Metod prvaja věroučitelja slavenskaja« nejvíce podle českých pramenův (Palacký, Šafařík a podle Kopitara). R. 1884 vešel v korrespondenci s tehdejším říšským poslancem Wurmem, aby Slovinci oslavili co nejdůstojněji tisícileté úmrtí sv. Methoda. Raič přeložil část české modlitební knihy věnované slovanským věrozvěstům, ale věc vydána nebyla, poněvadž »Družba sv. Mohorja« tiskla již spisek Majera.

Milé Haloze, jejichž jazyk ho také interessoval, opustil na stará kolena, když se stal říšským poslancem 1884.

Raič-spisovatel. Separatně vydané spisy Božidara Raiče uvádí dr. Franc Simonič v »Slovenska bibliografija« na str. 429. Jsou to brožurka K. Havlíček Borovský, Prepon k (1876, »Zora«), Slavnostni govor o Stanku Vrazu 1880, Slavnostni govor pri slavljenji sedemdesetletnici doktorja Frana Miklošiča (1883), Slavnostni govor pri svečanosti Stefana Modrinjaka (1881), Slovarček na pomoč narodnemu duhovništvu v slovenskem uredovanju (1872). Překlad Hankovy ruské grammatiky a účastenství při znamenitém díle »Slovanstvo«, do něhož úvod o slovanských dějinách a vzájemnosti napsal Janez Majciger 1—148, O Slovincích, Chorvatech a Srbích Maks Pleteršnik 149—311, o Bulharích Raič (315—354). Raič si pozval rozeného Bulhara, Suknarova, který zůstával u něho delší dobu r. 1870. K dílu druhému nedošlo.

Mimo to psal Raič horlivě do novin, byl spolupracovníkem Razlagovy »Zory«, do níž napsal 1853 (str. 22—44) »Uvod v slovincą vseslavenskąją« — totiž na základě staré slovančiny jakýsi všeslovanský volapük. V brožurce o Havlíčkovi ustoupil Raič od této utopické myšlenky. V »Zora« měl také cyrillí tištěný článek »Чртица о всеруской царевинѣ — »nuždno slědit svętoja dlžnost za vsakoga izobražena Slavena . . . dobro i točno proučiti dražest ruskoga języka«.

Rovněž otázka všeslovanského časopisu ležela mu velice na srdci. V mladých letech napsal také několik povídek; veršů nepsal, vyjma příležitostné básně, jako biskupu Slomškovi, který přenesl sídlo své do Mariboru a tím posílil slovinský živel ve své diecesi, a specielně v Mariboru.

Raič se staral o praktické potřeby slovinštiny, slovem i skutkem o školství, o vyučovací prostředky, o Matici slovinskou, o vše, čím se život národní a literatura podporovala. Navrhoval na př., aby Slovinci vydali svůj »Naučný Slovník« podle českého vzoru. Mezi životopisy jeho uvésti nutno také Krempeljův. Krempelj byl svou dobou vážený spisovatel. Raič jako Caf a Trstenjak rád se obíral filologií, obzvláště etymologií, a psal i pro Jagićův »Archiv« I. »Loza, čokot, trs«, a III. »ješče«.

S jakýmsi nadšením psal o »k« přímo »na slávu« této předložky dvakrát v »Novice« a v »Zora« V. (161—168) r. 1876. Raič poslal prof. Jagićovi otisk ze »Zora« V., který obsahuje několik rukou Raičovou psaných dodatků a vedle toho tři archy poznámek. Jagić jich neuveřejnil, ale rukopis uschoval a nyní mně svěřil. Je to ohromná snůška etymologisování — obyčejně planého a nesprávného — pouze dialektický materiál má cenu. Rukopis je psán slovinsky. Některé etymologie jsou přes půl stránky dlouhé, prozrazují veliké linguistické vědomosti, ale methoda svědčí o zásadě: Samohlásky neplatí nic, souhlásky nemají skoro žádné ceny, stran »předpon« vládne víc než libovůle. Neuvádím tedy příkladův, doufaje, že Slovinci uveřejní z piety k tomuto muži onen rukopis.

Nás Čechy bude jistě zajímati, že měl zálibu pro naši literaturu. Viděti to již z pojednání o Havlíčkovi, pro jehož životopis čerpal z Riegerova »Slovníka naučného«, který také cituje v článku o Bulhařích; mimo to tam užil Šafaříkových »Slovanských starožitností« a »Slovanského národopisu«.

(Dokončení.)

Hnutí mírové.

Napsal Dr. K. Polesný.

(Pokračování.)

Oč střízlivěji chápe se práce kongress míru r. 1889! Hlavní otázkou jest jim unie států; než tato musí nutně vyrůstati poznenáhlu ze společného zákonodárství, týkajícího se zájmů oekonomických. Tedy jest třeba, aby se zřizovala postupně, bez určitého plánu, tak, jak by to velelo okamžitě ten či onen zájem hospodářský. Příkladem by mohl býti spolek států německých v císařství, a předcházeti by mohl spolek celní. A tak jednotiti se budou státy v mezinárodních smlouvách o práci, poštovnictví, tarifnictví, dopravě vůbec atd. Vedle toho doporučovala by se jednota v zákonodárství trestním a právu manželském. (Bul. du Ia. congrès str. 25.) Konečně by mohly tyto státy býti spiaty spolkovou smlouvou, jež by měla na starosti odstraniti otázky nebezpečné míru v Evropě a vůbec všechny takové, které by se vztahovaly k jakékoli revisi mapy světové. Výkonným orgánem by byla spolková velká rada evropská, jež by rozhodovala o příčinách, pro které by mohl jeden národ povstati proti druhému, potom říditi všeobecné odzbrojení progressivní a současné a konečně měniti zřízení celní tou měrou, aby dospěla konečně postupem až k volné a svobodné výměně.

Tímto způsobem byl hned na počátku vyznačen cíl. Další kongressy nemohou než akcentovati toto stanovisko. Tak na př. III. kongress dle návrhu Monety a baronky Suttnerové pokládá federaci Evropy za konec »mezinárodní anarchie, za pravé stanovení právního řádu mezistátního«. Proto tato federace musí býti nejvyšším cílem pacifistů. (Bul. str. 155.)

Zdaž bylo lze cestu k nejvyššímu cíli hned ještě lépe precisovati? A tak ostatní kongressy svůj požadavek jen zdůrazňují. IV. kongress vyzývá za tím účelem společnosti míru k usilovné práci (Bul. str. 84) a domnívá se, že propagandou morálky v politice lze nejspíše něco pořídit (týž Bul. str. 100). XI. kongress volá po

smlouvách mírumilovných oproti smlouvám válečným a prohlašuje se proto pro klausuli se soudy rozhodčími, obligatorními pro všechny mezinárodní rozpory, pokud by nebyly urovnány diplomaticky. A aby tím více bylo na tuto klausuli pamatováno, má býti každého roku (1. lednem) jmenován některý stát, jemuž dostalo by se misse § 27. rozhodčích soudů: Oznámiti státům, jichž by se to týkalo, že soudní dvůr jest jim otevřen. (Bul. str. 87.)

Velice výstižná byla myšlenka již I. kongressu: vyvinouti federaci Evropy na základě hospodářském, takže věnují jí pacifisté i potom plnou pozornost. Hned II. kongress vyzývá členy interparlamentární konference, aby hájili jednotu měr a vah, měny, tarifů poštovních a telegrafních, dopravních atd. Nechť aspoň tato jednota představuje pravou obchodní, průmyslovou i vědeckou jednotu národů. (Bul. str. 154.)

IV. kongress protestoval proti systému, jenž obchoduje a skýtá cizí zemi peníze, jen aby si podrobil národ jeden a zničil tak národ jiný. (Bul. str. 89/90.)

VII. kongress žádal ve smyslu celní jednoty zlevnění a usnadnění komunikačních prostředků (telegrafů, telefonů, pošty, drah, systému metrického atd.) mezi národy. (Bul. str. 56.)

X. a XIII. kongress doporučují inserce do smluv obchodních s ustanovením klausule rozhodčího soudu pro všechny sporné případy, jež mají býti předloženy soudu v Haagu. (Bul. str. 106 a 205.)

Konečně XI. kongress prohlásil se pro volnou výměnu a proti protekcionismu, a to nejen v civilisovaných zemích, nýbrž i v koloniích. (Bul. str. 45.)

Genesi a úkoly federace evropské zabývá se velmi podrobně často již citovaný Schlief; v tom se vlastně jeho kniha vrcholí, jsouc dokumentem snah pacifistických, třeba z řady jim nepřátelské.

Schlief vytýká pacifistům, že nejsou jen pacifisty, že směšují s pacifikací jednou přísně katolické názory, podruhé zase atheistické a revolucionářské; že táží se také po formě vlády, zda to bude monarchie či republika; že chtí uskutečniti příliš mnoho najednou, ba všecko, jako na př. také organisaci policejní moci pro všechna moře, jednotu evropské koloniální politiky, všeobecné odzbrojení atd.; že jejich federace má příliš rozsáhlé hranice.

Nejsou všechny výtky sice plnou měrou oprávněny, ale nelze zase Schliefovi upříti praktičnosti.

Co se týče rozsahu federace evropské, odmítá určitě Turecko a pochybuje, že by hned mohlo býti přijato ve federaci Rusko (str. 469 a násl.). Podobně soudí o samoděržavné Rusi Gumplovicz (Der Nacionalismus im 19. Jahrh. str. 49), ale chce změniti svůj úsudek o Rusku zrevolucionisovaném, konstitucionelním.

Nesmíme zapomínati, že také Spojené státy evropské budou musiti prodělati svůj vývoj.

Vznik federace evropské představuje si Schlief tak, že aspoň jeden stát evropský poptá se ostatních, zda jsou ochotny přistoupiti. To by nebylo slabostí, jak se rádo prohlašuje, nýbrž právě naopak, povinností každého kulturního státu. Není pochyby, že bude tak moci učiniti jen stát veliký a mocný; za to tím bude jeho iniciativa míti větší význam. Schlief pokládá za nejpovolanější k tomu — říši německou. (!) Vždyť dnes napíná skoro všechny své síly ve prospěch militarismu. Pro Němce mluví prý i charakter, málo přístupný chauvinismu (!), pak jejich geografická poloha. Naprosto vyjímá Rakousko, jež prý ztratilo svůj význam v mezinárodním koncertu evropském, ač má ještě váhu jako — spojenec (!). »Bylo by komické, ale nikoli vyloučeno, že by iniciativy uchopilo se Rusko« (str. 490). Schlief skoro dobře uhodl, jen že iniciativa ta měla ještě daleko k založení federace evropské.

Společenství států bude však potřebovati nějakého statutu, který zase musí vytvořiti orgán, aby representoval federaci proti ostatním společnostem.

Dotyčný statut, toť mezinárodní právo, »právo společnosti států«, jež bude vznikati buď právem zvykovým, anebo jednotlivými smlouvami. Z těchto první musí býti »základní smlouva států«, jež dá základy federace. Orgánem pak stane se nutně stálý soudní dvůr (nyní již existující v Haagu), jenž by rozhodoval dle určitého processního řízení o právních sporech členů federace. Otázky vysoké politiky byly by vyloučeny a řešení jich cestou »moci« (válkou) dovoleno.

Schlief soudí, že by základní smlouva států po uplynutí lhůty byla zase jistě obnovena, ba, že by rozsah právních zájmů takového spolku vzrůstal na úkor otázek vysoké politiky, že by vzrůstal i počet členů, a tak docíleno aspoň příměří ve zbrojení a později i částečného odzbrojení.

Avšak přes to odporučuje i uvnitř federace »smlouvu o odzbrojení«, jež by vymezila každému členu-státu armádu dle počtu

obyvatelstva, jež by kázala sbořiti aspoň některé pevnosti a zakázala koncentraci větších oddílů. (Str. 463/64.)

Autorita federace zůstala by však vždy v hranicích nátlaku psychického, morálního. Jestli že by některý člen neposlechl, stojí proti němu celý spolek; mohli by s ním naložiti i dle zvyku válečného, kdyby sáhl ke zbrani, uložiti mu válečná břemena, zmenšiti jeho území atd. (Str. 321/2.)

Avšak v zahraniční politice nechť vládne zásada »volných dveří«. Může tedy i válčit s nečlenem: vždyť úplné odzbrojení beztak jest nemožné. A může také provozovati svoji zvláštní politiku koloniální.

V tomto ohledu neliší se Schliefův systém států od federace kreslené pacifisty. (Srov. Fried, c. d. str. 86 a násl.) Ba, tito se dokonce domnívají, že federace jest již tu, a že nezbývá, než vyplniti některé formality; ukazují při tom na krystallisační body této federace ve dvojspolku a trojspolku.

Když byla volána prvá konference míru do Haagu r. 1899, pacifisté jásali: a přece nedoufali v nic více, než v počátky této organisace světového míru (srov. Arnaud c. d. str. 13.). Jistě tušili, že se objeví opposice; však »uvědomělost civilisovaných národů nemůže se manifestovati jinak, praví Arnaud, než v zachování míru.«

Než nedočkali se ani počátků federace, z níž mělo se zroditi uskutečnění všech jejich ideálů.

Hle, v čem spočívá vlastní úkol pacifismu: Uvědomovati! Jsou si toho také předobře vědomi sami pacifisti i druzí přívrženci míru, stojící vedle hnutí.

V. *Úkolem pacifismu — výchova k míru.*

Tato zklamání, jichž dožily se již skoro uskutečněné snahy pacifistické, dala za pravdu názoru, jenž prohlašuje problém míru za otázku všeobecného ethického přerodu. Tak na př. Siotto-Pintòr hledí si vysvětliti dosavadní překážky míru, jež spočívají v domýšlivé suverenitě státní, ukazuje na překážky mravní, tkvící v názorech diplomatů, stoupenců militarismu a některých politických stran, dotýká se i překážek hospodářských a politických (osadnická politika, plemenné záští, upřílišený nacionalismus, touha po mocenském postavení vlád a národů, imperialismus atd.). Jest třeba, aby stát získal si schopnost chápati vzájemnou solidaritu států, spočívající na zájmech všeobecně platných a všelidských, aby získal si víru v autoritu bez nucení násilím, v autoritu mravní zvláště za hranicemi. Místo duše egoisticko-individualistické musí naše státy žíti duší kollektivní. (Srov. u Trakala v c. d. str. 77.)

Přirozeně, že dostavuje se otázka, zda možno již dnes mluviti o existenci těchto předpokladů míru mravních, ethických? Nezdar první konference míru r. 1899 jest asi nejlepší odpovědí. Tak si vysvětlíme odmítavý posudek Novikova, jenž pochybuje o jejich výsledcích i tehdy, kdyby bývala založila základy k mezinárodní organisaci, k federaci. Tato by nás bývala zastihla příliš ještě nepřipravený.

Cítili to až příliš dobře sami pacifisti; vidouce svoji opuštěnost, takže na IV. kongressu přiznávají se, že neočekávají uskutečnění evropské federace prozatím od hnutí mírového; lidstvo dosáhne cíle tužeb pacifických teprve tehdy, až pacifismus připraví půdu. Proto soudí právem Docummun, že eminentně praktickým dílem pacifismu jest propaganda. A to potvrzuje i názor z řad nepacifistických, že příprava veřejného mínění jest conditio sine qua non (Schlief).

Pacifismus — toť budoucnost. Jest tedy přirozeno, že chce získati tuto budoucnost sobě. Proto s největším úsilím obrací se k těm, jimž patří budoucnost, k mládeži. Chce obrátiti všechna ta mladá a citlivá srdce výchovou k míru.

Nechť naučí se nenáviděti špatnou minulost, nechť zvědí pravdu, čím krvácely dějiny lidstva, jak šlapána byla práva lidská, jak zotročován člověk! Od národních škol až po university budiž vyučování prodchnuto ideou míru! Hle, to jest první resoluce prvního kongressu r. 1889! A toto thema vrací se na každém kongressu opět a opět, upomínajíc na tyto otázky hned učitele všech kategorií, hned zas rodiče. Nový duch má provanouti lavicemi školními a zvrátiti dnešní učebnice. Vypisovány ceny na nejlepší učebnice, podávány rady, jak změniti dnešní osnovu vyučovací, kde přidati a kde zase ubrati. Udílí přátelské rady, aby nová generace učila se živým jazykům a moderním literaturám. Jak krásné to snahy: Učte se lásce k bližnímu, učte se ctíti v člověku celé lidstvo! Učte se ale také ctíti právo! Neboť již ve škole má rozhodnouti jen právo, třebas vysloveno bylo i mladistvými bojovníky práva. Zavádějte do škol rozhodčí soudy, jako se to již děje v Americe, leckde i ve Francii (v Guise-Aisne). A jak radoval se VIII. kongress, když dozvěděl se o mezinárodní korrespondenci studentstva celé Evropy! Bylo by třeba jen toto sblížení písemné nahraditi názorem přímým: a proto navrhuje se i výměna dětí. Tak nutno přirozeně vyvinouti sbratření národů.

Než nejen srdce, také rozum má promluviti ve prospěch míru. Universita a chladná věda nechť vštěpují jim v duši důkladné po-

znatky z práva mezinárodního, z dějin lidstva, učíce je vážiti si práva a lidskosti. Ba, tito největší z mladých měli státi již po boku pracovníkům na poli míru a práva.

A nemenší pozornost než mládeži věnuje pacifismus celé veřejnosti. Jest-li činnost pacifistická eminentně propagační, tedy v tomto ohledu jest to p r o p a g a n d a ještě v užším slova smyslu. Sem patří v prvé řadě velmoc veřejného mínění, t i s k. (Kongressy III., IV., VI., VIII. atd.) Jest-li na jedné straně tisk nepřátelský, militaristický, jenž rád zprávy pacifistické komolí, má státi proti němu tisk pacifistický, jednotně vedený. XI. kongress dokonce touží po pacifistickém deníku. A pacifistický tisk má okkupovati rodinu i školu.

Rozumí se samo sebou, že propaganda má dále pracovati i živým slovem a uchvátiti zároveň i oko. Tak vznikly celé řady přednášek, katalogy kreseb a pohledů, fotografické obrázky atd.

Celé davy mají býti strženy ideou míru v d e m o n s t r a c í c h, pořádaných společnostmi mnoha států najednou v den 22. ú n o r a — »den míru« — a 18. k v ě t n a na památku otevření haagské konference míru.

Intensivněji má prouditi propaganda v době parlamentních voleb a snažiti se, aby voličstvo volilo kandidáty, mající ve svém programu také mír, odzbrojení a rozhodčí soudy (II. a VII. kongress).

Že leckde byla tato propaganda účinna, jevily h r o m a d n é p e t i c e, podávané r. 1895 v případě Venezuely, representující více než dva milliony přívrženců míru jen v Anglii (Bul. VII. kongressu str. 31), petice společností skandinavských s 1 millionem podpisů a j. (Bul. VIII. kongressu 54/55).

Bylo by nesprávné odmítati pomocné ruky tak pilného spojence, jakým bývá ž e n a. Nebylo také ani jednoho kongressu, jenž by byl nevolal ženy všech zemí a všech národů k mírumilovné práci. Ženy mají nyní v ústřední kanceláři svoji sílu, a VII. kongress vyjednával již o ženskou mezinárodní unii míru.

Vůbec kdokoli jest odpůrcem militarismu, najde vždy útulek pod ochrannými křídly pacifismu. Nastalo tedy brzo sblížení s d ě l n i c t v e m. »Bída proletariátu jest vázána z velké části, ne-li výlučně, na rozvoj militarismu,« prohlásil XI. kongress. Návrhy na spojení s dělnictvem, jež jsouc organisováno, znamenalo pro pacifismus moc prvého řádu, vyskytaji se již od III. kongressu. Skutečně, obě strany se v tomto bodě velice účinně podporují.

Abych ukázal plnost snažení pacifistického, tedy zmiňuji se ještě o bezvýsledných debattách o m e z i n á r o d n í ř e č i od kongressu

VI. až do XIII. (esperanto či latina?); o museu míru a války, projektovaném na IV. kongressu a uskutečněném Blochem — má podati dokumenty pro prospěšnost odzbrojení; o projektované mezinárodní akademii věd a umění (XI. kongress), o akademii míru.

Nesmířitelně stojí pacifismus proti všemu, co příčí se jeho zásadám: proti souboji (kongress VI.—IX.), proti trestu smrti (VI. kongress). Sleduje vždy upiatě svoje cíle, jinak ale stojí nad stranami.

Slyšeli jsme již výtku Schliefovu; přivodily ji asi některé návrhy, jež chtěly dociliti souhlasu s vyznáními křesťanskými. (Návrh Howardův na III. kongressu však zamítnut.) Za to X. kongress (Bul. str. 98.) varuje missionáře, aby zdržovali se jakýchkoli skutků, které by mohly přivodit válku; a také obrácení křesťané — domorodci nemají se pro své obrácení vymykati vlastní vládě a dávati se pod diplomatickou ochranu cizích národů křesťanských.[1] Pacifism nezná jiného náboženství než svého. A tomu také věnoval XIII. kongress »modlitbu míru«.

Podobně i parlamenty mají sloužiti myšlence míru, ale nikdy nesmí pacifismus pracovati pro strany politické. (Kongressy III. a IV.)

»Státi nad stranami, jednati taktně a umírněně, vyhnouti se stranickosti, mělo by býti heslem politiky přátel míru. A právě tak nutno chovati se k církvím, svobodnému zednářství, socialismu atd.« (Björklund, c. d. str. 51.)

Taková jest dnes cesta, kterou kráčí pacifismus za svým cílem, snaže se v prvé řadě vychovati národy pro ideu míru, jehož základem musí býti právo. A kráčí při tom v řadách pevně semknutých.

Proto není snad od místa zmíniti se ještě o organisaci přívržencû míru.

VI. *Organisace hnutí mírového.*

Jestliže jsme se dosud zabývali vnitřní stránkou hnutí mírového, jest třeba nyní obrátiti náš zřetel na povrch hnutí, na proud mass, jež dávají se vésti jakožto armáda míru heslem: Válku válce!

A jako dříve bylo lze sledovati vývoj myšlenkový do hloubky, tak nyní zase poznáme, jak hnutí roste stále do šíře.[2]

---

[1] Srovn. též, co shrnuje o poměru náboženství a pacifismu Björklund c. d. str. 64 a násl.

[2] Omezuji se na popsání snah míru pouze stručné, a to jen v dobách nejnovějších.

Jakmile byl blíže definován pojem mezinárodního práva, musily se přirozeně dostaviti tužby po trvalém míru. Stalo se to dílem de Groote-ho De iure pacis et belli r. 1625. Než uplynula skoro celá tři století od tohoto vědomého uznání práva mezinárodního, aniž by lidstvo zastavilo se na vražedné cestě válečné. Touha po míru jest tu vždy dokumentem slabosti a vyčerpání, jež nedovolují na jistý čas válčiti. Než doba míru jest pak vždy přípravou k novému, ještě vzteklejšímu válčení.

Dílo Groote-ho vzniklo jako vědecký pendant k plánu Sully-ho a Jindřicha IV. křesťanské republiky evropských států proti Rusům a Saracenům (Turkům). Obě tato díla zůstavena věkům příštím ...

Doba císaře Napoleona I. byla by málem přinesla »Spojené státy francouzské«, jsouc tak odstrašujícím příkladem budoucnosti: systém států bude jen tehdy možný, nebude-li jeden národ vládnouti nad všemi ostatními, nýbrž budou-li všichni kulturní národové rovnocenní.

Avšak komu napadly kdy takové myšlenky? Ex professo zabývají se jimi jen filosofové a theologové. Byli již z počátku jmenováni: Abbé Castel de Saint Pierre (1714), Kant (1795), Herder (Briefe zur Beförderung der Humanität) vedle jiných menšího jména.

Vídeňský kongress, zasednuvší r. 1815 k revisi Evropy, zrodil »Svatou allianci«, jež měla chrániti evropský mír, ba dokonce theoreticky pokládal za možné vymeziti mezinárodní sféru každého státu vzájemným dohodnutím, takže by mohla býti odstraněna válka. Zatím však příšera její seděla již za těchto debat mezi mírumilovnou společnosti kongressu, značíc tak další budoucnost.

Než idea míru ještě téhož roku slavila své narozeniny v širších vrstvách, třebas neofficielních. Vyrůstá z kruhů nábožensky vznícených, u Kvakerů amerických, již založili r. 1815 první společnost míru v New Yorku. Hle, myšlenka nového světa! A americké společnosti tak se množily, že r. 1828 se sjednotily ve veliké American Peace Society.

Z Ameriky přichází organisace do starého světa, nejdříve do Anglie, kde r. 1816 založena v Londýně »Peace Society«. R. 1830 roste první společnost na kontinentu, v Ženevě, již přátelsky vítal — Fridrich Vilém IV. Tak tedy béře se hnutí mírové ze západu na východ. Na západě také nejdříve se organisuje pevněji.

Anglii náleží první kongress míru r. 1843 v Londýně, který však — to je charakteristické — má ráz národnostní.

Než i mezinárodní organisace se dostavila. Přináší ji bouřlivý rok 1848, a Brussel hostil tento první mezinárodní kongress míru; r. 1849 následuje druhý v Paříži.[1] Tehdy poprvé jest zastoupena také říše německá. Ještě třikráte shromáždili se tehdejší pacifisti, aniž by mohli zaznamenati nějaký úspěch praktický, a tak končí se první řada mezinárodních kongressů. Zastanci míru pracují více doma, a činnost jejich viděti nejlépe v návrzích parlamentních. (Srov. Fried, c. d. str. 236. a násl.)

Avšak prakticky málo pomáhalo, že pacifismus odvolával se k autoritám, jako byl v. Humboldt, Gladstone, Virchow, F. A. Lange; později i na právníky, jako byli již mnozí jmenovaní vedle Bluntschliho.

Než přece mnoho se mění. Jsou-li první pacifisti »apoštoly míru«, toužíce po »věčném míru, sbratření lidstva, křesťanské morálce« a směšujíce tak náboženství s ideálem politickým (vždyť pacifismus rodí se v Americe z kvakerství a v Anglii z puritanství!), emancipuje se po letech padesátých hnutí mírové, jsouc podporováno vědou. Jako přechod jeví se tu kongress filosofů v Praze r. 1868, jenž touží všemi prostředky mravnosti a práva odstraniti válku z dějin lidstva.

Snahy vědy práva mezinárodního vrcholí se tou dobou v plánu konstitučního státu, jak jej navrhl Bluntschli.[2]

Než správně podotýká Schlief, že cokoli tehdy zplodila věda, nemělo schopnosti životní, protože to byly věci na tehdejší poměry nemožné. Ba, tak snadno si vysvětlíme, že pacifismus musil ve svých dějinách zaznamenati i odpadlictví. Mezi odpadlíky našli bychom »slavné« lidi, jako na př. Napoleona III. a v. Moltke-ho.

(Dokončení.)

---

[1] O ceně těchto kongressů podává typický doklad řeč V. Huga r. 1849, též česky vydaná (Památná řeč V. Huga).

[2] Ostatní literaturu právní viz u Trakala, c. d. str. 71.

Výroba skleněných perel v severovýchodních Čechách.

Příspěvek k poznání domáckého průmyslu českého.

Napsal Karel Kverka. (Pokračov.)

Z plechu je také miska na hotové perle, zvaná »kaltán«. Cena kahance a kaltánu je K 1·30. Nezbytný je pro perláře nůž, jímž perle odřezává: nůž perlářský za 70 h. Je to širší pruh ocele oboustranně broušené a zasazené v dřevěnou rukojeť. Nůž nutno častěji brousiti. Hotové perle nejsou stejné velikosti, prosívají se tedy, čili třídí na zinkových sítech. Síta taková jsou tak zařízena, že je lze z lubu vyjmouti a střídati. Otvory jejich odpovídají velikosti perel dle určitých čísel — millimetrů. Sklo, jehož se užívá, je buď sodnaté nebo olovnaté, vždycky však snadno tavitelné. Naši mistři objednávají je nejvíce od firmy S. Reich & Comp. v Kyjově na Moravě nebo od firem: Jos. Riedel, Glasfabrik, Příchovice. Polubná, Carl Riedel, Josefodol-Maxdorf.

Sklu těchto 2 bratří říká se u nás všeobecně »horské«.

Sklo vychází z továren v podobě 1½ m. dlouhých tenko- nebo tlustostěnných rour v celých svazcích. Platí se dle váhy: na perle menší, tenkostěnné 1 kg. za 1 K 8 h, na perle větší, »masité« rourky 1 kg. 1 K 50 h.

Z těchto rour »táhnou se« rourky slabší a tenčí, dle toho, která »čísla« perel z nich budou. Na 1 kg. připadá 5 »kanonů«, t. j. 5 rour ne vždy 1½ m. dlouhých a z 1 kanonu, který se čítá za 24 h, vytáhne se obyčejně sto »párků«, tenkých, asi 30 cm. dlouhých, k foukání perel připravených »hůlek« na číslo 0, t. j. na perle velikosti 3 mm.

Od vytažení 1 kanonu platí se 22 h, od vytažení 1 kg. skla surového 1 K 40 h. Kupuje-li však někdo sklo již »vytažené«, platí za 1 kg. 3 K 48 h.

3½ kanonu skla stačí obyčejnému, průměrnému perláři na týden; vyrobí z nich asi 18.000 perel různých čísel v ceně 8 K 10 h, takže jeho výdělek týdenní je dle tohoto rozpočtu:

za sklo	84 h	za 18.000 perlí	810 h
od vytažení skla	77 h	Čistý výdělek	573 h
petroleje za	76 h	Příjem	810 h
Vydání	237 h	Vydání	237 h

Čítejme stravu za týden na 4 K, zbývá na vše ostatní 173 h týdně! Takový je dnešní stav! Bývalo i »lépe«.

Způsob výroby. Perlář vezme tentou »hůlku« skleněnou a jedním koncem vnoří ji do plamene, stále jí ovšem otáčeje, aby stejnoměrně se nahřála. Potom přiloží k druhému konci ústa a vžene ústy rourkou vzduch, čímž na zahřátém konci vytvoří se kulička. Druhým proudem vzduchu profoukne se dirka v ní; potom vyjme rourku z plamene a podrží ji s vyfouknutou perlí v levé ruce, co zatím ihned do pravé uchopí novou rouru a zase na té vyfoukne jednu perli. Když tato je hotova, vloží studený konec její do úst a z prvé rourky hotovou perli nožem odřízne do kaltánu, aby ihned potom vyňal rourku z úst a držel ji v levé ruce, než opětně na prvé rource vyfoukne perli druhou! Věc jde velmi rychle. Za hodinu dovedný dělník vyfoukne perlí č. 0 až 600, prostřední asi 400.

Průměrně spotřebuje se na 1000 perlí 10 »párků« skla a za 2 h petroleje. 10 párků stojí 4 h.

Dle dovednosti dělníkovy trvá výroba 1000 perlí menších čísel nejdéle 3 hodiny, ovšem, tu je dělník velmi zdlouhavý a poslední hodiny pracovní nejméně vydatné. Jsou perláři, kteří týdně vyrobí 20—25 tisíc různých čísel, ba, znám jednoho, který i 50 tisíc vyfoukal, takže na den 9 tisíc připadalo.

Druhy výrobků. Naše perle, nebarvené, průhledné, nazýváme obyčejně »surovinou«, která se teprve musí barviti. Dělají se obyčejné, mačkané, těžké a oblévané. Z obyčejné perle smáčknutím ji třemi prsty (břišky posledních článků), jakmile ji z plamene vyndáme, obdržíme perli mačkanou. Musí-li se obě dirky každé perle nad plamenem uhlazovati, aby od řezu nožem na nich nebylo drsných okrajů, máme hotovou perli oblévanou. Perle, jsouce duté, snesou veliký tlak, ale těžké neobyčejný. Oblévání děje se pomocí háčku. Že práce u tohoto druhu je zdlouhavější a že i ceny za ně jsou větší, rozumí se samo sebou, jak ukážeme v dalším.

Pracovní doba. V létě začíná se od 6—12 h. dop. s čtvrthodinovou posnídávkou, v zimě od 7. ráno; odpoledne od 1. do 8—10 večer se čtvrthod. přestávkou na svačinu a 1hodinovou večeří. Pracuje se do soboty, tedy 5 dnů v týdnu. V sobotu se »odvádí« práce. Dělníci v uzlíčkách přinášejí své perle k mistrům-obchodníkům.

u nichž si je třídí na sítech shora popsaných dle čísel. Prodávají je však na počet tisíc, což děje se následovně. Odpočítá se 500 perlí a vloží se do misky vah kupeckých, na druhou misku vkládají se už nepočítané perle, až uvedeny jsou obě misky v rovnováhu. 500 perlí z prvé misky vhodí se do perel misky druhé a na prázdné se vyvažuje 1000 novým tisícem atd. Jednotlivé zbytky stové odpočítávají se odhadem.

Čísla perlí jsou od 00—18 atd. dle millimetrů:

číslo 00	měří 2 mm	číslo 6	měří 6 mm
» 0	» 3 »	» 7	» 6½ »
» 1.	» 3½ »	» 8	» 7 »
» 2	» 4 »	» 9	» 7½ »
» 3	» 4½ »	» 10	» 8 »
» 4	» 5 »	» 11	» 9 »
» 5	» 5½ »	atd. po 1 mm.	

32 tisíce perlí č. 0 váží 27 dkg. 2 g., 10 tisíc čísla 4 27 dkg. 7 g.

Dělník průměrně denně vyfouká perlí:

Číslo	obyčejných	mačkaných	těžkých	Poznámky
0.	4.000	3.000	2.000	Čísla 1, 2, 3, 4 těžkých se zřídka kdy volí.
1.	4.000	3 000	—	
2.	4.000	3.000	—	
3.	3.000	3.000	—	
4.	3.000	2.500	—	

Spotřeba skla na 1000 perlí

číslo 0 = za 4 h
» 1 = » 4 h
» 2 = » 5 h
» 3 = » 6 h
» 4 = » 6 h

Spotřeba petroleje na 1000 perlí průměrně:

na číslo 0 = za 1·6 h
1 = » 1·6 »
2 = » 1·6 »
3 = » 2·2 »
4 = » 2·5 »

Počítáme-li, že dělník perlářský, dovednější, vyfouká za 1 den 5000 perel po 28 h tisíc, a čítáme-li za sklo 20 h, za petrolej 8 h, zbývá mu denního čistého výdělku při obyčejných perlích 1·12 K,

při mačkaných 1·28 K a při těžkých 1·44 K. K tomu sluší připomenouti, že téměř napořád foukaji se perle obyčejné a jen výjimečně mačkané a těžké.

Také se vždycky všecka čísla nevyrábějí, na př. v roce 1905 se nejvíce foukala čísla od 0 do 13.

Kdysi foukaly se tu také perle t. zv. černé, z černě barevného skla. Brzo však tato móda zanikla.

Ceny perlí.

Dělníci kupují si od mistrů sklo, na mistrových sítech si perle třídí, ale nejsou nikým a ničím vázáni některému mistrovi perle prodávat ustavičně. Tu vládne úplná volnost, zcela odlišná od faktorací jiných odvětví průmyslu domáckého. Každý týden v sobotu, nebo jednou za 14 dnů scházejí se dělníci u mistrů-obchodníků, kde se perle »přijímají« a dělnictvo hned vyplácí.

Byly doby, kdy slušně ceny vypadaly, dnes průmysl ten živoří.

Přehled cen perlí.

Číslo	Obyčejných roku																			
	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905
	haléřů																			
0	28	28	28	30	30	30	32	34	**38**	**38**	34	30	30	30	32	**42**	**46**	36	28	28
1	30	30	30	32	32	32	34	36	**40**	**40**	34	30	30	30	34	**44**	**48**	38	30	30
2	34	34	34	34	34	34	36	38	**44**	**44**	36	34	34	34	36	**46**	**50**	40	32	32
3	36	36	36	36	36	36	38	40	**48**	**48**	38	36	36	36	40	**50**	**54**	44	34	34
4	38	38	38	40	40	40	40	44	**52**	**62**	42	38	38	38	44	**54**	**48**	48	36	36
5	40	40	40	44	44	44	44	48	**56**	**56**	48	42	42	42	48	**58**	**62**	52	40	40
6	44	44	44	50	50	50	48	52	**60**	**55**	54	50	50	50	52	**68**	**70**	60	45	45
7	50	50	50	55	55	52	52	60	**66**	**66**	60	55	55	55	56	**78**	**78**	68	50	50
8	55	55	55	60	60	60	60	68	**72**	**72**	66	60	60	60	62	**85**	**85**	75	55	55
9	60	60	60	65	65	68	68	78	**80**	**80**	72	65	65	65	68	**90**	**98**	82	60	60
10	70	70	70	70	70	70	78	88	**90**	**90**	80	75	75	75	78	**100**	**110**	100	70	70
11	80	80	80	80	80	80	88	100	**110**	**110**	90	85	85	85	88	**110**	**120**	110	80	80
12	100	100	100	100	100	100	110	115	**120**	**120**	100	95	95	95	108	**120**	**130**	120	90	90
13	120	120	120	120	120	120	120	125	**130**	**140**	110	105	105	105	120	**140**	**140**	130	110	110
14	140	140	140	140	140	140	150	**160**	**160**	**160**	130	120	120	120	140	**160**	**160**	140	125	125
15	160	160	160	160	160	160	175	**180**	**180**	**181**	150	135	140	140	160	**180**	**180**	150	140	140
16	180	180	180	180	180	190	200	**210**	**220**	**220**	180	150	160	160	180	**210**	**220**	180	155	155
17	200	200	200	200	200	230	260	**260**	**260**	**260**	210	200	200	200	220	240	**260**	230	170	170
18	240	240	240	256	250	280	**300**	**300**	**300**	**300**	260	280	**300**	**300**	**300**	280	**300**	280	220	202

Z uvedené tabulky vyčte čtenář nejen »slušné« ceny, ale hlavně »sedm hladových let«. Při tom podotýkám, že ceny mnohdy v roce několikrát se měnily, jak barometr-obchod ukazoval.

Neustálenost, rozháranost hospodářská více vynikne, naznačíme-li si postup cen tímto diagramem:

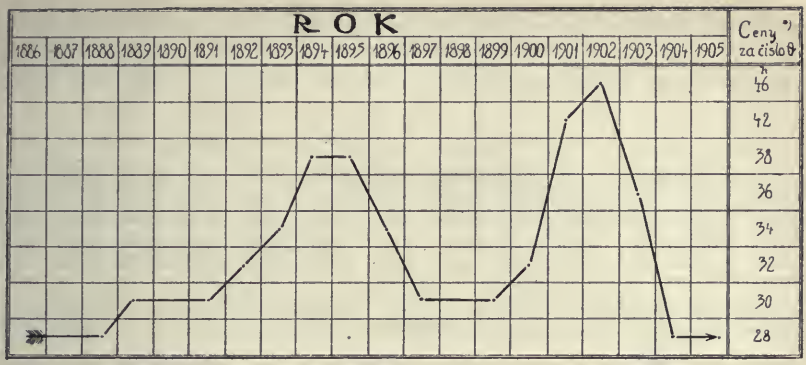

V dnešní době nastává krise, jaké nebylo. Jsou mnohé příčiny toho. Jednou z nejzávažnějších bude přílišné, skoro jako přes noc, rozmnožení periářského dělnictva po úrodných létech 1901 a 1902. Tehdy »foukal« kde kdo byl: od 9tiletého školního děcka až po některé obecní starosty, kteří, zejména v horských víškách, v zimní době foukali »pecky«.

Uvedli jsme napřed počet dělnictva dle sčítání z r. 1905. Před léty 1900 nebylo ani polovice tohoto dělnického čísla.

Ceny mačkaných a těžkých, až na nepatrné výjimky, jsou stejné a stoupají o 8—12 h na tisíci proti cenám perlí obyčejných.

K některým mistrům-obchodníkům chodí »odvádět« dělníků až 150. Znám mistra, k němuž z 15 osad odvádějí perle!

Na tak rozsáhlém obvodě by mistr nestačil, pomáhá mu tedy starší, dovednější dělník na periferii okrsku: má mistrovu filiálku, t. j. kupuje pro mistra od dělníků perle v téže ceně jako mistr a za odměnu obdrží z každého koupeného tisíce 2—4 haléře. Dělníkům se tím ušetří mnohdy daleká cesta k mistrovi!

Mám po ruce záznamy o obnosech, jež byly dělníkům za perle zaplaceny a z nichž snadno se vyčte buď úvěruschopnost nebo i majetnost takového mistra.

S kolika procenty výdělku pracují, nelze zjišťovati ani uváděti. Kam a komu oni prodávají, o tom dále.

Poměrně nejvíce prodají dělníci v prosinci a listopadu, což je také známkou, že v té době je dělníků na počet nejvíce. V létě a příhodný čas jarní i podzimní mnohý jsa majitelem kouska půdy, tuto

*) Týká se perlí obyčejných.

Jeden mistr-obchodník vyplatil dělníkům:

Rok	Měsíc												Úhrn K	Průměr K
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.		
	korun													
1900	1780	1860	2300	2150	2050	2030	1800	1590	2030	3450	**3800**	**4100**	28.940	2411
1901	3900	3720	3360	3200	3580	3820	2990	2680	2900	3450	**3950**	**4520**	42.070	3505
1902	2260	2540	3250	2840	3600	3790	3600	4550	4300	4950	**5200**	**5750**	46.630	3885
1903	3440	**4430**	3736	3784	3198	2641	4027	3943	2445	2872	**4371**	3354	41.152	3430
1904	2750	3230	3500	3100	3400	3800	2900	3900	3950	4280	**4820**	**5350**	44.980	3748
Úhrn	14130	15780	16146	15074	15739	16081	14317	16663	15625	19002	22141	23674	203.772	
Prům.	2826	3156	3229	3015	3128	3212	2863	3333	3125	3800	4430	4615	40.754	

obdělává, za to v zimě »z dlouhé chvíle« i jinak zámožní do »pecek« se pustí a tak konkurenci zveličují.

V těchto 5 letech vydalo se za I.—VI. měsíc 92.950 K

za VII.—XII. měsíc 110.822 K, tedy
za II. půlletí vydalo se o 17.872 K více.

Počítáno měsíčně, objeví se, že v I.—VI. měsíci průměrně se vydalo měsíčně 15.491 K, v VII.—XII. 18.470 K.

Naši mistři-obchodníci skoupené perle hromadně pak ještě třídí a balí do bedniček as 5 kg., jež zasílají poštou na určité obchody vídeňské, do Německa, Paříže, Londýna, ba i do Ameriky.

Tyto cizozemské firmy perle barví a potom jako obchodu schopný »artikel« vydávají na trh světový.

Číselný rozsah našeho obchodu. Počítáme-li průměrně na 1 většího mistra-obchodníka 40.000 K ročně, vydá 9 těchto mistrů na 360.000 K, vedle 33 mistrů malých, kteří aspoň polovinu vydají jako mistři větší. Smíme se tedy odvážiti k tvrzení, že náš průmysl perlářský ročně representuje půl millionu K.

Podrobné číslice to ukáží.

1 perlář za 1 den vyr. prům. 4 tisíce perlí po 45 h[1] v prům. ceně 1·80 K
1000 perlářů » 1 » » » 4 mill. » » 45 » » 1800·— «
1000 » » 250 dní » » 1000 » » » 45 » » 450.000·— »

Zajímati zajisté budou bližší údaje o spotřebě skla a petroleje do roka: čítáme-li, že se průměrně na vyfouknutí

[1] Počítám průměrnou cenu z tabulky cen perlí, a to čísel 0—6 z let, kdy tato byla nejvyšší, ale také z let, kdy klesla nejvíce.

1000 perel od 0—6 čísla potřebuje za 5 h skla, obdržíme do roka sumu 50.000 K; spálí-li se k 1000 perlím za 1·9 h petroleje, činí roční spotřeba jeho 19.000 K, úhrnem suroviny ročně za 69—70 tisíc K!

Čistého výdělku 1000 perlářům zbývá ročně kolem 380.00 K, tudíž na 1 perláře roční průměrný výdělek 380 K, denní 1·04 K.

Že nejsou poměry všude na vlas stejny, ukazuje následující tabulka, která počítána na základě vlastních osobních šetření.

Na Zdobíně r. 1905

pracovalo	v	6	rodinách	po	1	dělníku;	vyrobili	týdně	120	tisíc	za 40 K
»	v	5	»	»	2	dělnících;	»	»	155	»	» 50 »
»	ve	12	»	»	3	»	»	»	615	»	» 192 »
»	ve	3	»	»	4	»	»	»	210	»	» 65 »
»	ve	3	»	»	5	»	»	»	250	»	» 80 »
»	v	1	rodině	»	7	»	»	»	110	»	» 35 »
pracovalo v 30 rodinách				86		dělníků;	vyrobili	týdně	1460	tisíc	za 462 K

Poznámka: V předu uvedená tabulka o počtu rodin perlářských udává číslo 41 a nyní máme pouze 30. Zdánlivá nesrovnalost pochází odtud, že z mnohých (11) rodin chodí dělníci pracovati k sousedovu stolu, ani sami stolu nemají anebo místem pro něj nedisponují. Týká se to zejména mladších, svobodných dělníků.

Také v počtu týdně vyrobených perlí i v ceně jsou rozdíly dle dovednosti, velikosti čísel a pracovní doby. Liší se tedy matematický průměr od skutečnosti najisto! Neníť dovednost všude u všech táž. Dnešní staří dělníci jsou vesměs vyučeni za 3—4 roky, ale mládež ať školní nebo škole odrostlá »fouká« perle třeba za 2—3 měsíce. Že tyto výrobky jsou do opravdy »secesní«, forem všelijakých, každý uvěří. Mnozí z mistrů »vyučí« tím dříve, čím více učedník od učení zaplatí: 20—30 zl. za 2—3 měsíce učení. Dobře se vyjádřil starý již 65 roků perlář Kynčl: »Ti mladí, holečku, nedovedou foukat, oni foukají plíce; já to už dělám (»řemeslo«) 50 let, a nikdy jsem nestonal!«

Vysoké ceny v létech 1901 a 1902 způsobily, že kde kdo »foukal« a nastal neuvěřitelný nedostatek dělnictva zemědělského i dorostu učňovského v řemeslech. Tehdy také ale ukázal se i mravní úpadek naprosto nevzdělaného dělnictva: bylo peněz, bylo všeho hojnost a na budoucnost — nikdo nepomyslil. Jen několik pořádných rodin pomohlo si nejen od dluhů, ale i k malému kapitálku. Mládež, jako všude, vynikala i tu, starými nejsouc nijak omezována: papirosy, pivo, víno, kořalka, zábavy taneční, noční toulky a život, to vše dovršilo jeho mínění o tom, »co na tomto světě užije, to že má«.

Nejsou řídky případy, že 19—20letý mladík odcházel, jsa již otcem rodiny, se svým děvčetem »na samotu«, t. j. jak se tu u nás říká, »vezmou se« bez notára, bez farára.

Chovám záznamy, které svědčí o zručnosti nevšední. Na př. jeden 16letý mladík za 14 dnů spotřeboval 2 kg. skla za 3 K, 5 láhví petroleje za 2 K a nafoukal:

perli č.	9 = 4700	po	70 h = 328 h
»	»	10 = 3700	»	95 » = 352 »
»	»	11 = 3000	»	105 » = 315 »
»	»	12 = 3500	»	125 » = 438 »
»	»	13 = 1200	»	145 » = 174 »
		16.100 perlí		za 1607 h

Kdyby byl foukal čísla 0—6, zajisté že by jich nafoukal více než jednou tolik.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Bezvýsledné jednání kvotových deputací o úhradě společných nákladů — Účinek nových obchodních smluv na naše národní hospodářství — Stoupající příjmy železných drah — Nové alpské dráhy a přístav v Terstu — Ručení železnic za volbu cesty dopravní — Nová akce vlády k hospodářskému zvelebení Dalmacie — Celní válka se Srbskem.

Po dvouletém mezidobí sešli se 5. července zástupcové zákonodárných sborů obou polovin říše, aby rokovali a dohodovali se o poměru, v jakém oba státy mají nésti náklad na společné věci jednak od 1. července 1906, jednak za období od 1. června 1905 do 1. července 1906, pro něž hrazeny společné náklady zálohami proti dodatečnému sčítování. Krátkou byla tato konference sedmičlenných výborů kvotových deputací. Souhlasu o poměru příspěvkovém ovšem nedocíleno. Konference byla poněkud zajímavou ve dnech bojovné nálady před Litavou a za Litavou platonickou smířlivostí a vzájemnými poklonami předsedů obou deputací, starého Chlumeckého a starého Szella. Szell rozplýval se v projevech citů bratrství, jež prý občanstvo obou polovin říše k sobě poutají a velebil starého Chlumeckého jako jednoho z otců vyrovnání z r. 1867. Chvalozpěv nad otcovskými zásluhami starého rakouského politikáře o tohle vyrovnání plynul Szellovi, jako vůdci Maďarů, zajisté ze srdce. Ale nehledě k citovému rozechvění, jež zmocnilo se vlastně jen těch dvou starých pánů, rozešli se účastníci konference stejně moudří, jako se sešli, a stejně neústupní. Dohoda o srovnalý klíč pro společné výpočty ani o krok nepostoupila. Referent rakouské deputace Schwegel prohlásil, že naše říše nemůže ustoupiti od požadavku, aby kvotový klíč na deset let ustanoven byl dle počtu obyvatelstva ve státech předlitavském a zalitavském, tedy v poměru 57·6 : 42·4. Také dosavadní společenství, pokud jde o užití celních příjmů na společné věci, může zachováno býti jen tak dlouho, pokud společenství v ostatních hospodářských a politických oborech v dosavadní míře nebude rušeno. Uherská deputace naproti tomu ani o krok neustoupila od návrhu, aby dosavadní příspěvky $66^{40}/_{49}$ a $33^{3}/_{49}\%$ byly na důkaz bratrských citů, jež víží k sobě obě poloviny říše, i na dále placeny. Poměr tento převyšuje prý vlastně již hospodářskou sílu Uher a dolehne na Uhry ještě tíživěji, až společná vydání připravovaným zvýšením břemen vojenských vzrostou.

Přes to prý Maďaři jsou ochotni v zájmu parlamentního vyřízení kvoty, na něž velký důraz kladou, vzíti na sebe oběti dosavadního poměru příspěvkového. Naproti tomu jest pro ně návrh rakouské deputace, aby příspěvky rozvrženy byly dle počtu obyvatelstva, naprosto nepřijatelným. Poslední období světového obchodu mělo na státy průmyslové příznivější vliv, než na státy agrární a národní hospodářství říše uherské nevyvíjelo se proto lépe, než v průmyslové Cislajtanii.

Konference po vzájemných komplimentech se rozešla a maďarské hospodářství v rakousko-uherské monarchii v otázce kvoty do poloviny r. 1907 zase uhájeno. Císař, dle jedněch theoretiků veřejného práva jako absolutní vládce říše ústřední, dle druhých opět, kteří podřízenost obou států pod nějakou vyšší moc popírají, jako rozhodčí soudce stanovil rozhodnutím z 20. července 1906 na dobu od 1. července 1906 do 30. června 1907, jakož i na minulé, dosud zálohami kryté období od 1. července 1905 do 30. června 1906, ve smyslu požadavku Maďarů, aby jako v letech předchozích po úhradě 2% celkového nákladu z uherské státní pokladny (ve smyslu zákona z 8. června 1871 po přivtělení Vojenské Hranice Uhrám) Předlitavsko platilo $66^{46}/_{49}\%$, země koruny Uherské $33^{3}/_{49}\%$. Od r. 1900, kdy tento kvotový poměr nabyl platnosti, do 1905 platil na společné věci, to jest v podstatě na společnou armádu jeden obyvatel Předlitavska 5·45, 6·43, 6·35, 6·55, 6·88, 6·11 korun, jeden obyvatel zemí koruny Uherské 3·91, 4·58, 4·52, 4·66, 4·95, 4·33 korun. Rozdíl mezi rakouským a uherským návrhem kvoty činí as 8% čili 25 mil. korun. V r. 1905 rovnala se kvota naše 166·9 mil. K, kvota Uher 87·5 mil. K. O skutečném hospodářském zatížení obou polovin říše z tohoto bratrského společenství lze si ovšem učiniti správný obraz jen na základě rakousko-uherského vyrovnání, jehož obsah jest dosud nejistý a k němuž obě vlády právě se připravují.

Účinek nových obchodních smluv na naše národní hospodářství osvětlují povšechně, ale zatím ne dosti spolehlivě úřední měsíční statistické přehledy o zahraničném obchodu rakousko-uherského celního území v r. 1906. Pro obtíže, jež statistickému zpracování vzešly jednak tím, že v platnost vstoupil nový rozšířený seznam zboží, jednak z nesnadného zjišťování cen obchodních pro jednotlivá zboží, zdrželo se značně vydání těchto výkazů za březen a duben, tedy za první dva měsíce nového celního režimu. Výkazy nad to nepodávají srovnání s rokem minulým, poněvadž nové roztřídění zboží toho nedopouští. Přece však jest možno srovnáním se souhrnnými daty roku loňského učiniti si povšechný obraz o naší bilanci mezinárodní. Dovezeno bylo v březnu za 159·7 mil. K (loni za 194·6), v dubnu za 163·7 mil. K (loni za 179·1). Vyvezeno bylo v březnu za 162·9 mil. K (loni za 182·8), v dubnu za 179·2 mil. K (loni za 169·8). V prvních čtyřech měsících roku letošního dovezeno bylo za 835·2 mil. K (loni za 724·5), vyvezeno za 741·8 mil. K (loni za 629·6). Passivum obchodní bilance činí takto letos 93·4 mil. K, loni 94·9 mil. K. Vzestupný vývoj vykazuje vývoz cukru, výrobků zvířecích (vajec, kožích a usní), zboží textilního. V celku udržuje se vývoz průmyslového zboží na úrovni roku loňského se slibným vzestupem v jednotlivých odvětvích. Naproti tomu silně klesá v novém celním režimu vývoz

obilí a dobytka jatečního a tažného. Rovněž v dovozu obilí a dobytek vykazují značný pokles. Naproti tomu dovoz průmyslových výrobků udržuje se na úrovni loňské, a jen v některých skupinách (papír a papírové zboží, nástroje a hodiny, zboží konfekční, kaučuk, zboží kamenné a železné) znamenati lze mírný sestup v dovozu. Mimořádné poměry v posledních měsících minulého smluvního období, shon k využití starých příznivějších cel pro některé druhy zboží a okolnosti shora uvedené nedovolují ovšem ještě bezpečněji vystihnouti kontury naší obchodní bilance za nového celního režimu.

Tyto celkem příznivé výsledky naší mezinárodní bilance provázeny jsou stoupajícím výnosem daní a vzrůstem dopravních příjmů drah státních i soukromých. Potěšitelný rozvoj vnitrozemských hospodářských poměrů obráží se v těchto skutečnostech, jak s uspokojením ministr financí Korytowski při debatě o rozpočtovém provisoriu v poslanecké sněmovně konstatoval. V prvním pololetí r. 1906 zvýšily se proti loňskému roku příjmy Jižní dráhy o 6 mil. K, Severní dráhy skoro o 5 mil. K, společnosti státních drah o 2 mil. K, Severozápadní dráhy rovněž as o 2 mil. K, státních drah o 11·8 mil. K. Přes tento vysoký vzrůst příjmů státních drah není ovšem pro nejbližší leta valně naděje na zlepšení jich výnosu. Základní kapitál státních drah činí kol 2·7 milliard korun a výnos jich rovná se jen as 2·78% zúročení, takže stát musí k zúročení a amortisování kapitálů investovaných hodně připlácetí. Sestátnění Severní dráhy císaře Ferdinanda sotva bude míti příznivý vliv na zlepšení celkových výsledků hospodářských státních drah. Nové alpské dráhy pak budou v nejbližších letech těžkým břemenem státní správy železniční.

Význačná trať těchto drah Assling—Gorice—Terst otevřena byla dopravě 20. července t. r. Nehledě k části Taurské dráhy, jež spojiti má v r. 1908 Terst s attrakčním územím nejzápadnější části mocnářství a s jižním Německem, jsou Alpské dráhy většinou hotovy a bude na nich ještě letos vozba zahájena. Slavnostní otevření uvedené trati v druhé polovici července nebylo kaleno vzpomínkami na obrovské překročení rozpočtu při stavbě alpských drah. Skeptické výhledy o rentabilitě těchto drah rovněž zatlačovány byly do pozadí nadšením nad velkolepým dílem rakouských techniků, nad tratí s osmi- a šestikilometrovými tunely, krásnými kamennými mosty, skýtajícími úchvatné pohledy krajinné, s bezpečnostními přejezdy a podjezdy tratí na křižovatkách silnic a cest, s úhlednými a nádhernými budovami nádražními, zvláště v Terstu, v jehož nádraží poprve v Rakousku zřízeny jsou lázně pro cestující.

Snahy o docílení druhého železničního spojení s Terstem datují se již asi od r. 1868. Otevření Suezského kanálu bylo snahám těm oživujícím podnětem. Vášnivé spory v letech sedmdesátých a osmdesátých vedly se o směr nové dráhy, celá knihovna odborných a méně odborných pojednání a brožur o této otázce se nakupila. Zatím co u nás se debatovalo o směru dráhy a psaly a mluvily se nadšené řeči o tom, jak Pán Bůh obdařil monarchii naši přístavem, vrytým adriatickým mořem hluboko v kontingent evropský, jak říše naše strhnouti by mohla k sobě hlavní proud dopravy Suezským kanálem, pracovali v Německu a v Italii

horlivě na zvelebení přístavu v Janově a v Hamburku a na rozmnožení obchodní mariny. Rok od roku klesal význam terstského přístavu. Ještě v r. 1857 byl pohyb zboží v přístavu hamburském a terstském na stejné úrovni. Počátkem let šedesátých vzrostla doprava zboží v přístavu Hamburském na 2½ mil. tun. V r. 1904 vzepjala se již na 16 mil. tun. Přístav v Janově vykazoval v roce 1880, kdy otevřena dráha gotthardská, dopravu 1·4 mil. tun, v r. 1904 3·5 mil. tun. Přístav v Terstu v r. 1880 1·18, v r. 1904 2·29 mil. tun. Druhdy byl Terst mezi přístavy evropskými svým významem na šestém místě, dnes klesl na místo šestnácté.

Význam nových alpských drah pro přístav v Terstu bude možno oceniti teprve po otevření dráhy Taurské a po dostavění přístavu a skladišť v Terstu. Attrakční síla Terstu zvýší se hlavně pro země alpské a jižní Německo. V zemích alpských, jimiž nové dráhy probíhají, průmyslu jest poskrovnu a rentabilita drah v zemích těch založena na průmyslu, jejž mají teprve v život uvésti dráhy ony ve spojení s lacinou vodní silou v Alpách. Význam drah těch pro země koruny české se namnoze přeceňuje. Attrakční síla Terstu vůči zemím našim novými drahami značnější měrou zvláště v letech nejbližších sotva stoupne, poněvadž již dosavadní úprava tarifů železničních pro dopravu zboží do Terstu a z Terstu proniknuta byla snahou získati pro Terst dopravu co možná největší a obmeziti ve prospěch jeho soutěž severoněmeckých přístavů. Již dnes jsou výjimečné tarify mezi Terstem a průmyslovými zeměmi koruny české tak upraveny, že se stoupající vzdáleností klesají. Při dovozu juty z Kalkuty činí sazba na trati Terst—Liberec, jež jest 1069 km. dlouhá, 2 K 28 h, na trati Terst—Olomouc, jež jest jen 800 km. dlouhá, 2 K 30 h. Za východoindickou bavlnu platí se na trati Terst—Ústí 2 K 23 h, na trati Terst—Podmokly 2 K 2 h, a na trati Terst—Brno 3 K. Za cukr platí se z Berouna do Terstu (914 km.) 2·82 K, z Břeclavy do Terstu (678 km.) rovněž jen 2·82 K. Čím vzdálenější jest to které místo od Terstu, a čím bližší jest přístavům severoněmeckým, tím intensivnější jest soutěž těchto přístavů a tím levnější musí býti sazba do Terstu, aby soutěži severoněmeckých přístavů čeliti se mohlo. Dosud publikovány jsou jen sazby pro země alpské do Terstu. Sazby pro severní oblasti Rakouska vydány budou teprve na podzim. Již sazby vydané zklamaly mnohé naděje. V zásadě dopravné snižováno jest jen v těch případech, kde z normálního barému, užitého na zkrácenou cestu, levnější sazby vyplývají. Pokud v jednotlivých případech platila již sleva z normální sazby, byla ovšem zachována, i když normální sazba po zkrácené cestě jeví se vyšší. Při výjimečných sazbách nenastává vždy změna dle poměru zkrácené cesty. Výhody tarifní nového spojení s Terstem nejsou tedy tak značné, jak interessenti očekávali. Doufati lze však alespoň, že dosavadní dodací lhůty budou zkráceny, a že vozového materiálu bude možno lépe využiti, aby zabráněno bylo svízelům, jimiž zvláště v sezoně dopravní Lloydu rakouského od října do března pro nedostatek vozů železničních průmysl náš strádá. Dokud ovšem nebudou ukončeny stavby přístavní v Terstu, dokud nebude tam dostatek místa ve skladištích, dokud lodi přijíždějící a odjíždějící budou musiti celé dny čekati,

aby mohly přistáti a vykládati, resp. nakládati, dotud bude doprava přes Terst zdlouhavou a nákladnou a soutěživost přístavu toho vůči přístavům cizím málo intensivní a úspěšnou.

Nové tarify adriatické zakládají se na smlouvě, uzavřené mezi c. k. státními drahami a společností Jižní dráhy do roku 1914. Pro dopravu z Vídně, Lubna a Gorice do Terstu jsou tarify vázány mezi oběma správami drah a doprava po obou tratích děje se za stejnou cenu. Volnost tarifní, zvláště co do poskytování refakcí pro obě správy, jest obmezena na relace, vzájemné soutěži nepodléhající. Není bez významu pro posouzení tendence tarifní politiky, že Jižní dráha právě se chystá zvýšiti od roku 1907 tarify tím způsobem, že budou zrušeny, pokud se týče obmezeny stávající slevy dopravní. Správa Jižní dráhy odůvodňuje toto zvýšení, o němž již interessenty uvědomila, jednak zlepšením platů svému personálu, jednak stoupajícími cenami materialií.

K loňské revisi mezinárodního ujednání o dopravě železniční v Bernu předložili zástupcové říše naší opět návrh, aby utuženo bylo r u č e n í ž e l e z n i c e z a v o l b u c e s t y d o p r a v n í. Bohužel návrh ten, jenž značný má význam pro obchod a průmysl a odpovídá naléhavému přání kruhy těmito od let pronášenému, rozbil se opět o přílišný konservatismus konference, jejíž porady teprve nedávno byly uveřejněny. Návrh čelí k tomu, aby železnicím uložena byla zodpovědnost řádného povozníka za volbu cesty pro zasílatele nejvýhodnější, není-li předepsána v nákladním listu cesta dopravní. Dosud ručí dráhy v tomto případu jen za hrubé provinění v dopravě mezinárodní a bohužel též ve vnitřní dopravě naší říše, ačkoliv obchodní zákon ukládá obchodníkům při uzavírání a plnění smluv obchodních péči pořádného obchodníka. Nedůslednost tato, ze které dopravujícímu obecenstvu vzchází značná škoda, jest tím povážlivější, poněvadž doprava železnicemi jest monopolisována. Ručení za hrubé zavinění jest pro pružnost tohoto pojmu a nestejný výklad jeho v různých státech, jakož i proto, že strana musí hrubé zavinění dokazovati, illusorní. Chce-li strana vyhnouti se škodě, jež stihne ji dopravou po cestě delší a dražší, musí sama cestu předepsati. Dopravujícímu obecenstvu imputuje se takto větší znalost železničních tarifů a cest dopravních, než orgánům železničním. Ve Francii, Italii, Německu ručí ostatně ve vnitřní dopravě železnice za cestu pro zasilatele nejpříznivější, jen u nás vláda nemůže, ač opětovným podáním svého návrhu k revisi mezinárodního ujednání osvědčila, že uznává spravedlivost požadavku dopravujícího obecenstva, reformu pro vnitřní dopravu zavésti, pro odpor — státu maďarského.

K r á l o v s t v í D a l m a t s k é stále ještě jest popelkou mezi královstvími a zeměmi na říšské radě zastoupenými v oboru kulturním a hospodářském. Čítá nejvíce analfabetů a nejméně železničních tratí. Občas pořádají ministři železnic po moři výlety do tohoto království se sítí železniční o 126 km. Občas vzbudí pozornost veřejnosti zajímavá skutečnost, že ministr železnic mohl by po dráze učiniti si výlet z Vídně do Mandžurska, ale že mu jest naprosto nemožno dostati se po dráze do Zadru, Splitu, Dubrovníka, poněvadž stát uherský nedovoluje, aby Dalmacie spojena byla tratí železniční s naší polovinou říše, na jejíž říšské radě je súčastněna. Národohospodářská péče naší vlády o království Dal-

matské projevovala se dosud hlavně bojem proti — kozám dalmatským, jako ničitelkám tamních lesů, nebo vlastně podrostu lesního. V boji proti analfabetismu obyvatelstva (v r. 1890 bylo v Dalmacii 85% všeho obyvatelstva analfabetů) hájí vídeňská vláda co do úhrady nákladů neochvějně státní právo dalmatské, úzkostlivě se vystříhajíc jakéhokoliv zásahu do samostatnosti dalmatského sněmu v tomto oboru působnosti. Tato státoprávní neochvějnost vlád vídeňských má pro Dalmacii ty »rakousko-uherské« potěšitelné důsledky, že v království, jehož obyvatelstvo jest z 96·65% srbsko-chorvatské a z 2·61% italské, vnitřní úřední řeč jest italská a ovšem i německá, poněvadž jest v království Dalmatském mezi obyvatelstvem, nebo vlastně mezi státními zřízenci asi 0·3% Němců.

Náběhy k povznesení kulturní a hospodářské úrovně Dalmacie učiněny byly v posledních letech několikráte, ovšem jen veřejnou diskussí a sliby vlád vídeňských. Konečně v poslední době po 100 letech od vlády Napoleonovy v Dalmacii, jež položila základy k pozemní kommunikaci vystavěním velké silnice »strada mediterranea« od Zadru k Neretvě, chystá se vláda Beckova opravdově k soustavnějšímu zvelebování hospodářských poměrů v Dalmacii. Utvořena komise ze zástupců ministerstev financí, vnitra, kultu a vyučování, obchodu, železnic a orby, jejímž úkolem jest, zjistiti prostředky a cesty pro úspěšné hospodářské povznesení Dalmacie, vypracovati podrobný program činnosti a direktivy pro jeho provedení. Současně znovu upraveny byly na jednotném základu poměry námořské plavby pro Dalmacii smlouvou mezi vládou a nově koncessovanou paroplavební akciovou společností »Dalmacia«, ve kterou splyne dosavadní dalmatská služba rakouského Lloydu s dopravou, provozovanou hlavními stávajícími podniky dalmatskými (Ragusea v Dubrovníku, Serafino Topic & Comp. ve Visu, Fratelli Rismondo v Makarsce, Pio Negri & Comp. v Šibeniku a Zaratina v Zadru). Akciový kapitál nové společnosti činí 8·2 mill. K, z něhož 2·25 mill. splatí se hotově, ostatní část přínosy lodí súčastněných podniků. Stát, jenž pojistil si smlouvou intensivní ingerenci na jízdní řády a tarify, poskytnouti má »Dalmacii« ročně 1·5 mil. K subvence. Smlouva uzavřena býti má na dobu 20 let od 1. ledna 1907. Rovněž výstavba a oprava přístavů ve Splitu, Šibeniku a Gruži (hlavním přístavu Dubrovníka) nákladem 5 mil. korun vzata v úvahu. Ministerstvo financí povolilo však na tyto práce zásadně dosud jen 2½ mill. K. Ministerstvo orby chystá se k melioracím, úpravě horských bystřin a ústí Neretvy.

V prvních dnech července zastavilo Rakousko-Uhersko jednání o obchodní smlouvu se Srbskem. Nedocíleno dohody o prodloužení smluvního provisoria, jehož platnost koncem června vypršela. Srbsko nepřistoupilo na podmínku říši naší žádanou, aby až do uzavření definitivní smlouvy obchodní nebylo ničeho měněno v otázce průmyslových dodávek, jménovitě ve příčině výzbroje armády srbské v neprospěch průmyslu rakouského, o dodávky ty se ucházejícího. Nepodařilo se dále docíliti dohody o podmínkách snížení autonomního srbského tarifu pro průmyslový vývoz říše naší do Srbska a o dovozu dobytka ze Srbska po dobu dalšího provisoria. Od 7. července jsou hranice naše pro dovoz

srbského dobytka zavřeny a nastala celní válka mezi oběma státy. Pominou-li se všecky politické domněnky a fantasie, k nimž válka ta ovšem vhodný zavdává podnět, nelze neuznati, že politika vlády srbské jest příliš odvážnou a může míti hospodářsky velmi neblahé následky pro Srbsko, jež svým národním hospodářstvím tak úzce jest spjato s naší monarchií. Od r. 1881 stoupl vývoz Srbska do Rakousko-Uherska z 30 mil. na 56 mil. frcs., naproti tomu dovoz říše naší do Srbska za toto období klesl z 41 mil. na 27 mil. frcs. Z veškerého vývozu srbského jde 85% do naší říše. Více než polovina z tohoto vývozu připadá na dobytek. Skupština srbská sice formálně schválila bojovnou hospodářskou politiku své vlády, ale není pochyby, že jednání, konané v tajných i veřejných schůzích tohoto sboru, jest pro vládu pokynem, aby z bojovné nálady co nejdříve vybavila se k novému smírnému dohodování. Ač hospodářská posice Srbska v této válce jest mnohem slabší, bude i naše říše delším trváním války citelně poškozena. Goluchowski přílišnou svou péčí o odbyt Škodových kanonů zapomíná, že v Srbsku a na Balkáně vůbec podrývá odbyt průmyslu pravidelně vyvážejícímu a s pravidelným odbytem v Srbsku počítajícímu i po rozřešení otázky kanonové. A v širokých vrstvách konsumentů srbských odpor proti značce »made in Austria« nedá se tak snadno zlomiti, jako eventuelní odpor několika štábních důstojníků proti kvalitě Škodových kanonů. *H. K.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Ochabnutí hospodářského boje r. 1906 — Národnostní otázka v odborových organisacích a ohlas její v tisku říšskoněmeckém — Pojišťování soukromých úředníků — Zpráva úrazových pojišťoven v Rakousku za r. 1905 — Pojišťování proti nezaměstnanosti studuje se v Německu — Starobní pojišťování na Novém Zealandě — Odborové kartely německé — Křesťanskosociální odborové org. v Německu — Organisace německých průmyslníků — Vývoj formy hospodářského boje — Jubileum »Vooruitu.«

První polovice letošního roku uplynula, aniž jsme byli v Rakousku svědky nějakých větších zápasů hospodářských, vyjma výluku stavebníků v Plzni. Bylo by velice potěšitelno, kdybychom mohli se domnívati, že tento klid zbraní znamená mír anebo mírné vyrovnávání hospodářských sporů. Bohužel je to pouze příměří, v němž obě strany sbírají síly k dalším a těžším bojům. Příčinou klidu je jednak příznivá hospodářská situace, jednak, a to asi ne neposlední, výzva zastupitelstva strany sociálně-demokratické, aby se dělnictvo pokud možno vystříhalo bojů hospodářských a připravovalo se k velkému boji politickému, k hromadné stávce na dobytí všeobecného práva hlasovacího. V Praze, kde situace v odboru stavebním byla dosti povážlivá, došlo ke smírné dohodě mezi staviteli a dělnictvem, takže je nyní po přijetí ceníku zajištěn mír na delší dobu. V Plzni stávka a výluka stavebního dělnictva trvá v plném rozsahu dále.

*

Uvnitř organisací však posud klidno není. Otázka národnostní stále ještě je na denním pořádku. Říšský sjezd svazu obuvníků zamítl nepatrnou většinou 81 hlasů české požadavky, načež čeští dělníci ze svazu vystoupili a založili si samostatný český říšský svaz se sídlem v Praze. Rázné toto vystoupení nezůstane asi bez účinku na ostatní odbory, které budou nyní snad povolnější. Mezi německými kovodělníky v Čechách jeví se nyní aspoň v soukromých rozmluvách nálada, která nikterak není způsobilá, aby utvrdila vídeňské vedení v jeho sebevědomém odpírání všeho, čeho si Češi přeji. Tento spor našel chlasu i v tisku říšskoněmeckém. »Sozialistische Monatshefte« zabývají se jím v čísle 7. a 8. V 7. čísle dr. Fritz Winter z Vídně hájí stanovisko vídeňského vedení, vytýkaje, že boj proti podnikatelům rozhoduje v odborovém hnutí a nikoliv řeč. V hospodářském boji nemají býti vodítkem sny a city, nýbrž tvrdá fakta a skutečnost. Hned v následujícím čísle 8. odpovídá mu a vyvrací jeho tvrzení dr. Lev Winter z Prahy, poukazuje na zvláštnosti Rakouska, jež podmiňují jiný způsob organisace, než jaký je možný v Německu, a který vídeňské vedení chce otrocky napodobit. Vyhovění českým požadavkům je nutno v nejvlastnějším zájmu organisací, neboť za nynějších poměrů, kdy vídeňská vedení svazů zasílají a vnucují českým skupinám buď pouze německé nebo německo-české tiskopisy s češtinou hrůzu vzbuzující, utíká dělnictvo před takovými organisacemi. Vývody vídeňského Wintra byly by správny, kdyby dělník byl abstraktum, kdyby byl pouze dělníkem; on však je také člověkem, který sice prodává svoji pracovní sílu, ale vedle toho mluví také nějakou řečí, žije v nějaké obci, stýká se se svými spoluobčany, s nimiž musí také žíti. To je ten tvrdý fakt a skutečnost, jež jsou rozhodujícími. Vedle principu centralisace uplatňuje se v moderním životě i princip decentralisace, jež, jak Jaurès dokázal, se doplňují a napomáhají si k rozvinutí všech předností.

Spor tento je přirozený důsledek rozmachu českých organisací a nedá se zastaviti, právě tak, jako to bylo svého času v hnutí politickém. Poukazuje-li Beer na Poláky, proč ti jsou spokojeni, pak možno klidně odpovědět, že jsou spokojeni proto, že je nynější stav pro ně výhodným, že však, jakmile budou dostatečně silni, budou již méně spokojeni.

*

Osnova zákona o pojišťování soukromých úředníků, poslaneckou sněmovnou přijatá, byla při projednávání ve sněmovně panské ne nepatrně změněna a vrácena sněmovně poslanecké; při této příležitosti bylo poznovu vytčeno, že zákon tento je jenom s to oddáliti všeobecné pojištění dělnictva pro případ stáří a invalidity, zatíží značně podnikatele i pojištěné, jež nemůže uspokojit. Bylo také vytčeno, že otázka starobního pojištění musí se řešit jednotně s pojištěním úrazovým, a že se všechny tyto odbory pojišťovací musí více sblížit, nemají-li nastati komplikace a v mnoha případech spor o kompetenci.

*

Zpráva úrazových pojišťoven rakouských vykazuje za rok 1905 79.922 osob požívajících trvalé renty. Skoro všechny tyto osoby měly by také nárok na podporu z pojišťovny, jež má býti zřízena.

Je to 7455 vdov s ročním důchodem 1,512.055 K, 10.169 dětí s důchodem 1.361.062 K, 801 ascendent s důchodem 115.993 K, 3327 trvalých invalidů práce naprosto neschopných s důchodem 2,541.004 K, 58.170 invalidů částečně neschopných práce s důchodem 9,890.592 K.

Úrazů bylo hlášeno celkem 104.099, z nich 1063 smrtelných. Ve Vídni bylo úrazů 30.661, v Praze 18.195, v Brně 14.910, v Terstě 7750, ve Štyrském Hradci 7447, v Salzburgu 3954, ve Lvově 2878 a u železniční úrazovny 18.304.

Příjmy úrazoven obnášely r. 1905 celkem 53,050.235 K, vydání 25,968.040 K, z toho ve Vídni příjmy 7,399.595, vydání 5,995.058, v Praze příjmy 7,101.448, vydání 6,147.219, v Brně příjmy 3,461.833, vydání 2,167.264, v Terstě příjmy 1,746.661, vydání 1,013.696, ve Štyrském Hradci příjmy 1,600.580, vydání 1,080.306, v Salzburgu příjmy 1,919.691, vydání 1.169.211, ve Lvově příjmy 1,475.043, vydání 1,223.663, železniční úrazovny příjmy 28,345.384 K, vydání 7,171.623 K. Jmění úrazových pojišťoven obnáší 137,935.790 K.

Ze zprávy je také patrno, kterak průměrný důchod stále stoupá. Roku 1905 činil průměrný důchod vdovský 202·82 K (r. 1896 pouze 155·97), dětský 133·84 (100·82), ascendenta 144·81 (113·36), invalidy ku práci naprosto neschopného 763·75 (456·64), částečně neschopného 170·03 (160·32).

*

O pojišťování dělnictva proti nezaměstnanosti u nás posud není ani zmínky, zatím co cizina na tomto poli vykonala již značný kus práce. O jednotlivých takových zařízeních jsem již na tomto místě referoval. V Německu provedl statistický úřad z rozkazu kancléřova obsáhlé studie o dosavadních systemech pojišťování proti nezaměstnanosti v cizině a v Německu. S Německem je brzo hotov, neboť zde jediný Kolín n. R. podporuje soukromou pojišťovnu proti nezaměstnanosti, Mnichov pak otázku tuto studuje. Pamětní spis statistickým úřadem vydaný probírá zvláště systém gentský, jenž až dosud došel největšího rozšíření, jak z referátů dříve zde uveřejněných je patrno.

*

V pojišťování starobním zaujímá první místo Nový Zealand, »země sociálních reforem«, jak jej nazývá A. Bojsen ve spise v Lipsku vydaném. Od listopadu 1898 platný zákon stanoví, že každá osoba, přes 65 roků stará, nemající jmění přes 34 liber št., nebo ročního příjmu přes 50 liber, má dostati ročně 18 liber starobní podpory. Pensistů je nyní asi 13.000, na podporách se vyplácí asi 210.000 liber šterlinků. Nyní pak má býti starobní podpora ještě zvýšena.

*

Německá generální komisse sociálně-demokratických organisací uveřejňuje v 29. čísle svého věstníku »Correspondenzblatt« statistiku odborových kartelů. Koncem r. 1905 bylo 480 kartelů, z nichž 465 je ve statistice uvedeno. Těchto 465 kartelů zabírá 6495 odborových organisací s 1,180.940 členy. Kartelů s malým počtem členstva ubylo, kartelů s velkým počtem členstva přibylo. 59 procent veškerého členstva kartelů

žije v 41 velkoměstech. Ve velkoměstech přibylo však méně členů (pouze 25·6 procent), nežli vykazuje průměr (28 procent).

26 kartelů má vlastní spolkový dům, 118 má najaté shromažďovací sály, 44 mají vlastní noclehárnu a 227 kontroluje noclehárnu u hostinského; 4 kartely mají ústav ku sprostředkování práce, 252 společnou knihovnu, 39 společnou čítárnu; 149 kartelů má komissi pro stížnosti v záležitostech živnostenského dozoru, 129 komissi pro stravování a ubytování, 195 komissi na ochranu stavebních dělníků, 52 výkaz referentů.

R. 1905 uspořádaly kartely 46 statistik, 21 sčítání nezaměstnaných a 67 jiných zpráv.

Příjmy kartelův obnášely 512.394 marek. Sbírky na stávky a výluky vynesly 948.166 marek.

Hlavní činnost kartelů byla podávání informací a udílení právní porady. Celkem vydržovaly kartely 111 informačních kanceláří a 56 dělnických sekretariátů. 7 kartelů mělo vlastní kancelář.

*

Daleko za sociálně-demokratickými stojí křesťansko-sociální odborové organisace. Číslo 13. »Centralblattu« vykazuje průměrný počet členstva 265.032 proti 207.484 roku 1904. Největší počet připadá na horníky, kteří mají 66.630 organisovaných, textilníci 27.390, stavebníci 21.977, bavorští železniční zřízenci 20.000, kovodělníci 17.140 atd. Příjmy obnášely za rok 1905 2,674.190 marek (r. 1904 pouze 1,337.341 marek); vydání 2,323.554 (r. 1904 1,094.643 m.), z toho na stávkové podpory 1,000.320 marek.

*

Avšak nejen svazy dělnické, nýbrž i »ústřední svaz německých průmyslníků« vykazuje značný rozvoj. Jednatelská zpráva, podaná na valné hromadě 20. června v Norimberce konané, uvádí, že nyní, kdy se k ústřednímu svazu připojil i svaz bavorských průmyslníků, zahrnuje veškery odbory průmyslové. Zpráva lituje, že není možno získat zákonodárce k vydání zákonů proti »hrůzovládě sociálních demokratů«, že tedy nezbývá průmyslníkům nic jiného, než svépomoc — organisace zaměstnavatelů. O významu této svépomoci podávají důkazy zprávy jednotlivých svazů, na př. rýnsko-vestfalský svaz zaměstnavatelů živností dřevodělných vyplatil v posledních dvou letech přes 2 milliony marek stávkových podpor.

Na jednu záludnou stránku takovýchto organisací zaměstnavatelů poukázal jsem již jednou: že jsou na prospěch velkým závodům a ničí malé. Z ustanovení saského svazu průmyslníků o výplatě stávkových podpor je pak zřejma závislost malých podniků na velkých. Podpory tyto vyplácejí se »dle uznání po svědomitém prozkoumání poměrů od případu k případu« a nejsou žalovatelny. Tarif podpor je pak následující: za prvních 500 dělníků vyplácí se 25 procent jejich výdělku za každý den trvání stávky nebo výluky, za dalších 500 dělníků 12·5 proc., za další 1000 7·5 proc., za další 2000 5 proc. a za dělníky přes 4000 pouze 2·5 proc. Z toho plyne, že největších podpor dostává se malým závodům, zaměstnávajícím pouze 500 dělníků, že však tyto úplně jsou vydány na milost a nemilost podniků velkých, které organisaci vydržují.

Tyto nové formace budou přirozeně působiti i na vývoj formy hospodářského boje. Dělnictvo sociálně-demokratické o tom již také uvažuje. Magdeburský dělnický sekretář dr. A. Müller praví ve svém spise »Gewerkschaften und Arbeitnehmerverbände«: »Čím silnější jsou organisace zaměstnavatelů, tím rozsáhlejší a těžší budou stávky. Při hluboko zasahujících hospodářských následcích tohoto hnutí záleží velmi mnoho, ne-li všechno, na tom, aby veřejné mínění bylo na straně stávkujících. Proto nesmí býti opomenuto ničeho, čím by snad bylo možno dosíci smírné dohody dříve, než se proklamuje stávka, které musí býti použito jedině jako ultimae rationis, stojí-li cíl za vklad. Neoprávněné stávky existují ovšem pouze v představách zaměstnavatelův a jich trabantů, ale jiná jest otázka, neproklamují-li se někdy nerozumné stávky. Organisace snaží se již dávno, aby tomu zabránily. Budoucně musí na to býti kladen důraz.« Podobné snahy jeví se také u nás, a mělo by se důsledně prováděti ustanovení, že nebudou podporovány stávky organisací neuznané. Při častých výjimkách tohoto ustanovení dochází pak ke stávkám, jež vyloženě musí skončiti nezdarem.

*

První velké výrobní družstvo slavilo dne 22. července jubileum pětadvacetiletého trvání. Je to »Vooruit« v Gentu. R. 1881 založilo 150 socialistů družstevní pekárnu, která týdně vyrobila 1057 pecnů chleba. Dnes po 25 letech vyrábí týdně 120.000 pecnů. K pekárně přibyla časem skladiště šatů, osadnického zboží, uhlí a tiskárny. R. 1902 založilo družstvo největší tiskárnu v celé zemi, pak i družstevní přádelnu. R. 1900 sloučil Vooruit 19 malých nemocenských pokladen se 2700 členy v jedinou, čítající dnes 30.000 členů a zaměstnávající 17 lékařů. R. 1900 založen pensijní fond, který letos vyplatí 20.733 franků starobní pense. Vydržuje dvě velké lidové knihovny a čítárny, hudební, divadelní, tělocvičný, zpěvácký a výchovný spolek. Bilance, jež r. 1881 vykazovala 15.984·20 franků, vykazuje za rok 1905 3,290.928·39 franků. Investovaný kapitál representuje 1,931.000 franků. Ve slavnostním spise k jubileu vydaném praví se, že vývoj »Vooruitu« nedokazuje pouze, že družstva mohou spolupůsobiti se socialismem, nýbrž že ve svém pravém, dokonalém provedení jsou od socialismu neodlučitelna. *R.*

ŠKOLA.

Sjezd českého učitelstva na Moravě — Valná hromada delegátů ZÚS v Čechách.

Letošní valné hromady delegátů zemských ústředních spolků učitelských vykonány byly na samém počátku prázdnin, ve dnech 19.—22. července. Moravská v Olomouci, spojená se sjezdem učitelským, schůzí Dědictví Komenského, sjezdem abiturientů pedagogií moravských a důvěr-

nou schůzí pokrokového učitelstva, stala se skvělou manifestací osvětových snah moravského učitelstva, významným dokumentem neochvějné jeho pokrokovosti, nelekající se úporného boje s klerikalismem, který v zájmu dobré věci lidské i národní musí jednou býti ukončen vybojováním volné školy a svobodného, od nižádné náboženské konfesse neodvislého učitelstva.

V uplynulém období ústředního spolku učitelského na Moravě učiněn byl mocný krok ku předu. Zásluhou správního zastupitelstva organisace nejen že sesílila hospodářsky, ale stala se také myšlenkově jednolitější. Jméno odstupujícího starosty J. Úlehly samo bylo určitě stilisovaným myšlenkovým programem a praporem, pod nímž učitelské šiky svorně šly ku předu. Žádný rušivý tón nezazněl po čas předsednictví Úlehlova do harmonie učitelského tělesa moravského, nebylo tu nízkého osočování hlav jiného smýšlení, velkopanského přezírání práce v dřívějších obdobích vykonané, neházela se tu organisační hesla, která by neobstála před přísnějšími zásadami ethickými, nebylo tu osobních snah, kterým by se všeobecné podřizovaly, nebylo tu malicherných bojů a škorpení s pokrokovými politickými stranami, které se opovážily všelicos vytýkati. Organisace moravského učitelstva měla, slovem, za starostenství Úlehlova bystrou hlavu, pevnou páteř a při tom srdce nižádnou zlobou nezatvrzelé. Dobyla si tím všestranného uznání a obecného respektu. Vystupování její na venek bylo vždy šťastné, rozvážné — při tom rozhodné a proto také vždy účinné. Korunováno bylo všestranným zdarem. Moravské učitelstvo domohlo se za starostenství Úlehlova příznivější a zásadám spravedlnosti lépe odpovídající úpravy služného než učitelstvo v Čechách. Ještě v poslední době přijat byl na moravském sněmu dodatek k zákonu, dle něhož započítávají se moravskému učitelstvu do výslužby také léta, ztrávená působením před zkouškou způsobilosti. V Čechách měří se dosud v tomto směru učitelstvu dvojím loktem. Starším, před novellou ustanoveným učitelům, kteří namnoze nemusili se ani vykazovati tak dlouhou dobou studijní, započítávají se do pense všechna léta učitelováním ztrávená, kdežto mladším, ustanoveným po novelle, počítá se nejednostejně do pense doba od zkoušky způsobilosti. Také v jiných směrech učitelstvo moravské domohlo se některými pokrokovějšími ustanoveními zákonitými jistého zlepšení. Nově založené organisační listy moravského učitelstva »Věstník« a »Sborník« jsou živými doklady duševní i mravní vyspělosti jeho a neporušují v ničem čest a vážnost jeho stavu. Slovem, odstupující předsednictvo ústředního spolku moravského učitelstva může s klidným uvědoměním pohlížeti na práci vykonanou, těšiti se z výsledků jejích a čekati, že nové a nové výsledky přinese budoucnost — neboť půda je dobře zkypřená a noví rozsévači dobrých zrn připraveni.

Ve schůzi správního zastupitelstva přijato usnesení, aby učitelstvo hledělo uplatňovati svůj politický vliv proti klerikální rozpínavosti ve všech politických stranách. Spolkový »Věstník« otevře v důsledcích toho sloupce své také projevům a úvahám politickým. Organisace usnesla se dále zakročiti u úřadů, aby pastýřské listy a jim podobné štvavé projevy klerikální nečetly se v kostelích před školními dětmi. Jest již svrchovaně potřebí, aby státní úřady zakročily důrazně proti zne-

užívání kazatelen a proti podkopávání platných zákonů říšských, které mají jen trochu nátěr pokrokovější. Pedagogický odbor pověřen úkolem vypracovati návrh, jak by bylo lze co nejúčinněji čeliti klerikálním snahám o znevolnění školy. Prostřednictvím ústředí bude učitelstvo i veřejnost obeznamována s podstatou útoků na školu a jak jim promyšleně čeliti, bude naznačováno, jak má býti šířeno poznání o poměru výchovy náboženské k výchově vůbec, budou sestavovány zákonné předpisy, vztahující se k výchově náboženské a k poměru učitelů světských k duchovním, a sbírán konečně materiál o působení autonomie ve školství. S vídeňskou »Freie Schule«, která se stává mocnou organisací proti všemu zpátečnictví rakouskému, naváže moravský spolek ústřední styky a bude usilovati o Svaz všeho učitelstva slovanského a také o mezinárodní sdružení pokrokového učitelstva proti úsilí reakce. Vše to jsou návrhy potřebné, ba nutné, má-li veřejnost rakouská vybřednouti z bařin klerikálních a dostati se v koleje, vedoucí čileji k pokroku, a tím ku všestrannému sesilování národu a celého státu.

Při zahájení valného sjezdu všeho učitelstva vzbudila radostný ohlas pozdravná slova zástupce sociálně-demokratické strany p. Vaňka, který prohlašoval, že organisované dělnictvo bude se vší žárlivostí střežiti vývoj zdravé a svobodné školy a podporovati učitelstvo v boji jeho o volnost občanskou a hmotné zajištění. Dělnictvo neučiní tak ze zištnosti, ale proto, že v tom je historické poslání jeho demokratičnosti. Tím, čím dělnictvo dnes je, učinila je škola. Ve volné škole budoucnosti musí učitelé vychovávat ne duše otrocké, ale svobodné, z nichž vytvoří se nová společnost.

Prof. dr. Fr. Nachtikal referoval o dosavadních přípravách a účelech »Svazu českého učitelstva na Moravě«. V době zvýšeného klerikálního úsilí stává se starší myšlenka o zřízení svazu všeho učitelstva akutnější. Klerikální strany vidí neodvratný pád svůj v budoucnosti a usilují zdržeti jej alespoň ovládnutím školství. Nejedná se jim o náboženství, ale o politickou moc, nejde jim o reformu společnosti, ale o reakci, o vliv na dozorčí orgány, na obsazování míst a pod. Obmýšlený svaz má býti volným sdružením 18 delegátů učitelských organisací všech kategorií. Schůzím, pro něž vypracován jednací řád, nepůjde nikdy o hlasování, ale o vzájemnou dohodu. V době reforem ve školství bude úkolem svazu sjednocování učitelstva všech kategorií k tomu, aby dávalo podněty k novým návrhům. Nejbližším úkolem jeho bude ostražitá bdělost nad tím, aby v prováděcí nařízení k definitivnímu řádu školnímu a vyučovacímu nebyla vpašována klerikální ustanovení, a aby v nich pronikly návrhy pokrokové. Pokud nebude provedeno úplné odloučení církve od státu, náboženství od školy, bude svaz bdíti nad tím, aby učitelé náboženství nebyli co do práv i povinností stavěni nad světské učitelstvo. Cílem intelektuálních snah učitelstva je vzdělání na universitě, za poměrů stávajících je třeba míti starost o to, aby na pedagogia dostávaly se síly vědecky i pedagogicky nejlépe kvalifikované. Svaz bude usilovati o školu volnou a svobodnou a heslem jeho musí se státi: jeden za všechny a všichni za jednoho. V poměru k úřadům bude úkolem svazu vybojovati učitelstvu legitimované a volené zástupce v zemské školní radě a starati se o náležitý výběr okres-

ních a zemských inspektorů školních ze řad učitelských, v poměru k politickým stranám pak bude snahou svazu dostati na sněm zástupce učitelstva. Práci o lidové kultuře bude svazem věnována pozornost největší. Svaz moravského učitelstva trvá pouze 3 měsíce a výsledky jeho práce jsou již patrny. Jeví se hlavně ve sbližování učitelstva všech stupňů. Do okresních jednot moravských přibývá hojně členů z kruhů professorských. Svaz všeho moravského učitelstva jest přechodním zřízením, konečným bude svaz všeho učitelstva československého. Prof. J. V. Klíma připomenul k referátu, že pro omezenější obor práce jest již svaz všeho učitelstva československého uskutečněn ve Společnosti českého musea pedagogického, která těsně před prázdninami se ustavila, postaviv̌si v čele své univ. prof. dr. Fr. Drtinu. Dožadoval se účinné podpory pro tuto instituci, o jejíž úkolech podrobněji promluvil a vylíčil, jaký význam pro vědeckou práci pedagogickou bude míti materiál v museu shromažďovaný.

Referát o volné škole byl programovou, ve věci rozhodnou a ve formě bezvadnou řečí nově zvoleného starosty ústředního spolku moravského učitelstva Em. Havelky, od něhož lze vším právem očekávati, že půjde ve stopách svého předchůdce. Volnou školou rozuměti třeba pedagogickou instituci vědeckou, kde by učitel pracoval svobodně na podkladě vědeckém a podle vlastní zkušenosti, aby dítě došlo určení býti sobě i jiným k užitku i radosti. Snahy o volnou školu projevují se nejen u nás, ale i v cizině, a referent jich vzpomíná. Volná škola je složkou kulturního vývoje a nikdo ji nezadrží. Je nutno, aby dnešní člověk, vychovávaný nevolnicky, pod tlakem názorů policejních, vychováván byl k mravní svobodě. Proto je požadavkem současnosti postaviti vychování dnešní na nový základ. Třeba zamítnouti theorie, jejichž prostředkem a cílem je dresura, a přiblížiti se ideálům výchovy americké a názorům Tolstého, uplatňovaným ve škole jasnopoljanské, podle nichž kriteriem pedagogiky je dnes svoboda, zkušenosti pracujícího učitele, methoda odpovídající jeho individualitě. Národ náš potřebuje výchovy národní, jdoucí za ideály českobratrskými, ale před autonomií, jaká se dnes v praxi provádí, třeba varovati. Pokud se týče autonomie školství, je hlavním požadavkem zrušení místních školních rad, institucí dnes ponejvíce škole nepřátelských s elementy namnoze nevzdělanými. Obor působnosti jejich třeba přenésti na okresní a zemské školní rady za sesíleného ovšem vlivu učitelstva. Protože věda a víra se zásadně vylučují a důsledkem toho jest, že buďto náboženství ovládá všecko vyučování nebo že vyučování je proti církvi, je třeba odloučiti církev s náboženským vyučováním úplně od školy. Ve volné škole může míti místo pouze křesťanská morálka. Rozhodností učitelstva volná škola půjde k vítězství, slabostí jeho k pádu.

Valný sjezd odhlasoval resoluci vyzývající k revisi říšských zákonů školských a zvláště k odstranění školní novelly. Všecky organisace učitelské požádají »Jednotu Komenského« o vypracování osnovy nových zákonů školských na podkladě volné školy. Zemská školní rada moravská bude požádána, aby vypracovala prováděcí nařízení ke školnímu řádu ve svobodomyslném duchu základních školních zákonů, neřídíc se při tom odstrašujícím příkladem zemské školní rady v Čechách. Na sjezdě předneseny ještě referáty: K. Sedláčkův o cílech organisace a F. V. Žlíb-

kův o významu školy pro kulturní povznesení českého učitelstva, a pojila se k němu schůze Dědictví Komenského s Kožíškovým referátem o úkolech literárního sdružení a Úlehlovou řečí o encyklopaedické knihovně a sjezd abiturientů moravských pedagogií s řečí Motyčkovou a Úlehlovou, naznačujícími další postup sebevzdělávání a líčícími světlé příklady práce a karakteru. Koncert Pěveckého sdružení učitelů moravských vzácnou zladěností svou se vyznačující byl jako obrazem té zladěnosti všeho moravského učitelstva, která byla prací Úlehlovou dosažena a která bohdá udrží se i za jeho nadějného nástupce. —

Také na valné hromadě delegátů ZÚS v Čechách loučil se se stolcem starostenským Viktor Rašín, aby místo své předal Josefu Černému. Zvolen před 7 lety starostou, vycítil dobře situaci organisace, v níž utajeně vřely dva proudy učitelstva: venkovského, organisovaného v organisaci měsíčníkem pro hájení svých zájmů, a učitelstva pražského. Jako starosta nepostavil se nad strany, nepracoval k jejich sblížení, ale poznav ohromnou přesilu strany venkovské, při nejbližší neshodě vstoupil do jejích služeb, vypudiv menšinu jednáním svým z organisace a přinutiv také učitelstvo měšťanských škol k vystupování a k obrácení zřetele k jeho Jednotě. Nastoupil ve chvíli, kdy nejtěžší boj za služné veřejnými schůzemi manifestačními a organisací českého tisku všech stran byl vybojován. Připadlo mu za úkol dojednati věc se zástupci stran na zemském sněmu, kterémužto úkolu po četných překážkách a při spoluúčasti jinde organisovaných stran učitelských dostál, získav si vděk širokých řad učitelských. Nastoupil v době, kdy cítila se potřeba, aby učitelstvo organisováno bylo také hospodářsky. Pracoval vytrvale na hospodářských podnicích stávajících, zakládal nové, a ve vhodné době po úpravě služného podařilo se mu přivésti je k netušenému rozkvětu. Pracoval v tomto směru s plnou chutí u vědomí, že prospěch hospodářských podniků ZÚS je zároveň osobním prospěchem jeho i jeho příbuzenstva. Jako správce pojišťování životního při ZÚS dovedl bance »Praze« získati pojistky v obnosu několika milionů a nespokojil se pouhou provisí, o kterou se dělil s podniky ústředními. Pro valnou hromadu »Prahy« sagitoval před dvěma léty většinu členstva ze řad učitelských, která zvolila do doplňovací volby správního výboru samé jeho věrné. Když byla získána většina výboru, bylo již hravou věcí nabídnouti dosavadnímu vrchnímu řediteli »Prahy« plnou pensi a zvoliti ředitelem V. Rašína, který pro místo nové kvalifikoval se poslouchánim přednášek o pojišťování na technice, pro něž vyžádal si celoroční dovolenou. Vybojovav učitelstvu osm set základního služného, neopomenul prostřednictvím jeho organisace vybojovati pro sebe služné aspoň desateronásobné. Prostředky, jichž při domáhání svých cílů užíval, nesnesly sice přísnějšího měřítka ethického, ale korunovány byly osobními úspěchy. Ideově nepřinesl organisaci nic positivního. Jeho zásluha v tomto směru podle řeči K. V. Tučka je negativní. Nestavěl se totiž nikdy proti ideovým snahám organisačního snažení. Morálně nebyla organisace v ZÚS posílena za jeho starostování. Bylo a je to patrné na organisačním věstníku, který zhrubl a znepřáteluje si kde koho ze stran pokrokových. Učitelstvo nedomohlo se za starostování Rašínova ani dost malého zastoupení v zemském sněmu a zemské školní radě. A tak vedle značného plus, které

organisace v uplynulém období získala po stránce hospodářské, postaviti možno několikeré minus. Duševní ochablost, lhostejnost, mrtvota je rozseta na poli organisačním, na němž hospodaří několik autorit.

Na valné hromadě delegátů ZÚS vedle loučení se s předsednictvem odstupujícím protestováno bylo v zahajovací řeči p. Smrtkově proti pražskému učitelstvu, které se postavilo neoprávněně proti povolávání starších učitelů venkovských do Prahy a proti městské radě pražské, která nepovolila posl. Černému výměnu místa do Prahy. Po řeči posl. Černého proti průvodním nařízením k definitivnímu řádu školnímu a vyučovacímu žádá se v resoluci, aby ministerstvo vyučování vyhovělo v této příčině rozkladu, který mu byl jménem organisace ZÚS podán. Schválen návrh, aby nově zvolenému starostovi vyplácena byla roční remunerace v obnosu 4000 K. P. Smrtka referoval o svém návrhu na obsazování učitelských míst, dle něhož má býti posuzován nárok žadatelův v přední řadě dle stáří, kvalifikace školní služby a působení mimoškolního, dále dle rodinných poměrů se zřetelem k počtu dětí a jejich věku a po případě i dle doby působení na témž místě, s ohledem na působení v místech nepříznivěji položených a pod. Jako druhdy Smrtkův návrh o služném, který padl ve prospěch návrhu dle tříd úřednických, je i tento jeho návrh do nejpodrobnějších detailů vypuntíčkován. Zásady spravedlnosti jsou daleko jednodušší a vyžadují jen všude vhodných lidí, kteří by je náležitě realisovali. ZÚS zruší čítárnu, kterou loni zbytečně nákladem 5000 K zřídil. Pražský »Komenský« svoji čítárnu po léta existující neuzavírá nečlenům. Valná hromada zvýšila ještě remunerace funkcionářů, schválila dar 5000 K posl. Černému na substituci, kterou si musí platit v dobách, kdy říšská rada nezasedá, a 552 hlasy ze 600 odevzdaných zvolila jej starostou. Před léty byla by volba Černého uvítána všeobecně. Dnes, kdy posl. Černý sestoupil do prostředí politické strany národně sociální, kdy příliš těsně srostl s režimem svého předchůdce, očekávati možno obrat v poměrech, které v ZÚS zavládly, jen s jistou reservou. —*n*—

UMĚNÍ.

»Jak oživlo umění v Rakousku« — K jubileu Rembrandtovu.

Rakouská výstava v Londýně dala vznik zvláštnímu číslu měsíčníku »The Studio«, jež věnováno jest uměleckému hnutí v zemích našeho mocnářství: The art-revival in Austria (Jak oživlo umění v Rakousku). Je to slušný svazek s množstvím vyobrazení a čtyřmi statěmi. Úsudek — a patrně i výběr — není anglický, a ten byl by vítanější; články psala péra vídeňská. Tím se stalo, že nepoměrně větší část, t. j. téměř všecek text jest věnován uměleckému hnutí vídeňskému. Umění české, a vůbec slovanské v Rakousku, jest jenom malým přívěskem. I tu zřejmý je nedostatek našich styků s cizinou, nedostatek správné infor-

mace. Ale i tak publikace tato stojí za povšimnutí. Třeba »The Studio« daleko už nemá té váhy, jakou mělo s počátku, v prvém svém pětiletí, tato jeho publikace přece bude daleko široko přijímána za důležitý pramen informační. Náš čtenář pak pozná, jak Vídeň jest umělecky čilá a jak umění jest tam podporováno, a bude srovnávat s poměry našimi.

Moderní vkus, vzešlý na západě, zasáhl umění v Rakousku až po několika letech, vypravuje Ludvík Hevesi v článku »Moderní malířství v Rakousku«. Tato pozvolnost byla a jest přirozená. »Co se týká umění, Vídeň vždy klonila se ke konservatismu, to tím, že Flandry a velká část Italie byly po dlouhou dobu rakouské. Slavní malíři benátští a flanderští z doby veliké dávají dosud ráz vídeňským obrazárnám, které jsou z nejbohatších na světě. Vídeň jest mezi jinými Rubensovo město prvého řádu, a není divu, že statný rakouský malíř Hans Canon (1829—1885) žil a zemřel žákem Rubensovým in partibus — druh pohrobního Jordaense.« Hans Makart prý byl nový Paolo Veronese, ale fin de siècle. »Bylo to skutečně poslední skvělé zaplanutí starého »gallerijního umění«, jemuž bylo určeno, aby po něm následovalo umění nové, založené na přírodě.« Z doby terezianské zbývaly k tomu tradice barokové. Vídeň jest plna barokních paláců, chrámů a soukromých domů. Akademie umění byla pevnou tvrzí historického nazírání uměleckého a konvence. Architekti vídeňští hájili historický sloh: gotický Schmidt, řecký Hansen, cinquecento Ferstl. Z toho ovzduší vyrostl »Künstlergenossenschaft«, jenž býval pánem v »Künstlerhause«. Současně však byli tu umělci, kteří se opírali o Paříž: August v. Pettenkofen (1822—1889) přišel do styku s Meissonierem a francouzskými umělci Východu — Fromentinem, Gérômem a Diazem a j.; našel však v Uhrách, v údolí Tisy, jehož chválu pěl už Lenau, evropský Egypt 1200 zeměpisných čtverečních mil, s půvabným malým Nilem a s životem tak slunným, jako jest na Východě. Jeho dílo bylo svrchovaně silné, co se týká světla a stínu, se svými teplými hnědými tóny »drobných mistrů« nizozemských a jejich pařížských napodobitelů. A v téže době krajinář Emil J. Schindler (1842—1892) vyluzoval jasné, lyrické noty mistrů z Fontainebleau. Tito dva umělci byli svobodní, opravdoví duchové, narození trochu předčasně.«

Pravými předchůdci moderního malířství byli ve Vídni znamenitý a roztomilý Ferdinand Jiří Waldmüller (1793—1865), jenž zbaven byl profesury na vídeňské akademii, poněvadž maloval ve volném vzduchu, v plném světle slunečním, Ant. Romako (1832—1889), Theodor v. Hörmann (1840—1845) a Rudolf v. Alt (1812—1905), »pravý životopisec Vídně, staré i nové, neúnavný kronikář, v jehož akvarelech a podivuhodných kresbách tužkou celý svět malebné krásy, nyní zničené, dále žije«, vídeňský protějšek k berlínskému Adolfu Menzelovi. R. 1897 devatenáct mladých umělců založilo »Secessi« a zvolili 85letého Alta svým předsedou. »Uznali, že je dosti mlád, a on se cítil ne tak příliš stár, aby byl mlád v jejich společnosti.« Z těchto mladých strhl pak největší pozornost na sebe Gustav Klimt (nar. 1862), »nejvýznačnější a nejoriginálnější síla v malířství od doby Makartovy« ve Vídni. Vedle něho Giovanni Segantini (1858—1899), rakouský Vlach z Arka, a Josef Mehoffer (nar. 1869), Polák, profesor na akademii krakovské, tvůrce velkolepých

maleb okenních ve Freiburce švýcarském, »nyní nejmohutnější kolorista v říši«. Po nich předvádí p. Hevesi dlouhou řadu členů »Secesse« a »Hagenbunda« i »Nové Secesse«.

Potom přechází k Slovanům. Podíl slovanských národů na uměleckém majetku říše je prý »velmi značný«. U nich estetické záležitosti jsou prý zároveň politickými, a umělecký vzrůst znamená též sesílení národního významu. »Poláci mají už veliké tradice a vlastenecké historické umění ve velkých malbách Jana Matejky (1838—1893) a Artura Grottgera (1837 až 1867), který zobrazil bouřlivou tragedii mučenníků za svobodu. Ale moderní doba i tu způsobila veliké změny, a národní temperament nyní hledá výraz spíše ve vysoce barevném a národopisném slohu. Zmínili jsme se již o Mehofferových malbách okenních ve Freiburce. Tyto malby, jakož i Stanislava Wyspiańského a jiných náboženských malířů, jako jest Lev Wyczółkowski (nar. 1852), jsou rázu romantického a symbolického, jenž přechází do fantastického. Přírodu a různé fáze domácího života venkovského zobrazuje impressionisticky Josef Chelmoński (nar. 1852), Jan Stanisławski (nar. 1860) a stylističtěji Ferdinand Ruszczyc a jiní. Na notu minulou udeřil v některých politických obrazech odbojné povahy Jacek Malczewski (nar. 1855). Mezinárodněji dýchají ohlasem novější školy mnichovské obrazy Juliana Falata (nar. 1853), jenž jest z nejpodnikavějších malířů sněhu. Jsa hostem císaře Viléma na honbách, zvěčnil mnoho výjevů z císařovy střelby. Je ředitelem umělecké školy v Krakově. Vojtěch Kossak (nar. 1857) je malířem bitev a Petr Stachiewicz (nar. 1858) maluje delikátně legendy ze života P. Marie. Kazimír Pochwalski (nar. 1856), nyní professor ve Vídni, malíř elegantních podobizen rázu Bonnatova, kloní se teď k modernějšímu slohu. Zikmund Ajdukiewicz (nar. 1862) je malíř genrista staršího slohu a se zálibou maluje koně a též illustruje revoluční episody Košciuszkovy. Tadeáš Ajdukiewicz (nar. 1852) je vytříbený malíř podobizen jezdeckých, vojenských a sportovních.«

Tolik o Polácích. Není toho mnoho, a je to velmi povrchní. A takové je též to povídání o umění našem. »Čechové, ačkoliv přišli na řadu později než Poláci, dostihli je přece brzy umělecky, platíce mnoho v moderním pařížském uměleckém světě, jak tomu bylo s Luďkem Maroldem (1865 až 1898), jenž v Paříži a Mnichově byl pokládán za brillantního malíře genrů, nejvíce v akvarelech; a Alfons Mucha (nar. 1860), Sary Bernhardtové malíř plakátů a illustrátor »Ilsé Princesse de Tripoli« atd., který však nikdy nezanechal svých raných pikantních zvláštností slohových, na příklad drátovitých kadeří ženských vlasů. Pařížská elegance, která však brzy přestala, byla též význačná pro Vojtěcha Hynaise (nar. 1854), který nejlepší své věci provedl v hledišti dvorního divadla. Je profesorem v Praze s malířem vojenským Rudolfem z Ottenfeldu, s malířem slunečního jasu Fr. Thielem, jenž studoval v Italii, s pařížským pointillistou Vlahem Bukovcem, Dalmatincem, a s přespříliš daleko zabloudilým mystikem Maximiliánem Pirnerem. Hodně se proslavili dva krajináři: Antonín Slavíček (nar. 1870) a Antonín Hudeček (nar. 1872), kteří oba ohnivě jdou za novými barevnými effekty. V době přítomné čtyři přední malíři národa československého jsou: Hanuš Schwaiger,

Joža Úprka, Max Švabinský a Emil Orlik.« O Schwaigerovi mnoho p. Hevesi bájí, ale bezpůvabně; lepší je zmínka o obou druhých. Při Úprkovi vzpomíná Jaroslava Špillara. Toť všecko o malířství českém. (Orlika ovšem nám přidal.)

Rozplývat se chválou — zajisté spravedlivou! — o Waldmüllerovi a Altovi, a nemít slůvka pro Manesa, je bolestný nedostatek. Tento nedostatek musíme odstraňovat my. Je věcí nevyhnutelně nutnou, aby vydána byla monografie o Manesovi cizím jazykem. Ona bude obdarováním světa, obohacením světa. A umění českému se tím také pomůže. Škoda, že naše zpráva na tomto místě o zakoupení polovice nákladu výborné monografie »Josef Manes«, vydané spolkem »Manes«, a o rozeslání jí s přeloženým textem do širého světa ukázala se jen zbožným přáním!

Hugo Haberfeld ve své stati »Moderní plastika v Rakousku«, stati, jež má hlubší kořeny, věnuje také téměř všecko místo plastice vídeňské, počínaje »naším (t. j. vídeňským) největším sochařem doby minulé, Jiřím Rafaelem Donnerem (1693—1741).« V 19. století nebylo tu sochařů mnoho. Obecenstvo zvyklo prý si sice a udělalo si modou navštěvovati výstavy a ateliery, ale k dílům plastickým chovalo se vlažně; ba i dnes, kdy malířství a umění applikované nabyly významu v celém světě, sochařství je více méně zanedbáváno a nezajímá místa, jež mu patří. Autor se však těší, že oceňování »tohoto nejušlechtilejšího ze všech umění« poroste se zvýšenou znalostí a snad o 20. století bude se prý kdysi mluviti jako o »století sochařů«, jako století 19. je pojmenováno »stoletím malířů«. O českém sochařství zmiňuje se takto: »Čechové dali světu řadu sochařů. Ještě před hnutím moderním objevil se tam sochař významný, Josef Myslbek (nar. 1848), umělec plastik pravé monumentální velikosti, proniknutý historickým cítěním, ne získaným, ale vrozeným jeho hrdinné povaze. Ačkoliv je profesorem akademie pražské, nemá nijakých přímých následovníků, ježto všecka mladší škola kráčí cestou daleko vzdálenou od cesty jeho, až na jednoho, nejstaršího z nich, Stanislava Suchardu (nar. 1866). Začav jako Myslbekův žák, Suchárda pracoval dosti značnou dobu v jeho způsobu, až později obrátil mysl k té formě umění plastického, již nalézáme v nedokončeném ještě pomníku Palackého. Jeho podobizny dětí jsou zvláště pozoruhodny. Maje podobný sloh, František Bílek (nar. 1872) představuje cosi rázu gotického, primitivního, ale výrazného, cosi bolestného, realistického naturalismu oněch nejnáboženštějších umělců. Pravdivější vyjadřovatel čisté formy je Ladislav Šaloun, jenž dělá portretní postavy dam v plné toiletě po způsobu Carabina nebo Trubeckého a podává nám mohutný doklad svého umění pomníkem Husovým. Josef Mařatka, jenž pracoval několik let u Rodina, vytvořil výborná ženská poprsí a sochy. A je tam také Bohumil Kafka, jenž provedl už dobré věci v portretu a slibuje ještě více.«

Největší chválu vzdává českému Němci Metznerovi, tvůrci pomníku Richarda Wagnera v Berlíně, císařovny Alžběty, Nibelunské fontány pro Vídeň, pracujícímu nyní o pomníku Stelzhamerově pro Linec, o fontáně pro Liberec, o pomníku císařově pro Teplice, Mozartově pro Prahu. Architekt Bruno Schmitz, autor lipského pomníku »Bitva národů«, svěřil mu veškeru výzdobu pomníku toho. »Rakouské sochařství je takto po-

čtěno v tomto mladém umělci, a on jest zcela jistě jeho největší nadějí dnes.« dí Haberfeld. Zcela jistě arci jest, že Němci dovedou tohoto mladého umělce zahrnovat prací, a nejen drobnou prací, ale takovou, při níž možno se rozletovat do výší.

Týž autor napsal ještě jednu stať do této publikace: »Jak oživla architektura v Rakousku«, chvalozpěv to Otu Wagnerovi a jeho škole. Čestné zmínky dostalo se tu též prof. Kotěrovi.

A. S. Levetus konečně rozepsal se o »Moderním umění dekorativním v Rakousku«.

*

Jubilea Rembrandtova — v červenci bylo tomu 300 let, co se Rembrandt narodil — súčastnily se též »Volné Směry« dvojitým číslem, s vybraným vkusem vypraveným. Volba reprodukcí rytin i olejových obrazů mluví o znaleckém oku a zrovna tak i překlad Fromentinova článku »Rembrandt«. U nás není příležitosti pohroužiti se, kdykoli se zachce, do originálů tohoto umělce z nejvyšších, co jich kdy bylo; není také dosud české monografie o jeho díle. Rembrandtův sešit »Volných Směrů« bude tudíž tím vítanější. Přáli bychom si, aby byl brzy rozebrán.

Tohoto roku vyšla též znamenitá kniha »Rembrandts Radierungen« od Richarda Hamanna (329 stran, 137 vyobrazení a 2 světlotiskové listy, nákl. Bruna Cassirera v Berlíně). Ona hluboko uvede čtenáře do života a díla mistrova, i do jeho tajů. Má deset kapitol: Život; vlastní a rodinné podobizny. Portretista. Vypravovatel. Plastické a malířské zobrazení. Barva. Prostor. Krajina. Světlo. Technika. Dílo Rembrandtovo. *T.*

LITERATURA.

Lidová:

»Přítel domoviny« s přílohou »Hádanky«. V Praze. Nákladem Beaufortovým. — »Matice Lidu«. »Libuše«. Matice zábavy a vědění. Obé nákladem Šimáčkovým v Praze. — Lidová Knihovna. Nákl. tiskař. družstva československ. sociál. demokr. — Dr. Václ. Vacek: Militarism. (Nákl. týmž.) — Pan Notarko. Obraz ze života slovenského o 4 jednáních dle nám. Karla Kálala napsala Tekla Náhlovská. Nakl. Jos. Svoboda na Král. Vinohr. — Slovenský kalendar (Kalendar Slovenského Tyždenníka) na rok 1906. V Peštbudíně. Nákl. Sloven. Tyždenníka.

Jako loni, tak i letos přistupuji k úkolu účtovati s roční žní t. zv. literatury lidové. Již loni jsem na tomto místě pokusil se stanoviti určité požadavky, jež nám jest klásti do literatury lidové. Již tehdy jsem ukázal, jak se pracuje pro lid v cizině a jak u nás a shrnul jsem vše v přání, aby se zřídila u nás »Společnost pro šíření lidové literatury«. Uplynul rok od té doby. Řada nových věcí se u nás stala skutkem. Utvořil se dokonce »Svaz osvětový«, který řídí osvětovou práci po celém území naší mateřštiny. Ale společnost mnou navrhovaná nevznikla. Péče o řádnou organisaci lidového čtení neujal se ani Svaz, ani

jiný spolek. A tak musím, jako onen učitel ve známém díle Holečkově »Naši« obcházel rolníky, vybízeje, aby zakládali chmelnice, i já znovu útočiti na naši intelligenci prosbou, aby založila »Společnost pro šíření lidové literatury«. Společnost nemusila by sama vydávati spisů, nýbrž řešiti problém ten theoreticky a dohodnouti se prakticky s nakladateli i se spisovateli o potřebách lidových a pracovati o tom, aby se vskutku již jednou konečně dostalo lidu, což mu náleží. Že takové společnosti u nás dnes by bylo třeba, toho podají skrovný důkaz i následující řádky.

*

Předem několik slov o knihovně Beaufortově, zvané »Přítel domoviny«, která již 22 roků působí. »Přítel domoviny«, levná sbírka, hledá své čtenářstvo v nižších vrstvách lidových, tedy v prostředí, v němž možno velmi mnoho vykonati v boji proti krvavé literatuře. Po té stránce může míti »Přítel domoviny« význam důležitý, jest však ovšem nezbytně třeba, aby se snažil své poslání v každém směru řádně plniti. Této snahy sbírce nelze zcela upírati. Obsahují čísla ročníků, jež jsem příležitostně prohlížel, mnohé věci vskutku dobrého zrna, a jsou v nich zastoupena také jména na poli lidové literatury známého zvuku. V knihovně lze stopovati jasně určitou redakční tendenci: buditi totiž zájem všeho českého lidu pro českou knihu; z té příčiny jsou ve sbírce obrázky rozmanité látkou i podáním. Sympatie všeslovanské pěstuje překlad románu chorvatského, napětí, jež v lidu našem vyvolaly vážné události na dálném východě, věnována pozornost překlady z ruštiny, poměry vídeňských Čechů charakterisují nám práce Jančovy, život náš v minulosti líčí slušné práce Hrnčířovy, útrapy slezského dělnictva kreslí J. V. Hrubý, pěknou retrospektivu z působení učitelského podává dr. Plaček a cenné ukázky ze života lidu poskytla Vlasta Pittnerová. Celkový ráz sbírky je čistě konservativní. Rolník, řemeslník, zvláště venkovský, dobře může se publikacemi tuto uveřejněnými pobaviti a každý tam nalezne něco zajímavého, poutavého. V tom je nevinná sbírečka tato význačným věru dokladem dnešního kompromissování zásad přímo až obchodnicky opatrnického, aby se nikde nenarazilo a přece každému dáno, což jeho jest — od dělníka po kostelníka. Bystrý duch čiperného obchodníka z ní vane.

Ale právě to je po mém soudě sbírce vytknouti. Neboť to jest na úkor ideovosti. A tu jest mi opakovati výtku loni již jiné sbírce učiněnou, totiž nedostatek vyšších snah vzdělavacích. Mnohé z obrázků v knížkách těch zastoupených jsou pouhými skizzami, náčrtky nehotovými, neprohloubenými, z nichž čtenář věru mnoho nemá. Nedostává se jim totiž hlubších idejí! A to je nedostatek až příliš vážný. Co by mohl na př. takový Janča podati našim lidem! Je výborným znatelem Vídně. Má obratné péro. Od něho by bylo lze právem očekávati řádné kulturně historické sociální i politické studie z našeho života na Dunaji. »Česká Vídeň« by mohla slouti taková sbírka, která by jistě byla výborným příspěvkem do Beaufortovy knihovničky. To by nám Janča podati mohl a podati měl. A tím by se také lidu českému výborně zavděčil. Ale co nám pro bohy podává? Těch několik črt —

pathologických to příznaků vídeňského života společenského, rodinného a trochu národního, to přece není ani důstojno péra opravdového, zkušeného pracovníka. Taková četba lidu neposlouží, nemá významu.

Týž nedostatek nalézáme také u jiných autorů této sbírky, na př. u Plačka. Plaček je žákem trochu Nerudovým, hlavně však Herrmannovým. Ale *nepochopil svých učitelů*. Schází mu totiž právě to, co specielně oba ony mistry tak výborně charakterisuje, totiž vřelá láska k předmětu svého líčení, opravdový, upřímný zájem na osudech jeho. To je stinná stránka Plačkova, jehož dobrý poměrně talent by mohl jinak velmi pěkně působiti. Jeho obrázky z pražských bytů blíží se místy až cynismu. Takými pracemi lid se učí vnímati život toliko zevně a neuvažovati o vnitřních příčinách jevů, nepátrati dále, nepřemýšleti — a tím se umenšuje jeho beztak nevalný soucit! A že by Plaček dovedl psáti také lépe, toho dokladem je povídka »Křesťanská láska«, kde vskutku jeví se soustrast s nešťastným otcem opovrhovaného samovraha a kde dostává dnešní ztrnulost středověkých institucí církevních velmi jemně a opatrně svůj díl. Též povídka »Židě« se mi zamlouvá. I ta je důkazem, že by Plaček dovedl něco zcela jiného podati — kdyby totiž bral své poslání spisovatelské vážněji a opravdověji. Vždyť přece pravý spisovatel musí se ptáti předem, zda knihou svou také prospěje!!

Vážnější již názor životní chválím v pracích Hrubého. Škoda, že nejsou hlubší, propracovanější. I tu by bylo lze daleko více učiniti. Věci jako »Novomodní švindl« by se však neměly ve vážné knihovně vydávati. Výtky tyto uvedl jsem proto pouze, aby se spisovatelé naši vážněji obírali úkolem svým, aby se celková úroveň lidové četby povznesla. Nechci tím nikterak podceňovati význam Beaufortovy knihovny Ale dvě věci mám na srdci: předně je nutno vésti knihovnu pokrokovějším směrem, neohlížeti se tak úzkostlivě v pravo v levo, dále bych v »Příteli domoviny« chtěl viděti také některé knížky poučného rázu. Myslím, že by v řadě zábavných čísel mohlo dobře býti několik vážných praktických na př. pro rolníky, řemeslníky, živnostníky, anebo všeobecně vzdělávajících. *Opakuji, co jsem loni řekl: že extense středoškolská a průmyslová by tu podala panu nakladateli řadu pěkných, cenných věcí.* Tím by knihovna získala na své ceně značně, nakladatel by se nepoškodil a lid by měl z knihovny značný užitek. Nesmíme zapomínati, že potřebám našeho lidu dnes nelze vyhověti toliko zábavou, nýbrž předem poučením. Škola — a neloutkové divadélko dnes musí panovati v českých vískách, do nichž si knihovna páně Beaufortova razí cestu. Nezůstávejme pozadu. Máme-li věc dobrou, musíme chtíti lepší. A poměrně dobrý »Přítel domoviny« musí svou úroveň zvýšiti. Jiná doba, jiné požadavky!

*

Nedávno měli jsme příležitost sledovati zásadní spor mezi dvěma nakladatelstvími. Naše poměry jsou tak lhostejné a ubohé, že i takovéto rozčeření vln je vítáno. Mrtvé ticho bylo alespoň trochu přerušeno jakousi

známkou života. Byl to spor Šimáček-Kočí. Sledoval jsem jej, protože se týkal lidové četby a protože může míti blahodárný účinek, že se v našich nakladatelstvích objeví trochu upřímnější snaha po pokroku, a toho je třeba. Mám tu ukázky dvou sbírek Šimáčkových, zasloužilých to veteránů lidové práce osvětové mezi českým lidem, totiž »Matice Lidu« a »Libuše«. O významu sbírek netřeba se šířiti. Vykonaly jistě mnoho — a že nevykonaly více — jak bezpečně vykonati mohly a měly — tím vinen onen věčný náš klid. Nač se namáhati nad potřebu? Ze zaslaných ukázek těší mne předem jedna: Je to Panýrkova kniha »Než přijde lékař«. To je věc správná a účelná. Takových knih více! Dr. Panýrek má s dr. Bulířem po dru Preiningerovi hlavní zásluhu o řádné odborné poučování našeho lidu v ohledu zdravotnickém. To je zásluha dojista vzácná a uznání hodná. Příklad Panýrkův a Bulířův neměl by zůstati bez následovníků. Venkovští lékaři měli by se chopiti péra a psáti do krajinských listů i do kalendářů podobné články. Panýrkova práce není snad knihou o první pomoci, za jakou by ji dle titulu bylo lze považovati, ani nechce se snad státi nějakým patentovaným lékařem »domácím«, nýbrž právě upozorňuje na důležitost lékařské pomoci a snaží se lidu raditi, aby vždy právě včas jí vyhledával. Slovem je to kniha výchovného rázu a takých je pilná potřeba u nás! Dělí se na část všeobecnou a zvláštní »Některé důležitější a častější případy«. Část všeobecná o 9 kapitolkách (str. 7.—99.) vykládá, co je to vlastně nemoc, poučuje o tom, co má býti v domácnosti připraveno již před příchodem lékařovým, kdy dlužno tohoto zavolati, ukazuje výhody včasné pomoci a kletby neblahého opozdění, dále některé zvláštnosti domácího léčení a konečně poučuje nás o tom, čím má každá domácnost stále býti opatřena i jak dlužno pečovati o duševní rovnováhu nemocného. Ve druhé pak části probírá spisovatel v 8 článcích jednotlivé obyčejnější případy ochuravění j. horečku, osutiny, kašel, křeče, dávení, zácpu atd. a tu radí, jak si pomoci před příchodem lékařovým. Kniha Panýrkova je psána svěže, srdečně. Čte se mile a příjemně. Demonstruje na konkretních případech, baví a zajímá od počátku po konec a při tom poučuje, vzdělává, slovem kniha pro lid, jaká má býti. Jen tu a tam, — ač i toho jest autor pilně dbalý, — třeba trochu více péče při výkladu odborných výrazů, místy více dbáti čistoty mluvy. Ale slabé tyto stíny nikterak nemenší ceny záslužné práce této, jíž přeji z duše všeho zdaru pro budoucno. Kéž máme také ještě nějakého právnického, hospodářského, obchodního Panýrka, neboť takových lidových učitelů potřebujeme. Neméně se mi zamlouvají pěkné články Zíbrtovy (Z doby úpadku). Zíbrt tu seznamuje čtenářstvo s kulturními obrázky století XVII. a XVIII. Líčí úpadek mateřštiny vlivem cizích mravů ve století XVI., po té kreslí jakousi národnostní hranici dle známého Frozína, vykládá staré proroctví o zlatém jelenu, dle Komenského pak líčí mor mezi exulanty v Lešně a uvádí ještě zajímavé kulturně-historické doklady, jako písně o Waldštejnovi, písně o Bílé Hoře, o selském povstání, o trestech za roboty. Práce pěkná a záslužná. Ale jedno se mi nelíbí. Zíbrt prostě nechá mluviti autory. Sám přímo se vyhýbá přičiniti poznámky,

mimo některé údaje bibliografické. To není správné. »Matice Lidu« je knihovna lidová, v níž nutno respektovati úroveň vědomostí lidu. Tu se autor dopouští téže chyby, které se dopustil také Hrnčíř ve svých »Z temna minulosti« (Přítel Domoviny), a již třeba vytknouti většině popularisatorů kulturní historie. Myslím, že pouhý, vytržený obrázek nestačí na poučení, ale že je třeba pěkně vyložiti souvislost jeho, podati jej v rámci doby. Jinak lze zaviniti nedorozumění! Sotva který z českých lidí dnes pochopí význam posměšné písně na selskou rebelii, sotva komu bude jasno, proč Frozín vyvrací obavy o vyhynutí jazyka českého. Tu třeba řádně osvítiti dobu, vyložiti zápas náš, náboženské utrpení českého lidu. Slovem otevříti českému člověku oči. Je-li pravdivé přísloví »historia magistra vitae«, pak se musí také historie lidu podávati tak, aby z ní byl užitek, aby vskutku učila! A k tomu v kulturních obrázcích doby úpadku příležitosti přehojně. Naučme znáti již jednou lid potlačovatele jeho, naučme jej nazírati správně na dějiny. Je věru již čas! Zíbrt je povinen dáti tu příklad a ukázati jiným, méně významným pracovníkům, jak třeba si vésti, aby kulturní obrázky naše dobře a věcně působily. Škoda, že tak neučinil již nyní, to je jediná vada pěkné práce jeho. Oproti lidu buďme upřímnými!

U věci té upřímněji, ač rovněž velmi opatrně — vedl si Adolf Srb, jehož obraz života Havlíčkova podáním svým dobře poslouží lidu českému a může jistě býti upřímně doporučen.

Proč Šimáček do »Matice Lidu« vkládá také romány, nenahlížím. Bylo by lépe, buďto »Matici Lidu« věnovati zcela účelům popularisačním, Libuši určiti belletrii, anebo v obou sbírkách uveřejňovati stati zábavné i poučné.

O belletrii v Libuši uveřejněné nelze mnoho říci. Nebudí ani obzvláštního podivu, ani neuspokojuje cenou aesthetickou, ani znamenitou tendencí výchovnou, jíž třeba u každé knihovny lidové všemožně se domáhati a dožadovati. Úroveň této knihovny jest ovšem značně vyšší »Přítele domoviny«. Má své zkušené spolupracovnictvo, zajištěné kruhy čtenářské, přináší jak původní romány (od Beneše-Šumavského, Bohum. Brodského a Ant. Nečáska), novelly (Jír) a humoresky (Hejda), tak i překlady (Laura Kiellerova). Při překladech přál bych si stručného úvodu o významu díla, o díle spisovatelově a konečně o rázu literatury, z níž přejat při pracích původních pečlivější výběr spisovatelů. Nemohu pro nedostatek místa pouštět se do rozboru, ale připomínám, že některé knihy by přísnějšího kritického měřítka sotva snesly. Jinak obě sbírky Šimáčkovy doporučuji přízni lidu právě tak, jako prosím p. Šimáčka, aby ještě více dbal dnešních potřeb lidových.

*

Zbývá ještě promluviti o socialistické »Lidové knihovně«. Nemohu říci více, jak loni. Železná tendence výchovná určuje jí směr. Toho dokladem jsou veškery práce v knihovně otištěné, většinou překlady z literatur cizích. Po té stránce by nám mohla, ano

měla býti práce socialistů příkladem. Dnes lze konstatovati nová zlepšení. Předně Lidová knihovna počíná si všímati také vzdělání všeobecného, nikoli pouze třídního. Toho pěkným dokladem je publikace Panýrkova »Zdravotnické epištoly pro lid«, k níž bych měl hlavně dvě přání, a to aby autor vykládal cizí slova, dále aby místy trochu přesněji poučoval. Jinak však vítám tento krok »Lidové knihovny«, a přeji si, aby následovaly jiné ještě studie poučného rázu. Dělnictvo, nejlepší a nejhorlivější čtenářstvo, jistě vděčně uvítá poučné články v této milé knihovničce. Dále se mi líbí vhodný a obratný způsob, jakým uveden kulturně historický spisek »Román Papežův«. Tak se doporučuje k lidu mluviti, tak třeba upozorniti na dobu a na poměry, z nichž se podává ukázka! Podobně chválím i poznámky, jež se objevují v knížkách o spisovatelích. Ale chci více. Když již redakce Lidové knihovny tak pilně hledí si potřeb svého čtenářstva, mohla by každý překlad opatřiti stručným náležitým úvodem literárně-historickým a kritickým, kde by se čtenář seznámil také trochu s celkovým rázem literatur cizích. A pak nezapomínat na výslovnost! Ta má býti vždy uvedena! Z Lidové knihovny mám upřímnou radost, byť se mi i původní práce belletristické daleko méně zamlouvaly. Tu ovšem musí se státi ještě náprava.

A když již jsem u dělnické knihtiskárny, tak zúčtujme též s knížkou Vackovou »Militarism«. Dobrá věc, byť také opatřena markantním razítkem strany, a správně poučí čtenáře z lidu. Spisovatel dovede mluviti stručně a jasně — místy snad až příliš stručně, ale může tak učiniti, znaje sečetlost svého čtenářstva. Hlavními rysy kreslí po úvodu obraz vývoje Evropy ve stol. XIX., z čehož odvozuje obraz rozvoje militarismu, líčí pak poměr jeho k různým třídám, hlavně k sociální demokracii, a uvádí po té literární doklady o něm, ukončuje studii svou výnosem sjezdu strany v Hannoveru. Místy pečlivější forma a správnost mluvy byly by spisku na prospěch!

A nyní ještě dvě lidové publikace — a to ze Slovače. Lidový kus »Pan notarko«, zpracovaný dle povídky Kálalovy Teklou Náhlovskou, a pak Slovenský kalendar na r. 1906. Kálalův Notarko byl tu již recensován — je to přes veškeru tendenci poctivá práce, jež zdramatisováním může velmi dobře působiti. Šířiti jevištěm známost našeho národního života menšinového, jakož i poměrů na Slovači, je myšlenka zdravá, velmi dobrá. Němci to dělají také! Notarko je poměrně šťastný pokus. Zasluhuje hojného povšimnutí našich venkovských ochotnických společností. Což pak nějaký motiv z Bezruče zdramatisovati? Působil by jistě znamenitě, a náš lid venkovský ví o Slezsku právě tak nic jako o Slovači. Tím lze mu dobře otevříti oči!

Také Slovenský kanlendar, vydaný »Týždenníkem«, je dobrý pokus o lidovou výchovu. Na 60 stránkách obsahuje věru dosti poučného, dosti praktického. Má původní povídky — rázu výchovného (Obyčajná historia),

překlady z ruštiny a srbštiny, stať právnickou, pěkný článek o včelařství, hospodářské zprávy a řadu aforismů, také z Havlíčka, Smetany, Palackého. *Pohřešuji články hygienické!* Dále bych si přál více literatury české — a rozhodně více článků pokrokových, poučných.

Akce je, jak myslím, teprve v počátcích. Zdá se, že nemá nadbytek povolaných spolupracovníků, ale to se poddá časem. A také jistě úroveň se zvýší. Studium našich lepších kalendářů, na př. Dělnického anebo učitelského, by mladé a slibné práci na Slovači nebylo na škodu!

*

Resumuji. Srovnáme-li četbu určenou českému lidu, s četbou, již třídní organisace pracuje, vynikne na prvý pohled značný rozdíl obou směrů. Sociální demokracie má přísnou tendenci stranickou. Vychovává si přívržence, pečuje o jich praktické poučení (hygiena) i všeobecné vzdělání kulturně-historickými úvody a poznámkami. Účel lidové četby jest jí ujasněný a snaha o dosažení účelu toho jest opravdová a úsilná.

Taková přísně formulovaná tendence nejeví se ve spisech pro český lid — v té míře. Naopak. Také tu jest sice jakási péče o poučení praktické (zdravotnické články) i všeobecné vzdělání (kulturně historické obrázky), ale vedle toho převládá snaha hověti nevyspělému vkusu lidu — a varovati se všeliké snad nelibé narážky. Tedy — kompromissování! Tu nutno se pokusiti o zlepšení daných poměrů. Předně jest povinností potřeby lidu více respektovati. Pravidlo, že »pro lid je vše dosti dobré«, musí přestati. Buď snažme se lidu podávati věci aesthetícky dokonalé, a tedy vskutku literárně cenné, anebo se snažme domáhati se belletrií pokrokové výchovy. Něco jiného neexistuje.

Sbírky naše, o nichž jsem mluvil, měly by míti mezi spolupracovníky první spisovatele, právě tak jako kalendáře. Je-li genius prvého vědce lékaře zdarma k službám poslednímu z bratří na klinice nemocniční, proč by dílo prvého literáta nemělo oblažovati za nepatrný peníz obyvatele poslední chaty? Nepřenechávejme výchovu lidu pracovníkům méně povolaným!

Dále potřebí rozhodně daleko více článků poučných. Náš průměrný člověk nemá kulturní výše organisovaného dělníka. Proto nutno tím více mu jíti v ústrety. Ale poučujíce lid, mějme na mysli předem jeho zájem, jeho prospěch — a neohlížejme se, zda kniha narazí tu či onde. Veďme lid k opravdové pokrokovosti! Překlady z cizích literatur buďtež vždy opatřeny, byť stručným, literárním úvodem o spisovateli i jeho významu, aby čtenář vedle zábavy také nabyl rozhledu po písemnictví cizím.

Mládeže dnes si konečně všímáme a opravdu pečujeme o cennou literaturu pro ni, nezapomínejme, že lid má táž práva — a my k němu tytéž povinnosti. Toho buďme dbalí!

Literatury pro mládež ujalo se učitelstvo. Kdo se uchopí knih pro lid? Komenský, Paedagogické museum —?

Či mám za rok opět své tužby opakovati — marně, zase marně?

—*gn*—.

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Jakoby zrovna k e s j e z d u naší české k a t o l i c k é m o d e r n y (31. července v Prostějově na Moravě) vydal papež nejnovější e n c y k l i k u 28. července. A přímo p r o t i tomu sjezdu. Vida, vida! My doma nemáme pro pana faráře Dostála-Lutinova a jeho Nový Život než úsměv útrpný nebo posměšný, a zatím snad až v Římě v okolí samého papeže nejen jej znají, ale dokonce se ho i bojí; neboť okružní list papežský je celý namířen proti moderním snahám, směrům a proudům, v církvi tentokrát, ne všeobecně jen proti liberalismu, nevěře, indiferentismu, modernosti ve světě, který je beztoho zkažený. Inu — nemo propheta in patria! Snad naposledy přijede za nedlouho sám státní tajemník papežský do Prostějova nabídnout hlavě naší katolické moderny kardinálského klobouku nebo nějaké vysoké a vzácné ceny, jen aby mlčel, jako to Řím ve své chytrosti činíval nejednou, komu honem? — tuším Savonarolovi. — abych neuváděl čerstvějších případů! A náš modernista o v š e m hrdě a pohrdavě pohlédne na takového pokušitele, zahalí se nepřístupně do své cyrillomethodějské řízy a řekne — s Havlíčkem! to bude moderní a časové: »Přislibujte si mně, vyhrožujte si mně.... přece kardinálem nebudu! moje barva« — jaká honem! červená přece ne, to je již přímo kardinálské, tedy řekněme: »žlutá a bílá« (snad mne neklame má heraldická paměť? to jsou přece papežské barvy!), tedy »žlutá a bílá«; neboť »my... věrně stojíme v kanonické oddanosti a poslušnosti k biskupům a k nejvyššímu pastýři, římskému papeži.« — A tak se nebojme, že nám pana faráře Dostála odstraní pomocí infule nebo purpuru: a že by si troufali jej internovat? — vždyť nežijeme ve středověku!

Prozatím rozeslána byla e n c y k l i k a jen b i s k u p ů m i t a l s k ý m. Je zajímavo, co odsuzuje a zakazuje: »nezdravý m o d e r n i s m u s«, »hledání nových cest, jimiž by se měl bráti křesťanský život«, »nové směry v církvi«, »snahy moderních duchů o nové sociální poslání církve« (toto za krátko po smrti »sociálního« papeže Lva XIII.!), pokusy o »novou křesťanskou kulturu« — to vše z péra »moderního« papeže Pia X.! V podrobnostech: klerikům a kněžím se zakazuje četba denníků a vůbec časopisů beze schválení biskupů, bohoslovcům se zakazuje návštěva italských universit, kněžím se brání býti členy organisací a spolků, které nemají biskupského schválení a nepodléhají biskupskému dozoru, kněz nesmí psáti knih a článků bez předchozího vědomí a dovolení biskupů — co tedy vlastně kněží smějí ještě z vlastní vůle? Ani nebožtíkům nedopřáno pokoje (a klerikálové bývají přece přehorlivými zastanci zásady:

de mortuis nil nisi bene!); na profesory, kteří by se přidržovali nebezpečných novot, má býti dáván dobrý pozor, a mají býti dle potřeby umlčeni odstraněním — to je katolická svoboda vědeckého badání! Tím je patrně mimo jiné míněn též würzburský profesor Herrmann Schell, zemřelý 31. května 1906.

Schell byl protivník sice spoutaný, umlčený, porobený, ale přece obávaný. Zemřel jako muž ještě v plné síle a činnosti, 56letý (nar. 1850 28. února). Spisy jeho bylo možno dáti na index a vzíti z oběhu, ale nikdo nevymaže z paměti současníkův a budoucnosti, jak Schell ve své otevřenosti přiznával a ve své katolickosti těžce nesl dokázanou inferioritu katolických národů a katolických jednotlivců. Známým se stal svým spisem: »Der Katholicismus als Princip des Fortschritts«, ačkoli jeho vlastní vědecký význam spočívá ne v této a druhé podobné: »Die neue Zeit und der alte Glaube«, brožuře spíš agitační, nýbrž v jeho filosofických dílech (Die Einheit des Seelenlebens 1873) a theologických, dogmatických spisech (Das Wirken des dreieinigen Gottes 1855 a 4 svazky Katolické dogmatiky, »Die göttliche Wahrheit des Christenthums«). Ale i ve vědeckém světě zapadnou tato jeho díla, a slavným i odsuzovaným zůstane v paměti svými reformními návrhy a svou chabou poddajností, která pro znalce římské soustavy vlastně ani není vinou, nýbrž jenom novým dokladem (důkazů není třeba) nezměnitelnosti římsko-katolické církve a nemožnosti jakékoli pronikavější nápravy v ní. Schell měl sílu myšlenky a dar originality; měl následkem toho veliký vliv na katolickou intelligenci; a podlehl, umlkl, podrobil se. Co dokáže taková katolická moderna po něm bez takové hlavy, bez takového ducha! Kolikrát musíme ještě opakovat, že to není než nevinná hříčka, nebo horšího něco: jezuitství. —

Sjezd katolické moderny r. 1906 zahajuje své prohlášení určené pro veřejnost ujištěním o nezlomné poslušnosti k biskupům a papeži. Co chce po tomto úvodu požadavek, aby hierarchové byli voleni kněžstvem, aby celibát byl upraven »časově« (snad se zřetelem na požadavek rozlučitelnosti manželství!), aby byl zaveden slovanský jazyk do bohoslužby atd.? Tomuto poslednímu rozumíme ostatně nejsnáze: toto je spolu s mlhavým »cyrillomethodějstvím« vějička na hejly specificky české odrůdy. Častokrát jsem se divil, že kurie, přece tak dobře informovaná, nepoužije tohoto nevinného prostředku daleko účinněji. Dostálovi-Lutinovu vynesl pouhý podpis »kněz cyrillomethodějský« prostějovskou faru, papeži by kus slovanské liturgie a nějaké cyrillomethodějské vyšívání na římské kutně nebo štole nebo kde, takovou vděčnost, oddanost a věrnost českých katolicko-věřících i katolicko-nevěreckých vlastenců, že by jí nezdolaly ani brány pekelné, tím méně Los von Rom. Církev by mohla vnitřně, dogmaticky, mravně, sociálně atd. zůstati docela tak, jaká je, to by nevadilo. Jen tu řízu cyrillomethodějskou, a byl by na vždycky v Čechách pokoj! Kostnická hranice by byla uhašena, národu dána satisfakce, minulost pohřbena! Čí tuší, nebo ví kurie, že již ani toho není třeba.

Smíchu se člověk neubrání, když čte v programu sjezdu katolické moderny, že se také má revidovat »poměr k Římu«! To načichli »amerikanismem« a »gallikanismem«, nadouvají se, a... a... vyjde z toho

»kanonická oddanost k biskupům a papeži«. Komedianti! Ale proč ještě vůbec hrají tuto komedii a nasazují tuto masku? Chtějí snad být liberálnější než liberálové sami? »Národním Listům« nejeví se potřeba nějaké revise poměru mezi českým národem a Římem. V Husově měsíci zažehnávají náboženskou otázku českou. Novou příležitost jim k tomu poskytla zpráva o několika odstupech z katolické církve k bezkonfesijnosti následkem disciplinárního potrestání prof. Judy přesazením a následkem štvanic proti pokrokovému sdružení v Prostějově, v sídle hlavy modernistické. Přestupů je přes 100. Odstupy bylo vyhrožováno již za afér bývalého arcibiskupa olomouckého Kohna. Dostálovo počínání jaksi vedlejší, mimoúřední a mimořádné dalo nyní poslední popud k činu. Viděti z toho, že pohnutky nejsou čistě náboženské. To byl a jest hlavní klerikální i česky vlastenecký kyj na německé hnutí Pryč od Říma. Ale »nechť«, řekl by si liberál, měl by si říci: »ať z jakýchkoli důvodů, jen když z Říma pryč, a kamkoli jinam!« Ale český liberál z N. L. má jinou logiku. »Vidíte, co z toho máte, vy neopatrní horlivci římští; kdybyste se vystříhali aspoň nejhoršího dráždění, všichni by zůstali ve vašem ovčinci. Buďte tedy opatrní!« To je smysl několikeré zmínky i polemiky orgánu, který co nejdříve zase bude řinčet cepem proti Římu. A není přece tak nesnadno se přesvědčit, že zájem o náboženské otázky, životní to otázky jednotlivců i národů, jistě jen zvýší sílu národů a zájem o jiné otázky, zvláště zde, kde jde o otázku náboženské svobody. A poměr k Římu? Pro český národ dává historie i současnost jedinou odpověď.

Že se na sjezdu vyslovili pro konfesijní školu, je přirozeno. Tu se odhalilo pravé srdce a ledví »modernistů«. Což — konfesijní škola — kdyby si ji církev vydržovala, proč by ne? Mají takové všecky církve ve všech státech. Ale veřejná škola státní nemůže a nemá být konfesijní!

Praktický výsledek má sjezd v založení »kulturní ligy katolické intelligence«.

To je doplněk klerikální organisace, bez toho již bohatě rozvětvené. V tomto směru nemáme u nás nedostatku a při tom rozvíjejí klerikálové další činnost. Ta kulturní liga nebude mnoho znamenat. Povážlivější jsou odborová sdružení, jež právě zakládá klerikální strana. »Všeodborové sdružení křesťanského dělnictva« čítá prý již na 3000 členů. A organisace hodlá se specialisovat ve svazy zemědělských dělníků, textilních atd. To všecko je přímá příprava klerikální strany v Čechách k volbám, jíž se chystá čelit nebezpečí, plynoucímu ze všeobecného práva hlasovacího, vlastně těžit z něho.

Kongruová předloha nebyla vyřízena v posledním zasedání říšské rady, přes všecko úsilí interessovaných a přes všecku pomoc různých stran. Něco se stane jistě: subkomitét má vypracovati nový návrh, jenž by opatřil aspoň nejnutnější zlepšení tak, aby na podzim se stalo skutkem. »Čech« v tom vidí neúspěch a vykládá si jej tím, že akci začalo a vedlo nižší kněžstvo, bez energické pomoci biskupů. Dokud byla naděje na úspěch větší, libovával si »Čech«, co zmůže organisace, třeba bez biskupů. Nějak to přece půjde. Jak máme rozumět vysvětlení ministra financí, že se úprava kongruy uskuteční bez zvláštního obtížení poplatnictva? Věcně tomu rozumíme, ale tendenci a pohnutce toho? Nemýlíme

se asi, když si vykládáme, že vláda této úpravě srdečně přeje a chce s ní hladce proraziti, aby nenarazila na odpor poplatnictva, které by — jako při zvýšené pivní dávce vzpomínalo při každé sklenici na učitele, — těžce neslo novou daň. Jsem jist, že celková veřejnost buďto si nevšimla tohoto chlácholení ministrova, nebo je přijala s uspokojením, že to nebude nic stát. Dle mého soudu je toto stanovisko naprosto nesprávné, nelogické: odkud se vezmou peníze na úpravu, nebude-li hrazena zvláštní daní? Přece vždycky z kapes poplatnictva, tím neb oním koncem. Když úprava, toť na ni zvláštní dávka, kterou by platili ti, kdož k církvi patří a ji potřebují. »Čech« má pravdu«, když poukazuje na 12leté studium kněží a cituje »hoden jest dělník mzdy své«; ano, přiznáváme; jde jen o to, kdo má tu mzdu platit. Uhradí-li ji církev ze svých milionových příjmů, anebo třeba chudí příslušníci církve dobrovolně nebo daní, proti tomu nikdo nic nebude a nemůže mít. Když věci stojí takto, mělo by se státi požadavkem pokrokových stran a lidí: c í r k e v n í d a ň n a k o n g r u u!

Církev se přece »modernisuje« a učí též od nenáviděné sociální demokracie v boji o existenci: kněžstvo hrozí — nevyhoví-li se mu v jeho mzdovém sporu — stávkou; říká tomu cizím slovem hladčeji »p a s i v n í r e s i s t e n c e«, t. j. trpný odpor, a ohlašuje jej ne ve svých kněžských funkcích, nýbrž prozatím jen v přenesené působnosti prací pro stát (matriky, výkazy atd.). Odpor v prvním by byl rozhodně originelnější a účinnější!

Naše předpovědi o tom, jak se zachová p a p e ž k z á k o n u o r o z l u c e c í r k v e a s t á t u v e F r a n c i i, se vyplňují do písmene. Ale nemůžeme říci, že bychom byli nějak zvláště hrdi na tento svůj »prorocký« dar. To mohl uhodnout každý: Kongregace kardinálská sice neschvaluje zákona o rozluce, ale nedoporučuje biskupům francouzským a lidu zřejmé vzepření. Papež jim pošle pokyny, jak se mají zachovat. Tedy, jak vidět, rozhodnutí více než šalomounské!

Po rozluce nastávají nyní církvi katolické ve Francii též nové v n i t ř n í o b t í ž e, ovšem ne nebezpečného rázu, ale nepříjemné a zásadního dosahu: jde o n e s e s a d i t e l n o s t f a r á ř ů. Dle konkordátu byl v každé farnosti jen jeden vlastní farář se všemi právy, tedy nesesaditelný; ostatní byli pokládáni jen za pomocníky, tedy za sesaditelné. Byl to ohled na státní finance. Nyní se v nižším kleru probouzí hnutí, aby kanonická zásada nesesaditelnosti všech kněží byla uznána, rozšířena a přiznána všem. Dále domáhají se faráři zastoupení na církevních koncilech. Tak nejen stát-poručník — i vlastní synové způsobují matce církvi starosti! Snad proto, že k ní nemají ani tolik důvěry, kolik měli k poručníkovi?

Zmínili jsme se jednou, že papež doporučil bohosloveckým studentům s t u d i u m b i b l e. Hned ovšem k tomu bylo připojeno, že nesmějí čísti knih, které se zabývají biblickou kritikou. V červenci bylo vydáno rozhodnutí b i b l i c k é k o m i s e vědecké, kurií ustanovené, o stanovisku církve v kritice pentateuchu (knihy Mojžíšovy). Důvodů proti Mojžíšovu autorství prý není; pramenů ovšem Mojžíš jako konečný redaktor použil; časem vloudily prý se sice některé odchylky od původního textu, ale

které to jsou, to je vyhrazeno rozhodnutí církve. Rádi bychom věděli, jaká je vědecká kvalifikace členů té biblické komise!

Prováděcí nařízení zemské školní rady české k řádu školnímu (zcela podobná chystala také zemská školní rada hornorakouská) nebyla ministerstvem vyučování potvrzena, právě pro paragrafy o nucené návštěvě kostela a možnosti trestati rodiče pro zanedbání této povinnosti. Snad přečetné ty protesty přece něco působily; mnoho asi ne, ani toho nebylo tolik třeba, poněvadž hned při jejich počátku prohlásil ministr, že se nesmí připustiti nic protizákonného.

V boji proti těmto nařízením bylo zajímavo stopovati počínání učitelstva. Organisace klerikálních učitelů ovšem nikoho nepřekvapila stanoviskem svých členů. Ale čím to, že noviny zaznamenaly mnoho (a jistě daleko ne všecky) případů, kde členové (protiklerikální) ústřední učitelské organisace zemské se chovali buďto chabě nebo přímo zrádně? Při tom některé učitelské listy nepřestávaly se honosit, že protichůdcem kněžovým v práci kulturní je učitel, a učitelstvo že je hlavní nerozbornou hrází protiklerikalismu. Řeknu směle veliké kacířství, že hlásaná protiklerikálnost učitelstva ve smýšlení a působení jest jednou z novodobých mythických legend. Ano, jsou v učitelstvu protiklerikální jednotlivci: ale ohromná, vím, co pravím, ohromující většina učitelstva je buď bezbarvě apathická, nebo bezkarakterně povolná, nebo přímo klerikální. A na tom faktu nemění nic ujišťování novin. Proberte učitelstvo kolem sebe. Všimněte si učitelek, většinou odchovanek klerikálních paedagogií. Přesvědčíte se snadno. Havlíčkovy slavnosti — zmiňuji se o nejnovější příležitosti — ukázaly pravé smýšlení nejednoho, jako jindy ukazují slavnosti Husovy. Nemluvím proti učitelstvu; tím větší čest statečným, karakterním jednotlivcům; ale nemá-li na zklerikalisování naší školy vinu hlavní a první, tedy druhou jistě má učitelstvo samo. Duch školy závisí na osobnosti učitelově.

Jiná taková legenda je tvrzení teď právě také často opakované, že proti klerikalismu je hlavní zbraní osvěta, vědění. Něco zmůže osvěta, pravda. Ale máme též přece vysoce vzdělané a osvícené klerikály, a ti nejsou méně nebezpeční. Svoboda od klerikálního jha není věcí intellektu, rozumu, vzdělání, nýbrž věcí karakteru. A zbraní proti klerikalismu, t. j. proti zkaženému a zneužívanému náboženství, jest náboženství čisté, opravdové, upřímné. Jiné obrany jsem posud nepoznal.

Že na uherském Slovensku je katolická církev ve službách maďarisace, na to trpce naříkají slovenští národovci; snad neznají, jak si počíná proti českým menšinám v severních Čechách, Vídni, Slezsku a jinde. Ostřihomský kardinál Vaszary na Slovensku pronásleduje národně smýšlející kněží, suspenduje na př. far. Hlinku a dohnal v Dolním Liptově lid k odporu proti obřadům. Maďarón je klerikální straně milejší než národovec, i při volbách. Zákaz kněžím, kandidovati do sněmu, týká se přece jen slovenských kněží. Mimo to neustává církev štváti proti lutherským Slovákům. V Německu jsou tolerantnější; aspoň někde. Kdo kdy u nás slyšel, jako od kolínského kardinála Fischera, že ho každý zjev konfesijní štvanice bolí do nejhlubší duše?

Dvě zajímavá rozhodnutí, týkající se církevních zásad a praxe v Čechách lze zaznamenati: zemská školní rada v Praze dala za pravdu bezkonfesijnímu otci (proti rozhodnutí turnovské okresní školní rady), že jeho děti školní nemohou býti přidržovány k vyučování náboženství. A okresní soud smíchovský rozsoudil, že katolické manžely rozvedené nelze nutit k doživotnímu celibátu tím, že by se nový církví nepožehnaný poměr kteréhokoli z nich soudil jako cizoložství. Zde ovšem nutno vyčkati rozhodnutí vyšších instancí.

O klerikálním sjezdu v Jindřichově Hradci 21. a 22. července možno pomlčeti. Neměl nic nového. Poučné bylo jen, jak jej dovedli vpašovati pod pláštěm spisovatelského jubilea Františka Pravdy.

Na konec veselejší drobnost.

Když mi redaktor Naší Doby svěřoval tuto rubriku, pravil svým moravským způsobem, že někdy »ledajaká pletka« — zde říkáme »maličkost«, osvětlí věc víc než kniha. »It speaks volumes« říkají Angličané. Tož takovou »pletku«.

Na hranicích českomoravských z moravské strany světili novou kapli. V krajinském časopisu zval na slavnost v půlstránkovém insertu místní — hostinský[1] takovýmito lákadly: 1. V sobotu před slavností hudba při pouštění raket a ohňostrojů nejlepšího druhu a hřímání hmoždířů. Střelbu říditi bude... 2. V neděli ráno budíček a střelba při východu slunce. 3. Kapli posvětí o 10. hod. dp.... 4. O 11. hodině mše, při níž bude zpívána nábožná píseň: »Tisíckrát pozdravujeme Tebe«, doprovázená hudbou ... skou. 5. Odpoledne pobožnost v kapli. — A teď velikým písmem: P o p o b o ž n o s t i p o ř á d á s e z a h r a d n í v ý l e t, na němž bude zábavná pošta, vypouštění umělého balonu. V e č e r v ě n e č e k v hostinci... O pohodlí...

Takhle vypadá lidová pobožnost! +

[1] »Moravský Kraj« (— my jsme čerpali z původního pramene —) k tomu dodává zajímavou podrobnost, kterou doplňuji až při korrektuře, že tento hostinský sám dal podnět ku stavbě kaple a horlivě sbíral, protože lidé chodili do kostela jinam, a proto bývala prázdná též jeho — hospoda.

Nové idee ve vědě trestního práva.

První německý kriminalista, berlínský professor František von Liszt, přispěl do známé sbírky »Kultur der Gegenwart« instruktivní rozpravou »Systematische Rechtswissenschaft«, z níž část »o nových ideích ve vědě trestního práva« zabírá zájem vzdělanců doby přítomné vůbec. Proto se tuto podává také čtenářům revue české, v níž minulého roku byla uveřejněna stať o Lombrosovi, jehož nauky se Liszt místněji dotýká.

*

Až do prostřed 70. let 19. století poskytují trestní zákonodárství a věda trestního práva obrazu klidného pokračování na základě, jak by se chtělo zdáti, neposunutelném. Ale poslední čtvrtí toho století vnikají nové myšlenkové řady v soustavu podávaných názorů pevně spojenou; myšlenkové řady, jimiž oba základní pojmy všeho trestního práva, pojmy zločinu a trestu, v nejvnitřnějším svém jádru a v svém poměru proti sobě byly zasaženy a uvedeny v kolísání. Se dvou stran se děje útok na juristickou dogmatiku.

I. *Aetiologické kriminality.*

Otázka po příčinách zločinu obsahuje naproti vládnoucí klassické škole trestního práva postavení problému zcela nového. Zvyknuto si tomu, pojímati zločin jako skutečnost, která jest již jednou dána a na níž nelze mnoho měniti. Namítnuta-li otázka, »odkud pochodí zločin«, někdy skutečně, tedy se spokojováno tím, že poukazováno na hříšnost lidské přirozenosti. A skutečně — je-li lidská vůle opravdu svobodna, vzdálena vší příčinnosti, takže člověk může chtíti každý okamžik podle volného bezpříčinného rozhodnutí tak neb onak, tedy nemá otázka po příčinách jeho jednání vědecky žádného smyslu.

Útok na juristické posice dál se především od věd přírodních. Psychiatrie, která se od prvých desítiletí 19. století rychle

povznesla na stupeň vědy exaktní, mohla za četných případů prokazovati onemocnění psychy jako příčinu dopuštěných zločinů. Třeba právníci bránili tvrdošíjně každé píděi půdy, jež až potud náležela k oblasti jimi bez odporu ovládané, třeba tím důrazněji tvrdili a jistili pro oblast jim zbývající nauku o bezpříčinném volném rozhodování: otázka po příčině byla jednou dána a nemohla více zmizeti.

Vědecký podklad, s kteréhož byly podnikány útoky na ovládající pojímání, rozšiřoval se vůčihledě rychle. Lebosloví a zkoumání mozku se zmocnily problému kriminality. »Lebky zločinecké« a »mozky zločinecké« byly zkoumány (Schwekendick, Flesch, Benedikt a j.); a brzy se rozšířila zkoumání na všechnu anatomii, fysiologii a psychologii zločince; stavba jeho těla, jeho funkce, jeho život psychický byly zkoumány a měřeny, aby mohly býti zjištěny anomalie, jimiž by se měl zločinec odlišovati od normálního typu člověka.

V prostřed toho vývoje, který již byl počal zaměstnávati širší kruhy vzdělanců, připadlo vystoupení turinského lékaře Cesara Lombrosa. Vybaven jsa živou fantasií a velikou silou synthesy, nejsa rozpačit malicherným požadavkem exaktního pozorování a obezřelého vykládání nalezených výsledků, jsa podporován řadou přesvědčených stoupenců (Garofalo a Enrico Ferri byli z nich první a nejznamenitější) a puzen v před bojechtivými a reklamy znalými žáky, počal (1871—1878) sbírati a sestavovati svou nauku o uomo deliquente (člověku zločineckém) a hlásati ji vrstevnímu světu. Jemu jest zločinec nebo přece vlastní rozený zločinec (deliquente nato) samostatným druhem rodového pojmu homo sapiens, rozhodným anthropologickým typem. A Lombroso má po ruce také výklad pro tento pamětihodný zjev; nebo správněji, hned několik výkladů: zločinný člověk jest zjevem atavistickým, vzpětkem v svédruhost pračlověka nebo dítěte; nebo zplodkem epileptoidního zrůdnění nebo tvarem morální pomatenosti. Přes nedostatečnost vědeckého základu a přes zjevnou slabotu výkladů sobě zpříma odporujících utvořila se za několik let nová škola trestního práva, »kriminálně-anthropologická«. V Italii samé vedla urputný boj proti juristům klassickým, jejichž mluvčím byl Lucchini. Brzy se však rozšířila také přes hranice mateřské své země, aby zapouštěla pevné kořeny zvláště v zemích jihorománských obapol Atlantského oceánu.

Boj dosud není ukončen. Přece však může býti již dnes předpovídáno s určitostí, jak dopadne, a může se vynésti trvalý soud nad Lombrosem a jeho školou. Zásluha vlašských kriminálních anthropologů záleží v tom, že učinili otázku po svédruhosti zločince na nej-

širším empirickém základě a snesli bohatý materiál k jejímu řešení, kterýžto materiál ovšem vyhledává pilně přezkoušení. Jest jisto, že sice ne zločinec o sobě, ale jisté skupiny zločinců se liší nejrůznějšími anomaliemi od typu člověk, pokud takový typ může býti ustanoven. Ale právě tak jisto jest, že všechny tyto atypie neopravňují k vytýkání zvláštního typu zločineckého. Dále jest jisto, že běží v těchto případech většinou o dědičně zatížená a tudy degenerovaná individua, jež se liší jistými, ovšem naprosto ne trvalými degeneračními znaky (stigmaty) od normálních a se svou labilní psychickou rovnováhou přinášejí praedisposici k vyjetí z kolejí na dráze života, netřeba právě k zločinu. Tím jest uznán význam dědičného zatížení jako příčiny kriminality; zároveň však překonána nauka o zrozeném zločinci jako zvláštním druhu rodu člověka.

Právě oposice proti Lombrosovi, která se brzy uplatňovala v Německu jako ve Francii, obrátila opět pozornost na skutečnost dávno tvrzenou, vědecky ovšem neprokázanou: na závislost zločinu na úpravě společenských poměrů v. Tázáno-li se po příčinách dědičného zatížení, obráceno uvažování beze všeho dalšího na životní osudy ploditelů zločince. A tím zakoušelo stanovisko udržování bytného přesunování. Ne zločinec jako individuum, nýbrž zločin jako kolletivní zjev společenského života vsunul se v zorný bod vědeckého zkoumání. Vedle kriminální anthropologie a nad ní vznikla kriminální sociologie.

Tento způsob uvažovací nebyl novým. Již Montesquieu poukazoval s úplnou jasností a určitostí na to, že určujícími pro rozsah a složení kriminality jsou podnebí a jakost půdy, plemeno a úprava společenského soužití. Od té doby myšlenka ta nikdy se úplně neztratila. Ale její provedení se rozbíjelo o nedostatek vědecké methody pro zjednání empirického základu. Tuto methodu nalezlo 19. století. Jest to systematické pozorování davu, statistika, v jejím užívání na zdánlivě dobrovolná lidská jednání, tedy morální statistika nebo statistika kriminální. Ta se pojí k jmenům Guery a Quetelet a vede nás zpět v 20. léta 19. století. Ježto sbírání materiálu bylo daleko nad síly soukromého muže, byla nová věda vázána v svém rozvoji na úřední sčítání. První tu razila dráhu francouzská kriminální statistika, počínající již r. 1826. Pomalu následovaly ostatní státy, jež se dosud omezovaly na statistické účetní zprávy o jednání a činnosti svých úřadů justičních. R. 1882 vstoupila v život kriminální statistika německé říše. Za vzorného využívání soustavy sčítacích lístků učinila již přebohatý materiál dostupným vědeckému zkoumání, zá-

roveň však cennými »vysvětlivkami«, o něž se dělí císařský statistický úřad a říšský justiční úřad, počala zpracovati materiál ten.

Teprve nyní byla dána možnost, zkoumati místněji vliv společenských poměrů na postup a na složitost kriminality, postaviti na místo duchaplných domněnek vědecký průkaz trvajících příčinných souvislostí. Již prvními zkoumáními vyzřejmovala potřeba, podrobiti podávané tradičně představy, navazující na Queteleta, revisi. Srovnávání delších ročních období dokazovalo, že se konstance čísla kriminality mnoho přeceňovala, že se naopak v těch řadách čísel uplatňují rozhodné a živé proudy a protiproudy. Bylo tedy na snadě, srovnávati křivky kriminality v celku a v součástech, z nichžto se skládají, s křivkami jiných společenských zjevův, aby se mohlo usuzovati k parallelismu neb antagonismu neb indifferentnosti křivek na trvání nebo chybění vztahů příčinných.

Řešení tohoto úkolu ponecháno 20. století. Jsme ještě v prvních začátcích vědeckého zjišťování oněch společenských poměrů, jimiž se kriminalita určuje. Že dosud nemůžeme zaznamenati uspokojivých výsledků, vysvětluje se jednak tím, že nejdůležitější společenské poměry, jejichž příčinnosti se domýšleti máme proč, asi jako kupní síla dělnické mzdy, teprve povlovně učiněny přístupnými statistickému zjišťování. Jinak důvod, nehledíc k jinému, jest však také v tom, že dosud pracujeme ještě s velikými statistickými čísly průměrnými, jejichžto skutečná cena tím jest skrovnější, čím různorodější jsou jednotlivá čísla, z nichž se skládají. Tak za příkl. průměrná čísla krádeže pro celou říši německou nejsou říkajíc k potřebě, poněvadž jednotlivé částečné oblasti deliktu toho jsou zcela nerovně účastny.

Jen málo vět může býti již dnes pokládáno za jisto stanovené. Přibýváním vzdělání a blahobytu nahrazují se těžké formy kriminality lehčími, na místo násilí vstupují podvod a vykořisťování. Delikty majetkové, mezi nimi krádež, která výškou svého naprostého počtu padá nejtíže ji na váhu, vzrůstají při nepříznivých hospodářských poměrech, zatím za příznivé úpravy hospodářských poměrů klesají. Když přes vzrůst vzdělání a blahobytu deliktů proti státu, náboženství a veřejnému pořádku, jakož i deliktů proti osobě přibývá, tedy to záleží na úpravě boje o bytí, jímžto se jednak protivy zájmové vzmocňují až na třídní boj, jinak zdatnost potomstva znebezpečuje.

Jakkoli však dopadne výsledek budoucího vědeckého zkoumání v oboru anthropologickém nebo sociologickém — nebude moci otřásati větou, která jest význakem tak řečené mladoněmecké školy krimi-

nalistické: »Zločin jest produktem ze svédruhosti zločince a ze společenských poměrů jej obkličujících.«

Tímto pojímáním není nikterak dotčena dogmaticko-juristická kombinace zločinu, jak svédruhé právní skutkové povahy, na niž se připojuje zákonodárcem právní následek trestu. Ale dnešnímu kriminalistovi není tato konstrukce více jedinou a dávno ne nejvyšším výkonem vědy trestního práva. Nepoměrně výše nežli další vzdělávání jurisprudence pojmové stojí mu zpytování příčin, kterými se zločin jako zjev v životě jednotlivce a jako zjev společenského soužití podmiňuje a určuje.

II. *Kriminální politika.*

S tímto pojímáním zločinu, ne tak změněným, alebrž podstatně rozšířeným, musilo se však také bytně pozměniti pojímání bytosti a účelu trestu. Není-li zločin ničím jiným než juristický pojem, tedy může dostačovati pojímání trestu jako negace bezpráví. Ale spatřujeme-li v zločinu nahou brutální skutečnost, jež se zhušťuje přes život jednotlivého v hromadný zjev společenského života, tedy věda trestní musí dospěti otázky, nemůže-li býti tomuto zjevu, v jeho příčinách poznatelnému, zábranně odpíráno. Myšlenka »potírati zločin« počíná docházeti vždy většího rozšíření a vždy opravdovějšího významu, čím více se blížíme konci století. Tím koná kriminální politika svůj vjezd do vědy trestního práva.

Nejmocnějším druhem potírání zločinu bude zajisté onen, jímž se chápeme zla v jeho kořenech. V tom jest význam, který přísluší sociální politice dle rozumu dnešního kriminalisty. Naučil se býti skromným. Ví až příliš dobře, že trest není prostředkem pro všechno, jímž se může léčiti každé onemocnění lidového života, jak dosud míní širší kruhy našeho lidu. Ví, aby byl uveden příklad, že mravnost nižších vrstev lidu může býti povznášena mnohem lépe změnou bytových poměrů, nežli legislativními návrhy spolků mravnostních.

Ale tím se nepopírá společenská funkce trestu. Připouští se se všech stran, že vyhrožení trestem, jako hodnotní soud společnosti nad činem pod trestem zapovězeným, proslovený způsobou neslavnostnější, může zdržeti od spáchání zločinu, a že tento obecně praeventivní účinek se sesiluje vykonáním trestu na zločinci. Dále se se žádné strany nepopírá, že vykonávání trestu může býti upraveno tak, že může zločince samého zdržovati od budoucího dopouštění se zločinů, budiž přizpůsobením zločince společnosti cestou polepšení neb odstrašení, budiž vyloučením nenapravitelného ze společnosti.

Toto pojímání nám však zároveň dává kritické měřítko pro hodnocení platného práva a konečné záměry pro jeho přeměnu, měřítko, kterého nám nikdy nemohla dáti filosofie a theorie o odplatě, opírající se o ni. Měřítko to záleží v účelnosti n. vhodnosti trestu, tedy v jeho způsobilosti, chrániti účinně právního řádu. Všechny požadavky »Mezinárodního kriminalistického spolčení«, v němž se vtělily snahy moderní kriminální politiky, jest vykládati se stanoviska tohoto. Především boj proti marnotratnému zneužívání, jež se provozuje ještě dnes s krátkým trestem na svobodě ve všech kulturních zemích; neboť že trest ten ani nepolepšuje ani neodstrašuje, ani nečiní neškodným, připouští se se všech stran. Pak myšlenka podmíněného odsouzení, jímž má býti zajištěn způsob života viníka, aby byl přiměřen právnímu řádu, bez potrestání; myšlenka, která dnes už došla v Anglicku a jeho osadách, v Spojených státech amerických a v počtu kantonů švýcarských, každým rokem se množícím, ve Francii a Belgii, v Portugalsku a Norsku jakož i v Nizozemí uskutečnění a jež, když i ruská vláda se byla pro ni vyslovila, bude moci snad očekávati budoucně též u vůdčích německých osobností vlídnějšího přijetí. Dále požadavek rozlišování trestu na svobodě, aby vykonávání trestu mohlo býti přizpůsobeno účelu za jednotlivého případu domáhaného (polepšení neb odstrašení neb učinění neškodným). Dále návrh, aby trest peněžní, pokud nejde toliko o přestupky, byl vyměřován dle příjmů viníka, aby za žádného případu při nedobytnosti nebyl proměňován v trest na svobodě, kterým pro nemajetného pořizuje privilegium odiosum. Z toho pojímání pocházejí však také rozličné návrhy, činěné s jiných stran, jež neobstojí před vážnou kritikou: tak boj o trest bitím, jehožto znovuzavedení by nám přineslo stavovskou justici nejhoršího a nejrozhořčenějšího druhu; pro deportaci, jež se ještě neosvědčila trvale v žádné zemi, a mnohé jiné.

Ještě ostřeji se však rozeznává moderní kriminálně-politický směr od názorů, které ještě před 25 lety platily za nezvratné, zdůrazňováním zařízení polepšovacích a zajišťovacích, jež se navrhují vedle vlastního trestu nebo na místo jeho. Vnucené vychovávání (Fürsorgeerziehung) bylo, na vzdory návrhu občanského zákonníku, s dětí a mladistvých již zločinu propadlých rozšířeno na případy mravní zpustlosti a tím splněn požadavek, jenž náleží k našim nejnaléhavějším. Že společnost musí býti chráněna proti duševně chorým a méně příčetným zločincům, již se zároveň jeví obecně nebezpečnými, trvalým zavazováním osob těch, to se připouští od posledních měsíců téměř všeobecně. O další požadavky, jež se činí zá-

stupci nového směru, trvá boj ještě dále; ale také tu další vyvíjení nových myšlenek přinese rozhodnutí na prospěch těch požadavků v budoucnosti nedaleké. Při tom stojí trvalé zavazování nepolepšitelných, řemeslných nebo zločinců z návyku, pak však také účelné potírání žebroty a potulování v popředí zájmu.

Jde tedy o celou soustavu kriminálně-politických návrhů, která se rozšiřuje přese změnu trestní soustavy a vykonávání trestu na celou řadu opatření polepšovacích a zajišťovacích, aby ve svých posledních rozvětveních všude ústila v politiku sociální. Vedle dogmatiky trestního práva, která až do nedávna měla samovládu ve vědě trestního práva, vyvinula se nová kriminalistická věda, která dnes ještě zápasí o akademické právo občanské, ale brzy starší sestru zastíní: kriminální politika opíraná o aetiologii kriminality.

Vědecké zkoumání příčin zločinu a soustavné potírání zločinu: v těch dvou úkolech tkví nové idee, které zapadající 19. století přidalo k dědictví přejatému od předchůdce, aby zanechalo jejich uskutečnění pokolením příštím. *F. K.*

Henrik Ibsen.

Jiří Brandes.[1]

I.

Ačkoliv je nemožno umělecky tvořiti v jiné řeči než ve své vlastní, a ačkoliv překlad působí na velikou světovou společnost, na rozdíl od společnosti, k níž básník patří, často podivným způsobem, přece překonal Henrik Ibsen tuto zmíněnou obtíž. Předně proto, že psal své moderní prosaické práce v krátkých pevných větách, které dají se lehce překládati, takže nic se neztrácí. Za druhé, poněvadž přestával ve svém vývoji stále víc a více psáti jen pro Skandinavii, ale měl před zrakem všeobecnější obecenstvo. To projevuje se na příklad v bezvýznamném rysu, že zámek Rosmersholm klade do Norvéžska, ačkoliv nikdy nevyskytovaly se v jeho otčině takové staré zámky.

Třetí důvod jest, že dělal ve svém literárním odvětví revoluci. Nejvážnější němečtí dramatikové před ním, jako na př. Bedřich Hebbel, pojímali se na konec jen jako jeho předchůdci. Francouzští dramatikové, kteří v Ibsenově mládí opanovali evropské jeviště, zastarali, srovnáme-li je s jeho uměním. Francouzové drží se stále ještě intriky v její zastaralé formě. Někomu se něco namluví a on reaguje. Po umělé intrice, které užil Ibsen ve svém kuse z mládí »Paní Ingerová«, neobjevují se již u něho taková chytráctví. Jeho povahy odkrývají se z vnitřku; rouška padne a pozorujeme vlastní přirozenost osobnosti. Druhá rouška padne a poznáváme minulost. Třetí rouška padne a podaří se nám pohlédnouti do nejhlubší bytosti. Všechny tyto vedoucí povahy ukazují hlubší perspektivy, než u jiného moderního básníka. I líčení je plné jemnosti a důvtipu. Také technika je nová, není monologů a rozmluv stranou. Jsme nuceni namáhati se, abychom rozuměli, jako se namáháme v životě.

---

[1] Stať vyšla anglicky, pak německy; zde se podává podle znění německého.

I nejoriginálnější postavy současného dramatu byly vždy důkladně rozhárané. Také živá postava jako Augierův Giboyer není tak komplikovaná, jako byl Diderotův »Rameauův synovec« v 18. století. Pro srovnání všimněme si Solnessa. Má velikou hojnost individuálných znaků a ukazuje překvapující rozdvojenost, takže je všeobecným symptomem nejen upadajícího genia, nýbrž také individuum s tisícem jednotlivostí.

Je tedy nemožno psáti po Ibsenovi tak, jako psalo se před ním. Vyšrouboval požadavky techniky, kresbu povah a dramatu výše, než bylo kdy před ním.

Kdežto několik nejvýznačnějších učenců skandinávských a jeden výtvarný umělec (Thorwaldsen) vynikli za hranicemi své rodné země, z representantů lehké literatury skandinávské udrželo se jen několik málo. V Německu a Anglii znám je Tegner svým Frithjofem, v germánských a slovanských zemích pověstné jsou pohádky Andersenovy, a J. B. Jacobsen měl veliký vliv v Německu a Rakousku. To je skoro všecko.

Zdá se, že literární štěstí nutně vede k nějaké nespravedlivosti, ale Dánové mohou si stěžovati na přílišnou křivdu, že tak hluboký a originální duch jako Sveren Kirkegaard zůstal nepovšimnut a bez porozumění. Ale to pomohlo Henriku Ibsenovi. Neboť právě proto, že Kirkegaard zůstal nepovšimnut, objevil se Ibsen tím charakterističtějším a větším. Poněvadž nejbližší jeho duchovní předchůdci zůstali nepoznanými, vstoupila v něm poprvé vysoká skandinávská kultura do vývojové práce kultury evropské. Avšak jistě neběží o to, aby to či ono jméno bylo známé, to dálo se často a děje se každý den, čím více přibývá překladů, ale o to jde, aby spisovatel vykonával nepochybný vliv. K takovému úkolu je třeba tvrdé řezající individuality, jiskřící jako diamant. Jen takový muž bude s to, aby vepsal své jméno na skelnou tabuli časů.

II.

Ibsen je právě tak vůdcem civilisace, jako básníkem. A aby jeho význam vynikl, bude užitečné, srovnáme-li ho s jinými vedoucími duchy civilisace naší doby.

Téhož roku, kdy Ibsen, narodili se jiní dva velicí spisovatelé: Taine ve Francii a Tolstoj v Rusku. Mají některé rysy společné.

Taine jako Ibsen byl zpočátku radikálním duchem a až do 40. roku svého vyvolal v duševním životě francouzském revoluci. Ale s přibývajícími léty stával se, čím Ibsen vždy byl, jsa dospělým

mužem: nepřítelem revoluce, která vyrovnává a podporuje rovnost tím, že ničí vynikající jednotlivce. Taine jako Ibsen opovrhuje majoritou, spontanní demokracií, která podle Ibsenovy definice nikdy nemá pravdy. Taine je konservativnější než oba druzí. Jeho ideálem jsou poměry anglické. Ibsen klade hlavní důraz na to, že doktriny kteréhokoliv druhu mají nepatrný význam. Změny nenastanou na základě nových doktrin, ale poněvadž proměňuje se individuum samo.

Přes duševní velikost je intellekt Tolstého úzký. Tainea pojímá špatně a Ibsenem opovrhuje, poněvadž myslí, že směřuje k nesrozumitelnosti. Ale přes to přese všecko není Tolstoj menším zhoubcem společenských předsudků, předchůdcem a prorokem nového řádu společnosti od státu nezávislého, než Ibsen. Oba mají sklon anarchisticko-revoluční. Kdežto u Ibsena je tato tendence spojena s aristokratickým smýšlením, tož u Tolstého se utápí ve víře v nutnost naprosté rovnosti. Tolstoj káže lásku evangelia, Ibsen suverennost individua.

Podstatné rysy má Ibsen společné s Renanem, který byl o rok starší než on a kterého snad ani nestudoval. Říká-li Ibsen: »já táži se pouze, k odpovědi nejsem povolán,« platí totéž o pronikavém myslitelí a skeptiku Renanovi. Oba probouzejí životní sílu, Renan okouzlováním, Ibsen hrůzou. Hrabě Prosor ukázal podobu těchto idei v Ibsenově »Brandu« a v Renanově »Budoucí vědě«. A obě díla jsou práce z mládí. Jestliže »Brand« vyslovuje, že církev nemá hradeb ani hranic, poněvadž klene se nad ní obloha nebeská, tož tutéž myšlenku lze nalézti u Renana, třeba že vyjádřenou tak, že stará církev bude vystřídána novou větší.

Taine a Tolstoj jsou Ibsenovi vrstevníci, Renan o něco starší, ale je také mladší vrstevník Ibsenův, s nímž třeba ho srovnati, ačkoliv Ibsen nikdy ani jediného řádku jeho nečetl. Myslím Nietzscheho.

Nezávisle obírali se oba, jako Renan, otázkou o kázni ušlechtilé osobnosti. To je zamilovanou idei Rosmersovou, zamilovanou idei dr. Stockmanna. Nietzsche mluví o silném člověku jako o zatímním cíli rasy dávno před tím, než jako Zarathustra předpovídal nadčlověka.

Ibsenův a Nietzscheův radikalismus je skrz na skrz aristokratický. Příležitostně stýkají se oba na poli psychologie. Nietzsche miluje život tak vřele, že docela pravda zdá se mu jen tehdy cennou, když ochrání život; nepravda jeví se mu jen potud záhubnou a zkázonosnou, pokud omezuje život. Její zhoubnost přestává, jest-li k životu potřebná. Ibsen, který celkem vzato objevuje se stoupencem pravdy, jest nicméně svým vývojem přiveden k podobnému názoru. V »Di-

voké kachně« mluví dr. Relling o nutné lži. Ale již v »Příšerách« zabývá se Ibsen myšlenkou, že je nespravedlivé pověděti plnou pravdu. Paní Alvingová nemůže a nechce pověděti Osvaldovi pravdu o jeho otci. Bojí se, aby ho neoloupila o jeho ideály. Ideál klade se zde jako protiklad pravdy. Paní Borkmannová žije v životní lži a věří, že její syn Erhardt stane se mužem, který vykoná asi veliké poslání a povznese čest domu. Její sestra k tomu odpovídá: »To je právě, o čem sníš; a kdybys nemohla upnouti se na to, nezbylo by ti, než vrhnouti se v zoufalství.« Borkmann také žije v životní lži, že přijde deputace, která nabídne mu vedení veliké banky: »Věřím tomu pevně, vím to určitě. Jinak byl bych si již dávno prohnal kuli hlavou.« V »Epilogu« obhajuje Rubeck význam svého díla a praví: »Když jsem toto mistrovské dílo tvořil — vždyť den vzkříšení je jistě mistrovským dílem nebo aspoň zpočátku byl«... (cítí, že svou práci zkazil.) »Nikoliv, jest přece ještě a zůstane, zůstane, zůstane mistrovským dílem.«

Osamělými byli oba, Ibsen i Nietzsche, a silní ve své osamělosti. Těžko je říci, kdo z obou byl více svůj a čí sláva potrvá déle, když oběma děkujeme za nejhlubší a nejsilnější dojmy.

Ve Skandinavii obohatil Ibsen nás všechny a zvláště dramatiky, ačkoliv nějaké školy nevytvořil.

V letech 80. pokládali v Německu Ibsena spolu se Zolou a Tolstým za velikého naturalistu. Kritisoval se idealismus Schillerův a přehlížel se idealismus Ibsenův. Pro své revoluční spodní proudy (Podpory společnosti) jevil se konservativcům socialistou, pro svou víru v menšinu a individuum (Nepřítel lidu) ukázal se uniformovanému německému čtenářstvu individualistou. Lehko dá se dokázati jeho vliv na nejlepší německé dramatiky, jako třeba na Gerharda Hauptmanna.

Ve Francii vítali Ibsena jako velikého symbolika, když byl symbolismus v módě. Zvláště mystická stránka Ibsenova došla tam sympatií. Často pokládá se i za anarchistu, a anarchisté činu dovolávají se ho jako vůdce. Velikým vlivem působil na techniku některých dramatiků jako na François de Curel.

V Anglii, kde rozšířil se Ibsenův vliv pouze na úzký kruh, a kde jméno jeho je známo beze vší populárnosti, našli kritikové pro něho krásná slova, a hojnou měrou přispěl k vývoji Bernarda Shawa, tohoto nápadně zvláštního člověka. Má zde význam jako psycholog a domněle pokládají ho za materialistu.

Pro velikost tohoto muže nemluví nic lépe než ten fakt, že v Norvéžsku byl pokládán za konservativce, potom za radikála, ve Francii za symbolika a anarchistu, v Anglii byl přijat jednak s úsměškem jako nesrozumitelný, jednak oslavován jako hluboký myslitel.

V každé zemi obyčejně měli na zřeteli jen některé stránky z celku této osobnosti. To ukazuje, jak byl mnohostranný, a z kolika hran vyzařovala jeho osobnost.

Havlíček a Slovinci.

Napsal Dr. Jos. Karásek.

(Dokončení.)

Raič se obíral životopisy sv. věrozvěstů, psal o nich hlavně na základě českých studií a přeložil část knihy, kterou mu poslal Wurm. Tito dva nadšenci byli si v mnohém velice podobni.

Mimo to sepsal pojednání o Janu Husovi Glaser, L. M. Sl. 1888 29 str. »Ki je pa v urednišstvu »Slov. Naroda« preminil« a přeložil »Orbis pictus«, ale oboje zůstalo v rukopise. Překlad spisu Komenského zaslal r. 1857 »Družbi sv. Mohora«; snad by se tam našel.

Také s naším Hankou byl Raič ve styku. Přeložil Hankovu ruskou grammatiku do »illyršťiny« a vydal v Záhřebě 1851. Následkem toho není kniha tato ani ve vídeňských ani v lublaňské bibliothece; pokud mně známo, jest kniha v Museu král. Českého, ale správa knihovny — ač jinak ochotna — nemůže jí půjčiti, poněvadž je ve specielní knihovně Hankově. Název (Glaser, L. M. Sl. 1888, str. 14) zní: »Temelji ruskoga jezika protumačeni českim jezikom od Váceslava Hanke na jugoslavenski jezik prevel Božidar Raić. U Zagrebu. Tiskom i troškom Franje Župana. 1851.« Biskup Slomšek poděkoval se Raičovi za zaslaný mu exemplář a projevil přání, že by chtěl poznati Raiče také osobně.

Mimo to byl Raič úchvatným lidovým řečníkem, staral se horlivě o vývin slovinského školství a vedle Trstenjaka a Cafa byl největším jihoštyrským slavofilem. V politice vedl vůdcovství dr. Kočevar v Celju, Vodušek, Trstenjak, v Štyr. Hradci byl nejdůležitější osobou Muršec. Raič se klonil velice k Illyrovi Stanku Vrazovi, s nímž sdílel lásku k českému a ruskému národu. Jak mně ředitel dr. Glaser oznamuje, zamýšlela Matice pověřiti Raiče, aby vydal literární pozůstalost Vrazovu, ale pro jiné vlastenecké práce nedostal se k této práci, ač

by to bývalo těžko pro něho, který žil na hranicích štyrskochorvatských na faře dosti opuštěný jako »passer solitarius«.

Shledav, že Raič naložil brožurku »Miklosich in Hrvati«, obrátil jsem se na prof. Murka, by mně podal některé informace. Prof. Murko ihned psal obšírně o svých stycích s Raičem, kterého několikráte navštívil také ve sv. Barboře v Halozách. Byla to podivuhodná fara, připomínající naši Libuň, fary, kde působil Ziegler, Nejedlý, Vinařický nebo Hórnik. U slovinských farářů se nacházely všechny hlavní slovanské listy, Jagićův »Archiv«, Kuhnova »Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung«, a to se ví, hezká jazykoslovná knihovna.[1] Raić se psal původně Reich a jméno si poslovanil z důvodu, že prý je chybně v matrice psáno.

Murko poznal Raiče jako abiturient mariborského gymnasia při žákovské slavnosti v Ptuji, kde měl slavnostní řeč. »Když jsem dokončil, přiblížil se ke mně a políbil. Už z toho vidíte, jak vřelé slovanské srdce měl. Lásku k slovanské filologii vzbudil v něm Caf, který se chtěl měřiti s Miklosichem.« Potom píše prof. Murko takto: Vizte korrespondenci s Hankou, Zbornik Slov. Mat. 1899 (157 sg.). Jak se mně zdá, neuveřejnil Kunšič vše, neboť mně Lego pravil, že se z dopisů vidí, že Hanka nějakou kritiku proti Miklosichovi psal pomocí Cafa a Raiče. Zdá se mně docela, že jsem sám viděl v ČČM článek s iniciálkami, které ukazují na Cafa a Raiče (vlastně O. C. a V. H. — jak již vysvětleno V. Hanka). Jak víte, psal Caf jakousi vše- a praslovanskou míchaninou, kdežto Raič se obmezil na chorvatsko-slovinskou směs, což bylo jemu jako Vrazu a jiným Slovincům od uhersko-chorvatských hranic zvláště lehké. Ale Raič psal také po slovinsku (po domače) a zvláště dovedl tak mluviti. Lepšího řečníka pod širým nebem na slavnostech na př. Vrazově nebo Miklosichově a při politických schůzích si nebylo lze mysliti.

Raič byl veliký a silný muž (když se stal poslancem a přišel do Vídně, nemohl na Mariahilf u kloboučníka dostati klobouk, tak velikou měl hlavu!) a hlas měl, že ho bylo slyšeti široko daleko. Bylo pro něho neštěstí, že se stal v 57. roce poslancem, ač to vzal nerad. Kdyby byl snad více hodin chodil po halozských vrších (u Ptuje), byl by se déle udržel; ve Vídni dřepěl s poslanci v hostincích a ka-

[1] V témž smyslu píše Dr. K. Glaser (L. M. Sl. 1888, str. 42). Vypadalo to u něho jako u nějakého universitního professora. Ve vysokých skříních umístěny byly slovníky všech slovanských a také jiných jazyků, v tlustých svazcích tu vládli Bopp, Schleicher, Fick, Miklošič a jiní, na stole časopisy a noviny, hlavně chorvatské, české a ruské.

várnách, špatně bydlil u minoritů, v parlamentě Češi s takovým idealistou se nemohli srovnávati, a řeč, o které vypravuje Glaser (Let. Mat. Slov. 1888, str. 41), měla značný neúspěch. Když tento populární řečník povstal za velikou shodu, stal se směšným, zvláště když počal uváděti nekritické citáty z Vramcovy Kroniky (tištěna 1578 v Lublani). Tento neúspěch působil na něho tak zhoubně, že se dostavila Brightova nemoc a z té se již neuzdravil. Když ležel ve Vídni nemocen, navštěvoval jsem ho, neboť od prvního styku jsem ho častěji viděl a navštěvoval ve Sv. Barboře v Halozích. — Všem mužům těmto (kněžím-slavistům z jižního Štyrska), všude vysoce váženým, scházela škola a lepší společenské podmínky.

Řeči Raičovy v parlamentu byly věnovány hlavně školství (Stenogr. protokolly IX. periody 12.224—27 a při rozpočtu generální debaty 28. dubna 1885, str. 13.940—44). Jak účinkoval nezdar parlamentární činnosti na Raiče, viděti také z poznámky Glaserovy str. 32 (Let. Mat. Sl. 1888) k »nebeské myšlence« Raiče o slovanské myšlénce v Havlíčkovi: Raič znal v Halozách Slovany jen z knih; později v parlamentu došel k jinému mínění o slovanské vzájemnosti.

Řiditel dr. Karel Glaser poslal mně delší článek o Božidaru Raičovi, z něhož vynechávám první životopisný oddíl.

Veliká láska jeho k Slovanstvu vedla jej zcela správně k důkladnému studiu staroslovanštiny. V jeho knihovně byla veškera příslušná vědecká literatura. Přátelstvi s Cafem; nadšený přívrženec velikého slavisty Miklosicha. Slavnostní řeči na památku mužů o slovinský národ zasloužilých; hlavně mu šlo o slavnost Miklosichovu.

Raič, nynější řiditel dr. Požar v Lublani a dr. Glaser jeli ve feriích r. 1882 do Ljutomeru, odkud pocházel Miklosich, aby se tam konaly přípravy k národní slavnosti, neboť na r. 1883 připadaly 70té narozeniny Miklosichovy. K poradám o tom byly pozvány vynikající osobnosti Ljutomerské. Ale myšlenka se nemohla dlouho jaksi zakotviti, poněvadž přítomní na to důraz kladli, že Miklosich je velkým slavistou, ale nikoliv také velikým vlastencem a rodiště svého nikdy nenavštívil. Tu sdělil dr. Glaser Raičovi, že se r. 1878 ve feriích od prof. Jagiće v Berlíně dověděl, že slavný germanista Müllenhof pokládá Miklosicha za největšího z žijících jazykozpytcův. Raič to vypravoval přítomným tak úchvatně, že to mělo žádoucí účinek. Následujícího roku slaven v Ljutomeru 70. rok narozenin Miklosichových, při čemž Raič jak obvykle ohnivě řečnil. O prázdninách r. 1883

pozval na mou žádost Poláka dr. Leciejewského,[1] který později napsal malou brožurku »Ze života Slovincův«. Nemýlím-li se, byl nynější ředitel dr. Požar dva roky u něho, aby své studie jako chudý universitní posluchač mohl dokončiti. Když jsem přišel r. 1872 na nižší real. gymnasium v Ptuji, navštěvoval jsem jej častěji; Glaser byl žákem Raičovým na gymnasiu v Mariboru, ale nyní si Raič tím více Glasera zamiloval, když viděl, v jakém duchu vyučuje. R. 1884 mne pozval na prázdniny; dokončil jsem u něho překlad indického dramatu »Urvasi«, který jsem počal v letním semestru 1884 v Praze a zpracoval materiál k brožurce »Alois Vaníček«, Vídeň, Konnegen, 1885, který jsem sebral v Praze. Kdykoliv jsem trávil prázdniny v štyrské domovině, navštěvoval jsem na týden až dva svého bývalého milovaného učitele, jemuž jsem věnoval překlad indického divadelního kusu »Malavika a Agnimitras« (do češtiny přeložil prof. Zubatý ve Sborníku světové poesie č. 16). Hosté jeho několik hodin vědecky pracovali, k večeru vodil roztomilý hostitel přátele své do vinohradů, které patřily buď ke kostelu nebo jemu osobně. Čas utíkal v příjemném rozhovoru nebo při partii taroků, které Raič velice rád a výborně hrál. Bylo-li hezké počasí, koulelo se v místě v kuželky.

Raič byl nejen spisovatelem, nýbrž i praktickým vlastencem, který se o to rozhodně zasazoval, aby církevní knihy byly psány po slovinsku a rovněž aby se na theologii podle možnosti přednášelo slovinsky; rozumí se, že se horlivě staral o slovinské úřady a školy, obzvláště jako předseda místní školní rady. Působnost ve prospěch »Slovenske Matice« a ke konci života politická činnost.

Naproti prof. Murkovi myslí řid. Glaser, že není třeba mysliti, že by byla Raiče do hrobu přivedla jeho politická činnost, neboť příbuzný jeho, professor Raič v Lublani, zemřel v poměrně mladém věku a také nástupce jeho v říšském mandátu, Žičkar, nedávno zesnulý, nedosáhl vysokého věku. Krajina tamní, zvláště za doby deštů, jest nezdravá, cesty obtížné, tak že dr. Glaser Raičovi říkával, aby se na stará kolena ucházel o lehčí faru.

Ředitel dr. Glaser ukončil privátně velice vřelými řádky pro tehdejší generaci a zaslal mně ihned s neobyčejnou laskavostí »Spomini« dra Jos. Vošnjaka (první díl, 1840—67), Lublaň, 1905. Již prof. Murko mně oznámil, že nejlepší a nejobšírnější zprávy o Raičovi by mně mohl podati dr. Vošnjak v Sl. Bystřici. V »Zpomínkách«

[1] Tehdy docenta vídeňské university, nyní professora slavistiky ve Freiburgu i./B.

Vošnjakových zajímala mne obzvláště podobizna dr. Kočevara s Pirnatem a Žužou, o nichž jsem psal v »Archiv für slov. Philologie«, 1904, kde jsem dokázal účastenství Kollára při brožurce »Apollogia«.

V »Spomínách« Vošnjakových je také podobizna Božidara Raiče — nezapomenutelná fysiognomie jako H. Ibsen, jehož jsem viděl v dvorním divadle 1891, když dávali »Volksfeind«. Vošnjak píše o něm v tomto smyslu: Silná, vysoká postava, široká ramena, hlava okrouhlá, čelo vysoké, na temenu hlavy řídké vlasy, nos přitloustlý, na hnědých očích brejle, rty větší, masité, podbradek okrouhlý — Ještě téhož večera v ptujské čitalnici jsme se »pobratřili«. Zval mne v své Haloze, ale já jsem neměl nikdy příležitosti ani času, abych ho navštívil v jeho pohostinném domě.

Byl to pravý řečník pro lid. Silný hlas jeho pronikal na všechny strany, takže ho na táborech, na nichž bývalo tehdy až 10 tisíc posluchačů, slyšeli i nejvzdálenější. Dovedl mluviti a ohnivou řečí sahati všem do srdce, neboť všichni cítili, že také jemu vše pochází ze srdce, které milovalo tolik slovinský národ. Slyšel jsem ho na táborech v Ljutomeru a v Ormožu a pak jsem se nedivil nadšení, které vzplanulo po jeho řeči. Když zdvihl ruku jako k přísaze a hromovým hlasem vyzval národ: »Přísahejte, že věrni zůstanete svému slovinskému národu a slovinské domovině! Přísahejte!«, zdvihly se všechny ruce a tisícerá hlasy opakovaly »Přísaháme«!

Tak se zabral celou duší do své řeči, že ani tělesné bolesti necítil. Na ormožském táboru se při řeči poranil o hřebík, který vyvstával z dřevěné desky, až mu krev tekla z ruky, ale on nic nepozoroval. Přátelé pak žertovně podotýkali, že skutečně dokázal, že je připraven krev svou za národ svůj prolévati.

»Každé doby,« odvětil vážně, »a Bůh mi dej příležitost, abych to dokázal.« Příležitost se bohužel naskytla, když byl zvolen za říšského poslance, ale tím si podepsal úmrtní list, jak sám říkával.

»Ali — ali!« slýchali jsme dosti často z jeho úst. »Ali naj vlada dovoli nam naše pravice, ali —« a hrozil pěstí. Za to ho někdy v žertu jmenovali: »Ali«.

Když byl Raič r. 1884 po smrti Hermanově zvolen za říšského poslance a přišel do Vídně, měl Vošnjah velikou radost, poněvadž v něm našel výborného spolubojovníka proti liknavosti mnohých slovinských poslanců. Přišel s dobrými úmysly, ale brzy viděl, že vládnoucí kruhy mají jen sliby pro poslance. Raič byl celý zničen a nejraději by byl utekl do milých Haloz!

R. 1864, kdy byl Raič v mužném věku, vycházely Bleiweisovy »Novice« jednou týdně a nedostačovaly již potřebám veškerého slovinského národa. Bleiweis nechtěl z »Novic« učiniti denní list, a tu se odhodlal Andrej Einspieler od r. 1865 vydávati dvakrát týdně »Slovence«; Raič a Vošnjak byli horlivými dopisovateli do nového listu.

Lze očekávati, že v druhém, dosud nevydaném svazku svých »Vzpomínek« bude dr. Vošnjak ještě několikráte mluviti o Raičovi, o němž praví, že úmrtím jeho ztratil upřímného přítele.

Raič byl politicky umírněného smýšlení, kněz, klonící se k straně liberální, který se snažil ostré protivy slovinských stran mírniti.

*

R. 1905 přinesla celjská »Domovina« v 33. čísle krátce životopis K. Havlíčka Borovského, načež následovaly ve výtahu v č. 35., 38., 40. a 46. aforismy z politických zásad Havlíčkových; podle českého pramene M. G. »Letopis Matice Slovenske« 1877 je pro nás neobyčejně zajímavý. Na 64 stránkách je pojednání prof. Fr. Šuklje »Franc Palacký«, v němž arci se na str. 27. vzpomíná článku Palackého »O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku« v Havlíčkových »Národních Novinách«. Naproti se ozval bar. Alex. Helfert.

V témže ročníku je také překlad Havlíčkova obrazu z Ruska »Prazdnik pravoslavnosti«; poslovenil Fr. H. (myslím Hubad, nynější zemský inspektor a slovanský ethnograf). Str. 144—149.

»Vam vsem, pravim, zvestim Čechom »mnogaja ljeta«!«

Hnutí mírové.

Napsal Dr. K. Polesný.

(Dokončení.)

Než po válce r. 1870 a 1871 vzrůstá pacifismus měrou netušenou; lidé, jakoby cítili vinu války, chytají se všech prostředků k míru. Vznikají četné nové společnosti v Nizozemí, ve Francii, jen ne v nepřátelském dosud míru Německu.[1]

Avšak důležitější jest, že roste také počet rozepří, jež urovnány byly mezinárodními rozhodčími soudy, od události Alabamské počínajíc (r. 1872); vzniká i theoretické studium mezinárodních rozhodčích soudů v nově založeném r. 1873 »Institut du droit international« v Ženevě.

V organisaci dospívají jednotlivé společnosti takového počtu, že v letech osmdesátých třeba již silnějšího jich utužení v uniích jednotlivých zemí a států, zvl. ve Francii, Belgii, Italii, Dánsku, Anglii a Švédsku. Konečně r. 1888 došlo v Paříži k založení meziparlamentní unie, a tím zahájena doba nová.

Od této chvíle bylo zceleno hnutí mírové, aby mohlo vystupovati tím účinněji; od této chvíle možno mluviti o officielním pacifismu. Každého roku přehlíží pacifismus svoje šiky, zkoumaje zároveň jejich myšlenky ve světových kongressech míru a v konferencích interparlamentních.[2]

První kongress světový konal se za pařížské světové výstavy r. 1889 v Paříži. Každá společnost míru mohla vyslati

[1] Prvá společnost německá jest z r. 1850 v Královci, podivnou shodou sídle to Kantově; r. 1874 vzniká teprve společnost Berlínská, jež ale zase zanikla. — Jest charakteristické, že parlamentní návrh r. 1878 o rozhodčích mezinárodních soudech nedospěl ani k debatě. Znovu rozhoupalo se Německo pro mír teprve v letech devadesátých.

[2] Líčil-li jsem officielní pacifismus na základě Bulletinů kongressů a nikoli konferencí, stalo se tak proto, že jsem pokládal ony za širší a proto povolanější k výkladu dnešního pacifismu. Konečně v usneseních obou těchto institucí nemá býti nikdy sporu a oboje jsou officielní. (Bulletin II. kongressu str. 215 a IV. 163).

své delegáty; zastoupeno tak nad 100 společností 310 delegáty, z nichž 135 bylo nefrancouzských. (Z Rakouska nikdo; z Německa zastoupeny 2 společnosti.)

Potom následuje II. kongress r. 1890 v Londýně, kde poprvé také zúčastněno Rakousko (Bertha v. Suttner a ryt. Bolesta-Kozlowski), III. kongress r. 1891 v Římě, IV. r. 1892 v Bernu, V. r. 1893 v Chicagu, VI. r. 1894 v Antwerpách, VII. r. 1896 v Budapešti, VIII. r. 1897 v Hamburce.

Současně s prvními čtyřmi kongressy zasedaly interparlamentární konference. Potom konána V. r. 1894 v Haagu, VI. 1895 v Brusselu, VII. v Budapešti r. 1896, VIII. r. 1897 zase v Brusselu.

Bylo již řečeno, že tímto způsobem vznikla centralisace sil, než také centralisace myšlenky; toho výrazem jest r. 1892 vytvořená stálá mezinárodní kancelář míru v Bernu, jež má podávati zprávy o otázkách propagandy, připravovati kongressy a konference, prováděti jejich usnesení, zříditi bibliotheku a pořizovati bibliografii publikaci míru, přehlížeti praxi mezinárodního soudnictví, zakročiti v případech hrozících válkou u zúčastněných vlád.[1]

V Rakousku teprve nyní zapustila myšlenka míru své kořeny a za vedení bar. Suttnerové (román »Die Waffen nieder!«) založena r. 1891 rakouská společnost míru. A pak — za Rakouskem! — následuje r. 1892 Německo s německou společností míru.

Praktické úsilí pacifistů obrací se k parlamentům a tak všude v Evropě i Americe z parlamentů vychází popud k šetření některých otázek míru, zvláště rozhodčích soudů. V rakouské říšské radě bylo to poprvé r. 1892; zajímavé jest, že velmi často o těchto věcech hovoří čeští poslanci, jako r. 1895 v delegacích Kaftan, r. 1896 dr. Kramář a v říšské radě t. r. dr. Brzorád. A podobně v Německu i jinde.

Ve prospěch pacifismu vyjádřilo se i papežství (encyklika Lva XIII. r. 1893 proti ozbrojenému míru), vyjádřili se i činní politikové jako německý říšský kancléř Caprivi, anglický předseda ministerstva lord Salisbury (federace Evropy — záchrana civilisace) a rakouský předseda ministerstva r. 1897 hrabě Goluchowski a j.

---

[1] Srovn. statut kanceláře v Bul. IV. kongr. str. 47/48 a VII. kongr. 46.

Ano, hnutí dosahuje již té šíře, že shromažďují se pacifisti jednotlivých národů sami v národní kongressy míru, jako jsou na př. v letech devadesátých norské kongressy, anglické, francouzské atd.

Konference míru v Haagu, obeslaná zástupci státův evropských, značí již uskutečnění snů pacifistických. Toť výsledek jejich pilné práce! Skutečně r. 1900 zřízen stálý soudní dvůr, ale — bez práce. Byli to zase pacifisti, již starali se mu o práci: D'Estournelles naléhal na Roosevelta, až tento odevzdal mu k rozřešení spor o církevní jmění Spojených států s Mexikem (r. 1902); brzo dostavil se spor s Venezuelou, pak Japonska s Německem, Anglií a Francií. Tak učiněn šťastně počátek.

Než právě válka burská a rusko-japonská musily budit pacifisty k práci další.

Následují zase mezinárodní kongressy míru r. 1900 IX. v Paříži, X. r. 1901 v Glasgowě, XI. r. 1902 v Monaku, XII. r. 1903 v Rovenu a Havru, XIII. r. 1904 v Bostonu, XIV. r. 1905 v Curychu.

Z meziparlamentních konferencí XI. r. 1903 ve Vídni volala po brzkém svolání druhé haagské konference míru.

Jest obtížné, přehlédnouti organisaci míru po celém světě. Uvádím dle Frieda (c. d. str. 349. a násl.) celkem v Evropě 587 společností míru, ve světě vůbec 613; bylo již pomýšleno dokonce na unii všech těchto společností. (Bul. congr. str. 53 a XI. str. 78.)

Německo čítá nyní na 68 společností téměř s 10.000 členy. Rakousko jedinou společnost míru rakouskou s odbory v Jablonci a Marianských Láznich. a akademický spolek míru ve Vídni. Než často jsem také našel v Bulletinech kongressů mírovou společnost »Mír« ve Vyzovicích na Moravě a jejího delegáta p. F. Barviče, na př. v Budapešti r. 1897 a v Glasgowě r. 1901. Od Rakouska odděleně uvádí se vždy Uherská společnost míru v rubrice »Uhry« (od r. 1895). Nejvíce členstva čítá Francie (ve 154 skupinách) a Anglie (ve 125 skupinách).

Specialisace pokročila už tak daleko, že najdete společnosti míru s užším programem a bez propagandy, jako na př. jest berlínský »Německý spolek pro obligatorní mezinárodní soudnictví«, »Association de Droit international« v Brusselu a j.

Sem patří též četné instituty, z nichž na prvém místě nutno jmenovati mezinárodní rozhodčí soud v Haagu, potom

Union interparlamentaire pour l'Arbitrage international (od r. 1888), jež čítá 17 skupin národnostních o 2000 členech, Bureau international de la Paix, Institut du droit international o 60 členech — učencích se 60 společníky, Institut internationale de la Paix, Mezinárodní museum války a míru v Lucernu, založené od J. Blocha, nadace Nobelova, norské komité storthingu pro cenu Nobelovu a norský institut Nobelův, vesměs bez propagandy.

Hle toť armáda přívrženců míru, o nichž tak pěkně pověděl na I. kongressu r. 1899 Passy, že představují materielní jednotu druhu lidského, jednotu v práci a v boji o existenci, ale také mravní jednotu. (Bul. str. 6.)

*

Přísně a tvrdě zněl posudek Schliefův o kongressech míru a tedy officielním hnutí mírovém vůbec: jsou to jen fráse a vznícená ideálnost (c. d. 496). S tím nelze souhlasiti; možno však Schliefův výrok vysvětliti tím, že pochází z r. 1891. Od té doby mnoho se změnilo. Pěkné fráse vtělily se ve skutky, jež ovšem čekají ještě na své dokončení, a není pochyby, že i kniha Schliefova napomáhala k tomuto obratu. A tak hnutí mírové dnes urovnává cestu, připravuje lepší budoucnost. Není tak domýšlivým, že by chtělo samo vypleniti mezinárodní anarchii ze společnosti lidské, že by spoléhalo jenom na své síly a věřilo jenom ve své plány. Proto však přece usilovalo o vybudování práva, skutečného práva mezinárodního a práce kongressů v tomto ohledu jest jistě záslužným pokusem.

Pacifismus nebyl nikdy revolučním,[1] nýbrž spoléhá v klidný, přirozený vývoj a hledí jen tento vývoj uspíšiti. Ani od prvé konference míru v Haagu neočekával splnění svých tužeb; tato tvoří prý asi stálou organisaci, jež bude míti za úkol dokončiti dílo míru (Arnaud, c. d. 18). Avšak události po r. 1899 jej zklamaly; to však není příčinou zoufati si, založiti ruce v klín, právě naopak: Snad druhá konference míru bude šťastnější!

Zdaž aspoň ta najde půdu již tak zkypřenou, aby z ní vzklíčiti mohlo krásné a plodné símě trvalého míru mezi vzdělanými národy?

VII. *Čechové a pacifismus.*

Jest nápadné, že Slované nezúčastnili se dosud větší měrou ani kongressů míru, ani práce odborně pacifistické. První slovanští

[1] Protimilitaristické výtržnosti ve Francii neměly s officielním pacifismem nic společného; byly vedeny stranou socialistickou.

delegáti jsou srbští z bělehradské »Conféderation balcanique de la Paix« na III. kongressu, aniž by však vystupovali z massy průměrných účastníků k větší důležitosti.

Z ostatních Slovanů jest to občas jen některý delegát polský (o účastenství vyzovického »Míru« bylo vše pověděno již výše); za obrovskou říši ruskou není tu nikdy nikoho. Nanejvýše, že bychom čítali sem znamenitého za to spisovatele pacifického, často citovaného Novikova.

Jest přirozeno, že ptáme se také po práci pacifistické u nás, doma. Budeme ale s ní brzo hotovi. Spočívá v tom, že přihlásili se také našinci za členy rakouské společnosti míru (z Čáslavě na př., jak jsem mohl pozorovati ze seznamů členstva), že jednou za několik let objeví se v některém časopise informační článek, a dost. Pokus o protimilitaristický český časopis »Odzbrojte« (»pro mezinárodní dorozumění« z r. 1904) redakcí Fricke-ho nepřečkal svého redaktora, zaniknuv 3. číslem prvního ročníku.

Odkud tato netečnost? Nelze přece naprosto říci, že bychom byli v táboře militaristickém![1] Vždyť dle účasti v officielním pacifismu soudě musili by všichni Slované býti militaristy! Ruska prozatím nečítejme, neboť náleží i v tomto ohledu příliš ještě východu. Možno věřiti, že potomci českých bratří by se prohlásili dnes — ovšem nevědomě, ipso facto — pro násilí?

Dříve než odpovíme, jest nutno poněkud blíže si všimnouti, jakou úlohu hraje v mezinárodním hnutí mírovém myšlenka národnostní.

Ani pacifismus nezůstal nedotčen národnostní otázkou. Resoluce jeho znějí tak sympaticky: »Bratrství lidí obsahuje v sobě jakožto nutnou konsekvenci bratrství národů... Pravým základem trvalého míru jest provedení tohoto velikého principu národy ve všech jejich vzájemných vztazích (Bul. du II. Congrès str. 30).

Avšak brzo dostavila se otázka: Co jest to národ? IV. kongress táže se tedy, které jsou podstatné znaky národnosti, jazyk, raça, tradice? Debata, jež dosti rozčileně pohybovala se mezi Poláky a ostatními členy kongressu, nepřinesla rozhodnutí. Zajímavo, že někteří žádali vůbec za konec debaty, ježto národnostní city jsou prý věcí odbytou.[2] Poláci prohlásili, že nemohou se stotožňovati s hnutím mírovým, jelikož chtí míti neztenčený výběr prostředků k znovudosažení své politické samostatnosti.

---

[1] Srovn. Choc., Vojenské úkoly české politiky.

[2] Z Londýna Koscheles, týž jenž v X., XI. a XIII. kongressu činil důkladné návrhy o - praporu společnosti míru!

Rozhodnutí přinesly základy práva mezinárodního, stanovené VII. kongressem, v I. kap. o mezinárodní osobnosti. Článek 11. obsahuje definici národa.

Referent Lafontaine přiznává, že se odlišuje tato definice od stanovení dřívějších kongressu: jest právnická, kdežto dříve byly výroky ony příliš všeobecné, humanitářské, romantické. Národem uznává se pouze národ politicky samostatný, ačkoli »každý národ ať vasalský či divoký tvoří osobu mezinárodní, která však jedná pomocí osoby třetí«.

Toto vymezení národnosti musilo se dostaviti, měl-li pacifismus stanouti na půdě konkretní. Než přece bylo pociťováno jako bezpráví. Lépe to pochopíme z knihy Schliefovy (c. d. str. 177 a násl.); již na kongressu římském se mělo jednati o otázce elsasko-lothrinské, jen že němečtí delegáti hrozili, že nepřijdou — a docela prý právem. Neboť kongressy mají prý se zabývati otázkami čistě mezinárodními, kdežto národnostní princip jest dějinný, který musí pokládati každý pacifista za uspokojivě řešený. Kdo cítí příliš národnostně, nemá na kongress chodit.

To by se vlastně obracelo v Římě proti Němcům samotným. Avšak u Němců je to něco jiného: Nikoli šovinismus, nýbrž »klidná důstojnost v zachovávání národnostní samostatnosti« (Schlief).

Němci tedy přišli, ale »s nic neznamenajícími plnými mocmi«, jak si stěžovali ostatní pacifisti. Neboť jim jest každá národnostní otázka nepohodlná, jakmile není německá, anebo aspoň omezena na Ameriku a Australii.

Tudíž nesmí se ozvati ani na kongressech míru, a dokonce ne, měla-li by se dotýkati některého národa slovanského.

Pochopíte to zase snadno z knihy Schliefovy (c. d. str. 378). Pro pacifismus není Čechů. Maďarům samostatnost patří. Co však chtí Slované v Rakousku, co hrstka Čechů? Chtěli by býti uznáni za samostatný národ v době, kdy jiní národové se snaží navzájem pevněji a úžeji semknouti? Chtěli by společnost kouskovati, když právě jest zřejmo, že jen tak bude mír možný, bude-li méně celků, bude-li jen několik velkých celků?

Stojíme všichni tomuto vývoji v cestě, a proto nutno k míru přes nás a naše hlavy.

A tak správna byla — s našeho stanoviska — výtka našich listů, že pacifismus nás úmyslně ignoruje. Cíti kde s kterými divochy, interpeluje v záležitostech arménských atd., ale nikde jsme neslyšeli, že by se ujal Poláků pruských, Slováků atd.

Než lze se dobře vmysliti v postavení pacifistů. To jsou vnitřní otázky jednotlivých států a pak, vždyť nejde tu o hromadné fysické násilí. Jednoduše pacifismus obětoval nás myšlence vlastní reality, snadnějšího dosažení cíle.

Na kongressech se česká otázka ovšem neozvala. Tím není řečeno, že nutno ji potlačiti, zahladiti; naopak, pacifistický zákonník práva mezinárodního zná také články o prohlášení (nové) mezinárodní osobnosti. Lze tedy dobře odkazovati nás na vlastní síly.

Ani mi nenapadlo, že bychom snad mohli býti v budoucích »Spojených státech evropských« zkráceni nebo protežováni, totiž dle našeho účastenství; naše otázka zůstala by pak nadále otázkou vnitřní politiky a tedy zase jen od naší vlastní péče odvislou.

Spojovati otázku českou s pacifismem jest nemožno. Dle mého přesvědčení lze se dnes pouze tázati, můžeme-li se již teď účastniti hnutí čili nic?

Stoupenci militarismu stojí příkře proti pacifistům. Revon[1] vysvětluje to (ve Philosophie de la guerre) tím, že pacifisti stavše se zastanci daleké budoucnosti nalezají přirozeně mnoho odpůrců v konservované dosud minulosti.

Z nás jistě nikdo nepostaví se v řady militaristické, konservativní, a to tím méně, že militarism rakouský dotýká se nás více než kterýchkoli jiných občanů. Pak bychom měli přejíti v tábor druhý.

Avšak jak daleko má ještě pacifism k realnosti! Stačí jen srovnati jeho tužby se skutečností. A militarism stále ještě roste, dosud se nezastavil. Nejvíce v šovinistickém Německu.

Nevěřím, že dočkáme se my vítězství míru.

A vzpomeňme si, co práce čeká na nás ještě doma! Proto pro nás dosud by bylo přepychem věnovati své síly hnutí mírovému výlučně, jestliže život žádá, abychom jich upotřebovali jinde s větším užitkem a k většímu prospěchu.

---

[1] Pisatel velikého díla L'Arbitrage international, Paris. 1892

Výroba skleněných perel v severovýchodních Čechách.

Příspěvek k poznání domáckého průmyslu českého.

Napsal Karel Kverka. (Dokončení.)

A je mnohdy ku podivu, v jakých »prostorách« pracují tyto lidské včely a čmelové. Tak na příklad: Zmíněný mladík je člen rodiny, která čítá otce, matku, tetu, 3 hochy a 4 děvčata; ti obývají světnici, v níž provozují »své řemeslo« čtyři z nich: otec, 2 synové a 1 dcera. V téže světnici je však i tkalcovský stav a pec. Rozměry světnice: výška 2 m., šířka 4·400 m., délka 4·65 m.; výška dveří 1·65 m., šířka 0·90 m.; 5 okének 0·77 m. vysokých, 0·67 m. širokých; pec s kamny: 2·05 m. dlouhá, 1·90 m. široká, 1·70 m. vysoká; perlářský stůl pro 4 dělníky zaujme 1·80 m. na šířku, 1·80 m. na délku a 0·80 m. na výšku; stav tkalcovský zaujme na délku 1·80 m., na šířku 1·65 m.: mají tam: stůl kuchyňský 0·85 m. dlouhý, 0·80 m. široký, 0·80 m. vysoký, — postel 2 m. dlouhá, 1·15 m. široká, — police na nádobí 1 m. dlouhá, 1·30 m. vysoká a 0·50 m. široká. K tomu si přimysleme 10 členů rodiny!! Kdo neviděl, neuvěří. A zdravotní stránka! Celý boží rok stojí na perlářském stole láhev petroleje, rozsvícené kahance petrolejové. Okna jakživa se neotevrou: zhášel by vítr plamen. A okna sama jsou tak trpasličí, jako u papírových domečků! Půda podlahy pěchovaná, nebo z pola půda, z pola prkno, tu tam i dlaždice. A znám jinou ještě takovou »chatu« ve vsi: sednička 4 m. dlouhá, 2 m. vysoká, 3·20 m. široká a v ní stůl perlářský na 5 plamenů (150×77 cm.), pec (120×180 cm.) a postel. Police zrovna do zdi zadělána, jí se ráno, v poledne, večer na klíně nebo na perlářském stole, připravují se pokrmy, kde to lze: na lavici, na okně. A tísní se tu vdova s 3 hochy a 2 děvčaty. Světnička má pohádkovitá okénka (55×70 cm.) dvě a jedno 53×63 cm. Připočtěte k sedničce komoru a máte celou »chaloupku«.

Však vypadají naši perláři, zejména mládež! Jako by nebyli bílé pleti, ale žluté, takové nezdravé žluté, kapkou krve chudé, s očima se zvláštním nemocným leskem, který působí žal, hrůzu, bolest, soucit. Vyžilá tvář, vyžilé tělo, hynoucí organismus, vpadlé tváře, vpadlá prsa, vpadlá ramena, všude plochost, prázdno, krve i života prosto.

Je to důsledek celého způsobu života. Jindy nebývalo všude tak zle. Byl výdělek, žilo se o něco »lépe«. Dnes perle, jak říkáme, »nejdou«, je teď bída na horách. Hlavním pokrmem zůstávají dnes brambory, ale ani těch loni nebylo a tak většina chudých rodin perlářských loni ani tyto tolary nepočítala, počínajíc loňskými (1904) vánocemi až do nových brambor. Po bramborách přijde »kafe«, ale káva, o jejíž jakosti nelze ani z daleka mluviti. A černou kávu tu tolik ráda chudina »k večeři«. Je to zvláštní pochoutka. Za to o mase teď málo slyšet. Je tuze drahé a není na ně. Snad jen o posvícení, na tatínkův svátek, o »funuse« a »svarbách« ještě bývá kousek, jinak sotva. A přece »perlářský bál« o masopustě být musí. Cos divného spí to v člověku, i když čeho do úst není!!

A o mládeži, dětech těchto ubožáků? Poukazuji na svůj článeček v Ped. Rozhledech r. 1904 (Schůze rodičů s učitelem).

Nebývá tak, jak líčím, doslova všude, ale ve většině tomu tak jest!!

Když perle »letěly«, stávalo se obyčejem, že mnozí, zejména mladíci, pobyli více dnů v týdnu v hostinci nežli za perlářským stolem.

Zřejmo, že nemocem se velmi dobře mezi perláři daří. Hlavně jsou to tuberkule; vedle těch nejvíce trpí zrak. Hojně je případů zlaté žíly od ustavičného sezení.

Není zajisté bez souvislosti značné procento úmrtí kojenců do 1. roku. Tuberkule u perlářů dozrávají do 30 roků.

Zákonodárství na ochranu zdraví nepodniklo ničeho. Nemocenské pojišťování vyloučilo perláře, jako výrobce domáckého průmyslu, ze svých výhod, nežádajíc ovšem poplatků. Zákonodárství nežádá ani daní, ani jiných velenutných jinde forem. A tak opuštěni jsou perláři ode všech!

Chci ukončiti toto trudné líčení příkladem, kolik a kterého čísla vyrobí 1 rodina ročně, aby mohl sloužiti za typ.

Rok 1904. Rodina, v níž 1 člen foukal, odvedla perlí:

Měsíc	Den	v tisících												za		úhrn	
		čísla															
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	K	h	K	h
leden	9.	5·2	11·2	7·9	12·1	6·7								18	27		
	16.	8·9	9·8	15·4	11·2	4·1								13	—		
	30.	9·8	18·6	21·9	11·1	4·7								22	22		
		23·9	39·6	45·2	34·4	15·5										53	49
únor	6.	2·9	6·4	9·8	5·9	3·3								9	69		
	13.	1·7	5·5	10 8	8·1	3·8	1·2							10	91		
	27.	2·9	8·4	15·7	12·3	8·2	3·9	2·1						19	36		
		7·5	20·3	36·3	26·3	15·3	5·1	2·1								39	98
březen	12.								0·2	0·1	7·8	7·9	4·7	22	44		
	25.	5·5	15·-	18·4	12·-	8·1								19	93		
		5·5	15·-	18·4	12·-	8·1			0·2	0·1	7·8	7·9	4·7			42	37
duben	1.	21·8	3·7											9	14		
	16.	5·4	16·1	19·4	8 6	4·6	3·-	4·2	1·6	0·9				29	09		
	30.				0·1	0·1	3·1	4·2	2·-	1·6				13	41		
		27·2	19·8	19·4	8·7	4·7	6·1	8·4	3·6	2·5						51	64
květen	7.	6·7	15·1	12·7	3·8	1·-								12	12		
	21.	3·6	20·-	13·4	4·1	2·3								15	48		
		10·3	35·1	26·1	7 9	3·3										27	60
červen	4.	22·-	18·-	8·6	2·6									15	19		
	11.	8·-	11·-	6·3	1·6	0·4								8	24		
		30·-	29·-	14·9	4 2	0 4										23	43
červc.	9.	5·-	15·4	31·6	22·4	11·4								27	85		
	23.	3·1	13·2	25·9	19·-	9·1								22	84		
	30.	2·1	8·2	16·-	12·5	6·2								14	65		
		10·2	36·8	73·5	53·9	26·7										65	34
srpen	5.	1·5	6·1	15·2	15·-	11·6								16	79		
	20.	1·1	5·1	15·9	18·4	20·5	8·4	11·7						31	09		
	27.		1·1	4·-	5·1	5·-								12	10		
		2·6	12·3	35·1	38·5	37·1	8·4	11·7								59	98
září	3.	8·1	7·9	5·8	2·1	3·1	2·2	2·-	0·6	0·5	0·2			27	19		
	10.					0·7	0·5	5·8	4·6	3·5	3·6	3·5	3 4	14	90		
	17.						1·2	3·7	6·-	5·5	13·-			16	79		
	24.	1·8	6·5	10·8	8·5	9·1								12	08		
		9 9	14·4	16·6	10·6	12·9	3·9	11·5	11·2	9·5	16·8	3·5	3·4			70	96
říjen	1.	1·2	3·6	7·9	9 -	7·1	3·8							11	01		
	8.	1·8	0·2	5·2	6·9	8·6	4·3	2·1						10	31		
	15.	1·1	3 6	7·8	9·8	11·8	5·5	3·-						14	93		
	22.	19·1	1·6	2·2	4·4	5·2	2·-	1·4						13	61		
	29.		1·2	1·6	4·1	6 6	3·4	1·4						16	60		
		23·2	10·2	24·7	34·2	39·3	19·0	7·9								66	40

Měsíc	Den	v tisících čísla 0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	za K	h	úhrn K	h
listop.	5.	17·6	1·1	3·6	4·-	3·-	0·9							12	55		
	12.	29·8	1·1											11	12		
	19.	18·9	0·6	0·5	9·2	8·7	2·3							14	31		
		66·3	2·8	4·1	13·2	11·7	3·2									37	98
prosinec	3.	1·8	0·2	1·9	10·-	8·9								8	19		
	17.				1·-	6·1	7·-							5	02		
	23.				1·2	5 6	4·3							3	06		
	31.	1·9	1·7	1 5	1·2	4·3	3·9	5·5	9·5	7·1	5·4			19	90		
		3·7	1·9	3·4	13·4	24·9	15·2	5·5	9·5	7·1	5·4					36	17
úhrn	celý rok	220·3	236·4	317·7	257·3	199·9	60·9	47·1	24·5	19 2	27·-	11·4	8·1			575	34

Je mou povinností zmíniti se na těchto místech o dvou spisech, které se dotkly perlářského průmyslu domáckého. Je to v prvé řadě r. 1900 ministerstvem obchodu vydaný ve Vídni u Höldera »Bericht der k. k. Gewerbe-Inspektoren über die Heimarbeit in Böhmen« a dr. Otakara Koutského »Domácký průmysl ve východních Čechách«, vydaný nákladem »Osvěty Lidu« v Pardubicích. Pokud se dotýkají oba spisy domáckého průmyslu perlářského u nás, nemají ceny: vše je jiné, bylo i tenkráte jiné, když materiál byl k nim sbírán, zřejmá povrchnost, ač i ta je prý omluvitelna obtížemi, které živnostenským inspektorům nejen dělnictvo, ale i mistři kladli z obavy před konkurencí, zvýšením daně, před zahanbujícími poměry výdělkovými a hlavně zdravotnickými u dělnictva a pod. Živnostenští inspektoři konali prý tu práci mimo svůj obor a »přes čas«.

Ať se děla »descriptiva« poměrů jakkoli, dnes je bezcenná. Spisek p. dr. Koutského pokládám vlastně za volný, tu tam doplněný překlad uvedeného Berichtu, neboť přejal všecky ty věcné nesprávnosti velice uznale, a že by v čem opravil pana živnostenského inspektora, jsem neshledal. Abych nemlátil prázdnou slámu, cituji nejpotřebnější ze zprávy p. živn. inspektora Karla Trappa z Hradce Králové, kterou do zmíněného Berichtu napsal: »Výroba skleněných perel provozuje se v několika osadách okolí Hořic a Miletína. V této krajině asi 30 rodin fouká perle. Někteří otcové rodin z nich jsou samostatnými výrobci, kteří svůj výrobek prodávají vývozním firmám vídeňským na účet od nich vzaté suroviny. Mistři jsou členy živnostenského společenstva v Lanžově u Miletína. Příslušnost k této korporaci vztahuje se také na učně a pomocníky mistrů. Počet žen tímto domáckým průmyslem se zaměstnávajících není znám a ženské osoby

mnohem méně se jim zabývají nežli muži. Děti při výrobě skleněných perel vůbec nejsou zaměstnány. Dle přibližného odhadu páčí se roční jejich výroba kol 35 millionů, v ceně 14 tisíc korun.

Surovina, již mistři domáckým dělníkům poskytují, zůstává vždy jejich majetkem. Dělník je samozřejmě povinen hotové perle výhradně svému prácedárci odváděti a nesmí je tudíž v nižádném případě jinému prodati. Učňové přijímají se do učení z pravidla bez zaopatření na 2½ roku. Pracují mistrům zdarma a dostávají obyčejně teprve ve třetím roce zpropitného 1 K týdně. Způsoby, jakými se vyučení stává, řídí se týmiž pravidly, které jsou obvyklé u jiných řemeslníků.«

I když připustíme, že nebylo v roce 1899 (v říjnu), kdy zprávy živnostenských inspektorů do Vídně došly, tolik rodin jako dnes výrobou perel zaměstnáno, víme zcela určitě, že jich nebylo také ani třikrát 30, nýbrž vícekrát! A zrovna tak se to má i s počtem vyrobených millionů perlí a tisíci, strženými za ně.

Víme též, že v roce 1896 a před ním 1895 »korale nešly«, ale i tu, přes vši »smůlu« byl počet zaměstnaných značný nad uvedená v Berichtu čísla.

Rovněž závislosti dělníka na mistru nikdy nebylo, ani s prodejem perlí, ani s nákupem surovin, jako nebylo takové závislosti mistrů na jejich vídeňských odběratelích.

Že z veškerého pojišťování úrazového a nemocenského jsou a byli perláři vyloučeni, o tom jsem se již zmínil a mohla by se tedy poznámka o tom ve zprávě pana živn. inspektora týkati pouze jediného případu v Doubravici, kde mistr-obchodník v bytě svém zaměstnával několik dělníků a je dobrovolně k nemocenské pokladně přihlásil.

Také pasus o skrovném zaměstnání žen a nezaměstnanosti dětí školních již tehdy, r. 1899, pozbyl platnosti, jako tvrzení o době a odměně učňovské. Nechci nikomu křivditi, nýbrž ukázati stav otázky úplně pravdivý, odpovídající tehdejší i dnešní skutečnosti.

Nelze nezmíniti se o barvení našich perlí, neboť perle u nás vyfouknuté nejsou konsumu schopné, je to »surovina«, »pecky«, pouhé »korale«.

V Čechách jedině v Hořicích jeden obchodník-mistr perlářský perle barví a obchod s hotovým výrobkem vede. Je to pan Vaňura. A přece teprve na barvených perlích je ten pravý výdělek, ač i na surových kdysi se až 20—30% vydělávalo a dnes i 6—10 haléřů na tisíci perlích se chytí! Bohužel, je to naše nepodnikavost a částečně,

řekl bych — pohodlnost. Čím a jak se perle barví? Buďto leskem rybích šupin, zejména bělic a ouklejů, nebo různými barvami anilinovými, různými laky atd. Nejkrásnější a nejdražší jsou ovšem »stříbřené«, t. j. leskem rybích šupin barvené. Procedura je dost zajímavá. Šupiny se lihem tak dlouho vyluhují, až se zbaví onoho hedvábného, perlového lesku, který se v podobě mlékovitě-husté kaše usadí na dně nádoby. Přidáním lepidla (dextrinu, škrobu a pod.) stane se manipulace schopný. Obyčejně barví ženy, děvčata. Nasliní si u levé ruky prvé tři prsty a ponoří je do surových perel. Na prsty nasliněné nachytá se množství perel, které všecky obrátí se na prstech jednou dirkou vzhůru. Nyní barvířka pomocí rourky na dolním konci zahnuté a zúžené natáhne lesku a tlakem vzduchu do jedné každé perle ho určité množství vžene, načež perle takto leskem naplněné s prstu otře o hranu stolu se zábradlím, který se pomocí šlapadla stále z prava do leva v rovině vodorovné pohybuje, aby se vrstva lesku stejnoměrně na vnitřní ploše perle rozložila. Zaschlé perle se dosoušejí na sítech, načež se znovu naplňují vrstvou škrobového prášku nebo vrstvou vosku (odtud německé Wachsperlen), aby vrstva lesková uvnitř chráněna byla touto vrstvou před zkázou a hlavně před »stářím« a »šedinami«. Neboť nedobře zaprášené perle brzo »stárnou«, »šedivějí«, t. j. ztrácejí svůj perlový lesk, jsou matné, mnohdy i zažloutnou!

Takto obarvené perle pak se navlékají na šňůrky a pod., nebo se hned upravují v colliery, náhrdelníky atd.

Ve Vídni a v Německu barví poněkud jinak: najednou všechny vhodí do nádoby s leskem a mícháním nebo otáčením nádoby naplní se všecky leskem najednou. Po usušení musejí se však jednotlivě propichovati barvou zalepené dirky. Podobně se děje i se zaprašováním. Lakované a jinakými barvivy barvené perle se nezaprašují. Také možno přímo z barevných skel foukati hotové perle modré, černé, »zlaté« atd.

Nejdražším je rybí barvivo. Snadno podléhá zkáze a tajemstvím je, kterak s ním zacházeti, aby se docílilo onoho pěkného perlového lesku. Mnohdy mistři-obchodníci perlářští kupují značné množství ryb výše označených až na Baltu, u Černého moře nebo ve Vídni z Dunaje.

Jako doklad, že toto barvené zboží poskytuje velice značný výtěžek obchodníkům německým a hlavně vídeňským, uvádím, že ony náhrdelníky perlové ve výkladu Cley-diamant v Praze na Příkopě stojí 4 K a neobsahují ani 500 perlí, kdežto výrobní cena jejich suroviny je asi 25 h a barvení rovněž, celkem 50 h!! A tak naše česká

surovina z Vídně se vrací do našich obchodů pod firmou: »prima Wiener Ware«!

Náš mistr, který s ničím začal a dnes si »dobře stojí«, ten se do barvení nepustí; máť strach, aby se »něco jako tento«. Toť jeho obchodní talent, vzdělání! Také málokdo ví o tomto průmyslu; víme o všem v Japanu a Kamerunu, ale o našich poměrech — pramálo. Organisace mistrů-obchodníků a dělnictva — toť nad síly člověka. Vždy nevzdělání, neporozumění, liknavost, netečnost, ba i zášť vyrazí vám péro z ruky, zakřikne dobré slovo na rtech. Kde je bída, těžko se myslí, ale kde jde s bídou v ruce místo knihy kořalka, tam je »temno posud«.

Utvořením družstva na všecko dělnictvo i mistry rozšířeného zajisté by se docílilo zvýšených cen za surovinu, ale bylo by i možno v blízké době přikročiti ke zřízení barevny.

I o to jsem se pokusil, ale snaha má rozbila se o neupřímnost a závist několika jednotlivců mistrů, kteří se mají dobře a o ostatních si myslí »ať se staraj«.

Také by bylo povinností obchodních komor, průmyslových musei, živnostenských inspektorátů a vlády, starati se o zlepšení poměrů dělnictva perlářského a o zlepšení celého tohoto průmyslu. Ale to jednou za 10 let si vláda vzpomene učinit něco dobrého a než minou, zůstalo při starém.

Je tu také technologicko-průmyslové museum, c. k. služba pro povznesení živností, maloživnostenský fond a pod. instituce, které ať radou, ať penězi měly by snahy o zlepšení tohoto odvětví a jiných podporovati. Neškodily by kursy o výrobě skla, barvení a tavení skla: ba snad by bylo možno získati manipulanta, který by naše lidi naučil s barvivem a leskem manipulovati atd.

Leč tu jsem se dotknul jedné bolavé rány: zapomínám, že jsme v obvodu obchodní komory liberecké a že v Jablonci by se horšili, kdyby nám sem vláda, jako každoročně jabloneckému družstvu perlářskému, dávala subvenci 40—45 tisíc K.

Konkurence! Tajemství výroby!

Upozorňuji výslovně, že t. zv. jablonecké zboží je zcela rozdílné od našeho: naše perle jsou foukané jednotlivě, volně, jablonecké hromadně do forem asi následovně: roztavená rourka vloží se do formy, forma (dvojpůlová) se zavře a nyní se rourkou prožene proud vzduchu, který vtlačí sklo ke stěnám formy. Tak vyrobí se až 8 perlí na ráz, které se pak odřezávají. Že nejsou bez ostrých hran a »švu«, je na bíledni. Také barvení je jiné: v Jablonci zlatí a stříbří perle

t. zv. rozpuštěným zlatem, stříbrem a pazlatem a pastříbrem se plní nebo lakují. V Jablonci r. 1898 založeno »Družstvo«, které rozvětveno je na »lieferanty«, obchodníky, dělníky i pomocníky a vládne dnes ohromným kapitálem, zásobujíc celý svět svými výrobky. Jak jsem vzpomenul, subvencuje vláda jablonecký průmysl každoročně 40—45 tisíci K!!

Kdo u nás chopí se práce obrodné na tomto poli, těžko říci. Vděčnou by byla pro Městské průmyslové museum pro severovýchodní část království Českého v Hradci Králové i pro Podkrkonošské museum v Hořicích.

Vždy bude se jednati v prvé řadě o povznesení stavu a poměrů dělnictva a v tom ohledu úplně souhlasím s konečnými vývody p. dr. Ot. Koutského:

1. aby i na dělnictvo domácké rozšířeny byly všecky zákonné předpisy, jimiž by jeho osoba a zdraví byly chráněny a bylo možnému vyssávání zabráněno;

2. aby domáctí dělníci byli podporováni opatřením levných dělnických domků, a aby vedeni byli k řádným hygienickým zařízením jak při své práci, tak i v životě rodinném;

3. aby ku podpoře chudých dělníků domáckých poskytovány byly pravidelné podpory z fondů státních, zemských, okresních a obecních a vůbec soustavně organisována byla karitativní činnost naší společnosti ve prospěch této třídy dělnické;

4. aby byla domáckému dělnictvu poskytnuta možnost nejen dojíti všeobecného vzdělání, ale i aby pro všechny odbory domácké práce zřizovány byly odborné školy nebo kursy, na kterých by pěstována byla dovednost našeho dělníka po stránce technické až do nejvyšší dokonalosti;

5. aby organisována byla výroba domácká, jakož i její odbyt, zvláště associacemi dělnictva na základě čistě obchodním.

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

Ve Vrbovém i podruhé propadl slov. kandidát poslanectví. O Pivkovi ve Spiši. V Prešově i ve Vídni slov. bohoslovci z ústavů vyloučeni. Kat. farář Hlinka, dr. Šrobar a Greguš uvězněni v Ružomburku. Jak se cestuje přes Pešť do Prostějova. O slov. poslancích na sněmě.

Z dozvuků volebních oznamuji, že ve Vrbovém i při doplňovací volbě vzdor veliké většině kandidáta slovenského vyvolen za poslance kandidát maďarský. Volební mechanice nitranských »vlastenců« nic není nemožného. O nelidském trápení voličů slovenských, o hloupých násilenstvích a drzém urážení zákona se strany vrchností i jen psáti je už do unavení. Proti volbě slov. strana pozdvihla žalobu — jaká byla volba, takový bude i soud. Škoda o tom ztratit slova.

V Šariši co úřady vykonaly slov. kandidátu poslanectví, to je už aspoň opravdu originální a — orientální. Tam v okresu giraltovském, když kandidát Pivko ukázal se mezi svými voliči, v Kukově četníci vzali ho se sebou a odvedli do Giraltovce před tribunál slúžného. Tento ani jen telegram odeslat mu nedovolil; na 10 let ze Šariše ho vypověděl, 2 dni nechal ho zatčeného u četníků a pak odeslal ho postrkem domů do Kubína. Žaloba proti slúžnému je sice podána, ale v nynějších poměrech místo trestu dají mu snad hlavní županstvo nebo ministerské křeslo.

*

V Prešově děkan Szlávik z evanj. theol. ústavu jednoduše vyhnal 2 slov. bohoslovce, Ludvika Karlovského a Ondřeje Děvečku, bez nejmenšího vyšetření »viny«, jen proto, že je uznal za »hrozné, vlasti nebezpečné panslávy.«

Aby pak církev římská nebyla tím nějak ve vlastenectví převýšena, také ve Vídni, v Kat. Pázmaneu 2 slov. bohoslovce vyhnali. Rovněž bez vyšetření viny. Jen aby se z nich nestali statní Slováci, jako kraj. poslanec dr. Jehlička, jenž v Pázmáneu studoval.

V Ružomberku, když letos Slovák dr. Šrobar kandidoval za ablegáta, tamější ř. kat. farář Hlinka nebyl »němým psem«, ale podporoval Šrobara. Za to biskup vyzdvihl ho z úřadu, zakázal mu úřadné výkony a poslal mu na krk maďaronské kaplny. Lid ale stávkuje nábožensky. Chrám bývá prázen. K tomu státní fiskus (vlastně předseda sédrie Chu-

dovský) do t. zv. vyšetřovací vazby vzal Hlinku, dr. Šrobara a měšťana Greguše. Je už vyše měsíce, co je pořád »vyšetřuje« — jen dr. Šrobara právě teď pustili na svobodu. Tamže v Liptově i kat. faráře Moyše za »panslavismus« vyšetřují.

*

Ani na Moravu cestovat dnes není zdrávo a bezpečno. Z Kysáče (z jižních Uher, z Báčky) 2 rolníci jeli kupovat hospodářské stroje do Prostějova. V Pešti při železniční kasse, když kupovali lístky, policie se jich ujala, je odvedla, od Kajfáše k Pilátu přeháněla jen proto, že jí byli náhodou podezřelí z gravitování do Ameriky.

Konečně rolníky pustila na svobodu, ale odňaté jim peníze poslala zpět do Kysáče. Až slov. poslanec Hodža vymohl jim jejich peníze a průchod do Prostějova.

*

Slovenští a vůbec národnostní poslanci v uher. sněmě, že udatně si počínají, to je z denních listů známo. Mluví výborně, drží se statečně.

Za to národ náš trpící nezoufá, ale doufá, že »co se nedá chvíli, to se poddá časem«, a že »co sto věků bludných hodlalo, zvrtne doba!«

Slovák.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Koncentrace bank v Německu.

V mnoho citovaném a dovolávaném, kauseristicky tak půvabném, ale ovšem mottem »Kdo úzkostlivě rozvažuje, ničeho nepoví« ovládaném díle »Německé národní hospodářství v devatenáctém století«, líčí Sombart význam velkobank německých těmito slovy: »Poutníku, pozorně kráčejícímu ulicemi Bedřichovy čtvrti v Berlíně, bije do očí řada mohutných, celé čtvrti zabírajících budov, jež zvláště v posledním desetiletí jako velké pevnosti tam postaveny byly. Na obrovských kvádrech spočívají mohutné budovy, do nichž vedou široké pískovcové schody. Síně lesknou se pestrým mramorem a zlatou výzdobou. Množství písáren plní poschodí, v jichž středu elegantní sály zasedací a nádherně vypravené přijímací pokoje otevřeny jsou vyvolencům. Na chodbách potkávají se nejvyšší hodnostáři státu; ne oni však poroučejí v těchto místech, v nichž králové antichambrují, aby čekali rozhodnutí o životě a smrti. To jsou nová střediska světa, nové Sanssouci, nové Versailles. Moderní banky.«

Rychlým, úžas vzbuzujícím letem povznesly se velkobanky německé v poslední době k velmoci v národním hospodářství německém a v říši německé. Ani sto let neuplynulo ještě od té doby, kdy hospodářský život v Německu ovládán byl nepřehledným počtem drobných pevností a pevnůstek států, státečků a měst, s jichž cimbuří byl tak úzce obmezený rozhled po nejbližším territoriu a v nichž drobní státníci, napojení z pramenů

ctihodné gelehrte Kamerialwissenschaft, sepisovali kurialním slohem výnosy a recepty k povznesení vlastenecké výroby prvotní a průmyslové, přistřihovali křídla obchodu, vybírali četná cla, taxy a sportle, dbali toho, by sedláci a měšťáci odívali se krojem příslušným, aby nenaříkali příliš v své chudobě, že Bůh na né zapomněl a nezpyšněli v myšlenkách svých a rozumem svým nad normál poddaným slušící.

Zmizely tyto pevnůstky. Nové olbřímí pevnosti má říše německá pro své národní hospodářství a pro svůj podíl na hospodářství světovém ve velkobankách berlínských. S jich cimburí vyškolenému a zkušenému zraku otvírá se spolehlivý rozhled po výrobě, oběhu a spotřebě hospodářských statků nejen v celé říši, nýbrž daleko za hranice až do krajů zámořských. Nejpyšnějším květem éry kapitalistické jsou velkobanky berlínské. Bez direktní podpory a privilejí státu vznikly a se vzmohly. V potřebách přirozených, nikoliv uměle vyvolaných mají své kořeny a své raison d'être. Jen historicky zajímavo jest, že kmotrem při vzniku prvních z nich v letech padesátých minulého století byla bratří Pereirů Société générale de Crédit mobilier v Paříži, jejímž účelem bylo zjednati praktickou působnost socialistickým ideím St. Simonovým, zlomiti přemoc soukromých bankéřů, zvláště domu Rothschildova, sloužícího zájmům Bourbonistů a Orleanistů. Zatlačení bankéřů jednotlivců málo dařilo se ve Francii, jejíž obyvatelstvo tak silně proniknuto jest individualistickým liberalismem. Naproti tomu v Německu s úporným bojem za znovuzřízení říše ruku v ruce kráčela idea státního socialismu, za níž jako by za plentou rychle vybojovaly vítězný boj proti bankéřům jednotlivcům neosobní akciové společnosti. Koncentrace kapitálových sil vzrostla v rozměry úžasné, místo Rothschildů, Schaaffhausenů atd. zabraly velké akciové banky. Na místo stotisícových a milionových bankéřů nastoupily velkobanky milliardové. Kapitalismus rozmnožil a utužil svou moc v demokratické formě akciové.

Velkobanky berlínské jsou dnes nejen barometrem, nýbrž i regulatorem života hospodářského jak v říši německé, tak daleko mimo její hranice. Z nich, skrze ně a do nich proudí ono moře cenných papírů, jež jest representantem výroby a oběhu statků. Národní jmění německé odhadováno jest koncem r. 1900 na 210 milliard marků, z nichž asi 75 milliard uloženo jest v bursovních hodnotách. Roční vzrůst německého národního jmění úsporami páčí se na 2½—3 milliardy marků, z čehož asi 1200 mil. marků ukládá se v cenných papírech. Expanse veřejných a soukromých hospodářství, vítězný postup velkovýroby, provázený rozkladem a zánikem průmyslu domáckého a řemesla, přesouvání těžiště národního hospodářství německého ze zemědělství do průmyslu podmíněno jest velkolepou koncentrací bankovnictví německého.

Koncem roku 1904 činil akciový kapitál osmi berlínských velkobank (Banka pro obchod a průmysl; Berlínská obchodní společnost; Kommerční a diskontní banka; Německá banka; Diskontní společnost; Drážďanská banka; Národní banka pro Německo; A. Schaaffhausenský bankovní spolek) 999,000.000 marek. Celková suma vlastního a cizího těžebného kapitálu těchto bank činila v roce onom 3.694.057.100 marek. Naproti tomu akciový kapitál 22 bank provinciálních, pokud koncem r. 1903 byly ještě samostatné a nezávislé na velkobankách berlínských, činil v r. 1903

jen 170,851.100 marek a celková suma vlastního a cizího těžebního kapitálu těchto bank páčila se v roce tomto na 487,377.400 marek.

Rok od roku pohlcují velkobanky berlínské banky provinciální, v různých formách k sobě je připoutávajíce a hospodářskou přemoc svou utužujíce. Též další spojení berlínských velkobank po r. 1903 bylo provedeno. Koncentrace německého bankovnictví stále vítězně postupuje. Příčiny a účinky její jsou životním problémem německého národního hospodářství. Odborné revue německé jsou plněny studiem této otázky, literatura odborná má sotva vděčnější látky k monografiím, volá se po instruktivní odborné historii jednotlivých velkobank, usiluje se vystihnouti světlé a stinné stránky tohoto koncentračního vývoje.

V posledním sešitu Schmollerovy ročenky uvažuje Hermann Schumacher o koncentraci v německém bankovnictví a dospívá, pokud jde o účinky její pro národní hospodářství německé, k těmto důsledkům:

Finanční síla velkobank vzrůstá. Skutečnost ta jest nespornou. Ale koncentrační proces nepřivábil jen nových kapitálů, nýbrž jednak vssál do sebe, jednak z bankovní činnosti vyloučil mnohé kapitály, na př. stomilionové Rothschildova domu. Avšak i béře-li se to v úvahu, lze míti za to, že provozovací kapitál celého německého bankovnictví vzrůstá. Režijní výdaje velkobank na rozdíl od průmyslových velkozávodů se nezmenšují, nýbrž stoupají. Kontrola banky se vzrůstem jejím stává se složitější a zdražuje se.

Koncentrace má dále značný vliv na vzájemnou soutěž velkobank. Byly-li druhdy okruhy působení jednotlivých bank territoriálně a předmětně vymezeny, mají dnes velkobanky berlínské jedno a totéž pole působnosti, totiž celé Německo. Vzájemná soutěž mocně se rozvinula. Jednotlivé banky snaží se připoutávati k sobě poskytováním úvěru určité kruhy zákaznictva. Jde-li o akciové podniky průmyslové, mají banky svým zastoupením v dozorčích radách prostředek působiti k výlučné úvěrní závislosti těchto podniků na sobě. Větší obtíže spojeny jsou s výlučným úvěrovým připoutáváním podniků jednotlivců a společností veřejných. Avšak i při akciových podnicích fuse závodů nutně má za následek součinnost bank v poskytování úvěru. Při velkých emissích akcií a obligací banky již dnes o obchod se dělí. Smírná úprava soutěže vyvine se mezi velkými bankami sama sebou, čím méně jich bude a čím obtížnější bude založiti nový konkurrenční podnik. Není vyloučena možnost trustu velkých bank, ač nebezpečí z toho plynoucí není toho času palčivým.

Důležitým účinkem koncentrace jest dále stoupající vliv velkých bank na burse a klesání mocenského postavení bursy. Čím více jednotlivá banka činnost svou na široké obory, na nejrůznější kruhy obyvatelstva rozšiřuje, tím častěji nabídka a poptávka stýká se v témž závodu a vyrovnává se kompensací v bance samé bez pomoci bursy. Část bursovních obchodů přejímají takto velké banky na sebe. Bursa přestává býti »mozkem národního hospodářství«, jak Schmollerem byla označena.

Ale se stoupající mocí nastává bankám úkol nejobtížnější. Budou na snadě osoby, jež by měly schopnost a způsobilost ovládati a říditi tyto podniky? Vymře-li personál převzatý při fusi a přičlenění bank provinciálních, v praktickém životě a obchodu vzrostlý s velkou znalostí provin-

ciálních poměrů, bude pak možno, nebudou-li na snadě soukromí bankéři, v silně rozšířeném okruhu s větší dělbou práce najíti náhrady? Dojista nebudou s tento úkol banky z vlastní síly. Udržovati nejpřísnější, skoro vojenskou kázeň v ohromném počtu zřízenců, jest nutně hlavním jich úkolem. Povahy poddůstojnické hrají tudíž právě při této organisaci s velkou dělbou práce velikou roli. Individualita jednotlivců, nehledě k několika čelným místům, ustupuje do pozadí. Uspokojivé odpovědi dojde otázka tato tak důtklivá tehdy, podaří-li se na poli školství zjednati plnou náhradu za úbytek praktického vzdělání.

V popředí zájmu při koncentraci bank stojí ovšem otázka, co znamená koncentrace pro obecenstvo, pro zákazníky. Každé rozšíření jednotlivého závodu bankovního značí především, že vzdálenost obecenstva od zodpovědného ředitele banky roste. Průměrný zákazník přichází s ním nesnadno a zřídka do styku a jest odkázán na neznámé mu měnící se zřízence, kteří výlučně zaměstnáni jsou zcela určitými dílčími funkcemi a nemohou zjednati si samostatného rozhledu o celé činnosti bankovní a o stavu trhu peněžního. Takto neosobní velké banky se svými k poslušnosti zavázanými úředníky ztrácejí pro širší vždy vrstvy obecenstva způsobilost býti důvěrnými osobními rádci zákazníků, nehledě k tomu, že velkobanka při emissi cenných papírů na rozdíl od soukromého bankéře nemůže býti jen rádcem, jsouc zároveň interessentem.

Tak musí velkobanka v značné míře spokojiti se důvěrou, již vzbuzuje její kapitálová síla, a zříci se osobní důvěry člověka k člověku, jež druhdy pro poměr obecenstva k bance především rozhodovala. S druhé strany nevěnuje velkobanka sama tak snadno jiným důvěru, zakládající se jen na osobních jich vlastnostech. Jednotná nivellisující rutina nahrazuje nutně činnost individualisující: Osobní úvěr poklesá svým významem a tak mizí působení, jež druhdy soukromého bankéře radostí a pýchou naplňovalo, vypěstovati z vrstev obyvatelstva kapitálu postrádajících zdatný mladý dorost a omlazovati tak krev hospodářského života.

Výjimku z tohoto vývoje činí velkozávody průmyslové. Koncentrace velkoprůmyslu s rostoucí potřebou úvěru kontokorrentního a emissního dala hlavní podnět ku koncentraci bank. Vůči velkoprůmyslovému zákaznictvu jest postavení velkobank dvojí. Z počátku jest banka zúčastněna jen na jednom průmyslovém podniku určitého odvětví. Podporovati jediný tento závod bez ohledu na poměry celého odvětví průmyslového jest snahou banky. Jde jí o to, vypěstiti velkopodnik průmyslový, čerpati rostoucí zisk z množících se obchodů s ním, zúžiti kruh soutěže ve prospěch tohoto závodu. Ale fusí a sdružováním bank nastává změna. Konkurující závody průmyslové dostávají se v doménu jediné velkobanky. Zisk její není více závislým na prosperitě jediného závodu, nýbrž na poměrech celého odvětví průmyslového. Koncentrace bank má takto opět vliv na koncentrační kartelovou organisaci celých odvětví průmyslových. Jest otázka, která strana v tomto koncentračním processu velkoprůmyslu a velkobank nabude převahy, velkoprůmysl či velkobanky? Schumacher má za to, že vývoj jde stále více za převahou velkoprůmyslu. Tři momenty udávají směr tomuto vývoji ve prospěch velkoprůmyslu: síla kapitálová, organisace, osobnosti.

Kde jest již od delší doby kapitálově silný průmyslový stav podnikatelský, mají velké banky jen malý vliv na velký průmysl. Tak jest tomu v Anglii, ve Slezsku, kde slezští magnáti kapitálů, druhdy v zemědělství nabytých, zužitkují dnes v průmyslu; tak jest tomu ve velkých upevněných rodinných závodech jako Kruppově. Čím více kapitálová síla průmyslu německého bude se utužovati, tím více poměry německého velkoprůmyslu budou blížiti se poměrům v Anglii.

Ve stejném směru působí též druhý moment. Pokud síly velkoprůmyslu jsou roztříštěny a ochromeny ostrou vzájemnou soutěží, potud jest velkoprůmysl takticky slabý. Čím silněji a jednotněji pomocí bank se organisuje, tím samostatnějším stává se též vůči bankám.

Rozhodujícími jsou však též osobnosti. Zdaž v tom neb onom táboře najdou se vynikající mužové, závisí ovšem namnoze na náhodě, ale ne v té míře, jak by se zdálo. Vážné důvody mluví pro to, že půda velkoprůmyslu jest v této příčině plodnější, než velkých bank. Již čistě zevně jsou šanse pro průmysl lepší, poněvadž kruh osob, »materiál rekrutů« jest větší. Zvláště však padá na váhu, že zvýšená dělba práce v bankovnictví větší měrou než v průmyslu ochromuje individualitu, že pravidelná činnost v bance jest příliš šablonovitou, že však naproti tomu velkoprůmysl ustavičně v malém i ve velkém měnícím se podmínkám musí se vždy přizpůsobovati. Již dnes ředitelé velkobank nerekrutují se namnoze z bankovních úředníků, nýbrž z valné části z advokátů a z veřejných úředníků.

Naproti těmto vývodům Schumachrovým dlužno poznamenati, že neschází hlasů, věštících nadvládu velkobank a závislost průmyslu na nich.

Řada dalších otázek a problémů přýští pro veřejnou diskussi z koncentrace bank. Socialistická theorie o pokračující proletarisaci společnosti a blížící se katastrofě sociální hledá v tomto zjevu, ovšem marně, doklad své pravdivosti. Požadavky postátňovací, sespolečnění prostředků výrobních upínají naděje své na koncentraci. Obhájcové dnešního řádu společenského snaží se formulovati nové požadavky sociální reformy, se zřetelem na široké pole bankovního působení, usilují vzbuditi v ředitelstvích bank vědomí o vznešenějších úkolech a cílech, než jest úspěšné dividendové hospodářství.

Jest nesporno, že koncentrace bank jest dnes z nejdůležitějších sloupů německého národního hospodářství, že expanse německých bank daleko za hranicemi a rostoucí účast Německa ve světovém hospodářství jest koncentrací touto podmíněna nebo alespoň značnou měrou posílena. Posuzovatelé její v Německu většinou optimisticky ji posuzují (mimo Schumachra na př. Dr. Riesser, Zur Entwicklungsgeschichte der deutschen Grossbanken, 2. vyd. Fischer v Jeně 1906, dále Otto Warschauer, Die Konzentration im deutschen Bankwesen, srpnový sešit letošní Conradových Jahrbücher für Nationalökonomie), netajíce si ovšem, že teprve doba krise zvláště válečné bude obtěžkávací zkouškou její solidnosti.

7. září 1906. *H. K.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Stávka hornická — Zdražování potravin a Praha — Dětská práce — Třídní justice v Německu — Přednáškové kursy odborových organisací v Německu.

Příliš brzo jsem si v předešlém čísle poliboval, že hospodářský boj nezuří u nás letos jako jiná léta. Sotva opustily řádky moje tiskařský lis, když již ze všech uhelných revírů bylo oznamováno hnutí horníků. Nepřekvapilo. Příznaky jeho byly patrny již dávno. V druhém čtvrtletí letošního roku došlo ku 25 stávkám horníků v 28 závodech. Tyto však nenabyly značného rozsahu, jak vidno z toho, že ze 17.188 zaměstnaných horníků stávkovalo pouze 5790. Příčina byla v 18 případech nespokojenost se mzdou. Táž příčina, jež podnítila dnešní hnutí. Horníci podali již dávno svoje požadavky, avšak nepořídili. Nezahájili však stávky ihned, nýbrž odložili ji na dobu pozdější. Ta zdálo se, že nyní nadchází. Proto předložili horníci ostravští následující požadavky: 1. Rozdělení všech v závodě zaměstnaných sil na 5 tříd. 2. Pro tyto třídy stanovení minimální mzdy od K 1·50 do K 3·50 za směnu. K této základní mzdě budiž připočten úkol, tak, aby výdělek obnášel nejméně od 2 do 4 K za směnu. 3. Pro povrchové dělnictvo 20% přídavek. 4. Za nedělní a sváteční šichtu dvojnásobný plat. 5. Pracovní doba pro veškeré bez nedělního a svátečního klidu zaměstnané dělnictvo obnáší 8 hodin, pro veškeré další dělnictvo 9 hodin denně. 6. Půlhodinová přestávka polední pro veškeré dělnictvo. 7. Dělník při hornictví nebo v koksovně zaměstnaný smí být propuštěn z práce jen tehdy, když je úplně zdráv. 8. Deputátní uhlí pro ženaté horníky a provisionisty 40 q. pro svobodné horníky 20 q ročně. 9. Staré, k budování nepotřebné uhlí budiž dělnictvu poskytováno zdarma.

Na odpověď budou ostravští horníci čekati do 29. září. Stejný postup měl býti zachován i v pánvi severočeské. Původně bylo ustanoveno, že 9. září budou podány požadavky a žádáno jich zodpovědění do 25. září, ježto však anarchističtí dělníci, jichž je v severních Čechách značný počet, zahájili stávku již koncem srpna, nevyčkavše ani podání požadavků, nezbylo »Unii horníků rakouských« než svolati na 2. září do Chomutova konferenci delegátů všech dolů, aby ustanovila další postup. Předseda Unie p. Jarolím (sociální demokrat) navrhl, aby požadavky byly podány 6. a na odpověď aby čekáno bylo do 8. září, anarchista p. Vohryzek navrhl, aby požadavky byly podány 3. a čekalo se do 5. září. Když byl 127 proti 97 hlasům přijat návrh Jarolímův, vnikli anarchisté shromáždění na táboru lidu do místnosti, kde se konala konference, a krvavě zranili p. Jarolíma a jiné vůdce sociálně-demokratické, jež musilo pak chránit četnictvo.

Za takovýchto auspicií počíná stávka. Poměrů neznalý nepochopí, jak mohlo pro rozdíl tří dnů dojít k tak hnusnému výstupu, jenž byl jak stvořen pro to, aby stávku předem porazil. Sociální demokraté věděli, že, odmítnou-li podporu indiferentním a anarchistickým horníkům — a jinak po duchcovské události jednat nemohli — že za čtrnáct dní bude tolik stávkokazů, kolik dělníků v Unii neorganisovaných. Proto nepřekvapilo nikterak usnesení konference, konané v Trnovanech 9. září, která přes to,

že správy dolů povolily velice málo, vyslovila se 115 proti 41 hlasům pro nynější dobu proti stávce. Ústupky získané jsou dosti nepatrné: »Verein für bergbauliche Interessen« přislíbil, že od 1. října bude každému provisionistovi připlácet 100 K, vdovám a sirotkům pak třetinu tohoto obnosu. Co se týče zvýšení mzdy, slíbily jednotlivé závody 6 až 10procentní přídavek, některé pak, že upraví práci tak, aby si každý horník vydělal minimálně 4 K za směnu.

Stávka v okresu mosteckém sice posud částečně trvá, ale možno pokládati ji již vůbec za skončenu, neboť bez »Unie« není hornická stávka možna. Anarchisté a národní socialisté jistě neopomenou této příležitosti, aby zase sociální demokraty neobviňovali, že zradili horníky, ale na to všechno je každý z předešlých stávek již tak zvyklý, že si toho ani nevšimne. Jediné, čeho při tom nutno vážně litovat, je, že tak příznivá doba, jako byla nynější, dlouho zase se nenaskytne.

*

Je pochopitelno, že horníky to dráždí, pozorují-li, jak jejich výdělky klesají, zatím co ceny uhlí stále jsou zvyšovány. Bezdůvodné a jen na zvýšení zisku velkoobchodníků uhlím určené zdražování uhlí přimělo dokonce i maloobchodníky, kteří jinak s velkoobchodníky svorně přirážejí, že proti zdražování protestovali. A — thauma akuein — i sbor obecních starších města Prahy zabýval se jím v IX. řádné schůzi dne 10. září t. r. Pan Březnovský to byl, jenž otázal se presidia, co hodlá učinit na zamezení stálého zdražování uhlí a potravin, obviňoval stát, že napomáhá velkoobchodníkům při tomto drancířství, a prohlásil, že by oběma rukama hlasoval pro to, aby se to těm uhlobaronům jednoduše vzalo, neboť co bůh dal do země, nepatří jednotlivci, nýbrž společnosti.

Na zařízení obecních prodejen nejevilo se mnoho chuti, neboť otázku tuto nutno řešit v dohodě s obcemi sousedními, a tyto na dotaz městskou radou pražskou u nich učiněný vůbec neodpověděly. Tutéž »odpověď« prý daly již před čtyřmi roky, když byly žádány, aby na nádražích, v jich obvodu se nacházejících, dbaly, aby se dobře vážilo.

Tyto žaloby na sousední obce ani nepřekvapují, co možno žádat od městské rady vinohradské, která vážně jedná o tom, aby se do obecních sadů platilo vstupné, která dá odkliditi lavičky, poněvadž jich večer používalo dělnictvo, která dává parky v 6 hodin zavírat, poněvadž dělnictvo chodí po šesté hodině z práce? A to je z těch sousedních obcí snad nejlepší!

*

V Prusku počínaji se znenáhla jevit účinky zákona na ochranu dětí. Kdežto v r. 1904, kdy zákon vešel v platnost, bylo v pruských továrnách zaměstnáno 2430 dětí mladších čtrnácti let, bylo jich v roce 1905 přes příznivou hospodářskou situaci a zvýšenou výrobu zaměstnáno pouze 2352. V Bavořích však počet jich stoupl ze 2727 na 3350. Bohužel však neznamená odstraňování dětí z továren navrácení jich škole, kam náležejí. Z továrny jsou vytlačeny a propadají domácké výrobě. Roku 1898 bylo v Německu takto zaměstnáno 544.283 dětí. Účinná ochrana dětí je tudíž možna pouze upravením domácké výroby.

V Rakousku konají se právě přípravy pro kongres na ochranu dětí, který se má konati v březnu příštího roku ve Vídni. Práce má býti rozdělena ve tři sekce, v nichž má se projednávati ochrana dětí, opatrovny a užívání trestního práva proti mladistvým zločincům.

Pražské učitelstvo podá sněmovně petici proti výdělečné práci školních dětí. Data sebraná p. učitelem Houserem jsme již svého času uvedli. Kterak nepříznivě působí zaměstnání na prospěch ve škole, je patrno z toho, že »79% pracujících žáků v Praze a okolí není ve třídách, do nichž by patřili dle svého věku; 32·4% opakovalo jednou, 26·2% dvakrát, 15·6% třikrát, 4·3% čtyřikrát, 0·5% pětkrát a jeden žák šestkrát. Dostávají tedy propouštěcí vysvědčení na osmitřídních školách již ze třídy třetí.«

Petice žádá bezvýjimečný zákaz dětské práce.

*

»Machen Sie, dass Sie weiter kommen! Sie haben sich in Angelegenheiten des kaiserlichen Hauses nicht einzumischen!« vyhazuje v »Simplicissimu« dvorský lokaj paní Justicii, pokoušející se se svými vahami vniknout do císařského paláce berlínského. Tout comme chez nous. Stávkokaz vyhrožoval stávkujícímu, že ho probodne; německým soudem byl odsouzen ke dvěma dnům vězení. Stávkující urazil stávkokaze nadávkou; týž soud odsoudil ho na 14 dní do vězení. Hospodářský inspektor zastřelil dělníka; soud v Insterburgu ho osvobodil. »Leipziger Volkszeitung« se otázala, »jak by byl asi dopadl rozsudek, kdyby dělník byl zastřelil inspektora«? Redaktor byl odsouzen na tři měsíce do vězení. »Volkswille« (Hannover) přičinila k insterburgskému rozsudku několik vykřičníků, otazníků a pomlček. Redaktor byl odsouzen ke 200 markám pokuty nebo 40 dnům vězení, neboť při posuzování trestní záležitosti nutno vzíti ohled na tendenci listu, jak řekl státní návladní. V Norimberku zastřelil stávkokaz jednoho z vůdců stávkujících, jiný stávkokaz probodl hlídku stávkujících, oba, aniž byli napadeni. Následkem toho došlo ke krvavým srážkám s policií, ve kterých byla spousta osob zatčena. Avšak oni dva vrahové zatčeni nebyli!

Na tuto nebezpečnou cestu třídní politiky a justice pustil se také kanton Curyšský za nedávné stávky. Zakázal hlídky stávkujících, vypovídal jejich důvěrníky a potlačoval hnutí. Proti tomu ohradila se ostře sociálně-demokratická strana curyšská. Že to vládě sympathií nezískává, bylo bezprostředně vidět při volbě smírčího soudce, kde sociální demokrat dr. Enderli podlehl pouze nepatrnou menšinou 10.800 proti 11.600 hlasům kandidáta spojených stran měšťáckých.

*

Báječný rozmach jak politického tak i odborového hnutí v Německu přivedl stranu sociálně-demokratickou nyní již k rozřešení otázky, již že bude musit řešit, sice věděla, ale že tak brzy ji bude musit řešit, přece nečekala: jak opatřiti vhodné síly pro agitaci, pro redakce časopisů politických i odborových, a pro práce administrativní. Až dosud obstarávají práce tyto mužové vyšlí z prvních let hnutí sociálně-demokratického, kteří s postupem hnutí sami se víc a více vzdělávali a získávali mladší soudruhy, již se po čase zapracovali. Jinaké jsou však již poměry dnes. Hnutí na-

bylo takové šíře, že staří pracovníci již nestačí, a že na nové kladou se ihned při vstupu jich do veřejného života veliké požadavky, jaké se dříve nekladly. Aby požadavkům těmto mohli vyhovět, zřídily odborové organisace zvláštní kursy pro mladé síly. První takovýto kurs byl zahájen 20. srpna v Berlíně. Přednášeti budou: Legien: Dějiny a theorie německého odborového hnutí, Umbreit: Odborové organisace protivníků v Německu, Ochrana dělníka, Bernstein: Odborové hnutí v cizině, Bauer a Robert Schmidt: Pojišťovací zákonodárství, Katzenstein: Živnostenská pracovní smlouva, Calwer: Kartely a organisace zaměstnavatelů, Schippel: Národní hospodářství, Úvod do statistiky, Sassenbach: Literatura odborového hnutí.

Jak z uvedeného seznamu přednášek je patrno, jsou kursy tyto s to, aby posluchače svoje seznámily s theorií odborového hnutí, kterou Legien formuluje takto: »Odborové organisace mají plniti svůj úkol v rámci měšťácké společnosti. — Usilují o to, aby výroba (práce tovární) přešla s absolutismu v konstitucionalism a konečně v demokracii. — Nepřímo působí takto jejich činnost na zdemokratisování státního organismu. — Odborové organisace nemohou oficielně jako uzavřené organisace náležeti žádné politické straně. — Avšak při dosažení svého účelu jsou odkázány na spolupůsobení strany sociálně-demokratické, a musí proto tuto stranu uznávati za svoji politickou zástupkyni a ji podporovati.«

Také sjezd finské strany sociálně-demokratické, konaný v uplynulých dnech v Uleaborgu, usnesl se, aby pro agitátory byly zřízeny krátkodobé kursy agitační, pro agitátory na místech zodpovědných pak zvláštní kurs tříměsíční.

U nás se rovněž pociťuje potřeba vzdělaného dorostu. Z té potřeby vznikly přednáškové kursy »Dělnické Akademie«, jež se však nesetkaly s takovým úspěchem, jaký byl očekáván.

K témuž cíli směřuje sdružení redaktorů odborových časopisů, kteří společně kupují si časopisy a knihy. Sdružení toto má také časopisům dodávati články o společných záležitostech. Veškery tyto práce jsou důkazem silného vzrůstu hnutí a všeobecné potřeby hlubšího vzdělání. Neboť členům nestačí nyní jen potištěné stránky papíru, oni žádají články hlubšího obsahu, chtějí se ze svého časopisu stále vzdělávat. Ježto pak jejich kulturní úroveň stále stoupá, musí stoupati i vzdělání redaktorů, již jsou povinni býti stále v předu. *R.*

ŠKOLA.

Předběžná porada Jednoty Komenského v Turnově o otázce reformy učitelského vzdělání krokem ku sjednocení učitelstva všech kategorií v této otázce.

Otázka učitelského vzdělání dostala se konečně k řešení na forum nejkompetentnější, do Jednoty Komenského, spolku pro školskou reformu, jehož stanovy byly právě schváleny a který slibuje sdružiti československé

učitelstvo všech kategorií v mocný pokrokový svaz, jehož votum v otázkách školských dobude si bohdá obecného respektu. Chaos, který v uplynulé době zavládl v nazírání na tuto otázku, slibuje ustoupiti nazírání jednotnějšímu a proto závažnějšímu. Osoby, které vykonaly všechny přípravné práce ke zřízení Jednoty Komenského, jsou bezpečnou zárukou, že otázka důležitosti tak obecné řešena bude co nejvážněji a s patřičným zřetelem k organisaci a reformě školství středo- a vysokoškolského.

Zařizující výbor Jednoty Komenského svolal na den 19. srpna do Turnova, kde konaly se prázdninové universitní kursy učitelské, předběžnou poradu, která se stala jak výběrem zúčastněných zástupců všech kategorií škol, tak konciliantnějším způsobem při pronášení názorů značným krokem k žádoucímu sjednocení v důležité otázce.

Předseda zařizujícího výboru, prof. Drtina, poukázav na významnost doby, v níž Jednota vstupuje v život, aby stála jako zástupkyně všech kategorií učitelstva na stráži proti zpátečnickým proudům při reformě učitelského vzdělání, vzpomenul všech důležitějších porad, které o otázce byly v uplynulém roce konány, zvláště pak porady brněnské z 5. dubna, k jejíž resoluci učitelstvo musí zaujati stanovisko. Dnešní politická situace zdá se býti řešení otázky příznivější. Zákonodárné sbory budou po vyřízení volební opravy omlazeny živly pokrokovými a také rozhodující činitelé projevují dost ochoty. Školská situace je toho rázu, že reforma školství, zvláště středního, nedá se dlouho zdržovati. Učitelstvo musí se snažit o uplatnění svého vlivu a usilovat o změnu základních zákonů školských v tom směru, aby odstraněno bylo zlo školní novelly. K bdělosti vyzývá zvlášť důrazně klerikální rozpínavost, která se nejvíce projevila v prováděcích nařízeních k definitivnímu řádu školnímu a vyučovacímu. Jednota Komenského nemohla dosud zahájiti činnost oficiální, ale v rámci jejích snah se již pracovalo. Řečník vzpomenul porad o reformě gymnasia, konaných v Ústředním spolku českých professorů, jemuž se podařilo vymoci zřízení škol pokusových. V odboru téhož spolku uvažováno bylo také o organisaci školství dívčího a vypracováno memorandum k ministerstvu. Při společenském klubu »Slavii« v Praze ustavil se odbor, obírající se uměleckou výchovou. Otázku reformy učitelského vzdělání vyjasňoval na učitelských schůzích a časopisecky J. Kožíšek. Loňské spory, vyvolané jistými projevy v učitelských časopisech, které znemožňovaly společnou práci a součinnost učitelstva všech kategorií, odstraněny byly vzájemnou dohodou ve schůzi předchozí, v níž zástupci ZÚS v Čechách prohlásili, že článek »Praha-Brno« v Českém Učiteli nebyl oficiálním projevem učitelské organisace, ale soukromým názorem pisatelovým.

Zvolený předseda porady, prof. Čáda, upozornil, že schůze je poradou, jejíž přání a dobrozdání budou odkázány Jednotě k úvaze a zpracování. Prof. Dlouhý, jemuž na schůzi vysloveny díky za hájení a uhájení pokrokovějšího stanoviska na vídeňském sjezdu učitelstva pedagogií, připomenul, že, poněvadž nebylo lze dosíci ideálu reformy, nastoupena byla ve Vídni cesta střední, aby byla stupněm k reformě dokonalejší.

Referent Jos. Kožíšek v promyšlené řeči naznačil jeden ze způsobů, jak zužitkovati dnešní příležitosti, aby otázka učitelského vzdělání dostala

se o krok do předu. Otázka — dle jeho referátu — má již své vnitřní dějiny, t. j. postup, jak vznikal, rostl a vyvíjel se časem pokrokový ideál učitelského vzdělání — a vnější dějiny, t. j. řadu zjevů, jak se k tomuto ideálu chovala společnost nebo její skupiny, speciálně, jak dařilo se dohodě v učitelstvu o tom, čeho a jak domáhati se pro průpravné vzdělání učitelstva na půdě ústavní. Vzpomínaje výše uvedených vnitřních dějin, referent poukázal na hojnost potěšitelných aktiv. Vnější dějiny za to neobešly se bez tíživých passiv. Učitelské vzdělání se v uplynulém období na půdě ústavní soustavně snižovalo, v široké obci učitelstva nedosaženo dosud jednoty ani v cílech ani v prostředcích a ve společnost širšího občanstva neproniklo dosud uvědomělé přesvědčení, že zlepšení učitelského vzdělání není pouze v zájmu stavovském, ale zároveň ve žhavém zájmu národním a sociálním. Turnovská schůze má úkolem, aby byla hlavně ve vnějších dějinách mezníkem nejen časovým, ale i mezníkem ve vůli učitelstva, v jeho upřímných snahách a přátelských stycích, slovem, mezníkem, odkud by vnější i vnitřní dějiny problému se vyvíjely s novou silou, a svých cílů aby se domáhaly utěšeněji a úspěšněji. Referent vzpomíná důležitého projevu učitelského v resoluci brněnské, kterou doporučuje ku přijetí za podklad akcí dalších.

Akce tyto budou směřovati buď přímo nebo nepřímo ku změně některých zákonů školských a jmenovitě ke zrušení školní novelly z r. 1883. Bez nových zákonů není možna reforma učitelského vzdělání ani v rámci, v jakém si je představuje československé, ani v podobě, jak o ni usilují návrhy německého učitelstva a vídeňský sjezd učitelstva pedagogií. Poukázav na vážné překážky bránící tomu, aby každá rakouská země upravovala si vzdělání učitelstva dle svých potřeb a poměrů, kteréžto překážky plynou jednak z ústavních poměrů říše, jednak ze zvláštní dislokace rakouských národů, referent správně dovodil, že zájem stejnoměrného vývoje národního a zájem pokroku všeobecného radí k tomu, aby se stejně pronikavé reformy učitelského vzdělání domáhalo pro celé Předlitavsko.

Poukazuje na různá stanoviska učitelských organisací slovanských i německých, mezi nimiž učitelstvo české požadavkem školy střední pro všeobecné a pedagogických akademií s povahou škol vysokých pro odborné vzdělání zaujímá v celé říši místo čelné, navrhuje referent, aby pracovní sbor, o jehož ustavení jde, podělil se o práci na otázce ve třech odborech, jichž úkol nastiňuje.

První z těchto odborů, p e d a g o g i c k ý, pracoval by o podrobném plánu školy střední a pedagogické akademie. V práci o reformě školy střední našel by vydatné podpory v učitelstvu středoškolském, které otázkou se již delší dobu obírá a vykázati se může v tomto směru již určitými výsledky. Na plánu pedagogické akademie spolupůsobili by znalci všech stupňů, protože úkolem jejím má býti nejen vzdělávání vědecké, ale i podávání praktického výcviku pro práci školní. Zvláště byli by tu vítáni pozorovatelé učitelstva při práci školní, kteří by dovedli kriticky vystihovati spojitost mezi theoretickým vzděláním učitele a jeho praktickou výkonností. — P r á v n í odbor měl by v evidenci vše, co s reformou souvisí po stránce právní, a připravoval by akce, kterými se má reforma uskutečniti na půdě zákonodárné. Úloha toho odboru zkonkretisuje se prospěšně,

budou-li po ruce positivní výsledky odboru školního. Podrobné projekty akademií i středních škol ukáží, kde a v čem bude třeba revise zákonů dosavadních, kde bude třeba zákonů nových a co podnikati, aby učitelstvo akademií i středních škol požívalo co nejširší neodvislosti a svobody pedagogické. Půjde tu především o to, aby pokrokové politické strany přijaly návrhy Jednoty jako organickou a živou součástku svého programu politického a proklamovaly ji ve svých volebních provoláních jako potřebu všenárodní. Ve složení odboru měli by místo vedle znalců praktického života školního také odborníci právní z povolání. — Organisační odbor měl by na starosti činnost informační, publicistickou a vůbec přesvědčovací. Měl by na zřeteli více stránku taktickou a propagační. Posuzoval by, čeho lze v daných poměrech dosáhnouti spolehlivěji, čeho vyjednáváním osobním přímo s rozhodujícími kruhy bez účastenství široké veřejnosti a čeho za intensivní účasti širokého občanstva. Odbor tento byl by v živém spojení s vedením jednotlivých organisací a pomocí jich nakloňoval by veřejnost slovem i tiskem snahám reformním. Budil by zájem i v zemích mimočeských. Je třeba míti stále na mysli sociální povahu celé otázky a pamatovati také na inteligenci stavů jiných. Odbor sestavil by adresář a katastr českých styků se slovanskými národy v Rakousku, privátním stykem získával by nejdříve vlivné jednotlivce a vedoucí inteligenty a pomocí jich docházel by k akcím hromadným.

Také následující rozhovor o otázce byl plodný řadou pozoruhodných názorů. Učitelstvo vysokých a středních škol není proti resoluci brněnské, ale zástupcové těch škol nemají formálně plné moci k ní se ve schůzi připojiti. (Prof. Drtina na dotaz Úlehlův.) K návrhu Tůmovu vyzve Jednota tyto školy k odpovědi. — Jednota nechť má v patrnosti každé hnutí, směřující k provedení zpátečnické reformy. Ve Vídni se připravuje nový sjezd, na němž se má reakce propagovati. (Úlehla.) — Prof. Drtina k dotazu Tůmovu objasňuje, že v odboru Spolku českých professorů dospěl s prof. Wagnerem k návrhu českého gymnasia reformního, které v nižších třídách bude jednotné, ve vyšších rozdělené. První a druhá třída bude bez latiny, jíž by se počalo učiti teprve ve třídě třetí. Řečtina nastoupí v páté třídě fakultativně spolu s francinou. Sedmá a osmá třída rozdělí se v oddělení humanitní s jazyky klassickými a na oddělení moderně reální bez klassických jazyků. Navržený plán, pro nějž získán souhlas kruhů rozhodujících, bude zkoušen na novém dívčím gymnasiu brněnském. Ministerstvo, jemuž po prázdninách bude podána podrobná osnova učebná, resp. její návrh, není neochotno učiniti pokus s novou soustavou také na gymnasiích chlapeckých. — Insp. Patočka dovozoval, že monopol klassické filologie bude stěží odstraněn. Ministerstvo přikročí jistě dříve k reformě paedagogií. — Práce Jednoty Komenského přikročí jednak k dalekému ideálu vzdělání akademického, jednak nespustí se zřetele bližší reformu dnešních útvarů školních pro nejbližší budoucnost. (Prof. Drtina a Čáda.) — Zůstane základním požadavkem při každé reformě, aby učitel nabýval všeobecného vzdělání společně s ostatní intelligencí na školách vysokých. Základem vzdělání měla by býti měšťanská škola čtyřtřídní s ručními pracemi chlapeckými. (Mrazík.) — Učitelstvu je akutní ono vzdělání učitelské, které je podmíněno reformou střední školy. Jen vládě

se jedná o reformu paedagogii. (Pošl. Černý.) — Bylo by povážlivo čekati na reformu akademického vzdělání pět, deset let. Třeba pracovati k reformě paedagogií ve smyslu vídeňského sjezdu tak dlouho, pokud se nepřistoupí k reformě střední školy. (Prof. Dlouhý.) — Ke škole měšťanské, která se má státi základem všeobecného vzdělání pro všechny další školy vyšší, nechť druží se paedagogium a akademie, průmyslové školy, reformní vyšší gymnasium a pod. (K. Pospíšil.) — Život společenský je složitý a této složitosti musí odpovídati diferenciace škol. Vzdělání bude se bráti vždycky dvojím směrem, jednak praktickým (školami obecnými, měšťanskými, průmyslovými a obchodními), jednak theoretickým, studijním. (Prof. Drtina.) —

Jednota Komenského měla by si vzíti za úkol vysílati učitele soustavně na studie do ciziny. (Úlehla.) — Měla by sebrati a zachovati všechny práce, které byly kdy o učitelském vzdělání vydány. (Mrazík.) — Schůze schválila ještě návrhy osob, které budou pracovati v jednotlivých odborech, jimž přiznáno právo kooptační, a skončila ujištěním inspektora Drag. Přibila z Krku, že slovinské učitelstvo je odhodláno státi na české straně v boji za nejvyšší vzdělání učitelské, a předsedovým sdělením, že ustavující valná hromada Jednoty bude se konati v měsíci říjnu.

Je nesporno, že při nynějších, nezdravých poměrech parlamentárních, za vlády přežilých kurií volebních nebude provedena žádná pronikavější a osvícenější reforma školská. Organisační odbor Jednoty měl by si vzíti proto také za nejbližší úkol pracovati systematickým poučováním, slovem i tiskem proti četným, veřejným i tajným nepřátelům volební opravy. Po provedení volební reformy pak mělo by se úsilí jeho nésti k tomu, aby do nového parlamentu vešli mimo jiné schopné hlavy také povolané osoby ze všech kategorií učitelských, které by dávaly potřebné iniciativy pro pokrok ve školství, které by stály pevně za programem reformy školské, který bude bohdá za souhlasu všeho učitelstva v Jednotě vypracován, a které by dovedly programu tomu získati na říšské radě platnost zákonnou. Že je tato práce zároveň úkolem všech ostatních organisací učitelských, které mají nárok na název organisací pokrokových, rozumí se samo sebou.[1] —*n*—

LITERATURA.

Krásná:

Adolf Brabec: Hlubiny. Román. (V Jindř. Hradci A. Landfras syn.) Petr Dejmek: Flagelantka srdce a jiné prósy. (Hejda a Tuček.) Élémir Bourges: Ptáci odletí a květy opadají. Román. (Nákl. J. Otty.) E. Čirikov: Židé. Drama o čtyřech aktech. Přeložil Max Pleschner. (Nakl. G. Dubský v Č. Budějovicích.) Morris Rosenfeld: Zpěvy z Ghetta. Přeložil Jaroslav Vrchlický. (Knihovna spolku českých akademiků židů č. 2.)

Hlubiny! Nadepsati práci, jako jest tato, slovy: Hlubiny — román, jest bráti význam těchto slov nadarmo. Neboť život, jaký tu vede nuzný

[1] Školské rozhledy z předešlého sešitu N. D. třeba opraviti v tom smyslu, že předsedou Ústř. spolku na Moravě zvolen byl p. Jos. Havlík, nikoli p. Em. Havelka, který na sjezdu měl referát o »Volné škole«. P. ref.

český úředníček ve Vídni, hlavně v pokoutních hospůdkách a v lásce k holkám pochybné pověsti — skoro na vlas jako ve »Víru velkoměsta« od téhož autora — je pramálký a do románu má tato práce tak daleko, jako první zběžný náčrt k veliké olejové malbě. Úžasná je v této práci nedbalost jazyková; tak se česky psávalo jen v dobách nejhoršího úpadku. Dává-li se takové psaní na veřejnost, není pro ně za nynějšího rozvoje českého jazyka a písemnictví žádné omluvy. ý.

*

Prósy p. *Petra Dejmka* (Flagelantka srdce; Host: Homo sapiens; Bestie; Milostpane, prosím; Úspěch) hrají v patero citových oblastech a jsou autorem samým různě etiketovány jakožto povídky pathetická, baladická, blasfemická, analytická, prosaická. Jsou rozeklány formově neb obsahově, ať už stránky denníkové jsou přerušovány reflexemi pisatele, ať dramatický dialog se střídá s novelistickým vypravováním, ať duše jednající osoby se rozestoupí ve dva nepřátelské hlasy, ať povídka předvádí dva kontrastující výjevy v sousedních pokojích. S touto vnitřní a vnější dvojitostí souvisí snad též jistá nesmělost: autor, zdá se, nepřiznává si plného práva líčiti nezvyklé povahy a jedinečné situace, míní, že třeba teprve dokazovat a hájiti extasi či pathos, béře ohled na střízlivé čtenáře, a což je ještě těžší, snaží se je — přemlouvat. Přece však sám si přizná, že normálnímu a normalisujícímu úsudku jeho flagelantka srdce nebude se zdáti už přemrštěnou čili »hysterickou« ženštinou. Pan Dejmek sám je příliš opatrný kritik, ba — příliš střízlivý pozorovatel. Kde se úplně zříká své autorské vševědoucnosti, jako v maeterlinckovské vidině o minulosti, jež přichází trestat, tam vyvolává dojem loutkové hry; kde napovídá, kde analysuje, kde se utíká k mottům, tam je až příliš zřetelna mravoučná tendence. Nicméně je jeho parafrase »bête humaine« zajímava svým srovnáváním starostlivých zvířat se zvířecími lidmi, jimž mladý život neváží tolik, co hostina. Jeť tolik odstínů ve slově »člověk«; moderní literatura má pro ty odstíny zvlášť vyvinutý smysl; kolik zahořklé ironie leží v tom prostém zvuku u našich mladých satiriků od p. Šrámka po p. Dejmka! — Poslední novelka zasluhuje plně své jméno. Je vskutku »prosaická«. Vždyť opakuje — po kolikáté už! — tu smutnou, tklivou historku o mladém básníkovi, který marně hledá nakladatele pro svou prvotinu, který, sníživ se ke vkusu obecenstva, nabývá laciného úspěchu a posléze sám se zase nalézá: »Počal svůj druhý román — —« Nuže, jsme žádostivi jej číst.

*

Vzdálen denního hluku života literárního, jeho výhod i vírů a propastí, jež pohlcují slabé, jako venkov utvrzuje silné, pan Elémir Bourges na venkově zvolna a pevně osnuje široká pásma svých románů. Nepočítáme-li jeho román Pod sekyrou (1885), původem nejstarší to jeho román a vymykající se způsobem tvorby z nynějších jeho románů, vydal r. 1884 knihu Soumrak bohů a teprve r. 1894 knihu, jejíž dobrý překlad obstaral p. Miloš Marten. A loni (tedy zase po deseti letech) vydal první část nového románu Loď.

Už Soumrak bohů zjevil základ tvorby p. Bourgesovy. Knížecí rodina německá, jdoucí do vyhnanství, do Paříže, dožít život rodiny, v níž de-

generace a perverse rozkládá poslední svého rodu. Toť typ, a nezáleželo na tom, zdali onen arcivévoda Karel d'Este žil či nic. Čtenář odnese si hluboký dojem tragiky života lidského tak bídně zkomírajícího. Symbol!

A podobně i Floris, hrdina románu Ptáci odletí a květy opadají, syn velkovévody ruského, nalezený jako kommunard mezi vězni francouzskými — jest typem. Ze života bídného uveden v rodinu velkovévodovu, mohl žíti životem nejsladším, kdyžtě i ta, o níž jen snil kdysi, sklonila se k němu a stala se jeho chotí. Ale »právě prostřed štěstí byl jsem nejnešťastnější! Proč? Přirozenou vadou našeho srdce, beze vší vnější příčiny, osudnosti, která leží těžce na všem, co jest lidské a pozemské«. A ztratil matku, svou vlastní vinou i ženu, sestru a druhou ženu a pak nemocen a rozhlodán skepsí a nepociťuje již ani hrůzy, nechává se zchvátit samumu u hrobu matky Evy.

Obraz nicoty lidské! A vše v něm zhuštěno, zjednodušeno, aby mohl jen státi se konečným a jediným symbolem lidstva.

P. E. Bourges celou fabuli nechává Florise a všechny, kdož jsou kolem něho, jednat. Nic nemá rušit obraz a jeho objektivism; nepřerývá tok vypravování častými a zbytečnými reflexemi ani okázalými popisy; pokud jich zde jest, jsou jen k domalování psychického stavu té které osoby (zvláště Florise) a jsou vždy lapidární; vše jest v ustavičném konání; vše abstrahování z řečí, dějů i velkých událostí, jež se podají velkými a markantními rysy, vyloučeno; prostý fakt jen zařetězen v sled ostatních, ale do detailů odhalen má ukázati všechnu tu »tragedii světa«, již »v úlohách nejrozmanitějších osob sehrál Floris na dvou koncích štěstí za pouhých několik let«; sama vlna děje má dospěti k tomu, co praví španělské přísloví »todo es nada« (vše nic není).

P. E. Bourges jest synthetik, který ponechává své abstrakce a ideje do závěrečných kapitol, kde jeho osoby, přehlížející svůj život, zraky obráceny v minulost, vysloví jeho myšlenku.

Jest to vždy myšlenka silná a velká a podle ní také koncepce románu, jenž nese znaky monumentálnosti a tragiky. Nemůže utíkati se k dennímu, nemůže být fraktury naturalistické, netouží ani po pečlivém a svědomitém detailu realistickém, neboť autor nedovede knihou rozložit hloubky psychologie Dostojevského, takže musí zhušťovat; vybírá tedy individua výjimečná, na nichž jakýmkoli paprskem spočinul odlesk věčna; hrdiny, jichž činy, gesta (jako typických osob her symbolistních) utkvívají v mysli svou pevností, neboť symbolisují skutečně věčnost, a jako ona jsou nezapomenutelny. Jeho román jest román heroický.

A oba tyto hlavní znaky tvorby p. Bourgesovy: synthetičnost a heroismus dávají zorný úhel, pod nímž každý najde svůj poměr a vyšetří své záliby. *Hc.*

*

Ž i d é *E. Čirikova,* již po svých německých úspěších stali se našemu čtenářstvu přístupni v plynném českém překladu, vydávají se za drama o čtyřech dějstvích. Do jisté míry jim toto označení přísluší jako každému výjevu životnímu, tak žhavě a vášnivě zachycenému a s takovou prudkou jednostranností soustředěnému kolem určitého bodu. Zvláště prvé dějství vzbuzuje silné očekávání. Uvádí do ruského městečka, v hodinářskou dílnu

patriarchálního Lejzera Frenkela, kdež se odehrávají prudké výstupy. Syn a dcera vrátili se z university, byvše vyloučeni pro účast při nepokojích, odrodili se rodinným tradicím, přisahají na program socialistický a dostávají se v ostrý konflikt se zastanci druhé, sionistické, utopie. Duch Marxův a touha po Jeruzalemě vznášejí se nad hlavami nepraktických snílků jako dvě krásné vidiny, a moderně zabarvená láska k veškerému lidstvu utkává se bojem s odvěkou náklonností k úzkému pojmu kmene a víry. Výsledek jest prozatím resignace a trpká moudrost knihy Jobovy: přišel vítr od pouště a vše odnesl.

Toto ovzduší, jež v sobě chová silné dramatické napjetí, dává tušiti veliké a vnitřně zdůvodněné rozpory. Autor však, nespokojen bolestmi svých osob, chce přímo a bezcitně ukázati bídu obyvatelů nového ghetta. Po další dva akty nic se neděje, co by stálo na počátečné výši. Vůbec se jenom povídá, a více povídá než analysuje. Čirikov zdědil z naturalistického umění mnohost hlavních osob či vlastně nedostatek hlavní osoby. Nejde mu o toho či onoho, nýbrž, jak již titul naznačuje, o celou vrstvu společenskou, její společné zájmy a útrapy. Ruský žid se svými tak protichůdnými a někdy zase shodnými znaky semitstva a slovanstva klade pozorovateli řadu těžkých a tím lákavějších záhad. Čirikov, zdá se, má největší zájem o jeho těžkomyslnost a — povídavost. Těch nekonečných rozprav o předmětě stále stejném! Mluví se o židech, o židech, o židech. Více než dvěstěkrát (správně počítáno) užívá, nadužívá, zneužívá se slova žid. Zcela jak ve skutečnosti rozkládají osoby dramatu jakoby v domnění, že se nalézají na tribuně řečnické. Pro dlouhou dobu, natož v dramatě, stávají se jejich nářky trapnými. A po dlouhých těch říkáních, oživených milostným poměrem křesťana k židovce a pološablonovitým prokletím syna otcem, následuje zakončení naprosto neústrojné. Do krámu vtrhne luza — děj je myšlen současně s bouřemi kišiněvskými — a zbije, potluče, zhanobí, co tam živého. Výjev ten je surový: ne snad pro drastické líčení, nýbrž pro nechutnou efektnost; dal by se mysliti zcela neodvisle od předchozích dialogů, právě tak jako samostatně existovaly gladiatorské zápasy nebo potyčky s divou zvěří. Ruští studenti v Berlíně pokusili se drama uvésti na jeviště: při závěrečné scéně ženy prý omdlévaly. Lehce uvěřiti. Neboť tato scéna útočí na nepřipravené nervy, a soucitné slzy mají tu vděčný předmět, právě tak, opakuji, jako při závodech v areně. Dramaticky ono krvelačné řádění naprosto nezajímá, ježto chátra se dostavuje jako deus ex machina. Nebylo nám uvedeno na paměť, jaké odcizení m u s i l o předcházeti mezi vrahy a jich obětmi, jaké to byly důvody, jež na obou stranách změnily lidi ve zvířata, tu v dravce, tam v beránky. Z celé té vzteklé vřavy působící jako falešná machinace zaznívá jediná věta, jež se vrývá bolestně v čtenářovu mysl; to jest věta již z počátku známá, teď znovu pronášená umírajícím Frenkelem a obsahující trpké poznání knihy Jobovy, že přišel vítr od pouště a unes vše, unes vše...

Zajímavá jedna semitsko-antisemitská nauka pojímá židovstvo ne za fysicky a dějinně daný útvar, nýbrž za duševní možnost, za vývojové stadium, jímž projíti může příslušník kteréhokoliv národa. Obdobu a neuvědomělou aplikaci tohoto zákona shledávám i u Čirikova na onom místě, kde ruský křesťan Bjerezin vykládá své židovské nevěstě o zášti svých

rodáků proti cizímu plemeni: »Což já za něco mohu? Což nejsem já snad také žid? Mne také pronásledovali po celý život.« Pojem žid pozbývá svého výlučně raçovního či náboženského zabarvení a stává se představitelem lidského utrpení vůbec. Moderní židovská poesie si toto poznání osvojila; jest obsaženo v tak typicky semitském díle, jakým jsou Z p ě v y z G h e t t a *Morrise Rosenfelda*. Není tu míněno ghetto úzce sevřené středověkými hradbami, nýbrž ghetto, jež se prostírá po obou zemských polokoulích; to nejsou zpěvy s těsným obzorem náboženských předsudků a úzkoprsé mravouky, ale zpěvy, jichž bolest vniká až k prvotním záhadám stvoření, až v tajemné ‚tiché Nic a tiché Vše'; leží nad nimi cosi z přísné zádumčivosti starozákonných prorokův a něco ze sladkého zármutku středověké mystiky. Svět, ze kterého vyšly, povstal křížením a splýváním prvků stejně místem jako dobou odlehlých. Básník je ruský žid: pracuje v amerických dílnách; píše jargonem, jenž se skládá právě z tak cizorodých živlů jako jeho myšlenky. Evropa misí se s novým světem, zašlá židovská sláva s věčným a v nové době zvlášť ostře zahroceným problémem společenských protiv. U Čirikova, viděli jsme, snahy sionistické a komunistické stály nepřátelsky proti sobě. U Rosenfelda naopak právě prolínání konkretních sociálních a mysticko-náboženských motivů spřádá nebývalé kouzlo. Jsouť u něho associovány představy o radosti lidské a o slavnostních obřadech jeho církve; a rovněž představa o bídě ghetta s pomyšlením na všechny, kdo strádají a trpí; jsou sdruženy naděje v sociální nápravu s obrazem budoucího zmrtvýchvstání, pohled na ohvězděné nebe při večerní modlitbě s pláčem nad promarněným životem. Zdá se, že básník příliš trpící skoro se odnaučil proklínati, leda že nevděk prvotní vlasti mu vynutí divokou hrozbu. Pravidelně se spokojuje tichým přáním, aby plameny zatratily ‚ten falešný systém na světě'. Proto se jeho lyrika tu a tam nepovznáší nad sentimentalitu, připomínajíc soucitu plnou rhetoriku let předbřeznových (na př. ‚Žebrácká rodina'). Stačí srovnati některé jeho verše s prudkými slokami pravé sociální lyriky, abychom poznali, jak skleslá a beznadějná jest Rosenfeldova nálada: jeho Píseň dělníků na př. s onou velepísní dělnického vzdoru, jež Rosenfeldovi snad byla vzorem a již kdysi zpíval jeho předchůdce ve víře a v pochybách: ‚My žijeme a tkáme na Scharrera stroji, bůh ví, co vetkáme tam! leč co tak nabudem, je bída, hlad, nouze, klam': jak matně znějí Rosenfeldovy nářky u porovnání s oním mocným Heineovým refrainem: ‚Wir weben, wir weben — Deutschland, wir weben dein Leichentuch, wir weben hinein einen dreifachen Fluch. Wir weben, wir weben!' Poesií slz bych nazval Rosenfeldovu sbírku. *O. F.*

Poučná:

Dr. Lubor Niederle: Slovanské starožitnosti. Dr. Josef Král: Řecká a římská metrika. JUDr. Jaroslav Demel: Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých.

Dr. *Lubor Niederle*, S l o v a n s k é s t a r o ž i t n o s t i. Dílu II. sv. 1. Původ a počátky Slovanů jižních. V Praze. Nákladem Bursíka a Kohouta. 1906. Široce a hluboce založené dílo, o jehož prvním dílu v tomto časopise

byla podána zpráva, pokračuje v poměrně krátkých přestávkách. V tomto svazku auktor dokazuje základní svou myšlenku, lišící se jak od dosavadního názoru autochtonistického, jehož se přidržují většinou učenci slovanští, tak i od školy Müllenhoffovy a Roeslerovy, kteří dokazují, že Slované přišli do Podunají v době poměrně pozdní, myšlenku, že Slované jižní pronikli ze své severní zakarpatské kolébky k dolnímu Dunaji, sporadicky jako kolonisté již v I. století po Kr. Ale vlastní osazení Balkánského poloostrova že bylo provedeno až ve stoletích V.—VII. Po tomto období začíná se již doba historická, u níž se předhistorik zastavuje. Svou ideu Niederle dokazuje přísnou methodou vědeckou, která všechna přístupná data a fakta podrobuje bystré kritice a přesvědčivým poznatkům vědeckým, klidně zkoumá dosavadní názory a hypothesy a dospívá posléze k jasnému úsudku svému. Niederlovy Starožitnosti patří k nemnohým českým dílům, která přesahují užší naše hranice, stávajíce se členem vědecké literatury světové: v ně jsou pojaty všechny významnější výsledky vědeckého badání u všech národů o tomto předmětě. Oceniti tyto přednosti Niederlova díla jest ovšem úkolem kritiky odborné. *Ic.*

*

Dr. *Josef Král,* Řecká a římská metrika. Svazek první. Nákladem Jednoty českých filologů. V Praze 1906. Za 15 K. — Mám zvláštní příčinu, proč upozorňuji v časopise, určeném vzdělaným širším kruhům čtenářstva, na toto dílo. Ne že bych tím doufal rozšířiti počet zasvěcenců, kteří by objemnou knihu prostudovali; s tím faktem u nás odborný spisovatel bohužel musí již počítati a počítá s ním až pessimisticky prof. Král sám. A jak má očekávati odborný spisovatel pochopení a ocenění za svou obětavou, úmornou práci, když jí ho nepřinášejí povolaní činitelé odborní? A to je příčina, pro kterou bychom na dílo Královo chtěli upozorniti veřejnost co nejširší. Tato má právo i povinnost promluviti a jednati tam, kde jde o zájmy opravdu národní a kde tyto zájmy odborní činitelé — čili určitěji řečeno: klassičtí filologové třetí třídy České Akademie — ubíjejí tupou a ješitnou lhostejností. Auktor dotýká se věci v předmluvě: »Píše tuto knihu, tázal jsem se leckdy sám sebe, nepodnikám-li tuto práci nadarmo... Kdo tedy píše vědecké spisy po česku, koná práci velmi nevděčnou. Činil jsem tak sám po plných třicet let úmyslně, moha psáti také jiným jazykem, z důvodů a podle zásad, které jsem pronesl r. 1884 v přednášce své o sjezdu professorů českých v Kolíně n. L. Nepodával jsem české literatuře odpadků, nýbrž co jsem měl nejlepšího. Jaké však toto moje snažení mělo úspěchy (nemám na mysli nějakých úspěchů osobních), netřeba vykládati; svědčí o tom nejlépe tato kniha sama, jejíž druhý díl mohla Jednota českých filologů vydati až po šestnácti letech, které jsou patrny z jejích ročních zpráv pokladních. I nejlepší běhoun se unaví, běhá-li vytrvale třicet let, a umdlí i ten, kdo pozná, že práce, třeba sebe svědomitější, nikterak sama nedostačuje k tomu, aby měla nějaký úspěch. K úspěchu je třeba jistých vlastností, které nejsou každému dány a které často váží více, než sebe větší namáhání. Po takových zkušenostech odhodlal jsem se následovati příkladu jiných a mysliti aspoň v poslední části svého života také poněkud na sebe a ne stále jen na potřeby naší vědecké literatury, o niž, jak se zdá, leckdo ani nestojí. Proto bude také druhý,

poslední svazek této knihy, jejž Jednota českých filologů vydá, jakmile jí to prostředky finanční dovolí, mou poslední českou prací vědeckou.« Rozumí se už u nás samo sebou, když učenec vydá svůj spis, donucen byv k tomu našimi poměry, po německu, že se strhne pokřik o nevlastenectví proti němu, ne proti vlastnímu původci, který povede svou malichernou osobní politiku literární dál — s potleskem naší veřejnosti za vlasteneckou činnost. Věru, zvláštní poměry, když jim podléhá vědecký pracovník a bojovník tak vytrvalý, tak pevných zásad a ryzího zaujetí pro vědu — NB. českou vědu — jako je prof. Král! *Ic.*

*

Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých. S přehledem vývoje tohoto ústavu v jiných zemích evropských, zejména německo-rakouských. Sepsal JUDr. *Jaroslav Demel.* (V Praze 1905. V komisi u Bursíka a Kohouta.) V knize té podává autor první část obsáhle založeného díla, totiž všeobecný úvod (přehled vývoje v jiných zemích), a díl I.: Fiskální úřad království českého, oddělení I. Doba státu stavovského (až do roku 1620). Již všeobecný historický rozvoj tohoto úřadu podán tu způsobem zajímavým a důkladným, a je v něm přihlíženo ke všem kulturním státům evropským od doby římské. V dějinách českého fiskálního úřadu snesen však přebohatý materiál pramenů a zpracován tu znalecky s nevšední pílí, logicky přesně a jasně. Počátek fiskálního úřadu klade autor v dobu kolem r. 1437 a charakterisuje úřad ten v prvním období (1437—1526) jakožto úřad stálý, královský, toliko králi podřízený a jemu zodpovědný, jehož důchody teprve od počátku 16. stol. byly pevné, jehož úřední stanovisko nebylo pevné a jehož kompetence záležela v tom, že byl zmocněncem královským téměř ve všech sporech i v řízení nesporném. V druhém období (1526—1620) záležel úřad ten rovněž původně pouze z jedné osoby, později však z několika osob (4), jehož úkolem bylo právní zastupování krále a král. komory, zastupování duchovních, svobodníků, židů a jiných, zvláštní ochraně králově se těšících subjektů, hájení veřejných zájmů a konečně i funkce soudcovské. Ke spisu jsou připojeny zajímavé přílohy, zejm. formule přísežné a instrukce. Zvláštní zmínky zasluhuje též pečlivý sloh autorův. Na pokračování díla lze se těšiti. *Č. K.*

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Flugschriften aus den ersten Jahren der Reformation. Halle a. S. 1906. Verlag von R. Haupt: jeden svazek o 30 arších za 9 mk.; letáky také jednotlivě za 40 pf. — Napoleon. Von Professor Dr. Max Lenz. Mit 93 Abbildungen, 13 Faksimiles und 2 Karten. 1905. (Monographien zur Weltgeschichte Nr. 24.) — K. Bleibtreu, známý spisovatel mladého Německa, podává dějiny pařížské komuny: Die Kommune. (Illustrace) mk. 3. — G. Strakosch-Grassmann, Geschichte des oesterreichischen Unterrichtswesens. (Illustrace), 1905. — Waffen, Capital, Arbeit. Von Dr. E. Dühring, 2. vyd. za mk. 3·50, 1906. (Spis je trestí sociálních názorů Dühringových, také jeho roztrpčelosti osobní; filolog nasbírá si úžasné novotvorby, jako na př. »Judosocialdemoprotzie« a mn. j., jimiž ostatně i program Dühringův je charakterisován.) — Knihovna volné školy, č. II.: F. Thomas. Úkol suggesce ve výchově, přel. Fr. Merta, 1906. — O. Dittrich, Die Grenzen der Geschichte, 1905. — H. Höffding, Moderne Philosophen (Wundt, Ardigó, Bradley, Fouillé-Maxwell, Mach, Hertz, Ostwald, Avenarius-Guyau, Nietzsche, Eucken, James), 1905. — v. Finckh, Dr. Kurt Handlexikon der sozialen Gesetzgebung. Berlin (A. Unger) 1906, 400 str.: slovník abecedně spořádaný pro poměry německé, ale poučný i pro poměry naše. — A. Shadwell, Industrial Efficiency 2 sv.: Druh sociologie na základě hospodářském; kniha je poučná, autor je hodně konservativní, ale kritický. — D. Hoenel, G. Les Français de mon temps, 1905, 7. vyd. — Wörterbuch der Volkswirtschaft od prof. L. Elstera vychází v II. vydání. — Deutsche Bildung, Deutscher Glaube, Deutsche Erziehung von Prof. P. Förster: nový spis ve sbírce, usilující o promyšlenou výchovu národní. Lze se z knihy mnohému naučit! — Emil Jung, Radikaler Reformkatholizismus, Grundlagen einer deutschkathol. Kirche, 1906. — L. Gurlitt, Der Deutsche und seine Schule, 1905. — Dr. C. Kapff, Die Erziehungsschule. Entwurf in ihrer Verwirklichung auf Grund des Arbeitsprinzips, 1905. — The Origin and Development of the Moral Ideas. By E. Westermarck, 1906. —H. Ritter v. Srbik, Die Beziehungen von Staat und Kirche in Oesterreich während des Mittelalters, 1904. — F. Holm, Henrik Ibsens politisches Vermächtnis, 1906. — Prof. K. Lamprecht, Americana. Reiseeindrücke. Betrach-

tungen, geschichtliche Gesamtansicht, 1906. — H. René, Les Cartes à jocur du XIV. — XX. siècle. 2 sv., 1906. — G. Rageot, Le Succès. Auteurs et Public. Essai de critique sociologique, 1906. — Charakteristik der lateinischen Sprache. Von Oskar Weise. 3. Aufl. VI und 190 S. Gr. 8°. Leipzig, B. G. Teubner. — St. Cybulski, Die Kultur der Griechen und Römer, dargestellt an der Hand ihrer Gebrauchsgegenstände und Bauten. Bilderatlas mit erläuterndem Text nach desselben Verfassers Tabulae, quibus antiquitates graecae et romanae illustrantur unter Mitwirkung von Fachgelehrten herausgegeben. Leipzig 1905. Mit 20 Taf., Mk. 4.

Rodokmeny Ježíšovy. Heidelberský bohoslovec Ad. Deissmann uveřejnil m. r. v sbírce »Lehrgänge des Freien Deutschen Hochstifts« ve Frankfurtě n. M. přednášky »Das Neue Testament und die Schriftdenkmäler der römischen Kaiserzeit«. Zajímavá jest v nich karakteristika Nového Zákona po stránce jazykové a upozornění na rozdílnost rodokmenů Ježíšových v Evangeliích (Geschlechtsregister).

Nový zákon jest, považován jsa jazykovědecky, celkem knihou lidovou. Názor, že novozákonnou řečtinu jest uznávati za řečtinu zvláštní, následující svých vlastních zákonů, není více možný. Apoštolové nemluvili žádným novým nářečím, nýbrž byli Řeky Řekům, muži lidovci lidu. Jistě prakřesťanství, jako každé kulturní hnutí, řeč novými pojmy obohatilo, razilo nová slova a stará razilo znova, ale jeho jazyk není rozdílný od lidového tvaru tehdejší řečtiny světové. Tato lidová řeč — již nesmí býti zaměňováno s řeckou lidovou řečí, která jest dnes protivou jazyka literárního, mohutně vybudovaného — učinila z Evangelií »knihu pro lid plnou kouzla svěžího života, jak kouzlo to obepřádá obraz Ježíšův v neobratných dřevořezbách synoptiků«. — Vzhledem otázky, zdali prakřesťanství jest od počátku literární, Deissmann rozlišuje listy a epištoly. Listy Pavlovy, druhý a třetí list Janův karakterisují se více méně zřetelně za listy neliterární určitým příjemcům jednotlivým. Osoba apoštola Pavla se tím uzřetelňuje, paulinismus se stává záhadnějším: neliterární člověk v neliterární vrstvě doby císařské, ale jako πνευματικός pozorující okolní svět souvěké vzdělanosti s převahou uvědoměné síly. V nesoustavném náboženském záleží tajemství jeho velikosti. — Kulturní obsah věku obratu náboženského, důležitý tak pro poznání prakřesťanství, se mnohem bezprostředněji obráží v neliterárních sebesvědectvech nápisů, nežli v literatuře. Z obou rodokmenů Ježíšových u Matouše I, 1 n. a Lukáše III, 23 n. Deissmann činí důležité úsudky. Matouš má rodokmen Ježíše, t. j. rejstřík vychází od Adama a dospívá k Ježíši; Lukáš má tabuli předků. »Ježíš byl syn — za to pokládán — Josefa, Eliho, Mattata«: a tak se postupuje nazpět až na Adama, Boha. Jeden rodokmen se srovnává se starozákonným hebrejským, Lukášův se schematem, užívaným v hellenisovaném světě, jak ho užíval na př. již Herodot při rodopisech. Schematu Lukášem užitého se za doby císařů skutečně užívalo, jak svědčí o tom nápis z Armedije, uveřejněný r. 1902 ve výročních sešitech arch. rak. ústavu. V tomto maloasijském nápisu mimo to se také poznačuje toliko jméno prvních adoptivních předků, jako jméno skutečného otce,

beze členu, přesně jak u Lukáše, kde před jménem Josef chybí na rozdíl od všech jiných jmen člen (Ἰωσὴφ, ale τοῦ Ἤλτε). Toť jest uznamenání velmi zajímavé a důležité. *x.*

Profylaxe a therapie zločinu. Známý stoupenec Lombrosův římský professor Enrico Ferri hovořil na šestém mezinárodním kongressu pro kriminální anthropologii (v Turině dne 28. a 29. dubna 1906) o profylaxi a therapii zločinu. Žádal, aby odnímání svobody na určitou dobu přestalo, poněvadž se jím nemůže zaručovati žádné polepšení trestanců a poněvadž jest neužitečným potlačováním těch, kteří se polepšili již před uplynutím doby trestní. Rozsudky musejí býti v určitých přestávkách revidovány, aby polepšení vězňové mohli býti propuštěni, jiní pak aby mohli býti držáni v další vazbě. Oproti zločincům se musí užívati téhož postupu jako proti duševně chorým, t. j. doba jejich vyléčení musí býti rozhodující pro jejich propuštění; tím se zabraňuje, aby se dávala nepolepšitelným zlosynům opět svoboda a by kajicné nebo dobré osoby byly podržovány ve vězení. Velmi nutnou reformou jest zrušení vazby o samotě za dne, která zvláště pro jihozemce jest trapná. Pokud jen možno jest užívati vězňů ku práci na svěžím vzduchu, což jest pro ně prospěšným morálně i tělesně. *Kč.*

O sebevraždě vydal Gaupp pozoruhodné dílo (Uiber den Selbstmord, München 1905). Gaupp dokládá, že výsledky dřevnější statistiky se udávají příliš nízko; v moderních státech jsou tím správnější, čím tolerantnějším se stalo posuzování samovraždy. — V Prusku se rozmnožilo obyvatelstvo od r. 1874—1902 o 35%, číslo přibývání samovražd však překročilo 100%. V celém Německu se počet samovražd rozmnožil od r. 1881 do r. 1897 o 20%. Podobně se mají věci v jiných zemích kulturních. Za let zdražení potravin jakož i za let hospodářského vzmachu vzestupují čísla samovražd; jediné Norsko zaznamenává od r. 1860 ubývání, což snad souvisí s potíráním pijanství, které tam tehdy počalo. — V Německu jest nejvíce samovražd na severu a v saských státech; nejméně na východě, kde jest mnoho Slovanův, a na jihu a západě. Také v Rakousku se jeví v zemích s obyvatelstvem převahou germánským více samovražd nežli v částech s obyvatelstvem slovanským, románským a keltickým. — V Evropě jest poměr pohlaví hledíc k účasti v samovraždách: 4 mužové proti 1 ženě; v Japonsku na příkl. naproti tomu jako 1 : 1·8; ale také v Evropě přibývá samovražd ženských, a to nepoměrně rychle. Náklonnosti k samovraždě přibývá věkem; jen doba puberty, služby vojenské jakož i klimakterium jsou z toho výjimkou. — Vrcholu svého dostupuje počet samovražd za teplé roční doby. Hustota obyvatelstva a hospodářská nízkost nemají podstatného vlivu. Z ostatních příčin Gaupp vytýká také za nejdůležitější pijanství, nemoci duševní a zvrhlost. Dále spatřuje z hlavních příčin přibývání samovražd ubývání náboženské víry, jež mívá v zápětí duchové osamocování a pessimistický názor na svět. — Ochrannými prostředky proti samovraždě osvědčují se mimo duševní zdraví sociální závaznost, účastenství v pospolité práci a zodpovědnost za všeobecné blaho. ×

AP
52
N35
roč.13

Naše doba

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY